ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל
תשיעי

שער
שלישי

דבר מלכות

מאמרי דא"ח, שיחות ואגרות קודש

מאת

כבוד קדושת

אדמו"ר מנחם מענדל שליט"א

שניאורסאהן

מליובאוויטש

•

הוצאת ספרים
קרני דוד תורה
קה"ת
ליובאוויטש

יוצא לאור על ידי מערכת

„אוצר החסידים"

770 איסטערן פאַרקוויי סניף אה"ק כפר חב"ד ברוקלין, נ.י.

שנת חמשת אלפים שבע מאות חמשים ושתיים לבריאה
הי' תהא שנת נפלאות בכל
צדי"ק שנה להולדת כ"ק אדמו"ר שליט"א

הוספה: כמפורט במפתח כללי עמוד ד'

אף על פי שיכולים להניח תפילין במשך כל היום כולו (מנץ החמה, או עלות השחר, עד צאת הכוכבים או שקיעת החמה), הרי הזמן המובחר להנחת תפילין הוא בזמן תפילת שחרית, כמנהג ישראל שמניחים תפילין ומתפללים בהם. (משיחת י"א שבט תשכ"ח)

טוב להרגיל עצמו לומר ... נוסח זה מודה וכו' ועל ידי זה יזכור את ה' הניצב עליו:

מוֹדֶה אֲנִי לְפָנֶיךָ, מֶלֶךְ חַי וְקַיָּם שֶׁהֶחֱזַרְתָּ בִּי נִשְׁמָתִי בְּחֶמְלָה. רַבָּה אֱמוּנָתֶךָ.

מצוה לומר את כל ברכות השחר

ברכת התורה

צריך ליזהר בה מאד ואסור לדבר ולהוציא דברי תורה מפיו עד שיברך.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל דִּבְרֵי תוֹרָה:

וְהַעֲרֵב נָא יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֶת־דִּבְרֵי תוֹרָתְךָ בְּפִינוּ, וּבְפִי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, וְנִהְיֶה אֲנַחְנוּ וְצֶאֱצָאֵינוּ, וְצֶאֱצָאֵי כָל־עַמְּךָ בֵּית יִשְׂרָאֵל, כֻּלָּנוּ יוֹדְעֵי שְׁמֶךָ וְלוֹמְדֵי תוֹרָתְךָ לִשְׁמָהּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הַמְּלַמֵּד תּוֹרָה לְעַמּוֹ יִשְׂרָאֵל:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר בָּחַר בָּנוּ מִכָּל הָעַמִּים וְנָתַן לָנוּ אֶת תּוֹרָתוֹ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, נוֹתֵן הַתּוֹרָה:

וַיְדַבֵּר יְהוָה אֶל־מֹשֶׁה לֵּאמֹר: דַּבֵּר אֶל־אַהֲרֹן וְאֶל־בָּנָיו לֵאמֹר כֹּה תְבָרְכוּ אֶת־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אָמוֹר לָהֶם:

יְבָרֶכְךָ יְהוָה וְיִשְׁמְרֶךָ: יָאֵר יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ: יִשָּׂא יְהוָה | פָּנָיו אֵלֶיךָ וְיָשֵׂם לְךָ שָׁלוֹם:

וְשָׂמוּ אֶת־שְׁמִי עַל־בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וַאֲנִי אֲבָרְכֵם:

ברכות הנחת תפילין

הברכה הראשונה, (באמירתה מכוונים הן על התפילין של יד והן על התפילין של ראש) נאמרת לפני הידוק הרצועה על שריר הקיבורת של היד השמאלית (איטר, הכותב ביד שמאל מניח את התפילין על יד ימין) באופן שהתפילין נוטות לעבר הגוף.

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהָנִיחַ תְּפִלִּין:

הברכה השניה נאמרת (רק אם דיבר בין הנחת תפילין של־יד לשל־ראש) לפני הידוק הרצועה על הראש

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ עַל מִצְוַת תְּפִלִּין:

קריאת שמע

שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, יְיָ אֶחָד:
בָּרוּךְ שֵׁם כְּבוֹד מַלְכוּתוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:

וְאָהַבְתָּ אֵת יְיָ אֱלֹהֶיךָ, בְּכָל לְבָבְךָ וּבְכָל נַפְשְׁךָ וּבְכָל מְאֹדֶךָ. וְהָיוּ הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוְּךָ הַיּוֹם, עַל לְבָבֶךָ. וְשִׁנַּנְתָּם לְבָנֶיךָ וְדִבַּרְתָּ בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּקְשַׁרְתָּם לְאוֹת עַל יָדֶךָ, וְהָיוּ לְטֹטָפֹת בֵּין עֵינֶיךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזֻזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ.

וְהָיָה אִם שָׁמֹעַ תִּשְׁמְעוּ אֶל מִצְוֹתַי, אֲשֶׁר אָנֹכִי מְצַוֶּה אֶתְכֶם הַיּוֹם, לְאַהֲבָה אֶת יְיָ אֱלֹהֵיכֶם וּלְעָבְדוֹ, בְּכָל לְבַבְכֶם וּבְכָל נַפְשְׁכֶם. וְנָתַתִּי מְטַר אַרְצְכֶם בְּעִתּוֹ יוֹרֶה וּמַלְקוֹשׁ, וְאָסַפְתָּ דְגָנֶךָ וְתִירֹשְׁךָ וְיִצְהָרֶךָ. וְנָתַתִּי עֵשֶׂב בְּשָׂדְךָ לִבְהֶמְתֶּךָ, וְאָכַלְתָּ וְשָׂבָעְתָּ. הִשָּׁמְרוּ לָכֶם פֶּן יִפְתֶּה לְבַבְכֶם, וְסַרְתֶּם וַעֲבַדְתֶּם אֱלֹהִים אֲחֵרִים וְהִשְׁתַּחֲוִיתֶם לָהֶם. וְחָרָה אַף יְיָ בָּכֶם וְעָצַר אֶת הַשָּׁמַיִם וְלֹא יִהְיֶה מָטָר וְהָאֲדָמָה לֹא תִתֵּן אֶת יְבוּלָהּ, וַאֲבַדְתֶּם מְהֵרָה מֵעַל הָאָרֶץ הַטֹּבָה אֲשֶׁר יְיָ נֹתֵן לָכֶם. וְשַׂמְתֶּם אֶת דְּבָרַי אֵלֶּה עַל לְבַבְכֶם וְעַל נַפְשְׁכֶם, וּקְשַׁרְתֶּם אֹתָם לְאוֹת עַל יֶדְכֶם וְהָיוּ לְטוֹטָפֹת בֵּין עֵינֵיכֶם. וְלִמַּדְתֶּם אֹתָם אֶת בְּנֵיכֶם לְדַבֵּר בָּם, בְּשִׁבְתְּךָ בְּבֵיתֶךָ וּבְלֶכְתְּךָ בַדֶּרֶךְ וּבְשָׁכְבְּךָ וּבְקוּמֶךָ. וּכְתַבְתָּם עַל מְזוּזוֹת בֵּיתֶךָ וּבִשְׁעָרֶיךָ. לְמַעַן יִרְבּוּ יְמֵיכֶם וִימֵי בְנֵיכֶם עַל הָאֲדָמָה אֲשֶׁר נִשְׁבַּע יְיָ לַאֲבֹתֵיכֶם לָתֵת לָהֶם, כִּימֵי הַשָּׁמַיִם עַל הָאָרֶץ.

וַיֹּאמֶר יְיָ אֶל מֹשֶׁה לֵּאמֹר. דַּבֵּר אֶל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל וְאָמַרְתָּ אֲלֵהֶם וְעָשׂוּ לָהֶם צִיצִת עַל כַּנְפֵי בִגְדֵיהֶם לְדֹרֹתָם, וְנָתְנוּ עַל צִיצִת הַכָּנָף, פְּתִיל תְּכֵלֶת. וְהָיָה לָכֶם לְצִיצִת, וּרְאִיתֶם אֹתוֹ, וּזְכַרְתֶּם אֶת כָּל מִצְוֹת יְיָ, וַעֲשִׂיתֶם אֹתָם, וְלֹא תָתוּרוּ אַחֲרֵי לְבַבְכֶם וְאַחֲרֵי עֵינֵיכֶם אֲשֶׁר אַתֶּם זֹנִים אַחֲרֵיהֶם. לְמַעַן תִּזְכְּרוּ וַעֲשִׂיתֶם אֶת כָּל מִצְוֹתָי, וִהְיִיתֶם קְדֹשִׁים לֵאלֹהֵיכֶם. אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם, אֲשֶׁר הוֹצֵאתִי אֶתְכֶם, מֵאֶרֶץ מִצְרַיִם לִהְיוֹת לָכֶם לֵאלֹהִים, אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם (אֲנִי יְיָ אֱלֹהֵיכֶם) אֱמֶת.

נכון לומר קודם התפילה:

הֲרֵינִי מְקַבֵּל עָלַי מִצְוַת עֲשֵׂה שֶׁל וְאָהַבְתָּ לְרֵעֲךָ כָּמוֹךָ

מצוה להתפלל בתפילין את כל תפילת שחרית כולל שיעור תהלים כפי שמתחלק לימי החודש.

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁיִּבָּנֶה בֵּית הַמִּקְדָּשׁ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ, וְתֵן חֶלְקֵנוּ בְּתוֹרָתֶךָ.

אַךְ צַדִּיקִים יוֹדוּ לִשְׁמֶךָ יֵשְׁבוּ יְשָׁרִים אֶת פָּנֶיךָ.

כדאי שלכל ילד, בן או בת - גם קטני קטנים - וגם המבוגרים יהיה סידור (תפילה) פרטי משלו - לומר תפילה להשם, חומָש - חמשה חומשי תורה (או ספר אחר של תורה) משלו ללמוד בו כל יום תורה, וכן לחבריל קופת־צדקה משלו - שלתוכה נותן צדקה (לבד משבת ויום טוב), מכספו הפרטי (שניתן לו מהוריו או שקיבל כפרס ... שבהן יכול היה לקנות חיי נפשו, ולהשתמש בו לצרכיו האישיים, ושיכתבו על זה "להשם הארץ ומלואה" (או בראשי־תיבות "לה"ו") בצירוף שמם - ודברים אלו יהיו ברשותו ואחריותו ויניחם בחדרו, במקום בולט - את הקופה יש לקבוע בחדר על ידי מסמר וכדומה, ועל ידי זה החדר כולו ייהפך ל"חדר ובית של צדקה".

קיט

זה המזמור נכבד מאד וחברו דוד על שמונה א״ב וכל אות ח׳ פסוקים ובכל פסוק יש בו דרך או תורה עדות פקודים מצוה אמירה דבור משפט צדק חקים, כל המזמור הוא מוסר ובקשות גדולות שמן הראוי כל אדם לאמרו בכל יום והוא הכנה גדולה לעבודת הקדוש ברוך הוא (פר״ץ ב״ן דמ״ה סימן שבהם מלת עדותיך בוי״ו חולם):

א א אַשְׁרֵי תְמִימֵי־דָרֶךְ הַהֹלְכִים בְּתוֹרַת
יְהוָה: ב אַשְׁרֵי נֹצְרֵי עֵדֹתָיו בְּכָל־לֵב יִדְרְשׁוּהוּ:
ג אַף לֹא־פָעֲלוּ עַוְלָה בִּדְרָכָיו הָלָכוּ: ד אַתָּה
צִוִּיתָה פִּקֻּדֶיךָ לִשְׁמֹר מְאֹד: ה אַחֲלַי יִכֹּנוּ דְרָכָי
לִשְׁמֹר חֻקֶּיךָ: ו אָז לֹא־אֵבוֹשׁ בְּהַבִּיטִי אֶל־כָּל־
מִצְוֹתֶיךָ: ז אוֹדְךָ בְּיֹשֶׁר לֵבָב בְּלָמְדִי מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ: ח אֶת־חֻקֶּיךָ אֶשְׁמֹר אַל־תַּעַזְבֵנִי עַד־מְאֹד:

ב ט בַּמֶּה יְזַכֶּה־נַּעַר אֶת־אָרְחוֹ לִשְׁמֹר כִּדְבָרֶךָ:
י בְּכָל־לִבִּי דְרַשְׁתִּיךָ אַל־תַּשְׁגֵּנִי מִמִּצְוֹתֶיךָ:
יא בְּלִבִּי צָפַנְתִּי אִמְרָתֶךָ לְמַעַן לֹא אֶחֱטָא־לָךְ:
יב בָּרוּךְ אַתָּה יְהוָה לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ: יג בִּשְׂפָתַי
סִפַּרְתִּי כֹּל מִשְׁפְּטֵי־פִיךָ: יד בְּדֶרֶךְ עֵדְוֹתֶיךָ שָׂשְׂתִּי
כְּעַל כָּל־הוֹן: טו בְּפִקּוּדֶיךָ אָשִׂיחָה וְאַבִּיטָה
אָרְחֹתֶיךָ: טו בְּחֻקֹּתֶיךָ אֶשְׁתַּעֲשָׁע לֹא אֶשְׁכַּח

המשך בעמוד צא

סוף זמן קידוש לבנה: יום ראשון בערב, י״ג כסלו

ב״ה. נוסח המברק שהואיל כ״ק אדמו״ר שליט״א לשלוח לאנ״ש שי׳ בכל מרחבי תבל לקראת י״ט כסלו, ה׳תש״ל

שבתא טבא ולשנה טובה בלימוד החסידות ודרכי׳ תכתבו ותחתמו.

מנחם שניאורסאהן

ב״ה. נוסח המברק שהואיל כ״ק אדמו״ר שליט״א לשלוח להמשתתפים שי׳ בהפאַרבריינגען הגדול דחג הגאולה י״ט כסלו, ה׳תש״ל

לכל המשתתפים בהפאַרבריינגען הגדול בכפר חב״ד שליט״א,

לחיים לחיים ולברכה.

יהי רצון מהשי״ת שבכל אחד ואחת יהי׳ פדה בשלום וגו׳, במילואו, ושיצליחו בעשיית הכלים לזה כביאור חז״ל בהכתוב שזהו העסק בתורה הנגלה והחסידות ובגמ״ח ובתפלה.

ותמהר פדי׳ זו פדיית כל ישראל בכל מקום שהם ובמיוחד הנתונים בצרה ובשבי׳.

וכל זה כרמז הקביעות בשבת שמשבית המזיקין וישבתם לבטח בארצכם ותיכף לזה הגאולה האמיתית והשלימה על ידי משיח צדקנו.

בברכת ופרצת,

מנחם שניאורסאהן

מפתח כללי

א) סדר הנחת תפילין ..... ב

ב) מזמורי תהלים קיט, קכ ..... ג

ג) מאמר ד״ה פדה בשלום נפשי
מוצאי שבת-קודש פרשת וישלח, י״ט כסלו ה׳תש״ל ..... ה

ד) שיחת מוצאי שבת קודש פרשת וישלח,
י״ט כסלו, ה׳תש״ל ..... כג

ה) לקוטי-שיחות פרשת וישלח כרך טו ..... נג

ו) ילקוט לוי יצחק על התורה לכ״ק הרה״ג הרה״ח
המקובל ר׳ לוי יצחק שניאורסאהן זצ״ל ..... נו

ז) ילקוט גאולה ומשיח – פרשת וישלח ..... נח

ח) שיעורי חומש יומי לשבוע פרשת וישלח ..... נט

ט) שיעורי תהלים לשבוע פרשת וישלח ..... צד

י) שיעורים בספר התניא (מוגה)
לשבוע פרשת וישלח ..... צה

יא) לוח ״היום יום״ לשבוע פרשת וישלח ..... קיא

יב) הלכה יומית לעיון ברמב״ם ..... קיד

שיעורי רמב״ם

יג) – ג׳ פרקים ליום, לשבוע פרשת וישלח ..... קיז

יד) – פרק אחד ליום, לשבוע פרשת וישלח ..... קצד

טו) – ספר המצוות, לשבוע פרשת וישלח ..... ריג

טז) נביאים וכתובים
ירמיה פרק מט, דניאל פרק י ..... ריט

יז) משניות – מסכת כלים
ביאור קהתי ..... רכא

יח) עין יעקב מסכת מועד קטן ..... רכח

יט) מסכת פסחים עם ביאורים
מדף ח עד דף יד ..... רל

מתורת רבותינו נשיאי חב״ד:

כ) שולחן ערוך הלכות שבת עם הערות וציונים
אדמו״ר הזקן ..... רנח

כא) שולחן ערוך הלכות שבת
לפי לוח רב יומי אדמו״ר הזקן ..... רס

כב) תורה אור ויאבק איש עמו
אדמו״ר הזקן ..... רסג

כג) תורת חיים
אדמו״ר האמצעי ..... רסו

כד) מאמרי הצ״צ – דרך מצותיך
אדמו״ר ה״צמח צדק״ ..... רסז

כה) תורת שמואל תרל״ב
אדמו״ר מוהר״ש ..... רסט

כו) קונטרס התפילה
אדמו״ר מוהרש״ב ..... רעא

כז) ספר המאמרים – קונטרסים
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ערב

כח) ספר השיחות ה׳תש״ב-תש״ג בלה״ק
אדמו״ר מוהריי״צ ..... רעג

כט) ספר הזכרונות פרק מא ..... עדר

ל) אגרות קודש
אדמו״ר מוהריי״צ ..... ערה

לא) חומש לקריאה בציבור ..... רעו

לב) קריאה התורה למנחת שבת-קודש ..... רפה

לג) לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח ..... רפו

לד) סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש ..... רפז

דברי התורה שאנו מקבלים באדיבות של כל המוציאים לאור, שייכים אליהם ואסור בהחלט לעשות בהם שימוש מסחרי

בס"ד. מוצאי שבת־קודש פרשת וישלח, י"ט כסלו, ה'תש"ל

(הנחה בלתי מוגה)

פָּדָה[1] בְּשָׁלוֹם נַפְשִׁי מִקְּרָב לִי, כִּי בְרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי[2], וּפִרְשׁוּ חֲכָמֵינוּ ז"ל (בְּמַסֶּכֶת בְּרָכוֹת[3]), "אָמַר הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: כָּל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת־חֲסָדִים וּמִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, מַעֲלֶה אֲנִי עָלָיו כְּאִלּוּ פְּדָאנִי לִי וּלְבָנַי מִבֵּין אֻמּוֹת הָעוֹלָם". וְצָרִיךְ לְהָבִין[4], מַהוּ הַטַּעַם שֶׁעִנְיַן הַפִּדְיָה של הקדוש־ברוך־הוא ובני ישראל מאומות העולם נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ דַּוְקָא של תורה, גמילות חסדים ותפילה בציבור. דְּהֵן אֱמֶת בַּפָּסוּק זה "פדה בשלום" וכו', כְּפִי שֶׁמְּפָרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁ"שָּׁלוֹם" הַיְנוּ תּוֹרָה, דִּכְתִיב[5] שכתוב על התורה, במשלי ("דְּרָכֶיהָ דַּרְכֵי נֹעַם) וְכָל נְתִיבוֹתֶיהָ שָׁלוֹם", "וְכֵן גְּמִילוּת־חֲסָדִים נָמִי שָׁלוֹם הוּא, שֶׁמִּתּוֹךְ שֶׁגּוֹמֵל חֶסֶד כו' בָּא לִידֵי אַחְוָה וְשָׁלוֹם" (שֶׁזֶּהוּ הַקָּרוּב שֶׁל הֶעָנִי המקבל את החסד והצדקה עִם בַּעַל־הַבַּיִת הנותן לו, שזהו קירוב ואחווה ושלום של הַ'מְקַבֵּל' עִם הַ'מַּשְׁפִּיעַ'). וְכֵן עִנְיַן הַתְּפִלָּה עִם הַצִּבּוּר, "בְּרַבִּים הָיוּ עִמָּדִי, שֶׁהִתְפַּלְּלוּ עִמִּי". וְעַל זֶה נֶאֱמַר "פָּדָה", שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "פְּדָאנִי לִי וּלְבָנַי" כו', מִכָּל־מָקוֹם למרות שאכן מבואר בפירוש רש"י הקשר המיוחד של שלושה דברים אלו עם השלום, עדיין הָא גּוּפָא זה עצמו צָרִיךְ בֵּאוּר בְּפָסוּק זֶה עַצְמוֹ, מַדּוּעַ מְקַשֵּׁר עִנְיַן הַפִּדְיָה של הקדוש־ברוך־הוא ובני ישראל מאומות העולם דַּוְקָא עִם הָעֵסֶק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת־חֲסָדִים וּתְפִלָּה עִם הַצִּבּוּר, היינו שעדיין יש צורך בביאור מה הקשר הפנימי של שלושה דברים אלו דווקא עם הפדייה?

ב) **וּבְהַקְּדִים** דְּהִנֵּה כְּלָלוּת עִנְיַן "פְּדָאנִי לִי וּלְבָנַי מִבֵּין הָאֻמּוֹת" הוּא, שֶׁיִּהְיֶה כְּמוֹ לִפְנֵי עִנְיַן הַגָּלוּת. וְכֵיוָן שֶׁעִנְיַן הַגָּלוּת קָשׁוּר עִם עִנְיַן הַחֵטְא, "מִפְּנֵי חֲטָאֵינוּ גֻּלִּינוּ"[6], הָחֵל מֵהַחֵטְא הָרִאשׁוֹן, חֵטְא עֵץ הַדַּעַת, שֶׁהוּא מְקוֹר כָּל הַחֲטָאִים[7], הֲרֵי מוּבָן, שֶׁעִנְיַן הַגְּאֻלָּה צָרִיךְ לִהְיוֹת בְּדֶגְמַת כְּפִי שֶׁהָיָה לִפְנֵי הַחֵטְא.

וְהִנֵּה הַשִּׁנּוּי וְהָעֲלוּי שֶׁלִּפְנֵי הַחֵטְא לְגַבֵּי אַחֲרֵי הַחֵטְא, מוּבָן מִמַּאֲמַר הַמִּדְרָשׁ[8], "בָּאתִי לְגַנִּי[9], לְגָנוּנִי, לַמָּקוֹם שֶׁהָיָה עִקַּר דִּירָתִי, דְּעִקַּר

---

1) מאמר זה הוא המשך למאמר שלפנ"ז ד"ה קטנתי, דיום הש"ק פ' וישלח (ספר המאמרים תש"ל ע' עג ואילך, נדפס עם ביאור ב'דבר מלכות' פרשת ויצא). 2) תהלים נה, יט. 3) ח, א. 4) בכל הבא לקמן – ראה ד"ה פדה בשלום פר"ת, תרפ"ז (ספר המאמרים פר"ת ס"ע קפג ואילך. תרפ"ז ע' פג ואילך). 5) משלי ג, יז. 6) בתפילת מוסף דיו"ט. 7) ראה גם תו"א עט, ריש ע"ד. ד"ה באתי לגני תשי"א פ"ב (תורת מנחם ספר המאמרים באתי לגני ח"א ע' ז ואילך). ובכ"מ. 8) שהש"ר עה"פ. הובא ונתבאר בהמשך באתי לגני ה'שי"ת (ספר המאמרים ה'שי"ת ע' 111 ואילך). 9) שה"ש ה, א.

ביאור בדרך אפשר

לַמָּקוֹם ההתייחדות שלי **שֶׁהָיָה עִקַּר דִּירָתִי** בתחילת הבריאה, **דְּעִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים הָיְתָה"**[10], כי בעת בריאת העולם עיקר גילוי האלוקות והשראת השכינה הייתה למטה, בעולם הזה שהוא העולם הכי תחתון **אֶלָּא שֶׁאַחַר־כַּךְ** לאחר שזה היה המצב שעיקר הגילוי היה בעולם הזה **הָיָה שִׁנּוּי בַּדָּבָר, שֶׁעַל־יְדֵי חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת נִסְתַּלְּקָה** ועלתה **הַשְּׁכִינָה מֵהָאָרֶץ לָרָקִיעַ** הראשון, הנמוך והקרוב ביותר לעולם הזה **וְאַחַר־כַּךְ גַּם עַל־יְדֵי הַחֲטָאִים שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה כוּ'**, מפני החטאים שהיו לאחר חטא עץ הדעת נסתלקה ועלתה השכינה מרקיע לרקיע **עַד שֶׁנִּסְתַּלְּקָה** ועלתה **הַשְּׁכִינָה לָרָקִיעַ הַשְּׁבִיעִי. וּמֵהֶמְשֵׁךְ הַמִּדְרָשׁ** הנזכר, על הכתוב 'באתי לגני' **מוּבָן גַּם כֵּיצַד הוּא תִּקּוּן הַדְּבָרִים, כְּפִי שֶׁמַּמְשִׁיךְ, שֶׁאַחַר־כַּךְ בָּאוּ שִׁבְעָה צַדִּיקִים (בְּשִׁבְעָה דּוֹרוֹת** מאברהם אבינו ועד משה רבינו) **וְכָל אֶחָד מֵהֶם הִמְשִׁיךְ** והוריד **אֶת הַשְּׁכִינָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הָחֵל מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהוֹרִיד** והמשיך **אֶת הַשְּׁכִינָה מֵרָקִיעַ הַשְּׁבִיעִי לַשִּׁשִּׁי** וכן הלאה בדורות הבאים, **עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁהוּא הַשְּׁבִיעִי, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין**[11], **וְהוֹרִידָהּ מֵהָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן, מִשָּׁמַיִם לָאָרֶץ** ועל ידי משה חזרה להיות השראת השכינה למטה בארץ. **וְאַחַר־כַּךְ הָיָה הַצִּוּוּי "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם"**[12], ובזה נתמלאה ונשלמה השראת השכינה למטה בארץ **וְהַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשָׂה** עיקר **מִשְׁכַּן הַשְּׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים כְּמוֹ שֶׁהָיָה מִלְּכַתְּחִלָּה** בהתחלת הבריאה, לפני חטא עץ הדעת.

וּמִזֶּה מהמובא לעיל מדברי המדרש על הכתוב 'באתי לגני' והסבר הדברים **מוּבָן גַּם עִנְיַן "פְּדָאַנִי לִי וּלְבָנַי מִבֵּין הָאֻמּוֹת"**, שהתוכן של פדייה וגאולה זו הוא **שֶׁיִּהְיֶה בְּדֻגְמַת מַה שֶׁהָיָה לִפְנֵי הַגָּלוּת** שכאמור נגרמה על החטא, ודברים אלה של תורה וגמילות חסדים ותפילה עם הציבור הם מעשים שמתקנים את החטא, והמצב חוזר להיות כפי שהיה **שֶׁ"עִקַּר שְׁכִינָה"** עיקר גילוי השכינה וגילוי האלוקות **הִיא "בַּתַּחְתּוֹנִים"** בעולם הזה התחתון.

שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים הָיְתָה"[10], **אֶלָּא שֶׁאַחַר־כַּךְ הָיָה שִׁנּוּי בַּדָּבָר, שֶׁעַל־יְדֵי חֵטְא עֵץ־הַדַּעַת נִסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה מֵהָאָרֶץ לָרָקִיעַ, וְאַחַר־כַּךְ גַּם עַל־יְדֵי הַחֲטָאִים שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה כוּ', עַד שֶׁנִּסְתַּלְּקָה הַשְּׁכִינָה לָרָקִיעַ הַשְּׁבִיעִי. וּמֵהֶמְשֵׁךְ הַמִּדְרָשׁ מוּבָן גַּם כֵּיצַד הוּא תִּקּוּן הַדְּבָרִים, כְּפִי שֶׁמַּמְשִׁיךְ, שֶׁאַחַר־כַּךְ בָּאוּ שִׁבְעָה צַדִּיקִים (בְּשִׁבְעָה דּוֹרוֹת) וְכָל אֶחָד מֵהֶם הִמְשִׁיךְ אֶת הַשְּׁכִינָה מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, הָחֵל מֵאַבְרָהָם אָבִינוּ שֶׁהוֹרִיד אֶת הַשְּׁכִינָה מֵרָקִיעַ הַשְּׁבִיעִי לַשִּׁשִּׁי, עַד שֶׁבָּא מֹשֶׁה רַבֵּנוּ שֶׁהוּא הַשְּׁבִיעִי, וְכָל הַשְּׁבִיעִין חֲבִיבִין**[11], **וְהוֹרִידָהּ מֵהָרָקִיעַ הָרִאשׁוֹן, מִשָּׁמַיִם לָאָרֶץ. וְאַחַר־כַּךְ הָיָה הַצִּוּוּי "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם"**[12], **וְהַיְנוּ, שֶׁנַּעֲשָׂה מִשְׁכַּן הַשְּׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים כְּמוֹ שֶׁהָיָה מִלְּכַתְּחִלָּה. וּמִזֶּה מוּבָן גַּם עִנְיַן "פְּדָאַנִי לִי וּלְבָנַי מִבֵּין הָאֻמּוֹת", שֶׁיִּהְיֶה בְּדֻגְמַת מַה שֶׁהָיָה לִפְנֵי הַגָּלוּת, שֶׁ"עִקַּר שְׁכִינָה" הִיא "בַּתַּחְתּוֹנִים".**

אָמְנָם הָא גּוּפָא דּוֹרֵשׁ בֵּאוּר, מַהוּ הַטַּעַם שֶׁ"עִקַּר שְׁכִינָה" צְרִיכָה לִהְיוֹת בַּ"תַּחְתּוֹנִים" דַּוְקָא. וּבֶאֱמֶת[13] הֲרֵי זוֹ הַשְּׁאֵלָה שֶׁשָּׁאַל שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ בְּנוֹגֵעַ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ (כִּי מַה שֶׁכָּתוּב בַּמִּשְׁכָּן "וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם" קָאֵי גַּם עַל הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהֲרֵי "מִשְׁכָּן אִקְּרֵי מִקְדָּשׁ, וּמִקְדָּשׁ אִקְּרֵי מִשְׁכָּן"[14]), "הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹקִים עַל הָאָרֶץ, הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה"[15]. וּבְהַקְדִּים, דְּמַה שֶׁכָּתוּב "הַשָּׁמַיִם גּוֹ' לֹא יְכַלְכְּלוּךָ", הֲרֵי זֶה כּוֹלֵל אֶת כָּל פְּרָטֵי הַמַּדְרֵגוֹת "שָׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם" עַד לְתַכְלִית הָעִלּוּי, וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁתַּכְלִית הָעִלּוּי בְּעִנְיַן "שָׁמַיִם" קָאֵי עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת,

ביאור בדרך אפשר

אָמְנָם הָא גּוּפָא זה עצמו **דּוֹרֵשׁ בֵּאוּר, מַהוּ** אכן **הַטַּעַם שֶׁ"עִקַּר שְׁכִינָה" צְרִיכָה לִהְיוֹת בַּ"תַּחְתּוֹנִים" דַּוְקָא** ולא בעולמות הרוחניים העליונים? **וּבֶאֱמֶת**[13] **הֲרֵי זוֹ** התמיהה מדוע עיקר השראת השכינה וגילוי האלוקות הוא למטה בעולם הזה **הַשְּׁאֵלָה שֶׁשָּׁאַל שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ** שבנה את בית המקדש הראשון **בְּנוֹגֵעַ לְבֵית הַמִּקְדָּשׁ (כִּי מַה שֶׁכָּתוּב בַּמִּשְׁכָּן** 'ועשו לי מקדש' **"וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם" קָאֵי** מכוון **גַּם עַל הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁהֲרֵי "מִשְׁכָּן אִקְּרֵי** נקרא **מִקְדָּשׁ, וּמִקְדָּשׁ אִקְּרֵי** נקרא **מִשְׁכָּן"**[14] כדברי הגמרא, ולכן הכתוב 'ושכנתי' האמור בתורה לגבי המשכן מכוון גם על בית המקדש), **"הַאֻמְנָם יֵשֵׁב אֱלֹקִים עַל הָאָרֶץ,** האמנם הארץ התחתונה היא המקום העיקרי של השראת השכינה **הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם** היינו העולמות העליונים הרוחניים **לֹא יְכַלְכְּלוּךָ** לא יכולים להכיל אותך, **אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה"**[15] ואיך הבית הזה, בית המקדש כן יכול להכיל אותך? **וּבְהַקְדִּים,** ולביאור התמיהה של שלמה המלך בפרטיות יותר, יש להקדים **דְּמַה שֶׁכָּתוּב "הַשָּׁמַיִם גּוֹ' לֹא יְכַלְכְּלוּךָ", הֲרֵי זֶה כּוֹלֵל אֶת כָּל פְּרָטֵי הַמַּדְרֵגוֹת** הרוחניות העליונות **"שָׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם" עַד לְתַכְלִית הָעִלּוּי,** עד הדרגות הכי גבוהות ונעלות **וַהֲרֵי יָדוּעַ שֶׁתַּכְלִית הָעִלּוּי בְּעִנְיַן "שָׁמַיִם" קָאֵי** מכוון **עַל עוֹלָם הָאֲצִילוּת,** הראשון והנעלה מבין ארבעת העולמות הכלליים של 'סדר השתלשלות' (אצילות־בריאה־יצירה־

10) ב"ר פי"ט, ז. וש"נ. 11) ויק"ר פכ"ט, יא. 12) תרומה כה, ח. 13) ראה גם ספר המאמרים תרמ"ג ע' פז ואילך. 14) עירובין ב, א. 15) מלכים־א ח, כז. דברי הימים־ב ו, יח.

ביאור בדרך אפשר

עשיה) **כַּמְּבֹאָר**[16] בתורת החסידות **בְּעִנְיַן** המשמעות הפנימית של הכתוב **"הַלְּלוּ אֶת הַוְיָ' מִן הַשָּׁמַיִם"**[17] ש'שמים' הכוונה לעולם האצילות, שהם למעלה מ'שמים' סתם **הוּא עִנְיָן נַעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁקָּאֵי** המכוון **עַל הָעוֹלָמוֹת** הרוחניים העליונים **שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת, שֶׁנִּקְרָאִים בְּשֵׁם 'עוֹלָמוֹת הָאֵין־סוֹף'** שהם למעלה מ'סדר השתלשלות'. **וְעַל זֶה נֶאֱמַר "הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ", שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ** לא ייתכן **שֶׁיִּהְיֶה שָׁם** הן ב'שמים' והן ב'שמי השמים' הגילוי של **"עִקַּר שְׁכִינָה". וּמִזֶּה מוּבָן בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן - "אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה"**[18] כי לכאורה, אם עולמות עליונים שבהם האלוקות מאירה בגלוי לא יכולים להיות כלים ל'עיקר שכינה', כל־שכן שהעולם הזה שהוא עולם גשמי ורוחני ויש בו העלם והסתר על האלוקות לא יכול להיות ה'כלי' לגילוי והשראת 'עיקר שכינה'. **וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, הִנֵּה "בַּבַּיִת הַזֶּה", בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ,** בשונה מכללות העולם הזה **הָיְתָה הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "עִקַּר שְׁכִינָה" דַּוְקָא "בַּתַּחְתּוֹנִים"** בתוך המציאות של העולם הזה התחתון. **וְלִכְאוֹרָה צָרִיךְ בֵּאוּר, מַהוּ הַמַּעֲנֶה בָּזֶה, וְאֵיךְ** אכן **יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁ"הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ", אֶלָּא "הַבַּיִת הַזֶּה"** הוא דווקא יהיה המקום שיהיה כלי ראוי להשראת וגילוי 'עיקר שכינה'. **וְאַדְרַבָּה, הַצֹּרֶךְ בְּבֵאוּר** מדוע ואיך זה כך **הוּא לֹא רַק בְּנוֹגֵעַ לְ"עִקַּר שְׁכִינָה", אֶלָּא** הצורך בביאור הדבר הוא **בְּנוֹגֵעַ לַשְּׁכִינָה בִּכְלָל (בְּאֵיזוֹ דַּרְגָּה שֶׁהִיא), אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁתִּהְיֶה** השכינה **קְשׁוּרָה וְשׁוֹכֶנֶת בְּמָקוֹם גַּשְׁמִי, בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שֶׁנַּעֲשָׂה מֵעֵצִים וַאֲבָנִים,** שהם חומרים גשמיים, **וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה לִפְנֵי־זֶה - בַּמִּשְׁכָּן ("דְּאִקְרֵי מִקְדָּשׁ", שֶׁעָלָיו** על המשכן **נֶאֱמַר** בתורה **"וְשָׁכַנְתִּי בְּתוֹכָם"), שֶׁנַּעֲשָׂה** המשכן **מִי"ג**[19] שלוש עשרה (או כפי שנזכר במדרשים אחרים **ט"ו**[20] חמישה עשר) **דְּבָרִים (שֶׁנִּמְנוּ בַּמִּדְרָשׁ)** זהב, כסף, נחושת וכו' **שֶׁכֻּלָּם** כל החומרים שמהם נעשה המשכן **הֵם עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, עִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים שֶׁהֵם בְּמִדָּה וּגְבוּל** דברים מוגבלים, במידה מסויימת ובגודל מסויים **(וְאַדְרַבָּה, דַּוְקָא בְּאֹפֶן כָּזֶה** באמצעות שימוש בדברים גשמיים מוגבלים **הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת עִנְיַן הַמִּשְׁכָּן, כַּמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת), דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ** במציאות הגשמית **עִנְיַן רוּחָנִי** בכלל, **וּבִפְרָט שְׁכִינָה (בְּאֵיזוֹ דַּרְגָּה שֶׁהִיא) בְּמִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ?**

ג) וְהִנֵּה יָדוּעַ[21] בתורת החסידות (וראה גם במאמר דיבור־המתחיל 'קטנתי' שיוצא לאור ב'דבר מלכות' לפרשת ויצא שמאמר זה, דיבור־המתחיל 'פדה בשלום', הוא המשך אליו) **שֶׁיֵּשׁ שֶׁרּוֹצִים לְבָאֵר**[22] **עִנְיַן זֶה** של השראת השכינה במקדש, במציאות גשמית, **עַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר** בכמה מקומות **בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן הַנְּבוּאָה,** היינו השראת השכינה על הנביא בעת הנבואה **שֶׁאֵינָהּ עֶצֶם הָעִנְיָן (דֶּאֱלֹקוּת),** שאין הכוונה שעצמות האלוקות שורה על הנביא **אֶלָּא** הארת האלוקות על הנביא היא **רַק כִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב**[23] בנבואת הושע **"וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה", מִלְּשׁוֹן דִּמְיוֹן, וְהַיְנוּ,** והכוונה

1 כַּמְּבֹאָר[16] בְּעִנְיַן "הַלְּלוּ אֶת הַוְיָ' מִן הַשָּׁמַיִם"[17],
2 וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁ"שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם" הוּא עִנְיָן נַעֲלֶה
3 יוֹתֵר, שֶׁקָּאֵי עַל הָעוֹלָמוֹת שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָם
4 הָאֲצִילוּת, שֶׁנִּקְרָאִים בְּשֵׁם 'עוֹלָמוֹת הָאֵין־סוֹף'.
5 וְעַל זֶה נֶאֱמַר "הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא
6 יְכַלְכְּלוּךָ", שֶׁלֹּא שַׁיָּךְ שֶׁיִּהְיֶה שָׁם "עִקַּר שְׁכִינָה".
7 וּמִזֶּה מוּבָן בְּמִכָּל־שֶׁכֵּן — "אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה"[18].
8 וְאַף־עַל־פִּי־כֵן, הִנֵּה "בַּבַּיִת הַזֶּה", בְּבֵית־
9 הַמִּקְדָּשׁ, הָיְתָה הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן
10 "עִקַּר שְׁכִינָה" דַּוְקָא "בַּתַּחְתּוֹנִים". וְלִכְאוֹרָה
11 צָרִיךְ בֵּאוּר, מַהוּ הַמַּעֲנֶה בָּזֶה, וְאֵיךְ יָכוֹל לִהְיוֹת
12 שֶׁ"הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ", אֶלָּא
13 "הַבַּיִת הַזֶּה". וְאַדְרַבָּה, הַצֹּרֶךְ בְּבֵאוּר הוּא לֹא
14 רַק בְּנוֹגֵעַ לְ"עִקַּר שְׁכִינָה", אֶלָּא בְּנוֹגֵעַ לַשְּׁכִינָה
15 בִּכְלָל (בְּאֵיזוֹ דַּרְגָּה שֶׁהִיא), אֵיךְ יִתָּכֵן שֶׁתִּהְיֶה
16 קְשׁוּרָה וְשׁוֹכֶנֶת בְּמָקוֹם גַּשְׁמִי, בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ
17 שֶׁנַּעֲשָׂה מֵעֵצִים וַאֲבָנִים, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה לִפְנֵי־זֶה —
18 בַּמִּשְׁכָּן ("דְּאִקְרֵי מִקְדָּשׁ", שֶׁעָלָיו נֶאֱמַר "וְשָׁכַנְתִּי
19 בְּתוֹכָם"), שֶׁנַּעֲשָׂה מִי"ג[19] (ט"ו[20]) דְּבָרִים
20 (שֶׁנִּמְנוּ בַּמִּדְרָשׁ) שֶׁכֻּלָּם הֵם עִנְיְנֵי הָעוֹלָם, עִנְיָנִים
21 גַּשְׁמִיִּים שֶׁהֵם בְּמִדָּה וּגְבוּל (וְאַדְרַבָּה, דַּוְקָא
22 בְּאֹפֶן כָּזֶה הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת עִנְיַן הַמִּשְׁכָּן, כַּמְּבֹאָר
23 בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת), דְּלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ
24 אֶפְשָׁר לִהְיוֹת שָׁם עִנְיָן רוּחָנִי, וּבִפְרָט שְׁכִינָה
25 (בְּאֵיזוֹ דַּרְגָּה שֶׁהִיא) בְּמִשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ.
26 ג) וְהִנֵּה יָדוּעַ[21] שֶׁיֵּשׁ שֶׁרּוֹצִים לְבָאֵר[22] עִנְיַן זֶה
27 עַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בְּנוֹגֵעַ לְעִנְיַן
28 הַנְּבוּאָה, שֶׁאֵינָהּ עֶצֶם הָעִנְיָן (דֶּאֱלֹקוּת), אֶלָּא רַק
29 כִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב[23] "וּבְיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה", מִלְּשׁוֹן

16) ראה סידור עם דא"ח סה, ב. אוה"ת נ"ך ח"ב ע' א'ו. ח"ג ע' א'שלב. ועוד. 17) תהלים קמח, א. 18) ראה מצו"ד ומצו"צ עה"פ. 19) ראה תנחומא תרומה ה. שהש"ר פ"ד, יג. זהר ח"ב קמח, א. פירש"י ודעת זקנים מבעלי התוס' ר"פ תרומה. 20) ראה בחיי תרומה כה, ז. כלי יקר שם, ג. 21) בהבא לקמן — ראה אוה"ת ויצא קעח, א ואילך. ביאוה"ד להצ"צ ח"א ע' קג ואילך. ספר המאמרים תר"ל ע' סג ואילך. ספר המאמרים תרמ"ג שם. וראה גם ד"ה פדה בשלום תשי"ג (ספר המאמרים תשי"ג ע' נא ואילך). 22) ראה הנסמן בלקוטי שיחות חי"ט ע' 141. 23) הושע יב, יא.

ביאור בדרך אפשר

בכך שההארה וההתגלות הזו נחשבת כדימיון בלבד היא **שֶׁזֶּהוּ** הארה מועטת ומאד מצומצמת והיא **רַק זִיו וְהֶאָרָה בִּלְבַד** מעצמיות האלוקות. **וְעִנְיָן זֶה גּוּפָא** עצמו הארה מועטת זו **הָיָה אֵצֶל הַנְּבִיא - לְדַעְתָּם - לֹא בְּאֹפֶן שֶׁמִּתְאַחֵד עִמּוֹ כוּ'**, לא באופן שהאור האלוקי מתלבש בנביא בפנימיות ומתאחד עם המהות והמציאות של הנביא עצמו **אֶלָּא רַק בְּדַרְגְּמַת כְּלָלוּת עִנְיַן גִּלּוּי הַנְּבוּאָה בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא (כְּפִי שֶׁדָּרְשׁוּ בַּגְּמָרָא[24] עַל הַפָּסוּק[25] הָיֹה הָיָה דְּבַר ה' גוֹ')**, כמו שהנביא הוא כלי לגלוי הנבואה בארץ ישראל דוקא, אבל לא בפנימיות עצמיות האלוקות.

וּבְאֹפֶן כָּזֶה הֵם אלו שמסבירים את הארת האלוקות על הנביא באופן האמור לעיל **רוֹצִים לְבָאֵר אֶת עִנְיַן הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁאֵין זֶה בִּבְחִינַת כְּלִי,** שאין הכוונה שהמציאות הגשמית של בית המקדש היא אכן 'כלי' ראוי ומתאים לקלוט ולהכיל את עצמיות האלוקות **אֶלָּא רַק מָקוֹם מֻכְשָׁר** ומוכן שלמעשה מסוגל לקבל גילוי אלוקות **בִּלְבַד, וְגַם** לפי דעה זו, גילוי והשראת השכינה בבית המקדש היא **לֹא בְּיַחַס לְעִנְיַן הָעֶצֶם כוּ'**, אין הכוונה לעצמיות האלוקות **אֶלָּא זִיו וְהֶאָרָה** מועטת **בִּלְבַד, כְּמוֹ בְּעִנְיַן הַנְּבוּאָה** שלא הייתה שורה על הנביא עצמות האלוקות אלא רק הארה מועטת ומצומצמת.

אֲבָל הַמַּסְקָנָא בתורת החסידות **הִיא שֶׁאֵין זֶה בְּאֹפֶן הָאָמוּר, אֲפִילּוּ בַּנְּבוּאָה** שגם בנבואה הנביא איננו רק מי שלמעשה השכינה שורה עליו אלא הוא אכן כלי ראוי לכך, **וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ** שהוא בוודאי מקום ראוי ו'כלי' מתאים לגילוי אלוקות, כפי שממשיך ומבאר. **דְּהִנֵּה, הֵן אֱמֶת שֶׁבַּנְּבוּאָה כְּתִיב "בְּיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה"**, אבל אין להסיק מכך שעניין הנבואה הוא רק כדימיון מפני שהנביא אינו 'כלי' לנבואה ומשום שבגילוי הנבואה יש רק זיו והארה מועטת, כשיטה שהובאה

ביאור בדרך אפשר

כְּלִי ראוי ומתאים **לְאוֹר הַשֵּׂכֶל (שֶׁהֲרֵי אֶצְבְּעוֹת הַיָּד** מצד המהות של האצבעות עצמן **אֵין לָהֶן שַׁיָּכוּת כְּלָל לַשֵּׂכֶל** וכמובן, אצבעות היד הן לא 'כלי' לקלוט ולהכיל רעיונות שכליים, **וְאֵין בָּהֶן** באצבעות היד **חִלּוּק** הבדל **כְּלָל כְּפִי שֶׁהֵן לִפְנֵי הַכְּתִיבָה, בִּשְׁעַת הַכְּתִיבָה אוֹ לְאַחַר הַכְּתִיבָה** מאחר שהאצבעות עצמן הן לא 'כלי' לשכל, אין השכל מתלבש ופועל ומשפיע. בהן בפנימיות, ולכן אין באצבעות היד שום הבדל ושום שינוי בין לפני הכתיבה, תוך כדי הכתיבה או אחרי הכתיבה), **אֶלָּא הֵן רַק מָקוֹם הַמֻּכְשָׁר** ומוכן ויש בהן את האפשרות המעשית **לִכְתִיבַת הַשֵּׂכֶל.**

וּבְאֹפֶן כָּזֶה הֵם אלו שמסבירים את הארת האלוקות על הנביא באופן האמור לעיל **רוֹצִים לְבָאֵר אֶת עִנְיַן הַשְׁרָאַת הַשְׁכִינָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁאֵין זֶה בִּבְחִינַת כְּלִי,** שאין הכוונה שהמציאות הגשמית של בית המקדש היא אכן 'כלי' ראוי ומתאים לקלוט ולהכיל את עצמיות האלוקות **אֶלָּא רַק מָקוֹם מֻכְשָׁר** ומוכן שלמעשה מסוגל לקבל גילוי אלוקות **בִּלְבַד, וְגַם** לפי דעה זו, גילוי והשראת השכינה בבית המקדש היא **לֹא בְּיַחַס לְעִנְיַן הָעֶצֶם כוּ'**, אין הכוונה לעצמיות האלוקות **אֶלָּא זִיו וְהֶאָרָה** מועטת **בִּלְבַד, כְּמוֹ בְּעִנְיַן הַנְּבוּאָה** שלא הייתה שורה על הנביא עצמות האלוקות אלא רק הארה מועטת ומצומצמת.

אֲבָל הַמַּסְקָנָא בתורת החסידות **הִיא שֶׁאֵין זֶה בְּאֹפֶן הָאָמוּר, אֲפִילּוּ בַּנְּבוּאָה** שגם בנבואה הנביא איננו רק מי שלמעשה השכינה שורה עליו אלא הוא אכן כלי ראוי לכך, **וְעַל־אַחַת־כַּמָּה־וְכַמָּה בְּנוֹגֵעַ לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ** שהוא בוודאי מקום ראוי ו'כלי' מתאים לגילוי אלוקות, כפי שממשיך ומבאר. **דְּהִנֵּה, הֵן אֱמֶת שֶׁבַּנְּבוּאָה כְּתִיב "בְּיַד הַנְּבִיאִים אֲדַמֶּה"**, אבל אין להסיק מכך שעניין הנבואה הוא רק כדימיון מפני שהנביא אינו 'כלי' לנבואה ומשום שבגילוי הנבואה יש רק זיו והארה מועטת, כשיטה שהובאה

---

24) מו"ק כה, א וברש"י שם. וראה תנחומא בא ה. מכילתא בא יב, א. זח"א קמא, רע"א. 25) יחזקאל א, ג.

ביאור בדרך אפשר

לעיל ונדחתה, אלא גילוי הנבואה נקרא 'אדמה' מסיבה אחרת **וְהַיְנוּ לְפִי שֶׁ"כָּל הַנְּבִיאִים (חוץ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ) נִתְנַבְּאוּ בְּכֹה"**[26], על הכתוב (בפרשת מטות) "זה הדבר אשר ציווה ה' אל משה" אמרו חכמינו ז"ל שכל הנביאים נתנבאו ב'כה' והנבואות שלהם פותחות ב'כה אמר ה'' ואילו משה רבינו נתנבא ב'זה', ומוסבר על כך ש'זה' הוא לשון המתייחס למציאות ברורה וגלוייה ('מראה באצבעו ואומר זה') ואילו 'כה' מתייחס למציאות מצומצמת ונסתרת **דְּקָאֵי** והכוונה היא **עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת**, שרק היא התגלתה לנביאים **שֶׁזּוֹהִי דַּרְגַּת הַנְּבִיאִים הָאַחֲרוֹנִים** ישעיהו, ירמיהו, יחזקאל ותרי עשר **שֶׁנִּבּוּאָתָם הָיְתָה מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת** הספירה האחרונה והתחתונה ביותר מבין עשר הספירות העליונות. **וּבְדֶרֶךְ כְּלָל, כְּלָלוּת עִנְיַן הַנְּבוּאָה הוּא** ממקור יותר נעלה מספירת המלכות, אבל עדיין מדובר בדרגות יותר נמוכות יחסית לדרגות נעלות יותר, והנבואה היא **מִבְּחִינַת נֵצַח־וְהוֹד**[27], **שֶׁהֵן** ספירות, כנאמר ב'פתח אליהו' **"לְבַר מִגּוּפָא"**[28] חוץ לגוף עצמו (במאמר אליהו שם נמשלו הספירות לגוף האדם, ומבואר שם שעיקר המידות שהן חסד, גבורה ותפארת הם כנגד הידיים ועיקר הגוף, ואילו נצח והוד הן כנגד השוקיים שהן מחוץ לגוף עצמו ושייכות לדרגה יותר נמוכה), **וְלָכֵן נֶאֱמַר עַל זֶה** גילוי והארת האלוקות על הנביא בעת הנבואה **הַלָּשׁוֹן ("בְּיַד הַנְּבִיאִים) אֲדַמֶּה", אֲבָל הָאֹפֶן שֶׁבּוֹ הָיָה אֵצֶל הַנָּבִיא עִנְיַן "אֲדַמֶּה" (מִבְּחִינַת נֵצַח־וְהוֹד** שזו דרגת הנבואה באופן כללי **אוֹ מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת** שזו דרגת הנבואה של נביאים אחרונים), **הוּא בְּעֶצֶם מְצִיאוּת וְאֵיכוּת הָעִנְיָן**, של האלוקות המתגלית ומאירה בנביא, **וְהַיְנוּ, גִּלּוּי מַהוּת** העצמיות של **הָאוֹר וְהַזִּיו** המתגלה (**לֹא רַק הֶאָרָה** מועטת ומצומצמת **וְזִיו** בלבד **מִמֶּנּוּ**). **וְעִנְיָן זֶה** של התגלות מהות האלוקות **הָיָה אֵצֶל הַנָּבִיא, לֹא רַק בְּאֹפֶן שֶׁהוּא** הנביא **רַק מֻכְשָׁר לָזֶה, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'שַׁעַר הַקְּדֻשָּׁה' לְרַבִּי חַיִּים וִיטַל**[29] **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַנָּבִיא הָיָה מְיַחֵד הָעֶשֶׁר סְפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, אֲזַי נִמְשַׁךְ לוֹ גִּלּוּי הַנְּבוּאָה בְּאֹפֶן שֶׁנֶּחְקְקָה לוֹ בִּשְׂכְלוֹ, שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ הִתְלַבְּשׁוּת הַשֵּׂכֶל בִּכְלֵי הַמֹּחַ, שֶׁאָכֵן יֵשׁ שִׁנּוּי בִּכְלֵי הַמֹּחַ בֵּין לִפְנֵי שֶׁהִשְׂכִּיל וּלְאַחַר שֶׁהִשְׂכִּיל וּבְשָׁעָה שֶׁמַּשְׂכִּיל. וְכֵן הוּא — וּבְהוֹסָפָה — בְּנוֹגֵעַ לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַשְּׁרָאַת הַשְּׁכִינָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁל כְּלִי לָאוֹר, וְעַד שֶׁמִּתְאַחֲדִים כְּאֶחָד, אֶלָּא יְתֵרָה מִזֶּה, שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ אֵינוֹ עִנְיָן שֶׁל הֶאָרָה וְזִיו בִּלְבַד, אֶלָּא גִּלּוּי בְּחִינַת עַצְמוּת אֵין־סוֹף, כַּמּוּבָן גַּם מִשְׁאֵלַת שְׁלֹמֹה, "הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה", שֶׁמִּזֶּה מוּבָן שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הוּא לְמַעְלָה מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת ("שָׁמַיִם") וּלְמַעְלָה מֵ'עוֹלָמוֹת

ביאור בדרך אפשר

1 הַנְּבִיאִים (חוץ מִמֹּשֶׁה רַבֵּנוּ) נִתְנַבְּאוּ בְּכֹה"[26],
2 דְּקָאֵי עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת, שֶׁזּוֹהִי דַּרְגַּת הַנְּבִיאִים
3 הָאַחֲרוֹנִים שֶׁנִּבּוּאָתָם הָיְתָה מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת.
4 וּבְדֶרֶךְ כְּלָל, כְּלָלוּת עִנְיַן הַנְּבוּאָה הוּא מִבְּחִינַת
5 נֵצַח־וְהוֹד[27], שֶׁהֵן "לְבַר מִגּוּפָא"[28], וְלָכֵן נֶאֱמַר
6 עַל זֶה הַלָּשׁוֹן ("בְּיַד הַנְּבִיאִים) אֲדַמֶּה", אֲבָל
7 הָאֹפֶן שֶׁבּוֹ הָיָה אֵצֶל הַנָּבִיא עִנְיַן "אֲדַמֶּה"
8 (מִבְּחִינַת נֵצַח־וְהוֹד אוֹ מִבְּחִינַת הַמַּלְכוּת), הוּא
9 בְּעֶצֶם מְצִיאוּת וְאֵיכוּת הָעִנְיָן, וְהַיְנוּ, גִּלּוּי מַהוּת
10 הָאוֹר וְהַזִּיו (לֹא רַק הֶאָרָה וְזִיו מִמֶּנּוּ). וְעִנְיָן זֶה
11 הָיָה אֵצֶל הַנָּבִיא, לֹא רַק בְּאֹפֶן שֶׁהוּא רַק מֻכְשָׁר
12 לָזֶה, אֶלָּא כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּ'שַׁעַר הַקְּדֻשָּׁה' לְרַבִּי
13 חַיִּים וִיטַל[29] שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַנָּבִיא הָיָה מְיַחֵד
14 הָעֶשֶׁר סְפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, אֲזַי נִמְשַׁךְ לוֹ גִּלּוּי
15 הַנְּבוּאָה בְּאֹפֶן שֶׁנֶּחְקְקָה לוֹ בִּשְׂכְלוֹ, שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ
16 הִתְלַבְּשׁוּת הַשֵּׂכֶל בִּכְלֵי הַמֹּחַ, שֶׁאָכֵן יֵשׁ שִׁנּוּי
17 בִּכְלֵי הַמֹּחַ בֵּין לִפְנֵי שֶׁהִשְׂכִּיל וּלְאַחַר שֶׁהִשְׂכִּיל
18 וּבְשָׁעָה שֶׁמַּשְׂכִּיל. וְכֵן הוּא — וּבְהוֹסָפָה — בְּנוֹגֵעַ
19 לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁהַשְּׁרָאַת
20 הַשְּׁכִינָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁל כְּלִי
21 לָאוֹר, וְעַד שֶׁמִּתְאַחֲדִים כְּאֶחָד, אֶלָּא יְתֵרָה מִזֶּה,
22 שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ אֵינוֹ עִנְיָן שֶׁל הֶאָרָה
23 וְזִיו בִּלְבַד, אֶלָּא גִּלּוּי בְּחִינַת עַצְמוּת אֵין־סוֹף,
24 כַּמּוּבָן גַּם מִשְׁאֵלַת שְׁלֹמֹה, "הִנֵּה הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי
25 הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ, אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה", שֶׁמִּזֶּה
26 מוּבָן שֶׁהַגִּלּוּי שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הוּא לְמַעְלָה
27 מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת ("שָׁמַיִם") וּלְמַעְלָה מֵ'עוֹלָמוֹת

ביאור בדרך אפשר

44 בְּ'שַׁעַר הַקְּדֻשָּׁה' לְרַבִּי חַיִּים וִיטַל[29] שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַנָּבִיא
45 הָיָה מְיַחֵד הָעֶשֶׁר סְפִירוֹת הָעֶלְיוֹנוֹת, גורם התחברות של פנימיות
46 ספירה אחת לפנימיות ספירה אחרת ועל ידי זה ממשיך תוספת אור **אֲזַי**
47 **נִמְשַׁךְ לוֹ** לנביא הפועל את ה"יחודים' **גִּלּוּי הַנְּבוּאָה בְּאֹפֶן**
48 **שֶׁנֶּחְקְקָה לוֹ בִּשְׂכְלוֹ** ומתחברת
49 איתו בחיבור חזק, **שֶׁזֶּהוּ כְּמוֹ**
50 **הִתְלַבְּשׁוּת הַשֵּׂכֶל בִּכְלֵי הַמֹּחַ**
51 שהיא התחברות והתלבשות פנימית,
52 **שֶׁאָכֵן יֵשׁ שִׁנּוּי** בעקבות
53 התלבשות זו **בִּכְלֵי הַמֹּחַ בֵּין**
54 **לִפְנֵי שֶׁהִשְׂכִּיל וּלְאַחַר**
55 **שֶׁהִשְׂכִּיל וּבְשָׁעָה שֶׁמַּשְׂכִּיל**
56 בשונה מכתיבת רעיון שכלי באצבעות
57 היד שהיא אכן איננה התלבשות
58 פנימית של השכל באצבעות, דבר שלא
59 יתכן, ואין לה השפעה פנימית על
60 האצבעות, כמבואר לעיל.
61 **וְכֵן הוּא - וּבְהוֹסָפָה**, היינו עוד
62 יותר מאשר בנושא הנבואה - **בְּנוֹגֵעַ**
63 **לְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד**
64 **שֶׁהַשְּׁרָאַת הַשְּׁכִינָה בְּבֵית־**
65 **הַמִּקְדָּשׁ הָיְתָה בְּאֹפֶן שֶׁל כְּלִי**
66 **לָאוֹר**, שהמציאות הגשמית של בית
67 המקדש אכן הייתה כלי ראוי ומתאים
68 לקבל ולקלוט ולהכיל את האור של
69 עצמיות האלוקות **וְעַד**
70 **שֶׁמִּתְאַחֲדִים כְּאֶחָד** והגילוי היה
71 בהתלבשות פנימית עד שמציאות האור
72 התאחדה עם מציאות הכלי במידה כזו
73 שהאור והכלי הפכו למציאות אחת,
74 **אֶלָּא יְתֵרָה מִזֶּה, שֶׁהַגִּלּוּי**
75 **שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ אֵינוֹ עִנְיָן**
76 **שֶׁל הֶאָרָה וְזִיו בִּלְבַד** מעצמיות
77 האלוקות, **אֶלָּא** בבית המקדש האיר
78 **גִּלּוּי בְּחִינַת עַצְמוּת אֵין־סוֹף,**
79 **כַּמּוּבָן גַּם מִשְׁאֵלַת שְׁלֹמֹה**
80 שאמר בתמיהה, **"הִנֵּה הַשָּׁמַיִם**
81 **וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא יְכַלְכְּלוּךָ,**
82 **אַף כִּי הַבַּיִת הַזֶּה"**, אם דרגות עליונות של 'שמים' ושמי השמים' לא
83 יכולות להכיל אותך, איך ייתכן שבית המקדש כן יהיה כלי לגילוי עצמיות
84 האלוקות **שֶׁמִּזֶּה** מהתמיהה של שלמה המלך בלשון זו **מוּבָן שֶׁהַגִּלּוּי**
85 **שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הוּא לְמַעְלָה מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת** האור האלוקי
86 שהאיר בבית המקדש הוא נעלה יותר מהאור האלוקי שמאיר בעולם

---

26) ספרי ופירש"י ר"פ מטות. 27) ראה זח"ג לה, א. שער רוח הקודש דרוש א. ספר המאמרים תרפ"ב ע' שצו. וש"נ.
28) ראה עץ חיים שער טז (שער הולדת או"א וזו"ן) רפ"ד. 29) חלק ג שער ה.

ביאור בדרך אפשר

האצילות, הראשון והנעלה מבין ארבעת העולמות הכלליים של 'סדר השתלשלות (ועולם האצילות נקרא **"שָׁמַיִם"**) **וּלְמַעְלָה מֵ'עוֹלָמוֹת הָאֵין־סוֹף'** העולמות שלמעלה מעולם האצילות שהם למעלה מ'סדר השתלשלות' (ועולמות אלו נקראים **"שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם"**, היינו מעל 'שמים' סתם), **וַהֲרֵי אֲפִילוּ בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת** שהוא עולם נעלה מאוד **יֵשׁ רַק הֶאָרַת הַקַּו**[30], האור האלוקי שחזר והאיר (כדי לברוא עולמות ונבראים מוגבלים) אחרי הצמצום הראשון והעיקרי של אור האין־סוף ואם־כן מבחינת דרגת האור הרי האור המאיר בעולם האצילות הוא הארה בלבד מעצמיות האלוקות (וכמוסבר בחסידות שאור הקו נקרא 'קו דק' ו'חוט') **אֶלָּא שֶׁמִּתְאַחֶדֶת** הארה זו של אור ה'קו' **עִם עוֹלָם הָאֲצִילוּת בְּדֶגְמַת אוֹר וּכְלִי** הארה זו מאירה בעולם האצילות בגילוי ובהתלבשות פנימית עד כדי שהיא מתאחדת עמו והאור האלוקי המאיר בו הוא כל מציאותו, **וְעַד** כדי כך היא ההתבטלות לאלוקות בעולם האצילות עד שכלשון הזוהר **שֶׁ"אִיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד, אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי חַד"**[31], ומוסבר בחסידות שהכוונה היא שבעולם האצילות הקדוש־ברוך־הוא בעצמו והאורות של הספירות המאירות באצילות הם אחד וכן הקדוש־ברוך־הוא בעצמו והכלים של הספירות שבאצילות הם אחד, כי בעולם האצילות אין שום מציאות נפרדת מהאלוקות עצמה **וְאִלּוּ הַגִּלּוּי שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה נַעֲלֶה יוֹתֵר** לא רק מהגילוי שבעולם האצילות אלא נעלה יותר **אֲפִילוּ מִ"שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם"**, הגילוי בעולמות האין־סוף שלמעלה מאצילות **שֶׁזֶּהוּ** דרגה זו באלוקות **מַה שֶּׁנִּקְרָא בַּמִּדְרָשׁ** (על הכתוב ב'שיר השירים' 'באתי לגני אחותי כלה', שבבניית המשכן והמקדש הקדוש־ברוך־הוא חזר להתגלות בעולם הזה התחתון כפי שהיה בהתחלת הבריאה, לפני חטא עץ הדעת, כאשר 'עיקר שכינה בתחתונים הייתה') וכיוון שמדובר על עצמיות האלוקות, המדרש קורא לעניין זה **בְּשֵׁם "עִקַּר שְׁכִינָה" (לֹא רַק "שְׁכִינָה" סְתָם), וְהָיָה** גילוי האלוקות בבית המקדש **בְּאֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי יוֹתֵר מֵהַגִּלּוּי דְּאוֹר־אֵין־סוֹף בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת וּבְ'עוֹלָמוֹת הָאֵין־סוֹף'**, שֶׁ"לֹא יְכַלְכְּלוּהָ", **מִלְּשׁוֹן כְּלִי**, שעולם האצילות ועולמות האין־סוף לא יכולים להיות 'כלי', לקלוט ולהכיל, את עצמיות האלוקות, 'עיקר שכינה', **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "הַבַּיִת הַזֶּה"**, בית המקדש, **שֶׁהוּא בְּאֹפֶן שֶׁל "יְכַלְכְּלוּהָ" - שֶׁהוּא כְּלִי לַגִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת וְ'עוֹלָמוֹת הָאֵין־סוֹף', שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן "עִקַּר שְׁכִינָה"**.

וְאִם־כֵּן, צָרִיךְ בֵּאוּר אֵיךְ יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁבְּעִנְיַן הַמָּקוֹם, בתוך מקום מסויים ומוגדר **וּבִכְפָרָט מָקוֹם גַּשְׁמִי** מקום עם הגדרות וגבולות של מציאות גשמית, **יִהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת עַד לְאֹפֶן שֶׁל "דִּירָה", שֶׁהֲרֵי זֶהוּ עִנְיַן** התוכן הפנימי של דברי המדרש **"עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים"** שבתחילת הבריאה, קודם חטא עץ הדעת, 'עיקר שכינה' עצמיות האלוקות, הייתה בגלוי בעולם הזה התחתון. ובמקום אחר במדרש נאמר שהמטרה והתכלית של בריאת העולם היא כדי שתהיה **"דִּירָה לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים"**[32] היינו שעולם הזה התחתון היה מקום ראוי ומתאים להתגלות עצמות האלוקות, וצריך ביאור מדוע באמת העולמות העליונים לא יכולים להיות 'כלי' לגילוי זה ודווקא המציאות הגשמית המוגבלת כן יכולה להיות 'כלי' ו'דירה' לגילוי 'עיקר שכינה'?

ד) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב[33] בדברי הקדוש־ברוך־הוא למשה רבינו במענה על בקשתו 'הראני נא את כבודך', **"הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי" (וְהַיְנוּ, שֶׁהַ"מָּקוֹם" הוּא בְּאֹפֶן דְּ"אִתִּי"**, כלומר, ה'מקום' שלכאורה הוא מציאות גשמית עם גדרים והגבלות ומציאות 'יש', הופך להיות בטל לאלקות ('אתי' במשמעות של טפל לעיקר) **שֶׁלָּכֵן** בגלל הביטול **יָכוֹל לִהְיוֹת שָׁם** ב'מקום' הגילוי של **"עִקַּר שְׁכִינָה"), וְאִיתָא** ומובא **בְּמִדְרָשׁ**[34] לגבי היחס שבין הקדוש־ברוך־הוא ומקומו, כביכול, **"אֲתָרִי** מקומי **טְפֵלָה לִי**, בטל אליי **וְאֵין אֲנִי טָפֵל** ובטל **לַאֲתָרִי** למקומי". **וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, מַהוּ הַחִדּוּשׁ בָּזֶה** הרי זה מובן מאליו שהכול בטל כלפי הקדוש־ברוך־הוא ולא להיפך?

ביאור בדרך אפשר

1 הָאֵין־סוֹף' ("שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם"), וַהֲרֵי אֲפִילוּ
2 בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת יֵשׁ רַק הֶאָרַת הַקַּו[30], אֶלָּא
3 שֶׁמִּתְאַחֶדֶת עִם עוֹלָם הָאֲצִילוּת בְּדֶגְמַת אוֹר
4 וּכְלִי, וְעַד שֶׁ"אִיהוּ וְחַיּוֹהִי חַד, אִיהוּ וְגַרְמוֹהִי
5 חַד"[31], וְאִלּוּ הַגִּלּוּי שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה נַעֲלֶה
6 יוֹתֵר אֲפִילוּ מִ"שְׁמֵי הַשָּׁמַיִם", שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁנִּקְרָא
7 בַּמִּדְרָשׁ בְּשֵׁם "עִקַּר שְׁכִינָה" (לֹא רַק "שְׁכִינָה"
8 סְתָם), וְהָיָה בְּאֹפֶן שֶׁל גִּלּוּי יוֹתֵר מֵהַגִּלּוּי
9 דְּאוֹר־אֵין־סוֹף בְּעוֹלָם הָאֲצִילוּת וּבְ'עוֹלָמוֹת
10 הָאֵין־סוֹף', שֶׁ"לֹא יְכַלְכְּלוּהָ", מִלְּשׁוֹן כְּלִי, מַה־
11 שֶׁאֵין־כֵּן "הַבַּיִת הַזֶּה", שֶׁהוּא בְּאֹפֶן שֶׁל
12 "יְכַלְכְּלוּהָ" — שֶׁהוּא כְּלִי לַגִּלּוּי שֶׁלְּמַעְלָה
13 מֵעוֹלָם הָאֲצִילוּת וְ'עוֹלָמוֹת הָאֵין־סוֹף', שֶׁזֶּהוּ
14 עִנְיַן "עִקַּר שְׁכִינָה". וְאִם־כֵּן, צָרִיךְ בֵּאוּר אֵיךְ
15 יָכוֹל לִהְיוֹת שֶׁבְּעִנְיַן הַמָּקוֹם, וּבִכְפָרָט מָקוֹם
16 גַּשְׁמִי, יִהְיֶה גִּלּוּי אֱלֹקוּת עַד לְאֹפֶן שֶׁל "דִּירָה",
17 שֶׁהֲרֵי זֶהוּ עִנְיַן "עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים", "דִּירָה
18 לוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַחְתּוֹנִים"[32].

19 ד) אַךְ הָעִנְיָן הוּא, דְּהִנֵּה כְּתִיב[33] "הִנֵּה מָקוֹם
20 אִתִּי" (וְהַיְנוּ, שֶׁהַ"מָּקוֹם" הוּא בְּאֹפֶן
21 דְּ"אִתִּי", שֶׁלָּכֵן יָכוֹל לִהְיוֹת שָׁם "עִקַּר שְׁכִינָה"),
22 וְאִיתָא בְּמִדְרָשׁ[34] "אֲתָרִי טְפֵלָה לִי, וְאֵין אֲנִי טָפֵל
23 לַאֲתָרִי". וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, מַהוּ הַחִדּוּשׁ בָּזֶה.

---

30) ראה תניא אגה"ק ס"כ (קלא, ב). המשך תער"ב ח"א פל"ח. 31) תקו"ז בהקדמה (ג, ב). אגה"ק ס"כ. 32) ראה תנחומא בחוקותי ג. נשא טז. ב"ר ספ"ג. במדב"ר פי"ג, ו. תניא רפל"ו. ובכ"מ. 33) תשא לג, כא. 34) שמו"ר פמ"ה, ו.

ביאור בדרך אפשר

וְיֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה מַהוּ עִנְיַן הַ׳מָּקוֹם׳[35], הנזכר לעיל שהוא בטל לאלוקות **כַּמּוּבָא בְּ׳סֵפֶר הָעִקָּרִים׳**[36] **שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה** בביאור המושג ׳מקום׳ **שְׁתֵּי דֵּעוֹת. יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁ׳מָּקוֹם׳ הוּא מַה שֶׁמַּקִּיף וְסוֹבֵב** החפץ **אֶת הַדָּבָר** ה׳מקיף׳ **נִמְצָא מְציאוּת הַדָּבָר** החפץ ה׳יש׳ **הַגַּשְׁמִי. אַךְ דַּעַת** ׳בַּעַל הָעִקָּרִים׳ עצמו **הִיא, שֶׁ׳מָּקוֹם׳ הוּא הָרֵיקוּת** החלל **שֶׁבְּתוֹכוֹ נִמְצָא הַגַּשְׁמִי. וּשְׁתֵּי דֵּעוֹת אֵלּוּ יֵשׁ גַּם בַּקַּבָּלָה, שֶׁבְּ׳עֵמֶק הַמֶּלֶךְ׳**[37] **כָּתַב, שֶׁהָעִגּוּל הַגָּדוֹל הַסּוֹבֵב אֶת הֶחָלָל וּמָקוֹם פָּנוּי שֶׁבּוֹ נִצְטַיְּרוּ כָּל הָעוֹלָמוֹת, הוּא הַנִּקְרָא ׳מָקוֹם׳. וּבְ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳ מֵהָאֲרִיזַ״ל**[38] **כָּתַב שֶׁהֶחָלָל וּמָקוֹם פָּנוּי** (**שֶׁבּוֹ נִמְצָא הַגַּשְׁמִי, וְהַגַּשְׁמִי מְמַלֵּא אוֹתוֹ** שלא יהיה ריק ופנוי) **הוּא הַ׳מָּקוֹם׳. וּבְדֶרֶךְ כְּלָל** באופן כללי שני הפירושים האמורים ל׳מקום׳ **הֵן שְׁתֵּי הַמַּדְרֵגוֹת** הכלליות באור האלוקי המאיר בעולמות הנקראות בתורת הסוד **׳סוֹבֵב כָּל עָלְמִין׳** האור האלוקי הבלי־גבול המאיר בעולמות בדרך ׳סובב׳ ו׳מקיף׳ והארתו היא בכל העולמות בשווה **וּ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳** האור האלוקי המאיר בעולמות בדרך של התלבשות פנימית, כמו שהנשמה ׳ממלאת׳ את הגוף ומתלבשת בכל אברי הגוף ומאיר בכל עולם ובכל נברא לפי עניינו (**וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁמְּבָאֵר אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בְּכַמָּה דְּרוּשִׁים**[39], מאמרי חסידות, **שֶׁעִנְיַן הַ׳מָּקוֹם׳ קָאֵי** מכוון **עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת,** הספירה האחרונה בסדר הספירות שדרכה היא ההשפעה של הספירות העליונות לעולמות ולנבראים באופן של השפעת חיות לכל עולם ולכל נברא לפי מהותו, היא **בְּחִינַת ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳, וְהַיְנוּ כַּדֵּעָה הַשְׁנִיָּה** ש׳מקום׳ הוא החלל שבו נמצא הדבר הגשמי), **שֶׁהַשֹּׁרֶשׁ לָזֶה הוּא הָ׳עִגּוּל הַגָּדוֹל׳** שהוא שורש ה׳סובב׳, **וְהַקַּו הַמֵּאִיר בַּ׳חָלָל וּמָקוֹם פָּנוּי׳** שהוא שורש ה׳ממלא׳, **וּמִשָּׁם** מהעיגול ה׳מקיף׳ ומה׳קו׳ הממלא כפי שהם בדרגות העליונות **נִמְשָׁךְ** האור האלוקי בשני אופנים אלה **לְמַטָּה מַטָּה בְּכָל עוֹלָם וְעִנְיָן - הַ׳מְמַלֵּא׳ וְ׳סוֹבֵב׳ שֶׁלּוֹ. וּמִזֶּה** מהאמור לעיל לפי הדעה השנייה ש׳מקום׳ הוא המאיר במקום החלל בכל נברא ובכל עולם לפני עניינו **מוּבָן, שֶׁעִנְיַן הַ׳מָּקוֹם׳ הוּא בְּחִינַת ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳, שֶׁזֶּהוּ הָאוֹר הָאֱלֹקִי שֶׁבָּא בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת** פנימית **לְהַוּוֹת וּלְהַחֲיוֹת אֶת הָעוֹלָמוֹת** כל עולם וכל נברא לפי הדרגה שלו, **וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[40] בגמרא **״מַה הַנְּשָׁמָה מְמַלְּאָה אֶת הַגּוּף, כַּךְ הַקָּבָּ״ה מְמַלֵּא אֶת הָעוֹלָם״, הַיְנוּ שֶׁהָאֱלֹקוּת** מאירה ומתלבשת **בָּעוֹלָם הוּא בְּדֶרֶגֶת** ההארה וההתלבשות של **הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף, שֶׁבְּכָל אֵבָר וְאֵבָר** מאברי הגוף **יֶשְׁנָה הַחִיּוּת הַמַּתְאִימָה לְאֵבָר זֶה** בפרט, **וְלָכֵן חִיּוּת הַנְּשָׁמָה שֶׁבָּעַיִן** למשל **פּוֹעֶלֶת אֶת עִנְיַן הָרְאִיָּה,** כי יש התאמה בין כוח הראיה שבנשמה לאבר העין דווקא **וְהַחִיּוּת שֶׁבָּאֹזֶן פּוֹעֶלֶת אֶת עִנְיַן הַשְׁמִיעָה, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּכָל אֵבָר**

ביאור בדרך אפשר

1 **וְיֵשׁ לְהַקְדִּים תְּחִלָּה מַהוּ עִנְיַן הַ׳מָּקוֹם׳**[35],
2 כַּמּוּבָא בְּ׳סֵפֶר הָעִקָּרִים׳[36] שֶׁיֵּשׁ בָּזֶה שְׁתֵּי דֵּעוֹת.
3 יֵשׁ אוֹמְרִים, שֶׁ׳מָּקוֹם׳ הוּא מַה שֶׁמַּקִּיף וְסוֹבֵב
4 אֶת הַדָּבָר הַגַּשְׁמִי מִבַּחוּץ, וּבְתוֹכוֹ נִמְצָא
5 מְצִיאוּת הַדָּבָר הַגַּשְׁמִי. אַךְ דַּעַת ׳בַּעַל הָעִקָּרִים׳
6 הִיא, שֶׁ׳מָּקוֹם׳ הוּא הָרֵיקוּת שֶׁבְּתוֹכוֹ נִמְצָא
7 הַגַּשְׁמִי. וּשְׁתֵּי דֵּעוֹת אֵלּוּ יֵשׁ גַּם בַּקַּבָּלָה,
8 שֶׁבְּ׳עֵמֶק הַמֶּלֶךְ׳[37] כָּתַב, שֶׁהָעִגּוּל הַגָּדוֹל הַסּוֹבֵב
9 אֶת הֶחָלָל וּמָקוֹם פָּנוּי שֶׁבּוֹ נִצְטַיְּרוּ כָּל
10 הָעוֹלָמוֹת, הוּא הַנִּקְרָא ׳מָקוֹם׳. וּבְ׳לִקּוּטֵי תּוֹרָה׳
11 מֵהָאֲרִיזַ״ל[38] כָּתַב שֶׁהֶחָלָל וּמָקוֹם פָּנוּי (שֶׁבּוֹ
12 נִמְצָא הַגַּשְׁמִי, וְהַגַּשְׁמִי מְמַלֵּא אוֹתוֹ) הוּא
13 הַ׳מָּקוֹם׳. וּבְדֶרֶךְ כְּלָל הֵן שְׁתֵּי הַמַּדְרֵגוֹת ׳סוֹבֵב
14 כָּל עָלְמִין׳ וּ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳ (וְזֶהוּ גַּם מַה
15 שֶׁמְּבָאֵר אַדְמוֹ״ר הַזָּקֵן בְּכַמָּה דְּרוּשִׁים[39], שֶׁעִנְיַן
16 הַ׳מָּקוֹם׳ קָאֵי עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת, בְּחִינַת ׳מְמַלֵּא
17 כָּל עָלְמִין׳, וְהַיְנוּ כַּדֵּעָה הַשְׁנִיָּה), שֶׁהַשֹּׁרֶשׁ לָזֶה
18 הוּא הָ׳עִגּוּל הַגָּדוֹל׳, וְהַקַּו הַמֵּאִיר בַּ׳חָלָל וּמָקוֹם
19 פָּנוּי׳, וּמִשָּׁם נִמְשָׁךְ לְמַטָּה מַטָּה בְּכָל עוֹלָם וְעִנְיָן
20 — הַ׳מְמַלֵּא׳ וְ׳סוֹבֵב׳ שֶׁלּוֹ. וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁעִנְיַן
21 הַ׳מָּקוֹם׳ הוּא בְּחִינַת ׳מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין׳, שֶׁזֶּהוּ
22 הָאוֹר הָאֱלֹקִי שֶׁבָּא בִּבְחִינַת הִתְלַבְּשׁוּת לְהַוּוֹת
23 וּלְהַחֲיוֹת אֶת הָעוֹלָמוֹת, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[40]
24 ״מַה הַנְּשָׁמָה מְמַלְּאָה אֶת הַגּוּף, כַּךְ הַקָּבָּ״ה
25 מְמַלֵּא אֶת הָעוֹלָם״, הַיְנוּ שֶׁהָאֱלֹקוּת בָּעוֹלָם הוּא
26 בְּדֶרֶגֶת הַנְּשָׁמָה בַּגּוּף, שֶׁבְּכָל אֵבָר וְאֵבָר יֶשְׁנָה
27 הַחִיּוּת הַמַּתְאִימָה לְאֵבָר זֶה, וְלָכֵן חִיּוּת הַנְּשָׁמָה
28 שֶׁבָּעַיִן פּוֹעֶלֶת אֶת עִנְיַן הָרְאִיָּה, וְהַחִיּוּת שֶׁבָּאֹזֶן
29 פּוֹעֶלֶת אֶת עִנְיַן הַשְׁמִיעָה, וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה בְּכָל
30 רָמַ״ח אֵבָרִים, בְּכָל אֵבָר לְפִי עִנְיָנוֹ, וְכֵן הוּא גַּם

35) בהבא לקמן — ראה אוה״ת נ״ך ח״א ע׳ תג ואילך. ספר המאמרים תרמ״ג ע׳ צד ואילך. 36) חלק ב פי״ז. 37) שער א (שער שעשועי המלך) רפ״א. שער ח (שער אדם קדמאה סתם) רפ״ט. שער יג (שער או״א) פמ״ו (עט, סע״ב). שער יד (שער קרית ארבע) ר״פ קנב. 38) עה״פ תשא שם. 39) הובא בד״ה פדה בשלום שבהערה 4. אוה״ת וספר המאמרים שבהערה 35. 40) ראה ברכות י, א. ויק״ר ספ״ד. מדרש תהלים קג, א.

ביאור בדרך אפשר

לְפִי עִנְיָנוֹ, וְכֵן כמו בנשמה ה'ממלאה' את הגוף, הוּא גַּם בִּבְחִינַת הָאֱלִקוּת שֶׁ'מְמַלְּאָה אֶת הָעוֹלָם', שֶׁנִּקְרֵאת בחינה זו באלוקות בִּלְשׁוֹן הַזֹּהַר 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין'. וְזֶהוּ עִנְיַן הַ'מָּקוֹם', לפי בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין',

1 בִּבְחִינַת הָאֱלִקוּת שֶׁ'מְמַלְּאָה אֶת הָעוֹלָם',
2 שֶׁנִּקְרֵאת בִּלְשׁוֹן הַזֹּהַר 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין'. וְזֶהוּ
3 עִנְיַן הַ'מָּקוֹם', הַיְנוּ בְּחִינַת 'מְמַלֵּא כָּל עָלְמִין',
4 שֶׁבָּאָה בְּאֹפֶן שֶׁל הִתְלַבְּשׁוּת בִּכְלִי וּבִפְרָטִיּוּת
5 כוֹ', וְעַד לַשֹּׁרֶשׁ הָרִאשׁוֹן שֶׁהוּא בְּחִינַת הַקַּו,
6 שֶׁמִּמֶּנּוּ נִמְשָׁכִים כָּל הָעִנְיָנִים, וְהוּא בְּחִינַת
7 'מָקוֹר הַקָּרוֹב'. וּבִפְרָטִיּוּת יוֹתֵר הִנֵּה בְּ'מָקוֹם'
8 גּוּפָא, יֶשְׁנוֹ הַחִלּוּק בֵּין 'מָקוֹם רוּחָנִי' לְ'מָקוֹם
9 גַּשְׁמִי'. 'מָקוֹם רוּחָנִי' הוּא עִנְיַן שִׁשָּׁה קְצָווֹת
10 הָעֶלְיוֹנִים הָרוּחָנִיִּים, "הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה
11 וְהַתִּפְאֶרֶת וְהַנֶּצַח וְהַהוֹד, כִּי כֹל בַּשָּׁמַיִם
12 וּבָאָרֶץ"[41], שֶׁהֵם שֵׁשׁ הַסְּפִירוֹת, שֶׁנִּקְרָאוֹת בְּשֵׁם
13 "שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית"[42]. וּמִזֶּה נִמְשָׁךְ עִנְיַן
14 הַ'מָּקוֹם' לְמַטָּה, 'מָקוֹם גַּשְׁמִי', שֶׁגַּם בּוֹ יֵשׁ
15 שִׁשָּׁה קְצָווֹת, מַעְלָה וּמַטָּה וְאַרְבַּע רוּחוֹת
16 הָעוֹלָם.
17 **וְעַל** זֶה נֶאֱמַר "הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי, אַתָּרִי טְפֵלָה
18 לִי", שֶׁזֶּהוּ הַבִּטּוּל שֶׁל הַ'מָּקוֹם הָרוּחָנִי',
19 כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[41] לְךָ הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְגוֹ',
20 הַיְנוּ, שֶׁשִּׁשָּׁה קְצָווֹת הָעֶלְיוֹנִים, שֵׁשׁ הַמִּדּוֹת, הֵן
21 בְּטֵלִים "לְךָ", וְעַל־דֶּרֶךְ־זֶה יֶשְׁנוֹ הַבִּטּוּל גַּם
22 בַּ'מָּקוֹם הַגַּשְׁמִי'. וְהַחִדּוּשׁ שֶׁבַּדָּבָר, מוּבָן
23 מֵהַבֵּאוּר[43] בְּמַה שֶׁכָּתוּב[44] שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, הַוָּיָ'
24 אֱלֹקֵינוּ הַוָּיָ' אֶחָד, וְלֹא נֶאֱמַר "יָחִיד", אַף־עַל־פִּי
25 שֶׁלְּכְאוֹרָה הוּא עִנְיַן נַעֲלֶה יוֹתֵר, שֶׁהַרֵי "יָחִיד"
26 הוּא כְּמוֹ "בִּנְךָ יְחִידְךָ"[45], שֶׁפֵּרוּשׁוֹ שֶׁיֵּשְׁנוֹ רַק
27 הוּא וְאֵין עוֹד, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "אֶחָד", הַרֵי לְאַחֲרֵי
28 "יוֹם אֶחָד", יֵשׁ גַּם "יוֹם שֵׁנִי, יוֹם שְׁלִישִׁי",
29 וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נֶאֱמַר דַּוְקָא "הַוָּיָ' אֶחָד", כִּי
30 "יָחִיד" הוּא כְּפִי שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף מְצַד־עַצְמוֹ הוּא
31 יָחִיד וּמְיֻחָד, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן "אֶחָד" הוּא בְּאֹפֶן
32 דְ"אַמְלִיכְתֵּיהּ לְמַעְלָה וּלְמַטָּה וּלְאַרְבַּע סִטְרִין"[46],

ביאור בדרך אפשר

44 **וְעַל** זֶה נֶאֱמַר בפסוק המצוטט לעיל "הִנֵּה מָקוֹם אִתִּי, אַתָּרִי
45 טְפֵלָה לִי", מקומי טפל לי שֶׁזֶּהוּ הַבִּטּוּל לאלוקות שֶׁל הַ'מָּקוֹם
46 הָרוּחָנִי', כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[41] לְךָ הַוָּיָ', הַגְּדֻלָּה וְהַגְּבוּרָה וְגוֹ',
47 הַיְנוּ, שֶׁשִּׁשָּׁה קְצָווֹת הָעֶלְיוֹנִים, שֵׁשׁ הַמִּדּוֹת, המנויות בכתוב
48 שהן חסד וגבורה וכו' הֵן בְּטֵלִים
49 "לְךָ" ככתוב 'לך הוי', וְעַל־דֶּרֶךְ־
50 זֶה יֶשְׁנוֹ הַבִּטּוּל לאלוקות גַּם
51 בַּ'מָּקוֹם הַגַּשְׁמִי' למרות
52 שלכאורה מדובר במציאות 'יש'.
53 וְהַחִדּוּשׁ שֶׁבַּדָּבָר, היתרון המיוחד
54 שיש בביטול לאלוקות של ה'מקום'
55 הגשמי שהוא חידוש גדול יותר
56 מהביטול לאלוקות של ה'מקום'
57 הרוחני מוּבָן מֵהַבֵּאוּר[43] בתורת
58 החסידות בְּמַה שֶׁכָּתוּב[44] שְׁמַע
59 יִשְׂרָאֵל, הַוָּיָ' אֱלֹקֵינוּ הַוָּיָ'
60 אֶחָד, וְלֹא נֶאֱמַר "יָחִיד" אלא
61 'אחד', אַף־עַל־פִּי שֶׁלְּכְאוֹרָה
62 הוּא המושג 'יחיד' עִנְיַן נַעֲלֶה
63 יוֹתֵר מהמושג 'אחד', שֶׁהַרֵי
64 "יָחִיד" הוּא כְּמוֹ שכתוב בתורה
65 לגבי עקידת יצחק "בִּנְךָ
66 יְחִידְךָ"[45], שֶׁפֵּרוּשׁוֹ המשמעות
67 של בן יחיד היא שֶׁיֵּשְׁנוֹ רַק הוּא
68 וְאֵין עוֹד בן חוץ ממנו, מַה־
69 שֶּׁאֵין־כֵּן "אֶחָד" יכול להתפרש
70 שהוא ראשון ויש נוספים לו, כמו לגבי
71 מניין הימים הַרֵי לְאַחֲרֵי "יוֹם
72 אֶחָד", יֵשׁ גַּם "יוֹם שֵׁנִי, יוֹם
73 שְׁלִישִׁי", וְאַף־עַל־פִּי־כֵן
74 למרות שלכאורה אם היה כתוב 'ה'
75 יחיד' אזי אחדות ה' והעובדה שאין
76 עוד מלבדו הייתה יותר מודגשת,
77 נֶאֱמַר דַּוְקָא "הַוָּיָ' אֶחָד",
78 והסיבה לכך היא כִּי "יָחִיד" הוּא
79 כְּפִי שֶׁאוֹר־אֵין־סוֹף מְצַד־
80 עַצְמוֹ הוּא יָחִיד וּמְיֻחָד שאין
81 שני לו ואין דומה לו, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן
82 "אֶחָד" הוּא בְּאֹפֶן
83 דְ"אַמְלִיכְתֵּיהּ לְמַעְלָה וּלְמַטָּה
84 בשמים ובארץ, וּלְאַרְבַּע
85 סִטְרִין"[46], ולארבעה צדדים
86 (מזרח־מערב־צפון־דרום) כְּמוֹ

41) דברי הימים־א כט, יא. 42) ראה זהר ח"א רמז, א. ח"ג רחצ, ב. ספר המאמרים תרל"ד ע' נד. ועוד. 43) ראה גם תו"א וארא נה, ב. אמרי בינה שער הק"ש פ"ח ואילך. סהמ"צ להצ"צ קכד, א ואילך. 44) ואתחנן ו, ד. 45) וירא כב, ב. 46) ראה

ביאור בדרך אפשר

שֶׁכָּתוּב בַּ׳בֵּית יוֹסֵף׳[47] **בְּשֵׁם** הסמ״ק[48] (׳ספר מצות קטן׳), **שֶׁהַח׳** שבמילה ׳אחד׳, בגימטריא שמונה, **רוֹמֶזֶת עַל ז׳ רְקִיעִים וְאֶרֶץ (מַעְלָה** הרקיעים שבשמים **וּמַטָּה** הארץ התחתונה), **וְהַד׳** שבמילה ׳אחד׳, בגימטריא ארבע, **רוֹמֶזֶת עַל ד׳ רוּחוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֵם** גם השמים והארץ וגם ארבע הרוחות **בְּטֵלִים אֶל הָא׳** שבמילה ׳אחד׳, **שֶׁרוֹמֵז לְאַלּוּפוֹ** ומנהיגו **שֶׁל עוֹלָם**[49] הקדוש־ברוך־הוא, **וְזֶהוּ הַחִדּוּשׁ שֶׁבִּ״שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי׳ אֱלֹקֵינוּ, הֲרֵי׳ אֶחָד״**, וכדי לבטא ולהדגיש את החידוש הזה נאמר דווקא ׳אחד׳ ולא ׳יחיד׳, כי ׳יחיד׳ מבטא את הביטול כפי שהוא מצד האלוקות עצמה ואילו ׳אחד׳ מבטא את הביטול כפי שהוא מצד העולמות והנבראים **שֶׁגַּם מִצַּד הַ׳מָּקוֹם׳** המציאות הגשמית עצמה **יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַבִּטּוּל, ״אֲתָרִי** מקומי **טְפֵלָה לִי״, וְהַיְנוּ, לֹא רַק הַבִּטּוּל שֶׁל שִׁשָּׁה קְצָווֹת רוּחָנִיִּים,** שש המידות שבספירות העליונות הנרמזות בפסוק **״לְךָ הַגְּדֻלָּה״ כו׳, אֶלָּא גַּם הַבִּטּוּל** לאלוקות **שֶׁל הַמָּקוֹם הַגַּשְׁמִי,** המוגדר ב׳שש קצוות׳ של גבולות גשמיים, **מַעְלָה וּמַטָּה וְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, שֶׁמְּרֻמָּזִים בְּתֵבַת ״אֶחָד״** כמבואר לעיל.

וְהִנֵּה עִנְיַן בִּטּוּל הַמָּקוֹם הביטול לאלוקות של מקום גשמי במציאות גשמית מוגדרת **בְּגָלוּי (״אֲתָרִי טְפֵלָה לִי״)** בצורה גלוייה לעין כול **הָיָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, וְלָכֵן הָיָה גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה** הארת אלוקות בגלוי **בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ,** כפי שממשיך ומבאר.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בְּ׳קֹדֶשׁ הַקֳּדָשִׁים׳ החלק הפנימי המקודש ביותר **בַּמִּשְׁכָּן וּבְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה** מונח **הָאָרוֹן, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[50] בגמרא **שֶׁ״מְּקוֹם הָאָרוֹן אֵינוֹ מִן הַמִּדָּה״, וְהַיְנוּ, דְּאַף שֶׁנִּקְרָא ״מְקוֹם הָאָרוֹן״, שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן שֶׁל ׳מָקוֹם׳, וְעַל־פִּי דִּין הֵצְרַךְ לִהְיוֹת הָאָרוֹן ״אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ, וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ״ גו׳**[51], **מִכָּל־מָקוֹם כְּשֶׁהָיוּ מוֹדְדִים אֶת בֵּית קָדְשֵׁי־הַקָּדָשִׁים הָיוּ מוֹצְאִים עֶשֶׂר אַמּוֹת לְכָל רוּחַ, כֵּיוָן שֶׁ״מְּקוֹם הָאָרוֹן הָיָה שֶׁלֹּא מִן הַמִּדָּה״ (אֵינוֹ תּוֹפֵס לְמַעֵט מִמִּדַּת הֶחָלָל שֶׁל בַּיִת כְּלוּם**[52]**), וְהַיְנוּ, שֶׁהַ׳מָּקוֹם׳ הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁל ׳בְּלִי מָקוֹם׳. וְלָכֵן הָיָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ״עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים הָיְתָה״), שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁהַמָּקוֹם הַגַּשְׁמִי נִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ (אוֹיֵס מָקוֹם חדל להיות מקום), ״אֲתָרִי טְפֵלָה לִי״, המקום התבטל לאלוקות שֶׁנַּעֲשָׂה בְּאֹפֶן שֶׁל ׳בְּלִי מָקוֹם׳.

ה) **וְעַל־פִּי־זֶה** יוּבָן גַּם הַטַּעַם שֶׁבִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה דַּוְקָא, דְּכַאֲשֶׁר דָּוִד הַמֶּלֶךְ רָצָה לִבְנוֹת אֶת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה: ״אַתָּה לֹא תִבְנֶה

ביאור בדרך אפשר

כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ׳בֵּית יוֹסֵף׳[47] בְּשֵׁם הַסמ״ק[48], שֶׁהַח׳ רוֹמֶזֶת עַל ז׳ רְקִיעִים וְאֶרֶץ (מַעְלָה וּמַטָּה), וְהַד׳ רוֹמֶזֶת עַל ד׳ רוּחוֹת הָעוֹלָם, שֶׁהֵם בְּטֵלִים אֶל הָא׳, שֶׁרוֹמֵז לְאַלּוּפוֹ שֶׁל עוֹלָם[49], וְזֶהוּ הַחִדּוּשׁ שֶׁבִּ״שְׁמַע יִשְׂרָאֵל, הֲרֵי׳ אֱלֹקֵינוּ, הֲרֵי׳ אֶחָד״, שֶׁגַּם מִצַּד הַ׳מָּקוֹם׳ יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַבִּטּוּל, ״אֲתָרִי טְפֵלָה לִי״, וְהַיְנוּ, לֹא רַק הַבִּטּוּל שֶׁל שִׁשָּׁה קְצָווֹת רוּחָנִיִּים, ״לְךָ הַגְּדֻלָּה״ כו׳, אֶלָּא גַּם הַבִּטּוּל שֶׁל הַמָּקוֹם הַגַּשְׁמִי, מַעְלָה וּמַטָּה וְאַרְבַּע רוּחוֹת הָעוֹלָם, שֶׁמְּרֻמָּזִים בְּתֵבַת ״אֶחָד״.

וְהִנֵּה עִנְיַן בִּטּוּל הַמָּקוֹם בְּגָלוּי (״אֲתָרִי טְפֵלָה לִי״) הָיָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, וְלָכֵן הָיָה גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ. וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה בְּ׳קֹדֶשׁ הַקָּדָשִׁים׳ בַּמִּשְׁכָּן וּבְבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה הָאָרוֹן, וְאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז״ל[50] שֶׁ״מְּקוֹם הָאָרוֹן אֵינוֹ מִן הַמִּדָּה״, וְהַיְנוּ, דְּאַף שֶׁנִּקְרָא ״מְקוֹם הָאָרוֹן״, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שֶׁל ׳מָקוֹם׳, וְעַל־פִּי דִּין הֵצְרַךְ לִהְיוֹת הָאָרוֹן ״אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ, וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ״ גו׳[51], מִכָּל־מָקוֹם כְּשֶׁהָיוּ מוֹדְדִים אֶת בֵּית קָדְשֵׁי־הַקָּדָשִׁים הָיוּ מוֹצְאִים עֶשֶׂר אַמּוֹת לְכָל רוּחַ, כֵּיוָן שֶׁ״מְּקוֹם הָאָרוֹן הָיָה שֶׁלֹּא מִן הַמִּדָּה״ (אֵינוֹ תּוֹפֵס לְמַעֵט מִמִּדַּת הֶחָלָל שֶׁל בַּיִת כְּלוּם[52]), וְהַיְנוּ, שֶׁהַ׳מָּקוֹם׳ הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁל ׳בְּלִי מָקוֹם׳. וְלָכֵן הָיָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ״עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים הָיְתָה״), שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁהַמָּקוֹם הַגַּשְׁמִי נִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ (אוֹיֵס מָקוֹם), ״אֲתָרִי טְפֵלָה לִי״, שֶׁנַּעֲשָׂה בְּאֹפֶן שֶׁל ׳בְּלִי מָקוֹם׳.

ה) **וְעַל־פִּי־זֶה** יוּבָן גַּם הַטַּעַם שֶׁבִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ הָיָה עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה דַּוְקָא, דְּכַאֲשֶׁר דָּוִד הַמֶּלֶךְ רָצָה לִבְנוֹת אֶת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה: ״אַתָּה לֹא תִבְנֶה

ביאור בדרך אפשר

הַמִּדָּה״, המקום שבו היה הארון לא נחשב במידות של קודש הקודשים כי הארון לא תפס מקום גשמי **וְהַיְנוּ, דְּאַף שֶׁנִּקְרָא** השטח שבו היה הארון **״מְקוֹם הָאָרוֹן״, שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן שֶׁל ׳מָקוֹם׳, וְעַל־פִּי דִּין הֵצְרַךְ לִהְיוֹת הָאָרוֹן ״אַמָּתַיִם וָחֵצִי אָרְכּוֹ, וְאַמָּה וָחֵצִי רָחְבּוֹ״ גו׳**[51], כמו שנאמר בתורה בציווי על עשיית הארון, כך שלארון היה אורך ורוחב וכו׳ ומדובר במציאות גשמית מוגדרת **מִכָּל־מָקוֹם כְּשֶׁהָיוּ מוֹדְדִים אֶת בֵּית קָדְשֵׁי־הַקָּדָשִׁים הָיוּ מוֹצְאִים עֶשֶׂר אַמּוֹת לְכָל רוּחַ,** כאילו הארון לא קיים, **כֵּיוָן שֶׁ״מְּקוֹם הָאָרוֹן הָיָה שֶׁלֹּא מִן הַמִּדָּה״ (אֵינוֹ תּוֹפֵס לְמַעֵט** להפחית **מִמִּדַּת הֶחָלָל שֶׁל בַּיִת כְּלוּם**[52] מאומה, כאילו איננו), **וְהַיְנוּ,** שבגלל גילוי האלוקות שהיה בבית המקדש, המציאות הייתה **שֶׁהַ׳מָּקוֹם׳** עצמו **הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁל ׳בְּלִי מָקוֹם׳** ללא גדרים גשמיים ומגבלות של מציאות גשמית.

וְלָכֵן כיוון שהמקום הגשמי עצמו לא היה מוגבל בגדרי מציאות גשמית **הָיָה בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ גִּלּוּי הַשְּׁכִינָה (שֶׁזֶּהוּ עִנְיַן ״עִקַּר שְׁכִינָה** עצמיות האלוקות **בַּתַּחְתּוֹנִים הָיְתָה״** האירה בגלוי בעולם הזה התחתון), **שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁהַמָּקוֹם הַגַּשְׁמִי נִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ (אוֹיֵס מָקוֹם** חדל להיות מקום), **״אֲתָרִי טְפֵלָה לִי״,** המקום התבטל לאלוקות **שֶׁנַּעֲשָׂה בְּאֹפֶן שֶׁל ׳בְּלִי מָקוֹם׳.**

ה) **וְעַל־פִּי־זֶה** לפי המוסבר לעיל אודות אופן גילוי האלוקות בבית המקדש **יוּבָן גַּם הַטַּעַם שֶׁבִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ** הראשון **הָיָה עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה** המלך **דַּוְקָא, דְּכַאֲשֶׁר דָּוִד הַמֶּלֶךְ רָצָה לִבְנוֹת אֶת בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ, אָמַר לוֹ הַקָּבָּ״ה: ״אַתָּה לֹא תִבְנֶה הַבַּיִת, כִּי־אִם בִּנְךָ הַיּוֹצֵא**

ברכות יג, ב. 47) או״ח סימן סא. 48) סימן ב׳. 49) ראה לקו״ת תזריע כג, ג. 50) יומא כא, א. 51) תרומה כה, י. ויקהל לז, א. 52) פירש״י יומא שם.

ביאור בדרך אפשר

מֵחֲלָצֶיךָ, הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי"[53], וְטַעַם הַדָּבָר שבניין בית המקדש יהיה על ידי שלמה ולא על ידי דוד אביו, מִפְּרָשׁ בְּ'דִבְרֵי הַיָּמִים'[54] שֶׁזֶּהוּ מִפְּנֵי שֶׁ"דָּם לָרֹב שָׁפַכְתָּ דוד המלך ניהל מלחמות רבות שהייתה בהם שפיכות דמים, (לָכֵן) לֹא תִּבְנֶה בַּיִת לִשְׁמִי, הִנֵּה בֵּן נוֹלַד לְךָ, הוּא יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה גו' שלא ינהל מלחמות שְׁלֹמֹה יִהְיֶה שְׁמוֹ, וְשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו, הוּא יִבְנֶה בַּיִת לִשְׁמִי". וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים, שֶׁבִּגְלַל שֶׁ"שָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו", לָכֵן "הוּא יִבְנֶה בַּיִת לִשְׁמִי" כלומר, מדוע העובדה שבימי שלמה יהיה שלום ושלווה ולא יהיו מלחמות היא סיבה שדווקא הוא יבנה את בית המקדש? וְיָדוּעַ הַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁעִנְיַן הַשָּׁלוֹם הוּא שֶׁמְּחַבֵּר הַפָּכִים שלמרות היותם הפכים, יתחברו ויתאחדו, וְכַיָּדוּעַ תּוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד[55] ממעזריטש ["שֶׁיּוֹם הַהִלּוּלָא שֶׁלּוֹ הוּא בְּי"ט כִּסְלֵו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב אַדְמו"ר הַזָּקֵן תלמידו בָּאֲגֶרֶת[56] בְּנוֹגֵעַ לְשִׁחְרוּרוֹ, שֶׁהָיָה זֶה בְּ"יוֹם פְּטִירַת רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ" הוא המגיד] עַל הַפָּסוּק[57] באיוב "הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ, הקדוש־ברוך־הוא מושל ומפחדים ממנו עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו", והשלום במרומים שהקדוש־ברוך־הוא עושה הוא שֶׁמִּיכָאֵל שַׂר שֶׁל מַיִם ועבודת ה' שלו היא בקו החסד וְגַבְרִיאֵל שַׂר שֶׁל אֵשׁ[58] ועבודת ה' שלו היא בקו הגבורה, שהם דברים שמצד עצמם הם הופכיים ומנגדים זה לזה, וְהַקָּבָּ"ה עוֹשֶׂה שָׁלוֹם ומחבר ומאחד בֵּינֵיהֶם שלא יתנגדו זה לזה אלא יתחברו ויתאחדו (לעבוד את ה' ביחד), וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן הַשָּׁלוֹם הוּא חִבּוּר הַפָּכִים ולכן החיבור בין מיכאל וגבריאל נקרא עשיית שלום.

ביאור בדרך אפשר

הַבַּיִת, כִּי־אִם בִּנְךָ הַיּוֹצֵא מֵחֲלָצֶיךָ, הוּא יִבְנֶה הַבַּיִת לִשְׁמִי"[53], וְטַעַם הַדָּבָר, מִפְּרָשׁ בְּ'דִבְרֵי הַיָּמִים'[54] שֶׁזֶּהוּ מִפְּנֵי שֶׁ"דָּם לָרֹב שָׁפַכְתָּ, (לָכֵן) לֹא תִּבְנֶה בַּיִת לִשְׁמִי, הִנֵּה בֵּן נוֹלַד לְךָ, הוּא יִהְיֶה אִישׁ מְנוּחָה גו' שְׁלֹמֹה יִהְיֶה שְׁמוֹ, וְשָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו, הוּא יִבְנֶה בַּיִת לִשְׁמִי". וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן קֶשֶׁר הָעִנְיָנִים, שֶׁבִּגְלַל שֶׁ"שָׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו", לָכֵן "הוּא יִבְנֶה בַּיִת לִשְׁמִי". וְיָדוּעַ הַבֵּאוּר בָּזֶה, שֶׁזֶּהוּ לְפִי שֶׁעִנְיַן הַשָּׁלוֹם הוּא שֶׁמְּחַבֵּר הַפָּכִים, וְכַיָּדוּעַ תּוֹרַת הָרַב הַמַּגִּיד[55] [שֶׁיּוֹם הַהִלּוּלָא שֶׁלּוֹ הוּא בְּי"ט כִּסְלֵו, וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב אַדְמו"ר הַזָּקֵן בָּאֲגֶרֶת[56] בְּנוֹגֵעַ לְשִׁחְרוּרוֹ, שֶׁהָיָה זֶה בְּ"יוֹם פְּטִירַת רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ"] עַל הַפָּסוּק[57] "הַמְשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ, עֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו", שֶׁמִּיכָאֵל שַׂר שֶׁל מַיִם וְגַבְרִיאֵל שַׂר שֶׁל אֵשׁ[58], וְהַקָּבָּ"ה עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בֵּינֵיהֶם, וְהַיְנוּ, שֶׁעִנְיַן הַשָּׁלוֹם הוּא חִבּוּר הַפָּכִים. וְזֶהוּ גַּם כְּלָלוּת עִנְיַן חִבּוּר גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת, שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַדָּבָר הַגַּשְׁמִי מִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ (אוֹיְס גַּשְׁמִי), וְזֶהוּ שֶׁ"מְקוֹם הָאָרוֹן אֵינוֹ מִן הַמִּדָּה", שֶׁהַ'מְקוֹם' נַעֲשָׂה בְּאֹפֶן שֶׁל 'בְּלִי מָקוֹם', כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת שָׁם גִּלּוּי "עִקַּר שְׁכִינָה". וְלָכֵן, "בַּיִת לִשְׁמִי" שֶׁבּוֹ יִהְיֶה "עִקַּר שְׁכִינָה", יָכוֹל לִבְנוֹת רַק מִי שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא "שָׁלוֹם", חִבּוּר הַפָּכִים, 'מָקוֹם' וּ'בְּלִי מָקוֹם' בְּיַחַד.

וְזֶהוּ גַּם הַחִלּוּק שֶׁהָיָה בֵּין שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ לְדָוִד הַמֶּלֶךְ בְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה, שֶׁאֵצֶל דָּוִד הַמֶּלֶךְ הָיָה עִנְיַן הַבְּרוּרִים בְּאֹפֶן שֶׁל מִלְחָמָה, וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵין זֶה עִנְיָן שֶׁל חִבּוּר הַפָּכִים, וְזֶהוּ המבואר לעיל אודות עניין השלום (בעולמות עליונים) שהוא חיבור ושילוב הפכים הוא גַּם כְּלָלוּת עִנְיַן התוכן הכללי של חִבּוּר גַּשְׁמִיּוּת וְרוּחָנִיּוּת, למרות שמצד עצמם הם הופכיים שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁהַדָּבָר הַגַּשְׁמִי מִתְבַּטֵּל מִמְּצִיאוּתוֹ (אוֹיְס גַּשְׁמִי) חדל להיות גשמי) ומפסיק להיות מציאות גשמית עם גדרים והגבלות גשמיות, וְזֶהוּ התוכן הפנימי של דברי הגמרא על כך שהארון שהיה בקודש הקדשים לא תפס מקום שֶׁ"מְקוֹם הָאָרוֹן אֵינוֹ מִן הַמִּדָּה", שֶׁהַ'מְקוֹם' הגשמי עצמו למרות היותו מציאות מוגבלת ומוגדרת נַעֲשָׂה בְּאֹפֶן שֶׁל 'בְּלִי מָקוֹם', התבטל ממציאותו ומההגבלות והגדרים שלו כְּדֵי שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת שָׁם בקודש הקודשים גִּלּוּי "עִקַּר שְׁכִינָה" התגלות של עצמיות האלוקות.

וְלָכֵן, הקדוש־ברוך־הוא אמר לדוד המלך שהוא לא יבנה את בית המקדש שהוא "בַּיִת לִשְׁמִי" מקום (שיתבטל מגדרי המקום, כמבואר לעיל) שֶׁבּוֹ יִהְיֶה הגילוי של "עִקַּר שְׁכִינָה" ויהיה בו חיבור של גשמיות ורוחניות, כמבואר לעיל, יָכוֹל לִבְנוֹת רַק מִי שֶׁעִנְיָנוֹ הוּא "שָׁלוֹם", הוא שלמה המלך שבימיו היה שלום ושלווה, כי גילוי עצמות האלוקות בבית המקדש הוא חִבּוּר הַפָּכִים, 'מָקוֹם' וּ'בְּלִי מָקוֹם' שמצד עצמם הם שונים והופכיים לגמרי להיות בְּיַחַד כפי שהיה בקודש הקודשים שבמקום עצמו היה 'בלי מקום'.

וְזֶהוּ גַּם הַחִלּוּק ההבדל שֶׁהָיָה בֵּין שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ לְדָוִד הַמֶּלֶךְ בְּעִנְיַן הָעֲבוֹדָה, לגבי אופן עבודת ה' של כל אחד מהם שֶׁאֵצֶל דָּוִד הַמֶּלֶךְ הָיָה עִנְיַן הַבְּרוּרִים העבודה של הפרדת הטוב מהרע, בענייני העולם המעורבים טוב ורע, והעלאתו לקדושה בְּאֹפֶן שֶׁל מִלְחָמָה עם הרע המסתיר על הטוב, וְהַיְנוּ, שֶׁלֹּא זוֹ בִּלְבַד שֶׁאֵין זֶה עִנְיָן שֶׁל חִבּוּר הַפָּכִים, כלומר, בעבודת ה' בדרך מלחמה, לא זו

---

53) מלכים־א ח, יט. 54) א כב, ח־י. 55) ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי ר"פ לך (יז, א). לקוטי אמרים להרב המגיד (קה"ת, תש"ע) סימן נג. וש"נ. 56) אג"ק אדמו"ר הזקן ע' רלב. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט כסלו). 57) איוב כה, ב. 58) כ"ה

ביאור בדרך אפשר

בלבד שאין עשיית שלום המחברת הפכים (על ידי ביטול הרע לקדושה והפיכתו לטוב) **אֶלָּא אַדְּרַבָּה**, העיסוק שלו ב'עבודת הבירורים' הוא באופן **שֶׁלּוֹחֵם עִם הַמְּנַגֵּד, וְעַד** למלחמות רבות **שֶׁ"דָּם לָרֹב שָׁפַכְתָּ", מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן אֵצֶל שְׁלֹמֹה הַמֶּלֶךְ,** שבימיו לא היו מלחמות אלא **שֶׁ"שָּׁלוֹם וָשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו", הָיָה עִנְיַן הַבֵּרוּרִים** אופן 'עבודת הבירורים' שלו הייתה **בְּאֹפֶן שֶׁל מְנוּחָה, שֶׁיָּשַׁב עַל מְקוֹמוֹ,** בהעדר צורך לצאת ממקומו, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[59] בדברי הימים **וַיֵּשֶׁב שְׁלֹמֹה עַל כִּסֵּא הֲוָיָ',** במקום מלכותו **וּ"מִכָּל הָאֲרָצוֹת** באו אל שלמה ואנשים מאומות אחרות **הֵבִיאוּ לוֹ** לשלמה המלך **מַתָּנוֹת" כוּ'**[60], **וּבְאֹפֶן כָּזֶה** בדרך שלום, ללא מלחמות וללא צורך לצאת ממקומו **נַעֲשָׂה בֵּרוּר** והעלאת **כָּל הַנִּצּוֹצוֹת** של הקדושה **שֶׁהָיוּ צְרִיכִים לְהִתְבָּרֵר** ולהתעלות **עַל־יְדֵי** כלל בני **יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו**[61] של שלמה המלך.

וְיֵשׁ לְהוֹסִיף, שֶׁבִּפְרָט זֶה של בניית בית המקדש שהיה מקום להתגלות עצמיות האלוקות במציאות הגשמית (ועשיית 'שלום' וחיבור בין גשמיות לרוחניות), **הָיָה** בעניין השראת השכינה וגילוי האלוקות בבית המקדש **אֵצֶל שְׁלֹמֹה עִנְיַן נַעֲלֶה יוֹתֵר אֲפִילוּ לְגַבֵּי** עניין השראת השכינה וגילוי האלוקות במקום **הַמִּשְׁכָּן שֶׁהָיָה בַּדּוֹר הַשְּׁבִיעִי** לאברהם אבינו **עַל־יְדֵי מֹשֶׁה, דְּאַף שֶׁגַּם בַּמִּשְׁכָּן הָיָה גִּלּוּי "עִקַּר שְׁכִינָה"** ובאופן שעצמיות האלוקות האירה במשכן בגלוי, **מִכָּל־מָקוֹם הָיָה זֶה בְּאֹפֶן שֶׁל** כלשון הכתוב בשמואל שהקדוש־ברוך־הוא אומר על עצמו, כביכול, 'כי לא ישבתי בבית למיום העלתי את בני ישראל ממצרים ועד היום הזה **"וָאֶהְיֶה מִתְהַלֵּךְ בָּאֹהֶל"**[62] 'ובמשכן', היינו שהשראת השכינה במשכן הייתה בדרך ארעי **וְאִלּוּ בִימֵי שְׁלֹמֹה** כשנבנה בית המקדש **הָיְתָה הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה בְּאֹפֶן שֶׁל קֶבַע,** ומובן שקביעות היא עניין יותר נעלה וביתר תוקף מאשר דבר זמני וערעי עניין הקביעות **עִנְיַן "מְנוּחָה וְנַחֲלָה" (הֵן 'מְנוּחָה' ללא הפרעה, ללא מלחמות וְהֵן 'נַחֲלָה' עניין הקביעות), זוֹ יְרוּשָׁלַיִם**[63]. כדברי חכמינו ז"ל על הכתוב בתורה (לגבי המקומות הראויים להקרבת הקרבנות) 'כי לא באתם עד עתה אל המנוחה ואל הנחלה', **וְלָכֵן, גַּם הַבֵּרוּר** והתיקון וההעלאה של הדברים הגשמיים **בִּימֵי שְׁלֹמֹה הָיָה בְּאֹפֶן נַעֲלֶה יוֹתֵר מֵהַבֵּרוּר שֶׁהָיָה בִּזְמַן הַמִּשְׁכָּן,** בימי משה רבנו, **דְּאַף־עַל־פִּי שֶׁגַּם בִּזְמַן הַמִּשְׁכָּן** קודם שנבנה בית המקדש **לֹא הֵצְרְכוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל לְעִנְיָן שֶׁל מִלְחָמָה, אֶלָּא הָאָרוֹן** שבו היו לוחות הברית **הָיָה הוֹלֵךְ לִפְנֵיהֶם, וּמְיַשֵּׁר הֶהָרִים** כדי שיוכלו ללכת ללא הפרעות ומכשולים **וְהוֹרֵג נְחָשִׁים וְעַקְרַבִּים** להציל את בני ישראל מהסכנה **(כִּדְאִיתָא** כמובא **בַּמִּדְרָשׁ**[64]**),** וכל זה מראה על בירור והעלאה של המציאות הגשמית באופן נעלה **מִכָּל־מָקוֹם** בתקופת המשכן **לֹא הָיוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בִּמְקוֹמָם** הקבוע, **אֶלָּא הֵצְרְכוּ לֵילֵךְ בַּמִּדְבָּר, "מִדְבָּר גָּדוֹל וְנוֹרָא, נָחָשׁ שָׂרָף וְעַקְרָב וְצִמָּאוֹן אֲשֶׁר אֵין מָיִם"**[65], מקום שבמהותו הוא היפך עניין השקט, השלווה והמנוחה **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בִּימֵי שְׁלֹמֹה** בתקופת בית המקדש **הָיָה הַבֵּרוּר** והתיקון של המציאות הגשמית **מִתּוֹךְ שָׁלוֹם וּמְנוּחָה, שֶׁיָּשַׁב** שלמה המלך **בִּמְקוֹמוֹ וְהֵבִיאוּ אֵלָיו אֶת כָּל הָעִנְיָנִים כוּ'** שהיה צריך לתקן ולברר.

וּלְהָעִיר, שֶׁבְּבֵרוּר בְּאֹפֶן דְּמִלְמַעְלָה לְמַטָּה גּוּפָא עצמו, שהוא הבירור שהיה בימי שלמה שלא נדרש לצאת ממקומו ולרדת ממדרגתו לדרגת המתברר אלא עסק ב'עבודת הבירורים' באופן של מלמעלה למטה **שֶׁזֶּהוּ** בעבודת ה' הבירור בדרך 'מלמעלה למטה' מבלי לרדת ולמגע ישיר עם ענייני העולם המתבררים הוא **אֹפֶן הַבֵּרוּר שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה**

באגה"ק סי"ב. וראה במדב"ר פי"ב, ח. שהש"ר פ"ג, יא. תנחומא ויגש וא"ו. 59) דברי הימים־א כט, כג. 60) ראה מלכים־א י, א ואילך. 61) ראה תו"א בראשית ו, רע"א. 62) שמואל־ב ז, ו. 63) ראה זבחים קיט, סע"א. 64) ספרי ופירש"י בהעלותך י, לד. 65) עקב ח, טו.

ביאור בדרך אפשר

שירדה מלמעלה, מחכמתו ורצונו של הקדוש־ברוך־הוא, עד שנתלבשה לעסוק בענייני העולם הזה, ו'עבודת הבירורים' שעל ידי התורה היא בדרך המשכה מלמעלה למטה (**בְּנִגּוּד לְאֹפֶן הַבֵּרוּר שֶׁעַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה שֶׁהוּא מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה** בהתאם לכך שעניין התפילה הוא התעוררות להתקרב לאלוקות שתחילתה מצד האדם התחתון ו'עבודת הברורים' שעל ידי התפילה היא בדרך העלאה מלמטה למעלה)[66], ועניין זה של 'עבודת הבירורים' על ידי התורה **הֲרֵי זֶה קָשׁוּר עִם פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה**[67], ועל החלק הפנימי, הנסתר, של התורה, כתוב בזוהר **דְּ"לֵית תַּמָּן** אין שם (בניגוד לחלק הנגלה של התורה) **קַשְׁיָא וּמַחְלֹקֶת" כו'**[68], **שֶׁזֶּהוּ** העיסוק בחלק התורה שבו אין קושיא ואין מחלוקת הוא **בְּדֶגְמַת הַבֵּרוּר** העיסוק ב'עבודת הבירורים' **בְּאֹפֶן שֶׁיּוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ כו'** והדברים המתבררים באים אליו, כפי שהיה אצל שלמה המלך, **וְלֹא בְּאֹפֶן שֶׁצָּרִיךְ** המברר **לָבֹא בְּמָקוֹם שֶׁל קַשְׁיָא וּמַחְלֹקֶת, לְבָרֵר וְלִמְצֹא אֶת הָאֱמֶת כו'** מבין השיטות השונות.

ו) אָמְנָם כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה הַשְׁרָאַת הַשְּׁכִינָה בְּמַעֲשֵׂה הַבְּרוּר **לְמַעְלָה)**[66], **הֲרֵי זֶה קָשׁוּר עִם פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה**[67], **דְּ"לֵית תַּמָּן קַשְׁיָא וּמַחְלֹקֶת" כו'**[68], **שֶׁזֶּהוּ** יֵשׁ צֹרֶךְ בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם, **שֶׁכְּלָלוּת עִנְיַן הַמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ הוּא הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת** (כַּמְבֹאָר בַּמְּפָרְשִׁים וְגַם בַּפּוֹסְקִים[69]), **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה "נַחַת־רוּחַ לְפָנַי, שֶׁאָמַרְתִּי וְנַעֲשָׂה רְצוֹנִי"**[70], **שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁבַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ. וְלָכֵן מָצִינוּ גַּם בַּמִּשְׁכָּן, שֶׁעִנְיַן "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה'"**[71] (**שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת בְּגִלּוּי "עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים") **נַעֲשָׂה** (לֹא עַל־יְדֵי הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן עַצְמוֹ, אֶלָּא) **עַל־יְדֵי עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת דַּוְקָא. וְיָדוּעַ הַבֵּאוּר בְּמַעֲלַת עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת**[72], **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמַּקְרִיבִים אֶת הַקָּרְבָּן עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, מַעֲלִים אוֹתוֹ לְשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ בַּמֶּרְכָּבָה** [כַּיָּדוּעַ בְּעִנְיַן **אַרְבַּע חַיּוֹת הַמֶּרְכָּבָה, שֶׁ"פְּנֵי אַרְיֵה" הוּא הַשֹּׁרֶשׁ לְכָל הַחַיּוֹת, "פְּנֵי שׁוֹר" הוּא הַשֹּׁרֶשׁ לְכָל הַבְּהֵמוֹת, וּ"פְּנֵי נֶשֶׁר" הוּא הַשֹּׁרֶשׁ לְכָל הָעוֹפוֹת**[73], **וְכַאֲשֶׁר נֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה מִתְעַלָּה בְּ"פְּנֵי שׁוֹר" שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה, אֲזַי "הַחַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא"**[74], **וּבְמֵילָא נַעֲשֵׂית גַּם הִתְנַשְּׂאוּת בִּבְחִינַת**

ביאור בדרך אפשר

שֶׁעִנְיַן "וַתֵּצֵא אֵשׁ מִלִּפְנֵי ה'"[71] כמסופר בתורה לגבי הקמת המשכן, שלאחר השלמת כל המלאכה, הביטוי להשראת השכינה במקדש היה בכך שיצאה אש מלמעלה אל המזבח למטה (**שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת בְּגִלּוּי "עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים"** שראו אש גשמית יורדת מן השמים על הקרבנות שבמזבח למטה) ועניין זה של השראת השכינה למטה על ידי המשכן **נַעֲשָׂה (לֹא עַל־יְדֵי הֲקָמַת הַמִּשְׁכָּן עַצְמוֹ, אֶלָּא) עַל־יְדֵי עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת דַּוְקָא** ובזה מודגש האמור לעיל שאמנם המשכן והמקדש הם המקום שבו ישנה גילוי והשראת השכינה אבל כדי לפעול שאכן כך יהיה נדרשת עבודת האדם, וזהו עניין הקרבת הקרבנות שהוא עיקר העבודה במשכן ובמקדש. **וְיָדוּעַ הַבֵּאוּר** בתורת הסוד **בְּמַעֲלַת עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת**[72], **שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה שֶׁמַּקְרִיבִים אֶת הַקָּרְבָּן** של בהמה גשמית **עַל־גַּבֵּי הַמִּזְבֵּחַ, מַעֲלִים אוֹתוֹ לְשָׁרְשׁוֹ וּמְקוֹרוֹ** למעלה באלוקות ושורש הבהמה שלמטה הוא ממקור נעלה למעלה **בַּמֶּרְכָּבָה** העליונה (המתוארת בהרחבה בתחילת ספר יחזקאל) **[כַּיָּדוּעַ בְּעִנְיַן אַרְבַּע חַיּוֹת הַמֶּרְכָּבָה, שֶׁ"פְּנֵי אַרְיֵה" הוּא הַשֹּׁרֶשׁ לְכָל הַחַיּוֹת, "פְּנֵי שׁוֹר" הוּא הַשֹּׁרֶשׁ לְכָל הַבְּהֵמוֹת, וּ"פְּנֵי נֶשֶׁר" הוּא הַשֹּׁרֶשׁ לְכָל הָעוֹפוֹת**[73] והעניין הרביעי הוא 'פני אדם'], **וְכַאֲשֶׁר נֶפֶשׁ הַבְּהֵמָה** שבאה כקרבן במשכן ובמקדש **מִתְעַלָּה** לשורשה הרוחני העליון **בְּ"פְּנֵי שׁוֹר" שֶׁבַּמֶּרְכָּבָה, אֲזַי "הַחַיּוֹת נוֹשְׂאוֹת אֶת הַכִּסֵּא"**[74], חיות הקודש (מלאכים עליונים בדרגות שונות) 'נושאות' ומעלות ומרוממות את כיסא הכבוד, השכינה, **וּבְמֵילָא נַעֲשֵׂית גַּם** עבודת הקרבנות והתוצאות שלה **שֶׁזֶּהוּ תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת שֶׁבַּמִּשְׁכָּן וּמִקְדָּשׁ. וְלָכֵן מָצִינוּ גַּם בַּמִּשְׁכָּן,**

---

66) ראה ד"ה פדה בשלום העת"ר (המשך תער"ב ח"ב פשע"ג). ד"ה הנ"ל עטר"ת (ספר המאמרים עטר"ת ס"ע קל ואילך). וראה אוה"ת ויקרא ע' רנד ואילך. ספר המאמרים תרכ"ז ע' רצא ואילך. ועוד. המשך תער"ב ח"א פרפ"ו. ספר המאמרים עטר"ת ע' תסט. ועוד. 67) ראה המשך תער"ב ח"ב פשע"ז. ד"ה פדה בשלום תשכ"ו (תורת מנחם ספר המאמרים כסלו ע' קכו). 68) זח"ג קכד, ב (ברע"מ), הובא ונתבאר באגה"ק סכ"ו. 69) ראה רמב"ם ריש הל' ביהב"ח. 70) ספרי ופירש"י פינחס כח, ח. ועוד. 71) שמיני ט, כד. 72) ראה גם ספר המאמרים תרח"ץ ע' רכט. תש"ט ע' 30. 73) ראה טעמי המצוות להרח"ו ר"פ ויקרא (ד"ה מצות קרבנות). ועוד. 74) ראה שמו"ר ספכ"ג. במדב"ר ספי"ד. בחיי תרומה כה, י בשם פדר"א. פיוט "וחיות" במוסף דר"ה אחר קדושת כתר (בכמה נוסחאות). וראה בכ"ז תו"א יתרו עא, סע"א ואילך. שם עב, ד ואילך.

ביאור בדרך אפשר

הִתְנַשְּׂאוּת ועלייה, כביכול, **בִּבְחִינַת "הָאָדָם שֶׁיּוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא"**, **שֶׁמְּנַשְּׂאִים** ומעלים **אוֹתוֹ** את הדרגה באלוקות שנקראת כאן 'אדם' **לִבְחִינַת "כִּי לֹא אָדָם הוּא"**[75] כלשון הכתוב בספר שמואל שהקדוש־ברוך־הוא אינו 'אדם' (המשנה את דעתו ומתחרט מדברים שאמר בעבר) אלא למעלה מזה.

וְהַטַּעַם לפי פנימיות הדברים **שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחַ הַקָּרְבָּן לִפְעֹל עִנְיָן זֶה**, של 'התנשאות' של בחינת 'אדם' לבחינת 'לא אדם' **הוּא לְפִי שֶׁשֹּׁרֶשׁ וּמְקוֹר** השורש למעלה ברוחניות של **הַבְּהֵמָה** הגשמית למטה **הוּא מִבְּחִינַת "לֹא אָדָם"**, **שֶׁכְּלָלוּתוֹ** באופן כללי דרגת 'לא אדם' **הוּא 'עוֹלָם הַתֹּהוּ'**, העולם שקדם ל'עולם התיקון' ובו האורות מרובים והכלים מועטים והארת האור איננה בצורה מסודרת ובהתלבשות **כַּיָּדוּעַ**[76] בתורת הסוד **שֶׁ'עוֹלָם הַתִּקּוּן' נִקְרָא בְּשֵׁם "אָדָם"**, **וְ'עוֹלָם הַתֹּהוּ' נִקְרָא בְּשֵׁם "בְּהֵמָה"**, **וְלָכֵן עַל־יְדֵי הַקָּרְבָּן** ששורשו מבחינת 'לא אדם' **נַעֲשֵׂית הָעֲלִיָּה** של הדברים הגשמיים **לִבְחִינַת "כִּי לֹא אָדָם הוּא"**, **וְלָכֵן יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ מִשָּׁם** ממקור עליון זה (שהוא למעלה מ'סדר השתלשלות' של האור האלוקי היורד ונמשך מדרגה לדרגה בצורה מסודרת) **אֶת עִנְיַן "עִקַּר שְׁכִינָה"** גילוי עצמיות האלוקות **בַּתַּחְתּוֹנִים"** במציאות הגשמית.

וּמֵעֵין זֶה בדומה למה שנפעל על ידי הקרבת הקרבנות במשכן ובמקדש **נַעֲשָׂה גַּם עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה**, כדברי חכמינו ז"ל אודות התפילות שמתפללים בזמן שבית המקדש לא קיים **שֶׁ"בִּמְקוֹם קָרְבָּנוֹת תִּקָּנוּם"**[77], **וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁעִנְיַן הַתְּפִלָּה כּוֹלֵל** בתוכו, מצד תוכן העניין, **גַּם אֶת עִנְיַן הַקָּרְבָּן** היינו 'עבודת הבירורים' והתקרבות העולמות והנבראים לאלוקות בדרך העלאה מלמטה למעלה.

ביאור בדרך אפשר

1 "הָאָדָם שֶׁיּוֹשֵׁב עַל הַכִּסֵּא", שֶׁמְּנַשְּׂאִים אוֹתוֹ
2 לִבְחִינַת "כִּי לֹא אָדָם הוּא"[75]. וְהַטַּעַם שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחַ
3 הַקָּרְבָּן לִפְעֹל עִנְיָן זֶה, הוּא לְפִי שֶׁשֹּׁרֶשׁ וּמְקוֹר
4 הַבְּהֵמָה הוּא מִבְּחִינַת "לֹא אָדָם", שֶׁכְּלָלוּתוֹ הוּא
5 'עוֹלָם הַתֹּהוּ', כַּיָּדוּעַ[76] שֶׁ'עוֹלָם הַתִּקּוּן' נִקְרָא
6 בְּשֵׁם "אָדָם", וְ'עוֹלָם הַתֹּהוּ' נִקְרָא בְּשֵׁם
7 "בְּהֵמָה", וְלָכֵן עַל־יְדֵי הַקָּרְבָּן נַעֲשֵׂית הָעֲלִיָּה
8 לִבְחִינַת "כִּי לֹא אָדָם הוּא", וְלָכֵן יְכוֹלִים לְהַמְשִׁיךְ
9 מִשָּׁם אֶת עִנְיַן "עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים".
10 **וּמֵעֵין** זֶה נַעֲשָׂה גַּם עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה, שֶׁ"בִּמְקוֹם
11 קָרְבָּנוֹת תִּקָּנוּם"[77], וּמִזֶּה מוּבָן, שֶׁעִנְיַן
12 הַתְּפִלָּה כּוֹלֵל גַּם אֶת עִנְיַן הַקָּרְבָּן. וְזֶהוּ גַּם מַה
13 שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּ'יְרוּשַׁלְמִי' מַסֶּכֶת בְּרָכוֹת[78]
14 עַל הַפָּסוּק[79] "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ, וְהֵיכָן הוּא
15 מָצוּי, בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת". וְכֵן מָצִינוּ
16 שֶׁבָּתֵּי־כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת נִקְרָאִים "מִקְדָּשׁ
17 מְעַט"[80], וְהַיְנוּ, שֶׁכְּשֵׁם שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ הָיְתָה
18 שׁוֹרָה דַּרְגַּת הָאֱלִקוּת שֶׁ"הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם
19 לֹא יְכַלְכְּלוּךָ", שֶׁזֶּהוּ "עִקַּר שְׁכִינָה", הִנֵּה כֵּן הוּא
20 גַּם בְּבָתֵּי־כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת, שֶׁנִּקְרָאִים
21 "מִקְדָּשׁ מְעַט", שֶׁגַּם שָׁם יֶשְׁנוֹ עִנְיַן "עִקַּר
22 שְׁכִינָה". אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן, עַל־יְדֵי עִנְיַן
23 הַתְּפִלָּה אֵין זֶה עֲדַיִן תַּכְלִית הַשְּׁלֵמוּת, כִּי־אִם
24 עַל־יְדֵי הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ, וּכְמוֹ
25 שֶׁכָּתוּב[81] "וְשָׁם נַעֲשֶׂה לְפָנֶיךָ אֶת קָרְבְּנוֹת
26 חוֹבוֹתֵינוּ כוּ' כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ", שֶׁזֶּהוּ דַּוְקָא עַל־יְדֵי
27 הַקְרָבַת קָרְבָּן בְּפֹעַל, בְּהֵמָה אוֹ עוֹף (מִמִּין הַחַי),
28 וְכֵן סֹלֶת מִמִּין הַצּוֹמֵחַ, וְעַד לְמֶלַח מִמִּין הַדּוֹמֵם,
29 עַל־יְדֵי הָאָדָם, מִין הַמְּדַבֵּר (כַּמְּבֹאָר בְּכַמָּה
43 וְזֶהוּ גַּם מַה שֶׁאָמְרוּ רַבּוֹתֵינוּ ז"ל בְּ'יְרוּשַׁלְמִי' מַסֶּכֶת
44 בְּרָכוֹת[78] עַל הַפָּסוּק[79] בישעיהו "דִּרְשׁוּ ה' בְּהִמָּצְאוֹ", וְהֵיכָן
45 הוּא הקדוש־ברוך־הוא מָצוּי, בְּבָתֵּי כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי מִדְרָשׁוֹת" שהם
46 מקומות שבהם יש במיוחד השראת השכינה. וְכֵן מָצִינוּ בגמרא שֶׁבָּתֵּי־
47 כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת
48 נִקְרָאִים "מִקְדָּשׁ מְעַט"[80], וכל
49 בית הכנסת ובית המדרש בכל מקום,
50 גם בחוץ לארץ, דומה במידה מסוימת
51 לבית המקדש וְהַיְנוּ, שֶׁכְּשֵׁם
52 שֶׁבְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ שבירושלים
53 הָיְתָה שׁוֹרָה דַּרְגַּת הָאֱלִקוּת
54 שֶׁ"הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם לֹא
55 יְכַלְכְּלוּךָ", דרגה כל כך גבוהה
56 שלא מתגלית אפילו ב'שמים' (עולם
57 האצילות) ו'שמי השמים' (באין־סוף
58 שלמעלה מעולם האצילות) שֶׁזֶּהוּ
59 דרגה גבוהה זו היא "עִקַּר
60 שְׁכִינָה", הִנֵּה כֵּן הוּא בדומה
61 להשראת השכינה בבית המקדש גַּם
62 בְּבָתֵּי־כְּנֵסִיּוֹת וּבָתֵּי־מִדְרָשׁוֹת,
63 שֶׁנִּקְרָאִים "מִקְדָּשׁ מְעַט",
64 שֶׁגַּם שָׁם יֶשְׁנוֹ עִנְיַן "עִקַּר
65 שְׁכִינָה". אֲבָל אַף־עַל־פִּי־כֵן,
66 למרות שהדבר אכן נמצא גם בכל בית
67 הכנסת, בכל זאת עַל־יְדֵי עִנְיַן
68 הַתְּפִלָּה אֵין זֶה עֲדַיִן תַּכְלִית
69 הַשְּׁלֵמוּת של גילוי 'עיקר שכינה'
70 בעולם הזה, כִּי־אִם אלא שתכלית
71 השלימות של הדבר היא דווקא עַל־
72 יְדֵי הַקְרָבַת הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית־
73 הַמִּקְדָּשׁ, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[81]
74 בנוסח התפילה בהמשך לתפילה
75 ובקשה על בניין בית המקדש "וְשָׁם
76 בבית המקדש נַעֲשָׂה לְפָנֶיךָ אֶת
77 קָרְבְּנוֹת חוֹבוֹתֵינוּ כוּ' כְּמִצְוַת
78 רְצוֹנֶךָ", שֶׁזֶּהוּ דַּוְקָא עַל־יְדֵי
79 הַקְרָבַת קָרְבָּן בְּפֹעַל, בְּהֵמָה
80 אוֹ עוֹף (מִמִּין הַחַי), וְכֵן קמח
81 סֹלֶת העשוי מחיטה מִמִּין
82 הַצּוֹמֵחַ, וְעַד לְמֶלַח מִמִּין
83 הַדּוֹמֵם, וכל הדברים הללו באים כקרבן לקדוש־ברוך־הוא עַל־יְדֵי
84 הָאָדָם, מִין הַמְּדַבֵּר (כַּמְּבֹאָר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[82] בתורת החסידות

---

75) שמואל־א טו, כט. וראה תו"א שם עא, ב ואילך. עב, סע"ב ואילך. 76) ראה מאמרי אדמו"ר האמצעי, נצבים ע' תתצד ואילך. ספר המאמרים תרל"א ח"ב ע' תקנד ואילך. ועוד. 77) ברכות כו, א־ב. 78) פ"ה ה"א. 79) ישעי' נה, ו. 80) יחזקאל יא, טז. וראה מגילה כט, א. 81) נוסח תפילת המוספין. וראה תו"ח ויחי צה, א. צו, ג ואילך. ספר המאמרים תרל"ז ח"ב

ביאור בדרך אפשר

שֶׁעִנְיַן הַקָּרְבָּן הבא מדומם, צומח וחי על האדם **מְאַחֵד וּמַעֲלֶה** ומקרב לאלוקות **אֶת** כל חלקי הבריאה **דּוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי־וּמְדַבֵּר**).

וְיוּבָן עניין השראת השכינה בבית המקדש בתוספת ביאור **בְּהַקְדִּים הַבֵּאוּר בְּמַעֲלַת בִּטּוּל הַ'מָקוֹם'** כללות המציאות הגשמית ("אֲתָרִי מקומי **טְפֵלָה לִי**") כפי שהדבר בא לידי ביטוי בתכלית השלימות **"בַּבַּיִת הַזֶּה"** (**בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ**), שזהו **בִּטּוּל** לאלוקות של **'מָקוֹם גַּשְׁמִי'**, לביטול זה יש מעלה ויתרון **לְגַבֵּי הַבִּטּוּל** לאלוקות **שֶׁל 'מָקוֹם רוּחָנִי'**, המושג מקום כפי שהוא למעלה ברוחניות **שִׁשָּׁה קְצָווֹת רוּחָנִיִּים**, ההגדרה של 'מקום' בגשמיות היא שיש בו ששה קצוות של מזרח־מערב־צפון־דרום־מעלה־מטה וגם ברוחניות שם המושגים וההגדרות הללו לא שייכים, יש 'ששה קצוות רוחניים (שש המידות העליונות חסד־גבורה־תפארת־נצח־הוד־יסוד) **שֶׁיֶּשְׁנוֹ** עניין זה של ה'מקום' כפי שהוא למעלה ברוחניות ובטל לאלוקות קיים **גַּם בְּ"הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם"**, והיתרון של ביטול המקום הגשמי לגבי ביטול המקום הרוחני הוא **כַּמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר**[83] **שֶׁ'מָקוֹם רוּחָנִי' הֲרֵי** על אף שהוא מוגדר כ'מקום' **מִלְּכַתְּחִלָּה אֵינוֹ בִּבְחִינַת 'מָקוֹם' מַמָּשׁ**, במובן הפשוט והמוחשי של המושג **שֶׁהֲרֵי שִׁשָּׁה קְצָווֹת רוּחָנִיִּים הֵם רַק שֹׁרֶשׁ וּמָקוֹר לְעִנְיַן הַ'מָּקוֹם'** אבל בוודאי שברוחניות אין 'מקום' כפשוטו, **וְגַם הַבִּטּוּל שֶׁלּוֹ** של עניין ה'מקום' כפי שהוא ברוחניות **אֵינוֹ בִּטּוּל בְּתַכְלִית, בִּבְחִינַת הֶעְדֵּר הַמְּצִיאוּת מַמָּשׁ**, והוא חדל להתקיים לגמרי, **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן 'מָקוֹם גַּשְׁמִי' הוּא** מצד אחד **בִּבְחִינַת מְצִיאוּת מַמָּשׁ** ולכן ההתבטלות שלו לאלוקות היא חידוש יותר גדול, ומצד שני יש בו מעלה ויתרון (לגבי הביטול של 'מקום' רוחני) בעומק ואיכות הביטול **וְהַבִּטּוּל שֶׁלּוֹ הוּא בִּטּוּל בְּתַכְלִית**, ביטול מוחלט **בִּבְחִינַת הֶעְדֵּר הַמְּצִיאוּת מַמָּשׁ** עד שהוא חדל מלהתקיים.

וְכַיָּדוּעַ הַמָּשָׁל עַל זֶה, שֶׁכַּאֲשֶׁר חָכָם קָטָן בָּטֵל לְגַבֵּי חָכָם גָּדוֹל שחכמתו גדולה בהרבה מחכמתו של החכם הקטן, **הִנֵּה אַף שֶׁבָּטֵל אֵלָיו, הֲרֵי אֵין זֶה בִּטּוּל בְּתַכְלִית**, לא מדובר בביטול מוחלט **וְהַיְנוּ, שֶׁהַבִּטּוּל הוּא מִצַּד הַחָכְמָה שֶׁבּוֹ** כלומר, חכמת החכם הקטן מחייבת ביטול לגבי חכמת החכם הגדול, **אֲבָל עֲדַיִן** למרות הביטול **נִשְׁאֶרֶת גַּם הַחָכְמָה שֶׁלּוֹ** של החכם הקטן **בַּמְּצִיאוּת** והיא לא מתבטלת בביטול מוחלט שגורם לה לחדול להתקיים, **עַל־כָּל־פָּנִים כְּפִי שֶׁהַנִּיצוֹץ נִבְלָע בְּתוֹךְ הָאֲבוּקָה**, וחכמתו של החכם הקטן עדיין קיימת לכל הפחות כניצוץ קטן של אש שנבלע בתוך אבוקת אש גדולה שעל אף שבוודאי הניצוץ הקטן מתבטל באבוקה הגדולה, בכל זאת עדיין אין זה ביטול של העדר הקיום וניתן להבדיל בין הניצוץ לאבוקה **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִי שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלָל לְעִנְיַן הַחָכְמָה** והוא אפילו לא חכם קטן, **הִנֵּה בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְבַּטֵּל** מי שאינו שייך לחכמה כלל **לְגַבֵּי חָכָם גָּדוֹל, אֲזַי הַבִּטּוּל שֶׁלּוֹ הוּא בִּטּוּל בְּתַכְלִית** ביטול מוחלט עד להעדר תפיסת מקום לגמרי. **וּבְאֹפֶן כָּזֶה** של ביטול בתכלית **הוּא גַּם הַבִּטּוּל שֶׁל 'מָקוֹם גַּשְׁמִי'** ("אֲתָרִי טְפֵלָה לִי"), **שֶׁהַ'מָּקוֹם' הוּא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת מַמָּשׁ** עם כל ההגדרות וההגבלות של מציאות גשמית, **וְגַם הַבִּטּוּל** של המקום הגשמי לאלוקות **הוּא בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת מַמָּשׁ** עד כדי כך שמציאותו מתבטלת מכל וכל. **וְיוּבָן גַּם עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בְּ'בֵּאוּרֵי הַזֹּהַר'**[84], **שֶׁהָאֶפְשָׁרוּת לְכָךְ שֶׁתִּהְיֶה מְצִיאוּת יֵשׁ הַנִּבְרָא בְּאֹפֶן שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל** ה'יש' הנברא **וְלֹא נִכָּר בּוֹ**

מְקוֹמוֹת[82] שֶׁעִנְיַן הַקָּרְבָּן מְאַחֵד וּמַעֲלֶה אֶת דּוֹמֵם־צוֹמֵחַ־חַי־וּמְדַבֵּר).

וְיוּבָן בְּהַקְדִּים הַבֵּאוּר בְּמַעֲלַת בִּטּוּל הַ'מָקוֹם' ("אֲתָרִי טְפֵלָה לִי") "בַּבַּיִת הַזֶּה" (בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ), בִּטּוּל 'מָקוֹם גַּשְׁמִי', לְגַבֵּי הַבִּטּוּל שֶׁל 'מָקוֹם רוּחָנִי', שִׁשָּׁה קְצָווֹת רוּחָנִיִּים, שֶׁיֶּשְׁנוֹ גַּם בְּ"הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם", כַּמְּבֹאָר בְּמָקוֹם אַחֵר[83] שֶׁ'מָקוֹם רוּחָנִי' הֲרֵי מִלְּכַתְּחִלָּה אֵינוֹ בִּבְחִינַת 'מָקוֹם' מַמָּשׁ, שֶׁהֲרֵי שִׁשָּׁה קְצָווֹת רוּחָנִיִּים הֵם רַק שֹׁרֶשׁ וּמָקוֹר לְעִנְיַן הַ'מָּקוֹם', וְגַם הַבִּטּוּל שֶׁלּוֹ אֵינוֹ בִּטּוּל בְּתַכְלִית, בִּבְחִינַת הֶעְדֵּר הַמְּצִיאוּת מַמָּשׁ, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן 'מָקוֹם גַּשְׁמִי' הוּא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת מַמָּשׁ, וְהַבִּטּוּל שֶׁלּוֹ הוּא בִּטּוּל בְּתַכְלִית, בִּבְחִינַת הֶעְדֵּר הַמְּצִיאוּת מַמָּשׁ. וְכַיָּדוּעַ הַמָּשָׁל עַל זֶה, שֶׁכַּאֲשֶׁר חָכָם קָטָן בָּטֵל לְגַבֵּי חָכָם גָּדוֹל, הִנֵּה אַף שֶׁבָּטֵל אֵלָיו, הֲרֵי אֵין זֶה בִּטּוּל בְּתַכְלִית, וְהַיְנוּ, שֶׁהַבִּטּוּל הוּא מִצַּד הַחָכְמָה שֶׁבּוֹ, אֲבָל עֲדַיִן נִשְׁאֶרֶת גַּם הַחָכְמָה שֶׁלּוֹ בַּמְּצִיאוּת, עַל־כָּל־פָּנִים כְּפִי שֶׁהַנִּיצוֹץ נִבְלָע בְּתוֹךְ הָאֲבוּקָה, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן מִי שֶׁאֵינוֹ שַׁיָּךְ כְּלָל לְעִנְיַן הַחָכְמָה, הִנֵּה בְּשָׁעָה שֶׁמִּתְבַּטֵּל לְגַבֵּי חָכָם גָּדוֹל, אֲזַי הַבִּטּוּל שֶׁלּוֹ הוּא בִּטּוּל בְּתַכְלִית. וּבְאֹפֶן כָּזֶה הוּא גַּם הַבִּטּוּל שֶׁל 'מָקוֹם גַּשְׁמִי' ("אֲתָרִי טְפֵלָה לִי"), שֶׁהַ'מָּקוֹם' הוּא בִּבְחִינַת מְצִיאוּת מַמָּשׁ, וְגַם הַבִּטּוּל הוּא בִּטּוּל בִּמְצִיאוּת מַמָּשׁ. וְיוּבָן גַּם עַל־פִּי הַמְּבֹאָר בְּ'בֵּאוּרֵי הַזֹּהַר'[84], שֶׁהָאֶפְשָׁרוּת לְכָךְ שֶׁתִּהְיֶה מְצִיאוּת יֵשׁ הַנִּבְרָא בְּאֹפֶן שֶׁאֵינוֹ מַרְגִּישׁ כְּלָל וְלֹא נִכָּר בּוֹ שֶׁיֵּשׁ דָּבָר הַמְּהַוֶּה

ע' תכ ואילך. 82) ראה טעמי המצוות שבהערה 73. תניא פל"ד (מג, ב). 83) ראה לקו"ת בחוקותי מח, ב. אמרי בינה פתח השער פ"ג ואילך. 84) בשלח צו, ב ואילך. וראה גם ספר המאמרים עזר"ת ע' קנ. תש"ז ע' 238. ד"ה באתי לגני תשי"א פ"ד (תורת מנחם ספר המאמרים באתי לגני ח"א ע' י). ועוד.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁיֵּשׁ דָּבָר הַמְּהַוֶּה וּמְחַיֶּה אוֹתוֹ, כפי שרואים בנבראים שבעולם הזה **הִיא לְפִי שֶׁהִתְהַוּוּתוֹ** של ה׳יש׳ הנברא **הִיא מְמַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ** **שֶׁל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא** שֶׁ״מְּציאוּתוֹ** של הקדוש־ברוך־הוא **מֵעַצְמוּתוֹ, וְאֵינוֹ עָלוּל** והוא לא כתוצאה **מֵאֵיזֶה עִלָּה** סיבה **שֶׁקָּדְמָה לוֹ** אלא הקדוש־ברוך־הוא ׳קדמון׳, **וְלָכֵן הוּא לְבַדּוֹ** שהוא בעצמו ללא שמישהו ברא אותו וללא סיבה ומקור שקדמו לו אלא ׳מציאותו מעצמותו׳ רק הוא **בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לִבְרֹא יֵשׁ** מציאות של נברא גשמי **מֵאַיִן וְאֶפֶס הַמֵּחְלָט** העדר המציאות לגמרי, שלפי תחושתם והרגשתם בריאתם היא **בְּלִי שׁוּם עִלָּה וְסִבָּה אַחֶרֶת קוֹדֶמֶת לְיֵשׁ הַזֶּה״**[85] והנברא חש בטעות כאילו גם הוא נברא מעצמו, כי איננו יודע ואיננו מרגיש את המקור האמיתי שלו, **וְהַיְנוּ, שֶׁהוּא** ה׳יש׳ הנברא **מְּציאוּת יֵשׁ מַמָּשׁ, וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר מִתְבַּטֵּל**, מתוך הכרה שהאמת היא שהוא נברא ׳יש׳, מציאות, מה׳אין׳ האלוקי, **אָזַי הַבִּטּוּל** של ה׳יש׳ הנברא **הוּא** ביטול **בְּתַכְלִית**, ביטול של העדר תפיסת מקום לגמרי.

וְזוֹהִי גַּם מַעֲלַת בִּטּוּל ה׳מָקוֹם׳ **בַּ״בַּיִת הַזֶּה״**, ביטול לאלוקות של מציאות גשמית, **לְגַבֵּי** הביטול לאלוקות של **״הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם״ וְהַשִּׁשָּׁה קְצָווֹת הָרוּחָנִיִּים** (שש המידות העליונות, כנזכר לעיל), **שֶׁהַ׳מָּקוֹם׳** הגשמי **הוּא בְּבְחִינַת מְּציאוּת מַמָּשׁ, תַּכְלִית הַגַּשְׁמִיּוּת, וְהַבִּטּוּל** שלו כשהוא מתבטל לאלוקות **הוּא** ביטול מוחלט **בְּבְחִינַת הֶעְדֵּר הַמְּצִיאוּת מַמָּשׁ** ודבר זה לא קיים בביטול של ה׳מקום׳ הרוחני.

וְזוֹהִי גַּם מַעֲלַת הַקָּרְבָּנוֹת שהם בירור והעלאה ותיקון של הבהמה הגשמית, ביטול לאלוקות של מציאות גשמית, **לְגַבֵּי תְּפִלָּה** שהיא עבודה רוחנית, והביטול לאלוקות של מציאות רוחנית איננו ביטול מוחלט כמו הביטול של מציאות גשמית, כמבואר לעיל. **וְרַק** הכוח של התפילה להיות במקום קרבנות ולהיות עניין של ביטול לאלוקות בדומה לעבודת הקרבנות אינו אלא **בִּגְלַל שֶׁעִנְיַן הַתְּפִלָּה פּוֹעֵל שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה** כשייבנה בית המקדש במהרה בימינו **יוּכְלוּ לְהַקְרִיב הַקָּרְבָּנוֹת בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ** **״כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ״** ולחזור לעבודת הקרבנות כפי שהיא בתכלית השלימות, **הֲרֵי זֶה** התפילה **בִּבְחִינַת דָּבָר הַגּוֹרֵם, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ** בדבר הגורם, **כֹּחַ** סיבה ושורש **יוֹתֵר מֵהַדָּבָר שֶׁנִּגְרָם עַל־יָדוֹ, שֶׁהוּא הַמְסוֹבָב** התוצאה **מִמֶּנּוּ**[86] ובענייננו, כיוון שהתפילה היא הגורמת שייבנה בית המקדש ותחזור עבודת הקרבנות כפשוטה, יש בה מעלה ויתרון אפילו לגבי התוצאה, הקרבנות, ועם זאת הביטול לאלוקות שבעבודת הקרבנות, ביטול של מציאות גשמית, נעלה יותר מהביטול לאלוקות שבעבודת התפילה, עבודה רוחנית, כמבואר לעיל בהרחבה.

ז) **וְהִנֵּה כְּשֵׁם שֶׁעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הָיָה בְּאֹפֶן שֶׁ״כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּים בְּדוּכָנָם וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם״**[87], **כְּמוֹ־כֵן צְרִיכִים לִהְיוֹת שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ** בעבודת התפילה הרוחנית של כל אחד ואחד **בַּתְּפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת** כפי שממשיך ומפרט.

וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה ״כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם״ הוּא עבודת ה׳ **בְּקַו הַיְמִין, כַּיָּדוּעַ שֶׁ׳כֹּהֵן׳ נִקְרָא ״אִישׁ הַחֶסֶד״**[88] והחסד (מידת האהבה) הוא בקו הימין, כמו שנאמר ב׳פתח אליהו׳ במשל של הספירות לגוף האדם שהחסד הוא זרוע ימין. **וּ״לְוִיִּים בְּדוּכָנָם״ עִנְיָנָם הוּא ״לְאַרְמָא קָלָא״** להרים קול **(כִּדְאִיתָא** כמובא **בַּזֹּהַר**[89]**, שֶׁהוּא עִנְיַן הַתְּפִלָּה בְּקוֹל, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב**[90] בדברי יצחק ליעקב כשבא לקבל את הברכות **״הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב״** ומפרשים שברוחניות הכוונה לעבודת התפילה שצריכה להיות מתוך הרמת קול. **וְ״יִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם״ הוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה** והגילוי של האור האלוקי מלמעלה **לְמַטָּה** שנפעלת על ידי הקרבנות ועל ידי התפילה, **שֶׁזֶּהוּ הָעִקָּר,**

1 וּמְחַיֶּה אוֹתוֹ, הִיא לְפִי שֶׁהִתְהַוּוּתוֹ הִיא מְמַהוּתוֹ
2 וְעַצְמוּתוֹ שֶׁל הַמַּאֲצִיל בָּרוּךְ־הוּא שֶׁ״מְּציאוּתוֹ
3 מֵעַצְמוּתוֹ, וְאֵינוֹ עָלוּל מֵאֵיזֶה עִלָּה שֶׁקָּדְמָה לוֹ,
4 וְלָכֵן הוּא לְבַדּוֹ בְּכֹחוֹ וִיכָלְתּוֹ לִבְרֹא יֵשׁ מֵאַיִן
5 וְאֶפֶס הַמֵּחְלָט, בְּלִי שׁוּם עִלָּה וְסִבָּה אַחֶרֶת
6 קוֹדֶמֶת לְיֵשׁ הַזֶּה״[85], וְהַיְנוּ, שֶׁהוּא מְּציאוּת יֵשׁ
7 מַמָּשׁ, וְלָכֵן כַּאֲשֶׁר מִתְבַּטֵּל, אָזַי הַבִּטּוּל הוּא
8 בְּתַכְלִית. וְזוֹהִי גַּם מַעֲלַת בִּטּוּל הַ׳מָּקוֹם׳ בַּ״בַּיִת
9 הַזֶּה״ לְגַבֵּי ״הַשָּׁמַיִם וּשְׁמֵי הַשָּׁמַיִם״ וְהַשִּׁשָּׁה
10 קְצָווֹת הָרוּחָנִיִּים, שֶׁהַ׳מָּקוֹם׳ הוּא בְּבְחִינַת
11 מְּציאוּת מַמָּשׁ, תַּכְלִית הַגַּשְׁמִיּוּת, וְהַבִּטּוּל הוּא
12 בְּבְחִינַת הֶעְדֵּר הַמְּצִיאוּת מַמָּשׁ. וְזוֹהִי גַּם מַעֲלַת
13 הַקָּרְבָּנוֹת לְגַבֵּי תְּפִלָּה. וְרַק בִּגְלַל שֶׁעִנְיַן הַתְּפִלָּה
14 פּוֹעֵל שֶׁלְּאַחֲרֵי־זֶה יוּכְלוּ לְהַקְרִיב הַקָּרְבָּנוֹת
15 בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ ״כְּמִצְוַת רְצוֹנֶךָ״, הֲרֵי זֶה בִּבְחִינַת
16 דָּבָר הַגּוֹרֵם, שֶׁיֵּשׁ בּוֹ כֹּחַ יוֹתֵר מֵהַדָּבָר שֶׁנִּגְרָם
17 עַל־יָדוֹ, שֶׁהוּא הַמְסוֹבָב מִמֶּנּוּ[86].
18 ז) **וְהִנֵּה** כְּשֵׁם שֶׁעִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת הָיָה בְּאֹפֶן
19 שֶׁ״כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּים בְּדוּכָנָם
20 וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם״[87], כְּמוֹ־כֵן צְרִיכִים לִהְיוֹת
21 שְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ בַּתְּפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת.
22 וְהָעִנְיָן בָּזֶה, דְּהִנֵּה ״כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם״ הוּא בְּקַו
23 הַיְמִין, כַּיָּדוּעַ שֶׁ׳כֹּהֵן׳ נִקְרָא ״אִישׁ הַחֶסֶד״[88].
24 וּ״לְוִיִּים בְּדוּכָנָם״ עִנְיָנָם הוּא ״לְאַרְמָא קָלָא״
25 (כִּדְאִיתָא בַּזֹּהַר[89]), שֶׁהוּא עִנְיַן הַתְּפִלָּה בְּקוֹל,
26 וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב[90] ״הַקּוֹל קוֹל יַעֲקֹב״. וְ״יִשְׂרָאֵל
27 בְּמַעֲמָדָם״ הוּא עִנְיַן הַהַמְשָׁכָה לְמַטָּה, שֶׁזֶּהוּ

---

85) ראה אגה״ק שבהערה 31. 86) ראה ספר המאמרים תרל״ז ח״ב ע׳ תיז. ע׳ תל. ובכ״מ. 87) מגילה ג, א. ובכ״מ. 88) ראה זח״ג קמה, ב. תניא רפ״נ. 89) ח״ג לט, א. קעז, ב. 90) תולדות כז, כב.

הָעִקָּר, וּכְמַאֲמַר רַבּוֹתֵינוּ ז"ל[91] "אִלְמָלֵא מַעֲמָדוֹת, לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ" [דְּאַף שֶׁבְּפַשְׁטוּת מַעֲמָדוֹת לֹא נִתְבַּטְּלוּ לְגַמְרֵי, אֶלָּא שֶׁנִּתְמַעֲטוּ בְּמַדְרֵגָה, עֲדַיִן הָיוּ מַעֲמָדוֹת, וְעַל יְדֵי זֶה נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ], שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כָּל שְׁלֹשָׁה הָעִנְיָנִים "כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּים בְּדוּכְנָם וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם", מִכָּל־מָקוֹם הַלָּשׁוֹן הוּא "אִלְמָלֵא מַעֲמָדוֹת" דַּוְקָא, מִשּׁוּם שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן מַעֲמָדוֹת הָעִקָּר, מִשּׁוּם שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁ"אַנְשֵׁי מַעֲמָד הָיוּ שְׁלוּחֵי כָּל יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד עַל הַקָּרְבָּנוֹת" (בְּתוֹר בְּעָלִים)[92], שֶׁמִּמִּזֶּה מוּבָן, שֶׁפְּעֻלַּת הַקָּרְבָּן, גַּם הַעֲלָאַת בְּחִינַת "הָאָדָם שֶׁעַל הַכִּסֵּא" לִבְחִינַת "כִּי לֹא אָדָם הוּא", וְגַם עִנְיָן "נַחַת רוּחַ לְפָנַי", מִלְּשׁוֹן[93] "נְחוֹת דַּרְגָּא"[94], שֶׁזּוֹהִי הַמְשָׁכַת כָּל הָעִנְיָנִים לְמַטָּה, הָיְתָה נִמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי "אַנְשֵׁי מַעֲמָד" בְּכָל מָקוֹם שֶׁבּוֹ נִמְצָא אִישׁ יִשְׂרָאֵל. וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בִּפְרָט בְּנוֹגֵעַ לַעֲלִיָּה לְרֶגֶל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[95] יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדוֹן יְהוָה, וּ"כְשֵׁם שֶׁבָּא לִרְאוֹת, כַּךְ בָּא לֵירָאוֹת"[96], בְּאֹפֶן שֶׁל "פָּנִים בְּפָנִים"[97] בְּגִלּוּי, שֶׁמִּמִּזֶּה נִמְשָׁךְ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּמְקוֹמוֹ, וּבְעִנְיָן זֶה הָיְתָה חִיּוּתוֹ (דְּעִרְמִיט הָאט עֶר גֶּעלֶעבְּט), וְכַךְ הִתְנַהֵג בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, עַד הַעֲלִיָּה לְרֶגֶל הַבָּא לְאַחֲרֵי־זֶה[98]. וּשְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ יֶשְׁנָם גַּם בַּתְּפִלָּה. דְּהִנֵּה, תְּחִלַּת הַנְּתִינַת־כֹּחַ שֶׁהַתְּפִלָּה תִּהְיֶה כִּדְבָעֵי, בְּאֹפֶן דְּ"אֶחֱזֶה פָנֶיךָ"[99], חֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי "אֲנִי בְּצֶדֶק"[99], "יָהִיב פְּרוּטָה לֶעָנִי וַהֲדַר מַצְלִי"[100], שֶׁהוּא עִנְיָן הַצְּדָקָה, שֶׁהִיא גַּם כְּלָלוּת עִנְיָן הַמִּצְוֹת שֶׁכְּלָלוּתָן הִיא מִצְוַת הַצְּדָקָה, שֶׁלָּכֵן נִקְרֵאת בְּ'תַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי' בְּשֵׁם 'מִצְוָה' סְתָם[101]. וְכַאֲשֶׁר הַתְּפִלָּה הִיא כִּדְבָעֵי, בְּאֹפֶן

ביאור בדרך אפשר

בגמרא "אִלְמָלֵא מַעֲמָדוֹת, לֹא נִתְקַיְּמוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ" [דְּאַף שֶׁבְּפַשְׁטוּת דברי הגמרא על מעלתם הגדולה של ה'מעמדות' שבהם תלוי קיום השמים והארץ, לא נאמרו רק על המעמדות בלבד אלא קָאֵי מכוונים עַל כְּלָלוּת עִנְיַן הַקָּרְבָּנוֹת, שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם כָּל שְׁלֹשָׁה הָעִנְיָנִים "כֹּהֲנִים בַּעֲבוֹדָתָם וּלְוִיִּים בְּדוּכְנָם וְיִשְׂרָאֵל בְּמַעֲמָדָם", מִכָּל־מָקוֹם הַלָּשׁוֹן הוּא "אִלְמָלֵא מַעֲמָדוֹת" דַּוְקָא, משום שעל ידי זה נפעלת ההמשכה למטה, כאמור לעיל], שֶׁזֶּהוּ מַה שֶּׁ"אַנְשֵׁי מַעֲמָד הָיוּ שְׁלוּחֵי כָּל יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד עַל הַקָּרְבָּנוֹת" (בְּתוֹר בְּעָלִים) בהתאם להלכה שהבעלים, המביא קרבן, צריך להיות נוכח בעצמו בהקרבת הקרבן שלו, ובקרבנות ציבור 'אנשי מעמד' נכחו בהקרבה בתור שלוחים של כלל ישראל)[92], שֶׁמִּמִּזֶּה מהדגש המיוחד שמצינו לגבי חשיבות פעולתם של 'אנשי מעמד' מוּבָן, שֶׁפְּעֻלַּת הַקָּרְבָּן למעלה באלוקות, גַּם הַעֲלָאַת בְּחִינַת "הָאָדָם שֶׁעַל הַכִּסֵּא" לִבְחִינַת "כִּי לֹא אָדָם הוּא" העלאה מדרגת 'אדם' לדרגת 'לא אדם' הנעלית ממנה, כמבואר לעיל, הנפעלת בדרך העלאה מלמטה למעלה וְגַם עִנְיָן "נַחַת רוּחַ לְפָנַי", 'נחת' מִלְּשׁוֹן[93] "נְחוֹת לרדת דַּרְגָּא"[94], ולענייננו הכוונה שֶׁזּוֹהִי הַמְשָׁכַת כָּל הָעִנְיָנִים שנפעלו על ידי הקרבנות, (וכיום על ידי התפילה) לְמַטָּה, בדרך של המשכה מלמעלה למטה, הָיְתָה נִמְשֶׁכֶת עַל־יְדֵי "אַנְשֵׁי מַעֲמָד" הנמצאים בבית המקדש בְּכָל מָקוֹם שֶׁבּוֹ נִמְצָא אִישׁ יִשְׂרָאֵל יהודי, כי 'אנשי מעמד' היו שלוחי כלל ישראל בכל מקום שהם.

וְעַל־דֶּרֶךְ הַמְּבֹאָר בתורת החסידות בִּפְרָט בְּנוֹגֵעַ לַעֲלִיָּה לְרֶגֶל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[95] בתורה על המצווה לעלות לרגל לבית המקדש שלוש פעמים בשנה יֵרָאֶה כָל זְכוּרְךָ אֶל פְּנֵי הָאָדוֹן יְהוָה, וּ"כְשֵׁם שֶׁבָּא לִרְאוֹת, כַּךְ בָּא לֵירָאוֹת"[96], כדברי הגמרא כי כשם שהאדם בא לבית המקדש לעלייה לרגל כדי 'לראות' את השכינה, כך בא 'ליראות' בפני השכינה שהקדוש־ברוך־הוא יראה אותו, בְּאֹפֶן שֶׁל "פָּנִים בְּפָנִים"[97] בְּגִלּוּי, גילוי ה'פנים' של הקדוש־ברוך־הוא, כביכול, אל ה'פנים' של היהודי העולה לרגל שֶׁמִּמִּזֶּה מהגילוי שהיה לעולים לרגל לבית המקדש נִמְשָׁךְ לְכָל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּמְקוֹמוֹ, וּבְעִנְיָן זֶה שנמשך בעלייה לרגל גם למי שלא עלה לרגל בפועל, 'לכל אחד במקומו' הָיְתָה חִיּוּתוֹ (דְּעִרְמִיט הָאט עֶר גֶּעלֶעבְּט עם זה הוא חי), וְכַךְ הִתְנַהֵג בְּמֶשֶׁךְ כָּל הַשָּׁנָה כֻּלָּהּ, עַד הַעֲלִיָּה לְרֶגֶל הַבָּא לְאַחֲרֵי־זֶה[98] בחג הבא. וּשְׁלֹשָׁה עִנְיָנִים אֵלּוּ שהיו בהקרבת הקרבנות, כוהנים בעבודתם, לויים בדוכנם וישראל במעמדם, יֶשְׁנָם גַּם בַּתְּפִלָּה, כפי שממשיך ומפרט. דְּהִנֵּה, תְּחִלַּת הַנְּתִינַת־כֹּחַ מלמעלה שֶׁהַתְּפִלָּה תִּהְיֶה כִּדְבָעֵי, בְּאֹפֶן דְּ"אֶחֱזֶה פָנֶיךָ"[99], תפילה כזו שבה האדם יצליח 'לראות' את פני האלוקות חֲרֵי זֶה עַל־יְדֵי שקודם התפילה מקיימים את האמור בתחילתו של פסוק זה בתחילים "אֲנִי בְּצֶדֶק"[99], וכמובא בגמרא שעל פי פסוק זה, 'אני בצדק אחזה פניך' היה רבי אליעזר "יָהִיב פְּרוּטָה לֶעָנִי וַהֲדַר מַצְלִי"[100], נותן פרוטה לעני ואחר כך מתפלל שֶׁהוּא עִנְיָן הַצְּדָקָה, שֶׁהִיא מצוות הצדקה גַּם כְּלָלוּת עִנְיָן הַמִּצְוֹת התוכן הכללי של כל המצוות שֶׁכְּלָלוּתָן של כל המצוות הִיא מִצְוַת הַצְּדָקָה, שֶׁלָּכֵן נִקְרֵאת כל המצוות בְּ'תַלְמוּד יְרוּשַׁלְמִי' בְּשֵׁם 'מִצְוָה' סְתָם[101] כי היא התוכן של כל המצוות. וְכַאֲשֶׁר הַתְּפִלָּה הִיא כִּדְבָעֵי, בְּאֹפֶן דְּ"סֻלָּם מֻצָּב אַרְצָה וְרֹאשׁוֹ

---

91) תענית כז, ב. 92) ראה רמב"ם הל' כלי המקדש רפ"ו. 93) ראה יבמות סג, א. 94) לקו"ת פינחס עו, א. עח, ד. 95) משפטים כג, יז. ועוד. 96) חגיגה ב, א. 97) ואתחנן ה, ד. 98) ראה לקו"ת ברכה צח, ב. 99) תהלים יז, טו. 100) ב"ב י, א. 101) תניא פל"ז (מח, ב).

ביאור בדרך אפשר

מַגִּיעַ הַשָּׁמַיִמָה[102], כמו שכתוב בתורה על הסולם שראה יעקב אבינו, היינו בעלייה מדרגה לדרגה, מהארץ ועד השמים, **דְּקָאֵי** ומשל זה מכוון **עַל הַתְּפִלָּה** (כִּדְאִיתָא כמובא **בְּמִדְרָשֵׁי רַבּוֹתֵינוּ ז״ל**[103]), **אֲזַי הַתְּפִלָּה הִיא בְּאֹפֶן שֶׁלְּאַחֲרֶיהָ יֶשְׁנוֹ עִנְיָן לִמּוּד הַתּוֹרָה, מִבֵּית־הַכְּנֶסֶת** שהוא מקום התפילה **לְבֵית־הַמִּדְרָשׁ**[104] שהוא מקום התורה, **וְעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה נַעֲשֵׂית הַהַמְשָׁכָה** של האור האלוקי והגילוי הנפעל על ידי הקרבנות והתפילה **מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[105] **אִם בְּחֻקֹּתַי תֵּלֵכוּ,** ודורשים את הכתוב שהכוונה היא **״שֶׁתִּהְיוּ עֲמֵלִים בַּתּוֹרָה״**[106], **אֲזַי** זוכים לברכה של **״וְנָתַתִּי גִשְׁמֵיכֶם בְּעִתָּם״**[107], **וְכָל הַבְּרָכוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּפָּרָשָׁה,** בהמשך פרשת בחוקותי, **שֶׁתְּחִלָּתָן** של השפעת הברכות **הִיא עַל־יְדֵי הַתּוֹרָה, כִּי ״אֶסְתַּכֵּל בְּאוֹרַיְתָא וּבָרָא עָלְמָא״**[108], כי כל הבריאה באה ונמשכת מהתורה, כדברי הזוהר שהקדוש־ברוך־הוא הסתכל בתורה (כמו בנאי המביט בתכניות הבנייה) ועל פי זה ברא את העולם **וְעַל־יְדֵי־זֶה** באמצעות ובכוח לימוד התורה **נִמְשָׁכִים אַחַר־כַּךְ כָּל הָעִנְיָנִים הַנִּצְרָכִים.**

ח) וְזֶהוּ התוכן הפנימי של הפסוק שבו נפתח המאמר **״פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי״, שֶׁכְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה ״פְּדָאנִי לִי וּלְבָנַי מִבֵּין הָאֻמּוֹת״, כְּמוֹ** שהיה **לִפְנֵי הַגָּלוּת, שֶׁזֶּהוּ גִּלּוּי ״עִקַּר שְׁכִינָה״,** גילוי עצמיות האלוקות בעולם כפי שהיה במשכן ובבית המקדש **צָרִיךְ לִפְעֹל עִנְיָן הַבִּטּוּל** לאלוקות **לְמַטָּה** היינו ביטול של המציאות הגשמית **(כנ״ל סְעִיף ד), וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר לְעֵיל (סְעִיף ה) שֶׁזֶּהוּ** ביטול זה הוא **עִנְיָן שֶׁל חִבּוּר הַכָּפִים** (״מקום״ ו״בלי מקום״, גשמיות ורוחניות **שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי עִנְיָן הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת־חֲסָדִים וּמִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, שֶׁהֵם הַ״שָּׁלוֹם״** המחבר הפכים כמבואר לעיל [ודבר זה שההמשכות למטה (על ידי הקרבנות ועל ידי התפילה) נפעלות על ידי ה׳שלום׳ המחבר הפכים הוא **כְּשֵׁם שֶׁגִּלּוּי ״עִקַּר שְׁכִינָה״ בְּבֵית־הַמִּקְדָּשׁ** התגלות עצמיות האלוקות במציאות גשמית בעולם הזה, חיבור שני הפכים, **נַעֲשָׂה עַל־יְדֵי שְׁלֹמֹה, שֶׁ״שָּׁלוֹם וְשֶׁקֶט אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל בְּיָמָיו״** וגם זה נפעל על ידי ה׳שלום׳, **וִיתֵרָה מִזֶּה, שֶׁעִנְיָן זֶה** של התגלות ״עיקר שכינה״ במציאות גשמית **נַעֲשָׂה** על ידי ה׳שלום׳ **לֹא רַק בְּמָקוֹם הַמִּקְדָּשׁ, אֶלָּא גַּם בְּכָל מָקוֹם שֶׁבּוֹ נִמְצָא אִישׁ יִשְׂרָאֵל, כִּלְשׁוֹן הַכָּתוּב: ״אֶתֵּן עַל יִשְׂרָאֵל״** בדומה למבואר לעיל שהפעולה שעל ידי העלייה לרגל השפיעה על כל אחד מבני ישראל, בכל מקום שהוא, ולא רק במקום המקדש], **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן הַ״שָּׁלוֹם בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַטָּה״**[109] (ובלשון הגמרא: ״כל העוסק בתורה לשמה משים שלום בפמלייא של מעלה ובפמלייא של מטה שנאמר ״או יחזק במעוזי יעשה שלום לי שלום יעשה לי״) **שֶׁנַּעֲשָׂה עַל־יְדֵי חִבּוּר הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עִם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית,** שגם זה חיבור שני הפכים והשלום למטה, בין שתי הנפשות כפי שנתלבשו בגוף אדם גשמי בעולם הזה, נפעל **עַל־יְדֵי הַ״שָּׁלוֹם בְּפַמַלְיָא שֶׁל מַעְלָה״**[109], ״שלום״ בעולמות עליונים רוחניים, **שֶׁזֶּהוּ עִנְיָן** התוכן הפנימי של הכתוב באיוב המצוטט ומבואר לעיל **״הַמֹּשֵׁל וָפַחַד עִמּוֹ, עוֹשֶׂה שָׁלוֹם בִּמְרוֹמָיו״**[57]. ״שלום״ במרום (בין מיכאל שר של מים, מידת החסד, לגבריאל שר של אש, מידת הגבורה) **וְזֶהוּ שֶׁעִנְיָן ״פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי, פְּדָאנִי לִי וּלְבָנַי מִבֵּין הָאֻמּוֹת״, קָאֵי** מכוון **עַל הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה וּבִגְמִילוּת־חֲסָדִים וּמִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר, שֶׁהֵם**

---

102) ויצא כח, יב. 103) זהר ח״א רסו, ריש ע״ב. ח״ג שו, ריש ע״ב. תקו״ז תמ״ה (פג, א). 104) ראה מס׳ ברכות בסופה. 105) ר״פ בחוקותי (כו, ג). 106) תו״כ ופירש״י עה״פ. 107) בחוקותי שם, ד. 108) זח״ב קסא, סע״א ואילך. 109) ראה סנהדרין צט, ב. לקו״ת מטות פה, ד ואילך.

ביאור בדרך אפשר

שְׁלֹשָׁה הָעֲמוּדִים שֶׁעֲלֵיהֶם הָעוֹלָם עוֹמֵד, תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה וּגְמִילוּת־חֲסָדִים (כנ"ל סְעִיף ו) והשלימות היא דווקא בהקרבת הקרבנות. אֶלָּא שֶׁזּוֹהִי עבודת התפילה היא הַהֲכָנָה שֶׁעַל־יָדָהּ נַעֲשָׂה מאוחר יותר "פְּדָאנִי" בְּפֹעַל, "פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי", דְּקָאֵי עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת, כִּי "שְׁכִינְתָּא בְּגָלוּתָא", בְּיַחַד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאַתֶּם תְּלֵקְטוּ לְאֶחָד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, כַּאֲשֶׁר "קָאֲתֵי מַר, דָּא מַלְכָּא מְשִׁיחָא", יבוא האדון, זה מלך המשיח וְיוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת בקומה זקופה לְאַרְצֵנוּ, בְּטוֹב וּבַנְּעִימִים, וְשִׂמְחַת עוֹלָם שמחה נצחית עַל רֹאשָׁם.

ביאור בדרך אפשר

שֶׁעֲלֵיהֶם הָעוֹלָם עוֹמֵד, תּוֹרָה וַעֲבוֹדָה וּגְמִילוּת־חֲסָדִים (כְּדְאִיתָא בְּ'חִדּוּשֵׁי אַגָּדוֹת מַהַרְשָׁ"א' בִּמְקוֹמוֹ בבביאור מאמר זה בגמרא), כֵּיוָן שֶׁעִנְיָנָם של שלושה דברים אלה הוּא עִנְיַן הַ"שָׁלוֹם", הָחֵל מֵעִנְיַן הָעֵסֶק בִּגְמִילוּת־חֲסָדִים שהוא 'שלום' וחיבור בין הנותן והמקבל, שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה מִתְנַהֲגִים עִמּוֹ עם העוסק בגמילות חסדים בְּ"מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה", וְעוֹשִׂים עִמּוֹ צְדָקָה וָחֶסֶד, שֶׁזּוֹהִי הַנְּתִינַת־כֹּחַ מִלְּמַעְלָה בְּאֹפֶן שֶׁל אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, התעוררות מלמעלה בדרך צדקה, מבלי שהאדם מצידו עבד והתאמץ לקבל זאת, וְאַחַר־כַּךְ יֶשְׁנוֹ עִנְיַן הַתְּפִלָּה, "וּמִתְפַּלֵּל עִם הַצִּבּוּר", וְ"הָעוֹסֵק בַּתּוֹרָה", שֶׁעַל־יְדֵי הַתּוֹרָה נִמְשָׁכוֹת כָּל הַהַמְשָׁכוֹת מלמעלה למטה בפועל (כנ"ל סְעִיף ז). אָמְנָם, עִנְיָן זֶה הוּא רַק בְּאֹפֶן "כְּאִלּוּ פְּדָאנִי", בְּכָ"ף הַדִּמְיוֹן ועדיין לא הפדייה בפועל ממש, כִּי עִנְיַן המשכת והתגלות "עִקַּר שְׁכִינָה בַּתַּחְתּוֹנִים" שֶׁנִּפְעַל עַל־יְדֵי הַתְּפִלָּה שֶׁכְּנֶגֶד הַקָּרְבָּנוֹת אֵינוֹ בְּתַכְלִית הַשְּׁלֵמוּת (כנ"ל סְעִיף ו). אֶלָּא שֶׁזּוֹהִי עבודת התפילה היא דווקא בהקרבת הקרבנות. הַהֲכָנָה שֶׁעַל־יָדָהּ נַעֲשָׂה "פְּדָאנִי" בְּפֹעַל, "פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי", דְּקָאֵי עַל סְפִירַת הַמַּלְכוּת, כִּי "שְׁכִינְתָּא בְּגָלוּתָא", בְּיַחַד עִם כָּל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל, "לִי וּלְבָנַי", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְאַתֶּם תְּלֵקְטוּ לְאֶחָד אֶחָד בְּנֵי יִשְׂרָאֵל", בַּגְּאֻלָּה הָאֲמִתִּית וְהַשְּׁלֵמָה, כַּאֲשֶׁר "קָאֲתֵי מַר, דָּא מַלְכָּא מְשִׁיחָא", וְיוֹלִיכֵנוּ קוֹמְמִיּוּת לְאַרְצֵנוּ, בְּטוֹב וּבַנְּעִימִים, וְשִׂמְחַת עוֹלָם עַל רֹאשָׁם.

110) אבות פ"א מ"ב. 111) הובא באוה"ת (יהל אור) תהלים עה"פ (ע' רד). 112) סנהדרין צ, סע"א. 113) ראה סד"ה פדה בשלום תרע"ג. 114) זהר ח"א קנ, ב. ח"ג צ, ב. 115) ישעי' כז, יב. 116) ע"פ איוב לו, יא. 117) ישעי' לה, י. נא, יא.

המשך ביאור למס' פסחים ליום ראשון עמ' ב

פְּנֵי כָּל הַמַּרְתֵּחַ, את השורה הַחִיצוֹנָה שרוֹאָה אֶת הַפֶּתַח – הסמוכה לפתח, וְאת השורה הָעֶלְיוֹנָה שרוֹאָה אֶת הַקּוֹרָה, כלומר, כל החביות העליונות הסמוכות לתקרה. אבל השורה שֶׁלְּפָנִים הֵימֶנָּה – מהשורה החיצונית, וְכן השורה שֶׁלְּמַטָּה הֵימֶנָּה – מהשורה העליונה, אֵין צָרִיךְ בהן בְּדִיקָה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור שיטת בית הלל במשנתנו: שנינו במשנה, בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת הַחִיצוֹנוֹת שֶׁהֵן הָעֶלְיוֹנוֹת. אָמַר רַב, בודקים שתי שורות מהשורות החיצונות הסמוכות לפתח, את השורה הָעֶלְיוֹנָה ביותר, וְאת השורה שֶׁלְּמַטָּה הֵימֶנָּה – מהעליונה [ציור ג]. וּשְׁמוּאֵל אָמַר, בודקים שתי שורות מהשורות העליונות הסמוכות לתקרה, את השורה הָעֶלְיוֹנָה והחיצונית ביותר, וְכן את השורה שֶׁלְּפָנִים הֵימֶנָּה – מהחיצונה [ציור ד].

הגמרא מפרשת את טעמם של רב ושמואל. שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא דְּרַב – מהו טעמו של רב שלא פירש בדברי בית הלל שכוונתם לשתי השורות העליונות, והלא אמרו 'שהן העליונות'. משיבה הגמרא: דָּיֵיק [–דקדק] כן ממה שאמרו 'שתי שורות החיצוניות שלפנים הימנה'. שואלת הגמרא: וְהָא 'חיצונות שהן עֶלְיוֹנוֹת' קָתָנֵי [–שנינו] בדברי בית הלל, ואילו לדברי רב רק אחת מהן עליונה. משיבה הגמרא: לְמַעוּטֵי תַּתָּאֵי דְּתַתְּיֵיתָא – 'עליונות' בא למעט את התחתונות שבתחתונות, כלומר את כל השורות שמן השורה השלישית ולמטה.

שואלת הגמרא: וּשְׁמוּאֵל שאָמַר 'עֶלְיוֹנָה וְשֶׁלְּפָנִים הֵימֶנָּה', מַאי טַעְמָא – מאיזה טעם פירש כן, ולא פירש שהן שתי שורות החיצונות. משיבה הגמרא: משום דְּדָיֵיק [–דקדק] כן ממה שאמרו בית הלל 'שהן העֶלְיוֹנוֹת'. שואלת הגמרא: וְהָא חִיצוֹנָה קָתָנֵי – והרי שנינו בדבריהם 'שתי שורות החיצונות', ואילו לדברי שמואל רק אחת מהן היא חיצונית. משיבה הגמרא: לְמַעוּטֵי גַּוְיָיאתָא דְּגַוְיָיאתָא – 'חיצונות' בא למעט את הפנימיות שבפנימיות, כלומר את כל השורות שמן השורה השלישית ולפנים.

הגמרא מביאה שנחלקו תנאים במחלוקת זו: רַבִּי חִיָּיא תָּנֵי [–שנה] ברייתא כְּוָותֵיהּ דְּרַב –כדברי רב, וְכוּלְּהוּ תַּנָּאֵי – ושאר שוני המשניות תָּנוּ [–שנו] ברייתא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל. מסיקה הגמרא, וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ [–כמו] דִּשְׁמוּאֵל, שבודקים את שתי שורות עליונות, החיצונית ושלפנים הימנה.

בס"ד. שיחת מוצש"ק פ' וישלח, י"ט כסלו, ה'תש"ל.

בלתי מוגה

...יא. דובר לעיל שעיקר התורה אינו ענין הקשור עם פרט אחד, אלא ענין הקשור עם עצם החיות של יהודי, ובדרך ממילא הרי זה חודר בכל פרט, כיון שכל הפרטים נלקחים מהעצם, במכ"ש וק"ו מזה שכל הפרטים נלקחים מהכלל, שהרי העצם הוא נעלה ועמוק יותר מאשר הכלל.

ומזה מובן, שאע"פ שעיקר התורה הו"ע עצמי, ועד ש(ישראל) אורייתא וקוב"ה כולא חד[29], לפי שהתורה היא חכמתו של הקב"ה, והוא וחכמתו אחד[57], הרי הקב"ה גם ממלא את העולם ע"ד שהנשמה ממלאת את הגוף[42], ולכן, כשם שלכל חלק בגוף יש חיות שמקבל מהנשמה, ומצד חיות זו נעשה חלק זה שבגוף (אבר מסויים) באופן המיוחד לו, העין רואה והאוזן שומעת, וכיו"ב בנוגע לכל רמ"ח אברים, שזהו מצד חיות הנשמה שנמצא בעין ובאוזן ובכל אבר ואבר, אע"פ שעצם הנשמה אינו בערך להתחלקות פרטים (ואפילו כללים) — כן הוא בנוגע לתורה ועד"ז בנוגע להקב"ה, שהוא ממלא כל עלמין, אף ש"לאו מכל אלין מדות איהו כלל"[58], ובלשון רבינו הזקן[59]: "לא זה הוא עיקר האלקות מה שהוא בורא עולמות", דקאי על כל העולמות, אפילו עולמות הא"ס, שגם הם נכללים בלשון "בורא עולמות".

ומזה מובן, שבתורה יש מענה על כל הפרטים ופרטי פרטים שישנם בחייו של יהודי בכלל, ובחיי העולם בפרט.

וכמובן גם מדברי המדרש בהתחלת בראשית רבה: "התורה אומרת אני הייתי כלי אומנתו של הקב"ה, בנוהג שבעולם מלך בשר ודם בונה פלטין .. מדעת אומן, והאומן .. דיפתראות ופינקסאות (ובלשון המדינה: "בלופּרינט") יש לו לדעת היאך הוא עושה חדרים וכו'", ומזה מובן, שכל פרט שישנו ב"בנין" (בעולם) מוכרח להיות תחילה ב"דיפתראות ופינקסאות", שזוהי התורה, "כלי אומנתו של הקב"ה".

ומזה מובן גם שכאשר ישנו חלק בבנין הדורש תיקון, וצריך לתקן אותו כדי שהבנין יהי' בהתאם ל"דיפתראות ופינקסאות" — הנה העצה לזה היא לעיין ב"דיפתראות ופינקסאות" כדי למצוא כיצד לתקן, שכן, שלימות התכנית של ה"דיפתראות ופינקסאות" מתבטאת בכך שיש בה גם ההבהרה כיצד לתקן דבר שהתקלקל, שיחזור להיות כפי שהי' כאשר "עולם על מילואו נברא"[60], קודם החטא.

וכיון שכן, הנה כאשר מישהו אומר על ענין מסויים שאינו שייך לתורה, הרי זה היפך האמת, כי, התורה היא "דיפתראות ופינקסאות" של כל העולם כולו, ועאכו"כ בנוגע לענין ששייך ליהודי, כיון שישראל אורייתא וקוב"ה כולא חד.

יב. ובהתאם לכך יש גם מענה בתורה בנוגע לענין שמרעישים אודותיו לאחרונה:

ישנם צעירים שיצאו ב"מרד"[61], וזועקים ומרעישים, ואינם מניחים לנהל אסיפות ולערוך פרוטוקול כו', לפי הסדר שקובע ה"יושב־ראש",

— (כ"ק אדמו"ר שליט"א אמר בבת־שחוק:) אמיתית ענינו של "יושב־ראש"[62] הוא, שלאחרי שבחרוהו, אזי יושב על הראש של כל הנאספים, ועושה מה שלבו חפץ, ובוחר לעצמו מזכירים ונושאי־כלים וכו' —

והשאלה היא: איך להתייחס לאותם צעירים שהתחילו לבלבל את כל הסדרים, לזעוק ולהרעיש כו'.

---

57) ראה רמב"ם הל' יסוה"ת פ"ב ה"י. תניא פ"ד.
58) תקו"ז בהקדמה (יז, ב).
59) תו"א מג"א צט, ב. לקו"ת שה"ש ח, א. ובכ"מ.
60) ראה ב"ר פי"ב, ו. פי"ג, ג. פי"ד, ז.

61) בתחלת חודש כסלו שנה זו, בעצרת הכללית של הפדרציות היהודיות של ארה"ב (המו"ל).
62) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חכ"ט ע' 87 הערה 211.

ובהקדמה – שלכאורה ישנו מענה ברור על זה בדברי הגמרא[63] "סתירת זקנים בנין ובנין נערים סתירה". אמנם, במה דברים אמורים – כשמדובר אודות ענין של "בנין", אלא שנדמה שהזקנים רוצים לסתרו, והנערים רוצים לבנותו, ועל זה צריך להבהיר מהו בנין אמיתי – "סתירת זקנים בנין ובנין נערים סתירה"; אבל בנדו"ד, אסור לשכוח מהו הנושא שאודותיו מרעישים הנערים, שכן, מצד השקו"ט אם יש לנערים רשות להרעיש או שאין להם רשות להרעיש, שוכחים (או שרוצים לשכוח) מהי תוכן הטענה, כך, שזהו ע"ד "טענו חטים והודה לו בשעורים"[64]: כאשר מדובר אודות חטים, אין להעביר את השקו"ט והמחלוקת בנוגע לשעורים!...

יג. ובכן:

הדרישה של ה"נערים" היא – שיתנו יותר כסף עבור חינוך, ויותר כסף עבור עניני יהדות, במקום לתת את הכסף עבור ענינים שאינם שייכים למטרה שעבורה אספו את הכסף אצל המנדבים והתורמים וכו'.

וכיון שזוהי טענה שקשה להתמודד עמה – נפלו על "המצאה": במקום לדבר אודות גוף הטענה ("טענו חטים"), מוטב לדבר אודות אלו שהעלו את הטענה (אודות "שעורים") – הנערים, האם היתה להם רשות לבלבל את האסיפה!...

– בעת "משפט ביילים", שהעלילו עלילת־דם על יהודים ברוסיא, הי' יהודי למדן בעיירה קטנה שהחליט לערוך מכתב שיבאר את כל הראיות מדברי הגמרא והתוס' וכו' בנוגע לאיסור של דם, ולשלחו לקטיגור ("פּראָקעראָר") בעצמו, ובודאי שתתבטל הטענה. וכך עשה: הוא ערך את המכתב, ומצא "משכיל" שיתרגם אותו לרוסית, ושלחו בדואר רשום לקטיגור בעצמו. וכאשר המזכיר שאל את הקטיגור: מה דעתך על המכתב? השיב הקטיגור: האם ראית מה עשה כותב המכתב – הוא הדביק "בול" על מעטפת המכתב באופן שתמונת ה"צאַר", המושל ניקאָליי, היתה הפוכה ("מיטן קאָפּ אַראָפּ")[65], כך, שזוהי מרידה במלכות!...

הוא לא רצה (ולא הי' נוגע לו) להתייחס לטענות שבמכתב, ולכן, התיישב בדעתו להיטפל ל"בול" שע"ג המעטפה, שכיון שהודבק בצורה הפוכה, הרי זו מרידה במלכות!

ועד"ז בענינו:

למאי נפק"מ אם היתה ל"נערים" רשות לבלבל את ה"פרוטוקול", ולבזות את ה"יושב־ראש" ואת ה"מזכיר", בכך שאחד מהם נגש לשולחן ואמר שהוא ידבר קודם לשאר; מה שנוגע הוא תוכן הדברים.

והרי תוכן הדברים הוא – טענתו של הקב"ה, "קדמונו של עולם":

לכל לראש – צריך לחנך דור שילך בדרך הישר ובדרך הצדק, שזוהי דרך התומ"צ. וכדי שלא יהיו למלמד והמחנך דאגות הפרנסה, צריך לשלם לו באופן שלא יהי' מבולבל ("פאַרטומלט") בענינים אחרים, ואז יוכל להתמסר לחינוך התלמידים.

ואמרו חז"ל[66] "הזהרו בבני עניים שמהן תצא תורה", שהרי יש הורים שאינם יכולים לשלם, כיון שהם "עניים" כפשוטם.

ויש גם הורים שנמצאים במצב גרוע יותר – שיכולים אמנם לשלם, אבל אינם רוצים לשלם, בגלל שהם עניים ברוחניות, שזהו עני לאמיתתו, שאינו יודע את היוקר של יהדות, תורה ומצוות, ולכן אינו רוצה לשלוח את הילד, אם ה"בנין" אינו עם כל הענינים החיצוניים של נוחיות, ואם המלמד וההנהלה לא מצוחצחים דיים ("מיט די גאַנצע פאַרפּוצטקייט")... ובשביל זה יש צורך בסכום של כמה מליונים! וכמו"כ רצונו שהבן או הבת יגורו ב"פנימי'" שיש בה חדר פרטי לכל אחד, עם כל הנוחיות, ובשביל זה יש צורך במליון נוסף!

---

63) מגילה לא, ב. וש"נ.

64) לשון הש"ס – ב"ק לה, ב. וש"נ.

65) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חכ"ג ע' 162.

66) נדרים פא, רע"א.

וכיון ש"בני עניים" "מהן תצא תורה" – יש צורך לדאוג גם להם; הילד אינו אשם בכך שאביו ואמו ירדו מן הדרך, וחושבים, שהעיקר הוא שיהי' לילד חדר משלו, עם שולחן וכל שאר הענינים משלו, ללא נפק"מ מה ילמדו עמו; העיקר הוא – לדעתם – שהוא לומד במוסד שיש בו ריבוי קומות, וריבוי משרתים, אע"פ שאין לו מחנכים... לא נוגע להם אם זה יהודי שאינו להוט אחר קיום התומ"צ, ובלבד שלבוש לפי מנהג המדינה (באופן ש"שינו את לבושם"...).

ובכל אופן – הילד והילדה אינם צריכים לסבול בגלל זה. ולכן, לכל לראש, צריכים להכניס אותם לד' אמות של חינוך הכשר, חינוך על טהרת הקודש, ולאחרי כן, יחנכו – ע"י הילד או הילדה – גם את ההורים, שבמקום "עניים בדעת" יהיו "עשירים בדעת", ויכירו את האמת. ובשביל זה יש צורך בכסף!

יד. זוהי הטענה – שאותו נער צעיר או נערה צעירה זכו להכריז ולצעוק:

שמעו יהודים! הקיום שהי' ליהודים עד עתה, והמשך הקיום שלהם, הוא – לא עי"ז שיתגאו בכך ששולחים כסף ל"ביאַפּראַ"[67]... או עבור ענינים אחרים, שאמנם צריכים לעשותם ע"פ תורה, אבל אין זה מגיע לפיקוח־נפש של אלפי ילדים שהולכים לאיבוד מדי יום ביומו, בגלל ש"ישיבות" ו"חדרים" אין להם מספיק כסף כדי להשיג מלמדים ומחנכים עבור כולם, או שאין להם מספיק כסף עבור הענינים החיצוניים שעל ידם ימשכו גם את הילדים של ה"עניים בדעת"; ענינים אלו יש להם דין קדימה (ובלשון המדינה: "פּראַיאָריטי"), שצריך ליתן כסף – לכל לראש – עבור מטרה זו.

ובכן: תמורת זה שהיו צריכים להתבונן בטענות אלו, ולחפש עצות כיצד לתקן את הדבר – מבזבזים ימים ולילות לערוך אסיפות (שבהם משתתפים גם יהודים שומרי תומ"צ) אודות הנהגתם של ה"נערים", אם הי' זה באופן ש"נערים פני זקנים ילבינו"[68] באופן טוב, או שצריכים להטיף להם מוסר על כך שביישו את ה"יושב־ראש"!...

היתכן ש"מונחים" בענין צדדי: כיצד הודבק ה"בול"?!... – ה"בול" שעליו מופיעה תמונת ה"צאַר", הוא אמנם דבר חשוב, שהרי נאמר[69] "ודרשו את שלום העיר גו' והתפללו בעדה", שלכן נהגו בזמנים ההם שביום השבת היו עורכים בביהכנ"ס "מי שברך" ל"צאַר"[70]; אבל, ישנו מי שמונח ב"בול", וישנו מי שחושב על ה"עלילת דם"...

זוהי איפוא הטענה שהם מביעים מתוך צעקה ודפיקה על השולחן – ועל זה אמרו "קבל את האמת ממי שאמרה"[71] – שיש להקדיש את החלק היותר גדול של הכסף עבור חינוך, חינוך אמיתי, שזהו חינוך ע"פ תורת חיים, שמביא לידי קיום המצוות, עליהם נאמר[72] "וחי בהם".

ובענין זה אי אפשר לעשות פשרות – שילמדו תורה עם הילדים רק בימי ראשון ("סאָנדיי סקול"), ובשאר ימי השבוע לא תהי' להם שייכות עם יהדות; אם רוצים שהילד יהי' "חי" שבעה ימים בשבוע, צריכים ללמדו תורה שבעה ימים בשבוע, כי התורה "היא חיינו"!

אלא מאי, כדי להשיג מלמד שירצה ללמד גם בשבת צריכים לשלם סכום גדול יותר ("אָוועד־טיים"), ב"פ ככה או פעם וחצי – הנה כלום חסר כסף וזהב בארצות־הברית?! יש מספיק כסף בארצות־הברית כדי לשלם למחנכים שילמדו לא רק בימות החול, אלא גם בימות השבת.

ואכן, ישראל נתבעים ונותנים[73], והכסף נמצא בקופה ציבורית, אבל לאח"ז, כשצריכים לחלק את הכסף, נותנים 95% עבור כל הענינים, ונשאר רק 5% עבור חינוך!

ולא מתביישים להדפיס דו"ח גלוי לכל עמי הארץ, שמוסד וארגון פלוני זכה והצליח לאסוף מליוני

---

67) מדינה קטנה ביבשת אפריקה שהיתה במצב קשה באותה תקופה, וקיבלה עזר וסיוע מכל האומות (המו"ל).

68) סוטה בסופה. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 162. וש"נ.

69) ירמי' כט, ז.

70) ראה סדור רבינו הזקן (עם ציונים והערות – קה"ת, תשס"ד) ס"ע שח ואילך. וש"נ. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חי"ח ע' 107.

71) ראה רמב"ם בהקדמה לשמונה פרקים. רמ"א בהקדמה לספרו מחיר יין.

72) אחרי יח, ה.

73) ראה ירושלמי שקלים פ"א ה"א.

דולרים, ומינו גבאי־צדקה נאמן לשולחיו, וחילק 95% עבור כל ענינים, ורק 5% ניתן – בלית ברירה ("מ'האָט נעבאַך קיין ברירה ניט געהאַט") – עבור חינוך יהודי, חינוך על טהרת הקודש.

טו. ולהעיר:

בין הגבירים שתרמו מכספם לקופה הציבורית היו גם כאלו שטענו טענה הנ"ל – שחלק גדול מהכסף צריך להנתן עבור חינוך יהודי, אבל, כיון שאצלם ישנו הענין ד"מרבה נכסים מרבה דאגה"[38], הנה לאחרי שהשמיעו את טענתם, חזרו לעסקיהם;

והמנהל ("עקזעקיוטיוו") – שהוא צריך לחלק את הכסף – הנה בידעו שלאחרי שהגביר יסיים את נאומו (עם הטענה הנ"ל) יחזור לעסקיו, חלק לו כבוד, והניח לו להביע את רגשי לבו ("אַראָפּרעדן זיך פון האַרצן"), ושיבח אותו שהוא אדם טוב, יהודי טוב, והוא הציל את כללות העולם כולו, ועאכו"כ את עם ישראל, ומכאן ואילך אין לו מה לדאוג, אלא יכול לילך לדרכו מתוך מנוחה, ולסמוך עליו... ובנוגע לפועל – נשאר המצב כמקודם, כדאשתקד!

וכאן באים אלו שמרעישים, מבלי להתפעל מה"מנהל", ועד כדי כך, שהם דורשים למנות מישהו אחר במקומו – דרישה כזו שאפילו ה"גביר" לא העיז לאמרה! הוא רק "ביקש" מהמזכיר, שכאשר יחלק את הכסף, הנה במקום לתת 5% עבור חינוך, יתן 6%, ואולי למחרת יתרצה להוסיף וליתן 7%. ובכל אופן, עכשיו – מסיים הגביר – אין לי זמן, כיון שהנני צריך לחזור ל"ביזנעס", ולכן הנני סומך עליך...

ובכן:

לפעול על ה"מזכיר" שינוי טבעו – הרי זה דבר קשה, הדורש עבודה גדולה במשך זמן ארוך, ובינתיים, גדלים ילדים, בנים ובנות, ואין כסף לישיבות להכניס אותם, וגם הישיבות שמכניסים – הנה חיצוניות הבנינים שלהם אינה באופן שתוכל למשוך גם את הילדים של ה"עניים בדעת", שגם אמא פלונית תרצה לשלוח את הילד שלה לשם. והרי מובן שהילד אינו יכול להמתין עד שה"מזכיר" ישנה את טבעו!...

ולכן, כללו הצעירים מלכתחילה גם את התביעה, שצריך להיות מישהו שיהי' נאמן על החלוקה מקופת־הצדקה באופן שחלק עיקרי יוקדש לחינוך יהודי.

טז. ולפלא שבענין זה לא לומדים מהנהגת המדינה:

ובהקדים: ישנם החושבים שבנוגע לעניני התורה יש צורך באמונה, ואילו עניני העולם הם מובנים בשכל. אבל האמת היא – שהקב"ה הביא אותנו לתקופה כזו שההיפך הוא הנכון! אלא שישנו ענין של "שוחד", ש"יעור עיני חכמים"[74], והיינו, שהתורה מעידה וקוראת אותו בשם "חכם", אלא שכאשר לוקח שוחד, אזי השוחד מעוור את עיניו. התורה לא אומרת ששוב אינו חכם, אלא שהוא מביט ב"עינים עיוורות", ואינו רואה את האמת.

ובכן: אמרו חז"ל[75] "עלת לקרתא הלך בנימוסה", וכמדובר כמ"פ[76] הפירוש בזה – שאין הכוונה שצריכים להתאים ח"ו את התורה למנהגי המדינה, אלא אדרבה, לנצל את נימוסי המדינה כדי להצליח בלימוד התורה וקיום המצוות באופן חזק ועמוק יותר.

ובנוגע לענינו:

בארצות־הברית ובמדינות הדומות וסמוכות לה שנקראות "דמוקרטיות", ישנו יסוד מוסד בהנהגת המדינה, שצריך להפריד בין חלק הממשלה שתפקידו לקבוע את החוקים ובין חלק הממשלה שתפקידו לקיים את הדברים בפועל, ואסור ששני החלקים יהיו תחת יד אחת; קביעת החוקים נעשית ע"י מוסד מיוחד ואיש מיוחד, ונוסף לכך ישנו מי שתפקידו להביא את הדבר מן הכח אל הפועל.

---

74) פ' שופטים טז, יט.

75) ראה ב"ר פמ"ח, יד. וש"נ.

76) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"כ ע' 59. חנ"ח ע' 161 ואילך. ע' 181 ואילך.

וכמדובר כמ"פ שכל הענינים נלקחים מהתורה, ובנדו"ד: כתיב[77] "שופטים ושוטרים תתן לך בכל שעריך". ולכאורה: מהו הצורך בשני סוגים, "שופטים" ו"שוטרים", בה בשעה שאותם אנשים יכולים למלא את שני התפקידים? – אך הענין הוא, שלא טוב הדבר ששני התפקידים יתבצעו ע"י אותם אנשים; צריך להיות אלו שתפקידם לקבוע את החוק – "שופטים", ואנשים אחרים שנקראים בשם "שוטרים", שתפקידם ליישם את החוק בפועל.

ועד"ז בנוגע לכספי ציבור:

ישנו כלל בנוגע לצדקה שנגבית בשנים[78], וכן הוא בנוגע לכל פרטי ענין הצדקה, שאי אפשר לסמוך על שיקול דעתו של אדם אחד. והעיקר – שקביעת המדיניות (ובלשון המדינה: "פּאַלעסי") איך לחלק את הכסף, וחלוקת הכסף בפועל, צריכים להתבצע ע"י אנשים שונים, ולא בריא ששני התפקידים יתבצעו ע"י אדם אחד; הנהגה כזו בהכרח שתביא למצב של היפך הדמוקרטיא.

[(כ"ק אדמו"ר שליט"א חייך ואמר:) כשאומרים כאן "היפך הדמוקרטיא" – הרי זה הדבר הכי גרוע שיכול להיות!...].

וזוהי הצרה אצל אלו שהם כביכול הדואגים לבנ"י בכל עניניהם – שה"מזכיר" הוא לא רק מי שמחלק את הכסף ע"פ הוראותיו של מישהו אחר, אלא הוא בעצמו זה שקובע את סדר הדברים, קדימה ואיחור, למי ליתן וכמה ליתן, ולכל היותר – אם לא מתאים לו – ממנה מישהו להיות ה"שופר" שלו, שעל ידו "יתקע" (יכריז) סדר חלוקת הכסף, באופן שהוא המושל ושולט בכל הפרטים.

וכל זמן שלא יחלקו את התפקידים – הנה זה שנהג במשך עשרות שנים ליתן 95% עבור ענינים אחרים, ורק 5% עבור עניני יהדות ובפרט עניני חינוך, אינני יודע כמה זמן דרוש עד שיחנכו אותו לשנות את טבעו.

ולכן העצה היא לחלק את התפקידים – שיהי' אחד שתפקידו רק לחלק את הכסף, מבלי שתהי' לו דעה כיצד לערוך את חלוקת הכסף; ומלבדו יהיו (לא "מזכירים", אלא) אלו שהם מומחים לקבוע חוקים כיצד לחלק את הכסף, ולהם לא תהי' שייכות לחלוקת הכסף בפועל.

ובאופן כזה – ביחד עם ה"רעש" ("טומל") שנעשה עי"ז שנתפרסם הדבר גם בעיתונים – יש תקוה ש"כולי האי ואולי יתן ה' בלב אחיהם כמים הפנים וגו'" (כלשון רבינו הזקן באגה"ק ד"ה קטנתי[79]), שהצעקה של הצעירים שחלוקת הכסף תהי' באופן שחלקו הגדול ינוצל עבור עניני יהדות וחינוך במיוחד, תפעל פעולתה, שלא תהי' להם ברירה אחרת אלא למלא את רצונם, בגלל פירסום הדבר שגרם להם בזיון גדול. – ע"פ דין, הענין ד"המלבין פני חבירו ברבים"[80] הוא דבר חמור ביותר, ומזה הם יראים!...

וכל אלו שיושבים ודנים אודות ה"בול" שהודבק באופן שהראש פונה למטה או למעלה, ובנדו"ד, אם ה"צועק" נזהר להתנהג ע"פ ה"פרוטוקול", לדבר רק בשעה שניתנה לו רשות הדיבור, או שדיבר שלא לפי התור ("ניט אין ליין"), שלא בזמנו ושלא במקומו – ישאירו את הדיון בזה עד לאחרי שיצילו את הילדים שעומדים על כף התלי' במעמד ומצב של פיקוח נפשות, ורק לאח"ז, אם ישאר זמן פנוי ולא יהיו ענינים חשובים יותר, אזי יקימו בית־דין הכבוד (כפי שנהוג כאן), ויענישו על כך שפגעו בכבודו של פב"פ, ה"יושב־ראש", או ה"מזכיר" או אפילו ה"טשערמאַן" וכו' וכו', ככל פרטי הדברים שהיו בזה.

יז. ולא רחוקה היא:

לכאורה יכולים לחשוב, שכיון שסדר זה נהוג כבר עשרות שנים, איך יכולים לקוות שישתנה הדבר?! – בשביל זה יש צורך לשנות סדרי בראשית!

מאז שקיימים פדרציות יהודיות ("פעדעריישן'ס") באמריקא, היו חלוקת המעות וקביעת מדיניות החלוקה ("פּאַלעסי") נתונים בידי חוג מצומצם של אנשים אחדים, והעיקר – אנשים בעלי השקפה

77) שם, יח.
78) ב"ב ח, ב.
79) תניא אגה"ק ס"ב.
80) ראה ב"מ נח, ב ואילך.

מיוחדת שהכריחה אותם להתייחס לענין החינוך כדבר אחרון, ובחינוך גופא, להתייחס לחינוך ליהדות אמיתית כדבר אחרון; וא"כ, איך יכולים לקוות שלפתע ישתנה הדבר?!

ובכן, דוקא בשנים האחרונות רואים שיכול להיות שינוי כהרף עין, לבנות או להחריב רח"ל ענינים שהי' להם קיום עשיריות בשנים.

וכיון שישנם כבר אלו שהעירו והקיצו את הישנים, "השוכחים את האמת בהבלי הזמן כו'" (כלשון הרמב"ם[81]) — יש לנצל זאת, לחטוף ולדחוף ולפעול שיוקבע חוק ולא יעבור: לכל לראש — שאלו שקובעים את אופן חלוקת המעות, ואלו שמחלקים בפועל, יהיו אנשים אחרים, וגם, שחלוקת המעות תהי' ע"פ הוראת התורה, "תורת חיים", שמהוה הוראה בחיים, שלכל לראש צריך להיות הענין ד"ושננתם לבניך"[82], ללמדם את התורה שהיא "חיינו ואורך ימינו".

יח. זאת ועוד:

אם רוצים שיהי' כסף ל"פעדעריישן" בשנה הבאה ובדור הבא, צריכים לחנך יהודים שיהיו קשורים עם העיירה הישנה ("די אַלטע שטעטל") ועניני', לכל הפחות באותה מדה שה"אָל־רייט'ניק" (הנ"ל ס"ט) זוכר מ"גירסא דינקותא".

ומובן, שהדרך לזה היא — לא עי"ז שיקנו לו עשרות בגדים ומכונית חדשה בכל שנה, וישלחו אותו להתרוצץ על ההרים ועל הגבעות ובכל מקום שלבו חפץ; באופן כזה לא יגדל "בעל צדקה", "בעל שכל" ו"בעל יושר", ועאכו"כ שלא יגדל יהודי שלם ואמיתי; ואם הוא יהודי מזוייף, הרי הוא גם אדם מזוייף, כי, הזיוף בענין אחד חודר בכל שאר הענינים.

ולהעיר:

ישנה השיטה הסבורה שכיון שבימיו לא יהי' הדבר (כהלשון בתנ"ך[83]), לא איכפת לו; העיקר הוא שבינתיים הוא המושל ושולט.

והמענה על זה — שעכשיו חיים בזמן כזה שבו נעשים בשעתא חדא וברגעא חדא ענינים כאלו שפעם היו דורשים ימים או שבועות, חדשים או שנים.

ובכן: אם ינצלו את ההתעוררות מהשינה כדבעי למיעבד, עבור חיזוק בלימוד התורה וחינוך המביא לידי קיום המצוות, אזי יהי' קיום לדבר, כי, כאשר "אתם הדבקים בה' אלקיכם" אזי "חיים כולכם היום"[84]; אבל כאשר פוגעים בדביקות זו, וחסרה גם ה"גירסא דינקותא" — מי יודע איך ייראה המצב אפילו בין אלו שהיו בחוג המצומצם שעד עתה קבע את אופן ההנהגה!...

יט. וזאת למודעי:

ידוע ומפורסם שכבר פנו להנהלות של כמה ישיבות (אמנם לא לישיבות של ליובאוויטש; זאת יכולני לומר בלבב שלם), ודרשו מהם לעשות כל התלוי בהם שהצעירים לא ירעישו כו', ובאם לאו, לא יתנו אפילו את ה־5% שהיו נותנים עד עתה עבור חינוך הכשר, כך, שיחסר גם הסיוע הכי מצומצם שהיו נותנים לישיבה פלונית.

ובכן: כאשר רוצים ללחום באופן שהוא היפך היושר — אזי העצה היא לפרסם את הדבר ברבים, ולהבהיר, שכל הלחץ אינו ענין שרוצים לריב עם פב"פ, ולהטיל דופי באופן ההנהגה עד עתה;

המדובר הוא אודות עשרות אלפים ילדים שיש להם הורים יהודים, אלא שההורים חושבים שהם "אמריקאים", ולא יהודים, ובמילא אינם יודעים שהם צריכים לקבל (ואינם מקבלים) חינוך הכשר!

ובמילא, מה שעבר עבר, אבל מכאן ולהבא, צריך להיות איפכא מסתברא — שהחלק היותר גדול של כספי הציבור צריך להיות מנוצל לטובת הציבור, ולכל לראש, עבור עניני פיקוח נפשות ממש — שהילד

81) הל' תשובה פ"ג ה"ד.
82) ואתחנן ו, ז.
83) מלכים־א כא, כט.
84) ואתחנן ד, ד.

והילדה ישארו בד' אמות של יהודים ויהדות, ומה שישאר לאח"ז יספיק עבור כל שאר הצרכים שבין אדם למקום ובין אדם לחבירו, ועבור כל הענינים, כולל גם הענינים שצריכים לעשותם מפני דרכי שלום.

כ. ובכל אופן, גם אני אינני אלא יחיד, אלא כיון שהנני מדבר ע"י "מיקרופון", שומעים את הדברים עוד כמה יהודים.

ואף שיהיו כאלו שיטענו: אהה! הוא מתערב כבר גם בענין שאינו שלו – בנוגע ל"פעדעריישן'ס", הרי המעלה שבזה היא שבינתיים מתפרסמת העובדה שמלבד ה"בול" שהודבק באופן שהראש הוא כלפי מטה, ישנו גם ה"מכתב"... וכולי האי ואולי יקרא מישהו את הענין הכתוב במכתב.

ויה"ר שיקויים בזה "קבל את האמת ממי שאמרה",

ויש תקוה – כיון שזכות הרבים מסייעתם, זכותם של עשרות אלפי ילדי ישראל שענין זה נוגע להם,

והצעקה שלהם – כמדובר פעם בארוכה[85] בענין "קול ילד בוכה" (בשייכות להסיפור אודות אדמו"ר האמצעי ואדמו"ר הזקן) – גם אם היא באופן ד"קלא דלא אשתמע" – תשמע ("זאָל דערהערט ווערן") בכל מקום שישנו יהודי שנותן כסף לצדקה, ויכתוב בפירוש שהוא נותן את ה"דולרים" לכל לראש עבור חינוך ליהדות, לתורה ומצוותי',

וכאשר יכתוב דברים היוצאים מן הלב, הרי זה יכנס אל לב הקורא[86], שאליו נכתב המכתב, ויפעל פעולתו – שינצלו את הכסף באופן הדרוש[87],

וכך יעמידו דור ישרים יבורך, "זרע ברך ה'"[88], "צבאות ה'", שילכו עם "צבאות בני ישראל" לקבל פני משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

כא. דובר בהתוועדות הקודמת[89] אודות הענינים שחוזרים ונשנים בכל שנה ושנה, כמו שבתות וימים טובים, ובכללם גם ההתוועדות של י"ט כסלו שנערכת בכל שנה ושנה – שע"פ טבע בני אדם, מאורע שקורה בפעם הראשונה גורם התפעלות אחרת לגמרי מכמו כשחוזר ונשנה בשנה הבאה, שכן, אע"פ שגם אז ישנם כל הפרטים כו', אין בזה אותה התפעלות וחיות כמו דבר חדש, ועאכו"כ לאחרי שעוברים כמה שנים, ריבוי שנים, עשרות שנים ועוד יותר;

ואעפ"כ דורשת התורה ש"בכל יום ויום יהיו בעיניך כחדשים"[50], כמ"ש[90] "היום הזה ה' אלקיך מצוך גו'", והיינו, שאע"פ שהתורה ניתנה לפני אלפי שנים, ומאז ישנו ציווי על לימוד התורה בכל יום, ועל קיום המצוות בכל זמן המתאים למצוה זו, הנה בכל יום צריך להיות לימוד התורה וקיום המצוות "כחדשים", כאילו זוהי הפעם הראשונה שהגיע לידיעה זו, ומתחיל לראשונה ללמוד תורה ולקיים מצוות.

וכיון שהתורה דורשת זאת, וישנו כלל שהקב"ה "אינו מבקש כו' אלא לפי כחן"[91], והיינו, שדרישתו של הקב"ה מכל אדם ומיהודי בפרט באה לאחרי שנתן לו תחילה את הכחות שיוכל לקיים זאת, ולפי הכחות שנתן קובע את הדרישה, הרי מובן, שהדרישה והציווי "בכל יום יהיו בעיניך כחדשים" יכולה להתקיים ע"י כל אחד מישראל, מהגדול שבגדולים עד לקטן שבקטנים.

[ולהעיר, שמצד פרט אחד – קשה יותר לפעול זאת אצל גדול שבגדולים, כי: אצל קטן – כיון שעדיין לא הגיע לתכלית ההבנה בזה, הנה בכל פעם ניתוסף אצלו דבר־מה בהבנת הענין, ובמילא נקל יותר שכל הענין יהי' אצלו "כחדשים"; משא"כ גדול שבגדולים, שכבר למד כל התורה כולה, וכבר אתמול

85) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חל"ח ס"ע 150. וש"נ.

86) ראה ס' הישר לר"ת שי"ג. הובא בשל"ה סט, א.

87) לשלימות הענין – ראה שיחת ש"פ וישב סי"ג ואילך (תורת מנחם – התוועדויות תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 406 ואילך).

88) ישעי' סא, ט.

89) שיחת ש"פ וישלח בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 309 ואילך).

90) תבוא כו, טז ובפרש"י.

91) תנחומא נשא יא. במדב"ר פי"ב, ג.

קיים את המצוה בתכלית השלימות, וכאשר חוזר ומקיים זאת למחרת – היום – לא ניתוסף אצלו מאומה, לכאורה, לא בהבנת התורה ולא בכוונת המצוה, ואעפ"כ דורשים גם ממנו שקיום התומ"צ יהי' "כחדשים"].

אמנם, נקל יותר לפעול זאת בקביעות מיוחדת – שמשתנה משנה לשנה – שמורה ומדגיש פרט מסויים שישנו בענין זה.

ובהקדמה – שהקביעות של הימים טובים וימי התוועדות קשורה עם ימי החודש, ולדוגמא: חג הפסח – בחמשה עשר בניסן, וכן פורים וחנוכה, וכל הימים טובים של בנ"י, כולל גם אלו שמצד המנהג, כמו "חג החגים"[92] י"ט כסלו, שקשור עם יום י"ט בחודש; אבל יש בזה שינויים מצד הקביעות בימי השבוע – שישנה הדגשה יתירה על פרט מסויים מצד הקביעות ביום מסויים בימי השבוע.

וכפי שמצינו בנוגע לראש השנה – שכאשר יו"ט של ר"ה חל בשבת, אזי נעשה שינוי בעניני ר"ה, שאין תוקעין אלא במקדש, בירושלים, או בב"ד דיבנה, משא"כ בגלות[93].

ועד"ז בנוגע לי"ט כסלו – שקביעותו בפעם הראשונה היתה ביום ג' שהוכפל בו כי טוב (כפי שמדגיש רבינו הזקן באגרת שכתב בנוגע לשיחרורו[94]), ואעפ"כ, בכל שנה ושנה חוגגים את היו"ט ועורכים את ההתוועדות לא ביום ג' בשבוע, אלא מתחשבים בקביעות של ימי החודש – י"ט כסלו. אבל כאשר יש שינוי בקביעות די"ט כסלו ביום מסויים בשבוע, הרי זה מעורר דבר חדש שאינו בהדגשה ובגלוי כ"כ כאשר הקביעות די"ט כסלו היא בשאר ימי השבוע, ובשנה זו – ביום השבת.

כב. החילוק הכללי בין יום השבת לששת ימי בראשית הוא – "כי[95] בו שבת מכל מלאכתו":

ענין המלאכה הוא – שעל ידה משתנה הדבר להיות באופן אחר מכמו שהי' לפנ"ז, ולדוגמא: מדבר שלא נשלמה צורתו – הנה ע"י ה"מכה בפטיש" נעשה דבר השלם, או במלאכת הזריעה, שע"י זריעת הגרעין צומח דבר חדש שלא הי' לפנ"ז, כמו במשכן, שע"י הזריעה והצמיחה נעשו הסממנים[96] וכיו"ב בשאר עניני המשכן.

ובסגנון אחר: ענין המלאכה הוא באופן של מלחמה עם המצב כפי שהוא בהוה – שהוא באופן שחסר בו ה"מכה בפטיש", או שהגרעין מונח על השולחן, ונשאר גרעין שאינו צומח, והמלאכה היא מלחמה עם מצב ההוה, לשנותו ולעשות ממנו דבר חדש – דבר חדש לגמרי, או דבר שמשנה צורתו.

ואילו כאשר "שבת מכל מלאכתו" – נשאר הדבר כפי שהי' ברגע הראשון של כניסת השבת, מבלי שיהי' בו שינוי והוספה (ע"י מלאכה) במשך כל כ"ד שעות המעת־לעת של יום השבת, ביחד עם תוספת שבת.

[ולהעיר, שהענין דתוספת שבת דורש ביאור בפני עצמו: כל הענינים דיום השבת קשורים עם השבת הראשונה, וכיון שבשבת הראשונה נאמר[97] "ויכל אלקים ביום השביעי", ואיתא במדרש[98]: "בשר ודם שאינו יודע עתיו ורגעיו, צריך להוסיף מחול על הקודש, אבל הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו, נכנס בו כחוט השערה, ונראה כאלו כלה בו ביום", אינו מובן: מניין באה תוספת שבת[99]].

ובנוגע לענינו – החידוש של יום השבת לגבי ששת ימי בראשית, שבהם הי' ענין של אמירה ודיבור ומלאכה, ואילו ביום השבת – "שבת מכל מלאכתו".

כג. ובקביעות כזו ניתוסף הדגשה בי"ט כסלו בנוגע לענין ד"פדה בשלום":

רבינו הזקן כותב[94]: "כשקריתי בס' תהלים בפסוק[100] פדה בשלום נפשי, קודם שהתחלתי פסוק שלאחריו, יצאתי בשלום כו'".

---

92) ראה שיחת י"ט כסלו תש"כ בתחלתה (תורת מנחם – התוועדויות חכ"ז ע' 171). וש"נ.
93) ר"ה רפ"ד.
94) אג"ק שלו ע' רלב. וש"נ (נעתק ב"היום יום" יט כסלו).
95) בראשית ב, ג.
96) ראה אגלי טל בפתיחה.
97) שם, ב.
98) ב"ר פ"י, ט. הובא בפרש"י עה"פ.
99) ראה גם לקו"ש ח"ה ע' 31.
100) תהלים נה, יט.

והדיוק בזה – שענין הגאולה הי' (לא באופן של פדי' סתם, אלא) באופן של פדי' בשלום. וכמבואר גם בסיום הפסוק[100]: "כי ברבים היו עמדי", כפירוש הירושלמי[101] שגם אנשי אבשלום שהיו אמורים להלחם עם דוד, "היו עמדי", שהתפללו לנצחונו של דוד, ובמילא היתה אצל דוד פדי' בשלום, ללא צורך במלחמה, כיון שגם ה"רבים" שהיו נגדו, נעשו המסייעים שלו. וכמו"כ הי' אצל רבינו הזקן – כמ"ש באגרתו שהנהגת המדינה (עד לראש ומלך המדינה) הסכימה שיצא לשחרור ולחירות לגמרי.

וע"פ האמור לעיל (ס"א ואילך) שהמאסר לא הי' בנוגע לאדם מסויים, ככל שתגדל מעלתו, אלא המאסר הי' על השיטה, ולאח"ז הי' שחרור וחירות וגאולת השיטה – הרי גם השיטה היא באופן של "פדה בשלום", והיינו, שהפצת תורת החסידות ודרכי החסידות בכל מקום ומקום היא באופן של דרכי שלום ודרכי נועם.

וזהו גם פירוש הגמרא[102] על הפסוק "פדה בשלום נפשי", "כל העוסק בתורה ובגמילות חסדים ומתפלל עם הציבור .. מעלה אני עליו כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם", ופירש רש"י, "פדה בשלום – זה שעסק בדברי שלום, דהיינו תורה, דכתיב[103] וכל נתיבותי' שלום, וכן גמילות חסדים נמי שלום הוא, שמתוך שגומל חסד בגופו לחבירו הוא מכיר שהוא אוהבו, ובא לידי אחוה ושלום" (שנעשה קירוב בין העני ובין בעה"ב – כבהתחלת מסכת שבת, אבל באופן של היתר), וכן בנוגע ל"המתפלל עם הציבור" ("כי ברבים היו עמדי", "שהתפללו עמי") – שבזה נכלל גם הפירוש ד"תפלה" שנעשה תפל[104] אל הציבור, וכן הוא גם הפירוש הפשוט, שנעשה חלק מהציבור שהוא מציאות חדשה, והיינו, שאין כאן עשרה יחידים נפרדים, אלא נעשה ענין של שלום – שנעשים מציאות אחת, דבר שלם, שנקרא בשם "עדה", שאז יכולים לומר דבר שבקדושה[105], וזהו ענין של "פרהסיא"[106], ככל הגדרים שישנה במציאות החדשה שנקראת בשם "עדה"[107].

וזהו גם שתוכן דברי רבינו הזקן באגרת הראשונה שכתב אחר ביאתו מפטרבורג[79] הוא בנוגע לענין השלום – "לבלתי רום לבבם מאחיהם כו' ולא להרחיב עליהם פה או לשרוק עליהם ח"ו", אפילו לא "אהה" דקדושה[108],

ומסיים: "וכולי האי ואולי יתן ה' בלב אחיהם כמים הפנים וגו'", והיינו, שכאשר נגשים ליהודי בדרכי נועם ובדרכי שלום, ומעוררים אותו להיות עוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל עם הציבור, כמבואר במהרש"א[102] שג' ענינים אלו הם שלשת העמודים שעליהם העולם עומד, תורה עבודה ("מתפלל עם הציבור", שהרי תפלות במקום קרבנות תקנום[109]) וגמ"ח[110] – הנה "כמים הפנים לפנים כן לב האדם לאדם"[111], שמצליחים לפעול עליו לעשות כן בכל לבו.

וכך מצטרף עוד יהודי, עוד יהודי ועוד יהודי, ועד שמכריעים את עצמם ואת כל העולם כולו לכף זכות[81], וממשיכים ופועלים – מהגאולה הפרטית של כל אחד ואחד – את הגאולה הכללית של כלל ישראל, בקרוב ממש, בביאת משיח צדקנו.

* * *

כד. דובר לעיל (ס"ד) בנוגע לענינה של התוועדות, כולל גם ההתוועדות של י"ט כסלו, שהכוונה היא להמשיך זאת על הימים שלאח"ז, היינו, שלא ישאר לשעתו, לזמנו ומקומו, אלא תהי' לזה פעולה, והפעולה תהי' ברוח ובתוכן של י"ט כסלו, כפי שבאים לידי ביטוי בשעת ההתוועדות, שהיא "עת רצון",

101) סוטה פ"א סה"ח.
102) ברכות ח, רע"א.
103) משלי ג, יז.
104) ראה גם סה"מ תש"ט ע' 79 ובהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א שם.
105) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סנ"ה ס"ב. וש"נ.
106) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ג ע' 136 הערה 35. וש"נ.
107) ראה צפע"נ – כללי התוהמ"צ ערך צבור. וש"נ.
108) ראה שיחת ליל א' י"ט כסלו תרצ"ג ס"י (לקו"ד ח"א כ, ב).
109) ברכות כו, א־ב.
110) אבות פ"א מ"ב.
111) משלי כז, יט.

כיון שמתאספים עשרה מישראל, אשר "אכל בי עשרה שכינתא שריא"[112], ובמיוחד בנוגע לכל הענינים הטובים וההחלטות הטובות – שכאשר נעשים באופן הראוי, אזי פתוחה הדרך שיבואו לידי פועל במשך כל ימי השנה שלאח"ז.

וכיון שזהו יום כללי, נמשכים ממנו כל פרטי הענינים בימים שלאח"ז באופן שכל פרט נמשך בענין הפרטי שמעין זה, ולדוגמא – בנוגע ליום השבת (כנ"ל (סכ"א) שענין זה מודגש ביותר בשנה זו, כיון שי"ט כסלו חל בשבת), שענינו ש"מיני' מתברכין כולהו יומין"[113], שיומשך ממנו שבוע חדש, שיהי' חדור בענינים שיום השבת מעניק ליהודי.

ובפשטות – כדאיתא בילקוט[114] על הפסוק[115] "ויקהל משה": "אמר הקב"ה (למשה) עשה לך קהלות גדולות ודרוש לפניהם ברבים הלכות שבת, כדי שילמדו ממך דורות הבאים להקהיל קהלות בכל שבת ושבת, ולכנוס בבתי מדרשות, ללמד ולהורות לישראל דברי תורה כו'"; והרי הפירוש בזה – שכללות הענין דלימוד התורה (לא רק לימוד הלכות שבת) נלקח מיום השבת, שבו לומד יהודי בתורה כיצד להתנהג בששת ימי המעשה והמלאכה.

ולכן ישנו דין בפועל בנוגע להחילוק בין תלמידי חכמים ובעלי עסקים באופן ההנהגה ביום השבת – שדוקא בעלי עסקים (השייכים לקו העבודה של "זבולון") צריכים להרבות בשבת בלימוד התורה (כמבואר בשו"ע או"ח ובנו"כ[116]), והטעם הפשוט ("דער בעל־הבית'שער טעם") הוא – דכיון שבמשך השבוע יש להם זמן מועט לעסוק בתורה, בגלל שיש להם היתר ע"פ תורה להיות בעלי עסקים, לכן חייבים לנצל את יום השבת להקהיל קהילות וללמוד תורה, כדי שיהי' להם את הלימוד המביא לידי מעשה בששת ימי החול שלאח"ז.

וביחד עם ענין התורה שנמשך מיום השבת, נמשך גם ענין הברכה על כל ששת ימי השבוע, שזהו מ"ש בזהר ש"מיני' מתברכין כולהו יומין".

כה. והנה, אע"פ שנתבאר לעיל (סכ"ב) בנוגע לענינו של יום השבת ביחס לימי החול, ש"בו שבת מכל מלאכתו", שזהו אותו מעמד ומצב ללא שינויים מתחילת השבת עד סיומו – הרי זה רק בכללות, אבל בפרטיות יותר יש ביום השבת גופא כמה ענינים, כדלקמן.

ובהקדמה:

דובר פעם בארוכה[117] אודות דברי המכילתא על הפסוק[118] "מחללי' מות יומת", "הרי הגוים שהקיפו את ארץ ישראל וחללו ישראל את השבת, שלא יהיו ישראל אומרין, הואיל וחללנו את מקצתה נחלל את כולה, ת"ל מחללי' מות יומת, אפילו כהרף עין" – דלכאורה אינו מובן: מהי הקס"ד לומר "הואיל וחללנו את מקצתה נחלל את כולה", הרי מדובר אודות שעות נפרדות וחלקים נפרדים במשך יום השבת – כי, לולי לימוד זה יש מקום לומר שיום השבת כולו הוא "נקודה אחת" (בלשון הרגצ'ובי[119]), ולכן, כאשר נקודה זו נתחללה, ללא נפק"מ אם בתחילה או בסופה, אזי השבת כולו מחולל ועומד (וע"ד שמצינו כמה דוגמאות בש"ס – כמו בנוגע לכהן ונזיר לאחרי שנטמאו[120]).

ועל זה בא הלימוד מהפסוק "מחללי' מות יומת", "אפילו כהרף עין" – שיש לבארו בב' אופנים: (א) יום השבת כולו הוא אמנם נקודה אחת, אבל אעפ"כ, יש גזירת הכתוב שאסור לחללו "אפילו כהרף עין", (ב) הלימוד הוא – שכל רגע ורגע של יום השבת הוא מציאות בפ"ע.

וע"פ הידוע שגם קס"ד בתורה הוא תורה[121], הרי מובן, שביום השבת ישנם ב' הענינים: הן נקודה

---

112) סנהדרין לט, א.
113) זח"ב סג, ב. פח, א.
114) יל"ש ר"פ ויקהל.
115) ר"פ ויקהל.
116) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סר"צ ס"ה. וש"נ.
117) ראה שיחת ש"פ נשא תשכ"ו ס"ו (תורת מנחם – התוועדויות חמ"ז ע' 77 ואילך). וש"נ.
118) תשא לא, יד.
119) צפע"נ עה"ת תשא שם.
120) לדעת הראב"ד הל' נזירות פ"ה – ראה מל"מ רפ"ג מהל' אבל.
121) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 145. וש"נ.

אחת, והן מציאות בפ"ע של כל רגע ורגע, ויתירה מזה, שענינים אלו הם גם בנוגע לפועל, לדינא, ולא רק באופן דקס"ד.

כו. וזהו גם מה שמצינו בשבת ג' ענינים:

א) "שבת מקדשא וקיימא"[122] — שזהו טעם החילוק בין שבת ליו"ט, שביו"ט אומרים "מקדש ישראל והזמנים", "ישראל דקדשינהו לזמנים"[123], ואילו בשבת אומרים "מקדש השבת", ללא הזכרת ישראל.

ב) "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת"[124].

ג) "א"ל הקב"ה למשה מתנה טובה יש לי בבית גנזי ושבת שמה ואני מבקש ליתנה לישראל"[125].

וג' ענינים אלו הם לכאורה בסתירה זל"ז, כי:

"מתנה" — שבשם זה נקראת השבת בתורת אמת, ולכן הרי זה צריך להיות בהתאם לאמיתת הענין של מתנה — אינה ענין שבא ע"י טירחא, אבל, גם לא ענין שניתן לכל מי שיהי', שהרי ישנו הכלל "אי לאו דעביד נייחא לנפשי' לא הוה יהיב לי' מתנתא" (שלכן יש סברא שמתנה היא כמכר — בנוגע לכמה ענינים)[126].

וא"כ, ענין המתנה שבשבת — אינו הענין ד"מקדשא וקיימא", שהרי בשביל זה אין צורך בהענין ד"עביד נייחא לנפשי"; וגם אינו הענין ד"מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת", כי, האכילה דשבת שע"י ולפי ערך הטירחא בערב שבת היא כמו ענין של מכר וקנין, ואילו כאן מדובר אודות ענין נעלה יותר — ענין המתנה.

ומבואר בזה[127], שישנם כמה ענינים בשבת: יש ענין בשבת שהוא באופן ד"מקדשא וקיימא"; יש ענין בשבת שבא ע"י טירחא; ויש ענין בשבת שהוא באופן של מתנה.

כז. וכן הוא גם בפשטות הענינים[128]:

ישנו ענין השבת כפי שנקרא בשם "שבת בראשית", וכפי שאומרים גם בנוסח התפלה: "זכר למעשה בראשית", ובלשון הכתוב בעשרת הדברות הראשונות[129]: "כי ששת ימים עשה ה' את השמים ואת הארץ .. וינח ביום השביעי" (ובמק"א נאמר[130] "וביום השביעי שבת וינפש") — שזהו ענין שבא מצד הקב"ה, ולא מצד עבודת בנ"י (אדרבה: הסיבה לכך שיהודי שומר שבת היא בגלל שתחילה שמר הקב"ה את השבת — "ששת ימים עשה ה' גו' וינח ביום השביעי"), שזהו הענין בשבת ש"מקדשא וקיימא".

וישנו גם ענין השבת הקשור עם יצי"מ — כמ"ש בעשרת הדברות השניות[131]: "וזכרת כי עבד היית בארץ מצרים ויוציאך ה' משם גו' על כן צוך .. לעשות את יום השבת", והרי הענין דיצי"מ בא ע"י הטירחא של בנ"י — כדברי הקב"ה למשה במענה לשאלתו "מה זכות יש לישראל שיצאו ממצרים": "בהוציאך את העם ממצרים (על מנת ש)תעבדון את האלקים על ההר הזה" (ש"עתידים לקבל התורה כו'")[132], ולפנ"ז הוצרכה כבר להיות התחלת הגירות[133] — ע"י המילה וקרבן פסח, כמ"ש[134] "מתבוססת בדמיך", "בשני דמים", "דם פסח ודם מילה"[135].

ובפרטיות יותר — יש בעשה"ד השניות ב' דרגות: (א) "שמור את יום השבת לקדשו כאשר צוך ה'

---

122) ביצה יז, א.
123) ברכות מט, א (ובפרש"י). וראה פסחים קיז, ב (ובפרש"י).
124) ע"ז ג, סע"א.
125) שבת יו"ד, ב.
126) ראה מגילה כו, ב. ב"מ טז, א.
127) ראה לקו"ת שה"ש כד, ב. ובארוכה — סה"מ ה'ש"ת ס"ע 79 ואילך.
128) בהבא לקמן — ראה שער הכולל (להרא"ד לאוואוט) פי"ז סכ"ט. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ח ס"ע 219 ואילך. וש"נ.
129) יתרו כ, יא.
130) תשא לא, יז.
131) ואתחנן ה, טו.
132) שמות ג, יב (ובפרש"י).
133) ראה יבמות מו, א־ב. וש"נ.
134) יחזקאל טז, ו.
135) פרש"י בא יב, ו.

אלקיך"[136] — "קודם מתן תורה, במרה"[137], (ב) "על כן צוך .. לעשות את יום השבת"[131] — הציווי במתן תורה.

והחילוק בין הציווי במרה להציווי במ"ת — יובן ע"פ המבואר במדרש[138] שקודם מ"ת היתה גזירה ש"תחתונים לא יעלו למעלה ועליונים לא ירדו למטה", ובשעת מ"ת ביטל הקב"ה את הגזירה, באמרו "ואני המתחיל", כמ"ש "וירד הוי' על הר סיני"[139], "ואל משה אמר עלה אל ה'"[140], ומזה מובן, שהשבת שניתנה במרה קשורה עדיין עם מציאות התחתונים,

והיינו, שזהו אמנם ציווי של הקב"ה, אבל ציווי זה הוא כמו הציווי דשבע מצוות בני נח, ועד ש"בא אברהם ונצטווה יותר על אלו במילה .. ובמצרים נצטווה עמרם מצוות יתירות"[141], שציוויים אלו שייכים לבנ"י דוקא, אבל זהו עדיין במעמד ומצב שקודם ביטול הגזירה שתחתונים לא יעלו למעלה,

ולכן, הי' יכול להיות ענין השבת רק כפי שבא ע"י טירחת האדם — "מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת";

אבל עדיין לא הי' ענין המתנה שבשבת — שזהו מה שנתחדש ע"י הציווי במתן־תורה, שאז ניתן ענין השבת באופן ד"כל הנותן בעין יפה הוא נותן"[142], כמו כללות הענין ד"מתן־תורה" ע"י "נותן התורה", דאף שנתינת המתנה היא בגלל ש"עביד נייחא לנפשי'" (שזוהי המס"נ דהקדמת נעשה לנשמע), הרי בגלל זה נותנים לו ענין שלא בערך.

וכתוצאה מזה באים כל פרטי החילוקים — שבמרה ניתנו רק קצת הלכות שבת, ולא כל הלכות שבת[143], משא"כ במ"ת בהר סיני ניתנה השבת במילואה ובשלימותה; ועאכו"כ לגבי שבת בראשית, שאז לא הי' עדיין הגדר ד"מצווה ועושה"[144], שהרי ענין זה נתחדש ע"י הציווי במרה, ואילו שמירת השבת לפנ"ז היתה באופן ש"אינו מצווה ועושה"[144].

כח. וכיון שישנם ג' חילוקים הנ"ל במצות השבת בכללות משך הזמנים, שבת בראשית, הציווי דמרה, והציווי במ"ת — הנה בדוגמת זה ישנם ג' חילוקים כלליים בשבת גם לאחרי שניתנה במ"ת:

א) הענינים שנקראים בשם "מלאכה", שעליהם נאמר "כי בו שבת מכל מלאכתו" (שגם זה נכלל בחשבון ל"ט הפעמים שנאמר בתורה לשון מלאכה[145]), שזהו ענין שאסור לגמרי בשבת.

ב) הענינים שלא זו בלבד שמותרים בשבת, אלא יש חיוב לעשותם בשבת: מצוה לכבדו ולענגו — מן התורה או מדברי סופרים, כפי שמביא רבינו הזקן בריש הלכות שבת[146], שלדעת רש"י הרי זה מצוה מן התורה, כדמוכח מפירוש רש"י על הפסוק[147] "זכור גו' לקדשו", "שאם נזדמן לך חפץ יפה תהא מזמינו לשבת", שזוהי הנהגת ב"ש — "מצא בהמה נאה אומר זו לשבת"[148], ומזה משמע שלכבדו במנה יפה הוא מדאורייתא, משא"כ לדעת הרמב"ם "אין מצוה אלא שלא להתענות בו"[146] [ואף שמצוה זו נעשית ע"י האכילה, הרי המצוה אינה על הפעולה החיובית של האכילה, אלא על שלילת התענית], אבל גם לדעת הרמב"ם יש מצוה מדברי סופרים[149] לאכול בשבת בשר שמן ויין ישן. וכל זה — נוסף על כללות הענין שבשבת צריך להיות לא רק ענין השלילה, איסור עשיית מלאכה, אלא גם ענין החיוב, "וביום השביעי תשבות"[150].

---

136) ואתחנן שם, יב.
137) פרש"י עה"פ — משבת פז, ב.
138) שמו"ר פי"ב, ג. תנחומא וארא טו. ועוד.
139) יתרו יט, כ.
140) משפטים כד, א.
141) רמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"א.
142) ראה ב"ב נג, רע"א. וש"נ.
143) ראה שבת פז, ב ובתוד"ה אתחומין.
144) קידושין לא, א. וש"נ.
145) ראה שבת מט, ב.
146) או"ח סרמ"ב — בקו"א ס"א. וראה תורת מנחם — התוועדויות חנ"ח ע' 313 הערה 52.
147) יתרו כ, ח.
148) ביצה טז, א. הובא בשו"ע אדה"ז שם ס"י.
149) הל' שבת רפ"ל.
150) משפטים כג, יב. תשא לד, כא. וראה גם לקו"ש חכ"א ע' 71.

ג) עניני הרשות, שהם מותרים בשבת, אלא שתלויים בענין הטירחא – אם הוא טורח בזה לעשות מדבר הרשות ענין של שבת, או שעושה מדבר הרשות ענין של עובדין דחול, שאז נעשה דבר האסור בשבת.

וכמדובר לעיל[151] שבענין זה יש חידוש נוסף (שזהו ענין חדש לגמרי) שבו רואים את הכח של שבת – שאפילו בנוגע למלאכה האסורה, כמו החורש והזורע כו', יש בכחו של יהודי לפעול ע"י מחשבתו שלא תהי' מלאכה אסורה, אלא תהי' דבר המותר מן התורה, ועד לדבר המותר לכתחילה, ואפילו מדברי סופרים, כי, מן התורה אסורה רק "מלאכת מחשבת"[152], וא"כ, כאשר עושה את כל המלאכה במילואה אבל ללא מחשבה, הרי זה מותר מן התורה, אלא שיש אופנים שאסור מדברי סופרים, אבל יש אופן שמותר לכתחילה, אפילו מדרבנן – כבסיום מסכת שבת: "מתעסק בעלמא אנא".

והיינו, שיש בכח השבת ליקח ענין שנכלל לא רק ב"עובדין דחול", אלא במלאכות האסורות בשבת, ואעפ"כ, ע"י מחשבתו – שמסלק מחשבתו מהגשמיות והחומריות של המלאכה, ומעמידה במקום אחר – הרי זה יכול להעשות באופן של "מתעסק", ועד לתכלית הפחיתות שבזה – "מתעסק בעלמא", שאז נעשית מלאכה המותרת בשבת לכתחילה.

כט. והביאור בזה:

ובהקדים הידוע בנוגע לקיום העולם בשבת – דלכאורה אינו מובן[153]: בנוגע לבריאת העולם בששת ימי בראשית ("בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ"[154]) אמרו רז"ל[155] "לא בעמל ולא ביגיעה ברא הקב"ה את עולמו, אלא בדבר ה'", כמארז"ל[156] "בעשרה מאמרות נברא העולם". וכיון שביום השבת "שבת מכל מלאכתו", "שבת וינפש" – ששבת ממלאכת בריאת העולם בדיבור פיו – איך מתקיים העולם ביום השבת?

ומהביאורים בזה[157] – שדיבורו של הקב"ה בששת ימי בראשית הי' באופן ש"חשיב מעשה"[158], "מלאכה", ואילו ביום השבת הרי זה כמו מלאכה שמחשבתה נמצאת במקום אחר, שאז מצטרפת גם המלאכה עצמה למחשבה שנמצאת במקום אחר.

ומהדוגמאות לזה – "המוציא אוכלין פחות מכשיעור בכלי, פטור אף על הכלי, שהכלי טפלה לו"[159], והיינו, שאף שהכלי יש לו שיעור, הנה כאשר האוכל הוא פחות מכשיעור, אזי פטור אף על הכלי, כיון שהכלי נעשה טפל לאוכל שנמצא בתוך הכלי, אלא שבשביל זה יש צורך שהכלי לא יהי' אצלו דבר חשוב בפני עצמו, אלא רק טפל למה שנמצא בתוך הכלי.

ועד"ז בנוגע למלאכה – שאם מחשבתו נמצאת במקום אחר, ואין למלאכה אצלו חשיבות בפני עצמו, "מתעסק בעלמא אנא", הנה לא זו בלבד שפטור על המלאכה, אלא עוד זאת, שנעשית מלאכה שמותרת לו מלכתחילה.

ולהעיר גם ממ"ש בהתחלת מסכת שבת בנוגע למלאכת הוצאה: "כיצד, העני עומד בחוץ ובעל הבית בפנים וכו'", ומבואר במפרשי המשנה[160] הטעם שנקט דוגמא מ"עני" ו"בעל הבית", שהחידוש בדבר הוא, שאפילו אם כוונתו לקיים מצות צדקה, מ"מ, יש אופן שאסור לגמרי מן התורה, ויש אופן שפטור אבל אסור וכו' (ככל פרטי הדברים שנתבארו במשנה[161]); אבל מובן שגם באופן כזה הרי זו מלאכה שיש לה חשיבות אצלו, שהרי רצונו לקיים מצות צדקה עי"ז שמוציא את הממון מרשותו, רשות היחיד, לרשות הרבים, ולכן הרי הוא מחוייב על מלאכת ההוצאה, אף שכוונתו היתה לקיים מצות הצדקה.

---

151) שיחת ש"פ וישלח י"ט כסלו ס"ו (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 312).
152) ביצה יג, סע"ב. וש"נ.
153) ראה גם לקו"ת דרושי ש"ש סו, ג. סה"מ תש"ג ע' 38.
154) בראשית א, א.
155) ב"ר פ"ג, ב.
156) אבות רפ"ה.
157) ראה גם מכתב יום ג' ט"ו כסלו שנה זו (אג"ק מילואים).
158) ראה שבת קיט, ריש ע"ב. ב"ר שם, ופמ"ד, כב.
159) שם צג, סע"ב (במשנה).
160) מאירי, רע"ב ותויו"ט. וראה חי' שפ"א שם. ועוד.
161) ראה פרש"י שם.

וזהו גם פירוש נוסף ב"שבת" – להשבית ולבטל ("מאַכן אויס") – שבכחה של השבת לפעול במלאכות של ימות החול שיהיו באופן אחר, כך, שמתבטלים ממציאותם בתור מלאכה אסורה ("אויס מלאכה אסורה"), והיינו, שאינה נחשבת למלאכה, כיון שנמשכת אחר המחשבה (שנמצאת במקום אחר, כנ"ל), שהיא אצלו העיקר.

ל. וענין זה מצינו גם בנוגע לגוף ונשמה:

גוף ונשמה – הם בדוגמת כלי ומה שנמצא בתוכו, שהרי הגוף הוא כלי ולבוש אל הנשמה, כמ"ש[162] "עור ובשר תלבישני", והיינו, שתחילה ישנו הגוף כפי שהוא במעמד ומצב ד"גלמי ראו עיניך"[163], ואח"כ ישנו הענין ד"ויפח באפיו נשמת חיים"[164].

ויכול להיות כמה אופנים בזה: ישנו אופן שהגוף – "גלמי ראו עיניך" – מתנהג לפי רצונו, והנשמה מתנהגת לפי רצונה, וישנו אופן גרוע מזה – שהגוף נעשה המושל ושולט אצלו; אבל ישנו אופן שהנשמה מושלת ושולטת על הגוף, וכאמור, שהכלי ("גלמי ראו עיניך") נעשה טפל למה שנמצא בתוך הכלי ("ויפח באפיו נשמת חיים").

לא. וזהו גם מה שנתבאר לעיל (סכ"ד) שביום השבת צריכים בעלי־עסקים להרבות בלימוד התורה:

תלמיד חכם – גם בימות החול נקרא בשם שבת, כדאיתא בזהר[165]: "תלמיד חכם איקרי שבת". ומרומז גם בנגלה – כמסופר בגמרא במסכת שבת[166], שכאשר הגיע תלמיד חכם לבקר אצל רבה בר רב נחמן, הגישו לו מאכל חשוב, וכאשר שאל אותם מניין ידעו שיבוא, השיבו, שאכן לא ידעו, אלא שהכינו מאכל זה לכבוד שבת. ולכאורה: מה השייכות בין מאכל של שבת לתלמיד חכם? ומבואר במפרשים[167], שבזה מרומז מאמר הזהר שת"ח נקרא שבת. ולכן, גם בימות החול ענינו הוא – לימוד התורה, שזוהי הפנימיות והתוכן של הבריאה כולה.

ואילו בעל־עסק, השייך לעבודה של שבט זבולון – הנה בימות החול עסוק הוא במלאכת חרישה וזריעה ושאר ל"ט עובדין דחול, אבל ביום השבת צריך להרבות בלימוד התורה, כי, יום השבת הוא נשמת העולם כולו – המחשבה של הדיבור (עשרה מאמרות) שעל ידו נברא העולם בששת ימי בראשית, ולכן צריך להיות אז העסק בלימוד התורה, שענינו הבנה והשגה, שזוהי המחשבה של העולם כולו (כולל גם עבודת זבולון בששת ימי החול).

לב. ונוסף לזה ישנו הענין דמוצאי שבת[168]:

בנוגע לסעודה של מוצאי שבת מצינו שממנה נהנה ה"עצם לוז"[169] – העצם שנשארת בקיומה גם לאחרי ש"מות תמות"[170] ו"אל עפר תשוב"[171] (שענין זה נאמר אפילו בצדיקים, שחוזרים לעפרם "שעה אחת קודם תחיית המתים"[172]), וממנה נבנה הגוף בתחיית המתים[173], וטעם הדבר, לפי שהעצם לוז אינה בכלל העונש שנגזר על האדם בגלל האכילה מעץ הדעת, לפי שכל האברים נהנים מן האכילה, חוץ מהעצם לוז, שנהנה רק מהסעודה של מוצאי שבת, שנקראת "סעודתא דדוד מלכא"[174], עליו נאמר[175] "דוד מלך ישראל חי וקיים", שלכן, הנה גם בחיים חיותו בעלמא דין לא הי' ישן משך זמן של ששים נשימות רצופין[176], כיון ששינה היא "אחד מששים למיתה"[177], וענינו של דוד הוא היפך ענין המיתה.

---

162) איוב יו"ד, יא.
163) תהלים קלט, טז.
164) בראשית ב, ז.
165) ח"ג כט, א. ועוד.
166) קיט, א.
167) ראה נצו"ז לזח"ג שם. ביאוה"ז להצ"צ קרח ע' תפח.
168) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ה ס"ע 192. וש"נ.
169) ראה אלי' רבה או"ח ס"ש אות ב (ממטה משה).
170) בראשית ב, יז.
171) שם ג, יט.
172) שבת קנב, ב.
173) ב"ר פכ"ח, ג. ויק"ר פי"ח, א. ועוד.
174) סידור האריז"ל בכוונת הבדלה ומוצ"ש. פע"ח שער השבת פכ"ד.
175) נוסח קידוש לבנה (ר"ה כה, א).
176) ראה שו"ע אדה"ז או"ח ס"ד סט"ז. וש"נ.
177) ברכות נז, ב.

והשייכות לשבת – כיון שסעודה זו היא המעבר מהאכילה דיום השבת לאכילה דימות החול[178]:

האכילה דימות החול – הו"ע של בירורים ומלאכה כו'; ואילו האכילה דשבת – ש"אין עצב בה"[179] – הו"ע ד"צדיק אוכל לשובע נפשו"[180] (כמדובר לעיל בהתוועדות דיום השבת[181]), והו"ע שלמעלה מהעולם, כיון שזוהי אכילה שכולה מצוה, שכן, אפילו להדעה שאין חיוב מן התורה לענג את השבת באכילה (כנ"ל סכ"ח), הרי כאשר מענגים את השבת באכילה אזי ניתוסף ענין של הנאה בשבת, והרי שבת הוא למעלה מהעולם – "כי בו שבת מכל מלאכתו", והיינו, שגם העולם עצמו הוא במדריגת המחשבה (או הדיבור).

והמעבר מהאכילה דיום השבת לאכילה דימות החול הוא ע"י "ממוצע", שזוהי האכילה דמוצאי שבת, שקשורה עם שבת, שלכן נקראת "מלוה מלכה", היינו, שמלווים את "שבת המלכה"[182], וכהלשון המובא בפוסקים[183]: "יסדר אדם שולחנו במוצאי שבת .. פריסת מפה .. כדי ללות את השבת .. כדרך שמלוין את המלך"; ולכן הרי זה פועל על כל הענינים שיבואו בששת הימים שלאחרי השבת, שיומשך בהם ענין השבת – "מיני' מתברכין כולהו יומין".

ובפרטיות: בנוגע לתלמיד חכם – שיתוסף אצלו בלימוד התורה שלאחרי השבת; ובנוגע לבעל עסק – שע"י שמרבה בלימוד התורה ביום השבת, הנה כיון שהלימוד מביא לידי מעשה, אזי ניתוסף אצלו בעניני המעשה במשך כל השבוע, שניכר שעושה זאת יהודי ש"שומר שבת כהלכתו", שאז "מוחלין לו על כל עוונותיו"[184],

ויקויים בו מארז"ל[185] "כל המענג את השבת נותנין לו נחלה בלי מצרים, שנאמר[186] אז תתענג על ה' .. והאכלתיך נחלת יעקב אביך .. כיעקב שכתוב בו[187] ופרצת ימה וקדמה וצפונה ונגבה",

ובאופן שנמשך אח"כ בעסקיו במשך כל השבוע – שאע"פ שלכאורה עסוק הוא באכילתו ובשתייתו, וכל שאר הפרטים שמונה הרמב"ם[188], הרי זה באופן ש"בכל דרכיך דעהו"[32], היינו, שבכל ענין שעושה ישנו הענין ד"דעהו", "דע את אלקי אביך ועבדהו בלב שלם"[189],

ועושה זאת כמו עניני השבת – באופן ש"כל מלאכתך עשוי"[190], ללא דאגות ועצב ("אין עצב בה"), אלא מתוך עונג ושמחה, למטה מעשרה טפחים, בטוב הנראה והנגלה.

* * *

לג. ישנו מנהג מידי שנה בשנה לערוך בי"ט כסלו חלוקת הש"ס,

– וענין זה קשור גם עם סיום התניא, ששם כותב: "לגמור את הש"ס בכל שנה ושנה .. בכל מנין ומנין .. יצרפו אליהם אנשים מאיזה מנין גדול כו'"; ומסיים שם אודות ענין השבת –

באופן שכל אחד לוקח על עצמו מסכתא, על מנת לסיימה לי"ט כסלו הבעל"ט.

וכמדובר כמ"פ[191] – המובא באחרונים[192] – בנוגע להצטרפות לציבור שמחלקים ביניהם את כל הש"ס כולו, שכיון שהוא בעצמו, מצד עניניו, אינו יכול – ע"פ שו"ע – לסיים את הש"ס כולו במשך שנה, הרי זה בגדר של מלאכה שאינה יכולה להעשות ע"י אחד, שחייבים עלי' גם אם עשאוה שנים, כיון שאי

178) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חמ"ו ס"ע 275. וש"נ.
179) ראה משלי יו"ד, כב. ירושלמי ברכות פ"ב סה"ד. הובא בתוד"ה מ"ד – מו"ק כג, ב.
180) שם יג, כה.
181) ס"ד (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 311).
182) שבת קיט, רע"א. שו"ע אדה"ז שם סרס"ב ס"ד.
183) ראה שו"ע אדה"ז שם רס"ש. וש"נ.
184) שם קיח, ב. הובא בתניא קו"א בסופו.
185) שם, סע"א ואילך.
186) ישעי' נח, יד.
187) ויצא כח, יד.
188) הל' דעות רפ"ה.
189) דברי הימים־א כח, ט. וראה תניא שם קנו, ב.
190) ראה שו"ע אדה"ז שם סש"ו סכ"א. וש"נ.
191) ראה גם שיחת י"ט כסלו תשכ"ח סע"ג (תורת מנחם – התוועדויות חנ"א ס"ע 398). וש"נ.
192) נסמנו באג"ק ח"ד ע' קכז בהערה.

אפשר לעשותה אלא ע"י שנים[193], ומזה מובן שע"י ההצטרפות לציבור בחלוקת הש"ס, נחשב לו כאילו למד בעצמו את כל הש"ס (כמדובר פעם בארוכה).

ובהתאם לכך ישנו גם המנהג לסיים מסכת במשך ההתוועדות, ולומר "הדרן", בקיצור עכ"פ.

וכיון שהקביעות של י"ט כסלו בשנה זו היא בשבת [אלא שההתוועדות נערכת – כרגיל – במוצאי י"ט כסלו אור לכ' כסלו, בגלל שהגאולה היתה בי"ט כסלו לפנות ערב, בזמן המנחה, ומצד סיבה הידועה בא הדבר לידי פועל רק בכ' כסלו[194]] – הי' ראוי לכאורה לערוך סיום על מסכת שבת.

אבל יש מסכת נוספת שגם היא מסתיימת בענין השבת (אלא ששם בא ענין השבת בהמשך לענינים שלפנ"ז) – מסכת תמיד, שסיומה "ליום שכולו שבת כו'".

לד. ה"סיום" על מסכת תמיד – "השיר שהיו הלוים אומרים במקדש, ביום הראשון היו אומרים לה' הארץ ומלואה וכו', בשבת היו אומרים מזמור שיר ליום השבת, מזמור שיר לעתיד לבוא, ליום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים", ובברייתא[195]: "רבי יהודה אומר משום רבי עקיבא, בשביעי היו אומרים מזמור שיר ליום השבת, ליום שכולו שבת, אמר רבי נחמי', מה ראו חכמים לחלק בין הפרקים הללו (שכל ששת ימים נאמרין הפרקים הללו על שם שעבר, ושל שבת על שם להבא), אלא .. בשביעי על שם ששבת", ומבואר בגמרא[195] ש"קמיפלגי בדרב קטינא, דאמר רב קטינא שיתא אלפי שני הוה עלמא וחד חרוב, שנאמר[196] ונשגב ה' לבדו ביום ההוא, אביי אמר תרי חרוב, שנאמר[197] יחיינו מיומים" (ר"נ לית לי' דרב קטינא אלא דאביי, הלכך ליכא למימר על שם יום אחד שכולו שבת, דהא תרי נינהו),

– שלדעת ר"ק ש"חד חרוב", מתבטלת טענת ר"נ "מה ראו חכמים לחלק כו'":

ובהקדם הפלוגתא בפירוש "שביתה" (שבת): (א) בביעור חמץ ("תשביתו שאור"[198]), "ר' יהודה אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה, וחכמים אומרים אף מפרר וזורה לרוח או מטיל לים"[199], (ב) בפירוש "והשבתי חי' רעה מן הארץ"[200], "ר' יהודה אומר מעבירם מן העולם, ר' שמעון אומר משביתן שלא יזיקו"[201] – שלדעת ר"ש די בביטול הצורה כו', ולדעת ר"י צ"ל ביטול המציאות כולה: שריפת החמץ, והעברת המזיקים מן העולם (לא רק שנשארת מציאותם באופן שאינם מזיקים[202]).

וכיון שלעת"ל נאמר "וגר זאב עם כבש"[203], עכצ"ל[204], שלדעת ר"י יהיו ב' תקופות – "תרי חרוב": באלף הראשון, תתבטל רק הצורה של המזיקים, שלא יזיקו, ובאלף השני, תתבטל מציאותם לגמרי; משא"כ לדעת ר"ש תהי' רק תקופה אחת, "חד חרוב" – "משביתן שלא יזיקו".

ולכן: להדעה ש"חד חרוב", שתהי' רק השביתה "שלא יזיקו" – אין זה ענין חדש לגמרי, שהרי כך הי' גם בשבת בראשית[205], ונמצא, שהפירוש ש"מזמור שיר ליום השבת" קאי "ליום שכולו שבת", אינו

---

193) ראה שבת צג, א.

194) ראה שיחת י"ט כסלו תרצ"ב (לקו"ד ח"ד תשנ, ב). תרצ"ג ס"כ, כ' כסלו ס"ז (לקו"ד ח"א כט, א. לז, ב). וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חמ"ח ע' 371. וש"נ.

195) ר"ה לא, א (ובפרש"י).

196) ישעי' ב, יא־יז.

197) הושע ו, ב.

198) בא יב, טו.

199) פסחים רפ"ב.

200) בחוקותי כו, ו.

201) תו"כ עה"פ.

202) בדוגמת חמץ שעבר עליו הפסח.

203) ישעי' יא, ו.

204) לכאורה הי' אפשר לתרץ ע"פ מ"ש הרמב"ם (הל' מלכים רפי"ב) ש"וגר זאב עם כבש .. וכן כל כיוצא באלו הדברים בענין המשיח, הם משלים, ובימות המלך המשיח יודע לכל לאי זה דבר הי' משל ומה ענין רמזו בהן". אבל, לא מסתבר בשכל לומר שר' יהודה ור' שמעון פליגי בפלוגתא של הרמב"ם והזהר, שר"י סובר כדעת הרמב"ם שזהו רק משל, ור"ש (רשב"י, מרא דהזהר) סובר כדעת הזהר (ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ה ע' 194. וש"נ) שיהיו הדברים כפשוטם (שהרי הרמב"ם והזהר ידעו אודות הפלוגתא של ר"י ור"ש, ואעפ"כ נחלקו כו'). ובפרט ע"פ המבואר בעבודת הקודש (ח"ב פל"ח) שלכל הדעות יחזור העולם להשלימות שהיתה בהתחלת הבריאה.

205) וע"ד מארז"ל (ב"ר פי"א, ב. מדרש תהלים ושוח"ט צב, א) "ל"ו שעות שימשה אותה האורה", שלכן לא נאמר בשבת "ויהי ערב ויהי בוקר", כיון שהי' כולו אור, והיינו, שישנה אמנם מציאות העולם, שמים וארץ וכו', אלא שמציאות זו היא באופן נעלה – "ויכולו השמים והארץ גו'" (בראשית ב, א) – ללא חושך, ובאופן ש"אין עצב בה", שלכן אין אבילות בשבת (רמב"ם הל' אבל רפ"י).

ולהעיר, שענין זה הוא אמנם למעלה מששת ימי בראשית, אבל אעפ"כ, הרי זה באופן שיש לו שייכות אליהם [שהרי יום השבת אינו ענין בפני עצמו, אלא הוא יום השביעי, שבא בהמשך

מחלק בין "להבא" ל"שעבר"; ורק להדעה ש"תרי חרוב", שלעת"ל תהי' גם העברת המזיקים מן העולם, נשאלת השאלה: "מה ראו חכמים לחלק כו'", שזהו ענין חדש לגמרי ששייך רק "להבא" —

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[206] בלקו"ש ח"ז ע' 188 ואילך.

לה. ויש לומר בדרך אפשר שענין זה קשור גם עם התחלת המסכת:

התחלת המסכת היא בענין השמירה במקדש — "בשלשה מקומות הכהנים שומרים וכו'" (ובפרטיות: "בשלשה מקומות הכהנים שומרים .. והלוים בעשרים ואחד מקום וכו'"[207], "הכהנים שומרים מבפנים והלוים מבחוץ"[208]).

ובטעם שמירה זו — כתב הרמב"ם (בפירוש המשניות[209] וכן בהלכות בית הבחירה[210]) שאין זה מחמת פחד מלסטים כו', אלא שמירה שהיא ענין של כבוד, וכפי שמביא הלשון מספרי זוטא[211]: "אינו דומה פלטרין שיש עליו שומרין לפלטרין שאין עליו שומרין".

ומצינו במפרשים ב' אופנים בביאור הטעם שאין צורך בשמירה מפני גנבים: (א) דאין עניות במקום עשירות[212], ואי גנבי כלי המקדש, יקנו אחרים[213]. (ב) כיון שהשערים היו נעולים[214].

והחילוק ביניהם — שלפי אופן הא', יכולה להיות מציאות של גניבה, ואעפ"כ, לא יגרום הדבר היזק לביהמ"ק, להיותו במעמד ומצב של עשירות (ע"ד "משביתן שלא יזיקו", שישנה המציאות של הדבר המזיק, אלא שאינו מזיק); משא"כ לפי אופן הב', כיון שהשערים נעולים, הרי מלכתחילה לא יכול להיות מציאות של גניבה, אפילו לא גניבה שאינה גורמת היזק (ע"ד "מעבירם מן העולם").

וענין זה קשור גם עם ב' הדעות שמצינו בנוגע לשמירת המקדש — שלדעת הרמב"ם[215], "שמירה זו מצותה כל הלילה", אבל לדעת כמה פוסקים[216] היתה השמירה לא רק בלילה, אלא במשך כל המעת־לעת כולו, הן ביום והן בלילה. וטעם הדבר — דלכאורה: מהו הצורך בשמירה (לא רק בלילה, אלא) גם ביום? — לפי שהשמירה הן ביום והן בלילה מורה על שלילת הענין דהיסח הדעת[217].

וזהו גם הקשר לסיום המסכת בענין "יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים" — ב' הענינים ד"שבת" ו"מנוחה":

"שבת" — הו"ע השביתה, שהפירוש הפשוט בזה הוא שבאופן כזה נשאר הענין, ללא שינויים; אם הוא בלתי שלם, אזי נשאר בלתי שלם.

[וכפי שמצינו בנוגע לעשרה דברים שנבראו בערב שבת בין השמשות[218], שא' מהם הוא "המזיקין", "אלו השדים" — שלאחרי שנבראו נשמות השדים, קידש היום, ולא הספיק לברוא הגופים (כמבואר בזהר[219] ובמפרשי המשנה[220]).

וענין זה קשור גם עם המוזכר לעיל (סכ"ב) שבשבת הראשונה נאמר "ויכל אלקים ביום השביעי", ש"הקב"ה שיודע עתיו ורגעיו נכנס בו כחוט השערה", והיינו, שהרגע האחרון של יום הששי הוא הרגע הראשון של יום השביעי, בדוגמת מקום החתך, ככל חילוקי הדינים שבזה[221]].

לששת ימי בראשית, ונמנה יחד עמהם בשבעת ימי השבוע, אלא שהוא המעולה שבהם, וכדאיתא במדרש (ויק"ר פכ"ט, יא): "כל השביעין חביבין .. בשנים שביעי חביב, שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה .. בימים שביעי חביב שנאמר ויברך אלקים את יום השביעי" (ועד"ז בשאר הדוגמאות שהובאו במדרש)], ואין זה ענין שמובדל לגמרי מששת ימי החול; זהו ענין נעלה יותר מששת ימי החול, אבל יש לו קשר עמהם, ועד ש"מי שטרח בערב שבת יאכל בשבת", כנ"ל (סכ"ו) בנוגע לענין הב' שבשבת שנעשה ע"י ששת ימי החול.

206) בשילוב שיחת ש"פ וישב שנה זו.
207) ריש מדות.
208) רמב"ם הל' ביהב"ח פ"ח ה"ד.
209) ריש תמיד.
210) שם ה"א.
211) הובא ביל"ש קרח רמז תשנב (בסופו). — כנסמן בכס"מ שם.
212) שבת קב, ב. וש"נ.
213) המפרש ריש תמיד.
214) ראה ביאור הגר"א שם.
215) שם ה"ב.
216) ראה בהנסמן בלקו"ש חי"ג ע' 56 הערה 11.
217) ראה פי' הרא"ש שם.
218) אבות פ"ה מ"ו.
219) ראה שערי זהר לאבות שם. וש"נ.
220) פי' הרע"ב.
221) ראה הנסמן בלקו"ש ח"כ ע' 98 הערה 75.

ונוסף על ענין השביתה שבשבת – ישנו גם ענין ה"מנוחה".

ובזה גופא ישנו חילוק בין ב' הגירסאות – "שבת מנוחה" או "שבת ומנוחה"[222]: "שבת מנוחה" – הו"ע אחד, "חד חרוב"; ואילו "שבת ומנוחה" – הם ב' ענינים, "תרי חרוב", והיינו, שבתקופה הא' יהי' הענין ד"שבת", ובתקופה הב' יהי' הענין ד"מנוחה".

לו. והנה, בנוגע למסכת תמיד, כותב הרמב"ם[223] – בביאור מקומה המסויים בסדר המסכתות, ש"הניח אותה באחרונה", אפילו לאחרי מסכת מעילה (לא רק לאחרי מסכתות גדולות, כמו זבחים ומנחות) – "שאין בה .. אלא סיפור, שהוא אומר היאך היו מקריבין התמיד, כדי לעשות כן תמיד", גם עכשיו, כי, אע"פ שביהמ"ק חרב, הרי זה רק בנוגע ל"עצים ואבנים", אבל ביהמ"ק שבתוך כאו"א מישראל, עליו נאמר[224] "ושכנתי בתוכם", "בתוך כל אחד ואחד מישראל"[225], הרי הוא קיים לעד ולעולמי עולמים[226].

ובכן:

נוסף על הפירוש הפשוט ב"לעשות כן תמיד", שביום השבת צריך לעשות מה שנאמר אודות יום השבת, וביום ראשון צריך לעשות מה שנאמר אודות יום ראשון כו' – ישנו פירוש רחב יותר ב"תמיד": בלי הפסק.

והיינו, שגם בענין ד"תמיד" יכול להיות חילוק מן הקצה אל הקצה: גם דבר שנעשה פעם אחת במשך כמה זמן, הנה כאשר נעשה כן בתמידות, הרי זה נקרא "תמיד", אע"פ שבאמת יש הפסק גדול בין פעם אחת לשני'; אבל ישנו פירוש נוסף ב"תמיד" – שאין בזה הפסק[227].

וכמו בלימוד התורה, שצריך להיות תמיד, כמ"ש[228] "והגית בו יומם ולילה" – הרי יש בזה ב' אופנים: יש מציאות – אצל סוג מסויים – שיוצאים י"ח "והגית בו יומם ולילה" ע"י לימוד "פרק אחד שחרית ופרק אחד ערבית"[229]; ואילו מי שאפשר לו לעסוק בתורה ואינו עוסק, אפילו רגע אחד ביום (גם אם עסק בתורה כל שאר משך היום) – יש בזה כל חומר הענין דביטול תורה, כדברי הגמרא במסכת סנהדרין[230], כפי שמביא רבינו הזקן בספר התניא בתחלתו.

ובנוגע לענינו:

אע"פ שלכאורה שייכים הענינים של יום ראשון ליום ראשון בלבד, והענינים של יום השבת שייכים ליום השבת בלבד – הרי כשם שמיום השבת "מתברכין כולהו יומין", ובפשטות, שבכל ימי השבוע צריך להיות ניכר שהוא יהודי ששומר שבת כהלכתו, ומה גם שישנו הציווי "זכור את יום השבת לקדשו"[147], וכמ"ש הרמב"ן שזהו ש"ישראל מונים כל הימים לשם שבת, אחד בשבת, שני בשבת, כי זו מן המצוה שנצטווינו בו לזוכרו תמיד בכל יום" – הנה בדוגמת זה מובן גם בנוגע לשאר ימות השבוע, שכל יום ויום צריך להיות נכלל מכל שאר הימים (כמבואר בכ"מ הענין בזה בעבודת האדם).

וזהו הפירוש הפנימי בענינה של מסכת תמיד "שאין בה .. אלא סיפור, שהוא אומר היאך היו מקריבין התמיד, כדי לעשות כן תמיד" – שצריך להתנהג תמיד באופן שעל ידו נזכה להקרבת התמיד, כשיבנה ביהמ"ק במהרה בימינו, "ושם נעשה לפניך את קרבנות חובותינו תמידים כסדרם ומוספים כהלכתם"[11], כמבואר במסכת תמיד,

החל מ"ביום הראשון היו אומרים לה' הארץ ומלואה וכו'", "לפי שהוא תחלת מעשה בראשית", כמ"ש[154] "בראשית ברא אלקים את השמים ואת הארץ", וכדאיתא בגמרא במסכת חגיגה[231] "עשרה

222) ראה גם לקו"ש ח"ז (הנ"ל סל"ד) ע' 195 בשוה"ג.
223) בהקדמתו לפירוש המשניות (ד"ה והחלק הששי קרוב לסופו).
224) תרומה כה, ח.
225) ראה אלשיך עה"פ. של"ה סט, א. ועוד.
226) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 72. וש"נ.
227) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חל"ג ע' 445. וש"נ.
228) יהושע א, ח.
229) מנחות צט, ב.
230) צט, א.
231) יב, א.

דברים נבראו ביום ראשון ואלו הן כו'", ולכל לראש – הענין שנתפרש בכתוב – "ויהי אור"[232], שזהו האור שנברא ביום ראשון, ש"אדם צופה ומביט בו מסוף העולם ועד סופו"[231], ועד ל"יום שכולו שבת ומנוחה לחיי העולמים",

בביאת משיח צדקנו, שאז ירד ויתגלה ביהמ"ק השלישי, בקרוב ממש.

* * *

לז. ידוע פתגם רבינו הזקן[233] שצריכים לחיות עם הזמן, וכפי שפירש, שהכוונה בזה היא לפרשת השבוע.

ובהקדים – שתיקנו לקרות בכל שבוע ושבוע פרשה בתורה, וכמ"ש הרמב"ם[234] שיש בזה ב' מנהגים, ו"המנהג הפשוט בכל ישראל שמשלימין את התורה בשנה אחת". ופרשת השבוע הו"ע של לימוד שצריך להיות "מורה דרך" בחיי השבוע, וזוהי נקודת הענין של חיפוש רמזים והוראות בפרשת השבוע, ועד לחלק הפרשה הקשור עם יום זה.

אמנם, בעניני תושב"כ, לא תמיד יכולים לידע ביאור הדבר לתכליתו, ולכן יש צורך בתושבע"פ. וכמ"ש רבינו הזקן באגה"ק[235] ש"רצון העליון ב"ה .. שבתורה שבכתב הוא מופלא ומכוסה טמיר ונעלם .. כמו מצות תפילין עד"מ, שנאמר בתושב"כ וקשרתם לאות על ידך והיו לטוטפות בין עיניך[236], והוא מאמר סתום ונעלם, שלא פירש הכתוב איך ומה לקשור .. והיכן הוא בין עיניך ועל ידך, עד שפירשה תורה שבע"פ כו'".

ותורה שבע"פ כוללת משנה וגמרא, מכילתא, ספרא וספרי וכו', וכן הספרים שלאח"ז, כדאיתא בירושלמי[237] – ובלשון אחר במסכת מגילה[238] – ש"אפילו מה שתלמיד ותיק עתיד כו'", הרי זה נכלל בתושבע"פ, ועד למ"ש הרמב"ם בהתחלת הלכות ממרים: "בית דין הגדול שבירושלים הם עיקר תורה שבעל פה".

והגע עצמך: בזמנו של ב"ד הגדול שבירושלים היתה כבר המשנה, וגם הפלפול בדברי המשנה שזוהי הגמרא, כפי שמצינו בגמרא שאפילו אצל אברהם אבינו היו "ד' מאה פירקי" במסכת ע"ז[239], וכמו"כ היו שש מאות סדרי משנה (בזמן ב"ש וב"ה)[240], שמהם הוציא רבינו הקדוש ששה סדרי משנה. ואעפ"כ אומר הרמב"ם, ש"בית דין הגדול שבירושלים" – שהיו לאחרי ב"ש וב"ה – הנה לא זו בלבד שגם הם חלק מתורה שבע"פ, אלא "הם עיקר תורה שבעל פה"!

וזהו גם מ"ש באחרונים – וכך פוסק רבינו הזקן בהלכות תלמוד תורה[241] – בנוגע לכלל ש"טעה בדבר משנה חוזר"[242], שבזמן הגמרא הי' כלל זה רק בנוגע למשנה, אבל בזמן הגאונים הרי זה כולל גם את הגמרא, ועד ש"בזמן הזה, גם הלכות פסוקות של פסקי הגאונים הפוסקים כמו הטור והשלחן ערוך והגהותיו, בכלל משנה יחשבו".

והגדר בדבר הוא – כדברי הרמב"ם בנוגע לגזרות ותקנות ומנהגות, שאם "פשט הדבר בכל ישראל"[243], הרי זה נעשה ענין של תושבע"פ, ועד שחל על זה ה"עשה" ד"על פי התורה אשר יורוך"[244], והלא תעשה ד"לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך"[244].

ומזה מובן, שכן הוא גם בנוגע לפירושים על תושב"כ שנתקבלו בכל ישראל, כמו פירוש רש"י – שזה נעשה ענין של תושבע"פ, ועד שזהו עיקר תושבע"פ.

---

232) בראשית א, ג.
233) סה"ש תש"ב ע' 29 ואילך (נעתק ב"היום יום" ב חשון).
234) הל' תפלה רפי"ג.
235) סכ"ט (קנ, ב).
236) ואתחנן ו, ח.
237) פאה פ"א ה"ד.
238) יט, ב.
239) ע"ז יד, ב.
240) חגיגה יד, א.
241) רפ"ב. וש"נ.
242) כתובות פד, ב. וש"נ.
243) שם פ"ב ה"ב.
244) פ' שופטים יז, יא. רמב"ם שם פ"א ה"א־ב.

ולכן מצינו באחרונים[245] בנוגע ל"שנים מקרא ואחד תרגום", שמי שאינו מבין "תרגום", יכול לצאת י"ח ע"י פירוש רש"י, אע"פ שהתרגום נכתב בזמן התנאים, ואילו פירוש רש"י נכתב לא רק לאחרי חתימת המשנה, אלא גם לאחרי חתימת הגמרא ותקופת הגאונים, כיון שגם זה נעשה חלק מתושבע"פ, ונכלל ב"עיקר תושבע"פ".

לח. ובנוגע לענייננו:

חלק הפרשה ששייך ליום זה הוא – התחלת פרשת וישב. ונוסף לזה, כיון שההתוועדות קשורה עם י"ט כסלו, הרי זה קשור גם עם פרשת וישלח, כיון שבשבת קראו את כל הפרשה, ובפרטיות הרי זה קשור עם חלק הפרשה דשביעי, שהרי הפרשה נחלקת לשבעה חלקים, כנגד שבעת ימי השבוע.

והצד השוה ביניהם, ששייך הן להתחלת פרשת וישב והן לסיום פרשת וישלח – מודגש בפירוש רש"י בהתחלת פרשת וישב: "אחר שכתב לך ישובי עשו ותולדותיו בדרך קצרה .. פירש לך ישובי יעקב ותולדותיו בדרך ארוכה .. משל למרגלית שנפלה בין החול וכו'".

הביאור בדיוק לשון רש"י, שמתחיל "משל למרגלית שנפלה בין החול", ומסיים, "משליך את הצרורות כו'" – ש"חול" (שבו נמצאת המרגלית, כמו רע שמעורב בו טוב, שזהו הניצוץ קדושה שעל ידו הוא קיום הדבר[246]) ו"צרורות" (לאחרי שמוציאים את המרגלית, שאז נשאר רע בלבד, דבר המזיק, ואז מתבטל ממציאותו) הם כנגד ב' הענינים שבעשו[247]: (א) מה שיכול להתברר ולהתהפך לטוב (וע"ד מארז"ל עתיד חזיר ליטהר), (ב) רע גמור שצריך לאבדו[248] –

הוגה ע"י כ"ק אדמו"ר שליט"א, ונדפס[249] בלקו"ש חט"ו ע' 302 ואילך.

לט. וכללות הענין בזה:

מסופר בתושב"כ אודות עשו שהיו "ארבע מאות איש עמו"[250], וגם הם היו בארץ כנען, ארץ מגורי אביו של יעקב, בארץ ישראל, ואח"כ הגיע לשם יעקב ממקום אחר בחוץ לארץ, מחרן, באמרו – מבלי להתיירא – שהולך לארץ אבותיו, ארץ ישראל, וכאשר פגש בו עשו – הנה לכל לראש "וישקהו"[251] [ואף ש"נקוד עליו .. שלא נשקו בכל לבו"[252], אבל בפועל נשקו], ואמר לו "נסעה ונלכה ואלכה לנגדך" (בשוה לך)[253], ובסופו של דבר – "ויקח עשו את נשיו ואת בניו ואת בנותיו .. ואת מקנהו .. וילך אל ארץ (לגור באשר ימצא) מפני יעקב אחיו"[254].

כלומר: למרות ריבוי העם שהי' לעשו, "ארבע מאות איש עמו", ועד שיעקב [באמרו "קטנתי מכל

---

245) ראה שו"ע אדה"ז או"ח סרפ"ה ס"ב. וש"נ.

246) וכמדובר כמ"פ (ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 277. וש"נ) שכל ענין ישנו גם בנגלה, עכ"פ ברמז – שזהו הכלל ש"כל דבר שקר שאין אומרים בו קצת אמת בתחילתו אין מתקיים בסופו" (פרש"י שלח יג, כז), אבל דבר שאינו אלא שקר, אין לו קיום, ובלשון חז"ל (ב"ר פ"ח, ה): "אל יברא שכולו שקרים".

והענין בזה – שאין לך דבר בעולם שהוא רק שלילי, אלא בהכרח שיש בו איזה דבר חיובי, ומצד זה יכול להיות קיום גם לדבר השלילי.

וההסברה בזה – שהרי הכל בא מצד הקב"ה, כי "כל הנמצאים .. לא נמצאו אלא מאמיתת המצאו" (רמב"ם הל' יסוה"ת בתחלתן), ו"מפי עליון לא תצא הרעות" (איכה ג, לח). וכדברי הגמרא במסכת שבת (עז, ב): "כל מה שברא הקב"ה בעולמו לא ברא דבר אחד לבטלה". אלא שבזה גופא יש כמה אופנים: יש ענין שכולו טוב, ויש שמיעוטו רע, ויש מחצה על מחצה, ויש רובו רע ומיעוטו טוב – כמבואר בע"ח (שמ"ז פ"ד) פרטי הדבר. וכפי שרואים גם במוחש – שאין דבר בעולם שיהי' כולו רע; אם כולו רע – אזי בטל ועבר מן העולם.

247) ובלשון החסידות: (א) כפי שעשו שייך לקליפת נוגה, בחי' עץ הדעת טוב ורע (וזהו גם מה שנמשל לחזיר, שיש בו סימן טהרה אחד, ולכן "פושט טלפיו לומר ראו שאני טהור" (פרש"י תולדות כו, לד)), (ב) כפי שעשו יורד לג' קליפות הטמאות לגמרי.

וזהו גם החילוק שבין ראשו של עשו לגופו של עשו – כפי שמצינו במדרשים דבר פלא, ש"רישי' דעשו בגו עיטפי' דיצחק" (תיב"ע ויחי נ, יג), כי, חושים בן דן קטע את ראשו של עשו (בעת הסכסוך בנוגע לקבורת יעקב במערת המכפלה – ראה סוטה יג, א), ונתגלגל ראשו ונשאר במערת המכפלה (בעיטפי' דיצחק), ורק גופו נשאר מבחוץ.

248) ועז"נ (זכרי' יג, ב) "את רוח הטומאה אעביר מן הארץ".

249) בשילוב שיחת ש"פ וישב תשכ"ה.

250) וישלח לב, ז.

251) שם לג, ד.

252) פרש"י עה"פ.

253) שם, יב (ובפרש"י).

254) שם לו, ו (ובפרש"י).

החסדים", "נתמעטו זכיותי"[255]] חשש "אם יבוא עשו אל המחנה .. והכהו"[256] — הנה עשו מעצמו, ללא מלחמה כו', אלא מתוך מנוחה כו', לקח את עצמו והלך "אל ארץ", וכל זה למה — "מפני יעקב אחיו", בגלל שיעקב הגיע לכאן!

וההוראה מזה: גם כאשר בנ"י נמצאים בין ריבוי גוים, בדוגמת "מרגלית" שנמצאת "בין החול"[257], ש"חול" מורה על הריבוי בכמות, כפי שמצינו בתושב"כ: "כחול הים אשר לא יספר"[258] — אין להם מה להתיירא, שכן, לא זו בלבד שה"מרגלית" תישאר בקיומה, אלא עוד זאת, שסוכ"ס יקויים מ"ש "וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו".

יש רק צורך בתוקף של יעקב — להתקין עצמו לשלשה דברים, לדורון לתפלה ולמלחמה[259]:

אם יעקב רוצה לברוח — הרי זה היפך מענין של מלחמה;

"דורון" — כאשר לפעמים יש צורך בכך — הרי זה כפי שעשה יעקב ששלח רק כאלו שאינם ראויים לקרבנות[260], כך, שנשאר רק הגשמיות שבדבר (ללא החלק הרוחני שבו, שעל זה מורה היותו ראוי לקרבן);

וכמו"כ צ"ל ענין התפלה — "אלקי אבי אברהם גו'"[261], ואז — "אלקי אברהם בעזרו" (כדרך שהי' עוזר לאברהם), כיון ש"קובע מקום לתפלתו"[262] (כמו אברהם שקבע מקום לתפלתו), והיינו[263], שהתפלה היא באופן של קביעות, והקביעות פועלת על המקום שניכר בו שהוא מקום תפלה; ולכן כשם שאצל אברהם, הנה למרות ש"אחד הי' אברהם"[264], ובאופן ש"כל העולם כולו מעבר אחד והוא מעבר אחד"[265], הנה סוכ"ס אמרו לו הגוים "נשיא אלקים אתה בתוכנו"[266], כך גם אצל יעקב, שלמרות שבתחילה הי' עשו הולך לקראתו "וארבע מאות איש עמו", ואילו אצל יעקב יש רק "מתי מספר"[267], הנה סוכ"ס הולך עשו מפני יעקב אחיו.

וכן הוא האמת בנוגע לכמה שכונות בישראל, שהתחילו להתיירא מזה שישנם ריבוי אלופי עשו, אלופי שעיר, ויש להם "ארבע מאות איש", וטוענים "לנו הארץ" — שכאשר יעקב מתקין עצמו לדורון לתפלה ולמלחמה, אזי אין צורך במלחמה, אלא חיים בשלום כולם ביחד (כמו אצל יעקב — "וישקהו", "ויאמר נסעה ונלכה ואלכה לנגדך"), וסוכ"ס מכירים את האמת (כשם שעשו הכיר את האמת, "וילך אל ארץ מפני יעקב אחיו", כפי שמפרש רש"י: "מפני שטר חוב וכו'") — ששכונה זו שיש בה ישיבות, בתי כנסיות ובתי מדרשות, היא "ארץ מגורי אביו" של יעקב, כדברי הגמרא במסכת ברכות[268]: "דרשו ה' בהמצאו[269] .. בבתי כנסיות ובבתי מדרשות", שנקראים "מקדש מעט"[270], ופועלים שהשכונה כולה, עם הבתי־כנסיות ובתי־מדרשות, נשארת בידי בנ"י, ומסתלק כל הענין שעלול להזיק כו'[271].

מ. ואז — "וישב יעקב בארץ מגורי אביו בארץ כנען", באופן של ישיבה בשלוה, כפי ש"ביקש יעקב לישב בשלוה"[272], אלא שבזמנו לא נתקיימה בקשה זו (ואדרבה: "קפץ עליו רוגזו כו'"[272]), אבל כיון

---

255) שם לב, יא ובפרש"י.
256) שם, ט.
257) "חול" דייקא, ולא "צרורות" — כיון שמדובר אודות סוג דרי הארץ שחיים בשלום, שלכן צריך ליתן להם צדקה, שהרי "מפרנסים עניי עכו"ם כו' מפני דרכי שלום" (גיטין סא, א), שמזה גופא מוכח שיש בהם דבר טוב.
258) שם לב, יג.
259) פרש"י שם, ט. — נתבאר בלקו"ש חט"ו ע' 265 ואילך.
260) ראה הנסמן בתו"ש עה"פ שם, יד (אות פו).
261) שם, יו"ד.
262) ברכות ו, ב (ובפרש"י). שו"ע אדה"ז או"ח ס"צ סי"ח.
263) ראה גם סה"מ תרכ"ט ע' כז. ע' תא. תרמ"ד ס"ע ריד ואילך.
264) יחזקאל לג, כד.
265) ב"ר ספמ"ב.
266) חיי שרה כג, ו.
267) וישלח לד, ל.
268) בירושלמי — פ"ה ה"א. וראה ברכות ו, א.
269) ישעי' נה, ו.
270) יחזקאל יא, טז. וראה מגילה כט, א.
271) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ו ע' 132 ואילך. ע' 164.
272) פרש"י ר"פ וישב. — נתבאר בלקו"ש ח"ל ע' 176 ואילך.

שזהו רצונו של צדיק, ובפרט "בחיר שבאבות"[273], "שלימו דאבהן"[274], הרי בודאי שסוכ"ס יתקיים הדבר — שיעקב, שכולל כל ישראל כולם[275], ישב בשלוה, וכמ"ש[276] "וישכון ישראל בטח בדד עין יעקב",

ויקויים מה שהבטיח יעקב לעשו ש"אבוא אל אדוני שעירה", "בימי המשיח, שנאמר[277] ועלו מושיעים בהר ציון לשפוט את הר עשו"[278],

ואז זורקים את ה"צרורות", ונשארת אצל הקב"ה ה"מרגלית" — בנ"י, כפי שיושבים בשלוה, "איש תחת גפנו ותחת תאנתו"[279], ועד ש"לא ירעו ולא ישחיתו בכל הר קדשי כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים"[280] — שזהו המעמד ומצב שאודותיו מדבר הרמב"ם בסוף הלכות תשובה[281],

וכאשר לומדים הלכות תשובה, הרי זה לימוד המביא לידי מעשה — שישראל עושין תשובה ומיד הן נגאלין[282], ובאים להלכות מלכים, שהסיום שלהם הוא כמו הסיום של הלכות תשובה, אלא באופן של הוספה (כמשנ"ת פעם בארוכה[283]),

ש"לא נתאוו .. ימות המשיח לא כדי כו'", לא מפני ריבוי המעדנים, ש"כל המעדנים מצויין כעפר", אלא "כדי שיהיו פנויין בתורה וחכמתה כו'", ועד ש"יהיו ישראל חכמים גדולים ויודעים דברים הסתומים וישיגו דעת בוראם" — שזהו ענין פנימיות התורה, תורתו של משיח, שעז"נ[284] "ישקני מנשיקות פיהו" — "שנאמר כי מלאה הארץ דעה את ה' כמים לים מכסים",

בעגלא דידן, בביאת משיח צדקנו.

* * *

מא. צוה לנגן ואמר מאמר ד"ה פדה בשלום נפשי.

* * *

מב. בהמשך להמוזכר לעיל (סל"ג) אודות חלוקת הש"ס — מחלקים כרטיסים, בכדי שיוכלו להשתתף בזה, וכמבואר לעיל, שכל מי שמשתתף, הרי זה נחשב לו כאילו למד כל הש"ס כולו, כיון שלומד עם הציבור (ע"ד ה"מתפלל עם הציבור").

וע"פ המוזכר לעיל שהענין דחלוקת הש"ס נזכר בסיום התניא, יש להזכיר גם אודות לימוד ספר התניא, שבמשך השנה ילמדנו כל אחד מתחילתו ועד סופו, בהתאם לחלוקת השיעורים ע"י רבינו נשיאנו, באופן שמסיימים את לימוד השיעור האחרון בערב י"ט כסלו, ולאח"ז מתחילים ללמוד את ספר התניא החל מ"דף השער", "בדרך ארוכה וקצרה" (כמדובר פעם בארוכה[285] פרטי הענינים בזה).

וענין זה קשור גם עם הקביעות של י"ט כסלו שחל בשנה זו ביום השבת — כי בסיום ספר התניא מדובר אודות ענין השבת.

מג. ויש להעיר על דבר פלא בנוגע לקביעות שנה זו[157] — שהקביעות של ר"ה היתה באופן של "יו"ט של ר"ה שחל להיות בשבת", וכמו"כ ר"ה לתורת החסידות, י"ט כסלו[15], חל להיות בשבת.

ולהעיר מהמבואר באגה"ק[286] — בנוגע לר"ה בכלל, ומזה מובן גם בנוגע לר"ה לתורת החסידות — ש"בכל שנה ושנה .. יורד אור חדש עליון יותר .. אך גילויו .. תלוי במעשה התחתונים כו'".

---

273) ראה שעה"פ תולדות כז, כה. וראה גם ב"ר רפע"ו. זח"א קיט, ב. קלג, א. קמז, ב. קעא, ב.
274) זהר קמז, ב שם. ועוד.
275) ראה תניא אגה"ק ס"ז (קיא, סע"ב).
276) ברכה לג, כח.
277) עובדי' בסופו.
278) וישלח לג, יד ובפרש"י.
279) מלכים־א ה, ה. מיכה ד, ד.
280) ישעי' יא, ט.
281) ספ"ט.
282) רמב"ם הל' תשובה פ"ז ה"ה.
283) ראה תורת מנחם — התוועדויות חנ"ג ע' 304. וש"נ.
284) שה"ש א, ב.
285) ראה גם שיחת י"ט כסלו תשי"ט סכ"א ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חכ"ד ע' 270 ואילך). וש"נ.
286) סי"ד.

וגם הקביעות של יו"ד שבט – שבו נעשית עלי' מדרגא לדרגא אצל נשיא הדור, ושייך גם אלינו, כיון ש"בתר רישא גופא אזיל"[287] – היא ביום השבת.

וכיון שיש ג' ענינים שהקביעות שלהם היא בשבת, ו"בתלת זימני הוה חזקה"[288] – הרי זו שנה שצריכה להיות באופן ש"אין עצב בה"[179], הן בנוגע לענינים הקשורים עם ר"ה הכללי, הן בנוגע לענינים הקשורים עם ר"ה לתורת החסידות, והן בנוגע לענינים הקשורים עם העלי' מדרגא לדרגא אצל נשיא הדור, וכאמור לעיל[289] שכל הענינים נעשים גם ביום השבת, אלא שהם באופן נעלה ביותר.

מד. והענין בזה[157]:

איתא במדרש[290], ששאל טורנוסרופוס את רבי עקיבא, "אם כדברך שהקב"ה מכבד את השבת, אל ישב בה רוחות, אל יוריד בה גשמים, אל יצמיח בה עשב", והשיב לו, "אמשול לך משל, לשנים שהיו דרין בחצר אחת, אם אין זה נותן עירוב וזה נותן עירוב, שמא מותרין לטלטל בחצר, אבל אם הי' אחד דר בחצר, הרי הוא מותר בכל החצר כולה, אף כאן, הקב"ה, לפי שאין רשות אחרת עמו וכל העולם כולו שלו, מותר בכל העולם כולו", והיינו, שאיסור הוצאה הוא רק מרשות אחת לרשות השני', כמו מרשות הרבים לרשות היחיד, משא"כ ברשות היחיד עצמה אין איסור הוצאה ממקום אחד למקום שני, כיון שהכל שייך להיחיד, ולכן, לא שייך איסור הוצאה אצל הקב"ה, דכיון שכל העולם כולו שלו הוא, הרי זה כמו רשות היחיד.

ולכאורה אינו מובן – כמ"ש רבינו הזקן בלקו"ת[291] – "הרי כל שאר חילוקי מלאכות אינן תלויות בחילוק רשויות כלל, כגון הזורע כו'"?

זאת ועוד:

ע"פ האמור שאצל הקב"ה לא שייך איסור הוצאה, כיון שכל העולם נחשב אצלו כמו רשות היחיד – אינו מובן לאידך גיסא: מדוע בימות החול נקראת הוצאה בשם מלאכה גם אצל הקב"ה (כמפורש בקרא שביום השבת "שבת (הקב"ה) מכל מלאכתו"[95], ואילו בששת ימי המעשה הרי זה ענין של "מלאכה") – הרי בעלותו של הקב"ה על כל העולם (שלכן נחשב כמו "רשות היחיד") היא גם בימות החול?

והנה, בהדרוש בלקו"ת מבאר רבינו הזקן רק את השאלה הראשונה, אבל אינו מבאר בדרוש הנ"ל את השאלה השני'.

מה. ויש לומר הביאור בזה – בהמשך להמדובר לעיל אודות ענין השבת:

השינוי שנעשה בעולם ביום השבת הוא – לא בחיצוניותו (שהרי בחיצוניות לא רואים שינוי בעולם), אלא שנעשית עלי' בפנימיות העולמות[292]. ואעפ"כ, איסור מלאכה בשבת הוא גם בחיצוניות העולמות, כי, בשבת נעשית חיצוניות העולם בדוגמת הפנימיות.

וכאמור לעיל, שאותו ענין שבימות החול הו"ע של חול, מתעלה ביום השבת ונעשה ענין של שבת.

ולדוגמא: אכילת בשר שמן ויין ישן – הנה בימות החול הרי זה ענין שמגשם, ויש צורך בכמה עצות והשתדלות כו'; ואילו ביום השבת, הרי זה ענין של מצוה – מדברי סופרים, או אפילו מן התורה. ועד"ז בנוגע לענין המלאכה – שיש ביכלתו לסלק מחשבתו, ואז הרי זה מתבטל מתורת מלאכה (כנ"ל סכ"ח).

וכיון שיום השבת הוא למעלה מהעשרה מאמרות שבהם נברא העולם, שכולם היו בששת ימי בראשית, ואילו ביום השבת לא הי' ענין המאמרות, שהרי "שבת מכל מלאכתו", דקאי על דיבורו של הקב"ה – הרי מובן, שביום השבת מתעלה העולם לדרגת המחשבה.

---

287) עירובין מא, א. וראה סוטה מה, ב.
288) ב"מ קו, ריש ע"ב. וש"נ.
289) בהערה 205.
290) ב"ר פי"א, ה. וראה גם לקו"ש חי"ד ע' 18. וש"נ.
291) תזריע כא, ג.
292) ראה גם לקו"ת שם.

וענין זה מתאים גם ע"פ לשון הקבלה, שביום השבת היא העלי' לעולם הבריאה, ולמעלה יותר, לעולם האצילות[293], בחי' החכמה, קודש מלה בגרמי'[294] (שזוהי הבחי' הקשורה עם ענין השבת, משא"כ יו"ט קשור עם בחי' הבינה[295], שזוהי מדריגת עולם הבריאה[296]), שנקראת גם בשם מחשבה, כמאמר[297] מחשבה ויובלא כו', שהם חכמה ובינה.

וכן הוא בפשטות הענינים בנוגע לעבודתו של יהודי ביום השבת:

אין הכוונה שבשבת לא צריך יהודי לעשות מאומה; אדרבה: צריך לנצל את יום השבת, אלא שיש לנצלו באופן המתאים ליום השבת – לא עבור ענינים של עשי', טירחא ומלאכה, שהרי בערב שבת "כל מלאכתך עשוי'"[190], כך, שביום השבת עומד יהודי במעמד ומצב שלמעלה מכל ענין המלאכה, ומעלה יחד עמו את העולם כולו למעמד ומצב נעלה יותר מאשר בימות החול.

והחילוק הוא:

בימות החול נמצא יהודי במעמד ומצב שאומרים עליו "נעשה אדם"[298], "נעשה" לשון רבים, שזהו ענין של "רשות הרבים", שיש בו יצ"ט ויצה"ר, כך שיש מקום לטעות, ובלשון המדרש[299]: "כתוב (נעשה לשון רבים) והרוצה לטעות יטעה";

משא"כ ביום השבת – הרי אסור לומר בו תחנון[300], לפי שאין צורך בתחנון, כיון שביום השבת לא שייך ענין של עבירה, שלכן אין ב"ד דנין ועונשין בשבת[301], וגם הגיהנם נח בשבת[302],

– כאשר ישנו ענין של חילול שבת, שאז מתבטל ענין השבת ("אויס שבת"), אזי יכול להיות ענין של עבירה; אבל ענינו של השבת הוא, שאז נח הגיהנם, וב"ד אין דנין ועונשין –

והיינו, שאז נמצא יהודי ב"רשות היחיד" ד"יחידו של עולם"[303], ובמילא לא שייך שיהי' אצלו ענין שהוא היפך רצון הבורא, כי, ביום השבת נעשה הענין ד"ויכולו השמים והארץ וכל צבאם"[304], ונשאר רק הקב"ה לבדו,

ועד שאפילו לאחרי החטא של אדה"ר, הנה ביום השבת לא הי' חושך ולילה בעולם (כנ"ל[292]), ועד שהאיר אז האור שנברא ביום ראשון[305].

וזהו גם מה שאמרו רז"ל[306] "לא דומה אור פניו של אדם כל ימות השבת כמו שהוא דומה בשבת" – כי, בימות החול עומד אפילו יהודי במעמד ומצב ד"נעשה אדם", היינו, שמצרפים לבריאתו את המלאכים, והרי במלאכים יש מיימינים ומשמאילים[307], ועד למעמד ומצב ד"הרוצה לטעות יטעה"; משא"כ ביום השבת, שאז ישנו רק "רשות היחיד" ל"יחידו של עולם", ובאופן כזה נעשה העולם כולו, ועאכו"כ האדם, כך, שנעשה אדם חדש ("אַ נייער מענטש"), ובמילא "לא דומה אור פניו כו'".

מו. ועפ"ז מובן שהתירוץ שבמדרש מתרץ את ב' הקושיות:

כיון ששבת הוא בבחי' רשות היחיד, ליחידו של עולם – הרי אין נתינת מקום לרשות דלעו"ז, ובמילא לא שייך ענין של גיהנם, עונשין ודינין; וכמו"כ אין צורך בענין של מלאכה, "לעשות – לתקן"[308], כיון

---

293) ראה פע"ח שער השבת בתחלתו.
294) ראה זח"ג צד, ב.
295) ראה לקו"ת צו יא, ד ואילך. סידור (עם דא"ח) סדר סעודת שבת ר, ב ואילך. ובכ"מ.
296) ראה תקו"ז ת"ו (כג, א). ע"ח שמ"ז פ"ג־ד.
297) ראה סה"מ תרצ"א ע' קעג. וש"נ.
298) בראשית א, כו.
299) ב"ר פ"ח, ח.
300) רמב"ם הל' תפלה ספ"ה. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ג ריש ע' 441. וש"נ.
301) ביצה לו, ב. וראה גם תורת מנחם – התוועדויות שם ע' 442.
302) ראה תורת מנחם – התוועדויות שם ע' 443. וש"נ.
303) ראה תניא ספל"ג.
304) בראשית ב, א.
305) ראה ספר הערכים – חב"ד (כרך ג) ערך אור שנברא ביום ראשון ס"ח (ס"ע תקסג). וש"נ.
306) ב"ר שבהערה 205.
307) ראה מלכים־א כב, יט ובמפרשים. ירושלמי סנהדרין פ"א ה"א. זח"ב מב, א.
308) ב"ר פי"א, ו ובפרש"י.

ש"כל מלאכתך עשוי'". – זוהי רשות ד"יחידו של עולם", ואין שם ענינים אחרים, ובמילא אין שם ענין של מלאכה, חורש וזורע, כמו שאין ענין של הוצאה.

והטעם שמדגישים את ענין ההוצאה – בגלל הפירוש הפנימי במ"ש[309] "אל יצא איש ממקומו":

יהודי יש לו את ה"מקום" שלו – הרצון שלו (שהרי "במקום שרצונו של אדם שם הוא נמצא"[310]) למלא את רצון הבורא. ועז"נ "אל יצא איש ממקומו" – שאסור לו "לצאת" מ"מקום" זה – הרצון למלא את רצון הבורא.

ונמצא, שכללות ענין שמירת קדושת שבת הוא בדוגמת כללות ענין שמירת כל המצוות – "אל יצא איש ממקומו" – שכל מציאותו אינה אלא למלא רצון הבורא, כך, שנמצא תמיד עם "יחידו של עולם".

וכאשר יהודי נמצא במעמד ומצב כזה, אזי כל פרטי הענינים ד"חורש וזורע כו'" עד ל"מכה בפטיש", מתבטלים מתורת "מלאכה" ("אויס מלאכה"), והיינו, שאינם ענין של מלאכה ומעשה, אלא ענין של מחשבה.

וזהו גם הביאור בהאמור לעיל (סכ"ח) שיש כמה מלאכות שאין בהם איסור, אלא מותר לעשותם בשבת, ועד שיש מצוה לעשותם בשבת – כל פרטי הענינים דעבודת המקדש, כמו הקרבת הקרבנות, שצ"ל גם בשבת, ועד שיש קרבנות מיוחדים לשבת – מוספים של שבת, ועד"ז ביו"ט ובשבת שבתון וכו'.

מז. והנה, ענינו של השבת (ש"כל מלאכתך עשוי'") בעולם – הו"ע לימוד התורה:

ובהקדמה – שאע"פ שכללות התומ"צ קשורים עם העולם, הרי בזה גופא יש חילוקי דרגות:

מצוות – קשורים עם המדידה וההגבלה של העולם, כמו קלף לתפילין וצמר לציצית וכו'.

תפלה – ענינה "סולם מוצב ארצה"[311], ויש צורך להעלות את העולם עד לבחי' "ראשו מגיע השמימה"[311].

ואילו תורה – נאמר בה[312] "הלא כה דברי כאש", "מה אש אינו מקבל טומאה אף דברי תורה אינן מקבלין טומאה"[313], והיינו, שגם כאשר התורה נמשכת למטה, ונלמדת ע"י מי שאינו במעמד ומצב של טהרה, נשארת התורה באותו אופן כמו שהיא למעלה, ללא שינויים – בחי' יחיד.

ולכן, לגבי שאר הענינים, שייך ענין התורה דוקא לענין השבת.

וכמוזכר לעיל (סל"א) מ"ש בזהר ש"תלמיד חכם איקרי שבת", ומרומז בסיפור הגמרא במסכת שבת שהגישו לת"ח את המאכלים שהכינו לשבת.

מח. וזהו גם הקשר של הקביעות די"ט כסלו ביום השבת עם המנהג לסיים את הש"ס בי"ט כסלו, ולחלק אותו מחדש על מנת לסיימו לי"ט כסלו הבע"ל.

ומסתמא יחלקו עתה כרטיסים, וכל אחד יקח על עצמו מסכתא, על מנת לגמרה ולסיימה לי"ט כסלו הבע"ל.

וכשיעמלו במסכתות אלו, יברך השי"ת ויצליח להשלים ולגמור מסכתות וספרים אחרים, ומתוך שמחה וטוב לבב, ולהמשיך את כל הענינים שבזה, החל מלימוד המביא לידי מעשה – קיום המצוות, ובהידור.

ואז יקויים היעוד[314] "אם בחוקותי תלכו", "שתהיו עמלים בתורה"[315], "ואת מצוותי תשמרו"[314], קיום ושמירת המצוות (כיון שהלימוד מביא לידי מעשה), "ועשיתם אותם"[314], היינו, שפועלים בהמצוה שתהי' באופן מחודש,

---

309) בשלח טז, כט.
310) ראה כש"ט בהוספות סמ"ח. וש"נ.
311) ויצא כח, יב. וראה זהר ח"א רסו, ריש ע"ב. ח"ג שו, ריש ע"ב. תקו"ז תמ"ה (פג, א).
312) ירמי' כג, כט.
313) ברכות כב, א. רמב"ם הל' ק"ש בסופן.
314) ר"פ בחוקותי.
315) תו"כ ופרש"י עה"פ.

— ע"ד פירוש המגיד[316] במ"ש[72] "אשר יעשה אותם האדם וחי בהם", שע"י עשיית האדם נמשכת חיות בהמצוה —

אזי יקויימו כל היעודים שנאמרו לאח"ז — החל מ"ונתתי גשמיכם בעתם"[317] [וכפירוש הבעש"ט[318] ש"גשמיכם" מורה על ענין הגשמיות בכלל, ומה גם שענין הגשמים הוא דוגמא לכללות הברכות[319]], עד "ואולך אתכם קוממיות"[320], בגאולה האמיתית והשלימה ע"י משיח צדקנו.

* * *

מט. בהמשך להמוזכר לעיל (סל"ג־מב) בנוגע לסיום הש"ס וסיום התניא — הרי לאח"ז מתחילים בי"ט כסלו התחלת הש"ס והתחלת התניא.

ובכן:

בנוגע לספר התניא — סיפר רבינו נשיאנו[321] שגם נוסח דף־השער הוא לשונו של רבינו הזקן, ומזה מובן, שזהו חלק מהספר, ואדרבה: זהו ענין כללי, שלכן נקבע ע"י מחבר הספר ב"שער" של הספר, שענינו של ספר התניא הוא "לבאר היטב איך הוא קרוב מאד ("קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו"[322]), בדרך ארוכה וקצרה".

והענין בזה:

ספר התניא נקרא "תורה שבכתב" של תורת החסידות[323]. וענינה של תורת החסידות הוא — גילוי פנימיות התורה באופן ש"יתפרנסון מיני'" (כלשון הזהר[324]), וכמבואר במפרשי הזהר[325] שזהו באופן שבא בהבנה והשגה בחכמה בינה ודעת. ועי"ז שיפוצו מעינותיך (פנימיות התורה) חוצה, פועלים שקא אתי מר דא מלכא משיחא[18], ונעשה הענין ד"פדאני לי ולבני מבין אומות העולם"[102].

[ולהעיר, שאע"פ שספר התניא הי' כבר לפני י"ט כסלו — הרי ידוע הפתגם שרבינו הזקן כתב את ספר התניא כמו לאחרי פטרבורג (כמבואר בארוכה בהשיחה[326]).

ובכלל, כיון שספר התניא הוא תורה שבכתב דתורת החסידות, אין זה פלא שדבר מסויים בא לידי גילוי לאחרי זמן, שהרי כן הוא בכללות הענין דתושב"כ לגבי תושבע"פ, שאע"פ שכל הענינים דתושבע"פ ישנם בתושב"כ, כדברי הגמרא[327] "ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא", הנה בתושב"כ הרי זה רק ברמז, וגילוי הדבר נעשה ע"י חידושו של "תלמיד ותיק" בזמנו, שכן, "הכל עשה יפה בעתו"[328], כדאיתא במדרש[329] בנוגע לכללות התורה, דלכאורה היתה צריכה להינתן לאדה"ר, אלא ש"הכל עשה יפה בעתו", וניתנה לאחרי כ"ו דורות, ועד"ז בנוגע לתושבע"פ, שאף שבכללות ניתנה במעמד הר סיני, שהרי "כל מה שתלמיד ותיק עתיד לחדש נאמר למשה מסיני"[237], וכנ"ל ש"ליכא מידי דלא רמיזא באורייתא", אעפ"כ, נתגלה כל ענין בזמנו[330]].

ובענין ביאת המשיח יש ב' אופנים: "זכו — אחישנה", "לא זכו — בעתה"[331].

וזהו גם הענין ד"דרך ארוכה וקצרה": "זכו אחישנה" — הרי זו דרך קצרה, ו"לא זכו בעתה" — הרי זו דרך ארוכה.

---

316) או"ת פ' אחרי.
317) בחוקותי כו, ד.
318) ראה כש"ט סוסר"ז. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ו ע' 333. וש"נ.
319) ראה רמב"ן עה"פ. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חמ"א ע' 153. וש"נ.
320) שם, יג.
321) ראה גם שיחת י"ט כסלו תשכ"ח סנ"ח (תורת מנחם — התוועדויות חנ"א ע' 383). וש"נ.
322) נצבים ל, יד.
323) אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ע' רסא ואילך. וש"נ.
324) תקו"ז ת"ו בסופו.
325) ראה כס"מ שם. הקדמת מק"מ לזהר. ועוד.
326) סה"ש תורת שלום ע' 55. ע' 114 ואילך.
327) ראה תענית ט, א ובפרש"י. תוס' ישנים יומא לח, ב. זח"ג רכא, א. זו"ח קה, א.
328) קהלת ג, יא.
329) ראה קה"ר עה"פ (פ"ג, יא [ב]).
330) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חמ"ב ע' 306. וש"נ.
331) סנהדרין צח, א.

ובכל אופן, הרי זה ענין ששייך לכל אחד, שהרי זה ביאור בפסוק "כי קרוב אליך הדבר מאד בפיך ובלבבך לעשותו", שהם ג' הענינים דמחשבה דיבור ומעשה: "בפיך" ו"לעשותו" — דיבור ומעשה, ו"בלבבך" — "בינה לבא"[332], הבנה והשגה (מחשבה).

וכמדובר לעיל[333] אודות המבואר באגרת התשובה פ"ט ופ"י, בנוגע לתשובה עילאה, הן מלמעלה למטה והן מלמטה למעלה, בנוגע לג' הענינים דמחשבה דיבור ומעשה, שכנגדם הם ג' הענינים ד"העוסק בתורה ובגמ"ח ומתפלל עם הציבור" (כמוזכר לעיל (סכ"ג) מהמבואר בחדא"ג מהרש"א, כפי שמביא הצ"צ ברשימותיו לתהלים[334] על הפסוק "פדה בשלום נפשי"), שעי"ז נעשה הענין ד"פדאני לי ולבני מבין אומות העולם".

נ. והנה, כשם שבנוגע לפנימיות התורה, הרי אף שעיקרה הוא הגילוי ד"ישקני מנשיקות פיהו"[284] בתורתו של משיח, מ"מ, צריך להיות הענין ד"טועמי' חיים זכו"[335], שעוד לפני ביאת המשיח ישנו כבר הגילוי דפנימיות התורה, ועד לאופן ש"יפוצו מעינותיך חוצה", באופן של הבנה והשגה — כך גם בנוגע לענין הגאולה (שבאה ע"י הפצת המעיינות חוצה), שעוד לפני זמן הגאולה צריך להיות כבר מעין זה, בבחי' "טועמי' חיים זכו", שזהו הענין ד"כאילו פדאני לי ולבני מבין אומות העולם", דאף שזהו רק בכ"ף הדמיון, הרי תורת אמת אומרת שזהו כמו הענין ד"פדאני", כך שזהו בודאי "מעין זה".

וזהו גם ענין הגאולה של רבינו הזקן והגאולה של תורתו — שהיא בדוגמת הגאולה העתידה.

נא. ובהקדמה:

ידוע הסיפור[336] אודות ה"קץ" שאמר רבינו הזקן בנוגע לשנת תר"ח, ששאלו את הצ"צ: הרי ישנו ה"קץ" של הסבא, והיכן משיח?! והשיב: מה רצונכם — הרי נדפס הלקוטי תורה!... והיינו, שתורתו של רבינו הזקן היא בדוגמת תורתו של משיח!

אמנם, לאחרי כן הי' המענה על זה[337] — שרוצים וצריכים משיח בפועל!

ובלשון הרמב"ם[338]: "יעמוד מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו .. ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה' .. ובנה מקדש במקומו, וקבץ נדחי ישראל", שזהו משיח ("הרי זה משיח בודאי").

ובדוגמא לזה הי' גם ברוחניות, אבל זהו עדיין כפי שנמצאים בעומק הגלות.

וכמדובר כמ"פ[339], שהענין ש"אתחלתא דגאולה" הי' כבר ברגע הראשון שלאחרי רגע החורבן, כמסופר במדרש[340], שכאשר געתה פרתו פעם שני', אזי נולד מושיען וגואלן של ישראל,

— והרי המדובר הוא אודות ענין גשמי, כמובן מפרטי הענינים שנאמרו במדרש שם, וכדברי הגמרא במסכת ב"ב[341], שאי אפשר לומר ש"איוב לא הי' ולא נברא, אלא משל הי'", כיון שנאמר[342] "איש הי' בארץ עוץ איוב שמו", "שמו ושם עירו כו'", ועד"ז מובן בנוגע לדברי המדרש אודות לידת מושיען וגואלן של ישראל, שהכוונה היא ללידת ילד בפועל, שלכן הלכו לראותו וכו', ככל פרטי הענינים שנזכרו שם.

וענין זה נוגע גם להלכה בפועל — כפי שכבר נדפס[343] — שזהו מהטעמים שאומרים "נחם" במנחת יום החורבן[344], ומקדשין הלבנה ("שהם עתידים להתחדש כמותה"[345]) במוצאי היום[346], וגם בנוגע

---

332) תקו"ז בהקדמה (יז, א).
333) שיחת ש"פ וישלח, י"ט כסלו ס"י (תורת מנחם — התוועדויות חנ"ח ע' 315).
334) יהל אור ע' רד.
335) ראה לקו"ש ח"כ ריש ע' 173. וש"נ.
336) ראה תורת מנחם — רשימת היומן ריש ע' רלד. וש"נ.
337) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ב ע' 276. וש"נ.
338) הל' מלכים ספי"א.
339) ראה תורת מנחם — התוועדויות חנ"ו ע' 93. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"ז ע' 325. וש"נ.
340) איכ"ר פ"א, נא.
341) טו, סע"א.
342) איוב א, א.
343) בלקו"ש השבועי דפ' ויצא (ולאח"ז בלקו"ש ח"ה ע' 149 בהערה).
344) ברכ"י או"ח סתקנ"ט, וזכור לאברהם ח"א אות ט' (בשם הרח"ו).
345) נוסח ברכת קידוש לבנה (סנהדרין מב, א).
346) פע"ח ומ"ח במקומו.

לנישואין, אם יש חשש שיתבטל השידוך, עושים זאת במוצאי ת"ב[347], כך, שלידת מושיען וגואלן של ישראל ברגע שלאחרי החורבן הו"ע שמתבטא בכל שנה ושנה בנוגע להלכה למעשה בפועל —

ואעפ"כ, לאחרי הרגע שבו נולד מושיען וגואלן של ישראל, רק התחיל כל אריכות מר הגלות...

ובודאי שאין זו "אתחלתא דגאולה" לאמיתתה, כפי שנקראת בתורת אמת בדברי הגמרא במסכת מגילה[348], בנוגע לסימנים אודות ביאת המשיח שנאמרו במסכת סנהדרין[349] (כפי שנתבארו בפירוש רש"י): "בששית קולות, בשביעית מלחמות, במוצאי שביעית בן דוד בא".

וכאמור, שישנו פס"ד מפורש בדברי הרמב"ם, שצריך לעמוד "מלך מבית דוד הוגה בתורה ועוסק במצות כדוד אביו .. ויכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה, וילחם מלחמות ה'" וינצח, ואז הוא עדיין רק "בחזקת משיח", ולא בוודאות, כך, שנמצאים עדיין בגלות; ורק לאחרי ש"בנה מקדש במקומו, וקבץ נדחי ישראל — הרי זה משיח בודאי".

ובזה מודגש גם סדר הדברים — שהרי גם הסדר בדברי הרמב"ם הוא פס"ד, וכפי שלמדים כמה דינים מקדימה ואיחור בדברי הרמב"ם[350] — שתחילה יהי' בנין ביהמ"ק ואח"כ יהי' קיבוץ גלויות, כמ"ש הרמב"ם בסוף פרק י"א: "בנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל", וכן בתחלת הפרק (בקיצור): "ובונה המקדש ומקבץ נדחי ישראל".

ואע"פ שבפרק י"ב[351] כותב הרמב"ם ש"כל אלו הדברים .. לא ידע אדם איך יהיו עד שיהיו .. גם החכמים אין להם קבלה בדברים אלו" — הרי זה רק בנוגע לענינים שאודותם מדובר בפי"ב, משא"כ בנוגע למ"ש לפנ"ז דבר ברור בסגנון של פס"ד.

וכיון שאין על זה השגות — לא מהראב"ד, לא מהכסף משנה (הבית־יוסף, מחבר השו"ע), ולא מהרדב"ז ושאר פוסקים — הרי זה פס"ד ברור שאין עליו מחלוקת[352].

ומזה מובן, שנמצאים אנו עדיין בגלות, ועד שגם כאשר יהי' הענין ד"יכוף כל ישראל .. וילחם מלחמות ה'", יהי' זה רק "בחזקת משיח", עד ש"בנה מקדש במקומו וקבץ נדחי ישראל", אבל עד אז, נמצאים עדיין בגלות; ועאכו"כ כאשר עדיין לא הי' הענין ד"יכוף כל ישראל לילך בה ולחזק בדקה", הרי זה דבר פשוט שנמצאים עדיין במר הגלות.

אלא כיון שישנו הענין ד"טועמי' חיים זכו", לכן מראים לנו מאור הגאולה.

וזהו גם ענינו של חנוכה,

— ובהקדמה, שכיון שמיום השבת "מתברכין כולהו יומין"[113], הרי הברכה על יום ראשון של חנוכה [שבו כלולים כל ימי חנוכה[353], שהרי הדלקת הנרות במשך שמונה ימים היתה מפך השמן שנמצא ביום הראשון, שנעשה בו נס והדליקו ממנו שמונה ימים[354]] היא מיום השבת שלפניו, שבו חל י"ט כסלו —

כי, נרות חנוכה, שענינם הוא "והוי' יגי' חשכי"[355], הם מעין האור (נר) שיהי' בזמן ביאת המשיח[356], כמובן מדברי הגמרא במסכת ערכין[357] ש"כינור של ביהמ"ק של שבעה נימין, ושל ימות המשיח שמונה", וזהו גם החילוק בין נרות המקדש, שהם במספר שבע, לנרות חנוכה, שהם במספר שמונה, כיון שקשורים עם ענינו של משיח[358].

וענין זה מתחיל מי"ט כסלו[359] — שענינו הוא "יפוצו מעינותיך חוצה", שעי"ז קא אתי מר דא מלכא משיחא.

---

347) שד"ח מע' ביהמ"צ בסופה.
348) יז, ב.
349) צז, א.
350) ראה יד מלאכי כללי הרמב"ם אות ו. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חל"ה ע' 104. וש"נ.
351) ה"ב.
352) ראה משל"מ הל' כלאים פ"ט הי"א, ובס' שנסמנו בשד"ח כללי הפוסקים ס"ו סק"א.
353) ראה שערי אורה שער החנוכה ד"ה בכ"ה בכסלו פמ"ב. וראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"א ריש ע' 411. וש"נ.
354) שבת כא, ב.
355) שמואל־ב כב, כט.
356) ראה מאור עינים פ' מקץ (ד"ה זמן). וראה גם תורת מנחם — התוועדויות ח"ז ע' 263.
357) יג, ב.
358) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות סה"מ כסלו ס"ע קסו ואילך. וש"נ.
359) ראה גם תורת מנחם — התוועדויות חנ"א ע' 413. וש"נ.

נב. אמנם, כיון שההתחלה צריכה להיות לא רק ברוחניות, אלא גם בגשמיות, לכן, היתה גאולתו של רבינו הזקן (שהוא המפיץ את תורת החסידות, תורת הבעש"ט, באופן של הבנה והשגה, "יתפרנסון") גאולה כפשוטה – יציאה לחפשי מישיבה בבית האסורים, ששייך לברך על זה ברכת הגומל[360].

זאת ועוד:

נוסף על ענין הגאולה ברוחניות, בזמן התפלה, כמבואר באגה"ק[361] – הנה מזמן לזמן מוציא הקב"ה יהודים מן המיצר ושבי' לחירות, שזהו מעין גאולה.

וכפי שמפרש רש"י דברי הגמרא במסכת מגילה[348] "מה ראו לומר גאולה בשביעית .. מתוך שעתידין ליגאל בשביעית לפיכך קבעוה בשביעית, והאמר מר בששית קולות בשביעית מלחמות במוצאי שביעית בן דוד בא, (ומשני) מלחמה נמי אתחלתא דגאולה היא": "ואע"ג דהאי גאולה לאו גאולה דגלות היא, אלא שיגאלנו מן הצרות הבאות עלינו תמיד, דהא ברכת קיבוץ ובנין ירושלים וצמח דוד יש לכל אחת ואחת ברכה לעצמה לבד מגאולה זו, אפילו הכי, כיון דשם גאולה עלה, קבעוה בשביעית" – שזוהי הוכחה בנגלה, שגאולה של כל אחד מישראל היא אתחלתא ומעין הגאולה הכללית ע"י משיח.

אלא שגאולה זו היא כפי שנמצאים עדיין בגלות, ועד למר הגלות, וכמדובר לעיל (ס"ו) אודות הענין ד"מרבה נכסים מרבה דאגה", שמצד ה"דאגה" נמצא הוא בגלות כזו שאין לו לא יום ולא לילה, ואפילו לא "שבת ומנוחה" רח"ל, כיון שהענין ד"כל מלאכתך עשוי"[190] אינו מונח אצלו, ומכניס את עצמו בתחבולות, כיצד יוכל "לסובב" ("דרייען") את הזולת (נוסף על עצמו) ואת כל העולם!...

נג. ובהתאם לכך, הנה בעמדנו בהתוועדות וחגיגה הקשורה עם גאולה של נשיא בישראל, הנשיא של תורת חסידות חב"ד, שפועלת ביאת המשיח, הרי זה המקום להזכיר אודות אלו שהיו במיצר ושבי' ויצאו לגאולה וחירות בארץ הקודש, בכפר חב"ד ונחלת הר חב"ד, בתוככי כללות בנ"י הנמצאים שם[362].

ויה"ר שתהי' זו "אתחלתא דגאולה" עבור כל השאר שלעת־עתה נמצאים עדיין במיצר ושבי' – שגם הם יצאו משם, וללא קשיים, באופן של שקט ומנוחה, ע"ד מ"ש[363] "שלמה .. שמו ושלום ושקט אתן על ישראל בימיו" (כמדובר במאמר[364]).

וזו תהי' גם התחלה ליציאת כל בנ"י מהגלות הכללי אל הגאולה הכללית, שהיא הגאולה האמיתית והשלימה.

וההכנה לזה – עי"ז ש"שלום ושקט אתן על ישראל" בארצנו הקדושה, כמ"ש[365] "וישבתם לבטח בארצכם", "ונתתי שלום בארץ ושכבתם ואין מחריד .. וחרב לא תעבור בארצכם", "אפילו חרב של שלום"[366], שזוהי הקדמה והכנה לקיום היעוד[320] "ואולך אתכם קוממיות", ע"י משיח צדקנו, בקרוב ממש.

* * *

נד. ידוע הסיפור שסיפר רבינו נשיאנו בקשר למאסר והגאולה (כפי שכבר נדפס ברשימת י"ט כסלו[367]), אודות הקטרוג שהתחיל כבר כמה שנים לפנ"ז, ועד שבשנת תקנ"ב ראה רבינו הזקן קטרוג גדול ביותר, ולכן שלח "פדיון" ("קוויטל") להרה"צ ר' נחום מטשערנאָביל, ובתו של רבינו הזקן ששמעה את דברי אדה"ז ע"ד הקטרוג הגדול והסכנה כו', אמרה, שהיא מוכנה להחליף אותו... וכאשר רבינו הזקן רצה לומר לה בר"ה "לשנה טובה כו'", חטפה והקדימה אותו כו', ורק ביקשה שרבינו הזקן יחנך את בנה הצ"צ, ולכן הכניסו רבינו הזקן לחדרו, ואח"כ הי' ישן סמוך לארון הקודש, ורבינו הזקן עצמו התעסק בחינוך וגידול שלו כו', כמבואר בארוכה ברשימה זו.

---

360) ראה לוח (וסדר) ברכה"נ לאדה"ז פי"ב ה"ח (פי"ג ה"ב). וש"נ.

361) ס"ד.

362) ראה גם תורת מנחם – התוועדויות חנ"ז ע' 367. וש"נ.

363) דברי הימים־א כב, ט.

364) פ"ה (תורת מנחם – התוועדויות חנ"ח ע' 322).

365) בחוקותי כו, ה־ו.

366) תענית כב, א־ב.

367) שיחת ליל ב' כ' כסלו תרצ"ג סי"א ואילך (לקו"ד ח"א מא, א ואילך). וראה גם תורת מנחם – התוועדויות ח"י ע' 273. וש"נ.

והמשך הדברים הוא, ש"ברוך השם" שענין המאסר והגאולה הי' בשנת תקנ"ט, לאחרי[368] שבינתיים — בין שנת תקנ"ב לשנת תקנ"ט — נדפס ספר התניא, והי' ענין לימוד החסידות ע"י אלפים מבנ"י, ולכן היו המאסר והגאולה באופן של "תיקון", כמבואר בארוכה ברשימה הנ"ל.

וכאן רואים גם בענין זה — להיותו ענין כללי — את השייכות לנשים ובנות בישראל, שנטלו חלק חשוב ועיקרי לפעול שיהיו כל הענינים באופן הרצוי.

וכמו"כ ידוע[369] שבין השאלות ששאלו את רבינו הזקן (ועד"ז בנוגע למאסר והגאולה של אדמו"ר האמצעי[370]) היתה גם השאלה על כך שמבטלים את ספירת המלכות, ורצו לפרש זאת כהתנגדות למלכות המדינה.

וגם ענין זה שייך לנשי ובנות ישראל — שענינם הוא המלכות כפי שנמשך למטה, "כל כבודה בת מלך פנימה"[371], כידוע שז"א ומלכות הם דכר ונוקבא (זכר ונקבה), ומזה מובן, שעל ענין זה הי' קטרוג כו'. והמענה על זה — ע"י הגאולה — הוא הרמת קרן ענין המלכות.

ולהעיר גם מהידוע שהלשינו על רבינו שרצונו להיות מלך[372], וכמדובר פעם בארוכה[373] שזוהי האשמה שהי' לה מקום, וכן הוא האמת, שהרי "מאן מלכא רבנן"[374], והיינו, שכיון שגילה וחידש את תורת חסידות חב"ד, הרי הוא מלך ראשון של תורת החסידות, "מלכא רבנן", ועד למלך על כל ישראל, כיון שהובטחנו שסוכ"ס יפוצו מעינותיך אפילו בחוצה, ועאכו"כ אצל אלו שנמצאים בקירוב יותר מאשר חוצה, הרי בודאי שיגיעו אליהם המעיינות באופן ד"יתפרנסון", כך, שהמלך עליהם הוא מי שגילה והפיץ וצוה להפיץ זאת.

וגם ענין זה — כמו כללות ענין החינוך — תלוי במדה חשובה בנשי ישראל, שכל אחת מהן היא עקרת הבית, אם בישראל, כלשון הכתוב[375]: "שקמתי אם בישראל", שכן, כדי שיהי' בית חסידי בכל דרכי החסידות, ושהילדים והבעל האחים והאבות ילמדו תורת החסידות — יכולות נשים ובנות מישראל לפעול בזה גדולות ונצורות, עי"ז שמעמידות את הבית וכל ההדרכות וההנהגות שלו ע"פ תורת החסידות והליכה בדרכי החסידות.

ויה"ר שהנשים תעסוקנה בזה — ע"פ הוראת נרות חנוכה שמתברכים מהשבת של י"ט כסלו — באופן דמוסיף והולך ואור, ובאופן ד"מהדרין מן המהדרין"[354].

ועי"ז תהי' גם הגאולה באופן ד"מהדרין מן המהדרין" — ללא קשיים, ובשמחה ובטוב לבב, "בנערינו ובזקנינו נלך בבנינו ובבנותינו"[376], ו"כספם וזהבם אתם"[377], ואדרבה — "ונצלתם את מצרים"[378], "כמצולה שאין בה דגים"[379] — בנוגע לעלמא דאתכסיא[380], ו"כמצודה שאין בה דגן"[379] — בנוגע לעלמא דאתגלייא[380], במהרה בימינו, בביאת משיח צדקנו.

[כ"ק אדמו"ר שליט"א[381] צוה לנגן ניגון הכנה (וניגנו הניגון "לכתחילה אַריבער"), ניגון רבינו הזקן בן ד' הבבות (בבא הד' — ג"פ), והניגון "ניע זשוריצי כלאָפּצי" (ועמד כ"ק אדמו"ר שליט"א מלוא קומתו ורקד על מקומו בשמחה גדולה).

לאחר ברכה אחרונה נתן כ"ק אדמו"ר שליט"א את המשקה והמזונות, ואמר: מסתמא יערכו התוועדות מחר, ויהי' זה המשך טוב להתוועדות זו, באופן שיומשך בפועל טוב על כל השנה כולה.

טרם צאתו התחיל כ"ק אדמו"ר שליט"א לנגן "ואני אבטח בך"].

---

368) ראה אג"ק אדמו"ר מהוריי"צ ח"ד ס"ע רסג.
369) ראה בית רבי ח"א רפט"ז. "התמים" ח"ה ע' ג.
370) ראה "בד קדש" ס"ע 10 ובהערת כ"ק אדמו"ר שליט"א לשם (ע' 25). ולאח"ז באג"ק שלו ריש ע' רמה.
371) תהלים מה, יד. הובא ברמב"ם הל' אישות פי"ג הי"א.
372) ראה שיחת י"ט כסלו תרפ"ז בתחלתה (סה"ש תרפ"ז ע' 120). וש"נ.
373) ראה שיחת י"ט כסלו תשכ"ג סכ"א ואילך (תורת מנחם — התוועדויות חל"ה ע' 268 ואילך). וש"נ.
374) ראה גיטין סב, סע"א. זח"ג רנג, ב (ברע"מ).
375) ס' שופטים ה, ז.
376) בא יו"ד, ט.
377) ישעי' ס, ט.
378) שמות ג, כב.
379) ברכות ט, ריש ע"ב. וש"נ.
380) ראה לקוטי לוי"צ אג"ק ע' ער.
381) צוה להמנגן הר"ר שמואל זלמנוב לנגן "מזמרת הארץ", ולאחרי שניגן הניגון, אמר לו כ"ק אדמו"ר שליט"א (בבת־שחוק) שישתדל ללמד לקהל את הניגון עד לשבת הבאה, כך, שעד אז תהי' לו מקהלה שלימה ("אַ גאַנצע קאַפּעליע").

לקוטי־שיחות פרשת וישלח כרך טו

מתורגם ללשון הקודש

א.

"בן שלש־עשרה למצוות"

על הפסוק[1] "ויקחו שני בני יעקב שמעון ולוי אחי דינה איש חרבו..." אומרים חז"ל, שהם היו אז בני שלוש עשרה שנים[2], ומכאן לומדים[3] את ההלכה של "בן שלש־עשרה למצוות"[4]: כיוון שבגיל שלוש עשרה כבר נקראים איש[5], כינוי המורה על גדלות[6] — [ככתוב[7] "מי שמך לאיש...", "וחזקת והיית לאיש"] — זאת אומרת, שבגיל שלוש עשרה מגיעים לדרגה של גדול בדעה[8], ולכן חייבים בכל המצוות.

אמנם, ייתכן[9] שנער יהיה בר־שכל גם לפני גיל שלש־עשרה, אך למרות זאת חסרה לו שלימות הדעת והרגש — חסרה לו ההכרה והתחושה הן של חשיבות קיום המצוות והן של המחסור באי־קיומן,

[כפי שמביאים לכך[10] דוגמא ב"מילי דעלמא", שאף כאשר ילד קטן — לפני גיל שלש־עשרה — מבין היטב את החשיבות של ממון וגדולה, בכל זאת "אמיתת הענין של ממון וגדולה רחוק ממנו" — הוא עדיין רחוק מן ההכרה והתחושה האמיתית של מבוגר. וכך גם בכיוון ההפוך, לגבי "שפלות ודלות", שלמרות שהוא מבין במגרעתן, אין זה כתחושת המבוגר ש"מרגיש היטב חסרון השפלות והדלות..."]

ולכן אין הוא אחראי למעשיו ולהתנהגותו, ואי־אפשר להטיל עליו את חובת קיום המצוות.

ב.

הקשר בין "אדם" לבין בר־מצוה

רבותינו נשיאינו אמרו פעמים רבות[11] בחגיגות בר־מצוה 'מאמר' שהתבסס על הפסוק[12] "נעשה אדם"[13]. מכך מובן, שיש קשר בין בר־מצוה לבין דרגת "אדם", שהיא דרגה נעלית יותר מאשר "איש"[14] — כפי שמוסבר במספר מקומות[15] לגבי ארבעת השמות שאדם נקרא בהם (אדם, איש, גבר, אנוש), שהנעלה ביותר מביניהם הוא התואר "אדם", המורה על שלימותו.

וצריך להבין: אם כדי לחייב במצוות מספיק שיגיע בן שלוש־עשרה לדרגה של "איש", מדוע מקשרים את הענין של בר־מצוה לדרגה של "אדם"?

ג.

ההבדל בין "איש" לבין "אדם"

ההבדל בין "איש" לבין "אדם" הוא: התואר "איש" מופנה כלפי דרגת השכל הקשור ל"מדות" (רגשות)[16], ואף בכך ישנן דרגות רבות ביותר, אשר המושלמת שבהן מושגת בגיל עשרים[17], ואילו התואר

---

1) פרשתנו לד, כה.

2) ב"ר פ"פ, יוד. מדרש לקח טוב ושכל טוב כאן (ע"פ החשבון — ובאופן שונה זמ"ז). בהנסמן בהערה הבאה.

3) רש"י נזיר (כט, ב) ד"ה ור' יוסי. רש"י ורע"ב אבות פ"ה מכ"א (לגירסת אדה"ז בסידורו — מכ"ב). מחזור ויטרי שם. — וידועה הקושיא (שו"ת מהרי"ל סנ"א): מנלן דפחות מי"ג לא הוי איש, ועוד דדורות הראשונות ילדו בח'. — וראה לקמן הערה 24.

4) אבות שם. רמב"ם הל' שביתת עשור פ"ב הי"א. ובכ"מ (ראה אנציקלופדי' תלמודית ע' גדול ע' קלח, וש"נ).

5) בלשון הרמב"ם הל' אישות פ"ב ה"י: נקרא גדול ונקרא איש.

6) ברש"י ורע"ב לאבות שם: דכתיב איש או אשה אשר יעשו.. ואינו קרוי איש עד שהוא בן י"ג כו' — וא"כ זה שדוקא "איש" מחוייב במצות הוא לימוד מקרא. אבל אין הכרח כלל לומר שהוא גזירת הכתוב בלי טעם.

7) שמות ב, יד (וכפרש"י ורבינו בחיי שם — והוא דלא כמ"ש בשמו"ר שם). מ"א ב, ב. וראה ספר השרשים להרד"ק ע' איש.

8) ראה אנציקלופדי' תלמודית ע' הנ"ל בתחילתו, וש"נ.

9) ראה בכ"ז קונטרס התפלה פ"ה ע' 15 ואילך. סה"מ עת"ר ע' קטו. המשך תער"ב ח"ג ע' א'רכז.

10) קונטרס התפלה שם ע' 16. סה"מ עת"ר שם. המשך תער"ב שם.

11) לדוגמא — נעשה אדם תר"ם.

12) בראשית א, כו.

13) סיפר כ"ק מו"ח אדמו"ר אשר די בר מצוה מאמרים פלעגט מען (אצל הנשיאים) אנהויבן (=שמאמרי "בר־מצוה" היו (רבותינו נשיאינו) מתחילים בד"ה) נעשה אדם (וכשניתן המאמר להעתיק השמיטו לפעמים את ההתחלה).

14) להעיר שמצינו אצל רבותינו נשיאינו שאמרו מאמר ד"ה וחזקת והיית לאיש ביום חינוך תפלין — י"א אייר תרנ"ג (לקו"ד ח"א קז, ב), ב' דחנוכה תרצ"ו.

ולהעיר מסה"מ תיש"א (ע' 246. חנוך לנער ע' 10) — בנוגע לכ"ק אדמו"ר מהורש"ב נ"ע: דאמאלס איז ער געווארן א איש. ווען ער איז געווארן בעל מצוה האט אים הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש געבענטשט ער זאל זיין א אדם. (=אז נהיה איש. כשנהיה בעל־מצוה, ברכו הוד כ"ק אאזמו"ר מוהר"ש שיהיה אדם).

15) ראה זח"ג מח, א. לקו"ת שה"ש כה, א. ד"ה ואיש כי ימרט תרכ"ט. קונטרס תורת החסידות פ"ז. ועוד (ראה ספר הערכים־חב"ד ע' אדם ס"ח־ט).

16) פירוש המילות (לאדהאמ"צ) פ"ב. וראה בארוכה לקו"ש [המתורגם] ח"ד ע' 97 ואילך.

17) פירוש המלות שם.

"אדם" מורה על מעלת השכל שמעבר להשתייכות למידות[18].

לפי זה תמוה יותר הקשר בין "נעשה אדם" לבין בר־מצוה: כיצד אפשר לשייך את המעלה "אדם" למי שזה עתה מלאו לו שלוש עשרה שנים?

הכרחי אפוא לומר, שהכוונה היא, שאמנם בהיותו בר־מצוה נעשה הנער ל"איש", כדלעיל, אך למרות זאת, בקיום המצוות מחובתו להגיע לתחושה בהשפעה של דרגת "אדם".

ד.

אין להסתפק בדרגת "איש"

המקור לכך שאין להסתפק בדרגה "איש" הוא הפסוק "ויקחו... איש חרבו" עצמו, שהרי לכאורה תמוה: כאשר מגיעים לגיל שלוש עשרה, מתחייבים במצוות בעקבות החידוש שמתרחש בשכל ובדעת (הקשורים למדות) ולא ברגש, החידוש הוא היותו של הנער לבר־דעת המסוגל להבין ולקבל על עצמו את האחריות של תורה ומצוות –

ואם כך, כיצד נלמד ענין זה מן הפסוק "ויקחו... איש חרבו... ויהרגו כל זכר", המספר על פעולה הנובעת מהתגברות הרגש[19]?

מכך מובן, שהפסוק "ויקחו... ויהרגו..." מכיל במשמעתו מעלה שאיננה מושגת בדרגת "איש", אלא שבאמצעותה היא נעשית מושלמת, ולפיכך ניתן ללמוד מן הפסוק שאין להסתפק בדרגת "איש" (שבהיות הנער בן שלוש עשרה, הוא מתחייב במצוות רק מפני היותו "איש"), אלא שמוכרחים להגיע למעלה הרמוזה במילים "ויקחו...",

בכך מובן גם מדוע אמרו רבותינו בחגיגת בר־מצוה מאמר המתחיל בפסוק "נעשה אדם" – כי אמנם הענין הכללי של "בן שלוש עשרה למצוות" הוא היותו לאיש ולבר דעת, אך בכל זאת, אין להסתפק בכך בלבד, והכרחי להגיע להשפעה מדרך העבודה הרוחנית של "אדם", הדומה לעבודה של "ויקחו...", כפי שיוסבר להלן.

ה.

ההבדלים בין שתי הדעות למקור הענין!

ההסבר לכך הוא:

לגבי מקור ההלכה של "בן שלוש עשרה למצוות" ישנן שתי דיעות: א) כדלעיל שהענין נלמד מפסוקנו. ב) ענין זה הוא אחד מן "השיעורים" שהם הלכה למשה מסיני[20].

ההבדל בין שתיהן הוא: לפי הדיעה הראשונה נובע הענין משינוי טבעי, כיוון שבאופן טבעי נעשים רוב בני האדם בהגיעם לגיל שלוש עשרה לגדולים בשכל ובדעה, ואילו לפי הדעה השניה ענין זה הוא הלכה, ואינו תלוי בשינוי טבעי[21].

מהבדל זה נובע גם נפקא־מינה להלכה – לגבי הזמן שבו מתחייבים בני־נח בקיום המצוות שהם חייבים בהן[22]:

לפי הדעה הראשונה, שהסיבה ל"בן שלוש עשרה למצוות" היא טבעית, יוצא, שגם בני נח מתחייבים במצוותיהן בגיל שלוש עשרה;

ואילו לפי הדיעה השניה, שכלל זה הוא הלכה למשה מסיני, מובן, שאצל בני נח, שלהם "לא ניתנו השיעורין"[23], תלויה ההתבגרות לפי שכלו ודעתו של כל אחד[24] בהתאם לטבעו שלו[25].

ו.

המשמעות בעבודת האדם

שתי הדעות המוזכרות לעיל מהוות בעבודה הרוחנית של האדם שתי דרכים לסדר שבהתחלת קיום התורה והמצוות על־ידי יהודי:

לפי הדיעה הראשונה צריכה הדרך להיות של עבודה לפי השכל. כלומר, כיוון שחובתו לקיים תורה ומצוות תלויה בהתבגרות שכלית טבעית, שבהגיעו[26]

---

18) ראה בארוכה לקו"ש שם (והערה 24 שם).

19) ראה פרשתנו לד, ז: ויחר להם מאד. פרש"י ויחי (מט, ו) ד"ה כי באפם.

20) שו"ת הרא"ש ריש כלל טז. שו"ת מהרי"ל סנ"א. פי' הב' ברש"י אבות שם.

21) ואולי יש להסביר טעם שיטה זו, כי ס"ל דסימנים (ושנים) "עושים" גדלות (ולא דהוי ראי' על גדלות) – עיין צפע"נ לרמב"ם הל' אישות פ"ב ה"ט.

22) ראה ג"כ לקו"ש ח"ה ע' 421. לקו"ש ח"י ע' 70 ואילך.

23) רמב"ם הל' מלכים פ"ט ה"י.

24) להעיר מתוד"ה בידוע (סנהדרין סט, א) ד"בדורות הראשונים שהיו ממהרים להביא שערות הי' זמן גדלות מקודם הרבה".

25) כ"כ בשו"ת חת"ס יו"ד סשי"ז (בשיטת הרמב"ם – שם ושם פ"י ה"ב).

26) ואע"פ שאפשר יוצא מן הכלל שגם אז לא תהי' דעתו בשלימות – הרי התורה על הרוב תדבר. וראה מו"נ ח"ג פל"ד.

להכרה ולתחושה בענין המצוות מוטלת עליו חובת קיומן, הרי מובן, שתחילת עבודתו צריכה להיות בדרך השכלית;

ואילו לפי הדיעה השניה, חייב בן השלש־עשרה לקבל על עצמו את עול המצוות מצד הלכה למשה מסיני, מפני שזהו ציווי הקדוש־ברוך־הוא, ויוצא אפוא, שתחילת דרכו בקיום תורה ומצוות צריכה להיות מתוך קבלת עול[27].

ז.

לפי הדעה הראשונה יש צורך בשני האופנים

אבל גם לפי הדעה הראשונה, שמן הפסוק "ויקחו... איש חרבו..." לומדים שתחילת העבודה (בן שלש עשרה למצוות) צריכה להיות שכלית, על־פי טעם ודעת, הרי לומדים[28] מפסוק זה עצמו, שבכל זאת, גם לפי דעה זו קשור קיום המצוות לעבודה של מסירות נפש, שמעל לשכל, כפי שנאמר "ויקחו... איש חרבו..." — פעולה של מסירות נפש.

עובדה זאת אינה סותרת למוסבר לעיל, שלפי דעה זו הכוונה היא לעבודה מתוך הכרה שכלית, כי גם כאשר העבודה צריכה להיות מתוך הכרה והבנה בתורה ובמצוות, בכל זאת, יסוד העבודה הוא הענין של קבלת עול, שלמעלה מטעם ודעת, כי רק כאשר קיים יסוד זה, יכולה העבודה, הנובעת מהכרה שכלית, להתבצע כראוי[29].

ח.

ההוכחה שיש צורך בשני האופנים

מן ההוכחות לכך: באזהרות הכלליות על קיום תורה ומצוות, נאמר[30] "ראה נתתי לפניך היום את החיים ואת הטוב... ובחרת בחיים". לכאורה, "רואה" האדם בעיני שכלו שדרך התורה והמצוות היא "חיים וטוב", ולשם מה יש צורך להזהירו שיבחר בחיים?

אלא, ההסבר לכך הוא: אם בחירת האדם בתורה ובמצוות תתבסס רק על הבנתו השכלית שהם החיים והטוב, הוא לא יהא עדיין עובד ה'. כי עבודת ה' היא כעבודת העבד לאדונו[31]: כל מה שהעבד עושה הוא מפני העול שהטיל עליו אדונו. ולכן צריכה להתבסס בחירת האדם בתורה ובמצוות על ציווי הקדוש־ברוך־הוא "ובחרת בחיים".

אך לפני כן מקדים הפסוק ואומר "ראה נתתי..." — וגם בציווי "ובחרת" מודגש בפסוק "ובחרת בחיים" — כי הקדוש־ברוך־הוא רוצה, שהתורה והמצוות יחדרו אל כל מציאותו של האדם וכוחותיו, ולפיכך צריך גם השכל להבין ולחוש שהתורה והמצוות הם החיים והטוב.

ט.

שני הענינים ב"אדם"

לפי כל האמור לעיל, מובן הקשר שבין בר־מצוה לבין "נעשה אדם":

בתואר "אדם" נכללים שני ענינים: א) שיא השלימות של השכל, כמוסבר לעיל. ב) "אדם אותיות מאד"[32] — דרגה של "בלי גבול", שמעל לשכל[33]. [דרגה זו מתבטאת בהיותו של האדם מדבר, כי כח הדיבור שבו נובע מן ה"בלי גבול" שבנפשו, הנעלה מן השכל[34]].

וכיוון ששני הענינים רמוזים באותו תואר — "אדם", נראה, שיש ביניהם קשר.

ובעבודת האדם יש להסביר זאת כך: גם כאשר מגיע האדם לשיא השלימות השכלית, לדרגת השכל של "אדם", הנעלית מדרגת השכל של "איש", נזקק הוא למסירות הנפש שמעל לשכל[35];

ומצד שני: גם כאשר בולט אצלו כח מסירות הנפש שמעל לשכל, אל לו להסתפק בכך, אלא עליו להשתדל, שכח זה יחדור לכל כחות נפשו הפנימיים, שראשיתם הוא כח השכל.

וזהו אחד מהרמזים לכך שאמרו בחגיגות בר־מצוה את המאמר "נעשה אדם" — כדי להראות, שגם כאשר מגיעים לשלימות השכל (הקשור למדות), שאז מכונים "איש", אין די בכך, וצריך להגיע לעבודה של "איש חרבו...", עבודה של מסירות נפש שמעל לשכל[36], הקשורה לדרגת "אדם" — אותיות מאד.

(משיחות תמוז תשי"א בחגיגת בר־מצוה)

---

27) וכמחז"ל (יבמות עו, ב) דאם הלכה נקבל אע"פ — ש(ב"אם לדין") יש תשובה.

28) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ה ע' 162 הערה 74. שם ע' 421.

29) ראה לקו"ש [המתורגם] ח"ב ע' 128. ח"ד ע' 190 ואילך. ועוד.

30) נצבים ל, טו־יט.

31) ראה תניא פמ"א.

32) ב"ר פ"ח, ה ובפרש"י לב"ר שם. תו"א מו, ד. לקו"ת שה"ש כט, ב. המשך וככה תרל"ז פכ"ב.

33) לקו"ת שם. ועוד.

34) וככה תרל"ז שם.

35) הענין בשכל — השכל עצמו מכריח שיש למעלה מן השכל. וראה המשך תער"ב ח"א פ"ק. ועוד.

36) עפ"י המבואר בסה"מ עת"ר (ע' קכב ואילך) ועוד, בענין הדעת, שנמשך בה מבחי' הרצון ופנימיות הרצון — יומתק הנ"ל בפנים (ס"א וס"ט), שגם הענין דמסנ"פ (מאד אותיות אדם) שלמעלה מהשכל שצ"ל בבן י"ג נכלל בזה שנעשה איש ובר דיעה.

בראשית מז, כח - ויחי יעקב בארץ מצרים שבע עשרה שנה ויהי ימי יעקב שני חייו שבע שנים וארבעים ומאת שנה

קכד

טעם וביאור בזהר הנ"ל, למה יעקב נתן לדוד "כח" שנים דוקא

יעקב הוא בחי'[1] תפארת.

והוא בחי' כח[2] גימט' ב' פעמים יד היינו תפארת[3] הכולל ב' ידים. ועיין במד"ר תולדות פס"ה ריש סי"ז[4] תרין אדרעין דאבונן יעקב כו' ובפרשת ויחי פצ"ז רס"י[5] ידא דדחת תליתאה דעלמא כו' ע"ש, הרי שכח וחוזק דיעקב הוא בב' ידיו מספר כ"ח, והוא הוא שאמר[6] ואת יגיע כפי.

ויעקב נתן לדוד כ"ח שנים מחייו[7] כמ"ש בזהר, הוא מפני שיעקב הוא בחי' כח, אברהם נתן ה', כי עיקר מעלתו הוא ה', ה'[8] דאברהם שנתוסף לו, ויעקב נתן כ"ח כאמור.

ויצחק לא נתן כלל, כי כל עיקר מהות הבנין דדוד הוא[9] מלכות, הוא מיצחק בחי'[10] גבורות דוקא.

אך לכאורה אדרבה הי' צריך לתת לו.

הנה, מחיי יצחק שאחר העקדה הרי אין זה גבורות בעצמן לבד, כי הרי הומתק[11] ע"י העקדה בחסדים דאברהם, ונכלל בו חסדים[12] דאברהם (ע"ד[13] וגילו ברעדה).

וגבורות בלבד היו בו משך ל"ז שנים הראשונים, הנה הגבורות דאז היו תקיפין מאד, כי הרי לא נמתקו בחסדים כלל, ועוד זאת מצד גבורותיו דאז הרי לא הי' שייך שיהי' לו אשה, כי האשה שנולדה לו נעשה ע"י העקדה דוקא כמ"ש[14] ויהי אחרי הדברים האלה ויוגד לאברהם כו' ובתואל ילד את רבקה, ואיך ינתנו לדוד בחי' מלכות נוקבא, וגם לא יוכל לקבלם מצד תקפם וקשיותם, וגם גבורות אינם שייך להשפעה.

לכן ניתנו לדוד באמצעות יוסף[15] יסוד, שיוסף נתן

---

1) יעקב בחי' תפארת: דיעקב - תפארת - כולל, בחי' חסד דאברהם וגבורה דיצחק כידוע. ראה זהר חלק א' דף קנז, ב. חלק ג' דף שב, א. לקוטי תורה פרשת ואתחנן עמוד ה, ב. ביאורי הזהר לאדמו"ר האמצעי פרשת ויחי כט, ג. מובא לעיל סימן ד הערה 3.

2) מבאר דבחי' תפארת נק' "כח", ומבאר זה בכמה ענינים:

א) "כח" בגי' ב' פעמים י"ד, כנגד בחי' תפארת הכולל ב' הידים, יד ימין - חסד, ויד שמאל - גבורה, ותפארת כולל שניהם.

ב) יעקב הי' לו "כח" חזק בגשמיות.

ג) יעקב נתן לדוד "כח" שנים מחייו.

ד) וכל זה מרומז במה שאמר יעקב "ואת יגיע כפי". "כפי" הוא הידים, ב' פעמים "יד" בגי' "כח".

ה) ועיין ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק ב' סימן מז, דזה הטעם שאמר יעקב ללבן "שלחני" אחר "כח" שנים.

ו) ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן כא, דיש ג' בחי' "אור, חיות, כח", ככתוב בתניא שער היחוד והאמונה פי"ב בהגה"ה, והם כנגד אברהם (אור), יצחק (חיות), ויעקב בחי' כח, ע"ש כל הביאור.

3) דיד ימין הוא בחי' חסד, יד שמאל בחי' גבורה, ותפארת שהוא אמצע הוא כולל שניהם.

4) וז"ל: ואת עורות גדיי העזים. א"ר יוחנן תרי אדרעין דאבונן יעקב כתרין עמודין דיפרא סופא ואת אמרת הלבישה על ידיו, אלא חייטיתנון.

פירוש מתנות כהונה: תרין אדרעין כו', שני זרעותיו של יעקב אבינו כשני עמודי שיש. עמודין דיפרא סופא, ופירש הערוך עמודי שיש, ורש"י פירש שם מקום, ובתנחומא פרשת ויחי בפסוק ויתמוך יד אביו גרס כשני עמודין שבתוך דימוסין שבטבריא. חייטיתנון, היתה תופרת אחד אל אחד עד שהספיקו על ידיו. חייטיתנון מלשון חייט - תפירה.

5) (בראשית מח, יז) וירא יוסף כי ישית אביו וגומר, אמר רבי ברכי' ידא דדחת תליתאה דעלמא את מבקש לדחותה.

ובפירוש יפה תואר הארוך וז"ל: ידא דדחת תליתאה דעלמא, כלומר אל תתמה ממ"ש (ויחי מח, יז) "ויתמוך יד אביו להסיר אותה מעל ראש אפרים על ראש מנשה, ויאמר יוסף אל אביו לא כן אבי כי זה הבכור שים ימינך על ראשו", ויאמר דמשמע שלא יכול להסירה עד שהוצרך לבקש מלפניו שים ימינך על ראשו, כי היד החזקה של יעקב שדחתה את המלאך כאומר וישר אל מלאך ויוכל, והמלאך שלישו של עולם כדאיתא בפרק גיד הנשה (חולין צב.), איך יוכל יוסף לדחותה.

6) בראשית לא, מב.

7) כנ"ל סימן קכב.

8) בראשית יז, ה. ראה תורה אור פרשת לך לך עמוד יא, סע"ב ואילך. שם יג, ב. תורת חיים שם פא, סע"א ואילך. חיי שרה קכד, ד.

9) ראה לקוטי תורה דרושים לסוכות עמוד פ, ג. פרשת חקת סא, ד. שיר השירים לט, ד. אור התורה פרשת שמות סוף עמוד מו. פרשת משפטים עמוד א'קצח ואילך.

10) יצחק בחי' גבורה: ראה פרדס שער (כג) הכינויים פרק ד. מאמרי אדמו"ר הזקן על פרשיות התורה ח"ב עמוד תקפ, ובהנסמן שם. תורת חיים בראשית עמוד קמז, ג. ד. לקוטי שיחות חלק ה' עמוד 357 ואילך. חלק כ' עמוד 101 ואילך.

11) ראה תורת מנחם התוועדויות ה'תשמ"ז חלק ג' עמוד 201 סעיפים לא, לט. לקוטי שיחות חלק ל' עמוד 103 ואילך. תורת מנחם - תפארת לוי יצחק ויקרא עמוד צז ואילך. ועיין ילקוט לוי יצחק עה"ת חלק א' סימן קלג. קלד. קמ. קמא. קמב.

12) אברהם בחי' חסד: כמ"ש (מיכה ז, כ) "חסד לאברהם". ראה גם זהר ח"א בראשית דף מז, ב. תניא - אגרת הקדש סימן ה. מאמרי אדמו"ר האמצעי קונטרסים עמוד ד. וש"נ.

13) תהלים ב, א.

14) בראשית כב, כ.

15) יוסף בחי' יסוד, ראה זהר חלק א' דף נט, ב "יוסף בגין דנטיר לי' לברית זכה דאקרי צדיק". ובתורת לוי יצחק חידושים וביאורים בש"ס עמוד רנג, וז"ל: "יוסף - יסוד, הי' לו נסיון עם פוטיפר, והנסיון הי' בזנות שהוא באבר היסוד ע"ש. ובהערות על ספר בראשית עמוד רפד "שיוסף בחי' יסוד מספרו ו' פעמים הוי' כי הוא המדה השישית".

וראה בתורת מנחם התוועדויות ה'תש"נ ח"ד שיחות ש"פ בלק עמוד 15, ובהערה 21 וז"ל: "שיוסף הוא בחי' יסוד דאצילות, שענינו הוא להביא ולהמשיך בחי' אצילות (האבות) בבי"ע - ראה ביאורי הזהר

לו ל״ז שנה, שיצחק קץ[16] חי מסתיים בו, ויוסף נק׳ חי כמ״ש[17] רב עוד יוסף בני חי, אבר חי[18] דיסוד, וע״י יוסף נמשכו ממותקים לדוד, כי יוסף ממתיקן כי יש בו חסדים[19] דאברהם, התרין בקר בזהר בלק דף ר״ד[20].

והיינו דוד[21] מלכות מקבל חייו מז״א:
מראשיתו – חסד.
אמצעיתו – [22]תפארת.
וסופו – יסוד.
ועצם מהותו[23] נבנה מיצחק בחי׳ גבורות, וכמובן.

לקוטי לוי יצחק, אגרות קודש עמוד של–א

ויחי כט, ד ואילך (מובא לעיל סימן ד הערה 3). אור התורה ויחי תתקצ״א א ואילך. תתשכ״א א ואילך. תורת מנחם – ספר המאמרים מלוקט חלק ד׳ עמוד קז ואילך. ע״ש״.

16) יצחק קץ חי: פירוש: ״יצחק״ הוא אותיות ״קץ חי״. ד״יסוד״ הוא מועט המחזיק את המרובה, דבטפה שביסוד נמצא כל העצמות והמהות מכל האברים, רק הכל נתצמצם – גבורה דיצחק – בנקודה (בטפה) אחת. וזהו ״קץ״ שהכל בא בבחי׳ צמצום וגבורה, ״חי״ באבר חי שהוא ביסוד. וזהו ״צדיק״ בחי׳ יסוד, ״נטיל לשמאלא״ – גבורה.

לקוטי לוי יצחק הערות לזהר בראשית עמוד קפו וז״ל: יסוד בחי׳ צדיק יסוד עולם כתיב בי׳ אמרו צדיק כי טוב, טוב הוא בחי׳ חסדים, ומה שידוע שהגבורות נמשכים ליסוד, יצחק קץ חי, צדיק נטיל לשמאלא, הנה הגבורות אינם לצרכו, אלא לצורך המלכות, שיסוד נותנם אל המלכות, אבל הוא עצמו שייך לחסדים. ע״ש.

ראה תיקונים בזהר חדש קז, ב. הובא בפרדס שער א׳ (שער עשר ולא תשע) ריש פרק ב׳. לקוטי תורה מאריז״ל פרשת וירא – סוד העקידה. אור התורה בחוקותי סוף עמוד תרסו. שיר השירים מו, ב. ספר המאמרים ה׳תרנ״ט עמוד קלא (קה״ת ה׳תשע״א).

17) בראשית מה, כח.

18) ראה מאורי אור אות חית סעיף כד וז״ל: חי הוא יסוד ונק׳ חי, בעת הזווג נעשה מאבר מת חי.

19) פירוש: דיוסף בחי׳ יסוד, בעצם הוא בחי׳ משפיע וזהו״ע החסד שבו, וכל ענין הגבורה שבחסד הוא רק לצורך ההשפעה – לפי״ע המקבל וד״ל.

20) דף א: וז״ל: מה שכתוב (תהלים ה, ד) יהו״ה בקר תשמע קולי בקר אערך לך ואצפה. שואל תרי בקר אמאי (למה כתוב ב׳ פעמים מלת ״בקר״, ומשיב) אלא חד בקר דאברהם (אלא אחד הוא החסד של אברהם, כמ״ש [בראשית יט, כז] וישכם אברהם בבקר), וחד בקר דיוסף (ואחד הוא החסד של יוסף שהוא ביסוד), דכתיב (בראשית מד, ג) הבקר אור, ומתרגמינן צפרא נהיר (פי׳ התרגום על אור נהיר, הבקר האיר מצד החסד), נהיר ודאי אור ודאי, (ור״ל כי בין בחסד ובין ביסוד כלולים כל המדות, כי מהחסד נמשכים החסדים ליסוד, בסוד חסד דשריא בפום אמה, לכן האור שלהם גדול מאד וכל אחד נקרא בקר) (שע״ר ומפרשים).

ראה תורת מנחם התוועדויות ה׳תשט״ז חלק ג׳ עמוד 93. לקוטי שיחות חלק לט ביאורים על אגרת התשובה עמוד 51, ובהערה 30 שם. לעיל סימן פד. פה.

21) פירוש: דוד מקבל חיות מאברהם בחי׳ ״חסד״, שהוא ראשית המדות דז״א, מיעקב בחי׳ ״תפארת״ האמצעית דז״א, ומיוסף בחי׳ ״יסוד״, סוף המדות דז״א. ראה גם לעיל סימן קכג. (וראה עד״ז בתורת מנחם – תפארת לוי יצחק שמות עמוד פו).

22) ״כי נצח והוד שהם תרין פלגי גופא נחשבים לא״״ (לקוטי לוי יצחק כאן).

פירוש: דמבאר דדוד קיבל ע״י ראשית ואמצעית וסופו דהמדות – ז״א, והנה יש ששה מדות חסד וגבורה תפארת נצח הוד יסוד, וראשית הוא ״חסד״, וסופו הוא ״יסוד״, וע״ז מקשה למה בחי׳ ״תפארת״ הוא האמצעית, הרי האמצעית הוא או תפארת או נצח, וע״ז מתרץ ד״נצח והוד״ הם תרין פלגא דגופא ונחשבים כא׳, וא״כ בחי׳ ״תפארת״ הוא באמצע.

ובענין ד״נצח והוד״ נחשבים לאחד, ראה תורת לוי יצחק חידושים וביאורים לש״ס עמוד קלב וז״ל: שנצח והוד הם תרין פלגי גופא שנחשבים לא׳, ועל נצח והוד איתמר במא׳ פתח אליהו נצח והוד הם תרין שוקין, ולא אתמר נצח שוקא ימינא, הוד שוקא שמאלא, כמו שאיתמא בחו״ג חסד דרועא ימינא גבורה דרועא שמאלא, והוא מפני שנו״ה מתחברים יחד.

וכן ע״פ פשוט, הידים אינם מתקרבים יחד זה לזה, כי הגוף מפסיק ביניהם, משא״כ הרגליים אין הפסק ביניהם, ואם כי האבר מפסיק אך זהו בגובה, ולא בהמשכת הרגליים למטה, ומה גם באשה שאין יסודה בולט כלל. א״כ אין הפסק בין נו״ה שלה, וכמובן. ונו״ה ערבות נקראים אחוינא שגדלים באחוה. ע״ש.

23) ראה עד״ז לעיל סימן נב.

המשך ביאור למס׳ פסחים ליום שני עמ׳ ב

1 שפירשה מרוב ציבורי המצה.
2 הגמרא מביאה נידון נוסף בספק חמץ: היו לפנינו שְׁנֵי צִיבּוּרִין, אֶחָד
3 שֶׁל מַצָּה וְאֶחָד שֶׁל חָמֵץ, וְלִפְנֵיהֶם שְׁנֵי בָּתִּים, אֶחָד בָּדוּק וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ
4 בָּדוּק, וַאֲתוּ [–ובאו] שְׁנֵי עַכְבָּרִים, אֶחָד שֶׁקָּל [–נטל] מַצָּה וְאֶחָד שֶׁקָּל
5 חָמֵץ, וכל אחד מהם הכניס את הכבר שנטל לאחד הבתים, וְלֹא
6 יָדְעִינָן הֵי לְהַאי עָיֵיל וְהֵי לְהַאי עָיֵיל – ואין אנו יודעים איזה מהם
7 נכנס לבית הבדוק, ואיזה נכנס לבית שאינו בדוק, הֲיֵינוּ [–הרי זה]
8 כדין ששנינו בברייתא בענין שְׁתֵּי קוּפּוֹת. (דתנן) [דְּתַנְיָא], שְׁתֵּי
9 קוּפּוֹת [–תיבות], אַחַת מהן שֶׁל פירות חוּלִּין וְאַחַת שֶׁל פירות
10 תְּרוּמָה, וְלִפְנֵיהֶם שְׁנֵי סְאִין, אֶחָד שֶׁל פירות חוּלִּין וְאֶחָד שֶׁל פירות
11 תְּרוּמָה, וְנָפְלוּ סאין אֵלּוּ לְתוֹךְ קופות אֵלּוּ, כל סאה לקופה אחרת,
12 ואין ידוע לאיזו קופה נפלה כל אחת מהסאין, הפירות שבקופת
13 החולין מוּתָּרִין לזרים כבתחילה. משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, שפירות החוּלִּין
14 לְתוֹךְ קופת החוּלִּין נָפְלוּ, וְסאת התְּרוּמָה לְתוֹךְ קופת התְּרוּמָה נָפְלָה.
15 הרי שיש לתלות לקולא ולומר שההיתר נמצא בהיתר והאיסור
16 באיסור, ואפילו שמצד המציאות יתכן שהאיסור נפל לתוך
17 ההיתר. והוא הדין בספק האמור בשני בתים, שיש לתלות לקולא,
18 ולומר שהעבבר שחמץ בפיו הכניסו לבית שאינו בדוק, והעבבר
19 השני שמצה בפיו הכניסה לבית הבדוק, ואין צריך לחזור ולבודקו.
20 מקשה הגמרא: אֵימוּר – הלא יש לנו לומר, דְּאָמְרִינַן [–שמה שאנו
21 אומרים] ״שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שההיתר נפל להיתר והאיסור לאיסור״,

וישלח לב, לב - ויזרח-לו השמש, כאשר עבר את-פנואל והוא צולע על-ירכו

א. [תוכן: ביאור ענין והוא צולע על יריכו – ומבאר היעוד דלע"ל (מיכה ד, ו) ביום ההוא נאום ד' אוספה הצולעה – דקאי על הנשמות הנמוכות דלעתיד לבוא לא יהי' עוד תאוות נה"ב וכו'.]

כתיב והוא צולע על ירכו, דהיינו שהגם כי לא יכול לו זהו בבחי' גופו, אבל בחי' ירכין דלבר מגופו שם נגע והוא כמ"ש בתורה אור סד"ה כי אתה נרי שיש ב' בחי' נשמות, ונשמות הנמוכות אין כח בהם לשלוט על הרע שבנה"ב וכמ"ש ג"כ בד"ה בחדש השלישי גבי ואתם בני יעקב לא כליתם, וכמ"ש מזה סד"ה מי אל כמוך, ובני יעקב היינו יוצאי ירך יעקב הנמשכים מבחי' נה"י שבו.

כי הנה דרך כלל יש ב' בחי' ישראל ויעקב כנזכר בד"ה לא הביט און ביעקב כו', שבבחי' ישראל לא שייך אפי' עמל רק אז תתענג כו'. אבל בבחי' יעקב שייך עמל ועבודה, אך עכ"ז לא הביט האיש און ביעקב היינו כי לא יכול לו אבל בבחי' ירך יעקב שם ויגע בבחי' נשמות נמוכות כנ"ל. וזהו והוא צולע פי' כמ"ש בד"ה וארשתיך לי שיש ב' בחי' כלה, הא' כלה נאה כו' בחי' כלתה נפשי כו' הב' כלה כמו שהיא ואפילו חגרת מצד התלבשותה בנה"ב...

אך בחי' חגר שיש לו רגלים אבל אינן עומדים ביושר, וזהו ענין קליפת נוגה שכלולה מטו"ר. דהנה כתיב עד מתי אתם פוסחים על שתי הסעיפים, ופירש"י שתי המחשבות שאינכם מבינים להכריע כו', והרלב"ג כ' הנה הפסח יטה פעם על רגלו הא' ופעם אל רגלו הב' וכן היו ישראל נוטים על שתי המחשבות פעם יאמינו כי ה' לבדו הוא האלקים כו'. והרד"ק שם כ' כמו הפסח שהוא פסח בשתי רגליו כי מי שפסח רגלו א' נוטה על הרגל האחת ומי שפסח בב' רגליו אינו יודע באיזה רגל יעמוד כן אתם פוסחים על שתי הסעיפים והם המחשבות כו' שאין אתם יודעים לברור בדעתיכם מי האלקים כו' עכ"ל...

וז"ש וידעת היום והשבות כו'. וע"ז הוכיחם אליהו שאינכם מבינים להכריע ע"י שאין בהם הדעת ולכן הם פוסחים על ב' הסעיפים והיינו ענין ק"נ הכלולה מטו"ר ונק' להט החרב המתהפכת מטוב לרע ומרע לטוב ונק' עה"ד טו"ר והוא אתר דמשתני ומתהפך כמבואר בזח"א פ' ויחי דרכ"א ע"ב ובפ' אמור דק"ז, אבל הדעת עליון זהו בחי' אני הוי' לא שניתי כו' וכמ"כ בנפש היא אה"ר מבחי' עה"ח שנאמר בו וחי לעולם. ועיין בת"א בד"ה חכלילי עינים . . וזהו ענין הגלות שנא' היינו כחולמים כמ"ש בת"א פ' וישב.

והנה נש"י שבעקבים מצד התלבשותן בנה"ב שמק"נ נק' ג"כ כלה חגרת כו', והיינו ואתם בנ"י לא כליתם שאין לכם הכלות הנפש דבחי' כלה נאה כו', רק שק"נ הוא עד"מ חגר בב' רגליו, משא"כ נש"י נק' רק חגר ברגלו א' היינו מצד נה"ב שבו שמק"נ כו', משא"כ מצד נה"א. וע"ז נאמר והוא צולע על ירכו שבבחי' ירכו הא' אין לו העמדה נכונה שפעם נוטה הירך לתאות נה"ב כו', ועיין מענין והוא צולע בזח"א בראשית דק"א ע"ב ודק"ו ע"ב.

וכ"ז נמשך עד עלות השחר לע"ל.

אך לע"ל ויזרח לו השמש כו' שמש צדקה ומרפא, והיינו הקב"ה מוציא חמה מנרתקה מבחי' שמש ומגן כו' ששם אלקים מסתיר שיהי' נראה היש דבר נפרד כו' כנזכר בד"ה תקעו בחודש שזהו ענין עלה במחשבה לברוא במדה"ד כו' ומחמת הנרתק דשם אלקים נמשך ריבוי המסכים ונעשה ק"נ בחי' נפרד לגמרי, והוא הנק' מחלה כמו החולה שטועם מתוק למר ומר למתוק וכו' כך הם תאוות נה"ב.

אבל לע"ל בצאת חמה מנרתקה אזי גם ק"נ תצא מחלאתה וטומאתה. וזהו ענין ומרפא להסיר שרש המחלה, וע"ז נאמר במיכה סי' ד' ו' ביום ההוא נאום ה' אוספה הצולעה כו', היינו בחי' כלה חגרת הנ"ל, עד שתהי' לבי ובשרי ירננו אל אל חי, כמ"ש בד"ה וארשתיך לי שע"י התבוננות במהו"ע ית' אזי אף הצולעה והחגרת כו', וכמו במעשה דאליהו ויאמרו ה' הוא האלקים ב"ה. וזהו ענין במקום שבע"ת עומדין כו'. וזהו וה' יגי' חשכי כמ"ש בתורה אור סד"ה כי אתה נרי שזהו בחינת הוי' העליונה יותר, וה"ע ויזרח לו השמש כו' מוציא חמה מנרתקה להיות מרפא מבחי' והוא צולע כו' אוספה הצולעה וכמ"ש אם יהי' נדחך בקצה השמים משם יקבצך כו'.

אור התורה, וישלח, עמוד 486 ואילך

ב. [תוכן: ביאור שם פניאל ופנואל – שזהו ענין דלע"ל שם הוי' יהי' אותיות "יהי'" – דה"א אחרונה תקבל מהיו"ד ולא מהוא"ו וכו']

ויזרח לו השמש כאשר עבר את פנואל כו'. כ' הבחיי במקומו דמ"ו ע"ד מה ששינה הכתוב קריאת שם המקום פעם פניאל פעם פנואל, פניאל ביו"ד לרמוז על המלאך שהוא עשירי במעלות המלאכים הנק' אישים וכאשר עבר את המקום ההוא כו' להרגשת העוה"ז שהוא ששה קצוות ע"כ הזכיר פנואל בוא"ו וז"ש והוא צולע על ירכו כי אז התבונן בעניני הגוף והרגיש בהרגשותיו עכ"ל.

וע' מענין ההפרש בין יו"ד לוא"ו בתורה אור פ' חיי סד"ה יגלה לן טעמי' שזהו"ע ביום ההוא יהי', אשר ה' אחרונה לא תקבל מן הוא"ו כ"א ג"כ מן היו"ד, ובלק"ת פ' תבא בד"ה ויקרא אל משה כי הוא"ו הוא בחי' המשכה שיוכל להשתלשל למטה עד שיוכל להיות יש ודבר בפ"ע אלא שיהי' הכל בחי' י"ה, ותגל הארץ ר"ת ו"ה והנה בבחי' ארץ יוכל להיות יש ודבר והארץ היתה תהו כו', אבל לע"ל שנאמר כימי השמים על הארץ לכן ביום ההוא יהי' כו' וע' בביאור ע"פ והי' מספר בנ"י ספ"ד.

אור התורה, וישלח, עמוד 1760

◆ יום ראשון י"ג כסלו ◆

לב (ד) **וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם:**

ד וּשְׁלַח יַעֲקֹב אִזְגַּדִּין קֳדָמוֹהִי לְוַת עֵשָׂו אֲחוּהִי לְאַרְעָא דְשֵׂעִיר לַחֲקַל אֱדוֹם:

רש"י ◄**וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים•** מַלְאָכִים מַמָּשׁ (ב"ר ה). **אַרְצָה שֵׂעִיר•** לְאֶרֶץ שֵׂעִיר, כָּל תֵּבָה שֶׁצְּרִיכָה לַמֶּ"ד בִּתְחִלָּתָהּ, הֵטִיל לָהּ הַכָּתוּב הֵ"א בְּסוֹפָהּ.

נקודות משיחות קודש (על פי לקוטי שיחות כרך ה, עמ' 293 – מתוך 'התקשרות')

לְאַחַר שֶׁגָּמַר יַעֲקֹב אֶת עֲבוֹדַת הַ'בֵּירוּרִים' שֶׁלּוֹ (בֵּירוּר נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה מִן הַ'קְּלִיפָּה' וְהַעֲלָאָתָם לִמְקוֹרָם) בְּבֵית לָבָן, בִּיקֵּשׁ 'לְבָרֵר' אֶת עֵשָׂו. קוֹדֶם שֶׁהִתְחִיל בַּעֲבוֹדָה זוֹ שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל עֵשָׂו, לִבְדּוֹק אִם זֶה יִהְיֶה 'בֵּירוּר' קַל יַחֲסִית אוֹ מִתּוֹךְ קְשָׁיִים וּמִלְחָמָה (תּוֹצְאוֹת הַבְּדִיקָה אָכֵן הוֹכִיחוּ כִּי עֲדַיִן מוּקְדָּם לְבָרֵר אֶת עֵשָׂו, וְהַדָּבָר יוּכַל לְהִתְבַּצֵּעַ רַק לָעָתִיד־לָבֹא, כַּאֲשֶׁר "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו". וְלָכֵן אָמַר יַעֲקֹב (להלן לג, יד) "וְאָנֹכִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי... עַד אֲשֶׁר אָבוֹא אֶל אֲדֹנִי שֵׂעִירָה").

וּמַעֲשֶׂה אָבוֹת סִימָן לַבָּנִים:

כְּשֵׁם שֶׁיַּעֲקֹב, בִּרְצוֹתוֹ לָבוֹא אֶל עֵשָׂו וּלְבָרְרוֹ, לֹא סָמַךְ עַל הַצְּלָחָתוֹ בָּעָבָר בְּבֵית לָבָן, אֶלָּא שָׁלַח מַלְאָכִים לַחְקוֹר וְלִבְדּוֹק אֶת הַמַּצָּב שֶׁבּוֹ מָצוּי עֵשָׂו, אִם יוּכַל (וְכֵיצַד) לְבָרְרוֹ - כֵּן גַּם בְּיָמֵינוּ:

כְּשֶׁמּוּצַעַת לְאָדָם הַצָּעָה בִּדְבַר תַּפְקִיד חָדָשׁ, עָלָיו לִבְדּוֹק תְּחִילָה אִם הַצָּעָה חֲדָשָׁה זוֹ הַמּוּצַעַת לוֹ, לֹא תִּגְרוֹם לוֹ יְרִידָה רוּחָנִית. עָלָיו לִשְׁלוֹחַ תְּחִילָה 'מַלְאָכִים' - הַיְנוּ כּוֹחוֹת הַשֵּׂכֶל וְהָרֶגֶשׁ שֶׁלּוֹ, שֶׁיְּחַקְּרוּ וְיָסִיקוּ אִם יוּכַל לְהִתְמוֹדֵד עִם עֵסֶק חָדָשׁ זֶה שֶׁהוּצַע לוֹ, אִם לָאו. הָאִם יוּכַל לְהַעֲלוֹתוֹ לַקְּדוּשָׁה, אוֹ חַס־וְשָׁלוֹם לְהֵיפֶךְ (כִּי הָעֵסֶק אֵינוֹ רַק כְּלִי לְפַרְנָסָה, אֶלָּא גַּם דָּבָר שֶׁזּוּמַן לוֹ מִן הַשָּׁמַיִם, שֶׁבְּאֶמְצָעוּתוֹ יְמַלֵּא אֶת תַּפְקִידוֹ בַּעֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים).

וְעַל־פִּי תּוֹצְאוֹת הַחִישּׁוּב הַזֶּה - יָסִיק אֶת מַסְקְנוֹתָיו.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ד) וַיִּשְׁלַח צָרִיךְ לָדַעַת אוֹמְרוֹ לְפָנָיו לְלֹא צֹרֶךְ. גַּם לָמָּה הֶצְרֵךְ לוֹמַר תֵּבֵת אָחִיו כִּי יָדוּעַ הוּא עֵשָׂו שֶׁהוּא אָחִיו, גַּם לָמָּה הֶצְרֵךְ לְהַזְכִּיר אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה וְגוֹ', כִּי הַשְּׁלִיחוּת לֹא יִשְׁתַּנֶּה אִם יִהְיֶה שָׁם אוֹ בְּמָקוֹם אַחֵר, וְעוֹד דִּקְדֵּק לוֹמַר אַרְצָה וְלֹא אָמַר לְאֶרֶץ, וַהֲגַם שֶׁאָמְרוּ ז"ל (יְבָמוֹת יג.) כָּל מָקוֹם שֶׁצָּרִיךְ לַמֶּ"ד וְכוּ', אַף עַל פִּי כֵן הֲלֹא דָּבָר הוּא שֶׁגּוֹרֵם שִׁנּוּי:

אָכֵן כַּוָּנַת הַכָּתוּב הִיא לָתֵת טַעַם לְאוֹמְרוֹ וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים לָמָּה יִשְׁתַּמֵּשׁ בִּמְשָׁרְתֵי עֶלְיוֹן לְלֹא צֹרֶךְ כִּי יָכוֹל עֲשׂוֹת הַדָּבָר עַל יְדֵי מְשָׁרְתֵי אָדָם גַּם בְּנֵי אִישׁ, לָזֶה אָמַר לְפָנָיו פֵּי' לְצַד הֱיוֹתָם לְפָנָיו דָּן כִּי הָרְשָׁה לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם לַאֲשֶׁר יִצְטָרֵךְ לָהֶם בְּדָבָר שֶׁאֵין יָכוֹל עֲשׂוֹת עַל יְדֵי בְּנֵי אָדָם, וְאָמַר כִּי הֶצְרֵךְ לָהֶם לְצַד שֶׁהַשְּׁלִיחוּת הוּא אֶל עֵשָׂו וְהוּא אָדָם גָּדוֹל כִּידוּעַ לְפִי דִּבְרֵיהֶם ז"ל (ב"ר פ' ע"ה) וּשְׁלִיחוּת אֲחֵרִים אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַחֲשִׁיב אוֹתָם לְהָשִׁיבָם. אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁיַּקְדִּים לְהַכּוֹתָם מִבְּלִי הָשֵׁב וְיָבֹא עַל יַעֲקֹב כַּאֲשֶׁר יִרְאֶה הַנָּשֶׁר מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַמַּלְאָכִים. גַּם בְּאֶמְצָעוּת שְׁלִיחוּתָם יִפְחַד וְרָחַב לְבָבוֹ בִּרְאוֹתוֹ צְבָא הַשָּׁמַיִם וּכְאוֹמְרָם ז"ל (שָׁם) מֵהֶם לְבוּשֵׁי אֵשׁ וְרוֹכְבֵי סוּסִים וְכוּ' ע"כ, שֶׁבָּזֶה יָרֵא לְבַל עֲשׂוֹת רַע. וְאוֹמְרוֹ אֶל אָחִיו פֵּי' טַעַם הִשְׁתַּדְּלוּתוֹ בַּשְּׁלִיחוּת זֶה בְּדֶרֶךְ שָׁלוֹם וְרַבָּנוּת לְצַד הֱיוֹתוֹ אָחִיו וְהָיָה חָשׁ שֶׁלֹּא יִכָּנֵס עִמּוֹ בְּמִלְחָמָה שֶׁמָּא יַעַמְדוּ לוֹ זְכוּת אֲבוֹתָיו:

אוֹ יִרְצֶה עַל זֶה הַדֶּרֶךְ אַל עֵשָׂו שֶׁהוּא שׂוֹנֵא, אֶל אָחִיו שֶׁאֵינוֹ שׂוֹנֵא פֵּי' שֶׁיַּעֲשׂוּ הַשְּׁלִיחוּת לְעֵרֶךְ אֲשֶׁר יִמְצְאוּהוּ, אִם יִמְצְאוּהוּ שֶׁהוּא שׂוֹנֵא תִּהְיֶה הַשְּׁלִיחוּת בְּאֹפֶן א', וְאִם יִרְאוּ כִּי הוּא אָחִיו תִּהְיֶה הַשְּׁלִיחוּת בְּאֹפֶן אַחֵר, וְדָבָר זֶה לֹא יוּכְלוּ הָבִין זוּלַת הַמַּלְאָכִים כִּי הָאֲנָשִׁים יָכוֹל לְהַטְעוֹתָם:

אוֹ יִרְצֶה שֶׁנִּתְכַּוֵּן לְהַקְדִּים לִשְׁלֹחַ הוּא שְׁלוּחָיו קֹדֶם שֶׁיֵּדַע עֵשָׂו מֵהַזּוּלַת כִּי בָּא יַעֲקֹב עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (שָׁם) קַדְּמֵהוּ לָרָשָׁע וְכוּ' אֲשֶׁר עַל כֵּן בְּחַר לִשְׁלֹחַ הַמַּלְאָכִים שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לַהֲלִיכָה וּבַמָּקוֹם שֶׁהֵם שָׁמָּה יַעֲשׂוּ שְׁלִיחוּתָם כִּי כָּל הָעוֹלָם כְּאַרְבַּע אַמּוֹתָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּשְׁלַח מַלְאָכִים הַטַּעַם לְפָנָיו אֶל עֵשָׂו וְגוֹ' פֵּרוּשׁ הֵם עוֹדָם עוֹמְדִים לְפָנָיו וְהֵם עוֹשִׂים שְׁלִיחוּתָם אֶל עֵשָׂו אָחִיו הֲגַם שֶׁהוּא בְּמָקוֹם רָחוֹק, וְהוּא אוֹמְרוֹ אַרְצָה שֵׂעִיר, וְלָזֶה לֹא אָמַר לְאֶרֶץ כִּי לֹא יִצְטָרְכוּ לָלֶכֶת אֶלָּא יַחְזְרוּ פְּנֵיהֶם וִידַבְּרוּ עִם עֵשָׂו וּבְמַעֲמָדָם יַעֲמֹדוּ וְיַחְזְרוּ לוֹ הַתְּשׁוּבָה וְהָבֵן. וְאוֹמְרוֹ שְׂדֵה אֱדוֹם פֵּי' קֹדֶם שֶׁיֵּצֵא מִמְּקוֹמוֹ עֵשָׂו יַגִּיעוּהוּ בַּשְּׁלִיחוּת כִּי מְקוֹם מוֹשָׁבוֹ יִקָּרֵא שְׂדֵה אֱדוֹם:

וּכְדֶרֶךְ רָמָז יְכַוֵּן הַכָּתוּב לִרְמֹז ג' זְמַנִּים שֶׁיִּשְׁתַּנּוּ בָּהֶם בְּנֵי עֵשָׂו, הָא' יִהְיוּ יַעֲקֹב וְעֵשָׂו בְּמִדַּת הָאַחְוָה, וְהוּא אוֹמְרוֹ עֵשָׂו אָחִיו וְזֶה הָיָה עַד עֵת הַחָרְבָּן, וַהֲגַם שֶׁהָיָה זְמַן שֶׁהָיָה אֱדוֹם תַּחַת יַד יִשְׂרָאֵל זֶה הָיָה זְמַן מְעָט. וְהַב' מִזְּמַן שֶׁנֶּחְרַב הַבַּיִת עַד עֵת קֵץ שֶׁעֵשָׂו בְּמַעֲלָה גְּדוֹלָה וְאֵין מַעֲלַת יִשְׂרָאֵל נִכֶּרֶת לְפָנָיו, וְהוּא שֶׁרָמַז בְּאוֹמְרוֹ אַרְצָה שֵׂעִיר

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך ה, עמוד 389 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

כֵּיצַד שָׁלַח יַעֲקֹב שְׁלוּחִים לִמְקוֹם סַכָּנָה

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו אָחִיו

מַלְאָכִים מַמָּשׁ (לב, ד. ובפירוש רש"י)

בִּמְפָרְשֵׁי רַשִׁ"י (רא"ם, גור אריה, ועוד) הִקְשׁוּ, מַהוּ הֶכְרְחוֹ שֶׁל רַשִׁ"י לְפָרֵשׁ שֶׁמְּדֻבָּר בְּמַלְאָכִים מַמָּשׁ, הֲרֵי אֶפְשָׁר לְפָרֵשׁ שֶׁמְּדֻבָּר בִּשְׁלוּחִים בָּשָׂר־וָדָם? וְתֵרְצוּ בְּכַמָּה אוֹפַנִּים.

וְיֵשׁ לְתָרֵץ בְּפַשְׁטוּת:

הַדִּין הוּא (ראה באר היטב אורח חיים סוף סימן תרג) דְּמִי שֶׁשָּׁלַח אָדָם בְּאֵיזוֹ שְׁלִיחוּת, וְנִזּוֹק הַשָּׁלִיחַ, חַיָּב הַמְשַׁלֵּחַ לַעֲשׂוֹת תְּשׁוּבָה עַל־זֶה.

וְעַל־פִּי־זֶה כֵּיוָן שֶׁיָּדַע יַעֲקֹב שֶׁעֵשָׂו הוֹלֵךְ לִקְרָאתוֹ וְרוֹצֶה לְהָרְגוֹ, נִמְצָא שֶׁשָּׁלַח הַשְּׁלוּחִים לִמְקוֹם סַכָּנָה, וְאִם־כֵּן הָיָה אָסוּר לוֹ לִשְׁלֹחַ שְׁלוּחֵי בָּשָׂר־וָדָם לְעֵשָׂו, כִּי אוּלַי יִנָּזְקוּ.

וְלָכֵן מֻכְרָחִים לוֹמַר שֶׁהַשְּׁלוּחִים שֶׁשָּׁלַח יַעֲקֹב לֹא הָיוּ בָּשָׂר־וָדָם, אֶלָּא "מַלְאָכִים מַמָּשׁ", וְאָז שַׁפִּיר יָכוֹל לְשַׁלְּחָם.

(ה) **וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:**

ה **וּפַקִּיד יָתְהוֹן לְמֵימַר כְּדֵין תֵּימְרוּן לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו כִּדְנַן אֲמַר עַבְדָּךְ יַעֲקֹב עִם לָבָן דָּרִית וְאוֹחָרִית עַד כְּעָן:**

רש"י◄ **גַּרְתִּי** • לֹא נַעֲשֵׂיתִי שַׂר וְחָשׁוּב אֶלָּא גֵּר, אֵינְךָ כְּדַאי לִשְׂנֹא אוֹתִי עַל בִּרְכוֹת אָבִיךָ שֶׁבֵּרְכַנִי: "הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ", שֶׁהֲרֵי לֹא נִתְקַיְּמָה בִּי. דָּבָר אַחֵר: "גַּרְתִּי", בְּגִימַטְרִיָּא תרי"ג, כְּלוֹמַר: עִם לָבָן הָרָשָׁע גַּרְתִּי וְתרי"ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי, וְלֹא לָמַדְתִּי מִמַּעֲשָׂיו הָרָעִים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('לקוטי שיחות' כרך טו, עמ' 892 – מתוך 'התקשרות')

אָמַר לוֹ הַקָּבָ"ה, אַתָּה הִשְׁפַּלְתָּ עַצְמְךָ וְקָרָאתָ לְעֵשָׂו "אֲדוֹנִי" שְׁמוֹנָה פְּעָמִים, חַיֶּיךָ שֶׁאֲנִי מַעֲמִיד מִבָּנָיו שְׁמוֹנָה מְלָכִים קוֹדֶם לְבָנֶיךָ (ב"ר פע"ה, יג)

אַף שֶׁיַּעֲקֹב נֶעֱנַשׁ עַל כָּךְ שֶׁקָּרָא לְעֵשָׂו "אֲדוֹנִי", אֵין זֶה חֵטְא כִּפְשׁוּטוֹ חַס־וְשָׁלוֹם, אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ הָיְתָה לְבָרֵר אֶת עֵשָׂו.

בְּבֵירוּר וְתִיקוּן הָרַע - שְׁנֵי אוֹפַנִּים:

בֵּירוּר בְּדֶרֶךְ "גִּילוּי אוֹר" (מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה) - הַמְּבָרֵר מַשְׁרֶה עַל הַמִּתְבָּרֵר גִּילוּי אוֹר נַעֲלֶה, וְאוֹר זֶה דּוֹחֶה אֶת הַחוֹשֶׁךְ וְהָרַע. בְּדֶרֶךְ זוֹ, הַבֵּירוּר אֵינוֹ גּוֹרֵם לַמְבָרֵר יְרִידָה וְהַשְׁפָּלָה.

בֵּירוּר בְּדֶרֶךְ "הִתְלַבְּשׁוּת" (מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה) - הַמְּבָרֵר יוֹרֵד אֶל הַמִּתְבָּרֵר, "מִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמִּתְבָּרֵר", וְעַל־יְדֵי הַהִתְעַסְּקוּת עִמּוֹ הוּא מְהַפֵּךְ אֶת הָרַע לְטוֹב. עֲבוֹדַת הַבֵּירוּרִים בְּדֶרֶךְ זוֹ גּוֹרֶמֶת יְרִידָה לַמְבָרֵר, כְּמַאֲמַר "הַמִּתְאַבֵּק עִם מְנֻוָּל מִתְנַוֵּל גַּם־כֵּן". אוּלָם לְגַבֵּי הַמִּתְבָּרֵר יֵשׁ בְּכָךְ יִתְרוֹן וְעִילוּי, כִּי מֵאַחַר שֶׁהַבֵּירוּר הוּא בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת וְהִתְעַסְּקוּת (לֹא בְּדֶרֶךְ דְּחִיָּה וּבִיטוּל), מֵבִיא הַדָּבָר לִידֵי כָּךְ שֶׁהַמִּתְבָּרֵר **כְּפִי שֶׁהוּא בִּמְצִיאוּתוֹ** חָדֵל מִלִּהְיוֹת מְנַגֵּד לַקְדוּשָׁה.

יַעֲקֹב בֵּירֵר אֶת עֵשָׂו בַּדֶּרֶךְ הַשְּׁנִיָּה - בְּדֶרֶךְ 'הִתְלַבְּשׁוּת'. בְּרַם, בֵּירוּר זֶה גָּרַם הַשְׁפָּלָה וִירִידָה לְיַעֲקֹב, שֶׁבָּאוּ לִידֵי בִּיטוּי בְּכָךְ שֶׁהִשְׁפִּיל אֶת עַצְמוֹ לִפְנֵי עֵשָׂו; אַךְ עַל־יְדֵי־זֶה הוּא פָּעַל שֶׁעֵשָׂו כְּפִי שֶׁהוּא בִּמְצִיאוּתוֹ, הוֹדָה וְ'אִישֵׁר' שֶׁהוּא עַבְדּוֹ שֶׁל יַעֲקֹב. וּכְפֵירוּשׁ רַשִׁ"י (לקמן לג, ט) "הוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת", כּוֹלֵל הַבְּרָכָה שֶׁל "הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ".

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

בְּפַתָּ"ח תַּחַת הָאָלֶ"ף לְהַרְאוֹת מַדְרֵגָה עֶלְיוֹנָה. וְהַג' בַּיָּמִים הַמְקֻוִּים לָנוּ שֶׁתִּהְיֶה אֱדוֹם יְרֵשָׁה, וְהוּא אוֹמְרוֹ שְׂדֵה אֱדוֹם כְּשָׂדֶה תֵּחָרֵשׁ: תורה ה

ה) וַיְצַו אֹתָם לֵאמֹר. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֻצְרַךְ לוֹמַר לֵאמֹר אַחַר שֶׁאָמַר כֹּה תֹאמְרוּן לְעֵשָׂו. וְאוּלַי שֶׁיְּכַוֵּן לוֹמַר שֶׁיֹּאמְרוּ אֵלָיו שֶׁהוּא צִוָּה לוֹמַר אֵלָיו בַּסֵּדֶר הַזֶּה, שֶׁזּוּלַת זֶה יַחְשֹׁב כִּי הַשְּׁלוּחִים הֵם הָאוֹמְרִים בְּנֹסַח זֶה לְחָשְׁבָם כִּי הוּא הַבְּכוֹר בִּבְכוֹרָתוֹ וּמִן הַמּוּסָר לְדַבֵּר כֵּן וְלֹא יָצְאוּ הַדְּבָרִים מִפִּי יַעֲקֹב, לָזֶה צִוָּה אֲלֵיהֶם שֶׁיֹּאמְרוּ כִּי הוּא אָמַר כַּדְּבָרִים הָאֵלֶּה וּקְרָאוֹ אָדוֹן עָלָיו שֶׁבָּזֶה יָסִיר קִנְאָה וְשִׂנְאָה.

וּבָזֶה נָחָה דַּעְתִּי לָמָּה יַזְכִּיר יַעֲקֹב עֵשָׂו בְּשֵׁם אָדוֹן שֶׁלֹּא בְּפָנָיו יַגְדִּיל עָלָיו חֵלֶק הָרַע ח"ו, וּלְפִי מַה שֶּׁכָּתַבְתִּי הֵם דְּבָרִים הַנֶּאֱמָרִים לְעֵשָׂו הֶחֱנִיף לָרָשָׁע כְּדֵי שֶׁלֹּא יִכָּנֵס עִמּוֹ בְּמִלְחָמָה:

עִם לָבָן גַּרְתִּי וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת מַה מּוֹדִיעַ בָּזֶה. גַּם מַה מּוֹדִיעַ בְּכָל מַאֲמַר הַשְּׁלִיחוּת. וְאוּלַי כִּי מִדֶּרֶךְ ב' אַחִים אֲשֶׁר נֶאֱמָנִים הֵם בְּאַהֲבָתָם לְהוֹדִיעַ הָאָח לְאָחִיו אֶת כָּל אֲשֶׁר יַעֲבֹר עָלָיו מֵהַטּוֹבוֹת גַּם מֵהָרָעוֹת כִּי זֶה יַגִּיד קִרְבַת הַלְּבָבוֹת, וְלָזֶה סִפֵּר יַעֲקֹב כָּל מוֹצְאוֹתָיו טוֹבוֹת וְרָעוֹת לִמְצֹא חֵן בְּעֵינָיו כְּשֶׁיֵּדַע כִּי מַאֲמִין בּוֹ וְנֶאֱמָן אַחְוָתוֹ:

עוֹד נִתְחַכֵּם בִּשְׁלִיחוּת זֶה לְהוֹדִיעוֹ כִּי אֵין רָאוּי לְהַרְחִיקוֹ, וְצֵא וּלְמַד עִם לָבָן גַּרְתִּי וְיָדוּעַ הָיָה לָבָן בְּהַפְלָגַת הָרֶשַׁע וְהָרַמָּאוּת וְאֵין אָדָם דָּר עִם נָחָשׁ וְאַף עַל פִּי כֵן גָּר עִמּוֹ יַעֲקֹב וְזֶה לְךָ הָאוֹת הַפְלָגַת מַעֲשָׂיו הַנְּכוֹנִים וְרָאוּי וְנָכוֹן לְקָרְבוֹ וּלְאָהֲבוֹ וּלְחַבְּבוֹ. וְלֹא תֹאמַר שֶׁזֶּה הָיָה בִּזְמָן מֻעָט אֶלָּא וָאֵחַר עַד עָתָּה, וְלֹא תֹאמַר שֶׁהָיָה פָּחוּת עֶבֶד לוֹ שֶׁלֹּא הָיָה שָׁוֶה נְהוֹם כְּרֵסֵיה, לָזֶה אָמַר וַיְהִי לִי שׁוֹר וְגוֹ' וְאַף עַל פִּי כֵן הִנְּנִי מַזְמִין עַצְמִי לְעֶבֶד לְךָ וְקִנְיָנִי קִנְיָנֶיךָ, וּדְבָרִים אֵלּוּ יַתִּיכוּ לֵב אֶבֶן: תורה ו

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך א, עמוד 68 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

"גֵּרוּת" בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה

עִם־לָבָן גַּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:

עִם לָבָן גַּרְתִּי וְתַרְיַ"ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי. (לב, ה. ובפירוש רש"י) הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט בְּ"גַּרְתִּי" הוּא מִלְּשׁוֹן "גֵּר" (הִפּוּכוֹ שֶׁל "תּוֹשָׁב"), שֶׁמִּתְגּוֹרֵר שָׁם רַק בְּאֹפֶן אֲרַעִי.

וְזֶהוּ עֹמֶק הַפְּשָׁט בְּ"עִם לָבָן גַּרְתִּי", שֶׁאַף שֶׁיַּעֲקֹב הִתְגּוֹרֵר בְּיַחַד עִם "לָבָן הָאֲרַמִּי", וְהָיוּ לוֹ כָּל עִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה כְּ"שׁוֹר וַחֲמוֹר, צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה", עִם־כָּל־זֶה הָיוּ עִנְיָנִים אֵלּוּ כִּדְבָרִים זָרִים אֶצְלוֹ, "גַּרְתִּי" מִלְּשׁוֹן גֵּרוּת וְלֹא הָיָה שָׁקוּעַ בָּהֶם, וּבֵיתוֹ - דִּירַת הַקֶּבַע שֶׁלּוֹ, הָיוּ הַנְּשָׁמָה וְעִנְיְנֵי תּוֹרָה וּמִצְוֹת.

וְזֶהוּ הַקֶּשֶׁר בֵּין הַפֵּרוּשׁ הַפָּשׁוּט, דְּ"גַּרְתִּי" מִלְּשׁוֹן גֵּרוּת, לַדְּרוּשׁ דְּ"גַּרְתִּי בְּגִימַטְרִיָּא תַּרְיַ"ג" - "תַּרְיַ"ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי": כִּי רַק עַל־יְדֵי־זֶה שֶׁעִנְיְנֵי עוֹלָם הַזֶּה הָיוּ אֶצְלוֹ בִּבְחִינַת "גֵּרוּת", הִנֵּה גַּם בְּבֵית לָבָן הָאֲרַמִּי הִצְלִיחַ שֶׁ"תַּרְיַ"ג מִצְוֹת שָׁמַרְתִּי", וְלֹא בִּלְבְּלוּ אוֹתוֹ עִנְיָנָיו הַגַּשְׁמִיִּים מֵעֲבוֹדַת ה'.

(ו) **וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ:**

ו **וַהֲוָה לִי תּוֹרִין וַחֲמָרִין עָן וְעַבְדִּין וְאַמְהָן וּשְׁלָחִית לְחַוָּאָה לְרִבּוֹנִי לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינָיךְ:**

רש"י ◄**וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר•** אַבָּא אָמַר לִי: "מִטַּל הַשָּׁמַיִם וּמִשְׁמַנֵּי הָאָרֶץ", זוֹ אֵינָהּ לֹא מִן הַשָּׁמַיִם וְלֹא מִן הָאָרֶץ. **שׁוֹר וַחֲמוֹר•** 'דֶּרֶךְ אֶרֶץ' לוֹמַר עַל שְׁוָרִים הַרְבֵּה: שׁוֹר. אָדָם אוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'בַּלַּיְלָה קָרָא הַתַּרְנְגוֹל', וְאֵינוֹ אוֹמֵר: 'קָרְאוּ הַתַּרְנְגוֹלִים'. **וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי•** לְהוֹדִיעַ שֶׁאֲנִי בָּא אֵלֶיךָ. **לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ•** שֶׁאֲנִי שָׁלֵם עִמְּךָ, וּמְבַקֵּשׁ אַהֲבָתְךָ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('לקוטי שיחות' כרך טו, עמ' 552 ועמ' 752 – מתוך 'התקשרות')

עִיקַּר רְכוּשׁוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הָיָה צֹאן, כְּפִי שֶׁלָּמַדְנוּ בַּפָּרָשָׁה הַקּוֹדֶמֶת (ל, מג) "וַיִּפְרֹץ הָאִישׁ מְאֹד מְאֹד וַיְהִי לוֹ צֹאן רַבּוֹת", וּמִמְּכִירַת צֹאנוֹ קָנָה גַּם "שְׁפָחוֹת וַעֲבָדִים וּגְמַלִּים וַחֲמוֹרִים" (רְאֵה פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י שָׁם). אִם־כֵּן, מַדּוּעַ לֹא נִכְתַּב "צֹאן" **לִפְנֵי** "שׁוֹר וַחֲמוֹר"?

וְהַבֵּיאוּר:

צֹאן - רוֹמֵז לְהִתְבַּטְּלוּת, שִׁפְלוּת וְהַכְנָעָה. **שׁוֹר -** רוֹמֵז לְתוֹקֶף, גְּדֻלּוּת וְחוֹזֶק.

בְּאָמְרוֹ "וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר וְגוֹ'" הִתְכַּוֵּן יַעֲקֹב לְהוֹדִיעַ לְעֵשָׂו אֶת הַזְּכוּיוֹת וְהַכּוֹחוֹת הַנַּעֲלִים שֶׁיֵּשׁ לוֹ, מִתּוֹךְ תִּקְוָה שֶׁמֵּידַע זֶה יַרְתִּיעַ אֶת עֵשָׂו מִלְּבַצֵּעַ אֶת מְזִימָתוֹ הָרָעָה.

לָכֵן הוֹדִיעוֹ יַעֲקֹב בַּתְּחִלָּה: "וַיְהִי **לִי שׁוֹר**" - הַמּוֹרָה עַל תַּקִּיפוּת וְחוֹזֶק, וּלְאַחַר מִכֵּן הוֹסִיף גַּם **צֹאן** - לְרַמֵּז שֶׁיֵּשׁ לוֹ גַּם הִתְבַּטְּלוּת לַה', וּמִמֵּילָא תּוֹקְפוֹ אֵינוֹ תּוֹקֶף פְּרָטִי, אֶלָּא תּוֹקֶף **דִּקְדוּשָׁה**.

אוּלָם, הַקִּדְמַת 'שׁוֹר' לְ'צֹאן' הִיא רַק כְּלַפֵּי עֵשָׂו כְּדֵי לְהַרְתִּיעוֹ, אַךְ יַעֲקֹב כְּשֶׁהוּא לְעַצְמוֹ - עִיקַּר עִנְיָנוֹ הוּא "**צֹאן** רַבּוֹת", הִתְבַּטְּלוּת לְהַקָּבָּ"ה.

(ז) **וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ:**

ז **וְתָבוּ אִזְבַּדְיָא לְוַת יַעֲקֹב לְמֵימַר אֲתֵינָא לְוַת אָחוּךְ לְוַת עֵשָׂו וְאַף אָתֵי לְקַדְמוּתָךְ וְאַרְבַּע מְאָה גַּבְרָא עִמֵּהּ:**

רש"י ◄**בָּאנוּ אֶל־אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו•** שֶׁהָיִיתָ אוֹמֵר: 'אָחִי הוּא', אֲבָל הוּא נוֹהֵג עִמְּךָ כְּעֵשָׂו הָרָשָׁע, עוֹדֶנּוּ בְּשִׂנְאָתוֹ (ב"ר פ' ע"א)◆

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ז) וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים. פֵּי' הֵשִׁיבוּהוּ תְּשׁוּבָה וְאָמְרוּ לוֹ בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ פֵּי' הוּא מַרְאֶה פָּנִים הֵיוֹת אָחִיךָ וּכְפִי הָאֱמֶת הוּא עֵשָׂו הָרָשׁוּם בְּשִׂנְאָה, וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְגוֹ' פֵּי' הוֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ בְּדֶרֶךְ אַחְוָה וְד' מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ לְמַחְשָׁבָה רָעָה:

עוֹד יִרְצֶה בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ בְּהוֹרָאַת פָּנִים צְהֻבּוֹת וְהֶרְאִינוּ לוֹ גַּם כֵּן פָּנִים שֶׁל זַעַם לְצַד הֱיוֹתוֹ כְּפִי הָאֱמֶת עֵשָׂו בְּלֹא אַחְוָה, וְהוּא עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ' ע"ה) שֶׁהֶרְאוּהוּ מַחֲנוֹת רוֹכְבֵי אֵשׁ וְכוּ' לְהַפְחִידוֹ אִם לֹא יִתְנַהֵג בְּמִדַּת הָאַחְוָה, וְטַעַם שֶׁלֹּא הֶחֱלִיטוּ הַשְּׁלִיחוּת בְּאֹפֶן אֶחָד, לְצַד שֶׁהָיָה מַרְאֶה בְּפָנָיו אַחְוָה וּלְבָבוֹ לֹא כֵּן יְדַמֶּה, לָזֶה עָשׂוּ ב' אָפְנֵי שְׁלִיחוּת אִם לְטוֹב אִם וְכוּ': תורה ח

(ח) וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:

ח ודחיל יַעֲקֹב לַחֲדָא וַעֲקַת לֵהּ וּפַלִיג יָת עַמָּא די עִמֵּהּ וְיָת עָנָא וְיָת תּוֹרֵי וְגַמְלַיָּא לִתְרֵין מַשִּׁירָיָן:

רש"י ◄ וַיִּירָא וַיֵּצֶר • "וַיִּירָא" שֶׁמָּא יֵהָרֵג (ב"ר ותנחומא), "וַיֵּצֶר לוֹ" אִם יַהֲרֹג הוּא אֶת אֲחֵרִים.

(ט) וַיֹּאמֶר אִם־יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה:

ט ואמר אִם יֵיתֵי עֵשָׂו לְמַשְׁרִיתָא חָדָא וְיִמְחִנֵּהּ וִיהֵי (נ"י וְיִמְחֵנַהּ וּתְהֵי) מַשְׁרִיתָא דְתִשְׁתָּאַר לְשֵׁיזְבָא:

רש"י ◄ הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ • 'מַחֲנֶה' מְשַׁמֵּשׁ לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה. (תהלים כז) "אִם תַּחֲנֶה עָלַי מַחֲנֶה" חֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה, (לקמן לג) "הַמַּחֲנֶה הַזֶּה" לְשׁוֹן זָכָר. וְכֵן יֵשׁ שְׁאָר דְּבָרִים מְשַׁמְּשִׁים לְשׁוֹן זָכָר וּלְשׁוֹן נְקֵבָה: (לעיל יט) "הַשֶּׁמֶשׁ יָצָא עַל הָאָרֶץ", (תהלים יט) "מִקְצֵה הַשָּׁמַיִם מוֹצָאוֹ", חֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר, (מלכים ב ג) "וְהַשֶּׁמֶשׁ זָרְחָה עַל הַמַּיִם", חֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה. וְכֵן רוּחַ (איוב א) "וְהִנֵּה רוּחַ גְּדוֹלָה בָּאָה", חֲרֵי לְשׁוֹן נְקֵבָה, "וַיִּגַּע בְּאַרְבַּע פִּנּוֹת הַבַּיִת", חֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר. (מלכים א יט) "וְרוּחַ גְּדוֹלָה וְחָזָק מְפָרֵק הָרִים", חֲרֵי לְשׁוֹן זָכָר וּנְקֵבָה. וְכֵן 'אֵשׁ' (במדבר טז) "וְאֵשׁ יָצְאָה מֵאֵת ה'", לְשׁוֹן נְקֵבָה, (תהלים קד) "אֵשׁ לוֹהֵט", לְשׁוֹן זָכָר. וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה • עַל־כָּרְחוֹ, כִּי אֶלֶחֱם עִמּוֹ. הִתְקִין עַצְמוֹ לִשְׁלֹשָׁה דְּבָרִים: לְדוֹרוֹן, לִתְפִלָּה וּלְמִלְחָמָה. לְדוֹרוֹן: "וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל פָּנָיו", לִתְפִלָּה: "אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם", לְמִלְחָמָה: "וְהָיָה הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה".

(י) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה עִמָּךְ:

י ואמר יַעֲקֹב אֱלָהּהּ דְּאַבָּא אַבְרָהָם וֵאלָהּהּ דְּאַבָּא יִצְחָק יְיָ די אֲמַר לִי תּוּב לְאַרְעָךְ וּלְיַלְדוּתָךְ וְאוֹטֵיב עִמָּךְ:

רש"י ◄ וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק • וּלְהַלָּן הוּא אוֹמֵר: "וּפַחַד יִצְחָק". וְעוֹד, מַהוּ שֶׁחָזַר וְהִזְכִּיר שֵׁם הַמְיֻחָד, הָיָה לוֹ לִכְתֹּב "הָאוֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ" וְגוֹ'? אֶלָּא כָּךְ אָמַר יַעֲקֹב לִפְנֵי הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: שְׁתֵּי הַבְטָחוֹת הִבְטַחְתַּנִי: אַחַת, בְּצֵאתִי מִבֵּית אָבִי מִבְּאֵר שֶׁבַע, שֶׁאָמַרְתָּ לִי: "אֲנִי ה' אֱלֹהֵי אַבְרָהָם אָבִיךָ וֵאלֹהֵי יִצְחָק", וְשָׁם אָמַרְתָּ לִי: "וּשְׁמַרְתִּיךָ בְּכֹל אֲשֶׁר תֵּלֵךְ", וּבְבֵית לָבָן אָמַרְתָּ לִי: "שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וּלְמוֹלַדְתֶּךָ וְאֶהְיֶה עִמָּךְ", וְשָׁם נִגְלֵיתָ אֵלַי בַּשֵּׁם הַמְיֻחָד לְבַדּוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר ה' אֶל יַעֲקֹב שׁוּב אֶל אֶרֶץ אֲבוֹתֶיךָ וְגוֹ'", בִּשְׁתֵּי הַבְטָחוֹת הָאֵלּוּ אֲנִי בָּא לְפָנֶיךָ.

(יא) קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:

יא זְעִירָן זָכוּתִי מִכֹּל חִסְדִּין וּמִכָּל טַבְוָן די עֲבַדְתָּ עִם עַבְדָּךְ אֲרֵי יְחִידִי עֲבָרִית יָת יַרְדְּנָא הָדֵין וּכְעַן הֲוַיתִי לִתְרֵין (נ"י לְתַרְתֵּין) מַשִּׁרְיָן:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ח) וַיִּירָא יַעֲקֹב וְגוֹ' וַיֹּאמֶר וְגוֹ'. פֵּי' נִכְנַס בְּגֶדֶר לַהֲרֹג אוֹ לְהֵרָג, לָזֶה כְּנֶגֶד לְהֵרָג יָרֵא מְאֹד, וּכְנֶגֶד לַהֲרֹג וַיֵּצֶר לוֹ, וְלָזֶה לֹא אָמַר הַכָּתוּב מְאֹד אַחַר וַיֵּצֶר:

עוֹד יִרְצֶה כִּי לְצַד שֶׁהוֹדִיעוּהוּ כִּי עֵשָׂו מְעָרִים לְהֵרָאוֹת אַחֲוָה, וְהוּא שׂוֹנֵא, יָרֵא יַעֲקֹב שֶׁלֹּא לְהָכִין עַצְמוֹ לְמִלְחָמָה, שֶׁמָּא עֵשָׂו יַהַרְגֵהוּ וְאֵין בְּיָדוֹ שֶׁל יַעֲקֹב כְּלֵי קֶרֶב, וּלְהָכִין עַצְמוֹ בִּכְלֵי קֶרֶב וַיֵּצֶר לוֹ כִּי אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא יַעֲשֶׂה עֵשָׂו רָעָה וּכְשֶׁיִּרְאֵהוּ מוּכָן בִּכְלֵי קֶרֶב יֹאמַר עֵשָׂו הֲלֹא יַעֲקֹב הוּא דּוֹרֵשׁ רָעָה וּבָזֶה יְחַדֵּשׁ שִׂנְאָתוֹ, וְלָזֶה נִתְחַכֵּם וַיַּחַץ וְגוֹ' פֵּרוּשׁ חִצָּה הָעָם, חֲצִי הָרִאשׁוֹן מַרְאִים פְּנֵי אַהֲבָה וְחִבָּה כְּאָח לְאָחִיו, וַחֲצִי מַחֲנֵהוּ מוּכָן וּמְזֻיָּן: תורה ט

ט) וַיֹּאמֶר אִם יָבֹא וְגוֹ'. פֵּי' אִם יָבֹא עֵשָׂו בְּמִלְחָמָה וְהִכָּה מַחֲנֶה הָרִאשׁוֹן יִהְיֶה מַחֲנֶה ב' שֶׁהֵכִין לְמִלְחָמָה לִפְלֵטָה, כְּשֶׁיִּתְחִיל הוּא וְיִרְאֶה כִּי הוּא שׂוֹנֵא יִהְיֶה וַדַּאי מַחֲנֶה הַפָּלִיט שֶׁהֵכִין בִּכְלֵי זַיִן וְיִפָּלֵט עַצְמוֹ וְאוּלַי שֶׁגַּם מַחֲנֶה הָרִאשׁוֹן יִמָּלֵט לְבַל יְכַלֶּהוּ, וְהַכֹּל עָשָׂה יַעֲקֹב בְּהִתְחַבּוּנוּת לְבַל יִצְטָרֵךְ לְנֵס וַה' יִגְמֹר בַּעֲדוֹ: תורה י

רש"י◄ **קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים •** (שבת לג) נִתְמַעֲטוּ זְכֻיּוֹתַי עַל־יְדֵי הַחֲסָדִים וְהָאֱמֶת שֶׁעָשִׂיתָ עִמִּי. לְכָךְ אֲנִי יָרֵא, שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא, וְיִגְרֹם לִי לְהִמָּסֵר בְּיַד עֵשָׂו. **וּמִכָּל־הָאֱמֶת •** אֲמִתַּת דְּבָרֶיךָ, **שֶׁשָּׁמַרְתָּ לִי כָּל הַהַבְטָחוֹת שֶׁהִבְטַחְתַּנִי. כִּי בְמַקְלִי •** לֹא הָיָה עִמִּי: לֹא כֶּסֶף, וְלֹא זָהָב וְלֹא מִקְנֶה, אֶלָּא מַקְלִי לְבַדּוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: נָתַן מַקְלוֹ בַּיַּרְדֵּן, וְנִבְקַע הַיַּרְדֵּן.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('לקוטי שיחות' כרך ה עמ' 693 – מתוך 'התקשרות')

שֶׁמָּא מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא וְיִגְרֹם לִי לְהִימָּסֵר בְּיַד עֵשָׂו (רש"י)

כֵּיצַד יַעֲקֹב אָבִינוּ, בְּחִיר הָאָבוֹת, חָשַׁשׁ שֶׁמָּא נִתְלַכְלֵךְ בְּחֵטְא חַס־וְשָׁלוֹם?

אֶלָּא שֶׁבְּכָל פַּעַם שֶׁאָדָם מִתְעַלֶּה בְּרוּחָנִיּוּת, נֶחְשֶׁבֶת דַּרְגָּתוֹ הַקּוֹדֶמֶת לְחֵטְא (בְּמוּבָן שֶׁל חִסָּרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב "וְהָיִיתִי אֲנִי וּבְנִי שְׁלֹמֹה **חַטָּאִים**").

'חֵטְא' זֶה הוּא לֹא רַק מִפְּנֵי שֶׁכְּעֵת נִדְרֶשֶׁת מִמֶּנּוּ עֲבוֹדָה שְׁלֵמָה יוֹתֵר, וְאִם יְקַיֵּים אֶת הַמִּצְוֹת בְּאוֹתָהּ הִתְלַהֲבוּת וְכַוָּנָה כְּפִי שֶׁקִּיְּמָן קוֹדֶם לָכֵן - לֹא יִהְיוּ אֵלֶּה מִצְוֹת שְׁלֵמוֹת. אֶלָּא עוֹד זֹאת, אַף הַמִּצְוֹת שֶׁכְּבָר קִיַּם עַד כֹּה - נִגְרָעוֹת עַתָּה מִשְּׁלִימוּתָן וְנַעֲשׂוֹת חֲסֵרוֹת ('חֲטָאִים') לְגַבֵּי דַּרְגָּתוֹ הַנּוֹכְחִית.

וְזֶהוּ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב: מִכֵּיוָן שֶׁהַקָּבָּ"ה הִשְׁפִּיעַ לִי רוֹב חֲסָדִים, יָרֵא אֲנִי שֶׁמָּא עַתָּה, בְּדַרְגָּתִי הַנַּעֲלִית יוֹתֵר ("מִשֶּׁהִבְטַחְתַּנִי") - מַעֲשֵׂי הַקּוֹדְמִים הֵם בִּבְחִינַת חֵטְא, "נִתְלַכְלַכְתִּי בְּחֵטְא".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ ('לקוטי שיחות' כרך טו, עמ' 672 – מתוך 'התקשרות')

יֵשׁ לִשְׁאוֹל, הֲרֵי כְּבָר עָבְרוּ רוֹב שְׁנוֹתָיו שֶׁל יַעֲקֹב (שֶׁהֲרֵי בְּאוֹתָהּ שָׁעָה הָיָה בֶּן ע"ז שָׁנָה), וְ"כֵּיוָן שֶׁיָּצְאוּ רוֹב שְׁנוֹתָיו שֶׁל אָדָם וְלֹא חָטָא, שׁוּב אֵינוֹ חוֹטֵא", וּמַדּוּעַ אֵפוֹא חָשַׁשׁ מֵהַחֵטְא?

וַיֵּשׁ לוֹמַר, שֶׁאֵין הַפֵּירוּשׁ שֶׁנִּדְמָה לְיַעֲקֹב שֶׁהָיָה חִסָּרוֹן בַּעֲבוֹדָתוֹ, אֶלָּא שֶׁלַּעֲבוֹדָתוֹ לֹא הָיְתָה שׁוּם תְּפִיסַת מָקוֹם בְּעֵינָיו. לִהְיוֹתוֹ בָּטֵל בְּעָצָם, הִגִּיעַ לְדַרְגָּה שֶׁבָּהּ אֵין לִמְצִיאוּת הַנִּבְרָאִים וַעֲבוֹדָתָם שׁוּם תְּפִיסַת מָקוֹם בְּעֵינֵיהֶם.

(יב) **הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים:**

יב **שֶׁזַּבְנִי כְּעַן מִידָא דְּאָחִי מִידָא דְּעֵשָׂו אֲרֵי דַחֵל אֲנָא מִנֵּהּ דִּילְמָא יֵיתֵי וְיִמְחִנַּנִי אִמָּא עַל בְּנַיָּא:**

רש"י◄ **מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו •** מִיַּד אָחִי, שֶׁאֵין נוֹהֵג עִמִּי כְּאָח, אֶלָּא כְּעֵשָׂו הָרָשָׁע.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יא) קָטֹנְתִּי וְגוֹ'. אוֹמְרוֹ מִכָּל הַחֲסָדִים וְאַחַר כָּךְ מִכָּל הָאֱמֶת וּמִן הָרָאוּי הָיָה לוֹ לְהַקְדִּים הָאֱמֶת וְאַחַר כָּךְ הַחֶסֶד שֶׁהוּא לִפְנִים מִשּׁוּרַת הַדִּין, נִתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁחֶסֶד אֵל אֵין כֹּחַ בָּאָדָם לְשַׁלֵּם לְאֵל עֶלְיוֹן וְאֵלָיו יִקְרָא אֱמֶת כִּי אֵין לוֹ תַּשְׁלוּם מֵאָדָם כְּאוֹמְרוֹ (אִיּוֹב לה) אִם צָדַקְתָּ מַה תִּתֶּן לוֹ, וּכְפִי זֶה יִקְרֶא חֶסֶד שֶׁל אֱמֶת עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ' צ"ו) חֶסֶד הֶעָשׂוּי עִם הַמֵּתִים קָרוּי שֶׁל אֱמֶת:

עוֹד יְכַוֵּן לוֹמַר ב' פְּרָטֵי הַטָּבָה, הָאֶחָד הַחֶסֶד שֶׁנִּתְחַסֵּד עִמּוֹ ה' בְּרֹב טוּב, וְהַב' שֶׁהֶעֱמִידוֹ בְּיָדוֹ וְלֹא נְתָנוֹ לְלָבָן לְגָזְלוֹ וּלְחָמְסוֹ וְשָׁמַר לוֹ הָאֱמֶת פֵּי' שֶׁהֶעֱמִיד בְּיָדוֹ אֶת הַחֶסֶד, וְיֵשׁ לְךָ לָדַעַת כִּי לִפְעָמִים יִתְחַסֵּד ה' עִם אָדָם וְיִהְיֶה נִגְזָל מֵהַזּוּלַת לִהְיוֹת בְּחִירִי וַה' יָשׁוּב יְרַחֲמֵהוּ תְּמוּרַת הַנִּבְחָר, וְהִנֵּה מְצִיאוּת זֶה הוּא חֵצִי נֶחָמָה לַנִּגְזָל וְלֹא נֶחָמָה שְׁלֵמָה כִּי תָּמִיד חוֹשֵׁב בְּחִסָּרוֹנוֹ אֲשֶׁר גְּזָלוֹ הַגַּזְלָן לְב' סִבּוֹת, הָאֶחָד שֶׁיְּחֻשַּׁב כִּי אִם לֹא הָיָה גּוֹזְלוֹ הָיָה לוֹ לְתוֹסֶפֶת הַגָּזוּל וְהַנּוֹסָף. וְהַב' עַל כָּל פָּנִים יִכְאַב לִבּוֹ עַל הַגַּזְלָן אֲשֶׁר עָשָׂה וְהִצְלִיחַ, מַה שֶׁאֵין כֵּן אִם יַעֲשֶׂה ה' הַשְׁלָמַת הַגְּזֵלָה מֵהַגַּזְלָן עַצְמוֹ שֶׁיּוֹצִיא בּוֹלְעוֹ מִפִּיו נֶחָמָה זוֹ נֶחָמָה, וְהוּא מַה שֶׁעָשָׂה לְיַעֲקֹב שֶׁהָיָה מְשַׁלֵּם לוֹ מִנִּכְסֵי גַּזְלָן עַצְמוֹ הוּא לָבָן דִּכְתִיב (לְעֵיל ל"א ט') וַיַּצֵּל ה' אֶת מִקְנֵה אֲבִיכֶם וַיִּתֵּן לִי שֶׁהָיָה מוֹצִיא בְּלִעוֹ שֶׁל לָבָן מִפִּיו וּמֵחֲזִיר מָמוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, וְהוּא אוֹמְרוֹ וּמִכָּל הָאֱמֶת וְנָכוֹן: תורה יב

יב) הַצִּילֵנִי נָא. אוֹמְרוֹ נָא לְשׁוֹן בַּקָּשָׁה גַּם לְשׁוֹן עַתָּה פֵּי' לְבַל יִפְרֹץ בּוֹ עֵשָׂו, וְיֹאמַר ה' כִּי הוּא יָשִׁיב כָּל אֲשֶׁר לוֹ לְמִשְׁנָה, לָזֶה הִתְפַּלֵּל לִפְנֵי ה' שֶׁיַּצִּילֵהוּ וְיַעֲמִיד בְּיָדוֹ אֶת אֲשֶׁר הִגִּיעוֹ עַתָּה וְלֹא תֵּעָשֶׂנָּה יָדָיו שֶׁל עֵשָׂו תּוּשִׁיָּה הֲגַם שֶׁיָּשׁוּב ה' שְׁבוּתוֹ אַחֲרֵי כֵן:

מִיַּד אָחִי וְגוֹ'. רַשִּׁ"י ז"ל פֵּי' אָחִי שֶׁאֵינוֹ נוֹהֵג עִמִּי כְּאָח אֶלָּא כְּעֵשָׂו הָרָשָׁע, וְלִדְבָרָיו ז"ל לֹא הָיָה לוֹ לוֹמַר אֶלָּא מִיַּד אָחִי עֵשָׂו וּמוּבָן הַדָּבָר מִיּתּוּר אוֹמְרוֹ עֵשָׂו כִּי אֵין לוֹ אָח זוּלָתוֹ:

אָכֵן נִתְכַּוֵּן לְהִתְפַּלֵּל לִהְיוֹת שֶׁהָיוּ לְעֵשָׂו ב' בְּחִינוֹת הַתֹּקֶף הָאֶחָד לְצַד זְכוּת יְצִחָק וְהַב' לְצַד גֹּדֶל תָּקְפּוֹ וּמַעֲלָתוֹ וְצָרִיךְ חֹזֶק גָּדוֹל לְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ לָזֶה הִתְפַּלֵּל שֶׁלֹּא תַּעֲמֹד לוֹ זְכוּת אָבוֹת. וְהוּא אוֹמְרוֹ הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי הֲגַם שֶׁאָח עֵשָׂו לְיַעֲקֹב וְאַף עַל פִּי כֵן אֲנִי מִתְפַּלֵּל. וּכְנֶגֶד בְּחִינַת גֹּדֶל תָּקְפּוֹ אָמַר מִיַּד עֵשָׂו וְיָדוּעַ הוּא בִּנְשָׁא וָרָם:

עוֹד יְכַוֵּן לוֹמַר עַל זֶה הַדֶּרֶךְ הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי אִם יִתְחַכֵּם עָלָיו לְהָרַע בְּרַמָּאוּת אַחְוָה שֶׁהוּא דֶּרֶךְ שֶׁאֵין יַעֲקֹב יָכוֹל לְהִנָּצֵל מִמֶּנּוּ, מִיַּד עֵשָׂו אִם יִפְרְסֵם רִשְׁעוֹ לְהָרַע גַּם לָזֶה הָצְרַךְ לְתִפְלָה לְהַצִּילוֹ מִיָּדוֹ:

עוֹד יְכַוֵּן לְהַזְכִּיר רִשְׁעוּתוֹ שֶׁל עֵשָׂו, הָא' מִיַּד אָחִי וְהוּא מְבַקֵּשׁ לַהֲרֹג

(יג) וְאַתָּה אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב׃

יג וְאַתְּ אֲמַרְתְּ אוֹטָבָא אוֹטֵיב עִמָּךְ וְאֶשַׁוִּי יָת בְּנָיִךְ סַגִּיאִין כְּחַלָּא דְיַמָּא דִּי לָא יִתְמְנוּן מִסַּגִּי׃

רש"י◄ הֵיטֵב אֵיטִיב • "הֵיטֵב" בִּזְכוּתְךָ, "אֵיטִיב" בִּזְכוּת אֲבוֹתֶיךָ (ב"ר). וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ כְּחוֹל הַיָּם • וְהֵיכָן אָמַר לוֹ כֵּן? וַהֲלֹא לֹא אָמַר לוֹ אֶלָּא (לעיל כח) "וְהָיָה זַרְעֲךָ כַּעֲפַר הָאָרֶץ"? אֶלָּא, שֶׁאָמַר לוֹ (שם) "כִּי לֹא אֶעֱזָבְךָ עַד אֲשֶׁר אִם־עָשִׂיתִי אֵת אֲשֶׁר דִּבַּרְתִּי לָךְ", וּלְאַבְרָהָם אָמַר: (לעיל כב) "הַרְבָּה אַרְבֶּה אֶת זַרְעֲךָ כְּכוֹכְבֵי הַשָּׁמַיִם וְכַחוֹל אֲשֶׁר עַל שְׂפַת־הַיָּם".

◆ יום שני י"ד כסלו ◆

(יד) וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו׃

יד וּבָת תַּמָּן בְּלֵילְיָא הַהוּא וּנְסִיב מִן דְּאַיְתִי בִידֵהּ תִּקְרֻבְתָּא לְעֵשָׂו אֲחוּהִי׃

רש"י◄ הַבָּא בְיָדוֹ • בִּרְשׁוּתוֹ, וְכֵן (במדבר כא) "וַיִּקַּח אֶת כָּל־אַרְצוֹ מִיָּדוֹ". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "מִן־הַבָּא בְיָדוֹ", אֲבָנִים טוֹבוֹת וּמַרְגָּלִיּוֹת, שֶׁאָדָם צָר בִּצְרוֹר וְנוֹשְׂאָם בְּיָדוֹ. דָּבָר אַחֵר: "מִן־הַבָּא בְיָדוֹ", מִן הַחֵלִין, שֶׁנָּטַל מַעֲשֵׂר, כְּמַה דְּאַתְּ אָמַר: (לעיל כח) "עַשֵּׂר אֲעַשְּׂרֶנּוּ לָךְ", וַהֲדַר לָקַח "מִנְחָה".

(טו) עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים׃

טו עִזֵּי מָאתָן וּתְיָשַׁיָּא עֶסְרִין רְחֵלִין מָאתָן וְדִכְרִין עֶסְרִין׃

רש"י◄ עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים עֶשְׂרִים • מָאתַיִם עִזִּים צְרִיכוֹת עֶשְׂרִים תְּיָשִׁים. וְכֵן כֻּלָּם, הַזְּכָרִים כְּדֵי צֹרֶךְ הַנְּקֵבוֹת. וּבְ"בְּרֵאשִׁית רַבָּה" דּוֹרֵשׁ מִכָּאן לָעוֹנָה הָאֲמוּרָה בַּתּוֹרָה: הַטַּיָּלִים, בְּכָל יוֹם. הַפּוֹעֲלִים, שְׁתַּיִם בְּשַׁבָּת. הַחַמָּרִים, אַחַת בְּשַׁבָּת. הַגַּמָּלִים, אַחַת לְשִׁלְשִׁים יוֹם. הַסַּפָּנִים, אַחַת לְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים. וְאֵינִי יוֹדֵעַ לְכַוֵּן הַמִּדְרָשׁ הַזֶּה בְּכִוּוּן, אַךְ נִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁלָּמַדְנוּ מִכָּאן, שֶׁאֵין הָעוֹנָה שָׁוָה בְּכָל אָדָם, אֶלָּא לְפִי טֹרַח הַמֶּטָּל עָלָיו, שֶׁמָּצִינוּ כָּאן שֶׁמָּסַר לְכָל תַּיִשׁ עֶשֶׂר עִזִּים וְכֵן לְכָל אַיִל, לְפִי שֶׁהֵם פְּנוּיִים מִמְּלָאכָה דַּרְכָּן לְהַרְבּוֹת תַּשְׁמִישׁ לְעַבֵּר עֶשֶׂר נְקֵבוֹת, וּבְהֵמָה מִשֶּׁנִּתְעַבְּרָה אֵינָהּ מְקַבֶּלֶת זָכָר. וּפָרִים, שֶׁעוֹסְקִין בִּמְלָאכָה, לֹא מָסַר לְזָכָר אֶלָּא אַרְבַּע נְקֵבוֹת. וְלַחֲמוֹר, שֶׁהוֹלֵךְ בְּדֶרֶךְ רְחוֹקָה - שְׁתֵּי נְקֵבוֹת לְזָכָר. וְלַגְּמַלִּים, שֶׁהוֹלְכִים דֶּרֶךְ יוֹתֵר רְחוֹקָה - נְקֵבָה אַחַת לְזָכָר.

(טז) גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם עֲשָׂרָה׃

טז גַּמְלֵי מֶנְקָתָא וּבְנֵיהוֹן תְּלָתִין תּוֹרְתָא אַרְבְּעִין וְתוֹרֵי עַסְרָא אַתְנָן עֶסְרִין וְעִירֵי עַסְרָא׃

רש"י◄ גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים • וּבְנֵיהֶם עִמָּהֶם, וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: וּבְנֵיהֶם — בַּנָּאֵיהֶם, זָכָר כְּנֶגֶד נְקֵבָה, לְפִי שֶׁצָּנוּעַ בְּתַשְׁמִישׁ לֹא פֵּרְסְמוֹ הַכָּתוּב (ב"ר). וַעְיָרִם • חֲמוֹרִים זְכָרִים.

(יז) וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר׃

יז וִיהַב בְּיַד עַבְדּוֹהִי עֵדְרָא עֵדְרָא בִּלְחוֹדוֹהִי וַאֲמַר לְעַבְדּוֹהִי עִבְרוּ קֳדָמַי וְרִוְחָא תְּשַׁוּוּן בֵּין עֵדְרָא וּבֵין עֵדְרָא׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אֶת אָחִיו הֵאִם יֵשׁ רָשָׁע כָּזֶה וְיֵשׁ בַּדִּין לְהַשְׁפִּילוֹ לִפְנֵי יַעֲקֹב, וְעוֹד מִיַּד עֵשָׂו שֶׁמִּקְרְסָם בְּרֶשַׁע לְבַד מֵעָוֹן זֶה וְלֹא יָמוּת צַדִּיק לִפְנֵי רָשָׁע: תורה יג

טו) עִזִּים מָאתַיִם וְגוֹ'. שָׁמַעְתִּי מִמּוֹרִי זְקֵנִי זצוק"ל שֶׁנִּתְכַּוֵּן יַעֲקֹב בַּחֶשְׁבּוֹן שֶׁשָּׁלַח מִבַּעֲלֵי חַיִּים כְּחֶשְׁבּוֹן שֶׁעִיר שֶׁעוֹלֶה בּוֹ תק"ף, וְלָזֶה שָׁלַח בַּחֶשְׁבּוֹן עִזִּים וּרְחֵלִים ת"מ וּגְמַלִּים שְׁלֹשִׁים עִם בְּנֵיהֶם הֵם שִׁשִּׁים הֲרֵי ת"ק פָּרוֹת וּפָרִים חֲמִשִּׁים אֲתוֹנוֹת וַעֲיָרִים שְׁלֹשִׁים הֲרֵי תק"ף לְשַׁבֵּר תְּקִפּוֹ: תורה טז

רש"י◄ עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ • כָּל מִין וּמִין לְעַצְמוֹ. עִבְרוּ לְפָנַי • דֶּרֶךְ יוֹם, אוֹ פָּחוֹת, וַאֲנִי אָבֹא אַחֲרֵיכֶם. וְרֶוַח תָּשִׂימוּ • עֵדֶר לִפְנֵי חֲבֵרוֹ מְלֹא עַיִן כְּדֵי לְהַשְׁבִּיעַ עֵינוֹ שֶׁל אוֹתוֹ רָשָׁע, וּלְתַוְּהוֹ עַל רִבּוּי הַדּוֹרוֹן.

(יח) וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ:

יח וּפַקִּיד יָת קַדְמָאָה לְמֵימַר אֲרֵי יְעַרְעִנָּךְ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְנָךְ לְמֵימַר לְמָן אַתְּ וּלְאָן אַתְּ אָזֵל וּלְמָן אִלֵּין דְּקֳדָמָךְ:

רש"י◄ לְמִי־אַתָּה • שֶׁל מִי אַתָּה, מִי שׁוֹלְחֶךָ, וְתַרְגּוּמוֹ: 'לְמָן אַתְּ'. וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ • וְאֵלֶּה שֶׁלְּפָנֶיךָ, שֶׁל מִי הֵם, לְמִי הַמִּנְחָה הַזֹּאת שְׁלוּחָה? לַמֵּ"ד מְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה בִּמְקוֹם 'שֶׁל', כְּמוֹ (לעיל לא) "וְכֹל אֲשֶׁר אַתָּה רוֹאֶה לִי הוּא", שֶׁלִּי הוּא, (תהלים כד) "לַה' הָאָרֶץ וּמְלוֹאָהּ", שֶׁל ה'.

(יט) וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ:

יט וְתֵימַר לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב תִּקְרֻבְתָּא הִיא דִּמְשַׁלְּחָא לְרִבּוֹנִי לְעֵשָׂו וְהָא אַף הוּא אָתֵי בַּתְרָנָא:

רש"י◄ וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב • עַל רִאשׁוֹן - רִאשׁוֹן, וְעַל אַחֲרוֹן - אַחֲרוֹן. שֶׁשָּׁאַלְתָּ: 'לְמִי אַתָּה'? לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב אֲנִי, וְתַרְגּוּמוֹ: 'לְעַבְדְּךָ לְיַעֲקֹב', וְשֶׁשָּׁאַלְתָּ: 'וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ'? מִנְחָה הִיא שְׁלוּחָה וְגוֹ'. וְהִנֵּה גַם־הוּא • יַעֲקֹב.

(כ) וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו בְּמִצַּאֲכֶם אֹתוֹ:

כ וּפַקִּיד אַף יָת תִּנְיָנָא אַף יָת תְּלִיתָאָה אַף יָת כָּל דְּאָזְלִין בָּתַר עֲדָרַיָּא לְמֵימַר כְּפִתְגָּמָא הָדֵין תְּמַלְּלוּן עִם עֵשָׂו כַּד תַּשְׁכְּחוּן יָתֵהּ:

(כא) וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא פָנָי:

כא וְתֵימְרוּן אַף הָא עַבְדְּךָ יַעֲקֹב אָתֵי בַּתְרָנָא אֲרֵי אֲמַר אַנְחִנֵּהּ לְרוּגְזֵהּ בְּתִקְרֻבְתָּא דְּאָזְלַת לְקָדָמַי וּבָתַר כֵּן אֶחֱזֵי אַפּוֹהִי מָאִים יִסַּב אַפָּי:

רש"י◄ אֲכַפְּרָה פָנָיו • אֲבַטֵּל רָגְזוֹ, וְכֵן (ישעיה כח) "וְכֻפַּר בְּרִיתְכֶם אֶת מָוֶת", (שם מז) "לֹא תּוּכְלִי כַּפָּרָה". וְנִרְאֶה בְּעֵינַי שֶׁכָּל כַּפָּרָה שֶׁאֵצֶל עָוֹן וְחֵטְא וְאֵצֶל פָּנִים, כֻּלָּן לְשׁוֹן קִנּוּחַ וְהַעֲבָרָה הֵן וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא, וְהַרְבֵּה בַּגְּמָרָא: 'וְכַפֵּר יְדֵיהּ, בָּעֵי לְכַפּוּרֵי יְדֵיהּ בְּהַהוּא גַּבְרָא', וְגַם בִּלְשׁוֹן הַמִּקְרָא נִקְרָאִים הַמִּזְרָקִים שֶׁל קֹדֶשׁ: "כְּפוֹרֵי זָהָב", עַל שֵׁם שֶׁהַכֹּהֵן מְקַנֵּחַ יָדָיו בָּהֶן בִּשְׂפַת הַמִּזְרָק.

(כב) וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן בַּלַּיְלָה הַהוּא בַּמַּחֲנֶה:

כב וַעֲבָרַת תִּקְרֻבְתָּא עַל אַפּוֹהִי וְהוּא בָּת בְּלֵילְיָא הַהוּא בְּמַשְׁרִיתָא:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יח) וַיְצַו אֶת וְגוֹ' לֵאמֹר. אוֹמְרוֹ לֵאמֹר לְלֹא צֹרֶךְ פֵּי' הַגֵּם שֶׁלֹּא יִשְׁאַל בְּנֹסַח זֶה אֶלָּא שֶׁיֹּאמַר הַשְּׁאֵלָה בְּלָשׁוֹן שֶׁיִּהְיֶה מוּבָן מִמֶּנּוּ שֶׁשּׁוֹאֵל כֵּן: **אוֹ** יֹאמַר שֶׁיִּתְחַיְּבוּ לְהָשִׁיב הַגֵּם שֶׁלֹּא תִּהְיֶה הַשְּׁאֵלָה מִפֶּה אֶל פֶּה אֲלֵיהֶם אֶלָּא שֶׁיִּשְׁאַל הוּא לַזּוּלַת וְהַזּוּלַת יִשְׁאַל אוֹתָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ וּשְׁאֵלְךָ הוּא אוֹ שֶׁיֹּאמַר לִשְׁאֹל אוֹתְךָ. אוֹ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וּשְׁאֵלְךָ וְתִהְיֶה הַשְּׁאֵלָה לַזּוּלַת לֵאמֹר לְךָ: תורה יט

יט) וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ וְגוֹ'. פֵּי' כְּנֶגֶד אוֹמְרוֹ לְמִי אַתָּה תְּשׁוּבָה שֶׁל עַבְדְּךָ יַעֲקֹב, כְּנֶגֶד וְאָנָה תֵלֵךְ לְהוֹלִיךְ מִנְחָה וְהוּא אוֹמְרוֹ מִנְחָה שְׁלוּחָה, וּכְנֶגֶד וּלְמִי לַאדֹנִי לְעֵשָׂו: תורה כ

כא) וַאֲמַרְתֶּם וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ טַעַם שֶׁהִנֵּה הוּא אַחֲרֵינוּ וְלֹא קֹדֶם וְלֹא עִמָּנוּ כִּי אָמַר אֲכַפְּרָה וְגוֹ' קֹדֶם וְאַחַר כָּךְ אֶרְאֶה פָנָיו: תורה כא

רש"י◄ **עַל־פָּנָיו** • כְּמוֹ לְפָנָיו, וְכֵן (ירמיה ו) "חָמָס וָשֹׁד יִשָּׁמַע בָּה עַל־פָּנַי תָּמִיד", וְכֵן (ישעיה סה) "הַמַּכְעִסִים אוֹתִי עַל־פָּנַי". וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "עַל פָּנָיו", אַף הוּא שָׁרוּי בְּכַעַס, שֶׁהָיָה צָרִיךְ לְכָל זֶה (ב"ר).

(כג) **וַיָּקָם ׀ בַּלַּיְלָה הוּא וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק:**

כג וְקָם בְּלֵילְיָא הוּא וּדְבַר יָת תַּרְתֵּין נְשׁוֹהִי וְיָת תַּרְתֵּין לְחֵינָתֵהּ וְיָת חַד עֲסַר בְּנוֹהִי וַעֲבַר יָת מַעֲבַר יוּבְקָא:

רש"י◄ **וְאֶת־אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו** • (ב"ר) וְדִינָה הֵיכָן הָיְתָה? נְתָנָהּ בְּתֵבָה וְנָעַל בְּפָנֶיהָ, שֶׁלֹּא יִתֵּן בָּהּ עֵשָׂו עֵינָיו, וּלְכָךְ נֶעֱנַשׁ יַעֲקֹב שֶׁמְּנָעָהּ מֵאָחִיו, שֶׁמָּא תַּחֲזִירֶנּוּ לְמוּטָב, וְנָפְלָה בְּיַד שְׁכֶם. **יַבֹּק** • שֵׁם הַנָּהָר.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 263)

וְדִינָה הֵיכָן הָיְתָה (רש"י לב, כג) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ לֹא הֻקְשָׁה לוֹ הֵיכָן הָיוּ הַתְּאוֹמוֹת שֶׁנּוֹלְדוּ עִם כָּל הַשְּׁבָטִים (רש"י פרשתנו לה, יז). וְיֵשׁ לְתָרֵץ עַל פִּי מַה שֶּׁכָּתַב רַשִׁ"י (בראשית ד, א־ב) עַל הַפָּסוּק "וַתֵּלֶד אֶת קַיִן", שֶׁהַמִּלָּה "אֶת" בָּאָה לְרַבּוֹת שֶׁתְּאוֹמָה נוֹלְדָה עִם קַיִן. וְאַף כָּאן: "וְאֶת" אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו, בָּאָה לְרַבּוֹת אֶת הַתְּאוֹמוֹת, וְלָכֵן הַקֻּשְׁיָא הִיא רַק עַל דִּינָה.

(כד) **וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ:**

כד וּדְבָרִנוּן וְעַבָּרִנוּן יָת נַחְלָא וְאַעְבַּר יָת דִּילֵהּ:

רש"י◄ **אֶת־אֲשֶׁר־לוֹ** • הַבְּהֵמָה וְהַמִּטַּלְטְלִים. עָשָׂה עַצְמוֹ כְּגֶשֶׁר, נוֹטֵל מִכָּאן וּמַנִּיחַ כָּאן.

(כה) **וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר:**

כה וְאִשְׁתָּאַר יַעֲקֹב בִּלְחוֹדוֹהִי וְאִשְׁתַּדֵּל גַּבְרָא עִמֵּהּ עַד דִּסְלֵק צַפְרָא:

רש"י◄ **וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב** • שָׁכַח פַּכִּים קְטַנִּים וְחָזַר עֲלֵיהֶם (חולין צא). **וַיֵּאָבֵק אִישׁ** • מְנַחֵם פֵּרַשׁ: 'וַיִּתְעַפֵּר אִישׁ', מִלְּשׁוֹן אָבָק, שֶׁהָיוּ מַעֲלִים עָפָר בְּרַגְלֵיהֶם עַל־יְדֵי נִעְנוּעָם. וְלִי נִרְאֶה שֶׁהוּא לְשׁוֹן 'וַיִּתְקַשֵּׁר', וְלָשׁוֹן אֲרַמִּי הוּא: 'בָּתַר דְּאַבִּיקוּ בֵּיהּ' 'וַאֲבַק לֵיהּ מֵיבַק', לְשׁוֹן עֲנִיבָה, שֶׁכֵּן דֶּרֶךְ שְׁנַיִם שֶׁמִּתְעַצְּמִים לְהַפִּיל אִישׁ אֶת רֵעֵהוּ, שֶׁחוֹבְקוֹ וְאוֹבְקוֹ בִּזְרוֹעוֹתָיו. וּפֵרְשׁוּ רַבּוֹתֵינוּ זִכְרוֹנָם־לִבְרָכָה, שֶׁהוּא שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו (ב"ר).

(כו) **וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ:**

כו וַחֲזָא אֲרֵי לָא יָכִיל לֵהּ וּקְרֵיב בִּפְתֵי יַרְכֵּהּ וְזָע פְּתֵי יַרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּאִשְׁתַּדָּלוּתֵהּ עִמֵּהּ:

רש"י◄ **וַיִּגַּע בְּכַף־יְרֵכוֹ** • קוּלִית הַיָּרֵךְ הַתָּקוּעַ בַּקִּלְבֹּסֶת, קָרוּי כַּף, עַל שֵׁם שֶׁהַבָּשָׂר שֶׁעָלֶיהָ כְּמִין כַּף שֶׁל קְדֵרָה. **וַתֵּקַע** • נִתְקַעְקַע מִמְּקוֹם חֲבֶרְתָּהּ, וְדוֹמֶה לוֹ (ירמיה ו) "פֶּן־תֵּקַע נַפְשִׁי מִמֵּךְ", לְשׁוֹן הֲסָרָה. וּבַמִּשְׁנָה: 'לְקַעְקֵעַ בֵּיצָתָן', לְשָׁרֵשׁ שָׁרְשֵׁיהֶן.

(כז) **וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי:**

כז וַאֲמַר שַׁלְּחַנִי אֲרֵי סְלִיק צַפְרָא וַאֲמַר לָא אֲשַׁלְחִנָּךְ אֶלָּהֵין בֵּרַכְתָּנִי:

רש"י◄ **כִּי עָלָה הַשָּׁחַר** • וְצָרִיךְ אֲנִי לוֹמַר שִׁירָה בַּיּוֹם (ב"ר. חולין צא). **בֵּרַכְתָּנִי** • הוֹדֵה לִי עַל הַבְּרָכוֹת שֶׁבֵּרְכַנִי אָבִי, שֶׁעֵשָׂו מְעַרְעֵר עֲלֵיהֶן. (וְכָאן קֶשֶׁה לְרַשִׁ"י: "תְּבָרְכֵנִי" הָיָה לוֹ לוֹמַר, אֶלָּא הוֹדֵה וְכוּ', וְכֵן אִיתָא בְּהֶדְיָא בַּזֹּהַר פָּרָשַׁת 'תַּזְרִיעַ', עַמּוּד מ"ה, וְדוֹק).

(כח) **וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב:**

כח וַאֲמַר לֵהּ מָה שְׁמָךְ וַאֲמַר יַעֲקֹב:

(כט) **וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל:**

כט וַאֲמַר לָא יַעֲקֹב יִתְאֲמַר עוֹד שְׁמָךְ אֶלָּהֵין יִשְׂרָאֵל אֲרֵי רַבְרְבַת קֳדָם יְיָ וְעִם גּוּבְרַיָּא וִיכָלְתָּא:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כז) לֹא אֲשַׁלֵּחֲךָ וְגוֹ'. זֶה הוּא שֶׁאָמַר כִּי שָׂרִיתָ וְגוֹ' וַתּוּכַל כִּי מָשַׁל בּוֹ וְלֹא הָיָה הַמַּלְאָךְ יָכוֹל הָלוֹךְ זוּלַת רְצוֹנוֹ, וְאוֹמְרוֹ

רש"י◄ **לֹא יַעֲקֹב.** לֹא יֵאָמֵר עוֹד שֶׁהַבְּרָכוֹת בָּאוּ לְךָ בְּעָקְבָה וּרְמִיָּה, כִּי־אִם בִּשְׂרָרָה וְגִלּוּי פָּנִים, וְסוֹפְךָ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא נִגְלֶה עָלֶיךָ בְּבֵית־אֵל וּמַחֲלִיף שִׁמְךָ, וְשָׁם הוּא מְבָרֶכְךָ, וַאֲנִי שָׁם אֶהְיֶה וְאוֹדֶה לְךָ עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ שֶׁכָּתוּב: (הושע יב) "וַיָּשַׂר אֶל מַלְאָךְ וַיֶּכָל, בָּכָה וַיִּתְחַנֶּן־לוֹ", בָּכָה הַמַּלְאָךְ וַיִּתְחַנֵּן לוֹ. וּמַה נִּתְחַנֵּן לוֹ? "בֵּית־אֵל יִמְצָאֶנּוּ וְשָׁם יְדַבֵּר עִמָּנוּ", הַמְתֵּן לִי עַד שֶׁיְּדַבֵּר עִמָּנוּ שָׁם. וְלֹא רָצָה יַעֲקֹב, וְעַל־כָּרְחוֹ הוֹדָה לוֹ עֲלֵיהֶן, וְזֶהוּ "וַיְבָרֶךְ אוֹתוֹ שָׁם", שֶׁהָיָה מִתְחַנֵּן לְהַמְתִּין לוֹ, וְלֹא רָצָה. **וְעִם־אֲנָשִׁים.** עֵשָׂו וְלָבָן. **וַתּוּכָל.** לָהֶם.

(ל) **וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם:**

ל וּשְׁאֵל יַעֲקֹב וַאֲמַר חַוִּי כְּעַן שְׁמָךְ וַאֲמַר לְמָה דְנַן אַתְּ שָׁאֵל לִשְׁמִי וּבְרִיךְ יָתֵהּ תַּמָּן:

רש"י◄ **לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל.** (ב"ר) אֵין לָנוּ שֵׁם קָבוּעַ, מִשְּׁתַּנִּין שְׁמוֹתֵינוּ, (הכל) לְפִי מִצְוַת עֲבוֹדַת הַשְּׁלִיחוּת שֶׁאָנוּ מִשְׁתַּלְּחִים.

◆ יום שלישי ט"ו כסלו ◆

(לא) **וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי:**

לא וּקְרָא יַעֲקֹב שְׁמָא דְאַתְרָא פְּנִיאֵל אֲרֵי חֲזֵיתִי מַלְאָכַיָּא דֵיְיָ אַפִּין בְּאַפִּין וְאִשְׁתְּזָבַת נַפְשִׁי:

(לב) **וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ:**

לב וּדְנַח לֵהּ שִׁמְשָׁא כְּמָא דִי עֲבַר יָת פְּנוּאֵל וְהוּא מַטְלַע עַל יַרְכֵּהּ:

רש"י◄ **וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ.** לְשׁוֹן בְּנֵי אָדָם, הוּא: 'כְּשֶׁהִגַּעְנוּ לְמָקוֹם פְּלוֹנִי הֵאִיר לָנוּ הַשַּׁחַר', זֶהוּ פְּשׁוּטוֹ. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: "וַיִּזְרַח לוֹ", לְצָרְכוֹ, לְרַפְּאוֹת אֶת צַלְעָתוֹ, כְּמָה דְתֵימָא (מלאכי ג) "שֶׁמֶשׁ צְדָקָה וּמַרְפֵּא בִּכְנָפֶיהָ", וְאוֹתָן שָׁעוֹת שֶׁמְּהֵרָה לִשְׁקַע בִּשְׁבִילוֹ כְּשֶׁיָּצָא מִבְּאֵר שֶׁבַע, מְהֵרָה לִזְרֹחַ בִּשְׁבִילוֹ. **וְהוּא צוֹלֵעַ.** הָיָה צוֹלֵעַ כְּשֶׁזָּרְחָה הַשֶּׁמֶשׁ.

(לג) **עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה:**

לג עַל כֵּן לָא יֵיכְלוּן בְּנֵי יִשְׂרָאֵל יָת גִּידָא דְנַשְׁיָא דִּי עַל פְּתֵי יַרְכָּא עַד יוֹמָא הָדֵין אֲרֵי קְרֵיב בִּפְתֵי יַרְכָּא דְיַעֲקֹב בְּגִידָא דְנַשְׁיָא:

רש"י◄ **גִּיד הַנָּשֶׁה.** וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמוֹ "גִּיד הַנָּשֶׁה"? לְפִי שֶׁנָּשָׁה מִמְּקוֹמוֹ וְעָלָה, וְהוּא לְשׁוֹן קְפִיצָה, וְכֵן (ירמיה נא) "נָשְׁתָּה גְּבוּרָתָם", וְכֵן (לקמן מא) "כִּי נַשַּׁנִי אֱלֹהִים אֶת־כָּל־עֲמָלִי": (**עַל־כַּף הַיָּרֵךְ.** פולפ"א בְּלַעַ"ז, כָּל בָּשָׂר גָּבֹהַּ וְחָלוּל וְעָגֹל, קָרוּי: 'כַּף', כְּמוֹ: "עַד שֶׁתִּתְמָרֵךְ הַכַּף" בְּסַמְּנֵי בַּגְרוּת).

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כִּי אִם בֵּרַכְתָּנִי פֵּי' שֶׁלֹּא יָזֵק מִתְּקִיעַת יִרְכוֹ. אוֹ לְצַד שֶׁהִכִּיר בּוֹ הֱיוֹתוֹ מַלְאָךְ הִשְׁתַּדֵּל שֶׁיְּבָרְכֵהוּ: תורה כח

ל) הַגִּידָה נָא שְׁמֶךָ. לִהְיוֹת שֶׁיַּעֲקֹב יוֹדֵעַ הוּא שֶׁאֵין שֵׁם קָבוּעַ לַמַּלְאָךְ וְשָׁאַל לַמַּלְאָךְ שְׁמוֹ וּפֵי' כִּי שׁוֹאֲלוֹ עַל שְׁמוֹ אָז בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וְהוּא אוֹמְרוֹ הַגִּידָה נָא שְׁמֶךָ פֵּי' עַתָּה מַה שְׁמֶךָ:

לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל וְגוֹ'. פֵּי' בִּשְׁלָמָא מַה שֶׁשָּׁאַל הַמַּלְאָךְ שְׁמוֹ שֶׁל יַעֲקֹב הוּא לְטַעַם מַה שֶׁאָמַר לוֹ לֹא יַעֲקֹב וְגוֹ' כִּי אִם יִשְׂרָאֵל מַה שֶׁאֵין כֵּן שְׁאֵלָה זוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לְמָה, אִם לוֹמַר לוֹ דָּבָר יֹאמַר אֲלֵיו וּבְלֹא סִבַּת שְׁאֵלַת עִנְיָן זֶה. אוֹ יִרְצֶה לְמָה פֵּרוּשׁ לְאֵיזֶה עִנְיָן אַתָּה שׁוֹאֵל דָּבָר זֶה שֶׁאוֹדִיעֲךָ שְׁמִי שֶׁאֲנִי נִקְרָא בּוֹ עַתָּה כֵּיוָן שֶׁאֵין זֶה שֵׁם קָבוּעַ וּבְעֵת אַחֵר יִצְטָרֵךְ לִשְׁאֹל לִשְׁמִי: תורה לא

לא) פָּנִים אֶל פָּנִים וְגוֹ'. טַעַם הַתְּמִיָּה לֹא שֶׁרָאָה מַלְאָךְ וַהֲלֹא נִגְלָה אֵלָיו קֹדֶם הָאֱלֹהִים אֶלָּא שֶׁלְּחֵם עִם הַמַּלְאָךְ, וְהוּא אוֹמְרוֹ פָּנִים אֶל פָּנִים לְשׁוֹן מִלְחָמָה עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרוֹ (מ"ב י"ד) נִתְרָאָה פָּנִים: תורה לב

לב) כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת פְּנוּאֵל. אוּלַי כִּי לֹא יִקְרָא שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל אֶלָּא יַעֲקֹב לְבַד אֲבָל כָּל חוּץ מִמֶּנּוּ וַאֲפִי' דְּבַר תּוֹרָה תִּקְרָאֵהוּ פְּנוּאֵל וְכֵן נִקְרָא בְּשׁוֹפְטִים (ח): תורה לג

לג) עַל כֵּן לֹא יֹאכְלוּ וְגוֹ'. פֵּי' לְצַד שֶׁנִּזְדְּעְזַע הַגִּיד מִמְּקוֹר הַקְּדֻשָּׁה וְשָׁלַט בּוֹ הַקְּלִפָּה בְּחִינָה זוֹ בְּכָל מָקוֹם

לג (א) וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת:

א וּזְקַף יַעֲקֹב עֵינוֹהִי וַחֲזָא וְהָא עֵשָׂו אֲתָא וְעִמֵּהּ אַרְבַּע מְאָה גֻּבְרִין וּפַלִּיג יָת בְּנַיָּא עַל לֵאָה וְעַל רָחֵל וְעַל תַּרְתֵּין לְחֵינָתָא:

(ב) וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וִילָדֶיהָ אַחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים:

ב וְשַׁוִּי יָת לְחֵינָתָא וְיָת בְּנֵיהֵן קַדְמָאִין וְיָת לֵאָה וּבְנָהָא בַּתְרָאִין וְיָת רָחֵל וְיָת יוֹסֵף בַּתְרָאִין:

רש"י◄ וְאֶת־לֵאָה וִילָדֶיהָ אַחֲרֹנִים • אַחֲרוֹן אַחֲרוֹן חָבִיב.

(ג) וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו:

ג וְהוּא עֲבַר קֳדָמֵיהוֹן וּסְגִיד עַל אַרְעָא שְׁבַע זִמְנִין עַד מִקְרְבֵהּ עַד (נ"י לְוַת) אֲחוּהִי:

רש"י◄ עָבַר לִפְנֵיהֶם • אָמַר: 'אִם יָבֹא אוֹתוֹ רָשָׁע לְהִלָּחֵם, יִלָּחֵם בִּי תְּחִלָּה'.

(ד) וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־צַוָּארָיו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ:

ד וּרְהַט עֵשָׂו לְקַדָּמוּתֵהּ וְגַפְּפֵהּ וּנְפַל עַל צַוְּארֵהּ וְנַשְׁקֵהּ וּבְכוֹ:

רש"י◄ וַיְחַבְּקֵהוּ • נִתְגַּלְגְּלוּ רַחֲמָיו שֶׁרָאָהוּ מִשְׁתַּחֲוֶה כָּל הִשְׁתַּחֲוָאוֹת הַלָּלוּ. וַיִּשָּׁקֵהוּ • נָקוּד עָלָיו, וְיֵשׁ חוֹלְקִין בַּדָּבָר הַזֶּה בְּבָרַיְתָא דְּ'סִפְרִי': יֵשׁ שֶׁדָּרְשׁוּ נְקֻדָּה זוֹ, לוֹמַר שֶׁלֹּא נְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ (ב"ר). אָמַר רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן־יוֹחָאי: 'הֲלָכָה הִיא, בְּיָדוּעַ שֶׁעֵשָׂו שׂוֹנֵא לְיַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁנִּכְמְרוּ רַחֲמָיו בְּאוֹתָהּ שָׁעָה וּנְשָׁקוֹ בְּכָל לִבּוֹ' (בראשית רבה).

~ נקודות משיחות קודש ~ (לקוטי שיחות כ עמ' 144)

וְיֵשׁ חוֹלְקִין בַּדָּבָר הַזֶּה (רש"י לג, ד) רַשִׁ"י נָקַט לָשׁוֹן זוֹ כְּדֵי לְלַמְּדֵנוּ שֶׁשְּׁנֵי הַפֵּרוּשִׁים 'שְׁקוּלִים' מִבְּחִינַת כֹּבֶד הַקֹּשִׁי שֶׁיֶּשְׁנוֹ בְּכָל אֶחָד מֵהֶם; אֵין כָּאן 'פֵּרוּשׁ רִאשׁוֹן' וּ'פֵּרוּשׁ שֵׁנִי', אֶלָּא שְׁנֵי פֵּרוּשִׁים שְׁקוּלִים. שֶׁכֵּן, הַקֹּשִׁי בַּפֵּרוּשׁ הָרִאשׁוֹן הוּא שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים **לְהֶמְשֵׁךְ** הַסִּפּוּר ("וַיִּבְכּוּ", "אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר לָךְ", "אַצִּיגָה נָא עִמְּךָ מִן הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי"). וְהַקֹּשִׁי בַּפֵּרוּשׁ הַשֵּׁנִי הוּא שֶׁאֵינוֹ מַתְאִים **לִתְחִלַּת** הַסִּפּוּר ("וְאַהַרְגָה אֶת יַעֲקֹב אָחִי", "עוֹדֶנּוּ בְּשִׂנְאָתוֹ").

(ה) וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמַר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ:

ה וּזְקַף יָת עֵינוֹהִי וַחֲזָא יָת נְשַׁיָּא וְיָת בְּנַיָּא וַאֲמַר מָן אִלֵּין לָךְ וַאֲמַר בְּנַיָּא דִּי חָס יְיָ יָת עַבְדָּךְ:

רש"י◄ מִי־אֵלֶּה לָךְ • מִי אֵלֶּה לִהְיוֹת שֶׁלְּךָ?.

◆ יום רביעי ט"ז כסלו ◆

(ו) וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֶין:

ו וּקְרִיבַת לְחֵינָתָא אִנִּין וּבְנֵיהֵן וּסְגִידָא:

(ז) וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וִילָדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ:

ז וּקְרִיבָא אַף לֵאָה וּבְנָהָא וּסְגִידוּ וּבָתַר כֵּן קְרֵיב יוֹסֵף וְרָחֵל וּסְגִידוּ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁהִיא נִטְמְאָה וַאֲסָרָהּ הַבּוֹרֵא כִּי הוּא הַיּוֹדֵעַ, וְתִמְצָא סוֹד בָּזֶה כִּי גִּיד זֶה אֵין בּוֹ טַעַם וְהוּא סִימָן לִבְחִינַת הַקְּלִפָּה כִּי אֵין בָּהּ טַעַם כֵּיוָן שֶׁנֶּעֶקְרָה קְדֻשָּׁה מִמֶּנּוּ, וְיֵשׁ בָּזֶה פְּשָׁטִים לוֹמַר אֶלָּא שֶׁהָעִקָּר כְּמוֹ שֶׁכָּתַבְתִּי: תורה א

רש"י◄ **נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל•** בְּכֻלָּן, הָאֲמָהוֹת נִגְּשׁוֹת לִפְנֵי הַבָּנִים. אֲבָל בְּרָחֵל, יוֹסֵף נִגַּשׁ לְפָנֶיהָ, אָמַר: 'אִמִּי יְפַת תֹּאַר, שֶׁמָּא יִתְלֶה בָּהּ עֵינָיו אוֹתוֹ רָשָׁע, אֶעֱמֹד כְּנֶגְדָּהּ וַאֲעַכְּבֶנּוּ מִלְּהִסְתַּכֵּל בָּהּ'. מִכָּאן זָכָה יוֹסֵף לְבִרְכַּת "עֲלֵי עָיִן".

(ח) **וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי:**

ח וַאֲמַר מָן לָךְ כָּל מַשְׁרִיתָא הָדֵין דִּי עָרָעִית וַאֲמַר לְאַשְׁכָּחָא רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי:

רש"י◄ **מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה•** מִי כָּל הַמַּחֲנֶה אֲשֶׁר פָּגַשְׁתִּי, שֶׁהוּא שֶׁלְּךָ, כְּלוֹמַר: לָמָּה הוּא לְךָ?. וּפְשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא: עַל מוֹלִיכֵי הַמִּנְחָה. וּמִדְרָשׁוֹ: כִּתּוֹת שֶׁל מַלְאָכִים פְּגַע, שֶׁהָיוּ דּוֹחֲפִין אוֹתוֹ וְאֶת אֲנָשָׁיו וְאוֹמְרִים לָהֶם: 'שֶׁל מִי אַתֶּם'? וְהֵם אוֹמְרִים לָהֶם: 'שֶׁל עֵשָׂו', וְהֵן אוֹמְרִים: 'הַכּוּ, הַכּוּ', וְאֵלּוּ אוֹמְרִים: 'הַנִּיחוּ, בְּנוֹ שֶׁל יִצְחָק הוּא', וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִים עָלָיו, 'בֶּן בְּנוֹ שֶׁל אַבְרָהָם הוּא', וְלֹא הָיוּ מַשְׁגִּיחִים עָלָיו, 'אָחִיו שֶׁל יַעֲקֹב הוּא', אוֹמְרִים לָהֶם: 'אִם כֵּן, מִשֶּׁלָּנוּ אַתֶּם'.

(ט) **וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ:**

ט וַאֲמַר עֵשָׂו אִית לִי סַגִּי אָחִי אַצְלַח בְּדִילָךְ:

רש"י◄ **יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ•** כָּאן הוֹדָה לוֹ עַל הַבְּרָכוֹת (ב"ר).

(י) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי:**

י וַאֲמַר יַעֲקֹב בְּבָעוּ אִם כְּעַן אַשְׁכָּחִית רַחֲמִין בְּעֵינָיְךָ וּתְקַבֵּל תִּקְרֻבְתִּי מִן יְדִי אֲרֵי עַל כֵּן חֲזִתְנוּן לְאַפָּיְךָ כְּחֵיזוּ אַפֵּי רַבְרְבַיָּא וְאִתְרְעֵית לִי:

רש"י◄ **אַל־נָא•** אַל נָא תֹּאמַר לִי כֵּן. **אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ וְגוֹ'•** כִּי כְּדַאי וְהָגוּן לְךָ שֶׁתְּקַבֵּל מִנְחָתִי, עַל אֲשֶׁר רָאִיתִי פָּנֶיךָ, וְהֵן חֲשׁוּבִין לִי כִּרְאִיַּת פְּנֵי הַמַּלְאָךְ, שֶׁרָאִיתִי שַׂר שֶׁלְּךָ. וְעוֹד, עַל שֶׁנִּתְרַצֵּיתָ לִמְחֹל לִי עַל סַרְחָנִי. וְלָמָּה הִזְכִּיר לוֹ רְאִיַּת הַמַּלְאָךְ? כְּדֵי שֶׁיִּתְיָרֵא הֵימֶנּוּ וְיֹאמַר: 'רָאָה הַמַּלְאָכִים וְנִצּוֹל, אֵינִי יָכֹל לוֹ מֵעַתָּה'. **וַתִּרְצֵנִי•** נִתְפַּיַּסְתָּ לִי, וְכֵן כָּל 'רָצוֹן' שֶׁבַּמִּקְרָא לְשׁוֹן פִּיּוּס, אפיצומנ"ט בְּלַעַ"ז. (ויקרא כב) "כִּי לֹא לְרָצוֹן יִהְיֶה לָכֶם", הַקָּרְבָּנוֹת בָּאוֹת לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת, וְכֵן (משלי י) "שִׂפְתֵי צַדִּיק יֵדְעוּן רָצוֹן", יוֹדְעִים לְפַיֵּס וּלְרַצּוֹת.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ט) וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ לִי וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֶצְרַךְ לוֹמַר אָחִי אַחַר שֶׁעִמּוֹ הָיָה מְדַבֵּר, וְעוֹד הָיָה לוֹ לְהַקְדִּימָהּ בִּתְחִלַּת הַדִּבּוּר לֹא בְּאֶמְצַע הַדְּבָרִים:

אָכֵן כַּוָּנַת עֵשָׂו הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ אִם לְצַד הֲנָאָתִי אַתָּה מְכַוֵּן יֶשׁ לִי רָב וְאֵינִי צָרִיךְ לְזֶה, וְאִם לַהֲנָאַת עַצְמְךָ אַתָּה מְכַוֵּן כְּדֵי שֶׁיִּתְקָרֵב לִבִּי אֵלֶיךָ כְּמוֹ שֶׁגִּלָּה בְּאוֹמְרוֹ לִמְצֹא חֵן אָחִי יְהִי לְךָ וְגוֹ' פֵּי' לֹא יָכֹל אַהֲבָתִי אוֹתְךָ שֶׁהִיא לְצַד הָאַחְוָה אֶלָּא אִם תַּחֲזִיר מִנְחָתְךָ שֶׁזּוּלַת זֶה יֵרָאֶה כִּי מַה שֶּׁאֲנִי מִתְנַהֵג עִמְּךָ בְּאַחְוָה אֵינוֹ אֶלָּא לְצַד הַמִּנְחָה, וְזֶה הוּא שִׁעוּר הַכָּתוּב אָחִי פֵּי' תִּהְיֶה נִכָּר שֶׁאֲנִי מְחֻזָּק אוֹתְךָ בְּאָחִי אִם יִהְיֶה לְךָ וְגוֹ': תורה י

י) אַל נָא אִם נָא מָצָאתִי וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת לָמָּה הֶאֱרִיךְ לוֹמַר נָא ב' פְּעָמִים:

אָכֵן כַּוָּנַת הַכָּתוּב הוּא עַל זֶה הַדֶּרֶךְ כִּי בָּא לְהָשִׁיב שֶׁדִּבְרָיו אֱמֶת הֵם שֶׁיּוֹתֵר יָכֹל מִדַּת אַחְוָה אִם לֹא יִקַּח מִמֶּנּוּ דָּבָר אֲבָל אֵימָתַי הָיָה הַדָּבָר כֵּן קֹדֶם שֶׁהֵבִיא אַף לֹא עַתָּה אַחַר שֶׁהֵבִיא לוֹ הַמִּנְחָה אֵין רָאוּי לְהַחֲזִירָהּ לוֹ, וְהוּא אוֹמְרוֹ אַל נָא פֵּרוּשׁ עַתָּה אַחַר שֶׁהֵבֵאתִי לְךָ הַמִּנְחָה אִם נָא מָצָאתִי חֵן וַאֲהַבְתָּנִי כְּאָח לְאָחִיו תּוֹסִיף לַעֲשׂוֹת עִמִּי חֶסֶד שֶׁתִּקַּח מִנְחָתִי מִיָּדִי, וְלָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר וְלָקַחְתָּ בְּתוֹסֶפֶת וָא"ו, וְאוֹמְרוֹ כִּי עַל כֵּן פֵּי' שֶׁתִּהְיֶה אֹפֶן הַמִּנְחָה לֹא לְהִתְנַהֵג עִמִּי בְּאַחְוָה אֶלָּא כְּמִשְׁפַּט הַמְקַבְּלִים פְּנֵי הַגְּדוֹלִים שֶׁלֹּא יֵרָאוּ פְּנֵיהֶם רֵיקָם, וְלָזֶה צָרִיךְ לְהִתְרַצּוֹת לָקַחַת מִנְחָתִי שֶׁזּוּלַת זֶה יַגִּיד הַפְּכִּיּוּת הָרָצוֹן וְהַחִבָּה:

וְאִם לְחַשֶּׁשֶׁת שֶׁלֹּא יִמְעִיט מֵהוֹנוֹ שֶׁל יַעֲקֹב לָזֶה אָמַר כִּי חַנֵּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ לִי כֹּל. פֵּי' אוֹמְרוֹ כֹּל אוּלַי שֶׁיְּכַוֵּן לוֹמַר כִּי הַמִּנְחָה שֶׁהֵבִיא לוֹ אֵינָהּ מַפְרֶצֶת פִּרְצָה בִּנְכָסָיו וְאַחַר שֶׁנָּתַן לוֹ מַה שֶּׁנָּתַן לוֹ בְּמִנְחָה נִכְרִים נְכָסָיו כַּאֲשֶׁר הָיוּ מִקֹּדֶם כֻּלָּם בִּשְׁלֵמוּת בְּלֹא מַחְסוֹר וְהֶבֶן:

עוֹד יִרְמֹז בְּאוֹמְרוֹ כֹּל שֶׁהוּא בְּחִינַת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁנִּקְרֵאת כֹּל, וּבְחִינָה זוֹ כְּשֶׁתִּהְיֶה מְשֻׁגֶּת בָּאָדָם אֵין הַחִסָּרוֹן עוֹשֶׂה רֹשֶׁם וְהֶחָסֵר נִשְׁלָם מֵעַצְמוֹ, וּכְבִרְכַּת יִשְׂרָאֵל כַּחוֹל שֶׁהֶחָסֵר נִשְׁלָם מֵעַצְמוֹ וְהִיא בְּרִכַּת כֹּל. וְהוּא סוֹד (מ"א

(יא) קַח־נָ֤א אֶת־בִּרְכָתִי֙ אֲשֶׁ֣ר הֻבָ֣את לָ֔ךְ כִּֽי־חַנַּ֥נִי אֱלֹהִ֖ים וְכִ֣י יֶשׁ־לִי־כֹ֑ל וַיִּפְצַר־בּ֖וֹ וַיִּקָּֽח׃

יא קַבֵּל כְּעַן יָת תִּקְרֻבְתִּי דְּאִתּוֹתִיאַת לָךְ אֲרֵי רַחִים עֲלַי (קֳדָם) יְיָ וַאֲרֵי אִית לִי כֹּלָּא וְאַתְקֵף בֵּהּ וְקַבִּיל׃

רש"י◄ **בִּרְכָתִי** • מִנְחָתִי, מִנְחָה זוֹ הַבָּאָה עַל רְאִיַּת פָּנִים, וְלִפְרָקִים אֵינָהּ בָּאָה אֶלָּא לִשְׁאֵלַת שָׁלוֹם, וְכָל בְּרָכָה שֶׁהִיא לִרְאִיַּת פָּנִים, כְּגוֹן: (לקמן מז) "וַיְבָרֶךְ יַעֲקֹב אֶת־פַּרְעֹה", (מלכים ב יח) "עָשׂוּ אִתִּי בְּרָכָה" דְּסַנְחֵרִיב, וְכֵן (שמואל ב ח) "לִשְׁאֹל לוֹ לְשָׁלוֹם וּלְבָרְכוֹ" דְּתוֹעִי מֶלֶךְ חֲמָת, כֻּלָּם לְשׁוֹן בִּרְכַּת שָׁלוֹם הֵן, שֶׁקּוֹרִין בְּלַעַ"ז שלודא"ר. אַף זוֹ בִּרְכָתִי, מו"ן שלו"ד. **אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ** • לֹא טָרַחְתָּ בָּהּ, וַאֲנִי יָגַעְתִּי לְהַגִּיעָהּ עַד שֶׁבָּאָה לְיָדְךָ (בראשית רבא). **חַנַּנִי** • נוּ"ן רִאשׁוֹנָה מֻדְגֶּשֶׁת לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בִּמְקוֹם שְׁתֵּי נוּנִי"ן, שֶׁהָיָה לוֹ לוֹמַר: 'חֲנָנַנִי', שֶׁאֵין 'חָנַן' בְּלֹא שְׁתֵּי נוּנִי"ן, וְהַשְּׁלִישִׁית לְשִׁמּוּשׁ, כְּמוֹ: "עָשַׂנִי", "זְבָדַנִי". **יֶשׁ־לִי־כֹל** • כָּל סִפּוּקִי. וְעֵשָׂו דִּבֶּר בִּלְשׁוֹן גַּאֲוָה: "יֶשׁ לִי רָב", יוֹתֵר וְיוֹתֵר מִכְּדֵי צָרְכִּי.

(יב) וַיֹּ֖אמֶר נִסְעָ֣ה וְנֵלֵ֑כָה וְאֵלְכָ֖ה לְנֶגְדֶּֽךָ׃

יב וַאֲמַר נִטַּל וְנֵיהָךְ וְאֵיהַךְ לְקָבְלָךְ׃

רש"י◄ **נִסְעָה** • כְּמוֹ 'שִׁמְעָה, סְלָחָה', שֶׁהוּא כְּמוֹ: שְׁמַע, סְלַח. אַף כָּאן, "נִסְעָה" כְּמוֹ: נִסַּע, וְהַנּוּ"ן יְסוֹד בַּתֵּבָה. וְתַרְגּוּם שֶׁל אוּנְקְלוֹס: 'נִטַּל וְנֵיהָךְ', עֵשָׂו אָמַר לְיַעֲקֹב: 'נִסַּע מִכָּאן וְנֵלֵךְ'. **וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ** • בְּשָׁוֶה לְךָ, טוֹבָה זוֹ אֶעֱשֶׂה לְךָ, שֶׁאַאֲרִיךְ יְמֵי מַהֲלַכְתִּי לָלֶכֶת לְאַט כַּאֲשֶׁר אַתָּה צָרִיךְ, וְזֶהוּ "לְנֶגְדֶּךָ", בְּשָׁוֶה לְךָ.

(יג) וַיֹּ֣אמֶר אֵלָ֗יו אֲדֹנִ֤י יֹדֵ֙עַ֙ כִּֽי־הַיְלָדִ֣ים רַכִּ֔ים וְהַצֹּ֥אן וְהַבָּקָ֖ר עָלֹ֣ות עָלָ֑י וּדְפָקוּם֙ יֹ֣ום אֶחָ֔ד וָמֵ֖תוּ כָּל־הַצֹּֽאן׃

יג וַאֲמַר לֵהּ רִבּוֹנִי יְדַע אֲרֵי יָנְקַיָּא רַכִּיכִין וְעָנָא וְתוֹרֵי מֵינִקְתָּא עָלָי וּדְחוֹקִנוּן יוֹמָא חַד וִימוּתוּן כָּל עָנָא׃

רש"י◄ **עָלוֹת עָלָי** • הַצֹּאן וְהַבָּקָר שֶׁהֵן עָלוֹת, מֻטָּלוֹת עָלַי לְנַהֲלָן לְאַט. **עָלוֹת** • מְגַדְּלוֹת עוֹלְלֵיהֶן, לְשׁוֹן: (איכה ב) "עוֹלֵל וְיוֹנֵק", (ישעיה סה) "עוּל יָמִים", (שמואל א ו) "שְׁתֵּי פָּרוֹת עָלוֹת", בְּלַעַ"ז אנפיטי"ש. **וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד** • (וְאִם יִדְפְּקוּם יוֹם אֶחָד) לְיַגְּעָם בַּדֶּרֶךְ בִּמְרוּצָה "וָמֵתוּ כָּל הַצֹּאן". **וּדְפָקוּם** • כְּמוֹ: (שיר השירים ה) "קוֹל דּוֹדִי דּוֹפֵק", נוֹקֵשׁ בַּדֶּלֶת.

(יד) יַעֲבָר־נָ֥א אֲדֹנִ֖י לִפְנֵ֣י עַבְדּ֑וֹ וַאֲנִ֞י אֶתְנַהֲלָ֣ה לְאִטִּ֗י לְרֶ֙גֶל הַמְּלָאכָ֤ה אֲשֶׁר־לְפָנַי֙ וּלְרֶ֣גֶל הַיְלָדִ֔ים עַ֥ד אֲשֶׁר־אָבֹ֥א אֶל־אֲדֹנִ֖י שֵׂעִֽירָה׃

יד יְעִבַּר כְּעַן רִבּוֹנִי קֳדָם עַבְדֵּהּ וַאֲנָא אֲדַבֵּר בְּנִיחַ לְרֶגֶל עוֹבַדְתָּא דִי קֳדָמַי וּלְרֶגֶל יָנְקַיָּא עַד דִּי אֵעוֹל לְוַת רִבּוֹנִי לְשֵׂעִיר׃

רש"י◄ **יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי** • אַל תַּאֲרִיךְ יְמֵי הֲלִיכָתְךָ, עֲבֹר כְּפִי דַּרְכְּךָ וְאַף אִם תִּתְרַחֵק. **אֶתְנַהֲלָה** • אֶתְנַהֵל, הֵ"א יְתֵרָה, כְּמוֹ: אֵרְדָה, אֶשְׁמְעָה. **לְאִטִּי** • לְאַט שֶׁלִּי, לְשׁוֹן נַחַת, (ישעיה ח) "הַהוֹלְכִים לְאַט", (שמואל ב יח) "לְאַט לִי לַנַּעַר". "לְאִטִּי", הַלָּמֶ"ד מִן הַיְסוֹד וְאֵינָהּ מְשַׁמֶּשֶׁת, 'אֶתְנַהֵל נַחַת שֶׁלִּי'. **לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה** • לְפִי צֹרֶךְ הֲלִיכַת רַגְלֵי הַמְּלָאכָה הַמֻּטֶּלֶת עָלַי לְהוֹלִיךְ. **וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים** • לְפִי רַגְלֵיהֶם, שֶׁהֵם יְכוֹלִים לֵילֵךְ. **עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה** • הִרְחִיב לוֹ הַדֶּרֶךְ, שֶׁלֹּא הָיָה דַּעְתּוֹ לָלֶכֶת אֶלָּא עַד סֻכּוֹת, אָמַר: 'אִם דַּעְתּוֹ לַעֲשׂוֹת לִי רָעָה, יַמְתִּין עַד בּוֹאִי אֶצְלוֹ', וְהוּא לֹא הָלַךְ. (ב"ר) וְאֵימָתַי יֵלֵךְ? בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר (עובדיה א כ"א): "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו". וּמִדְרְשֵׁי אַגָּדָה, יֵשׁ לְפָרָשָׁה זוֹ - רַבִּים.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'תורת מנחם – התוועדויות' תשד"מ ח"א עמ' 955 ואילך)

מַדּוּעַ יִקְרְאוּ לְעֵשָׂו "אֲדוֹנִי" לֶעָתִיד־לָבֹא?

עַל הַפָּסוּק "עַד אֲשֶׁר אָבוֹא אֶל אֲדוֹנִי שֵׂעִירָה" (לג, יד), פֵּירֵשׁ רַשִׁ"י "וְאֵימָתַי יֵלֵךְ, בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ. שֶׁנֶּאֱמַר, וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפּוֹט אֶת הַר עֵשָׂו".

וְיֵשׁ לְעַיֵּן, הֲרֵי עִנְיָן זֶה יְקוּיַם רַק לֶעָתִיד־לָבֹא, וְאִם־כֵּן מַדּוּעַ

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

י"ז) כַּד הַקֶּמַח לֹא כָלָתָה. וְעַיֵּן מַה שֶּׁפֵּרַשְׁתִּי בַּפָּסוּק (י"ח) וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם, וּבְרָכָה זוֹ זָכוּ בָּהּ כָּל הָאָבוֹת אַבְרָהָם בַּכֹּל יִצְחָק מִכֹּל יַעֲקֹב כֹּל (ב"ב מ"ז.) וְזֶה סוֹדָהּ. וּמֵעַתָּה נוֹתֵן טוּב טַעַם בְּאוֹמְרוֹ קַח נָא אֶת בִּרְכָתִי וְגוֹ' כִּי חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ לִי כֹל וְהַנֶּחְסָר נִשְׁלָם מֵעַצְמוֹ: תורה יא

נִקְרָא כָּאן עֵשָׂו בְּשֵׁם "אֲדוֹנִי", הֲרֵי בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ לֹא יִהְיֶה עֵשָׂו "אָדוֹן" לְיַעֲקֹב?

וְיֵשׁ לוֹמַר הַבֵּיאוּר בָּזֶה:

כָּל דָּבָר שֶׁבָּעוֹלָם, גַּם דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים וּפְחוּתִים בְּיוֹתֵר, יֵשׁ בָּהֶם נִיצוֹץ קְדוּשָׁה. וְאַדְרַבָּה, כְּכָל שֶׁהַדָּבָר נִמְצָא לְמַטָּה מַטָּה יוֹתֵר, הֲרֵי זֶה מוֹרֶה שֶׁנִּיצוֹץ הַקְּדוּשָׁה שֶׁבּוֹ הוּא מִמָּקוֹם עֶלְיוֹן יוֹתֵר. כְּהַכְּלָל הַיָּדוּעַ "כָּל הַגָּבוֹהַּ בְּיוֹתֵר יוֹרֵד לְמַטָּה יוֹתֵר" (ראה 'לקוטי תורה' אמור לד, ג. שלח לז, א. ובכמה מקומות) אֶלָּא שֶׁבִּזְמַן הַגָּלוּת, הַנִּיצוֹץ מוּסְתָּר וְנֶעְלָם בַּמָּקוֹם הַתַּחְתּוֹן וְאֵינוֹ גָּלוּי לַכֹּל.

אַךְ בִּימוֹת הַמָּשִׁיחַ, כַּאֲשֶׁר "וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר מִן הָאָרֶץ" (זכריה יג, ב), וִיבוּטְלוּ כָּל הַהַעְלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים, אֲזַי יִתְגַּלּוּ כָּל נִיצוֹצוֹת הַקְּדוּשָׁה.

וְעַל־פִּי הַנַּ"ל, שֶׁכְּכָל שֶׁהַדָּבָר נִמְצָא לְמַטָּה יוֹתֵר הֲרֵי הַנִּיצוֹץ שֶׁבּוֹ נַעֲלֶה יוֹתֵר, נִמְצָא שֶׁהַנִּיצוֹץ שֶׁבְּעֵשָׂו הָרָשָׁע - גָּבוֹהַּ הוּא בְּיוֹתֵר.

וְלָכֵן, דַּוְקָא "בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ" יִקְרְאוּ לְעֵשָׂו "אֲדוֹנִי" מִפְּנֵי שֶׁאָז יִתְגַּלֶּה הַנִּיצוֹץ שֶׁבּוֹ, שֶׁנַּעֲלֶה הוּא בְּיוֹתֵר.

(טו) **וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי:**

טו **וַאֲמַר עֵשָׂו אֶשְׁבּוֹק כְּעַן עִמָּךְ מִן עַמָּא דִּעְמִי וַאֲמַר לְמָא דְּנַן אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵי רִבּוֹנִי:**

רש"י ◄ **וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה •** תַּעֲשֶׂה לִי טוֹבָה זוֹ שֶׁאֵינִי צָרִיךְ לָהּ?. **אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי •** וְלֹא תְּשַׁלֵּם לִי עַתָּה שׁוּם גְּמוּל.

(טז) **וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה:**

טז **וְתַב בְּיוֹמָא הַהוּא עֵשָׂו לְאָרְחֵהּ לְשֵׂעִיר:**

רש"י ◄ **וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ •** (ב"ר) עֵשָׂו לְבַדּוֹ. וְאַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ שֶׁהָלְכוּ עִמּוֹ, נִשְׁמְטוּ מֵאֶצְלוֹ אֶחָד אֶחָד. וְהֵיכָן פָּרַע לָהֶם הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא? בִּימֵי דָוִד, שֶׁנֶּאֱמַר (שמואל א ל) "כִּי אִם אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ נַעַר אֲשֶׁר רָכְבוּ עַל הַגְּמַלִּים".

(יז) **וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת:**

יז **וְיַעֲקֹב נְטַל לְסֻכּוֹת וּבְנָא לֵהּ בֵּיתָא וְלִבְעִירֵהּ עֲבַד מְטַלָּן עַל כֵּן קְרָא שְׁמָא דְּאַתְרָא סֻכּוֹת:**

רש"י ◄ **וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת •** (מגילה יז) שָׁהָה שָׁם י"ח חֹדֶשׁ: קַיִץ, וְחֹרֶף וְקַיִץ, סֻכּוֹת — קַיִץ, בַּיִת — חֹרֶף, סֻכּוֹת — קַיִץ.

(יח) **וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר:**

יח **וַאֲתָא יַעֲקֹב שְׁלִים קַרְתָּא דִּשְׁכֶם דִּי בְּאַרְעָא דִּכְנָעַן בְּמֵיתֵהּ מִפַּדַּן דַּאֲרָם וּשְׁרָא לָקֳבֵל (אַפֵּי) קַרְתָּא:**

רש"י ◄ **שָׁלֵם •** שָׁלֵם בְּגוּפוֹ, שֶׁנִּתְרַפֵּא מִצַּלְעָתוֹ. (שבת לג) שָׁלֵם בְּמָמוֹנוֹ, שֶׁלֹּא חָסַר כְּלוּם מִכָּל אוֹתוֹ דּוֹרוֹן. שָׁלֵם בְּתוֹרָתוֹ, שֶׁלֹּא שָׁכַח תַּלְמוּדוֹ בְּבֵית לָבָן. **עִיר שְׁכֶם •** כְּמוֹ לְעִיר, וְכָמוֹהוּ (רות א) "עַד בּוֹאָנָה בֵּית לָחֶם". **בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם •** כְּאָדָם הָאוֹמֵר לַחֲבֵרוֹ: 'יָצָא פְּלוֹנִי מִבֵּין שְׁנֵי אֲרָיוֹת וּבָא שָׁלֵם', אַף כָּאן: וַיָּבֹא שָׁלֵם מִפַּדַּן אֲרָם, מִלָּבָן וּמֵעֵשָׂו שֶׁנִּזְדַּוְּגוּ לוֹ בַּדֶּרֶךְ.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

טו) לָמָּה זֶּה אֶמְצָא וְגוֹ'. פֵּי' לָמָּה הוּא מַפְלִיג אַהֲבָתוֹ עִמּוֹ בִּפְרָט זֶה, יוֹתֵר הוּא בּוֹחֵר שֶׁיִּתְמִיד עִמּוֹ מְציאוּת חֵן לָעָתִיד מֵעֲשׂוֹת לוֹ זֶה וְהוּא אוֹמְרוֹ אֶמְצָא חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי לְשׁוֹן עָתִיד: תורה טו

יז) נָסַע סֻכֹּתָה. פֵּי' וְטַעַם קְרִיאַת שְׁמָהּ סֻכֹּתָה בִּשְׁבִיל שֶׁלְּמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכּוֹת עַל כֵּן וְגוֹ' וְלֹא אָמַר לְסֻכּוֹת שֶׁאָז תָּבִין שֶׁקֹּדֶם בֹּא יַעֲקֹב הָיְתָה נִקְרֵאת סֻכּוֹת וְלֹא כֵּן הוּא, וְאִם תֹּאמַר וְכִי בִּשְׁבִיל שֶׁעָשָׂה שָׁם יַעֲקֹב סֻכָּה יִקְרָא לַמָּקוֹם כֵּן, אוּלַי כִּי עָשָׂה דָּבָר חָדָשׁ בְּחֶמְלָתוֹ עַל הַמִּקְנֶה מַה שֶּׁלֹּא עָשָׂה כֵּן אָדָם קֹדֶם שֶׁיָּכִין סֻכָּה לַבְּהֵמוֹת וּלְשִׁנּוּי חָדָשׁ קָרָא הַמָּקוֹם עָלָיו: תורה יח

יח) וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם. צָרִיךְ לָדַעַת מַה כַּוָּנָתוֹ בְּאוֹמְרוֹ שָׁלֵם וְרַבּוֹתֵינוּ ז"ל (שַׁבָּת לג:) אָמְרוּ דְּרָשׁוֹת. עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת כַּוָּנַת הַכָּתוּב בְּאוֹמְרוֹ מִפַּדַּן אֲרָם אֵין יָדוּעַ הַמְכֻוָּן בָּזֶה, וְרַשִּׁ"י ז"ל פֵּי' כְּאָדָם הָאוֹמֵר וְכוּ' יְעַיֵּן דְּבָרָיו. וְדָבָר זֶה יָדוּעַ הוּא מִסִּפּוּרִים הַקּוֹדְמִים:

אָכֵן נִרְאֶה כִּי יוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי מַה שֶּׁחִסֵּר מִנְּכָסָיו יַעֲקֹב אָבִינוּ בַּמִּנְחָה אֲשֶׁר נָתַן לְעֵשָׂו הִשְׁלִים ה' חֶסְרוֹנוֹ שֶׁחִסֵּר מִנְּכָסָיו שֶׁהֵבִיא מִפַּדַּן אֲרָם, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם וְגוֹ' בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן וְגוֹ' פֵּי' שָׁלֵם בִּנְכָסִים כִּשְׁעוּר בּוֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם, וַהֲגַם שֶׁנִּכְּה

(יט) **וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה:**

יט וּזְבַן יָת אַחֲסָנַת חַקְלָא דִּי פְּרַס תַּמָּן מַשְׁכְּנֵהּ מִידָא דִּבְנֵי חֲמוֹר אֲבוּהִי דִשְׁכֶם בְּמֵאָה חוּרְפָּן:

רש"י ◄ **קְשִׂיטָה** • מָעָה, אָמַר רַבִּי עֲקִיבָא: 'כְּשֶׁהָלַכְתִּי לִכְרַכֵּי הַיָּם הָיוּ קוֹרִין לְמָעָה, קְשִׂיטָה'. (וְתַרְגּוּמוֹ: 'חוּרְפָּן', טוֹבִים, חֲרִיפִים בְּכָל מָקוֹם, בְּגוֹן: "עוֹבֵר לַסּוֹחֵר")◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כה עמ' 177)

וַיִּקֶן אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה.. בְּמֵאָה קְשִׂיטָה (לג, יט) יֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ נָקַט הַכָּתוּב "מֵאָה קְשִׂיטָה" (מָעָה), וְלֹא "חֲמִשָּׁה שְׁקָלִים" (שֶׁהֲרֵי בְּשֶׁקֶל יֵשׁ עֶשְׂרִים מָעוֹת). וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה לִכְאוֹרָה קָשֶׁה: לְשֵׁם מַה צָּרִיךְ הָיָה יַעֲקֹב לִקְנוֹת אֶת חֶלְקַת הַשָּׂדֶה, וַהֲרֵי הָיָה בְּדַרְכּוֹ לְבֵית אָבִיו, וְהִתְעַכֵּב בִּשְׁכֶם לִזְמַן קָצָר בִּלְבַד? לָכֵן מִתָּרֵץ הַכָּתוּב, שֶׁהַקַּנְיָה הָיְתָה מִתּוֹךְ חִבַּת אֶרֶץ הַקֹּדֶשׁ – מִיַּד עִם כְּנִיסָתוֹ אֵלֶיהָ קָנָה בָּהּ חֶלְקַת שָׂדֶה וְשִׁלֵּם עָלֶיהָ בְּמֵאָה מַטְבְּעוֹת **חֲשׁוּבוֹת**, הַמְּשַׁמְּשׁוֹת כְּתַכְשִׁיטִים.

(כ) **וַיַּצֵּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל:**

כ וַאֲקַם תַּמָּן מַדְבְּחָא וּפְלַח עֲלוֹהִי קֳדָם אֵל אֱלָהָא דְּיִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל** • לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי "אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל", אֶלָּא עַל שֵׁם שֶׁהָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא עִמּוֹ וְהִצִּילוֹ, קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ עַל שֵׁם הַנֵּס לִהְיוֹת שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם נִזְכָּר בִּקְרִיאַת הַשֵּׁם, כְּלוֹמַר: מִי שֶׁהוּא אֵל, הוּא הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, הוּא לֵאלֹהִים לִי שֶׁשְּׁמִי יִשְׂרָאֵל. וְכֵן מָצִינוּ בְּמֹשֶׁה (שמות יז) "וַיִּקְרָא שְׁמוֹ ה' נִסִּי", לֹא שֶׁהַמִּזְבֵּחַ קָרוּי ה', אֶלָּא עַל שֵׁם הַנֵּס קָרָא שֵׁם הַמִּזְבֵּחַ לְהַזְכִּיר שִׁבְחוֹ שֶׁל הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא: 'ה' הוּא נִסִּי'. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ שֶׁהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא קָרָאוֹ לְיַעֲקֹב 'אֵל' (מגילה יח), וְדִבְרֵי תּוֹרָה "וּכְפַטִּישׁ יְפֹצֵץ סָלַע", מִתְחַלְּקִים לְכַמָּה טְעָמִים, וַאֲנִי לְיַשֵּׁב פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא בָּאתִי◆

◆ יום חמישי י"ז כסלו ◆

לד (א) **וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ:**

א וּנְפָקַת דִּינָה בַּת לֵאָה דִּי יְלִידַת לְיַעֲקֹב לְמֶחֱזֵי בִּבְנַת אַרְעָא:

רש"י ◄ **בַּת־לֵאָה** • וְלֹא בַּת יַעֲקֹב, אֶלָּא עַל שֵׁם יְצִיאָתָהּ נִקְרֵאת: "בַּת־לֵאָה", שֶׁאַף הִיא יַצָּאנִית הָיְתָה, (ב"ר) שֶׁנֶּאֱמַר: "וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ". (וְעָלֶיהָ מָשְׁלוּ הַמָּשָׁל: כְּאִמָּהּ, כְּבִתָּהּ)◆

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות לה עמ' 150)

שֶׁנֶּאֱמַר וַתֵּצֵא לֵאָה לִקְרָאתוֹ (רש"י לד, א) יְצִיאָה זוֹ שֶׁל לֵאָה הָיְתָה דָּבָר חִיּוּבִי, "שֶׁהָיְתָה מִתְאַוָּה וּמְחַזֶּרֶת לְהַרְבּוֹת שְׁבָטִים" (רש"י שם). וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁאַף יְצִיאַת דִּינָה הָיְתָה לְשֵׁם מַטָּרָה חִיּוּבִית: קְרוּב בְּנוֹת הָאָרֶץ וְהַחֲזָרָתָן לְמוּטָב. וּתְכוּנָה זוֹ יָרְשָׁה מִלֵּאָה וְלֹא מִיַּעֲקֹב, שֶׁהֲרֵי יַעֲקֹב **לֹא** רָצָה שֶׁתֵּעָסֵק בִּפְעֻלּוֹת כָּאֵלּוּ, שֶׁלָּכֵן מָנַע אוֹתָהּ מַעֲשָׂו, אַף שֶׁהָיְתָה יְכוֹלָה לְהַחֲזִירוֹ לְמוּטָב (רש"י לעיל לב, כג). וּמַטָּרָה זוֹ הִתְבַּצְּעָה בְּסוֹפוֹ שֶׁל דָּבָר: בְּנֵי יַעֲקֹב שָׁבוּ אֶת בְּנוֹת שְׁכֶם וְנַעֲשׂוּ שְׁפָחוֹת בְּבֵית בְּנֵי יַעֲקֹב, וְאָכֵן חָזְרוּ לְמוּטָב.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מֵהֶם בְּמִנְחָה גְּדוֹלָה אַף עַל פִּי כֵן ה' שִׁלֵּם לוֹ, וְהִיא בִּרְכַּת כֹּל שֶׁנָּתַן לוֹ ה' כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה: תורה יט

א) וַתֵּצֵא דִינָה וְגוֹ'. טַעַם אוֹמְרוֹ בַּת לֵאָה וְגוֹ', נִתְכַּוֵּן הַכָּתוּב לְהוֹדִיעַ הַסִּבּוֹת אֲשֶׁר סִבְּבוּ הַיְצִיאָה וְהֵם בְּמִסְפָּר ג', וְזֶה הוּא שִׁעוּר הַכָּתוּב וַתֵּצֵא דִינָה וְטַעַם הַיְצִיאָה לְצַד הֱיוֹתָהּ בַּת לֵאָה שֶׁאִלּוּ הָיְתָה בַּת רָחֵל לֹא הָיְתָה יוֹצְאָה אֶלָּא לְצַד הֱיוֹתָהּ בַּת יַצָּאנִית (ב"ר פ"פ) יוֹלַדְתָּהּ יָלְדָה בְּמִזְגָּהּ וְטִבְעָהּ, סִבָּה ב'. לִהְיוֹתָהּ בַּת יְחִידָה לְיַעֲקֹב בַּת אַחַת בֵּין הַבָּנִים, עוֹד לִהְיוֹתָהּ בַּת יַעֲקֹב יָצָא לָהּ שֵׁם הֲוָיָתָהּ בָּעוֹלָם, שֶׁבְּאֶמְצָעוּת זֶה עָשָׂה שְׁכֶם מַה שֶּׁעָשָׂה כַּאֲשֶׁר אָבָאר. הַג' לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (פדר"א פל"ח) כִּי שְׁכֶם הֵבִיא בְּנוֹת הָאָרֶץ סָבִיב לְאֹהֶל יַעֲקֹב וְהָיוּ מְשַׂחֲקִים בִּכְלֵי נֵבֶל וְכוּ' לָצֵאת דִּינָה לְקוֹלָם וְזוֹ סִבָּה ג' לִיצִיאָתָהּ, וּמִמּוֹצָא דָּבָר אַתָּה יוֹדֵעַ

(ב) וַיַּרְא אֹתָהּ שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ׃

ב וַחֲזָא יָתַהּ שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר חִיוָאָה רַבָּא דְּאַרְעָא וּדְבַר יָתַהּ וּשְׁכִיב יָתַהּ וְעַנְיַהּ׃

רש"י◄ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ • כְּדַרְכָּהּ. וַיְעַנֶּהָ • שֶׁלֹּא כְּדַרְכָּהּ (יומא ע"ז).

(ג) וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בִּדִינָה בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־הַנַּעֲרָה וַיְדַבֵּר עַל־לֵב הַנַּעֲרָה׃

ג וְאִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בְּדִינָה בַּת יַעֲקֹב וּרְחִים יָת עוּלְמְתָּא וּמַלִּיל עַל לִבָּא דְעוּלְמְתָּא׃

רש"י◄ עַל־לֵב הַנַּעֲרָה • דְּבָרִים הַמִּתְיַשְּׁבִין עַל הַלֵּב: 'רְאִי אָבִיךָ בְּחֶלְקַת שָׂדֶה קְטַנָּה, כַּמָּה מָמוֹן בִּזְבֵז, אֲנִי אַשִּׁיאֵךְ וְתִקָּנֶה הָעִיר וְכָל שְׂדוֹתֶיהָ'.

(ד) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה הַזֹּאת לְאִשָּׁה׃

ד וַאֲמַר שְׁכֶם לַחֲמוֹר אֲבוּהִי לְמֵימַר סַב לִי יָת עוּלְמְתָּא הָדָא לְאִנְתּוּ׃

(ה) וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה בִתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב עַד־בֹּאָם׃

ה וְיַעֲקֹב שְׁמַע אֲרֵי סָאֵיב יָת דִּינָה בְּרַתֵּהּ וּבְנוֹהִי הֲווֹ עִם גֵּיתוֹהִי בְּחַקְלָא וְשָׁתִיק יַעֲקֹב עַד מֵיתֵיהוֹן׃

(ו) וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב לְדַבֵּר אִתּוֹ׃

ו וּנְפַק חֲמוֹר אֲבוּהִי דִּשְׁכֶם לְוָת יַעֲקֹב לְמַלָּלָא עִמֵּהּ׃

(ז) וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָّדֶה כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה׃

ז וּבְנֵי יַעֲקֹב עַלּוּ מִן חַקְלָא כַּד שְׁמָעוּ וְאִתְנְסִיסוּ גֻּבְרַיָּא וּתְקֵיף לְהוֹן לַחֲדָא אֲרֵי קְלָנָא עֲבַד בְּיִשְׂרָאֵל לְמִשְׁכַּב עִם בַּת יַעֲקֹב וְכֵן לָא כָּשַׁר לְאִתְעֲבָדָא׃

רש"י◄ וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה • לְעַנּוֹת אֶת הַבְּתוּלוֹת, שֶׁהָאֻמּוֹת גָּדְרוּ עַצְמָן מִן הָעֲרָיוֹת עַל־יְדֵי הַמַּבּוּל (ב"ר ח).

(ח) וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה׃

ח וּמַלִּיל חֲמוֹר עִמְּהוֹן לְמֵימַר שְׁכֶם בְּרִי אִתְרְעִיאַת נַפְשֵׁהּ בִּבְרַתְּכוֹן הָבוּ כְעַן יָתַהּ לֵהּ לְאִנְתּוּ׃

רש"י◄ חָשְׁקָה • חָפְצָה:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

שֶׁאִלּוּלֵי לֹא יָדַע שְׁכֶם בְּדִינָה לְצַד הֱיוֹתָהּ בַּת יַעֲקֹב הָרָשׁוּם בָּעוֹלָם וְהָיָה לוֹ שֵׁם בְּלֶדֶת בָּנָיו לֹא הָיָה עוֹשֶׂה מַעֲשֵׂהוּ: תורה ב

ב) נְשִׂיא הָאָרֶץ. פֵּרוּשׁ וּבְזֶה צָעֲקָה הַנַּעֲרָה וְאֵין מוֹשִׁיעַ לָהּ:

וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וְגוֹ'. יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (הוֹרָיוֹת י:) בְּמַעֲשֵׂה יָעֵל שֶׁהֲנָאָתָם שֶׁל רְשָׁעִים צַעַר הוּא אֵצֶל הַצַּדִּיקִים, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ הֲגַם שֶׁשָּׁכַב אוֹתָהּ כְּדַרְכָּהּ אִישׁ וְאִשָּׁה וּמִן הַטֶּבַע שֶׁתֵּהָנֶה הָאִשָּׁה אַף עַל פִּי כֵן לֹא מִלְּבַד שֶׁלֹּא נֶהֱנֵית אֶלָּא אַדְרַבָּה עִנּוּי הָיָה לָהּ, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיְעַנֶּהָ, וְהָיוּ הַדְּבָרִים נִכָּרִים בָּהּ שֶׁאֵין חֵפֶצָה בוֹ וְהֶצְרֵךְ לְדַבֵּר עַל לִבָּהּ דִּכְתִיב וַיְדַבֵּר עַל לֵב וְגוֹ': תורה ג

ה) עַד בֹּאָם. פֵּי' שֶׁשָּׁלַח לָהֶם וְהָיָה מַמְתִּין בּוֹאָם: תורה ו

ז) וַיִּתְעַצְּבוּ וְגוֹ' כִּי נְבָלָה וְגוֹ'. פֵּרוּשׁ כִּי יֵשׁ בְּמַעֲשֶׂה זֶה שְׁנֵי דִּבְרֵי כִּעוּר הָא' הוּא אֲפִלּוּ אִם הָיָה לוֹקֵחַ אוֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה כְּדֶרֶךְ אֶרֶץ אַף עַל פִּי כֵן הוּא חֶרְפָּה לָהֶם לָתֵת בִּתָּם לְאִישׁ טָמֵא, וְהוּא אוֹמְרוֹ אַחַר כָּךְ כִּי נְבָלָה עָשָׂה בְּיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת בַּת יַעֲקֹב, וּכְנֶגֶד פְּרָט זֶה אָמַר וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים, וְהַב' הוּא לְצַד עֲשׂוֹת הַדָּבָר בְּדֶרֶךְ זֶה שֶׁאֲפִלּוּ בֵּין הָעַמִּים הַדּוֹמִים בְּגֶדֶר הַפְּחִיתוּת הוּא דָּבָר מְגֻנֶּה, וְהוּא אוֹמְרוֹ וְכֵן לֹא יֵעָשֶׂה פֵּי' אֲפִי' בֵּין הָאֻמּוֹת כְּאוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ' פ') שֶׁגָּדְרוּ עַצְמָן הָאֻמּוֹת מִן הָעֲרָיוֹת. וּכְנֶגֶד זֶה אָמַר וַיִּחַר לָהֶם אֵיךְ עָשָׂה דָּבָר שֶׁאֲפִלּוּ בֵּינֵיהֶם בִּלְתִּי הָגוּן הוּא: תורה ח

ח) וַיְדַבֵּר חֲמוֹר וְגוֹ'. אוֹמְרוֹ לֵאמֹר,

(ט) וְהִתְחַתְּנוּ אֹתָנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָנוּ וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ תִּקְּחוּ לָכֶם:

ט וְתִתְחַתְּנוּן בָּנָא בְּנָתֵיכוֹן תִּתְּנוּן לָנָא וְיָת בְּנָתָנָא תִּסְּבוּן לְכוֹן:

(י) וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וּסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ:

י וְעִמָּנָא תִּתְּבוּן וְאַרְעָא תְּהֵי קֳדָמֵיכוֹן תִּיבוּ וְעִבְּידוּ בַּהּ סְחוֹרְתָא וְאַחֲסִינוּ בַּהּ:

(יא) וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן:

יא וַאֲמַר שְׁכֶם לַאֲבוּהָא וּלְאַחָהָא אַשְׁכַּח רַחֲמִין בְּעֵינֵיכוֹן וְדִי תֵּימְרוּן לִי אֶתֵּן:

(יב) הַרְבּוּ עָלַי מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי וּתְנוּ־לִי אֶת־הַנַּעֲרָה לְאִשָּׁה:

יב אַסְגּוּ עֲלַי לַחְדָּא מוֹהֲרִין וּמַתְּנָן וְאֶתֵּן כְּמָא דִי תֵּימְרוּן לִי וְהָבוּ לִי יָת עוּלֶמְתָּא לְאִנְתּוּ:

רש"י ◄ מֹהַר • כְּתֻבָּה (בראשית רבה) ◆

(יג) וַיַּעֲנוּ בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם:

יג וַאֲתִיבוּ בְּנֵי יַעֲקֹב יָת שְׁכֶם וְיָת חֲמוֹר אֲבוּהִי בְּחָכְמָתָא וּמַלִּילוּ דִי סָאֵב יָת דִּינָה אֲחָתְהוֹן:

רש"י ◄ בְּמִרְמָה • בְּחָכְמָה. אֲשֶׁר טִמֵּא • הַכָּתוּב אוֹמֵר שֶׁלֹּא הָיְתָה רְמִיָּה, שֶׁהֲרֵי טִמֵּא אֶת דִּינָה אֲחוֹתָם (ב"ר) ◆

(יד) וַיֹּאמְרוּ אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה הִוא לָנוּ:

יד וַאֲמָרוּ לְהוֹן לָא נְכוּל לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא הָדֵין לְמִתַּן יָת אֲחָתָנָא לִגְבַר דִּי־לֵיהּ עָרְלָתָא אֲרֵי חִסּוּדָא הִיא לָנָא:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אוּלַי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר שֶׁהוּא מוּכָן לַעֲשׂוֹת מִשְׁפַּט כָּתוּב דִּין מְאַנֵּס הַבְּתוּלָה לָתֵת קְנָס צַעַר בֹּשֶׁת וּפְגָם, גַּם הוּא מוּכָן לִקַּחְתָּהּ לְאִשָּׁה אִם יִרְצוּ אָבִיהָ וְאַחֶיהָ, וְהוּא אוֹמְרוֹ תְּנוּ וְגוֹ':

אוֹ יֹאמַר שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִפְטֹר עַצְמוֹ מֵהַקְּנָס בְּדִרְתָּנָן (כְּתֻבּוֹת מ"א.) הָאוֹמֵר אָנְסְתִּי פִּתִּיתִי בִּתּוֹ שֶׁל פְּלוֹנִי אֵינוֹ מְשַׁלֵּם הַקְּנָס עַל פִּי עַצְמוֹ ע"כ, לָזֶה אָמַר לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי וְגוֹ' פִּי' כִּי שְׁכֶם מוֹדֶה מֵעַצְמוֹ וְאוֹמֵר שֶׁשָּׁכַב עִם דִּינָה וּבָזֶה פָּטוּר מֵחִיּוּב הַקָּצוּב שֶׁהוּא קְנָס בֵּין בִּמְפַתֶּה בֵּין בְּאוֹנֵס. וְאֵין לְפָרֵשׁ כִּי חָמוֹר הוּא מֵעִיד עַל שְׁכֶם. כִּי בְּדִין בְּנֵי נֹחַ יִתְחַיֵּב הַבֵּן בְּעֵדוּת אָבִיו (רַמְבַּ"ם הִלְכוֹת מְלָכִים פ"ט): תורה ט

יג) וַיַּעֲנוּ בְּנֵי יַעֲקֹב וְגוֹ'. צָרִיךְ לְדַעַת מַה הִיא הַחָכְמָה שֶׁעָשׂוּ שֶׁתִּרְגֵּם אָנְקְלוֹס בְּחוּכְמְתָא וְאֵין זֶה אֶלָּא גְּנֵבַת דַּעַת. עוֹד מַה הִיא כַּוָּנָתוֹ בְּאוֹמְרוֹ וַיְדַבְּרוּ אֲשֶׁר וְגוֹ':

אָכֵן יְכַוֵּן בְּאוֹמְרוֹ בְּמִרְמָה כִּי נִתְחַכְּמוּ לְבַל יִרְגִּישׁוּ בְּעָרְמָתָם כִּי זֶה הוּא הָעִקָּר כִּי מַה יּוֹעִילוּ בְּעָרְמָתָם אִם יָחוּשׁוּ לָהּ חָמוֹר וּשְׁכֶם וְיַעֲשׂוּ שְׁמִירָה הַצְּרִיכָה, אוֹ לֹא יַעֲשׂוּ דָּבָר לַחֲשַׁשׁ הַמַּחוּשׁ. אֲשֶׁר עַל כֵּן נִתְחַכְּמוּ בִּתְשׁוּבָתָם וְקִדֵּם כָּל דָּבָר גִּלּוּ כִּי הִקְפִּידוּ עַל הַדָּבָר שֶׁזּוּלַת זֶה תִּהְיֶה נִכֶּרֶת הָעָרְמָה כֵּיוָן שֶׁהַמַּעֲשֶׂה הָיָה יָדוּעַ כִּי לֹא יַעֲשֶׂה כֵּן אִם הַעֲלֵם יַעֲלִימוּ מֵהַרְאוֹת הַקְּפָדָה קְצָת, מִרְמָה יַגִּיד, לָזֶה פָּתַח דִּבְרֵיהֶם דִּבְּרוּ קָשׁוֹת אֲשֶׁר טִמֵּא וְגוֹ', וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיְדַבְּרוּ דִּבּוּר קָשֶׁה שֶׁהוֹכִיחוּם עַל הַדָּבָר וּבָזֶה הֵסִירוּ הֶחָשֵׁד שֶׁאֵינָם מְדַבְּרִים אֶחָד בַּפֶּה וְאֶחָד בַּלֵּב שֶׁהֲרֵי הֵרְאוּ הַקְּפָדָתָם. וְאַחֲרֵי כֵּן אָמְרוּ לָהֶם אֲמִירָה רַכָּה, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיֹּאמְרוּ לֹא נוּכַל פִּי' הֵם חֲפֵצִים וּרְצוֹנָם לְתִתָּהּ לוֹ אֶלָּא שֶׁאֵינָם יְכוֹלִין לְתִתָּהּ לְצַד אֲשֶׁר לוֹ עָרְלָה וְלֹא אָמְרוּ אֲשֶׁר הוּא עָרֵל כִּי לְטַעֲנָה זוֹ יַסְפִּיק בְּהִמּוֹלוֹ הוּא אֶת בְּשַׂר עָרְלָתוֹ, לָזֶה אָמְרוּ אֲשֶׁר לוֹ עָרְלָה פִּי' אֲשֶׁר לוֹ הֶהָתֵר עָרְלָה כִּי מַה בְּכָךְ אִם יִמּוֹל הוּא וּבָנִים אֲשֶׁר יִוָּלְדוּ לוֹ מִדִּינָה יִהְיוּ עֲרֵלִים כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהֶם דִּין מִילָה. וְעוֹד נָתְנוּ טַעַם בְּדִבְרֵיהֶם שֶׁהָעִקָּר הוּא כְּדֵי שֶׁיִּתְחַתְּנוּ עִמָּהֶם וְיִהְיוּ נוֹשְׂאִים נָשִׁים אֵלּוּ מֵאֵלּוּ וְהָיוּ לְעַם אֶחָד וְזֶה לֹא יִהְיֶה אֶלָּא אִם יִמּוֹלוּ כֻּלָּם, לָזֶה אָמְרוּ אַךְ בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם וְגוֹ' דִּהְמוֹל כָּל זָכָר, דִּקְדֵּקוּ לוֹמַר אַךְ לְמַעֵט טַעֲנַת שֶׁיְּקַבֵּל עָלָיו מִילָה חָמוֹר הוּא וְזַרְעוֹ כִּי לֹא יַסְפִּיק זֶה מִטַּעַם שֶׁכָּתַבְנוּ אֶלָּא דַּוְקָא לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל זָכָר, וְטַעֲמָם בְּעִקַּר הַדָּבָר הֲלֹא הוּא כְּמוּס עִמָּם לַהֲרֹג כֻּלָּם וְאֵין מִיָּדָם מַצִּיל. עוֹד נִתְחַכְּמוּ לְבַטֵּל מֵהֶם חֶשֶׁד דִּבֵּר עָרְמָה בְּכָל דִּבּוּר וְדִבּוּר שֶׁאָמְרוּ לָהֶם כַּאֲשֶׁר אֲבָאֵר בְּסָמוּךְ בְּעָזְרַת הַשֵּׁם: תורה יד

רש"י◄ **חֶרְפָּה הִוא•** שֶׁמֵּץ פְּסוּל הוּא אֶצְלָנוּ, הַבָּא לְחָרֵף חֲבֵרוֹ הוּא אוֹמֵר לוֹ: 'עָרֵל אַתָּה', אוֹ 'בֶּן עָרֵל'. "חֶרְפָּה", בְּכָל מָקוֹם, גִּדּוּף•

(טו) אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ כָמֹנוּ לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר:

טו בְּרַם בְּדָא נִתְפַּיֵּס לְכוֹן אִם תֶּהֱווֹן כְּוָתָנָא לְמִגְזַר לְכוֹן כָּל דְּכוּרָא:

רש"י◄ **נֵאוֹת לָכֶם•** נִתְרַצֶּה לָכֶם, לְשׁוֹן: (מלכים ב יב) "וַיֵּאוֹתוּ הַכֹּהֲנִים" (ביהוי"ד)• **לְהִמּוֹל•** לִהְיוֹת נִמּוֹל, אֵינוֹ לְשׁוֹן לִפְעֹל, אֶלָּא לְשׁוֹן לְהִפָּעֵל•

(טז) וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד:

טז וְנִתֵּן יָת בְּנָתָנָא לְכוֹן וְיָת בְּנָתֵיכוֹן נִסַּב לָנָא וְנִתּוּב עִמְּכוֹן וְנֶהֵי לְעַמָּא חָד:

רש"י◄ **וְנָתַנּוּ•** נו"ן שְׁנִיָּה מֻדְגֶּשֶׁת, לְפִי שֶׁהִיא מְשַׁמֶּשֶׁת בִּמְקוֹם שְׁתֵּי נוּנִי"ן: 'וְנָתַנְנוּ'• **וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָנוּ•** אַתָּה מוֹצֵא בַּתְּנַאי שֶׁאָמַר חֲמוֹר לְיַעֲקֹב וּבִתְשׁוּבַת בְּנֵי יַעֲקֹב לַחֲמוֹר, שֶׁתָּלוּ הַחֲשִׁיבוּת בִּבְנֵי יַעֲקֹב לִיקַּח בְּנוֹת שְׁכֶם אֶת שֶׁיִּבְחַרוּ לָהֶם, וּבְנוֹתֵיהֶם יִתְּנוּ לָהֶם, לְפִי דַּעְתָּם, דִּכְתִיב: "וְנָתַנּוּ אֶת בְּנוֹתֵינוּ", לְפִי דַּעְתֵּנוּ, "וְאֶת בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח לָנוּ", כְּכֹל אֲשֶׁר נַחְפֹּץ. וּכְשֶׁדִּבְּרוּ חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל יוֹשְׁבֵי עִירָם הָפְכוּ הַדְּבָרִים: "אֶת בְּנוֹתָם נִקַּח לָנוּ לְנָשִׁים, וְאֶת בְּנוֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם", כְּדֵי לְרַצּוֹתָם, שֶׁיֵּאוֹתוּ לְהִמּוֹל•

(יז) וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ:

יז וְאִם לָא תִקַּבְּלוּן מִנָּנָא לְמִגְזַר וּנְדַבֵּר יָת בְּרַתָּנָא וְנֵזֵיל:

(יח) וַיִּיטְבוּ דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר:

יח וּשְׁפָרוּ פִּתְגָּמֵיהוֹן בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בַּר חֲמוֹר:

(יט) וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו:

יט וְלָא אוֹחַר עוּלֵימָא לְמֶעְבַּד פִּתְגָּמָא אֲרֵי אִתְרְעִי בְּבַת יַעֲקֹב וְהוּא יַקִּיר מִכֹּל בֵּית אֲבוּהִי:

(כ) וַיָּבֹא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר:

כ וַאֲתָא חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּרֵהּ לִתְרַע קַרְתְּהוֹן וּמַלִּילוּ עִם אֲנָשֵׁי קַרְתְּהוֹן לְמֵימָר:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

טז) וְנָתַנּוּ אֶת וְגו'. כָּאן נִתְחַכְּמוּ חָכְמָה גְּדוֹלָה וְהוּא כִּי מִדֶּרֶךְ הָרַמַּאי שֶׁלֹּא לְדַקְדֵּק בִּפְרָטֵי הַתְּנָאִים וְאַדְרַבָּא יְבַקֵּשׁ לְהָקֵל הַדָּבָר עַל שֶׁכְּנֶגְדּוֹ כְּדֵי שֶׁיִּתְרַצֶּה לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר שֶׁבָּזֶה יַעֲשֶׂה אֶת אֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת, וּבְנֵי יַעֲקֹב הָפְכוּ הַדָּבָר לַעֲקֹר מִלֵּב שֶׁכְּנֶגְדָּם סָפֵק עָרְמָה וְאָמְרוּ תְּנַאי הוּא הַדָּבָר וְנָתַנּוּ אֶת בְּנֹתֵינוּ וְגו' וְאֶת בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח וְגו' פֵּי' שֶׁהָרְשׁוּת בְּיָדֵינוּ לָתֵת וְלָקוּחַת, וְדָבָר זֶה יַגִּיד סִימָן מֻבְהָק כִּי מְדַבְּרִים בְּיֹשֶׁר לֵבָב לֹא לְצַד עָרְמָה בָּעוֹלָם: תורה יז

יז) וְאִם לֹא תִשְׁמְעוּ וְגו'. נִתְחַכְּמוּ גַּם בָּזֶה שֶׁלֹּא יֹאמְרוּ שֶׁאִם לֹא יַעֲשׂוּ כֵּן הִנֵּה הֵם עוֹרְכִים אִתָּם מִלְחָמָה וּלְנוֹקְמֵי נָקָם יִהְיוּ לָהֶם, לָזֶה אָמְרוּ כִּי אִם לֹא יִשְׁמְעוּ וְגו' יִקְחוּ בִּתָּם וְיֵלְכוּ לָהֶם וְאֵין כָּאן נוֹקְמֵי נָקָם. גַּם נִתְחַכְּמוּ בָּזֶה לְהַרְאוֹת קֹצֶת הַקְפָּדָה בַּדָּבָר שֶׁלֹּא יֵשְׁבוּ שָׁם עִמָּהֶם, וְזוּלַת זֶה אִם לֹא יְזַכִּירוּ שׁוּם הַרְגֵּשׁ בַּדָּבָר יַחְשֹׁב הַחוֹשֵׁב כִּי עָרְמָה בַּדָּבָר כִּי הָעִנְיָן הָיָה מְגֻנֶּה כְּפִי הָאֱמֶת כְּאוֹמְרוֹ וְכֵן לֹא יַעֲשֶׂה אֲפִלּוּ בֵּין הָאֻמּוֹת, לָזֶה גִּלּוּ קֹצֶת הַקְפָּדָה וּמוּבָנִים לָהֶם הַדְּבָרִים בְּעִיּוּן נָכוֹן כִּי אַחַר שֶׁיִּמּוֹלוּ פְּשִׁיטָא שֶׁיִּהְיֶה קֶשֶׁר אַמִּיץ בֵּינֵיהֶם שָׁלוֹם וְרֵעוּת, וְלָזֶה תִּמְצָא שֶׁאָמַר שְׁכֶם וַחֲמוֹר לִבְנֵי עִירוֹ הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם וְגו' פֵּרוּשׁ שֶׁהִרְגִּישׁ מֵהֶם שֶׁאֵין עָרְמָה בַּדָּבָר:

עוֹד יִרְצֶה בְּאוֹמְרוֹ וְלָקַחְנוּ אֶת בִּתֵּנוּ נִתְכַּוְּנוּ לְהָחֵם לְבָבוֹ שֶׁל חֲמוֹר וּשְׁכֶם לְמַהֵר לַעֲשׂוֹת דָּבָר כְּשֶׁיִּרְאוּ שֶׁהֵם מוֹלִיכִין הַבַּת מִמֶּנּוּ יְמַהֵר לַעֲשׂוֹת דָּבָר וְיִנְקְמוּ נִקְמַת הַצַּדֶּקֶת מִזֶּרַע מְרֵעִים: תורה יח

(כא) הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחַרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם:

כא גֵּבְרַיָּא הָאִלֵּין שָׁלְמִין אִנּוּן עִמָּנָא וְיִתְיַבּוּן בְּאַרְעָא וַיַעְבְּדוּן בַּהּ סְחוֹרְתָּא וְאַרְעָא הָא פְּתֵיחוּת יְדִין קֳדָמֵיהוֹן יָת בְּנָתֵיהוֹן נִסַּב לָנָא לִנְשִׁין וְיָת בְּנָתָנָא נִתֵּן לְהוֹן:

רש"י◄ שְׁלֵמִים • בְּשָׁלוֹם וּבְלֵב שָׁלֵם. וְהָאָרֶץ הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם • כְּאָדָם שֶׁיָּדוֹ רְחָבָה וּוַתְּרָנִית, כְּלוֹמַר: אַל תַּפְסִידוּ כְּלוּם, פְּרַקְמַטְיָא הַרְבֵּה בָּאָה לְכָאן וְאֵין לָהּ קוֹנִים.

(כב) אַךְ־בְּזֹאת יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים:

כב בְּרַם בְּדָא יִתְפְּסוּן לָנָא גּוּבְרַיָּא לְמִתַּב עִמָּנָא לְמֶהֱוֵי לְעַמָּא חַד לְמִגְזַר לָנָא כָּל דְּכוּרָא כְּמָא די אִנּוּן גְּזִירִין:

רש"י◄ בְּהִמּוֹל • בִּהְיוֹת נִמּוֹל.

(כג) מִקְנֵיהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֵמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ:

כג גֵּיתֵיהוֹן וְקִנְיָנְהוֹן וְכָל בְּעִירְהוֹן הֲלָא דִּילָנָא אִנּוּן בְּרַם נִתְפֵּס לְהוֹן וְיִתְיַבּוּן עִמָּנָא:

רש"י◄ אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם • לְדָבָר זֶה, וְעַל־יְדֵי־כֵן יֵשְׁבוּ אִתָּנוּ.

(כד) וַיִּשְׁמְעוּ אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ:

כד וְקַבִּילוּ מִן חֲמוֹר וּמִן שְׁכֶם בְּרֵהּ כָּל נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ וּגְזָרוּ כָּל דְּכוּרָא כָּל נָפְקֵי תְּרַע קַרְתֵּהּ:

(כה) וַיְהִי בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר:

כה וַהֲוָה בְיוֹמָא תְּלִיתָאָה כַּד תְּקִיפוּ עֲלֵיהוֹן כֵּאֲבֵיהוֹן וּנְסִיבוּ תְּרֵין בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה גְּבַר חַרְבֵּהּ וְעַלוּ עַל קַרְתָּא דְּיָתְבוּן לְרַחֲצָן וּקְטָלוּ כָּל דְּכוּרָא:

רש"י◄ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב • בָּנָיו הָיוּ, וְאַף־עַל־פִּי־כֵן נָהֲגוּ עַצְמָן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי כִּשְׁאָר אֲנָשִׁים שֶׁאֵינָם בָּנָיו, שֶׁלֹּא נָטְלוּ עֵצָה הֵימֶנּוּ (ב"ר). אֲחֵי דִינָה • לְפִי שֶׁמָּסְרוּ עַצְמָן עָלֶיהָ, נִקְרְאוּ אֲחֶיהָ. בֶּטַח • שֶׁהָיוּ כּוֹאֲבִים. וּמִדְרַשׁ אַגָּדָה: בְּטוּחִים הָיוּ עַל כֹּחוֹ שֶׁל זָקֵן (ב"ר).

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כא) שְׁלֵמִים הֵם אִתָּנוּ פֵּי' וְאֵין בְּלִבָּם שִׂנְאָה עַל הַמַּעֲשֶׂה לָחוּשׁ לְעָרְמָה: **וְאוֹמְרוּ** אֶת בְּנֹתָם נִקַּח לָנוּ וְגוֹ' נִתְחַכְּמוּ לוֹמַר כֵּן כְּדֵי שֶׁיַּאֲמִינוּ אַנְשֵׁי עִירָם כִּי אֵין בְּלִבָּם טִינָא כִּי הֵם מַחְשִׁיבִין אוֹתָם גְּדוֹלִים וְטוֹבִים מֵהֶם כִּי בְּנוֹתֵיהֶן הֵם מִתְרַצִּים שֶׁיִּקְּחוּ לָהֶם וְגוֹ' וּבְנוֹת מִשְׁפַּחַת שְׁכֶם יִצְטָרְכוּ לְתִתָּם הֵם לָהֶם, וְדָבָר זֶה יַגִּיד כִּי הֵם מַחְשִׁיבִין אוֹתָם גְּדוֹלִים וְטוֹבִים מֵהֶם וְזוֹ סִבָּה לְמַה שֶׁלֹּא הִקְפִּידוּ עַל הַדָּבָר: תורה כב

כה) וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר. וְאֶת חֲמוֹר וְגוֹ'. קָשֶׁה לָמָּה יַהַרְגוּ מִי שֶׁלֹּא חָטָא, וְעוֹד לָמָּה לֹא הִקְדִּימוּ בְּבַעַל עֲבֵרָה תְּחִלָּה:

אָכֵן הִנֵּה בְּנֵי יַעֲקֹב לֹא הָיָה בְּדַעְתָּם לַהֲרֹג אֶלָּא בַּעַל עֲבֵרָה אֶלָּא שֶׁכָּל בְּנֵי הָעִיר רָצוּ לַעֲמֹד בַּפֶּרֶץ כְּנֶגְדָּם לְבַל יַהַרְגוּ מַלְכָּם אֲשֶׁר עַל כֵּן הֲרָגוּם מִדִּין רוֹדֵף, וְהוּא אוֹמְרוֹ וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר וּבָזֶה הִשִּׂיגוּ לַהֲרֹג אֶת חֲמוֹר וְאֶת שְׁכֶם וְזוּלַת זֶה לֹא הָיוּ יְכוֹלִין לִנְקֹם נָקָם מֵהַמְחֻיָּב לָהֶם מִיתָה:

עוֹד טַעַם שֶׁהָרְגוּ כָּל בְּנֵי הָעִיר לְצַד שֶׁהֵם הָיוּ בְּעֵזֶר שְׁכֶם לִגְזֹל דִּינָה וּבְנֵי נֹחַ מְחֻיָּבִים מִיתָה עַל הַגָּזֶל אֲבָל עַל הָעֲרָיוֹת אֵין חִיּוּב כִּי דִּינָה לֹא הָיְתָה אֵשֶׁת אִישׁ:

וְתִמְצָא שֶׁאָמַר הַכָּתוּב אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם הֲרֵי כִּנָּה הַמַּעֲשֶׂה לְכָלָם הָא לְמַדְתָּ שֵׁיד כֻּלָּם שָׁוָה בִּגְזֵלָה. וְטַעַם שֶׁלֹּא אָמַר אֲשֶׁר גָּזְלוּ אֲחוֹתָם שֶׁהוּא עִקַּר הָעָוֹן שֶׁעָלָיו נִתְחַיְּבוּ מִיתָה לוֹמַר שֶׁהִיא גְּזֵלָה שֶׁאֵינָהּ בַּהַשָּׁבָה, וְנִפְקָא מִינָהּ אִם לֹא טַעַם אֲשֶׁר טִמְּאוּ לֹא הָיוּ עוֹשִׂים מִשְׁפָּט גָּמוּר לַהֲרֹג כָּל זָכָר, וַהֲגַם שֶׁבֵּן נֹחַ שֶׁגָּזַל אֵינוֹ נִפְטָר מִמִּיתָה בְּהֵשָׁבוֹן עִם כָּל זֶה לֹא הָיוּ בְּנֵי יַעֲקֹב הוֹרְגִים, וּמִידֵי דְּהַוֵּה כַּמָּה

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי 'אגרות קודש' ח"ב ע' קסח)

בַּר מִצְוָה – מִשִּׁמְעוֹן דִּוְקָא

בְּפָרָשָׁתֵנוּ כָּתוּב "וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ" (לד, כה).

וְיָדוּעַ שֶׁמִּכָּאן יָלְפִינַן דִּין בַּר־מִצְוָה - הַחִיּוּב שֶׁל בֶּן י"ג בְּקִיּוּם הַמִּצְוֹת, "שֶׁלֹּא מָצִינוּ בְּכָל הַתּוֹרָה שֶׁיִּהְיֶה קָרוּי אִישׁ בְּפָחוֹת מִבֶּן י"ג, אֲבָל בְּבֶן י"ג מָצִינוּ שֶׁקְּרָאוֹ הַכָּתוּב אִישׁ, כְּדִכְתִיב 'וַיִּקְחוּ שְׁנֵי בְּנֵי יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אִישׁ חַרְבּוֹ' - וּגְמִירֵי: שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָווּ" (רש"י נזיר כט, ב).

וְעַל פִּי הַיָּדוּעַ גּוֹדֶל הַדִּיּוּק בְּכָל עִנְיְנֵי הַתּוֹרָה - יֵשׁ לְדַקְדֵּק בְּנִידּוֹן דִּידַן, לָמָּה עָשָׂה ה' כָּכָה שֶׁנִּלְמַד דִּין בַּר־מִצְוָה דַּוְקָא מִשִּׁמְעוֹן (וְלֵוִי), וְלִכְאוֹרָה הָיָה יוֹתֵר מְכֻנָּן שֶׁנִּלְמַד דִּין זֶה מֵרְאוּבֵן שֶׁהוּא "בְּכוֹר יִשְׂרָאֵל", הָרִאשׁוֹן לְשִׁבְטֵי י־ה.

וְיֵשׁ לוֹמַר בָּזֶה, דְּהִנֵּה מְבוֹאָר בְּסִפְרֵי חֲסִידוּת (ראה 'תורה אור' ריש פרשת ויחי, ועוד) הַהֶבְדֵּל בַּעֲבוֹדָה הָרוּחָנִית בֵּין 'רְאוּבֵן' לְבֵין 'שִׁמְעוֹן', שֶׁרְאוּבֵן נִקְרָא עַל שֵׁם הָרְאִיָּה בָּאֱלֹקוּת, וְאִילוּ שִׁמְעוֹן נִקְרָא עַל שֵׁם הַשְּׁמִיעָה בָּאֱלֹקוּת. וְהַהֶבְדֵּל בֵּינֵיהֶם מוּבָן: רְאִיָּה בָּאֱלֹקוּת הִיא מַדְרֵיגָה גְּבוֹהָה וְנַעֲלֵית בְּיוֹתֵר, רְאִיַּת אֱלֹקוּת בְּמוּחָשׁ כְּמוֹ שֶׁרוֹאִים דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן שְׁמִיעָה בָּאֱלֹקוּת, שֶׁאֵין בְּכֹחוֹ לִרְאוֹת מַמָּשׁ אֶת הָאֱלֹקוּת כְּדָבָר קָרוֹב, אֶלָּא הוּא רַק שׁוֹמֵעַ עַל כָּךְ כְּדָבָר רָחוֹק, וּכְמַאֲמַר "אֵינָהּ דּוֹמָה שְׁמִיעָה לִרְאִיָּה".

וְהִנֵּה כְּשֶׁאָנוּ מְדַבְּרִים בְּנַעַר קָטָן שֶׁנַּעֲשָׂה זֶה־עַתָּה בֶּן י"ג שָׁנָה, וְהַיְנוּ שֶׁרַק עַכְשָׁו הִגִּיעַ לִ"גְּמַר וְעִיקַּר כְּנִיסַת נָפֶשׁ הַקְּדוֹשָׁה בָּאָדָם" (שו"ע רבינו הזקן מהדו"ב ס"ד ס"ב) - מוּבָן שֶׁאֵין בְּכוֹחוֹ לְהַגִּיעַ מִיַּד לַמַּדְרֵיגָה הַנַּעֲלֵית דִּרְאִיָּה בָּאֱלֹקוּת, אֶלָּא עֲבוֹדָתוֹ הִיא בְּאוֹפֶן דִּשְׁמִיעָה וְהַשָּׂגָה בִּלְבַד, וְלָכֵן מִקּוֹר דִּין זֶה הוּא מִשִּׁמְעוֹן, שֶׁנִּקְרָא עַל שֵׁם הַשְּׁמִיעָה דַּוְקָא. וק"ל.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך טו, עמוד 289 ואילך – מתוך 'לקראת שבת')

קִיּוּם הַמִּצְוָה בְּאֹפֶן דִּלְמַעְלָה מֵהַדַּעַת

וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה)

בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָיוּ (בראשית רבה פרשה פ)

מִזֶּה שֶׁנִּקְרְאוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי כְּשֶׁהָיוּ בְּנֵי י"ג שָׁנָה בְּשֵׁם "אִישׁ" שֶׁהוּא לְשׁוֹן גַּדְלוּת, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (שמות ב, יד) "מִי שָׂמְךָ לְאִישׁ", לָמְדוּ שֶׁ"בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת". דִּבְגִיל שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה נֶחְשָׁב הָאָדָם לְ"גָדוֹל" בְּשִׂכְלוֹ וּתְכוּנוֹתָיו וּמְחֻיָּב בְּמִצְוֹת (עיין רש"י נזיר כט, ב'דבור המתחיל' ורבי יוסי. רש"י ורבי עובדיה מברטנורא, אבות פרק ה משנה כא. ועוד).

וְיֵשׁ לִתְמֹהַּ, דְּלִכְאוֹרָה הֲרֵי זֶה כְּעֵין תַּרְתֵּי דְּסָתְרֵי, דְּמִצַּד אֶחָד לָמְדוּ מִפָּסוּק זֶה שֶׁבְּגִיל י"ג שָׁנָה מִתְחַיְּבִים בְּמִצְוֹת, וְהַיְנוּ שֶׁבְּגִיל זֶה נֶחְשָׁב הָאָדָם לְבַר־דַּעַת וּבַר־חִיּוּבָא. וּמִצַּד שֵׁנִי, זֶה שֶׁ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ.. וַיַּהַרְגוּ כָּל זָכָר" מוֹרֶה שֶׁלֹּא פָּעֲלוּ עַל־פִּי הַדַּעַת, וְרַק גֹּדֶל כַּעֲסָם עַל מַה שֶּׁעָשָׂה שְׁכֶם גָּרַם לְמַעֲשֶׂה זֶה?

וְיֵשׁ לוֹמַר דְּבָזֶה רָמְזוּ הוֹרָאָה יְסוֹדִית בַּעֲבוֹדַת הָאָדָם לְקוֹנוֹ: אַף שֶׁ"רָאוּי לָאָדָם לְהִתְבּוֹנֵן בְּמִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה הַקְּדוֹשָׁה וְלֵידַע סוֹף עִנְיָנָם כְּפִי כֹּחוֹ" (לשון הרמב"ם סוף הלכות מעילה), הַיְנוּ שֶׁצָּרִיךְ לְהָבִין בְּמוֹחוֹ וְשִׂכְלוֹ אֶת מִצְוֹת הַתּוֹרָה, וְלָכֵן לָמְדוּ זְמַן חִיּוּב הַמִּצְוֹת מִלְּשׁוֹן "אִישׁ" הַמּוֹרֶה עַל גַּדְלוּת הַשֵּׂכֶל, מִכָּל־מָקוֹם יְסוֹד וְשֹׁרֶשׁ עֲבוֹדַת ה' אֵינוֹ הֲבָנַת הַשֵּׂכֶל, אֶלָּא קַבָּלַת עֹל מַלְכוּת שָׁמַיִם. דְּאַף אִם אֵינוֹ מֵבִין אֶת מִשְׁפְּטֵי הַתּוֹרָה, עָלָיו לְקַיְּמָם מִפְּנֵי צִוּוּי הַבּוֹרֵא יִתְבָּרֵךְ. וְזֶהוּ שֶׁלָּמְדוּ זְמַן חִיּוּב הַמִּצְוֹת מִ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ", דִּכְשֶׁהִגִּיעוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי לְחִיּוּב מִצְוֹת, הִתְחִילוּ מִיַּד בַּעֲבוֹדַת ה' בְּאֹפֶן שֶׁל מְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלְּמַעְלָה מֵהַדַּעַת.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

מֵהָאֱמוֹת עוֹבְרֵי דַת הַמִּצְוֹות וְאֵין אַחֲרָיוּתָם עַל בְּנֵי יַעֲקֹב כִּי אֵין כֹּחַ בָּהֶם, וּכְמוֹ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב (פָּסוּק ל') עֲכַרְתֶּם אֹתִי וְגוֹ' וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר אֶלָּא לְצַד הַנְּבָלָה שֶׁעָשׂוּ שֶׁטִּמְּאוּ לָזֶה לָבְשׁוּ קִנְאָה:

עוֹד טַעַם אוֹמְרוֹ אֲשֶׁר טִמְּאוּ נָתְנוּ טַעַם זֶה לִלְקִיחַת מָמוֹנָם וְאָמַר טַעַם אֲשֶׁר בָּזוּ אֶת הָעִיר וְנָטְלוּ נִכְסֵיהֶם אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֶת דִּינָה אֲחוֹתָם פֵּי' דְּמֵי בֹּשֶׁת כִּי לְפִי שִׁעוּר הַמְבַיֵּשׁ וְהַמִּתְבַּיֵּשׁ כִּי הֵם הַדְּרָגוֹת מְפֻלָּגוֹת וּלְוַאי שֶׁיִּסְפִּיק כָּל חֵילָם לִדְמֵי בֹּשֶׁת בַּת יַעֲקֹב הַמְיֻחָד בָּעוֹלָם בְּרוּם הַמַּעֲלוֹת מֻחֲמוֹר הַנִּבְזֶה עַד מְאֹד. וְגַם לְפִי מַה שֶׁכָּתַבְתִּי לְמַעְלָה שֶׁהוֹדָה בַּמַּעֲשֶׂה, זֶה לֹא יוֹעִיל אֶלָּא לִפְטֹר מֵהַקְּנָס אֲבָל בֹּשֶׁת וּשְׁאָר דְּבָרִים חַיָּב (כְּתֻבּוֹת מ"א.) וּפְשׁוּט:

וְרַמְבַּ"ם בְּפֶרֶק ט' מֵהִלְכוֹת מְלָכִים נָתַן טַעַם לְהַרִיגַת אַנְשֵׁי שְׁכֶם לְצַד שֶׁלֹּא הוֹשִׁיבוּ דַּיָּנִים עַל גֶּזֶל שְׁכֶם וְכוּ' ע"כ. וְקָשֶׁה מִי אָמַר לְהָרַב שֶׁחַיָּבִין לָדוּן הָאֲלָם עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בּוֹ וְהֲלֹא גַּם בְּדִינֵי יִשְׂרָאֵל פְּטוּרִים מִכַּיּוֹצֵא בָּזֶה לֹא דָּנִים וְלֹא מְעִידִין אוֹתוֹ, (סַנְהֶדְרִין י"ז.) וּבְהֶכְרַח לוֹמַר שֶׁהֵם הָיוּ בְּעוֹזְרָיו וּבַעֲצָתָם עָשָׂה מַה שֶׁעָשָׂה. וְרַמְבַּ"ן ז"ל דָּחָה דִּבְרֵי רַמְבַּ"ם בְּפֵרוּשׁ מִצְוֹת דַּיָּנִים שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ כִּי אֵין הַכַּוָּנָה לְהוֹשִׁיב דַּיָּנִים אֶלָּא לָדוּן מִשְׁפָּטִים בֵּין אִישׁ לְרֵעֵהוּ יְעִינֵן שָׁם דְּבָרָיו, וְנָתַן טַעַם הֲרִיגַת שְׁכֶם לְצַד שֶׁהָיוּ חַיָּבִין מִיתָה עַל שֶׁהָיוּ עוֹבְדֵי עֲבוֹדָה זָרָה כוּ'. וּדְבָרָיו ז"ל צְרִיכִין עָרֵב. וּב' הַמְּאוֹרוֹת לֹא נָתְנוּ טַעַם לִלְקִיחַת מָמוֹנָם וְהוֹנָם: תורה כו

בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שְׁנָה הָווּ

וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה) גְּמִירֵי, שִׁמְעוֹן וְלֵוִי בְּהַהִיא שַׁעְתָּא בְּנֵי י"ג שָׁנָה הָווּ, וְהָרוֹצֶה לַחְשֹׁב יֵצֵא וְיַחְשֹׁב (רש"י 'דבור המתחיל' ורבי יוסי, נזיר כט, ב).

יֵשׁ לְבָאֵר הַחֶשְׁבּוֹן שֶׁלֵּוִי הָיָה בְּאוֹתוֹ זְמַן בֶּן י"ג שָׁנָה, דְּהוּא מְדֻיָּק מִיּוֹם לְיוֹם:

דְּהִנֵּה מִשֶּׁלָּקַח יַעֲקֹב אֶת לֵאָה עַד הַמְּאֹרָע דְּ"וַיִּקְחוּ אִישׁ חַרְבּוֹ" עָבְרוּ י"ד שָׁנִים וְשִׁשָּׁה חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם.

דְּלְאַחַר שֶׁנָּשָׂא אֶת לֵאָה, חִכָּה ז' יָמִים וְנָשָׂא אֶת רָחֵל, וְאַחַר־כָּךְ עָבַד שֶׁבַע שָׁנִים בְּרָחֵל, וְעוֹד שֵׁשׁ שָׁנִים לְלָבָן. הֲרֵי י"ג שָׁנִים וְז' יָמִים.

אַחַר־כָּךְ בָּרַח מִלָּבָן ז' יָמִים (ראה רש"י ויצא לא, כג), לָן לַיְלָה אֶחָד בְּמַעֲבַר יַבֹּק (ראה פרשתנו לב, כב־כג), וְנָסַע לְסֻכּוֹת וְשָׁהָה שָׁם י"ח חֳדָשִׁים (ראה רש"י פרשתנו לג, יז), הֲרֵי לָנוּ י"ד שָׁנִים, ו' חֳדָשִׁים וְט"ו יוֹם.

הִגִּיעַ לִשְׁכֶם בְּעֶרֶב שַׁבָּת־קֹדֶשׁ (ראה רש"י פרשתנו שם, יח) וְאִם־כֵּן נוֹתַר מִחוּץ לָעִיר גַּם בְּיוֹם הַשַּׁבָּת, בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן יָצְאָה דִּינָה וּלְקָחָהּ שְׁכֶם, וּ"בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים" לָקְחוּ שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אִישׁ חַרְבּוֹ, הֲרֵי לָנוּ י"ד שָׁנִים, ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם.

וְהִנֵּה מִשֶּׁלָּקַח יַעֲקֹב אֶת לֵאָה עַד שֶׁנּוֹלַד לֵוִי עָבְרוּ שָׁנָה אַחַת, ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם. דַּהֲרֵי: א. רְאוּבֵן נוֹלַד מִבִּיאָה רִאשׁוֹנָה (עיין רש"י ויחי מט, ג "היא טפה ראשונה שלו"). ב. אִיתָא בְּפִרְקֵי דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר (פרק ל"ו) "מִז' חֳדָשִׁים יָלְדָה לֵאָה אֶת בָּנֶיהָ", וְאָמְרוּ חֲכָמֵינוּ זַ"ל (ראש השנה יא, א) "יוֹלֶדֶת לִשְׁבָעָה יוֹלֶדֶת לִמְקוּטָעִין", וְהַיְנוּ ו' חֳדָשִׁים וּב' יָמִים (עיין שם בתוספות 'דבור המתחיל' אלא "טבלה נמי בליל ה' דחג, ואפשר דילדה ביום אחרון של פסח").

וְנִמְצָא דִּזְמַן עִבּוּר רְאוּבֵן שִׁמְעוֹן וְלֵוִי, הָיָה ו' חֳדָשִׁים וּב' יָמִים לְכָל אֶחָד, כַּנַ"ל. הֲרֵי לָנוּ י"ח חֳדָשִׁים וּו' יָמִים. הוֹסֵף שִׁבּוּעַיִם לְטָמְאַת לֵידָה דִּרְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן, הֲרֵי לָנוּ שָׁנָה אַחַת ו' חֳדָשִׁים וְכ' יוֹם, וְאָז נוֹלַד לֵוִי.

וְנִמְצָא דְּ"בַיּוֹם הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כּוֹאֲבִים", נִתְמַלְּאוּ לְלֵוִי י"ג שָׁנָה בְּדִיּוּק, וּמִיּוֹם לְיוֹם.

(כו) וְאֶת־חֲמוֹר וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ:

כו וְיָת חֲמוֹר וְיָת שְׁכֶם בְּרֵהּ קְטָלוּ לְפִתְגַּם דְּחַרֶב וּדְבָרוּ יָת דִּינָה מִבֵּית שְׁכֶם וּנְפָקוּ:

(כז) בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם:

כז בְּנֵי יַעֲקֹב עַלּוּ לְחַלָּצָא קְטִילָיָא וּבְזוּ קַרְתָּא דִּי סָאִיבוּ אֲחָתְהוֹן:

רש"י ◄ **עַל־הַחֲלָלִים** • לְפַשֵּׁט הַחֲלָלִים, וְכֵן תִּרְגֵּם אונְקְלוֹס: 'לְחַלָּצָא קָטִילַיָּא'.

(כח) אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ:

כח יָת עָנְהוֹן וְיָת תּוֹרְהוֹן וְיָת חֲמָרֵיהוֹן וְיָת דִּי בְקַרְתָּא וְיָת דִּי בְחַקְלָא בְּזוּ:

(כט) וְאֶת־כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת:

כט וְיָת כָּל נְכְסֵיהוֹן וְיָת כָּל טַפְלְהוֹן וְיָת נְשֵׁיהוֹן שְׁבוּ וּבְזוּ וְיָת כָּל דִּי בְבֵיתָא:

רש"י ◄ **חֵילָם** • מָמוֹנָם, וְכֵן: (דברים ח) "עָשָׂה לִי אֶת הַחַיִל הַזֶּה", (במדבר כד) "וְיִשְׂרָאֵל עֹשֶׂה חָיִל", (תהלים מט) "וְעָזְבוּ לַאֲחֵרִים חֵילָם". **שָׁבוּ** • לְשׁוֹן שִׁבְיָה. לְפִיכָךְ, טַעְמוֹ מִלְּרָע.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כז) בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ וְגוֹ'. פֵּי' כֻּלָּן יַחַד, נִתְכַּוֵּן הַכָּתוּב לוֹמַר בַּזֹּת כָּל נִכְסֵי הָעִיר וְגוֹ' כִּי נוֹגֵעַ הַבּוּשֶׁת לְכֻלָּן וְצָרִיךְ שֶׁיִּטְּלוּ כְּנֶגֶד בּוּשֶׁת כָּל אֶחָד. וּכְמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם פ"ב מֵהִלְכוֹת נַעֲרָה בְּתוּלָה וְז"ל רוֹאִין בֵּית דִּין מַעֲלָתוֹ וּמַעֲלָתָהּ וְשָׁמִין כַּמָּה מָמוֹן רָאוּי לְאָבִיהָ וּלְמִשְׁפַּחְתָּהּ לִתֵּן וְלֹא יָאֲרַע לָהֶם דָּבָר זֶה מֵאָדָם זֶה וְכוּ' וְכָמוֹהוּ חַיָּב לְשַׁלֵּם ע"כ, וְהָאַחִים בִּכְלַל הַמִּשְׁפָּחָה לָזֶה נִתְקַבְּצוּ יַחַד לְהַעֲרִיךְ שִׁעוּר הָרָאוּי לְבוּשֶׁת כֻּלָּן וַיָּבֹזּוּ אֶת כָּל הָעִיר וְאֵין כְּדֵי בָּהּ לְעֵרֶךְ בָּשְׁתָּם וְלָקְחוּ הַכֹּל לִזְכוּת יַעֲקֹב אֲבִיהֶן כִּי לוֹ נוֹגֵעַ. וְהַגֵּם שֶׁדָּנוּ בָּהֶם מִשְׁפַּט מָוֶת לֹא אָמְרִינָן בִּבְנֵי נֹחַ קִים לֵיהּ בִּדְרַבָּהּ מִנַּיָּה (תוֹסְפוֹת עֵרוּבִין ס"ב.): תורה כח

(ל) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי:

ל וַאֲמַר יַעֲקֹב לְשִׁמְעוֹן וּלְלֵוִי עֲכַרְתּוּן יָתִי לְמִתַּן דְּכָבוּ בֵּינָנָא וּבֵין יָתְבֵי אַרְעָא בִּכְנַעֲנָאָה וּבַפְּרִזָּאָה וַאֲנָא עַם דְּמִנְיַן וְיִתְכַּנְּשׁוּן עָלַי וְיִמְחֲנוּנִי וְאֶשְׁתֵּצֵי אֲנָא וְאֲנַשׁ בֵּיתִי:

רש"י ◄ **עֲכַרְתֶּם** • לְשׁוֹן מַיִם עֲכוּרִים, אֵין דַּעְתִּי צְלוּלָה עַכְשָׁו. וְאַגַּדָה: צְלוּלָה הָיְתָה הֶחָבִית, וַעֲכַרְתֶּם אוֹתָהּ (תנחומא). מָסֹרֶת הָיְתָה בְּיַד כְּנַעֲנִים שֶׁיִּפְּלוּ בְּיַד בְּנֵי יַעֲקֹב, אֶלָּא שֶׁהָיוּ אוֹמְרִים: ״עַד אֲשֶׁר תִּפְּרֶה וְנָחַלְתָּ אֶת הָאָרֶץ״. לְפִיכָךְ, הָיוּ שׁוֹתְקִין. **מְתֵי מִסְפָּר** • אֲנָשִׁים מוּעָטִים.

(לא) וַיֹּאמְרוּ הֲכִזּוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ:

לא וַאֲמָרוּ הַכְנָפְקַת בָּרָא יִתְעַבֵּד (נ״י יַעְבֵּד יָת) לַאֲחָתָנָא:

רש"י ◄ **הַכְזוֹנָה** • הֶפְקֵר. **אֶת־אֲחוֹתֵנוּ** • יָת אֲחָתָנָא (הביא המתרגום על מִלַּת אֲחוֹתֵינוּ שֶׁהוּא נִרְאֶה מִתּוֹךְ הַפָּסוּק בִּלְשׁוֹן רַבִּים מִדְּכְתִיב כָּאן אֲחוֹתֵינוּ מְלֵא בְּיוּ״ד (וּבְכָל הַסְּפָרִים שֶׁלָּנוּ כְּתִיב חָסֵר יוּ״ד) מַה שֶּׁאֵין כֵּן גַּבֵּי רִבְקָה אֲחוֹתֵינוּ אַתְּ חֵיֵי לְאַלְפֵי רִבְבָה שָׁם חָסֵר יוּ״ד וְלָכֵן מְפֹרָשׁ הוּא לְשׁוֹן רַבִּים וְקָאֵי עַל כָּל נְשֵׁי יִשְׂרָאֵל אֲחוֹתֵיהֶם הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה וְלָכֵן מַבִּיא רַשׁ״י הַתַּרְגּוּם שֶׁמְּתַרְגֵּם יָת אֲחָתָנָא כָּאן כְּמוֹ לְהַלָּן לְהוֹרוֹת שֶׁהוּא לְשׁוֹן יָחִיד ודר״ק).

לה (א) וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי עֵשָׂו אָחִיךָ:

א וַאֲמַר יְיָ לְיַעֲקֹב קוּם סַק לְבֵית אֵל וְתֵיב תַּמָּן וְעַבֵּד תַּמָּן מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּאִתְגְּלִי לָךְ בְּמֵעֶרְקָךְ מִן קֳדָם עֵשָׂו אָחוּךְ:

רש"י ◄ **קוּם עֲלֵה** • (תנחומא): לְפִי שֶׁאִחַרְתָּ בַּדֶּרֶךְ, נֶעֱנַשְׁתָּ וּבָא לְךָ זֹאת מִבֵּיתְךָ.

(ב) וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם:

ב וַאֲמַר יַעֲקֹב לְאֲנַשׁ בֵּיתֵהּ וּלְכֹל דִּי עִמֵּהּ אַעְדּוֹ יָת טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בֵינֵיכוֹן וְאִדַּכּוֹ וְשַׁנּוֹ כְּסוּתְכוֹן:

רש"י ◄ **הַנֵּכָר** • שֶׁיֵּשׁ בְּיָדְכֶם מִשָּׁלָל שֶׁל שְׁכֶם. **וְהִטַּהֲרוּ** • מֵעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. **וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם** • שֶׁמָּא יֵשׁ בְּיָדְכֶם כְּסוּת שֶׁל עֲבוֹדַת כּוֹכָבִים.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ל) **וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב וְגוֹ'.** נִכָּרִים הַדְּבָרִים כִּי יַעֲקֹב לֹא יָדַע כִּי בְּמִרְמָה זוֹ דִּבְּרוּ אֶלָּא חָשַׁב שֶׁהַמִּרְמָה הָיְתָה כְּדֵי שֶׁיִּקְחוּ דִּינָהּ מִבֵּיתוֹ בְּעַל כָּרְחוֹ אוֹ לַהֲרֹג שְׁכֶם לְבַד בַּעַל דָּבָר לֹא לַהֲרֹג כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר יַחַד: תורה לא

לא) וַיֹּאמְרוּ הֲכִזּוֹנָה וְגוֹ'. צָרִיךְ לְדַעַת מַה תְּשׁוּבָה זוֹ עוֹשָׂה לְמֵחוּשׁ יַעֲקֹב עַל הַשְׁמָדָתוֹ הוּא וּבֵיתוֹ וַהֲלֹא אֲפִי' לְכַתְּחִלָּה אִם שְׁאֵלוּ (וְיֹאמְרוּ) הַגּוֹיִים אַחַת מֵהֵכַּת וְיִחֲדוּהָ נוֹתְנִים אוֹתָהּ לָהֶם (יְרוּשַׁלְמִי פ״ח דִּתְרוּמוֹת) וְלֹא יַהֲרְגוּ כֻּלָּן עָלֶיהָ אֲפִי' בָּעֲרָיוֹת וּמִכָּל שֶׁכֵּן בְּדֶרֶךְ זֶה שֶׁכְּבָר הָיָה מַה שֶּׁהָיָה. וְאוּלַי שֶׁיְּכַוְּנוּ לוֹמַר כִּי לֹא יָחוּשׁ עַל הַדָּבָר כִּי לֹא יַרְעִישׁוּ אֶלָּא אִם הָיוּ הוֹרְגִים בְּלֹא סִבָּה אֲבָל הֲרִיגָה זוֹ לְסִבָּה רְאוּיָה הָיְתָה שֶׁלָּקַח אֲחוֹתֵינוּ בְּעַל כָּרְחָהּ וַעֲשָׂאָהּ זוֹנָה, וְהוּא אוֹמְרָם הַכְזוֹנָה יַעֲשֶׂה אֶת אֲחוֹתֵנוּ, וְאֵין הַכַּוָּנָה שֶׁחַיָּב עַל הַזְּנוּת שֶׁהֲרֵי פְּנוּיָה הָיְתָה וּבָן נֹחַ אֵינוֹ מְצֻוֶּה אֶלָּא עַל אֵשֶׁת חֲבֵרוֹ וְזָכָר וּבְהֵמָה חַיָּה וְעוֹף וַאֲחוֹתוֹ מֵאִמּוֹ:

אוֹ יִרְצֶה לְהָשִׁיב כִּי אַדְרַבָּה יִסְתַּכְּנוּ בֵּין הָאֻמּוֹת כְּשֶׁיִּרְאוּ שֶׁבָּזוּי אֶחָד שָׁלַט בְּבַת יַעֲקֹב וּפָעַל וְעָשָׂה כְּחֶפְצוֹ וּרְצוֹנוֹ לֹא תִּהְיֶה לְשׂוֹנְאֵיהֶם תְּקוּמָה בֵּין הָעַמִּים, וְאַדְרַבָּה בָּזֶה תִּהְיֶה חִתָּתָם עַל הָעַמִּים וְיִרְעֲדוּ מִפְּנֵיהֶם: תורה א

א) קוּם עֲלֵה וְגוֹ' וְשֶׁב שָׁם וְגוֹ'. טַעַם אוֹמְרוֹ וְשֶׁב שָׁם פֵּי' הֲגַם שֶׁהוּא מֵאֶרֶץ הַכְּנַעֲנִי יוֹשֵׁב הָאָרֶץ שֶׁב שָׁם וְלֹא תִּפְחַד מֵהֶם:

אוֹ יֹאמַר וְשֶׁב שָׁם וְלֹא תֵּשֵׁב כָּאן כִּי שְׁכִיחַ הֶזֵּק שָׁם בִּמְקוֹם הַפִּרְצָה:

אוֹ יִרְמֹז עַל זֶה הַדֶּרֶךְ וְשֶׁב שָׁם פֵּי' שָׁם הָיָה לְךָ לָשֶׁבֶת וְלֹא בְּמָקוֹם זֶה כִּי אֵין רָאוּי לָתֵת מַרְגֵּעַ לְרַגְלֶיךָ עַד שָׁמָּה וַעֲשֵׂה מִזְבֵּחַ וְגוֹ': תורה ב

ב) הָסִרוּ אֶת אֱלֹהֵי הַנֵּכָר. פֵּרוּשׁ לִהְיוֹת שֶׁרָצָה יַעֲקֹב לִסַּע מֵהַמָּקוֹם הַהוּא חֹשׁ שֶׁמָּא יִקְחוּ בְּיָדָם מֵאלֹהֵי הָעַמִּים וְיִהְיוּ בִּרְשׁוּתָם וְלִהְיוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ עִמָּהֶם מֵהָאֻמּוֹת שֶׁיִּבְטְלוּ אוֹתָם קֹדֶם שֶׁיָּבוֹאוּ לְבֵיתָם אֵין לָהֶם בִּטּוּל עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל. וְאִם תֹּאמַר לָמָּה לֹא בִּטְּלוּ אוֹתָם נְשֵׁי אַנְשֵׁי שְׁכֶם קֹדֶם שֶׁבָּאוּ לְיָדָם כְּאוֹמְרָם ז״ל (ע״ז מ״ג.) גּוּי מְבַטֵּל עֲבוֹדָה זָרָה בְּעַל כָּרְחוֹ וַאֲפִי' עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁל חֲבֵרוֹ, וְיֵשׁ לוֹמַר כִּי הַנָּשִׁים דִּינָם כִּקְטַנִּים וְאֵין הַקְּטַנִּים מְבַטְּלִים עֲבוֹדָה זָרָה, וּכְמוֹ דְּאַמְרִינָן בְּמַסֶּכֶת עֲבוֹדָה זָרָה דַּף מ״ג וְאָמְרוּ שָׁם וְז״ל וּשְׁמַע מִנֵּיהּ הַיּוֹדֵעַ בְּטִיב וְכוּ' וְשֶׁאֵינוֹ

(ג) וְנָקוּמָה וְנַעֲלֶה בֵּית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי׃

ג וְנֵקוּם וְנִסַּק לְבֵית אֵל וְאֶעְבֵּד תַּמָּן מַדְבְּחָא לֵאלָהָא דְּקַבֵּל צְלוֹתִי בְּיוֹמָא דְּעַקְתִּי וַהֲוָה מֵימְרֵהּ בְּסַעְדִּי בְּאָרְחָא דִּי אֲזָלִית׃

(ד) וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֶת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם׃

רש"י ◄ הָאֵלָה • מִין אִילָן סָרָק. עִם־שְׁכֶם • אֵצֶל שְׁכֶם׃

ד וִיהָבוּ לְיַעֲקֹב יָת כָּל טַעֲוַת עַמְמַיָּא דִּי בִידֵיהוֹן וְיָת קָדָשַׁיָּא דִּי בְאָדְנֵיהוֹן וְטַמַּר יָתְהוֹן יַעֲקֹב תְּחוֹת בָּטְמָא דִּי עִם שְׁכֶם׃

(ה) וַיִּסָּעוּ וַיְהִי חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב׃

רש"י ◄ חִתַּת • פַּחַד.

ה וּנְטָלוּ וַהֲוַת דַּחְלָא דַיְיָ עַל עַמְמַיָּא דִּי בְּקִרְוֵי סַחְרָנֵיהוֹן וְלָא רְדָפוּ בָּתַר בְּנֵי יַעֲקֹב׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (קיצורים והערות לתניא, ענ"ז קכז)

כ"ק אַדְמוֹ"ר הַצֶּמַח־צֶדֶק סִפֵּר:

בִּשְׁנַת תר"ג, כְּשֶׁנִּקְרֵאתִי לַאֲסֵפַת הָרַבָּנִים בְּפֶּטֶרְבּוּרְג, הָיִיתִי עַל צִיּוּן אִמִּי הָרַבָּנִית הַצִּדְקָנִית (מָרַת דְּבוֹרָה־לֵאָה) בְּלִיאוֹזְנָה. הִיא סִפְּרָה לִי, שֶׁבְּגְלַל מְסִירוּת־נַפְשָׁהּ לְטוֹבַת הַחֲסִידִים וְהַחֲסִידוּת, זָכְתָה לִהְיוֹת גַּם בְּהֵיכַל הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב וּלְעוֹרֵר רַחֲמִים עֲבוּרִי. הִיא בִּקְּשָׁה מֵהַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב שֶׁיִּתֵּן לָהּ סְגוּלָה בַּעֲבוּרִי, שֶׁאוּכַל לַעֲמוֹד כְּנֶגֶד הַמִּתְנַגְּדִים לְתוֹרַת הַחֲסִידוּת.

אָמַר לָהּ הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב:

בְּנֵךְ בָּקִי בַּחֲמִשָּׁה חוּמְשֵׁי תּוֹרָה, בִּתְהִלִּים וּבַתַּנְיָא בְּעַל־פֶּה בְּאוֹתִיּוֹתֵיהֶם. כְּתִיב "וַיְהִי **חִתַּת** אֱלוֹקִים וְגוֹ'" – "חִתַּת" רָאשֵׁי־תֵּיבוֹת **חוּמָשׁ**, **תְּהִלִּים**, **תַּנְיָא** – וְהַבָּקִי בְּאוֹתִיּוֹתֵיהֶם שׁוֹבֵר אֶת כָּל הַהַעֲלָמוֹת וְהַהֶסְתֵּרִים...

(ו) וַיָּבֹא יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן הִוא בֵּית־אֵל הִוא וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ׃

ו וַאֲתָא יַעֲקֹב לְלוּז דִּי בְּאַרְעָא דִכְנַעַן הִיא בֵּית אֵל הוּא וְכָל עַמָּא דִּי עִמֵּהּ׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יוֹדֵעַ בְּטִיב עֲבוֹדָה זָרָה וּמְשַׁמְּשֶׁיהָ אֵינוֹ מְבַטֵּל ע"כ, וְהַנְּשִׁים דִּינָם כְּקָטָן:

אוֹ אֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיוּ מְדַקְדְּקִים שֶׁלֹּא יַגִּיעוּ לְיָדָם עַד שֶׁיְּבַטְּלוּ אוֹתָם. אוֹ שֶׁהָיוּ עֲבוֹדָה זָרָה נִסְתָּרִים בְּכֵלִים וְכַדּוֹמֶה וְלֹא הָיוּ נִכָּרִים אֶצְלָם לְתַקֵּן בִּטּוּלָם קֹדֶם שֶׁיַּגִּיעוּ לְיָדָם וְעַל זֶה צִוָּה יַעֲקֹב לִבְדֹּק לְהָסִיר הַכִּעוּר. אוֹ אוּלַי שֶׁנִּתְעָרְבָה עֲבוֹדָה זָרָה אוֹ תַּשְׁמִישׁ עֲבוֹדָה זָרָה שֶׁלֹּא נִתְבַּטְּלוּ וְנֶאֱסְרוּ הַכֹּל, וְאָמַר לָהֶם שֶׁיִּטְּהָרוּ מִמַּגַּע עֲבֵרָה כִּי עֲבוֹדָה זָרָה מְטַמְּאָה אָדָם וְכֵלִים, וְאוֹמְרוֹ וְהַחֲלִיפוּ וְגוֹ' עַל דֶּרֶךְ מַה שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם בְּפִ"ו מֵהִלְכוֹת אָבוֹת הַטֻּמְאָה וְז"ל כָּל אַב הַטֻּמְאָה שֶׁמְּטַמֵּא בְּמַגָּע וּבְמַשָּׂא בֵּין אָב וְכוּ' אָדָם הַנּוֹגֵעַ בּוֹ אוֹ הַנּוֹשֵׂאוֹ מְטַמֵּא בְּגָדִים בִּשְׁעַת מַגָּעוֹ וְכוּ' ע"כ, לָזֶה אָמַר לָהֶם שֶׁאֲפִלּוּ לֹא נָגְעוּ הַשִּׂמְלוֹת בַּעֲבוֹדָה זָרָה הֲרֵי הֵם טְמֵאִים וּצְרִיכִין לְהַחֲלִיפָם, וְלָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר שִׂמְלֹתֵיכֶם פֵּי' אוֹתָם שֶׁהָיוּ עֲלֵיהֶם בְּעֵת שֶׁבָּזוּם הַבּוּזָה שֶׁהָיוּ בָּהֶם עֲבוֹדָה זָרָה. וְאִם תֹּאמַר לָמָּה יָחוּשׁ לְהַחְלָפַת בְּגָדִים וַהֲלֹא אֵין אָדָם וְכֵלִים מְקַבְּלִין טֻמְאָה אֶלָּא מֵאַב הַטֻּמְאָה וּבְגָדִים אֵלּוּ לוֹ יִהְיֶה שֶׁנָּגְעוּ בַּעֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ אֵינָם נַעֲשִׂים אַב הַטֻּמְאָה וְאֵינָם מְטַמְּאִים אָדָם. יֵרָאֶה כֵּיוָן שֶׁמָּצִינוּ קְרִיאַת שֵׁם לַעֲבוֹדָה זָרָה מֵתִים דִּכְתִיב (תְּהִלִּים ק"ו) וַיֹּאכְלוּ זִבְחֵי מֵתִים וּמָצִינוּ שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה (חֻלִּין ג'.) חֶרֶב הֲרֵי הוּא כְּחָלָל וְכָתַב הָרַמְבַּ"ם בְּפִ"ה מֵהִלְכוֹת טֻמְאַת מֵת וְזֶה לְשׁוֹנוֹ וְהוּא הַדִּין לִשְׁאָר כֵּלִים וְכוּ' וּבְגָדִים ע"כ. אִם כֵּן נַעֲשׂוּ הַבְּגָדִים כְּטֻמְאַת עֲבוֹדָה זָרָה עַצְמָהּ וְלָזֶה יְצוּ הַצַּדִּיק לְהַחֲלִיף הַבְּגָדִים: תורה ג

ה) וַיִּסָּעוּ וַיְהִי וְגוֹ'. אוּלַי שֶׁחִדּוּשׁ יַשְׁמִיעֵנוּ כִּי הֲגַם שֶׁנִּסְעוּ מִשָּׁם וְזֶה יַגִּיד עַל עֲנַף הַבְּרִיחָה אַף עַל פִּי כֵן וַיְהִי חִתַּת וְגוֹ'. אוֹ עַל זֶה הַדֶּרֶךְ הָגַם שֶׁרָאוּ שֶׁמָּלְטוּ מִיָּדָם וְהָלְכוּ לָהֶם אַף עַל פִּי כֵן נָפְלָה עֲלֵיהֶם אֵימָתָהּ וְלֹא רָדְפוּ וְהִסְכִּימוּ עַל מְלִיטָתָם: תורה ו

(ז) וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו:

ז וּבְנָא תַמָּן מַדְבְּחָא וּקְרָא לְאַתְרָא אֵל בֵּית אֵל אֲרֵי תַמָּן אִתְגְּלִי לֵהּ יְיָ בְּמֵעְרְקֵהּ מִן קֳדָם אָחוּהִי:

רש"י◄ **אֵל בֵּית־אֵל•** הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא, בְּבֵית־אֵל, גִּלּוּי שְׁכִינָתוֹ בְּבֵית אֵל. יֵשׁ תֵּבָה חֲסֵרָה בֵּי"ת הַמְשַׁמֶּשֶׁת בְּרֹאשָׁהּ, כְּמוֹ: "הִנֵּה־הוּא בֵּית מָכִיר בֶּן־עַמִּיאֵל", כְּמוֹ בְּבֵית מָכִיר. (לעיל כד) "בֵּית אָבִיךָ", כְּמוֹ בְּבֵית אָבִיךָ. **נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים•** בְּמִקּוֹמוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ שֵׁם אֱלָהוּת וְאַדְנוּת בִּלְשׁוֹן רַבִּים, כְּמוֹ: (לקמן לט) "אֲדֹנֵי יוֹסֵף", (שמות כב) "אִם בְּעָלָיו עִמּוֹ", וְלֹא נֶאֱמַר: 'בַּעֲלוֹ', וְכֵן אֱלָהוּת שֶׁהוּא לְשׁוֹן שׁוֹפֵט וּמָרוּת נִזְכָּר בִּלְשׁוֹן רַבִּים, אֲבָל אֶחָד מִכָּל שְׁאָר הַשֵּׁמוֹת לֹא תִּמְצָא בִּלְשׁוֹן רַבִּים.

(ח) וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת:

ח וּמִיתַת דְּבוֹרָה מֵנִקְתָּא דְּרִבְקָה וְאִתְקְבְרַת מִלְּרַע לְבֵית אֵל בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישְׁרָא וּקְרָא שְׁמֵהּ מֵישַׁר בָּכְיָתָא:

רש"י◄ **וַתָּמָת דְּבֹרָה•** מָה עִנְיַן דְּבוֹרָה בְּבֵית יַעֲקֹב? אֶלָּא לְפִי שֶׁאָמְרָה רִבְקָה לְיַעֲקֹב: "וְשָׁלַחְתִּי וּלְקַחְתִּיךָ מִשָּׁם", שָׁלְחָה דְּבוֹרָה אֶצְלוֹ לְפַדֵּן אֲרָם לָצֵאת מִשָּׁם, וּמֵתָה בַּדֶּרֶךְ. מִדִּבְרֵי רַבִּי מֹשֶׁה הַדַּרְשָׁן לְמִדְתִּיהָ. **מִתַּחַת לְבֵית־אֵל•** הָעִיר יוֹשֶׁבֶת בָּהָר וְנִקְבְּרָה בְּרַגְלֵי הָהָר. **תַּחַת הָאַלּוֹן•** בְּשִׁפּוֹלֵי מֵישָׁרָא, שֶׁהָיָה מִישׁוֹר מִלְּמַעְלָה בְּשִׁפּוּעַ הָהָר, וְהַקִּבּוּרָה מִלְּמַטָּה, וּמִישׁוֹר שֶׁל בֵּית־אֵל הָיוּ קוֹרִין לוֹ "אַלּוֹן". וְאַגָּדָה: נִתְבַּשֵּׁר שֶׁם בְּאֵבֶל שֵׁנִי, שֶׁהֻגַּד לוֹ עַל אִמּוֹ שֶׁמֵּתָה (ב"ר). וְאַלּוֹן בִּלְשׁוֹן יְוָנִי אֵבֶל. (צ"ל אחר. וכן איתא ברש"י תהלים ק"ט) וּלְפִיכָךְ, (סִפְרִים אֲחֵרִים: וּלְפִי שֶׁ) הֶעְלִימוּ אֶת יוֹם מוֹתָהּ, שֶׁלֹּא יְקַלְּלוּ הַבְּרִיּוֹת הַכֶּרֶס שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ עֵשָׂו, אַף הַכָּתוּב לֹא פִּרְסְמָהּ.

(ט) וַיֵּרָא אֱלֹהִים אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ:

ט וְאִתְגְּלִי יְיָ לְיַעֲקֹב עוֹד בְּמֵיתוֹהִי מִפַּדַּן אֲרָם וּבָרִיךְ יָתֵהּ:

רש"י◄ **עוֹד•** פַּעַם שֵׁנִי בַּמָּקוֹם הַזֶּה, אֶחָד בְּלֶכְתּוֹ וְאֶחָד בְּשׁוּבוֹ. **וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ•** בִּרְכַּת אֲבֵלִים (ב"ר).

(י) וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל:

י וַאֲמַר לֵהּ יְיָ שְׁמָךְ יַעֲקֹב לָא יִתְקְרֵי שְׁמָךְ עוֹד יַעֲקֹב אֶלָּהִין יִשְׂרָאֵל יְהֵא שְׁמָךְ וּקְרָא יָת שְׁמֵהּ יִשְׂרָאֵל:

רש"י◄ **לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד יַעֲקֹב•** לְשׁוֹן אָדָם הַבָּא בְּמַאֲרָב וְעָקְבָה, אֶלָּא לְשׁוֹן שַׂר וְנָגִיד.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

ז) וַיִּקְרָא לַמָּקוֹם אֵל וְגוֹ'. הֲגַם שֶׁכְּבָר קְרָאוֹ כֵּן בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי עֵשָׂו. חָזַר וְהוֹסִיף לוֹמַר אֵל בֵּית אֵל. פֵּרוּשׁ יְחֵד שְׁמוֹ יִתְבָּרֵךְ עַל הַמָּקוֹם שֶׁשְּׁמוֹ בֵּית אֵל. וְנָתַן טַעַם לָזֶה כִּי שָׁם נִגְלוּ וְגוֹ', וּלְצַד שֶׁמָּקוֹם זֶה שָׁם קָנָה הַהַבְטָחוֹת שֶׁנִּתְקַיְּמוּ בּוֹ יַחֵד הוֹסִיף לְהַעֲלוֹת לַמָּקוֹם הַהוּא: תורה ח

י) לֹא יִקָּרֵא שִׁמְךָ וְגוֹ' כִּי אִם יִשְׂרָאֵל. צָרִיךְ לָדַעַת מַה נִּשְׁתַּנָּה יַעֲקֹב מֵאַבְרָהָם כִּי הִקּוֹרֵא לְאַבְרָהָם אַבְרָם עוֹבֵר בְּעֲשֵׂה (בְּרָכוֹת י"ג.) אֲבָל הִקּוֹרֵא לְיִשְׂרָאֵל יַעֲקֹב אֵינוֹ עוֹבֵר. וַהֲגַם שֶׁרַז"ל (שָׁם) אָמְרוּ כִּי יַעֲקֹב אַהֲדְרֵיהּ קְרָא, וְלָמָּה לֹא נִלְמַד מִמַּה דְּאַהֲדְרֵיהּ לְיַעֲקֹב הֲגַם שֶׁאָמַר בּוֹ לֹא יִקָּרֵא וְאַהֲדְרֵיהּ כְּמוֹ כֵן בְּאַבְרָהָם. וְאוּלַי כִּי לְצַד שֶׁשִּׁנָּה ה' דְּבָרוֹ הַטּוֹב הָאָמוּר בְּיַעֲקֹב מֵהָאָמוּר בְּאַבְרָהָם בַּמָּה שֶׁאָמַר שִׁמְךָ יַעֲקֹב כִּי לֹא הָיָה צָרִיךְ לֹאמַר כֵּן כִּי מִה חִדֵּשׁ בָּזֶה בְּאָמְרוֹ שִׁמְךָ יַעֲקֹב אֶלָּא וַדַּאי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר שֵׁם קָבוּעַ הוּא לְךָ, אֶלָּא שֶׁצָּרִיךְ לָדַעַת טַעְמוֹ שֶׁל הקב"ה לְמָה בְּאַבְרָהָם הִקְפִּיד עַל אַבְרָם וְעַל יַעֲקֹב לֹא הִקְפִּיד. וְיֵרָאֶה כִּי יֵשׁ טַעַם נָכוֹן, וְהוּא לְמַה שֶׁקָּדַם לָנוּ כִּי שְׁמוֹת בְּנֵי הָאָדָם הֵם שְׁמוֹת נַפְשׁוֹתָם וַה' שֶׁם שַׁמּוֹת בָּאָרֶץ וְדָרְשׁוּ ז"ל (שָׁם ז'.) וְכוּ'. וְהִנֵּה יַעֲקֹב יִהְיֶה שֵׁם נֶפֶשׁ שֶׁהָיְתָה לוֹ וְלָזֶה הֲגַם שֶׁנִּתּוֹסֵף בּוֹ רוּחַ אֱלֹהִים הַנִּקְרָא יִשְׂרָאֵל לֹא מִפְּנֵי זֶה אָבַד הָרִאשׁוֹן וְדַרֵי יָשְׁנָם לְרִאשׁוֹן גַּם שֵׁנִי וְיָכוֹל הוּא לִקָּרֵא יַעֲקֹב וְאֵין רָאוּי שֶׁיֵּעָקֵר שְׁמוֹ הָרִאשׁוֹן לַחֲלוּטִין, מַה שֶׁאֵין כֵּן אַבְרָהָם כִּי גַּם אַחַר שִׁנּוּי שְׁמוֹ לְעִלּוּי לֹא נֶעֱקַר שֵׁם הָרִאשׁוֹן כִּי יֵשׁ בִּכְלַל אַבְרָהָם וְלָזֶה יָצוּ הָאֵל לִקְרוֹת לוֹ בְּתָמִידוּת אַבְרָהָם וְאֵין עֲקִירָה לָרִאשׁוֹן כִּי בִּכְלַל אַבְרָהָם

(יא) וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי
וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ:

יא וַאֲמַר לֵהּ יְיָ אֲנָא אֵל שַׁדַּי פּוּשׁ וּסְגֵי עַם וְכִנְשַׁת שִׁבְטִין יְהֵא מִנָּךְ וּמַלְכִין דְּשַׁלִּיטִין בְּעַמְמַיָּא מִנָּךְ יִפְּקוּן:

רש"י◄ **אֲנִי אֵל שַׁדַּי•** שֶׁאֲנִי כְּדַאי לְבָרֵךְ, שֶׁהַבְּרָכוֹת שֶׁלִּי. **פְּרֵה וּרְבֵה•** עַל שֵׁם שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלַד בִּנְיָמִין, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁכְּבָר נִתְעַבְּרָה מִמֶּנּוּ. **גּוֹי•** בִּנְיָמִין. **גּוֹיִם•** (ב"ר) מְנַשֶּׁה וְאֶפְרַיִם, שֶׁעֲתִידִים לָצֵאת מִיּוֹסֵף וְהֵם בְּמִנְיַן הַשְּׁבָטִים. **וּמְלָכִים•** (ב"ר) שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, שֶׁהָיוּ מִשִּׁבֶט בִּנְיָמִין שֶׁעֲדַיִן לֹא נוֹלַד. (וּפְסוּק זֶה דָּרְשׁוּ אַבְגֵּר כְּשֶׁהִמְלִיךְ אִישׁ־בֹּשֶׁת וְאַף הַשְּׁבָטִים דְּרָשׁוּהוּ וְקָרְבוּ בִּנְיָמִין, דִּכְתִיב: (שופטים כא) "אִישׁ מִמֶּנּוּ לֹא יִתֵּן אֶת בִּתּוֹ לְבִנְיָמִין לְאִשָּׁה", וְחָזְרוּ וְאָמְרוּ: אִלְמְלֵא הָיָה עוֹלֶה מִן הַשְּׁבָטִים, לֹא הָיָה הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא אוֹמֵר לְיַעֲקֹב: "וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ").◆ **גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם•** שֶׁגּוֹיִם עֲתִידִים בָּנָיו לִיעָשׂוֹת כְּמִנְיַן הַגּוֹיִם שֶׁהֵם שִׁבְעִים אֻמּוֹת, וְכֵן כָּל הַסַּנְהֶדְרִין שִׁבְעִים. דָּבָר אַחֵר: שֶׁעֲתִידִים בָּנָיו לְהַקְרִיב בִּשְׁעַת אִסּוּר הַבָּמוֹת כְּגוֹיִם עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים, בִּימֵי אֵלִיָּהוּ (ברש"י ישן).◆

◆ יום שישי י"ח כסלו ◆

(יב) וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לְךָ
אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ:

יב וְיָת אַרְעָא דִּי יְהָבִית לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק לָךְ אֶתְּנִנַּהּ וְלִבְנָיךְ בַּתְרָךְ אֶתֵּן יָת אַרְעָא:

(יג) וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ:

יג וְאִסְתַּלַּק מֵעִלָּוֹהִי יְקָרָא דַיְיָ בְּאַתְרָא דִּי מַלִּיל עִמֵּהּ:

רש"י◄ **בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ•** אֵינִי יוֹדֵעַ מַה מְּלַמְּדֵנוּ.

(יד) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ מַצֶּבֶת
אָבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן:

יד וַאֲקִים יַעֲקֹב קַמְתָּא בְּאַתְרָא דִּי מַלִּיל עִמֵּהּ קָמַת אַבְנָא וְאַסִּיךְ עֲלַהּ נִסּוּכִין וַאֲרִיק עֲלַהּ מִשְׁחָא:

(טו) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ
שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל:

טו וּקְרָא יַעֲקֹב יָת שְׁמָא דְּאַתְרָא דִּי מַלִּיל עִמֵּהּ תַּמָּן יְיָ בֵּית אֵל:

(טז) וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא
אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל וַתְּקַשׁ בְּלִדְתָּהּ:

טז וּנְטָלוּ מִבֵּית אֵל וַהֲוָה עוֹד כְּרוּבַת אַרְעָא לְמֵיעַל לְאֶפְרָת וִילִידַת רָחֵל וְקַשְׁיָאת בְּמֵילְדַהּ:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

אַבְרָם. וְאוּלַי כִּי זֶה רָמַז הַכָּתוּב בְּדִבְרֵי הַיָּמִים (א' א') אַבְרָם הוּא אַבְרָהָם, וּכְפִי זֶה אוֹמְרוֹ לֹא יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד וְגוֹ' פֵּרוּשׁ לְבַד אֶלָּא גַּם יִשְׂרָאֵל. גַּם דַּיֵּק בְּאוֹמְרוֹ לֹא יִקָּרֵא שִׁמְךָ עוֹד וְלֹא אָמַר לֹא יִקָּרֵא עוֹד שִׁמְךָ כְּמוֹ שֶׁאָמַר בְּאַבְרָהָם (לְךָ י"ז ה') וְהָבֵן: תורה יא

יב) לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק. עַיֵּן מַה שֶׁפֵּרַשְׁנוּ בְּפָרָשַׁת תּוֹלְדוֹת בַּפָּסוּק (כ"ו ג') כִּי לְךָ וּלְזַרְעֲךָ וְגוֹ' כִּי יִצְחָק נִתּוֹסַף לוֹ זְכוּת בְּחֵלֶק אֶחָד יָתֵר עַל אַבְרָהָם וְאוֹתוֹ נָתַן ה' גַּם כֵּן לְיַעֲקֹב:

אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ. צָרִיךְ לְדַעַת לָמָּה הֶצְרַךְ לַחֲזוֹר לוֹמַר אֶתֵּן אֶת הָאָרֶץ וְלֹא הִסְפִּיק בַּמָּה שֶׁקָּדַם לוֹמַר לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ. וְאוּלַי שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹמַר כִּי לוֹ לְיַעֲקֹב נָתַן הָאָרֶץ שֶׁיֶּאֱחֹז בָּהּ, וְאֵלּוּ אָמַר לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ תִּהְיֶה הַכַּוָּנָה שֶׁיִּתְּנֶנָּה לוֹ לְהַנְחִילָהּ לְזַרְעוֹ. לָזֶה דִּקְדֵּק לוֹמַר ב' נְתִינוֹת אֶחָד לוֹ וְאֶחָד לְזַרְעוֹ מַה שֶּׁלֹּא דִּקְדֵּק לוֹמַר כֵּן בְּהִבְטָחַת ב' אָבוֹת: תורה יג

טו) וַיִּקְרָא יַעֲקֹב וְגוֹ' אֲשֶׁר וְגוֹ' בֵּית אֵל. קָשֶׁה וַהֲלֹא כְּבָר קְרָאוֹ כֵּן וְגַם בְּתוֹסֶפֶת אֵל בֵּית אֵל וּכְמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה (פָּסוּק ז') וּמַה חִדֵּשׁ בִּקְרִיאָה זוֹ. וְאוּלַי שֶׁהוֹסִיף לִקְרוֹת לַמָּקוֹם סָמוּךְ לְבֵית אֵל שֶׁגַּם הוּא יִקָּרֵא בֵּית אֵל כְּשֶׁדִּבֵּר ה' אֵלָיו בּוֹ, וְהוּא שֶׁדִּקְדֵּק לוֹמַר אֶת שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר וְגוֹ' פֵּי' כִּי לְצַד הַדִּבּוּר שֶׁהָיָה שָׁם קָרָא לוֹ גַּם כֵּן וְכוּ' שֶׁאֵלּוּ לַמָּקוֹם שֶׁנִּגְלָה שָׁם אֵלָיו בִּבְרָחוֹ לֹא הָיָה צָרִיךְ לוֹמַר אֲשֶׁר דִּבֶּר: תורה טז

רש"י◄ **כִּבְרַת־הָאָרֶץ** • מְנַחֵם פֵּרֵשׁ לְשׁוֹן כַּבִּיר, רִבּוּי, מַהֲלָךְ רַב. וְאַגָּדָה: בִּזְמַן שֶׁהָאָרֶץ חֲלוּלָה וּמְנַקֶּבֶת כִּכְבָרָה, (ב"ר) שֶׁהַנִּיר מָצוּי, הַסִּתָּו עָבַר וְהַשָּׁרָב עֲדַיִן לֹא בָּא. וְאֵין זֶה פְּשׁוּטוֹ שֶׁל מִקְרָא, שֶׁהֲרֵי בְּנַעֲמָן מָצִינוּ: (מלכים ב ה) "וַיֵּלֶךְ מֵאִתּוֹ כִּבְרַת אָרֶץ". וְאוֹמֵר אֲנִי, שֶׁהוּא שֵׁם מִדַּת קַרְקַע, כְּמוֹ מַהֲלַךְ פַּרְסָה אוֹ יוֹתֵר, כְּמוֹ שֶׁאַתָּה אוֹמֵר: 'צֶמֶד כֶּרֶם', 'חֶלְקַת שָׂדֶה', כָּךְ בְּמַהֲלַךְ אָדָם נוֹתֵן שֵׁם מִדָּה (קַרְקַע כְּמוֹ: 'מַהֲלַךְ מִיל') כִּבְרַת אָרֶץ.

(יז) וַיְהִי בְהַקְשׁוֹתָהּ בְּלִדְתָּהּ וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ בֵּן:

יז וַהֲוָה בְּקַשְׁיוּתַהּ בְּמֵילְדַהּ וַאֲמֶרֶת לַהּ חָיְתָא לָא תִּדְחֲלִי אֲרֵי אַף דֵּין לִיךְ בַּר:

רש"י◄ **כִּי־גַם־זֶה** • נוֹסָף לָךְ עַל יוֹסֵף. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: עִם כָּל שֵׁבֶט נוֹלְדָה תְּאוֹמָה, וְעִם בִּנְיָמִין נוֹלְדָה תְּאוֹמָה יְתֵרָה.

(יח) וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין:

יח וַהֲוָה בְּמִפַּק נַפְשַׁהּ אֲרֵי מִיתַת (נ"י מַיְתָא) וּקְרַת שְׁמֵהּ בַּר דְּוָי וַאֲבוּהִי קְרָא לֵהּ בִּנְיָמִין:

רש"י◄ **בֶּן־אוֹנִי** • בֶּן צַעֲרִי. **בִּנְיָמִין** • נִרְאָה בְּעֵינַי, לְפִי שֶׁהוּא לְבַדּוֹ נוֹלַד בְּאֶרֶץ כְּנָעַן שֶׁהִיא בַּנֶּגֶב, כְּשֶׁאָדָם בָּא מֵאֲרַם נַהֲרַיִם, כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "בַּנֶּגֶב בְּאֶרֶץ כְּנָעַן", "הָלוֹךְ וְנָסוֹעַ הַנֶּגְבָּה". **בִּנְיָמִין** • בֶּן יָמִין, לְשׁוֹן (תהלים פט) "צָפוֹן וְיָמִין אַתָּה בְרָאתָם", לְפִיכָךְ הוּא מָלֵא (דָּבָר אַחֵר: בִּנְיָמִין, בֶּן יָמִים, שֶׁנּוֹלַד לְעֵת זִקְנָתוֹ, וְנִכְתַּב בְּנוּ"ן, כְּמוֹ: (דניאל יב) "לְקֵץ הַיָּמִין") ◆

(יט) וַתָּמָת רָחֵל וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם:

יט וּמִיתַת רָחֵל וְאִתְקְבְרַת בְּאֹרַח אֶפְרָת הִיא בֵּית לָחֶם:

(כ) וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קִבְרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קִבֶּרֶת־רָחֵל עַד־הַיּוֹם:

כ וַאֲקִים יַעֲקֹב קַמְתָּא עַל קִבְרַתַּהּ הִיא קָמַת קִבְרְתָּא דְרָחֵל עַד יוֹמָא דֵין:

(כא) וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה מֵהֶלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר:

כא וּנְטַל יִשְׂרָאֵל וּפְרַס מַשְׁכְּנֵהּ מִלְּהַלָּא לְמִגְדְּלָא דְעֵדֶר:

(כב) וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר:

כב וַהֲוָה כַּד שְׁרָא יִשְׂרָאֵל בְּאַרְעָא הַהִיא וַאֲזַל רְאוּבֵן וּשְׁכִיב עִם בִּלְהָה לְחֵינָתָא דַאֲבוּהִי וּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל וַהֲווֹ בְּנֵי יַעֲקֹב תְּרֵי עֲסַר:

רש"י◄ **בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל בָּאָרֶץ הַהִוא** • עַד שֶׁלֹּא בָּא לְחֶבְרוֹן אֵצֶל יִצְחָק, אֵרְעוּהוּ כָּל אֵלֶּה. **וַיִּשְׁכַּב** • (שבת נח) מִתּוֹךְ שֶׁבִּלְבֵּל מִשְׁכָּבוֹ, מַעֲלֶה עָלָיו הַכָּתוּב כְּאִלּוּ שְׁכָבָהּ. וְלָמָּה בִּלְבֵּל וְחִלֵּל יְצוּעָיו? שֶׁכְּשֶׁמֵּתָה רָחֵל, נָטַל יַעֲקֹב מִטָּתוֹ שֶׁהָיְתָה נְתוּנָה תָּדִיר בְּאֹהֶל רָחֵל וְלֹא בִּשְׁאָר אֹהָלִים, וּנְתָנָהּ בְּאֹהֶל בִּלְהָה. בָּא רְאוּבֵן

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

יז) אַל תִּירְאִי כִּי גַם וְגוֹ'. צָרִיךְ לָדַעַת מַה הִיא הַמּוֹרָא שֶׁמַּבְטִיחָתָהּ עָלָיו שֶׁלֹּא תִּירָא, וְלִכְשֶׁנֹּאמַר כִּי אֵימוֹת מָוֶת הָיוּ לָהּ בַּמֶּה מְסִירָה מִמֶּנָּה הַמּוֹרָא בְּאוֹמְרָהּ כִּי גַם זֶה וְגוֹ'. עוֹד צָרִיךְ לָדַעַת מַה כַּוָּנָתָהּ בְּאוֹמְרָהּ גַּם:

אָכֵן יִתְבָּאֵר עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ' פ"ב) כִּי בִּנְיָמִין נוֹלְדוּ עִמּוֹ ב' תְּאוֹמוֹת מַה שֶּׁלֹּא נוֹלְדוּ כֵּן עִם יוֹסֵף כִּי אִם תְּאוֹמָה אַחַת ע"כ, וְלָזֶה וַיְהִי בְּהַקְשׁוֹתָהּ אָמְרָה לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל תִּירְאִי מִמַּה שֶׁאַתְּ מִתְקַשֵּׁית בַּלֵּדָה שֶׁמָּא תִּסְתַּכְּנִי כִּי יֵשׁ לָךְ הֵרָיוֹן מְשֻׁנֶּה מֵהָרִאשׁוֹן וְהוּא אוֹמְרוֹ כִּי גַם בְּתוֹסֶפֶת רִבּוּי זֶה לָךְ בֵּן כְּאִלּוּ אָמַר כִּי גַם בֵּן זֶה לָךְ:

עוֹד תִּרְמֹז עַל פִּי מַה שֶׁיְּדוּעַ (נְדָה ל"א.) כִּי הַמַּקְשָׁה לֵילֵד בְּבֶן זָכָר אֵינָהּ מִסְתַּכֶּנֶת וְהַמַּקְשָׁה לֵילֵד בַּת הִיא מִסְתַּכֶּנֶת, לָזֶה אָמְרָה כִּי וַדַּאי גַּם זֶה לָךְ בֵּן וְלֹא תִּסְתַּכְּנִי: תורה יח

וְתָבַע עֶלְבּוֹן אִמּוֹ, אָמַר: ׳אִם אֲחוֹת אִמִּי הָיְתָה צָרָה לְאִמִּי, שִׁפְחַת אֲחוֹת אִמִּי תְּהֵא צָרָה לְאִמִּי׳? לָכֵן בִּלְבֵל. **וַיְהִיו בְּנֵי־יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר** • מַתְחִיל לְעִנְיָן

ראשׁוֹן, מִשֶּׁנּוֹלַד בִּנְיָמִין נִשְׁלְמָה הַמִּטָּה, וּמֵעַתָּה רְאוּיִים לְהִמָּנוֹת, וּמְנָאָן. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ: ׳לְלַמְּדֵנוּ בָּא, שֶׁכֻּלָּן שָׁוִין וְכֻלָּן צַדִּיקִים, שֶׁלֹּא חָטָא רְאוּבֵן׳.

(כג) **בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן:**

כג בְּנֵי לֵאָה בּוּכְרָא דְיַעֲקֹב רְאוּבֵן וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן:

רש"י◄ **בְּכוֹר יַעֲקֹב** • אֲפִלּוּ בִּשְׁעַת הַקַּלְקָלָה, קְרָאוֹ בְּכוֹר. **בְּכוֹר יַעֲקֹב** • בְּכוֹר לְנַחֲלָה, בְּכוֹר לַעֲבוֹדָה,

בְּכוֹר לְמִנְיָן. וְלֹא נִתְּנָה בְּכוֹרָה לְיוֹסֵף אֶלָּא לְעִנְיַן הַשְּׁבָטִים, שֶׁנַּעֲשָׂה לִשְׁנֵי שְׁבָטִים.

(כד) **בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן:**

כד בְּנֵי רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן:

(כה) **וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי:**

כה וּבְנֵי בִלְהָה אַמְתָא דְרָחֵל דָּן וְנַפְתָּלִי:

(כו) **וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם:**

כו וּבְנֵי זִלְפָּה אַמְתָא דְלֵאָה גָּד וְאָשֵׁר אִלֵּין בְּנֵי יַעֲקֹב דִּי אִתְיְלִידַן לֵהּ בְּפַדַּן אֲרָם:

(כז) **וַיָּבֹא יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק:**

כז וַאֲתָא יַעֲקֹב לְוַת יִצְחָק אֲבוּהִי מַמְרֵא קִרְיַת אַרְבַּע הִיא חֶבְרוֹן דִּי דָר תַּמָּן אַבְרָהָם וְיִצְחָק:

רש"י◄ **מַמְרֵא** • שֵׁם הַמִּישׁוֹר. **קִרְיַת הָאַרְבַּע** • שֵׁם הָעִיר. **מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע** • אֵיל מִישׁוֹר שֶׁל קִרְיַת אַרְבַּע, וְאִם תֹּאמַר: ׳הָיָה לוֹ לִכְתֹּב מַמְרֵא הַקִּרְיַת אַרְבַּע׳, כֵּן דֶּרֶךְ הַמִּקְרָא בְּכָל דָּבָר שֶׁשְּׁמוֹ כָּפוּל, כְּגוֹן

זֶה וּכְגוֹן בֵּית לֶחֶם, אֲבִי עֶזְרִי, בֵּית אֵל, אִם הֵצְרַךְ לְהַטִּיל בּוֹ הֵ"א, נוֹתְנָהּ בְּרֹאשׁ הַתֵּבָה הַשְּׁנִיָּה: (שמואל א טז) "בֵּית הַלַּחְמִי", (שופטים ו) "בְּעָפְרַת אֲבִי הָעֶזְרִי", (מלכים א טז) "בָּנָה חִיאֵל בֵּית הָאֵלִי".

(כח) **וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה:**

כח וַהֲווֹ יוֹמֵי יִצְחָק מְאָה וּתְמָנָן שְׁנִין:

(כט) **וַיִּגְוַע יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו:**

כט וְאִתְנְגִיד יִצְחָק וּמִית וְאִתְכְּנִיש לְעַמֵּהּ סִיב וּשְׂבַע יוֹמִין וּקְבָרוּ יָתֵהּ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בְּנוֹהִי:

רש"י◄ **וַיִּגְוַע יִצְחָק** • אֵין מֻקְדָּם וּמְאֻחָר בַּתּוֹרָה: מְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף קָדְמָה לְמִיתָתוֹ שֶׁל יִצְחָק י"ב שָׁנָה, שֶׁהֲרֵי כְּשֶׁנּוֹלַד יַעֲקֹב הָיָה יִצְחָק בֶּן ס׳ שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל כה) "וְיִצְחָק בֶּן שִׁשִּׁים שָׁנָה וגו׳", וְיִצְחָק מֵת בִּשְׁנַת ק"כ לְיַעֲקֹב, אִם תּוֹצִיא שִׁשִּׁים מִק"פ שָׁנָה,

נִשְׁאֲרוּ ק"כ, וְיוֹסֵף נִמְכַּר בֶּן י"ז שָׁנָה, וְאוֹתָהּ שָׁנָה, שְׁנַת מֵאָה וּשְׁמֹנָה לְיַעֲקֹב, כֵּיצַד? בֶּן שִׁשִּׁים וְשָׁלֹשׁ נִתְבָּרֵךְ, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה שָׁנָה נִטְמַן בְּבֵית עֵבֶר, הֲרֵי שִׁבְעִים וְשֶׁבַע, וְאַרְבַּע עֶשְׂרֵה עָבַד בְּאִשָּׁה, וּבְסוֹף אַרְבַּע עֶשְׂרֵה נוֹלַד יוֹסֵף, שֶׁנֶּאֱמַר: (לעיל ל) "וַיְהִי כַּאֲשֶׁר

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כג) בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב וגו׳. טַעַם שֶׁהֶצְרַךְ לְהוֹדִיעַ הֱיוֹתוֹ בְּכוֹר יַעֲקֹב לוֹמַר שֶׁלֹּא תֵּחָשֵׁב בּוֹ דָּבָר בִּלְתִּי הָגוּן דִּכְתִיב בְּסָמוּךְ וַיִּשְׁכַּב אֶת בִּלְהָה כִּי לֹא שָׁכַב מִמֶּשׁ וְהָרְאִיָּה שֶׁחָזַר וּמְנָאוֹ עִם שְׁאָר אֶחָיו דִּכְתִיב וַיְהִיו בְּנֵי יַעֲקֹב שְׁנֵים עָשָׂר, וְלָזֶה רָשַׁם וְאָמַר בְּכוֹר יַעֲקֹב כִּי הוּא בְּכוֹר יַעֲקֹב וְלִהְיוֹתוֹ טִפָּה רִאשׁוֹנָה שֶׁל יַעֲקֹב בְּחִינָה זוֹ תְּשַׁרֵשׁ בּוֹ הַרְחָקַת הַתֵּעוּב וְלֹא תֵּחָשֶׁדְנוּ: תורה כד

כח) וַיִּהְיוּ יְמֵי יִצְחָק וגו׳. טַעַם שֶׁלֹּא הִזְכִּיר חַיִּים בְּיִצְחָק כְּמִנְהַג הַכָּתוּב בְּאַבְרָהָם וְיַעֲקֹב, וְגַם בְּיוֹסֵף הִזְכִּיר חַיִּים דִּכְתִיב (וַיְחִי נ׳ כ"ב) וַיְחִי יוֹסֵף, וְאוּלַי כִּי לִהְיוֹת שֶׁמִּיּוֹם שֶׁנּוֹלַד עַד הָעֲקֵדָה לֹא הָיְתָה לוֹ בַּת זוּג וְאָמְרוּ ז"ל (קֹהֶלֶת רַבָּה פ׳ ט׳) הַשָּׂרוּי בְּלֹא אִשָּׁה שָׁרוּי בְּלֹא חַיִּים, וּמֵעֵת הָעֲקֵדָה אָמְרוּ ז"ל (ב"ר פ׳ ס"ה) שֶׁהִתְחִלּוּ לִכְהוֹת עֵינָיו לָזֶה לֹא הִזְכִּיר בּוֹ חַיִּים: אוֹ אֶפְשָׁר לִהְיוֹת שֶׁלֹּא הֵבִיא עִמּוֹ חַיִּים עַד הָעֲקֵדָה לֹא הִזְכִּיר בּוֹ חַיִּים: תורה כט

יָלְדָה רָחֵל אֶת יוֹסֵף וְגוֹ'", הֲרֵי תִּשְׁעִים וְאַחַת, וְי"ז עַד שֶׁלֹּא נִמְכַּר יוֹסֵף, הֲרֵי מֵאָה וּשְׁמֹנֶה. (עוֹד מְפֹרָשׁ מִן הַמִּקְרָא, מִשֶּׁנִּמְכַּר יוֹסֵף עַד שֶׁבָּא יַעֲקֹב מִצְּרִימָה כ"ב שָׁנָה, שֶׁנֶּאֱמַר: (לקמן מא) "וְיוֹסֵף בֶּן שְׁלֹשִׁים שָׁנָה וְגוֹ'", וְשֶׁבַע שָׁנִים שֹׂבַע וּשְׁנָתַיִם רָעָב, הֲרֵי כ"ב, וּכְתִיב: "יְמֵי שְׁנֵי מְגוּרַי שְׁלֹשִׁים וּמְאַת שָׁנָה". נִמְצָא, יַעֲקֹב בִּמְכִירָתוֹ שֶׁל יוֹסֵף ק"ח)◆

לו (א) וְאֵלֶּה תֹּלְדוֹת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

א וְאֵלֶּה תּוֹלְדַת עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

(ב) עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי:

ב עֵשָׂו נָסִיב יָת נְשׁוֹהִי מִבְּנַת כְּנָעַן יָת עָדָה בַּת אֵילוֹן חִתָּאָה וְיָת אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן חִוָּאָה:

רש"י◄ **עָדָה בַּת־אֵילוֹן** • הִיא בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן, וְנִקְרֵאת בָּשְׂמַת עַל שֶׁהָיְתָה מְקַטֶּרֶת בְּשָׂמִים לַעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים. **אָהֳלִיבָמָה** • הִיא יְהוּדִית, וְהוּא כִּנָּה שְׁמָהּ יְהוּדִית, לוֹמַר שֶׁהִיא כּוֹפֶרֶת בַּעֲבוֹדַת כּוֹכָבִים, כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת אָבִיו. **בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן** • אִם בַּת עֲנָה, לֹא בַּת צִבְעוֹן?! עֲנָה בְּנוֹ שֶׁל צִבְעוֹן, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְאֵלֶּה בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה". מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל כַּלָּתוֹ אֵשֶׁת עֲנָה, וְיָצָאת אָהֳלִיבָמָה מִבֵּין שְׁנֵיהֶם, וְהוֹדִיעֲךָ הַכָּתוּב שֶׁכֻּלָּן בְּנֵי מַמְזֵרוּת הָיוּ.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות כרך ה עמ' 167)

וְהוּא כִּנָּה שְׁמָהּ יְהוּדִית . . כְּדֵי לְהַטְעוֹת אֶת אָבִיו (רש"י לו, ב) עֵשָׂו קָרָא לְאִשְׁתּוֹ יְהוּדִית בַּת **בְּאֵרִי הַחִתִּי** (תּוֹלְדוֹת כו, לד), וְהֵינוּ שֶׁשִּׁנָּה גַּם אֶת שֵׁם אָבִיהָ וְאֶת מְקוֹמוֹ. וְיֵשׁ לוֹמַר, שֶׁרָצָה לְהַסְתִּיר אֶת יִחוּסָהּ, **בַּת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן**, הַמְּלַמֵּד שֶׁהָיְתָה מַמְזֶרֶת (וְאוּלַי קָרָא לָהּ בַּת **בְּאֵרִי** כְּדֵי לִמְצֹא חֵן בְּעֵינֵי יִצְחָק, שֶׁעָסַק אָז בַּחֲפִירַת בְּאֵרוֹת). וּכְדֵי שֶׁהַשֶּׁקֶר יִתְקַבֵּל עוֹד יוֹתֵר, שִׁנָּה גַּם אֶת מְקוֹם מוֹלַדְתָּהּ לִמְקוֹם מוֹלַדְתָּהּ שֶׁל אִשְׁתּוֹ הַשְּׁנִיָּה – בָּשְׂמַת בַּת אֵילוֹן **הַחִתִּי**, כָּךְ שֶׁיֵּרָאֶה כְּאִלּוּ לָקַח אֶת שְׁתֵּיהֶן מֵאוֹתוֹ מָקוֹם.

(ג) וְאֶת־בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת:

ג וְיָת בָּשְׂמַת בַּת יִשְׁמָעֵאל אֲחָתֵהּ דִּנְבָיוֹת:

רש"י◄ **בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל** • וּלְהַלָּן קוֹרֵא לָהּ מָחְלַת, מָצִינוּ בְּאַגָּדַת מִדְרַשׁ סֵפֶר שְׁמוּאֵל: שְׁלֹשָׁה מוֹחֲלִין לָהֶן עֲוֹנוֹתֵיהֶם: גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר, וְהָעוֹלֶה לִגְדֻלָּה וְהַנּוֹשֵׂא אִשָּׁה, וְלָמַד הַטַּעַם מִכָּאן, לְכָךְ נִקְרֵאת מָחְלַת, שֶׁנִּמְחֲלוּ עֲוֹנוֹתָיו. **אֲחוֹת נְבָיוֹת** • עַל שֵׁם שֶׁהוּא הִשִּׂיאָהּ לוֹ מִשֶּׁמֵּת יִשְׁמָעֵאל, נִקְרֵאת עַל שְׁמוֹ.

(ד) וַתֵּלֶד עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־רְעוּאֵל:

ד וִילִידַת עָדָה לְעֵשָׂו יָת אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יְלִידַת יָת רְעוּאֵל:

(ה) וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן:

ה וְאָהֳלִיבָמָה יְלִידַת יָת יְעוּשׁ וְיָת יַעְלָם וְיָת קֹרַח אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו דִּי אִתְיְלִידוּ לֵהּ בְּאַרְעָא דִכְנָעַן:

רש"י◄ **וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה וְגוֹ'** • קֹרַח זֶה, מַמְזֵר הָיָה, וּבֶן אֱלִיפַז הָיָה שֶׁבָּא עַל אֵשֶׁת אָבִיו, אֶל אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו, שֶׁהֲרֵי הוּא מָנוּי עִם אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּסוֹף הָעִנְיָן (ב"ר)◆

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

א) הוּא אֱדוֹם. אָמַר כֵּן ג' פְּעָמִים בְּפָרָשָׁה זוֹ, לִהְיוֹת שֶׁנִּשְׁבַּע ה' לְאַבֵּד אֱדוֹם לָזֶה הִזְכִּיר עֵשָׂו כִּי הוּא אֱדוֹם, וְהִזְכִּיר הָעִיר דִּכְתִיב (ח') בְּהַר שֵׂעִיר הוּא אֱדוֹם אִם אֵינוֹ עִנְיָן לְעֵשָׂו תְּנֵהוּ עִנְיָן לָעִיר עַצְמָהּ. וְהִזְכִּיר בְּנֵי עֵשָׂו כִּי הֵם אֱדוֹם דִּכְתִיב (י"ט) וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם לוֹמַר כִּי כֻּלָּם יִדְלְקוּ בָּאֵשׁ שֶׁל בֵּית יַעֲקֹב לְצַד שֶׁכֻּלָּם נִקְרָאִים אֱדוֹם אֲשֶׁר נָתַן ה' לְיִשְׂרָאֵל, וְגַם עֵשָׂו עַצְמוֹ, וְהוּא רָמוּז בְּדִבְרֵי רַז"ל (תַּנְחוּמָא צו) שֶׁאָמְרוּ עָתִיד עֵשָׂו לְהִתְעַטֵּף בְּצִיצִית וּבָא וְיֵשֵׁב בֵּין הַצַּדִּיקִים וְהִקב"ה מוֹשִׁיבוֹ מִשָּׁם וְכוּ' דִּכְתִיב (עוֹבַדְיָה א') וְאִם בֵּין כּוֹכָבִים וְגוֹ' מִשָּׁם וְגוֹ' ע"כ. וְעַיֵּן מַה שֶׁכָּתַבְתִּי בַּפָּסוּק (ל"א) וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים: תורה ב

(ו) וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֵת־
כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת
כָּל־קִנְיָנוֹ אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ
מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו:

ו וּדְבַר עֵשָׂו יָת נְשׁוֹהִי וְיָת בְּנוֹהִי וְיָת בְּנָתֵהּ
וְיָת כָּל נַפְשַׁת בֵּיתֵהּ וְיָת גֵּיתוֹהִי וְיָת כָּל
בְּעִירֵהּ וְיָת כָּל קִנְיָנֵהּ דִּי קְנָא בְּאַרְעָא דִכְנָעַן
וַאֲזַל לְאַרְעָא אָחֳרֵי מִן קֳדָם יַעֲקֹב אָחוּהִי:

רש"י ◄ וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ • לָגוּר בַּאֲשֶׁר יִמְצָא.

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (על־פי לקוטי־שיחות כרך י, עמוד 109 – מתוך 'לקראת שבת')

פֵּרְעוֹן גְּזֵרַת "גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ"

וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו . . וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו: מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו – מִפְּנֵי שֶׁטֵּר חוֹב שֶׁל גְּזֵרַת כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ הַמּוּטָל עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק. אָמַר, אֵלֵךְ לִי מִכָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בַּמַּתָּנָה שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלֹא בְּפִרְעוֹן הַשֶּׁטֶר (לו, ו. ובפירוש רש"י)

וְצָרִיךְ לְהָבִין, הֲלֹא הַגְּזֵרָה דְּ"גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ" הַמְּטֻלֶּת עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, הִיא – שֶׁיִּהְיוּ גֵּרִים "בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם", וְלֹא בְּאֶרֶץ מִצְרַיִם דַּוְקָא (וּכְמוֹ שפירש רש"י שם); אִם כֵּן הֲרֵי בָּזֶה שֶׁעֵשָׂו הֶעְתִּיק עַצְמוֹ לְהַר שֵׂעִיר שֶׁמִּחוּץ לְאֶרֶץ כְּנַעַן, הֲרֵי בָּזֶה גּוּפָא פָּרַע אֶת שֶׁטַּר הַחוֹב?

וְיֵשׁ לְבָאֵר: הַגְּזֵרָה הַמְּטֻלֶּת עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק הִיא לִהְיוֹת "גֵּר גּוֹ' בְּאֶרֶץ לֹא לָהֶם". הַיְינוּ, שֶׁנִּמְצָא בְּאֶרֶץ מְגוּרוֹ כְּ"גֵּר" וְלֹא כְּתוֹשֵׁב. וְעֵשָׂו לֹא רָצָה בְּחַיִּים דְּ"גֵּר", אֶלָּא דַּוְקָא "וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר"; וְלָכֵן אֵין זֶה נֶחְשָׁב כִּפְרִיעַת הַ"שֶׁטַּר חוֹב", וּמִמֵּילָא אֵינוֹ זוֹכֶה גַּם בְּמַתְּנַת "הָאָרֶץ הַזֹּאת".

מִזֶּה הוֹרָאָה בַּעֲבוֹדַת כָּל אֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל בִּזְמַן הַגָּלוּת. כָּל זְמַן הֱיוֹתֵנוּ בַּגָּלוּת, עַד בִּיאַת מְשִׁיחַ צִדְקֵנוּ, עַל הָאָדָם לָדַעַת וּלְהַרְגִּישׁ שֶׁהוּא "גֵּר" בְּאֶרֶץ לֹא לוֹ, שֶׁלֹּא יִתְיַשֵּׁב חַס־וְשָׁלוֹם בִּזְמַן וְסֵדֶר הַגָּלוּת, אֶלָּא יִהְיֶה "גֵּר" וְזָר לְכָל עִנְיְנֵי הַגָּלוּת, וִיחַכֶּה בְּכָל עֵת וְרֶגַע לַגְּאֻלָּה.

(ז) כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ
מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי מִקְנֵיהֶם:

ז אֲרֵי הֲוָה קִנְיָנְהוֹן סַגִּי מִלְּמִתַּב כַּחֲדָא וְלָא
יְכִילַת אַרַע תּוֹתָבוּתְהוֹן לְסוֹבְרָא יָתְהוֹן מִן
קֳדָם גֵּיתֵיהוֹן:

רש"י ◄ וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם • לְהַסְפִּיק מִרְעֶה לַבְּהֵמוֹת שֶׁלָּהֶם. וּמִדְרָשׁ אַגָּדָה: "מִפְּנֵי יַעֲקֹב אָחִיו", מִפְּנֵי שֶׁטַּר חוֹב שֶׁל גְּזֵרַת: "כִּי גֵּר יִהְיֶה זַרְעֲךָ",

הַמֻּטָּל עַל זַרְעוֹ שֶׁל יִצְחָק, אָמַר: 'אֵלֵךְ לִי מִכָּאן, אֵין לִי חֵלֶק לֹא בַּמַּתָּנָה, שֶׁנִּתְּנָה לוֹ הָאָרֶץ הַזֹּאת, וְלֹא בְּפִרְעוֹן הַשֶּׁטֶר', וּמִפְּנֵי הַבּוּשָׁה שֶׁמָּכַר בְּכוֹרָתוֹ.

(ח) וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם:

ח וִיתֵיב עֵשָׂו בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא
אֱדוֹם:

(ט) וְאֵלֶּה תֹלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר שֵׂעִיר:

ט וְאִלֵּין תּוּלְדַת עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי
בְּטוּרָא דְשֵׂעִיר:

רש"י ◄ וְאֵלֶּה • הַתּוֹלָדוֹת שֶׁהוֹלִידוּ בָּנָיו מִשֶּׁהָלַךְ לְשֵׂעִיר.

(י) אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו
רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

י אִלֵּין שְׁמָהַת בְּנֵי עֵשָׂו אֱלִיפַז בַּר עָדָה אִתַּת
עֵשָׂו רְעוּאֵל בַּר בָּשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

(יא) וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:

יא וַהֲווֹ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם
וּקְנַז:

(יב) וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד
לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יב וְתִמְנַע הֲוַת לְחֵינָתָא לֶאֱלִיפַז בַּר עֵשָׂו
וִילִידַת לֶאֱלִיפַז יָת עֲמָלֵק אִלֵּין בְּנֵי עָדָה
אִתַּת עֵשָׂו:

רש"י ◄ וְתִמְנַע הָיְתָה פִילֶגֶשׁ • לְהוֹדִיעַ גְּדֻלָּתוֹ שֶׁל אַבְרָהָם, כַּמָּה הָיוּ תְּאֵבִים לִידָּבֵק בְּזַרְעוֹ: תִּמְנַע זוֹ, בַּת אַלּוּפִים הָיְתָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע",

וְלוֹטָן מֵאַלּוּפֵי יוֹשְׁבֵי שֵׂעִיר הָיָה, מִן הַחוֹרִים שֶׁיָּשְׁבוּ בָּהּ לְפָנִים. אָמְרָה: "אֵינִי זוֹכָה לְהִנָּשֵׂא לְךָ, הַלְוַאי וְאֶהְיֶה פִּילֶגֶשׁ", וּב"דִּבְרֵי הַיָּמִים" מוֹנֶה אוֹתָהּ בְּבָנָיו

שֶׁל אֱלִיפַז, מְלַמֵּד שֶׁבָּא עַל אִשְׁתּוֹ שֶׁל שֵׂעִיר וְיָצְאָה תִּמְנָע מִבֵּינֵיהֶם, וּכְשֶׁגָּדְלָה נַעֲשֵׂית פִּילַגְשׁוֹ, וְזֶהוּ: "וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע", וְלֹא מְנָאָהּ עִם בְּנֵי שֵׂעִיר, שֶׁהָיְתָה אֲחוֹתוֹ מִן הָאֵם וְלֹא מִן הָאָב.

(יג) וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יג וְאֵלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת זֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

(יד) וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד לְעֵשָׂו אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח:

יד וְאִלֵּין הֲווֹ בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה בַת עֲנָה בַּת צִבְעוֹן אִתַּת עֵשָׂו וִילִידַת לְעֵשָׂו יָת יְעוּשׁ וְיָת יַעְלָם וְיָת קֹרַח:

(טו) אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ אַלּוּף קְנַז:

טו אִלֵּין רַבְרְבֵי בְּנֵי עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז בּוּכְרָא דְעֵשָׂו רַבָּא תֵּימָן רַבָּא אוֹמָר רַבָּא צְפוֹ רַבָּא קְנַז:

רש"י◄ אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְּנֵי־עֵשָׂו • רָאשֵׁי מִשְׁפָּחוֹת.

(טז) אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה:

טז רַבָּא קֹרַח רַבָּא גַּעְתָּם רַבָּא עֲמָלֵק אִלֵּין רַבְרְבֵי דֶאֱלִיפַז בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי עָדָה:

(יז) וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יז וְאִלֵּין בְּנֵי רְעוּאֵל בַּר עֵשָׂו רַבָּא נַחַת רַבָּא זֶרַח רַבָּא שַׁמָּה רַבָּא מִזָּה אִלֵּין רַבְרְבֵי רְעוּאֵל בְּאַרְעָא (דֶ)אֱדוֹם אִלֵּין בְּנֵי בָשְׂמַת אִתַּת עֵשָׂו:

(יח) וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:

יח וְאִלֵּין בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אִתַּת עֵשָׂו רַבָּא יְעוּשׁ רַבָּא יַעְלָם רַבָּא קֹרַח אִלֵּין רַבְרְבֵי אָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה אִתַּת עֵשָׂו:

(יט) אֵלֶּה בְנֵי־עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם:

יט אִלֵּין בְּנֵי עֵשָׂו וְאִלֵּין רַבְרְבָנֵיהוֹן הוּא אֱדוֹם:

◆ שבת קודש י"ט כסלו ◆

(כ) אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה:

כ אִלֵּין בְּנֵי שֵׂעִיר חוֹרָאָה יָתְבֵי דְאַרְעָא לוֹטָן וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה:

רש"י◄ יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ • שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבֶיהָ קֹדֶם שֶׁבָּא עֵשָׂו לְשָׁם. וְרַבּוֹתֵינוּ דָּרְשׁוּ (שבת פה) שֶׁהָיוּ בְּקִיאִין בְּיִשּׁוּבָהּ שֶׁל אֶרֶץ: מְלֹא קָנֶה זֶה לְזֵיתִים, מְלֹא קָנֶה זֶה לִגְפָנִים, שֶׁהָיוּ טוֹעֲמִין הֶעָפָר וְיוֹדְעִין אֵי זוֹ נְטִיעָה רְאוּיָה לָהּ.

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

כ) אֵלֶּה בְנֵי שֵׂעִיר וְגוֹ'. טַעַם הוֹדַעַת עִנְיָן זֶה, לְהוֹדִיעַ שִׁעוּר מַה שֶּׁנִּתַּן ה' בִּזְכוּת הָאָבוֹת לְעֵשָׂו הַגַּם הֱיוֹתוֹ רָשָׁע. וְרַז"ל גַּם כֵּן דָּרְשׁוּ בְּמַסֶּכֶת שַׁבָּת פֶּרֶק ר' עֲקִיבָא (פ"ה) וְז"ל ר' אַחָא בַּר יַעֲקֹב אָמַר חֹרִי שֶׁנַּעֲשׂוּ בְּנֵי

(כא) וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם׃

כא וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאֵי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם׃

(כב) וַיִּהְיוּ בְנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע׃

כב וַהֲווֹ בְּנֵי לוֹטָן חוֹרִי וְהֵימָם וַאֲחָתֵהּ דְּלוֹטָן תִּמְנָע׃

(כג) וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם׃

כג וְאִלֵּין בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ וְאוֹנָם׃

(כד) וְאֵלֶּה בְנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיֵּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו׃

כד וְאִלֵּין בְּנֵי צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה דִּי אַשְׁכַּח יָת גִּבָּרַיָּא בְּמַדְבְּרָא כַּד הֲוָה רָעֵי יָת חֲמָרַיָּא לְצִבְעוֹן אֲבוּהִי׃

רש"י ◄ וְאַיָּה וַעֲנָה • וְי"ו יִתֵּרָה, וְהוּא כְּמוֹ אַיָּה וַעֲנָה, וְהַרְבֵּה יֵשׁ בַּמִּקְרָא: (דניאל ח) "תֵּת וְקֹדֶשׁ וְצָבָא מִרְמָס", (תהלים עו) "נִרְדָּם וְרֶכֶב וָסוּס". הוּא עֲנָה • הָאָמוּר לְמַעְלָה, שֶׁהוּא אָחִיו שֶׁל צִבְעוֹן, וְכָאן הוּא קוֹרֵא אוֹתוֹ בְּנוֹ, מְלַמֵּד שֶׁבָּא צִבְעוֹן עַל אִמּוֹ וְהוֹלִיד אֶת עֲנָה. אֶת־הַיֵּמִם • פְּרָדִים, הִרְבִּיעַ חֲמוֹר עַל סוּס נְקֵבָה וְיָלְדָה פֶּרֶד, וְהוּא הָיָה מַמְזֵר וְהֵבִיא פְּסוּלִין לָעוֹלָם (פסחים נד). וְלָמָּה נִקְרָא שְׁמָם "יֵמִם"? שֶׁאֵימָתָן מֻטֶּלֶת עַל הַבְּרִיּוֹת, דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא: מִיָּמַי לֹא שְׁאָלַנִי אָדָם עַל מַכַּת פִּרְדָּה לְבָנָה וְחָיָה (חולין ז) (וְהָא קָא חַזִּינָן דְּחָיָה? אַל תִּקְרֵי וְחָיָה, אֶלָּא וְחִיָּתָה, כִּי הַמַּכָּה לֹא תִּתְרַפֵּא לְעוֹלָם, בְּרַשֵּׁ"י יָשָׁן). וְלֹא הֶזְקֵק לִכְתֹּב לָנוּ מִשְׁפְּחוֹת הַחוֹרִי, אֶלָּא מִפְּנֵי תִּמְנַע וּלְהוֹדִיעַ גְּדֻלַּת אַבְרָהָם, כְּמוֹ שֶׁפֵּרַשְׁתִּי לְמַעְלָה.

(כה) וְאֵלֶּה בְנֵי־עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה׃

כה וְאִלֵּין בְּנֵי עֲנָה דִּשֹׁן וְאָהֳלִיבָמָה בַּת עֲנָה׃

(כו) וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃

כו וְאִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן׃

(כז) אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן׃

כז אִלֵּין בְּנֵי אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן וַעֲקָן׃

(כח) אֵלֶּה בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן׃

כח אִלֵּין בְּנֵי דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן׃

(כט) אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה׃

כט אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה רַבָּא לוֹטָן רַבָּא שׁוֹבָל רַבָּא צִבְעוֹן רַבָּא עֲנָה׃

(ל) אַלּוּף דִּשֹׁן אַלּוּף אֵצֶר אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלֻּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר׃

ל רַבָּא דִּשֹׁן רַבָּא אֵצֶר רַבָּא דִּישָׁן אִלֵּין רַבְרְבֵי חוֹרָאָה לְרַבְרְבָנֵיהוֹן בְּאַרְעָא דְשֵׂעִיר׃

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

חוֹרִין מִנִּכְסֵיהֶם ע"כ, הֲרֵי שֶׁיְּסַפֵּר הַכָּתוּב בִּנְתִינָתָם לְעֵשָׂו. וְאָמְרוּ עוֹד (סַנְהֶדְרִין צ"ט) כִּי לְהוֹדִיעַ תִּמְנַע הֱיוֹתָהּ בְּרוּם הַמַּעֲלוֹת אַחוֹת לוֹטָן וְנַעֲשֵׂית פִּילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפָז, וְאֵלּוּ וְאֵלּוּ דִּבְרֵי אֱלֹהִים חַיִּים: תורה כא

כז) אֵלֶּה בְּנֵי אֵצֶר וְגוֹ'. יִרְמֹז הַכָּתוּב עַל דֶּרֶךְ אוֹמְרָם ז"ל (יִלְקוּט מִשְׁלֵי ב') אָמְרָה תּוֹרָה מִפְּנֵי מַה בָּנֵי עֲנִיִּים אָמַר לָהּ הקב"ה לְהַנְחִיל אוֹהֲבֵי יֵשׁ וְאוֹצְרוֹתֵיהֶם אֲמַלֵּא פְּרוּשׁ כִּי בְּאֶמְצָעוּת יִסּוּרֵיהֶן בָּעוֹלָם הַזֶּה יִרְבֶּה אוֹצָרָם בָּעוֹלָם הַבָּא, וְהוּא אוֹמְרוֹ אֵלֶּה בְּנֵי אֵצֶר פֵּי' אוֹתָם שֶׁחֲפֵצִים לֶאֱצֹר אוֹצָר בַּטּוּב הַנִּצְחִי צְרִיכִין בָּעוֹלָם הַזֶּה לִסְבֹּל יִסּוּרִין בִּלְהָן וְגוֹ'. וּמוֹדִיעַ הַכָּתוּב כִּי הַיִּסּוּרִין הֵם עוֹשִׂים אוֹצָרוֹת מְלֵאִים כָּל טוּב לְמַעְלָה בְּאֶמְצָעוּתָם. וּכְיִסּוּרֵי ר' אֶלְעָזָר ב"ר שִׁמְעוֹן בַּר יוֹחַאי (ב"מ פ"ד:) שֶׁהָיָה קוֹרֵא אוֹתָם בּוֹאוּ אַחֵי וְגוֹ', וּמַעֲתָה מִי הָאִישׁ הֶחָפֵץ חַיִּים הָעֶלְיוֹנִים

(לא) וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדֹום לִפְנֵי מְלָךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

לא וְאִלֵּין מַלְכַיָּא דִּי מְלִיכוּ בְּאַרְעָא דֶאֱדוֹם קֳדָם דִּי מְלַךְ מַלְכָּא לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל:

רש"י ◄ **וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים וְגו'** • שְׁמוֹנָה הָיוּ, וּכְנֶגְדָּן הֶעֱמִיד יַעֲקֹב וּבִטֵּל מַלְכוּת עֵשָׂו בִּימֵיהֶם, וְאֵלּוּ הֵן: שָׁאוּל וְאִישׁ בֹּשֶׁת, דָּוִד וּשְׁלֹמֹה, רְחַבְעָם, אֲבִיָּה, אָסָא, יְהוֹשָׁפָט, וּבִימֵי יוֹרָם בְּנוֹ כְּתִיב: (מלכים ב ח) "בְּיָמָיו פָּשַׁע אֱדוֹם מִתַּחַת יַד יְהוּדָה וַיַּמְלִיכוּ עֲלֵיהֶם מֶלֶךְ", וּבִימֵי שָׁאוּל כְּתִיב: "אֵין מֶלֶךְ בֶּאֱדוֹם נִצָּב מֶלֶךְ".

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ח א עמ' 153)

שְׁמוֹנָה הָיוּ, וּכְנֶגְדָּן הֶעֱמִיד יַעֲקֹב וּבִטֵּל מַלְכוּת עֵשָׂו בִּימֵיהֶם (רש"י לו, לא) לְרַשִּׁ"י הְקִשָּׁה: יִצְחָק חֲרֵי בֵּרַךְ אֶת יַעֲקֹב בְּבִרְכַּת הֱוֵה גְבִיר לְאַחֶיךָ, וּלְעֵשָׂו אָמַר וְאֶת אָחִיךָ תַּעֲבֹד, וְאִלּוּ כָּאן מִסְפַּר שֶׁאֱדוֹם קִיְּמָה מַלְכוּת בִּפְנֵי עַצְמָהּ (בִּמְקוֹם לַעֲבֹד אֶת יַעֲקֹב), וְאַף קָדְמָה לְמַלְכוּת יִשְׂרָאֵל. וּמִתָּרֵץ, שֶׁבְּסַךְ־הַכֹּל הָיוּ רַק שְׁמוֹנָה, וְכַאֲשֶׁר הֶעֱמִיד יַעֲקֹב אֶת שְׁמוֹנַת הַמְּלָכִים שֶׁלּוֹ **בִּטֵּל** מַלְכוּת עֵשָׂו - אֱדוֹם הָיָה מִשְׁעֻבָּד לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל. זֶהוּ שֶׁדַּיֵּק הַכָּתוּב "**לִפְנֵי** מְלָךְ מָלָךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", שֶׁהֵרֵי מִיָּד כְּשֶׁהֶעֱמִיד יַעֲקֹב אֶת מַלְכָּיו **בִּטֵּל** אֶת מַלְכוּת עֵשָׂו.

(לב) וַיִּמְלֹךְ בֶּאֱדֹום בֶּלַע בֶּן־בְּעֹור וְשֵׁם עִירֹו דִּנְהָבָה:

לב וּמְלַךְ בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בַּר בְּעוֹר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ דִּנְהָבָה:

(לג) וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יֹובָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה:

לג וּמִית בָּלַע וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי יוֹבָב בַּר זֶרַח מִבָּצְרָה:

רש"י ◄ **יֹובָב בֶּן־זֶרַח מִבָּצְרָה** • בָּצְרָה מֵעָרֵי מוֹאָב הִיא, שֶׁנֶּאֱמַר: (ירמיה מח) "וְעַל־קְרִיּוֹת וְעַל־בָּצְרָה וְגו'". וּלְפִי שֶׁהֶעֱמִידָה מֶלֶךְ לֶאֱדוֹם, עֲתִידָה לִלְקוֹת עִמָּהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: (ישעיה לד) "כִּי זֶבַח לַה' בְּבָצְרָה".

(לד) וַיָּמָת יֹובָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי:

לד וּמִית יוֹבָב וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי חֻשָׁם מֵאַרְעָא דָרוֹמָא:

(לה) וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מֹואָב וְשֵׁם עִירֹו עֲוִית:

לה וּמִית חֻשָׁם וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַד בַּר בְּדַד דִּקְטִיל יָת מִדְיָנָאֵי בְּחַקְלָא דְמוֹאָב וְשׁוּם קַרְתֵּהּ עֲוִית:

רש"י ◄ **הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מֹואָב** • שֶׁבָּא מִדְיָן עַל מוֹאָב לְמִלְחָמָה, וְהָלַךְ מֶלֶךְ אֱדוֹם לַעֲזֹר אֶת מוֹאָב, וּמִכָּאן אָנוּ לְמֵדִים שֶׁהָיוּ מִדְיָן וּמוֹאָב מְרִיבִים זֶה עִם זֶה, וּבִימֵי בִּלְעָם עָשׂוּ שָׁלוֹם לְהִתְקַשֵּׁר עַל יִשְׂרָאֵל.

(לו) וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה:

לו וּמִית הֲדַד וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה:

(לז) וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו שָׁאוּל מֵרְחֹבֹות הַנָּהָר:

לז וּמִית שַׂמְלָה וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי שָׁאוּל מֵרְחוֹבֵי דְעַל פְּרָת:

אור החיים על התורה – מהדורת בלום, אברמוביץ

וְלֶאֱצֹר אוֹצְרוֹת הַטּוּב יִמְאַס בָּעוֹלָם הַזֶּה וּבְתַעֲנוּגָיו וִיקַבֵּל עָלָיו בִּלְהָן וְזָעָזוּן וַעֲקָן תַּרְגּוּם צָרָה עֲקָא לְטוֹב לוֹ כָּל הַיָּמִים וּלְמַלְאוֹת אוֹצְרוֹתָיו: תורה כח

לא) וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים וְגו'. יְכַוֵּן בָּזֶה לִמְנוֹת כָּל אֲשֶׁר נִתְחַתֵּן לֶאֱדוֹם אוֹ הֶעֱמִיד לָהּ מֶלֶךְ וְכַדּוֹמֶה כִּי הַכֹּל עוֹמֵד לֵאֲבָדוֹן בִּנְפֹל אֱדוֹם, וּכְאוֹמְרָם ז"ל (ב"ר פ' פ"ג) בָּצְרָה לְפִי שֶׁהֶעֱמִידָה מֶלֶךְ לֶאֱדוֹם עֲתִידָה לִלְקוֹת עִמָּהֶם דִּכְתִיב (יְשַׁעְיָה ל"ד) זֶבַח לַה' בְּבָצְרָה ע"כ, גַּם שְׁאָר הֶעָרִים הֲגַם שֶׁבֵּינִי בֵּינִי קֹדֶם שֶׁיָּבוֹא גוֹאֵל צִבְי יִשְׂרָאֵל יִכָּנְסוּ בִּרְשׁוּת מֶלֶךְ אַחֵר יָבוֹאוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל בְּטֵעֲנָה קְדוּמָה וְיוֹצִיאוּהָ וְתִשָּׂרֵף, וְאֵין צֵל הַזּוּלַת מַצִּילָתָהּ:

גַּם לָקְחַת סִימָן לַגְּאוּלָה הָעֲתִידָה כִּי יַאֲרִיכוּ הַיָּמִים, וְהָרְאָיָה כִּי ה' מָנָה מַלְכֵי אֱדוֹם שֶׁקָּדְמוּ לְמַלְכֵי יִשְׂרָאֵל וּכְמוֹתָם קָדְמוּ מַלְכֵי יִשְׂרָאֵל לְמַלְכוּתָם אַחַר שֶׁפָּסְקָה אַחַר מְלָכִים הָרְשׁוּמִים בַּתּוֹרָה, וּמֵעַתָּה כְּמוֹ כֵן יִמְלְכוּ יִשְׂרָאֵל כַּמִּנְיָן אֲשֶׁר מָלְכוּ בֶּאֱדוֹם וַהֲגַם כִּי שֵׁשֶׁת אֲלָפִים עוֹלָם עוֹמֵד, יַאֲרִיךְ ה' יְמֵי טוֹבָה כְּמַאֲמָרָם ז"ל: (סַנְהֶדְרִין צ"ט.) תורה לב חֶסְלַת פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח

(לח) וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר:

לח וּמִית שָׁאוּל וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר:

(לט) וַיָּמָת בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדָר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב:

לט וּמִית בַּעַל חָנָן בַּר עַכְבּוֹר וּמְלַךְ תְּחוֹתוֹהִי הֲדַר וְשׁוּם קַרְתֵּהּ פָּעוּ וְשׁוּם אִתְּתֵהּ מְהֵיטַבְאֵל בַּת מַטְרֵד בַּת מְצָרֵף דַּהֲבָא:

רש"י◄ בַּת מֵי זָהָב • מַהוּ זָהָב? עָשִׁיר הָיָה, וְאֵין זָהָב חָשׁוּב בְּעֵינָיו לְכָלוּם.

(מ) וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה אַלּוּף יְתֵת:

מ וְאִלֵּין שְׁמָהַת רַבְרְבֵי עֵשָׂו לְזַרְעָיָתְהוֹן לְאַתְרֵיהוֹן בִּשְׁמָהָתְהוֹן רַבָּא תִּמְנָע רַבָּא עַלְוָה רַבָּא יְתֵת:

רש"י◄ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו • שֶׁנִּקְרְאוּ עַל שֵׁם מְדִינוֹתֵיהֶם לְאַחַר שֶׁמֵּת הֲדַר וּפָסְקָה מֵהֶם מַלְכוּת. וְהָרִאשׁוֹנִים, הַנִּזְכָּרִים לְמַעְלָה, הֵם שְׁמוֹת תּוֹלְדוֹתָם, וְכֵן מְפֹרָשׁ בְּ'דִּבְרֵי הַיָּמִים': "וַיָּמָת הֲדָר, וַיִּהְיוּ אַלּוּפֵי אֱדוֹם אַלּוּף תִּמְנָע וְגוֹ'".

(מא) אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה אַלּוּף פִּינֹן:

מא רַבָּא אָהֳלִיבָמָה רַבָּא אֵלָה רַבָּא פִּינֹן:

(מב) אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף מִבְצָר:

מב רַבָּא קְנַז רַבָּא תֵּימָן רַבָּא מִבְצָר:

(מג) אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם:

מג רַבָּא מַגְדִּיאֵל רַבָּא עִירָם אִלֵּין רַבְרְבֵי אֱדוֹם לְמוֹתְבָנְהוֹן בְּאַרְעָא אַחֲסַנָּתְהוֹן הוּא עֵשָׂו אֲבוּהוֹן דֶּאֱדוֹמָאֵי: פ פ פ

רש"י◄ מַגְדִּיאֵל • הִיא רוֹמִי:

פפפ קנ"ד פסוקים. קליט"ה סימן. חסלת פרשת וישלח

ההפטרה לציבור ולשמו"ת לקמן עמודים רפב - רפד

המשך ביאור למס' פסחים ליום שלישי עמ' א

1 כך מָצָא במקום זה עֶשֶׂר פרוסות, דין זה תלוי בפִּלּוּגְתָּא
2 [–במחלוקת] דְּרַבִּי וְרַבָּנָן. דְּתַנְיָא, הִנִּיחַ מָנֶה [–מאה זוז] של מעשר
3 שני, וְאחר כך מָצָא שם מָאתַיִם זוז, אנו תולים שמעות חוּלִּין ומעות
4 מַעֲשֵׂר שֵׁנִי מְעוֹרָבִין זֶה בָּזֶה בתוך מאתים אלו, מאה מהן הן מעות
5 המעשר שהניח שם, והמאה האחרות הן של חולין, והונחו שם
6 יחד עם המאה הראשונות שהיו שם תחילה. דִּבְרֵי רַבִּי. וַחֲכָמִים
7 אוֹמְרִים, הַכֹּל חוּלִּין, שכן מאחר שמנין המעות שמצא אינו כאותו
8 מנין שהניח, יש לתלות שהמנה הראשון ניטל מכאן, והונחו
9 במקומו מאתים אחרות של חולין. והוא הדין בחמץ, שלדעת רבי
10 אם הניח תשע פרוסות ומצא עשר אנו תולים שאלו הן התשע
11 שהניח בתחילה, ואחר כך נוספה פרוסה נוספת אליהן. ולדעת
12 חכמים יש לחשוש שמא התשע הראשונות נגררו על ידי חולדות
13 למקום אחר בבית, ועשר הפרוסות שלפנינו הובאו על ידי אדם
14 אחר, ועל כן עליו לבדוק בכל הבית אחרי התשע הראשונות.
15 הגמרא דנה באופן שנחסרה אחת מהפרוסות שהניח: הִנִּיחַ עֶשֶׂר
16 פרוסות חמץ, וְאחר כך מָצָא שם תֵּשַׁע פרוסות בלבד, הֲיֵינוּ [–הרי
17 זה] כדין השנוי בסִיפָא של הברייתא שהובאה לעיל. דְּתַנְיָא, הִנִּיחַ
18 מָאתַיִם זוז של מעשר שני, וְאחר כך מָצָא שם מָנֶה [–מאה זוז]
19 בלבד, אנו תולים שמָנֶה אחד הוא המנה של המעשר שהיה מוּנָּח
20 כאן מתחילה, וְאילו המָנֶה השני מוּטָּל – ניטל מכאן. דִּבְרֵי רַבִּי.
21 וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, הַכֹּל חוּלִּין, לפי שאנו תולים שנטל את המאתים
22 הראשונים והניחם במקום אחר, ולאחר כן הניח כאן מנה אחר של
23 חולין, ושכח מכך. והוא הדין לחמץ, שלדעת רבי אנו תולים
24 שתשע הפרוסות שנמצאו הן אותן חתיכות שהניח שם בתחילה,
25 ועליו לבדוק רק אחר הפרוסה העשירית שהופרדה מהתשע על
26 ידי אדם אחר, ולאחר שמצא אחת אינו צריך להמשיך ולבדוק
27 אחר האחרות. ואילו לדעת חכמים יש לתלות שתשע אחרות הן,
28 ועליו להמשיך ולבדוק עד שימצא את כל עשר הפרוסות שהניח
29 בתחילה.

דְּבָרֶךָ׃ ג יז גְּמֹל עַל־עַבְדְּךָ אֶחְיֶה וְאֶשְׁמְרָה
דְבָרֶךָ׃ יח גַּל־עֵינַי וְאַבִּיטָה נִפְלָאוֹת מִתּוֹרָתֶךָ׃
יט גֵּר אָנֹכִי בָאָרֶץ אַל־תַּסְתֵּר מִמֶּנִּי מִצְוֹתֶיךָ׃
כ גָּרְסָה נַפְשִׁי לְתַאֲבָה אֶל־מִשְׁפָּטֶיךָ בְכָל־עֵת׃
כא גָּעַרְתָּ זֵדִים אֲרוּרִים הַשֹּׁגִים מִמִּצְוֹתֶיךָ׃ כב גַּל
מֵעָלַי חֶרְפָּה וָבוּז כִּי עֵדֹתֶיךָ נָצָרְתִּי׃ כג גַּם יָשְׁבוּ
שָׂרִים בִּי נִדְבָּרוּ עַבְדְּךָ יָשִׂיחַ בְּחֻקֶּיךָ׃ כד גַּם־
עֵדֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי אַנְשֵׁי עֲצָתִי׃ ד כה דָּבְקָה לֶעָפָר
נַפְשִׁי חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ כו דְּרָכַי סִפַּרְתִּי וַתַּעֲנֵנִי לַמְּדֵנִי
חֻקֶּיךָ׃ כז דֶּרֶךְ־פִּקּוּדֶיךָ הֲבִינֵנִי וְאָשִׂיחָה
בְּנִפְלְאוֹתֶיךָ׃ כח דָּלְפָה נַפְשִׁי מִתּוּגָה קַיְּמֵנִי
כִּדְבָרֶךָ׃ כט דֶּרֶךְ־שֶׁקֶר הָסֵר מִמֶּנִּי וְתוֹרָתְךָ חָנֵּנִי׃
ל דֶּרֶךְ־אֱמוּנָה בָּחָרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ שִׁוִּיתִי׃ לא דָּבַקְתִּי
בְּעֵדְוֹתֶיךָ יְהוָה אַל־תְּבִישֵׁנִי׃ לב דֶּרֶךְ־מִצְוֹתֶיךָ
אָרוּץ כִּי תַרְחִיב לִבִּי׃ ה לג הוֹרֵנִי יְהוָה דֶּרֶךְ חֻקֶּיךָ
וְאֶצְּרֶנָּה עֵקֶב׃ לד הֲבִינֵנִי וְאֶצְּרָה תוֹרָתֶךָ
וְאֶשְׁמְרֶנָּה בְכָל־לֵב׃ לה הַדְרִיכֵנִי בִּנְתִיב מִצְוֹתֶיךָ
כִּי־בוֹ חָפָצְתִּי׃ לו הַט־לִבִּי אֶל־עֵדְוֹתֶיךָ וְאַל
אֶל־בָּצַע׃ לז הַעֲבֵר עֵינַי מֵרְאוֹת שָׁוְא בִּדְרָכֶךָ
חַיֵּנִי׃ לח הָקֵם לְעַבְדְּךָ אִמְרָתֶךָ אֲשֶׁר לְיִרְאָתֶךָ׃
לט הַעֲבֵר חֶרְפָּתִי אֲשֶׁר יָגֹרְתִּי כִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
טוֹבִים׃ מ הִנֵּה תָּאַבְתִּי לְפִקֻּדֶיךָ בְּצִדְקָתְךָ חַיֵּנִי׃
ו מא וִיבֹאנִי חַסְדֶּךָ יְהוָה תְּשׁוּעָתְךָ כְּאִמְרָתֶךָ׃
מב וְאֶעֱנֶה חֹרְפִי דָבָר כִּי־בָטַחְתִּי בִּדְבָרֶךָ׃ מג וְאַל־
תַּצֵּל מִפִּי דְבַר־אֱמֶת עַד־מְאֹד כִּי לְמִשְׁפָּטְךָ
יִחָלְתִּי׃ מד וְאֶשְׁמְרָה תוֹרָתְךָ תָמִיד לְעוֹלָם וָעֶד׃
מה וְאֶתְהַלְּכָה בָרְחָבָה כִּי פִקֻּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃
מו וַאֲדַבְּרָה בְעֵדְתֶיךָ נֶגֶד מְלָכִים וְלֹא אֵבוֹשׁ׃
מז וְאֶשְׁתַּעֲשַׁע בְּמִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי׃ מח וְאֶשָּׂא־
כַפַּי אֶל־מִצְוֹתֶיךָ אֲשֶׁר אָהָבְתִּי וְאָשִׂיחָה בְחֻקֶּיךָ׃
ז מט זְכָר־דָּבָר לְעַבְדֶּךָ עַל אֲשֶׁר יִחַלְתָּנִי׃ נ זֹאת
נֶחָמָתִי בְעָנְיִי כִּי אִמְרָתְךָ חִיָּתְנִי׃ נא זֵדִים הֵלִיצָנִי
עַד־מְאֹד מִתּוֹרָתְךָ לֹא נָטִיתִי׃ נב זָכַרְתִּי מִשְׁפָּטֶיךָ
מֵעוֹלָם ׀ יְהוָה וָאֶתְנָחֵם׃ נג זַלְעָפָה אֲחָזַתְנִי

מֵרְשָׁעִים עֹזְבֵי תוֹרָתֶךָ׃ נד זְמִרוֹת הָיוּ־לִי חֻקֶּיךָ
בְּבֵית מְגוּרָי׃ נה זָכַרְתִּי בַלַּיְלָה שִׁמְךָ יְהוָה
וָאֶשְׁמְרָה תוֹרָתֶךָ׃ נו זֹאת הָיְתָה־לִּי כִּי פִקֻּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ ח נז חֶלְקִי יְהוָה אָמַרְתִּי לִשְׁמֹר דְּבָרֶיךָ׃
נח חִלִּיתִי פָנֶיךָ בְכָל־לֵב חָנֵּנִי כְּאִמְרָתֶךָ׃
נט חִשַּׁבְתִּי דְרָכָי וָאָשִׁיבָה רַגְלַי אֶל־עֵדֹתֶיךָ׃
ס חַשְׁתִּי וְלֹא הִתְמַהְמָהְתִּי לִשְׁמֹר מִצְוֹתֶיךָ׃
סא חֶבְלֵי רְשָׁעִים עִוְּדָנִי תּוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
סב חֲצוֹת־לַיְלָה אָקוּם לְהוֹדוֹת לָךְ עַל מִשְׁפְּטֵי
צִדְקֶךָ׃ סג חָבֵר אָנִי לְכָל־אֲשֶׁר יְרֵאוּךָ וּלְשֹׁמְרֵי
פִקּוּדֶיךָ׃ סד חַסְדְּךָ יְהוָה מָלְאָה הָאָרֶץ חֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ ט סה טוֹב עָשִׂיתָ עִם־עַבְדְּךָ יְהוָה
כִּדְבָרֶךָ׃ סו טוּב טַעַם וָדַעַת לַמְּדֵנִי כִּי בְמִצְוֹתֶיךָ
הֶאֱמָנְתִּי׃ סז טֶרֶם אֶעֱנֶה אֲנִי שֹׁגֵג וְעַתָּה אִמְרָתְךָ
שָׁמָרְתִּי׃ סח טוֹב־אַתָּה וּמֵטִיב לַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ׃
סט טָפְלוּ עָלַי שֶׁקֶר זֵדִים אֲנִי בְּכָל־לֵב ׀ אֶצֹּר
פִּקּוּדֶיךָ׃ ע טָפַשׁ כַּחֵלֶב לִבָּם אֲנִי תּוֹרָתְךָ
שִׁעֲשָׁעְתִּי׃ עא טוֹב־לִי כִּי־עֻנֵּיתִי לְמַעַן אֶלְמַד
חֻקֶּיךָ׃ עב טוֹב־לִי תּוֹרַת־פִּיךָ מֵאַלְפֵי זָהָב וָכֶסֶף׃
י עג יָדֶיךָ עָשׂוּנִי וַיְכוֹנְנוּנִי הֲבִינֵנִי וְאֶלְמְדָה
מִצְוֹתֶיךָ׃ עד יְרֵאֶיךָ יִרְאוּנִי וְיִשְׂמָחוּ כִּי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ עה יָדַעְתִּי יְהוָה כִּי־צֶדֶק מִשְׁפָּטֶיךָ וֶאֱמוּנָה
עִנִּיתָנִי׃ עו יְהִי־נָא חַסְדְּךָ לְנַחֲמֵנִי כְּאִמְרָתְךָ
לְעַבְדֶּךָ׃ עז יְבֹאוּנִי רַחֲמֶיךָ וְאֶחְיֶה כִּי־תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי׃ עח יֵבֹשׁוּ זֵדִים כִּי־שֶׁקֶר עִוְּתוּנִי אֲנִי
אָשִׂיחַ בְּפִקּוּדֶיךָ׃ עט יָשׁוּבוּ לִי יְרֵאֶיךָ
וְיֹדְעֵי עֵדֹתֶיךָ׃ פ יְהִי־לִבִּי תָמִים בְּחֻקֶּיךָ לְמַעַן לֹא
אֵבוֹשׁ׃ כ פא כָּלְתָה לִתְשׁוּעָתְךָ נַפְשִׁי לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ פב כָּלוּ עֵינַי לְאִמְרָתֶךָ לֵאמֹר מָתַי
תְּנַחֲמֵנִי׃ פג כִּי־הָיִיתִי כְּנֹאד בְּקִיטוֹר חֻקֶּיךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ פד כַּמָּה יְמֵי־עַבְדֶּךָ מָתַי תַּעֲשֶׂה בְרֹדְפַי
מִשְׁפָּט׃ פה כָּרוּ־לִי זֵדִים שִׂיחוֹת אֲשֶׁר לֹא
כְתוֹרָתֶךָ׃ פו כָּל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמוּנָה שֶׁקֶר רְדָפוּנִי
עָזְרֵנִי׃ פז כְּמְעַט כִּלּוּנִי בָאָרֶץ וַאֲנִי לֹא־עָזַבְתִּי

פִּקֻּדֶיךָ׃ פח כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדוּת פִּיךָ׃
ל פט לְעוֹלָם יְהוָה דְּבָרְךָ נִצָּב בַּשָּׁמָיִם׃ צ לְדֹר
וָדֹר אֱמוּנָתֶךָ כּוֹנַנְתָּ אָרֶץ וַתַּעֲמֹד׃ צא לְמִשְׁפָּטֶיךָ
עָמְדוּ הַיּוֹם כִּי הַכֹּל עֲבָדֶיךָ׃ צב לוּלֵי תוֹרָתְךָ
שַׁעֲשֻׁעָי אָז אָבַדְתִּי בְעָנְיִי׃ צג לְעוֹלָם לֹא־אֶשְׁכַּח
פִּקּוּדֶיךָ כִּי בָם חִיִּיתָנִי׃ צד לְךָ־אֲנִי הוֹשִׁיעֵנִי כִּי
פִקּוּדֶיךָ דָרָשְׁתִּי׃ צה לִי קִוּו רְשָׁעִים לְאַבְּדֵנִי
עֵדֹתֶיךָ אֶתְבּוֹנָן׃ צו לְכָל־תִּכְלָה רָאִיתִי קֵץ רְחָבָה
מִצְוָתְךָ מְאֹד׃ מ צז מָה־אָהַבְתִּי תוֹרָתֶךָ כָּל־הַיּוֹם
הִיא שִׂיחָתִי׃ צח מֵאֹיְבַי תְּחַכְּמֵנִי מִצְוֹתֶךָ כִּי
לְעוֹלָם הִיא־לִי׃ צט מִכָּל־מְלַמְּדַי הִשְׂכַּלְתִּי כִּי
עֵדְוֹתֶיךָ שִׂיחָה לִי׃ ק מִזְּקֵנִים אֶתְבּוֹנָן כִּי פִקּוּדֶיךָ
נָצָרְתִּי׃ קא מִכָּל־אֹרַח רָע כָּלָאתִי רַגְלָי לְמַעַן
אֶשְׁמֹר דְּבָרֶךָ׃ קב מִמִּשְׁפָּטֶיךָ לֹא־סָרְתִּי כִּי־אַתָּה
הוֹרֵתָנִי׃ קג מַה־נִּמְלְצוּ לְחִכִּי אִמְרָתֶךָ מִדְּבַשׁ לְפִי׃
קד מִפִּקּוּדֶיךָ אֶתְבּוֹנָן עַל־כֵּן שָׂנֵאתִי | כָּל־אֹרַח
שָׁקֶר׃ נ קה נֵר־לְרַגְלִי דְבָרֶךָ וְאוֹר לִנְתִיבָתִי׃
קו נִשְׁבַּעְתִּי וָאֲקַיֵּמָה לִשְׁמֹר מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ׃
קז נֶעֱנֵיתִי עַד־מְאֹד יְהוָה חַיֵּנִי כִּדְבָרֶךָ׃ קח נִדְבוֹת
פִּי רְצֵה־נָא יְהוָה וּמִשְׁפָּטֶיךָ לַמְּדֵנִי׃ קט נַפְשִׁי
בְכַפִּי תָמִיד וְתוֹרָתְךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃ קי נָתְנוּ רְשָׁעִים
פַּח לִי וּמִפִּקּוּדֶיךָ לֹא תָעִיתִי׃ קיא נָחַלְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ
לְעוֹלָם כִּי־שְׂשׂוֹן לִבִּי הֵמָּה׃ קיב נָטִיתִי לִבִּי
לַעֲשׂוֹת חֻקֶּיךָ לְעוֹלָם עֵקֶב׃ ס קיג סֵעֲפִים שָׂנֵאתִי
וְתוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי׃ קיד סִתְרִי וּמָגִנִּי אָתָּה לִדְבָרְךָ
יִחָלְתִּי׃ קטו סוּרוּ־מִמֶּנִּי מְרֵעִים וְאֶצְּרָה מִצְוֹת
אֱלֹהָי׃ קטז סָמְכֵנִי כְּאִמְרָתְךָ וְאֶחְיֶה וְאַל־תְּבִישֵׁנִי
מִשִּׂבְרִי׃ קיז סְעָדֵנִי וְאִוָּשֵׁעָה וְאֶשְׁעָה בְחֻקֶּיךָ
תָמִיד׃ קיח סָלִיתָ כָּל־שׁוֹגִים מֵחֻקֶּיךָ כִּי־שֶׁקֶר
תַּרְמִיתָם׃ קיט סִגִים הִשְׁבַּתָּ כָּל־רִשְׁעֵי־אָרֶץ לָכֵן
אָהַבְתִּי עֵדְוֹתֶיךָ׃ קכ סָמַר מִפַּחְדְּךָ בְשָׂרִי
וּמִמִּשְׁפָּטֶיךָ יָרֵאתִי׃ ע קכא עָשִׂיתִי מִשְׁפָּט וָצֶדֶק
בַּל־תַּנִּיחֵנִי לְעֹשְׁקָי׃ קכב עֲרֹב עַבְדְּךָ לְטוֹב אַל־
יַעֲשְׁקֻנִי זֵדִים׃ קכג עֵינַי כָּלוּ לִישׁוּעָתֶךָ וּלְאִמְרַת
צִדְקֶךָ׃ קכד עֲשֵׂה עִם־עַבְדְּךָ כְּחַסְדֶּךָ וְחֻקֶּיךָ
לַמְּדֵנִי׃ קכה עַבְדְּךָ־אָנִי הֲבִינֵנִי וְאֵדְעָה עֵדֹתֶיךָ׃
קכו עֵת לַעֲשׂוֹת לַיהוָה הֵפֵרוּ תוֹרָתֶךָ׃ קכז עַל־כֵּן
אָהַבְתִּי מִצְוֹתֶיךָ מִזָּהָב וּמִפָּז׃ קכח עַל־כֵּן |
כָּל־פִּקּוּדֵי כֹל יִשָּׁרְתִּי כָּל־אֹרַח שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי׃
פ קכט פְּלָאוֹת עֵדְוֹתֶיךָ עַל־כֵּן נְצָרָתַם נַפְשִׁי׃
קל פֵּתַח דְּבָרֶיךָ יָאִיר מֵבִין פְּתָיִים׃ קלא פִּי־פָעַרְתִּי
וָאֶשְׁאָפָה כִּי לְמִצְוֹתֶיךָ יָאָבְתִּי׃ קלב פְּנֵה־אֵלַי וְחָנֵּנִי
כְּמִשְׁפָּט לְאֹהֲבֵי שְׁמֶךָ׃ קלג פְּעָמַי הָכֵן בְּאִמְרָתֶךָ
וְאַל־תַּשְׁלֵט־בִּי כָּל־אָוֶן׃ קלד פְּדֵנִי מֵעֹשֶׁק אָדָם
וְאֶשְׁמְרָה פִּקּוּדֶיךָ׃ קלה פָּנֶיךָ הָאֵר בְּעַבְדֶּךָ וְלַמְּדֵנִי
אֶת־חֻקֶּיךָ׃ קלו פַּלְגֵי־מַיִם יָרְדוּ עֵינָי עַל לֹא־שָׁמְרוּ
תוֹרָתֶךָ׃ צ קלז צַדִּיק אַתָּה יְהוָה וְיָשָׁר מִשְׁפָּטֶיךָ׃
קלח צִוִּיתָ צֶדֶק עֵדֹתֶיךָ וֶאֱמוּנָה מְאֹד׃
קלט צִמְּתַתְנִי קִנְאָתִי כִּי־שָׁכְחוּ דְבָרֶיךָ צָרָי׃
קמ צְרוּפָה אִמְרָתְךָ מְאֹד וְעַבְדְּךָ אֲהֵבָהּ׃
קמא צָעִיר אָנֹכִי וְנִבְזֶה פִּקֻּדֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי׃
קמב צִדְקָתְךָ צֶדֶק לְעוֹלָם וְתוֹרָתְךָ אֱמֶת׃ קמג צַר־
וּמָצוֹק מְצָאוּנִי מִצְוֹתֶיךָ שַׁעֲשֻׁעָי׃ קמד צֶדֶק
עֵדְוֹתֶיךָ לְעוֹלָם הֲבִינֵנִי וְאֶחְיֶה׃ ק קמה קָרָאתִי
בְכָל־לֵב עֲנֵנִי יְהוָה חֻקֶּיךָ אֶצֹּרָה׃ קמו קְרָאתִיךָ
הוֹשִׁיעֵנִי וְאֶשְׁמְרָה עֵדֹתֶיךָ׃ קמז קִדַּמְתִּי בַנֶּשֶׁף
וָאֲשַׁוֵּעָה לִדְבָרְךָ יִחָלְתִּי׃ קמח קִדְּמוּ עֵינַי אַשְׁמֻרוֹת
לָשִׂיחַ בְּאִמְרָתֶךָ׃ קמט קוֹלִי שִׁמְעָה כְחַסְדֶּךָ יְהוָה
כְּמִשְׁפָּטֶךָ חַיֵּנִי׃ קנ קָרְבוּ רֹדְפֵי זִמָּה מִתּוֹרָתְךָ
רָחָקוּ׃ קנא קָרוֹב אַתָּה יְהוָה וְכָל־מִצְוֹתֶיךָ אֱמֶת׃
קנב קֶדֶם יָדַעְתִּי מֵעֵדֹתֶיךָ כִּי לְעוֹלָם
יְסַדְתָּם׃ ר קנג רְאֵה־עָנְיִי וְחַלְּצֵנִי כִּי־תוֹרָתְךָ לֹא
שָׁכָחְתִּי׃ קנד רִיבָה רִיבִי וּגְאָלֵנִי לְאִמְרָתְךָ חַיֵּנִי׃
קנה רָחוֹק מֵרְשָׁעִים יְשׁוּעָה כִּי־חֻקֶּיךָ לֹא דָרָשׁוּ׃
קנו רַחֲמֶיךָ רַבִּים | יְהוָה כְּמִשְׁפָּטֶיךָ חַיֵּנִי׃ קנז רַבִּים
רֹדְפַי וְצָרַי מֵעֵדְוֹתֶיךָ לֹא נָטִיתִי׃ קנח רָאִיתִי
בֹגְדִים וָאֶתְקוֹטָטָה אֲשֶׁר אִמְרָתְךָ לֹא שָׁמָרוּ׃
קנט רְאֵה כִּי־פִקּוּדֶיךָ אָהָבְתִּי יְהוָה כְּחַסְדְּךָ חַיֵּנִי׃
קס רֹאשׁ־דְּבָרְךָ אֱמֶת וּלְעוֹלָם כָּל־מִשְׁפַּט צִדְקֶךָ׃
ש קסא שָׂרִים רְדָפוּנִי חִנָּם וּמִדְּבָרְךָ פָּחַד לִבִּי׃

קסב שָׁשׁ אָנֹכִי עַל־אִמְרָתֶךָ כְּמוֹצֵא שָׁלָל רָב:
קסג שֶׁקֶר שָׂנֵאתִי וַאֲתַעֵבָה תּוֹרָתְךָ אָהָבְתִּי:
קסד שֶׁבַע בַּיּוֹם הִלַּלְתִּיךָ עַל מִשְׁפְּטֵי צִדְקֶךָ:
קסה שָׁלוֹם רָב לְאֹהֲבֵי תוֹרָתֶךָ וְאֵין־לָמוֹ מִכְשׁוֹל:
קסו שִׂבַּרְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וּמִצְוֹתֶיךָ עָשִׂיתִי:
קסז שָׁמְרָה נַפְשִׁי עֵדֹתֶיךָ וָאֹהֲבֵם מְאֹד:
קסח שָׁמַרְתִּי פִקּוּדֶיךָ וְעֵדֹתֶיךָ כִּי כָל־דְּרָכַי נֶגְדֶּךָ:
ת קסט תִּקְרַב רִנָּתִי לְפָנֶיךָ יְהוָה כִּדְבָרְךָ הֲבִינֵנִי:
קע תָּבוֹא תְחִנָּתִי לְפָנֶיךָ כְּאִמְרָתְךָ הַצִּילֵנִי:
קעא תַּבַּעְנָה שְׂפָתַי תְּהִלָּה כִּי תְלַמְּדֵנִי חֻקֶּיךָ:
קעב תַּעַן לְשׁוֹנִי אִמְרָתֶךָ כִּי כָל־מִצְוֹתֶיךָ צֶדֶק:
קעג תְּהִי־יָדְךָ לְעָזְרֵנִי כִּי פִקּוּדֶיךָ בָּחָרְתִּי:
קעד תָּאַבְתִּי לִישׁוּעָתְךָ יְהוָה וְתוֹרָתְךָ שַׁעֲשֻׁעָי:
קעה תְּחִי־נַפְשִׁי וּתְהַלְלֶךָּ וּמִשְׁפָּטֶךָ יַעְזְרֵנִי:
קעו תָּעִיתִי כְּשֶׂה אֹבֵד בַּקֵּשׁ עַבְדֶּךָ כִּי מִצְוֹתֶיךָ לֹא שָׁכָחְתִּי:

קכ.

ויכוח על אותן המדברים לשון הרע והיאך הורגת אף במקום רחוק יותר מכלי זיין:

א שִׁיר הַמַּעֲלוֹת אֶל־יְהוָה בַּצָּרָתָה לִי קָרָאתִי וַיַּעֲנֵנִי: ב יְהוָה הַצִּילָה נַפְשִׁי מִשְּׂפַת־שֶׁקֶר מִלְּשׁוֹן רְמִיָּה: ג מַה־יִּתֵּן לְךָ וּמַה־יֹּסִיף לָךְ לְשׁוֹן רְמִיָּה: ד חִצֵּי גִבּוֹר שְׁנוּנִים עִם גַּחֲלֵי רְתָמִים: ה אוֹיָה־לִּי כִּי־גַרְתִּי מֶשֶׁךְ שָׁכַנְתִּי עִם־אָהֳלֵי קֵדָר: ו רַבַּת שָׁכְנָה־לָּהּ נַפְשִׁי עִם שׂוֹנֵא שָׁלוֹם: ז אֲנִי־שָׁלוֹם וְכִי אֲדַבֵּר הֵמָּה לַמִּלְחָמָה:

המשך ביאור למס' פסחים ליום רביעי עמ' א

1 החבל וכורך עליו פונדא [–חגורה חלולה] או פסקיא – חגורה
2 שחוגרים אותה סביב השוקיים, וכלבד שלא יענבו לפונדא
3 ולפסקיא, אלא יכרוך אותו על החבל בכריכה בעלמא. וסברה
4 הגמרא שרבי יהודה אוסר עניבה בשבת משום גזירה, שמא מתוך
5 שמתעסק בה יבוא לידי קשירה. ולפי זה הקשתה, קשיא [–הלא
6 קשה] מדבריו דרבי יהודה בעניבה אדרבי יהודה – על דבריו
7 בשפופרת, מדוע לא גזר בה שמא יבוא לאכול מהשמן, כשם שגזר
8 בעניבה. וכן קשיא [–קשה] מדבריהם דרבנן בעניבה אדרבנן – על
9 דבריהם בשפופרת, מדוע לא גזרו בעניבה כמו שגזרו בשמן.
10 מתרצת הגמרא: מדרבנן אדרבנן לא קשיא – לא קשה, משום ששמן
11 שבשפופרת בשמן אחר מיחלף [–מתחלף] אצל בני אדם, שהרי
12 אותו שמן הוא, ומאחר שרגילים לאכול שמן יבואו לאכול גם את
13 השמן שבשפופרת. ואולם עניבה בקשירה לא מיחלף – אינה
14 מתחלפת, ואף אם נתיר עניבה לא יבואו מתוך כך לידי קשירה.
15 וכן מדרבי יהודה אדרבי יהודה לא קשיא – לא קשה, משום דמעמא
16 [–שטעמו] דרבי יהודה האוסר עניבה, לאו [–אינו] משום דגזר עניבה
17 אטו קשירה – שאם נתיר עניבה יבואו לידי קשירה, אלא טעמו
18 הוא משום דקסבר שעניבה גופה [–עצמה] קשירה היא, ואסורה מן
19 התורה משום אב מלאכה של קושר.
20 הגמרא מקשה על שיטת חכמים בהיתר עניבה: ורמי [–וקשה]
21 מדברי רבנן בעניבה אדרבנן – על דבריהם במקום אחר. דתנן –
22 שהרי שנינו במסכת שבת (קיג.), קושרין בשבת דלי לפי הבור
23 בפסקיא – בחגורה שחוגרים אותה סביב השוקיים, שכן אין אדם
24 רוצה להפסיד את הפסקיא שלו ולהניחה שם בקביעות, ונמצא
25 שאין זה קשר של קיימא. אבל לא קושרים את הדלי בחבל, שמא
26 יניחנו שם לעולם, ונמצא שהוא קשר של קיימא האסור בשבת.
27 ורבי יהודה מתיר אף לקושרו בחבל. הגמרא מבררת את דברי
28 המשנה, ומסיקה את קושייתה: חבל דמאי – באיזה חבל נחלקו
29 חכמים ורבי יהודה, אילימא [–אם נאמר] בחבל דעלמא העשוי
30 לקשור בו את הדלי, וכי יתכן שרבי יהודה מתיר לקשור בו, הלא
31 קשר של קיימא הוא, ודאי אתי לבטולי – שהרי ודאי יש לחשוש
32 שמא יבוא לבטלו לדלי ולהשאירו שם בקביעות, שכן הוא עשוי
33 לכך. אלא פשיטא [–פשוט] שמדובר בחבל דנדרי [–של אורגים],
34 שאינו ראוי למילוי מים באופן קבוע, ועל כן אין לחשוש בו שמא
35 יבטלוהו לדלי וישאירוהו שם לעולם, ומכל מקום גזרו רבנן שלא
36 לקשור בחבל דנדרי אפילו שאינו קשר של קיימא, אטו [–משום]
37 החשש שמא יבואו לקשור בחבל דעלמא. ואם כן מדוע התירו
38 במשנה שהובאה לעיל לענוב חבל שנפסק, ולא גזרו על עניבה
39 משום קשירה. מתרצת הגמרא: אין – אכן אין דומה עניבה לחבל
40 דגרדי, משום שחבל בחבל מיחלף [–מתחלף], ואם נתיר בחבל
41 דגרדי יבואו להתיר בכל חבל, אבל עניבה בקשירה לא מיחלפא –
42 אינה מתחלפת, ואם נתיר עניבה לא יבואו מתוך כך להתיר
43 קשירה.
44 הגמרא חוזרת להקשות על שיטת רבי יהודה באיסור חדש מדבריו
45 במקום אחר: וכל היכא דבדיל מינייה – וכי בכל דבר איסור שבני
46 אדם בדלים ממנו, כגון באיסור חדש, לא גזר רבי יהודה שמא יבוא
47 לעבור עליו, והתיר להתעסק עמו. (והתניא) [והתנן] – והרי שנינו
48 במשנה בבכורות (לג), בכור בהמה טהורה שאחזו דם – שנתרבה
49 דמו ומתוך כך הוא בא לידי סכנה, אפילו הוא מת [–אם ימות] ללא
50 הקזת דמו אין מקיזין לו דם. שכן בכור בהמה טהורה קדוש וקרב
51 על גבי המזבח, ואם נפל בו מום מאליו הרי הוא נפסל להקרבה,
52 ונאכל בכל מקום. ואולם אסור להטיל בו מום, כדין כל קדשי
53 מזבח, שאסור לעשות בהם מום. ועל כן אסור להקיז לו דם אפילו
54 במקום שאינו עושה בו מום, שמא יעשה כן במקום שעושה בו
55 מום, דברי רבי יהודה. וחכמים אומרים, יקיז לו דם, ובלבד שיזהר
56 שלא יטיל בו מום. הרי שבכל אופן אוסר רבי יהודה להקיז דם
57 לבכור, שמא יעשה כן באופן שיטיל בו מום, ואפילו שהכל בדלים
58 מן הקדשים ונזהרים שלא להטיל בהם מום. ואם כן מדוע לא גזר
59 גם בחדש שלא להתעסק עמו כלל, שמא יבוא לאוכלו.
60 מתרצת הגמרא: התם [–שם] בבכור, מתוך שאדם בהול

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורי"צ

ב"ה א' ט"ו סיון, תרפ"ח, ריגא

... בראשית שנת תרפ"ז באתי בבקשה לכללות אנ"ש שי' אשר יקבעו, שבבתי-הכנסת אחר תפילת שחרית בכל מנין מתפללים יאמרו שיעורי תהלים (כמו שנחלק לימי החדש), ולאמר אחר זה קדיש כנהוג. ובקשתי זאת **בתקפה עומדת**, לזכות הרבים, (וראוי הי' לעשות כן בכל בית כנסת, כי איננו ענין פרטי של מפלגת החסידים יחיו בפרט), ובגלל זאת יתברכו ממקור הברכות בכל מילי דמיטב מנפש ועד בשר ...

יום ראשון - י"ג כסלו מפרק סט עד סוף פרק עא	**יום רביעי - ט"ז כסלו** מפרק עט עד סוף פרק פב
יום שני - י"ד כסלו מפרק עב עד סוף פרק עו	**יום חמישי - י"ז כסלו** מפרק פג עד סוף פרק פז
יום שלישי - ט"ו כסלו מפרק עז עד סוף פרק עח	**יום שישי - י"ח כסלו** מפרק פח עד סוף פרק פט
שבת קודש - י"ט כסלו פרק כ, מפרק צ עד סוף פרק צו	

קטע ממכתב כ"ק אדמו"ר מהורי"צ

[תמוז תרס"ו]

שמעתי מזקני ארץ שבימיהם היה המנהג שכל אחד היה אומר בכל יום את הקאפיטל תהילים לפי שנות חייו. למשל אם מלאו לו כ' שנה ונכנס לשנת הכ"א היה אומר פרק כ"א בתהילים וכן היו אומרים גם את התהילים לפי שנות בניו ובנותיו באמרם שזוהי סגולה שלא ייצאו לתרבות רעה...

יום ראשון י"ג כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 318, ולהבין פרטי ההלכות... עד עמ' קס, דכלים דז"א:

קונטרס אחרון

ולהבין פרטי ההלכות דלא שכיחי כלל ואפשר שלא היו מעולם במציאות מכש"כ שלא יהיו לע"ל כמו פרטי דיני פיגול וכה"ג. הנה מודעת זאת שכל איסור שבעולם יש לו שרש ומקור חיים בקליפות שאל"כ לא הי' יכול להיות במציאות בעולם בלתי השפעה עליונה. ואפי' המסלסל בשערו וכה"ג מקבל חיותו ברגע זו מהיכלות הקליפות כמ"ש בזהר. והלכך גם פרטי האיסורים שלא באו לידי מעשה מעולם בעוה"ז הגשמי מ"מ שרשי חיותם הן במציאות בפו"מ בהיכלות הקליפות. וגם הפרטים שיוכל להיות שלא היו ולא יהיו לעולם במציאות כגון טעות ושגגות שטעה וקרא לתשיעי עשירי כו' וכה"ג דלא שייך במזיד להיות קליפה שורה ע"ז. ויוכל להיות דכה"ג אינו במציאות בהיכלות הקליפות [הגה"ה מאדמו"ר בעל צ"צ ז"ל נ"ע. נ"ל מ"ש ויוכל להיות אלמא דלא ברירא לי' היינו משום שהשגגות באות מנוגה א"כ י"ל דיש להם שרש בהיכלות דנוגה]. מ"מ עכ"פ ישנו במציאות להבדיל בחכ"ע שנתפשטה בפרט זה למשרע"ה בסיני [כמאמר מה] שכל תלמיד ותיק עתיד לחדש כו' וכל

בסימן הקודם ב"קונטרס אחרון", הסביר רבנו הזקן, איך על־ידי מצוות מעשיות נעשה ענין הבירורים, שמבררים הניצוצות של תהו, ונמשכת אלקות בעולם. וכך גם על־ידי לימוד ההלכות של המצוות.

רבנו הזקן הסביר, שאפילו בפרטי ההלכות של מצוות **לא־תעשה**, שבהן לא שייך – כפי שהדבר במצוות־עשה – הענין של "מעלה עליו כאילו קיים בפועל ממש" (שבלימוד ההלכה של מצות־עשה נחשב לו הדבר כאילו קיים את המצוה), ויתירה מזו, גם בפרטי דינים של לא־תעשה, שלא שכיח בכלל שהם יהיו במעשה, שבהם לא שייך אפילו הענין של "ישב ולא עבר עבירה נותנים לו שכר כאילו עשה מצוה", שלימוד הלכות אלו והידיעה איך להישמר מהן – ייחשב כהימנעות בפועל מלא־תעשה זה, וזאת גם כשלא שייך כלל שזה יהיה למעשה בפועל, שכן זה לא שכיח כלל, וסביר הדבר שלא יצא לו לאדם כלל להימנע ולהישמר מזה, אף־על־פי־כן, כיוון שזו הלכה של תורה, יש בה משום המשכה של "חכמה עילאה" (עליונה) הנמשכת בעולם. בדונו בענינים שאינם שכיחים, נקט כדוגמה פרטי דיני פיגול.

בסימן הנוכחי אומר רבנו הזקן, שלמרות שהענין הראשון – ענין הבירורים – אינו שייך לכאורה בלימוד סוג הלכות **כאלו** (כיוון שזה לא שכיח כלל), אלא רק הענין השני, שהוא המשכות של "חכמה עילאה" – אף־על־פי־כן הרי גם ענין ה"בירורים" נעשה על־ידי עצם לימוד הלכות אלו (למרות שקיום מצוות־העשה או ההימנעות מהלא־תעשה, אינם **תוצאה** מלימוד זה, ואפילו **לא** "כאילו", כאילו קיים מצות־עשה, או השכר על ההימנעות ממצות הלא־תעשה).

וּלְהָבִין – כיצד הדבר לגבי, **פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת דְּלָא שְׁכִיחֵי** – שאינן שכיחות **כְּלָל, וְאֶפְשָׁר שֶׁלֹּא הָיוּ מֵעוֹלָם בִּמְצִיאוּת,** – באופן מעשי לא קרה אף פעם סוג דבר כזה כפי שפרט ההלכה מייצג אותו, **מִכָּל־שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא יִהְיוּ לֶעָתִיד לָבֹא,** – שאז בודאי לא יארעו אירועים לא־מבורכים כאלה, **כְּמוֹ פְּרָטֵי דִינֵי פִּגּוּל וּכְהַאי גַּוְנָא.** – וכדומה, כיצד שייך, איפוא, **בהם** הענין של בירור הניצוצות, שעל־ידי לימוד פרטי הלכות אלו מבררים ניצוצות התהו? **הִנֵּה מוּדַעַת זֹאת,** – ידוע הדבר, **שֶׁכָּל אִסּוּר שֶׁבָּעוֹלָם יֵשׁ לוֹ שֹׁרֶשׁ וּמְקוֹר חַיִּים בַּקְּלִיפּוֹת, שֶׁאִם לֹא כֵּן, לֹא הָיָה יָכוֹל לִהְיוֹת בִּמְצִיאוּת בָּעוֹלָם בִּלְתִּי הַשְׁפָּעָה עֶלְיוֹנָה.** – בלי השפעה של מקור רוחני, **וַאֲפִלּוּ הַמְסַלְסֵל בְּשַׂעֲרוֹ וּכְהַאי גַּוְנָא** – וכדומה, **מְקַבֵּל חִיּוּתוֹ בְּרֶגַע זוֹ מֵהֵיכְלוֹת הַקְּלִיפּוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר**[1]. **וְהִלְכָּךְ,** – ולכן, **גַּם פְּרָטֵי הָאִסּוּרִים שֶׁלֹּא בָּאוּ לִידֵי מַעֲשֶׂה מֵעוֹלָם בָּעוֹלָם הַזֶּה הַגַּשְׁמִי, מִכָּל־מָקוֹם שָׁרְשֵׁי חִיּוּתָם הֵן בִּמְצִיאוּת בְּפֹעַל מַמָּשׁ בְּהֵיכְלוֹת הַקְּלִיפּוֹת.** – בהיכלות של הקליפות הרוחניות. **וְגַם הַפְּרָטִים שֶׁיּוּכַל לִהְיוֹת שֶׁלֹּא הָיוּ וְלֹא יִהְיוּ לְעוֹלָם בִּמְצִיאוּת, כְּגוֹן טָעוּת וּשְׁגָגוֹת,** – שעשה טעות או שהיה שוגג, **שֶׁטָּעָה וְקָרָא לְתְשִׁיעִי – לשה התשיעי, עֲשִׂירִי** – בקשר לקביעת העשירי ל"מעשר", **כו'**[2] **וּכְהַאי גַּוְנָא,** – וכדומה, **דְּלֹא שַׁיָּךְ** – שיהיה זה **בְּמֵזִיד** – שאז זה מצב של **לִהְיוֹת קְלִיפָּה שׁוֹרָה עַל זֶה, וְיוּכַל לִהְיוֹת דְּכַהַאי גַּוְנָא** – שדבר בצורה כזו, **אֵינוֹ בִּמְצִיאוּת בְּהֵיכְלוֹת הַקְּלִיפּוֹת** – כיצד, איפוא, יש לכך שורש ומקור חיות בקליפה? [הַגָּהָה מֵאַדְמוֹ"ר בַּעַל 'צֶמַח צֶדֶק' זַ"ל נ"ע: **נִרְאֶה לִי מַה שֶּׁכָּתַב** – רבנו הזקן, "**וְיוּכַל לִהְיוֹת**", – **שיכול** להיות (שאין במציאות מקרה כזה) **אַלְמָא דְּלָא בְּרִירָא לֵיהּ,** – הרי, שלא ברור לו הדבר, אלא הוא בספק, **הֵיְינוּ מִשּׁוּם שֶׁהַשְׁגָּגוֹת בָּאוֹת מִ** – קליפת **נוּגַה, אִם כֵּן יֵשׁ לוֹמַר דְּיֵשׁ לָהֶם** – ל"שגגות" **שֹׁרֶשׁ בְּהֵיכְלוֹת דְּנוּגַה**] - **מִכָּל־מָקוֹם, עַל־כָּל־פָּנִים יֶשְׁנוֹ בִּמְצִיאוּת,** – לא רק בקליפות, אלא **לְהַבְדִּיל, בְּחָכְמָה עִלָּאָה,** – חכמה עליונה, **שֶׁנִּתְפַּשְׁטָה בְּפֶרֶט** – הלכה **זֶה** – כאמור בסימן הקודם שכל פרט של הלכה הוא התפשטות מ"חכמה עילאה", **לְמֹשֶׁה רַבֵּנוּ עָלָיו־הַשָּׁלוֹם בְּסִינַי, [כְּמַאֲמַר**[3]**: מַה] שֶׁכָּל תַּלְמִיד וָתִיק עָתִיד לְחַדֵּשׁ כו',** – הכל נמסר למשה בסיני, **וְכָל פְּרָטֵי**

---

1. ראה זח"א קסו, ריש ע"ב. 2. בכורות בסופה. 3. ע"פ מגילה יט, ב. ירושלמי פאה פ"ב ה"ד. ובכ"מ.

קונטרס אחרון

פרטי האבעיות דר' ירמי' וכרכתו כו' פ"ד דחולין. כי התפשטות חכ"ע היא בבחי' א"ס המלובש בה בפועל ממש. וכל פרט הלכה הוא שער נמשך מחכ"ע דיסד ברתא ומלובש בה וממנה נמשך ומתלבש בבי"ע. ונודע כי יניקת הקליפות מאחוריים די"ס דקדושה ובפרט מלבושים די"ס דבי"ע ובפרט דיצי' עשיה המעורבים בקליפות כנודע שיניקתם מבחי' הלבושים. וע"י עסק ההלכות בדבור ומחשבה מתפרטים ומתפרדים מהקדושה. כמ"ש בתיקונים ור"מ לאפרשא [כו'] והיינו כנודע ממה שאמרו על שלא ברכו בתורה תחלה כו' שהוא ע"י המשכת אוא"ס בח"ע המלובשת בהן. ובחכמה אתברירו באוא"ס שבה. והמשכה זו נעשה ע"י דיוקן העליון של האדם העוסק ג"כ בהלכות אלו למעלה בשרשו בנוק' דז"א דבי"ע. ובזה יובן חיוב כל נר"ן להשלים כל התרי"ג במחדו"מ שהן פרטי ההלכות וצריכות

הָאַבַּעְיוֹת דְּרַבִּי יִרְמְיָה, – ששאל אבעיות (שאלות) בפרטים כאלה, עד ששלחו אותו מבית המדרש, כפי שהגמרא מספרת בבבא בתרא[4], שבפשטות הרי זה מפני שהיו אלה פרטים כאלה שאינם שכיחים לגמרי שיארעו[5], **וּ** – האבעיות של **"כְּרָכָתוּ כו'"** – אודותן דנה הגמרא ב־**פֶּרֶק ד דְּחֻלִּין**[6]. – בנוגע ל"בהמה מבכרת" שצריכה הרי להיות "פטר רחם", כדי לקדש בבכורה, והשאלה היא כש"כרכתו", היא כרכה אותו – לדעת רש"י הכוונה לאשה המיילדת, ולדעת רבינו תם – שוולד נקבה נולד יחד עם הבכור, והיא כרכה את הבכור, דבר שהוא מציאות רחוקה ביותר שיארע דבר כזה, הרי כל פרטי האבעיות ניתנו למשה בסיני, **כִּי הִתְפַּשְׁטוּת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, המתפשטת בהלכות התורה, **הִיא בִּבְחִינַת "אֵין־סוֹף" הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ בְּפֹעַל מַמָּשׁ,** – ב"חכמה" הרי מלובש "אור אין סוף", הרי שההתפשטות הבאה מ"חכמה", היא בפועל ממש בבחינה של "אין סוף". **וְכָל פְּרָט הֲלָכָה הוּא שַׁעַר** – **ה־נִמְשָׁךְ מֵחָכְמָה עִלָּאָה, דְּ**– שהרי אבא, "חכמה" **"יָסַד בְּרִתָּא",** – ממנה באה "מלכות" הנקראת "ברתא", ובתורה זה "מלכות פה, תורה שבעל־פה קרינן לה"[7], ענין ההלכות שבתורה, **וּמְלֻבָּשׁ בָּהּ,** – "חכמה" מלובשת ב"ברתא", במלכות. ובתורה הרי זה ש"אבא", חכמה, מלובש ב"ברתא", בתורה שבעל־פה, כפי שהיא בשרשה, ב"מלכות דאצילות". **וּמִמֶּנָּה** – מ"מלכות" **נִמְשָׁךְ וּמִתְלַבֵּשׁ בִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה.** – להלן יסביר רבנו הזקן, איך נעשה על־ידי־זה ענין בירור הניצוצות: **וְנוֹדַע, כִּי יְנִיקַת הַקְּלִפּוֹת** – היא **מֵאֲחוֹרַיִם דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּקְדֻשָּׁה, וּבִפְרָט** – יניקתן היא **מִלְּבוּשִׁים דְּעֶשֶׂר סְפִירוֹת דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה, וּבִפְרָט** – יניקתן היא מלבושים **דִּיצִירָה וַעֲשִׂיָּה הַמְעֹרָבִים בַּקְּלִפּוֹת,** – הרע בקליפות שבעולמות "יצירה" ו"עשיה" מעורב בטוב, **כַּנּוֹדַע, שֶׁיְּנִיקָתָם מִבְּחִינַת הַלְּבוּשִׁים. וְעַל־יְדֵי עֵסֶק הַהֲלָכוֹת בְּדִבּוּר וּמַחֲשָׁבָה מִתְפָּרְשִׁים**[8] – הקליפות **וּמִתְפָּרְדִים מֵהַקְּדֻשָּׁה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּ'תִּקּוּנִים' וְ'רַעְיָא מְהֵימְנָא'**[9]: **לְאַפְרָשָׁא** – להפריד הקליפות מהקדושה על־ידי לימוד התורה, **[כו']. וְהַיְינוּ** – כיצד נעשה על־ידי לימוד תורה הפרדת ובירור הקליפות, בשעה שההתפשטות מ"חכמה עילאה" שהיתה לכתחילה בתורה, לא פעלה דבר זה, ובעולמות "יצירה" ו"עשיה" היתה תערובת של רע בטוב? **כַּנּוֹדַע מִמַּה שֶּׁאָמְרוּ:** – חכמינו ז"ל **"עַל שֶׁלֹּא בֵּרְכוּ בַּתּוֹרָה תְּחִלָּה" כו',** – בהתאם לגמרא[10] שלכן "אבדה הארץ", מפני שלא ברכו תחילה, **לפני** הלימוד, על התורה שלמדו. הפירוש הפנימי בזה הוא, שלא המשיכו "אור אין־סוף" בתורה, "ברכה" מלשון המשכה; הרי, שלימוד התורה כראוי הוא כשממשיכים "אור אין־סוף" בתורה. זאת יסביר רבנו הזקן להלן, כיצד נעשה על־ידי לימוד התורה שיהודי לומד, ה"פירוש" וה"הפרדה" של הרע, שהרע יופרש ויופרד מהטוב? – הרי זה בכוח "אין סוף" הנמשך בתורה, דוקא על־ידי **שיהודי לומד תורה** (ולא כפי שהתורה היא מצד עצמה), **שֶׁהוּא עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת אוֹר־אֵין־סוֹף בְּחָכְמָה עִלָּאָה הַמְלֻבָּשֶׁת בָּהֶן,** – בהלכות שבתורה, **וּ"בְחָכְמָה אִתְבְּרִירוּ"** – ב"חכמה" הם מתבררים, **בְּאוֹר־אֵין־סוֹף שָׁבָּהּ.** – שב"חכמה". הרי, שעל־ידי לימוד התורה, שעל־ידו ממשיכים "אור אין סוף" ב"חכמה" (בתורה), נעשה על־ידי זה בירור הניצוצות. וזאת – גם כשאין זו הלכה של מצות־עשה או לא־תעשה שיכולות להיות במציאות, אלא אפילו במצוה שאינו שכיח שתהיה אי פעם במציאות – הרי עצם לימוד הלכה של תורה – פועל בירור הניצוצות. **וְהַמְשָׁכָה זוֹ נַעֲשֵׂה עַל־יְדֵי דִּיוּקָן הָעֶלְיוֹן** – השורש למעלה, **שֶׁל הָאָדָם, הָעוֹסֵק גַּם־כֵּן בַּהֲלָכוֹת אֵלּוּ לְמַעְלָה** – בשעה שאדם למטה לומד תורה – גם שרשו למעלה עוסק בהלכות אלו למעלה, **בְּשָׁרְשׁוֹ, בְּנוּקְבָא דִ"זְעֵיר אַנְפִּין" דִּבְרִיאָה־יְצִירָה־עֲשִׂיָּה. וּבָזֶה יוּבַן חִיּוּב**[11] – המוטל על **כָּל נֶפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה לְהַשְׁלִים כָּל הַתַּרְיַ"ג** – 613 מצוות **בְּמַחֲשָׁבָה דִּבּוּר וּמַעֲשֶׂה שֶׁהֵן פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת,** – לימוד פרטי ההלכות של המצוות, **וּ** – הנפש, רוח ונשמה **צְרִיכוֹת לָבֹא**

---

4. כג, ב. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "אבל ראה גם בתוס'. וראה שם קסה, ב. - ומובא באחרונים שרוב הבעיות שלו נשארו בתיקו". **6.** ע, א. **7.** תקו"ז בהקדמה ("פתח אליהו"). **8.** בתניא שלפנינו: "מתפרטים", אבל ב"לוח התיקון" תיקן כ"ק אדמו"ר שליט"א שצ"ל "מתפרשים", כבפנים. **9.** ראה זח"ג יא, ב. שם כז, ב. **10.** נדרים פא, ב. **11.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "עייג"כ לעיל אגה"ק סכ"ט. שו"ע אדה"ז הל' ת"ת [פ"א סוף סעיף ד', ושם נסמנו המקורות]".

בְּגִלְגּוּל לְהַשְׁלִים הַתּוֹרָה בְּ – ארבע החלקים שבה פְּשָׁט־רֶמֶז־דְּרוּשׁ־סוֹד, – שאם בגלגול הקודם לא השלימו אותה – עליהם לבוא בגלגול נוסף כדי להשלים את התורה על כל חלקיה, כְּדֵי לְבָרֵר כָּל הַבֵּרוּרִין הַנּוֹגְעוֹת לָהֶם – לנפש־רוח־נשמה, מִכָּל הָרפ"ח, – 288 הניצוצות, שֶׁהִיא קוֹמַת אָדָם שְׁלֵמָה, תַּרְיַ"ג – 613, בְּחִינוֹת כְּלָלִיּוֹת וּפְרָטִיּוֹת. – באופן כללי מתחלקת ההמשכה בתרי"ג (ב־613), וכך בפרטיות לכל נפש. אֲבָל לֶעָתִיד־לָבֹא כְּשֶׁיֻּשְׁלַם הַבֵּרוּר – של הניצוצות, יִהְיֶה עֵסֶק הַתּוֹרָה בִּבְחִינַת "עֲשֵׂה טוֹב" לְבַד, – לא שיצטרכו לפעול, על־ידי לימוד תורה, ענין של "סור מרע", להפריד קליפה מקדושה, אלא יצטרכו לפעול רק הענין של "עשה טוב", ענין חיובי, לְהַעֲלוֹת הַנֶּפֶשׁ־רוּחַ־נְשָׁמָה מַעְלָה מַעְלָה עַד אֵין סוֹף, וְגַם – יתעסקו בלימוד בִּשְׁסָ"ה – 365 מצוות לֹא־תַעֲשֶׂה בְּשָׁרְשָׁן לְמַעְלָה, שֶׁהֵן גְּבוּרוֹת קְדוֹשׁוֹת, וּלְהַמְתִּיקָן – המתקת הגבורות, בַּחֲסָדִים בִּרמ"ח – 248 מִצְוֹת־עֲשֵׂה, וּלְכָלְלָן יַחַד. – שתהיה התכללות של חסדים וגבורות, וְעַל כֵּן – ולכן, הַתּוֹרָה כֻּלָּהּ נִצְחִית בִּכְלָלָהּ וּבִפְרָטָהּ, – גם כל פרטי הדינים, אפילו כאלה שלא יהיו נוגעים למעשה כלל לעתיד־לבוא, שֶׁגַּם פְּרָטֵי הַהֲלָכוֹת דִּשׁס"ה – 365 לֹא־תַעֲשֶׂה, הֵן הֵן עֲנָפִים מֵהַכְּלָלוֹת, – מכללות התורה, וְיֵשׁ לְכֻלָּם שֹׁרֶשׁ לְמַעְלָה בְּה' גְּבוּרוֹת דִּקְדֻשָּׁה, כְּמוֹ הַשּׁס"ה לֹא־תַעֲשֶׂה עַצְמָן, שֶׁהֵן לְמַעְלָה בְּחִינַת הַדָּם הַמְחַיֶּה הָאֵבָרִים דְּכֵלִים דִּ"זְעֵיר אַנְפִּין":

קונטרס אחרון

לבא בגלגול להשלים התורה בפרד"ס כדי לברר כל הבירורין הנוגעות להם מכל הרפ"ח שהיא קומת אדם שלמה. תרי"ג בחינות כלליות ופרטיות. אבל לע"ל כשיושלם הבירור יהי' עסק התורה בבחי' עשה טוב לבד. להעלות הנר"ן מעלה מעלה עד א"ס וגם בשס"ה ל"ת בשרשן למעלה שהן גבורות קדושות ולהמתיקן בחסדים ברמ"ח מ"ע ולכללן יחד. וע"כ התורה כולה נצחית בכללה ובפרטה. שגם פרטי ההלכות דשס"ה ל"ת הן הן ענפים מהכללות ויש לכולם שרש למעלה בה"ג דקדושה כמו השס"ה ל"ת עצמן שהן למעלה בחי' הדם המחיה האברים דכלים דז"א:

יום שני י"ד כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קס, דוד זמירות... עד עמ' 320, צרתו.

אחרי שבסימן הקודם ב"קונטרס אחרון" מוסבר, שהמצוות פועלות בעולם גם ענין המשכת אלקות וגם ענין בירור הניצוצות, וכך גם שלימוד הלכות התורה פועל שני הענינים האלה –

בא הסימן הנוכחי, בו יוסבר, שבהלכות התורה יש ענין שהוא למעלה לגמרי מהעולם, עד שהעולם לגביו אינו תופס מקום כלל. הסימן הנוכחי מבוסס על מה שחכמינו ז"ל אומרים, שבשעה שדוד המלך החזיר את הארון מהפלשתים, הביא אותו על עגלה, בשכחו על הציווי של "בכתף ישאו", שצריכים לשאת את הארון על הכתפים, ואשר היה זה עונש על שקרא להלכות התורה "זמירות" בפסוק "זמירות היו לי חוקיך בבית מגורי". רבנו הזקן מסביר בסימן הנוכחי, מדוע מגיע בכלל עונש על קריאת התורה – "זמירות", ואיזו שייכות יש לעונש השכחה שיש לשאת את הארון בכתף – לקריאת התורה והמצוות – "זמירות".

ביתר פירוט מוסברים ענינים אלה ב"לקוטי תורה", "אור התורה" וב"דרך מצותיך" מצות "משא הארון בכתף".

"דָּוִד, זְמִירוֹת קָרִית לְהוּ כוּ'"[1]. – דוד – זמירות קראת להן? להלכות התורה, ולכן בא העונש להיכשל בדבר שאפילו תינוקות של בית רבן יודעים אותו. הִנֵּה בַּזֹּהַר[2]: – ישנו ביטוי על התורה, שִׁבְחָא דְּאוֹרַיְתָא וּרְנָנָה כוּ'. – התורה היא שבח ורננה להקדוש ברוך הוא, וּלְהָבִין, מַהוּ הַשֶּׁבַח לְהַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא כְּשֶׁזֶּה אָסוּר אוֹ מֻתָּר[3]? – במה מתבטא השבח להקדוש ברוך הוא, להיקרא "שבחא דאורייתא" במה שההלכה שבתורה פוסקת שדבר זה אסור או שדבר זה מותר? הִנֵּה הוּא עַל־דֶּרֶךְ: – מה שכתוב: "מַה גָּדְלוּ מַעֲשֶׂיךָ ה', מְאֹד עָמְקוּ מַחְשְׁבוֹתֶיךָ"[4]. – שלכאורה, הרי בתחילה ישנן המחשבות

קונטרס אחרון

דוד זמירות קרית להו כו'. הנה בזהר שבחא דאורייתא ורננה כו' ולהבין מהו השבח להקב"ה כשזה אסור או מותר הנה הוא ע"ד מה גדלו מעשיך ה' מאד עמקו מחשבותיך. כי הנה נודע שכל

---

1. סוטה לד, א. 2. ראה זח"ב ח, ב. 3. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בפרט יש ו' חלוקות מותר כשר טהור (והפטור? תניא ספנ"ב) והפכם כמפורש בכ"מ גם בתניא. - נ"ל דנקט דוקא ב' "אסור או מותר" דזהו ענין השווה ועיקרי בכהנ"ל: אסור (בידי הסט"א) כו', מותר (שלכן נק' כך - כבתניא [פרק ז'. וראה גם שם פרק ח']))". 4. תהלים צב, י.

קונטרס אחרון

העולמות עליונים ותחתונים תלוים בדקדוק מצוה א' ד"מ אם הקרבן כשר נעשה יחוד עליון ועולים כל העולמות לקבל חיותם ושפעם. ואם שינה שקיבל הדם בשמאלו ד"מ או שלא בכלי שרת כשר או שהיתה חציצה אזי נתבטלה עליות העולמות וחיותם ושפעם מחיי החיים א"ס ב"ה וכן בתפילין כשרות מתגלים מוחין עליונים דזו"נ שהם מקור החיים לכל העולמות ובדקדוק אחד נפסלין ומסתלקין המוחין וכה"ג בדקדוקי מצות ל"ת והלכך המתבונן מה גדלו מעשי ה' שבריבוי העולמות וכל צבאם ואיך כולם בטלים במציאות לגבי דקדוק א' מדקדוקי תורה שהוא עומק מחשבה עליונה וחכמתו ית' אשר בדקדוק קל עולים כל העולמות ומקבלים חיותם ושפעם או להיפך ח"ו ומזה נתבונן גדולת עומק מחשבתו ית' שהוא בבחי' בלי גבול ותכלית ומעלתה לאין קץ ותכלית על מעלות חיות כל העולמות שכל חיותם שופע מדקדוק אחד ממנה שהוא נמשך ממקורו הוא עומק מחשבתו ית' כמו שער האדם הנמשך ממוחו עד"מ וכנודע מהתיקונים והאד"ר. וזאת היתה שמחת דהע"ה שהיה מזמר ומרנן לשמח לבו בעסק התורה בעת צרתו

ולאחר מכן באים המעשים, מדוע, איפוא, כתוב תחילה "מה גדלו **מעשיך**" ולאחר מכן "מאד עמקו **מחשבותיך**"? אלא, יסביר רבנו הזקן, שמה"מה גדלו מעשיך" יודעים את ה"מאד עמקו מחשבותיך", **כִּי הֵנָּה נוֹדַע, שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת עֲלִיוֹנִים וְתַחְתּוֹנִים תְּלוּיִם בְּדִקְדּוּק מִצְוָה אַחַת,** – בדקדוק אחד שהתורה מדקדקת שהמצוה תיעשה באופן זה דוקא, **דֶּרֶךְ־מָשָׁל[5]: אִם הַקָּרְבָּן** – שמקריבים, **כָּשֵׁר - נַעֲשָׂה יִחוּד עֶלְיוֹן,** – בספירות ובעולמות העליונים, **וְעוֹלִים כָּל הָעוֹלָמוֹת לְקַבֵּל חַיּוּתָם וְשִׁפְעָם; וְאִם שִׁנָּה,** – מדקדוק שהתורה דקדקה בהלכות הקרבנות, **שֶׁקִּבֵּל הַדָּם** – של ההזאה, **בִּשְׂמֹאלוֹ דֶּרֶךְ־מָשָׁל, אוֹ** – שקיבל את הדם **שֶׁלֹּא בִּכְלִי שָׁרֵת כָּשֵׁר, אוֹ שֶׁהָיְתָה חֲצִיצָה[6] - אֲזַי נִתְבַּטְּלָה עֲלִיּוֹת הָעוֹלָמוֹת** – שהיתה צריכה להיות על־ידי הקרבן, וְ־נתבטלו **חַיּוּתָם וְשִׁפְעָם** – שהיו מקבלים על־ידי הקרבן, **מֵחַיֵּי הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא.** וְכֵן בִּתְפִלִּין כְּשֵׁרוֹת, – שיהודי מניחן, **מִתְגַּלִּים מוֹחִין עֶלְיוֹנִים דִּזְעִיר־אַנְפִּין וְנוּקְבָא,** – של 'זעיר אנפין' ומלכות ד"אצילות", **שֶׁהֵם מְקוֹר הַחַיִּים לְכָל הָעוֹלָמוֹת, וּבְדִקְדּוּק אֶחָד** – שאינו כראוי, **נִפְסָלִין** – התפילין, **וּמִסְתַּלְּקִין הַמּוֹחִין. וּכְהַאי גַּוְנָא** – ובדומגא זו, **בְּדִקְדּוּקֵי מִצְוֹת לֹא־תַעֲשֶׂה.** – שדקדוק בלא־תעשה נוגע בכל העולמות, **וְהִלְכָךְ,** – ולכן, **הַמִּתְבּוֹנֵן מַה גָּדְלוּ מַעֲשֵׂי ה' שֶׁבְּרִבּוּי הָעוֹלָמוֹת וְכָל צְבָאָם, וְאֵיךְ כֻּלָּם** – כל העולמות, **בְּטֵלִים בִּמְצִיאוּת לְגַבֵּי דִּקְדּוּק אֶחָד מִדִּקְדּוּקֵי תּוֹרָה, שֶׁהוּא** – הדקדוק שבתורה, הוא **עֹמֶק מַחֲשָׁבָה הָעֶלְיוֹנָה וְחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – ובמה מתבטא ביטול העולמות לגבי הדקדוק שבתורה? **אֲשֶׁר בְּדִקְדּוּק קַל** – שהוא מקיים את המצוה כפי שנדרש מהדקדוק הקל, **עוֹלִים כָּל הָעוֹלָמוֹת וּמְקַבְּלִים חַיּוּתָם וְשִׁפְעָם, אוֹ לְהֵפֶךְ חַס־וְשָׁלוֹם,** – אם אין הוא מקיים את המצוה כפי שנדרש מהדקדוק הקל, – אין לעולמות העליה שלהם ואין הם מקבלים חיותם. ולגבי לא־תעשה – פועל הדבר ירידה חס־ושלום בכל העולמות. **וּמִזֶּה נִתְבּוֹנֵן גְּדֻלַּת עֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, שֶׁהוּא בִּבְחִינַת בְּלִי גְבוּל וְתַכְלִית, וּמַעֲלָתָהּ** – של המחשבה העליונה, שהיא למעלה **לְאֵין קֵץ וְתַכְלִית עַל מַעֲלוֹת חַיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת, שֶׁכָּל חַיּוּתָם שׁוֹפֵעַ מִדִּקְדּוּק אֶחָד מִמֶּנָּה,** – מעומק המחשבה העליונה, **שֶׁהוּא** – הדקדוק האחד, **נִמְשָׁךְ מִמְּקוֹרוֹ, הוּא עֹמֶק מַחֲשַׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ,** – שעומק מחשבתו יתברך מחייב את הדקדוק, **כְּמוֹ שַׁעַר הָאָדָם הַנִּמְשָׁךְ מִמֹּחוֹ עַל דֶּרֶךְ־מָשָׁל, וְכַנּוֹדַע מֵהַ'תִּקּוּנִים' וְהָ'אִדְּרָא רַבָּא'.** – שדקדוקי הלכות של תורה הם למשל כמו שערות הנמשכות מהמוח. **וְזֹאת הָיְתָה שִׂמְחַת דָּוִד הַמֶּלֶךְ עָלָיו־הַשָّלוֹם, שֶׁהָיָה מְזַמֵּר וּמְרַנֵּן לְשַׂמֵּחַ לִבּוֹ בְּעֶסֶק הַתּוֹרָה בְּעֵת צָרָתוֹ.** – ששירתו היתה ממה שהרגיש וחש, שכל העולם על כל אירועיו אין להם שום ערך לגבי דקדוק אחד של תורה.

---

5. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "להעיר מאגה"ת בסופה. וצע"ק". **6.** הרבי מציין כאן, ש"קיבל הדם בשמאל" הוא "שינוי באדם"; "שלא בכלי שרת" - הוא שינוי "בכלי". ועל "או שהיתה חציצה" - מציין הרבי: "ושני הנ"ל בלא שינוי". כמה סוגים בחציצה, ביניהם: חציצה בין הכהן לכלי השרת (זבחים כד, א במשנה); חציצה בין הכהן לריצפה (גמרא שם טו, ב) וחציצה בין הכהן לבגדיו, "בגדי כהונה" (זבחים יט, א).

יום שלישי ט"ו כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 320, אך מה שהי'... עד עמ' קסא, ע"ש.

קונטרס אחרון

אך מה שהיה משתבח בתהלת התורה במעלתה זו ואמר זמירות היו לי כו' נענש ע"ז וא"ל הקב"ה זמירות קרית להו משום שבאמת מעלתה זו שכל העולמות בטלים לגבי דקדוק אחד ממנה היא מבחי' אחוריים של עומק המחשבה כמ"ש במ"א בשם האריז"ל על מארז"ל נובלות חכמה שלמעלה תורה. אבל פנימית שבעומק שהוא פנימית התורה היא מיוחדת לגמרי באור א"ס ב"ה המלובש בה בתכלית היחוד ולגבי א"ס ב"ה כל העולמות כלא ממש ואין ואפס ממש כי אתה הוא עד שלא נברא העולם וכו' והלכך גם לפנימיות התורה אין לשבחה כלל בתהלת חיות כל העולמות מאחר דלא ממש חשיבי ובבחי' פנימיותה אינה שמחת לבב אנוש ושעשועיו אלא כביכול שמחת לב ושעשוע המלך הקב"ה שמשתעשע בה כי אלקים הבין דרכה וידע מקומה ומעלתה בידיעת עצמו כביכול אבל נעלמה מעיני כל חי כמ"ש ופני לא יראו דהיינו בחי' פנימיותה כמש"ש בשם האריז"ל. וזש"ה ואהי' אצלו שעשועים אצלו דוקא. משחקת לפניו לפניו דוקא דהיינו בבחי' פנימיותה וע"ז אמר ואהיה אצלו אמון אל תקרי אמון אלא אומן כו' ועל בחי' אחוריים אמר משחקת בתבל ארצו ושעשועי

אַךְ מַה שֶּׁהָיָה – דוד, **מִשְׁתַּבֵּחַ בִּתְהִלַּת הַתּוֹרָה בְּמַעֲלָתָהּ זוֹ,** – שבדקדוק אחד של תורה תלויים כל העולמות, **וְאָמַר: "זְמִירוֹת הָיוּ לִי כו'"** – חוקיר"[7] – **נֶעֱנַשׁ עַל זֶה, וְאָמַר לוֹ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא "זְמִירוֹת קָרִית לְהוּ"?!** – זמירות אתה קורא להם? **מִשּׁוּם שֶׁבֶּאֱמֶת מַעֲלָתָהּ זוֹ,** – של תורה, **שֶׁכָּל הָעוֹלָמוֹת בְּטֵלִים לְגַבֵּי דִּקְדּוּק אֶחָד מִמֶּנָּה, הִיא** – רק, **מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִם** – החיצוניות, **שֶׁל עֹמֶק הַמַּחֲשָׁבָה, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּמָקוֹם אַחֵר**[8] **בְּשֵׁם הָאֲרִיז"ל עַל מַאֲמַר רַז"ל**[9]**: "נוֹבְלוֹת חָכְמָה שֶׁלְּמַעְלָה - תּוֹרָה".** – שהתורה היא ה"נובלות" (וטפלה) בלבד מחכמה שלמעלה, כלומר, היא בחינת "אחוריים" בלבד, החיצוניות של חכמה שלמעלה. **אֲבָל פְּנִימִיּוּת שֶׁבָּעֹמֶק,** – המחשבה העליונה, **שֶׁהוּא פְּנִימִיּוּת הַתּוֹרָה - הִיא מְיֻחֶדֶת לְגַמְרֵי בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא הַמְלֻבָּשׁ בָּהּ בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, וּלְגַבֵּי אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא - כָּל הָעוֹלָמוֹת כְּלֹא מַמָּשׁ וְאַיִן וְאֶפֶס מַמָּשׁ, כִּי "אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם וְכו'"**[10]. – ואתה הוא – אותו הוא – לאחר שנברא העולם; שכן אין לעולמות שום ערך כלל והם כלא נמצאים כלל, ולכן אין הם פועלים שום שינוי ב"אין סוף" ברוך הוא, **וְהִלְכָּךְ,** – ולכן, **גַּם לִפְנִימִיּוּת הַתּוֹרָה** – שהיא מאוחדת לגמרי עם "אין סוף" ברוך הוא, **אֵין לְשַׁבְּחָהּ כְּלָל בִּתְהִלַּת חִיּוּת כָּל הָעוֹלָמוֹת,** – אין לשבחה בשבח שהיא חיות כל העולמות, **מֵאַחַר דְּלָא מַמָּשׁ חֲשִׁיבִי,** – כיוון שהעולמות אינם נחשבים כלל לגבי פנימיות התורה, **וּבְבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ** – פנימיות התורה, **אֵינָהּ שִׂמְחַת לְבַב אֱנוֹשׁ וְשַׁעֲשׁוּעָיו, אֶלָּא כְּבְיָכוֹל שִׂמְחַת לֵב וְשַׁעֲשׁוּעַ הַמֶּלֶךְ הַקָּדוֹשׁ־בָּרוּךְ־הוּא שֶׁמִּשְׁתַּעֲשֵׁעַ בָּהּ, "כִּי** – רק, **אֱלֹקִים הֵבִין דַּרְכָּהּ וְיָדַע מְקוֹמָהּ" וּמַעֲלָתָהּ**[11], – שהוא יודע אותה **בִּידִיעַת עַצְמוֹ כְּבְיָכוֹל,** – שבידיעת עצמו הוא יודע את התורה שהיא דבר אחד כביכול אתו יתברך, **אֲבָל "נֶעְלָמָה מֵעֵינֵי כָל חַי"**[12], **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[13]**: "וּפָנַי לֹא יֵרָאוּ", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ,** – פנימיות התורה, **כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר שָׁם** – ב"אגרת הקודש" סימן י"ט, **בְּשֵׁם הָאֲרִיז"ל. וְזֶהוּ שֶׁאָמַר הַכָּתוּב**[14]**: "וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ כו'**[15] **שַׁעֲשׁוּעִים", "אֶצְלוֹ" דַּוְקָא.** – תורה שאומרת שהיא "שעשועים", הרי זה "אצלו", אצלו יתברך **בלבד**, כפי שהפסוק מתחיל "ואהי' **אצלו** אמון" ולאחר מכן הוא אומר "ואהי' שעשועים", כך גם מה שכתוב על התורה **"מְשַׂחֶקֶת לְפָנָיו", לְפָנָיו דַּוְקָא, דְּהַיְינוּ בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּתָהּ,** – שפנימיות התורה "משחקת לפניו" לפני פנימיות "אין סוף". להלן יסביר רבנו הזקן, שמדריגה גבוהה זו בתורה, כפי שהיא "שעשועים אצלו", באה להיות מזון לנשמות ישראל, שלכן נקראת התורה "אמון" – "אומן", "פדגוג" המפרנס את הילד, כך נקראת התורה ש"אצלו" בשם "אומן" ו"פדגוג" לנשמות. **וְעַל זֶה** – על מדריגה גבוהה **זו** שבתורה, **אָמַר** – הפסוק **"וְאֶהְיֶה אֶצְלוֹ אָמוֹן" - אַל תִּקְרֵי "אָמוֹן" אֶלָּא "אוֹמֵן" כו'**[16]. – "פדגוג" המפרנס את הילד – מדריגה זו בתורה באה להיות מקור לנשמות כפי שהן למעלה מהעולם, אך לא שממדריגה זו בתורה תהיה חיות העולם, שהיא מה"אחוריים" וחיצוניות בלבד ולא מפנימיות. **וְעַל בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם** – שבתורה, **אָמַר**[17]**:** – להלן בפסוק שם: **"מְשַׂחֶקֶת בְּתֵבֵל אַרְצוֹ,**

---

7. תהלים קיט, נד. **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ראה אגה"ק סי"ט". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: (בלקו"ב ח"א ע' תפ"ה): "ב"ר פי"ז, ה. שם פמ"ד, יז. ונתבאר בע"ח שער הכללים ספ"א ובכ"מ". **10.** נוסח ברכות השחר - ע"פ תדבא"ר פכ"א. **11.** ל' הכתוב - איוב כח, כג. **12.** איוב כח, כא. **13.** תשא ל, כג. **14.** משלי ח, ל. **15.** בתניא שלפנינו ליתא לתיבת "וכו'", וניתוספה כאן ע"פ "לוח התיקון" לכ"ק אדמו"ר שליט"א. **16.** ב"ר בתחילתו. **17.** משלי שם, לא.

וְשַׁעֲשׁוּעֵי אֶת בְּנֵי אָדָם", – "שה"אחוריים" והחיצוניות של תורה הוא ענין של שחוק ושעשועים בתבל (בעולם) ובבני אדם, **כִּי הַתּוֹרָה נִתְּנָה בִּבְחִינַת פָּנִים וְאָחוֹר,** – בבחינה של פנימיות ובבחינה של חיצוניות, **כְּדִכְתִיב** – כמו שכתוב, **בִּמְגִלָּה עָפָה דִּזְכַרְיָה**[18]**: "וְהִיא כְּתוּבָה פָּנִים וְאָחוֹר".** – בבחינת "פנים" ופנימיות, ובבחינת "אחור" וחיצוניות. **וּלְפִי שֶׁתָּפַס דָּוִד** – ושיבח את התורה, **בִּבְחִינַת אֲחוֹרַיִם,** – שהתורה היא "זמירות", שזה מוסב על "אחוריים", החיצוניות של התורה, שיש לה שייכות לעולם והיא חיות העולם, **לְכָךְ** – לכן, **נֶעֱנַשׁ בְּשִׂכְחָה, הַבָּאָה מִן בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם,** – דבר שהוא בפנימיות ומתעצם, לא שייכת בו שכחה, כי־אם בדבר שהוא רק בבחינה של "אחוריים" וחיצוניות – שייך בו שכחה, **וְנֶעֱלָם מִמֶּנּוּ לְפִי שָׁעָה מַה שֶּׁכָּתוּב**[19]**: "עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ עֲלֵיהֶם בַּכָּתֵף יִשָּׂאוּ"** – שיש לשאת את הארון על הכתפיים ולא בעגלה כפי שעשה דוד, והכוונה בנשיאת הארון על הכתפיים, היא **לְחַבֵּר וּלְיַחֵד אֶת הַ"כְּתֵפַיִם", שֶׁהֵן בְּחִינַת אֲחוֹרַיִם, אֶל "עֲבוֹדַת הַקֹּדֶשׁ", הִיא חָכְמָה עִלָּאָה,** – "חכמה" נקראת "קדש", **בִּבְחִינַת פָּנִים, שֶׁמִּשָּׁם** – מ"חכמה עילאה" שבבחינת "פנים", **נִמְשְׁכוּ הַלּוּחוֹת שֶׁבָּאָרוֹן, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[20]**: "כְּתוּבִים מִשְּׁנֵי עִבְרֵיהֶם כוּ'", וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בִּירוּשַׁלְמִי דִּשְׁקָלִים**[21]**, שֶׁלֹּא הָיְתָה בָּהֶן** – בלוחות, **בִּחִינַת פָּנִים וְאָחוֹר,** – אלא הם היו "פנים" בלבד, הרי, הכוונה בנשיאת הארון על הכתפיים היתה, לחבר את ה"כתפיים" והחיצוניות, לבחינת "פנים" של הלוחות, **עַיִן שָׁם** – בירושלמי:

קונטרס אחרון

את בני אדם כי התורה ניתנה בבחי' פנים ואחור כדכתיב במגילה עפה דזכרי' והיא כתובה פנים ואחור ולפי שתפס דוד בבחי' אחוריים לכך נענש בשכחה הבאה מן בחי' אחוריים ונעלם ממנו לפי שעה מ"ש עבודת הקדש עליהם בכתף ישאו לחבר וליחד את הכתפיים שהן בחי' אחוריים אל עבודת הקדש היא ח"ע בבחי' פנים שמשם נמשכו הלוחות שבארון כמ"ש כתובים משני עבריהם כו' וכמ"ש בירושלמי דשקלים שלא היתה בהן בחי' פנים ואחור ע"ש:

יום רביעי ט"ז כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' קסא, וצדקה כנחל איתן... עד עמ' 322, א"ס ב"ה.

בסימן זה שב"קונטרס אחרון" מוסברת מעלה נעלית בצדקה, שעושה יהודי כלי שהביטול העצמי של בחינת "חכמה" שבנשמה (שלמעלה לגמרי משכל והשגה) יאיר בפנימיות נקודת הלב שלו.

בהתאם לתוכן זה, היה מתאים יותר מקומו של סימן זה ב"אגרת הקודש", וכפי שכבר הוזכר בפתיחה ללימוד "קונטרס אחרון", מציין אכן הרבי: שצריך עיון כיצד בא סימן זה (וכן מספר סימנים נוספים) בחלק זה (שב"תניא") של "קונטרס אחרון".

הרבי מציין עוד, שהענינים הנידונים בסימן זה – מוסברים גם (ביתר פירוט) ב"לקוטי תורה", בתחילת פרשת ראה, ובמאמר דיבור המתחיל "אמר ר' יהושע בן לוי בכל יום כו'" משנת תרפ"ח של כ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע.

"וּצְדָקָה כְּנַחַל אֵיתָן" (בְּעָמוּס סוֹף סִימָן ה)[1]**.** – בפסוק נאמר שם: "יגל כמים משפט", שהמשפט שהיה מוסתר ונעלם – יתגלה כמו מים (המתגלים מעומק האדמה), וצדקה תתגלה בחוזק כמו נחל האיתן שהוא נחל חזק הזורם בחזקה, **פֵּרוּשׁ,** – הדברים ברוחניות ופנימיות הענינים, הוא **כְּמוֹ שֶׁ"נַּחַל אֵיתָן" הוּא הַמְשָׁכָה הַנִּמְשֶׁכֶת מִבְּחִינַת "אֵיתָן",** – "נחל" הוא המשכה, כנחל הנמשך, ומהיכן באה ההמשכה – מ"איתן", מבחינת "חכמה". חכמה נקראת "איתן". וכידוע[2] ששלשה פירושים ב"איתן": "איתן" מלשון **תוקף**, "איתן" מלשון **קשה**[3] ו"איתן" מלשון **יושן**[4]. ושלשה ענינים אלה ישנם בבחינת "חכמה" שבנשמת יהודי ומרומזים באות יו"ד, שהיא בחינת "חכמה", וביו"ד ישנה **הנקודה** של היו"ד **וקוץ העליון וקוץ התחתון, שֶׁהִיא** – בחינת ה"איתן" – חכמה – כפי שהיא נמשכת בבחינת "נחל", היא, **בְּחִינַת "נְקֻדָּה בְּהֵיכָלָא"**[5] – בלשון הקבלה, "נקודה בהיכלא" היינו שמנקודת ה"חכמה" נמשך בהיכל ה"בינה", או כפי שמהביטול העצמי שבנשמה מבחינת "חכמה" (שלמעלה מהביטול והאהבה של ההשגה והתבוננות של "בינה") נמשך בנקודה הפנימית של הלב, שהיא ה"היכל" להמשכה זו שמ"חכמה", **וּ"תְרֵין רֵיעִין וְכוּ'"**[6]**,** – "דלא מתפרשין" – כפי שנקראות "חכמה" ו"בינה" של הספירות למעלה, שה"יחוד" שלהן הוא תמידי לשם קיום העולם, לכן הן נקראות "תרין ריעין דלא מתפרשין", שני חברים שאינם נפרדים, **וְאוֹתִיּוֹת "אֵיתָן" מְשַׁמְּשׁוֹת לֶעָתִיד,** – כשרוצים להשתמש, בלשון הקודש, באות המציינת את המלה לעתיד, משתמשים באחת מארבע האותיות: אל"ף, יו"ד, תי"ו ונו"ן: "אפעל", "יפעל", "תפעל" ו"נפעל". משמעות הדבר ברוחניות היא, שהמלה "איתן"

קונטרס אחרון

וצדקה כנחל איתן (בעמוס ססי' ה'). פי' כמו שנחל איתן הוא המשכה הנמשכת מבחי' איתן שהיא בחי' נקודה בהיכלא ותרין ריעין וכו' ואותיות איתן משמשות לעתיד פי' אנא עתיד לאתגליא כמ"ש

---

18. ראה זכרי' ה, ב (יחזקאל ב, ט-י). **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "צע"ק שיש לפני זה". **19.** נשא ז, ט. וראה סוטה לה, א. **20.** תשא לב, טו. **21.** פרק ו' הלכה א'. **1.** פסוק כד. **2.** סה"מ תש"ג ע' 71 ואילך. **3.** משנה סוטה פ"ט מ"ה. **4.** כמ"ש (מיכה ו, ב) "והאיתנים מוסדי הארץ". **5.** ראה זח"א כ, א. **6.** זח"ג ד, א.

מורה על גילוי שלעתיד, שלעתיד יתגלה גילוי בזה, **פֵּרוּשׁ: אֲנָא עָתִיד לְאִתְגַּלָּיָא**[7], – אני **עתיד** להתגלות, כעת אני בהעלם **ולעתיד** זה יתגלה, **כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב**[8]: **"הִנֵּה יַשְׂכִּיל עַבְדִּי וְגוֹ'"**, – "ישכיל" בלשון עתיד, **וְהֵיינוּ שֶׁ** – בביאת המשיח, שעליו נאמר "ישכיל עבדי", **יִתְגַּלֶּה אָז אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא וְיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ תּוֹךְ פְּנִימִית נְקֻדַּת הַלֵּב, עַל־יְדֵי הַמְשָׁכַת "נַחַל אֵיתָן", הוּא הָאָרַת חָכְמָה עִלָּאָה**, – חכמה עליונה, **שֶׁיָּאִיר בִּפְנִימִיּוּת הַלֵּב, לְבָטֵל בְּיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּתַכְלִית מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא**, – מעומק הלב, **אַחֲרֵי הַסָּרַת הָעֲרְלָה** – ערלת הלב, **מִתַּאֲוֹוֹת הַגַּשְׁמִיּוֹת וְכוּ'**. – כשתוסר ה"ערלה" (בכתוב[9] – "ומלתם את ערלת לבבכם", "ומל ה' אלקיך את לבבך") לא תהיה הסתרה על פנימיות הלב ועל הביטול העצמי של הנשמה להקדוש־ברוך־הוא הבא מבחינת "חכמה" שבנפשו, שבה ישנו ה"תוקף" של עצם הנשמה, ויש בה ה"קושי" שלא להשתנות. דבר שבא בירושה מהאבות, שבכך מתבטא ענין ה"יושן", כנזכר לעיל שלשה הפירושים ב"איתן", הרי לעתיד יאיר הגילוי של "חכמה" בפנימיות נקודת הלב, שהלב ירגיש את הביטול העמוק והעצמי אל הקדוש ברוך הוא שמצד חכמה שבנפש ומצד הגילוי של "חכמה" שלמעלה. **וְהֵנֵּה**, – גם **עַתָּה בְּגָלוּת הַחֵל הַזֶּה**, – לפי הפסוק בעובדיה[10], והפירוש הוא או "החל" מלשון "חיל", או מלשון "גיא", **יֵשׁ גַּם־כֵּן עֵצָה יְעוּצָה לְהָאִיר קְצָת אוֹר ה' מִבְּחִינַת "אֵיתָן" לְתוֹךְ נְקֻדַּת פְּנִימִיּוּת הַלֵּב כְּעֵין לֶעָתִיד, וְהֵיינוּ עַל־יְדֵי שֶׁמְּעוֹרֵר עַל נִיצוּץ אֱלֹקוּת שֶׁבְּנַפְשׁוֹ בְּחִינַת רַחֲמִים רַבִּים הָעֶלְיוֹנִים.** – הבלתי מוגבלים, **כִּי בֶּאֱמֶת, כָּל זְמַן שֶׁאֵין הָאָדָם זוֹכֶה שֶׁיִּתְגַּלֶּה אוֹר ה' מִבְּחִינַת "אֵיתָן" בִּנְקֻדַּת פְּנִימִית לְבָבוֹ, לְבָטֵל בְּיִחוּדוֹ יִתְבָּרֵךְ מֵעֻמְקָא דְּלִבָּא** – מעומק הלב, **עַד כְּלוֹת הַנֶּפֶשׁ מַמָּשׁ** – הרי, כל זמן שאין האדם זוכה לכך – **אֲזַי בֶּאֱמֶת יֵשׁ רַחֲמָנוּת גְּדוֹלָה עַל הַנִּיצוּץ שֶׁבְּנַפְשׁוֹ. כִּי הַנִּיצוּץ נִמְשָׁךְ מִבְּחִינַת חָכְמָה עִלָּאָה** – חכמה עליונה, **מַמָּשׁ, וּכְשֶׁ**–הניצוץ **אֵינוֹ יָכוֹל לְהָאִיר מִבְּחִינָתוֹ** – שהיא בחינת "חכמה" שהיא ביטול מלא להקדוש ברוך הוא, **לְתוֹךְ פְּנִימִיּוּת הַלֵּב, שֶׁשָּׁם** – בפנימיות הלב, **מְקוֹם גִּלּוּי הֶאָרָה זוֹ** – של הניצוץ של "חכמה", הרי, כל זמן שאינו יכול להאיר מבחינתו במקום שעליו להאיר, **הֲרֵי זֶה בִּבְחִינַת גָּלוּת מַמָּשׁ.** – שענין הגלות הוא, שלא יכולים לגלות את הכוחות שיש לו. **וְעַל־יְדֵי רַחֲמִים רַבִּים הָעֶלְיוֹנִים** – הנמשכים על הנפש, **יוֹצֵא מֵהַגָּלוּת וְהַשְׁבָיָה, וּמֵאִיר לְתוֹךְ נְקֻדָּה פְּנִימִיּוּת הַלֵּב בְּחִינַת אַהֲבָה רַבָּה זוֹ,** – עד כלות הנפש ליחודו יתברך, **כַּנּוֹדָע מִמַּה שֶׁכָּתוּב**[11]: **"לְיַעֲקֹב אֲשֶׁר פָּדָה אֶת אַבְרָהָם"**, – בהתאם לפירוש המדרש[12] הכוונה היא, שאברהם נפדה וניצול בזכותו של יעקב, בזכות שהיה צריך לצאת ממנו יעקב. וברוחניות, בעבודת ה', הכוונה היא[13], שבשעה שמדת אברהם, מדת החסד והאהבה, היא בהעלם, ויש לפדותה ולגלותה (לגלות את האהבה) הרי מי הוא הפודה והמגלה? – הרי זה יעקב, מדת הרחמים. **וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים** – תניא חלק א', **פֶּרֶק מה.** – כיוון שמדובר כאן שהרחמים הם רחמים העליונים, צריכה הרי להיות על כך "אתערותא דלתתא" (התעוררות מלמטה), ו"אתערותא דלתתא" כזו שתמשיך הרחמים העליונים עד למטה – עליה להיות מהענינים שלמטה ממש. רבנו הזקן יסביר להלן, שה"אתערותא דלתתא" על כך היא – ענין הרחמים של אדם הבא בפועל במעשה הצדקה עם ענינים גשמיים. ובלשון רבנו הזקן: **וּמוֹדַעַת זֹאת**[14], **כִּי אִתְעָרוּתָא דִּלְעֵילָא** – התעוררות מלמעלה, **בְּאִתְעָרוּתָא דִּלְתַתָּא דַּוְקָא תַּלְיָא מִלְּתָא,** – תלויה דוקא בהתעוררות שלמטה, **דְּהֵיינוּ** – ה"אתערותא דלתתא" כדי להמשיך הרחמים העליונים מתבטאת **עַל־יְדֵי הִתְעוֹרְרוּת רַחֲמִים רַבִּים** – לא "רחמים" סתם, אלא "רחמים **רבים**", **כְּלֵי** – בני ישראל, שהם **רַחֲמָנִים וְגוֹמְלֵי חֲסָדִים, לְהַשְׁפִּיעַ לְמַטָּה הַשְׁפָּעָה גַּשְׁמִיּוּת** –

קונטרס אחרון

הנה ישכיל עבדי וגו' והיינו שיתגלה אז אור א"ס ב"ה ויחודו ית' תוך פנימיות נקודת הלב ע"י המשכת נחל איתן הוא הארת חכמה עילאה שיאיר בפנימיות הלב ליבטל ביחודו ית' בתכלית מעומקא דלבא אחרי הסרת הערלה מתאוות הגשמיות וכו'. והנה עתה בגלות החל הזה יש ג"כ עצה יעוצה להאיר קצת אור ה' מבחי' איתן לתוך נקודה פנימיות הלב כעין לעתיד והיינו ע"י שמעורר על ניצוץ אלקות שבנפשו בחי' רחמים רבים העליונים כי באמת כל זמן שאין האדם זוכה שיתגלה אור ה' מבחי' איתן בנקודת פנימית לבבו ליבטל ביחודו ית' מעומקא דלבא עד כלות הנפש ממש אזי באמת יש רחמנות גדולה על הניצוץ שבנפשו כי הניצוץ נמשך מבחי' חכמה עילאה ממש וכשאינו יכול להאיר מבחינתו לתוך פנימיות הלב ששם מקום גילוי הארה זו ה"ז בבחי' גלות ממש וע"י רחמים רבים העליונים יוצא מהגלות והשביה ומאיר לתוך נקודה פנימיות הלב בחי' אהבה רבה זו כנודע ממ"ש ליעקב אשר פדה את אברהם וכמ"ש בלק"א פמ"ה. ומודעת זאת כי אתערותא דלעילא באתעדל"ת דוקא תליא מלתא דהיינו ע"י התעוררות רחמים רבים בלב רחמנים וג"ח להשפיע למטה

---

7. ראה לקו"ת ראה יח, ד. 8. ישעי' נב, יג. 9. עקב י, טז; נצבים ל, ו. 10. א, כ. 11. ישעי' כט, כב. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "בכתוב "בית יעקב" אבל בסנה' (יט, סע"ב) ובב"ר (פס"ג, ב) מפרש בפשטות זה "יעקב פדה את אברהם". וכן הובא הל' בכ"מ. - וכהפירוש תיכף בהמשך כתוב זה עצמו (הובא בסנה' שם וכו') לא עתה ביקש יעקב גו'". 12. ראה ב"ר שם. 13. הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "כמ"ש בלקו"א פמ"ה". 14. זח"א, פח, א. ובכ"מ.

לתת **זָהָב וָכֶסֶף וְכוּ'. וְלָכֵן פְּעֻלַּת הַצְּדָקָה הִיא פְּעֻלַּת "נַחַל אֵיתָן" מַמָּשׁ.** – שכן, על ידי ה"אתערותא דלתתא" של צדקה נמשכים האהבה והביטול מ"איתן" שבנשמה, שתתגלה על ידי ה"נחל" בפנימיות נקודת הלב. להלן יסביר רבנו הזקן, שאל לה לצדקה להיות מוגבלת ומדודה, אלא בלי גבול, כאדם כשנוגע לו חיי נפשו הרי לא יגביל את עצמו שיתן רק סכום כך וכך; אלא אדם במצב כזה מוכן לתת הכל עבור חיי נפשו.

קונטרס אחרון

השפעה גשמיות זהב וכסף וכו' ולכן פעולת הצדקה היא פעולת נחל איתן ממש. והנה מודעת זאת מ"ש כי עור בעד עור וכל אשר לאיש יתן בעד נפשו האלקית להאירה באור החיים א"ס ב"ה:

כך צריך להיות גם כאשר נוגע לחיי ה"נפש האלקית", שהצדקה תהיה בלי גבול. ובלשון רבנו הזקן: **וְהִנֵּה, מוֹדַעַת זֹאת** – הרי ידוע, **מַה שֶּׁכָּתוּב**[15]: **"כִּי עוֹר בְּעַד עוֹר**[16] – כלומר, באבר אחד יגן אדם על אבר שני, **וְכָל אֲשֶׁר לְאִישׁ יִתֵּן בְּעַד נַפְשׁוֹ"** – להציל את נפשו, ובענייננו הכוונה לנפש **הָאֱלֹקִית,** – שצריך אדם להיות מוכן לתת כל אשר לו עבור הנפש האלקית, **לְהַאִירָהּ בְּאוֹר הַחַיִּים אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא**[17]:

יום חמישי י"ז כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 322, הנה לא טובה... עד עמ' 324, וד"ל.

בסימן זה, מוכיח רבנו הזקן חסידים מבית הכנסת של אנשי שלומנו, שאינם מרשים לגשת ל"עמוד" שליח ציבור המאריך בתפלה, בגלל שאחד מהם ממהר לגמור את התפלה, כי הוא מוכרח ללכת.

רבנו הזקן אומר, שמוטב היה לו אפילו לא לשמוע "קדושה" ו"ברכו" (כשאין הוא יכול בשום אופן להתמהמה יותר) מאשר להפריע לאחרים להאריך בתפלה. שכן, אריכות התפלה היא ענין של חיים, ונותנת אריכות ימים, וכשמפריעים לאחרים באריכות התפלה – הרי יורדים לחייהם.

רבנו הזקן גם מציין, שענין ההתבוננות בתפלה בכוונה לגלות את האהבה להקדוש ברוך הוא, האהבה המסותרת בכל אחד מישראל – הוא חיוב מן התורה. שכן, בכך מתבטאת מצות "ואהבת" – להתבונן כדי לעורר ולגלות את האהבה.

קונטרס אחרון

הנה לא טובה השמועה שמעתי ותרגז בטני אשר עם ה' מעבירים מלפני התיבה האיש החפץ בחיים ואריכות ימים של כל אנ"ש שבמקדש מעט הזה של אנ"ש כמארז"ל שלשה דברים מאריכים ימיו של אדם ואחד מהם המאריך בתפלתו. ואף גם מי שהשעה דחוקה לו ביותר וא"א לו בשום אופן להמתין עד אחר עניית קדושה של חזרת הש"ץ הזה הלא טוב טוב לו שלא לשמוע קדושה וברכו. מלירד לחייהם של החפצים בחיים ואונם רחמנא פטריה. והש"ץ מוציאו ידי חובתו אף שלא שמע כאילו שמע שהוא כעונה ממש וכדאיתא בגמרא גבי עם שבשדות דאניסי ויוצאים ידי חובת תפלת שמו"ע עצמה בחזרת

הִנֵּה, לֹא טוֹבָה הַשְּׁמוּעָה, שָׁמַעְתִּי וַתִּרְגַּז בִּטְנִי, – אומר רבנו הזקן, **אֲשֶׁר עַם ה' מַעֲבִירִים**[1] **מִלִּפְנֵי הַתֵּבָה** – אינם מרשים לגשת עוד פעם ל"עמוד", **את הָאִישׁ הֶחָפֵץ בַּחַיִּים וַאֲרִיכוּת יָמִים שֶׁל כָּל אַנְשֵׁי שְׁלוֹמֵינוּ שֶׁבְּ"מִקְדָּשׁ מְעַט"** – של בית הכנסת[2], **הַזֶּה שֶׁל אנ"ש,** – אנשי־שלומנו, שעל־ידי תפלתו באריכות בתור שליח ציבור, ועל־ידו גם כל השאר מתפללים באריכות – הוא מביא להם חיים ואריכות ימים, **כְּמַאֲמַר רַז"ל**[3]: **שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים מַאֲרִיכִים יָמָיו שֶׁל אָדָם, וְאֶחָד מֵהֶם** – הוא, **הַמַּאֲרִיךְ בִּתְפִלָּתוֹ.** – הרי שתפלה באריכות קשורה באריכות ימים. **וְאַף גַּם מִי שֶׁהַשָּׁעָה דְּחוּקָה לוֹ בְּיוֹתֵר, וְאִי אֶפְשָׁר לוֹ בְּשׁוּם אֹפֶן לְהַמְתִּין עַד אַחַר עֲנִיַּת קְדֻשָּׁה שֶׁל חֲזָרַת הַשְּׁלִיחַ־צִבּוּר הַזֶּה** – מפני שבעל תפלה זה מאריך בתפלה, **הֲלֹא טוֹב טוֹב לוֹ שֶׁלֹּא לִשְׁמֹעַ קְדֻשָּׁה וּבָרְכוּ, מִלֵּירֵד לְחַיֵּיהֶם שֶׁל הַחֲפֵצִים בַּחַיִּים,** – אלה שרוצים להתפלל באריכות, דבר המביא חיים, **וְאוֹנֶם רַחֲמָנָא פַּטְרֵיהּ**[4], – את האנוס פטר הקדוש ברוך הוא, כיון שהוא אנוס, הוא מוכרח ללכת – הרי הוא פטור מלשמוע "קדושה" ו"ברכו". ויתירה מזו – **וְהַשְּׁלִיחַ־צִבּוּר מוֹצִיאוֹ יְדֵי חוֹבָתוֹ** – לשמוע "קדושה" ו"ברכו". **אַף שֶׁלֹּא שָׁמַע, כְּאִלּוּ שָׁמַע שֶׁהוּא כְּעוֹנֶה מַמָּשׁ,** – הרי, שהאנוס כאן אינו כמו בשאר הדברים, שאם אמנם הם דברים ש"אונס רחמנא פטרי", אבל אינם "כמאן דעביד" (כאילו עשה) – "אונסא כמאן דלא עביד"[5] – אונס – כמי שלא עשה, ואילו כאן הרי זה כאילו **עשה** מצד זה ששליח הציבור מוציאו ידי חובתו, **וְכִדְאִיתָא** – כפי שאנו מוצאים **בַּגְּמָרָא**[6] **גַּבֵּי עַם שֶׁבַּשָּׂדוֹת דַּאֲנִיסֵי, וְיוֹצְאִים יְדֵי חוֹבַת תְּפִלַּת שְׁמוֹנֶה־עֶשְׂרֵה עַצְמָהּ בַּחֲזָרַת הַשְּׁלִיחַ־צִבּוּר** – לא מדובר על "קדושה" ו"ברכו", אלא אודות "שמונה

---

15. איוב ב, ד. **16.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** "באגה"ק סוסט"ז הובא גם "עור בעד עור" משא"כ בסוס"י. ועד"ז בכ"מ. ואולי י"ל: עור בעד עור - ה"ז צדקה בהגבלה (כפשטות) והובא רק כשמדובר (גם) בצדקה זו". **17.** סיום האגרת נדפס באגרות קודש אדה"ז (קה"ת, תש"מ) ע' צה. **1.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א:** ע"פ ש"א ב, כד. ולהעיר אשר שם מדובר ע"ד קרבנות, ועיכוב יחוד זו"ן (שבת נה, ב) - תפלה יחוד שכינה וקוב"ה". **2.** ראה מגילה כט, א. **3.** ברכות לב, ב. **4.** נצבים כז, א. **5.** שו"ע אדה"ז סקכ"ד ס"א. **6.** ר"ה לה, א.

עשרה" עצמה, **כְּאִלּוּ שָׁמְעוּ מַמָּשׁ, וְגַם קְדֻשָּׁה וּבְרָכוּ בִּכְלָל.** – ששליח הציבור מוציאו ידי חובתו. הרי, שמי שהוא אנוס ואי אפשר לו בשום אופן לשמוע "קדושה" ו"ברכו", מוציאו השליח־ציבור ידי חובה, הרי שגם **אותו** יוציא שליח הציבור ידי חובתו, ואל לו להפריע אחרים מלהתפלל באריכות.

וְהִנֵּה, זֹאת חֻקַּרְנוּהָ[7], **כֵּן הוּא אַף גַּם בְּדוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים שֶׁל חַכְמֵי הַמִּשְׁנָה וְהַגְּמָרָא, שֶׁהָיְתָה תּוֹרָתָם קֶבַע וְעִקַּר עֲבוֹדָתָם,** – עיקר עבודתם היה לימוד תורה, **וְלֹא תְּפִלָּתָם.** – הרי גם אז היה ענין התפלה באריכות ענין של חיים וארוכות ימים. **וּמִכָּל־שֶׁכֵּן עַתָּה הַפַּעַם** – בזמננו אנו, **בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא, שֶׁאֵין** – לימוד **תּוֹרָתֵנוּ קֶבַע, מִצּוֹק הָעִתִּים, וְעִקַּר הָעֲבוֹדָה בְּעִקְּבוֹת מְשִׁיחָא הִיא** – עבודת **הַתְּפִלָּה, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַב חַיִּים וִיטַאל זַ"ל בְּ"עֵץ חַיִּים" וּ"פְּרִי עֵץ חַיִּים"**[8], – שעיקר העבודה בזמננו אנו, הזמן של עקבות משיחא, הוא עבודת התפלה – **מִכָּל־שֶׁכֵּן וְקַל־וָחֹמֶר שֶׁרָאוּי וְנָכוֹן לִתֵּן נַפְשֵׁנוּ מַמָּשׁ עָלֶיהָ.** – על עבודת התפלה, **וְהִיא** – התפלה באריכות תוך התבוננות בגדלות ה', **הִיא חוֹבָה שֶׁל תּוֹרָה מַמָּשׁ, לְמִבִּינֵי מַדָּע** – המבינים **תּוֹעֶלֶת הַהִתְבּוֹנְנוּת וְעֹמֶק הַדַּעַת קְצָת, כָּל חַד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ,** – כל אחד לפי שיעורו. כפי שאומר רבנו הזקן בחלק הראשון של ספר ה"תניא" בפרק מ"א, ששיעורו של דבר, שההתבוננות תפעל ענין היראה או האהבה, אינו דומה בכל אחד: יש מי שבהתבוננות והעמקת הדעת מעטה הוא מתעורר ביראה או באהבה; ויש מי שנדרשת לו התבוננות ארוכה יותר והעמקת הדעת חזקה יותר. ההתבוננות והעמקת הדעת אלו, צריכות להיות **בְּסִדּוּר שִׁבְחוֹ שֶׁל מָקוֹם בָּרוּךְ־הוּא**[9] **בִּפְסוּקֵי דִּזְמְרָה וּשְׁתֵּי בְּרָכוֹת שֶׁלִּפְנֵי קְרִיאַת שְׁמַע: "יוֹצֵר" וְ"אַהֲבָה"** – "אהבת עולם", **לְעוֹרֵר בָּהֶן** – בברכות שלפני קריאת שמע, **הָאַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת בְּלֵב כָּל יִשְׂרָאֵל, לָבֹא** – שאהבה זו תבוא, **לִבְחִינַת גִּלּוּי בְּהִתְגַּלּוּת הַלֵּב** – שבמקום שעד אז היתה אהבה זו מסותרת בעומק הלב, תבוא להתגלות הלב, **בִּשְׁעַת קְרִיאַת שְׁמַע עַצְמָהּ,** – אחרי **ברכות** קריאת שמע, **שֶׁזֹּאת הִיא מִצְוַת הָאַהֲבָה שֶׁבַּפְּסוּק**[10]: **"וְאָהַבְתָּ גו' בְּכָל לְבָבְךָ גו'", הַנִּמְנֵית רִאשׁוֹנָה**[11] **בְּתַרְיַ"ג**

קונטרס אחרון

הש"ץ כאלו שמעו ממש וגם קדושה וברכו בכלל. והנה זאת חקרנוה כן הוא אף גם בדורות הראשונים של חכמי המשנה והגמרא שהיתה תורתם קבע ועיקר עבודתם ולא תפלתם. ומכש"כ עתה הפעם בעקבות משיחא שאין תורתינו קבע מצוק העתים. ועיקר העבודה בעקבות משיחא היא התפלה כמ"ש הרח"ו ז"ל בע"ח ופע"ח. מכש"כ וק"ו שראוי ונכון ליתן נפשינו ממש עליה והיא חובה של תורה ממש למביני מדע תועלת ההתבוננות ועומק הדעת קצת כל חד לפום שיעורא דיליה בסדור שבחו של מקום ב"ה בפסוקי דזמרה ושתי ברכות שלפני ק"ש יוצר ואהבה לעורר בהן האהבה המסותרת בלב כל ישראל לבא לבחי' גילוי בהתגלות הלב בשעת ק"ש עצמה שזאת היא מצות האהבה שבפסוק ואהבת כו' בכל לבבך כו' הנמנית ראשונה בתרי"ג מצות כמ"ש הרמב"ם ז"ל

---

7. ליתר הסברה, כדאי להעתיק אגרתו של רבנו הזקן (נדפסה ב"אגרות קודש" - אדמו"ר הזקן, קה"ת תש"מ סימן ט"ו): לאו"נ הרבני הנגיד המפורסם גבר הוקם על האברך מוה' אלכסנדר נ"י, הנה אף כי לא ידעתיהו ולא אכיר מראהו אך לשמע אזן שמעתיהו אשר רוח ה' נוססה בו שלא לעמוד בסוד משחקים המלעיגים בחפצים לעבוד את ה' באמת עבודה שבלב זו תפלה כי ידם רמה בתורה ובגמ"ח ומי יתן והי' זה להם באמת כל הימים. אך עתה עברו תורות חלפו חוק בהוסדם יחד עלי לגזור גזירת שמד על התפלה להתפלל כמותם דוקא בחפזון ובלי שום תנועה והרמת קול כמלאכי עליון בהגיעם למדריגה העליונה אשר אין למעלה הימנה כמ"ש בעמדם תרפנה כנפיהם ואף ג"ז בכת העליונה הנקראים שרפים ולא בשאר כתות כמ"ש והאופנים וחיות הקדש ברעש גדול וכו' וגם בשרפים כתי' קול המולה כו' וגם בתנועות משונות כמבואר בפיוטים ע"פ פרקי היכלות. ולכן אין ראי' מצדיקים הראשונים שהיו גדולים ממלאכי השרת. אבל אנן יתמי דיתמי העולה בדעתם להדמות להם אין זה כ"א רוע לב ושקר בימינם. וגם האומרים תפלה מדרבנן לא ראו מאורות מימיהם כי אף שנוסח התפלה ומנינה ג' פעמים ביום הוא מדרבנן עיקר ענינה ומהותה הוא יסוד כל התורה לדעת את ה' להכיר גדלו ותפארתו בדעה שלימה ומיושבת בבינת הלב שיתבונן בזה כ"כ עד שתתעורר נפש המשכלת לאהבה את שם ה' לדבקה בו ובתורתו ולחפוץ מאד במצותיו אשר כל ענין זה נעשה לנו בזמן הזה ע"י אמירת פסד"ז וברכות ק"ש לפניה ולאחריה בפה מלא ובקול המעורר כוונת הלב וכולי האי ואולי. משא"כ רשב"י וחבריו הי' די להם בק"ש לבד לכל ענין זה שהי' נקנה להם בהשקפה ראשונה בשפלות הלב הנאמן בבריתו אתם. אבל בזמן הזה כל הקרוב אל ה' וטעם טעם בתפלה פעם א' יבין וישכיל כי בלעדה לא ירים איש את ידו ואת רגלו לעבוד ה' באמת כ"א מצות אנשים מלומדה כמ"ש יען כי נגש העם בפיו כו' וע"כ השטן מקטרג עלינו ביותר וד"ל. וע"כ על כל דברי האגרת הזאת באתי לעורר נפש נדיבה ללבוש בגדי קנאה לקנאות לה' ולתורתו להפר מחשבות ערומים ולא תעשינה ידיהם תושי' ותחשב לו לצדקה לדור ודור עד עולם כמשארז"ל אלו נאמר ארור אשר לא יעשה לא הי' תקומה לשונאי ישראל עכשיו שנאמר ארור אשר לא יקים כל המחזיק ומקים העושים מעלה עליו הכתוב כאלו קיים כל התורה כולה וה' יהי' בעזרו ויגמור בעדו כי הבא לטהר כו'. ומגודל בטחוני בה' קצרתי ואו"ש מאדה"ש כנפש או"נ דו"ש. שניאור זלמן באאמו"ר ברוך נ"י. **8.** פע"ח שער התפלה פ"ד. **9.** טואו"ח סנ"ב. **10.** ואתחנן ו, ה. **11.** **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א**: "צע"ק (בסהמ"צ להרמב"ם היא מ"ע ג'. בזח"א יא, ב: א' - יראה, ב' - אהבה, ג' ידיעת ה' וכו'). ולהעיר מל' חז"ל (ע"ז עג, א) "ראשון ראשון בטל". ולהעיר מתניא חינוך קטן דאהבה שרש לכל מ"ע (כולל גם מ"ע דיראה (שורש מל"ת) ובמילא) שורש כל המצות".

מִצְוֹת, כְּמוֹ שֶׁכָּתַב הָרַמְבַּ"ם זַ"ל[12], **שֶׁהִיא מִיסוֹדֵי הַתּוֹרָה וְשָׁרְשָׁהּ וּמָקוֹר לְכָל רְמַ"ח** – 248, **מִצְוֹת עֲשֵׂה,** – כפי שאומר רבנו הזקן בחלק הראשון של ספר ה"תניא" בפרק ד' ש"המקיימן באמת הוא האוהב את שם הוי"', שכדי לקיים באמת רמ"ח מצוות־עשה, מן ההכרח שתהיה "אהבת ה"'. **ציווי** זה של "ואהבת" הוא חובה של תורה על ענין ההתבוננות בתפלה, לעורר ולגלות את האהבה. שכן, על אהבה עצמה הרי לא שייך שום "ציווי", "ואהבת", כי אהבה היא הרי מדה שבלב ועל מדה שבלב לא מתאים שום ציווי, שהרי, אם יש לאדם מדה זו – הרי שיש לו, ואם אין לו אותה מדה – מה יעזור כאן הציווי (על פעולה של דיבור מתאים ציווי, אבל לא על רגש הלב), וכפי שאכן שואל הרב המגיד ממזריטש[13]: כיצד מתאים הציווי "ואהבת"? והוא עונה, שהציווי אינו על האהבה, כי־אם על ההתבוננות, שיהיה "**שמע** ישראל", שתהיה ההתבוננות בענין "ה' אלקינו ה' אחד" ואז "ואהבת" – תאהב (מלשון הבטחה). על כל פנים, הרי הציווי "ואהבת", הוא, שתהיה ההתבוננות בתפלה שתביא ל"ואהבת" – הרי שהתפלה באריכות ובהתבוננות היא חובה של תורה. **כִּי עַל אַהֲבָה הַמְסֻתֶּרֶת בְּלֵב כָּל יִשְׂרָאֵל בְּתוֹלַדְתָּם וְטִבְעָם לֹא שַׁיָּךְ צִוּוּי כְּלָל.** – שנאמר ש"ואהבת" הכוונה להאהבה המסותרת בכל אחד מישראל. שכן, היא הרי **ישנה**, ולא זקוקים לה לציווי "ואהבת". אלא הציווי הוא **לגלות** את האהבה, שלא זו בלבד שתהיה בהתגלות בנפש האלקית של יהודי, כי־אם גם בנפשו החיונית, שם לא היתה לפני זה בכלל, אף לא בהעלם – **וְדַעַת לְנָבוֹן נָקֵל, כִּי כְּשֶׁהַאֲהָבָה הִיא מְסֻתֶּרֶת - הִיא עוֹדֶנָּה בַּנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית לְבַדָּהּ, וּכְשֶׁבָּאָה לְבְחִינַת גִּלּוּי לַנֶּפֶשׁ הַחִיּוֹנִית - אֲזַי הִיא בְּהִתְגַּלּוּת הַלֵּב בֶּחָלָל שְׂמָאלִי,** – שהוא מְקוֹם מִשְׁכַּן **נֶפֶשׁ הַחִיּוֹנִית.** – הרי היא מניעה אז כל עניני האדם, **וְזֶהוּ עִנְיַן בֵּרוּר נִיצוֹצוֹת הַמֻּזְכָּר שָׁם בְּ'עֵץ חַיִּים' וּ'פְרִי עֵץ חַיִּים'**[61] **גַּבֵּי תְּפִלָּה,** – שבתפלה מבררים ניצוצות, **שֶׁלָּכֵן** – התפלה, **הִיא עִקַּר הָעֲבוֹדָה בְּעֶקְבוֹת מְשִׁיחָא, לְבָרֵר נִיצוֹצוֹת כו',** – בירור הניצוצות שבתפלה, מתבטא בכך **שֶׁהוּא בְּחִינַת אִתְהַפְּכָא** – (=הפיכת הרע לטוב), **אוֹ אִתְכַּפְיָא** – (=כפיית הרע), **שֶׁל נֶפֶשׁ הַחִיּוֹנִית לְנֶפֶשׁ הָאֱלֹקִית כַּנּוֹדַע, "כִּי הַדָּם הוּא הַנֶּפֶשׁ כו'"**[14], – וחיות האדם, **וְהַדָּם מִתְחַדֵּשׁ בְּכָל יוֹם מֵאֲכָלִין וּמַשְׁקִין,** – שהאדם אוכל ושותה, הרי שהאדם משתמש, עבור הנפש האלקית והקדושה, בכל האוכלין ומשקין ומברר את הניצוצות שבהם, **וְגַם** – האדם, **מִתְפָּעֵל וְנִתְקָן מִמַּלְבּוּשִׁים** – שהוא לובש אותם, **וְדִירָה** – שהוא דר בה, **כו'.** – הרי שכל עניני העולם מנוצלים בענינים של נפש האלקית וקדושה. בזה מתבטא ענין בירור הניצוצות הנעשה על ידי התגלות האהבה בשעת התפלה. ולכן נדרשת כעת אריכות התפלה בהתבוננות. **מַה־שֶּׁאֵין־כֵּן בַּדּוֹרוֹת הָרִאשׁוֹנִים, שֶׁהָיוּ נִשְׁמוֹת הָאֱלֹקִית גְּדוֹלֵי הָעֶרֶךְ - הָיָה הַבֵּרוּר** – של הניצוצות, **נַעֲשֶׂה כְּרֵגַע בִּקְרִיאַת שְׁמַע לְבַד וּבְרָכוֹת שֶׁלְּפָנֶיהָ וּפְסוּקֵי דְזִמְרָה בִּקְצָרָה וְכו',** – שמזה בלבד כבר נעשה ביהודי התגלות האהבה והתוצאות של האהבה, **וְדֵי לַמֵּבִין:**

קונטרס אחרון

שהיא מיסודי התורה ושרשה ומקור לכל רמ"ח מ"ע כי על אהבה המסותרת בלב כל ישראל בתולדתם וטבעם לא שייך ציווי כלל ודעת לנבון נקל כי כשהאהבה היא מסותרת היא עודינה בנפש האלקית לבדה וכשבאה לבחי' גילוי לנפש החיונית אזי היא בהתגלות הלב בחלל שמאלי מקום משכן נפש החיונית וזהו ענין בירור ניצוצות המוזכר שם בע"ח ופע"ח גבי תפלה שלכן היא עיקר העבודה בעקבות משיחא לברר ניצוצות כו' שהוא בחי' אתהפכא או אתכפי' של נפש החיונית לנפש האלקית כנודע כי הדם הוא הנפש כו' והדם מתחדש בכל יום מאוכלין ומשקין וגם מתפעל ונתקן ממלבושים ודירה כו'. משא"כ בדורות הראשונים שהיו נשמות האלקית גדולי הערך היה הבירור נעשה כרגע בק"ש לבד וברכות שלפניה ופסד"ז בקצרה וכו' וד"ל:

יום שישי י"ח כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' 324, הוכח תוכיח... עד עמ' קסג, זה כו'.

קונטרס אחרון

הוכח תוכיח את עמיתך אפילו מאה פעמים. ולזאת לא אוכל להתאפק ולהחריש מלזעוק עוד בקול ענות חלושה במטותא מיניכו ברחמין נפישין חוסו

"**הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ אֶת עֲמִיתֶךָ**"[1] – אומרים על כך חכמינו ז"ל[2]: "**אֲפִלּוּ מֵאָה פְּעָמִים**". – למרות שכבר הוכיחו פעם ועוד פעם – יעשו זאת אפילו מאה פעמים. **וְלָזֹאת,** – אומר רבנו הזקן, **לֹא אוּכַל לְהִתְאַפֵּק וּלְהַחֲרִישׁ מִלְּזְעֹק עוֹד** – למרות שרבנו הזקן כבר עורר והוכיח על כך, **בְּקוֹל עֲנוֹת חֲלוּשָׁה**[3]: – מצד העגמת נפש שבענין, **בְּמַטּוּתָא מִנַּיְכוּ,**

---

12. הל' יסוה"ת רפ"ב. **13.** וראה גם בהוספות לספר אור תורה להה"מ (הוצאת קה"ת) סי"ב. **14.** ראה יב, כג. **1.** קדושים יט, יז. **2.** ב"מ לא, א. **3.** ע"פ ל' הכתוב - תשא לב, יח.

בְּרַחֲמִין נְפִישִׁין, – הריני מבקש מכם ברחמים רבים, **חוּסוּ נָא עַל נַפְשׁוֹתֵיכֶם, וְהִשְׁמְרוּ וְהִזָּהֲרוּ מְאֹד מְאֹד עַל הַתּוֹרָה וְעַל הָעֲבוֹדָה שֶׁבַּלֵּב - זוֹ תְּפִלָּה[4] בְּכַוָּנָה, לְהַתְחִיל** – התפלה, **כֻּלָּם יַחַד כְּאֶחָד מִלָּה בְּמִלָּה, וְלֹא זֶה בְּכֹה וְזֶה בְּכֹה, וְזֶה דּוֹמֵם וְזֶה מֵשִׂיחַ שִׂיחָה בְּטֵלָה, ה' יִשְׁמְרֵנוּ. וְעִקַּר הַסִּבָּה וּגְרָמָא בְּנִזְקִין** – וגורם הנזק, מה שלא מתפללים כולם יחד כפי שצריך להיות, **הוּא מֵהַיּוֹרְדִים לִפְנֵי הַתֵּבָה,** – לפני ה"עמוד", **שֶׁהוּא** – הירידה לפני ה"תיבה", **הֶפְקֵר לְכָל הָרוֹצֶה לִפְשֹׁט רַגְלָיו, הַחוֹטֵף אֶפְרָתִי[5], אוֹ מֵחֲמַת שֶׁאֵין גַּם אֶחָד רוֹצֶה וְכוּ'.** – לגשת לפני ה"עמוד", ובמילא ניגש מי שאינו מתאים לכך. **וְאִי לְזֹאת,** – ולכן, **זֹאת הָעֵצָה הַיְעוּצָה, וְתַקָּנָה קְבוּעָה חֹק וְלֹא יַעֲבֹר עוֹד חַס־וְשָׁלוֹם, דְּהַיְנוּ לִבְחֹר אֲנָשִׁים קְבוּעִים הָרְאוּיִם לָזֶה** – להתפלל לפני ה"עמוד", **עַל־פִּי הַגּוֹרָל, אוֹ בְּרִצּוּי רֹב הַמְּנָיָן,** – שירצו שאלה או אלה יתפללו לפני ה"עמוד". ומי הם הראויים לכך? **דְּהַיְנוּ** – אלה, **שֶׁמִּתְפַּלְּלִים מִלָּה בְּמִלָּה בְּדֶרֶךְ הַמְּצוּעָ בְּקוֹל רָם, וְלֹא מַאֲרִיכִים** – בתפלה, **יוֹתֵר מִדַּאי וְלֹא מְקַצְּרִים וְחוֹטְפִים חַס־וְשָׁלוֹם.** – את התפלה. **וַעֲלֵיהֶם מֻטָּל חוֹבָה לֵירֵד לִפְנֵי הַתֵּבָה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד בְּיוֹמוֹ אֲשֶׁר יַגִּיעַ לוֹ, וְלֶאֱסֹף אֵלָיו סָבִיב סָמוּךְ** – לבעל התפלה, **כָּל הַמִּתְפַּלְּלִים בְּקוֹל קְצָת עַל־כָּל־פָּנִים, וְלֹא** – אלה שמתפללים **בְּלַחַשׁ וְלֹא** – אלה ש**־חוֹטְפִים חַס־וְשָׁלוֹם, וְכַמְּבֹאָר בְּתַקָּנוֹת יְשָׁנוֹת בְּכַמָּה עֲיָרוֹת,** – שנקבע בהן כך. **וְעַתָּה** – אומר רבנו הזקן, **בָּאתִי לְחַדֵּשׁ וּלְחַזֵּק וּלְאַמֵּץ, כָּל יְמוֹטוּ עוֹד לְעוֹלָם חַס־וְשָׁלוֹם,** (בכתב־יד: **גְּוֹאלְד גְּוֹאלְד**), – כך היה כתוב בכתב־יד רבנו הזקן, באידיש[6] "גוואלד גוואלד", **עַד מָתַי יִהְיֶה זֶה לָנוּ לְמוּקָשׁ[7],** – שלא להתפלל בכוונה כפי שצריך להיות, **וְלֹא דַּי לָנוּ בְּכָל הַתּוֹכְחוֹת וְהַצְּרוֹת שֶׁעָבְרוּ עָלֵינוּ ה' יִשְׁמְרֵנוּ, וִינַחֲמֵנוּ בְּכִפְלַיִם לְתוּשִׁיָּה, וִיטַהֵר לִבֵּנוּ לְעָבְדוֹ בֶּאֱמֶת, חִזְקוּ וְאַמְּצוּ לְבַבְכֶם כָּל הַמְיַחֲלִים לַה'[8]. גַּם** – לקבוע, **לִגְמֹר כָּל הַשַּׁ"ס בְּכָל שָׁנָה וְשָׁנָה, וּבְכָל עִיר וָעִיר לְחַלֵּק הַמַּסֶּכְתּוֹת עַל־פִּי הַגּוֹרָל, אוֹ בְּרָצוֹן,** – איזו מסכת ברצונו ללמוד במשך השנה, **וְעִיר שֶׁיֵּשׁ בָּהּ מִנְיָנִים הַרְבֵּה - יִגְמְרוּ** – לימוד כל הש"ס, **בְּכָל מִנְיָן וּמִנְיָן, וְאִם אֵיזֶה מִנְיָן קָטָן מֵהָכִיל** – ואין בו מספיק אנשים לחלק כל הש"ס, **יִצְרְפוּ אֲלֵיהֶם אֲנָשִׁים מֵאֵיזֶה מִנְיָן גָּדוֹל, בְּכֹל יְשָׁנָה, חֹק וְלֹא יַעֲבֹר.** – שמוכרחים לסיים כל הש"ס במשך השנה. **וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מֵהַלּוֹמְדִים הַנַּ"ל** – שלומדים מסכת מהש"ס כפי שחולק, **יִגְמֹר לְעַצְמוֹ** – לומר **בְּכָל שָׁבוּעַ הַ"תְּמַנְיָא אַפֵּי' שֶׁבְּתְהִלִּים** – פרק קיט[9]. – בו כל אות היא התחלה של שמונה פסוקים המתחילים באותה אות; שמונה פסוקים בהתחלת האות אל"ף וכך באות בי"ת עד תי"ו. לבאורה: איזו שייכות יש באמירת תהלים ללימוד הש"ס? – אומר על כך הרבי הקודם נשמתו־עדן בשיחה קדושה[10], שמכאן רואים, מתי לימוד הש"ס הוא בשלימות? – כאשר יחד עם הלימוד ישנה אמירת תהלים, ולאמירת תהלים צריכים ללימוד הש"ס. **וְלִהְיוֹת מֵחֲמַת חֲלִישׁוּת הַדּוֹר אֵין כֹּחַ בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד**

קונטרס אחרון

נא על נפשותיכם. והשמרו והזהרו מאד מאד על התורה ועל העבודה שבלב זו תפלה בכוונה להתחיל כולם יחד כאחד מלה במלה ולא זה בכה וזה בכה וזה דומם וזה משיח שיחה בטילה ה' ישמרנו ועיקר הסיבה וגרמא בנזקין הוא מהיורדים לפני התיבה שהוא הפקר לכל הרוצה לפשוט רגליו החוטף אפרתי או מחמת שאין גם אחד רוצה וכו'. ואי לזאת זאת העצה היעוצה ותקנה קבועה חוק ולא יעבור עוד ח"ו דהיינו לבחור אנשים קבועים הראוים לזה עפ"י הגורל או בריצוי רוב המנין. דהיינו שמתפללים מלה במלה בדרך המיצוע בקול רם ולא מאריכים יותר מדאי ולא מקצרים וחוטפים ח"ו. ועליהם מוטל חובה לירד לפני התיבה כל אחד ואחד ביומו אשר יגיע לו ולאסוף אליו סביב סמוך כל המתפללים בקול קצת עכ"פ ולא בלחש ולא חוטפים ח"ו וכמבואר בתקנות ישנות בכמה עיירות. ועתה באתי לחדשן ולחזקן ולאמצן בל ימוטו עוד לעולם ח"ו (בכ"י גוואלד גוואלד) עד מתי יהיה זה לנו למוקש ולא די לנו בכל התוכחות והצרות שעברו עלינו ה' ישמרנו וינחמנו בכפלים לתושיה ויטהר לבנו לעבדו באמת. חזקו ואמצו לבבכם כל המייחלים לה'. גם לגמור כל הש"ס בכל שנה ושנה ובכל עיר ועיר לחלק המסכתות עפ"י הגורל או ברצון. ועיר שיש בה מנינים הרבה יגמרו בכל מנין ומנין. ואם איזה מנין קטן מהכיל יצרפו אליהם אנשים מאיזה מנין גדול בבל ישונה חק ולא יעבור. וכאו"א מהלומדים הנ"ל יגמור לעצמו בכל שבוע התמניא אפי' שבתהלים קי"ט. ולהיות מחמת

---

4. תענית ב, א. ספרי עה"פ עקב יא, יג. **5.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: (בספר לקוטי ביאורים ס"ע תפז): '"לפשוט רגליו' - ע"פ ל' שו"ת הרשב"א ח"א סי' תנ (הובא בב"י או"ח סנ"ג), 'החוטף' - ראה חולין (קלג, א) יל"ש (הובא בפרש"י) בלק תשסט: 'חוטפין ק"ש'. 'אפרתי' - אולי הכוונה לב' הפי' בזה הובאו ברד"ק (ש"א א, א): מיוחס, פליג חולק בקודשיא כו'". **6.** ראה לקוטי שיחות חכ"ג ע' 415. **7.** ל' הכתוב - וארא ו, ז. **8.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "ל' הכתוב - תהלים לא, כה". **9.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: "לא ראיתי נזהרין בזה". ובמקום אחר מוסיף הרבי: "ולהעיר אשר בכמה מקומות נהוג לומר קאפיטל זה ביום השבת לאחרי תפלת מנחה (וכן הי' נוהג אאמו"ר ז"ל)". **10.** ספר השיחות תש"ד ע' 48.

קונטרס אחרון

חלישות הדור אין כח בכל אחד ואחד להתענות כראוי לו. לזאת עצה היעוצה כמארז"ל כל השומר שבת כהלכתו מוחלין לו על כל עוונותיו. כהלכתו דייקא. לכן מוטל על כל אחד ואחד להיות בקי בהלכתא רבתא לשבתא. וגם יזהר מאד שלא לשוח שום שיחה בטילה ח"ו. בהיות מודעת זאת לי"ח כי בכל המצות יש פנימיות וחיצוניות וחיצונית מהשבת הוא שביתה מעשיה גשמיית כמו ששבת ה' מעשות שמים וארץ גשמיים. ופנימית השבת היא הכוונה בתפלת השבת ובת"ת לדבקה בה' אחד כמ"ש שבת לה' אלקיך וזו היא בחי' זכור. ובחי' שמור בפנימיות היא השביתה מדיבורים גשמיים כמו ששבת ה' מיו"ד מאמרות שנבראו בהם שמים וארץ גשמיים כי זה לעומת זה כו':

לְהִתְעַנּוֹת כָּרָאוּי לוֹ, – כנזכר ב"אגרת התשובה"[11] מספר הצומות שספרי המוסר קבעו לצום על כל חטא – כדי להיות לרצון להקדוש ברוך הוא (אחרי התשובה) כמו לפני החטא, **לְזֹאת עֲצָה הַיְעוּצָה כְּמַאֲמַר רַז"ל[12]: כָּל הַשּׁוֹמֵר שַׁבָּת כְּהִלְכָתוֹ מוֹחֲלִין לוֹ עַל כָּל עֲוֹנוֹתָיו - "כְּהִלְכָתוֹ" דַּיְקָא,** – המלה "**כהלכתו**" היא כאן בדיוק, שכדי להיות שומר שבת כהלכתו – מן ההכרח שתהיה ידיעת הלכות שבת. **לָכֵן מֻטָּל עַל כָּל אֶחָד וְאֶחָד** – חובה, **לִהְיוֹת בָּקִי בְּ"הִלְכְתָא רַבְּתִי לְשַׁבַּתָּא".** – בהלכה הגדולה של שבת, בהתאם ללשון הגמרא[13] בנוגע שצריך למשמש בבגדיו בערב שבת עם חשיכה כדי להישמר מאיסור בשבת. כלומר, ישנן הלכות בהלכות שבת שאינן מורות מה הוא איסור – אלא גם איך להישמר מאיסור. **וְגַם יִזָּהֵר מְאֹד שֶׁלֹּא לָשׂוּחַ שׂוּם שִׂיחָה בְּטֵלָה חַס־וְשָׁלוֹם.** – בשבת. **בִּהְיוֹת מוּדַעַת זֹאת** – ידוע הדבר **לְיוֹדְעֵי חֵן,** – יודעי חכמה נסתרה, תורת הקבלה, **כִּי בְּכָל הַמִּצְוֹת יֵשׁ פְּנִימִיּוּת וְחִיצוֹנִיּוּת,** – הפנימיות והרוחניות של המצוה, וחיצונית והפעולה הגשמית של המצוה, **וְחִיצוֹנִיּוּת** – של המצוה, **מֵהַשַּׁבָּת הִיא שְׁבִיתָה מֵעֲשִׂיָּה גַּשְׁמִיִּית, כְּמוֹ שֶׁשָּׁבַת ה' מֵעֲשׂוֹת שָׁמַיִם וָאָרֶץ גַּשְׁמִיִּים, וּפְנִימִית** – מצות **הַשַּׁבָּת הִיא הַכַּוָּנָה בִּתְפִלַּת הַשַּׁבָּת וּבְתַלְמוּד תּוֹרָה** – להתפלל וללמוד בכוונה, **לְדָבְקָה בַּה' אֶחָד, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[14]: "שַׁבָּת לַה' אֱלֹקֶיךָ",** – שענין השביתה שהיא עליה, כפי שזה באדם בשעה שנח ממלאכה, עולה אז הכוח, שהיה מלובש במלאכה – למקורו בנפש, כך הוא ענין השביתה של שבת, התעלות הנפש (שהיתה עסוקה בימי החול ב"עובדין דחול", בעניני חולין) הנפש עולה ל"ה' אלקיך", ה' אחד. **וְזוֹ** – פנימיות השבת, **הִיא בְּחִינַת "זָכוֹר",** – שני ענינים בשבת "זכור" ו"שמור": "זכור את יום השבת לקדשו", ו"שמור את יום השבת לקדשו"[15], הרי ענין הכוונה והתעלות נפש היהודי בשבת, בתפלה ובתורה – הן הבחינה של "זכור", **וּבְחִינַת "שָׁמוֹר" בִּפְנִימִיּוּת הִיא הַשְּׁבִיתָה מִדִּבּוּרִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ שֶׁשָּׁבַת ה' מִיּוֹ"ד מַאֲמָרוֹת שֶׁנִּבְרְאוּ בָּהֶם שָׁמַיִם וָאָרֶץ גַּשְׁמִיִּים,** – "שמור" בחיצוניות היא השמירה ממלאכה ועשיה, ו"שמור" בפנימיות היא השמירה והמנוחה מדיבורים בענינים גשמיים, **כִּי זֶה לְעֻמַּת זֶה כו'[16]:** – הדיבורים בענינים גשמיים – הם ה"לעומת זה" של שביתת והתעלות היהודי בשבת – בענינים של תפלה ותורה.

---

11. פרק ג'. **12.** שבת קיח, ב. **13.** שבת יב, א. **14.** יתרו כ, י. **15.** ואתחנן ה, יב. **16.** ע"פ קהלת ז, יד.

גוט יום טוב. לְשָׁנָה טוֹבָה בִּלְמוּד הַחֲסִידוּת וְדַרְכֵי הַחֲסִידוּת תִּכָּתֵבוּ וְתֵחָתֵמוּ.

מִמִּכְתַּב אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ"ב]

...י"ט כִּסְלֵו... הַחַג אֲשֶׁר פָּדָה בְּשָׁלוֹם נַפְשֵׁנוּ וְאוֹר וְחַיּוּת נַפְשֵׁנוּ נִתַּן לָנוּ, הַיּוֹם הַזֶּה הוּא רֹאשׁ הַשָּׁנָה לְדאַ"ח [דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, חֲסִידוּת] אֲשֶׁר הִנְחִילוּנוּ אֲבוֹתֵינוּ הַקְּדוֹשִׁים זצוקללה"ה נ"ע זִי"עַ, וְהִיא הִיא תּוֹרַת הַבַּעַל שֵׁם טוֹב זַ"ל.

זֶה הַיּוֹם תְּחִלַּת מַעֲשֶׂיךָ, שְׁלֵמוּת הַכַּוָּנָה הָאֲמִתִּית בִּבְרִיאַת הָאָדָם עֲלֵי אֶרֶץ, לְהַמְשִׁיךְ גִּלּוּי אוֹר פְּנִימִיּוּת תּוֹרָתֵנוּ הַקְּדוֹשָׁה, אֲשֶׁר נִמְשָׁךְ בַּיּוֹם הַזֶּה בִּבְחִינַת הַמְשָׁכָה כְּלִלִית עַל כְּלָלוּת הַשָּׁנָה, וְעָלֵינוּ לְהָעִיר לְבָבֵנוּ בַּיּוֹם הַזֶּה בִּבְחִינַת חֵפֶץ וְרָצוֹן פְּנִימִי וְעֹצְמִי בַּאֲמִתַּת נְקוּדַת לְבָבֵנוּ, שֶׁיָּאִיר נַפְשֵׁנוּ בְּאוֹר פְּנִימִיּוּת תּוֹרָתוֹ יִתְבָּרֵךְ.

מִמַּעֲמַקִּים קָרָאתִיךָ ה', לְהַמְשִׁיךְ בְּחִינַת עֹמֶק וּפְנִימִיּוּת תּוֹרַת ה' וּמְצוֹת ה' מִבְּחִינַת פְּנִימִיּוּת וְעֹצְמוּת אוֹר־אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁיָּאִיר בִּפְנִימִיּוּת נַפְשֵׁנוּ, אֲשֶׁר כָּל עַצְמוּתֵינוּ (רוֹצֶה לוֹמַר כָּל מְצִיאוּתֵנוּ, הֶעָצֵם וְהַהִתְפַּשְׁטוּת כו') יִהְיוּ אֵלָיו יִתְבָּרֵךְ לְבַד, לְגָרֵשׁ מֵאִתָּנוּ כָּל מִדָּה רָעָה וּמְגֻנָּה מֵהַמִּדּוֹת הַטִּבְעִיּוֹת, כִּי אִם כָּל עֲשִׂיּוֹתֵנוּ וְעִנְיָנֵינוּ (הֵן בַּעֲבוֹדָה הַיְנוּ תְּפִלָּה וְתוֹרָה וּמִצְוֹת, וְהֵן בְּעִנְיְנֵי עוֹלָם הַמְכָרְחִים לְקִיּוּם הַגּוּף) יִהְיוּ בְּכַוָּנָה אֲמִתִּית לְשֵׁם שָׁמַיִם אֲשֶׁר חֵפֶץ ה' כו', וְה' יִתְבָּרֵךְ אָב הָרַחֲמִים יְרַחֵם עָלֵינוּ וְיַנְחֵנוּ בַּדֶּרֶךְ הַטּוֹבָה וְהַיְשָׁרָה יָשָׁר יֶחֱזוּ פָּנֵימוֹ. . .

יום שבת קודש י"ט כסלו

מורה שיעור לשנה פשוטה: מעמ' א, ספר לקוטי אמרים הנקרא בשם... עד עמ' ג, ז"ל נבג"מ.

סֵפֶר לִקּוּטֵי אֲמָרִים חֵלֶק רִאשׁוֹן הַנִּקְרָא בְּשֵׁם סֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים

בדף–השער של ספר ה"תניא", כותב רבנו הזקן, שהספר: **מְלֻקָּט מִפִּי סְפָרִים וּמִפִּי סוֹפְרִים קְדוֹשֵׁי עֶלְיוֹן נִשְׁמָתָם־עֵדֶן, מְיֻסָּד עַל פָּסוּק[1] "כִּי קָרוֹב אֵלֶיךָ הַדָּבָר מְאֹד, בְּפִיךָ וּבִלְבָבְךָ לַעֲשׂוֹתוֹ"**; – הלב, הפה והעשיה הם שלשת הכוחות: מחשבה, דיבור ומעשה, בהם מתלבשת הנפש, כדי לבצע את רצונה. כלומר, שלשה אלה הם כלי הביצוע של הנפש: "בפיך" – בכוח הדיבור שלך; "ובלבבך" – בכוח המחשבה שלך; "לעשותו" – בכוח המעשה שלך. במובן עמוק יותר, רומזת המלה "ובלבבך" לא רק על המחשבה, כי־אם גם על רגשי הלב, אהבה ויראה, לאהוב את הקב"ה ולירא מפניו: כשיהודי מקיים מצוה משום אהבתו להקב"ה, וביודעו שהדרך היחידה להתיחד עם הקב"ה, היא על־ידי קיום מצוותיו – נעשות אז המצוות מתוך רגש פנימי של חיות ועונג. כמי שעושה רצונו של ידידו האהוב עליו, שעשייתו היא בעונג ובחיות מיוחדים, הוא מתייגע אז לבצע הכל במדויק, לכל פרטיו, כדי להניח דעת ידידו. הרגש של יראת שמים, לירא מהקב"ה, פועל על היהודי, להימנע מלעשות דבר בניגוד לרצון הקב"ה. יהודי שומר על עצמו שלא להיכשל בעשיית עבירה בגלל רגש היראה שלו כלפי הקב"ה. זאת אומר לנו מחבר ספר ה"תניא", שהספר מבוסס על פסוק זה, לפיו קרוב הדבר של תורה ומצוות לקיימו מתוך רגש של אהבת ה' ויראת ה'. **לְבָאֵר הֵיטֵב, אֵיךְ הוּא קָרוֹב מְאֹד,** – מטבע האדם להיות לבו נוטה לתאוות גופניות, וכדי שהלב יתאווה לאלקות, נדרש להפוך את רגשות הלב בפועל מקצה אחד – מתאוות העולם־הזה, לקצה הפוך – לקדושה. כן מאד קשה לאדם לנטוע בלבו רגש היראה מהקב"ה, כמאמר הגמרא[2]: "וכי יראה מילתא זוטרתא היא", האם יראה היא דבר קטן? – כיצד, איפוא, אומר הפסוק ש"קרוב הדבר"? דבר זה בא ה"תניא" להסביר, **בְּדֶרֶךְ אֲרֻכָּה וּקְצָרָה, בְּעֶזְרַת ה' יִתְבָּרֵךְ.** – בשני אופנים מוסבר בספר, כיצד קרוב הדבר: "בדרך ארוכה" – על־ידי התבוננות, העמקת מחשבתו בגדולתו של הקב"ה ובחסדיו, יכול היהודי לעורר בעצמו אהבה להשי"ת ולירא מפניו; "בדרך קצרה" – על־ידי שמעורר את האהבה המסותרת שבקרבו, הנטועה בטבע מתולדתו בלבו של כל אחד מישראל, ואשר יש רק לעוררה ולגלותה. ועל כך מבוסס ספר ה"תניא". אגב, הספר נקרא בשם "תניא", על שם המלה הראשונה, בה פותח המחבר, רבנו הזקן, את ספרו.

ספרי' — אוצר החסידים — ליובאוויטש

קובץ
שלשלת האור

היכל שלישי

שער ראשון

ספר
לקוטי אמרים
חלק ראשון
הנקרא בשם
ספר של בינונים

מלוקט מפי ספרים ומפי סופרים קדושי עליון נ"ע מיוסד על פסוק כי קרוב אליך הדבר מאוד בפיך ובלבבך לעשותו. לבאר היטב איך הוא קרוב מאוד בדרך ארוכה וקצרה בעזה"י.

על הסכמותיהם של הצדיקים רבי יהודא ליב הכהן ורבי זושא, מביא הרבי (מוהריי"צ) נ"ע באחד ממכתביו[1] קבלה מהרבי האמצעי, שרבנו הזקן כתב את ספר ה"תניא" במשך עשרים שנה, הוסיף והחסיר[2], ודייק דיוק רב בכל מילה, (ומביא דוגמה – אם לכתוב מילה מסויימת עם וא"ו או בלי וא"ו); עד שזיקק את הספר ב"חסר ויתיר" ורק אז, נתן רשות להעתיקו ולהפיצו ברבים. ברם, עקב "העתקות רבות" ו"העתקות שונות" על ידי אנשים שונים, "רבו כמו רבו הטעויות־סופר במאד מאד" (וכפי שמובא במקום אחר, היו גם כאלה ש"תואנה הם מבקשים" והכניסו במכוון שגיאות בענינים שונים, כדי שהענינים לא יתקבלו כפי מובנם האמיתי, וכך יתעורר רעש וכו'[3]).

שלח אז רבנו הזקן שלוחים מיוחדים אל הצדיקים רבי יהודא ליב הכהן ורבי זושא, לבקש הסכמתם להדפסת ספר ה"תניא". כפי שכתוב במכתב האמור[4] היו השלוחים, החסידים המפורסמים של רבנו הזקן – רבי משה ווילנקר, רבי פנחס משקלוב ורבי יצחק משה מיאס. אותם שלח רבנו הזקן להתייעץ עם הצדיקים האמורים אודות הדפסת הספר ולקבל הסכמתם. שני הצדיקים ביטאו את התפעלותם מספר ה"תניא". רבי יהודא ליב הכהן אמר: "ספר התניא הוא קטורת לכל המגיפות הרוחניות של עקבות משיחא".

רבי זושא אמר: "עם ה"תניא" ילכו יהודים לקראת משיח צדקנו".

שני הצדיקים כתבו הסכמותיהם בשבוע של פרשת תבוא, בגלל[5] שני טעמים:

---

1. דברים ל, יד. **2.** ברכות לג, ב. **1.** נדפס בספר 'קיצורים והערות על ספר התניא. עמוד קכא. **2.** וראה (ועיין) בלקו"א מהדורא קמא (נדפס בהוצאת קה"ת, ברוקלין, נ.י. תשמ"ב) ובהערות וכו' שם. ומסתבר לומר שהיו כו"כ שינויים עוד קודם הכת"י הראשון ("הקונטרסים") שניתן לרבים ולהעתקה - **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** **3.** ועפ"ז יומתק לשון אדה"ז בסוף הקדמתו "סופרים שונים ומשונים", והוספתו אחר כך "מכל סיג וט"ס" - **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** **4.** בספר הקיצורים עמוד קכ"ה. **5.** ספר הקיצורים, שם.

א) שכן, על ידי לימוד בעיון בספר ה"תניא" מקיימים "כי תבוא אל הארץ" ברוחניות, שזהו ההתגלות של הרצון העצמי של הנשמה (ארץ מלשון רצון, כמאמר רז"ל[6] "למה נקרא שמה ארץ – שרצתה לעשות רצון קונה"). המלה "רצתה" מתפרשת גם כן בלשון "רצון".

ב) על ידי הדרכים בעבודת ה' המובאות בספר ה"תניא", מהפכים את הקללה (התוכחה של 'משנה תורה' בפרשת כי־תבוא) לברכה.

בהזכירם בהסכמותיהם את השנה בה הן נכתבו, ביטאו באמצעות ציון השנה את דעתם הקדושה על ספר ה"תניא".

הרב הצדיק רבי יהודא ליב הכהן כתב שנת "תקנ"ו", שהיא ראשי תיבות: "תניא קטורת נשמה ורוח" (המרמז שה"תניא" הוא כאמור קטורת לכל המגיפות הרוחניות של עקבתא דמשיחא);

והרב הצדיק רבי זושא ציין את השנה במלה "פדותינ"ו", הפדות שלנו – להדגיש, כאמור, שבספר זה ילכו בני ישראל לקראת משיח צדקנו.

הַסְכָּמַת הָרַב הֶחָסִיד הַמְפֻרְסָם, אִישׁ אֱלֹהִי, קָדוֹשׁ יֵאָמֵר לוֹ, מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי מְשֻׁלָּם זוּסִיל מֵאֲנִיפָּאלִי:

הִנֵּה בִּרְאוֹתִי אֶת הַכְּתָבִים שֶׁל הָרַב הַאי גָּאוֹן – כפי הידוע, קראו במזריטש לרבנו הזקן "הרב", מפני שבו בחר הרב המגיד ממזריטש לכתוב את ה"שולחן ערוך" שלו, ותלמידי הרב המגיד, החבריא קדישא, הכתירוהו בשם "רב", כי "הלכתא כרב", **אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ וְטָהוֹר אַסְפַּקְלַרְיָא הַמְּאִירָה,** – המאיר כל דבר באור גלוי בבהירותו המלאה[7]. **וְטוֹב אֲשֶׁר עָשָׂה** – רבנו הזקן בכוחותיו האלקיים. **וַאֲשֶׁר הִפְלִיא ה' חַסְדּוֹ וְנָתַן בְּלִבּוֹ הַטָּהוֹר לַעֲשׂוֹת אֶת כָּל אֵלֶּה** – להעלות על הכתב הענינים של ספר ה"תניא", **לְהַרְאוֹת עַם ה' דְּרָכָיו הַקְּדוֹשִׁים. וּרְצוֹנוֹ** – של רבנו הזקן, **הָיָה שֶׁלֹּא לְהַעֲלוֹת אֶת הַכְּתָבִים הָהֵם לְבֵית הַדְּפוּס מֵחֲמַת שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ בְּכָךְ. רַק מַחֲמַת הִתְפַּשְּׁטוּת הַקּוּנְטְרֵסִים הָהֵם בְּקֶרֶב כָּל יִשְׂרָאֵל בְּהַעְתָּקוֹת רַבּוֹת מִידֵי סוֹפְרִים מְשֻׁנִּים,** – הוא משתמש במלה "משונים" ולא "שונים", ואפשר שברצונו לציין בכך על אלה שזייפו במכוון ענינים מסויימים ב"תניא", **וּמֵחֲמַת רִבּוּי הַעְתָּקוֹת שׁוֹנוֹת, רַבּוּ הַטָּעוּיוֹת־סוֹפֵר בִּמְאֹד, וְהֻכְרַח לְהָבִיא הַקּוּנְטְרֵסִים הָהֵם לְבֵית הַדְּפוּס.** – ספר ה"תניא" התפשט אז ב"קונטרסים"; ולהעיר, שגם אחרי שנדפס, לא היה עליו השם, ובודאי שכך צוה רבנו הזקן ובאופן זה נתן רשות להדפיס את ה"תניא".

וְהֵעִיר ה' אֶת רוּחַ הַשֻּׁתָּפִים, הֲרֵי הוּא הָרַבָּנִי הַמֻּפְלָג הַוָּתִיק מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי שָׁלוֹם שֶׁכְנָא בֶּן מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי נֹחַ, וַהֲרֵי הוּא הָרַבָּנִי הַמֻּפְלָג הַוָּתִיק מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי מָרְדְּכַי בֶּן מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי שְׁמוּאֵל הַלֵּוִי[8], לְהָבִיא הַקּוּנְטְרֵסִים הָהֵם לְבֵית הַדְּפוּס בִּסְלָאוִוִיטָא. וּלְפָעֲלָא טָבָא אָמַרְתִּי יִישַׁר חֵילָא. – ולפעולה טובה זו אני אומר יישר כוח. **אַךְ עָלוּ בְּלִבָּם** – של המדפיסים, **מָגוֹר מִסָּבִיב מִן הַדְּפוּסִים אֲשֶׁר רַבּוּ, שֶׁדַּרְכָּן לְהַזִּיק** – לזולת, **וּלְקַלְקֵל הַמְאֻשָּׁרִים.** – את הישרים והמורשים. **אִי לְזֹאת,** – לכן, **גָּמַרְנוּ בְּלִבֵּנוּ לִתֵּן הַסְכָּמָה, לְבַל יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְאֶת רַגְלוֹ[9]** – ויש לומר שכוונת מלים אלו, שהוא עצמו לא ידפיסו מחדש וגם לא ימסור את הספר לאחרים להדפסה, שלא **לִגְרֹם לְהַמַּדְפִּיסִים הַנִּזְכָּרִים לְעֵיל שׁוּם הֶזֵּק חַס־וְשָׁלוֹם בְּהַשָּׂגַת גְּבוּל בְּשׁוּם אֹפֶן. וְאָסוּר לְשׁוּם אָדָם לִדְפוֹס** – להדפיס, **הַסֵּפֶר הַנַּ"ל** – ספר ה"תניא", **בִּלְתִּי יְדִיעַת הַמַּדְפִּיסִים הַנַּ"ל, עַד מֶשֶׁךְ חָמֵשׁ שָׁנִים רְצוּפִים מִיּוֹם דִּלְמַטָּה.** – בו נכתבה הסכמה זו. **וְשׁוֹמֵעַ לִדְבָרַי אֵלֶּה - יָבֹא עָלָיו בִּרְכַּת טוֹב. הֲלֹא כֹּה דִּבְרֵי הַדּוֹרֵשׁ זֹאת לִכְבוֹד הַתּוֹרָה, הַיּוֹם יוֹם ג' שֶׁנִּכְפַּל בּוֹ "כִּי טוֹב",** – ביום שלישי למעשה בראשית, נאמר פעמיים "כי טוב", **פָּרָשַׁת תָּבֹא, שְׁנַת פְּדוּתֵנוּ לְפֶרֶט קָטָן.** – תקנ"ו בגימטריא פדותינ"ו, לפרט קטן, בלי לחשב את שנות האלפים מאז בריאת העולם, כי־אם מספר השנים של מאות, עשרות וכו' לאלף הנוכחי.

הַקָּטָן מְשֻׁלָּם זוּסִיל מֵאֲנִיפָּאלִי.

הסכמת

הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר **משולם זוסיל מאניפאלי:**

הנה בראותי את הכתבים של הרב האי גאון איש אלקים קדוש וטהור אספקלריא המאירה וטוב אשר עשה ואשר הפליא ה' חסדו ונתן בלבו הטהור לעשות את כל אלה להראות עם ה' דרכיו הק'. ורצונו היה שלא להעלות את הכתבים ההם לבית הדפוס מחמת שאין דרכו בכך. רק מחמת התפשטות הקונטרסים ההם בקרב כל ישראל בהעתקות רבות מידי סופרים משונים ומחמת ריבוי העתקות שונות רבו הט"ס במאד. והוכרח להביא הקונטרסים ההם לבית הדפוס. והעיר ה' את רוח השותפים ה"ה הרבני המופלג הותיק מוהר"ר **שלום שכנא** במוהר"ר **נח** וה"ה הרבני המופלג הותיק מוהר"ר **מרדכי** במהור"ר **שמואל הלוי** להביא הקונטרסים ההם לבית הדפוס בסלאוויטא ולפעלא טבא אמרתי יישר חילא אך עלו בלבם מגור מסביב מן הדפוסים אשר רבו שדרכן להזיק ולקלקל המאושרים אי לזאת גמרנו בלבינו ליתן הסכמה לבל ירים איש את ידו ואת רגלו לגרום להמדפיסים הנזכרים לעיל שום היזק חס ושלום בהשגת גבול בשום אופן. ואסור לשום אדם לדפוס הספר הנ"ל בלתי ידיעת המדפיסים הנ"ל עד משך חמש שנים רצופים מיום דלמטה ושומע לדברי אלה יבא עליו ברכת טוב הכ"ד הדורש זאת לכבוד התורה היום יום ג' שנכפל בו כי טוב פרשת תבא שנת **פדותינו** לפ"ק.

הקטן **משולם זוסיל מאניפאלי.**

הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר **יהודא ליב הכהן:**

חכמת אדם תאיר פני הארץ בראותי ידי קדש **המחבר הרב הגאון** איש אלקים קדוש וטהור חסיד ועניו אשר מכבר נגלה מסתריו יושב בשבת תחכמוני אכל **אדונינו מורינו ורבינו גאון עולם** ודלה מים **מבאר מים** חיים וכעת ישמח **ישראל** בהגלות דברי קדשו המחובר להביא לבית הדפוס ללמד לעם ה' דרכי קדש כאשר כל אחד יחזה בפנימיות דבריו והמפורסם אין צריך ראיה רק מחשש קלקול הדבר שלא יגרום היזק למדפיסים באתי ליתן תוקף ואזהרה לבל ירים איש את ידו ורגלו לדפוס עד משך חמש שנים מיום דלמטה ושומע לדברי אלה יבוא עליו ברכת טוב הכ"ד המדבר זאת לכבוד התורה היום יום ג' פרשה תבא תקנ"ו לפ"ק.

יהודא ליב הכהן.

---

6. ב"ר ה, ז. 7. וכידוע החידוש דאספקלריא המאירה - ראה יבמות מט, ב חידוש משה רבינו ("כל הנביאים נסתכלו באספקלריא שאינה מאירה, משה נסתכל באספקלריא המאירה"). וכמבואר מעלת משה רבינו בזה ברמב"ם הל' יסודי התורה פ"ז ובמו"נ ח"ב פרק ל"ה. ובפי' המשניות בהקדמתו לפ' חלק, יסוד ז. - **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** 8. הראשון היה חתנו של רבנו הזקן, אביו של הרבי ה"צמח צדק"; והשני, ר' מרדכי הורביץ. המדפיס משקלוב. 9. כלשון הכתוב בראשית מא, מד.

הַסִּכְמַת הָרַב הֶחָסִיד הַמְפֹרְסָם, אִישׁ אֱלֹהִי, קָדוֹשׁ יֹאמַר לוֹ, מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הָרַב רַבִּי יְהוּדָא לֵיב הַכֹּהֵן:

חָכְמַת אָדָם תָּאִיר פְּנֵי הָאָרֶץ, בִּרְאוֹתִי יְדֵי[10] קֹדֶשׁ – כתבי, הַמְחֻבָּר הָרַב הַגָּאוֹן אִישׁ אֱלֹקִים קָדוֹשׁ וְטָהוֹר חָסִיד וְעָנָו, אֲשֶׁר מִכְּבָר נִגְלָה מִסְתָּרָיו, – שלמרות השתדלותו להישאר נסתר, שלא ידעו מצדקותו ומגדולתו, כבר מזמן נתגלו צדקותו וגדלותו, יוֹשֵׁב בְּשֶׁבֶת תַּחְכְּמוֹנִי[11] אֵצֶל אֲדוֹנֵנוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ גָּאוֹן עוֹלָם, – וי"ל כפשוטו בנגלה – והכוונה על הרב המגיד ממזריטש, וְדָלָה מַיִם – למד תורה, מִבְּאֵר מַיִם חַיִּים, – יש המפרשים שבמלה "מבאר" – אותיות אברם – הוא מרמז על רבי אברהם "המלאך" בנו של הרב המגיד ממזריטש, וְכָעֵת יְשַׁמַּח יִשְׂרָאֵל – הכוונה על הבעל־שם־טוב, ששמו הקדוש היה ישראל, בְּהִגָּלוֹת דִּבְרֵי קָדְשׁוֹ – התגלות דברי הבעל־שם־טוב היא ב"תניא", בו מתגלים דברי הבעל־שם־טוב בשכל והשגה של חב"ד, הַמְּחֻבָּר לְהָבִיא לְבֵית הַדְּפוּס – כדי לְלַמֵּד לְעַם ה' – לבני ישראל, דַּרְכֵי קֹדֶשׁ, כַּאֲשֶׁר כָּל אֶחָד יֶחֱזֶה – יראה, בִּפְנִימִיּוּת דְּבָרָיו, וְהַמְּפֹרָסָם אֵין צָרִיךְ רְאָיָה. – ובגלל כך לא היה ספר זה זקוק להסכמה, רַק מֵחֲשַׁשׁ קִלְקוּל הַדָּבָר – של הדפסת הספר, שֶׁלֹּא יִגְרוֹם חֶזֶק לַמַּדְפִּיסִים, בְּאֹתִי לִתֵּן תֹּקֶף וְאַזְהָרָה לְכָל יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ וְרַגְלוֹ לִדְפּוֹס – להדפיס את הספר, עַד מֶשֶׁךְ חֲמֵשׁ שָׁנִים מִיּוֹם דִּלְמַטָּה. וְשׁוֹמֵעַ לִדְבָרַי אֵלֶּה - יָבֹא עָלָיו בִּרְכַּת טוֹב. הֵלֹא כֹּה דִּבְרֵי הַמְדַבֵּר זֹאת לִכְבוֹד הַתּוֹרָה, הַיּוֹם יוֹם ג' פָּרָשָׁה תָּבֹא תקנ"ו לְפֶרֶט קָטָן.

יְהוּדָא לֵיב הַכֹּהֵן[12].

שמעתי מהחסיד המפורסם, רבי יצחק מתמיד, זכרונו לברכה: כשהשלוחים הביאו את ה"תניא" לאניפאלי, אל רבי יהודא לייב הכהן ורבי זושא, הם השאירו בידם את הקונטרסים למשך הלילה, כדי שהצדיקים יעיינו בהם. בשעה שעיין ב"תניא", באמצע הלילה, נכנס רבי יהודה לייב הכהן בהתפעלות עצומה ובתהלהבות רבה, ומבלי יכולת לעצור בתוכו את ההתרגשות הגדולה, החליט ללכת אל רבי זושא (שניהם דרו באניפאלי), להתחלק אתו בהתלהבותו המרובה מספר ה"תניא". אותו דבר אירע גם אצל רבי זושא, שגם הוא לא היה יכול לעצור בקרבו את ההתרגשות הגדולה, והחליט ללכת אל רבי יהודה לייב הכהן – כך שהם נפגשו ברחוב בהלכם אחד אל השני, ו"אניפאלי כולה בערה...".

הסכמת

הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר משולם זוסיל מאניפאלי:

הנה בראותי את הכתבים של הרב האי גאון איש אלקים קדוש וטהור אשפקלריא המאירה וטוב אשר עשה ואשר הפליא ה' חסדו ונתן בלבו הטהור לעשות את כל אלה להראות עם ה' דרכיו הק'. ולאמונו היה שלא להעלות את הכתבים ההם לבית הדפוס מחמת שאין דרכו בכך. רק מחמת התפשטות הקונטרסים ההם בקרב כל ישראל בהעתקות רבות מידי סופרים משונים ומחמת ריבוי העתקות שונות רבו הט"ס במאד. והוכרח להביא הקונטרסים ההם לבית הדפוס. והעיר ה' את רוח השותפים ה"ה הרבני המופלג הותיק מוהר"ר שלום שבנא במוהר"ר נח וה"ה הרבני המופלג הותיק מוהר"ר מרדכי במהור"ר שמואל הלוי להביא הקונטרסים ההם לבית הדפוס בשלמוויטא ולפעלא טבא אמרתי ויאל חילא אך עלו בלבם מגור מסביב מן הדפוסים אשר רבו שדרכן להזיק ולקלקל המאוסרים אי לזאת גמרנו בלבינו ליתן הסכמה לכל יריס אים את ידו ואת רגלו לגרום להמדפיסים הנזכרים לעיל שום היזק חס ושלום בהשגת גבול בשום אופן. ואסור לשום אדם לדפוס הספר הנ"ל בלתי ידיעת המדפיסים הנ"ל עד משך חמש שנים לאופים מיום למטה ושומע לדברי אלה יבא עליו ברכת טוב הנ"ל והודש זאת לכבוד התורה היום יום ג' שנכפל בו כי טוב פרשת תבא שנת פדותינו לפ"ק.

הקטן משולם זוסיל מאניפאלי.

הרב החסיד המפורסם איש אלהי קדוש יאמר לו מוהר"ר **יהודא ליב הכהן:**

חכמת אדם תאיר פני הארץ בראותי ידי קדש המחבר הרב הגאון איש אלקים קדוש וטהור חסיד וענוי אשר מכבר נגלה מסתריו יושב בשבת תחכמוני אצל אדונינו מורינו ורבינו **גאון עולם** ולה מים **מבאר מים חיים** וכעת ישמח **ישראל** בהגלות דברי קדשו המחובר להביא בדפוס ללמד לעם ה' דרכי קדש כאשר כל אחד יחזה בפנימיות דבריו והמפורסם אין צריך לאיה רק מחשש קלקול הדבר שלא יגרום היזק למדפיסים באתי ליתן תוקף ואזהרה לכל יריס אים את ידו ורגלו לדפוס עד משך חמש שנים מיום למטה ושומע לדברי אלה יבא עליו ברכת טוב הנ"ל המדבר זאת לכבוד התורה היום יום ג' פרשה תבא תקנ"ו לפ"ק.

יהודא ליב הכהן.

---

10. ואולי השמטת המעתיק יש כאן, וצ"ל "כתבי ידי" - כבהסכמה הקודמת - **הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א.** **11.** לשון הכתוב שמואל ב כג, ח. **12.** בעהמ"ס "אור הגנוז". וי"ל שזהו הטעם להחידוש הכי גדול: כתיבת הסכמה מהצ"צ לספר - הוא ספר הנ"ל. ראה בית רבי, תולדות הרב פרק נד.

הסכמת

הרבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע.

היות שהוסכם אצלינו ליתן רשות והרמנא להעלות על מכבש הדפוס לזכרון לבנ"י כתוב דברי יושר ואמת דברי אלקים חיים של א"א מו"ר ז"ל כתובים בכתב ידו הקדושה בעצמו ולשונו הקדוש שכל דבריו כגחלי אש בוערות ילהיבו הלבבות לקרבן לאביהן שבשמים. ובשם אגרת הקדש נקראו שרובם היו אגרת שלוח מאת כ"ק להורות לעם ה' הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון ומחמת שבכמה מקומות הציב לו ציונים בס' לקוטי אמרים שלו וד"ת עניים במקום אחד ועשירים במ"א ומה גם בשביל דבר שנתחדש בו קונטרס אחרון על איזה פרקים אשר כתב בעת חיברו הס' לק"א פלפול ועיון עמוק על מאמרי זהר וע"ח ופע"ח שנראים כסותרים זא"ז וברוח מבינתו מישבם כל דיבור על אופניו שכתב בלק"א ראו ראינו שראוי ונכון לחברם עם ספר לקוטי אמרים ואגה"ת של כ"ק א"א מו"ר ז"ל. אי לזאת באנו להטיל גודא רבה וגזרת נח"ש דרבנן דלית לה אסוותא שלא ירים איש את ידו להדפיס כתבניתם או זה בלא זה משך חמשה שנים מיום דלמטה ברם כגון דא צריך לאודועי שבעו"ה ספו תמו כתבי ידו הקדושה בעצמו אשר היו בדקדוק גדול לא חסר ולא יתר אות א' ולא נשאר כ"א זה המעט מהרבה אשר נלקטו אחד לאחד מהעתקות המפוזרים אצל התלמידים ואם המצא תמצא איזה טעות שגיאות מי יבין ימצא הטעות דמוכח מטעות סופר והכוונה תהיה ברורה:

נאום **דוב בער** בא"א מו"ר הגאון החסיד קדוש ישראל מרנא ורבנא **שניאור זלמן** ז"ל נבג"מ.

ונאום **חיים אברהם** בא"א מו"ר הגאון החסיד מרנא ורבנא **שניאור זלמן** זצ"ל נבג"מ.

ונאום **משה** בא"א מו"ר הגאון החסיד **שניאור זלמן** ז"ל נבג"מ.

הסכמת רבנים שי' בני הגאון המחבר ז"ל נ"ע.

היות שהוסכם אצלינו ליתן רשות והרמנא להעלות על מכבש הדפוס לזכרון לבנ"י כתוב דברי יושר ואמת דברי אלקים חיים של א"א מו"ר ז"ל כתובים בכתב ידו הקדושה בעצמו ולשונו הקדוש שכל דבריו כגחלי אש בוערות ילהיבו הלבבות לקרבן לאביהן שבשמים. ובשם אגרת הקדש נקראו שרובם היו אגרת שלוח מאת כ"ק להורות לעם ה' הדרך ילכו בה והמעשה אשר יעשון ומחמת שבכמה מקומות הציב לו ציונים בס' לקוטי אמרים שלו וד"ת עניים במקום אחד ועשירים במ"א ומה גם בשביל דבר שנתחדש בו קונטרס אחרון על איזה פרקים אשר כתב בעת חיברו הס' לק"א פלפול ועיון עמוק על מאמרי זהר וע"ח ופע"ח שנראים כסותרים זא"ז וברוח מבינתו מישבם כל דיבור על אופניו שכתב בלק"א ראו ראינו שראוי ונכון לחברם עם ספר לקוטי אמרים ואגה"ת של כ"ק א"א מו"ר ז"ל. אי לזאת באנו להטיל גודא רבה וגזרת נח"ש דרבנן דלית לה אסוותא שלא ירים איש את ידו להדפיס כתבניתם או זה בלא זה משך חמשה שנים מיום דלמטה ברם כגון דא צריך לאודועי שבעו"ה ספו תמו כתבי ידו הקדושה בעצמו אשר היו בדקדוק גדול לא חסר ולא יתר אות א' ולא נשאר כ"א זה המעט מהרבה אשר נלקטו אחד לאחד מהעתקות המפוזרים אצל התלמידים ואם המצא תמצא איזה טעות שגיאות מי יבין, יִמָּצֵא הטעות דמוכח מטעות סופר, – מהכתב ממנו הדפיסו את הספר, וְהַכַּוָּנָה – של הענין, תִּהְיֶה בְּרוּרָה:

נאום דֹּב בֶּער בֶּן אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הֶחָסִיד קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מָרָנָא וְרַבָּנָא[16] שְׁנֵיאוֹר זַלְמָן זַ"ל, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים. (הרבי האמצעי).

ונאום חַיִּים אַבְרָהָם בֶּן אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הֶחָסִיד מָרָנָא וְרַבָּנָא שְׁנֵיאוֹר זַלְמָן זַצ"ל, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים.

ונאום מֹשֶׁה בֶּן אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הֶחָסִיד שְׁנֵיאוֹר זַלְמָן זַ"ל, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים.

הַסְכָּמַת הָרַבָּנִים שֶׁיִּחְיוּ בְּנֵי הַגָּאוֹן הַמְחַבֵּר זַ"ל נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן.

הֱיוֹת שֶׁהֻסְכַּם אֶצְלֵנוּ לִתֵּן רְשׁוּת וְהַרְמָנָא – וכוח הרשאה, לְהַעֲלוֹת עַל מַכְבֵּשׁ הַדְּפוּס לְזִכָּרוֹן לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל כָּתוּב דִּבְרֵי יֹשֶׁר וֶאֱמֶת – דברי היושר והאמת הכתובים, דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים – כך נקראת תורת החסידות, שֶׁל אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ זַ"ל כְּתוּבִים בִּכְתַב יָדוֹ הַקְּדוֹשָׁה בְּעַצְמוֹ וּלְשׁוֹנוֹ הַקָּדוֹשׁ, שֶׁכָּל דְּבָרָיו כְּגַחֲלֵי אֵשׁ בּוֹעֲרוֹת – אשר יַלְהִיבוּ הַלְּבָבוֹת לְקָרְבָּן לַאֲבִיהֶן שֶׁבַּשָּׁמַיִם, וּבְשֵׁם אַגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ נִקְרְאוּ, שֶׁרֻבָּם הָיוּ אַגֶּרֶת שָׁלוּחַ מֵאֵת כְּבוֹד קָדְשׁוֹ לְהוֹרוֹת לְעַם ה' הַדֶּרֶךְ יֵלְכוּ בָהּ – הכוונה מן הסתם לעניני העבודה הפנימית, כמו התעוררות אהבת ה' ויראת ה' בעבודת התפלה, ההתעוררות ללימוד התורה, וְהַמַּעֲשֶׂה אֲשֶׁר יַעֲשׂוּן, – ההתעוררות בענינים של צדקה וכדומה. וּמַחֲמַת שֶׁבְּכַמָּה מְקוֹמוֹת[13] – ב"אגרת הקדש", הִצִּיב לוֹ צִיּוּנִים בְּסֵפֶר לִקּוּטֵי אֲמָרִים שֶׁלּוֹ, וְדִבְרֵי תּוֹרָה עֲנִיִּים בְּמָקוֹם אֶחָד וַעֲשִׁירִים בְּמָקוֹם אַחֵר[14], – שלכן אפשרי הדבר שענינים ב"אגרת הקדש" יהיו יותר מוסברים ומובנים מאשר כפי שהם מוסברים בספר "לקוטי אמרים"; ולאידך, ענינים בספר "לקוטי אמרים" יהיו מוסברים ומובנים יותר מאשר כפי שהם מוסברים בספר "אגרת הקדש"; וּמַה גַּם בִּשְׁבִיל דָּבָר שֶׁנִּתְחַדֵּשׁ בּוֹ – ב"אגרת הקדש" המוסיף חידוש וביורר בספר "לקוטי אמרים" – קוּנְטְרֵס אַחֲרוֹן עַל אֵיזֶה פְּרָקִים – מספר "לקוטי אמרים", אֲשֶׁר כָּתַב – רבנו הזקן, בְּעֵת חִבְּרוֹ הַסֵּפֶר לִקּוּטֵי אֲמָרִים - פִּלְפּוּל וְעִיּוּן עָמֹק עַל מַאֲמְרֵי זֹהַר וְ'עֵץ חַיִּים' וּ'פְּרִי עֵץ חַיִּים' שֶׁנִּרְאִים כְּסוֹתְרִים זֶה אֶת זֶה, וּבְרוּחַ מִבִּינָתוֹ מְיַשְּׁבָם – רבנו הזקן, כָּל דִּבּוּר עַל אוֹפְנָיו שֶׁכָּתַב בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים, – הרי שזה נוגע ישירות לספר "לקוטי אמרים" – רָאוּ רָאִינוּ שֶׁרָאוּי וְנָכוֹן לְחַבְּרָם – להדפיסם יחד עם סֵפֶר 'לִקּוּטֵי אֲמָרִים' וְ'אִגֶּרֶת הַתְּשׁוּבָה' שֶׁל כְּבוֹד קְדֻשַּׁת אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ זַ"ל. אִי לְזֹאת, – לכן, בָּאנוּ לְהָטִיל גּוּדָא רַבָּה – איסור גדול, וּגְזֵרַת נִידוּי חֵרֶם שַׁמְתָּא דְּרַבָּנָן - דְּלֵית לָהּ אָסְוָתָא, – שאין לה רפואה (שאי אפשר להתירה), שֶׁלֹּא יָרִים אִישׁ אֶת יָדוֹ לְהַדְפִּיס – את הספר, כְּתַבְנִיתָם – "לקוטי אמרים" ו"אגרת הקודש" יחד, אוֹ זֶה בְּלֹא זֶה מֶשֶׁךְ חֲמִשָּׁה שָׁנִים מִיּוֹם דִּלְמַטָּה[15]. בְּרַם כְּגוֹן דָּא צָרִיךְ לְאוֹדוֹעֵי, – רק זאת עלינו להודיע, שֶׁבַּעֲוֹנוֹתֵינוּ הָרַבִּים סָפוּ תַּמּוּ כִּתְבֵי יָדוֹ הַקְּדוֹשָׁה בְּעַצְמוֹ אֲשֶׁר הָיוּ בְּדִקְדּוּק גָּדוֹל לֹא חָסֵר וְלֹא יָתֵר אוֹת אַחַת, וְלֹא נִשְׁאַר כִּי־אִם זֶה הַמְּעַט מֵהַרְבֵּה אֲשֶׁר נִלְקְטוּ אֶחָד לְאֶחָד מֵהַעְתָּקוֹת הַמְפֻזָּרִים אֵצֶל הַתַּלְמִידִים, וְאִם הִמָּצֵא תִּמָּצֵא אֵיזֶה טָעוּת, שְׁגִיאוֹת מִי יָבִין, יִמָּצֵא הַטָּעוּת דְּמוּכָח מִטָּעוּת סוֹפֵר, – מהכתב ממנו הדפיסו את הספר, וְהַכַּוָּנָה – של הענין, תִּהְיֶה בְּרוּרָה:

נאום דֹּב בֶּער בֶּן אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הֶחָסִיד קָדוֹשׁ יִשְׂרָאֵל מָרָנָא וְרַבָּנָא[16] שְׁנֵיאוֹר זַלְמָן זַ"ל, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים. (הרבי האמצעי).

ונאום חַיִּים אַבְרָהָם בֶּן אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הֶחָסִיד מָרָנָא וְרַבָּנָא שְׁנֵיאוֹר זַלְמָן זַצ"ל, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים.

ונאום מֹשֶׁה בֶּן אֲדוֹנֵנוּ אָבִינוּ מוֹרֵנוּ וְרַבֵּנוּ הַגָּאוֹן הֶחָסִיד שְׁנֵיאוֹר זַלְמָן זַ"ל, נִשְׁמָתוֹ בְּגִנְזֵי מְרוֹמִים.

---

13. בסימנים: ג, ה, ו, יז, יח, כ, (כה?), כט, קו"א ד"ה וצדקה כנחל. **14.** ראה ירושלמי ר"ה ג, ח. ומובא בתוס' ד"ה אלא, כריתות יד, ב.

15. בהוצאה הראשונה (שקלאוו תקע"ד) בא בסיום ההסכמה: "היום יום ה' כ"ב אייר תקע"ד לפ"ק". **16.** הערת כ"ק אדמו"ר שליט"א: לע"ע לא מצאתי שיעירו על השינוי שבתוארי אדה"ז שבחתימות בניו, וכל אחד משמיט ב' תיבות מהחתימה שלפניו - ע"פ הוצאות דתר"ס ואילך. ואולי י"ל: בזמן חתימת ההסכמה הי' החותם הא' (נשיא ומורם מעם -) קדוש ישראל, ולכן מדגיש - שדוקא אדה"ז הוא "קדוש ישראל"; החותם הב' - הי' אז רב ופוסק - "מרנא ורבנא" - ולכן מדגיש שדוקא אדה"ז הוא "מרנא ורבנא"; החותם הג' - הי' אז גאון וחסיד (כידוע בסיפורי רבותינו נשיאינו) ולכן מדגיש שדוקא אדה"ז הוא "הגאון החסיד". הוספת "צדיק" - ב"זצ"ל" שבחתימה הב' - (באם כן הוא בהכת"י ושאר הדפוסים) י"ל ג"כ ע"ד הנ"ל - ע"פ הידוע שהי' מצויין בצדקות שלו, בעניוות ושפלות בעיני עצמו וכו'.

יום ראשון

יום ששי | יג כסלו | ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, ששי עם פירש״י.
תהלים: סט־עא.
תניא: ולהבין פרטי . . . דז״א.

אמר אאמו״ר: חסידות משנה את המציאות ומגלה את המהות. והמהות של האיש הישראלי אין להעריך ולשער, כי הוא חלק מן העצם, והתופס במקצתו כאלו תופס בכולו, וכשם שהעצם אין לו שעור כך החלק אין לו שעור, ע״ד הכנף מין כנף – עס איז מעהר ניט וואָס עצמות האָט בורא געווען א נשמה אז זי זאָל זיין א נברא – וחסידות מגלה את המהות.

אָמַר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ]: חֲסִידוּת מְשַׁנֶּה אֶת הַמְּצִיאוּת וּמְגַלֶּה אֶת הַמַּהוּת. וְהַמַּהוּת שֶׁל הָאִישׁ הַיִּשְׂרְאֵלִי אֵין לְהַעֲרִיךְ וּלְשַׁעֵר, כִּי הוּא חֵלֶק מִן הָעֶצֶם, וְהַתּוֹפֵס בְּמִקְצָתוֹ כְּאִלּוּ תּוֹפֵס בְּכֻלּוֹ, וּכְשֵׁם שֶׁהָעֶצֶם אֵין לוֹ שִׁעוּר כָּךְ הַחֵלֶק אֵין לוֹ שִׁעוּר, עַל־דֶּרֶךְ "הַכָּנָף - מִין כָּנָף" - אֵין זֶה אֶלָּא שֶׁ"עַצְמוּת" בָּרָא נְשָׁמָה, שֶׁהִיא תִּהְיֶה נִבְרָא - וַחֲסִידוּת מְגַלֶּה אֶת הַמַּהוּת.

יום שני

שבת | יד כסלו | ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישלח, שביעי עם פירש״י.
תהלים: עב־עו.
תניא: דוד . . . 320 בעת צרתו.

מְבָרְכִין בִּרְכַּת הַמָּזוֹן בְּכוֹס שֶׁל בְּרָכָה, אַף שֶׁאֵין עֲשָׂרָה.
הַכּוֹס – עַל כַּף הַיָּד, וְהָאֶצְבָּעוֹת זְקוּפוֹת. אוֹחֵז הַכּוֹס מַאֲמִירַת "רַבּוֹתַי מִיר וועֶלֶן בֶּענְטְשֶׁען" [=רַבּוֹתַי נְבָרֵךְ] עַד אַחֲרֵי סִיּוּם בְּרָכָה שְׁלִישִׁית, שֶׁאָז מַעֲמִידוֹ עַל הַשֻּׁלְחָן.

בְּאַחַת מִשִּׂיחוֹתָיו בֵּאֵר אֲדֹנִי אָבִי מוֹרִי וְרַבִּי [הָרַשַׁ״בַּ], וְתֹכֶן דְּבָרָיו: יֵשׁ צַדִּיק, יָשָׁר, תָּמִים, חָסִיד. צַדִּיק עַל שֵׁם קִיּוּם מִצְוֹת־עֲשֵׂה - מַמְשִׁיךְ גְּלוּיִים דְּסֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. יָשָׁר עַל שֵׁם קִיּוּם לֹא־תַעֲשֶׂה - גְּלוּיִים לְמַעְלָה מִסֵּדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת. תָּמִים - עֶרְנְסְטְקֵייט [=״רְצִינוּת״] - גְּלוּיִים דְּ״טַעַם עֵצוֹ וּפִרְיוֹ שָׁוִים״, הִתְחַבְּרוּת סוֹבֵב־כָּל־עָלְמִין וּמְמַלֵּא־כָּל־עָלְמִין. לְמַעְלָה מִכֻּלָּם - חָסִיד, וְיֵשׁ בָּזֶה ג׳ מַדְרֵגוֹת: א) שֶׁעִנְיָנֵי הָעוֹלָם אֵינָם מַטְרִידִים וּמְבַלְבְּלִים אוֹתוֹ. כָּל אֶחָד וְאֶחָד יָכוֹל לְהַגִּיעַ לָזֶה, וְכָל אֶחָד וְאֶחָד מְחֻיָּב לְהַגִּיעַ לָזֶה. ב) שֶׁכָּל עִנְיָנָיו הֵם אֱלֹקוּת. וְאַף שֶׁ"לֹא רְחוֹקָה הִיא מִמְּךָ גוֹ״" - מִכָּל־מָקוֹם אֵין זֶה שַׁיָּךְ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד. ג) מַה שֶׁכָּתוּב בְּתִקֻּנֵי זֹהַר: "אֵיזֶהוּ חָסִיד הַמִּתְחַסֵּד עִם קוֹנוֹ עִם קַן דִּילֵיהּ" [=עִם מְקוֹרוֹ; ה׳], וּפֵרֵשׁ בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים [=סֵפֶר הַתַּנְיָא] שֶׁזֶּהוּ לְיַחֲדָא קוּדְשָׁא־בְּרִיךְ־הוּא וּשְׁכִינְתֵּיהּ בַּתַּחְתּוֹנִים וְלֹא לְרַוּוֹת נַפְשׁוֹ הַצְּמֵאָה בִּלְבַד.

יום שלישי

יום ראשון | טו כסלו | ה׳תש״ד

שיעורים. חומש: וישב, פרשה ראשונה עם פירש״י.
תהלים: עז־עח.
תניא: אך מה שהי׳ . . . ואחור ע״ש.

בתו״א ד״ה וישב: "ואינה יכולה לראות באהבה", צ״ל "ואינה יכולה להיות באהבה".

רבינו הזקן סיפר לבנו אדמו״ר האמצעי: דער זיידע (הבעש״ט) זאָגט אז מ׳דאַרף האָבען מסירת נפש אויף אהבת ישראל, אפילו צו א אידען, וועלכען מ׳האָט קיינמאָל ניט געזעהן.

בְּ"תוֹרָה אוֹר" דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "וַיֵּשֶׁב": "וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִרְאוֹת בָּאַהֲבָה", צָרִיךְ לִהְיוֹת: "וְאֵינָהּ יְכוֹלָה לִהְיוֹת בְּאַהֲבָה".

רַבֵּנוּ הַזָּקֵן סִפֵּר לִבְנוֹ אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי: הַסָּבָא (הַבַּעַל־שֵׁם־טוֹב) אוֹמֵר שֶׁצָּרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה מְסִירַת נֶפֶשׁ עַל אַהֲבַת יִשְׂרָאֵל, גַּם לִיהוּדִי שֶׁאַף פַּעַם לֹא רָאוּ.

יום רביעי

יום שני — **טז כסלו** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, שני עם פירש"י.
תהלים: עט־פב.
תניא: וצדקה . . . א"ס ב"ה.

יְסוֹד עִקָּרֵי בְּשִׁיטַת חַבַּ"ד הוּא, אֲשֶׁר הַמֹּחַ הַשַּׁלִּיט עַל הַלֵּב בְּתוֹלַדְתּוֹ, יְשַׁעְבֵּד אֶת הַלֵּב לַעֲבוֹדַת ה' יִתְבָּרֵךְ, מִתּוֹךְ הַשְּׂכָלָה הֲבָנָה וְהַעֲמָקַת הַדַּעַת בְּגֻדְלַת בּוֹרֵא הָעוֹלָם בָּרוּךְ־הוּא.

יום חמישי

יום שלישי — **יז כסלו** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, שלישי עם פירש"י.
תהלים: פג־פז.
תניא: הנה לא . . . וכו' וד"ל.

חֲסִידוּת חַבַּ"ד פּוֹתַחַת שַׁעֲרֵי הֵיכְלֵי חָכְמָה וּבִינָה, לֵידַע וּלְהַכִּיר אֶת מִי שֶׁאָמַר וְהָיָה הָעוֹלָם בְּהַשָּׂגָה שִׂכְלִית, מְעוֹרֶרֶת רִגְשֵׁי הַלֵּב לְהִתְפָּעֵל בְּאוֹתָהּ מִדָּה שֶׁבַּלֵּב הַמְחַיֶּבֶת מֵהַשְּׂכָלָה זוֹ, וּמוֹרָה דֶּרֶךְ אֲשֶׁר כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפוּם שִׁעוּרָא דִּילֵיהּ [לְפִי רָמָתוֹ] יָכוֹל לָגֶשֶׁת אֶל הַקֹּדֶשׁ לַעֲבֹד אֶת הַוְיָ' בְּמוֹחוֹ וְלִבּוֹ.

יום שישי

יום רביעי — **יח כסלו** — ה'תש"ד

שיעורים. חומש: וישב, רביעי עם פירש"י.
תהלים: פח־פט.
תניא: הוכח תוכיח . . . לעומת זה כו'.

בְּמִנְחָה אֵין אוֹמְרִים תַּחֲנוּן.

הצ"צ כותב: אהבה דבחי' ועמך לא חפצתי (היינו) שלא לחפוץ שום דבר זולתו ית', ולא אפילו שמים וארץ שהם ג"ע עליון ותחתון, כי רק ביו"ד נברא כו', אלא תהי' האהבה רק לו ית' לבד, דהיינו למהו"ע ית' ממש. וכך הי' נשמע הלשון ממו"ר נ"ע (רבינו הזקן) בדביקותו. שהי' אומר בזה הלשון:

איך וויל זע גאָר ניסט, איך וויל ניט דיין ג"ע איך וויל ניט דיין עוה"ב כו' איך וויל מער ניט אז דיך אליין.

הַ"צֶּמַח צֶדֶק" כּוֹתֵב: אַהֲבָה דִּבְחִינַת "וְעִמְּךָ לֹא חָפַצְתִּי", (הַיְנוּ) שֶׁלֹּא לַחְפֹּץ שׁוּם דָּבָר זוּלָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְלֹא אֲפִלּוּ שָׁמַיִם וָאָרֶץ שֶׁהֵם גַּן־עֵדֶן עֶלְיוֹן וְתַחְתּוֹן, כִּי רַק בְּיוּ"ד נִבְרָא כוּ', אֶלָּא תִּהְיֶה הָאַהֲבָה רַק לוֹ יִתְבָּרֵךְ לְבַד, דְּהַיְנוּ לְמַהוּתוֹ וְעַצְמוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ מַמָּשׁ. וְכָךְ הָיָה נִשְׁמָע הַלָּשׁוֹן מִמּוֹרִי וְרַבִּי נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן (רַבֵּנוּ הַזָּקֵן) בִּדְבֵקוּתוֹ. שֶׁהָיָה אוֹמֵר בְּזֶה הַלָּשׁוֹן:

אֵינִי חָפֵץ מְאוּמָה; אֵינִי רוֹצֶה אֶת גַּן־הָעֵדֶן שֶׁלְּךָ, אֵינִי רוֹצֶה אֶת הָעוֹלָם־הַבָּא שֶׁלְּךָ כוּ', רְצוֹנִי לֹא יוֹתֵר מֵאֲשֶׁר אוֹתְךָ בִּלְבַד.

היום יום . . .

גוּט יוֹם טוֹב.
לְשָׁנָה טוֹבָה בְּלִמּוּד הַחֲסִידוּת וְדַרְכֵי הַחֲסִידוּת
תִּכָּתֵבוּ וְתֵחָתֵמוּ.

שבת קודש

שבת **יט כסלו** ה'תש"ג

הַפְּטָרָה: חֲזוֹן עֹבַדְיָה. אֵין אוֹמְרִים אָב הָרַחֲמִים וְצִדְקָתְךָ.

שיעורים. חומש: וישלח, שביעי עם פירש"י.
תהלים: צ־צו.
תניא: ספר לקו"א הנקרא בשם . . . וקצרה בעזה"י.
הסכמת א) הרב . . . מאניפאלי.
ב) הרב . . .הכהן.

אֵין הַשְּׁלִיחַ־צִבּוּר מִתְעַטֵּף בְּטַלִּית לְמִנְחָה אוֹ לְמַעֲרִיב, לֹא בְּשַׁבָּת וְיוֹם טוֹב וְלֹא בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה.

הִלּוּלָא [=יוֹם הִסְתַּלְּקוּתוֹ] שֶׁל הָרַב הַמַּגִּיד - מִמֶּעזְרִיטְשׁ - ג' וַיֵּשֶׁב תקל"ג, וּמְנוּחָתוֹ כָּבוֹד [=קְבוּרָתוֹ] בְּאַנִּפּאָלִי.

אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן יָצָא לְחֵרוּת מִמַּאֲסָרוֹ הָרִאשׁוֹן - י"ט כִּסְלֵו, ג' וַיֵּשֶׁב, תקנ"ט, לִפְנוֹת עֶרֶב.

מִמִּכְתַּב רַבֵּנוּ הַזָּקֵן: "בְּרַם כְּגוֹן דָּא צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ, כִּי יוֹם אֲשֶׁר עָשָׂה ה' לָנוּ יוֹם יט כִּסְלֵו, יוֹם ג' שֶׁהֻכְפַּל בּוֹ כִּי טוֹב, יוֹם הִלּוּלָא רַבָּא שֶׁל רַבֵּנוּ הַקָּדוֹשׁ נִשְׁמָתוֹ־עֵדֶן, וּכְשֶׁקָּרִיתִי בְּסֵפֶר תְּהִלִּים בַּפָּסוּק 'פָּדָה בְשָׁלוֹם נַפְשִׁי', קֹדֶם שֶׁהִתְחַלְתִּי פָּסוּק שֶׁלְּאַחֲרָיו - יָצָאתִי בְּשָׁלוֹם מֵד' שָׁלוֹם".

יוֹם הִתְוַעֲדוּת וְקַבָּלַת הַחְלָטוֹת טוֹבוֹת בִּקְבִיעוּת עִתִּים לַתּוֹרָה הַנִּגְלִית וְדאַ"ח [דִּבְרֵי אֱלֹקִים חַיִּים, חֲסִידוּת] בָּרַבִּים, וְחִזּוּק דַּרְכֵי הַחֲסִידִים בְּאַהֲבַת רֵעִים.

נוֹהֲגִים לְסַדֵּר חֲלָקַת הַשַּׁ"ס, וְעַל־פִּי הַסֵּדֶר הַמְבֹאָר בְּאִגֶּרֶת הַקֹּדֶשׁ דִּבּוּר־הַמַּתְחִיל הוֹכֵחַ תּוֹכִיחַ. בְּלִיוּבאַוִיטְשׁ מִשְּׁנַת תרס"ג וְאֵילָךְ הָיוּ מְסַדְּרִים חֲלָקַת הַשַּׁ"ס כ"ד בְּטֵבֵת - יוֹם הִלּוּלָא שֶׁל רַבֵּנוּ הַזָּקֵן - מִפְּנֵי אֶפֶס הַפְּנַאי בְּי"ט כִּסְלֵו.

המשך ביאור למס' פסחים ליום רביעי עמ' ב

אומר שבשלש שעות היה, יש לתלות שמַעֲשֶׂה כִּי הָיָה בְּמִיפַּךְ תַּרְתֵּי וּמְעַיֵּיל תְּלָת - שהיה המעשה ביציאת השעה השניה וכניסת השעה השלישית. וְהָא דְּקָאָמַר [–ומה שאמר] העד הראשון 'שְׁתַּיִם' - שהיה המעשה בשעה השניה, כוונתו שבְּסוֹף שְׁתַּיִם היה. וְהָא [–ומה] דְּקָאָמַר העד השני שהיה המעשה בְּשָׁלֹשׁ שעות, כוונתו שבְּתְחִלַּת שָׁלֹשׁ היה, ונמצא ששניהם אמרו דבר אחד. אבל אם אחד אמר שהיה המעשה בשלש שעות והשני אמר שהיה בחמש שעות, בהכרח שאחד מהם משקר, שהרי אין אדם טועה בזמני היום כלום. ולְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה, אָדָם טוֹעֶה בְּחֲצִי שָׁעָה, ועל כן גם כשאחד אומר שלש ואחד אומר חמש עדותם קיימת. משום שיש לתלות שמַעֲשֶׂה כִּי הָיָה, בְּפַלְגָּא דְּאַרְבַּע הָוָה - באמצע השעה הרביעית היה, כלומר בשלש שעות ומחצה. וְהָאי דְּקָאָמַר [–וזה שאמר] שהיה המעשה בְּשָׁלֹשׁ שעות, כוונתו שבְּסוֹף שָׁלֹשׁ היה, וְקָטְעֵי פַּלְגָּא דְּשַׁעְתָּא לְקַמֵּיהּ - ונמצא שטעה והקדים את המעשה בחצי שעה לפני זמנו. וְהָאי דְּקָאָמַר [–וזה שאמר] שהיה המעשה בְּחָמֵשׁ שעות, כוונתו שבִּתְחִלַּת חָמֵשׁ שעות היה, וְקָטְעֵי פַּלְגָּא דְּשַׁעְתָּא לַאֲחוֹרֵיהּ - ונמצא שטעה ואיחר את המעשה בחצי שעה לאחר זמנו. לפיכך עדותם קיימת, שכן עד כמה שאפשר לתלות בטעות, אין זו הכחשה.

הגמרא מביאה שיש ששונים את דברי אביי באופן אחר: אִיכָּא דְּאָמְרִי - יש אומרים, שכך אָמַר אַבָּיֵי, כְּשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר כשתדקדק בדברי תנאים אלו תמצא, שלְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אָדָם טוֹעֶה מַשֶּׁהוּ - שיעור זמן מועט בלבד, ולְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה וְעוד מַשֶּׁהוּ. לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר, אָדָם טוֹעֶה מַשֶּׁהוּ, וכשאחד אומר 'שתים' ואחד אומר 'שלש', יש לתלות שמַעֲשֶׂה כִּי הָיָה - שהיה המעשה אוֹ בְּסוֹף שְׁתַּיִם הָיָה [–היה], אוֹ בִּתְחִלַּת שָׁלֹשׁ היה. וְחַד מִינַּיְיהוּ - ואחד משני העדים טוֹעֶה בְּמַשֶּׁהוּ. שזה שאמר 'שתים' כוונתו לסוף שתים, וזה שאמר 'שלש' כוונתו לתחילת שלש, ונמצא שאם היה המעשה בתחילת שלש טעה העד הראשון במשהו, ואם היה בסוף שתים טעה העד השני במשהו. ולְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה המכשיר את העדות גם כשאחד אומר שלש ואחד אומר חמש, אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה וְעוד מַשֶּׁהוּ, ומַעֲשֶׂה כִּי הָיָה - ושהיה המעשה אוֹ בְּסוֹף שָׁלֹשׁ היה אוֹ בִּתְחִלַּת חָמֵשׁ היה,

עבודה בשביעית בשעת הגזירה

יום ראשון י"ג כסלו ה'תשפ"א

הלכות שמיטה ויובל פרק א, הלכה יא: מִשֶּׁרַבּוּ הָאֲנָסִין, וְהִטִּילוּ מַלְכֵי גוֹיִם עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת מְזוֹנוֹת לְחֵילוֹתֵיהֶם - הֻתִּירוּ לִזְרֹעַ לָהֶן בַּשְּׁבִיעִית דְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִין לָהֶן עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבַד; וְכֵן מִי שֶׁכָּפָה אוֹתוֹ אֹנֶס לַעֲשׂוֹת בַּשְּׁבִיעִית בְּחִנָּם, כְּמוֹ עֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בָהּ - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה.

וההיתר הוא משום פיקוח נפש, כי אם לא יחרשו ויזרעו לא יוכלו לפרוע את המס למלך ויהרגם (רדב"ז, ע"פ תוספות סנהדרין כו, א).

אך צריך ביאור: מבואר בגמרא (סנהדרין עד, א) שההיתר לעבור על איסורי תורה במקום פיקוח נפש הוא שלא בשעת הגזירה, אך בשעת הגזירה אפילו על עבירה קלה יהרג ואל יעבור, וכאן הרי מדובר בשעת הגזירה ואיך התירו לזרוע בשביעית?

ויש שהוכיחו מכך כי רק כאשר מטרת הגזירה היא להעביר על הדת צריך למסור את הנפש על כל עבירה, אך כשהגזירה היא להנאת עצמם, מותר לעבור (חידושי הר"ן סנהדרין שם).

אך לדעת הרמב"ם (הל' יסוה"ת פ"ה ה"ג) גם כשמטרת הגזירה היא להנאת עצמם, אסור לעבור, ואם כן איך הותר האיסור כאן?

ויש לומר:

מצב זה אינו מוגדר כשעת הגזירה כי המלך אינו כופה את עצם החרישה והזריעה אלא דורש את המס, אלא שבפועל צריכים לחרוש ולזרוע בשביל כך, ואילו 'שעת הגזירה' היא כאשר הגזירה היא על עצם האיסור אך מותר לעבור על איסור כדי להינצל מסכנת נפשות.

ולפי זה יבואר המשך דברי הרמב"ם: "וכן מי שכפאו אנס לעשות בשביעית... הרי זה עושה". ולכאורה, מה נוסף בזה ומה ההבדל בין כפיה על ידי המלך לכפיה על ידי אדם אחר?

אך לפי האמור מובן: בתחילת ההלכה מדובר כשהמלך אינו כופה על עצם המלאכה אלא על תשלום המס, ואם הכפיה היא על עצם המלאכה הרי זה אכן בגדר שעת הגזירה ואסור לעבור, ועל כך מוסיף הרמב"ם שאם הכפיה היא לא על ידי מלך מותר אף כשכופה על עצם העבודה ("לעשות בשביעית בחינם"), כי כפיה על ידי יחיד שאינו מלך אינה נחשבת שעת הגזירה (אור גדול סי' א (טז, א)).

אילן שניטע סמוך לשביעית

יום שני י"ד כסלו ה'תשפ"א

הלכות שמיטה ויובל פרק ג, הלכה יא: אַף בַּזְּמַן הַזֶּה, אֵין נוֹטְעִין אִילָנוֹת... עֶרֶב שְׁבִיעִית... וְדָבָר זֶה אָסוּר לְעוֹלָם, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן - שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: 'בַּשְּׁבִיעִית נִטְעוּ'. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַנּוֹטֵעַ... עֶרֶב שְׁבִיעִית קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם, יְקַיֵּם; פָּחוֹת מִכֵּן, יַעֲקֹר. וְאִם לֹא עָקַר, הַפֵּרוֹת מֻתָּרִין.

הרמב"ם מנמק את איסור הנטיעה סמוך לשביעית בכך שהרואה יאמר שנטעו בשביעית. וכמובן, אין הכוונה לרואה את הנטיעה עצמה שהרי הוא רואה שנעשית קודם השביעית, אלא שלאחר זמן יבואו לטעות ולחשוב שאילן זה ניטע בשביעית.

והטעם שיבואו לטעות בכך הוא משום שלאחר נטיעת אילן יש למנות שלוש שנות ערלה ועוד שנה של 'נטע רבעי', וכאשר נוטעים בתוך ארבעים וארבעה יום לראש השנה, מונים את שנות הערלה מהשנה הבאה (ראה הל' מעשר שני פ"ט, ח-י), והרואה שמנין השנים מתחיל מהשנה השביעית, יטעה לחשוב שהאילן ניטע בשביעית.

ולפי זה יש מקום לומר כי החיוב לעקור את האילן הוא רק במשך ארבע השנים הראשונות, אך אם לא עשו כן מאיזו סיבה, שוב אין חיוב לעקור שהרי עתה כבר אין אף אחד מונה את שנות האילן ואין סיבה שיבואו לטעות שניטע בשביעית.

אך יש שדייקו מדברי הרמב"ם שהאיסור נמשך לעולם, שהרי כתב שאע"פ שחייב לעקור, "אם לא עקר הפירות מותרין", ומובן מכך שמדובר לאחר שעברו שנות הערלה, כאשר הפירות כבר מותרים, ואעפ"כ חייבים לעקור את האילן (אלא שבדיעבד אם לא עקר, אין הפירות נאסרים), והיינו משום שלאחר שכבר חל האיסור בתוך שנות הערלה, איננו בטל לעולם (חוט שני על הרמב"ם כאן).

אך יש שדחו ראיה זו כי יתכן שכוונת הרמב"ם היא לשנה הרביעית שאותה עדיין מונים כדי לקיים דין 'נטע רבעי' (ופירות שנה זו מותרים באכילה אך יש לאוכלם בקדושה בירושלים), ולכן יבואו לחשוב שניטע בשביעית, אך בשנים הבאות אכן אין חיוב לעקור (שו"ת משנת יוסף יב, סי' כט, א).

בין שביעית לערלה

יום שלישי ט"ו כסלו ה'תשפ"א

הלכות שמיטה ויובל פרק ז, הלכות יט - כ: הַקֶּטֶף, וְהוּא שֶׁרָף הַיּוֹצֵא מִן הָאִילָנוֹת וּמִן הָעִקָּרִין [הגזע], אֵין לוֹ שְׁבִיעִית; וְהַיּוֹצֵא מִן הַפֵּגִין [הפירות] יֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית... כַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִילַן מַאֲכָל; אֲבָל בְּאִילַן סָרָק - אַף הַיּוֹצֵא מִן הֶעָלִין וּמִן הָעִקָּרִין - כִּפְרִי שֶׁלָּהֶן, וְיֵשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.

באילן מאכל העושה פירות, השרף היוצא מהפירות חלה עליו קדושת שביעית, אך שרף היוצא מהגזע והעלים, כיון שאינו עיקר העץ, לא חלה עליו קדושת שביעית. ואילו אילן סרק שאינו עושה פירות, הרי הגזע והעלים הם החלק העיקרי, ולכן השרף היוצא מהם נחשב כ'פרי' וחלה עליו

קדושת שביעית (נדה ח, ב).

והקשה ה'תוספות יום טוב' (ערלה פ"א מ"ז ד"ה א"ר):

בהלכות מאכלות אסורות (פט"ז הכ"ו) כתב הרמב"ם שהמעמיד גבינה בשרף פירות של ערלה "הרי זו אסורה בהנאה", ומשמע שרק זו אסורה בהנאה, אבל שרף היוצא מהגזע והעלים של אילן סרק (ששרף שלו זהו פריו) לא חל עליו איסור ערלה, ומדוע שונה דין ערלה מדין שביעית?

והביא את ביאור הר"ש:

ערלה חלה רק על 'פרי' ("וערלתם ערלתו את פריו") והשרף היוצא מאילן סרק אינו 'פרי' ולכן אין עליו דין ערלה, מה שאין כן קדושת שביעית חלה לא רק על 'פרי' שהרי היא נוהגת גם במאכל בהמה (ומה שאינה נוהגת בעץ, הרי זה משום שאין הנאתו וביעורו שווה) ולכן, השרף היוצא "מן העלין ומן העיקרין" שבאילן סרק, הוא החלק העיקרי שבו, וחלה עליו קדושת שביעית.

האם מותר למכור בית?

יום רביעי ט"ז כסלו ה'תשפ"א

הלכות שמיטה ויובל פרק יא, הלכה ג: לֹא יִמְכֹּר אָדָם בֵּיתוֹ אוֹ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ... אֶלָּא אִם כֵּן הֶעֱנִי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ, וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ"... וְאִם עָבַר וּמָכַר מִכָּל־מָקוֹם, הֲרֵי אֵלּוּ מְכוּרִין.

יש סוברים שאין זה איסור גמור אלא רק "בדרך עצה טובה" אמרה התורה שלא ימכור את ביתו אם אינו מוכרח לכך.

ובכך ביארו את דברי הרמב"ם שאם עבר ומכר חלה המכירה, אע"פ שלגבי איסור מכירת קרקע לצמיתות כתב (לעיל ה"א) שאם עשו כן "אין מעשיהן מועילין אלא תחזור השדה לבעליה ביובל", כי שם מדובר באיסור גמור ואין המכירה חלה כנגד ציווי התורה, מה שאין כן כאן שאין זה איסור גמור (מעשה רוקח, ערוך השולחן הל' יובל לב, י).

אך יש שפירשו את דברי הרמב"ם כפשוטם שמדובר באיסור גמור, והחילוק בין זה לאיסור מכירת קרקע לצמיתות הוא ששם נאמר "והארץ לא תימכר לצמיתות", ובכך התורה מונעת בפירוש את אפשרות המכירה ('לא תימכר' לא רק במשמעות של איסור, אלא אף במשמעות של שלילת האפשרות לעשות זאת), אך לגבי איסור המכירה שלא לצורך הכרחי הנלמד מדיוק הפסוק "וכי ימוך אחיך ומכר מאחוזתו", היינו שאין לו למכור אלא כשירד מנכסיו, לא מנעה התורה את אפשרות המכירה (מהר"י קורקוס).

והמפרשים דנו בהיקף האיסור. מצד אחד נראה מלשון הרמב"ם "לא ימכור אדם ביתו או שדה אחוזתו" שהאיסור הוא רק בשדה אחוזה (שבאה לו בירושה), משום הזלזול בנחלת אבות, כנאמר בנביא (מלכים א, כג) "חלילה לי מה' מתתי את נחלת אבותי לך", אך שדה שקנה מאחר, מותר למכור.

מאידך, לגבי בית, סתם הרמב"ם וכתב "לא ימכור ביתו" ומשמע שבכל מקרה אסור, גם בית שלא נפל לו בירושה (ראה הלכות יובל עמ' קיז)!

ויש שכתבו שבשדה אכן אין איסור למכור אלא שדה אחוזה שהיא ירושה מאבותיו וחלקו בארץ ישראל, אך שדה מקנה מותר, ואם מסחרו בקניית ומכירת קרקעות, מדוע ייאסר עליו למכור קרקע שקנה לצורך מסחר, בפרט שבלאו־הכי הקנייה היא רק עד היובל (ראה יקרא דאורייתא ג, עמ' תתקיג). ונראה כי רק לגבי בית העומד למגורים והוא עיקר נחלתו של האדם, אוסר הרמב"ם למכור גם אם לא נפל לו בירושה אלא רכש אותו מאחר.

נשים בבנין המקדש

יום חמישי י"ז כסלו ה'תשפ"א

הלכות בית הבחירה פרק א, הלכה יב: אֵין בּוֹנִין אֶת הַמִּקְדָּשׁ בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְיוֹם הָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן" - בַּיּוֹם מְקִימִין, לֹא בַּלַּיְלָה... הַכֹּל חַיָּבִין לִבְנוֹת וּלְסַעֵד בְּעַצְמָם וּבְמָמוֹנָם, אֲנָשִׁים וְנָשִׁים, כְּמִקְדַּשׁ הַמִּדְבָּר.

יש לתמוה: כיון ש"אין בונין את המקדש בלילה", הרי זו מצות־עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות ממנה, ומדוע "הכל חייבין לבנות ולסעד בעצמן ובממונם אנשים ונשים"?

ומבאר הגאון הרגוצ'ובי (צפנת פענח, הפלאה, השמטות, נד, א. הובא ונתבאר בלקוטי שיחות טז עמ' 454):

במצוות בנין המקדש יש שני חלקים: א. הבניה כשלעצמה נחשבת מצוה. ב. העובדה שבית המקדש בנוי כדי שיקריבו עליו קרבנות. ועצם הבניה אכן נחשבת למצות־עשה שהזמן גרמא שנשים פטורות ממנה. ואילו בחלק המצווה המתייחס לבניית המקדש כמקום להקריב קורבנות, גם נשים מחויבות שכן החיוב להביא קורבנות מוטל אף עליהן.

ומכאן שהחיוב של נשים בבניית המקדש הוא באותם חלקים ופרטים השייכים להקרבת הקרבנות, אבל בשאר החלקים וכלי המקדש שאינם מעכבים את הקרבנות, ומצוות עשייתם היא הבניה כשלעצמה – לדעת רבינו־תם הנשים פטורות ואף אסור להן להתעסק בכך, שכן "אין אשה אוגדת לולב ועושה ציצית – כיון דלא איפקדא" (תוד"ה כל גיטין מה, ב), ונמצא שנשים אינן יכולות לעשות את חפצי המצוה שהן פטורות מהן.

והבדל זה מצינו במפורש במלאכת המשכן, כי לגג המשכן היו כמה כיסויים: היריעות התחתונות שהיו עשויות מתכלת וארגמן ותולעת שני ושש, ועליהן היו יריעות נוספות מצמר עיזים. ונאמר בגמרא (שבת כח, א) שהשם 'אוהל' במשכן שייך ליריעות התחתונות ובפריסתן כבר נעשה המשכן אוהל שאפשר להקריב בו קרבנות, מה שאין כן יריעות העיזים אינן מעכבות את הקרבת הקרבנות וגם "אם קיפל הרוח את היריעות העליונות – מכל־מקום המשכן כשר" (לשון הצפע"נ שם). ולכן בנוגע ליריעות התחתונות מפורש בתורה שהנשים

עסקו בטווייתן (ויקהל לה, כה) ואילו בנוגע ליריעות העיזים מדגישה התורה את חכמתן של הנשים שטוו את הצמר מעל גבי העיזים: "וכל הנשים אשר נשא לבן אותנה בחכמה טוו את העיזים" – "דהוי חכמה יתירה ולא מלאכה" (ל' הצפע"נ ע"פ שבת עד, ב), כי כיון שיריעות העיזים לא היו מוכרחות לכשרות המשכן להקריב בו קרבנות, היו הנשים פטורות ואסורות בעשייתן.

האם בבית המקדש השני היה ארון? יום שישי י"ח כסלו ה'תשפ"א

הלכות בית הבחירה פרק ד, הלכה א: וּבְעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה אֶת הַבַּיִת, וְיָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב, בָּנָה מָקוֹם לְגִנּוֹ בּוֹ הָאָרוֹן לְמַטָּה, בְּמַטְמוֹנִיּוֹת עֲמֻקּוֹת וַעֲקַלְקַלּוֹת; וְיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה, וְגִנְּזוּ אוֹתָן בַּמָּקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה.

וצריך ביאור: ה'משנה תורה' הוא ספר הלכה ואין דרכו של הרמב"ם להביא בו עובדות היסטוריות, ומדוע האריך בסיפור גניזת הארון? ועוד: מהלשון "ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב בנה בו מקום..." משמע לכאורה שעשה זאת על דעת עצמו, ותמוה - הרי על הבית נאמר "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל", ואיך בנה מקום בבית המקדש ללא ציווי מפורש?

והביאור:

מכך שהביא הרמב"ם הלכה זו בפרק העוסק בצורת הבית עצמו ולא בפרקים הקודמים העוסקים בצורת הכלים, מובן שלדעתו מיקומו של הארון בקודש הקדשים הוא פרט בדיני הבית עצמו והוא העושה את בית המקדש לבית לה', כנאמר "ונועדתי לך שם".

אך לפי זה קשה: מאחר ובבית שני לא היה הארון במקומו, נמצא שהיה חסר בו עיקר בית המקדש! וכדי ליישב זאת כותב הרמב"ם שהארון אכן לא היה חסר בבית שני, כי גם ה'מטמוניות' שנגנז בהם נחשבים כמקומו ולשם כך נבנו מלכתחילה.

ומה שכתב "ובעת שבנה שלמה את הבית וידע שסופו ליחרב..." אין הכוונה שבנה את המטמוניות מדעת עצמו, אלא וודאי עשה זאת על פי ציווי ה', אלא שעם זאת היה צריך לדעת כי מטרת המטמוניות היא לגניזת הארון בעתיד, שהרי קדושת בית־המקדש חלה על ידי הכוונה לכך בשעת הבנייה (שבועות טו, ב), ואם היה חופר מקום על פי ציווי מבלי לדעת שתכליתו לשמש כמקום הארון, לא היה מתכוון לקדשו לכך, ולכן מדגיש הרמב"ם שמלכתחילה נבנה המקום לשם כך וממילא התכוון לקדשו.

(לקוטי שיחות יח, עמ' 156)

איסור הנאה מראיית הקודש שבת קודש י"ט כסלו ה'תשפ"א

הלכות בית הבחירה פרק ז, הלכה כג: וְכָל הַנִּכְנָסִין לַהֵיכָל לְתַקֵּן, יִכָּנְסוּ בְּתֵבוֹת; אִם אֵין שָׁם תֵּבוֹת, אוֹ שֶׁאֵי אֶפְשָׁר לָהֶם שֶׁיֵּעָשׂוּ בְּתֵבוֹת - יִכָּנְסוּ דֶּרֶךְ פְּתָחִים.

במשנה (מדות פ"ד מ"ה) נאמר: "ולולין היו פתוחים בעלייה לבית קודש הקדשים, שבהם היו משלשלין את האומנים בתיבות כדי שלא יזונו עיניהם מבית קודש הקדשים". כאשר היה צריך לבצע תיקונים בקודש הקדשים, היו מורידים את האומנים בתיבות סגורות כדי שלא ייהנו מראיית קודש הקדשים.

אולם בעוד שהמשנה מתייחסת לבית קודש הקדשים בלבד, הרמב"ם מרחיב את הדין על כל מבנה ההיכל, ולדעתו "כל הנכנסין להיכל לתקן – יכנסו בתיבות". ותמה ה'כסף משנה': "דמשמע ממתניתין דדוקא בקודש הקדשים אמרו, ולא בהיכל. ורבינו שכתב הנכנסים להיכל – מנין לו?"

ובעל 'עין משפט' שהציב במסכתות הש"ס ציונים להלכות הפסוקות ברמב"ם מצא מקור להלכה זו במשנה אחרת.

במסכת עדיות (פ"ח מ"ו) שנינו: "אמר רבי אליעזר: שמעתי כשהיו בונים בהיכל עושים קלעים להיכל וקלעים לעזרות, אלא שבהיכל בונים מבחוץ ובעזרה בונים מבפנים". בעת בניית הבית בימי עזרא תלו מחיצות ('קלעים') סביב מקום ההיכל וסביב מקום העזרה עד שהשלימו את בניית החומות אלא שאת חומת העזרה בנו 'מבפנים' לאותן מחיצות, ואילו בהיכל "נתנו הקלעים לפנים ממקום החומה, ובונים את החומה מבחוץ שלא יזונו עיניהם מן היכל" (רש"י ד"ה אלא, שבועות טז, א). מפורש, אם כן, שהאיסור ליהנות מראיית הקודש מתייחס גם לכל שטח ההיכל. וזהו מקורו של הרמב"ם שפסק כאן ש"כל הנכנסין להיכל לתקן – יכנסו בתיבות" כדי שלא יהנו מראיית המקום, ו"אזדא תמיהת הכסף משנה" (עין משפט לשבועות שם).

המשך ביאור למס' פסחים ליום שישי עמ' ב

ליה כַּאֲבוּהַּ – כרבי שמעון אביו, דְּאָמַר כָּל הָעוֹמֵד לִזְרוֹק כְּזָרוּק דָּמֵי, ולאחר שנתקבל הדם בכוס והוא עומד להיזרק על גבי המזבח, הרי הוא כמי שכבר נזרק, ועל כן הוא מקדש את הלחם בקדושת הגוף. ומאחר שנשפך הדם ושוב אין לחלות אלו תקנה על ידי פדיון, הונחו על גג האיצטבא עד שהגיע זמן הביעור.

הגמרא מביאה ברייתא החולקת על משנתנו בענין חלות התודה שהונחו בהר הבית בערב פסח: תָּנָא – שנינו בברייתא, מִשּׁוּם רַבִּי אֱלִעֶזֶר אָמְרוּ, חלות אלו שהונחו על גבי האיצטבא, כְּשֵׁירוֹת הָיוּ, ומותרות באכילה. וְכָל זְמַן שֶׁשְּׁתִיהֶן הָיוּ מוּנָּחוֹת שם, כָּל הָעָם היו אוֹכְלִין חמץ. ובתחילת השעה החמישית כאשר נִיטְּלָה אַחַת מֵהֶן, היו כל העם תּוֹלִין את חמצם, וְלֹא היו אוֹכְלִין אותו וְלֹא שׂוֹרְפִין אותו, אלא מאכילים ממנו לבהמתם. ובסוף השעה החמישית כאשר נִיטְּלוּ שְׁתֵּיהֶן וגם השניה נאכלה, ונכנסה השעה הששית, הִתְחִילוּ כּוּלָּן שׂוֹרְפִין את חמצם.

הברייתא מביאה סימן אחר שעשוי לזמן איסור החמץ: תַּנְיָא, אַבָּא שָׁאוּל אוֹמֵר,

שיעורי רמב"ם ג' פרקים ליום – י"ג-י"ט כסלו ה'תשפ"א

יום ראשון י"ג כסלו ה'תשפ"א

הִלְכוֹת בִּכּוּרִים עִם שְׁאָר מַתְּנוֹת כְּהֻנָּה שֶׁבַּגְּבוּלִין

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר שמצות־עשה לפדות כל אדם מישראל פטר חמור בשה. השה שפודין בו למי הוא. ושפטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה. אם חייב באחריות השה. ומאימתי חייב לפדותו. על מה פודין אותו. ואם פודהו בשוויו. וכהנים ולויים אם חייבים בו. הלוקח עובר חמורו של גוי או המוכרו. ואם היה הגוי שותף. ודין המקבל חמור מהגוי, או הגוי שקיבל מישראל. פרה שילדה כמין חמורה. וחמורה שלא ביכרה וילדה ב' זכרים. הספיקות שיש בשני זכרים ושתי נקבות, ומי שהיה לו עשרה פטרי חמורים בתוך ביתו.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִפְדּוֹת כָּל אָדָם מִיִּשְׂרָאֵל[2] פֶּטֶר**
2 **חֲמוֹר[3] בְּשֶׂה[4]. וְאִם לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ - מִצְוַת עֲשֵׂה**
3 **לְעָרְפוֹ[5]. שֶׁנֶּאֱמַר: וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה, וְאִם לֹא**
4 **תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ. וּשְׁתֵּי מִצְוֹת אֵלּוּ[6] נוֹהֲגוֹת בְּכָל מָקוֹם[7]**
5 **וּבְכָל זְמַן[8]. וּמִצְוַת פִּדְיָה קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת עֲרִיפָה[9].**

2) כלומר, בין איש ובין אשה, אבל לעניין פדיון הבן כתב רבינו למעלה בפרק י"א הלכה א: "כל איש מישראל", כיוון שאשה אינה חייבת לפדות את בנה. 3) בכור של חמור בלבד. 4) ואין קרוי שה, אלא כבשים ועיזים חיים בלבד. ואם אין לו שה - פודהו בשוויו, ונותן דמיו לכהן. 5) למד כן רבינו ממה ששנינו במשנה שם: "מצות הפדייה קודמת למצות עריפה", הרי שגם עריפה היא מצוה. ומה שאמרו "הוא הפסיד ממונו של כהן (בזה שלא פדהו בשה ונתנו לכהן), לפיכך יופסד ממונו" (על ידי עריפה), אין זה אלא טעם למצות העריפה. 6) בספר המצוות (עשה פב) כתב רבינו: "אפשר למקשה להקשות עלי ולומר, מדוע אתה מונה פדייתו (של פטר חמור) ועריפתו כשתי מצוות, ואינך מונה אותן כמצוה אחת ותהיה עריפתו מהלכות המצוה כמו שביארת בכלל השביעי - מצאנו בעניין זה לשון המורה על היותן שתי מצוות, והוא אמרם (משנה שם יג.): "מצות פדייה קודמת למצות עריפה ומצות ייבום קודמת למצות חליצה". היינו: כמו שהיבמה עומדת או לייבום או לחליצה, והייבום מצוה כמו שהזכיר, והחליצה מצוה בפני עצמה, כך פטר חמור עומד או לפדייה או לעריפה, וזו מצוה וזו מצוה כמו שאמרו". 7) כן מפורש בקידושין לז. "והרי תפילין ופטר חמור דכתיב בהן ביאה, ונוהגין בין בארץ בין בחוץ לארץ". 8) גם שלא בפני הבית. 9) "שנאמר ואם לא תפדה וערפתו".

6 **ב. הַשֶּׂה שֶׁפּוֹדִין בּוֹ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן[10], שֶׁנֶּאֱמַר: כָּל פֶּטֶר**
7 **רֶחֶם וְגוֹמֵר[11].**

10) וכן אם פדאו בשוויו, נותן דמיו לכהן. 11) "לכל בשר אשר יקריבו לה' באדם ובבהמה יהיה לך (כלומר, לכהן), אך פדה תפדה את בכור האדם ואת בכור הבהמה הטמאה תפדה", הרי הקיש הכתוב בכור בהמה טמאה לבכור אדם, לומר לך שכשם שפדיון בכור האדם - לכהן, כמו כן פדיון בכור בהמה טמאה.

8 **ג. וְאֵת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה. בְּהֵמָה טְמֵאָה**
9 **הָאֲמוּרָה כָּאן הִיא הַחֲמוֹר בִּלְבַד[12].**

12) בברייתא שם ה: "תלמוד לומר פטר חמור [תפדה בשה], פטר חמור אמרתי לך ולא פטרי סוסים וגמלים".

10 **ד. פֶּטֶר חֲמוֹר אָסוּר בַּהֲנָאָה עַד שֶׁיִּפְדֶּה; וְאִם מְכָרוֹ**
11 **קֹדֶם פִּדְיוֹן - דָּמָיו אֲסוּרִים[13]. וְאִם מֵת[14] קֹדֶם פִּדְיוֹן**
12 **אוֹ שֶׁעֲרָפוֹ - יִקָּבֵר; מִפְּנֵי שֶׁהוּא אָסוּר בַּהֲנָאָה אַף**
13 **לְאַחַר עֲרִיפָה, הוֹאִיל וְלֹא נִפְדָּה. לְפִיכָךְ[15], אִם לֹא**
14 **פָּדָהוּ וְנָתַן פֶּטֶר הַחֲמוֹר בְּעַצְמוֹ לַכֹּהֵן - אָסוּר לַכֹּהֵן**
15 **לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בּוֹ עַד שֶׁיִּפְדֵּהוּ בְּשֶׂה, וְיִקַּח הַשֶּׂה לְעַצְמוֹ,**
16 **אוֹ יַעַרְפֶנּוּ וְיִקָּבֵר. וְהַכֹּהֲנִים[16] חֲשׁוּדִים עַל דָּבָר זֶה.**
17 **לְפִיכָךְ אָסוּר לְיִשְׂרָאֵל לִתֵּן פֶּטֶר חֲמוֹר לַכֹּהֵן, אֶלָּא**
18 **אִם כֵּן פָּדָהוּ הַכֹּהֵן בְּפָנָיו[17].**

13) בכורות שם: רישא, בהנאת דמיו (של פטר החמור), סיפא, בהנאת גופו, כלומר, בשניהם אוסר רבי יהודה בהנאה, ורבי שמעון מתיר. וטעמו של רבי יהודה הוא, שכיוון שאין הכסף שבידו כסף פדיון, אלא כסף שקיבל עבור איסור הנאה, לכן אף על פי שאין איסור ההנאה תופס את הדמים, בכל זאת אסור ליהנות מהם, שנמצא שהוא נהנה מן האיסור. וכל איסור זה אינו אלא למוכר, אבל אחר - מותר ליהנות מהדמים. ולכן שנינו בקידושין שם, בכמה איסורים ופטר חמור בכלל, ש"אם מכרן וקידש בדמיהן מקודשת" לפי שהאשה מותרת ליהנות בדמים אלו. 14) משנה בבכורות יב: "מת פטר חמור (לאחר שהפריש טלה ולא הספיק ליתנו לכהן), רבי אליעזר אומר ייקבר וכו', וחכמים אומרים אין צריך להיקבר", ולא נחלקו אלא כשכבר הפריש טלה, שנפדה פטר החמור מיד עם הפרשת הטלה, אבל אם מת פטר החמור קודם פדיון, ייקבר לדברי הכל. 15) כלומר, לפי שפטר חמור אסור בהנאה עד שייפדה. 16) להשתמש בפטר חמור מבלי לפדותו, שהוא מורה היתר לעצמו באמרו: הרי השה שאפריש תחתיו הוא שלי, ולמה לי לפדותו. 17) או ערפו בפניו.

19 **ה. הִפְרִישׁ פִּדְיוֹן פֶּטֶר חֲמוֹר וּמֵת הַשֶּׂה קֹדֶם שֶׁיִּתְּנֶנּוּ**
20 **לַכֹּהֵן - אֵינוֹ חַיָּב בְּאַחֲרָיוּתוֹ[18], וְיִתֵּן הַנְּבֵלָה לַכֹּהֵן[19]**

18) "דמעידנא דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי". וטעמו של דבר, שכיוון שעל ידי הפרשת השה פוקעת קדושת פטר החמור, לכן מיד עם הפרשתו הרי השה של הכהן, ונמצא שבעל החמור נותן לכהן את שיו, שהוא שלו משעת הפרשה. 19) שהרי השה של הכהן מת.

לֶהָנוֹת בָּהּ[20]. מֵת פֶּטֶר הַחֲמוֹר אַחַר שֶׁפָּדָהוּ - יִתֵּן הַטָּלֶה לַכֹּהֵן[21], וּמֵאֵתָר בַּהֲנָיָתוֹ[22], שֶׁכְּבָר נִפְדָּה.

20) שם, "ואם מת נהנים בו, וכו', אלא דמית בי בעלים ונהנה בו כהן, דמעידנא דאפרשיה ברשותיה דכהן קאי". 21) שהרי הוא שלו. 22) של פטר החמור.

ו. מֵאֵימָתַי[23] חַיָּב לִפְדּוֹתוֹ? מִשֶּׁיִּוָּלֵד וְעַד שְׁלֹשִׁים יוֹם. וּמֵאַחַר שְׁלֹשִׁים יוֹם, אִם רָצָה לְעָרְפוֹ[24] - עוֹרְפוֹ; אִם רָצָה לִפְדּוֹתוֹ - פּוֹדֶה, וְאֵין כָּאן אֶלָּא מִצְוַת עִכּוּב בִּלְבַד[25].

23) כברייתא שהביא רמי בר חמא "מצוותו של (בכור בהמה טמאה) כל שלושים יום, מכאן ואילך או פודהו או עורפו", וכמו שאמרו שם לדעת רב ששת, ש"מצוותו", היינו מצוה לפדותו כל שלושים יום, וכמו שאמר רבא שם, שלרבנן שחולקים על ר' אליעזר ואינם מקישים בכור בהמה טמאה לבכור אדם אינו עובר אף לאחר שלושים יום. 24) [מפשטות הלשון נראה, שתוך שלושים יום אינו ראוי לעריפה. וצריך עיון]. 25) כלומר, אינו עובר עליו אף לאחר שעברו עליו שלושים יום, אלא שאמרו חכמים: "מצוה הבאה לידך אל תחמיצנה", ולא היה לו לעכב את הפדיון.

ז. לֹא רָצָה לִפְדּוֹתוֹ - עוֹרְפוֹ בְּקוֹפִיץ[26] מֵאַחוֹרָיו[27]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאִם לֹא תִפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ[28]. וְאֵין מְמִיתִין אוֹתוֹ לֹא בְּמַקֵּל וְלֹא בְּקָנֶה וְלֹא בְּקַרְדֹּם[29] וְלֹא בְּמְגֵרָה[30], אֶלָּא בְּקוֹפִיץ[31]. וְלֹא יַכְנִיסֶנּוּ לְחֶדֶר וְיִנָּעֵל הַדֶּלֶת בְּפָנָיו עַד שֶׁיָּמוּת; שֶׁנֶּאֱמַר: וַעֲרַפְתּוֹ[32].

26) "סכין גדול, כמין גרזן שהקצבים חותכים בו הבשר". 27) מצד ערפו. 28) "והפועל הזה נגזר מעורף, שאין מותר לשוחטו ולא לחנקו, אלא לחתוך ראשו ממול ערפו". 29) גרזן. 30) סכין בעלת להב משנן לנסר בו. 31) "שכן דרך עריפה". 32) לומר לך: בעריפה דווקא.

ח. אֵין פּוֹדִין לֹא בְּעֵגֶל, וְלֹא בְּחַיָּה, וְלֹא בְּשֵׂה שָׁחוּט, וְלֹא בִּטְרֵפָה[33], וְלֹא בְּכִלְאַיִם[34], וְלֹא בְּכוּי[35]; שֶׁנֶּאֱמַר: תִּפְדֶּה בְשֵׂה, וְאֵין קָרוּי שֵׂה אֶלָּא כְּבָשִׂים וְעִזִּים חַיִּים בִּלְבַד[36].

33) שאינה חיה. 34) כבש הבא על העז. וטעמו של דבר, שאין זה "שה", אלא תערובת של שני מינים. ומה שכתב רבינו למעלה בפרק ט הלכה ה "כלאיים הבא מכבש ועז חייב במתנות", שמא אין זה אלא משום שנאמר "אם שה" ולמדו מכאן "אפילו מקצת שה". 35) ספק חיה ספק בהמה, שהוא ברייה בפני עצמה, ואינו שה. וכל זה כשהוא בא לפדות בעגל, לא מחמת שוויו, אלא במקום שה שאמרה התורה, אבל אם רוצה לפדות בשוויו, פודה בכל דבר. 36) בגמרא שם: "מתניתין מני, בן בג בג היא, דתניא בן בג בג אומר, נאמר כאן "שה" ונאמר להלן (בפסח) "שה", מה להלן פרט לכל השמות הללו, אף כאן פרט לכל השמות הללו". ורבינו סובר, שרב אשי שהוא בתרא אינו סובר גזירה שווה זו, שהרי אמרו שם: "אמר ליה רב אשי למר זוטרא מאי דעתיך דילפת מפסח" - הרי שרב אשי עצמו לא למד מפסח, ולפיכך לא הביא גזירה שווה זו.

ט. אֵין פּוֹדִין בְּשֵׂה הַדּוֹמֶה לְאַחֵר[37]; וְאִם פָּדָה - פָּדוּי[38]. וּפוֹדִין בְּבֶן פְּקוּעָה, אֲבָל לֹא בִּפְסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בָּהֶן: כַּצְּבִי וְכָאַיָּל; מַה צְּבִי וְאַיָּל - אֵין פּוֹדִין בּוֹ, אַף פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין אֵין פּוֹדִין בָּהֶם.

37) כלומר, רחל שילדה מין עז. ויש אומרים כי המדובר כשאין הוולד דומה כלל לרחל, אבל אם מקצת סימניו כשל רחל, פודין בו. 38) נראה שדעת רבינו היא, שלא נסתפקו שם אם פודין ב"נדמה" (=שה הדומה למין אחר), אלא מדרבנן, אבל מדאורייתא פשוט הוא שפודין בו, שהרי הוא "שה", ומה בכך אם אינו דומה למין אמו אלא למין אחר.

י. פּוֹדִין בְּשֵׂה בֵּין זְכָרִים בֵּין נְקֵבוֹת, בֵּין תְּמִימִים בֵּין בַּעֲלֵי מוּמִים, בֵּין קְטַנִּים בֵּין גְּדוֹלִים.

יא. שֶׂה שֶׁלָּקְחוּ מִדְּמֵי שְׁבִיעִית - אֵין פּוֹדִין בּוֹ אֶת הַוַּדַּאי, אֲבָל פּוֹדִין בּוֹ אֶת הַסָּפֵק. אִם אֵין לוֹ שֶׂה לִפְדּוֹתוֹ - פּוֹדֵהוּ בְּשָׁוְיוֹ וְנוֹתֵן דָּמָיו לַכֹּהֵן. לֹא אָמְרָה תּוֹרָה שֶׂה לְהַחְמִיר עָלָיו, אֶלָּא לְהָקֵל עָלָיו; שֶׁאִם הָיָה לוֹ פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁשָּׁוֶה עֶשֶׂר סְלָעִים - יֵשׁ לוֹ לִפְדּוֹתוֹ בְּשֶׂה שָׁוֶה דִינָר. וְלֹא יִהְיֶה זֶה חָמוּר מִן הַהֶקְדֵּשׁ, שֶׁנִּפְדֶּה בְּכֶסֶף בְּשָׁוְיוֹ.

יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? כְּשֶׁהָיוּ דְּמֵי פֶּטֶר חֲמוֹר מִשְּׁלֹשָׁה זוּזִים וּלְמַעְלָה; אֲבָל אִם הָיוּ דָּמָיו פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה זוּזִים - אֵין פּוֹדִין אוֹתוֹ אֶלָּא בְשֵׂה[39] אוֹ בִּשְׁלֹשָׁה זוּזִים. וְעַיִן יָפָה לֹא יִפְחֹת מִסֶּלַע, וְעַיִן רָעָה - בַּחֲצִי סֶלַע, וּבֵינוֹנִית - בִּשְׁלֹשָׁה זוּזִים.

39) אפילו שווה כל שהוא.

יג. וְהַפּוֹדֶה פֶּטֶר חֲמוֹר שֶׁל חֲבֵרוֹ[40] - הֲרֵי זֶה פָּדוּי[41], וְהַחֲמוֹר לִבְעָלָיו[42].

40) בין בשה של הפודה, ובין בשה של בעל פטר החמור. 41) שפדיון פטר חמור אינו מוטל על בעל פטר החמור בלבד, אלא כל אחד ואחד יכול לפדותו, כמו בהקדש, ולכן אף אם גוי פדה פטר חמור של ישראל הרי זה פדוי, ולכן כתב רבינו "הפודה" סתם, ולא כתב: "ישראל שפדה". 42) וטעמו של דבר, שפטר חמור נחשב כממון הבעלים. ואף על פי שהוא אסור בהנאה עתה, הרי הוא ראוי להיות שלו לאחר שפדהו ולכן אפילו אם פדאו חבירו, הרי הוא שלו (=של בעל החמור), אלא שפקע איסור ההנאה.

יד. כֹּהֲנִים וּלְוִיִּם - פְּטוּרִין מִפֶּטֶר חֲמוֹר. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּכוֹר הָאָדָם וְאֵת בְּכוֹר הַבְּהֵמָה הַטְּמֵאָה תִּפְדֶּה; כֹּל שֶׁיֵּשְׁנוֹ בִּבְכוֹר אָדָם - יֶשְׁנוֹ בִּבְכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה, וְהַפָּטוּר מִבְּכוֹר אָדָם - פָּטוּר מִבְּכוֹר בְּהֵמָה טְמֵאָה[43].

43) וכיוון שכהנים ולויים פטורים מפדיון הבן, לכן פטורים

הם אף מפדיון פטר חמור. ואין לפטור את הכהנים והלויים מפדיון פטר חמור מקל וחומר, כדרך שאמרו בפדיון הבן - שלא מצינו שפטרו כהנים ולויים בהמות טמאות של ישראל במדבר, כדרך שפטרו את בניהם מפדיון.

טו. הַלּוֹקֵחַ עֵבֶר חֲמוֹרוֹ[44] שֶׁל עוֹבֵד כּוֹכָבִים, אוֹ הַמּוֹכֵר עֵבֶר חֲמוֹרוֹ לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[45] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה[46], וְאֵין קוֹנְסִין אוֹתוֹ עַל דָּבָר זֶה[47]. הָיָה הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים שֻׁתָּף בָּאֵם אוֹ בַּבְּכוֹר, אֲפִלּוּ לֹא הָיָה לוֹ אֶלָּא אֶחָד מֵאֶלֶף בּוֹ[48] - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[49]. הָיָה לוֹ[50] בּוֹ אוֹ בְּאִמּוֹ אֵבֶר אֶחָד[51], כְּגוֹן יָדוֹ אוֹ רַגְלוֹ, אֲפִלּוּ אָזְנוֹ[52]: כֹּל שֶׁאֵלּוּ יֵחָתֵךְ יִהְיֶה בַּעַל מוּם - הֲרֵי זֶה פָּטוּר[53] מִן הַבְּכוֹרָה; וְאִם כְּשֶׁיֵּחָתֵךְ חֵלֶק הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לֹא יִהְיֶה בַּעַל מוּם לַמִּזְבֵּחַ[54] - הֲרֵי זֶה חַיָּב[55]. וְכֵן הַמְקַבֵּל חֲמוֹר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים לִהְיוֹת מְטַפֵּל בָּהּ וְהַוָּלָד בֵּינֵיהֶם[56], אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקִּבֵּל מִיִּשְׂרָאֵל - הַכֹּל פָּטוּר מִן הַבְּכוֹרָה[57]. שֶׁנֶּאֱמַר: פֶּטֶר רֶחֶם בִּבְנֵי יִשְׂרָאֵל בָּאָדָם וּבַבְּהֵמָה - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַכֹּל בְּיִשְׂרָאֵל.

44) והעובר הוא בכור. ואין זה לוקח דבר שלא בא לעולם, שהרי העובר קיים. 45) כלומר, למכור עובר חמורו לגוי, שהרי הוא מפקיע את העובר מן הכהן, שהרי פטור הוא מלפדותו, ונמצא הכהן מפסיד את השה. 46) מפדיון פטר חמור, שהרי בלוקח עובר חמורו של גוי, האם היא של הגוי, ובמוכר לו עובר חמורו, העובר הוא של הגוי, ואין חיוב פדיון פטר חמור אלא כשהאם והוולד של ישראל. 47) שם: "צריכי, דאי תנא לוקח, הוה אמינא משום דקא מייתי לה לקדושה, אבל מוכר דקא מפקע לה מקדושה, אימא לקנסיה (שיפדה את הבכור), קא משמע לן". 48) או באמו. 49) כיוון ששותפות גוי פוטרת. ואף על פי שאסור להשתתף עם הגוי לא קנסוהו. 50) לגוי. 51) ומלבד האבר - אין לו כלום. 52) שהוא אבר קטן. 53) שם: "וכמה תהא שותפות של עובד כוכבים ותהא פטורה מן הבכורה, אמר רב הונא אפילו אזנו, וכו', אמר ליה הכי אמר ר' יוחנן אפילו מום קל (כלומר, אפילו יש לגוי אבר אחד שאם יחתכנו אין הבהמה נעשית נבלה או טריפה, הרי זה פטור), וכו', כדרב הונא". ואין כוונת רבינו שיש לגוי כל האבר, אלא אפילו אם יש לו רק חלק מן האבר, שאם ייחתך יהא בעל מום הרי זה פטור. 54) אם היה הדבר בבהמה טהורה. 55) שאין שותפותו חשובה. 56) כלומר, של שניהם, בשכר הטיפול. 57) אף חציו של הישראל.

טז. גֵּר שֶׁנִּתְגַּיֵּר וְאֵין יָדוּעַ אִם עַד שֶׁלֹּא נִתְגַּיֵּר יָלְדָה חֲמוֹרוֹ[58] אוֹ אַחַר שֶׁנִּתְגַּיֵּר[59] - הֲרֵי זֶה חַיָּב לַעֲרֹף[60] אוֹ לִפְדּוֹת[61]. וְאִם פָּדָה בְּשֶׂה[62] - הַשֶּׂה שֶׁל גֵּר, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה[63].

58) ופטור מפדיון פטר חמורו, כיוון שאין זה "בבני ישראל". 59) ואז הוא חייב, כיוון שהעובר נעשה בכור משעת לידה ולא קודם לכן. 60) ולקבור. 61) בחולין קלד. "שמונה ספקות נאמרו בגר, ארבע לחיוב וארבע לפטור, וכו', ובכור בהמה טמאה, וכו', לחיוב (שכיוון שפטר החמור אסור בהנאה מספק, ספיקא דאיסורא לחומרא, ופודהו כדי להפקיע איסורו), וכו', ופדיון פטר חמור לפטור (כלומר, שהוא פטור מלתת השה לכהן)". 62) או בכסף, בשוויו. 63) כיוון שאין זה ספק איסור, שהרי כבר פקע איסורו של פטר החמור, והשה הרי אין בו קדושה כלל, אלא ספק ממון הוא זה.

יז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהִפְרִישׁ פֶּטֶר חֲמוֹר[64] - מוֹדִיעִין אוֹתוֹ שֶׁאֵינוֹ חַיָּב[65], וַהֲרֵי הוּא מֻתָּר[66] בְּגִזָּה וַעֲבוֹדָה[67].

64) לדעת התוספות המדובר בפטר חמור עצמו ולא בפדיון פטר חמור שהוא השה. 65) בפטר חמור. ואינו אסור בהנאה. והודעה זו היא כדי שלא יחשוד הגוי בישראל שהם מזלזלים בקדשים. 66) לאחר שהודיעוהו. 67) ואין איסור הנאה חל על פטר החמור על ידי הפרשתו, כדרך שהוא חל בנדרים ונדבות שגויים מתנדבים.

יח. פָּרָה שֶׁיָּלְדָה כְּמִין חֲמוֹר[68], אוֹ חֲמוֹר שֶׁיָּלְדָה כְּמִין סוּס[69] - פָּטוּר[70]; שֶׁנֶּאֱמַר: וּפֶטֶר חֲמוֹר תִּפְדֶּה בְשֶׂה וּפֶטֶר חֲמוֹר, שְׁתֵּי פְּעָמִים - עַד שֶׁיִּהְיֶה הַיּוֹלֵד חֲמוֹר וְהַנּוֹלָד חֲמוֹר. וְאִם יֵשׁ בּוֹ[71] מִקְצָת סִימָנֵי חֲמוֹר - חַיָּב בַּבְּכוֹרָה[72].

68) עגל הדומה לחמור. 69) ואין בו מסימני חמור כלל. 70) אף על פי שיש דבר משותף לפרה וחמור, ששניהם שייכים לקדושת בכורה, וכן לחמור וסוס, ששניהם מינים טמאים. 71) בסוס שנולד מן החמור. 72) בפטר חמור. ובחמור שנולד מפרה, ויש בו מקצת סימני פרה, הרי הוא בכור בהמה טהורה, וחייב לתיתו לכהן.

יט. חֲמוֹרוֹ שֶׁלֹּא בִּכְּרָה וְיָלְדָה שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן טָלֶה לַכֹּהֵן[73]. יָלְדָה זָכָר וּנְקֵבָה - מַפְרִישׁ טָלֶה אֶחָד, כְּדֵי לְהַפְקִיעַ קְדֻשָּׁה[74] מִמֶּנּוּ עַד שֶׁיִּהְיֶה מֻתָּר בַּהֲנָיָה, שֶׁמָּא הַזָּכָר נוֹלַד תְּחִלָּה[75]; וְטָלֶה זֶה שֶׁהִפְרִישׁ - לַבְּעָלִים, וְאֵינוֹ לַכֹּהֵן, שֶׁהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

73) שהרי ברור הוא שאחד משני הזכרים הוא פטר חמור. 74) שם: לאפקועי לאיסורא מיניה, כלומר, איסור ההנאה, וכוונת רבינו, שפטר החמור קדוש בקדושת דמים, שצריך לפדותו בשה. 75) והרי הוא פטר חמור.

כ. שְׁתֵּי חֲמוֹרָיו שֶׁלֹּא בִּכְּרוּ וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים - נוֹתֵן שְׁנֵי טְלָאִים לַכֹּהֵן[76]. זָכָר וּנְקֵבָה אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּנְקֵבָה - נוֹתֵן טָלֶה אֶחָד לַכֹּהֵן[77].

76) שהרי ברור הדבר ששניהם פטרי חמורים, אף על פי שאין הדבר ידוע זכר זה מי היא אמו וכן השני. 77) שהרי באופן הראשון ברור שהזכר הוא פטר חמור, וכן באופן השני, ברור שאחד משני הזכרים פטר חמור, אף על פי שאין ידוע מי הוא.

כא. יָלְדוּ שְׁתֵּי נְקֵבוֹת וְזָכָר, אוֹ שְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת - אֵין כָּאן לַכֹּהֵן כְּלוּם[78]. וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְהַפְרִישׁ

טָלֶה לְעַצְמוֹ, לְפִי שֶׁיֵּשׁ כָּאן סְפֵקוֹת הַרְבֵּה: שֶׁמָּא הָאַחַת יָלְדָה זָכָר וְהַשְּׁנִיָּה יָלְדָה שְׁתֵּי נְקֵבוֹת, אוֹ שֶׁמָּא זוֹ יָלְדָה נְקֵבָה וְהָאַחֶרֶת זָכָר וְאַחֲרָיו נְקֵבָה אוֹ נְקֵבָה וְאַחֲרֶיהָ זָכָר[79]. וְכֵן סְפֵקוֹת הַרְבֵּה יֵשׁ בִּשְׁנֵי זְכָרִים וּשְׁתֵּי נְקֵבוֹת. אַחַת בִּכְּרָה וְאַחַת שֶׁלֹּא בִּכְּרָה, וְיָלְדוּ שְׁנֵי זְכָרִים וְנִתְעָרְבוּ - נוֹתֵן טָלֶה אֶחָד לַכֹּהֵן. זָכָר וּנְקֵבָה - מַפְרִישׁ טָלֶה אֶחָד לְעַצְמוֹ, וְאֵינוֹ נוֹתְנוֹ לַכֹּהֵן, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק, וְהַמּוֹצִיא מֵחֲבֵרוֹ עָלָיו הָרְאָיָה.

78) שהרי אפשר שלא היה הזכר ראשון ואין כאן פטר חמור. 79) אף על פי שאם נדון על הוולד הרי אין כאן אלא ספק אחד, שמא הזכר נולד ראשון והרי הוא פטר חמור, או שמא נולד אחר נקבה, בכל זאת אינו צריך להפריש לעצמו טלה כנגד כל אחד מהזכרים שיש לו. וטעמו של דבר, שכיוון שאם נדון על כל אחת מן החמורות שילדו, יימצא שהדבר הוא ספק ספיקא, שמא לא ילדה זכר כלל, ואפילו אם ילדה זכר, שמא ילדתו לאחר שנולדה הנקבה. וכיוון שכן, דבר זה מכריע את הספק השקול הקיים כשאנו דנים על הוולד.

כב. וְכֵן הַלּוֹקֵחַ חֲמוֹר מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים וְאֵין יָדוּעַ אִם בִּכְּרָה אוֹ לֹא בִּכְּרָה וְיָלְדָה זָכָר - פּוֹדֶה אוֹתוֹ בְּשֶׁה[80] וְהוּא לַבְּעָלִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא סָפֵק.

80) כדי להפקיע ממנו קדושה.

כג. מִי שֶׁהָיוּ לוֹ[81] עֲשָׂרָה טְלָאִים, כָּל אֶחָד מֵהֶן הִפְרִישוֹ עַל סְפֵק פֶּטֶר חֲמוֹר[82] - הֲרֵי הֵן כְּחֻלִּין לְכָל דָּבָר, וּמִתְעַשְּׂרִין כְּשְׁאָר הַבְּהֵמָה[83]. וּמַפְרִישׁ אֶחָד מֵהֶן מַעֲשֵׂר[84], וְהַשְּׁאָר שֶׁלּוֹ כְּשֶׁהָיוּ[85].

81) משנה בבכורות ט. "נכנס (=פדיון פטר חמור) לדיר להתעשר". ואמרו על זה בגמרא: פטר חמור רגיל שהפרישו ישראל ונתנו לכהן), שהרי שנינו הלקוח ושניתן לו במתנה פטור ממעשר בהמה, אלא בישראל שהיו לו עשרה ספק פטרי חמורים בתוך ביתו, שמפריש עליהן עשרה שיין ומעשרן והן שלו". 82) שהם שלו, ואינו נותנם לכהן ולפיכך חייב במעשר בהמה, אבל פדיון פטר חמור וודאי, שהוא לכהן, אין לחייב במעשר בהמה. שהרי הלקוח ושניתן לו במתנה, פטור ממעשר בהמה. ואף אם הכהן החזירו לישראל לא יתחייב במעשר, שאף הישראל הוא בכלל מקבל מתנה. 83) מפני שהם חולין, ואילו מוקדשים פטורים ממעשר בהמה. 84) ומקטיר אימורין על גבי המזבח. 85) חולין ממש.

כד. יִשְׂרָאֵל[86] שֶׁהָיוּ לוֹ עֲשָׂרָה פִּטְרֵי חֲמוֹרִים וַדָּאִין[87] בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ שֶׁנָּפְלוּ לוֹ[88] מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ כֹּהֵן[89], וְאוֹתוֹ אָבִי אִמּוֹ הַכֹּהֵן נָפְלוּ לוֹ מִבֵּית אָבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל[90] - הֲרֵי זֶה מַפְרִישׁ עֲלֵיהֶן עֲשָׂרָה שֵׁיִן וְהֵן שֶׁלּוֹ[91], וְחַיָּבִין בְּמַעֲשֵׂר[92].

86) בכורות שם. מימרא של רב נחמן בשם רבה בר אבהו, והשמיעונו בזה, שאף בפדיון פטר חמור וודאי, ייתכן כי יהיה של הישראל, ויתחייב במעשר בהמה. 87) כלומר, אפילו וודאין. 88) בירושה. 89) וירשם זה, כיוון שלא היו אחים לאמו. 90) שאם לא נפלו ליד הכהן בירושה, אלא נולדו ברשותו, אינם חייבים בפדיון. 91) שאינו חייב לתיתם לכהן כדרך שנותן לכהן כל שה שפודין בו. וטעמו של דבר, כיוון שישראל זה בא מכח הכהן שירש אותו. והכהן אף על פי שהיה חייב לפדות את פטרי החמורים שירש מן הישראל בשיין, הרי השיין הן שלו, ולכן אף הישראל אינו נותנם לכהן. 92) שהרי הם חולין לכל דבר.

סְלִיקוּ לְהוֹ הִלְכוֹת בִּכּוּרִים

הִלְכוֹת שְׁמִיטָּה וְיוֹבֵל

יֵשׁ בְּכֻלָּן שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים מִצְוֹת: תֵּשַׁע מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) שֶׁתִּשְׁבֹּת הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית מִמְּלַאכְתָּהּ. ב) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ. ג) שֶׁלֹּא יַעֲבֹד עֲבוֹדַת הָאִילָן בְּשָׁנָה זוֹ. ד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר הַסָּפִיחַ כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִים. ה) שֶׁלֹּא יִבְצֹר הַנְּזִירִים כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים. ו) שֶׁיִּשַּׁמֵּט מַה שֶּׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ. ז) שֶׁיִּשַּׁמֵּט כָּל הַלְּוָאָתוֹ. ח) שֶׁלֹּא יִגֹּשׁ וְלֹא יִתְבַּע הַלְוֶה. ט) שֶׁלֹּא יִמָּנַע מִלְּהַלְווֹת קֹדֶם שְׁמִטָּה כְּדֵי שֶׁלֹּא יְאַבֵּד מָמוֹנוֹ. י) לִסְפֹּר הַשָּׁנִים שֶׁבַע שֶׁבַע. יא) לְקַדֵּשׁ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים. יב) לִתְקַע בְּשׁוֹפָר בַּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי כְּדֵי לָצֵאת עֲבָדִים חָפְשִׁי. יג) שֶׁלֹּא תֵּעָבֵד אֲדָמָה בְּשָׁנָה זוֹ. יד) שֶׁלֹּא יִקְצֹר סְפִיחֶיהָ כְּנֶגֶד הַקּוֹצְרִים. טו) שֶׁלֹּא יִבְצֹר נְזִירֶיהָ כְּנֶגֶד הַבּוֹצְרִים. טז) לִתֵּן גְּאֻלָּה לָאָרֶץ בְּשָׁנָה זוֹ, וְזֶהוּ דִּין שְׂדֵה אֲחֻזָּה וּשְׂדֵה מִקְנָה. יז) שֶׁלֹּא תִּמָּכֵר הָאָרֶץ לְצְמִיתוּת. יח) דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה. יט) שֶׁלֹּא יִנָּחֵל כָּל שֵׁבֶט לֵוִי בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, אֶלָּא נוֹתְנִין לָהֶם עָרִים מַתָּנָה לָשֶׁבֶת בָּהֶם. כ) שֶׁלֹּא יִקַּח שֵׁבֶט לֵוִי בַּבִּזָּה. כא) לִתֵּן לַלְוִיִּם עָרִים לָשֶׁבֶת וּמִגְרְשֵׁיהֶן. כב) שֶׁלֹּא יִמָּכֵר מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם, אֶלָּא גּוֹאֲלִים לְעוֹלָם, בֵּין לִפְנֵי הַיּוֹבֵל בֵּין לְאַחַר הַיּוֹבֵל.

~ נקודות משיחות קודש ~

"שתשבות הארץ ממלאכתה בשביעית".

מלשונו "שתשבות הארץ" משמע, ששמיטה היא חובת הקרקע שאסור שתיעבד בשנה השביעית, ולא חובת ה'גברא' שאסור במלאכת הקרקע בשביעית. ונפק"מ האם מותר לעשות העבודה בקרקע של יהודי על־ידי גוי, שאם הוא דין בקרקע אסור אף על־ידי גוי, ואם הוא דין ב'גברא' מותר על־ידי גוי שהרי הגוי אינו מצווה על השמיטה.

(על־פי לקו"ש חלק י"ז עמוד 286)

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבאר שמצות־עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן

בשנה השביעית. על איזו עבודה לוקה מן התורה. ואם נוטעין בשביעית אילן סרק. אם שורין הזרעים בשביעית והדברים המותרים בשביעית. משרבו האנסים אם מותר לזרוע בשביעית. המעביר קוצים מארצו או הטומן לפת או צנון או לוף וכיוצא בהן. בראשונה היו אוסרים ללקוט עצים ואבנים מתוך השדה. הקוצץ אילן אם מותר להוציא שרשיו מהארץ. ואם קוצצין בתולת שקמה בשביעית.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לִשְׁבֹּת[3] מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ וַעֲבוֹדַת**
2 **הָאִילָן[4] בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת**
3 **לַיי; וְנֶאֱמַר[5]: בֶּחָרִישׁ[6] וּבַקָּצִיר[7] תִּשְׁבֹּת. וְכָל הָעוֹשֶׂה**
4 **מְלָאכָה[8] מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[9] אוֹ הָאִילָנוֹת בְּשָׁנָה זוֹ -**
5 **בְּטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר:**
6 **שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע[10] וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר[11].**

2) ראה בספר המצוות, עשה קלה. 3) מלשון רבינו כאן ובספר המצוות שם נראה, שהמצוה היא שהאדם ישבות, ואין המצוה על הארץ שתשבות. ולפי זה, מותר לגוי לעבוד באדמת ישראל מן התורה (מהרי"ט חלק ב סימן נב). אבל במנין המצוות כאן כתב רבינו: "שתשבות הארץ בשביעית ממלאכתה", וכן כתב במנין המצוות על סדר ההלכות. משמע שהמצוה היא על הארץ, וכדוגמת מצות שביתת בהמתו בשבת (מנחת־חינוך מצוה קיב). ונראה שהמצוה היא: שהארץ תשבות, אלא שביטול שביתתה אינו אלא על־ידי ישראל העובד אותה. וראה בקונטרס אחרון לשבת הארץ להראי"ה קוק זצ"ל מהדורה ב, מעמוד פז ואילך. 4) היא זמירה, כדלהלן בסוף ההלכה, וגם בצירה הנעשית לעבודת האילן (ראה להלן פ"ד הלכה כב), ואף הן בכלל "ושבתה הארץ" הנ"ל, שהרי באותם הפסוקים הנ"ל שלאחריה, נאמר גם "לא תזמור וגו' לא תבצור". 5) וגם בספר המצוות (עשה שם) ובמנין המצוות שעל סדר ההלכות, הביא רבינו פסוק זה לענין שביעית. ואף־על־פי שלפי דברי הבבלי (מועד קטן ד.) יוצא שלפי דברי ר' ישמעאל (בענין תוספת השביעית), שאנו פוסקים כמותו (ראה להלן פ"ג הלכה א), פסוק זה לא נאמר לענין שביעית אלא לענין שבת – סמך רבינו על הירושלמי (שביעית פ"א הלכה ג), שגם לר' ישמעאל פסוק זה לענין שביעית נאמר, וכן פירשו ר"י בן מלכי צדק, ורבינו נתן אב הישיבה. ראה בספר המצוות שם, הערה נוספת תקצג. 6) לפי הנאמר כאן יוצא שהחורש בשביעית עובר בעשה, ואינו לוקה, לפי שאין בה לאו, וראה להלן הלכה ד והלכה י. 7) הכוונה לקציר שהוא לעבודת קרקע (ראה להלן פ"ד הלכה א), שאילו קציר שאינו אלא לאסיפת הפירות בלבד – אין בו משום "תשבות". 8) משמע מלשון רבינו, שגם הנשים חייבות במצוות־עשה של שביעית. (וכן כתב רבינו אברהם בנו של רבינו ("סיני" כרך יד עמוד ו) לענין שמיטת כספים ש"דין שמיטה לנשים כמו לגברים"). וראה בחינוך מצוות פד, קיב, ובמנחת־חינוך שם. 9) היא זריעה, כדלהלן בסוף ההלכה, וגם קצירה הנעשית לעבודת הארץ (ועיין בשבת עג: שיש קוצר שהוא גם נוטע, וראה להלן פ"ד הלכה א), ושתיהן בכלל "ושבתה הארץ", וכן כתב רבינו בפירוש המשנה למועד קטן פ"א משנה ב, שהרי נאמר שם אחריה "שש שנים תזרע וגו', ואספת וגו' ובשנה השביעית שבת שבתון וגו' לא תזרע וגו' לא תקצור וגו' לא תבצור", הרי שגם זריעה וגם קצירה (כשהיא לעבודת הארץ) הן בכלל שבת הארץ. וראה עוד להלן בסמוך. 10) זו עבודת הארץ. 11) זו עבודת אילנות. [וכוונת רבינו גם לפסוק שלאחריו: "את ספיח קצירך לא תקצור ואת ענבי נזירך לא תבצור, שנת שבתון יהיה לארץ". ואולי חסרה כאן המלה וגו' (וגומר), שהרי בהלכה הבאה הוא אומר: "אינו לוקה מן התורה אלא על הזמירה ועל הקצירה וכו'". הרי שכבר דיבר מקודם על הקצירה. וזוהי כוונתו גם להלן בפ"ד שם: "או שקצר לעבודת הארץ כמו שביארנו").

7 **ב. אֵינוֹ לוֹקֶה מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא עַל הַזְּרִיעָה אוֹ עַל**
8 **הַזְּמִירָה, וְעַל הַקְּצִירָה אוֹ עַל הַבְּצִירָה. וְאֶחָד הַכֶּרֶם**
9 **וְאֶחָד שְׁאָר הָאִילָנוֹת[12].**

12) אין כוונת רבינו לומר, שזמירה אסורה אף בשאר אילנות מן התורה, שהרי כתב בפירוש המשנה לשבעית פ"ב משנה ג, שזירוד הוא זימור, ובמועד קטן ד. אמרו מפורש שאיסור זירוד אינו אלא מדרבנן. אלא כוונתו לענין בצירה, שאף בשאר אילנות אסורה מן התורה (חזון־איש. וראה בספר המצוות שם, ובהערה תקצב). אבל ה'תוספות יום־טוב' לשביעית פ"ד משנה ד, וה"משנה ראשונה" (שם משנה ה) והאור־שמח להלכה טו, ביארו את דברי רבינו, שזמירה אסורה אף בשאר אילנות מן התורה. וראה להלן הלכות כא־כב. ובהוספות ותיקונים לפירוש מסכת משקין (הוצאת הגרמי"ל זק"ש) לעמ' ה.

10 **ג. וּזְמִירָה[13] בִּכְלָל זְרִיעָה, וּבְצִירָה בִּכְלָל קְצִירָה.**
11 **וְלָמָּה פֵּרְטָן הַכָּתוּב? לוֹמַר לְךָ: עַל שְׁתֵּי תּוֹלְדוֹת**
12 **אֵלּוּ בִּלְבַד הוּא חַיָּב[14], וְעַל שְׁאָר הַתּוֹלְדוֹת שֶׁבַּעֲבוֹדַת**
13 **הָאָרֶץ[15] עִם שְׁאָר הָאָבוֹת שֶׁלֹּא נִתְפָּרְשׁוּ בְּעִנְיָן זֶה -**
14 **אֵינוֹ לוֹקֶה עֲלֵיהֶן. אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[16].**

13) מועד קטן שם, כרבא ולא כאביי. 14) מלקות, משום הלאו הנ"ל. 15) ועבודת האילן בכלל זה, כבהלכה הסמוכה. 16) מדרבנן, ראה בהלכה הסמוכה.

15 **ד. כֵּיצַד? הַחוֹפֵר[17] אוֹ הַחוֹרֵשׁ[18] לְצֹרֶךְ הַקַּרְקַע[19] אוֹ**
16 **הַמְסַקֵּל[20] אוֹ הַמְזַבֵּל[21] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן מִשְּׁאָר עֲבוֹדַת**
17 **הָאָרֶץ, וְכֵן הַמַּבְרִיךְ אוֹ הַמַּרְכִּיב אוֹ הַנּוֹטֵעַ[22] וְכַיּוֹצֵא**
18 **בָּהֶן מֵעֲבוֹדַת הָאִילָנוֹת - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת**
19 **מִדִּבְרֵיהֶן[23].**

17) במועד קטן שם: אין לי אלא זירוע וזימור, מנין לניכוש ולעידור ולכיסום, וכו' ומפרש רבינו ש"עידור" הכוונה לחופר בכל הקרקע לצרכה, שאז היא מלאכה שבשדה ושבכרם. ולכן כשאמרו שם להלן, שמותר לעדור תחת הגפנים, לא הקשו מהעידור הנ"ל, כדרך שהקשו בקשקוש, כיון שחלוק עידור בכל הקרקע מעידור תחת הגפנים בלבד (פאת השולחן סימן כ אות ב). וראה ב'שבת הארץ' שם עמוד קב. 18) שאין בו לאו, אבל עשה יש בו, כמבואר למעלה הלכה א. 19) היא מלאכה שבשדה ושבכרם, ולא תחת הגפנים בלבד, כנ"ל. וראה להלן בהלכה ז.

20) אבנים מן השדה. וראה במועד קטן שם. והמדובר כשעושה לצורך השדה, ואז אסור אפילו אם אינן נוגעות בארץ, ואם נוגעות בארץ אסור אפילו לצורך האבנים, ראה להלן פ"ב הלכה י. 21) את הקרקע קודם זריעתה, כדי להשביחה. וראה ברש"י שם ד"ה מזבלין. 22) שהוא אב לענין שבת (פ"ז מהלכות שבת הלכה ג) ובגיטין נג: "דתניא, הנוטע בשבת, וכו' במזיד יעקר, ובשביעית בין בשוגג בין במזיד יעקר, וכו', מכדי הא דאורייתא והא דאורייתא, מאי שנת שבת ומאי שנא שביעית". הרי שנטיעה בשביעית אסורה מן התורה. ונראה שדחה רבינו סוגיא זו מפני הסוגיא במועד קטן הנ"ל שאמרו בה שאין חייבין מן התורה אלא על ארבע המלאכות הנ"ל (פאת השולחן שם אות ד). ובהגהות וביאורים (הוצאת לונץ שם) להגרא"י קוק - חילק בין זריעת גרעין, שהיא זריעה מן התורה, וזוהי כוונת הגמרא בגיטין שם, לבין נוטע שתיל, שאינו אלא מדרבנן. 23) בירושלמי שביעית פ"ד הלכה ב, על טייב שדהו (=חרש אותה – פירוש המשנה שם): "ולא שמיע רבי ירמיה שהוא לוקה", היינו מכת מרדות (מפרשים שם).

1 **ה. אֵין[24] נוֹטְעִין בַּשְּׁבִיעִית אֲפִלּוּ אִילַן סְרָק[25]. וְלֹא**
2 **יַחְתֹּךְ[26] הַיְּבֹלֶת מִן הָאִילָנוֹת. וְלֹא יְפָרֵק[27] הֶעָלִין**
3 **וְהַבַּדִּים[28] הַיְבֵשִׁים. וְלֹא יְאַבֵּק[29] אֶת צַמַּרְתּוֹ[30] בְּאָבָק.**
4 **וְלֹא יְעַשֵּׁן[31] תַּחְתָּיו כְּדֵי שֶׁיָּמוּת הַתּוֹלַעַת[32]. וְלֹא**
5 **יָסוּךְ[33] אֶת הַנִּטִּיעוֹת בְּדָבָר שֶׁיֵּשׁ לוֹ זֵהֲמָא, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
6 **יֹאכַל אוֹתוֹ הָעוֹף כְּשֶׁהוּא רַךְ[34]. וְלֹא יָסוּךְ[35] אֶת**
7 **הַפַּגִּין[36], וְלֹא יִנְקֹב אוֹתָן[37]. וְלֹא יִכְרֹךְ[38] אֶת**
8 **הַנִּטִּיעוֹת[39], וְלֹא יִקְטֹם[40] אוֹתָם. וְלֹא יְכַסֵּג[41] אֶת**
9 **הָאִילָנוֹת. וְכֵן שְׁאָר כָּל עֲבוֹדַת הָאִילָן. וְאִם עָשָׂה**
10 **אַחַת מֵאֵלּוּ בַּשְּׁבִיעִית - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.**

24) בירושלמי שם הלכה ד, ובתוספתא שם פ"ג הלכה יט אמרו: "היה רבן שמעון בן גמליאל אומר נוטעין אילן סרק בשביעית", נראה שרק הוא מתיר, ואילו חכמים אוסרים, והלכה כרבים (כסף־משנה). ותוספות הרא"ש למועד קטן ג. גרס בגמרא שם "אין מיבלין", וראה במאירי שם בשם הירושלמי. 25) שאינו עושה פירות. 26) שביעית פ"ב משנה ב: "מיבלין (= כורתים יבלות מהאילנות) וכו' עד ראש השנה". הרי שאחרי ראש השנה – אסור. 27) יסיר (פירוש המשנה). מועד קטן שם. 28) ענפים. 29) שם "ואין מאבקין". 30) ראש האילן. ויש מפרשים "מאבקין" לכרות השרשים המגולים באבק. 31) שם. 32) הדביקה באילן ואוכלת פריו (פירוש המשנה שם). 33) שביעית שם, משנה ד: "מזהמין עד ראש השנה", הרי שאחר כן – אסור. 34) כלומר, הנטיעה. ובעבודה זרה נ: "תרי זוהמומי הוי, חד לאוקומי אילני (= להעמידו, כלומר, למנוע ממנו היזק בלבד) ושרי, וחד לאברויי (= להברותו, להועילו) אילני ואסור". והמדובר כאן כשעל־ידי אכילת העוף מתעכב רק גידול האילן, נמצא שהזיהום המונע את אכילת העוף, גורם לגידול האילן והרי זה "לאברויי". וראה בפאת־השולחן שם אות יא, בשבת־הארץ שם עמוד קז ובחזון־איש. 35) בשמן. שם משנה ה: "סכין את הפגים – עד ראש השנה". 36) "תאנים שלא נגמרו כל צרכן. ועושים כן כדי למהר בישולן" (פירוש המשנה שם). 37) "כן מנהג התאנים בקצת מקומות אצלנו שאינן מתבשלין עד ימשחו בשמן עץ דק, ונוקבים בו כל תאנה מהם" (שם). 38) משנה שם "וכורכין אותן (=את הנטיעות) – עד ראש השנה". 39) "הוא שיקבץ הענפים והפארות ויקשרם כדי שיעלו למעלה במישור ולא ינטו על הארץ" (פירוש המשנה שם). 40) משנה שם. והיינו לכרות קצתם כשנצרך לזה (שם). 41) מועד קטן ג. "ואין מפסגין באילן", כלומר, לא יסמוך בעצים, אילן שהוא צעיר מדי. וראה ברש"י שם.

11 **ו. אֵין מַצִּיתִין[42] אֶת הָאוּר בְּאִישַׁת הַקָּנִים[43], מִפְּנֵי**
12 **שֶׁהִיא עֲבוֹדַת קַרְקַע[44]. וְאֵין מְלַמְּדִין[45] אֶת הַפָּרָה**
13 **לַחֲרֹשׁ אֶלָּא בְּחוֹל[46]. וְאֵין בּוֹדְקִין[47] אֶת הַזְּרָעִים**
14 **בְּעָצִיץ מָלֵא עָפָר[48], אֲבָל בּוֹדְקִין אוֹתָן בְּעָצִיץ מָלֵא**
15 **גְּלָלִים[49]. וְשׁוֹרִין[50] אֶת הַזְּרָעִים בַּשְּׁבִיעִית, כְּדֵי לְזָרְעָן**
16 **בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[51]. וּמְקַיְּמִין הָאֲלוֹיֵי[52] בְּרֹאשׁ הַגָּג,**
17 **אֲבָל אֵין מַשְׁקִין אוֹתוֹ[53].**

42) ירושלמי שם פ"ד הלכה ד, ותוספתא שם פ"ג הלכה יט. 43) כמו: ברחישת הקנים. כלומר, סבך הקנים. ובתרגום המיוחס ליונתן (בראשית כב, יג) מתרגם "נאחז בסבך", אחיד ברחישותא דאילנא (תוספתא כפשוטה). וראה בפאת השולחן שם. 44) שעושה כן כדי לייפות את הקרקע ולהכינה לזריעה (שם). 45) ירושלמי ותוספתא שם. 46) כלומר, במקום חולות, שאינו ראוי לזריעה ולנטיעה. אבל במקום הראוי לזריעה, אסור ללמד את הפרה, אף־על־פי שאינו חורש ממש. 47) ירושלמי שם. ועיין בתוספתא סוף פ"א. ועניין הבדיקה הוא שלוקח דוגמא של זרעים לראות אם הם צומחים (תוספתא כפשוטה). 48) וכן בגללים על הקרקע (רדב"ז). לפי שהוא נראה כזורע בשביעית. 49) שאין דרך לזרוע בו. והכוונה לעציץ שאינו נקוב (מעשה רוקח בשם "נחפה בכסף", ועיין רדב"ז). ואף־על־פי שלענין שבת, חייב הזורע אפילו בעציץ שאינו נקוב (ראה ב"סיני" כרך יח עמ' שד, ובתשובות רבינו לספר "זמנים" חלק א עמ' 4 והערה 10) – בשביעית אין זריעה אלא בארץ, וראה להלן. 50) שם. כלומר, במים. והראב"ד גורס: ומשיירין. וכן הגירסא בתוספתא שם. וראה בתוספתא כפשוטה. 51) שאין זריעה זו לא בכלל "שדך לא תזרע", ולא בכלל "ושבתה הארץ" ("סיני" שם). 52) כלומר, מונעים ממנו דבר המזיקו. ו"אלוי" הוא עץ הנותן ריח, והם ה"אהלות" הנזכרות בשיר־השירים (ד, יד), וחלה עליו קדושת שביעית, כמבואר להלן פ"ז הלכה יט. והיה מקום לאסור קיומו, מאחר שהגזע שלו רך ואדום, ויש חשד שנטעו בשביעית, שכן אסרו לקיים ירקות רכים (להלן פ"ד הלכה יח), והשמיענו בזה שבאילוי לא גזרו, כיון שהוא על הגג ואין דרך לזרוע שם (כסף־משנה). ועיין תוספתא כפשוטה. [וראה למעלה פ"א מהלכות מעשר הלכות י־יא, שגג אינו בכלל שדך]. 53) שהרי אסור להשקות בשביעית, כיון שהוא כמברה את העץ ומשביחו. וראה להלן הלכה ח.

18 **ז. סוֹקְרִין[54] אֶת הָאִילָן[55] בְּסִקְרָא[56], וְטוֹעֲנִין אוֹתוֹ**

42) ירושלמי שם פ"ד הלכה ד, ותוספתא שם פ"ג הלכה יט. 43) כמו: ברחישת הקנים. כלומר, סבך הקנים. ובתרגום המיוחס ליונתן (בראשית כב, יג) מתרגם "נאחז בסבך", אחיד ברחישותא דאילנא (תוספתא כפשוטה). וראה בפאת השולחן שם. 44) שעושה כן כדי לייפות את הקרקע ולהכינה לזריעה (שם). 45) ירושלמי ותוספתא שם. 46) כלומר, במקום חולות, שאינו ראוי לזריעה ולנטיעה. אבל במקום הראוי לזריעה, אסור ללמד את הפרה, אף־על־פי שאינו חורש ממש. 47) ירושלמי שם. ועיין בתוספתא סוף פ"א. ועניין הבדיקה הוא שלוקח דוגמא של זרעים לראות אם הם צומחים (תוספתא כפשוטה). 48) וכן בגללים על הקרקע (רדב"ז). לפי שהוא נראה כזורע בשביעית. 49) שאין דרך לזרוע בו. והכוונה לעציץ שאינו נקוב (מעשה רוקח בשם "נחפה בכסף", ועיין רדב"ז). ואף־על־פי שלענין שבת, חייב הזורע אפילו בעציץ שאינו נקוב (ראה ב"סיני" כרך יח עמ' שד, ובתשובות רבינו לספר "זמנים" חלק א עמ' 4 והערה 10) – בשביעית אין זריעה אלא בארץ, וראה להלן. 50) שם. כלומר, במים. והראב"ד גורס: ומשיירין. וכן הגירסא בתוספתא שם. וראה בתוספתא כפשוטה. 51) שאין זריעה זו לא בכלל "שדך לא תזרע", ולא בכלל "ושבתה הארץ" ("סיני" שם). 52) כלומר, מונעים ממנו דבר המזיקו. ו"אלוי" הוא עץ הנותן ריח, והם ה"אהלות" הנזכרות בשיר־השירים (ד, יד), וחלה עליו קדושת שביעית, כמבואר להלן פ"ז הלכה יט. והיה מקום לאסור קיומו, מאחר שהגזע שלו רך ואדום, ויש חשד שנטעו בשביעית, שכן אסרו לקיים ירקות רכים (להלן פ"ד הלכה יח), והשמיענו בזה שבאילוי לא גזרו, כיון שהוא על הגג ואין דרך לזרוע שם (כסף־משנה). ועיין תוספתא כפשוטה. [וראה למעלה פ"א מהלכות מעשר הלכות י־יא, שגג אינו בכלל שדך]. 53) שהרי אסור להשקות בשביעית, כיון שהוא כמברה את העץ ומשביחו. וראה להלן הלכה ח.

בַּאֲבָנִים[57]. וְעוֹדְרִין[58] תַּחַת הַגְּפָנִים[59]. וְהַמְקַשְׁקֵשׁ בְּזֵיתִים[60]: אִם לְהַבְרוֹת[61] אֶת הָאִילָן - אָסוּר, וְאִם לִסְתֹּם אֶת הַפְּצִימִים[62] - מֻתָּר[63].

54) ירושלמי שם, ותוספתא שם הלכה י. 55) המשיר פירותיו קודם זמנו. 56) כלומר, צובעים אותו בצבע אדום (ראה בפ"ד מהלכות גירושין הלכה א, ובהערות שם). ובחולין עח. "סוקרו בסיקרא – כי היכי דליחזיה אינשי, וליבעי רחמי עלויה" (= שיראוהו אנשים ויבקשו רחמים עליו שלא ישיר פירותיו). ופשוט הוא שאין זו עבודת קרקע. 57) שם: "כי היכי דניכחוש חיליה". שהרי הוא משיר את פירותיו מרוב כוח ושומן, ולפיכך מחלישים את כוחו. והתירו לעשות כן כיון שאינו מברה את אילן, אלא אדרבה מחליש את כוחו (תוספתא כפשוטה). 58) מועד קטן ג. 59) כיון שאין זו עבודה שבשדה ובכרם, אלא בכרם בלבד (שם). וראה למעלה בהערה טז. 60) שם. כלומר, מסיר מיני פסולת מן האילן (ר"ח לעבודה זרה נ:). ויש מפרשים שקשקוש הוא כמו עידור, אלא שזה בזיתים וזה בגפנים (כסף־משנה בשם רש"י). 61) כלומר, להועיל ולהשביח. 62) הסדקים. 63) שאין זה אלא מונע היזק מן האילן, ואין דבר זה מועיל לגידולו. וראה בהערות להלכות ה־ו.

ח. מַשְׁקִין[64] בֵּית הַשְּׁלָחִין בַּשְּׁבִיעִית[65], וְהִיא שְׂדֵה הַזְּרִיעָה שֶׁצְּמֵאָה בְּיוֹתֵר[66]. וְכֵן שְׂדֵה הָאִילָנוֹת[67], אִם הָיוּ מְרֻחָקִין זֶה מִזֶּה יָתֵר מֵעֶשֶׂר לְבֵית סְאָה[68] - מוֹשְׁכִין אֶת הַמַּיִם מֵאִילָן לְאִילָן, אֲבָל לֹא יַשְׁקוּ[69] אֶת כָּל הַשָּׂדֶה; וְאִם הָיוּ מְקֻרָבִין זֶה לָזֶה עֶשֶׂר לְבֵית סְאָה - מַשְׁקִין כָּל הַשָּׂדֶה בִּשְׁבִילָן[70]. וְכֵן עָפָר הַלָּבָן[71] - מַרְבִּיצִין אוֹתוֹ בְּמַיִם בַּשְּׁבִיעִית, בִּשְׁבִיל הָאִילָנוֹת שֶׁלֹּא יִפָּסְדוּ.

64) משנה במועד קטן ב. "משקין בית השלחין במועד ובשביעית". 65) שאם לא ישקה, ימות כל עץ שבה, כדלהלן בהלכה י. אבל אין משקין שדה המסתפקת ממי גשמים. ועין שם ו: בתוספות ד"ה מרביצין. 66) שם: ומאי משמע דהאי בית השלחין לישנא דצחותא היא, דכתיב ואתה עיף ויגע. ומתרגמינן, ואת משלהי ולאי. ונראה מסתימת דברי רבינו, שאפילו ממי הגשמים וממי הקילון, מותר להשקות, ומה שאמרו במשנה שם: "אבל אין משקין לא ממי הגשמים ולא ממי הקילון", אין זה אלא במועד (ראה בפ"ז מהלכות יום־טוב הלכה ב), ואסרום מחמת טירחא יתירה (שם ד.), אבל בשביעית לא נאסרה אלא עבודת הארץ ולא טירחא יתירה, וכן כתבו רוב הראשונים (ראה בשיטה לתלמיד ר"י מפריש שם עמ' ד, ועיין שם שהביא כן בשם הירושלמי). 67) משנה שם ו: "רבי אליעזר בן יעקב אומר, מושכין את המים מאילן לאילן, ובלבד שלא ישקה את כל השדה וכו', וחכמים מתירין". ובשביעית פ"ב משנה י: "ומרביצין בעפר לבן, דברי רבי שמעון. רבי אליעזר בן יעקב אוסר". ואמרו בירושלמי שם, ושם במסקנא, שדין הרבצת עפר לבן, כדין השקאת כל השדה. ולא נחלקו רבי שמעון ורבי אליעזר אלא כשהאילנות מרוחקין, דהיינו שישנם פחות מעשר אילנות בבית סאה, שרבי שמעון מתיר להשקות כל השדה, ורבי אליעזר אוסר. אבל כשישנם עשרה אילנות בבית סאה, אף רבי אליעזר מודה שמותר, וראה בפירוש המשנה לשביעית שם. ופסק רבינו כרבי אליעזר בן יעקב, שמשנתו קב ונקי, אף כנגד רבים (יבמות ס. וראה במקורי הרמב"ם לרש"ש, הוצאת הרכבי). וכן הוא בהגהות כ"י לדפוס ניאפולי בפירוש המשנה שם (ראה במבואו של הגר"ש ליברמן להלכות הירושלמי להרמב"ם עמוד ז). 68) כלומר, יותר מן המרחק שבין האילנות כשהם עשרה בבית סאה, והיינו, כשהם עשרה אילנות ביותר מבית סאה. 69) כיון שאף בלי השקאה זו, לא יפסדו האילנות. 70) שלא יפסדו, כדלהלן. 71) מזה שכתב "וכן", נראה שהמדובר כמו למעלה כשהאילנות מקורבין זה לזה עשר לבית סאה. אלא שעפר לבן, הנטועים בו עשרה אילנות לבית סאה, שונה משדה אילן אחר, בזה שבשדה אילן אחר לא התירו אלא להשקות, ואילו בעפר לבן התירו גם להרביץ בין השקאה להשקאה. אבל המרוחקין, אין מרביצין בשבילם, שאף בלי ההרבצה לא יפסדו, כמו בהשקאת כל השדה הנ"ל, וכרבי אליעזר בן יעקב במשנה שביעית שם (פאת השולחן שם). וראה בפ"ח מהלכות יום־טוב הלכה ג ובהערות שם.

ט. וְעוֹשִׁין[72] עוּגִיּוֹת[73] לַגְּפָנִים[74]. וְעוֹשִׁין[75] אֶת אַמַּת הַמַּיִם בַּתְּחִלָּה[76]. וּמְמַלְּאִין[77] אֶת הַנְּקָעִים[78] מַיִם.

72) ברייתא במועד קטן ג. 73) "הוא שיחפור סביב עיקרי האילנות חפירות קטנות יתקבצו שם המים" (פירוש המשנה שם). 74) כדי להשקותם. ובחול־המועד התירו רק לתקן עוגיות עשויות שנתקלקלו, אבל לא לעשותן מתחילה (הלכות יום־טוב שם). וראה בהערות להלכה הקודמת. 75) משנה שם ב. כחכמים ולא כרבי אלעזר בן עזריה, האוסר משום שנראה כעוזר או מפני שמכשיר אגפיה לזריעה. 76) שם. ובחול־המועד לא התירו אלא לתקנה כשנתקלקלה (הלכות יום־טוב שם). 77) ברייתא שם ג. 78) תעלה המחברת את העוגיות אשר סביבות האילנות.

י. וּמִפְּנֵי מָה הִתִּירוּ כָּל אֵלֶּה?[79] שֶׁאִם לֹא יַשְׁקֶה - תֵּעָשֶׂה הָאָרֶץ מְלֻחָה[80] וְיָמוּת כָּל עֵץ שֶׁבָּהּ[81]; וְהוֹאִיל וְאִסּוּר הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶם מִדִּבְרֵיהֶם, לֹא גָּזְרוּ עַל אֵלּוּ. שֶׁאֵין אִסּוּר מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא אוֹתָן שְׁנֵי אָבוֹת וּשְׁתֵּי תּוֹלְדוֹת שֶׁלָּהֶם, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[82].

79) ההשקאות הנזכרות למעלה. 80) זה מוסב על מה שהתירו להשקות שדה שלחין. 81) זה מוסב על שדה האילנות (חזון־איש). 82) בהלכות ב־ג. וראה למעלה הלכה א והלכה ד, שגם חרישה אסורה מן התורה, אלא שאין לוקין עליה. ועיין פאת־השולחן וחזון־איש.

יא. מִשֶּׁרַבּוּ הָאֲנָסִין וְהִטִּילוּ[83] מַלְכֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים עַל יִשְׂרָאֵל לַעֲשׂוֹת מַחֲנוֹת[84] לְחֵילוֹתֵיהֶן, הִתִּירוּ[85] לִזְרֹעַ[86] בַּשְּׁבִיעִית דְּבָרִים שֶׁצְּרִיכִין לָהֶם עַבְדֵי הַמֶּלֶךְ בִּלְבַד[87]. וְכֵן מִי שֶׁכְּפָאוּ אֲנָס[88] לַעֲשׂוֹת בַּשְּׁבִיעִית בְּחִנָּם[89], כְּמוֹ עֲבוֹדַת הַמֶּלֶךְ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה[90].

83) בסנהדרין כו. "משרבו האנסים, ומאי נינהו ארנונא" (=מס שגובה המלך מן התבואות – רש"י). 84) בהגהה שעל הגליון, בשם ספרים אחרים: "מזונות". וכן נראה מפירוש המשנה שם כד: וראה ברדב"ז. 85) שם: כדמכריז ר' יאני, פוקו וזרעו בשביעית משום ארנונא. 86) אף־על־פי שזריעה היא מן התורה, כנ"ל בהלכה ב. 87) וטעמו של דבר, שאף־על־פי ששביעית בארץ בזמן הזה היא מן התורה, כמו שכתב הכסף־משנה לפ"ד הלכה ה, ולפ"י הלכה ט – התירו לעבוד בשביעית משום פיקוח נפש, וכן הוא בירושלמי סנהדרין פ"ג הלכה ה (תוספות שם ד"ה משרבו). ודעת הראב"ד, שלא התירו לזרוע בשביעית אלא במקומות שלא החזיקו בהם עולי בבל, ולא היתה שביעית נוהגת בהם אלא מדרבנן, כנ"ל בפ"א מהלכות תרומות הלכה ה. ו"ארנונא" הוא זה שהמלך נוטל חומש מפירות הארץ, ומי שאינו עובדה גוזלין אותה הימנו. וראה מאירי שם עמוד 88. 88) אף־על־פי שאינו מלך (כסף־משנה ורדב"ז), וראה בחזון־איש. 89) אבל לא בשכר, שמא יבואו להערים ולעבוד בשביעית גם כשאין אנסים כופים (כסף־משנה). 90) שכיון שפיקוח נפש הוא, מה לי אם המלך כופה, או אם סתם אנס כופה (רדב"ז). ומקורו של רבינו ממה שאמרו שם: חזייה (ריש לקיש) לההוא גברא דקא כריב (=חורש, כלומר בשביעית). אמר להן: כהן וחורש. אמרו לו (ר' חייא ורבי שמעון בן יהוצדק), יכול לומר אגיסטון אני בתוכה (ומפרש רבינו: שאנסני הגוי בעל השדה לעבוד לו בשביעית). וראה בפאת־השולחן סימן כ אות לב.

1 **יב. הַנּוֹטֵעַ[91] בַּשְּׁבִיעִית, בֵּין בְּשׁוֹגֵג בֵּין בְּמֵזִיד -**
2 **יַעֲקֹר. מִפְּנֵי[92] שֶׁיִּשְׂרָאֵל חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[93], אִם**
3 **תֹּאמַר בְּשׁוֹגֵג יְקַיֵּם - יֹאמַר הַמֵּזִיד שׁוֹגֵג הָיִיתִי.**

91) תרומות פ"ב משנה ג. 92) ירושלמי שם, וכן בגיטין נד. 93) אבל לא על השבתות (שם). ולכן אם נטע בשבת בשוגג יקיים, וכן אם בישל בשבת בשוגג, יאכל במוצאי שבת מיד (פ"ו מהלכות שבת הלכה כג). וראה בהלכה הסמוכה, ובפאת־השולחן שם אות לג.

4 **יג. הַחוֹרֵשׁ[94] אֶת שָׂדֵהוּ אוֹ נָרֶהּ[95] אוֹ זִבְּלָהּ[96]**
5 **בַּשְּׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁתְּהֶיה יָפָה לִזְרִיעָה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית**
6 **- קוֹנְסִין אוֹתוֹ[97] וְלֹא יִזְרָעֶנָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית. וְאֵין**
7 **חוֹכְרִין[98] אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ כְּדֵי לִזְרָעָהּ[99], אֶלָּא תְּהִי בּוּרָה**
8 **לְפָנָיו. וְאִם מֵת[100] - יִזְרָעֶנָּה בְּנוֹ.**

94) שביעית פ"ד משנה ב: "שדה וכו', שנטייבה (=חידשו אותה היטב, והפכו אותה היטב – פירוש המשנה) וכו' לא תיזרע במוצאי שביעית". 95) בדפוס רומי: "כרה", ויש אומרים שצ"ל "דרה" (חזון־איש). והיינו שעשה דיר של בהמות שלא כדין (ראה להלן פ"ב הלכה ד), וזהו מה שאמרו במשנה שם "או שנידיירה". וכן פירשו הר"ש והרא"ש שם. 96) נלמד מדין "נידיירה" שם. 97) כיון שהכינה לזריעה (פאת־השולחן שם אות לד), וראה להלן. 98) שם, משנה ג. 99) "להיות קנס להם מפני שעבדוה והפכוה בשביעית" (פירוש המשנה). 100) בגיטין מד: "ואמר ר' יוסי בר חנינא: נקטינן, הטיבה ומת, בנו זורעה. לדידיה קנסו רבנן, לבריה לא קנסו רבנן". וראה להלן פ"ג סוף הלכה יא.

9 **יד. הַמַּעֲבִיר[101] קוֹצִים[102] מֵאַרְצוֹ בַּשְּׁבִיעִית כְּדֵי**
10 **לְתַקְּנָהּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית, אוֹ שֶׁסִּקֵּל מִמֶּנָּה אֲבָנִים[103],**
11 **אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ רַשַּׁאי[104] - לֹא קָנְסוּ אוֹתוֹ[105], וּמֻתָּר**
12 **לוֹ לִזְרָעָהּ בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית.**

101) שם. משנה ב: "שדה שנתקוצה, תזרע במוצאי שביעית". 102) ראה תוספות גיטין שם ד"ה שנתקווצה. 103) זה לא נמצא במשנה שם, ולמדו רבינו מהדין הקודם, שהרי בשניהם עדיין אין שדהו מוכן לזריעה. 104) כדלהלן בהלכה טז (פאת־השולחן שם). 105) כיון שעדיין אין שדהו מוכן לזריעה (שם).

13 **טו. הַטּוֹמֵן[106] לֶפֶת וּצְנוֹנוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן בַּשְּׁבִיעִית:**
14 **אִם הָיוּ מִקְצָת הֶעָלִין מְגֻלִּין - אֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[107], וְאִם**
15 **לַאו - אָסוּר[108]. הַטּוֹמֵן[109] אֶת הַלּוּף[110] וְכַיּוֹצֵא בּוֹ[111]**
16 **- לֹא יִפְחֹת מֵאַרְבָּעָה קַבִּים[112] עַל גֹּבַהּ טֶפַח, וְטֶפַח**
17 **עָפָר עַל גַּבָּיו[113]. וְטוֹמְנוֹ בִּמְקוֹם דְּרִיסַת הָאָדָם, כְּדֵי**
18 **שֶׁלֹּא יִצְמַח[114]. וּמֻתָּר[115] לְמָרֵס[116] בָּאֹרֶז בַּשְּׁבִיעִית[117],**
19 **אֲבָל לֹא יִכְסָח[118].**

106) כלאים פ"א משנה ט. 107) משום "שדך לא תזרע", "מפני שאינם צמח מחובר בקרקע" (פירוש המשנה) וגם אינו רוצה בהשרשתם (פ"ב מהלכות כלאים הלכה יא). 108) משום זורע בשביעית, שבאופן זה הם משרישים בקרקע, והוא רוצה בהשרשתם. 109) שביעית פ"ה משנה ב, כחכמים ולא כרבי מאיר. 110) "ממיני הבצלים" (פירוש המשנה). 111) כגון בצלים. כן הוא בפירוש המשנה שם, וכדעת ר' יונה בירושלמי שם. 112) כלומר, מארבעת קבים לוף. ושיעורו לפי המדות שלנו, ראה למעלה פ"ו מהלכות ביכורים הלכה טו. ו"אינו מותר לו להטמין שיעור מועט (=פחות מזה), מפני שדומה לזרע וכאילו הוא זורעו, ואינו נראה שהוא טומנו" (פירוש המשנה שם). 113) שנראה כטומן ולא כזורע. [וכנראה שאין מקצת עליו מגולין (ראה למעלה בדין לפת וצנונות), ואף־על־פי־כן מותר, אם הטמין כשיעור, ועיין "משנה ראשונה" שם). 114) כלומר, שהרי אם יצמח נמצא שזרע בשביעית. 115) שם פ"ב משנה י, כרבי שמעון, שבא לפרש דברי חכמים ולא לחלוק. וכן נראה מפירוש המשנה שם (כסף־משנה). 116) להשקות עפר האורז ולערבב המים בעפר. וראה ביומא פ"ד משנה ג ובפירוש המשנה שם. 117) כדי שלא יפסד האורז, כדרך שמרביצין עפר לבן בשביל שלא יפסידו האילנות, כנ"ל בסוף הלכה ח. 118) כסוח הוא, כריתת הנטיעות היוצאות. ואונקלוס תרגם, לא תזמור, לא תכסח. ואסרו לעשות כן, כיון שגם בלא כן לא יפסד האורז. והאור־שמח מפרש, שכיון שכיסוח הוא זימור, וזימור אסור מן התורה אף בשאר האילנות, לכן לא יכלו חכמים להתירו. וראה למעלה בהלכה ב ובהערות שם.

20 **טז. בָּרִאשׁוֹנָה[119] הָיוּ אוֹמְרִים: מְלַקֵּט אָדָם עֵצִים**

1 **וַאֲבָנִים וַעֲשָׂבִים מִתּוֹךְ שָׂדֵהוּ[120], וְהוּא שֶׁיִּטֹּל הַגַּס**
2 **הַגַּס[121], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִתְכַּוֵּן לְנַקּוֹת הָאָרֶץ[122]; אֲבָל**
3 **מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ - נוֹטֵל בֵּין דַּק בֵּין גַּס[123]. מִשֶּׁרַבּוּ**
4 **עוֹבְרֵי עֲבֵרָה, שֶׁמִּתְכַּוְּנִין לְנַקּוֹת וְאוֹמְרִין: הַגַּס הַגַּס**
5 **אָנוּ נוֹטְלִין - אָסְרוּ לִטֹּל אָדָם מִשָּׂדֵהוּ[124], אֶלָּא מִתּוֹךְ**
6 **שָׂדֵה חֲבֵרוֹ[125]. וְהוּא שֶׁלֹּא יְלַקֵּט בְּטוּבָה; שֶׁלֹּא יֹאמַר**
7 **לוֹ: רְאֵה כַּמָּה טוֹב עָשִׂיתִי לְךָ, שֶׁהֲרֵי נִקַּיְתִּי שָׂדְךָ[126].**

119) שביעית פ"ד מ"א, וכפירוש רבי יונה בירושלמי שם. וראה בפירוש המשנה. 120) המדובר במלקט לצורך העצים, האבנים והעשבים. 121) ולא הדקים, הקטנים. 122) ונמצא מסקל את שדהו ואסור, כמפורש למעלה הלכה ד. 123) שאין חשש שיתכוין לנקות שדה חבירו, ולפיכך מותר ליטול גם הדק. 124) אפילו הגס הגס. 125) בין דק בין גס, כנ"ל. ולדעת הרדב"ז, לא התירו אלא בגס. 126) שאם יאמר לו כן, יבוא חבירו לנקות שדהו.

8 **יז. הָיְתָה[127] בְּהֶמְתּוֹ עוֹמֶדֶת בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ - מְלַקֵּט[128]**
9 **וּמֵבִיא לְפָנֶיהָ[129]; שֶׁבְּהֶמְתּוֹ מוֹכַחַת עָלָיו[130]. וְכֵן אִם**
10 **הָיְתָה שָׁם כִּירָתוֹ - מְלַקֵּט הַכֹּל[131] וּמַדְלִיק; שְׁכִירָתוֹ**
11 **מוֹכַחַת עָלָיו[132].**

127) ירושלמי שם. 128) בין הדק ובין הגס. וראה להלן. 129) לאכילה. 130) שאינו מתכוין לנקות הארץ. ואף־על־פי שהוא "פסיק רישיה" – כיון שמסקל אינו אלא מלאכה דרבנן בשביעית (למעלה הלכה ד), לא אסרו "פסיק רישיה", כדעת התוספות והתרומת־הדשן (הובאו דבריהם במגן־אברהם סימן שיד, ס"ק ה). 131) בין הדק ובין הגס, כנ"ל. 132) כנ"ל. וראה בפאת־השולחן סימן כ אות מה, וברדב"ז.

12 **יח. הַקּוֹצֵץ[133] אִילָן אוֹ שְׁנַיִם לְעֵצִים - הֲרֵי זֶה מֻתָּר**
13 **לְשָׂרְשָׁן[134]. קִצֵּץ שְׁלֹשָׁה אוֹ יָתֵר זֶה בְּצַד זֶה - לֹא**
14 **יְשָׂרֵשׁ, שֶׁהֲרֵי מְתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ[135]; אֶלָּא קוֹצֵץ מֵעַל**
15 **הָאָרֶץ, וּמַנִּיחַ שָׁרָשָׁיו בָּאָרֶץ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?**
16 **מִתּוֹךְ שֶׁלּוֹ; אֲבָל מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ - מֻתָּר לְשָׂרֵשׁ[136].**

133) שם, משנה ד, כבית־הלל. 134) לעקרן עם השרשים. ואף־על־פי שעל־ידי־זה נהפכת האדמה, ונמצאת הקרקע מוכנה לזריעה – במקום קטן כזה שאין דרך לזרוע בו, לא אסרו, כיון שהוא קוצץ לעצים. וראה הלכה הקודמת שמצד "פסיק רישיה" לא נאסר כאן. 135) "מפני שהוא מקום גדול ומותקן לזרוע בו, ויהיה כאילו עוקר אילנות להחזירם לשדה הלבן, וכל זה עבודת הארץ" (פירוש המשנה). כלומר, יש חשש שיתכוין לתקן לזריעה. וראה למעלה הלכה טז. 136) אפילו שלשה או יותר, זה בצד זה. וכאן לא כתב רבינו "שלא יאמר לו, ראה כמה טובה עשיתי לך", כמו בסוף הלכה טז, שכאן לא ידוע אם חבירו רוצה בעקירת האילנות, ואם טובה היא לו (רדב"ז).

17 **יט. הַמְבַקֵּעַ בַּזַּיִת[137] לִטֹּל עֵצִים - לֹא יְחַפֶּה מְקוֹם**
18 **הַבִּקּוּעַ בְּעָפָר, מִפְּנֵי שֶׁהִיא עֲבוֹדָה[138]. אֲבָל מְכַסֶּה**
19 **בַּאֲבָנִים אוֹ בְּקַשׁ[139].**

137) הכורת ענפים מעץ הזית, שם משנה ה. 138) כלומר, עבודת האילן, שעל־ידי־זה משביח האילן. 139) שהרי הוא כמושיב שומר שלא ייבש (רע"ב). וזית לאו דווקא, שהרי שנינו "הקוצץ קורות שקמה לא יחפהו בעפר, אבל מכסה הוא באבנים או בקש". ועיין רדב"ז.

20 **כ. הַמְזַנֵּב[140] בִּגְפָנִים וְהַקּוֹצֵץ קָנִים - הֲרֵי זֶה קוֹצֵץ**
21 **כְּדַרְכּוֹ[141] בַּקְּרֵדֹם וּבַמַּגָּל וּבַמְּגֵרָה וּבְכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה.**

140) הכורת קצת מן הענפים. שם משנה ו, כרבי עקיבא ולא כרבי יוסי הגלילי. 141) "שאין צריך שינוי בכרתו, וזה כשלא נתכוין לזמור" (פירוש המשנה), ואין הזינוב דומה לזימור האסור מן התורה, שהזומר חותך ראש הגזע. ואילו מזנב, חותך מן הצד ואינו אסור אלא מדרבנן (תפארת ישראל שם אות ל). ולפיכך לא נאסר בו "פסיק רישיה", ראה למעלה הערה 129. וכנראה שאין חשש במזנב, שמא יתכוין לומר, ולכן לא אסרו כאן, כדרך שאסרו במלקט עצים ואבנים מתוך שדהו למעלה בהלכה טז.

22 **כא. אֵין קוֹצְצִין[142] בְּתוֹלַת[143] שִׁקְמָה[144] בַּשְּׁבִיעִית**
23 **כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצְצִין בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, מִפְּנֵי שֶׁקִּצִּיצָתָהּ**
24 **עֲבוֹדַת אִילָן, שֶׁבִּקְצִיצָה זוֹ תִּגְדַּל וְתוֹסִיף[145]. וְאִם**
25 **צָרִיךְ לְעֵצֶיהָ - קוֹצֵץ אוֹתָהּ שֶׁלֹּא כְּדֶרֶךְ עֲבוֹדָתָהּ[146].**

142) שם, משנה ה. 143) "שלא נקצצה מימיה" (תוספתא שם פ"ג הלכה טו, וראה בתוספתא כפשוטה שם). 144) "מין ממיני התאנים" (פירוש המשנה). 145) "שיתחזק כחו ויתן פריו בעתו לרוב, כמו הזמיר לכרמים" (שם). וראה ב"משנה ראשונה", ובהערות להלכה ב, ובהלכה הסמוכה. 146) שם, כרבי יהודה. ודעת רבינו היא, שלא בא רבי יהודה לחלוק אלא לפרש דברי חכמים (כסף־משנה).

26 **כב. כֵּיצַד[147] קוֹצְצָהּ?[148] מֵעִם הָאָרֶץ[149] אוֹ לְמַעְלָה**
27 **מֵעֲשָׂרָה טְפָחִים[150]. אִילָן[151] שֶׁנִּפְשַׁח[152] - קוֹשְׁרִין**
28 **אוֹתוֹ בַּשְּׁבִיעִית; לֹא שֶׁיַּעֲלֶה[153], אֶלָּא שֶׁלֹּא יוֹסִיף[154].**

147) משנה שם. 148) כלומר, שלא כדרך עבודתה, כנ"ל. 149) סמוך לקרקע. 150) בבבא בתרא פ: מכאן ואילך (מן הקרקע עד עשרה טפחים), לא מקשי קשי לה, ולאו עלויי מעלי לה (כלומר, ספק מועיל לאילן, ספק אינו מועיל לו – תוספות שם), גבי שביעית עבדינן מידי דודאי קשי לה (כיון שהוא ספק דאורייתא, שזמירה בשאר אילנות היא מן התורה, כנ"ל בהלכה ב, ולכן אינו קוצץ בתוך עשרה טפחים)". ולא התירו לקצוץ בתוך עשרה טפחים, אף־על־פי שהוא מתכוין לעצים ולא להועיל לאילן, שכיון שהדבר מועיל לאילן יבא להתכוין לכך, כנ"ל בהלכה טז. 151) שם, משנה ו. 152) "נבקע. תרגום וישסף (שמואל־א טו, לג), ופשח" (פירוש המשנה). 153) "שיתחבר ויהיה נדבק ונקשר" (שם). כלומר, ואז זהו "לאברויי אילנא". 154) "להבקע" (שם). והרי זה "לאוקומי אילנא".

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר שלא יוציא אדם זבלים מחצירו ויתן בתוך שדהו

בשביעית. מאימתי מותר לעשות אשפה בשדהו. וכמה שיעור האשפה. אם הותר להוציא זבל מן הסוהר של צאן לתוך שדהו. ואם עשה דיר בתוכו. אם יפתח אדם מחצב לתוך שדהו. ואם פינה ממנו גדר אבנים גבוה עשרה. ואם ימלא ויעפר פרצה שהיא סוגה בעפר. ואם אסור לבנות גדר.

1 **א. לֹא יוֹצִיא[2] אָדָם זְבָלִים מֵחֲצֵרוֹ[3] וְיִתֵּן בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[4]**
2 **בִּשְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁנִּרְאֶה כִּמְזַבֵּל שָׂדֵהוּ[5] שֶׁתִּהְיֶה יָפָה**
3 **לִזְרִיעָה[6]. וְאִם הוֹצִיא[7] וְהֶעֱמִיד מִמֶּנּוּ אַשְׁפָּה[8] -**
4 **מֻתָּר[9]. וְלֹא יַעֲשֶׂה[10] אַשְׁפָּה בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ עַד שֶׁיַּעֲבֹר**
5 **זְמַן שֶׁמְּזַבְּלִין בּוֹ[11] לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[12], וְהוּא**
6 **מִשֶּׁיִּקְשַׁר[13] הַמָּתוֹק[14]. וְלֹא יַעֲשֶׂה[15] אַשְׁפָּה פְּחוּתָה**
7 **מִמֵּאָה וַחֲמִשִּׁים סְאָה[16] שֶׁל זֶבֶל, כְּדֵי שֶׁתִּהְיֶה נִכֶּרֶת**
8 **שֶׁהִיא אַשְׁפָּה[17]. וְאִם יִרְצֶה[18] לְהוֹסִיף[19] - מוֹסִיף[20].**
9 **הָיָה לוֹ[21] דָּבָר מוּעָט[22] - מוֹסִיף עָלָיו וְהוֹלֵךְ[23]. וְלֹא**
10 **יַעֲשֶׂה[24] בְּכָל בֵּית סְאָה יָתֵר מִשָּׁלֹשׁ אַשְׁפַּתּוֹת[25].**

2) שביעית פ"ג מ"א. 3) אפילו מעט מעט, שאין בכדי הכמות שהוא מוציא בפעם אחת כדי לזבל. וראה להלן. 4) כלומר, בכמה מקומות, ולא בערימה אחת. 5) וזיבול בשביעית אסור מדרבנן, כנ"ל בפ"א ה"ד. 6) במוצאי שביעית. 7) את הזבל. 8) שייחד מקום בתוך שדהו כדי לאסוף את הזבל. 9) שניכר הדבר שאינו מתכוון לזבל עכשיו (משנה, שם). 10) משנה, שם. 11) בשאר שנים. 12) כלומר, שתהיה השדה יפה לזריעה. שלשם כך אין מזבלין אלא עד זמן ידוע. אבל אשפתות עושים תמיד, אף כשאין מזבלין. וטעמו של דבר, שכיון שעבר הזמן שמזבלין בו, אינו נראה כמזבל אלא כעושה אשפה לשנה הבאה. 13) שם, כרבי יוסי נגד רבי מאיר ורבי יהודה, ש"רבי יוסי - נימוקו עמו" (רדב"ז). 14) ב"ירושלמי" שם: המתוק, פקועה (הוא פרי מר, ונקרא מתוק אף־על־פי שהוא מר, כמו שיקראו לעיור סגי־נהור - פירוש המשנה), וכו', משיקשור, משיעשה קשרים קשרים. 15) שם, מ"ב. 16) שם: "עשר משפלות (הוא הכלי שנושאין בו הזבל - פירוש המשנה) של לתך לתך (=לתך הוא חצי כור, שהוא חמש־עשרה סאה (שהרי הכור שלשים סאה), ועשרה לתכים הם מאה וחמשים סאה). 17) ולא כדי לזבל עתה את השדה. 18) שם. 19) על האשפה שתהיה יותר ממאה וחמשים סאה. 20) שכל מה שהאשפה גדולה יותר, ניכר יותר שעושה אוצר של אשפה, ולא לזבל שדהו מתכוון. 21) שם, סוף מ"ג, כחכמים ולא כרבי אלעזר בן עזריה. 22) כלומר, שהיה לו בתוך שדהו מערב שביעית זבל מועט (פירוש המשנה, וכן הוא ב"ירושלמי" שם לפי הפירוש הראשון). 23) "מעט מעט" (שם). ואין חשש שמא יאמר הרואה שלעבודת הארץ הוא מתכוון, כיון שכבר היה לו מעט זבל בשדה מערב שביעית, אבל להתחיל להוציא בשביעית מעט מעט - אסור. 24) שם, סוף מ"ב, כחכמים ולא כרבי שמעון. 25) שאז הוא נראה כרוצה לזבל בשביעית, אף־על־פי שאסף באשפתות ולא פיזר הזבל על פני השדה. ונראה מדברי רבינו, שלפחות מן האשפתות - מותר. וראה ב"משנה ראשונה", ובתוספתא שם פ"ב, וב"תוספתא כפשוטה" עמוד 508.

11 **ב. וְהָרוֹצֶה[26] לַעֲשׂוֹת כָּל שָׂדֵהוּ שָׁלֹשׁ שָׁלֹשׁ אַשְׁפַּתּוֹת**
12 **לְתוֹךְ בֵּית סְאָה - עוֹשֶׂה[27]. וְהָרוֹצֶה[28] לַעֲשׂוֹת זְבוּלוֹ**
13 **אוֹצָר[29] - עוֹשֶׂה[30].**

26) שם, מ"ג. 27) ואינו חושש שמא יאמר הרואה את כל שדהו מלאה אשפתות, שלזבל אותה הוא עושה כן. וראה ב"ירושלמי" שם. 28) שם. 29) כלומר, אשפה אחת גדולה, ובה יותר מג' אשפתות בנות ק"נ סאה כל אחת (רע"ב). 30) שמוסיפין על כמות אשפה אחת כשם שמוסיפין על כמות שלש אשפתות (בהלכה הקודמת), אף־על־פי שאין מוסיפין אשפה נוספת על שלש אשפתות.

14 **ג. הָיָה[31] מַעֲמִיד הַזֶּבֶל עַל הַסֶּלַע[32], אוֹ שֶׁהֶעֱמִיק**
15 **בָּאָרֶץ שְׁלֹשָׁה טְפָחִים וְהֶעֱרִים[33] הַזֶּבֶל, אוֹ שֶׁבָּנָה עַל**
16 **הָאָרֶץ גֹּבַהּ[34] שְׁלֹשָׁה וְהֶעֱמִיד עָלָיו הַזֶּבֶל - אֵינוֹ צָרִיךְ**
17 **שִׁעוּר. אֲפִלּוּ עָשָׂה כֵּן כַּמָּה אַשְׁפַּתּוֹת[35] לְתוֹךְ בֵּית**
18 **סְאָה, בֵּין גְּדוֹלוֹת בֵּין קְטַנּוֹת[36] - מֻתָּר. שֶׁהֲרֵי הַדָּבָר**
19 **נִכָּר שֶׁאֵינָן לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ, אֶלָּא לִכְנִיסַת הַזֶּבֶל[37].**

31) במשנה שם: "יתר מכאן (כלומר, יותר מג' אשפתות לבית סאה) מותר, דברי רבי שמעון. וחכמים אוסרין עד שיעמיק שלשה, או עד שיגביה שלשה". ולהלן שם: "היה לו דבר מועט, מוסיף עליו והולך. רבי אלעזר בן עזריה אוסר עד שיעמיק שלשה או עד שיגביה שלשה או עד שיתן על הסלע". וסובר רבינו שאף לחכמים הנ"ל, יכול לתת הזבל על הסלע (כסף־משנה). וכן הוא ב"ירושלמי" שם סוף ה"ב: הכל מודים שאם היה לו שם (בשדה) סיד או צרורות או אבנים גפסוס - מותר ('פאת השולחן'). 32) אף־על־פי שאינה גבוהה ג' טפחים, כיון שניכר הדבר שאין זה לעבודת הארץ, כדלהלן. וראה ב"כסף משנה" וב"תוספות יום־טוב". 33) עשהו ערימה (הגהה על הגליון). 34) טפחים. 35) כלומר, יותר משלש לבית סאה. וראה למעלה בסוף ה"א. 36) כלומר, פחותות ממאה וחמשים סאה של זבל באשפה אחת. וראה למעלה שם. וכן הוא ב"ירושלמי" שם: כאן בפוחת מן האשפלות. כלומר, שרבי שמעון מתיר גם לפחות ממאה וחמשים סאה זבל לאשפה אחת. וחכמים אוסרים, אלא־אם־כן העמיק או הגביה ('פאת השולחן'). 37) לאסיפת הזבל, כדי להשתמש בו לאחר שביעית. וראה בפירוש המשנה.

20 **ד. מֻתָּר[38] לְאָדָם לְהוֹצִיא זֶבֶל מִן הַסַּהַר[39] שֶׁל צֹאן**
21 **וְנוֹתֵן לְתוֹךְ שָׂדֵהוּ, כְּדֶרֶךְ כָּל מַכְנִיסֵי זֶבֶל[40].**
22 **וְהָעוֹשֶׂה[41] דִּיר[42] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית - לֹא יַעֲשֶׂהוּ**
23 **יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם[43], וַיַּכְנִיס הַצֹּאן לְתוֹכוֹ,**
24 **וּכְשֶׁיְּזַבְּלוּ אֶת כָּל הַדִּיר - מַנִּיחַ דֹּפֶן אֶחָד מִדַּפְּנֵי**
25 **הַדִּיר, וְעוֹשֶׂה דִּיר אַחֵר בְּצִדּוֹ[44]. נִמְצָא מְזַבֵּל בְּתוֹךְ**
26 **שָׂדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין[45].**

38) שם, סוף מ"ד. ובמשנה שם כתובה פיסקא זו בסוף, לאחר כל מה שכתב רבינו כאן בהלכה זו ושלאחריה. והקדים רבינו פיסקא זו כדי להדגיש שהיא דבר בפני עצמו, ואינו קשור למה שנאמר למעלה הימנה. וראה ב"כסף משנה", ולהלן בהערה מז. 39) "הוא גדרות צאן, ששם

יאספו הצאן" (פירוש המשנה). ויתכן כי הוא מלשון "בית־סוהר", שהצאן כלואים בגדרות ובמכלאות ('מלאכת שלמה'). 40) "כפי מה שהתנה בעשיית האשפתות, במניינם (שלש לבית סאה), ושיעורם" (=לא פחות ממאה וחמשים סאה זבל לכל אשפה, כנ"ל ה"א - פירוש המשנה). ולמעלה בה"א לא השמיענו אלא שמוציא זבל מתוך ביתו או חצירו, שדרכו לפנות אותם מן הזבל מחמת הנקיון ואינו נראה כמזבל שדהו, וכאן נתחדש שמוציא אף מגדרות הצאן, ואין חשש למראית העין ('משנה ראשונה' ו'תוספתא כפשוטה' עמוד 509 הערה 53). 41) שם. 42) שם: סהר. וכנראה ש"סהר" הוא כשהצאן כלואים בתוכו, ו"דיר", כשעדיין אינם בתוכו. 43) הוא מאה אמה על חמשים אמה. ואם עושהו יותר, יחשדוהו הרואים כי לזבל שדהו עשה כן. 44) כלומר, מעביר את שלש הדפנות לצדו השני של הדופן הרביעי, ובונה שם דיר חדש כדוגמת הראשון. וראה בפירוש המשנה. 45) שם, כחכמים ולא כרבן שמעון בן גמליאל.

1 **ה. הָיְתָה[46] כָּל שָׁדֵהוּ בֵּית אַרְבַּעַת סְאִין - מְשַׁיֵּר**
2 **מִמֶּנָּה מִקְצָת[47], מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן; כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ הַכֹּל**
3 **שֶׁהַצֹּאן הֵטִילוּ בָּהּ וְנִדְּיְרָה, וְלֹא יֹאמְרוּ: זִבֵּל זֶה כָּל**
4 **שָׁדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית[48].**

46) משנה, שם. 47) כלומר, שעושה את הדיר קטן מבית סאתיים. וראה בפירוש המשנה. 48) כלומר, שאם היה מזבלה בידיים, לא היה משייר ממנה כלום. וב'ירושלמי' (שם ה"ג): "תמן תנינן (פ"ד מ"ב): שדה וכו', שנדיירה (=שנזדבלה), לא תזרע למוצאי שביעית (כלומר, ומדוע התירו לו כאן לעשות דיר, כנ"ל), אמר רבי יונה, כיני מתינתין, הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו עושה סהר בית סאתיים". כלומר, כאן אינו מזבל בידיים אלא מעמיד את הצאן והם מזבלים את השדה, ולכן לא קנסוהו שלא תזרע השדה במוצאי שביעית, אבל במשנה שם מדובר שזבל את השדה בידיו, כמו שכתב רבינו בפ"א הי"ג, ולכן קנסוהו ('תוספות יום־טוב'). והראב"ד והר"ש חולקים ומפרשים את ה'ירושלמי' הנ"ל, שאסור להוציא זבל מן הסהר של צאן ולעשות אשפתות, כנזכר בה"א, וכן אסור לעשות דיר בתוך השדה ולהשאיר את הזבל במקומו (כדעת רבינו הנ"ל), ואם עשה כן, לא תזרע שדהו במוצאי שביעית, משום קנס כנ"ל. ומה שאמרו ב'ירושלמי': "כיני מתניתין, הרוצה להעמיד צאן בתוך שדהו וכו'", פירושו להעמיד שם צאנו לחלוב ולגזוז, וכשיתמלא הסהר זבל מוציאו לשדה ועושה אשפתות, כמו בה"א. ולפי זה, מה שאמרו שם בסוף מ"ג: ומוציא מן הסהר ונותן לתוך שדהו כדרך המזבלין, אין זה דבר בפני עצמו, אלא המשך למה שלמעלה, שנוטל הזבל מן המקום שחלבו וגזזו בו את הצאן, ועושה ממנו אשפתות. ודברי התוספתא שם פ"ב הט"ו, נוטים לדעת רבינו. וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם.

5 **ו. לֹא יִפְתַּח[49] אָדָם מַחֲצָב[50] בַּתְּחִלָּה[51] לְתוֹךְ שָׁדֵהוּ[52]**
6 **בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁמָּא יֹאמְרוּ: לְתַקֵּן שָׁדֵהוּ נִתְכַּוֵּן, שֶׁיָּסִיר**
7 **מִמֶּנָּה הַסֶּלַע[53]. וְאִם הִתְחִיל[54] מִקֹּדֶם שְׁבִיעִית, וּפִצֵּל**
8 **מִמֶּנָּה[55] שֶׁבַע וְעֶשְׂרִים אַבָּנִים בְּרִבּוּעַ שָׁלֹשׁ[56] עַל**
9 **שָׁלֹשׁ עַל רוּם שָׁלֹשׁ, כָּל אֶבֶן מֵהֶן אַמָּה עַל אַמָּה**
10 **בְּרוּם אַמָּה אוֹ גְדוֹלוֹת מִזּוֹ - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לְנַקֵּר**
11 **מִמֶּנּוּ[57] בַּשְּׁבִיעִית כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[58].**

49) שם, מ"ה, ותוספתא שם ה"א. 50) "מקום בתוך שדהו, יחצוב ממנו האבנים" (פירוש המשנה). 51) כלומר, שעתה בשביעית, הוא מתחיל בחציבה. 52) אבל בשדה חבירו עושה מחצב בתחילה בשביעית, כיון שאין חשש "שמא יאמרו" ('משנה ראשונה'). וראה למעלה בפ"א הט"ז־יח, ולהלן סוף ה"ח. 53) "שהוא יפה לארץ כשמסיר ממנו הסלע" (פירוש המשנה). 54) כן הוא שם בסוף מ"ו, וזה עולה אף על משנתנו. 55) כלומר, הפריד מן הסלע, ראה בראשית ל, כח. 56) אמות. 57) לחצב מן הסלע. 58) שכיון שהתחיל מערב שביעית, נראה שהוא צריך לאבנים, ולא לייפות את שדהו. וכל זה אם לא נתכוון לתקן שדהו, אבל אם נתכוון - אסור ("אף־על־פי שאין הרואה יודע כוונתו" - פירוש המשנה). וראה ברדב"ז וב'ירושלמי' שם ה"ד, וב'תוספתא כפשוטה'.

12 **ז. גָּדֵר[59] שֶׁל אֲבָנִים שֶׁיֵּשׁ בְּגָבְהוֹ עֲשָׂרָה טְפָחִים אוֹ**
13 **יָתֵר, וְרָצָה לִטֹּל כָּל אֲבָנָיו[60]: אִם הָיוּ בּוֹ עֶשֶׂר אֲבָנִים**
14 **אוֹ יָתֵר, כָּל אַחַת מֵהֶן מַשּׂוֹי שְׁנַיִם[61] אוֹ גְדוֹלוֹת מִזּוֹ**
15 **- הֲרֵי זֶה נוֹטֵל; שֶׁהָרוֹאֶה יוֹדֵעַ שֶׁלְּצֹרֶךְ הָאֲבָנִים הוּא**
16 **נוֹטֵל[62]. הָיָה[63] פָּחוֹת מֵעֲשָׂרָה[64], אוֹ שֶׁהָיוּ פָּחוֹת**
17 **מֵעֶשֶׂר אֲבָנִים, אוֹ שֶׁהָיוּ אֲבָנָיו קְטַנּוֹת מִמַּשּׂוֹי שְׁנַיִם**
18 **- נוֹטֵל עַד שֶׁיַּנִּיחַ טֶפַח סָמוּךְ לָאָרֶץ[65].**

59) שם, מ"ו. ותוספתא שם פ"ג. 60) היינו גם הקטנות, ולהלן הי"ב באבני הכתף, לא התירו אלא ליטול אותן אבני הכתף, אבל הקטנות לא התירו ('תוספות יום־טוב'). וגם אין צורך להניח טפח הסמוך לארץ (ראה להלן). ומדובר כשנתכוון לתקן שדהו, ראה להלן ה"ח (ועי' ר"ש, 'משנה ראשונה' ו'תוספתא כפשוטה'). 61) כלומר, משוי שני בני אדם. 62) ודוקא במספר כזה של אבנים ובמשא כזה, אפשר שמשתמשים לבנין. ולכן מותר לו לעשות כן, אף־על־פי שהוא מתכוון לייפות שדהו, כיון שלצורך מוצאי שביעית (ולא לצורך שביעית) הוא עושה זאת. 63) גובה הגדר. 64) טפחים. 65) כדי שידע הרואה, שאינו מתכוון לנקות שדהו, שאם היה מתכוון לכך, היה נוטל את כל האבנים ולא היה משייר טפח.

19 **ח. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[66] בְּשִׁנּוּתְכַּוֵּן[67] לְתַקֵּן**
20 **שָׂדֵהוּ[68], (אוֹ) שֶׁהִתְחִיל[69] לִטֹּל בַּשְּׁבִיעִית; אֲבָל אִם**
21 **לֹא נִתְכַּוֵּן לְתַקֵּן שָׂדֵהוּ[70], אוֹ שֶׁהִתְחִיל מִקֹּדֶם**
22 **שְׁבִיעִית[71] - נוֹטֵל בַּשְּׁבִיעִית כָּל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[72] מִכָּל**
23 **מָקוֹם[73] וְגוֹמֵם[74] עַד לָאָרֶץ[75]. וְכֵן[76] אִם הָיָה נוֹטֵל**
24 **מִשְּׂדֵה חֲבֵרוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא קַבְּלָן[77] - גוֹמֵם עַד**
25 **לָאָרֶץ[78].**

66) שצריך להניח טפח סמוך לארץ, כנ"ל. 67) תוספתא שם, כרבי יהודה (שרבי יוסי הורה כמותו, ב'ירושלמי' שם) ולא כרשב"ג. 68) לצורך מוצאי שביעית, כנ"ל. 69) בדפוס רומי: "שהתחיל" (ותיבת "או" ליתא), וצ"ל

"והתחיל". ואם כן, לא אסרו אלא כשישנן שתי ריעותות: גם נתכוון לייפות שדהו, וגם התחיל ליטול בשביעית. וראה ב'משנה ראשונה' שם. 70) אף־על־פי שהתחיל ליטול בשביעית. ומדובר כשמחשבתו ניכרת מתוך מעשיו, שלא נתכוון לייפות שדהו, כגון שיש לו בנין, ובניינו מוכיח עליו (רדב"ז). וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 71) אף־על־פי שמתכוון לייפות שדהו, כנ"ל. וראה ב'ירושלמי' (פ"ב ה"ב) שנראה שלא התירו אלא באבנים תלושות. וראה להלן ה"י. 72) כלומר, אפילו אבנים קטנות. 73) אפילו מגדר שאינו גבוה עשרה טפחים. 74) כן הוא בכת"י 'מעשה רוקח'. ופירושו: נוטל. ובדפוס רומי: "גודר". ובס"א: "גוהם" ('מעשה רוקח'). 75) בלי להשאיר טפח. 76) משנה, שם. 77) ראה להלן סוף הי"ב (רדב"ז). 78) כיון שהרואה אותו נוטל אבנים, יודע שלצורך אבנים הוא נוטל, ולא לייפות הקרקע. וראה בהערות לתחילת ה"ו. ובהתחיל מערב שביעית לא אסרו אפילו במתכוון לתקן שדהו, כיון שהן תלושות מן הקרקע.

1 **ט. אֲבָנִים[79] שֶׁרְאוּיוֹת שֶׁתְּזַעְזֵעַ אוֹתָן הַמַּחֲרֵשָׁה[80], אוֹ**
2 **שֶׁהָיוּ מְכֻסּוֹת[81] וְנִתְגַּלּוּ[82]: אִם יֵשׁ בָּהֶן שְׁתַּיִם שֶׁל**
3 **מַשּׂוֹי שְׁנַיִם שְׁנַיִם[83] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִטֹּל אוֹתָן[84]; הָיוּ**
4 **קְטַנּוֹת מִזֶּה - לֹא יִנָּטְלוּ[85].**

79) שם, מ"ד: אבנים שזעזעתן המחרישה, וכו'. וב'ירושלמי': לא סוף דבר בשזעזעתן המחרישה, אלא אפילו מחרישה עתידה לזעזען. 80) כלומר, שאינן מחוברות לגמרי. אבל אם היו מחוברות היטב, אסור היה לסקלן, כבהלכה הסמוכה. 81) שלא ידע שהן קיימות. 82) ואף־על־פי שאינן ראויות שתזעזע אותן המחרישה. 83) כלומר, שתי אבנים שיש בכל אחת מהן משוי בני אדם, ואז הן ראויות לבניין. 84) את כולן אגב אותן שתי האבנים, שהרואה יודע שלצורך האבנים הוא נוטל, ואינו מתכוון לייפות שדהו. וכאן לא הזקיקו שתהיינה עשר אבנים של משוי שנים שנים, כמו בגדר של אבנים הנזכר בה"ז, כיון שכאן האבנים מפוזרות בשדהו, אבל בגדר של אבנים שהן מרוכזות במקום אחד, מראית העין גדולה ביותר. ועוד, שכאן האבנים מונחות מעצמן בשדה ולא הוא הניחן שם. אבל בגדר של אבנים, שהוא בנה את הגדר, ועתה הוא מפנה אותו, יאמר הרואה שלצורך שדהו הוא עושה כן ('פאת השולחן' סי' כא אות טו). 85) וכאן לא שייך להתיר באופן שיניח טפח סמוך לארץ, שהרי מדובר באבנים מפוזרות ומחוברות לקרקע, ולא בגל או בגדר. וראה בהלכה הסמוכה. ומסתבר שאף כאן יהיה מותר ליטלן אם התחיל ליטול מלפני שביעית, כמו בהלכות ו, ח. וראה בתוספתא שם פ"ג ה"ד, וב'תוספתא כפשוטה'.

5 **י. הַמְסַקֵּל[86] שֶׁדֵּהוּ[87] בַּשְּׁבִיעִית מִפְּנֵי שֶׁהוּא צָרִיךְ**
6 **לָאֲבָנִים[88] - נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת[89] וּמַנִּיחַ אֶת הַנּוֹגְעוֹת**
7 **בָּאָרֶץ[90]. וְכֵן אִם הָיָה לוֹ בְּשָׂדֵהוּ גַּרְגַּר[91] שֶׁל צְרוֹרוֹת**
8 **אוֹ גַּל שֶׁל אֲבָנִים - נוֹטֵל אֶת הָעֶלְיוֹנוֹת וּמַנִּיחַ אֶת**
9 **הַנּוֹגְעוֹת בָּאָרֶץ[92]. וְאִם יֵשׁ תַּחְתֵּיהֶן[93] סֶלַע אוֹ קַשׁ -**
10 **יִטֹּל אֶת כֻּלָּן[94].**

86) משנה, שם. 87) אבל שדה חבירו מותר, כנ"ל בסוף ה"ח. 88) אבל אם הוא מתכוון לייפות שדהו, אסור לעשות כן (רדב"ז). 89) כלומר, את האבנים התלושות. 90) כלומר, המחוברות לקרקע ('ירושלמי' שם פ"ב ה"ב). וראה למעלה פ"א ה"ד. 91) משנה, שם. והוא גל (פירוש המשנה). 92) אף כאן במחוברות, כמבואר למעלה. 93) תחת האבנים או הצרורות. 94) שהדבר ניכר שלצורך האבנים הוא נוטל, שאלמלא כן, היה נוטל אף את הקש, ועוקר את הסלע.

11 **יא. לֹא יְמַלֵּא[95] אָדָם גֵּיאָ עָפָר[96] אוֹ יְתַקְּנֶנּוּ בְּעָפָר,**
12 **מִפְּנֵי שֶׁמְּתַקֵּן אֶת הָאָרֶץ[97]. אֲבָל עוֹשֶׂה הוּא חֵיץ[98]**
13 **עַל פְּנֵי הַגֵּיאָ[99], וְכָל אֶבֶן שֶׁיָּכוֹל לִפְשֹׁט אֶת יָדוֹ**
14 **וְלִטְּלָהּ וְהוּא עוֹמֵד עַל שְׂפַת הַגֵּיאָ[100] - הֲרֵי זוֹ**
15 **תִּנָּטֵל[101].**

95) שם במ"ח: "אין בונין מדריגות על פי הגאיות ערב שביעית וכו' (להלן פ"ג ה"י), אבל בונה הוא (מדריגות על פי הגאיות) בשביעית משיפסקו הגשמים, מפני שהוא מתקנן למוצאי שביעית. ולא יסמוך בעפר, אבל עושה הוא חייץ. כל אבן שהוא יכול לפשוט את ידו וליטלה, הרי זו תנטל". ודעת רבינו היא, שמה שאמרו שם: "ולא יסמוך בעפר וכו'" היינו בגאיות עצמן, ולא במדריגות שעל פיהן, וכן כתב בפירוש המשנה שם. והראב"ד חולק על זה, ופירשה במדריגות. 96) כדי להשוות את הגומות. 97) ועבודת הארץ אסורה בשביעית. 98) מחיצה. 99) "להבדיל אותו הגיא מכל השדה" (פירוש המשנה). 100) בין הגיא לשדה, כנ"ל. 101) "ומה שלא אפשר לקחתם עד שירד בגיא, אינו מותר לו לקחתם, מפני שכשנראה אותו יורד או ישלשל עצמו לקחת אותם, [נ]אמר שהוא לתקן שדהו נתכוון" (פירוש המשנה שם).

16 **יב. אַבְנֵי כָתֵף[102], וְהֵם[103] הַנִּטָּלוֹת שְׁתַּיִם שָׁלֹשׁ עַל**
17 **הַכָּתֵף - מֻתָּר לַהֲבִיאָן מִכָּל מָקוֹם[104], בֵּין מִשְּׂדֵה**
18 **חֲבֵרוֹ[105] בֵּין מִשָּׂדֵהוּ[106]. וְכֵן הַקַּבְּלָן[107] מֵבִיא מִכָּל**
19 **מָקוֹם וַאֲפִלּוּ אֲבָנִים גְּדוֹלוֹת [קְטַנּוֹת][108], בֵּין מִשָּׂדֵה**
20 **שֶׁקִּבְּלָהּ[109] בֵּין מִשָּׂדֵה שֶׁלֹּא קִבְּלָהּ.**

102) שם, מ"ט. 103) שם, כרבי יוסי ולא כרבי מאיר. 104) משנה, שם. 105) 'ירושלמי', שם. 106) שהרואה יודע שלצורך האבנים הוא נוטל, ולא כדי לסקל ולייפות את שדהו. אבל אם הן קטנות וניטלות יותר מב' ג' על הכתף - אסור להביאן משדהו, אלא רק משדה חבירו, כנ"ל בסוף ה"ח. 107) שם. "וקבלן הוא שוכר הארץ לעבוד אותה" (פירוש המשנה). 108) כן צריך להיות (גליון הרמב"ם). וכן הוא בדפוס רומי ובדפוס מג"ע ('מעשה רוקח'), וכן הוא בר"י קורקוס, ועי' ראב"ד. 109) "כדין מביא מתוך של חבירו" (פירוש המשנה, שם), שהרי אין השדה שלו, ואין הוא אלא אריס בתוכה. ועי' ראב"ד.

21 **יג. פִּרְצָה[110] שֶׁהִיא סוּגָה[111] בְּעָפָר: אִם אֵינָהּ מַכְשֶׁלֶת**
22 **אֶת הָרַבִּים - אָסוּר לִבְנוֹתָהּ[112]; וְאִם הָיְתָה מַכְשֶׁלֶת**

אֶת הָרַבִּים, אוֹ שֶׁלֹּא הָיְתָה סוּגָה בְּעָפָר אֶלָּא פְּתוּחָה לִרְשׁוּת הָרַבִּים - מֻתָּר לִבְנוֹתָהּ[113].

110) ירושלמי שם ה"ז, ומועד קטן פ"א ה"ד. ופירושו: פרצה בגדר שבינו לבין רשות הרבים. 111) מלשון "סייג", כלומר, היתה גדורה וסתומה בעפר, ולא באבנים, כדרך שצריך להיות. 112) שהרואה אומר: כדי לזורעה הוא סותם את הפרצה. ומה שהתירו (בהלכה הסמוכה) לבנות גדר בינו לבין רשות הרבים, ולא חששו למראית העין, כיון שאין דרך לזרוע סמוך לרשות הרבים, אין זה אלא כששדהו פתוחה לרשות הרבים, אבל כאן שפרצתו מסוייגת בעפר, אלמלא הוא רוצה לזרוע שדהו, לא היה לו לגודרה. וראה להלן בהערות. 113) שהרואה יודע שהוא בונה כדי למנוע מכשול מן הרבים (או שבמקום מכשול של רבים לא חששו למראית העין), או כדי לסתום פרצתו הפתוחה. והראב"ד השיג ממה ששנו במועד קטן ו, ב: ובשביעית בונה (את הפרצה) כדרכו. ולא חילקו בין אם מכשלת הפרצה את הרבים ובין אם אינה מכשלת. ואין זה קשה לדעת רבינו, שהרי ב"ירושלמי" שם העמידו את המשנה כשהפרצה מכשלת את הרבים. וראה ב"פאת השולחן" סי' כא אות יט.

יד. אָסוּר לוֹ[114] לִבְנוֹת גָּדֵר בַּשְּׁבִיעִית בֵּין שֶׁדֵּהוּ לִשְׂדֵה חֲבֵרוֹ[115]; אֲבָל בּוֹנֶה[116] גָּדֵר בֵּינוֹ[117] וּבֵין רְשׁוּת הָרַבִּים[118], וּמֻתָּר לְהַעֲמִיק עַד הַסֶּלַע[119]. וּמוֹצִיא אֶת הֶעָפָר וְצוֹבְרוֹ בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[120], כְּדֶרֶךְ כָּל מַעֲמִידִין זֶבֶל[121]. וְכֵן אִם חָפַר בּוֹר וְשִׂיחַ וּמְעָרָה בַּשְּׁבִיעִית[122] - צוֹבֵר הֶעָפָר בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ[123], כְּדֶרֶךְ כָּל הַחוֹפְרִים[124].

114) ירושלמי שם. 115) שהרואה אומר: כדי לזרוע שדהו הוא עושה כן. ועוד, שמא באמת יבא לזרוע שדהו (ר"ש ורדב"ז). 116) שם, מ"י. 117) בין שדהו. 118) כיון שאין דרך לזרוע סמוך לרשות הרבים (שם). 119) כשהוא בונה את הגדר הנ"ל (כן נראה מן המשנה). ודוקא "עד הסלע", שמוכח שאינו חופר כדי לזרוע, שהרי אי־אפשר על גבי הסלע, אבל אם אינו חופר עד הסלע - אסור, מפני מראית העין, וכן שמא יבוא לזרוע שם. וראה בר"ש. 120) כרבי עקיבא, ולא כרבי יהושע. 121) כלומר, שלש אשפתות לכל בית סאה, וכל אשפה אינה פחותה ממאה וחמשים סאה, כנ"ל ה"א (רע"ב ו'פאת השולחן' שם אות כב), וראה ב'משנה ראשונה'. 122) רבינו מפרש שהפיסקא הזאת במשנה עוסקת בשביעית, והר"ש חולק ומפרש שמדובר בשאר ימות השנה, ונחלקו רבי יהושע ורבי עקיבא, אם מותר להוציא את העפר לרשות הרבים ולקלקלה, על־מנת לתקנה לאחר מכן. 123) כרבי עקיבא. 124) כלומר, כל השנה, שאינם רשאים להוציא את העפר לרשות הרבים ולקלקלה על־מנת לתקנה. וכשהוא צובר את העפר ברשותו, צוברו כדרך המעמידים זבל, כנ"ל.

יום שני י"ד כסלו ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) יבאר שעבודת הארץ סמוך לשביעית אסורה. שדה אילן ושדה הלבן ומה הם, ובזמן הזה עד אימתי מותרין. אם מותר לזבל השדות ולעבוד המקשאות והמדלעות.

א. עֲבוֹדַת הָאָרֶץ[2] בְּשָׁנָה שִׁשִּׁית שְׁלֹשִׁים יוֹם סָמוּךְ לִשְׁבִיעִית - אֲסוּרָה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְתַקְּנָהּ לִשְׁבִיעִית[3]. וְדָבָר זֶה בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם הוּא שֶׁנֶּאֱסַר מִפִּי הַשְּׁמוּעָה. וְגָזְרוּ חֲכָמִים, שֶׁלֹּא יִהְיוּ חוֹרְשִׁים שְׂדֵה הָאִילָן עֶרֶב שְׁבִיעִית בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ אֶלָּא עַד הָעֲצֶרֶת[4], וּשְׂדֵה הַלָּבָן - עַד הַפֶּסַח. וּבִזְמַן שֶׁאֵין מִקְדָּשׁ - מֻתָּרִין[5] בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה, כְּדִין תּוֹרָה.

2) למעלה בתחילת פרק א דיבר רבינו על "מצות עשה לשבות מעבודת הארץ ועבודת האילן", ואילו כאן השמיט "עבודת האילן", וכן לשון התוספתא: "רבן גמליאל ובית דינו התקינו שיהו מותרין בעבודת הארץ עד ראש השנה", הרי שלא דיברו אלא על "עבודת הארץ", בלבד. ואף על פי שמן התורה לא נאסרה עבודת האילן, ייתכן כי חכמים גזרו גם עליה, במלאכה שאסורה מן התורה, כגון זימור, שהרי לא מצאנו שיתירו חכמים אלא זירוד ופיסול, איבוק ועישון שאינם אסורים אלא מדרבנן. 3) שהרי עשר נטיעות המפוזרות בתוך בית סאה מותר לחרוש עבורן עד ראש השנה, מפני שחרישה זו אינה לתקן לצורך שביעית אלא לחזק את הנטיעות. 4) חג השבועות. 5) כרבן גמליאל ובית דינו הסוברים כר' ישמעאל שאיסור חרישה בערב שביעית אינה מפורשת בתורה, אלא נלמדה מהלכה למשה מסיני. ומכיוון שנמסרו שלוש הלכות למשה מסיני בבת אחת: עשר נטיעות הנ"ל, ערבה וניסוך המים, למדים אנו, שכשם שניסוך המים אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים, כן גם דין עשר נטיעות אינו אלא בזמן שבית המקדש קיים.

ב. אֵי זוֹ הִיא שְׂדֵה הָאִילָן[6]? כָּל שְׁלֹשָׁה אִילָנוֹת[7] לְבֵית סְאָה[8], אֶחָד אִילַן סָרָק[9] וְאֶחָד אִילַן מַאֲכָל, וַאֲפִלּוּ הֵן שֶׁל שְׁלֹשָׁה אֲנָשִׁים[10] - רוֹאִין אוֹתָן כְּאִלּוּ הֵם תְּאֵנִים[11]; אִם רְאוּיִין[12] לַעֲשׂוֹת כְּכַר דְּבֵלָה[13] שֶׁל שִׁשִּׁים מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָם[14]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רְחוּק בֵּין כָּל אֶחָד וְאֶחָד כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה הַבָּקָר יָכוֹל לַעֲבֹר בְּכֵלָיו[15].

6) שחורשין בה ערב שביעית עד העצרת. 7) ולא פחות, אבל היו יותר משלושה - חורשים עבורם. 8) והיא חמישים על חמישים אמה. 9) "אילן סרק הוא, שאינו עושה פרי כגון הארז ותרזה ודומיהן". 10) "היינו חושבים שלא יצטרפו, וכל אחד מהם יחרוש סביבות אילנו כמלוא אורה וסלו חוצה לו, ובא ללמדנו שיצטרפו". 11) בירושלמי שם הלכה ג: "ולמה אמרו תאנים? - על ידי

(=מכיוון) שפירותיהן גסין והן עושות הרבה". 12) כל ג' האילנות כאחד. 13) "הגוף המחובר מן התאנים שהן נקבצים זו על זו עד שיהיו כדמות כיכר לחם". 14) עד עצרת. 15) הוא ארבע אמות, שאם הם קרובים יותר, הם עומדים להיעקר.

1 **ג. הָיוּ פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה לְבֵית סְאָה; אוֹ שֶׁהָיוּ שְׁלֹשָׁה,**
2 **וְאֶחָד רָאוּי לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים מָנֶה אוֹ יָתֵר, וְהַשְּׁנַיִם אֵינָן**
3 **רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת; אוֹ שְׁנַיִם רְאוּיִין לַעֲשׂוֹת אֲפִלּוּ מֵאָה**
4 **מָנֶה[16], וְאֶחָד אֵינוֹ עוֹשֶׂה - אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא**
5 **לְצָרְכָּם, וְהוּא מְלֹא הָאוֹרֶה וְסַלּוֹ חוּצָה לוֹ[17].**

16) ולפי זה "לא זו אף זו" שנו במשנתנו. לא זו, כשרק אילן אחד מן השלושה, אלא אף זו כששניים מהם עושים פירות. אין חורשין כל בית סאה בשבילם. ולא רק כשהאילן עשה ס מנה, אלא אף כששניהם עושים ק. 17) כלומר, הלאה מן העץ.

6 **ד. הָיוּ מִשְּׁלֹשָׁה וְעַד תִּשְׁעָה[18] וּרְאוּיִין לַעֲשׂוֹת שִׁשִּׁים**
7 **מָנֶה - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן[19] וְאַף עַל פִּי**
8 **שֶׁיֵּשׁ בָּהֶם מִי שֶׁאֵינוֹ רָאוּי לַעֲשׂוֹת[20].**

18) כלומר, עד תשעה אילנות לבית סאה. 19) עד עצרת. 20) כרב ביבי שאמר בירושלמי שם בשם רבי חנינא "ובלבד שלא יפחות מחשבון משולשים" כלומר, יהיו ראויים לעשות שישים מנה, כמו בשלושה אילנות, ולא פחות, ואף על פי שיש מהם שאינם ראויים לעשות.

9 **ה. הָיוּ עֲשָׂרָה אִילָנוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה אוֹ יָתֵר[21], בֵּין**
10 **עוֹשִׂין[22] בֵּין אֵינָם עוֹשִׂין - חוֹרְשִׁין כָּל בֵּית סְאָה**
11 **בִּשְׁבִילָן[23]. עֶשֶׂר נְטִיעוֹת מְפֻזָּרוֹת לְתוֹךְ בֵּית סְאָה[24] -**
12 **חוֹרְשִׁין[25] כָּל בֵּית סְאָה בִּשְׁבִילָן עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה.**
13 **וְדָבָר זֶה הֲלָכָה לְמֹשֶׁה מִסִּינַי[26].**

21) כלומר, יותר מעשרה אילנות לבית סאה. 22) שישים מנה. 23) עד עצרת. 24) שלכל נטיעה יש עשירית מבית הסאה. ודווקא נטיעות שהן רכות ואין יניקתן גדולה הזקיקו שתהיינה מפוזרות, כדי שלא יימצא חורש שלא לצורכן, אבל אילנות זקנים שיניקתם גדולה, חורשין עבורם (עד עצרת) אף על פי שאינם מפוזרים, ובלבד שיהיו ביניהם ארבע אמות. 25) אפילו בזמן הבית. 26) וטעמה של הלכה זו: כיוון שהנטיעות רכות וטעונות חרישה, נמצא שאינו מתקן לשביעית, אבל באילנות זקנים שאינם טעונים חרישה כל כך, נמצא שהוא מתקן את הקרקע לשביעית. ואם היו פחות מעשר נטיעות לבית סאה - דינן כדין אילנות שחורשים עבורם עד עצרת.

14 **ו. הָיוּ עֲשׂוּיוֹת[27] שׁוּרָה אַחַת[28] (אוֹ) מֻקָּפוֹת עֲטָרָה -**
15 **אֵין חוֹרְשִׁין לָהֶן אֶלָּא צָרְכָּן[29] לְכָל אַחַת וְאַחַת.**
16 **וְהַדְּלוּעִין[30] עִם הַנְּטִיעוֹת מִצְטָרְפוֹת לַעֲשָׂרָה.**

27) הנטיעות. 28) "על קו (אחת) [אחד]". 29) ונראה מפשטות הלשון שחורש עד ראש השנה. 30) שינה מלשון המשנה שנאמר "הנטיעות והדילועים מצטרפין" - בכדי לרמז למה שנאמר בירושלמי שם "והן שיהו נטיעות רבות על הדילועין". והיינו עם הנטיעות שהנטיעות הן רוב.

17 **ז. אֵי זוֹ הִיא נְטִיעָה[31]? זֶה הָאִילָן הַקָּטָן, כָּל זְמַן**
18 **שֶׁקּוֹרְאִין לוֹ נְטִיעָה.**

31) שנאמרה בה הלכה למשה מסיני שחורשין בשביל עשר מהן, כל בית סאה עד ראש השנה.

19 **ח. אִילָן שֶׁנִּקְצַץ וְהוֹצִיא חֲלִיפִין: אִם נִקְצַץ מִטֶּפַח**
20 **וּלְמַעְלָה - הֲרֵי הוּא כְּאִילָן[32]; מִטֶּפַח וּלְמַטָּה - הֲרֵי**
21 **הוּא כַּנְּטִיעָה[33].**

32) כיוון שקוראים לו אילן. 33) כיוון שקוראים לו נטיעה, ולגבי שביעית הדבר תלוי בשם. אבל לעניין ערלה פסק רבינו שאינו ערלה אלא אם קצצו מעם הארץ, שבערלה הדבר תלוי בנטיעה ממש, וכיוון שנשתייר משהו על הארץ אין זו נטיעה.

22 **ט. וְכָל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ - בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ, כְּמוֹ**
23 **שֶׁאָמַרְנוּ; אֲבָל בַּזְּמַן הַזֶּה - מֵתָּרִין בַּעֲבוֹדַת הָאָרֶץ**
24 **עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. אַף בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ מֻתָּר לְסַקְּלוֹ[34]**
25 **וּלְזַבֵּל הַשֵּׂדוֹת וְלַעְדֵּר[35] הַמִּקְשָׁאוֹת[36] וְהַמִּדְלָעוֹת[37]**
26 **וּבֵית הַשְּׁלָחִין עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וּמְזַבְּלִין וּמְפָרְקִין[38],**
27 **וּמְאַבְּקִין וּמְעַשְּׁנִין, וּמְקַרְסְמִין[39] וּמְזָרְדִין[40]**
28 **וּמְפַסְּלִין[41], וּמְזַהֲמִין אֶת הַנְּטִיעוֹת וְכוֹרְכִין וְקוֹטְמִין**
29 **אוֹתָן, וְעוֹשִׂין לָהֶם בָּתִּים[42] וּמַשְׁקִין[43] אוֹתָם, וְסָכִין**
30 **אֶת הַפַּגִּין וּמְנַקְּבִין אוֹתָן. כָּל עֲבוֹדוֹת אֵלּוּ מֻתָּרוֹת**
31 **בְּעֶרֶב שְׁבִיעִית עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית וַאֲפִלּוּ**
32 **בִּזְמַן הַמִּקְדָּשׁ.**

34) וכל הדברים הנזכרים כאן, אינם אסורים בשביעית עצמה אלא מדרבנן, ולפיכך לא החמירו בהם בערב שביעית. 35) שעידור אינו בכלל חריש (האסור מן התורה) ואינו אסור אלא מדרבנן. ובירושלמי שם אמרו שהוא הדין לחרישה שמותרת למקשאות ומדלעות ורבינו השמיט זאת. 36) מקום זריעת הקישואים. 37) מקום זריעת הדלועין. ולא התירו לעדור אלא למקשאות ומדלעות שבהן מועיל העידור לפירות. אבל באילנות אחרים לא התירו, ואף על פי שעידור אינו אסור מן התורה, החמירו בו חכמים כיוון שהוא בגוף הקרקע. 38) מכאן ואילך כמה מעבודות האילן, והתירו לעשותן כיוון שלא נאמרה הלכה למשה מסיני לעניין תוספת שביעית, אלא בעבודת הארץ בלבד. 39) ופירושו: לכרות השיבולת ביד ולהניח התבן, והוא כמו מכרסמין. 40) "לכרות הענפים המתפשטים מן האילן. וזרדים, שם הענפים הכרותים בעת הזמיר". 41) "לכרות מה שיבש מן הענפים, שהוא נפסד. גזור מן פסולת". 42) "עושים להם צללים להסך מן הגשם והשמש שלא יזיקום". 43) נראה שהמדובר בנטיעות המסתפקות במי גשמים, שהרי בשדה בית השלחין מותר להשקות גם בשביעית עצמה.

33 **י. פַּגֵּי עֶרֶב שְׁבִיעִית שֶׁנִּכְנְסוּ לַשְּׁבִיעִית[44], וְשֶׁל**
34 **שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[45] - לֹא סָכִין וְלֹא**

מְנַקְּבִין[46]. וּבִזְמַן הַמִּקְדָּשׁ אֵין בּוֹנִין מַדְרֵגוֹת עַל פְּנֵי הַגֵּאָיוֹת עֶרֶב שְׁבִיעִית מִשֶּׁיִּפְסְקוּ הַגְּשָׁמִים, מִפְּנֵי שֶׁהוּא מִתַּקְּנָן[47] לַשְּׁבִיעִית.

44) ואפילו הגיעו לעונת המעשרות קודם ראש השנה, שהרי הן כפירות שישית לכל דבר. 45) ואפילו יגיעו לעונת המעשרות אחרי ראש השנה של שמינית, שדינם כפירות שמינית. 46) אפילו בזמן הזה. ובין במקום שנהגו לסוך ובין במקום שלא נהגו לסוך ששם אין זו עבודה. וטעמו של איסור זה (בפגי ערב שביעית), נראה, שהוא מפני מראית העין, שלא יאמרו: פלוני סך ונוקב פגי שביעית בשביעית, והרי הדבר אסור. והוא הדין לפגין של מוצאי שביעית, שיאמרו: שהוא סך ומנקב פגי שביעית, וזה אסור אפילו אחר שביעית ודלא כר' שמעון שם שמתיר עבודת האילן לאחר ראש השנה של שביעית. 47) את הגיאיות, אבל בשביעית עצמה מותר לעשות כן, שהרי הוא מתקנה למוצאי שביעית.

יא. אַף בַּזְּמַן הַזֶּה אֵין נוֹטְעִין[48] אִילָנוֹת וְאֵין מַרְכִּיבִין[49] וְאֵין מַבְרִיכִין[50] עֶרֶב שְׁבִיעִית אֶלָּא כְּדֵי שֶׁתִּקְלֹט הַנְּטִיעָה וְתִשְׁהֶה אַחַר הַקְּלִיטָה שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית. וּסְתָם קְלִיטָה - שְׁתֵּי שַׁבָּתוֹת[51]. וְדָבָר זֶה אָסוּר לְעוֹלָם, מִפְּנֵי מַרְאִית הָעַיִן; שֶׁמָּא יֹאמַר הָרוֹאֶה: בַּשְּׁבִיעִית נָטְעוּ. נִמְצָאתָ אוֹמֵר, שֶׁהַנּוֹטֵעַ אוֹ הַמַּבְרִיךְ אוֹ הַמַּרְכִּיב עֶרֶב שְׁבִיעִית קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּאַרְבָּעָה וְאַרְבָּעִים יוֹם - יְקַיֵּם; פָּחוֹת מִכֵּן - יַעֲקֹר. וְאִם לֹא עָקַר - הַפֵּרוֹת מֻתָּרִין. וְאִם מֵת קֹדֶם שֶׁיַּעֲקֹר - מְחַיְּבִין אֶת הַיּוֹרֵשׁ לַעֲקֹר[52].

48) בשביעית פרק ב משנה ו: "אין נוטעין ואין מבריכין ואין מרכיבין ערב שביעית כו' לפני ראש השנה". וסבור רבינו כי משנה זו שנוייה לאחר שרבן גמליאל ובית דינו התירו לחרוש עד ראש השנה, וכדעתו בפירוש המשנה, שרבן גמליאל זה הוא רבן גמליאל דיבנה, שהיה בזמן חורבן בית המקדש, ואף על פי כן אסרו לנטוע ולהבריך וכו', שאם המדובר בזמן שבית המקדש היה קיים, למה לא אסרו גם לפני שלושים יום, כמו שאסרו את החרישה, מהפסח ומהעצרת. 49) ענף מאילן אחד על אילן אחר שהוא מינו. 50) ענף אילן בתוך האדמה, והוא נקלט שם ומצמיח אילן שני. 51) שני שבועות. 52) והטעם: מפני שיחשדוהו שנטעו בשביעית. ולמעלה בפרק א הלכה יג בחורש שדהו בשביעית לזרעה במוצאי שביעית, שאסור לזרעה במוצאי שביעית, יזרענה בנו אחריו, שאין שם חשד, אלא קנס, ולפיכך לא קנסו אלא את העבריין ולא את בנו.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר מה הוא הנקרא ספיח. ושלא יקצור כדרך שקוצר בכל שנה. אם הספיחין אסורין ולמה אסורין. וספיחים העולין בשדה בור עד מתי אסורין. ספיחי שביעית ופירות ששית שנכנסו לשביעית. דברים שזרעם לזרע או לירק. הדברים שקיימם לזרע והוקשו קודם ר"ה. ולוף של ערב שביעית. ודין הפירות שיוציא האילן בשביעית איך יאספו אותם. מצות־עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית. השביעית היכן נוהגת. וגוי שקנה קרקע בא"י וזרעה בשביעית.

א. כֹּל שֶׁתּוֹצִיא הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית - בֵּין מִן הַזֶּרַע שֶׁנָּפַל[2] בָּהּ מִקֹּדֶם[3] שְׁבִיעִית, בֵּין מִן הָעִקָּרִים שֶׁנִּקְצְרוּ מִקֹּדֶם וְחָזְרוּ וְעָשׂוּ, וּשְׁנֵיהֶם נִקְרְאוּ סָפִיחַ, בֵּין מִן הָעֲשָׂבִים וְהַיְרָקוֹת שֶׁעָלוּ מֵאֵלֵיהֶן[4] וְאֵין לָהֶן זֶרַע - הַכֹּל מֻתָּר לְאָכְלוֹ מִן הַתּוֹרָה[5]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה[6]. וַאֲפִלּוּ שָׂדֶה שֶׁנִּטַּיְבָה[7] בַּשְּׁבִיעִית וְצִמְחָה - פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה[8]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר: אֶת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצֹר[9] - שֶׁלֹּא יִקְצֹר[10] כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצֵר בְּכָל שָׁנָה. וְאִם קָצַר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין - לוֹקֶה[11]. כְּגוֹן שֶׁקָּצַר כָּל הַשָּׂדֶה וְהֶעֱמִיד כְּרִי וְדֶשׁ בַּבֹּקֶר, אוֹ שֶׁקָּצַר לַעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[12], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[13]. אֶלָּא קוֹצֵר מְעַט מְעַט[14] וְחוֹבֵט וְאוֹכֵל[15].

2) מאליו. 3) לפני שביעית. ובאו לעונת המעשרות לאחר ראש השנה (להלן הלכה ט), אבל אם באו לעונת המעשרות קודם ראש השנה — אינם אסורים באיסור ספיחין אפילו מדרבנן, ראה בהלכה הסמוכה. 4) בשביעית. בירושלמי שביעית פ"ח הלכה ו: "כתיב (ו)את ספיח קצירך לא תקצור. הא קצירה כנגד (=כדרך) הקוצרים לא, וכו'. אמר רבי מנא, לכך נצרכה, כשעלו מאליהן, שלא תאמר הואיל ועלו מאליהן יהא מותרין, לפום כן צריך מימר אסור". כלומר, כדרך הקוצרים. 5) כן הוא סתמא דגמרא במנחות ה: ודלא כר' עקיבא שאוסר ספיחין מן התורה. 6) ומה שאמרו בתורת כהנים פרשת בהר (פרשה א פסקא ה) "מן השבות בארץ (כלומר, שלא צמח על ידי עבודה אלא במצב של שביתה) אתה אוכל, ואין אתה אוכל מן השמור" (כלומר, על ידי שנעבדה הארץ. וראה בפירוש המיוחס לר"ש משנ"ץ), אינו אלא לדעת בית־שמאי, שכן אמרו שם בהמשך הדברים: "מיכן אמרו שדה שניטייבה, בית־שמאי אומרים אין אוכלין פירותיה, ובית־הלל אומרים אוכלין", וראה להלן. 7) שנחרשה. 8) כבית־הלל, בתורת כהנים שם, ובשביעית פ"ד משנה ב. וכל זה לפני גזירת ספיחין, וחולקים אם אסורים מן התורה או לא (משנה ראשונה). וראה בר"ש לשביעית פ"א משנה ד, שאפילו אם עבר וזרע בשביעית אין הפירות אסורים מן התורה. וראה להלן הלכה טו. [ואין זה בכלל מה שאמרה תורה (דברים יד, ג) "לא תאכל כל תועבה", שעל זה אמרו חכמים (חולין קיד:) "כל שתיעבתי לך הרי בבל תאכל", שכיון שאם נפלו ונזרעו מאיליהם לא שייך לאסור מן התורה, אין זו תועבה, ואפילו אם עשה אינו נאסר, כמו שכתבו התוספות בתמורה ד: ד"ה רבא. ועיין בפרישה לחושן המשפט סימן קמא ס"ק יג].
9) אין הכוונה שאסורים באכילה. 10) ירושלמי שביעית שם. ומה שאמרו בתורת כהנים שם הלכה ג: "לא תקצור, מיכן סמכו חכמים על הספיחין שיהו אסורין בשביעית", אם זהו מן התורה, אין זה אלא לדעת רבי עקיבא. [ונראה מדברי רבינו שאין הבדל בין מופקר לבין משומר (וראה גם להלן הלכות כב־כג). והר"ש (לשביעית פ"ה משנה ו) פירש

בדברי התורת־כהנים הנ"ל: "ואת ענבי נזירך לא תבצור, מן השמור בארץ אי אתה בוצר, אבל אתה בוצר מן המבוצר (=המופקר), לא תבצור כדרך הבוצרים, מיכן אמרו תאנים של שביעית אין קוצרים אותה במוקצה", שגם הסיפא מדוברת במשומר כמו הרישא, אלא שהסיפא מבארת דברי הרישא, שלא אסרו אלא לבצור כדרך הבוצרים. ואילו מופקר, מותר לבצור גם כדרך הבוצרים. ודעת התוספות (ראש השנה ט. ד"ה וקציר) שמשומר אסור אפילו באכילה, וזוהי הרישא, והסיפא באה להתיר מופקר באכילה, ולהצריך בו לשנות מדרך בצירה. ואילו לדעת רבינו מה שאמרו בסיפא "לא תבצור כדרך הבוצרים וכו'" זוהי דיעה שניה בתורת כהנים החולקת על הדיעה הראשונה, וכן הוא בפירוש ר"י בן מלכי־צדק לשביעית (פ"ו משנה ב) שהביא בלשון התורת־כהנים "ואת ענבי נזירך לא תבצור, מן השמור בארץ אי אתה בוצר, בוצר אתה מן המבוקר (=המופקר). ד"א (= דבר אחר) לא תבצור כדרך הבוצרים". וכן הוא בכפתור ופרח פרק מז. ואם כן לדיעה שניה אין הבדל בין מופקר למשומר, שלעולם מותר באכילה, ולעולם צריך לשנות מדרך הבצירה. ואין הלכה כדיעה הראשונה האוסרת משומר באכילה. וראה ב"סיני" כרך יז עמוד קעג בהערות]. 11) כדין כל עובר על לא־תעשה שבתורה, שיש בו מעשה, וראה בפי"ט מהלכות סנהדרין הלכה ד אות קט. 12) כלומר, כדי שתצמיח יותר טוב לאחר מכן. ואף זה נכלל בלאו של "לא תקצור". וברור שבקצירה זו, שהיא לעבודת הארץ, אין הבדל בין אם קצר כדרך הקוצרים או לא. 13) (ראה למעלה פ"א הלכות א־ב). 14) כמו שכתב רבינו כאן בקצירה, כתב להלן (הלכות כב־כג) לענין בצירה. 15) שלא הותר אלא בקוצר מעט מעט, וגם מביא לביתו מעט מעט, אבל אם קוצר הרבה, או שקוצר מעט מעט ומביא לביתו הרבה בבת אחת – אסור. וראה להלן הלכה כד, ופ"ח הלכה ג.

1 **ב. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[16], שֶׁיִּהְיוּ כָּל הַסְּפִיחִים אֲסוּרִין**
2 **בַּאֲכִילָה. וְלָמָּה גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם? מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[17].**
3 **שֶׁלֹּא יֵלֵךְ וְיִזְרַע תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְזֶרְעוֹנֵי גִּנָּה בְּתוֹךְ**
4 **שָׂדֵהוּ[18] בַּסֵּתֶר, וּכְשֶׁיִּצְמַח - יֹאכַל מֵהֶם, וְיֹאמַר:**
5 **סְפִיחִים הֵן. לְפִיכָךְ אָסְרוּ כָּל הַסְּפִיחִים הַצּוֹמְחִים**
6 **בַּשְּׁבִיעִית.**

16) שביעית פ"ט משנה א, כחכמים. 17) במשנה שם: "רבי יהודה אומר, ספיחי חרדל מותרין שלא נחשדו עליהן עוברי עבירה". ואף־על־פי שאין הלכה כדבריו, אלא כדעת חכמים שכל הספיחין אסורים, בכל זאת יש ללמוד מדברי ר' יהודה גם לרבנן, שטעמם של חכמים הוא, שנחשדו עוברי עבירה על כל הספיחין (כסף־משנה). 18) בשביעית.

7 **ג. הָא לָמַדְתָּ[19], שֶׁאֵין אוֹכְלִין מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית[20] אֶלָּא**
8 **פֵּרוֹת הָאִילָנוֹת[21] וְהָעֲשָׂבִים שֶׁאֵין זוֹרְעִין אוֹתָם[22] רֹב**
9 **הָאָדָם, כְּגוֹן הַפִּיגָם[23] וְהַיַּרְבּוּזִין הַשּׁוֹטִים[24] וְכֹל**
10 **כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[25]. אֲבָל הַיְּרָקוֹת שֶׁדֶּרֶךְ רֹב הָאָדָם לִזְרָעָם**
11 **בַּגִּנּוֹת וּמִינֵי תְּבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת - כָּל הַצּוֹמֵחַ מֵהֶן אָסוּר**
12 **מִדִּבְרֵיהֶם[26], וְהַמְלַקֵּטָן[27] - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת.**

19) מהטעם הנ"ל שגזרו על הספיחין. 20) כלומר, ספיחין. 21) בתענית יט: "רבן שמעון בן גמליאל אומר, אף על האילנות מתריעין (= תוקעים בשופר ומתפללים על הגשמים) על הספיחין בשביעית, מפני שיש בהן פרנסה לעניים". וראה ברש"י ותוספות שם. 22) שביעית שם. 23) הוא מין בשמים ונקרא "רודא". במשנה שם. 24) "הם שיש להם עלים רחבים" (פירוש המשנה). והוא איספרגוס מדברי (תפארת ישראל). 25) שבכל אלה אין חשש שיזרעום בני אדם בסתר. 26) כבהלכה הקודמת. 27) כן הוא בירושלמי שם: ר"ש בן יוחי הוה עבר בשמיטתא וחמי חד מלקט [ספיחי, כן הוא שם בברכות פ"א הלכה א] אמר ליה ולית אסור? ולאו ספיחין אינון?" – הרי שאסרו גם את הלקיטה, שכיון שספיחין אינם עולים בצפיפות – דרכם להתלש ביד. וזוהי דרך קצירתם, ואסור (למעלה הלכה א), וראה להלן הלכה ה.

13 **ד. סְפִיחִים[28] הָעוֹלִים בִּשְׂדֵה בּוּר[29] וּבִשְׂדֵה נִיר[30]**
14 **וּבִשְׂדֵה כֶּרֶם וּבִשְׂדֵה זֶרַע - מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה. וּמִפְּנֵי**
15 **מָה לֹא גָּזְרוּ עֲלֵיהֶם? לְפִי שֶׁאֵין אָדָם זוֹרֵעַ מְקוֹמוֹת**
16 **אֵלּוּ[31]: שְׂדֵה בּוּר - אֵין אָדָם נִכְנָה לְשָׁם[32]; וּשְׂדֵה**
17 **נִיר - רוֹצֶה הוּא בְּתִקּוּנָהּ[33]; וּשְׂדֵה כֶּרֶם[34] - אֵינוֹ**
18 **אוֹסֵר כַּרְמוֹ[35]; וּשְׂדֵה זֶרַע - הַסְּפִיחִין מַפְסִידִין**
19 **אוֹתָהּ. וְכֵן הַתֶּבֶן[36] שֶׁל שְׁבִיעִית - מֻתָּר בְּכָל מָקוֹם,**
20 **וְלֹא גָּזְרוּ עָלָיו[37].**

28) ירושלמי בבא בתרא פ"ה הלכה א (כסף־משנה). והמדובר בספיחי ירקות תבואות וקטניות, שהיתה עליהן גזירת ספיחין, כנ"ל. 29) שאין זורעים בה כלום. 30) העומדת לחרישה. 31) ואין חשש שמא יזרע במקומות אלו בשביעית בסתר. 32) כלומר, אינו מתעניין בה. 33) כלומר, בחרישתה, ואינו עומד לזרעה עתה. 34) כנראה שהמדובר בשדה שהכין לנטוע בו כרם, ועוד לא נטע בו, וראה להלן. 35) לכשייטענו ייאסר על ידי הזרעים. וראה בפ"ו מהלכות כלאים הלכה א. 36) בירושלמי שביעית פ"ט הלכה ה: "תבן של שביעית מהו שיהא אסור משום ספיחין, רבי לוי שאל לרבי בא בר זבדי, ושרי". 37) כתב הראב"ד: "לא גזרו עליו איסור ספיחין, אבל קדושת שביעית ודאי יש בה, לאבדה אסור ושלא לעשות בה סחורה". ואף רבינו מודה לו בזה, ראה להלן פ"ה מהלכה יט ואילך (מהר"י קורקוס וכסף־משנה).

21 **ה. סְפִיחִין[38] שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁיָּצְאוּ[39] לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית**
22 **- אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה[40], וְאֵין תּוֹלְשִׁין אוֹתָן בַּיָּד[41], אֶלָּא**
23 **חוֹרֵשׁ כְּדַרְכּוֹ[42], וּבְהֵמָה רוֹעָה כְּדַרְכָּהּ[43].**

38) תוספתא שביעית פ"ה הלכה כג. 39) רבינו פירש כן על־פי מה ששנו שם: חורש כדרכו, וזה לא ייתכן בשביעית (כסף־משנה ורדב"ז). 40) שאם היו מתירין ספיחי שביעית באכילה מיד בתחילת שמינית, עדיין יש לחשוש לעוברי עבירה שיזרעו בסוף שביעית בסתר, ויאמרו ספיחין הם כדי שיוכלו לאכול מיד בתחילת שמינית. 41) כיון שספיחין אינם עולים בצפיפות, הרי דרכם להתלש ביד וזוהי דרך קצירתם, ואסור, ראה למעלה הלכה א (תוספתא

כפשוטה). ועיין עוד למעלה הלכה ג. 42) ואינו חושש שמא יבא לאכלם, וכן אינו חושש לזיבול שדהו ע"י הספיחין, כיון שאינם אסורים אלא באכילה ולא בהנאה. 43) שאין בהם איסור הנאה, כנ"ל. ובשביעית עצמה נראה שאין בהמה רועה בספיחין, שיש לחשוש לעוברי עבירה שיזרעו לבהמתם. וראה בתוספתא כפשוטה.

1 **ו. וְעַד מָתַי אֲסוּרִין[44] סְפִיחֵי שְׁבִיעִית בְּמוֹצָאֵי**
2 **שְׁבִיעִית? מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד חֲנֻכָּה. וּמֵחֲנֻכָּה וְאֵילָךְ**
3 **- הֵן מֻתָּרִין[45]. וְהַזּוֹרֵעַ[46] סְפִיחֵי שְׁבִיעִית אַחַר**
4 **שְׁבִיעִית - הַגִּדּוּלִין מֻתָּרִין[47].**

44) בירושלמי דמאי פ"ב הלכה א: "ולענין ספיחין מראש השנה עד חנוכה אסור ספיחין, מן חנוכה עד עצרת היתר ספיחין, מן העצרת עד ראש השנה צריכה (כלומר, ספק)". אבל התוספות בפסחים נא: (ד"ה כל) גורסים: "מראש השנה ועד חנוכה איסור ספיחין, ומחנוכה ועד ראש השנה היתר ספיחין", וכן גורס רבינו. ועיין ראב"ד וכסף־משנה. 45) שמחנוכה ואילך, ההיתר (כלומר, תבואה של שמינית) רבה על האיסור (כלומר, תבואה של שביעית), כדברי רבי זעירא שם. 46) תרומות פ"ט משנה ד. 47) שכל שדבר אסור ודבר מותר גורמין לו (לגדול) הרי זה מותר בכל מקום (פ"ז מהלכות עבודת כוכבים הלכה יד). וכאן הרי זרע הספיחין של איסור והקרקע של היתר גורמים לגידולים שיגדלו, ולכן הם מותרים (רדב"ז). ואף־על־פי שבגידולי תרומה גזרו חכמים שיהיו אסורים לזר כמו תרומה (למעלה פי"א מהלכות תרומות הלכה כא) — בספיחי שביעית לא גזרו, לפי שאינם נוהגים אלא בשביעית ואינם מצויים תמיד (רע"ב). ויש שכתבו שגם קדושת שביעית אין עליהם (אור שמח).

5 **ז. בְּצָלִים[48] שֶׁיָּצְאוּ מִשְּׁבִיעִית לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[49]: אִם**
6 **עָשׂוּ[50] כַּיּוֹצֵא בָּהֶן[51] - מֻתָּרִין[52], וְאִם לָאו - אֲסוּרִין[53].**
7 **וְכֵן שְׂאָר הַפֵּרוֹת[54] - אֵין לוֹקְחִים אוֹתָם[55] בְּמוֹצָאֵי**
8 **שְׁבִיעִית אֶלָּא מִשֶּׁיַּעֲשׂוּ כַּיּוֹצֵא בָּהֶן מִפֵּרוֹת מוֹצָאֵי**
9 **שְׁבִיעִית[56]. עָשָׂה[57] הַבַּכִּיר[58] - הֻתַּר הָאָפִיל[59]. וּמֵאֵת[60]**
10 **לִקַּח יָרָק בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית מִיָּד.**

48) תוספתא שביעית פ"ד הלכה יג. 49) ונלקטו במוצאי שביעית, ואם כן לפי הדין הם מותרים, שהרי בירק הולכים אחר הלקיטה (להלן הלכות יג־טו). 50) כלומר, גדלו במוצאי שביעית. 51) כלומר, באותו הגודל. 52) שאין כאן חשש של מראית העין שנלקטו בשביעית, אלא יאמרו שנלקטו במוצאי שביעית. וראה להלן. 53) שיאמרו: בשביעית נלקטו, והרי הם אסורים כדין ספיחי שביעית, ולפיכך אסרום חכמים משום מראית העין, ראה בפאת־השולחן. 54) הן אלו שהולכים בהם אחר עונת המעשרות, והן אלו שהולכים בהם אחר גמר פרי (להלן הלכה יג), וראה להלן. 55) ממי שאינו נאמן על השביעית. 56) כלומר, אף־על־פי שאם באו לעונת המעשרות או לגמר פרי במוצאי שביעית, הרי הם מותרים — חששו שמא באו לעונת המעשרות או נגמרו בשנת השביעית ואסרום, אבל אם כיוצא בהם מפירות שבאו לעונת המעשרות או נגמרו במוצאי שביעית, כבר בשלו במדה זו של אלה — מותרים, ואין כאן חשש. ולמד כן רבינו מדין ירק לדעת חכמים, ראה להלן (כסף־משנה). 57) שביעית פ"ו משנה ד. 58) "הוא הממהר לצאת בתחילת מוצאי שביעית" (פירוש המשנה). 59) "הוא המתאחר, שנשאר מפירות שנה שביעית שעברה" (שם). 60) שם, כרבי ולא כתנא־קמא. ובירושלמי שם משמע שהלכה כמותו. וטעם ההיתר, מפני שהיו רגילים להביא ירק מחוצה לארץ (רדב"ז).

11 **ח. מֵאֵימָתַי[61] מֻתָּר אָדָם לִקַּח לוּף[62] בְּמוֹצָאֵי**
12 **שְׁבִיעִית?[63] מִשֶּׁיִּרְבֶּה[64] הֶחָדָשׁ[65].**

61) שם פ"ה משנה ה, כחכמים ולא כרבי יהודה. 62) ממי שאינו נאמן על השביעית. 63) דרכם היה לעקרו אחר הפסח, ראה להלן, ולפני הפסח יש חשש שמא נלקט בשביעית. 64) כלומר, "שיוכל למצוא הרבה" (רבינו אליהו מלונדריש — 'תוספות יום־טוב' בשמו). ולפי"ז אין צורך שיהיה רוב בהיתר, וראה הלכה הקודמת. 65) כלומר, זה שנלקט במוצאי שביעית, והיינו מן הפסח ואילך (ירושלמי שם). ועיין רדב"ז.

13 **ט. בְּאֶחָד בְּתִשְׁרֵי[66] - רֹאשׁ הַשָּׁנָה לִשְׁמִטִּין**
14 **וּלְיוֹבְלוֹת. פֵּרוֹת שִׁשִּׁית[67] שֶׁנִּכְנְסוּ לִשְׁבִיעִית: אִם הָיוּ**
15 **תְּבוּאָה אוֹ קִטְנִיּוֹת אוֹ פֵּרוֹת הָאִילָן[68], וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת**
16 **הַמַּעַשְׂרוֹת[69] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה[70] - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין.**
17 **וְאַף עַל פִּי שֶׁאוֹסֵף אוֹתָם בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת**
18 **שִׁשִּׁית לְכָל דָּבָר[71]. וְאִם לֹא בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת**
19 **אֶלָּא אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית:**

66) משנה בראש השנה ב. וראה להלן בפ"י הלכה ד. 67) תוספתא שביעית פ"ב הלכה יג. לענין תבואה וקטנית. ובירושלמי מעשרות פ"ה הלכה ב: "מניין לתבואה שהביאה שליש (היא עונת המעשרות, כדלהלן), לפני ראש השנה, כונסין אותה (כלומר, קוצרה ומכניסה לבית) בשביעית, תלמוד לומר: ואספת את תבואתה, בשביעית". וראה להלן שם. 68) ראש השנה יג: 69) ראה בפ"ב מהלכות מעשר, מהלכה ה ואילך. 70) בהגהה שעל הגליון בדפוסים חדשים כתוב בשם השל"ה, שבפירות האילן הכוונה לטו בשבט שהוא ראש השנה לאילנות, כנ"ל בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה ב. וכן דעת הר"ח (שם טו:) והערוך (ערך בנות שוח), ורבינו נתן אב הישיבה בא"י בשביעית סוף פ"א. ועיין שם עמ' כב והערה 65. ויש חולקים וסוברים שגם אילנות, ראש השנה שלהם הוא אחד בתשרי, ראה בפאת־השולחן וברדב"ז. ועיין בהלכות מעשר שני שם. 71) שמותרים באכילה ואינם בגזירת ספיחין, וגם אין בהם קדושת שביעית, וראה להלן.

20 **י. הַתְּבוּאָה[72] וְהַקִּטְנִיּוֹת - אֲסוּרִין בַּאֲכִילָה מִשּׁוּם**
21 **סְפִיחִים[73], וּפֵרוֹת הָאִילָן[74] - אוֹכְלִין אוֹתָן בִּקְדֻשַּׁת**
22 **שְׁבִיעִית[75].**

72) הלכה זו באה לבאר מהו "הרי הן כפירות שביעית", שנאמר בסוף ההלכה הקודמת. 73) מפני גזירת עוברי

עבירה, כנ"ל, בהלכה ב. 74) שאין הגזירה בהן, כנ"ל בהלכה ג. 75) וראה להלן בפרקים ה-ו, מהי קדושת שביעית.

יא. הָאֹרֶז[76] וְהַדֹּחַן וְהַפִּרְגִים וְהַשֶּׁמְשְׁמִין וּפֹל הַמִּצְרִי[77] שֶׁזְّרָעוּ[78] לְזֶרַע - הוֹלְכִין בָּהֶן אַחַר גְּמַר פְּרִי[79]: אִם נִגְמַר פִּרְיָם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין בַּשְּׁבִיעִית כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית; וְאִם נִגְמְרוּ אַחַר רֹאשׁ הַשָּׁנָה, אַף עַל פִּי שֶׁהִשְׁרִישׁוּ[80] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִים מִשּׁוּם סְפֵיחִים.

76) שביעית פ"ב משנה ז. וכל אלה אין הולכים בהם אחר עונת המעשרות (= הבאת שליש), כתבואה וקטנית (למעלה הלכה ט), לפי שאינן באים לעונת המעשרות בזמן אחד, ואין הולכים בהם אחר לקיטה כירק (בהלכה הסמוכה), לפי שאינם נקלטים כאחת, וראה בהלכות מעשר שני שם ה"ח. 77) ונקרא "לוביא". שם מ"ח בשם ר"ש שזורי. 78) צ"ל "שזרען". וראה להלן הי"ג. 79) כיון שאינם נקלטים כאחת, וכזרען לירק – הלכו אחר לקיטה כירק (להלן הי"ד) והיינו כשמואל, בראש השנה יג: ולא כחכמים ור"ש שזורי במשניות הנ"ל, שהולכים בהם אחר השרשה. ואף־על־פי ששמואל אמר כן לענין מעשרות, הוא־הדין לענין שביעית, שהרי הטעם שוה, שכיון שנגמר הפרי הרי הוא פרי של שנה הקודמת (כסף־משנה). וראה בהלכות מעשר שני שם. 80) ולא כחכמים ורבי שמעון שזורי, שהולכים אחר השרשה.

יב. הַיָּרָק[81] - בִּשְׁעַת לְקִיטָתוֹ. וְהָאֶתְרוֹג, אֲפִלּוּ הָיָה כַּפּוֹל[82] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנַעֲשָׂה כַּכָּר[83] בַּשְּׁבִיעִית - חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית[84]; וַאֲפִלּוּ הָיָה כַּכָּר[85] בַּשִּׁשִּׁית, הוֹאִיל וְנִלְקַט בַּשְּׁבִיעִית - הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[86], וּמִתְעַשֵּׂר כְּפֵרוֹת שִׁשִּׁית לְהַחְמִיר[87].

81) ראש השנה שם, לענין מעשר, והוא־הדין לענין שביעית, כנ"ל. 82) כלומר, נחנט והגיע לעונת המעשרות בששית. ולמעלה בהלכות מעשר שני שם הלכה ו, כתב רבינו: "היתה כזית", וראה בגליון הרמב"ם בדפוסים חדשים. 83) שנגמר ונלקט בשביעית, שלענין שביעית הרי הוא ודאי כפירות שביעית לגבי איסור אכילת ספיחין ולגבי אכילתו בקדושת שביעית, כדלהלן. 84) שלענין חומרא הלכו בו אחר חנטה, כרבין אמר ר' יוחנן בראש השנה טו: "שאתרוג בת ששית שנכנסה לשביעית, אפילו כזית ונעשית ככר חייבין עליה משום טבל". וראה בהלכות מעשר שני שם. 85) שנגמר הפרי. 86) שלחומרא הולכין אחר לקיטתו כירק, כדעת רבותינו באושא ור' יוחנן וריש לקיש (בראש השנה שם) ולא כרבנן גמליאל ור' אליעזר (בביכורים פ"ב משנה ו) וחמשה זקנים (בראש השנה שם). וראה בכסף־משנה. 87) ללכת אחר חנטה, כנ"ל, וראה בהלכות מעשר שני שם.

יג. וְכֵן[88] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[89] שֶׁיָּצְאוּ לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית: בְּתְבוּאָה וְקִטְנִיּוֹת וְאִילָנוֹת - הוֹלְכִין אַחַר עוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת; וְהַפִּרְגִין וְהַשֶּׁמְשְׁמִין וְהָאֹרֶז וְהַדֹּחַן וּפֹל הַמִּצְרִי שֶׁזְּרָעוּ[90] לְזֶרַע - אַחַר גְּמַר הַפֶּרִי[91]; וְהַיָּרָק - אַחַר לְקִיטָתוֹ[92].

88) כלומר: כשם שפירות ששית שנכנסו לשביעית הולכים בהם אחר עונת המעשרות, כמפורש למעלה הלכה ט, כמו כן בפירות שביעית שנכנסו לשמינית (כסף־משנה). 89) בראש השנה יב: "כל תבואה שהביאה שליש (זוהי עונת המעשרות שלה, ראה בפ"ב מהלכות מעשר הלכה ה) בשביעית לפני ראש השנה (של שמינית), אתה נוהג בו מנהג שביעית בשמינית". 90) צ"ל: שזרען. וראה למעלה הי"א. 91) כנ"ל בהי"א. 92) כבהלכה הקודמת. ולא הזכיר רבינו דינו של אתרוג, כיון שפשוט הוא, שלענין שביעית הולכין אחר לקיטתו, בין להקל ובין להחמיר, כנ"ל, ולענין מעשר הולכים תמיד לחומרא, ואם כן כאן הולכים אחר לקיטתו ומתעשר כפירות שמינית. נמצא שלגבי דין זה, דין אתרוג כדין ירק לכל דבר.

יד. פּוֹל[93] הַמִּצְרִי שֶׁזְּרָעוּ לְזֶרַע בַּשִּׁשִּׁית וְנִגְמַר פִּרְיוֹ[94] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָק שֶׁלּוֹ בֵּין זֶרַע שֶׁלּוֹ מֻתָּר בַּשְּׁבִיעִית[95]. וְאִם זָרַע לְיָרָק[96] וְנִכְנְסָה עָלָיו[97] שְׁבִיעִית - בֵּין יָרָקוֹ בֵּין זַרְעוֹ אָסוּר כְּסְפֵיחֵי שְׁבִיעִית[98]. וְכֵן אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע וּלְיָרָק - אָסוּר[99].

93) ירושלמי שביעית פ"ב סוף הלכה ה. 94) ראה למעלה בהלכה יא. 95) כיון שהולכין אחר גמר פריו. ואף הירק מותר, כיון שהמחשבה היתה רק לזרע. 96) ונגמר פריו בששית, כנ"ל. 97) כלומר, כשהוא מחובר קודם לקיטה. 98) כיון שהולכים אחר לקיטתו (ראה למעלה שם). והזרע בטל לירק, כיון שהמחשבה היתה רק לירק. 99) בירושלמי שם: "זרעו לזרע ולירק לפני ראש השנה השביעית, ונכנסה שביעית. פשיטא זרעו מותר, ירקו מהו, תני רבי חייא אסור, תני רבי חלפתא בן שאול מותר. מאן־דאמר מותר, דבר תורה. מאן־דאמר אסור, מפני מראית העין". ולפי זה, היה לרבינו לכתוב: זרעו מותר, וירקו אסור. ונראה שלפני רבינו היתה הגירסא שם: "פשיטא ירקו אסור, זרעו מהו". ופסק רבינו כרבי חייא, שאף זרעו אסור. וטעמו של דבר, כיון שהזרע סופו להיות ירק, יאמר הרואה שהקלו בירק, ולכן נתנו חכמים לזרע דין ירק להחמיר. וראה בהלכה הסמוכה ובאור־שמח.

טו. עָבַר[100] וּזְרָעוֹ[101] בַּשְּׁבִיעִית[102] וְיָצָא לַשְּׁמִינִית: אִם זְרָעוֹ לְזֶרַע[103] - בֵּין זַרְעוֹ בֵּין יָרָקוֹ אָסוּר בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית כִּשְׁאָר הַסְּפֵיחִים[104]; וְאִם זְרָעוֹ לְיָרָק, הוֹאִיל וְנִלְקַט בַּשְּׁמִינִית - בֵּין יָרָקוֹ בֵּין זַרְעוֹ מֻתָּר[105]; זְרָעוֹ לְזֶרַע וּלְיָרָק - זַרְעוֹ אָסוּר מִשּׁוּם סְפֵיחִים[106], וְיָרָקוֹ מֻתָּר[107].

100) ירושלמי שם. 101) את הפול המצרי. 102) ונגמר פריו בשביעית, כנ"ל. 103) שהולכים בו אחר גמר פרי (למעלה הלכה יא). 104) ראה להלן. 105) ראה למעלה (הלכה א) שאם עבר וחרש וזרע בשביעית, אינו אסור מן התורה אלא מטעם גזירת ספיחין, וכיון שנקלטו בשמינית, שאין כאן איסור ספיחין, הרי הם מותרים. ומה שאמרו

"הנוטע בשביעית יעקור" (למעלה פ"א הלכה יב), אין זה אלא לכתחילה. אבל אם לא עקר, ויצאו פירות – אינם נאסרים באכילה, אם הביאו שליש בשמינית. וכן כתב רבינו לענין נוטע ערב שביעית (למעלה פ"ג הלכה יא) שאף־על־פי שקנסוהו לעקור, אם לא עקר – פירותיו מותרים, ועיין כסף־משנה. 106) שהרי הולכים בו אחר חנטה. 107) שאף־על־פי שאפשר לטעות בזרע שהוא ירק (בהלכה הקודמת) – אין לטעות בירק שהוא זרע, ולכן לא גזרו בו. וראה בפ"א מהלכות מעשר שני הלכה י.

1 **טז. בְּנוֹת שׁוּחַ[108], הוֹאִיל וְהֵן נִגְמָרוֹת לְאַחַר שָׁלֹשׁ**
2 **שָׁנִים, אִם בָּאוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת[109] קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה**
3 **שֶׁל שְׁמִינִית - הֲרֵי הֵן נֶאֱכָלוֹת בְּשָׁנָה שְׁנִיָּה מִן**
4 **הַשָּׁבוּעַ[110] בְּתוֹרַת שְׁבִיעִית[111].**

108) שביעית פ"ה משנה א, כחכמים ולא כרבי יהודה. ובנות שוח הן תאנים לבנות (פירוש המשנה שם על־פי עבודה זרה יד.). וראה בפירוש רב נתן אב הישיבה לשביעית שם, עמוד 48 הערה 1. 109) שהולכין אחריה באילן, כנ"ל בהלכה ט. 110) כלומר, מן השמיטה, היא שנה שלישית לגידול בנות השוח. 111) כלומר, בקדושת פירות שביעית. ודוקא בשנה שניה של השבוע. אבל קודם לכן, שעדיין לא נגמר בישולן, לא חלה עליהן קדושת פירות שביעית (משנה ראשונה).

5 **יז. הַבְּצָלִים[112] הַסָּרִיסִים[113] וּפוּל הַמִּצְרִי[114] שֶׁמָּנַע**
6 **מֵהֶם מַיִם שְׁלֹשִׁים יוֹם קֹדֶם רֹאשׁ הַשָּׁנָה, וְשֶׁל בַּעַל**
7 **שֶׁמָּנַע מֵהֶם שָׁלֹשׁ עוֹנוֹת[115] לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי**
8 **אֵלּוּ מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית[116]; פָּחוֹת מִכָּן - הֲרֵי הֵם כִּסְפִיחֵי**
9 **שְׁבִיעִית.**

112) שם פ"ב משנה ט. 113) "ענין הבצלים כשימצאם לחות אחר שיעקרו אותם מן הארץ, יצמחו ויוציאו פרחים מבפנים. ויש ממנו מין שאין דרכו כך, והוא נקרא בצלים סריסים, המשילו אותם לסריס שאינו מוליד. ולא יזרעו המין הזה אלא במקום משקה, ומפני זה אמר בהפכו: ושל בעל" (פירוש המשנה). 114) בין שזרעו לזרע. שהולכים בו אחר גמר פרי (למעלה הלכה יא), ובין שזרעו לירק שהולכים בו אחר לקיטה (למעלה הלכה יד – "משנה ראשונה"). 115) שלש השקאות. מפני שישקו אותם לימים ידועים. וראה שם. 116) שאף־על־פי שבבצלים הלכו אחר לקיטה כירק, ובפול המצרי שנטעו לזרע הלכו אחר גמר פריו, וכשנטעו לירק הלכו בו אחר הלקיטה – כיון שהם צריכים הרבה מים ומנע מהם, הרי הם כתבואה וקיטנית שהלכו בהם אחר עונת המעשרות, כנ"ל הלכה ט (משנה ראשונה ותפארת ישראל).

10 **יח. הַדְּלוּעִין[117] שֶׁקִּיְּמָן לְזֶרַע[118]: אִם הֵקִשּׁוּ[119] לִפְנֵי**
11 **רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְנִפְסְלוּ מִלֶּאֱכֹל אָדָם - מֵתֶר לְקַיְּמָן**
12 **בַּשְּׁבִיעִית[120], שֶׁהֵן מִפֵּרוֹת שִׁשִּׁית; וְאִם לָאוּ[121] -**
13 **אֲסוּרִין[122] כְּסִפְיחֵי שְׁבִיעִית[123]. וְכֵן הַיְרָקוֹת[124] כֻּלָּן**
14 **שֶׁהֵקִשּׁוּ לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה - מֻתָּר לְקַיְּמָן**
15 **בַּשְּׁבִיעִית[125]; וְאִם הָיוּ רַכִּים - אָסוּר לְקַיְּמָן מִשּׁוּם**
16 **סְפִיחִים[126]. אֵין[127] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְשָׁרֵשׁ[128] אֶת**
17 **הַלּוּף[129], אֶלָּא מַנִּיחוֹ בָּאָרֶץ כְּמוֹת שֶׁהוּא; אִם צָמַח**
18 **לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - מֻתָּר[130]. וְאֵין[131] מְחַיְּבִין אוֹתוֹ**
19 **לְשָׁרֵשׁ אֶת הַקִּנְדֵּס[132], אֶלָּא גּוֹזֵז בֶּעָלִין[133]; וְאִם**
20 **צָמַח לְמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית - מֻתָּר[134].**

117) שם משנה י. 118) כתב רבינו כן, כיון שמשום כך באו הדלועין לידי קושי, אבל הוא־הדין אם זרען לירק, והוקשו (משנה ראשונה). 119) יבשו (פירוש המשנה). 120) ולזרעם לאחר שביעית, ואין בהם האיסור של "לאכלה ולא לזריעה" כבפירות שביעית (ע"פ פירוש המשנה שם, ועיין שבת הארץ). וגם אין בהם מצות ביעור, ראה להלן שם (תפארת ישראל). 121) כלומר, שלא הוקשו. 122) באכילה. 123) שאסורים באכילה (למעלה הלכה ב), ויש בהם גם איסור זריעה, שהרי מן התורה הם מותרים באכילה, ואני קורא בהם: "לאכלה ולא לזריעה", ראה למעלה. 124) תוספתא שם פ"ב הלכה יא. 125) ומה שאמרנו (למעלה הלכה יב) שבירק הולכים אחר לקיטה, זהו כשלא הוקשה קודם שביעית. 126) [כלומר, אסור לקיימן לזרע, מפני שהם ספיחי שביעית שאסורים בזריעה, כמבואר למעלה]. ובתוספתא שם: "אסור לקיימן מפני מראית העין", ועפ"ז פירש הכסף־משנה: אסור לקיימן משום ספיחי שביעית, כלומר, אף־על־פי שהיה ראוי לומר שמותר לקיימן כמו שמותר לקיים הספיחין – אסור לקיימן מפני מראית העין, מתוך שהם רכים יבואו לומר שנזרעו בשביעית. והפיסקא הסמוכה, "אין מחייבין לשרש את הלוף" מוכיחה כפירושו. 127) תוספתא שם. 128) לעקור. 129) לפי שדרכו של לוף לגדל בקרקע שלש שנים (כלאים פ"ב משנה ה), ואין כאן מראית העין (תוספתא כפשוטה). 130) כיון שיש בו רוב היתר. וראה להלן סוף הלכה כא, ולמעלה בהלכה ח, ובתוספתא כפשוטה. 131) תוספתא שם הלכה יב. 132) הוא מין ממיני הקוצים והדרדרים (רע"ב לכלאים פ"ה משנה ח ו'תוספות יום־טוב' לעוקצין פ"ג משנה ב). ואף הוא מתקיים הרבה זמן בארץ אלא שמגדל עלים בכל שנה (תוספתא כפשוטה). 133) שהרי העלין רכין ואסור לקיימן מפני מראית העין, אף־על־פי שצמחו מדבר של היתר, כיון שהדבר המותר אינו גלוי אלא טמון בארץ (שם). 134) כנ"ל.

21 **יט. לוּף[135] שֶׁל עֶרֶב שְׁבִיעִית[136] וְכֵן בְּצָלִים שֶׁל עֶרֶב**
22 **שְׁבִיעִית הַקֵּיצוֹנִים[137] וּפוּאָה[138] שֶׁנִּגְמְרוּ לִפְנֵי**
23 **שְׁבִיעִית - מֻתָּר לְעָקְרָן בַּשְּׁבִיעִית בְּקַרְדֵּמוֹת שֶׁל**
24 **מַתֶּכֶת, וְאֵין בָּזֶה מִשּׁוּם עֲבוֹדַת הָאָרֶץ[139].**

135) שביעית פ"ה משנה ד, כבית־הלל ולא כבית־שמאי. 136) "זה הדבר, כשישלם הלוף קודם שביעית ולא נשאר בו אלא לחפור עליו ולעקור הבצלים" (פירוש המשנה). 137) "מיוחדות לזמן הקיץ" (שם). 138) הוא עץ אדום צובעים בו צבע אדום. ובין פואה של עידית, כלומר הפואה הטובה, שלא התירו בית־שמאי לעקרה אלא על ידי שינוי, ובין פואה של צלעות, שיש לה צלעות, והיא בעומק הארץ ואי־אפשר לעקור אותם בכלי עץ אלא בברזל, ומודים בה

בית־שמאי. 139) כיון שמוכח שאין כוונתו לעבודת הארץ (משנה ראשונה).

כ. הַבְּצָלִים[140] שֶׁיָּרְדוּ עֲלֵיהֶם גְּשָׁמִים בַּשְּׁבִיעִית וְצָמְחוּ: כָּל זְמַן שֶׁהֲעָלִין שֶׁלָּהֶן יְרֵקִין - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין[141]; וְאִם הִשְׁחִירוּ - הֲרֵי הֵן כִּנְטוּעִין בָּאָרֶץ, וְאוֹתָן הָעֲלִין אֲסוּרִין מִשּׁוּם סְפִיחִין. וּבֵין כָּךְ וּבֵין כָּךְ - הַבְּצָלִים עַצְמָן בְּהֶתֵּרָן עוֹמְדִין[142].

140) שם פ"ו משנה ג, כחכמים ולא כרבי חנינא בן אנטיגנוס. ומדובר בבצלים תלושים מערב שביעית. ודרכם של בצלים, כשלחות יורדת עליהם - הם מצמיחים עלים. וראה במשנה ראשונה. 141) "כל זמן שהן ירוקין, כאילו הם מן הפרי עצמו ומותר לאוכלן" (פירוש המשנה). 142) בירושלמי שם: כיני מתניתין, שחורין אסורין וירוקין מותרין. כלומר "אסורין" ו"מותרין" שאמרו במשנה, עולה על העלים ולא על הבצלים עצמם (רדב"ז). ובנדרים נט: "אמר ליה, מי סברת על עיקר קתני (כלומר, על הבצלים), אתוספת קתני אסורין (כלומר, על העלים). וראה בפאת־השולחן.

כא. בָּצָל[143] שֶׁעָקְרוֹ בַּשְּׁבִיעִית וּנְטָעוֹ בַּשְּׁמִינִית וְרַבּוּ גִּדּוּלָיו עַל עִקָּרוֹ - הֶעֱלוּ גִּדּוּלָיו אֶת עִקָּרוֹ וְהֵתַּר הַכֹּל; הוֹאִיל וּשְׁבִיעִית אֲסוּרָה עַל יְדֵי קַרְקַע[144], כָּךְ נְטִילָתָהּ[145] עַל יְדֵי קַרְקַע[146].

143) שם נז: "ישמעאל, וכו', העלה בידו (= שאל), בצל שעקרו בשביעית ונטעו בשמינית ורבו גידוליו (היתר) על עיקרו וכו'", ולהלן שם נח: "למימרא דגידולי היתר מעלין את האיסור וכו', ודלמא במדוכנין (כלומר, שטחנו ודכו את הבצלים, ולכן נתבטלו בגידולים, אבל בלאו־הכי הבצלים אסורים), חשוד על השביעית קתני (וממילא לא טחן את הבצלים, כיון שלא אכפת לו מן האסור), וכו'. אמר רבי יצחק, שניא שביעית, הואיל ואסורה ע"י קרקע, בטילתה נמי ע"י קרקע". ומשמע שמסקנת הגמרא היא, שהבצלים בטלים בגידוליהם, אף כשאינם מדוכנין. וכן הוא בירושלמי שביעית פ"ו הלכה ג: "בצל שעקרו (בשביעית) ושתלו (בשמינית), וכו', רבי זירא אמר מכיון שרבה עליו חדש (כלומר, הגידולים) מותר. רבי לא ורבי אימי תרוויהון אמרו אסור וכו'. רבי אבהו וכו', שאלון ליה באילין בוצלייא, והורי להון הדא דר' זעירא וכו', חמתון סמיכין עלוי, אמר לון, אני לא אמרתי אלא במרוכנין (כמו "במדוכנין" בבבלי הנ"ל), אמר רבי יהודה בן פזי, אנא ידע ראשה וסופה, כד דשמע (רבי אבהו) רבי לא ורבי אימי פליגין (ואוסרים הבצלים), שרע מינה (הסתייג מהיתרו. אבל לעולם מתיר רבי אבהו אף בשאינם מדוכנין)". והראב"ד השיג והתיר את הבצלים רק כשהם מדוכנים. וראה בכסף־משנה ורדב"ז. 144) שנאמר: ושבתה הארץ. 145) בנדרים שם: "בטילתה", ושמא יש לגרוס כן גם בדברי רבינו. 146) מה־שאין־כן בערלה שאיסורה תלוי בזמן (פ"י מהלכות מעשר שני הלכה טז), וכלאים שאיסורם תלוי בתערובת (פ"ה מהלכות כלאים הלכה כד). וראה בר"ן שם.

כב. הַפֵּרוֹת שֶׁיּוֹצִיא הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית[147] - לֹא יַאַסְפֵם כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹסֵף בְּכָל שָׁנָה[148]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר[149]. וְאִם בָּצַר לַעֲבוֹדַת הָאִילָן אוֹ שֶׁבָּצַר כְּדֶרֶךְ הַבּוֹצְרִים - לוֹקֶה[150].

147) בלי הבדל בין מופקר לבין משומר, ראה למעלה בהלכה א. 148) אלא בשינוי. 149) שאין הכוונה שלא יבצרנו כלל, שהרי נאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה", אלא הכוונה, לא תבצרנו כדרך שבוצרים פירות שאר שנים. וכהדיעה השניה בתורת־כהנים בהר פרק א הלכה ג, ראה למעלה הערה ט. 150) ראה למעלה שם.

כג. וְכֵיצַד עוֹשֶׂה?[151] תְּאֵנִים[152] שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין קוֹצִין[153] אוֹתָן בַּמַּקְצֶה[154], אֲבָל מְיַבְּשָׁן בְּחָרְבָּה[155]. וְלֹא יִדְרֹךְ עֲנָבִים בַּגַּת[156], אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרֵבָה[157]. וְלֹא יַעֲשֶׂה[158] זֵיתִים בְּבֵית הַבַּד[159], אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא[160] וּמַכְנִיס לְתוֹךְ בַּד קָטָן בְּיוֹתֵר[161], וְטוֹחֵן בְּבֵית הַבַּד[162] וּבְקוֹטֶב[163] וּמַכְנִיס לְבַד קְטַנָּה[164]. וְכֵן בִּשְׁאָר הַדְּבָרִים, כֹּל שֶׁיָּכוֹל לְשַׁנּוֹת - מְשַׁנֶּה.

151) כלומר, כיצד משנה מדרך הבוצרים. 152) שביעית פ"ח משנה ו. 153) שוטחים לייבש. 154) שם מקום ששם שוטחין עליו שטחי התאנים והענבים (פירוש המשנה). 155) כלומר, בחורבה (מלאכת שלמה לדעת רבינו). 156) כדרכן. 157) כלי שלשין בו העיסה (שם). 158) (תוספות יו"ט ומלאכת שלמה). 159) יקב שדורכים בו הזיתים (שם). ובמשנה שם: "ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי" (קוטב הוא בד קטן – כסף־משנה). [ולדעת ה"חזון איש" יש להוסיף בדברי רבינו כאן "ובקוטבי" שנכתבה בסמוך בטעות, ראה להלן. ומה שאמרו בירושלמי (שם הלכה ו) "ואין עושין זיתים בבד ובקוטבי, ורבותינו התירו לעשות בקוטבי", אין הכוונה לדברי תנא־קמא בעשיית הזיתים בתחילה, אלא לסוף המשנה בדברי ר' שמעון, ראה להלן]. 160) במכתשת, בבית הבד או בקוטב, ראה למעלה. 161) היא "הבודידה" (כסף־משנה) וכדעת תנא־קמא במשנה שם: "אבל כותש הוא ומכניס לבודידה" (אבל להכניס בקוטב, שהוא בד קטן, וגדול מן הבודידה – אסור, כנ"ל). 162) כדעת רבי שמעון במשנה שם, שאמר: "אף טוחן הוא בבית הבד", וכן פסקו בירושלמי שם [וראה להלן שהכוונה לטוחן אחר שכבר נכבש, והוציא השמן הראשון והשני]. 163) תיבה זו איננה בדפוס רומי, ולא היתה לפני מהר"י קורקוס וכסף־משנה, וראה בפאת־השולחן. [ולפי מה שכתבנו למעלה בשם "חזון איש" נראה שנשתרבבה לכאן בטעות מסוף השורה הקודמת: "ולא יעשה זיתים בבית הבד", ושם מקומה]. 164) [הוא הקוטב (כסף־משנה). וכן אמרו בירושלמי שם: "רבי יוחנן הורי (=הורה) לאילין דבית רבי ינאי לטחון בריחיים (כלומר: בבית הבד) כר' שמעון ולעשות בקוטבי כרבנן", והם רבותינו, למעלה שם, שהתירו לעשות בקוטבי, והיינו לאחר שכבשו וטחנו בריחיים. שכן היתה מלאכת עשיית השמן: בתחילה כותשים את הזיתים ונותנם לסל ומוציאים שמן ראשון, ואחר כך טוענים אותם תחת קורת בית הבד להוציא שמן שני, ואחר כך טוחנם

בריחיים ומכניסם שוב לבית הבד להוציא מהן שמן שלישי (משנה במנחות פו.). ומסתבר כי תפוקת השמן השני שאחר הכתישה, היא נוחה יותר מהתפוקה השלישית שלאחר הטחינה בריחיים, ולפיכך נהגו בתפוקה הראשונה לעשות גם בבד וגם בקוטב, אבל התפוקה השניה, שהיא קשה, אין עושים אותה אלא בבית הבד ולא בקוטב. ולפיכך "כותש הוא ומכניס לתוך בד קטן ביותר", היא הבודידה, שרק בה הוא משנה מדרך הבוצרים, אבל לאחר הטחינה בריחיים מכניס גם לתוך בד קטן (=קוטב), שגם בו הוא משנה מדרך הבוצרים, הנוהגים לעשות דריכה שלישית זו רק בבית הבד, ובזה מבוארים דברי רבינו על נכון. וראה בר"י קורקוס, בכסף־משנה, בפאת־השולחן ובחזון־איש).

1 **כד. מִצְוַת עֲשֵׂה[165] לְהַשְׁמִיט[166] כָּל מַה שֶּׁתּוֹצִיא**
2 **הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה**
3 **וּנְטַשְׁתָּהּ. וְכָל הַנּוֹעֵל כַּרְמוֹ אוֹ סָג[167] שָׂדֵהוּ בַּשְּׁבִיעִית**
4 **- בְּטֵל מִצְוַת עֲשֵׂה. וְכֵן אִם אָסַף[168] כָּל פֵּרוֹתָיו לְתוֹךְ**
5 **בֵּיתוֹ. אֶלָּא יַפְקִיר הַכֹּל וְיַד הַכֹּל שָׁוִין[169] בְּכָל**
6 **מָקוֹם[170], שֶׁנֶּאֱמַר: וְאָכְלוּ אֶבְיֹנֵי עַמֶּךָ. וְיֵשׁ לוֹ**
7 **לְהָבִיא[171] לְתוֹךְ בֵּיתוֹ מְעַט, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבִיאִין מִן**
8 **הַהֶפְקֵר - חָמֵשׁ כַּדֵּי שֶׁמֶן, חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה כַּדֵּי יַיִן[172].**
9 **וְאִם הֵבִיא יָתֵר מִזֶּה - מֻתָּר[173].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית, שנאמר והשביעית תשמטנה ונטשתה". ובספר המצוות (מ"ע קלד) כתב: "שציונו להפקיר כל מה שתצמח". כי לדעת הרמב"ם החיוב להשמיט כל מה שתוציא הארץ בשביעית הוא על בעל הקרקע ולא "אפקעתא דמלכא", היינו שהתורה הפקירה את שדהו בשמיטה. ונפק"מ למי שלא הפקיר שדהו בשמיטה, אם הוא "אפקעתא דמלכא" מותר להיכנס לשדהו ולקחת הפירות, שהרי התורה עשאתן הפקר. אבל אם הוא חיוב על בעל הקרקע, הרי שאם לא הפקיר וביטל המצוה עדיין אסור להיכנס לשדהו, שהרי אינה הפקר.

(על־פי לקו"ש חלק י"ד עמוד 287)

165) ראה בספר המצוות, עשה קלד. 166) להפקיר. 167) גדר, מלשון סייג. וראה למעלה פ"ב הערה קט. 168) במכילתא שם: "שלא תאמר, וכי מפני מה אמרה תורה, לא שיאכלו אותה עניים, הרי אני מכניסה ומחלקה לעניים. תלמוד לומר, והשביעית תשמטנה, מגיד שהוא פורץ פרצות (בגדר של שדהו)". אלא שבסוף סיימו שם בלשון זו: "אלא שגזרו חכמים (שלא יפרוץ) מפני תיקון העולם" (שלא יחריב ויקלקל אילנותיו – זית רענן). אבל לגדור בוודאי שאסור (רדב"ז). וכמו כן, לאסוף – אסור. 169) בין עניים ובין עשירים (ירושלמי פאה פ"ו הלכה א, ושביעית שם הלכה ו). 170) בין בשדה ובין בבית (אם אספם לשם). 171) שביעית פ"ה משנה ז. וראה למעלה סוף הלכה א, ולהלן פ"ח הלכה ג. 172) שיערו חכמים כי בדרך כלל צריכה הכמות הזאת למאכל בני ביתו. 173) משנה שם. כלומר, אם אמר שהוא צריך יותר למאכל אנשי ביתו – מותר (משנה ראשונה).

10 **כה. אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
11 **בִּלְבַד[174]; שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי תָבֹאוּ אֶל הָאָרֶץ וְגוֹמֵר.**
12 **וְנוֹהֶגֶת בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[175].**

174) מן התורה (וראה הלכה הסמוכה). ש"כל מצוה שהיא תלויה בארץ, אינה נוהגת אלא בארץ" (קידושין לו:). 175) כי השביעית אינה תלויה בבית המקדש. אולם, בזמן שאין כל יושביה עליה, ואין היובל נוהג, וזה היה גם בזמן הבית השני, יתכן כי אינה נוהגת אז מן התורה, וראה להלן פ"י הלכה ט. וכן גבי תרומות ומעשרות, כתב רבינו (פ"א מהלכות תרומות הלכה א) שנוהגים בין בפני הבית ובין שלא בפני הבית, ואף־על־פי־כן כתב (שם הלכה כו) שאפילו בימי עזרא לא נהגו אלא מדרבנן, לפי שלא באו כולם לארץ ישראל, וראה בכסף־משנה ובפאת־השולחן.

13 **כו. כֹּל[176] שֶׁהֶחֱזִיקוּ בּוֹ עוֹלֵי בָבֶל עַד כְּזִיב[177] - אָסוּר**
14 **בַּעֲבוֹדָה, וְכָל הַסְּפִיחִין שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ אֲסוּרִין**
15 **בַּאֲכִילָה. וְכֹל שֶׁלֹּא הֶחֱזִיקוּ בּוֹ אֶלָּא עוֹלֵי מִצְרַיִם**
16 **בִּלְבַד, שֶׁהוּא מִכְּזִיב וְעַד הַנָּהָר[178] וְעַד אֲמָנָה[179], אַף**
17 **עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר בַּעֲבוֹדָה[180] בַּשְּׁבִיעִית - הַסְּפִיחִין**
18 **שֶׁצּוֹמְחִין בּוֹ מֻתָּרִים בַּאֲכִילָה[181]. וּמִהַנָّהָר וּמֵאֲמָנָה**
19 **וָהָלְאָה - מֻתָּר בַּעֲבוֹדָה[182] בַּשְּׁבִיעִית.**

176) שביעית פ"ו משנה א. 177) וכזיב עצמה לא החזיקו בה, ודינה כחוץ למקום שהחזיקו בו עולי בבל (הלכות תרומות שם הלכה ח, ופי"ג מהלכות מעשר הלכה ג). 178) והוא נחל מצרים (הלכות תרומות שם). 179) והוא אמנום (שם). 180) מדרבנן, כבהלכה הקודמת. 181) כן מפרש רבינו מה ששנינו שם: "נאכל אבל לא נעבד" (ועיין שם בפירוש המשנה), שכיון שאין שביעית נוהגת שם אלא מדרבנן, לא גזרו שם על הספיחין. 182) אפילו מדרבנן.

20 **כז. סוּרְיָא[183], אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ**
21 **מִן הַתּוֹרָה[184], גָּזְרוּ עָלֶיהָ שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה בַּעֲבוֹדָה[185]**
22 **בַּשְּׁבִיעִית כְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, כְּדֵי[186] שֶׁלֹּא יַנִּיחוּ אֶרֶץ**
23 **יִשְׂרָאֵל וְיֵלְכוּ וְיִשְׁתַּקְּעוּ שָׁם. אֲבָל עַמּוֹן וּמוֹאָב**
24 **וּמִצְרַיִם וְשִׁנְעָר, אַף עַל פִּי שֶׁהֵם חַיָּבוֹת בְּמַעַשְׂרוֹת**
25 **מִדִּבְרֵיהֶם[187] - אֵין שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהֶן[188].**

183) שם משנה ב, כחכמים וכרבי עקיבא, וראה בהלכות תרומות שם הלכה ט, איזו היא סוריא. 184) אפילו בפני הבית בשום זמן, בניגוד למקומות בארץ ישראל שלא כבשום עולי בבל – שהיו חייבים בשביעית מן התורה, בשעה שהחזיקו בה עולי מצרים. 185) במחובר לקרקע (משנה שם, וראה להלן פ"ח הלכה ט). 186) ירושלמי שם. 187) כנ"ל בהלכות תרומות שם הלכה א. 188) ידים פ"ד משנה ג. וטעמו של דבר, כיון שרוב ישראל הולכין ושבין שם, ולכן חייבו במעשרות. אבל

בשביעית שהחשש הוא שמא ישתקעו שם, כנ"ל, לא חששו אלא בסוריא, שיצאה מכלל חוץ לארץ, אף־על־פי שלהיות כארץ ישראל לא הגיעה (שם, הלכה ג), אבל בעמון ומואב ומצרים ושנער (=בבל) שהן כחוץ לארץ לכל דבר (שם), אין חשש שמא ישתקעו שם.

1 **כח. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן[189] - שְׁבִיעִית נוֹהֶגֶת בָּהּ**
2 **מִדִּבְרֵיהֶם[190]. וּסְפִיחֵי סוּרְיָא וְעֵבֶר הַיַּרְדֵּן - מֻתָּרִין**
3 **בַּאֲכִילָה; לֹא יִהְיוּ אֲרָצוֹת אֵלּוּ חֲמוּרִין מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל**
4 **שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָּהּ עוֹלֵי מִצְרַיִם[191].**

189) היא ארץ סיחון ועוג. 190) צריך עיון, מה טעם הנהיגו בה שביעית. 191) כלומר, ששביעית נוהגת שם, וספיחין מותרים, למעלה בהלכה כו.

5 **כט. עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁקָּנָה קַרְקַע בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[192]**
6 **וּזְרָעָהּ בַּשְּׁבִיעִית - פֵּרוֹתֶיהָ מֻתָּרִין[193]; שֶׁלֹּא גָזְרוּ עַל**
7 **הַסְּפִיחִין אֶלָּא מִפְּנֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[194], וְהָעוֹבְדֵי**
8 **כּוֹכָבִים אֵינָן מְצַוִּין עַל הַשְּׁבִיעִית כְּדֵי שֶׁנִּגְזֹר עֲלֵיהֶם.**

192) אפילו במקום שהחזיקו בו עולי בבל, שספיחין של ישראל אסורים בו (למעלה שם). 193) יש שמביאים ראיה מסנהדרין צא. שאמרו בבני כנען שבאו לדון עם ישראל והניחו שדותיהם (הם מפרשים ששדותיהם היו בארץ ישראל כשהן זרועות, ואותה שנה שביעית היתה – כסף־משנה בשם כפתור ופרח). 194) כנ"ל בהלכה ב. אבל קדושת שביעית יש בהם, שהרי אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מידי קדושתה (למעלה בהלכות תרומות שם הלכה י, ועיין שם בהערות).

9 **ל. עֲיָרוֹת[195] אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל הַסְּמוּכוֹת לַסָּפָר[196] -**
10 **מוֹשִׁיבִים עֲלֵיהֶם נֶאֱמָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָפוּצוּ עוֹבְדֵי**
11 **כּוֹכָבִים וְיָבוֹז פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[197].**

195) תוספתא שביעית פ"ד הלכה ח. 196) לגבול. 197) כלומר, והרי שנינו שאין מאכילין לגוי פירות שביעית (להלן פ"ה הלכה יג, ובהערות שם), משום שנאמר: לכם, ולא לאחרים (ספרא פר' בהר פרק א הלכה ו). ובמקומות שאינם סמוכים לספר, שרובם ישראל ומיעוטם גויים - לא חששו למיעוט (רדב"ז).

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר שפירות שביעית מותר לאכלן וליהנות מהם. שלא ישנה ברייתן. פירות שביעית אם מוציאין אותם לחו"ל, ואם מאכילין לגוי. אם פוסקין לאשה פירות שביעית. ואם אוספין הפירות כשהם בוסר. ודין מאימתי מותר לאכול פירות האילן בשדה שביעית. מאימתי אין קוצצין האילן. ואם מותר לרחוץ במרחץ שהסיקוהו בתבן שביעית. ודין הקליפין והגרעינין שמותרין בתרומה לזרים. הצורר תבלין של שביעית ונותן לתוך התבשיל.

12 **א. פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[2] נִתְּנוּ לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה וּלְסִיכָה[3]**
13 **וּלְהַדְלָקַת הַגֵּר וְלִצְבִיעָה. מִפְּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[4]:**
14 **תִּהְיֶה[5] - אַף לְהַדְלָקַת גֵּר וְלִצְבִעַ בָּהּ צֶבַע.**

2) שביעית פ"ח מ"ב. 3) שנאמר (ויקרא כה, ו): והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, וסיכה כשתיה, ושתיה בכלל אכילה (פי"א מהל' תרומות ה"א). וראה שם בפ"י ה"ב ובהערות שם, שדעת רבינו שסיכה כשתיה, מן התורה. וראה להלן בהי"א. 4) 'ספרא' פרשת בהר פ"א ה"י. 5) כל הפסוק: "תהיה כל תבואתה לאכול" (שם, ז).

15 **ב. לַאֲכִילָה וְלִשְׁתִּיָּה כֵּיצַד? לֶאֱכֹל[6] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ**
16 **לֶאֱכֹל, וְלִשְׁתּוֹת[7] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לִשְׁתּוֹת, כְּדִין תְּרוּמָה[8]**
17 **וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[9].**

6) משנה, שם. 7) תוספתא שם פ"ו ה"א. 8) ראה בהל' תרומות, שם. 9) ראה בפ"ג מהל' מעשר שני הי"א.

18 **ג. וְלֹא יְשַׁנֶּה פֵּרוֹת מִבְּרִיָּתָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ מְשַׁנֶּה**
19 **בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי[10]. דָּבָר[11] שֶׁדַּרְכּוֹ לֵאָכֵל חַי -**
20 **לֹא יֹאכְלֶנּוּ מְבֻשָּׁל, וְדָבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לְהֵאָכֵל מְבֻשָּׁל -**
21 **אֵין אוֹכְלִין אוֹתוֹ חַי. לְפִיכָךְ[12] אֵין שׁוֹלְקִין[13] אָכְלֵי**
22 **בְּהֵמָה. וְאֵינוֹ מִטַּפֵּל[14] לֶאֱכֹל תַּבְשִׁיל שֶׁנִּפְסַד וְהַפַּת**
23 **שֶׁעִפְּשָׁה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאֵינוֹ אוֹכֵל בִּתְרוּמָה וּמַעֲשֵׂר[15].**

10) כנ"ל בהל' תרומות ובהל' מעשר שני, שם. 11) ב'ירושלמי' שם ה"ב: "שביקש לוכל תרדין חיין או לכוס חיטין חיות (ודברים אלו הם דבר שדרכו להאכל מבושל), אין שומעין לו". ומה שכתב: "דבר שדרכו לאכול חי, לא יאכלנו מבושל", נלמד ממה שאין שולקין מאכל בהמה דלהלן. 12) כלומר, לפי שאין משנים פירות שביעית מברייתם, כנ"ל. 13) 'ירושלמי' שם ה"א. וראה להלן בסוף הי"א. 14) 'ירושלמי' שם ה"ב. 15) בהל' מעשר שני, הביאו רבינו (פ"ג הי"א), אבל בתרומה אף־על־פי שכן הוא בתוספתא תרומות (פ"ט ה"י), אין זה בדברי רבינו בהל' תרומות.

24 **ד. וְאֵין מְבַשְּׁלִין[16] יָרָק שֶׁל שְׁבִיעִית בְּשֶׁמֶן תְּרוּמָה,**
25 **שֶׁלֹּא יְבִיאֻנוּ לִידֵי פְּסוּל[17]. וְאִם בִּשֵּׁל[18] מְעַט וַאֲכָלוֹ**
26 **מִיָּד - מֻתָּר, שֶׁהֲרֵי לֹא הִנִּיחָן כְּדֵי לָבוֹא לִידֵי פְּסוּל.**

16) שם מ"ז, כתנא־קמא (הוא רבי מאיר, כמו שנראה בזבחים צ:), ולא כרבי שמעון. ואף־על־פי שב'ירושלמי' (שביעית שם) פסקו כרבי שמעון - סמך רבינו על דעת הבבלי בעירובין מו, ב - שלא הכריעו בפלוגתת רבי מאיר ורבי שמעון, הלכה כמי (כסף־משנה), והרי כאן במשנתנו לא נזכר רבי מאיר, והרי זה כסתם משנה, ועי' רידב"ז שם. 17) כלומר, אם יטמא התבשיל ויצטרך לשרוף התרומה (כדין תרומה טמאה) יצטרך לשרוף גם את השמן, ונמצא גורם הפסד לפירות שביעית (פירוש המשנה). וכן נראה מדברי רבינו כאן, שהביא הלכה זו בהל' שמיטה, ובפרק זה הדן באכילת פירות שביעית, הרי שהחשש הוא שמא יפסיד פירות שביעית, אבל הר"ש מפרש, שהתרומה תבוא לידי פסול אחר זמן הביעור, וכן נראה בזבחים עו, א. וראה בקובץ "אמנה" מעמ' פט ואילך. 18) 'ירושלמי' שם. רוצה לומר שאם רצה לבשל מעט, מותר לו לעשות כן (כסף־משנה). שבמעט אין חשש שיבוא לידי טומאה.

ה. פֵּרוֹת[19] הַמְיֻחָדִין לְמַאֲכַל אָדָם - אֵין מַאֲכִילִין אוֹתָן לַבְּהֵמָה לַחַיָּה וְלָעוֹפוֹת. הָלְכָה הַבְּהֵמָה מֵאֲלֵיהָ לְתַחַת הַתְּאֵנָה וְאָכְלָה - אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַחֲזִירָהּ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ[20] לֶאֱכֹל.

19) תוספתא שם פ"ה ה"כ. וכן הוא ב'ספרא' שם ה"ז. 20) כלומר, אף המיוחד למאכל אדם. [וראה בנדרים נה. שתבואה היא מחמשת מיני דגן, הרי שמדובר במאכל אדם, וראה עוד להלן פ"ז ה"א].

ו. לְסִיכָה כֵּיצַד? לָסוּךְ[21] דָּבָר שֶׁדַּרְכּוֹ לָסוּךְ. לֹא יָסוּךְ יַיִן וָחֹמֶץ, אֲבָל סָךְ הוּא אֶת הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יְפַטֵּם[22] אֶת הַשֶּׁמֶן. וְלֹא יָסוּךְ[23] בַּמֶּרְחָץ[24], אֲבָל סָךְ הוּא מִבַּחוּץ וְנִכְנָס[25].

21) שביעית שם, מ"ב. 22) 'ירושלמי' שם, ותוספתא שם פ"ו הי"ג. ופיטום הוא, ששמים בשמן שרשי בשמים. והם מוציאים אותו מכלל מאכל ועושים אותו לשמן משחה (פי"א מהל' תרומות ה"ג). 23) 'ירושלמי' שם סוף ה"ב. וראה בתוספתא דמאי סוף פ"א (משנה־למלך). 24) שזה בזיון לפירות שביעית. 25) שכיון שסך את השמן ונבלע בגופו, שוב אין כאן בזיון.

ז. שֶׁמֶן[26] שֶׁל שְׁבִיעִית - אֵין חוֹסְמִין[27] בּוֹ תַּנּוּר וְכִירַיִם, וְאֵין סָכִין בּוֹ מִנְעָל וְסַנְדָּל, וְאֵין סָכִין אוֹתוֹ בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת[28]. נָפַל[29] עַל בְּשָׂרוֹ - מְשַׁפְּשְׁפוֹ[30] בְּיָדַיִם טְמֵאוֹת. וְלֹא יָסוּךְ רַגְלוֹ בְּתוֹךְ הַמִּנְעָל[31], אֲבָל סָךְ הוּא רַגְלוֹ וְלוֹבֵשׁ הַמִּנְעָל. וְסָךְ גּוּפוֹ וּמִתְעַגֵּל עַל גַּבֵּי קָטָבְלִיָּא[32].

26) תוספתא שם ה"י. 27) כלומר, אין סותמין ומקשין בו סדקי התנור, שלא ניתן שמן של שביעית אלא לסיכת אדם בלבד. 28) [כלומר, בסתם ידים (בלי נטילת ידים תחילה), שהן שניות לטומאה (פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"ח), שכשהן נוגעות במשקה עושים אותו ראשון לטומאה (שם ה"י), ונמצא ממעט באוכלי השמן, שהרי האוכלים חולין על טהרת תרומה או על טהרת הקודש, לא יאכלו ולא ישתו שמן זה, שנטמא בידים טמאות, וכן אמרו בתרומה שאין מבשלים יין של תרומה מפני שהוא ממעיטו (תרומות פי"א מ"א, ופי"א מהל' תרומות ה"ד), שאין הכל שותים יין מבושל והרי הוא ממעטו משותיו ('ירושלמי' שם, ועי' רדב"ז שם), והוא־הדין לשביעית, כנ"ל. ודין זה לא יתכן במשקה אחר של שביעית, שהרי אינו נוגע בו בידיו, והכלי אינו טמא בנגיעת הידים בו (ברכות נב.), וכשאוכל פירות של שביעית בידים טמאות אינם טמאים, שהרי "אין שני עושה שלישי בחולין" (שם), אבל הסך שמן של שביעית בידים טמאות, הרי הוא ראשון לטומאה, כנ"ל. ומה שאמרו בסוכה (לט.) "הלוקח לולב מחבירו בשביעית נותן לו אתרוג במתנה", ולא אסרו ליטול אתרוג של שביעית, מפני שהוא מכשירו, כשם שאסרו אתרוג של תרומה טהורה (שם לה:) – שאיסור הכשרה אינו אלא משום שגורם טומאה, וזה אינו אלא בתרומה שכתוב בה "משמרת", אבל בשביעית לא נאמר "משמרת" ולא אסרו גרם הפסד (מהרי"ט ח"א סי' פג), ואם אם נחליט שדעת רבינו שגרם הפסד בפירות שביעית אסור, משום שלא נאמר בה בלשון לא־תעשה (ראה בשבת קכ:) אלא בלשון 'עשה' "לאכלה" (ראה למעלה הערה טז, וב"אמנה" שם), יש מקום לומר שלא החמירו בהכשרה, אלא בתרומה שנפסדת לגמרי על ידי הטומאה, אבל בשביעית שאינה נפסדת על ידי הטומאה, אלא מתמעטת מכמה אוכלים הנזהרים בטהרה – לא החמירו כל כך. וראה בקונטרס־אחרון לשבת הארץ, שם]. 29) תוספתא, שם. 30) כלומר, סך אותו, כרגיל, מפני שכבר נתחלל השמן. וראה בהל' תרומות שם ה"ז. 31) שמא ישפך מן השמן על הנעל, ונמצא מאבד פירות שביעית. וראה שם ה"ו. 32) היא טבלא של שיש. ואף־על־פי שהיא חדשה, אינו חושש שמא אגב התעגלותו נסוך מעט מן השמן על השיש. אבל לא יתן מן השמן על השיש כדי להתעמל עליו, ראה שם.

ח. לְהַדְלָקַת הַנֵּר כֵּיצַד? שֶׁמַּדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּשֶׁמֶן שְׁבִיעִית עַצְמוֹ. מְכָרוֹ[33] וְלָקַח בּוֹ[34] שֶׁמֶן אַחֵר אוֹ שֶׁהֶחֱלִיף[35] שֶׁמֶן בְּשֶׁמֶן - שְׁנֵיהֶם אֲסוּרִים בְּהַדְלָקָה; שֶׁאֵין מַדְלִיקִין בִּדְמֵי שְׁבִיעִית[36]. וְלֹא יִתֵּן[37] הַשֶּׁמֶן לְתוֹךְ הַמְּדוּרָה[38], אֶלָּא מַדְלִיקוֹ בְּנֵר.

33) תוספתא, שם הי"ד. 34) בדמי השמן שמכר. 35) 'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. 36) שהרי רק בשמן מותר להדליק, לפי שהוא עומד להדלקה, אבל באוכלין אחרים של שביעית, אסור להדליק, ודמי שביעית אינם נתפסים בקדושת השמן, אלא בקדושת שביעית סתם, שיש בה גם דברים שאסורים בהדלקה. 37) תוספתא, שם. 38) כיון שאין דרך להסיק מדורה בשמן, והרי אין משתמשין בפירות שביעית שלא כדרכן, כנ"ל.

ט. לִצְבִיעָה כֵּיצַד? דְּבָרִים[39] שֶׁדַּרְכָּן לִצְבֹּעַ בָּהֶן, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מַאֲכָלֵי אָדָם - צוֹבְעִין בָּהֶן לְאָדָם[40]. אֲבָל אֵין צוֹבְעִין לַבְּהֵמָה מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית, אֲפִלּוּ מַאֲכָלֵי בְּהֵמָה; שֶׁאֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עַל צִבְעֵי בְּהֵמָה[41].

39) 'ירושלמי' שביעית פ"ח ה"א. 40) לצורך בן אדם. 41) שכשלמדו מפי השמועה שפירות שביעית ניתנים לצביעה (כנ"ל ה"א), לא למדו אלא לצבעי אדם, ולא לצבעי בהמה, ואף־על־פי שלענין אוכלין חלה קדושת שביעית אף על אוכלי בהמה, כדלהלן בהי"א (כסף־משנה).

י. מִינֵי כִבּוּסִים[42], כְּגוֹן בּוֹרִית וְאָהָל[43] - קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[44] חָלָה עֲלֵיהֶן וּמְכַבְּסִין בָּהֶן; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם - לְכָל צָרְכֵיכֶם[45]. אֲבָל אֵין מְכַבְּסִין[46] בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְאֵין עוֹשִׂין[47] מֵהֶם מְלוּגְמָא[48]; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה - וְלֹא לִמְלוּגְמָא, וְלֹא לְזִלּוּף, וְלֹא לְהָקִיא[49], וְלֹא לְמִשְׁרָה[50], וְלֹא לִכְבִיסָה.

42) שמכבסים בהם, ואינם ראויים לאכילה. וראה להלן.

43) מיני צמחים. וראה ב'תוספתא כפשוטה' עמוד 550. 44) 'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. ובגליון הרמב"ם, הוגה בשם נוסח אחר "אין קדושת שביעית חלה עליהן", אבל בכל הדפוסים הישנים ובחמשה כתבי־יד, הגירסא כמו שלפנינו ('תוספתא כפשוטה' שם הערה 17). 45) דעת רבינו שבורית ואהל הנאתם וביעורם שווה, שאינם מתקלקלים מיד ('פאת השולחן'). 46) תוספתא שביעית פ"ו הכ"ה, כחכמים ולא כרבי יוסי. 47) ברייתא בבא־קמא קב, א. 48) רפואה. 49) שם: "לעשות ממנה אפיקטוזין". 50) כלומר, להשרות פשתן ביין של שביעית. ובגמרא שם: ורבנן נמי הכתיב: לכם (כלומר, ומדוע לא התירו משרה וכבוסה), "לכם" דומיא ד"לאכלה", במי שהנאתו וביעורו שוין, יצאו משרה וכבוסה שהנאתן אחר ביעורן. וראה למעלה בבורית ואהל.

1 **יא. כְּלָל גָּדוֹל[51] אָמְרוּ בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא**
2 **מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם, כְּגוֹן חִטִּים תְּאֵנִים וַעֲנָבִים**
3 **וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - אֵין עוֹשִׂין מִמֶּנּוּ מְלוּגְמָא אוֹ רְטִיָּה**
4 **וְכַיּוֹצֵא בּוֹ אֲפִלּוּ לְאָדָם; שֶׁנֶּאֱמַר: לָכֶם לְאָכְלָה - כֹּל**
5 **שֶׁהוּא מְיֻחָד לָכֶם יִהְיֶה לְאָכְלָה וְלֹא לִרְפוּאָה[52]. וְכֹל**
6 **שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לְמַאֲכַל אָדָם[53], כְּגוֹן קוֹצִין וְדַרְדָּרִין[54]**
7 **הָרִכִּים - עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָא לְאָדָם[55], אֲבָל לֹא**
8 **לַבְּהֵמָה[56]. וְכֹל שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לָזֶה וְלֹא לָזֶה[57],**
9 **כְּגוֹן הַסִּיאָה וְהָאֵזוֹב וְהַקּוֹרָנִית - הֲרֵי הוּא תָּלוּי**
10 **בְּמַחֲשַׁבְתּוֹ: חָשַׁב עָלָיו לְעֵצִים - הֲרֵי הוּא כָּעֵצִים[58];**
11 **לַאֲכִילָה[59] - הֲרֵי הוּא כַּפֵּרוֹת[60]. לְמַאֲכַל אָדָם**
12 **וּלְמַאֲכַל בְּהֵמָה - נוֹתְנִין עָלָיו חֲמָרֵי מַאֲכַל אָדָם,**
13 **שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶן מְלוּגְמָא[61], וְחֲמָרֵי מַאֲכַל בְּהֵמָה,**
14 **שֶׁאֵין שׁוֹלְקִין אוֹתוֹ[62].**

51) שביעית פ"ח מ"א. 52) כבסוף הלכה הקודמת. 53) אלא למאכל בהמה. 54) ראה למעלה פ"ד הי"ח. 55) "שנאמר לכם לאכלה, המיוחד לכם הוא שיהיה לכם לאכלה בלבד (ולא למלוגמא), וזולתו (שאינו מיוחד לכם אלא לבהמה) לאכלה ולמלוגמא" (פירוש המשנה). 56) שנאמר: ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול - לאכול לבהמה ולא לעשות לה מלוגמא (רע"ב). 57) כלומר, לא למאכל אדם ולא למאכל בהמה. 58) ולא חלה עליהם קדושת שביעית כלל. 59) של אדם. 60) שיש בהם קדושת שביעית. 61) 'ירושלמי' שם. 62) כנ"ל ה"ג. ובפירוש המשנה שם פירש בענין אחר, אבל במהדורה בתרא שם - כלפנינו (ראה הר"ש ליברמן במבוא להלכות ה'ירושלמי' להרמב"ם עמ' ז בשם הגהות כת"י ניו יורק למשניות דפוס ניאפולי. וכן הוא בפירוש המשנה כת"י ירושלים). וראה להלן בפ"ז הי"ד, שאם לא חשב עליהם כלל, כיון שאינם כעצים, חלה עליהם קדושת שביעית, ועיי"ש ב'כסף משנה'.

15 **יב. מֵתַר[63] לִמְכֹּר[64] אָכְלֵי אָדָם וְאָכְלֵי בְּהֵמָה וְלִקַּח**
16 **בָּהֶם אָכְלֵי אָדָם; אֲבָל אֵין מוֹכְרִין אָכְלֵי בְּהֵמָה לִקַּח**
17 **בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה אַחֶרֶת[65], וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין**
18 **מוֹכְרִין אָכְלֵי אָדָם לִקַּח בָּהֶם אָכְלֵי בְּהֵמָה. וְאִם**
19 **לָקַח[66] בָּהֶן אוֹ הֶחֱלִיף בָּהֶן אָכְלֵי אָדָם בְּאָכְלֵי בְּהֵמָה**
20 **- הֲרֵי הֵן כְּאָכְלֵי אָדָם שֶׁאֵין עוֹשִׂין מֵהֶם מְלוּגְמָא**
21 **לָאָדָם[67].**

63) תוספתא שם פ"ה הי"ט, ו'ירושלמי' שם פ"ז ה"א. 64) מעט מעט, כדלהלן בפ"ו ה"א. 65) לפי שדמי פירות שביעית אינם נתפסים בקדושת אותו הדבר שלקחו בו, אלא חלה עליהם קדושת שביעית סתם שהיא מאכל אדם, כדלהלן שם ('תוספתא כפשוטה', וראה למעלה ה"ח). 66) 'ירושלמי' שם. וראה למעלה שם. 67) כבראש ההלכה הקודמת. והוא־הדין אם לקח אוכלי בהמה בדמי אוכלי בהמה, שהרי הן כאוכלי אדם, כמבואר למעלה, ואין עושים מהם מלוגמא לאדם.

22 **יג. פֵּרוֹת[68] שְׁבִיעִית - אֵין מוֹצִיאִין אוֹתָן מֵהָאָרֶץ**
23 **לְחוּצָה לָאָרֶץ, וַאֲפִלּוּ לְסוּרְיָא[69]. וְאֵין מַאֲכִילִין[70]**
24 **אוֹתָן לֹא לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[71] וְלֹא לְשָׂכִיר[72]. וְאִם הָיָה**
25 **שָׂכִיר שַׁבָּת[73] אוֹ שָׂכִיר שָׁנָה אוֹ שָׂכִיר חֹדֶשׁ, אוֹ**
26 **שֶׁקִּצֵּץ מְזוֹנוֹתָיו עָלָיו[74] - הֲרֵי הוּא כְּאַנְשֵׁי בֵיתוֹ**
27 **וּמַאֲכִילִין אוֹתוֹ. וּמַאֲכִילִין אֶת הָאַכְסַנְיָא[75] פֵּרוֹת**
28 **שְׁבִיעִית[76].**

68) שם פ"ו מ"ה. 69) שם, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 70) תוספתא שם ה"כ. 71) שנאמר: לכם לאכלה, לכם ולא לאחרים ('ספרא' פרשת בהר פ"א ה"ו). וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 72) שכיר יום. שהוא נראה כמשלם חובו מפירות שביעית, לפי שהרואה אותו זמן קצר בבית, בעל הבית אומר: אין זה מאנשי הבית, ובעל הבית משלם שכירותו בפירות שביעית, ואסור לעשות כן, כדלהלן בפ"ו ה"י. 73) כלומר, שכיר שבע שנים. 74) ראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 75) חיל המלך שהיו גרים בבתי היהודים יחד עם היהודים. 76) וב'ירושלמי' דמאי פ"ג ה"א: כהדא דתני, "הגרים עמכם" לרבות את האכסניא. רבי לעזר אומר, זו אכסניא של גוי. ולכן מאכילין אותם אף שהם גויים. וראה ב'תוספתא כפשוטה'.

29 **יד. אֵין[77] בֵּית דִּין פּוֹסְקִין לְאִשָּׁה פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[78],**
30 **מִפְּנֵי שֶׁזֶּה כִּמְשַׁלֵּם חוֹב מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית; אֲבָל נִזּוֹנֶת**
31 **הִיא[79] מִשֶּׁל בַּעְלָהּ[80].**

77) תוספתא שם הכ"ב. 78) במזונותיה, כשבעלה אינו לפנינו. 79) עצמה. 80) שהרי אין כאן מי שמשלם את החוב, אלא החוב משתלם מעצמו על־ידי־זה שהיא ניזונת בעצמה.

32 **טו. אֵין אוֹסְפִין[81] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּשֶׁהֵן בֹּסֶר[82];**
33 **שֶׁנֶּאֱמַר: תֹּאכְלוּ[83] אֶת תְּבוּאָתָהּ - אֵינָהּ נֶאֱכֶלֶת עַד**
34 **שֶׁתֵּעָשֶׂה תְּבוּאָה[84]. אֲבָל אוֹכֵל מֵהֶן מְעַט בַּשָּׂדֶה[85]**
35 **כְּשֶׁהֵם פִּגִּין[86], כְּדֶרֶךְ[87] שֶׁאוֹכֵל בִּשְׂאָר שְׁנֵי שָׁבוּעַ.**
36 **וְלֹא יַכְנִיס לֶאֱכֹל בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ עַד שֶׁיַּגִּיעוּ לְעוֹנַת**
37 **הַמַּעֲשְׂרוֹת[88].**

81) 'ספרא' שם ה"י. 82) לפני שהגיעו לעונת המעשרות,

כדלהלן. 83) שם למדו זאת מן הכתוב: תהיה כל תבואתה לאכול. 84) והיינו, משיגיעו לעונת המעשרות, כדלהלן. וזה הוא דרך אכילתן. 85) "כמו שמנהג בני אדם לאכול פירותיהם, ומנהגם כמו כן לאכול הפרי שלא בישל כל צרכו, ועודנו קשה מעט, על דרך שיזדמן להם" (פירוש המשנה). 86) היינו, קודם שהגיעו לעונת המעשרות. 87) כלומר, שאוכל בהן פתו, כדלהלן. 88) שאז הם קרויים "תבואה", וראה למעלה פ"ב מהל' מעשרות ה"ג.

טז. וּמֵאֵימָתַי[89] יִהְיֶה מֻתָּר לֶאֱכֹל פֵּרוֹת הָאִילָן בַּשָּׁדֶה בַּשְּׁבִיעִית?[90] הַפַּגִּין שֶׁל תְּאֵנִים - מִשֶּׁיַּזְרִיחוּ[91] אוֹכֶל בָּהֶן פִּתּוֹ בַּשָּׁדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָהֶן[92]. הַבֹּסֶר[93] - מִשֶּׁיּוֹצִיא מַיִם וְאוֹכְלוֹ[94] בַּשָּׁדֶה. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בּוֹ. הַזֵּיתִים[95] - מִשֶּׁיַּכְנִיסוּ[96] סְאָה שֶׁל זֵיתִים רְבִיעִית[97] שֶׁמֶן פּוֹצֵעַ וְאוֹכֵל[98] בַּשָּׁדֶה. הִכְנִיסוּ חֲצִי לֹג - כּוֹתֵשׁ וְסָךְ[99] בַּשָּׁדֶה. הִכְנִיסוּ שְׁלִישׁ[100] - מֻתָּר לְהַכְנִיס לְבֵיתוֹ, שֶׁהֲרֵי הִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת.

89) שביעית פ"ד מ"ז. 90) כלומר, שמאז דרך לאכלם מעט בשאר שני שבוע, כנ"ל. 91) "יבהיקו, וישוב גופם חלק. וכן דרך התאנים הפגים, כשיתחיל להכנס המים בתוכם" (פירוש המשנה). 92) נראה שרבינו מפרש שפיסקא זו במשנה עולה על מה שכתוב למעלה לענין שביעית, ולא על מעשר דלהלן שם. 93) שם מ"ח. 94) שם: אוכל בו פתו. 95) שם, מ"ט. 96) צריך לומר: משיכניסו. 97) הלוג. 98) שעדיין אין השמן ראוי לסוך בו. 99) גופו בשמן. 100) כלומר, שהזיתים עושים אחד מתשעה ממה שהן ראויין לעשות כשיגמרו, וזה שליש שלהן (פ"ב מהל' מעשר ה"ה).

יז. מֻתָּר[101] לָקֹץ אִילָנוֹת לְעֵצִים בַּשְּׁבִיעִית קֹדֶם שֶׁיִּהְיֶה בָּהֶן פְּרִי[102]. אֲבָל מִשֶּׁיַּתְחִיל[103] לַעֲשׂוֹת פְּרִי - לֹא יָקֹץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי מַפְסִיד[104] הָאֹכֶל, וְנֶאֱמַר: לָכֶם לְאָכְלָה - וְלֹא לְהַפְסִיד. וְאִם הוֹצִיא[105] פֵּרוֹת וְהִגִּיעוּ לְעוֹנַת הַמַּעַשְׂרוֹת - מֻתָּר לָקֹץ אוֹתוֹ; שֶׁהֲרֵי הוֹצִיא פֵּרוֹתָיו, וּבָטַל דִּין שְׁבִיעִית מִמֶּנּוּ.

101) כן משמע ממה שכתב להלן מן המשנה בשביעית. 102) ומדובר באופן שאינו קוצץ דרך השחתה, אלא כשדמי האילן יקרים, שאם לא כן אסור לקצוץ לעולם אפילו בשאר שנים (ראה בפ"ו מהל' מלכים ה"ח) - פירוש המשנה. 103) כבהלכה הסמוכה. 104) פסחים נב, ב. וראה בפירוש המשנה לשביעית שם מ"י. 105) משנה, שביעית שם.

יח. וּמֵאֵימָתַי[106] אֵין קוֹצְצִין הָאִילָן בַּשְּׁבִיעִית?[107] הֶחָרוּבִין - מִשֶּׁיִּשַּׁלְשְׁלוּ[108], וְהַגְּפָנִים - מִשֶּׁיְּגָרְעוּ[109], וְהַזֵּיתִים - מִשֶּׁיְּנַצּוּ[110], וּשְׁאָר כָּל הָאִילָנוֹת - מִשֶּׁיּוֹצִיאוּ בֹּסֶר. וְאֵין קוֹצְצִין[111] אֶת הַכַּפְנִיּוֹת[112] בַּשְּׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא הֶכְסֵד פְּרִי[113]. וְאִם אֵין דַּרְכָּן[114] לְהֵעָשׂוֹת תְּמָרִים אֶלָּא שִׁיצִּין[115] - מֻתָּר לָקֹץ אוֹתָן כַּפְנִיּוֹת[116].

106) שם. 107) כלומר, מאימתי היא התחלת עשיית פרי. 108) שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. ופירושו "משעה שהענפים נמשכים וגדלים" (פירוש המשנה). 109) "משיעשו להם הגרעינין" (שם). 110) "משעה שיראו בהם הנצנים" (שם). 111) פסחים, שם. 112) "תמרים קטנים שלא בשלו" (רש"י). 113) שהרי סופו לגדול. 114) שם נב, ב. נג, א. מעשה של רבי אילעא. 115) [ר"י קורקוס העתיק "שיצין" (עיי"ש בדבריו). ונזכרו בפסחים שם (וראה ב'שבת הארץ' שם). והם המכבדות ('אוצר הגאונים' פסחים שם, חלק התשובות עמ' 73), כלומר: האשכולות שבהם תלויים התמרים ('ערוך' ערך מכבד). באופן שכל קיומם של האילנות הללו אינו בשביל הכפניות, שיישארו לעולם כמו שהם, אלא בשביל השיצין, כלומר, המכבדות]. 116) שהרי עתה אינם פרי, וגם אין סופם לגדול.

יט. אֵין[117] שׁוֹרְפִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית, מִפְּנֵי שֶׁהוּא רָאוּי לְמַאֲכַל בְּהֵמָה[118]. אֲבָל[119] מַסִּיקִין בְּגֶפֶת וּבְזַגִּין שֶׁל שְׁבִיעִית[120].

117) בשביעית פ"ט מ"ז: מאימתי נהנין ושורפין בתבן ובקש של שביעית, משתרד רביעה שניה (ראה להלן הכ"ג), משמע שקודם לכן אין שורפין אותם (כסף־משנה). 118) ואף אוכלי בהמה חלה עליהם קדושת שביעית כנ"ל ה"ג, וט'. ואף עליהם אמרה תורה: לאכלה, ולא לסחורה. אבל לא גזרו על התבן משום ספיחים, שלא חששו לעוברי עבירה אלא באוכלי אדם ולא באוכלי בהמה. ראה למעלה פ"ד ה"ד ובהערות שם, וברדב"ז. 119) תוספתא שם פ"ו הט"ז. 120) שאינם אוכל כלל, והרי הם כעצים, שאין בהם קדושת שביעית.

כ. מֶרְחָץ[121] שֶׁהֵסִּקָּה[122] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית - מֻתָּר לִרְחֹץ בָּהּ[123] בְּשָׂכָר[124]. וְאִם אָדָם חָשׁוּב הוּא - אָסוּר; שֶׁמָּא יַסִּיקוּ בָּהּ דְּבָרִים אֲחֵרִים[125] בִּשְׁבִילוֹ כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה רֵיחָהּ נוֹדֵף, וְנִמְצָאוּ מַפְסִידִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

121) שם פ"ח מי"א. 122) בדיעבד, שהרי אין שורפין תבן וקש של שביעית, כנ"ל (כסף־משנה). 123) בדיעבד. שהרי כבר נשרפו התבן והקש (שם), ואין לחשוש שישרפו עוד. 124) אף־על־פי שנראה כסחורה, וכל־שכן שמותר בחינם, ועי' ראב"ד. ולמד כן שמדובר אפילו בשכר, מן הסיפא, שאסרו אדם חשוב, שמא יסיקו וכו', ומסתבר שבחינם לא יעשו כן (ר"י קורקוס). 125) כלומר, אוכלי אדם. אבל מאוכלי בהמה מותר לעשות מלוגמא לאדם (למעלה הי"א), והרי זה הנאתו וביעורו שווה.

כא. הַקְּלִפִּין וְהַגַּרְעִינִין שֶׁמַּתִּרִין בִּתְרוּמָה לַזָּרִים[126] - אֵין קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עֲלֵיהֶם, וַהֲרֵי הֵן כְּעֵצִים, אֶלָּא אִם כֵּן רְאוּיִין לִצְבִיעָה[127]. וְהַקּוֹר[128] - קְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית חָלָה עָלָיו.

126) ראה בפי"א מהל' תרומות ה"י־יא. 127) תוספתא שם הט"ז. שכיון שהם ראויים לצביעה, אסור לאבדם בהסקה אף־על־פי שרגילים להסיק בהם. וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 128) 'ירושלמי' שם פ"ד סוף ה"ז. והוא ראש

הדקל, וכשהוא רך אוכלים אותו (ברכות לו. ופ"ח מהל' ברכות ה"ו).

כב. הַצּוֹרֵר[129] תְּבָלִין שֶׁל שְׁבִיעִית וְנוֹתֵן לְתוֹךְ הַתַּבְשִׁיל[130]: אִם בָּטַל טַעְמָן - הֲרֵי אֵלּוּ מֻתָּרִין לְכָל דָּבָר[131]; וְאִם נִשְׁאַר בָּהֶן טַעַם - עֲדַיִן הֵם בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית.

129) תוספתא שם, ה"ז. 130) כלומר, צררו בשקיק ונתנו לתוך התבשיל. 131) שהרי הם כעצים.

כג. אֵין[132] נוֹתְנִין תֶּבֶן וָקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית לֹא לְתוֹךְ הַכַּר וְלֹא לְתוֹךְ הַטִּיט[133]. וְאִם נָתַן[134] - הֲרֵי זֶה כִּמְבַעֵר[135]. תַּנּוּר[136] שֶׁהִסִּיקוּהוּ[137] בְּתֶבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית - יוֹצֵן[138]. וּמִשֶּׁתֵּרַד[139] רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית נֶהֱנִין וְשׁוֹרְפִין[140] בַּתֶּבֶן וּבְקַשׁ שֶׁל שְׁבִיעִית.

132) תוספתא שם, פ"ה הי"ח. 133) מפני שהוא ראוי למאכל בהמה, כנ"ל בהי"ט. 134) משמע אפילו אם נתן הוא. ובתוספתא שם: "אם נתנוהו אחרים", משמע שאם נתן בעצמו לא התירו ('תוספתא כפשוטה'). 135) ובטל על־ידי־זה מלהיות מאכל בהמה. וב"ירושלמי' לא התירו אלא־אם־כן ישן על גבי הכר וגבל בטיט, ורבינו פסק כתוספתא הנ"ל, שלא התנו כן (רדב"ז). 136) תוספתא שם, הי"ט. 137) בדיעבד, שהרי לכתחילה אסור לעשות כן, כנ"ל בהי"ט. 138) כלומר, ולא יאפו בו לחם, כיון שהסיקוהו באיסור. ונראה שאם עברו ואפו בו לחם, שלא קנסוהו כל כך, ומותר לאכלו. ומטעם זה מותר לרחוץ במרחץ שהוסק באיסור (למעלה ה"כ), שהמים שחממו אותם הרי הם כלחם שנאפה בתנור. ועי' 'כסף משנה'. 139) שביעית פ"ט מ"ז. 140) שמשירדה רביעה שנייה, צמחו זרעים חדשים לאכילת הבהמות, ותבן וקש מהשנה הקודמת שוב אינם עומדים למאכל בהמה ובטלה קדושתם ('אור שמח'). וב"ירושלמי' שם אמרו: "מכיון שתסרח מה שבשדה, הותר מה שבבית".

יום שלישי ט"ו כסלו ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יבאר שאין עושין סחורה בפירות שביעית. ואם מכר מעט, מה דין הפירות והמעות. ודין אין מוכרין פירות שביעית. פירות חו"ל שנכנסו לארץ ודין חומר בשביעית מבהקדש. ואיך שביעית מתחללת. ודין דמי שביעית אם פורעין מהם את החוב. החמרים העושין בפירות שביעית מלאכה האסורה. הלוקח מהנחתום ככר בפונדיון, ואם אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה.

א. אֵין עוֹשִׂין סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[2]. וְאִם רָצָה לִמְכֹּר מְעַט מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית - מוֹכֵר[3]. וְאוֹתָן הַדָּמִים הֲרֵי הֵן כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[4], וְיִלָּקַח בָּהֶן מַאֲכָל[5] וְיֵאָכֵל בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[6]; וְאוֹתוֹ הַפֵּרִי הַנִּמְכָּר הֲרֵי הוּא בִּקְדֻשָּׁתוֹ כְּשֶׁהָיָה.

2) שנאמר: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה". "לאכלה ולא לסחורה". 3) שמכירה מועטה אינה נקראת סחורה. ולעניין קניית פירות שביעית מעם הארץ אמרו שאין לוקחים ממנו יותר ממזון שלוש סעודות. ולמדו משם, שגם כאן באיסור סחורה, שיעור המעט שהוא מותר, הוא מזון שלוש סעודות. 4) שנאמר "כי יובל היא קודש תהיה לכם" - מה קודש תופס את דמיו ואסור אף שביעית [ויובל] תופסת את דמיה ואסורה. 5) לאדם. 6) לאכלה ולא לדברים אחרים.

ב. לֹא יִהְיֶה לוֹקֵחַ[7] יַרְקוֹת שָׂדֶה[8] וּמוֹכֵר[9]. וְלֹא יִצְבַּע מִקְלְפֵי שְׁבִיעִית[10] בְּשָׂכָר, מִפְּנֵי שֶׁזֶּה עוֹשֶׂה סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית. לָקַח יְרָקוֹת לֶאֱכֹל וְהוֹתִיר - מֻתָּר לִמְכֹּר הַמּוֹתָר[11], וְהַדָּמִים שְׁבִיעִית. וְכֵן אִם לִקֵּט יְרָקוֹת לְעַצְמוֹ[12] וְלָקַח מֵהֶן בְּנוֹ[13] אוֹ בֶּן בִּתּוֹ וּמָכַר - הֲרֵי זֶה מֻתָּר[14], וְהַדָּמִים דְּמֵי שְׁבִיעִית.

7) היינו לוקט. 8) כלומר, שגדלו מאליהם בשדה בור, שאין בהם איסור ספיחים. 9) כלומר, לא ילקוט על דעת למכור. 10) הראויים לצביעה, שחלה עליהם קדושת שביעית. 11) שהרי לא לקח על דעת למכור, וניכרים הדברים שלקטם לאכילה, שהרי אכל מהם, ואינו מוכר אלא מה שהותיר. 12) לא על דעת למכור. 13) לפני שהתחיל לאכלם, באופן שהוא עצמו אסור למכרם. 14) "שאם יקח הבן ממה שאסף אביו ומכרו, אין עליו חובה בזה". שלעולם אין איסור סחורה אלא כשהמלקט עצמו מוכר.

ג. כְּשֶׁמּוֹכְרִין[15] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - אֵין מוֹכְרִין אוֹתָן לֹא בְּמִדָּה וְלֹא בְּמִשְׁקָל וְלֹא בְּמִנְיָן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה[16] כְּסוֹחֵר פֵּרוֹת בַּשְּׁבִיעִית. אֶלָּא מוֹכֵר הַמְּעַט שֶׁמּוֹכֵר אַכְסָרָה[17], לְהוֹדִיעַ שֶׁהוּא הֶפְקֵר[18] וְלוֹקֵחַ הַדָּמִים לִקְנוֹת בָּהֶן אֹכֶל אַחֵר.

15) באופן המותר, המבואר למעלה בהלכות א־ב. 16) כלומר, שלא ייראה. 17) כלומר, לפי האומד. 18) כלומר, זכה בו מן ההפקר ואינו כסוחר בהם אלא זכה בהם לאכלם, ועתה רוצה למכרם ולקנות בדמיהם מאכל אחר.

ד. וְאוֹגֵד[19] דְּבָרִים שֶׁדַּרְכָּן לְהֵאָגֵד לַבַּיִת לִמְכֹּר בַּשּׁוּק אַכְסָרָה, כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לְהָבִיא לַבַּיִת[20], לֹא כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹגְדִין לַשּׁוּק[21], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיֶה כְּמוֹכֵר בְּצִמְצוּם[22]. וּדְבָרִים שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְהֵאָגֵד אֶלָּא לַשּׁוּק - לֹא יֵאָגֵד אוֹתָן.

19) כבית הלל שאמרו: "את שדרכו לאגוד בבית אוגדין אותו בשוק. ומפרש רבינו שלא הותר אלא כדרך האגד שבבית. והראב"ד מתיר גם כדרך שאוגד לשוק, כיוון שדרכו לאגוד גם לבית. 20) שאין מדקדקים בו. 21) שמדקדקים בו. 22) כלומר, אם אוגדו כאגד שבשוק, בדקדוק, הרי זה נראה כעומד למכור בצמצום ולא אכסרה.

ה. פֵּרוֹת חוּצָה לָאָרֶץ שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ - לֹא יִהְיוּ נִמְכָּרִים בְּמִדָּה אוֹ בְּמִשְׁקָל אוֹ בְּמִנְיָן, אֶלָּא כְּפֵרוֹת

1 הָאָרֶץ אַכְסָרָה[23]. וְאִם הָיוּ נִכָּרִין שֶׁהֵם מִחוּצָה לָאָרֶץ
2 - מֻתָּר.

23) שהרואה אינו מבחין שהפירות הם מחוץ לארץ, ואומר שהלה סוחר בפירות שביעית.

3 ו. חֹמֶר בַּשְּׁבִיעִית מִבְּהֶקְדֵּשׁ: שֶׁהַפּוֹדֶה אֶת הַהֶקְדֵּשׁ
4 - יָצָא הֶקְדֵּשׁ לְחֻלִּין וְיִתְּפְשׁוּ הַדָּמִים תַּחְתָּיו;
5 וְהַשְּׁבִיעִית אֵינָהּ כֵּן, אֶלָּא הַמּוֹכֵר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית -
6 יִתְּפְשׁוּ הַדָּמִים וְיֵעָשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית, וְהַפֵּרוֹת עַצְמָן
7 לֹא נִתְחַלְּלוּ וְנַעֲשׂוּ כְּפֵרוֹת שְׁאָר שָׁנִים[24]. שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ:
8 תִּהְיֶה - בַּהֲוָיָתָהּ תִּהְא לְעוֹלָם; וּלְפִי שֶׁנִּקְרֵאת קֹדֶשׁ
9 - תּוֹפֶשֶׁת דָּמֶיהָ. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: הָאַחֲרוֹן נִתְפָּשׂ
10 בַּשְּׁבִיעִית, וְהַפְּרִי עַצְמוֹ הוּא כְּמוֹ שֶׁהָיָה.

24) כלומר, לא נעשו חולין כפירות של שאר השנים.

11 ז. כֵּיצַד? לָקַח בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בִדְמֵיהֶן בָּשָׂר -
12 נַעֲשָׂה הַבָּשָׂר כְּאוֹתָן הַפֵּרוֹת[25], וְאוֹכְלוֹ כְּפֵרוֹת
13 שְׁבִיעִית, וְצָרִיךְ לְבָעֵר אוֹתָן בִּשְׁעַת בִּעוּר הַשְּׁבִיעִית.
14 לָקַח בְּאוֹתוֹ בָּשָׂר אוֹ בְדָמָיו דָּגִים - יָצָא הַבָּשָׂר[26]
15 וְנִתְפְּשׂוּ הַדָּגִים. לָקַח בַּדָּגִים אוֹ בִדְמֵיהֶן שֶׁמֶן - יָצְאוּ
16 דָּגִים[27] וְנִתְפַּשׂ שֶׁמֶן. לָקַח בַּשֶּׁמֶן אוֹ בְדָמָיו דְּבַשׁ -
17 יָצָא שֶׁמֶן וְנִתְפַּשׂ דְּבַשׁ. וְצָרִיךְ לְבַעֵר הַפֵּרוֹת
18 הָרִאשׁוֹנוֹת עִם הַדְּבַשׁ הָאַחֲרוֹן, כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּבַעֲרִין
19 פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. וְאֵין עוֹשִׂין מִשְּׁנֵיהֶם מְלוּגְמָא וְלֹא
20 מַפְסִידִין אוֹתָן, כִּשְׁאָר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

25) או כדמיהם. 26) לחולין. 27) או דמיהם.

21 ח. אֵין שְׁבִיעִית[28] מִתְחַלֶּלֶת אֶלָּא עַל דֶּרֶךְ מִקָּח[29].
22 בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּפְרִי רִאשׁוֹן; אֲבָל בִּפְרִי
23 שֵׁנִי[30] - מִתְחַלֵּל בֵּין דֶּרֶךְ מִקָּח בֵּין דֶּרֶךְ חִלּוּל.

28) כלומר, פירות שביעית עצמם. 29) למדו כן ממה שהסמיכה התורה פרשת שביעית ויובל לפסוק "וכי תמכרו ממכר" להורות כי אינם מתחללים אלא דרך מכר. 30) בדמי שביעית.

24 ט. וּכְשֶׁמְּחַלְּלִין פְּרִי הַנִּלְקָח שֵׁנִית[31] - אֵין מְחַלְּלִין
25 אוֹתוֹ עַל בְּהֵמָה חַיָּה וָעוֹף חַיִּים, שֶׁמָּא יַנִּיחֵם[32]
26 וְיִגַּדֵּל מֵהֶם עֲדָרִים[33]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שְׁבִיעִית
27 עַצְמָהּ[34]. אֲבָל מְחַלְּלִין אוֹתָן הַפֵּרוֹת עַל הַשְּׁחוּטִים[35].

31) כלומר, פרי שני. 32) ולא יבערם בשעת הביעור. 33) בהלכות מעשר שני שם כתב רבינו, שאם חילל לא קנה מעשר. ופשוט שהוא הדין כאן לעניין שביעית. ונראה שחכמים הפקיעו הקדושה מכח "הפקר בית דין הפקר". 34) [כלומר: אם אמרו בפרי שני, שאין מחללים אותו על בהמה חיה, ואף בדיעבד אינו מחולל, והקדושה נשארה על הפרי השני, ונמצא שחכמים עשו כאן שתי פעולות: הפקיעו הקדושה מהבהמה, והטילו הקדושה על הפרי, שהרי מן הדין יצא הפרי ונכנסה הבהמה - מכל שכן בפרי ראשון, שאינו יוצא לעולם מקדושתו, שוודאי לא נתפסה שום קדושה על הבהמה החיה, שהרי אין כאן צורך אלא בפעולה אחת, והיא: הפקעת הקדושה מהבהמה]. 35) כיוון שלא שייך כאן החשש הנ"ל.

28 י. דְּמֵי שְׁבִיעִית - אֵין פּוֹרְעִין מֵהֶם אֶת הַחוֹב[36], וְאֵין
29 עוֹשִׂין בָּהֶן שׁוּשְׁבִינוּת, וְאֵין מְשַׁלְּמִין מֵהֶן
30 תַּגְמוּלִין[37], וְאֵין פּוֹסְקִין מֵהֶן צְדָקָה לַעֲנִיִּים בְּבֵית
31 הַכְּנֶסֶת[38]; אֲבָל מְשַׁלְּחִין מֵהֶן דְּבָרִים שֶׁל גְּמִילוּת
32 חֲסָדִים. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעַ[39]. וְכֵן אֵין לוֹקְחִין מֵהֶם
33 עֲבָדִים וְקַרְקָעוֹת וּבְהֵמָה טְמֵאָה[40]. וְאִם לָקַח - יֹאכַל
34 כְּנֶגְדָּן, כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשֶׂה בְּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי. וְאֵין מְבִיאִין
35 מֵהֶן קִנֵּי זָבִים[41] וְזָבוֹת וְיוֹלְדוֹת וְחַטָּאוֹת וַאֲשָׁמוֹת.
36 וְאִם הֵבִיא - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן[42]. וְאֵין סָכִים כֵּלִים וְעוֹרוֹת
37 בְּשֶׁמֶן שֶׁל שְׁבִיעִית[43]. וְאִם סָךְ - יֹאכַל כְּנֶגְדָּן.

36) שהרי הוא כעושה בהם סחורה. 37) כלומר, תשלום ותגמול עבור טובה שעשה לו חבירו. 38) אין נותנים את דמי השביעית עבור מה שהתחייב לעניים בבית הכנסת, כיוון שזה כפורע חובו בדמי שביעית, שהרי מן הסתם התחייב לשלם מעות חולין. 39) למקבל המתנה, כדי שינהג בפירות קדושת שביעית. ועוד, כדי שלא יחזיק לו טובה ביותר עבור זה. 40) שאין לוקחים בדמי שביעית אלא דבר מאכל. 41) "הם שתי תורים או שני בני יונה שחייבים בהם אלו מחוסרי כפרה". 42) "שיוציא ממנונו מה שהוא שווה הדבר ההוא ויקנה בו פירות, בלבד פירות שביעית ויאכלם בקדושת שביעית". 43) שלא ניתנה שביעית אלא לסיכת האדם בלבד.

38 יא. אֵין נוֹתְנִין מֵהֶן[44] לֹא לַבַּלָּן[45] וְלֹא לַסַּפָּר וְלֹא
39 לַסַּפָּן וְלֹא לִשְׁאָר הָאֻמָּנִין[46]; אֲבָל נוֹתֵן הוּא לְמִי
40 שֶׁדּוֹלֶה מַיִם מִן הַבּוֹר לְהַשְׁקוֹתוֹ מַיִם. וּמֻתָּר לִתֵּן
41 מִפֵּרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ מִדְּמֵיהֶן לָאֻמָּנִין מַתְּנַת חִנָּם[47].

44) מדמי שביעית. 45) "בעל המרחץ". 46) שאין קונים בהם אלא דבר מאכל. 47) שהרי זה כגמילות חסד. וצריך להודיעם שהדמים של שביעית. ואף על פי שהאומנין יכירו לו טובה עבור כך, הרי אוכלין פירות שביעית בטובה ושלא בטובה.

42 יב. הָאוֹמֵר לַפּוֹעֵל: הֵא לְךָ אִסָּר זֶה וְלַקֵּט לִי יָרָק[48]
43 הַיּוֹם - שְׁכָרוֹ מֻתָּר, וְאֵינוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[49], אֶלָּא
44 מוֹצִיאוֹ בְּכָל מַה שֶּׁיִּרְצֶה[50]. וְלֹא קָנְסוּ הַפּוֹעֵל לִהְיוֹת
45 שְׁכָרוֹ כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[51]. וְאִם אָמַר לוֹ: לַקֵּט לִי בּוֹ[52]
46 הַיּוֹם יָרָק - הֲרֵי זֶה כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[53], וְאֵינוֹ מוֹצִיאוֹ
47 אֶלָּא בַּאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית.

48) ירק של שביעית, ובאופן שאינו אסור מטעם ספיחין. 49) שהאיסר אינו אלא "שכר רגלו", כלומר, שכר טרחתו ללקט את הירק. 50) ולא רק באכילה ושתייה, לפי שאין בו קדושת שביעית. 51) כדרך שקנסו בחמרים כבהלכה הסמוכה. 52) באיסר. 53) "שהרי זה כאומר לו תן לי בדינר זה ירק, והרי זה כמוכר פירות שביעית".

יג. הַחַמָּרִים הָעוֹשִׂים בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית מְלֶאכֶת שְׁבִיעִית הָאֲסוּרָה, כְּגוֹן שֶׁהֵבִיאוּ יוֹתֵר מִדַּאי[54] - הֲרֵי שְׁכָרָן כִּדְמֵי שְׁבִיעִית[55]. וְדָבָר זֶה קְנָס לָהֶם. וּמִפְּנֵי מָה קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַחַמָּרִים וְלֹא קָנְסוּ בִּשְׂכַר הַפּוֹעֵל? מִפְּנֵי שֶׁשְּׂכָרוֹ מְעַט לֹא קָנְסוּ בּוֹ, מִשּׁוּם כְּדֵי חַיָּיו[56].

54) כלומר, יותר מחמשה כדי שמן וחמשה עשר כדי יין. 55) כלומר, אפילו אמר להם: הא לכם סך פלוני ולקטו לי ירק היום, שבאופן שכזה אצל פועל אין שכרו כדמי שביעית. 56) כלומר, ששכרו של הפועל אינו אלא כדי חייו, אבל שכרם של החמרים גדול ביותר.

יד. הַלּוֹקֵחַ מִן הַנַּחְתּוֹם כִּכָּר בְּפוּנְדְּיוֹן, וְאָמַר לוֹ בִּשְׁעַת לְקִיחָה: כְּשֶׁאֲלַקֵּט יַרְקוֹת שָׂדֶה[57] אָבִיא לְךָ בּוֹ[58] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר, וְאוֹתוֹ הַכִּכָּר הֲרֵי הוּא כְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[59]. וְאִם לָקַח מִמֶּנּוּ סְתָם[60] - לֹא יְשַׁלֵּם לוֹ מִדְּמֵי שְׁבִיעִית[61], שֶׁאֵין פּוֹרְעִין חוֹב מֵהֶזֵּן[62].

57) של שביעית. וכאן כתב "ירקות", שאפילו בפירות שביעית עצמם, מותר. 58) בכיכר. 59) שהרי הוא חליפי שביעית. והר"ש שם פירש על פי הירושלמי, ששניהם נותנים זה לזה מתנות חינם. 60) מבלי לומר לו בשעת לקיחה "אביא לך בו", כנ"ל. 61) וכל שכן מפירות שביעית עצמן. 62) שכיוון שלקח סתם, נתחייב לו מעות, וכשנותן לו דמי שביעית, נמצא פורע חובו בהן.

טו. אוֹכְלִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּטוּבָה[63] וְשֶׁלֹּא בְּטוּבָה[64]. בְּטוּבָה כֵּיצַד? שֶׁיִּתֵּן לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית כְּמוֹ שֶׁעָשָׂה עִמּוֹ טוֹבָה שֶׁנָּתַן לוֹ, אוֹ שֶׁיַּכְנִיסוֹ לְגִנָּתוֹ לֶאֱכֹל כְּמִי שֶׁעָשָׂה לוֹ טוֹבָה. וּמִי שֶׁנָּתְנוּ לוֹ פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בְּמַתָּנָה אוֹ שֶׁנָּפְלוּ לוֹ בִּירֻשָּׁה[65] - הֲרֵי זֶה אוֹכְלָם כְּדֶרֶךְ שֶׁאוֹכֵל פֵּרוֹת שֶׁאוֹסֵף אוֹתָן הוּא בְּעַצְמוֹ מִן הַשָּׂדֶה[66].

63) ומותר לעשות כן אף על פי שיכיר לו טובה עבור הפירות שנתן לו, שאין זו נקראת סחורה בפירות שביעית. 64) השמיענו בזה להוציא מדברי ר' יהודה אליבא דבית הלל שאין אוכלין אלא בטובה, שלא יתרגל להיכנס לשדה חבירו שלא מדעתו - השמיענו שאין לחשוש לכך. 65) והרואה חושב שנתנו לו במתנה. 66) במשנה שם: "רבי אליעזר אומר יינתנו לאוכליהן", וכתב רבינו בפירוש המשנה שם, שר' אליעזר סובר כבית שמאי שאין אוכלים פירות שביעית בטובה, ולפיכך אמר: "יינתנו לאוכליהן", ש"לא יתייחד לבדו באכילתן מפני שיהיה אוכל בטובה" (כלומר, יחזיק טובה למי שנתנם לו), וגם חכמים החולקים עליו אמרו לו לפי שיטתו, אבל לפי מה שאנו פוסקים כבית הלל שאוכלים פירות שביעית בטובה, אוכלם כדרך שאוכל פירות שאוסף אותם הוא בעצמו מן השדה.

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבאר שפירות שביעית אין אוכלין מהן אלא כל זמן שאותו המין מצוי, בשדה. אילן שעושה פירות ב' פעמים בשנה. ואם מבערין הדמים. ג' ארצות לביעור וששלשתן חשובות כאחת לקצת פירות. המוליך פירות ממקום שכלו למקום שלא כלו. אי זהו שעת הביעור לעלין. עד מתי יהיה אדם מלקט עשבים לחים בשביעית. הקטף אין לו שביעית, והכובש ורד שביעית בשמן ששית.

א. פֵּרוֹת[2] שְׁבִיעִית - אֵין אוֹכְלִין מֵהֶן אֶלָּא כָּל זְמַן שֶׁאוֹתוֹ הַמִּין[3] מָצוּי בַּשָּׂדֶה. שֶׁנֶּאֱמַר: וְלִבְהֶמְתְּךָ וְלַחַיָּה אֲשֶׁר בְּאַרְצֶךָ תִּהְיֶה כָּל תְּבוּאָתָהּ לֶאֱכֹל; כָּל זְמַן שֶׁחַיָּה אוֹכֶלֶת מִמִּין זֶה מִן הַשָּׂדֶה - אַתָּה אוֹכֵל[4] מִמַּה שֶּׁבַּבַּיִת; כָּלָה לְחַיָּה מִן הַשָּׂדֶה - חַיָּב לְבַעֵר אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַבַּיִת. וְזֶהוּ בִּעוּר[5] שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית.

2) ספרא פרשת בהר (פרק א הלכה ח). וראה בפסחים נב: 3) ראה להלן הלכה ד. 4) [בבבלי (פסחים נב: תענית ו: ונדה נא:) אמרו "האכל לבהמתך", הרי שהמדובר באוכלי בהמה, שהרי אוכלי אדם אין מאכילים אותם לבהמה (למעלה פ"ה הלכה ה). וראה במעשה רוקח. אבל בספרא (שם) אמרו: "ולבהמתך ולחיה, מה תלמוד לומר, ומה אם חיה שאינה ברשותך, הרי היא אוכלת, בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל. ומה אם חיה שאינה ברשותך, הרי היא אוכלת, בהמה שהיא ברשותך אינו דין שתאכל, אילו כן הייתי אומר יכנוס לבהמה ותהא אוכלת לעולם, (ו)מה אני מקיים ביעור פירות שביעית, בפירות אדם, אבל בהמה תהיה אוכלת לעולם, וכשהוא אומר ולבהמתך ולחיה, מקיש בהמה לחיה, כל זמן שחיה אוכלת בשדה, בהמה אוכלת בבית. כלה לחיה שבשדה, כלה לבהמתך שבבית" (סוף הברייתא גם בירושלמי שביעית פ"ט הלכה ב), הרי שפשוטו של מקרא באדם ובאוכלי אדם, ונראה שלמדו כן מהמשך הפסוקים שם: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה, לך ולעבדך ולאמתך ולשכירך ולתושבך הגרים עמך, ולבהמתך ולחיה אשר בארצך תהיה כל תבואתה לאכול", ודרשו כן: "והיתה שבת הארץ לכם לאכלה וגו' ולחיה אשר בארצך", אם החיה אוכלת בשדה, אתה אוכל בבית. ואם לאו, אינך אוכל (ומכאן שאף־על־פי שאין מאכילים אוכלי אדם לבהמה — אם הלכה מאיליה, אין חייבים להחזירה (למעלה פ"ה שם), לפי שפשטות הכתוב היא באוכלי אדם, ואף־על־פי־כן החיה אוכלת, ורק מיתור המלה "ולבהמתך", דרשו איסור גם לבהמה, כלומר, לאוכלי בהמה. ולכן כתב רבינו להלן (הלכה ו): "וכשם שמבער אוכלי אדם, כך מבער אוכלי בהמה", לפי שעיקר הכתוב באוכלי אדם, כנ"ל]. 5) הנזכר בשביעית פ"ט משנה ב, ועיין שם בפירוש המשנה.

ב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהָיוּ לוֹ גְּרוֹגְרוֹת[6] שְׁבִיעִית בְּתוֹךְ בֵּיתוֹ - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁהַתְּאֵנִים בָּאִילָנוֹת בַּשָּׂדֶה; כָּלוּ הַתְּאֵנִים מִן הַשָּׂדֶה[7] - אָסוּר לֶאֱכֹל מֵאוֹתָן שֶׁבַּבַּיִת, אֶלָּא מְבַעֵר אוֹתָן[8].

6) תאנים מיובשות. 7) ראה להלן הלכה יא, שזמנם בחנוכה. 8) כבהלכה הסמוכה.

ג. הָיוּ[9] לוֹ פֵּרוֹת מְרֻבִּין[10] - מְחַלְּקָן מְזוֹן שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[11]. וְאָסוּר לֶאֱכֹל אַחַר הַבִּעוּר

1 בֵּין לָעֲנִיִּים בֵּין לָעֲשִׁירִים[12]. וְאִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין
2 בִּשְׁעַת הַבִּעוּר - שׁוֹרֵף בָּאֵשׁ[13] אוֹ מַשְׁלִיךְ לְיָם הַמֶּלַח
3 וּמְאַבְּדָן לְכָל דָּבָר שֶׁמְּאַבֵּד.

9) שביעית שם משנה ח. 10) שאינו יכול לאכלם בעצמו. והמדובר ביום האחרון שלפני זמן הביעור, ראה להלן. 11) שהרי המדובר ביום האחרון, שאין סיפק בידם לאכול יותר משלש סעודות. 12) במשנה שם: "ועניים אוכלין אחר הביעור, אבל לא עשירים, דברי רבי יהודה. רבי יוסי אומר, אחד עניים ואחד עשירים, אוכלין אחר הביעור". ולפני רבינו היתה הגירסא בדברי רבי יוסי, שהלכה כמותו, "אין אוכלין אחר הביעור". וכן נראה מפירוש המשנה שם פ"ה משנה ג. וכן גרס גם הירא"ם (סימן קפו). וראה בפירוש הרמב"ן על התורה ויקרא כה, ז. 13) שמה שהתירו לחלק פירות שביעית לכל אחד, כנ"ל, זה אינו אלא קודם שכלה לחיה מן השדה, אבל כשכלה מן השדה, שורף את הפירות או מאבדן, ולפי־זה ביעור פירושו כמשמעו, לבער מן העולם. וכן דעת הראב"ד, וראה בפי"א מהלכות מעשר שני הלכה ח. אבל יתר הראשונים חולקים ומפרשים שביעור היינו הפקר לכל מי שירצה. ובתוספתא שם פ"ח הלכה ב: "מי שיש לו פירות לחלק וכו', מחלק מהן לשכניו ולקרוביו וליודעיו, ומוציא ומניח על ביתו ואומר: אחינו בית ישראל, כל מי שצריך ליטול יבוא ויטול, חוזר ומכניס לתוך ביתו ואוכל והולך עד שעה שיכלו". ולדעת יתר הראשונים פירושו, שיאכל אפילו בעצמו את הפירות לאחר הפקר, עד שיכלו הפירות. אבל לדעת רבינו פירושו, שאוכל מן הפירות לאחר חלוקה, עד שיכלו לחיה מן השדה, ואחר כך מקיים מצות ביעור, דהיינו, שריפה או איבוד אחר (תוספתא כפשוטה), וראה בכסף־משנה.

4 ד. הָיוּ[14] לוֹ צְמוּקִין שֶׁל שְׁבִיעִית, וְכָלוּ הָעֲנָבִים מִן
5 הַשָּׂדֶה מִן הַגְּנוֹת וְהַפַּרְדֵּסִים שֶׁהֵן הֶפְקֵר[15], אַף עַל
6 פִּי שֶׁעֲדַיִן יֵשׁ עֲנָבִים בַּגְּפָנִים שֶׁבְּתוֹךְ הַחֲצֵרוֹת - אֵינוֹ
7 אוֹכֵל מִן הַצְּמוּקִין מִפְּנֵי עֲנָבִים אֵלּוּ שֶׁבַּחָצֵר, לְפִי
8 שֶׁאֵינָן מְצוּיִין לַחַיָּה[16]. אֲבָל אִם יֵשׁ עֲנָבִים קָשִׁים[17]
9 בְּיוֹתֵר, שֶׁאֵינָן נִגְמָרִין אֶלָּא בְּסוֹף הַשָּׁנָה - הֲרֵי זֶה
10 אוֹכֵל מִן הַצְּמוּקִין בִּשְׁבִילָן. וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּזֶה[18].

14) שם משנה ד: "אוכלים על המופקר ולא על השמור". וכחכמים ולא כרבי יוסי. 15) ויכולה חיה לאכול מהן. 16) וכיון שכלה לחיה מן השדה, חייב לכלות מן הבית, כנ"ל. 17) משנה שם: "אוכלין על הטפיחין". ובפירוש המשנה: "קבוץ טפיח, והם הגרגרים הקשים ממיני התבואה והקטניות וכו' וישארו בארץ ימים רבים לרוב יבישותם וחוזקתם". וכן הוא בפסחים נג. "תנו רבנן, אוכלין בענבים עד שיכלו דליות של אוכל, אם יש מאוחרות מהן (כלומר, ענבים קשים כדלהלן), אוכלין עליהן". 18) שהרי טפיחין הוא שם כולל לכל הדברים הקשים, כנ"ל.

11 ה. אֵילָן[19] שֶׁעוֹשֶׂה פֵּרוֹת שְׁתֵּי פְּעָמִים בַּשָּׁנָה[20], וְהָיוּ
12 לוֹ מִפֵּרוֹתָיו הָרִאשׁוֹנוֹת - הֲרֵי זֶה אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן
13 שֶׁפֵּרוֹת שְׁנִיּוֹת מְצוּיוֹת בַּשָּׂדֶה; שֶׁהֲרֵי מֵאוֹתוֹ הַמִּין
14 בַּשָּׂדֶה. אֲבָל פֵּרוֹת הַסְּתָו - אֵין אוֹכְלִים[21] בִּשְׁבִילָן,
15 מִפְּנֵי שֶׁדּוֹמִין לְפֵרוֹת שֶׁל שָׁנָה אַחֶרֶת.

19) שם. 20) שם: "אוכלין וכו', ועל הדופרא". "והיא מילה מורכבת: דו פרי" (פירוש המשנה שם). 21) שם, כחכמים ולא כרבי יהודה.

16 ו. הַכּוֹבֵשׁ[22] שְׁלֹשָׁה כְּבָשִׁים[23] בְּחָבִית אַחַת - כֹּל
17 שֶׁכָּלָה מֵינוֹ מִן הַשָּׂדֶה יְבַעֵר מֵינוֹ מִן הֶחָבִית[24]. וְאִם
18 הִתְחִיל[25] בָּהּ - הֲרֵי הַכֹּל כִּמְבֹעָר[26]. וּכְשֶׁשֵּׁם[27] שֶׁמְּבַעֵר
19 אָכְלֵי אָדָם, כָּךְ מְבַעֵר אָכְלֵי בְּהֵמָה מִן הַבַּיִת, וְאֵינוֹ
20 מַאֲכִילָן לַבְּהֵמָה אִם כָּלָה אוֹתוֹ הַמִּין מִן הַשָּׂדֶה.

22) שם משנה ה, כרבן גמליאל ולא כרבי אליעזר ורבי יהושע. שהרי אמרו במשנה שם על דברי רבן גמליאל: "והלכה כדבריו". וכן הוא בספרא שם פ"ג הלכה ה, ובפסחים נב. וראה פירוש המשנה שם, ובמבוא להלכות הירושלמי להרמב"ם עמוד ז. 23) שזמני ביעורם שונים. 24) אבל את שני הכבשים האחרים, אינו חייב לבער. ואף־על־פי שהמין הזה שכלה מן השדה, נתן טעם ביתר המינים — כיון שנתן בהם טעם לפני זמן הביעור, הרי הטעם כמבוער, ואינו אוסר (רמב"ן לויקרא כה, יב) וראה בתוספות פסחים שם ד"ה הכובש, ולהלן הלכות כא־כב. 25) ירושלמי שם. 26) [כלומר, הרי כל התערובות כאילו כלה מינה מן השדה, ואסורה, והמדובר כאן כששלשת הכבשים שווים כולם בגדלם ובמדתם, ויש כאן "חד בתרי", כלומר, שנים של היתר, נגד אחד של איסור. ולדעת רבינו "בטעמו ולא ממשו" אין איסור מן התורה (פט"ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה א), והרי זה כמי שאינו, ואינו מתחייב בביעור. אבל אם התחיל לאכול מן ההיתר, אם כן מעתה אין כאן "חד בתרי", ואינו בטל מן התורה (ראה שם הלכה ד, שדקדק רבינו לכתוב "אם היה חלב האליה כשנים בחלב הכליות, הרי הכל מותר מן התורה", ועיין בפמ"ג בשער התערובת חלק א ד"ה והנה יבש ביבש, וראה למעלה פי"ד מהלכות תרומות הלכה ז ובמה שכתבנו שם), והרי הוא כנמצא בעין, וחייב לבערו. וראה ברדב"ז ובמראה הפנים שם. ועיין עוד להלן הלכות כא־כב]. 27) ספרא שם, פ"א הלכה ח. וראה למעלה הלכה א.

21 ז. וּכְשֶׁשֵּׁם[28] שֶׁמְּבַעֵרִין אֶת הַפֵּרוֹת, כָּךְ מְבַעֵרִין אֶת
22 הַדְּמִים[29]. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁמָּכַר רִמּוֹנִים שֶׁל שְׁבִיעִית
23 וַהֲרֵי הוּא אוֹכֵל בִּדְמֵיהֶן[30], וְכָלוּ הָרִמּוֹנִים מִן
24 הָאִילָנוֹת שֶׁבַּשָּׂדֶה וְנִשְׁאַר אֶצְלוֹ מִן הַדָּמִים שֶׁמָּכַר
25 בָּהֶן[31] - חַיָּב לְבַעֵרָן.

28) שם בפ"ז משנה א: "כל שהוא מאכל אדם ומאכל בהמה וכו', יש לו שביעית ולדמיו שביעית, יש לו ביעור ולדמיו ביעור" (כסף־משנה). 29) שהרי נתפשו בקדושת שביעית, ונעשו כפירות עצמן (למעלה פ"ו הלכה ו). 30) שקונה בהם מאכלים. 31) כלומר, שמכר תמורתם רימוני שביעית.

26 ח. כֵּיצַד עוֹשֶׂה? קוֹנֶה[32] בָּהֶן מַאֲכָלוֹת וּמְחַלְּקָן מְזוֹן

שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[33]; אוֹ יַשְׁלִיכֵם[34] לְיָם הַמֶּלַח, אִם לֹא מָצָא אוֹכְלִין.

32) ואינו נותן הדמים עצמם, שמא לא יקנו בהם מאכלים, ונמצא שלא ביער אותם (רדב"ז). 33) כנ"ל בהלכה ג. 34) שם.

ט. שָׁלֹשׁ[35] אֲרָצוֹת לַבְּעוּר: אֶרֶץ יְהוּדָה כֻּלָּהּ[36], הָהָר וְהַשְּׁפֵלָה וְהָעֵמֶק - אֶרֶץ אַחַת. עֵבֶר הַיַּרְדֵּן[37] כֻּלּוֹ, שְׁפֵלַת לוֹד וְהַר שְׁפֵלַת לוֹד וּמִבֵּית חוֹרוֹן עַד הַיָּם[38] - אֶרֶץ אַחַת. וְהַגְּלִיל כֻּלּוֹ, הָעֶלְיוֹן וְהַתַּחְתּוֹן וּתְחוּם טְבֶרְיָא - אֶרֶץ אַחַת. וְאוֹכְלִין בְּכָל אַחַת וְאַחַת[39] מִשְּׁלָשְׁתָּן עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבָּהּ[40].

35) שם פ"ט משנה ב. 36) כלומר, על שלשת חלקיה: ההר והשפלה והעמק. 37) כלומר, המערבי. והוא מרכז הארץ, בין הגליל ויהודה (תוספות רעק"א בשם כפתור ופרח). 38) צ"ל עד הים (שבת הארץ). וכן הוא במשנה. 39) שם משנה ג, כתנא־קמא ולא כרבי שמעון. 40) כלומר, עד שיכלה המין מן השדה של החלק האחרון משלשת חלקי כל ארץ וארץ, וראה בפירוש המשנה.

י. כֵּיצַד? הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת בְּאֶרֶץ יְהוּדָה - אוֹכֵל מֵהֶן כָּל זְמַן שֶׁיֵּשׁ מֵאוֹתוֹ הַמִּין בְּכָל אֶרֶץ יְהוּדָה[41] כֻּלָּהּ[42]. וְכֵן אִם הָיוּ לוֹ פֵּרוֹת גְּלִיל[43], וְכֵן בְּעֵבֶר הַיַּרְדֵּן.

41) שגדלו בארץ יהודה, ראה להלן הלכה יב. 42) אפילו אם משני חלקי הארץ כבר כלה המין מן השדה. וראה בפירוש המשנה. 43) שגדלו בגליל, כנ"ל.

יא. וְשָׁלֹשׁ[44] אֲרָצוֹת אֵלּוּ - כֻּלָּן חֲשׁוּבוֹת כְּאֶרֶץ אַחַת[45] לֶחָרוּבִין וְלַזֵּיתִים וְלַתְּמָרִים. וְאוֹכְלִין[46] בַּתְּמָרִים עַד שֶׁיִּכְלֶה הָאַחֲרוֹן שֶׁבְּצוֹעַר[47]. וְאֵימָתַי הוּא כָּלֶה? עַד הַפּוּרִים[48]. וְאוֹכְלִין בַּזֵּיתִים עַד הָעֲצֶרֶת[49], וּבַעֲנָבִים[50] - עַד הַפֶּסַח שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[51], וּבַגְּרוֹגָרוֹת - עַד הַחֲנֻכָּה[52].

44) במשנה שם: "וכל הארצות כאחת לזיתים ולתמרים", ובירושלמי שם "תני אף לחרובין". 45) שאוכלין בגליל אף־על־פי שכלה בגליל, כל זמן שלא כלה באחת משתי הארצות הנ"ל. שאף־על־פי שאין חיה שבארץ אחת יוצאה לאכול פירות שבארץ אחרת – ידוע היה כי לפירות אלו הן יוצאות למדינה אחרת (תפארת ישראל). 46) ברייתא בפסחים נג. 47) היא קרובה ליריחו עיר התמרים, ומצויים בה תמרים אף־על־פי שכלו ממקום אחר. 48) שם, בשם ר' יוחנן, וכפירוש ר"ח ולא כרש"י. 49) חג השבועות. 50) ענבים לא נזכרו לא במשנה ולא בירושלמי בקשר למה שאמרו ששלש ארצות אלו כולן חשובות כאחת וכן לא נזכרו גרוגרות. ויתכן כי הזמנים ההם הם הזמנים המאוחרים בפירות האלה (ר"ש שם). 51) זה מכוון לכל הזמנים שנכתבו למעלה: פורים, עצרת ופסח. 52) של מוצאי שביעית, כנ"ל.

יב. הַמּוֹלִיךְ[53] פֵּרוֹת שְׁבִיעִית מִמָּקוֹם שֶׁכָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ, אוֹ מִמָּקוֹם שֶׁלֹּא כָּלוּ לְמָקוֹם שֶׁכָּלוּ - חַיָּב לְבַעֵר[54], לְפִי שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו חֲמָרֵי מָקוֹם שֶׁיָּצָא מִשָּׁם[55] וְחֲמָרֵי מָקוֹם שֶׁהָלַךְ לְשָׁם[56]. וּפֵרוֹת[57] הָאָרֶץ שֶׁיָּצְאוּ לְחוּצָה לָאָרֶץ - מִתְבַּעֲרִים בִּמְקוֹמָן, וְלֹא יַעֲבִירֵם מִמָּקוֹם לְמָקוֹם.

53) משנה שם נ: 54) שם, כתנא־קמא ולא כרבי יהודה. 55) אף־על־פי שאין דעתו לחזור. 56) שלא ישנה מפני המחלוקת, אבל אם דעתו לחזור למקומו, נוהג כאנשי מקומו בין להקל ובין להחמיר, והוא שלא יתראה בפני אנשי המקום שהוא בו, מפני המחלוקת (פ"ח מהלכות יום־טוב הלכה כ). 57) בברייתא שם נב: כתנא־קמא ולא כרבי שמעון בן אלעזר, שהרי אמרו שם: אמר ליה רב הונא בריה דרב איקא, הכי אמר רב אבהו, אין הלכה כרבי שמעון בן אלעזר. אמר רב ספרא, נקוט הא כללא דרב הונא בידך, דדייק וגמר שמעתתא מפומיה דרביה כרחבה דפומבדיתא.

יג. כְּלָל[58] גָּדוֹל אָמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית: כֹּל שֶׁהוּא מַאֲכַל אָדָם אוֹ מַאֲכַל בְּהֵמָה אוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִין, אִם אֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, וְחַיָּב בַּבְּעוּר הוּא וְדָמָיו. כְּגוֹן עֲלֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה וַעֲלֵי הַדַּנְדָּנָה[59] וְהָעֲלָשִׁין מֵאֹכֶל אָדָם, וּכְגוֹן הַחוֹחִים וְהַדַּרְדָּרִין מֵאֹכֶל הַבְּהֵמָה, וּכְגוֹן אַסְפָּסֵט וְקוֹצָה מִמִּין הַצּוֹבְעִין. וְאִם הָיָה מִתְקַיֵּם[60] בָּאָרֶץ, כְּגוֹן הַפּוּאָה וְהָרִכְפָּה מִמִּין הַצּוֹבְעִין, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ לוֹ שְׁבִיעִית וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית - אֵין לָהֶם בִּעוּר וְלֹא לִדְמֵיהֶם, שֶׁהֲרֵי מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ[61], אֶלָּא נֶהֱנִין וְצוֹבְעִין בּוֹ עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה[62].

58) שביעית פ"ז משנה א. 59) היא "נענע", "מינטא" בלע"ז. 60) שם משנה ב. וראה בהלכה הסמוכה. 61) ולא נתחייב לבער אלא דבר הכלה לחיה מן השדה. 62) צריך לומר: "אחר ראש השנה", כחכמים ולא כרבי מאיר (חזון־איש).

יד. וְכֹל[63] שֶׁאֵינוֹ מְיֻחָד לֹא לְמַאֲכַל אָדָם וְלֹא לְמַאֲכַל בְּהֵמָה וְאֵינוֹ מִמִּין הַצּוֹבְעִים, הוֹאִיל וְאֵינוֹ לְעֵצִים[64] - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית, אֲבָל אֵין לָהֶם בִּעוּר[65], אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מִתְקַיֵּם בָּאָרֶץ[66], אֶלָּא נֶהֱנִין בּוֹ אוֹ בְּדָמָיו עַד רֹאשׁ הַשָּׁנָה[67]. כְּגוֹן עִקְּרֵי הַלּוּף הַשּׁוֹטֶה וְעִקַּר הַדַּנְדָּנָה וְהָעַקְרְבָּנִין[68].

63) שם: "כל שאינו מאכל אדם, ומאכל בהמה, וממין הצובעין, ומתקיים בארץ וכו' אין לו ביעור ואין לדמיו ביעור". ומפרש רבינו, שמה שאמרו "ומתקיים בארץ", זה לא עולה על אלה שאינם מאכל אדם ומאכל בהמה וממין הצובעין, שכל אלה אין להם ביעור אפילו אם אינו מתקיים בארץ, אלא זה עולה על מין הצובעין הפואה והרכפא, ראה הלכה הקודמת. 64) שלא חשב עליהם לעצים, ועצים אין בהם קדושת שביעית, כנ"ל בפ"ה הלכה כא. 65) שהרי נאמר: "ולבהמתך ולחיה אשר בארצך", ולא נצטוינו לבער אלא את הראוי לבהמה. 66) וכל זה לענין ביעור, אבל

קדושת שביעית חלה עליו, כנ"ל. 67) גם כאן צריך לומר: "אחר ראש השנה", כנ"ל. 68) מין עשב. ובמשנה שם נזכרים גם "והחלבצין והבוכריה", ולא הזכירם כאן, לפי שאינם ידועים (ראה בפירוש המשנה שם).

1 **טו. קְלִפֵּי[69] רִמּוֹן וְהַגֵּץ[70] שֶׁלּוֹ, קְלִפֵּי אֱגוֹזִים[71]**
2 **וְהַגַּרְעִינִין[72] - יֵשׁ לָהֶם שְׁבִיעִית וְלִדְמֵיהֶם שְׁבִיעִית[73],**
3 **אֲבָל אֵין לָהֶם בִּעוּר[74] וְלֹא לִדְמֵיהֶם. לוּלְבֵי זְרָדִים[75]**
4 **וְהֶחָרוּבִים - יֵשׁ לָהֶם וְלִדְמֵיהֶם שְׁבִיעִית[76] וּבִעוּר[77].**
5 **לוּלְבֵי הָאֵלָה וְהַבָּטְנָה[78] וְהָאֲטָדִין[79] - יֵשׁ לָהֶן**
6 **וְלִדְמֵיהֶן שְׁבִיעִית[80], אֲבָל אֵין לָהֶם[81] בִּעוּר[82]; אֲבָל**
7 **לֶעָלִים שֶׁלָּהֶן יֵשׁ בִּעוּר[83].**

69) שם, משנה ג. 70) הפרח. 71) היינו הקליפה הירוקה שראויה לצביעה, אבל הקליפה הקשה, הרי היא כעצים (רדב"ז). 72) של שאר פירות, ולא של אגוזים שהרי אין להם גרעינים (כסף־משנה). 73) כיון שהם ראויים לצביעה. וראה למעלה בפ"ה הלכה כא. 74) אין זה מפורש במשנה שם. וכנראה שלמד כן מן הירושלמי שם. והטעם בזה שכל אלה מתקיימים בארץ ("משנה ראשונה" ותוספות אנשי־שם, ועיין כסף־משנה ותוספות יום־טוב). 75) שם משנה ה. והם: "פרחי ענפים שזמרו אותם מן הגפנים" (פירוש המשנה). 76) שהם מאכל אדם. 77) כן צריך להיות (מהר"י קורקוס). וכן הוא בספרים מדוייקים (רדב"ז ומלאכת שלמה). וכן הוא במשנה שם. ועיין שם במלאכת שלמה. 78) "פסתאק וקבוצו (כלומר, לשון רבים שלו) בטנים" (פירוש המשנה). 79) "מין ממיני הקוצים (ראה למעלה הלכה יג) שצומחין בו גרגרים שחורים קשים כמו אפונים, ונאכלים" (שם). 80) שהם ראויים לאוכל אדם (רדב"ז). 81) ולדמיהם. 82) שהם מתקיימים באילנות ואינם נושרים. 83) שם: מפני שנושרין מאביהן. ובפירוש המשנה: נופלין מהענפים שהם מיוחסים אליהם כיחס אב לבן.

8 **טז. אֵיזוֹ הִיא שְׁעַת בִּעוּר הֶעָלִין? בְּעֵת שֶׁיִּבּוֹלוּ[84]**
9 **וְנוֹשְׁרִין מֵאִילָנוֹתֵיהֶן[85]. עֲלֵי זֵיתִים[86] וַעֲלֵי קָנִים וַעֲלֵי**
10 **חָרוּבִין - אֵין לָהֶם בִּעוּר, לְפִי שֶׁאֵינָן נוֹבְלוֹת וְכָלוֹת.**

84) וזהו "כלה לחיה מן השדה" שלהם. 85) ראה בפ"ז משנה ה, ובפירוש המשנה שם. 86) תוספתא שם פ"ה הלכה יב. ובפרק ט שם משנה ו "עלי קנים ועלי גפנים עד שישרו מאביהן". הרי שיש ביעור לעלי קנים. אולם בירושלמי שם אמרו: "ר' אבין בשם ר' יוחנן, לית כאן עלי קנים אלא עלי גפנים".

11 **יז. וְעַד מָתַי[87] יִהְיֶה אָדָם רַשַּׁאי לְלַקֵּט[88] עֲשָׂבִים**
12 **לַחִין בַּשְּׁבִיעִית? עַד שֶׁיִּיבַשׁ הַמָּתוֹק[89]. וּיגַבֵּב עֲשָׂבִים**
13 **יְבֵשִׁים - עַד שֶׁתֵּרֵד רְבִיעָה שְׁנִיָּה בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[90].**

87) משנה שם. 88) "אוסף העשבים הלחים נקרא מלקט, ואוסף היבשים נקרא מגבב" (פירוש המשנה). 89) פרי מר, הנקרא מתוק בלשון סגי נהור, וראה למעלה בפ"ב הערה יג. 90) ראה למעלה בהלכה יא.

14 **יח. וְעַד מָתַי[91] יִהְיוּ הָעֲנִיִּים מֻתָּרִין לְהִכָּנֵס בַּפַּרְדֵּסוֹת**
15 **בְּמוֹצָאֵי שְׁבִיעִית לֶאֱסֹף פֵּרוֹת שְׁבִיעִית?[92] עַד שֶׁתֵּרֵד**
16 **רְבִיעָה שְׁנִיָּה[93].**

91) שם משנה ז. 92) ואף־על־פי־כן נקטו לשון "עניים", לפי שפירות שביעית כולם עניים אצלם (רדב"ז). 93) שאז כלים הפירות, וזהו שעת ביעורם, וראה בר"ש. וראה למעלה פ"א מהלכות מתנות עניים הלכה יא.

17 **יט. הַוֶּרֶד[94] וְהַכֹּפֶר[95] וְהַלֹּטֶם - יֵשׁ לָהֶן וְלִדְמֵיהֶן**
18 **שְׁבִיעִית[96]. הַקְּטָף[97], וְהוּא שְׂרָף[98] הַיּוֹצֵא מֵהָאִילָנוֹת**
19 **מִן הֶעָלִים וּמֵהָעִקָּרִים[99] - אֵין לוֹ שְׁבִיעִית[100]. וְהַיּוֹצֵא**
20 **מִן הַפַּגִּים - יֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.**

94) שם פ"ז משנה ו. 95) הוא אשכול הכופר הנזכר בשיר־השירים א, יד. ויש אומרים שהוא גרופלי, כלומר, נעגאלאך (פירוש המשנה). 96) כיון שהם פירות. ומשנתנו הובאה בנדה ח. ונוסף שם: "יש להן ביעור ולדמיהן ביעור". 97) שם. 98) כלומר, שם האילן: קטף. והשרף היוצא ממנו הוא הצרי הנזכר בברייתא בכריתות ו. (וראה בפ"ב מהלכות כלי המקדש הלכה ד). ואף השרף נקרא קטף על שם האילן. וראה בנדה שם, ובתוספות שם ד"ה קטף. 99) הגזע והענפים. 100) קדושת שביעית. וכן אמרו בנדה שם: "עד כאן לא פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר (הסובר בערלה פ"א משנה ז, המעמיד בשרף ערלה אסור), אלא בקטפא דאווזא, אבל בקטפא דפירא מודו ליה. דתנן, אמר רבי יהושע, שמעתי בפירוש שהמעמיד בשרף העלין, בשרף העיקרין מותר, בשרף הפגין אסור מפני שהוא פרי".

21 **כ. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בְּאִילַן מַאֲכָל[101]; אֲבָל**
22 **בְּאִילַן סָרָק, אַף הַיּוֹצֵא מִן הֶעָלִין וּמִן הָעִקָּרִים -**
23 **כַּפְּרִי שֶׁלָּהֶן[102], וְיֵשׁ לוֹ וּלְדָמָיו שְׁבִיעִית.**

101) שם: "ואיבעית אימא, כי פליגי רבנן עליה דרבי אליעזר באילן העושה פירות (שלדבריהם יש הבדל בין שרף היוצא מן העלים לבין שרף היוצא מן הפגים, כנ"ל, ולדעת רבי אליעזר בשניהם אסור), אבל באילן שאינו עושה פירות, מודו דקטפו זהו פריו, דתנן רבי שמעון אומר אין לקטף שביעית, וחכמים אומרים יש לקטף שביעית מפני שקטפו זהו פריו". 102) שהרי אין להם פרי אחר.

24 **כא. הַכּוּבֵּשׁ[103] וֶרֶד שְׁבִיעִית[104] בַּשֶּׁמֶן שֶׁל שִׁשִּׁית -**
25 **יְלַקֵּט אֶת הַוֶּרֶד[105], וְהַשֶּׁמֶן[106] מֻתָּר[107]. כְּבָשׁוּ[108] בְּשֶׁמֶן**
26 **שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[109] - חַיָּב לְבַעֵר הַשֶּׁמֶן[110]; שֶׁהֲרֵי**
27 **הַוֶּרֶד יָבֵשׁ הוּא[111], וּכְבָר נִתְחַיֵּב בַּבִּעוּר[112].**

103) שם משנה ז, ותוספתא שם פ"ה הלכות יג־יד. 104) ירושלמי שביעית סוף פ"ז. 105) ויאכלנו בקדושת שביעית. 106) תוספתא שם. 107) "מפני שלא יכנס כח הורדין וטעמם בשמן, שהשמן הוא ישן והורד חדש, אלא אם יניחהו זמן רב" (פירוש המשנה). 108) את הורד של שביעית. 109) במוצאי שביעית, שאז הורד ישן, ונותן טעם בשמן. 110) כלומר: גם השמן, וכל־שכן הורד עצמו. וראה בתוספות אנשי־שם. 111) מחמת יושנו, ויש

בכוחו לתת טעם בשמן החדש. 112) [המדובר כשנתערב לפני זמן הביעור (ראה בהלכה הסמוכה), ואף־על־פי־כן חייב לבער, ואין זה דומה למה שכתבנו למעלה (הלכה ו) בדין שלשה כבשים, שטעם המעורב הוא כמבוער, לפי ששם לא נשאלה השאלה לפני זמן הביעור, שהרי כולם פירות שביעית, אלא לאחר זמן הביעור, ומכיון שנתערב קודם – הרי הוא כמבוער. אבל כאן, שהשמן אינו מזיתי שביעית, ונתעוררה השאלה עכשיו אם יש לאכול השמן בקדושת שביעית או לא, ונפסקה ההלכה שחייבים לאכלו כפירות שביעית – כשבא זמן הביעור, מתחייב הוא ממילא בביעור, כיון שהחזקנו אותו עד עכשיו כפירות שביעית].

1 **כב. חָרוּבִין[113] שֶׁל שְׁבִיעִית שֶׁכְּבָשָׁן בְּיֵין שִׁשִּׁית[114]**
2 **אוֹ בְּיֵין מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[115] - חַיָּב לְבַעֵר הַיַּיִן; שֶׁהֲרֵי**
3 **טַעַם פֵּרוֹת שְׁבִיעִית בּוֹ[116]. זֶה הַכְּלָל[117]: פֵּרוֹת**
4 **שְׁבִיעִית שֶׁנִּתְעָרְבוּ בְּפֵרוֹת אֲחֵרוֹת, מִין בְּמִינוֹ - בְּכָל**
5 **שֶׁהוּא[118], וְשֶׁלֹּא בְּמִינוֹ - בְּנוֹתֵן טַעַם[119].**

113) שם. 114) [הרי המדובר לפני זמן הביעור, ראה למעלה]. 115) [אף לפני זמן הביעור, כנ"ל, שכיון שנפסקה ההלכה שהשמן נתקדש בקדושת שביעית – נתחייב גם בביעור]. 116) שהחרוב, אף־על־פי שהוא חדש, יש בו כח לתת טעם גם ביין ישן. 117) משנה שם. 118) היינו בנתערב לפני זמן הביעור. והרי זה כדבר שיש לו מתירין, שהרי אפשר לאכלו בקדושה ולחלקו מזון שלש סעודות לכל אחד (רדב"ז כאן ובהלכות מאכלות אסורות שם הלכה ח). 119) היינו ורד ישן שנתערב בשמן חדש, או חרובים בין חדשים בין ישנים שנתערבו בשמן (ראה בהלכה הקודמת), והכל לפני זמן הביעור, וכמו שנתבאר למעלה.

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) יבאר שאסור לחזק ידי עוברי עבירה. ומה הם הכלים שהאומן רשאי למכרן בשביעית. אם מותר למכור אותם למי שאינו חשוד. שמוכר היוצר כדים רבים בחו"ל לישראל. אם מחזיקין ידי נכרים בשביעית. אם מותר ליקח פירות שביעית מע"ה. הלוקח לולב מעם הארץ בשביעית. ומי הוא חשוד לעשות סחורה בשביעית. החשוד על השביעית אם חשוד על המעשרות או בהיפך. החשוד אם הוא נאמן על אחרים. והכהנים אם חשודין על השביעית. הפטמין והצבעונין אם לוקחין מורסן מכל אדם.

6 **א. כְּדֶרֶךְ שֶׁאָסוּר לַעֲבֹד הָאָרֶץ בַּשְּׁבִיעִית[2], כָּךְ אָסוּר**
7 **לְחַזֵּק[3] יְדֵי יִשְׂרָאֵל שֶׁעוֹבְדִין אוֹתָהּ[4], אוֹ לִמְכֹּר לָהֶן**
8 **כְּלֵי עֲבוֹדָה; לְפִי שֶׁאָסוּר[5] לְחַזֵּק יְדֵי עוֹבְרֵי עֲבֵרָה[6].**

2) כנ"ל פ"א ה"א. 3) שביעית פ"ה מ"ט. 4) כגון שראהו חורש או זורע, לא יאמר לו תתחזק או תצליח, וקל־וחומר שאסור לסעדו בידיים. וראה להלן ה"ח. 5) שם. 6) "אמר הכתוב: לפני עור לא תתן מכשול. רצונו לומר, מי שסגרה עיניו, התאוה ויצר הרע, אל תעזור אותו להוסיף בעוורונו ותוסיף להרחיקו מן היושר. ומפני זה אסור לעזור עוברי עבירה, ולא יתקנו להם כלים, אבל ראוי לקלקל להם" (פירוש המשנה). [ומדברי רבינו כאן שכתב "כדרך שאסור לעבוד הארץ בשביעית, כך אסור לחזק וכו'", נראה שאיסור אחד לעובד ולמחזיק בידו (חוץ מן הלאו של "לפני עור לא תתן מכשול", שאינו אלא במחזק). והיינו ה'עשה' של "ושבתה הארץ" (למעלה פ"א ה"א) וכדעת מהרש"ל (בבא מציעא צ.) שאמירה לגוי בשביעית אסורה מן התורה, ועובר הישראל ב'עשה' זו, של "שבת שבתון יהיה לארץ". וזהו שכתב רבינו בפירוש המשנה הנ"ל "אבל ראוי לקלקל להם", כלומר, אם בידו לקלקל, חייב לקלקל משום 'עשה' של "ושבתה הארץ". אלא שמה שכתב בהלכה הסמוכה (ממס' שביעית פ"ה מ"ו) שאסור למכור לו המזרה, בזה אינו עובר על מצות־עשה של "ושבתה הארץ". ואין כאן אלא לאו של "לפני עור לא תתן מכשול". אולם בעבודה זרה טו, ב - נראה שבמוכר פרה חורשת לחשוד, אין משום שביתת הארץ, ואין איסור 'עשה' אלא בשדהו, ולא בשדה של אחרים, וצ"ע].

9 **ב. וְאֵלּוּ[7] כֵּלִים שֶׁאֵין הָאֻמָּן רַשַּׁאי לְמָכְרָן בַּשְּׁבִיעִית**
10 **לְמִי שֶׁחָשׁוּד[8] עַל הַשְּׁבִיעִית: מַחֲרֵשָׁה וְכָל כֵּלֶיהָ,**
11 **הָעֹל וְהַמִּזְרֶה[9] וְהַדֶּקֶר. זֶה הַכְּלָל: כֹּל שֶׁמְּלַאכְתּוֹ**
12 **מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית - אָסוּר לְמָכְרוֹ**
13 **לְחָשׁוּד; וְלִמְלָאכָה שֶׁאֶפְשָׁר שֶׁתִּהְיֶה אֲסוּרָה וְתִהְיֶה**
14 **מֻתֶּרֶת - מֻתָּר לְמָכְרוֹ[10] לְחָשׁוּד.**

7) שם, מ"ו. 8) 'ירושלמי' שם (ראה להלן ה"ד). 9) "הוא שיזרו בו את התבואה" (פירוש המשנה), ועבודה בשביעית בדבר התלוש אסורה מדרבנן, כדלהלן ה"ט. 10) שכיון שאפשר לתלות בהיתר, תולים אנו בהיתר (עבודה זרה, שם). וטעמו של דבר, שלעולם אינו עובר על "לפני עור לא תתן מכשול" אלא במכשול ודאי, ולא במכשול ספק ('משנה ראשונה', וכן כתב הריטב"א בעבודה זרה, שם). [וגם לפי מה שכתבנו למעלה, שחוץ מן הלאו הזה, ישנה גם מצות־עשה של "ושבתה הארץ", יתכן שאינו עובר על 'עשה' זו, אלא אם הוא עצמו עשה עבודה או באופן שסיועו היה ודאי].

15 **ג. כֵּיצַד?[11] מוֹכֵר הוּא לוֹ הַמַּגָּל[12] וְהָעֲגָלָה וְכָל**
16 **כֵּלֶיהָ. שֶׁאִם יִקְצֹר בּוֹ מְעַט[13] וְיָבִיא עַל הָעֲגָלָה**
17 **מְעַט[14] - הֲרֵי זֶה מֻתָּר; וְאִם יִקְצֹר כְּדֶרֶךְ הַקּוֹצְרִין[15]**
18 **אוֹ יָבִיא כָּל פֵּרוֹת שָׂדֵהוּ[16] - אָסוּר.**

11) שם. 12) שם: "מגל יד ומגל קציר". 13) כנ"ל פ"ד סוף ה"א. 14) כנ"ל שם הכ"ד. 15) כגון שקצר כל שדהו וכו' (למעלה שם). 16) שאפילו אם קצר מעט מעט, כיון שהביא כולם בביתו בבת אחת, הרי זה אסור (למעלה שם ושם). ולא הותר אלא לקצור מעט מעט ולהביאו לביתו לאכילה מעט מעט (שם).

19 **ד. וּמֻתָּר לִמְכֹּר סְתָם[17] לְמִי שֶׁאֵינוֹ חָשׁוּד אֲפִלּוּ דָבָר**
20 **שֶׁמְּלַאכְתּוֹ מְיֻחֶדֶת לִמְלָאכָה הָאֲסוּרָה בַּשְּׁבִיעִית;**
21 **שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁקָּנָה בַּשְּׁבִיעִית לַעֲשׂוֹת לוֹ מְלָאכָה**
22 **לְאַחַר שְׁבִיעִית.**

17) ב'ירושלמי' (שם ה"ג): "אלו כלים שאין האומן רשאי למוכרן בשביעית, לחשוד על השביעית, סתמן (= סתם בני

אדם שאינם ידועים לחשודים) מהו? (ו)ממה דתני (= לענין חשוד, ראה למעלה ה"ב) לאיסור ולהיתר מותר, הדא אמרה סתמן מותר".

1 **ה. הַיּוֹצֵר[18] מוֹכֵר[19] חֲמִשָּׁה כַּדֵּי שֶׁמֶן וַחֲמִשָּׁה עָשָׂר**
2 **כַּדֵּי יַיִן[20]. וּמֵתָּר לִמְכֹּר לְעוֹבֵד כּוֹכָבִים[21] יָתֵר מִזֶּה[22],**
3 **וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ שֶׁמָּא יִמְכֹּר לְיִשְׂרָאֵל[23]. וּמוֹכֵר כַּדִּים**
4 **רַבִּים לְיִשְׂרָאֵל בְּחוּצָה לָאָרֶץ[24], וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[25] שֶׁמָּא**
5 **יְבִיאֵם לָאָרֶץ.**

18) שם, מ"ז. והוא אומן העושה כלי חרס. 19) לישראל החשוד על השביעית, כנ"ל. 20) שם: שכן דרכו להביא מן ההפקר. כלומר: הרי מותר להביא כמות כזאת מן ההפקר, כנ"ל שם סוף הכ"ד. 21) אפילו בארץ. 22) 'ירושלמי' שם. מפני שאינם מצווים על שביתת הארץ. 23) שהרי "כל היכא דאיכא למיתלי תלינן", כנ"ל. 24) שאין שביעית נוהגת שם. 25) שהרי יש לתלות לקולא שלא יביאם לארץ.

6 **ו. וּמוֹכֵר[26] לְחָשׁוּד פָּרָה חוֹרֶשֶׁת בַּשְּׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי**
7 **אֶפְשָׁר לְשָׁחֲטָהּ. וּמוֹכֵר[27] לוֹ שָׂדֵהוּ, שֶׁהֲרֵי[28] אֶפְשָׁר**
8 **שֶׁיּוֹבִירָהּ. אֲבָל[29] לֹא יִמְכֹּר לוֹ שְׂדֵה הָאִילָן[30], אֶלָּא**
9 **אִם כֵּן פָּסַק עִמּוֹ עַל מְנָת שֶׁאֵין לוֹ בָּאִילָן.**
10 **וּמַשְׁאִילוֹ[31] סְאָה[32] לִמְדֹּד בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ**
11 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ גֹּרֶן[33], שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר שֶׁיִּמְדֹּד בָּהּ בְּתוֹךְ**
12 **בֵּיתוֹ[34]. וּפוֹרֵט[35] לוֹ מָעוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהוּא יוֹדֵעַ**
13 **שֶׁיֵּשׁ לוֹ פּוֹעֲלִים[36]. וְכֵלָן בְּפֵרוּשׁ - אֲסוּרִים[37].**

26) שם מ"ח, כבית הלל ולא כבית שמאי. 27) תוספתא שם, פ"ד ה"ה, ובבלי עבודה זרה שם, כבית הלל ולא כבית שמאי. 28) עבודה זרה, שם. 29) תוספתא שם סוף פ"ג. 30) שקרוב לודאי שיעשה באילן עבודות האסורות, וראה ב'תוספתא כפשוטה' שם. 31) משנה, שם. 32) מדה. 33) של פירות שביעית. ואסור למדוד פירות שביעית, כדי שלא יהא כסוחר בהם, כנ"ל פ"ו ה"ג. 34) ולא למכירה, ותולים להקל, כנ"ל. 35) "כגון שיקח ממנו דינר, ויתן לו מעות" (פירוש המשנה). 36) העושים עבודה האסורה בשביעית. ותולים להקל שאינו פורט עבור הפועלים, אלא לצרכו. 37) "כגון שאמר לו, מכור לי זו הפרה, אחרוש בה או אזרע בה זרע פלוני, ותן לי הסאה אמוד בה הזרע אשר דשתי" (שם).

14 **ז. וְכֵן מַשְׁאֶלֶת[38] אִשָּׁה לַחֲבֵרְתָּהּ הַחֲשׁוּדָה עַל**
15 **הַשְּׁבִיעִית נָפָה[39] וּכְבָרָה[40], רֵחַיִם וְתַנּוּר[41]; אֲבָל לֹא**
16 **תָּבוֹר וְלֹא תִּטְחוֹן עִמָּהּ[42].**

38) שם, מ"ט. וכוונת רבינו שכשם שלמעלה שנינו שתולים להקל, כמו כן כאן תולים להקל, ראה להלן. 39) לנפות בה קומח. 40) לנקות בה תבואה. 41) במשנה, שם מפורש שהתירו כן משום דרכי שלום, ואף־על־פי שיש כאן לתלות לקולא, כמו שאמרו ב'ירושלמי' (שם ה"ד) "שאני אומר, נפה לספור בו מעות, כברה לכבור בה חול, ריחיים לטחון בו סממנים, תנור לטמון בו אונין של פשתן" - נראה שתלייה זו אינה כל־כך שכיחה, ולפיכך לא התירו אלא משום דרכי שלום ('תוספות יום־טוב' שם). 42) שוודאי שאין לה אלא פירות שביעית, כמו שמשמע מלשון ה'ירושלמי' שם, שלא תלו לקולא אלא במעות, בחול וכו', ולא בפירות של היתר (ראה ב'תוספות' גיטין סא. ד"ה משאלת). ועוד שלא התירו אלא בחשש של "לפני עור", אבל לעשות עצמה מעשה שתבור ותטחון עמה - לא התירו.

17 **ח. מַחֲזִיקִין[43] יְדֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים בַּשְּׁבִיעִית בִּדְבָרִים**
18 **בִּלְבַד[44], כְּגוֹן שֶׁרָאָהוּ חוֹרֵשׁ אוֹ זוֹרֵעַ - אוֹמֵר לוֹ**
19 **'תִּתְחַזֵּק'[45] אוֹ 'תַּצְלִיחַ'[46] וְכַיּוֹצֵא בִּדְבָרִים אֵלּוּ, מִפְּנֵי**
20 **שֶׁאֵינָם מְצֻוִּין עַל שְׁבִיתַת הָאָרֶץ[47]; אֲבָל לֹא יִסְעָדֵנּוּ**
21 **בַּיָּד[48]. וּמֵתָּר לִרְדּוֹת עִמָּהֶן הַכַּוֶּרֶת[49]. וְחוֹכְרִין[50] מֵהֶן**
22 **נִירִין[51], לְפִי שֶׁאֵינָן בְּנֵי חִיּוּב כְּדֵי לְקָנֵס אוֹתָן[52].**

43) משנה, שם. 44) גיטין סב, א. 45) שם, כרב יהודה. 46) שם, כרב ששת. 47) [ואפילו אם ימחה בידו, לא ישמע לו, ואם כן, אם מברכו, אינו מסייע בידו. וראה למעלה ה"א]. 48) שם, שהרי הישראל מצווה על שביתת הארץ, ואין קנין ביד גוי להפקיע הארץ מקדושתה (פ"א מהל' תרומות ה"י). 49) 'ירושלמי' שם פ"ד סוף ה"ג: "הורה רבי אימי לרדות עמו", ופירשה רבינו: לרדות עמו הדבש מן הכוורת. וראה ב'פני משה' וב'פאת השולחן' (סי' כח אות כד) שכתבו שדברי ה'ירושלמי' נשתרבבו לכאן מהסוגיא בעבודה זרה שם (פ"ד סוף ה"י). ומדובר ברדיית הפת ולא ברדיית דבש. והנה בספרים אחרים בדברי רבינו: "לדרוך עמו הפירות" (כת"י מהר"י קורקוס). ובדפוס רומי: "לרדות עמהן הפירות". וכן הוא בר"י קורקוס בשם ספר אחר, ואינו מבורר. ולפי הנוסחא שלנו צריך לומר שבא להוציא מדעת רבי אליעזר שאמר כוורת הרי היא כקרקע לענין שבת (שביעית פ"י מ"ז), ואפשר שהוא־הדין לענין שביעית. וכן יש לפרש בתוספתא סוף מס' עוקצין "חלות דבש כו' על מה נחלקו על השבת ועל השביעית, שרבי אליעזר אומר הרי היא כקרקע, וחכמים אומרים הרי היא ככלי" (אף־על־פי שיש לפרשה לענין פרוזבול, ראה בשביעית פ"י מ"ז - ר"י קורקוס). [וכיון שגם לרבנן דינה כמחוברת לקרקע מדרבנן (פכ"א מהל' שבת ה"ו), אסרוה בישראל, אבל בגוי התירו, לפי שבדרבנן אמרו: יש קנין לגוי להפקיע, ראה בפ"א מהל' תרומות הי"ז לענין סוריא, שאינה אלא מדרבנן, והוא־הדין לאופן אחר שאינו אלא מדרבנן, וכדעת 'ספר התרומה' בהלכות ארץ ישראל, ועי' רדב"ז]. 50) שם פ"ד מ"ג. 51) קרקע שחרשוה בשביעית. 52) אבל מישראל אין חוכרין, משום שקנסו אותם על שחרשו את השדה בשביעית, ראה למעלה פ"א הי"ג.

23 **ט. מֵתָּר[53] לַעֲשׂוֹת בְּסוּרְיָא[54] בְּתָלוּשׁ[55], אֲבָל לֹא**
24 **בִּמְחֻבָּר[56]. כֵּיצַד? דָּשִׁין וְזוֹרִין וְדוֹרְכִין וּמְעַמְּרִין,**
25 **אֲבָל לֹא קוֹצְרִין וְלֹא בּוֹצְרִין וְלֹא מוֹסְקִין. וְכֵן[57] כֹּל**
26 **כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.**

53) שם פ"ו מ"ב. 54) שיצאה מכלל חוצה לארץ, ולכלל ארץ ישראל לא הגיעה (הל' תרומות שם ה"ג). וראה

למעלה פ"ד הכ"ז. 55) שכל איסורו אינו אלא מדרבנן, ולפיכך הקילו בסוריא (משנה ראשונה). 56) 'ירושלמי' שם: שלא יהו הולכים (מארץ ישראל) ומשתקעים שם (בסוריא). 57) במשנה, שם: "כלל אמר רבי עקיבא, כל שכיוצא בו מותר בארץ ישראל (כלומר, מן התורה), עושין אותו בסוריא".

1 **י. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית[58] אוֹ**
2 **לְשָׁמְרָן[59], כָּךְ אָסוּר לִקַּח[60] מֵעַם הָאָרֶץ[61]; לְפִי שֶׁאֵין**
3 **מוֹסְרִין דְּמֵי שְׁבִיעִית לְעַם הָאָרֶץ[62], וַאֲפִלּוּ כָּל**
4 **שֶׁהוּא[63], שֶׁמָּא לֹא יֹאכַל אוֹתָן[64] בִּקְדֻשַּׁת שְׁבִיעִית[65].**

58) כנ"ל פ"ו ה"א. 59) עד לאחר הביעור (רדב"ז), כנ"ל פ"ז ה"ג. 60) פירות שביעית, ובאופן שמחבר מותר ליקח, כגון שלוקח מעט כנ"ל פ"ו שם. ורוצה לומר, שקניית פירות שביעית מעם־הארץ גורמת למוכר לעבור על איסור סחורה ועל איסור שמירת פירות שביעית לאחר הביעור. 61) ברייתא סוכה לט, א. 62) שעל־ידי שקונה ממנו פירות שביעית, נתפשים הדמים בקדושת שביעית, כנ"ל פ"ו ה"ו. 63) שם לט, ב: "הלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר - אסור". וראה להלן הי"ב. 64) את הדמים. 65) אלא יעשה בהם סחורה וישמרם לאחר הביעור, כנ"ל, ונמצא הלוקח עובר על "לפני עור לא תתן מכשול". ואף־על־פי שבמקום שאין האיסור ודאי, תולין לקולא, כנ"ל בסוף ה"ב - כאן קרוב הדבר להיות ודאי.

5 **יא. הַלּוֹקֵחַ[66] לוּלָב[67] מֵעַם הָאָרֶץ[68] בַּשְּׁבִיעִית - נוֹתֵן**
6 **לוֹ[69] אֶתְרוֹג[70] מַתָּנָה[71]. וְאִם לֹא נָתַן לוֹ[72] - מַבְלִיעַ**
7 **לוֹ[73] דְּמֵי אֶתְרוֹג בִּדְמֵי לוּלָב[74].**

66) משנה, סוכה שם. 67) כלומר, כל ארבעת המינים (רש"י). 68) שם: מחבירו. אולם רש"י גורס: מעם־הארץ. וכנראה שזו היתה גם גירסת רבינו. וראה ב'תוספות' שם ד"ה הלוקח. 69) עם־הארץ לישראל. 70) שנלקט בשביעית, שהוא פרי וחלה עליו קדושת שביעית. שהרי הולכים בו אחר לקיטה להחמיר (למעלה פ"ד הי"ב). אבל יתר המינים הם כעצים, ואינם קדושים בקדושת שביעית. ועוד שהולכים בהם אחר חנטה של ערב שביעית (סוכה לט: מ.). 71) שאם לא כן, הרי הוא מוסר דמי שביעית לעם־הארץ. 72) סוכה, שם. 73) כלומר, קבע לו דמים לכל ארבעת המינים. 74) כלומר, משלם לו יותר עבור שלשת המינים, ונמצא דמי האתרוג נבלעים בשאר המינים.

8 **יב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[75] בִּזְמַן[76] שֶׁהָיָה מוֹכֵר**
9 **פֵּרוֹת שֶׁכְּמוּתָן בְּשָׁמוּר, כְּגוֹן תְּאֵנִים וְרִמּוֹנִים וְכַיּוֹצֵא**
10 **בָּהֶן; אֲבָל הָיָה מוֹכֵר פֵּרוֹת שֶׁחֲזָקָתָן מִן הַהֶפְקֵר,**
11 **כְּגוֹן הַפִּיגָם[77] וְהַיַּרְבּוּזִין וְהַשּׁוֹטִים[78] וְהַחֲלַגְלוּגוֹת**
12 **וְהַכֶּסְבָּר שֶׁל הָרִים וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי זֶה מֻתָּר לִקַּח**
13 **מִמֶּנּוּ מְעַט[79], כְּדְמֵי שָׁלֹשׁ סְעֻדּוֹת[80] בִּלְבַד, מִשּׁוּם כְּדֵי**
14 **חַיָּיו שֶׁל מוֹכֵר.**

75) שאסור ליקח פירות שביעית מעם הארץ, אפילו כל שהוא, כנ"ל. 76) בשביעית פ"ט מ"א: "ונלקחים מכל אדם (אפילו מעם־הארץ), שאין כיוצא בהם נשמר". משמע שכשיש כיוצא בהם נשמר, אסור לקנות אותם מעם־הארץ. ולפי זה, מה שאמרו בסוכה שם: "במה דברים אמורים (שמותר ליקח מעם־הארץ בדמי שלש סעודות) בלוקח מן המופקר, אבל בלוקח מן המשומר אפילו בכחצי איסר - אסור", פירושו, שהוא לוקח ממינים שישנם כיוצא בהם מן המשומר. 77) שביעית, שם. והוא: "רודא" (פירוש המשנה). 78) בהגהה על הגליון, העירו שצריך להיות: והירבוזין השוטים, וכן הוא בדפוס רומי, והוא מין אחד. וכן בדברי רבינו למעלה פ"ד ה"ג, עיי"ש. 79) פירות. 80) סוכה, שם. שכשהוא מוכר פירות שחזקתן מן ההפקר, ואין כאן אלא חשש אחד שמא לא יאכל אותן בקדושת שביעית – התירו לקנות ממנו כדי חייו, אבל כשיש כיוצא בהם מן המשומר, שיש לחשוש גם שמא הוא שומר פירות שביעית – החמירו ואסרו לקנות ממנו אפילו כל שהוא, כנ"ל.

15 **יג. וְכָל דָּבָר[81] שֶׁאֵינוֹ חַיָּב בְּמַעַשְׂרוֹת, כְּגוֹן שׁוּם בַּעַל**
16 **בֶּכִי[82] וּבָצָל שֶׁל רִכְפָּה[83] וּגְרִיסִין הַקְּלִקְיוֹת וַעֲדָשִׁים**
17 **הַמִּצְרִיּוֹת[84], וְכֵן זֶרְעוֹנֵי גִנָּה שֶׁאֵינָן נֶאֱכָלוֹת[85], כְּגוֹן**
18 **זֶרַע לֶפֶת וּצְנוֹן[86] וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - הֲרֵי אֵלּוּ נִלְקָחִין**
19 **מִכָּל אָדָם[87] בַּשְּׁבִיעִית.**

81) מעשרות פ"ה מ"ח. כחכמים ולא כרבי מאיר ורבי יוסי. 82) "הם השומין החריפים מאד ואינם ראויים לאכילה, והאוכלן עיניו יורדין דמעות, ולכך נקרא בעל בכי" (פירוש המשנה). 83) "הוא בצל וכו', כשיקרב אל עין האדם מדמע דמעות הרבה וכו', ואולי הם מיוחסים למקום מן המקומות" (שם). 84) וכולם חזקתם מן ההפקר משום שאינם ראויים לאכילה, כנ"ל, וההפקר פטור מן המעשרות. וראה פ"ב מהל' תרומות הי"ב. 85) צ"ל: נאכלים. 86) ואע"פ שאינם נאכלים, מכיון שראויים לזריעה, אינם כעצים שלא חלה עליהם קדושת שביעית, כנ"ל פ"ה הי"א. 87) אף מעם־הארץ. ונראה שכוונת רבינו שמותר לו לקחת מעם־הארץ כדמי שלוש סעודות בלבד, כנ"ל, שהרי גם הפיגם והירבוזין השוטים, פטורים מן המעשרות ונלקחים מכל אדם בשביעית, כמו שום בעל בכי וכו', ואף־על־פי־כן ביארו בבבלי סוכה הנ"ל, שלא התירו אלא בדמי שלוש סעודות, אם כן הוא־הדין לשום בעל בכי וכו' ('פאת השולחן'), אבל יש להבין למה לא עירב רבינו שתי ההלכות כאחת, וראה ברדב"ז וב'משנה ראשונה' שם.

20 **יד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[88] בְּעַם הָאָרֶץ[89] סְתָם; אֲבָל**
21 **מִי שֶׁהוּא חָשׁוּד לַעֲשׂוֹת סְחוֹרָה[90] בְּפֵרוֹת שְׁבִיעִית אוֹ**
22 **לִשְׁמֹר פֵּרוֹתָיו וְלִמְכֹּר מֵהֶן - אֵין לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ דָּבָר**
23 **שֶׁיֵּשׁ עָלָיו זִקַּת שְׁבִיעִית[91] כְּלָל. וְאֵין לוֹקְחִין[92] מִמֶּנּוּ**
24 **פִּשְׁתָּן, אֲפִלּוּ סָרוּק[93]; אֲבָל לוֹקְחִין מִמֶּנּוּ טָווּי**
25 **וְשָׁזוּר[94].**

88) שהתירו לקנות פירות שביעית כדמי שלוש סעודות, כנ"ל. 89) 'ירושלמי' מעשרות סוף פ"ה: "הדא דתימר, כשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד, הא דבר בריא שהוא חשוד, אסור". וראה משנה בכורות כט, ב. 90) ראה בתחילת ה"י, ובהערות שם. 91) אבל דבר שאין עליו

זיקת שביעית, קונים ממנו, כרבי שמעון בבכורות שם (לענין תרומה ומעשרות) ולא כרבי יהודה, וראה בפי"ב מהל' מעשר הט"ז. 92) בכורות, שם. 93) ב'ירושלמי' מעשרות שם: "ופשתן לאו קסמין הוא (כלומר, ואם כן הרי הם כעצים בעלמא, ומדוע חלה עליהם קדושת שביעית), אמר רבי חנינא, מפני זרעה (כלומר, הזרע שבקסמין)". וזהו שכתב רבינו: דבר שיש עליו זיקת שביעית. 94) משנה, בכורות שם: טווי ובגדים. ובגמרא: "השתא טווי ובנינן, אריג מיבעיא, מאי אריג, תיכי". ופירושו: שזור, וראה בפירוש המשנה. וטעמו של דבר שמשטווה או שזר את הפשתן, שוב אין בו זרע כלל.

טו. הֶחָשׁוּד[95] עַל הַשְּׁבִיעִית - אֵינוֹ חָשׁוּד עַל הַמַּעַשְׂרוֹת[96], וְהֶחָשׁוּד עַל הַמַּעַשְׂרוֹת - אֵינוֹ חָשׁוּד עַל הַשְּׁבִיעִית. שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה וָזֶה מִן הַתּוֹרָה[97] - מַעֲשֵׂר[98] טָעוּן הֲבָאַת מָקוֹם[99], מַה שֶּׁאֵין כֵּן בַּשְּׁבִיעִית[100], וּשְׁבִיעִית אֵין לָהּ פִּדְיוֹן[101], מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּמַעֲשֵׂר[102].

95) משנה, שם ל, א. 96) כלומר, על מעשר שני, כדלהלן. והחשוד על המעשרות, אין לוקחין ממנו דבר שיש בו זיקת מעשר, כנ"ל בהל' מעשר שם. אבל עם־הארץ סתם, לוקח ומתקן הפירות דמאי. 97) בזמן הבית הראשון, והחשוד לדבר, חשוד אף לדבר אחר השוה לו (פירוש המשנה, שם). אבל בזמן הזה אינם אלא מדרבנן, כנ"ל פ"א מהל' תרומות הכ"ו. ולענין שביעית בזמן הזה, ראה פ"ד הכ"ה, ובהערה קעד. 98) שני. והכל מפורש בגמרא שם. 99) כלומר, לירושלים, ראה פ"ב מהל' מעשר שני ה"א. ולכן חמור הוא עליו, ונזהר בו ביותר, ולפיכך "החשוד על השביעית, אינו חשוד על המעשרות". 100) שאינה צריכה הבאת מקום, והיא נאכלת בכל מקום. 101) כנ"ל פ"ו ה"ו. ולכן היא חמורה עליו, ולפיכך החשוד על המעשרות אינו חשוד על השביעית. 102) ראה פ"ד מהל' מעשר שני ה"א.

טז. הֶחָשׁוּד[103] עַל הַטְּהָרוֹת[104] - אֵינוֹ חָשׁוּד לֹא עַל הַמַּעַשֵּׂר וְלֹא עַל הַשְּׁבִיעִית[105]. שֶׁהָאֹכֵל הַטָּמֵא הַזֶּה שֶׁמְּכָרוֹ בְּחֶזְקַת טָהוֹר - אֵינוֹ מְטַמֵּא אֲחֵרִים אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, וְהֶחָשׁוּד לְדִבְרֵי סוֹפְרִים[106] - אֵינוֹ חָשׁוּד לְדִבְרֵי תּוֹרָה[107].

103) משנה, שם. 104) מדובר בטהרות שהן מדרבנן, כגון טומאת אוכלים וטומאת ידים (פירוש המשנה, שם), וראה להלן. 105) בזמן שהם מן התורה, כנ"ל. 106) ראה פ"ח מהל' אבות הטומאות ה"י. 107) גמרא, שם.

יז. כָּל הֶחָשׁוּד[108] עַל דָּבָר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ נֶאֱמָן עַל שֶׁל עַצְמוֹ - נֶאֱמָן הוּא עַל שֶׁל אֲחֵרִים. חֲזָקָה[109] אֵין אָדָם חוֹטֵא לַאֲחֵרִים. לְפִיכָךְ, הֶחָשׁוּד עַל הַדָּבָר - דָּנוּ[110] וּמְעִידוּ.

108) משנה, שם לה, א. כרבי שמעון בן גמליאל ולא כרבי מאיר (והראב"ד חולק, ופסק כרבי מאיר, שאינו נאמן גם על של אחרים). 109) בבא־מציעא ה, ב. ובעוד מקומות. 110) דן אדם אחר החשוד באותו דבר, שהוא עצמו חשוד עליו. וראה פי"ב מהל' מעשר הי"ז.

יח. הַכֹּהֲנִים[111] חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[112]. לְפִי[113] שֶׁהֵם אוֹמְרִים: הוֹאִיל וְהַתְּרוּמוֹת[114] מֻתָּרוֹת לָנוּ אַף עַל פִּי שֶׁהֵן אֲסוּרִין עַל הַזָּרִים בְּמִיתָה[115], קַל וָחֹמֶר פֵּרוֹת שְׁבִיעִית. לְפִיכָךְ, סְאָה[116] תְּרוּמָה שֶׁנָּפְלָה לְמֵאָה סְאָה שֶׁל פֵּרוֹת שְׁבִיעִית - תַּעֲלֶה[117]; נָפְלָה לְפָחוֹת מִמֵּאָה[118] - יִרְקְבוּ הַכֹּל וְלֹא יִמָּכְרוּ לַכֹּהֲנִים[119] כְּכָל מְדֻמָּע, לְפִי שֶׁהֵם חֲשׁוּדִין עַל הַשְּׁבִיעִית[120].

111) סנהדרין כו, א. 112) לאכול ולמכור פירות שביעית אחר זמן הביעור. 113) טעם זה כתב רבינו מדעתו. וראה ברש"י וב'מאירי' שם. 114) תרומה גדולה, תרומת מעשר, וחלה שאף היא נקראת תרומה (פ"ו מהל' תרומות ה"ו, ופ"א מהל' מעשר ה"ח, ופ"ה מהל' ביכורים הי"ג). 115) כנ"ל שם. 116) תוספתא תרומות פ"ו ה"ג (הובאה שם). 117) ותינתן לכהן, כנ"ל פי"ג מהל' תרומות ה"א, ואינו חושש שמא יאכלוה הכהנים אחר זמן הביעור, כנ"ל, שמכיון שהוא צריך להעלותה כדי להתיר השיריים — הרי היא ממון כהנים, ואי־אפשר לעכבה מחמת חשש זה, כשם שאין מעכבים חלה של שביעית ('תוספתא כפשוטה' שם). 118) שהכל אסור לזרים. 119) בדמי תרומה חוץ מדמי אותה סאה, כנ"ל שם ה"ב. 120) כנ"ל.

יט. הַצַּבְּעָנִין[121] וְהַפַּטְּמִין[122] לוֹקְחִין מֵרְסָן[123] מִכָּל מָקוֹם[124], וְאֵינָן חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הוּא[125].

121) תוספתא שביעית פ"ה ה"ח. 122) מפטמי בהמות ועופות. 123) סיבים גסים, העומדים לבהמה ולעופות וגם לצבע, ראה תוספתא שבת פ"ט ה"ט ('תוספתא כפשוטה' שם). 124) ב'ירושלמי' שם פ"ט ה"ה: "סבר רבי ירמיה מימר אפילו מן החשוד. אמר ליה רבי יוסי, לא אמרו אלא בשאינו יודע אם חשוד הוא אם אינו חשוד, הא דבר ברי שהוא חשוד, אסור". 125) וטעמו של דבר, שכיון שספיחי שביעית אסורים רק מדרבנן, כנ"ל פ"ד ה"ב, לכן כשהדבר ספק הולכים לקולא, אבל בחשוד — הדבר ברי וקרוב לודאי.

כ. גַּבָּאֵי[126] קֵפָּה בַּשְּׁבִיעִית לֹא יִהְיוּ מְדַקְדְּקִין בַּחֲצֵרוֹת שֶׁל אוֹכְלֵי שְׁבִיעִית[127]. וְאִם נָתְנוּ לָהֶן פַּת - מֻתֶּרֶת, וְאֵין חוֹשְׁשִׁין לָהּ שֶׁמָּא מִסְּפִיחֵי שְׁבִיעִית הִיא[128]; שֶׁלֹּא[129] נֶחְשְׁדוּ יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹת נוֹתְנִין[130] אֶלָּא אוֹ מְעוֹת שְׁבִיעִית אוֹ בֵּיצִים הַנִּלְקָחוֹת בִּדְמֵי שְׁבִיעִית[131]. וּמֵתָּר[132] לִלְווֹת[133] מִן הָעֲנִיִּים פֵּרוֹת שְׁבִיעִית[134], וּמַחֲזִירִין לָהֶן פֵּרוֹת[135] בְּשָׁנָה שְׁמִינִית[136].

126) תוספתא דמאי פ"ג הי"ז, כחכמים ולא כרבי מאיר. וכן הוא ב'ירושלמי' שם פ"ג ה"א. 127) כלומר, לא ימנעו מלקבל מאכלים עבור העניים מאוכלי ספיחי שביעית. 128) צ"ל: היא. 129) 'ירושלמי' שם. 130) פירות שביעית בתור צדקה. וב'ירושלמי' פאה (ח, ב): "שאין אדם

עושה בדבר [מצוה – כן בכי"ל, ונמחק בטעות] ערוה". וראה ב'תוספתא כפשוטה'. 131) שעמי־הארץ סבורים שאין שביעית תופסת את דמיה, וכל־שכן שאינה תופסת את דמי דמיה (רדב"ז). 132) עבודה זרה סב, ב. 133) אבל לא לקנות, לפי שאין מוסרין דמי שביעית לעם־הארץ. 134) קודם זמן הביעור (רש"י). 135) של שמינית, אבל לא של שביעית, שמא לא יאכלו אותם בקדושה, כנ"ל שם. וראה ב'תוספות' שם ד"ה יזפי, וד"ה יאות. 136) שכיון שהפירות שלוה מהעניים, אינם בעין בשעה שהוא מחזיר להם – אין קדושת שביעית חלה על אלו שהוא מחזיר.

יום רביעי ט"ז כסלו ה'תשפ"א

פֶּרֶק תְּשִׁיעִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה לפדות כל אדם מישראל פטר חמור בשה. השה שפודין בו למי הוא. ושפטר חמור אסור בהנאה עד שיפדה. אם חייב באחריות השה. ומאימתי חייב לפדותו. על מה פודין אותו. ואם פודהו בשוויו. וכהנים ולויים אם חייבים בו. הלוקח עובר חמורו של גוי או המוכרו. ואם היה הגוי שותף. ודין המקבל חמור מהגוי, או הגוי שקיבל מישראל. פרה שילדה כמין חמורה. וחמורה שלא ביכרה וילדה ב' זכרים. הספיקות שיש בשני זכרים ושתי נקבות, ומי שהיה לו עשרה פטרי חמורים בתוך ביתו.

1 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְהַשְׁמִיט[2] הַמִּלְוָה בַּשְּׁבִיעִית,**
2 **שֶׁנֶּאֱמַר: שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֶּׁה יָדוֹ. וְהַתּוֹבֵעַ חוֹב**
3 **שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית[3] - עָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה,**
4 **שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגֹּשׂ אֶת רֵעֵהוּ וְאֶת אָחִיו.**

2) להניח מלגבות. 3) שהרי אין שביעית משמטת כספים אלא בסופה.

5 **ב. אֵין שְׁמִטַּת כְּסָפִים[4] נוֹהֶגֶת מִן הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּזְמַן**
6 **שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג, שֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע[5], שֶׁהֲרֵי יָשׁוּב**
7 **הַקַּרְקַע לִבְעָלָיו בְּלֹא כֶּסֶף[6]. וְדָבָר זֶה[7] קַבָּלָה הוּא.**
8 **אָמְרוּ חֲכָמִים: בִּזְמַן שֶׁאַתָּה מַשְׁמִיט קַרְקַע - אַתָּה**
9 **מַשְׁמִיט כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בָּאָרֶץ בֵּין בְּחוּצָה**
10 **לָאָרֶץ; וּבִזְמַן שֶׁאֵין שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע - אֵין אַתָּה**
11 **מַשְׁמִיט כְּסָפִים[8] בַּשְּׁבִיעִית אֲפִלּוּ בָּאָרֶץ.**

4) כלומר, השמטת החובות. אבל שביתת הארץ אינה תלוייה ביובל, והיא נוהגת מן התורה אף בזמן שאין היובל נוהג. 5) כלומר, עזיבת הקרקע והחזרתה למוכר. 6) [ואם כן גם בשמיטת קרקע יש שמיטת כספים ולפיכך הושוו שתיהן. אבל שביתת הארץ לא הושוותה להן]. 7) ששמיטת כספים אף על פי שהיא חובת הגוף, תלוייה היא ביובל שהיא מצוה התלוייה בארץ. 8) כלומר, השבת הקרקע לבעליה, והיינו ביובל.

12 **ג. וּמִדִּבְרֵי סוֹפְרִים[9], שֶׁתְּהֵא שְׁמִטַּת כְּסָפִים נוֹהֶגֶת**
13 **בַּזְּמַן הַזֶּה בְּכָל מָקוֹם[10] וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל**
14 **נוֹהֵג[11], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשְׁתַּכַּח תּוֹרַת שְׁמִטַּת הַכְּסָפִים**
15 **מִיִּשְׂרָאֵל.**

9) בגיטין שם: "ותקינו רבנן דתשמט, זכר לשביעית". 10) אף בחוץ לארץ, כשם שהייתה נוהגת מן התורה. ושם אמרו, שבבית דינם של רב אמי ורב אסי סידרו את הפרוזבול, וכן אמר שמואל: אי איישר חילי אבטליניה, משמע שהייתה שמיטת כספים נוהגת גם בבבל מדרבנן. 11) אפילו מדרבנן אינו נוהג, שלא תיקנו חכמים שתי שנות שביתה, תכופות, שהוא דבר שאין רוב הצבור יכולים לעמוד בו.

16 **ד. אֵין שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים אֶלָּא בְּסוֹפָהּ[12].**
17 **שֶׁנֶּאֱמַר: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים תַּעֲשֶׂה שְׁמִטָּה וְזֶה דְּבַר**
18 **הַשְּׁמִטָּה, וְשָׁם[13] הוּא אוֹמֵר: מִקֵּץ שֶׁבַע שָׁנִים בְּמֹעֵד**
19 **שְׁנַת הַשְּׁמִטָּה בְּחַג הַסֻּכּוֹת; מַה שָּׁם - אַחַר שֶׁבַע[14],**
20 **אַף הַשְּׁמִטַּת כְּסָפִים - אַחַר שֶׁבַע. לְפִיכָךְ[15], הִלְוָה**
21 **אֶת חֲבֵרוֹ בַּשְּׁבִיעִית עַצְמָהּ - גּוֹבֶה חוֹבוֹ כָּל הַשָּׁנָה,**
22 **וּכְשֶׁתִּשְׁקַע חַמָּה[16] בְּלֵילֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי**
23 **שְׁבִיעִית - אָבַד הַחוֹב[17].**

12) אבל שביתת קרקע נוהגת מתחילתה. 13) במצות הקהל. והנה בספרי שם אמרו: "מקץ שבע שנים, יכול מתחילת השנה, או בסופה, הרי אתה דן: נאמר כאן קץ ונאמר להלן קץ, מה קץ האמור להלן בסופה, ולא בתחילתה, אף קץ האמור כאן בסופה ולא בתחילתה" ולא מבואר שם לאיזה "קץ" הדברים מכוונים, ורבינו פירש שהכוונה לקץ הנאמר במצות הקהל. 14) [שהרי נאמר שם: "במועד שנת השמיטה בחג הסוכות" ואם "מקץ" היינו בתחילת שנת השמיטה, למה הוצרכה התורה לאמר "במועד שנת השמיטה", אבל אם הכוונה לסוף השנה, הוצרכה לאמר "במועד שנת השמיטה" לאמר לנו שאף על פי שכבר עברה שנת השמיטה - תבואה שהביאה שליש בשביעית, אתה נוהג בה מנהג שביעית בשמינית. ואף על פי שבסוטה מא. אמרו שהוצרכה התורה לאמר "שמיטה", שאם לא כן היינו מונים שבע שנים מעת כניסתם לארץ, ואף על פי שזה לא יהיה בשנת השמיטה - כל הטעות הזאת אין לה מקום אלא לפי האמת ש"מקץ" היינו בסוף שבע שנים, ואם כן בלי המלה "שמיטה" יש לטעות כי הכוונה לסוף שבע שנים מיום היכנסם לארץ, כנ"ל, אבל אם נפרש "מקץ", בתחילת שבע שנים, אין מקום לטעות למנות מעכשיו, כי לפי זה היה צריך להיות "מעתה" ולא "מקץ שבע שנים", אלא על כרחנו ש"מקץ" הוא בסוף שבע שנים, ולפיכך הוצרך לומר "שמיטה", שלא נטעה לומר שהכוונה לסוף שבע שנים בלי שמיטה]. 15) כלומר, לפי ששמיטת כספים אינה אלא בסוף שביעית. 16) ואין לומדים מ"הקהל" אלא פירוש המלה "מקץ" שהוא בסוף, אבל לא למדו משם, שלא תישמט אלא בחג הסוכות. 17) אלא אם כן רוצה הלווה להחזיר בתורת מתנה.

24 **ה. שָׁחַט אֶת הַפָּרָה וְחִלְקָהּ עַל דַּעַת שֶׁהַיּוֹם רֹאשׁ**
25 **הַשָּׁנָה שֶׁל מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[18], וְנִתְעַבֵּר אֱלוּל[19] וְנִמְצָא**
26 **אוֹתוֹ הַיּוֹם סוֹף שְׁבִיעִית - אָבְדוּ הַדְּמִים, שֶׁהֲרֵי**
27 **עָבְרָה שְׁבִיעִית עַל הַחוֹב[20].**

18) וכבר עברה שביעית, ושוב אין החובות נשמטים.

19) שנעשה החודש בן שלושים יום, וקדשו ראש השנה למחר ביום שלושים ואחד. 20) ואין זה דומה להקפת חנות שאינה נשמטת, כיוון ששם אין בעל החנות תובעו כלל, אלא שלאחר זמן מרובה שהיה לוקח מחנותו מעט מעט, הוא משלם הכל כאחד. אבל כאן, שאם היה יודע שאין היום ראש השנה, היה נוטל דמי הבשר מיד, ולכן הרי זה כזקפו במלווה, ששביעית משמטתו.

ו. שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַמִּלְוָה. וַאֲפִלּוּ מִלְוָה שֶׁבִּשְׁטָר שֶׁיֵּשׁ בּוֹ אַחֲרָיוּת נְכָסִים - הֲרֵי זֶה מַשְׁמִיט[21]. וְאִם סִיֵּם לוֹ[22] שָׂדֶה בְּהַלְוָאָתוֹ - אֵינוֹ מַשְׁמִיט[23]. וְהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת אֶת הַשְּׁבוּעָה[24]; שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִגֹּשׁ - מִכָּל מָקוֹם, לֹא לְשַׁלֵּם[25] וְלֹא לְהִשָּׁבַע[26].

21) ואין אנו אומרים ש"שטר העומד לגבות כגבוי דמי". 22) הלווה למלווה. 23) שכיוון שייחדה לו והראה לו את השדה במיצריה סביב, הרי היא כגבויה כבר. 24) כגון התובע מחברו מאה זוז והלה מודה בחמישים וכופר בחמישים, שחייב שבועה כדין מודה במקצת - אם עבר על זה סוף שנת השמיטה, פטור הוא מלשלם ומלהישבע. 25) ודבר שאין השביעית משמטת את הממון - אינה משמטת גם את השבועה. 26) ושם מט. למדו זאת מן הפסוק: "וזה דבר השמיטה", ואפילו דיבור (היינו, שבועה) משמטת.

ז. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁבוּעַת הַדַּיָּנִין[27] וְכֹל כַּיּוֹצֵא בָּהּ מִדְּבָרִים שֶׁאִם יוֹדֶה בָּהֶן[28] שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטְתָּן[29]; אֲבָל שְׁבוּעַת הַשּׁוֹמְרִין וְהַשֻּׁתָּפִין[30] וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן מִשְׁבוּעוֹת שֶׁאִם יוֹדֶה[31] יְשַׁלֵּם[32] - הֲרֵי זֶה יִשָּׁבַע אַחַר הַשְּׁמִטָּה[33].

27) שהיא שבועת מודה במקצת. 28) כלומר, בכל ההלוואה שהמלווה תובעו. 29) ולכן אם לא הודה ונתחייב שבועה נשמטת השבועה. 30) שהם נעשים שומרי שכר זה לזה, שאם מבית אחד מהן נגנב דבר של שותפות חייב לשלם כשומר שכר. וזהו שכרו, שגם חבירו ישמור הכל כשיעור זמן שמשמר זה עכשיו. 31) לפני סוף שביעית. 32) לאחר ראש השנה של שמינית, "לפי שהם פקדון ולא מלווה". 33) כלומר, אפילו אחר השמיטה, שכבר עבר על זה זמן שמיטת כספים.

ח. הִלְוָהוּ[34] וּתְבָעוֹ וְכָפַר בּוֹ, וְהִגִּיעַ הַשְּׁמִטָּה וְהוּא בִּכְפִירָתוֹ[35], וְהוֹדָה אַחַר שֶׁעָבְרָה שְׁבִיעִית אוֹ שֶׁבָּאוּ עָלָיו עֵדִים אַחַר הַשְּׁבִיעִית[36] - אֵין הַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת[37].

34) ירושלמי שביעית פרק י סוף הלכה א: "פשיטא דא מילתא, מלווה שהיא נעשית כפרנית אינה משמטת". 35) שאז אין המלווה יכול לתובעו ממון ולנגשו על כך, לפי שכופר הכל פטור מלשלם, ואין לו עליו אלא שבועת היסת בלבד. 36) אבל אם הודה לפני שעברה שנת השביעית, הרי היא משמטת. 37) כיוון ששביעית אינה משמטת אלא דבר שיש בו תביעה ונגישה, שנאמר "וזה דבר השמיטה וגו' לא יגוש את רעהו".

ט. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ וְקָבַע לוֹ זְמַן לְעֶשֶׂר שָׁנִים - אֵינוֹ[38] מְשַׁמֵּט; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא בָּא לִידֵי לֹא יִגֹּשׁ[39], הֲרֵי הוּא עַתָּה[40] אֵינוֹ יָכוֹל לִנְגֹּשׁ. הִתְנָה עִמּוֹ[41] שֶׁלֹּא יִתְבָּעֶנּוּ - שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת[42].

38) והרי בתוך עשר שנים ישנה שנת השמיטה. 39) לאחר עשר שנים. 40) לפני הזמן. 41) הלווה עם המלווה. 42) כי כוונת התורה ב"לא יגוש" הייתה, שלא יהא למלווה על הלווה מאומה, וכאן אף על פי שאינו יכול לתבעו, הרי הלווה חייב להחזיר ההלוואה בכל רגע ורגע, והרי הוא כנתבע מעצמו.

י. הַמַּלְוֶה אֶת חֲבֵרוֹ וְהִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא תְּשַׁמְּטֶנּוּ שְׁבִיעִית - הֲרֵי זֶה נִשְׁמָט; שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְבַטֵּל דִּין הַשְּׁבִיעִית[43]. הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט הוּא חוֹב זֶה[44] וַאֲפִלּוּ בַּשְּׁבִיעִית - תְּנָאוֹ קַיָּם; שֶׁכָּל תְּנַאי שֶׁבְּמָמוֹן - קַיָּם, וְנִמְצָא זֶה חַיָּב עַצְמוֹ בְּמָמוֹן שֶׁלֹּא חִיְּבַתּוּ תּוֹרָה, שֶׁהוּא חַיָּב[45].

43) שהרי לא התנה עם הלווה שישלם לו, אלא התנה שהשמיטה לא תשמט, וזה לא ייתכן. 44) כלומר, שלא יפטור עצמו מן החוב, כשתשמטנו שביעית, אלא ישלם לו מבלי להתחשב עם ההשמטה. 45) כמו שכתב רבינו בפרק י"א מהלכות מכירה הלכה טו. וצריך לומר, שהלווה חייב עצמו בפני עדים או ביתר האופנים שנזכרים שם. וייתכן, שכיוון שהתנה עמו בשעת כתיבת השטר, הרי זה כאילו כתב לו בשטר, שהדבר מועיל.

יא. הַקָּפַת[46] הַחֲנוּת - אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת. וְאִם עֲשָׂאָהּ מִלְוָה[47] - נִשְׁמֶטֶת. שְׂכַר שָׂכִיר - אֵינוֹ נִשְׁמָט[48]. וְאִם זְקָפוֹ עָלָיו[49] בְּמִלְוָה - נִשְׁמָט.

46) והטעם הוא: שדרך להקיף זמן אחר זמן ואינו נפרע ממנו עד שיזדמנו לו מעות, ואין דרך לנוגשו והרי זה כאילו הלווהו עד אחר השביעית, שאין שביעית משמטתו. [=וכדאי לבדוק מדוע אין זה דומה למה שנאמר בהלכה י הִתְנָה עִמּוֹ שֶׁלֹּא יִתְבָּעֶנּוּ - שְׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת]. 47) כלומר, העמידו בדין. והוא הדין אם קבע לו החנווני זמן לפרעו. 48) שדרך לקבץ שכר שנה או שנתיים ביד השוכר אותו ואינו נוגשו לתיתם לו והם בידו כפיקדון. 49) [למעלה בהקפת חנות שהיא כמלווה לאחר שביעית, כתב "עשאה מלווה" אבל בשכר שכיר שאינו מלווה כלל, אלא בפיקדון כתב "זקפו עליו במלווה"].

יב. קְנָסוֹת שֶׁל אוֹנֵס וְשֶׁל מְפַתֶּה וְהַמּוֹצִיא שֵׁם רַע - אֵינָם נִשְׁמָטִין[50]. וְאִם זְקָפָן בְּמִלְוָה - נִשְׁמָטִים. וּמֵאֵימָתַי נִזְקָפִין בְּמִלְוָה? מִשְּׁעַת הַעֲמָדָה בַּדִּין.

50) כיוון "שאינם כשאר חובות, אבל הם חיובים שהאיש נתחייב בהם, והאיש ההוא לא יהיה פטור עד שיפרעם". [וכוונת דברי רבינו היא: שרק בממון שצריך שיקבל התובע אמרה תורה "תשמט ידך", כאילו קבלתו, אבל קנס אינו ממון שהתובע צריך לקבל, אלא ממון שהנתבע צריך

לשלם, ומה יועיל אם הנתבע יסלק ידו כאילו קיבלו? הלא זה לא שילם. ולפי זה נראה שלא מועילה מחילה בקנס.

יג. הַמְגָרֵשׁ אֶת אִשְׁתּוֹ קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה - אֵין כְּתֻבָּתָהּ נִשְׁמֶטֶת[51]. וְאִם פִּגְּמַתָּהּ[52] אוֹ זְקָפָתָהּ עָלָיו בְּמִלְוָה - נִשְׁמֶטֶת.

51) שאינה מלווה אלא כהקפת חנות ושכר שכיר. ודין תוספת הכתובה כעיקר הכתובה. 52) כלומר, נתקבלה חלק מן הכתובה, שעל ידי זה הפכה הכתובה למלווה.

יד. הַמַּלְוֶה עַל הַמַּשְׁכּוֹן[53] - אֵינוֹ מַשְׁמִיט[54]. וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה הַחוֹב כְּנֶגֶד הַמַּשְׁכּוֹן; וְאִם הָיָה יָתֵר - מַשְׁמִיט הַיָּתֵר.

53) של מטלטלין. 54) שהרי הלכה "בעל חוב קונה משכון (של מטלטלין). לפיכך, כשילווה אותו על המשכון, יהיה כאילו הקנהו המשכון בממון ההוא שהלווהו, לזמן ידוע, ואינו נשמט".

טו. הַמּוֹסֵר שְׁטָרוֹתָיו לְבֵית דִּין וְאָמַר לָהֶם: אַתֶּם גְּבוּ לִי חוֹבִי זֶה - אֵינוֹ נִשְׁמָט; שֶׁנֶּאֱמַר: וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת אָחִיךָ, וְזֶה בֵּית דִּין תּוֹבְעִין אוֹתוֹ. וְכֵן בֵּית דִּין[55] שֶׁחָתְכוּ אֶת הַדִּין וְכָתְבוּ[56]: אִישׁ פְּלוֹנִי אַתָּה חַיָּב[57] לִתֵּן לָזֶה כָּךְ וָכָךְ - אֵינוֹ נִשְׁמָט; שֶׁזֶּה כְּגָבוּי הוּא, וּכְאִלּוּ בָּא לְיָדוֹ, וְאֵינוֹ כְּמִלְוָה.

55) שביעית שם: "וכל מעשה בית דין אין משמטין". 56) ירושלמי שם: וכל מעשה בית דין, אלו גזרי דינים. ודווקא כשגמרו את הדין, אבל אם עוד לא גמרו, אף על פי שהודה בפני בית דין או הביאו עדים בפניהם, שדין הוא שבית דין כותבים - כל זמן שלא כתבו אינו כגבוי. 57) שזהו נוסח של גמר דין.

טז. כְּשֶׁרָאָה הִלֵּל הַזָּקֵן שֶׁנִּמְנְעוּ מִלְּהַלְווֹת זֶה אֶת זֶה[58], וְעוֹבְרִין עַל הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה[59]: הִשְׁמֵר לְךָ פֶּן יִהְיֶה דָּבָר וְגוֹמֵר, הִתְקִין פְּרוֹזְבּוֹל[60], כְּדֵי שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב, עַד שֶׁיַּלְווּ זֶה אֶת זֶה. וְאֵין הַפְּרוֹזְבּוֹל מוֹעִיל אֶלָּא בִּשְׁמִטַּת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה, שֶׁהִיא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים; אֲבָל שְׁמִטַּת שֶׁל תּוֹרָה - אֵין הַפְּרוֹזְבּוֹל מוֹעִיל בָּהּ.

58) כלומר, העשירים נמנעו מלהלוות לעניים, מפני שחששו לשמיטת חובותיהם. ואף על פי שיכולים היו למסור שטרותיהם לבית דין, נראה שקשה היה להם להביא כל השטרות לבית דין. ועוד, שאין זו תקנה אלא למלווה בשטר, ולא למלווה על פה. 59) לפי מה שכתב רבינו בסמוך, שאין הפרוזבול מועיל אלא בשמיטת כספים בזמן הזה שאינה אלא מדרבנן - "הכתוב בתורה" לאו דווקא, אלא דרבנן שהסמיכו על הכתוב. 60) בגיטין לו: "מאי פרוסבול, אמר רב חסדא, פרוס בולי (=עשירים) ובוטי (=עניים), כלומר, תקנת עשירים ועניים. עשירים שלא יפסידו ממונם, ושלא יעברו על הלאו הנ"ל, ועניים שלא תנעל דלת בפניהם.

יז. אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוֹל אֶלָּא חֲכָמִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר, כְּבֵית דִּינוֹ שֶׁל רַבִּי אַמִּי וְרַבִּי אַסִּי, שֶׁהֵן רְאוּיִין לְהַפְקִיעַ מָמוֹן בְּנֵי אָדָם[61]; אֲבָל שְׁאָר בָּתֵּי דִינִין - אֵין כּוֹתְבִין[62].

61) שהרי למדו שם שהפקר בית דין הפקר, ממה שהכריז עזרא: וכל אשר לא יבוא לשלושת ימים כעצת השרים והזקנים יחרם כל רכושו והוא ייבדל מקהל הגולה. ובית דינו של עזרא וכן ראשי האבות, הם בתי הדין הגדולים שבדורם. ואף על פי שלדעת רבינו אין הדברים אמורים אלא בזמן ששמיטת כספים אינה אלא מדברי סופרים - גם לעקור דבר מדברי סופרים צריך לכח הפקר בית דין. 62) וכל זה דווקא כשאין המלווה והלווה תלמידי חכמים, אבל אם הם תלמידי חכמים יכולים למסור את הפרוזבול אף בפני בית דין רגיל ואפילו בעל פה.

יח. זֶהוּ גּוּפוֹ שֶׁל פְּרוֹזְבּוֹל: מוֹסְרָנִי לָכֶם[63] פְּלוֹנִי וּפְלוֹנִי[64] הַדַּיָּנִין שֶׁבִּמְקוֹם פְּלוֹנִי[65], שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאִרְצֶה[66]. וְהַדַּיָּנִין[67] אוֹ הָעֵדִים[68] חוֹתְמִין מִלְּמַטָּה.

63) אין הכוונה שהוא מוסר את שטר החוב, אלא שהוא מוסר את הדברים דלהלן לבית הדין, והרי זה כעין מסירת מודעה. 64) רבינו כתב המשנה כלשונה, אבל וודאי שכוונתו לשלושה דיינים. 65) כלומר, אם הדיינים במקום אחר והוא מוסר דבריו כאן לפני עדים. 66) אפילו לאחר שמיטה. 67) אם הוא מוסר דבריו לפניהם. 68) היינו, אפילו העדים, אם הוא מוסר דבריו כאן לפני עדים, לבית הדין שבמקום אחר.

יט. אֵין כּוֹתְבִין פְּרוֹזְבּוֹל אֶלָּא עַל הַקַּרְקַע[69]. אִם אֵין קַרְקַע לַלּוֶה - מוֹכֵר לוֹ[70] הַמַּלְוֶה כָּל שֶׁהוּא[71] בְּתוֹךְ שָׂדֵהוּ, אֲפִלּוּ קֶלַח שֶׁל כְּרוּב[72]. הִשְׁאִילוֹ[73] מָקוֹם לְתַנּוּר אוֹ לְכִירָה - כּוֹתְבִין עָלָיו[74] פְּרוֹזְבּוֹל. הָיְתָה לוֹ שָׂדֶה מְמֻשְׁכֶּנֶת[75] - כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוֹל.

69) של הלווה. וטעם הדברים שאם יש ללווה קרקע הרי החוב כגבוי ביד בית דין. או משום שהלוואה ללווה שאין לו קרקע זהו דבר שאינו שכיח כי מי פתי יסור הנה להלוות לו מעות בלי בטוחות. ודווקא קרקע, שאינו יכול להשמיטה ולהצניעה, אבל לא מטלטלין, וגם לא עבדים. 70) ללווה מדעתו ובהסכמתו. 71) וטעמו של דבר, שכיוון שאין אונאה כלל לקרקעות, ראוי הוא לגבות ב"כל שהוא" זה את כל החוב. 72) כלומר, קרקע כל שהוא שאי אפשר לזרוע בה אלא קלח אחד של כרוב. 73) כלומר, המלווה ללווה. 74) שכיוון שיש לשואל זכות תשמיש בקרקע, הרי זה כאילו הקרקע שלו. והוא הדין אם השכיר לו. 75) בין שהייתה השדה של הלווה ממושכנת ביד אחרים, בין שהייתה שדה של אחרים ממושכנת בידו.

כ. כּוֹתְבִין לָאִישׁ[76] עַל נִכְסֵי אִשְׁתּוֹ[77], וְלַיְתוֹמִים עַל נִכְסֵי אַפּוֹטְרוֹפּוֹס[78]. אֵין לוֹ קַרְקַע, וְלֶעָרֵב יֵשׁ לוֹ קַרְקַע - כּוֹתְבִין עָלֶיהָ פְּרוֹזְבּוֹל. הָיָה לוֹ חוֹב עַל

חֲבֵרוֹ וְיֵשׁ לַחֲבֵרוֹ קַרְקַע, הוֹאִיל וְהוּא[79] תַּחַת שֶׁעֲבוּדוֹ[80] - כּוֹתֵב עָלָיו פְּרוֹזְבּוּל[81].

76) כלומר, שהוא הלווה. 77) נכסי מלוג שהבעל אוכל פירותיהם. 78) כשלווה האפוטרופוס לצורך היתומים. והמלווה כותב פרוזבול, שנכסי האפוטרופוס נחשבים כשל היתומים, כיוון שהוא ממונה על אשר להם ומשועבד להם. [=וייתכן עוד כי דין אפוטרופוס כאן כדין ערב להלן]. ומה שאמרו: "היתומים אינם צריכים פרוזבול", המדובר כשהיתומים הם המלווים. 79) כלומר, הלווה השני. 80) של המלווה השני. 81) שהרי הלווה השני משתעבד למלווה הראשון, מדין "שעבודא דרבי נתן".

כא. אֶחָד שֶׁלָּוָה מֵחֲמִשָּׁה - צְרִיכִים[82] פְּרוֹזְבּוּל לְכָל אֶחָד וְאֶחָד; וַחֲמִשָּׁה שֶׁלָּווּ מֵאֶחָד - דַּיּוֹ פְּרוֹזְבּוּל אֶחָד לְכֻלָּן[83].

82) כל מלווה ומלווה. 83) שהרי המלווה כותב את הפרוזבול, והוא מוסר כל חובותיו לבית דין. ונראה שאם לוו כולם בשטר אחד, שאז כולם ערבים זה לזה, ויכול המלווה לגבות מאיזה שירצה, די שיהא לאחד מהם קרקע.

כב. כָּתַב הַפְּרוֹזְבּוּל תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ הִלְוָה - אֵינוֹ מוֹעִיל[84], אֶלָּא מַשְׁמִיט עַד שֶׁיִּכְתֹּב הַפְּרוֹזְבּוּל אַחַר שֶׁהִלְוָה. נִמְצֵאתָ אוֹמֵר: שֶׁכָּל מִלְוָה הַקּוֹדֶמֶת לַפְּרוֹזְבּוּל - אֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת בְּפְרוֹזְבּוּל זֶה; וְאִם הַפְּרוֹזְבּוּל קוֹדֵם לַמִּלְוָה - נִשְׁמֶטֶת בְּפְרוֹזְבּוּל זֶה.

84) כי הפרוזבול מועיל רק לחובות הקיימים בשעת כתיבתו.

כג. לְפִיכָךְ: פְּרוֹזְבּוּל הַמֻּקְדָּם - כָּשֵׁר, וְהַמְאֻחָר - פָּסוּל. כֵּיצַד? כְּתָבוֹ בְּנִיסָן וְהִקְדִּים זְמַנּוֹ מֵאֲדָר - כָּשֵׁר; שֶׁהֲרֵי הוּרַע כֹּחוֹ[85], שֶׁאֵינוֹ מַשְׁמִיט אֶלָּא עַד אֲדָר[86]. אֲבָל אִם אַחַר זְמַנּוֹ וּכְתָבוֹ מֵאִיָּר - פָּסוּל; שֶׁהֲרֵי מִיָּפֵּה כֹּחוֹ, שֶׁאֵינוֹ מַשְׁמִיט עַד אִיָּר[87] שֶׁלֹּא כַּדִּין, שֶׁאֵין דִּינוֹ שֶׁלֹּא יַשְׁמִיט אֶלָּא עַד נִיסָן, בִּשְׁעַת מְסִירַת הַדְּבָרִים לְבֵית דִּין.

85) של המלווה. 86) אבל מה שהלווה אחר כך אינו בכלל הפרוזבול, ומשמטים. 87) כלומר, מה שהלווה מניסן (אחר כתיבת הפרוזבול) עד אייר (הזמן הכתוב בפרוזבול).

כד. הַמּוֹצִיא שְׁטָר חוֹב אַחַר שְׁבִיעִית וְאֵין עִמּוֹ פְּרוֹזְבּוּל - אִבֵּד חוֹבוֹ[88]. וְאִם אָמַר: הָיָה לִי[89] וְאָבַד - נֶאֱמָן; שֶׁמִּזְּמַן הַסַּכָּנָה[90] וְאֵילַךְ בַּעַל חוֹב גּוֹבֶה שֶׁלֹּא בְּפְרוֹזְבּוּל[91]. וְלֹא עוֹד, אֶלָּא כְּשֶׁיָּבִיא בַּעַל חוֹב אֶת שְׁטָרוֹ אוֹ כְּשֶׁיָּבוֹא לִתְבַּע בְּמִלְוָה עַל פֶּה - אוֹמְרִים לַנִּתְבָּע: שַׁלֵּם לוֹ. וְאִם טָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: אַיֵּה פְּרוֹזְבּוּל שֶׁלּוֹ? אוֹמְרִים לַתּוֹבֵעַ: הָיָה לְךָ פְּרוֹזְבּוּל וְאָבַד? אִם אָמַר הֵן - נֶאֱמָן, וְאִם הוֹדָה שֶׁלֹּא כָּתַב פְּרוֹזְבּוּל - אִבֵּד חוֹבוֹ. וְהַיְתוֹמִים[92] אֵינָן צְרִיכִין פְּרוֹזְבּוּל.

88) שהרי שמטתו שביעית. 89) פרוזבול. 90) שלא היו יכולים לקיים מצוות, ואף על פי שפרוזבול אינו מצוה - לא התירו הגויים לעשותו, כיוון שעל ידו ניכרת מצות שמיטת כספים בזמן הזה, שכל עיקרה הוא שלא תישכח תורת שמיטת כספים מישראל, והרי כל כוונתם הייתה "להשכיחם תורתך". 91) אם אמר, היה לי ואבד. וכן כתב המאירי שם, שמזמן הסכנה ואילך האמינו מכח החזקה, שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור. ורוצה לומר, שבזמן הסכנה תיקנו חכמים שיהא נאמן לומר פרוזבול היה לי ואבד, ואף אחר שבטלה הסכנה, נשארה התקנה במקומה. 92) שהלוו.

כה. הוֹצִיא[93] פְּרוֹזְבּוּל, וְטָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: מִלְוָה זוֹ שֶׁהוּא תּוֹבֵעַ אַחַר פְּרוֹזְבּוּל זֶה הָיְתָה[94], וְהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר: קֹדֶם פְּרוֹזְבּוּל הָיְתָה - הַתּוֹבֵעַ נֶאֱמָן[95]; שֶׁאִלּוּ אָמַר: הָיָה לִי וְאָבַד[96] - נֶאֱמָן וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין אָנוּ יוֹדְעִין זְמַן הַפְּרוֹזְבּוּל שֶׁאָבַד[97].

93) המלווה. 94) ואין הפרוזבול מועיל כלום. 95) "שכיוון שתקנו חכמים פרוזבול, חזקה היא שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור" ובוודאי עשה פרוזבול שזמנו אחר הלוואה זו. 96) כלומר, ולא היה מוציא פרוזבול. 97) הרי שנאמן גם על הזמן.

כו. טָעַן הַנִּתְבָּע וְאָמַר: מִלְוָה יֵשׁ לוֹ אֶצְלִי[98], וְהַתּוֹבֵעַ אוֹמֵר: לֹא כִּי אֶלָּא הַקָּפַת חֲנוּת הִיא, שֶׁאֵינָהּ נִשְׁמֶטֶת, שֶׁהֲרֵי לֹא זְקַפְתִּיהָ מִלְוָה - הֲרֵי זֶה נֶאֱמָן; שֶׁהֲרֵי אִם יִרְצֶה יֹאמַר: מִלְוָה הָיְתָה[99] וּפְרוֹזְבּוּל הָיָה לִי וְאָבַד[100]. שֶׁכֵּיוָן[101] שֶׁתִּקְּנוּ חֲכָמִים פְּרוֹזְבּוּל, חֲזָקָה הִיא שֶׁאֵין אָדָם מַנִּיחַ דָּבָר מֻתָּר[102] וְאוֹכֵל דָּבָר אָסוּר[103].

98) וכיוון שאין למלווה פרוזבול הרי המלווה נשמטת. 99) כדבריך. 100) ואף על פי שלא אמרו מיגו להוציא ממון - כאן ישנה גם חזקה המסייעת: חזקה שאין אדם מניח דבר מותר ואוכל דבר אסור, ובוודאי כן הוא כדבריו שהקפת חנות היא. 101) טעם זה הוא מדוע האמינו במיגו להוציא ממון. 102) כלומר, מלווה שלא נשמטה. 103) מלווה שנשמטה.

כז. תַּלְמִידֵי חֲכָמִים[104] שֶׁהִלְווּ זֶה אֶת זֶה[105], וּמָסַר[106] דְּבָרָיו לַתַּלְמִידִים[107] וְאָמַר: מוֹסְרַנִי לָכֶם[108], שֶׁכָּל חוֹב שֶׁיֵּשׁ לִי שֶׁאֶגְבֶּנּוּ כָּל זְמַן שֶׁאֶרְצֶה - אֵינוֹ צָרִיךְ לִכְתֹּב פְּרוֹזְבּוּל; מִפְּנֵי שֶׁהֵן יוֹדְעִים שֶׁהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים בַּזְּמַן הַזֶּה מִדִּבְרֵיהֶם, וּבִדְבָרִים בִּלְבַד הִיא נִדְחֵית[109].

104) שם לז. "רבנן דבי רב אשי מסרי מילייהו להדדי (כלומר, שעשו פרוזבול בעל פה, ומסרוהו לפני תלמידים, שאינם גדולים כבית דינו של רב אמי ורב אסי. וכל זה דווקא כשהמלווה והלווה תלמידי חכמים.) רבי יונתן מסר מילי לר' חייא בר אבא, אמר ליה צריכנא מידי אחרינא? אמר ליה לא צריכת". 105) בגמרא שם לא נזכר שגם הלווה צריך להיות תלמיד חכם, ורבינו כתב זאת על פי מה

שאמרו בבבא מציעא עה. "תלמידי חכמים מותרים ללוות זה מזה בריבית, מאי טעמא, מידע ידעי דריבית אסורה ומתנה היא דיהבו אהדדי". ולכאורה גם אם המלווה אינו תלמיד חכם, מותר לתת לו ריבית, שהרי הלווה שהוא תלמיד חכם נותנה במתנה, אלא שאסרו לעשות כן שמא יבוא המלווה להקל בדין ריבית. אם כן גם לענייננו, לא התירו פרוזבול כזה אלא כשאף הלווה תלמיד חכם, שלא יבוא להקל בשמיטת כספים. 106) המלווה. 107) שאינם חכמים גדולים ביותר. 108) פלוני ופלוני הדיינין. 109) כלומר, בלא כתיבת פרוזבול, וכן בלא בית דין חשוב. אבל כששמיטת כספים הייתה מן התורה, אף תלמידי חכמים היו צריכים לכתוב פרוזבול ולמוסרו בפני בית דין חשוב, ולכן שאר בני אדם שחושבים ששמיטת כספים בזמן הזה מדאורייתא, הזקיקום חכמים לכתוב פרוזבול ולמסרו בפני בית דין חשוב, שאם נקל להם יבוא להקל בשמיטת כספים.

1 **כח. כָּל הַמַּחֲזִיר חוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית - רוּחַ**
2 **חֲכָמִים נוֹחָה הֵימֶנּוּ[110]. וְצָרִיךְ הַמַּלְוֶה לוֹמַר**
3 **לַמַּחֲזִיר: מַשְׁמִיט אֲנִי וּכְבָר נִפְטַרְתָּ מִמֶּנִּי. אָמַר לוֹ:**
4 **אַף עַל פִּי כֵן רְצוֹנִי שֶׁתְּקַבֵּל - יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ; שֶׁנֶּאֱמַר:**
5 **לֹא יִגֹּשׁ, וַהֲרֵי לֹא נָגַשׁ[111]. וְאַל יֹאמַר לוֹ: בְּחוֹבִי אֲנִי**
6 **נוֹתֵן לְךָ, אֶלָּא יֹאמַר לוֹ: שֶׁלִּי הֵם[112] וּבְמַתָּנָה אֲנִי**
7 **נוֹתֵן לְךָ.**

110) "עניינו, שהחכמים אוהבים אותו על זה, וישר בעיניהם מה שעשה". וטעמו של דבר, כדי שלא יימנעו מלהלוות. 111) שם: שנאמר: וזה דבר השמיטה. "הראיה ממה שאמר "דבר", כלומר, מאחר שהוציא הדבר מפיו, התירו". 112) המעות, ששמטתן שביעית.

8 **כט. הֶחֱזִיר[113] לוֹ חוֹבוֹ וְלֹא אָמַר לוֹ כֵּן - מְסַבֵּב[114]**
9 **עִמּוֹ בְּדְבָרִים עַד שֶׁיֹּאמַר לוֹ: שֶׁלִּי הֵם וּבְמַתָּנָה**
10 **נְתַתִּים לְךָ. וְאִם לֹא אָמַר - לֹא יְקַבֵּל מִמֶּנּוּ, אֶלָּא**
11 **יִטֹּל[115] מָעוֹתָיו וְיֵלֵךְ לוֹ[116].**

113) שם, מעשה ברבה שהלווה מעות לאבא בר מרתא. 114) שם: אמר ליה (רבה לאביי), תלי ליה נמי עד דאמר הכי (כלומר, שלי הם ובמתנה אני נותן לך). ומפרש רבינו שהכוונה מסבב עמו בדברים, אבל לא כופהו, שהרי במעשה הנזכר שם, לא כפה רבה את אבא בר מרתא, אלא אביי שידלו בדברים שילך לרבה ויאמר לו: "אף על פי כן". 115) הלווה. 116) שהרי אמרו שם: אשכחיה (אביי לרבה) דהוה עציב. אמר ליה, אמאי עציב מר, אמר ליה הכי הוה מעשה, אזל לגביה. ואם בדיעבד יקבל את המעות מן הלווה אפילו בלי "אף על פי כן", לא היה לו להיות עצוב, ולשלוח את אביי לאבא בר מרתא.

12 **ל. מִי שֶׁנִּמְנָע מִלְּהַלְווֹת אֶת חֲבֵרוֹ קֹדֶם הַשְּׁמִטָּה**
13 **שֶׁמָּא יִתְאַחֵר הַחוֹב שֶׁלּוֹ[117] וְיִשָּׁמֵט - עָבַר בְּלֹא**
14 **תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: הִשָּׁמֶר לְךָ וְגוֹמֵר. וְחֵטְא גָּדוֹל הוּא,**
15 **שֶׁהֲרֵי הִזְהִירָה עָלָיו תּוֹרָה בִּשְׁנֵי לָאוִין; שֶׁנֶּאֱמַר:**
16 **הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן וְגוֹמֵר, וְכָל מָקוֹם שֶׁנֶּאֱמַר 'הִשָּׁמֶר' אוֹ**
17 **'פֶּן' אוֹ 'אַל' - הֲרֵי זֶה מִצְוַת לֹא תַעֲשֶׂה. וְהַתּוֹרָה**
18 **הִקְפִּידָה עַל מַחֲשָׁבָה רָעָה זוֹ וּקְרָאתוּ בְּלִיַּעַל[118]. וַהֲרֵי**
19 **הוֹסִיף הַכָּתוּב לְהַזְהִיר וּלְצַוּוֹת שֶׁלֹּא יִמְנַע[119] אֶלָּא**
20 **יִתֵּן[120], שֶׁנֶּאֱמַר: נָתוֹן תִּתֵּן[121] לוֹ וְלֹא יֵרַע[122] לְבָבְךָ**
21 **בְּתִתְּךָ לוֹ וְגוֹמֵר. וְהִבְטִיחַ הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בִּשְׂכַר**
22 **מִצְוָה זוֹ בָּעוֹלָם הַזֶּה[123], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי בִּגְלַל הַדָּבָר**
23 **הַזֶּה יְבָרֶכְךָ וְגוֹמֵר.**

117) כלומר, שהלווה לא יחזיר לו את חובו בזמן הפירעון. 118) שם. וגם לעניין צדקה למדו כן מפסוק זה לפי שהפסוק נאמר גם על צדקה וגם על הלוואה, שכן נאמר שם: "כי פתח תפתח את ידך לו (הרי צדקה) והעבט תעביטנו (הרי הלוואה) וגו' השמר לך פן יהיה דבר עם לבבך בליעל לאמר קרבה שנת השבע וגו'". 119) היינו "להזהיר". 120) היינו, "לצוות". 121) זהו הציווי. 122) זוהי האזהרה. 123) והוא בכלל גמילות חסדים, שאדם אוכל פירותיה בעולם הזה והקרן קיימת לו לעולם הבא (פאה פרק א משנה א, ועיין שם בפירוש המשנה שזהו כלל לכל המצוות שבין אדם לחבירו). אלא שצריך עיון למה הוצרכו ללמוד (קידושין מ.) מפסוק במשלי: "רודף צדקה וחסד ימצא חיים צדקה וכבוד", שגמילות חסדים אדם אוכל פירותיה בעולם הזה, ולא למדו כן מן הפסוק הנ"ל שבתורה, שהביא רבינו.

פֶּרֶק עֲשִׂירִי[1]

1) יבאר שמצות־עשה לקדש שנת החמשים. מאימתי התחילו למנות שנת יובל. אם היובל עולה למנין שני השבוע. ומאימתי בטלו היובלות. ודין כמה מצוות תלויות בהנהגת היובל. מצות־עשה לתקוע בעשירי לתשרי בשנת היובל. שלשה דברים מעכבין ביובל. שדין היובל ודין השמיטה, לעניין שביתת הארץ, אחד הוא.

24 **א. מִצְוַת עֲשֵׂה לִסְפֹּר[2] שֶׁבַע שֶׁבַע שָׁנִים[3] וּלְקַדֵּשׁ[4]**
25 **שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, שֶׁנֶּאֱמַר: וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת**
26 **שָׁנִים וְגוֹמֵר, וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים. וּשְׁתֵּי**
27 **מִצְוֹת אֵלּוּ מְסוּרִין לְבֵית דִּין הַגָּדוֹל בִּלְבַד[5].**

2) ראה בספר המצוות, עשה קמ. 3) כלומר, ארבעים ותשע שנים, כלשון הכתוב: "שבע שנים שבע פעמים". 4) שם (עשה קלו) כתב רבינו "שנצטוינו לקדש את שנת החמשים, כלומר, להשבית בה עבודת האדמה, כמו בשמיטה" (וכן הוא במניין המצוות שבהקדמת ספר יד החזקה) ולא כתב שמצוה זו מסורה לבית־דין, שהרי מצות השביתה מוטלת על כל ישראל (ועיין שם בהערה נוספת תקצח). ומקור דבריו בדברי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא (ראש השנה ח:) שדרש פסוק זה של "וקדשתם את שנת החמשים שנה" לומר "שמתקדשת והולכת מתחילתה". כלומר, מראש השנה, ולא הזכיר בדבריו שמקדשים אותה על־ידי בית־דין לומר מקודשת השנה כמו שנראה שם מדברי רבנן (עיין רש"י שם). וכאן, כנראה, חזר בו רבינו, ונקט שאפילו לדברי ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא שהלכה כמותו (להלן הלכה יד), יש מצוה

לבית־דין לקדש ולומר "מקודשת השנה", וכן כתב החינוך מצוה שלב (ועיין מנחת־חינוך שם). 5) בספרא בהר פרשה ב הלכה א: "וספרת לך, בבית־דין". וסובר רבינו, שהכוונה היתה למשה שהוא במקום שבעים ואחד (סנהדרין טז.), וראה בספר המצוות לעם, שם בהערה נוספת י. [ודין קידוש יובל, שהוא צריך לבית־דין הגדול, נלמד ממה שאמרו בראש השנה שם לדברי רבנן החולקים על ר"י בנו של ריב"ב, ולמדו מהפסוק "וקדשתם וגו' החמשים שנה" – "שנה אתה מקדש, ואי אתה מקדש חדשים", וקידוש חדשים הוא על־ידי בית־דין הגדול (ספר המצוות, עשה קנג). ואף־על־פי שאין הלכה כרבנן, אלא כר"י בנו של ריב"ב, ראה למעלה, לא מצינו שר"י בנו של ריב"ב חולק עליהם בזה. ואין הכוונה לשבעים ואחד, אלא לשלשה מתוך בית־דין הגדול, ראה בספר המצוות לעם, שם הערה נוספת נח].

1 **ב. וּמֵאֵימָתַי הִתְחִילוּ לִמְנוֹת? מֵאַחַר אַרְבַּע עֶשְׂרֵה**
2 **שָׁנָה[6] מִשֶּׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ. שֶׁנֶּאֱמַר[7]: שֵׁשׁ [שָׁנִים תִּזְרַע**
3 **שָׂדֶךָ וְשֵׁשׁ שָׁנִים תִּזְמֹר כַּרְמֶךָ - עַד שֶׁיִּהְיֶה כָּל אֶחָד**
4 **מַכִּיר אֶת אַרְצוֹ; וְשֶׁבַע שָׁנִים[8] עָשׂוּ] בְּכִבּוּשׁ הָאָרֶץ,**
5 **וְשֶׁבַע שָׁנִים בְּחִלּוּק. נִמְצָאתָ אוֹמֵר: בִּשְׁנַת שָׁלֹשׁ[9]**
6 **וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת וְאַלְפַּיִם לַיְצִירָה, מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה[10] מֵאַחַר**
7 **מוֹלַד אָדָם הָרִאשׁוֹן, שֶׁהִיא שָׁנָה שְׁנִיָּה[11] לַיְצִירָה[12],**
8 **הִתְחִילוּ לִמְנוֹת. וְעָשׂוּ שְׁנַת עֶשֶׂר וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת[13]**
9 **לַיְצִירָה, שֶׁהִיא שְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים[14] מִשֶּׁנִּכְנְסוּ**
10 **לָאָרֶץ, שְׁמִטָּה. וּמָנוּ שֶׁבַע שְׁמִטּוֹת וְקִדְּשׁוּ שְׁנַת**
11 **הַחֲמִשִּׁים, שֶׁהִיא שְׁנַת אַרְבַּע וְשִׁשִּׁים[15] מִשֶּׁנִּכְנְסוּ**
12 **לָאָרֶץ.**

6) ערכין יב: 7) ספרא, תחילת פרשת בהר הלכה ב. וראה להלן הלכה ח. 8) ערכין יג. 9) כלומר, בסוף השנה השלישית, והיינו מתחילת השנה הרביעית. שהרי מונים מאחר מולד אדם הראשון, שהיא שנה שניה ליצירה, ראה להלן. 10) של שנת חמש מאות וארבע. 11) בעבודה זרה ט. אמרו, שמבריאת העולם עד תקופת אברהם, אלפיים שנה של תוהו, ומאברהם התחילו אלפיים של תורה, וארבע מאות ארבעים ושמונה שנים עד מתן תורה. לכשנוסיף את ארבעים השנה שהיו במדבר עם י"ד שכבשו וחלקו, הרי אלפיים חמש מאות ושתים שנה. 12) כיון שלדעת ר' אליעזר שבתשרי נברא העולם, הכוונה לכ"ה באלול, אלא שכיון שהאדם נברא ביום ו', והוא עיקר הבריאה, לכן אנו מונים מראש השנה, וראה בראש השנה ח. בתוספות ד"ה לתקופות, ובכסף־משנה. 13) כלומר: לפי המנין ממולד אדם הראשון, שהיא שנה שניה ליצירה (ר"י קורקוס). וראה למעלה. 14) עם י"ד שכיבשו וחילקו, כנ"ל. כן הוא בספרא שם סוף הלכה ג. ובקידושין מ: "גדול תלמוד (מתן תורה) שקדם וכו', לשמיטין ששים ואחת (ארבעים שנה שבמדבר, ועשרים ואחת שכתב רבינו כאן), ליובלות מאה ושלש". כלומר, לאחרי עיבור שנה זו באופן שהיובל הוא בשנת הק"ד. 15) כנ"ל.

13 **ג. שִׁבְעָה עָשָׂר[16] יוֹבְלִים מָנוּ יִשְׂרָאֵל מִשֶּׁנִּכְנְסוּ[17]**
14 **לָאָרֶץ וְעַד שֶׁיָּצְאוּ[18]. וְשָׁנָה שֶׁיָּצְאוּ בָהּ, שֶׁחָרַב הַבַּיִת**
15 **בָּרִאשׁוֹנָה, מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[19] הָיְתָה, וּשְׁנַת שֵׁשׁ**
16 **וּשְׁלֹשִׁים בַּיּוֹבֵל הָיְתָה, שֶׁאַרְבַּע מֵאוֹת שָׁנָה וְעֶשֶׂר**
17 **שָׁנִים עָמַד בַּיִת רִאשׁוֹן[20]. כֵּיוָן שֶׁחָרַב הַבַּיִת[21] בָּטַל**
18 **מִנְיָן זֶה[22]. מִשֶּׁבָּטְלָה נִשְׁאֲרָה הָאָרֶץ חֲרֵבָה שִׁבְעִים**
19 **שָׁנָה, וְנִבְנָה בַּיִת שֵׁנִי, וְאַרְבַּע מֵאוֹת וְעֶשְׂרִים שָׁנָה**
20 **עָמַד[23]. וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית[24] מִבִּנְיָנוֹ עָלָה עֶזְרָא, וְהִיא**
21 **הַבִּיאָה הַשְּׁנִיָּה[25]. וּמִשָּׁנָה זוֹ הִתְחִילוּ לִמְנוֹת מִנְיָן**
22 **אַחֵר, וְעָשׂוּ שְׁנַת שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי**
23 **שְׁמִטָּה. וּמָנוּ שֶׁבַע שְׁמִטּוֹת, וְקִדְּשׁוּ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים.**
24 **אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הָיְתָה שָׁם[26] יוֹבֵל בְּבַיִת שֵׁנִי, מוֹנִין**
25 **הָיוּ אוֹתוֹ כְּדֵי לְקַדֵּשׁ שְׁמִטּוֹת[27].**

16) ערכין יג. ורוצה לומר, ששה עשר יובלים שלמים, ושלשים ושש שנה מן היובל השבעה עשר. וראה בכסף־משנה ורדב"ז. 17) לאחר י"ד שכבשו וחילקו, כנ"ל. 18) לאחר חורבן בית ראשון. 19) שם יא: 20) יומא ט. כלומר, וארבע מאות ושמונים שנה ישנן מיציאת מצרים עד בנין הבית, כמו שנאמר במלכים־א ו, א, הרי שמונה מאות ותשעים. ולכשנוריד ארבעים שנה שבמדבר וארבע־עשרה שנה שכבשו וחלקו, הרי שמונה מאות ושלשים ושש, שהן ששה עשר יובלים, ושלשים ושש שנה מן היובל השבעה עשר, ושנת ל"ו היא מוצאי שביעית. וראה בכסף־משנה. 21) וישראל הלכו לגולה. 22) ראה להלן הלכה ח. 23) יומא שם. 24) ערכין שם, כרב אשי. 25) ראה להלן פי"ב הלכה טו. 26) שם לב: שאין היובל נוהג אלא כשכל יושביה עליה, כדלהלן בהלכה ח. 27) שם. וברש"י: היו מניחין שנת נ', שלא היו מונין אותה לשמיטה הבאה, מפני שהיא ראויה להיות שנת יובל, ושנה שלאחריה מתחיל המנין.

26 **ד. נִמְצָאתָ לָמֵד, שֶׁהַשָּׁנָה שֶׁחָרַב בָּהּ הַבַּיִת**
27 **בָּאַחֲרוֹנָה[28], שֶׁתְּחִלָּתָהּ מִתִּשְׁרֵי שֶׁאַחַר הַחֻרְבָּן כִּשְׁנֵי**
28 **חֳדָשִׁים[29], שֶׁחֲרֵי מִתִּשְׁרֵי הוּא הַמִּנְיָן לִשְׁמִטִּים**
29 **וּלְיוֹבְלוֹת[30] - אוֹתָהּ הַשָּׁנָה מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית הָיְתָה[31],**
30 **וּשְׁנַת חֲמֵשׁ עֶשְׂרֵה מִן הַיּוֹבֵל הַתְּשִׁיעִי הָיְתָה. וּלְפִי**
31 **חֶשְׁבּוֹן זֶה, שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת אֶלֶף וּמֵאָה וָשֶׁבַע**
32 **לַחֻרְבָּן, שֶׁהִיא שְׁנַת שְׁמֹנִים וְשִׁבְעָה וְאֶלֶף וְאַרְבַּע**
33 **מֵאוֹת לְמִנְיַן שְׁטָרוֹת, שֶׁהִיא שְׁנַת שֵׁשׁ וּשְׁלֹשִׁים**
34 **וּתְשַׁע מֵאוֹת וְאַרְבַּעַת אֲלָפִים לַיְצִירָה[32] - הִיא שְׁנַת**
35 **שְׁמִטָּה, וְהִיא שְׁנַת אַחַת וְעֶשְׂרִים מִן הַיּוֹבֵל[33].**

28) כלומר, בשניה. 29) שהרי הבית חרב בתשעה באב, והרי זה קרוב לשני חדשים. 30) ולכן אמרו שם יב: שאף בית שני חרב במוצאי שביעית. 31) שהרי הבית עמד 420 שנה כנ"ל, ובשנה השביעית לבניינו החלו למנות, הרי 414. יוצא שהבית חרב בסוף שביעית שניה של יובל תשיעי. 32) צ"ע, לשם מה אריכות לשון זו. 33) כלומר, שהרי אלף ומאה הן עשרים ואחד יובלות, נמצא שהשנה בה עמד רבינו היא השמיטה הראשונה ליובל הכ"ב. אלא שהלשון כאן מוזרה במקצת. ולשיטה זו, מנו יובלות לקדש שמיטות,

כנ"ל, בין בזמן הבית ובין לאחריו עד היום הזה, כחכמים בערכין לג. ולא כרבי יהודה, וכדלהלן בהלכה ז.

ה. אֲבָל כָּל הַגְּאוֹנִים אָמְרוּ, שֶׁמָּסֹרֶת הִיא בִּידֵיהֶם אִישׁ מִפִּי אִישׁ, שֶׁלֹּא מָנוּ בְּאוֹתָן הַשִּׁבְעִים שָׁנָה שֶׁבֵּין חֻרְבַּן בַּיִת רִאשׁוֹן וּבִנְיַן בַּיִת שֵׁנִי אֶלָּא שְׁמִטּוֹת בִּלְבַד בְּלֹא יוֹבֵל. וְכֵן מִשֶּׁחָרַב בָּאַחֲרוֹנָה לֹא מָנוּ שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים[34], אֶלָּא שֶׁבַע שֶׁבַע בִּלְבַד מִתְּחִלַּת שְׁנַת הַחֻרְבָּן. וְכֵן עוֹלֶה בִּגְמָרָא עֲבוֹדָה זָרָה[35] חֶשְׁבּוֹן זֶה שֶׁהוּא קַבָּלָה[36].

34) בפני עצמה. ולפי זה, מה שאמרו שם לב: מנו יובלות לקדש שמיטין, הוא רק בזמן בית שני, וכדלהלן בפי"ב סוף הלכה טו, שעשו כן דוגמת מה שהיו עושין בזמן בית ראשון, כשכל יושבי הארץ היו עליה, והיתה קדושה בשנת היובל כבשביעית. אבל לאחר החורבן, לא מנו יובלות כלל. ודברי הכסף־משנה כאן תמוהים. 35) ט: שאמרו שם: "האי מאן דלא ידע כמה שני בשבוע הוא עומד, ניטפי חד שתא, ונחשוב כללי כיובלי ופרטי כשבוע, ונשקול ממאה תרי (כלומר, שתי שנות היובל שבכל מאה שנה), ונשדי אפרטי, ונחשיבינהו לפרטי בשבוע, וידע כמה שני בשבוע". משמע מכאן שמחלקים אף את היובלות בשבע. 36) כלומר, שהגאונים הורו כחשבון זה, לא מטעם שהוכיחו כן מן הגמרא, אלא שקיבלו כן איש מפי איש, כנ"ל.

ו. וּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה יְדוּעָה הִיא וּמְפֻרְסֶמֶת אֵצֶל הַגְּאוֹנִים וְאַנְשֵׁי אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל, וְכֻלָּן לֹא מָנוּ אֶלָּא לִשְׁנֵי חֻרְבָּן, מַשְׁלִיכִין אוֹתָן שֶׁבַע שֶׁבַע. וּלְפִי חֶשְׁבּוֹן זֶה, תְּהִי שָׁנָה זוֹ, שֶׁהִיא שְׁנַת שֶׁבַע וּמֵאָה וָאֶלֶף לַחֻרְבָּן, מוֹצָאֵי שְׁבִיעִית[37]. וְעַל זֶה אָנוּ סוֹמְכִין, וּכְפִי הַחֶשְׁבּוֹן זֶה אָנוּ מוֹרִין לְעִנְיַן מַעַשְׂרוֹת[38] וּשְׁבִיעִית[39] וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים; שֶׁהַקַּבָּלָה[40] וְהַמַּעֲשֶׂה[41] עַמּוּדִים גְּדוֹלִים בְּהוֹרָאָה, וּבָהֶן רָאוּי לְהִתָּלוֹת.

37) שכשנחלק 1107 ל־7, נמצא 158 שמיטות, ושנה אחת נותרת, שהיא מוצאי שביעית. וכמו כן השנה שלנו: חמשת אלפים ושבע מאות ועשרים ליצירה, שהיא אלף ושמונה מאות ותשעים ואחת לחורבן הבית, היא מוצאי שביעית. 38) כלומר, לענין חלוקת שנות המעשרות: מעשר שני בשנה ראשונה שניה רביעית וחמישית, ומעשר שני בשלישית ושישית (פ"ו מהלכות מתנות עניים הלכה ד). 39) שמיטת קרקע. 40) היא מסורת הגאונים הנ"ל. 41) שכן היו נוהגים בארץ ישראל, כנ"ל. וראה בחו"מ סימן סג סעיף א בביאור הגר"א אות ח, וכן בחזון־איש שהאריכו בביאור שיטת רבינו. ובקונטרס "לשנת השמיטה" של הרא"י דלנסקי ב"התורה והמדינה" תשי"ט עמוד שיח העתיק מה שכתוב על מצבות עתיקות שנתגלו, והכתוב שם נוטה לשיטת הראשונה שכתב רבינו למעלה הלכה ד.

ז. שְׁנַת יוֹבֵל[42] אֵינָהּ עוֹלָה מִמִּנְיַן שְׁנֵי הַשָּׁבוּעַ[43], אֶלָּא שְׁנַת תֵּשַׁע וְאַרְבָּעִים - שְׁמִטָּה, וּשְׁנַת חֲמִשִּׁים - יוֹבֵל, וּשְׁנַת חֲמִשִּׁים וְאַחַת - תְּחִלַּת שֵׁשׁ שָׁנִים שֶׁל שָׁבוּעַ. וְכֵן בְּכָל יוֹבֵל וְיוֹבֵל.

42) כלומר, כשהיובל נוהג, שכל יושביה עליה כמו בזמן בית ראשון. ודברי הכסף־משנה כאן תמוהים. 43) ברייתא בנדרים סא. ובעוד מקומות, כחכמים ולא כרבי יהודה.

ח. מִשֶּׁגָּלָה[44] שֵׁבֶט רְאוּבֵן וְשֵׁבֶט גָּד וַחֲצִי שֵׁבֶט מְנַשֶּׁה בָּטְלוּ הַיּוֹבְלוֹת; שֶׁנֶּאֱמַר: וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל יֹשְׁבֶיהָ - בִּזְמַן שֶׁכָּל יוֹשְׁבֶיהָ עָלֶיהָ. וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעֹרָבִין שֵׁבֶט בְּשֵׁבֶט, אֶלָּא כֻּלָּן יוֹשְׁבִים כְּתִקְנָן[45]. בִּזְמַן[46] שֶׁהַיּוֹבֵל[47] [נוֹהֵג בָּאָרֶץ] - נוֹהֵג בְּחוּצָה לָאָרֶץ[48]; שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹבֵל הִיא - בְּכָל מָקוֹם, בֵּין בִּפְנֵי הַבַּיִת בֵּין שֶׁלֹּא בִּפְנֵי הַבַּיִת[49].

44) ברייתא בערכין לב: ובספרא פרשת בהר פרק ב הלכה ג. 45) וכל אחד מכיר את ארצו, כנ"ל בהלכה ב. וראה בהערות שם. 46) ראש השנה ט: וקידושין לח: 47) שם. 48) לגבי שילוח עבדים (שם ושם). 49) אם כל יושביה עליה, כנ"ל.

ט. וּבִזְמַן[50] שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג - נוֹהֵג דִּין עֶבֶד עִבְרִי[51], וְדִין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה[52], וְדִין שְׂדֵה חֲרָמִים[53], וְדִין שְׂדֵה אֲחֻזָּה[54], וּמְקַבְּלִין גֵּר תּוֹשָׁב[55], וְנוֹהֶגֶת שְׁבִיעִית בָּאָרֶץ וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים[56] בְּכָל מָקוֹם מִן הַתּוֹרָה. וּבִזְמַן שֶׁאֵין הַיּוֹבֵל [נוֹהֵג] - אֵינוֹ נוֹהֵג אֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, חוּץ מִשְּׁבִיעִית בָּאָרֶץ וְהַשְּׁמָטַת כְּסָפִים בְּכָל מָקוֹם מִדִּבְרֵיהֶם[57], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[58].

50) ברייתא בערכין כט. 51) היינו שיכולים בית־דין למכרו בגנבתו, וכן הוא מוכר עצמו. וראה בפ"א מהלכות עבדים הלכה י. ובברייתא שם נתנו טעם לדבר: שנאמר (ויקרא כה, מ): "עד שנת היובל יעבוד עמך". הרי שהמדובר בזמן שהיובל נוהג. 52) הנזכר להלן בפרק יב. וטעמו של דבר: שנאמר בפרשת בתי ערי חומה (שם, ל) "לא יצא ביובל". משמע שהדבר תלוי ביובל (ברייתא שם). וראה להלן שם הלכות טו־טז. 53) שם, כרבי שמעון בן יוחאי, שנאמר (שם כז, כא): "והיה השדה בצאתו ביובל קדש לה' כשדה החרם". ושדה חרמים, היא שדה שהחרימה לבדק הבית או לכהנים. וראה בפ"ו מהלכות ערכין וחרמין. 54) שם: שנאמר (שם כה, כח): "ויצא ביובל ושב לאחוזתו". ושדה אחוזה, היא שדה שירשה אדם ממורישיו ומכרה. 55) שקיבל על עצמו שלא לעבוד עבודה־זרה, אלא שהוא אוכל נבלות. ושם: אמר רב ביבי, מאי טעמא, אתיא טוב טוב. כתיב הכא (אצל עבד, בדברים טו, טז), "כי טוב לו עמך", וכתיב התם (אצל גר תושב, שם כג, יז), "בטוב לו, לא תוננו". ומכאן שגר תושב נוהג (שאנו מצווים להחיותו) רק כשעבד עברי נוהג, דהיינו כשהיובל נוהג, כנ"ל. 56) ראה למעלה בפ"ט הלכה ב, ובהערות שם. ומפורש בדברי רבינו ששמיטת קרקע בשביעית תלויה ביובל. וצ"ע, מהיכן למד זאת רבינו, שהרי מה שאמרו בברייתא בגיטין לו. "בזמן שאתה משמט קרקע, אתה משמט כספים וכו'", מפרש רבינו שהכוונה ליובל, אבל שביעית אף בזמן הזה היא מן התורה, כמו שביאר הכסף־משנה בכמה מקומות. 57) בכסף־משנה מפרש שזה עולה רק על שמיטת כספים. ואילו שביעית בארץ, היא מן

התורה אף בזמן הזה. וראה בספר המצוות לעם, עשה קלה, והערה נוספת תקצו שם. 58) למעלה שם הלכה ג לענין שמיטת כספים. וראה בר"י קורקוס שדקדק מכאן כדברי הכסף־משנה שאין הכוונה אלא לשמיטת כספים, שביאר כן בפ"ט שם. ואילו בשביעית הארץ לא ביאר עוד מאומה, אבל בכתב־יד הנוסחא: "חוץ משביעית בארץ מדבריהם, והשמטת כספים וכו'" (ר"י קורקוס). וכן הוא בחינוך (מצוה של) לפי דפוס ויניציא. ולפי"ז מפורש שגם שביעית הארץ אינה אלא מדבריהם, וראה בפאת־השולחן.

1 **י. מִצְוַת עֲשֵׂה[59] לִתְקֹעַ[60] בַּשּׁוֹפָר בָּעֲשִׂירִי לְתִשְׁרֵי[61]**
2 **בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּמִצְוָה זוֹ מְסוּרָה לְבֵית דִּין[62] תְּחִלָּה[63],**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְהַעֲבַרְתָּ[64] שׁוֹפַר תְּרוּעָה; וְכָל יָחִיד וְיָחִיד[65]**
4 **חַיָּב לִתְקֹעַ, שֶׁנֶּאֱמַר: תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר. וְתוֹקְעִין בַּשּׁוֹפָר**
5 **תֵּשַׁע, כְּדֶרֶךְ שֶׁתּוֹקְעִין בְּרֹאשׁ הַשָּׁנָה[66]. וּמַעֲבִירִין**
6 **שׁוֹפָר בְּכָל גְּבוּל יִשְׂרָאֵל[67].**

59) ראה בספר המצוות, עשה קלז. 60) ולענין תקיעת ראש השנה, כתב רבינו שם ובפ"א מהלכות שופר הלכה א, שהמצוה היא לשמוע. והסביר רבינו בספר המצוות שם, "שתקיעה זו ביובל אינה אלא לפרסום החירות, ושהיא חלק מן ההכרזה, והוא אמרו: וקראתם דרור בארץ (ולכן עיקר המצוה התקיעה, דהיינו לאחרים, לפרסום הדבר), ואין ענינה כענין תקיעות ראש השנה, שהן "זכרון לפני ה'" (ולכן עיקרה השמיעה, וההתעוררות כתוצאה ממנה). וראה בהערות שם. 61) הוא יום הכיפורים. 62) הגדול. 63) כלומר, כן הוא הסדר: בתחילה תוקעין בבית־דין, ואחר־כך תוקעים כל ישראל, שהרי כן אמרה תורה "והעברת" (היינו בית־דין) ואח"כ "תעבירו" (כל אחד ואחד מישראל). וראה בקרית ספר, ובמנחת־חינוך מצוה שלא. 64) כלומר, בראש הענין כתוב: וספרת לך וגו'. ושם הכוונה לבית־דין הגדול בלבד, כנ"ל בהלכה א, ולכן גם האמור להלן "והעברת", הכוונה לבית־דין. וכן מפורש בראש השנה ט: 65) ראש השנה ל. וספרא פ בהר פרשה ב הלכה ה. 66) משנה שם לג: ובמשנה שם כו: שוה היובל לראש השנה לתקיעה. וראה בפ"ג מהלכות שופר הלכה א. 67) שנאמר: "תעבירו שופר בכל ארצכם". והכוונה, לפרסם את חירות העבדים. ודוקא בגבול ישראל, אבל בחוץ לארץ לא, כמפורש בירושלמי ראש השנה פ"ד סוף הלכה א (אור שמח).

7 **יא. שׁוֹפָר שֶׁל יוֹבֵל וְשֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה אֶחָד הוּא לְכָל**
8 **דָּבָר[68]. וְאֶחָד[69] רֹאשׁ הַשָּׁנָה וְאֶחָד הַיּוֹבֵל לַתְּקִיעוֹת[70],**
9 **אֶלָּא שֶׁבַּיּוֹבֵל[71] תּוֹקְעִין[72] בֵּין בְּבֵית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ**
10 **אֶת הַחֹדֶשׁ[73] בֵּין בְּבֵית דִּין שֶׁלֹּא קִדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ,**
11 **וְכָל יָחִיד וְיָחִיד[74] חַיָּב לִתְקֹעַ כָּל זְמַן שֶׁבֵּית דִּין**
12 **יוֹשְׁבִין[75] וְשֶׁלֹּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין[76];**

68) שכשם ששופר של ראש השנה אינו אלא מקרן כבשים כפוף (פ"א מהלכות שופר הלכה א), כן בשופר של יובל, כחכמים במשנה שם ולא כרבי יהודה. והוא־הדין שהם שוים בשיעורם ובכל הדינים השייכים לגוף השופר, והנזכרים בהלכות שופר שם. 69) שם. 70) משנה שם. ושם נאמר גם "ולברכות". והביאו רבינו בפ"ב מהלכות תפילה הלכה ח. 71) ברייתא שם ל: 72) אפילו בשבת. וראה להלן. 73) היינו, בבית־דין הגדול (ספר המצוות, עשה קנג). והברייתא תלתה את הדבר בבית־דין "שקידשו בו את החודש". וייתכן שטעם הדבר הוא, שכשם שלקידוש החודש אין צורך בכל ע"א הדיינים של בית־דין הגדול אלא בשלשה מתוכם בלבד, הוא־הדין לענין תקיעה ביובל. וראה שם הערה נח. 74) כנ"ל. 75) ראש השנה שם, כרבי. 76) כלומר, אפילו שלא בפני בית־דין.

13 **יב. וּבְרֹאשׁ הַשָּׁנָה[77] שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת[78] - לֹא הָיוּ**
14 **תּוֹקְעִין אֶלָּא בְּבֵית דִּין שֶׁקִּדְּשׁוּ בּוֹ אֶת הַחֹדֶשׁ[79], וְאֵין**
15 **כָּל יָחִיד וְיָחִיד תּוֹקֵעַ אֶלָּא בִּפְנֵי בֵּית דִּין[80].**

77) ברייתא שם. 78) אבל אם חל ראש השנה בחול, תוקעין בכל מקום (גמרא שם). 79) כנ"ל. 80) ובזמן שהם יושבים, כנ"ל. וראה בפ"ב מהלכות שופר הלכות ח־ט. ובספרא שם פ"א הלכה ה: "ביום הכיפורים, אפילו בשבת וכו'. יכול אף תרועת ראש השנה תהיה דוחה את השבת וכו', אם כן למה נאמר בעשור לחודש, אלא בעשור לחודש דוחה את השבת בכל ארצכם (היינו, אף שלא בפני בית־דין שקידשו את החודש, ובלבד שהוא בזמן שהם יושבין, כנ"ל), ואין תרועת ראש השנה דוחה שבת בכל ארצכם אלא בבית־דין בלבד".

16 **יג. שְׁלֹשָׁה דְּבָרִים[81] מְעַכְּבִין בַּיּוֹבֵל[82]: תְּקִיעָה[83],**
17 **וְשִׁלּוּחַ עֲבָדִים, וְהַחְזָרַת שָׂדוֹת לְבַעְלֵיהֶן. וְזוֹ הִיא**
18 **שְׁמִטַּת קַרְקַע[84].**

81) ראש השנה ט: כחכמים, ולא כר' יהודה ור' יוסי. 82) שאם לא עשו אחד משלשתם, לא נתקדשה השנה בקדושת יובל, ואינה אסורה בזריעה ובכל העבודות האסורות בשמיטה, ראה ברש"י ובתוספות שם. וכנראה שהקידוש (ראה למעלה הלכה א) אינו מעכב, וראה במנחת־חינוך מצוה שלב. ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא כה, ט־יא) "והעברת שופר תרועה וגו' תעבירו שופר וגו' וקראתם דרור וגו' יובל היא וגו' ושבתם איש אל אחוזתו וגו' לא תזרעו וגו'". והמלים "יובל היא" מורות על עיכוב, כלומר, רק באופן זה הוא יובל ולא באופן אחר, ומה הוא האופן שעל־ידו נתקדש היובל, שופר תרועה וקריאת דרור האמורים לפני הפסוק "יובל היא", והחזרת שדות הנאמרה לאחריו ומקרא נדרש לפניו ולפני לפניו וגם לאחריו. 83) לא מבורר לאיזו תקיעה נתכוין רבינו, אם לתקיעה של בית־דין או לתקיעה של כל יחיד ויחיד (ראה למעלה הלכה י). ובראש השנה שם אמרו: "זו (=תקיעת שופר) מסורה לבית־דין", ואם כן התקיעות של היחידים (ראה למעלה שם) אינן מעכבות (וראה בסוף ההלכה הסמוכה). אבל צריך עיון, שהרי תקיעות אלו, שנלמדו מ"תעבירו שופר", סמוכות בתורה למלים "יובל היא" יותר מתקיעות של בית־דין. 84) הנזכרת בברייתא בגיטין לו. כלומר, ולא שביעית, כדעת יתר הראשונים. וראה למעלה בפ"ט הלכה ב, ובהערות שם.

19 **יד. מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה[85] עַד יוֹם הַכִּפּוּרִים לֹא הָיוּ**

עֲבָדִים[86] נִפְטָרִים לְבָתֵּיהֶן[87] וְלֹא מִשְׁתַּעְבְּדִין לַאדוֹנֵיהֶם[88], וְלֹא הַשָּׂדוֹת חוֹזְרוֹת לְבַעְלֵיהֶן[89], אֶלָּא עֲבָדִים אוֹכְלִין וְשׁוֹתִים וּשְׂמֵחִים[90] וְעַטְרוֹתֵיהֶם[91] בְּרָאשֵׁיהֶם. כֵּיוָן שֶׁהִגִּיעַ יוֹם הַכִּפּוּרִים, תָּקְעוּ בֵּית דִּין[92] בְּשׁוֹפָר, נִפְטְרוּ עֲבָדִים לְבָתֵּיהֶן וְחָזְרוּ שָׂדוֹת לְבַעְלֵיהֶן.

85) ברייתא של ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא בראש השנה ח: 86) עברים. 87) שמא לא יתקעו בית־דין בשופר ביום הכיפורים, ותקיעה היא אחת משלשת הדברים המעכבים את היובל, כמפורש למעלה (מנחת חינוך, מצוה שלא). 88) שמא יתקעו ביום הכיפורים, ויהיה היובל למפרע מראש השנה. 89) סיפרא פ' בהר פרק ב הלכה א. 90) על חירותם. 91) דרך החירות, כמו שאמרו בצדיקים שבעולם הבא, ש"יושבים ועטרותיהם בראשיהם ונהנים מזיו השכינה" (ברכות יז.). וכן היו נוהגים חתנים וכלות, ראה סוטה מט. 92) שהרי להם מסורה מצוה זו תחילה, כנ"ל בהלכה י. וראה בהלכה הקודמת.

טו. דִּין הַיּוֹבֵל[93] בִּשְׁבִיתַת הָאָרֶץ וְדִין הַשְּׁמִטָּה אֶחָד הוּא לְכָל דָּבָר. כֹּל שֶׁאָסוּר בַּשְּׁבִיעִית מֵעֲבוֹדַת הָאָרֶץ[94] - אָסוּר בִּשְׁנַת יוֹבֵל, וְכֹל שֶׁמֻּתָּר בַּשְּׁבִיעִית - מֻתָּר בַּיּוֹבֵל, וּמְלָאכוֹת שֶׁלּוֹקִין עֲלֵיהֶן בַּשְּׁבִיעִית[95] - לוֹקִין עֲלֵיהֶן בַּיּוֹבֵל. וְדִין פֵּרוֹת שְׁנַת יוֹבֵל בַּאֲכִילָה[96] וּבִמְכִירָה[97] וּבְבִעוּר[98] - כְּדִין פֵּרוֹת שְׁבִיעִית לְכָל דָּבָר.

93) בסיפרא שם פרק ג הלכה ב: "לא תזרעו ולא תקצרו את ספיחיה ולא תבצרו את נזיריה, כשם שנאמר בשביעית, כך נאמר ביובל". וראה בספר המצוות לעם, לא־תעשה רכד, ובהוספה בהערה רסב. 94) בספר המצוות שם כתב גם עבודת האילן. 95) כמו זריעה זמירה, קצירה ובצירה, שלוקין עליהן מן התורה, כנ"ל בפ"א הלכה ב, וחפירה חרישה ועוד, שלוקים עליהן מדרבנן, שם הלכה ד. 96) כלומר, שיש לאכלם ולא לשרפם ולהפסידם, וכן שלא לשנותם מברייתם, כנ"ל בפ"ב הלכה ג. 97) שאין עושים בהם סחורה, אלא באופנים שנזכרו בפ"ו. 98) כנ"ל בפ"ז הלכה א.

טז. יְתֵרָה[99] שְׁבִיעִית עַל הַיּוֹבֵל, שֶׁהַשְּׁבִיעִית מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים וְלֹא יוֹבֵל. וְיוֹתֵר יוֹבֵל עַל הַשְּׁבִיעִית, שֶׁהַיּוֹבֵל מוֹצִיא עֲבָדִים וּמַשְׁמִיט קַרְקַע. וְזֶהוּ[100] דִּין מְכִירַת שָׂדוֹת הָאֲמוּרוֹת בַּתּוֹרָה, וְהִיא מִצְוַת עֲשֵׂה[101], שֶׁנֶּאֱמַר: גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ. יוֹבֵל[102] מַשְׁמִיט קַרְקַע בִּתְחִלָּתוֹ[103], וּשְׁבִיעִית אֵינָהּ מְשַׁמֶּטֶת כְּסָפִים אֶלָּא בְּסוֹפָהּ[104], כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ[105].

99) סיפרא שם הלכה ו. 100) כלומר, השמטת הקרקע שהיא חזרת השדות לבעליהן ביובל. 101) ראה בספר המצוות, עשה קלח. 102) ערכין כח: 103) סיפרא שם פרק ב הלכה א: "וכשהוא אומר, וקדשתם את שנת החמשים שנה, מלמד שהיא מתקדשת מראש השנה". וכן הוא בראש השנה ח: בברייתא של ר' ישמעאל בנו של ר' יוחנן בן ברוקא. והיינו ביום הכיפורים, ראה למעלה הלכה יד. 104) שנאמר: "מקץ שבע שנים תעשה שמיטה". 105) למעלה בפ"ט הלכה ד.

פֶּרֶק אַחַד עָשָׂר[1]

1) יבאר שארץ ישראל המתחלקת לשבטים לא תמכר לצמיתות. לא ימכור אדם ביתו או שדה אחוזתו אלא־אם־כן העני. הקנים והזמורות שבתוכה. דין הלוקח שדה אחוזה ונטעה אילנות. ואם מותר לגאול בפחות משתי שנים. ודין מכרה בשנת היובל עצמה. ואילנות אם חוזרין לבעלים ביובל. לעולם מייפין כח המוכר שדה אחוזה, הרוצה למכור שדות אחרות לגאול הראשון. אם רצה לגאול חצי השדה. נותן שדהו במתנה. האחין שחלקו. והיורש את אשתו.

א. אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[2] הַמִּתְחַלֶּקֶת לַשְּׁבָטִים אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת לִצְמִיתוּת[3], שֶׁנֶּאֱמַר: וְהָאָרֶץ[4] לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת. וְאִם מָכַר לִצְמִיתוּת - שְׁנֵיהֶם[5] עוֹבְרִין בְּלֹא תַעֲשֶׂה[6]. וְאֵין מַעֲשֵׂיהֶן מוֹעִילִין[7], אֶלָּא תַּחֲזֹר הַשָּׂדֶה לִבְעָלֶיהָ בַּיּוֹבֵל.

2) ולא חוץ לארץ, כדלהלן. 3) [כלומר, הארץ המתחלקת לשבטים, שנמכרת לזמן, אינה נמכרת לצמיתות, אבל ירושלים שלא נתחלקה לשבטים (יומא יב.) ואין משכירין בה בתים (שם. וכל זה בפ"ז מהל' בית הבחירה הי"ד), וכל־שכן שאין מוכרים בה בתים ('אבות דרבי נתן' פרק לה), כיון שגם מכירה לזמן אינה מכירה, לא שייך בה האיסור של מכירה לצמיתות. ולשון 'אבות דברי נתן' שם: "ואין מוכרין הבית לצמיתות בתוכה (=בירושלים)". וצריך עיון. וראה במדרש תנחומא פ' בהר סוף סי' א]. 4) היינו, הארץ הידועה, והיא ארץ ישראל. 5) שהרי על ידי שניהם, נעשית המכירה. 6) אבל אינם לוקין על לאו זה, מכיון שלא הועילו מעשיהם, וכן כתב רבינו בפ"ו מהל' בכורות ה"ה, שכל שאין המעשה מועיל, אינו לוקה. ולכן לא מנה רבינו לאו זה בפי"ט מהל' סנהדרין, בין הלאוין שלוקין עליהם (משנה־למלך). וראה להלן. 7) ב'ירושלמי' דמאי פ"ה ה"ח, הביאו ראיה מפסוק זה "והארץ לא תמכר לצמיתות כי לי הארץ", למי שסובר אין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיעה מקדושתה (ועי' פ"א מהל' תרומות ה"י) — הרי שאין מעשיהם מועילים, כדברי רבינו. וראה בהשגות הרמב"ן ל'ספר המצוות' לא־תעשה רכז. והרדב"ז כתב שדעת רבינו כרבא (תמורה ד:) "כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני". וכן נראה מדברי ה'חינוך' סוף מצוה שלט, שכתב בדעת רבינו שחייב מלקות, וזוהי דעתו של רבא (שם) ד"לקי משום דעבר אמימרא דרחמנא", אבל זה נסתר מדברי רבינו בהל' בכורות שם, ראה למעלה.

ב. וְהַמּוֹכֵר[8] שָׂדֵהוּ לְשִׁשִּׁים שָׁנָה - אֵינָהּ יוֹצֵאָה בַּיּוֹבֵל; שֶׁאֵין[9] חוֹזֵר בַּיּוֹבֵל אֶלָּא דָּבָר הַנִּמְכָּר סְתָם[10] אוֹ הַנִּמְכָּר לִצְמִיתוּת[11].

8) בבא־מציעא עט, א. 9) שם: "מי שאין שם יובל (היינו, אלמלא היובל) - נצמתת, יש שם יובל - אינה נצמתת, יצתה זו (שנמכרה לששים שנה), שאף־על־פי שאין שם יובל -

אינה נצמתת". 10) שבלי היובל היה הדבר חלוט ללוקח לעולם. 11) בפירוש.

1 **ג. לֹא יִמְכֹּר[12] אָדָם בֵּיתוֹ[13] אוֹ שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ, אַף עַל**
2 **פִּי שֶׁהֵם חוֹזְרִין אַחַר זְמַן[14], אֶלָּא אִם כֵּן הֶעֱנִי;**
3 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְכִי יָמוּךְ אָחִיךָ וּמָכַר מֵאֲחֻזָּתוֹ. אֲבָל לִמְכֹּר**
4 **וּלְהַנִּיחַ הַדָּמִים בְּכִיסוֹ אוֹ לַעֲשׂוֹת בָּהֶן סְחוֹרָה אוֹ**
5 **לִקַּח בָּהֶן כֵּלִים אוֹ עֲבָדִים וּבְהֵמָה - אֵינוֹ רַשַּׁאי;**
6 **אֶלָּא לְמְזוֹנוֹת בִּלְבַד[15]. וְאִם עָבַר[16] וּמָכַר מִכָּל מָקוֹם**
7 **- הֲרֵי אֵלּוּ מְכוּרִין[17].**

12) ׳סיפרא׳ שם פ"ה ה"א, ותוספתא ערכין פ"ה. 13) [ב׳סיפרא׳ ובתוספתא שם, ליתא "ביתו". ולמדה רבינו מסוגיית הגמרא בקידושין כ, א - שנראה משם שמה שנאמר (ויקרא כה, כט) "ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה", מוסב על "כי ימוך אחיך" שלמעלה, ועוד נראה שם שהסדר הוא למכור תחילה שדה ואחר־כך בית, עיי"ש. ואם כן, אם אסור למכור שדה אלא־אם־כן העני, כל־שכן שאסור למכור בית אלא באופן הנ"ל]. 14) היינו ביובל, כנ"ל, או לאחר זמן מסוים שקצב בשעת המכר, כנ"ל. 15) אם העני, כנ"ל. 16) תוספתא, שם. 17) שאין זה איסור מפורש, אלא שמדברי הכתוב נראה שאסור למכור שדהו אלא־אם־כן העני.

8 **ד. וְדָנִין בְּבֵית דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה[18], וּבְשָׂדֶה דִּין**
9 **שְׂדֵה אֲחֻזָּה[19]. דִּין מוֹכֵר שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ: לְחַשֵּׁב[20] אֶת**
10 **הַדָּמִים לְפִי הַשָּׁנִים הַנִּשְׁאָרוֹת לַיּוֹבֵל[21]; וּבְכָל עֵת**
11 **שֶׁיִּרְצֶה לִפְדּוֹת - מְחַשֵּׁב עִם הַלּוֹקֵחַ עַל הַשָּׁנִים**
12 **שֶׁאָכַל, וְגוֹרֵעַ מִדְּמֵי הַמֶּכֶר[22], וּמַחֲזִיר לוֹ הַשְּׁאָר[23].**

18) כדלהלן פי"ב. 19) המפורש בפרק זה. 20) שנאמר (שם, כז): "וחשב את שני ממכרו והשיב את העודף לאיש אשר מכר לו, ושב לאחוזתו". 21) היינו, כמה דמים משלם הלוקח עבור כל שנה שהוא מחזיק בשדה. 22) היינו, מהדמים שנתן הלוקח למוכר. ואולי צריך לומר: מדמי המכר. 23) ושב המוכר לאחוזתו, כנ"ל.

13 **ה. כֵּיצַד? הֲרֵי הַנִּשְׁאָר לַיּוֹבֵל[24] עֶשֶׂר שָׁנִים וּמָכַר לוֹ**
14 **שָׂדֶה בְּמֵאָה דִינָר[25], אֲכָלָהּ הַלּוֹקֵחַ שָׁלֹשׁ שָׁנִים וְרָצָה**
15 **הַמּוֹכֵר לִגְאֹל[26] - נוֹתֵן לוֹ שִׁבְעִים דִּינָר וּמַחֲזִיר**
16 **שָׂדֵהוּ. וְכֵן אִם אֲכָלָהּ שֵׁשׁ שָׁנִים[27] - נוֹתֵן לוֹ אַרְבָּעִים**
17 **דִּינָר וּמַחֲזִיר לוֹ שָׂדֵהוּ. לֹא גְאָלָהּ אֶלָּא הִנִּיחָהּ בְּיַד**
18 **הַלּוֹקֵחַ עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל - תַּחֲזֹר לַבְּעָלִים בְּלֹא**
19 **דָמִים[28]. שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת יִמְכָּר לָךְ[29].**

24) מיום המכירה. 25) אם כן, נתן עשרה דינרים לשנה. 26) לפדות. 27) היינו, אף־על־פי שאכל כבר רוב הזמן, אין אומרים, שלא יחזיר לו המוכר את העודף. 28) שנאמר (שם, כח) "ואם לא מצאה ידו די השיב לו וגו' ויצא ביובל". 29) זה מוסב על מה שלמעלה, שמחשב לפי השנים שאכל ולפי השנים שנותרו.

20 **ו. מְכָרָהּ[30] לוֹ וְהִיא מְלֵאָה פֵּרוֹת, וּלְאַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים**
21 **גְּאָלָהּ - אֵינוֹ יָכוֹל לוֹמַר לוֹ: הַחֲזִירֶנָּה לִי מְלֵאָה**
22 **פֵּרוֹת כְּמוֹ שֶׁמָּכַרְתִּי לָךְ. לְפִיכָךְ, אִם מְכָרָהּ לוֹ מְלֵאָה**
23 **פֵּרוֹת לִפְנֵי רֹאשׁ הַשָּׁנָה[31], וּגְאָלָהּ אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים -**
24 **הֲרֵי זֶה אוֹכֵל שָׁלֹשׁ תְּבוּאוֹת[32] בִּשְׁתֵּי הַשָּׁנִים, וְאֵינוֹ**
25 **מְחַשֵּׁב עִמּוֹ אֶלָּא לְפִי שְׁתֵּי שָׁנִים בִּלְבַד; שֶׁנֶּאֱמַר: עַל**
26 **פִּי הַשָּׁנִים[33], לֹא עַל פִּי הַתְּבוּאוֹת.**

30) משנה בערכין כט, ב. ובריתא ל, א. והוא מ׳סיפרא׳ שם סוף פ"ג. 31) אף־על־פי שהמכירה היא לשתי שנים מעת לעת, כדלהלן ה"ט, בכל זאת יש חידוש בדבר, שאין אומרים כאן ששלושים יום קודם ראש השנה יחשבו כשנה, כדרך שאומרים לענין ערלה (פ"ט מהל' מעשר שני ה"ח). וכן הוא ב׳שיטה מקובצת׳ ערכין שם. 32) היינו, התבואה שהיתה בשעת המכירה, ושתי התבואות של שתי השנים. 33) פסוק זה נאמר לענין מקדיש שדה אחוזה. וב׳סיפרא׳ ובערכין שם, למדו זאת ממה שנאמר: "במספר שני תבואות ימכר לך". כלומר, כל התבואות של השנים הללו.

27 **ז. הַקָּנִים[34] וְהַזְּמוֹרוֹת וּפֵרוֹת שִׁקְמָה שֶׁבְּתוֹכָהּ - הֲרֵי**
28 **הֵן שֶׁל לוֹקֵחַ כִּשְׁאָר הַפֵּרוֹת שֶׁלָּהּ. אֲבָל[35] אִילָן**
29 **שֶׁנִּכְסַח אוֹ שֶׁיָּבֵשׁ - שְׁנֵיהֶן אֲסוּרִין בּוֹ[36]. כֵּיצַד**
30 **יַעֲשֶׂה? יִמָּכֵר[37] וְיִלָּקַח בְּדָמָיו קַרְקַע, וְהַלּוֹקֵחַ אוֹכֵל**
31 **פֵּרוֹתֶיהָ עַד שֶׁתִּגָּאֵל[38] הַשָּׂדֶה מִיָּדוֹ.**

34) תוספתא ערכין פ"ה ה"א. 35) שם. וראה בברייתא בבא־מציעא עט, א. ומפרש אותה רבינו לענין מכר, וכן הוא ב׳שיטה מקובצת׳ שם בשם ר"ח. 36) המוכר אסור בו, שהרי האילן משועבד ללוקח, והלוקח אסור להשתמש בהם, שהרי כלה קרנו של המוכר. 37) האילן היבש. 38) קודם היובל בפדיון, או בשנת היובל, בלא דמים, כנ"ל.

32 **ח. הַלּוֹקֵחַ[39] שְׂדֵה אֲחֻזָּה וּנְטָעָהּ אִילָנוֹת[40] וְהִשְׁבִּיחָה,**
33 **כְּשֶׁהִיא חוֹזֶרֶת בַּיּוֹבֵל - שָׁמִין שֶׁבַח הָאִילָנוֹת[41]**
34 **שֶׁבְּתוֹכָהּ, וְנוֹתֵן בַּעַל הַשָּׂדֶה דְּמֵי הַשֶּׁבַח לַלּוֹקֵחַ;**
35 **שֶׁנֶּאֱמַר: וְיָצָא מִמְּכַר בַּיִת[42] - מִמְּכַר חוֹזֵר, וְלֹא**
36 **הַשֶּׁבַח.**

39) ברייתא בבא־מציעא קט, א. 40) הוא־הדין אם עלו האילנות מאליהם (׳חזון איש׳), אלא שכוונת רבינו לומר, שדוקא שבח שאינו בגוף הקרקע שמין ללוקח, אבל לא שבח שבגוף הקרקע, כגון שחרש את הקרקע והשביחה. וטעמו של דבר, שכל שהוא בגוף הקרקע, הרי זה בכלל "ממכר בית", שחוזר ביובל. וראה להלן הי"א והט"ז. 41) כנ"ל. 42) פסוק זה נאמר בפרשת בתי ערי חומה, ולמדו משם אף לשדה אחוזה.

37 **ט. הַמּוֹכֵר[43] אֶת שָׂדֵהוּ בִּזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג[44], כְּמוֹ**
38 **שֶׁבֵּאֲרָנוּ[45] - אֵינוֹ מֵתֵר לִגְאֹל[46] לְפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים[47];**
39 **שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְבוּאֹת[48] יִמְכָּר לָךְ. וַאֲפִלּוּ רָצָה**
40 **הַלּוֹקֵחַ[49] - אָסוּר; שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שָׁנִים אַחַר**
41 **הַיּוֹבֵל תִּקְנֶה מֵאֵת עֲמִיתֶךָ - אֵין פָּחוֹת[50] מִשְּׁתֵּי שָׁנִים**
42 **מֵעֵת לְעֵת[51] מִיּוֹם הַמְּכִירָה[52].**

43) משנה, ערכין כט, ב. וראה ב'סיפרא' שם. 44) היינו, כשכל יושביה עליה. 45) למעלה פ"י ה"ח. 46) המוכר שלא ברצון הקונה. 47) לפני שתהא השדה שנתיים ביד הלוקח. 48) ומיעוט שָׁנִים – שתי שנים. 49) שלא ברצון המוכר. ובגמרא שם: "ולא מיבעיא מוכר דקאי ב'עשה' דכתיב במספר שני תבואות ימכר לך, אלא אפילו לוקח נמי קאי ב'עשה' דבעינן שנים תקנה (= במספר שנים אחר היובל תקנה), וליכא". 50) ברייתא, שם יח ,ב. 51) אותו היום ואותה שעה לאחר שנתיים (שם, ועי' רש"י שם). 52) ואין אומרים, שמכיון שהגיע תשרי, הרי זה כאילו כבר עברה שנה (רש"י). ונראה, שבשנה מעוברת, אין חדש העיבור בכלל שתי השנים, שהרי לענין בתי ערי חומה נזקקו לפסוק מיוחד להביא את שנת העיבור (להלן פי"ב ה"ה).

1 **י. וְצָרִיךְ[53] שֶׁיֹּאכַל הַלּוֹקֵחַ שְׁתֵּי תְּבוּאוֹת[54] בִּשְׁתֵּי**
2 **שָׁנִים וְאַחַר כָּךְ יִגְאַל; שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנֵי תְּבוּאֹת. לְפִיכָךְ,**
3 **אִם הָיְתָה אַחַת מִשְׁתֵּי הַשָּׁנִים שְׁבִיעִית[55] אוֹ שְׁנַת**
4 **שְׁדָפוֹן[56] אוֹ יֶרֶקוֹן[57] - אֵינָהּ עוֹלָה מִן הַמִּנְיָן[58].**

53) משנה, ו'סיפרא' שם. 54) כלומר, שנתיים שהיו בהן תבואות. וראה בביאורי הגר"א ל'סיפרא' שם. 55) שאסור לזרוע בה, בארץ. 56) לכל העולם, ראה להלן. 57) לכל העולם. בבבא־מציעא קו, א: "או שהיו השנים כשני אליהו". ולהלן שם: "קתני שדפון וירקון דומיא דשנים כשני אליהו (שלא היתה תבואה בכל העולם), מה שני אליהו דלא הוי תבואה כלל, אף הכא דלא הוי תבואה כלל וכו', דאמר קרא: במספר שני תבואות ימכר לך, שנים שיש בהן תבואה בעולם וכו', שביעית אפקעתא דמלכא היא (ולכן אינה קרויה שנת תבואה – רש"י ו'תוספות')". וכן נראה מלשון רבינו, שכתב "שנת שדפון" ולא כתב "נשתדפה" (רדב"ז). וראה פ"ח מהל' שכירות ה"ה. 58) של שתי השנים, אלא מחזיק בשדה שנה נוספת.

5 **יא. הִנִּיחָהּ[59] הַלּוֹקֵחַ בּוּרָה[60] שָׁנָה וַאֲכָלָהּ שָׁנָה, אוֹ**
6 **אֲכָלָהּ שָׁנָה וְנָרָהּ שָׁנָה וְלֹא זָרְעָה - הֲרֵי אֵלּוּ עוֹלִין**
7 **לַמִּנְיָן[61]. מְכָרָהּ[62] בִּשְׁנַת יוֹבֵל עַצְמָהּ - אֵינָהּ נִמְכֶּרֶת[63],**
8 **וְהַדָּמִים חוֹזְרִין[64] לַבְּעָלִים.**

59) שם. 60) כאן כתב רבינו שנה שהובירה קודם, ולהלן כתב שנה שאכלה קודם. 61) כיון שהשנים הן "שני תבואות", אלא שהוא לא זרע, והפסיד לעצמו. ולפי זה הוא־הדין אם הניחה הלוקח בורה או שנירה שנתיים (כסף־משנה, ועי' רדב"ז). ובגמרא שם אמרו שהחידוש ב"נירה", שאין המוכר משלם לו דמי הניר כשהוא גואל את השדה. וכבר רמז רבינו לדין זה בה"ח, שכתב שאין שמין ללוקח אלא את שבח האילנות, אבל לא שבח שבגוף הקרקע, וראה בהערות שם, וב'אור גדול' על משנתנו. 62) ערכין שם, כשמואל שהלכה כמותו בדיני ממונות, ולא כרב. 63) שם: קל־וחומר, ומה מכורה כבר (מלפני היובל), יוצאה (ביובל), שאינה מכורה - אינו דין שלא תמכר. 64) להלן שם.

9 **יב. מְכָרָהּ[65] שָׁנָה אַחַת לִפְנֵי הַיּוֹבֵל - הֲרֵי הַלּוֹקֵחַ**
10 **אוֹכֵל אוֹתָהּ שָׁנָה שְׁנִיָּה אַחַר הַיּוֹבֵל; שֶׁנֶּאֱמַר: שְׁנֵי**
11 **תְּבוּאֹת[66].**

65) ברייתא שם. 66) וכאן לא שייך הקל־וחומר הנ"ל, שהרי שדה זו מכורה לו מלפני היובל. ומה ששדות אחרות יוצאות ביובל, זה הוא משום שקורא אני בהן: במספר שני תבואות ימכר לך.

12 **יג. מָכַר[67] נְקָעִים מְלֵאִים מַיִם[68] אוֹ סְלָעִים[69] שֶׁאֵינָם**
13 **רְאוּיִין לִזְרִיעָה - הֲרֵי זֶה פּוֹדֶה בְּפָחוֹת מִשְּׁתֵּי שָׁנִים;**
14 **שֶׁנֶּאֱמַר: בְּמִסְפַּר שְׁנֵי תְּבוּאֹת - שָׂדֶה הָרְאוּיָה**
15 **לִתְבוּאָה הִיא שֶׁאֵינָהּ נִגְאֶלֶת אֶלָּא אַחַר שְׁתֵּי שָׁנִים.**
16 **וְאִם לֹא גְאָלָהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה לִזְרִיעָה -**
17 **חוֹזֶרֶת לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל[70].**

67) שם יד, ב: "מכר טרשים נגאלין פחות משתי שנים וכו'". וטרשים הוא מקום שאינו ראוי לזריעה. וכיון ששם כה, א - לענין הקדש, הביאו דוגמא למקום שאינו ראוי לזריעה, "נקעים עמוקים עשרה טפחים (ומלאים מים – גמרא שם) או סלעים גבוהים עשרה טפחים", לכן כתבם רבינו כאן כפירוש ל"טרשים". וראה ב'רבינו גרשום' שם, ובפ"ח מהל' ערכין הי"ג. 68) עמוקים עשרה טפחים, כנ"ל. 69) גבוהים עשרה טפחים, כנ"ל. 70) שם: "מאי טעמא, ושב לאחוזתו אמר רחמנא, והאי נמי אחוזה היא", שהרי כאן לא תלתה התורה ב"תבואות".

18 **יד. מָכַר[71] אִילָנוֹת[72] - אֵין נִגְאָלִין לְפָחוֹת מִשְּׁתֵּי**
19 **שָׁנִים, שֶׁהֲרֵי רְאוּיִים לִתְבוּאוֹת[73]. וְאִם לֹא גְאָלָן -**
20 **אֵינָן חוֹזְרִין לַבְּעָלִים בַּיּוֹבֵל; שֶׁנֶּאֱמַר: וְשָׁב לַאֲחֻזָּתוֹ**
21 **- וְלֹא לָאִילָנוֹת[74].**

71) שם. 72) שעושים פירות. 73) והרי הם בכלל: במספר שני תבואות ימכר לך, כנ"ל. אבל אילנות סרק יכול לגאול אותם בתוך שתי שנים (רדב"ז). 74) ואף־על־פי שהמוכר אילנות מכר גם קרקע שתחתיהם וביניהם וחוצה להם כמלא האורה וסלו (פכ"ד מהל' מכירה ה"א־ב), ייתכן שמדובר כאן באופן שמכר את האילנות לבד (רדב"ז). אולם נראה, שמכיון שאין הקרקע הזאת של הלוקח, אלא שמותר לו להשתמש בה ללקיטת הפירות בלבד (ראה בהערות שם), לכן לא שייך לומר שהמוכר ישוב לאחוזתו, שהרי לא יצאה מעולם מרשותו.

22 **טו. מָכַר[75] שָׂדֵהוּ לְרִאשׁוֹן, וְרִאשׁוֹן מָכַר לְשֵׁנִי, וְשֵׁנִי**
23 **לְשְׁלִישִׁי, אֲפִלּוּ מֵאָה זֶה אַחַר זֶה - בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל**
24 **תַּחֲזֹר לָאָדוֹן הָרִאשׁוֹן; שֶׁנֶּאֱמַר[76]: בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל יָשׁוּב**
25 **הַשָּׂדֶה לַאֲשֶׁר קָנָהוּ מֵאִתּוֹ, לַאֲשֶׁר לוֹ אֲחֻזַּת הָאָרֶץ.**

75) 'סיפרא' פ' בהר פ"ה סוף ה"ד, כגירסת הגר"א שם. 76) רבינו כתב את הפסוק המתאים לענינו, אף־על־פי ששם נזכר פסוק אחר.

26 **טז. מְכָרָהּ[77] לְרִאשׁוֹן בְּמֵאָה דִינָר, וְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי**
27 **בְּמָאתַיִם, וְרָצָה הָאָדוֹן לִגְאֹל - אֵינוֹ מְחַשֵּׁב אֶלָּא עִם**
28 **הָרִאשׁוֹן[78]; שֶׁנֶּאֱמַר: לָאִישׁ אֲשֶׁר מָכַר לוֹ. מְכָרָהּ**

לְרִאשׁוֹן בְּמָאתַיִם, וְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי בְּמֵאָה - הֲרֵי זֶה מְחַשֵּׁב עִם הָאַחֲרוֹן[79]. וְכֵן[80] אִם מָכַר בְּמֵאָה וְהִשְׁבִּיחָה בְּיַד הַלּוֹקֵחַ וַהֲרֵי הִיא רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בְּמָאתַיִם - מְחַשֵּׁב לְפִי מַה שֶּׁמָּכַר[81]. וְאִם מְכָרָהּ בְּמָאתַיִם וְהִכְסִיפָה וַהֲרֵי הִיא רְאוּיָה לְהִמָּכֵר בְּמֵאָה - מְחַשֵּׁב לְפִי מַה שֶּׁהִיא[82]. וּלְעוֹלָם מְיַפִּים כֹּחַ מוֹכֵר שְׂדֵה אֲחֻזָּה, וּמְרַעִין כֹּחַ הַלּוֹקֵחַ.

77) 'סיפרא' שם ה"ג, ומשנה ערכין ל, א. ותוספתא שם פ"ה. 78) כלומר, שמחזיר לראשון את העודף עבור השנים שנותרו עד היובל, לפי מאה דינר שקיבל ממנו. והיינו, לטובת המוכר. 79) שם: שנאמר, והשיב את העודף לאיש, לאיש אשר בתוכה. וראה ב'שיטה מקובצת' שם אות ה. 80) שם, כרבי דוסתאי בן יהודה. 81) שם, ב. שנאמר: והשיב את העודף, העודף שבידו (היינו, לפי מאה דינר שקיבל מהלוקח). 82) שם: העודף, העודף שבקרקע (לפי שוויה עתה).

יז. הַמּוֹכֵר[83] שְׂדֵה אֲחֻזָּתוֹ וְהָיוּ לוֹ שָׂדוֹת אֲחֵרוֹת, וּמָכַר מֵאוֹתָם הַשָּׂדוֹת כְּדֵי לִגְאֹל שָׂדֶה שֶׁמָּכַר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ[84]; שֶׁנֶּאֱמַר[85]: וּמָצָא כְּדֵי גְּאֻלָּתוֹ - עַד שֶׁיִּמְצָא דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מָצוּי לוֹ בְּשָׁעָה שֶׁמָּכַר. וְכֵן[86] אִם לָוָה לִגְאֹל - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: וְהִשִּׁיגָה יָדוֹ - לֹא שֶׁיִּלְוֶה.

83) משנה שם, ו'סיפרא' שם ה"ב, וה', וכגירסת הגר"א שם. 84) אפילו אם הן רחוקות ורעות, והשדה שמכר קרובה ויפה (שם). 85) שם ל, ב. 86) משנה, ו'סיפרא' שם.

יח. מָצָא[87] מְעַט[88] וְרָצָה לִגְאֹל חֲצִי הַשָּׂדֶה שֶׁמָּכַר - אֵין שׁוֹמְעִין לוֹ; שֶׁנֶּאֱמַר: כְּדֵי גְּאֻלָּתוֹ - אוֹ גּוֹאֵל אֶת כֻּלָּהּ אוֹ אֵינוֹ גּוֹאֵל. וְאִם רָצוּ[89] קְרוֹבָיו לִגְאֹל - גּוֹאֲלִים; שֶׁנֶּאֱמַר: וּבָא גֹאֲלוֹ הַקָּרֹב אֵלָיו.

87) שם. 88) דבר שאינו מצוי לו בשעה שמכר, כנ"ל. 89) 'סיפרא' שם סוף ה"א.

יט. הַנּוֹתֵן[90] שָׂדֵהוּ מַתָּנָה - הֲרֵי זוֹ חוֹזֶרֶת לוֹ בַּיּוֹבֵל; שֶׁנֶּאֱמַר[91]: תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל אֲחֻזָּתוֹ - לְרַבּוֹת אֶת הַמַּתָּנָה[92].

90) משנה, בכורות נב, ב. כחכמים ולא כרבי מאיר. 91) גמרא שם. וצ"ע, אם במתנה יכול הנותן לגאול לפני היובל, כמו בבתי ערי חומה, להלן פי"ב ה"ד (רש"ש שם). 92) יש אומרים כי מתנת רבים אינה חוזרת ביובל (חידושי ר"ע איגר על הרמב"ם בשם הרד"ק ביהושע כד, לג).

כ. הָאַחִין[93] שֶׁחָלְקוּ - כְּלָקוֹחוֹת[94] הֵן, וּמַחֲזִירִין זֶה לָזֶה חֶלְקוֹ בַּיּוֹבֵל, וְלֹא תִבָּטֵל[95] חֲלֻקָּתָן מִכְּמוֹת שֶׁהָיְתָה. וְכֵן הַבְּכוֹר[96] וְהַמְיַבֵּם[97] אֵשֶׁת אָחִיו - מַחֲזִיר בַּיּוֹבֵל חֵלֶק שֶׁנָּטַל, וְנוֹטֵל[98] הַחֵלֶק שֶׁכְּנֶגְדּוֹ.

93) בכורות שם, כרבי אסי אמר רבי יוחנן. 94) כלומר, כאילו מכר כל אחד לחבירו את חלקו תמורת חלקו של שני שקיבל הוא. ואין אנו אומרים "ברירה", שהובורר הדבר שזה חלקו וזה חלקו של השני. 95) שם: "מתיב רב הושעיא, ואלו שאין חוזרין ביובל הבכורה (כלומר, ואם לקוחות הם, היתה הבכורה צריכה לחזור). אמר ליה רבי אלעזר, מאי אין חוזרין, אין חוזרין לבטלה". וסובר רבינו, שאין מבטלים את החלוקה הראשונה ומחלקים מחדש (כפירוש רש"י), אלא מחליפים את חלקיהם (כסף־משנה). 96) במשנה שם: ואלו שאין חוזרין ביובל (כלומר, אין חוזרין לבטלה כנ"ל, הבכורה, והיורש את אשתו והמייבם את אשת אחיו והמתנה דברי רבי מאיר. וחכמים אומרים המתנה כמכר (הלכה כחכמים, כנ"ל. משמע שבשאר הדברים מודים חכמים לרבי מאיר). ובגמרא שם: מאי טעמייהו דרבנן "תשובו", לרבות את המתנה, והני כולהו ירושה נינהו (ולכן אינם חוזרים ביובל). 97) שיורש כל נכסי אחיו המת (פ"ג מהל' נחלות ה"ז). ולמדו כן בבכורות שם, ממה שקראו הכתוב בכור, שנאמר: "והיה הבכור אשר תלד". 98) כנ"ל.

כא. אֲבָל הַיּוֹרֵשׁ[99] אֶת אִשְׁתּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁיֵּרֵשַׁת הַבַּעַל מִדִּבְרֵיהֶם[100] - עָשׂוּ חִזּוּק[101] לְדִבְרֵיהֶם כְּשֶׁל תּוֹרָה, וְאֵינוֹ מַחֲזִיר בַּיּוֹבֵל. וְאִם[102] יָרַשׁ מִמֶּנָּה בֵּית הַקְּבָרוֹת[103] - יַחֲזִיר לִבְנֵי מִשְׁפָּחָה[104], מִשּׁוּם פְּגַם מִשְׁפָּחָה[105], וְיִתְּנוּ לוֹ דָּמֶיהָ, וּמְנַכִּין[106] לוֹ דְּמֵי קֶבֶר אִשְׁתּוֹ[107], שֶׁהֲרֵי חַיָּב בִּקְבוּרָתָהּ[108].

99) שם, כנ"ל. 100) ראה פי"ב מהל' אישות ה"ג, ופ"א מהל' נחלות ה"ח. וכוונת רבינו, שהרי אמרו שם, שטעמו של רבי מאיר הסובר שהיורש את אשתו אינו מחזיר ביובל, הוא משום שירושת הבעל דאורייתא, משמע מזה שלמאן־דאמר ירושת הבעל דרבנן, ותקנוה לו תחת קבורת אשתו (כנ"ל בהל' אישות שם ה"ב, ד). הרי היא כמכר וחוזרת ביובל. 101) בבא־בתרא קלט, ב: "גבי יובל שויהו רבנן (את הבעל) כיורש, משום פסידא דידיה" (שלא יצטרך להחזיר לקרובים, כנ"ל). וראה בתוספתא שם ד"ה גבי, וב'אור שמח'. 102) בכורות שם, כרבי יוחנן בן ברוקה. 103) גמרא, שם. 104) ביובל. 105) שגנאי הוא להם שיהיו אחרים נקברים עמהם, והם יקברו בקברות אחרים (רש"י בכתובות פד.) ולכן לא עשו כאן חכמים חיזוק לדבריהם שלא תחזור ביובל, כנ"ל. וראה פכ"ד מהל' מכירה הי"ז ובהערות שם. ובבבא בתרא ק, ב - ברשב"ם ד"ה משום. 106) שם. 107) שאינם משלמים עבורו. 108) ראה בהל' אישות, שם.

יום חמישי י"ז כסלו ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁנֵים עָשָׂר[1]

1) יבאר המוכר בית בתוך עיר המוקפת חומה. ואם הקרובין פודין אותה, אם מת הלוקח או המוכר. והמוכר לראשון וראשון לשני בתוך השנה. מכר ב' בתים האחד בחצי אדר ראשון ואחד בראש אדר שני. אם הגיע י"ב חדש ולא נמצא הלוקח. ודין המקדיש בית בעיר חומה. ואם מכר בית בעיר חומה והגיע יובל תוך שנת המכר. המוכר בית בבתי החצרים או בעיר שאינה מוקפת. בית שאין בו ד' אמות על

ארבע אמות, ואם הבית נחלט בירושלים. העיר שראויה להקרא עיר חומה. כיון שעלה עזרא בבית שני נתקדשו כל הערים.

1 **א. הַמּוֹכֵר בַּיִת בְּתוֹךְ עִיר הַמֻּקֶּפֶת חוֹמָה[2] - הֲרֵי זֶה**
2 **גּוֹאֲלָהּ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[3] מִיּוֹם שֶׁמָּכַר[4] בְּכָל עֵת**
3 **שֶׁיִּרְצֶה[5], וַאֲפִלּוּ בַּיּוֹם שֶׁמָּכַר. וּכְשֶׁרוֹצֶה לִפְדּוֹת -**
4 **נוֹתֵן[6] כָּל הַדָּמִים שֶׁלָּקַח, וְאֵינוֹ גּוֹרֵעַ לַלּוֹקֵחַ כְּלוּם[7].**

2) בשעת כיבוש הארץ. 3) שנאמר "והייתה גאולתו עד תום שנת ממכרו". 4) כלומר, שנים עשר חודש מיום ליום. ואין אומרים: משהגיע תשרי, תיחשב לו כשנה. 5) ואינו מחכה שתי שנים כמו במוכר שדה אחוזה. 6) שם: הרי זה כמין ריבית (שהלוקח מקבל כל כספו, ונמצא שהשתמש בשדה המוכר תמורת החזקת המעות בידו), ואינו ריבית (שאין ריבית אלא בהלוואה, ולא במכר). 7) ולא כדין שדה אחוזה.

5 **ב. וְאֵין הַקְּרוֹבִים פּוֹדִין אוֹתָהּ, אֶלָּא הַמּוֹכֵר עַצְמוֹ**
6 **אִם הִשִּׂיגָהּ יָדוֹ[8]. וְיֵשׁ לוֹ[9] לִמְכֹּר מִנְכָסָיו וְלִפְדּוֹתוֹ;**
7 **אֲבָל לֹא יִלְוֶה וְיִגְאַל, וְלֹא יִגְאַל לַחֲצָאִין[10].**

8) שלא הוקש בית עיר חומה לשדה אחוזה לעניין זה. 9) שלא נאמר כאן "ומצא כדי גאולתו" כשם שנאמר בשדה אחוזה. 10) שלעניין זה הוקש בית עיר חומה לשדה אחוזה.

8 **ג. מֵת הַלּוֹקֵחַ - יִפְדֶּה[11] מִיַּד בְּנוֹ[12]. וְכֵן אִם מֵת**
9 **הַמּוֹכֵר - יֵשׁ לִבְנוֹ לִפְדּוֹתָהּ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ[13].**

11) המוכר. 12) בגמרא שם: "מהו דתימא לקונה אותו אמר רחמנא, והא (בן הלוקח) לא קנה, קא משמע לן והייתה גאולתו מכל מקום". 13) שם: "מהו דתימא ואיש כי ימכר אמר רחמנא, והאי (בן המוכר) לא מכר, קא משמע לן והייתה גאולתו מכל מקום".

10 **ד. מָכַר לְרִאשׁוֹן, וְרִאשׁוֹן לְשֵׁנִי בְּתוֹךְ הַשָּׁנָה[14] -**
11 **מוֹנִין[15] לָרִאשׁוֹן[16]. כֵּיוָן שֶׁשָּׁלְמָה שָׁנָה רִאשׁוֹנָה**
12 **הֶחְלַט הַבַּיִת בְּיַד הַשֵּׁנִי; שֶׁהַמּוֹכֵר מָכַר לַשֵּׁנִי כָּל**
13 **זְכוּת שֶׁתָּבוֹא לְיָדוֹ[17]. הִגִּיעַ שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא**
14 **גְּאָלָהּ - הֲרֵי זוֹ נֶחְלֶטֶת בְּיַד הַלּוֹקֵחַ. וְכֵן אִם נָתַן**
15 **הַבַּיִת מַתָּנָה[18] וְלֹא גְּאָלוֹ כָּל שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ - הֲרֵי**
16 **זֶה נֶחְלָט בְּיַד זֶה שֶׁנְּתַן לוֹ מַתָּנָה.**

14) הראשונה משעת המכר. 15) י"ב חודש. 16) משעת המכר. ושם: "שנאמר: עד מלאת לו שנה (משמע, למי שהייתה אחוזה שלו מונין - רש"י)". 17) ואילו הייתה הקרקע בידו הייתה נחלטת לו, ולכן כשמכרה, נחלטת לקונה אותו לדורותיו, לא יצא ביובל. 18) והלכה זו, היא כחכמים בבכורות נב: הסוברים שמתנה כמכר.

17 **ה. הָיְתָה שָׁנָה מְעֻבֶּרֶת - אֵינוֹ נֶחְלָט עַד סוֹפָהּ;**
18 **שֶׁנֶּאֱמַר: עַד מְלֹאת לוֹ שָׁנָה תְּמִימָה - לְהָבִיא חֹדֶשׁ**
19 **הָעִבּוּר.**

20 **ו. מָכַר שְׁנֵי בָּתִּים, אֶחָד בַּחֲצִי אֲדָר רִאשׁוֹן וְאֶחָד**
21 **בְּרֹאשׁ אֲדָר שֵׁנִי: זֶה שֶׁמָּכַר בְּרֹאשׁ אֲדָר שֵׁנִי - כֵּיוָן**
22 **שֶׁהִגִּיעַ אֶחָד בַּאֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה[19] עָלְתָה לוֹ**
23 **שָׁנָה[20]; וְזֶה שֶׁמָּכַר בַּחֲצִי אֲדָר רִאשׁוֹן - לֹא עָלְתָה**
24 **לוֹ שָׁנָה עַד חֲצִי אֲדָר שֶׁל שָׁנָה הַבָּאָה, מִפְּנֵי שֶׁיָּרַד**
25 **הַלּוֹקֵחַ בְּחֹדֶשׁ הָעִבּוּר[21].**

19) שהייתה פשוטה. 20) שהרי זה כאילו ירד בראש אדר של שנה שאינה מעוברת. 21) היינו, באדר ראשון שהוא מעובר, וחל עליו הדין שבשנה מעוברת אין השדה נחלטת עד סופה, היינו, עד אמצע אדר של שנה הבאה.

26 **ז. הִגִּיעַ[22] יוֹם שְׁנֵים עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא נִמְצָא[23] הַלּוֹקֵחַ**
27 **לִפְדּוֹת מִמֶּנּוּ - הֲרֵי זֶה מַנִּיחַ מְעוֹתָיו בְּבֵית דִּין**
28 **וְשׁוֹבֵר אֶת הַדֶּלֶת וְנִכְנָס לְבֵיתוֹ[24], וְאִימָתַי שֶׁיָּבוֹא**
29 **הַלּוֹקֵחַ - יָבוֹא וְיִטֹּל מְעוֹתָיו.**

22) משנה שם: כתקנת הלל. 23) כלומר, שנטמן באותו יום, כדי שיהיה הבית חלוט לו. 24) שהנתינה בעל כרחו של המקבל היא נתינה טובה, בכל מקום, אלא שהלל נזקק לתקן, שתהא הנתינה טובה אפילו אם היא שלא בפני המקבל כמו כאן.

30 **ח. הַמַּקְדִּישׁ בֵּית עִיר חוֹמָה, וּגְאָלוֹ אַחֵר מִיַּד**
31 **הַהֶקְדֵּשׁ - כֵּיוָן שֶׁעָלְתָה לוֹ[25] שָׁנָה מִשָּׁעָה שֶׁנִּגְאַל מִיַּד**
32 **הַהֶקְדֵּשׁ וְלֹא גְּאָלוֹ בְּעָלָיו, נֶחְלַט בְּיַד הַגּוֹאֵל[26]. שֶׁאֵין**
33 **הַהֶקְדֵּשׁ חוֹלֵט, אֶלָּא הַלּוֹקֵחַ; שֶׁנֶּאֱמַר: לַקֹּנֶה אֹתוֹ**
34 **לְדֹרֹתָיו.**

25) לבית. 26) שם: דאמר קרא "לקונה אותו", ואפילו מיד ההקדש. ולחלטיה הקדש? אמר קרא "לדורותיו", יצא הקדש שאין לו דורות.

35 **ט. מָכַר בֵּית עִיר חוֹמָה וְהִגִּיעַ יוֹבֵל בְּתוֹךְ שְׁנַת**
36 **הַמֶּכֶר - אֵינוֹ חוֹזֵר[27] בַּיּוֹבֵל; אֶלָּא יִהְיֶה בְּיַד הַלּוֹקֵחַ**
37 **עַד שֶׁיִּרְצֶה הַמּוֹכֵר לִגְאֹל כָּל שְׁנַת הַמֶּכֶר, אוֹ תִּמָּלֵא**
38 **שָׁנָה וְיִחְלֹט.**

27) שנאמר: לא יצא ביובל.

39 **י. הַמּוֹכֵר בַּיִת בִּבְתֵּי חֲצֵרִים אוֹ בְּעִיר שֶׁאֵינָהּ מֻקֶּפֶת**
40 **חוֹמָה כָּרָאוּי[28] - הֲרֵי זֶה נִגְאָל בְּכֹחַ יָפֶה[29] שֶׁבִּדִּין**
41 **הַשָּׂדֶה וְשֶׁבִּדִּין הַבָּתִּים הַמֻּקָּפִין חוֹמָה[30]. כֵּיצַד? אִם**
42 **רָצָה לִגְאֹל מִיָּד[31] - גּוֹאֵל, כְּדִין הַבָּתִּים[32]. הִגִּיעַ שְׁנֵים**
43 **עָשָׂר חֹדֶשׁ וְלֹא גָאַל - הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל[33] עַד שְׁנַת**
44 **הַיּוֹבֵל, כְּדִין הַשָּׂדוֹת[34]. וּבְעֵת שֶׁגּוֹאֵל[35] - מְחַשֵּׁב עִם**
45 **הַמּוֹכֵר וְגוֹרֵעַ לוֹ מַה שֶּׁאָכַל[36]. הִגִּיעַ יוֹבֵל[37] וְלֹא גָאַל**
46 **- חוֹזֵר הַבַּיִת בְּלֹא דָמִים, כְּדִין הַשָּׂדוֹת[38].**

28) היינו, בשעת כיבוש הארץ. ושתוקף החומה לפני שיבנו החצרות בתוכה. 29) היינו, שמייפים את כח המוכר. 30) כראוי. 31) ביום שמכר. 32) אבל בשדה אחוזה אינו מותר לגאול לפחות משתי שנים. 33) אפילו בשנה

השנייה. וטעמו של דבר, משום שבגמרא שם אמרו: "וביובל יצא, למה לי? אמר רב פפא, לא נצרכה אלא למוכר בית בבתי ערי החצרים, ופגע בו יובל בשנה שנייה. למאי מדמית ליה, אי לבתי ערי חומה מדמית ליה, איחלט ליה ללוקח (אחרי שנה), אי לשדה אחוזה מדמית ליה, השלמה בעי (כנ"ל בפרק י"א הלכה י"ב), להכי אצטריך וביובל יצא". ומכיוון שפסוק זה מדבר בשנה שנייה של המכר, אם כן אף הפסוק "גאולה תהיה לו" הסמוך לו, מדבר אף הוא בשנה שנייה, ונמצא שגואל אף בשנה שנייה. 34) אבל בית עיר חומה נחלט ללוקח. 35) אפילו בשנה ראשונה. והרדב"ז והרש"ש שם כתבו, שבשנה ראשונה שאינו גואל אלא מטעם בית עיר חומה - אינו גורע לו מה שאכל כדין בית עיר חומה. 36) כדין השדות. אבל בבתים נותן כל הדמים שלקח, ואינו גורע ללוקח כלום. 37) אפילו בשנה שנייה. 38) שהרי בבתים אין דין יובל כלל, אלא נחלט ללוקח אחר י"ב חודש.

יא. כֹּל שֶׁהוּא לִפְנִים מִן הַחוֹמָה, כְּגוֹן הַגִּנּוֹת[39] וְהַמֶּרְחָצָאוֹת וְהַשּׁוֹבָכוֹת[40] - הֲרֵי הוּא כַּבָּתִּים[41]; שֶׁנֶּאֱמַר: אֲשֶׁר בָּעִיר. אֲבָל הַשָּׂדוֹת[42] שֶׁבְּתוֹךְ הָעִיר - נִגְאָלִין[43] כְּדִין הַשָּׂדוֹת שֶׁחוּץ לָעִיר; שֶׁנֶּאֱמַר: וְקָם הַבַּיִת אֲשֶׁר בָּעִיר - בַּיִת וְכָל הַדּוֹמֶה לְבַיִת, לֹא הַשָּׂדוֹת.

39) [שבהם אילנות. ודווקא גנות של אילנות שכן דרך ליטע אילנות בחצר, אבל שדות של תבואה, שבהם נחלקו ר' מאיר וחכמים במשנה בערכין שם, אין הלכה כר' מאיר, לפי שאין דרך לזרוע תבואה בחצר. ועיין בעירובין כג: שגם שם חילקו בין זריעה לנטיעה שנטיעות הרי הם כחצר, וזריעות לא]. 40) בברייתא ובסיפרא שם נזכרו גם "בתי בדים". [ורבינו השמיטו לפי שדרכם היה לבנותם בתוך החומה, והרי אפילו בית הבנוי בחומה אינו כבתי ערי חומה]. 41) ונחלטים ללוקח אחר יב חודש, כדין בתי ערי חומה. 42) כר' יהודה במשנה שם, ששדות שבתוך העיר דינן כשדות שמחוץ לעיר. 43) עד היובל.

יב. בַּיִת שֶׁאֵין בּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת עַל אַרְבַּע אַמּוֹת - אֵינוֹ נֶחְלָט[44] כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה. וִירוּשָׁלַיִם - אֵין הַבַּיִת נֶחְלָט בָּהּ[45]. וּבַיִת הַבָּנוּי בַּחוֹמָה - אֵינוֹ[46] כְּבָתֵּי עָרֵי חוֹמָה.

44) שם: "מאי טעמא, דבית כתיב בהו" (שנאמר: "ובית מושב עיר חומה", ופחות משיעור זה אינו קרוי בית). ומכיוון שאין זה בית, דינו כשדה שאינה ראוייה לזריעה. 45) בבבא קמא שם: דכתיב, וקם הבית אשר לו חומה לצמיתות, לקונה אותו לדורותיו, וקסבר לא נתחלקה ירושלים לשבטים. כלומר, ולכן אין איש יכול להקנותו קרקע שם, ודינו כבתי ערי חצרים. 46) ובגמרא שם: אמר רבי יוחנן, ושניהם מקרא אחד דרשו: "ותורידם בעד החלון, כי ביתה בקיר החומה, ובחומה היא יושבת". ר' שמעון סבר כפשטיה דקרא (שהרי היא כיושבת בעיר החומה), ור' יהודה סבר, בחומה היא יושבת ולא בעיר חומה.

יג. עִיר שֶׁגַּגּוֹתֶיהָ חוֹמָתָהּ[47] אוֹ שֶׁהַיָּם חוֹמָתָהּ - אֵינָהּ כְּמֻקֶּפֶת חוֹמָה[48].

47) שלא הקיפוה חומה, אלא הקיפוה בבתים, ותכופות הבתים זו לזו, כחומה. 48) ובתיה כבתי ערי חצרים. ובברייתא שם: תנו רבנן, חומה, ולא שור איגר (שגגותיה חומתה - רש"י. כלומר, שור היינו חומה כמפורש (בראשית מט, כב) ואיגר הוא כמו איגרא, דהיינו גג. שהיו גגותיה חומתה). סביב, פרט לטבריה שימה חומתה.

יד. אֵין הַמָּקוֹם נִקְרָא עָרֵי חוֹמָה עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת אוֹ יָתֵר, וּבְכָל חָצֵר מֵהֶן שְׁנֵי בָּתִּים אוֹ יָתֵר, וְיַקִּיפוּהָ חוֹמָה תְּחִלָּה וְאַחַר כָּךְ יִבְנוּ הַחֲצֵרוֹת בְּתוֹכוֹ[49]. אֲבָל מָקוֹם שֶׁיָּשַׁב וְאַחַר כָּךְ הֵקַּף, אוֹ שֶׁלֹּא הָיוּ בּוֹ שָׁלֹשׁ חֲצֵרוֹת שֶׁל שְׁנֵי בָּתִּים - אֵינוֹ עִיר חוֹמָה, אֶלָּא בָּתִּים שֶׁבּוֹ כְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים.

49) שנאמר: "ואיש כי ימכור בית מושב עיר חומה" - "שהוקף ולבסוף ישב (היינו, שהבית נבנה ונעשה מושב בעיר שכבר היה לה חומה), ולא שישב ולבסוף הוקף".

טו. אֵין סוֹמְכִין[50] אֶלָּא עַל חוֹמָה הַמֻּקֶּפֶת בִּשְׁעַת[51] כִּבּוּשׁ הָאָרֶץ. כֵּיצַד? עִיר שֶׁלֹּא הָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בְּשָׁעָה שֶׁכָּבַשׁ יְהוֹשֻׁעַ אֶת הָאָרֶץ, אַף עַל פִּי שֶׁמֻּקֶּפֶת עַתָּה[52] - הֲרֵי הִיא כְּבָתֵּי הַחֲצֵרִים; וְעִיר שֶׁהָיְתָה מֻקֶּפֶת חוֹמָה בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מֻקֶּפֶת עַתָּה[53] - הֲרֵי הִיא כְּמֻקֶּפֶת[54]. וְכֵיוָן שֶׁגָּלוּ בְּחֻרְבָּן רִאשׁוֹן - בָּטְלָה קְדֻשַּׁת עָרֵי חוֹמָה[55] שֶׁהָיוּ בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ. כֵּיוָן שֶׁעָלָה עֶזְרָא בַּבִּיאָה הַשְּׁנִיָּה - נִתְקַדְּשׁוּ כָּל הָעָרִים הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה בְּאוֹתוֹ הָעֵת[56]. מִפְּנֵי שֶׁבִּיאָתָן בִּימֵי עֶזְרָא, שֶׁהִיא בִּיאָה שְׁנִיָּה - כְּבִיאָתָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ: מַה בִּיאָתָן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ - מָנוּ שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת[57], וְקִדְּשׁוּ בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְנִתְחַיְּבוּ בְּמַעֲשֵׂר; אַף בִּיאָתָם בִּימֵי עֶזְרָא - מָנוּ שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת[58], וְקִדְּשׁוּ בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה, וְנִתְחַיְּבוּ בְּמַעֲשֵׂר[59].

50) כלו', להחשיב ערים כמוקפות חומה. 51) מימות יהושע בן נון. 52) היינו, בזמן בית ראשון. 53) בזמן בית ראשון. אבל לאחר החורבן אין לה דין בית עיר חומה, שהרי קדושה ראשונה לא קדשה לעתיד לבוא. ואף על פי שאמרו שהברייתא הנ"ל של ר' אלעזר בר יוסי סוברת קדושה ראשונה קידשה לעתיד לבוא - בפרט זה אין הלכה כמותו. 54) שנאמר: "אשר לוא חומה (= קרי "לו לא חומה") - אף על פי שאין לו עכשיו והיה לו קודם לכן". 55) כר' אלעזר בן שמוע. שקדושה ראשונה, לפי שהייתה מפני הכיבוש בלבד, קדשה לשעתה ולא קדשה לעתיד לבוא. 56) בקדושה שנייה. 57) לאחר י"ד שנה של כיבוש וחילוק. 58) לקדש שמיטין. 59) והנה, מצד הקדושה היו ראויים להתחייב במעשרות מן התורה, אבל מכיוון שלא באו כולם, אינם מתחייבים אלא מדרבנן.

טז. וְכֵן לֶעָתִיד לָבוֹא בְּבִיאָה שְׁלִישִׁית, בָּעֵת שֶׁיִּכָּנְסוּ

1 לָאָרֶץ יַתְחִילוּ לִמְנוֹת שְׁמִטִּין וְיוֹבְלוֹת, וִיקַדְּשׁוּ בָּתֵּי
2 עָרֵי חוֹמָה, וְיִתְחַיֵּב כָּל מָקוֹם שֶׁיִּכְבְּשׁוּהוּ[60]
3 בְּמַעֲשְׂרוֹת[61]. שֶׁנֶּאֱמַר: וֶהֱבִיאַךְ יְיָ אֱלֹהֶיךָ אֶל הָאָרֶץ
4 אֲשֶׁר יָרְשׁוּ אֲבֹתֶיךָ וִירִשְׁתָּהּ - מַקִּישׁ יְרֻשָּׁתְךָ לִירֻשַּׁת
5 אֲבוֹתֶיךָ: מַה יְּרֻשַּׁת אֲבוֹתֶיךָ - אַתָּה נוֹהֵג [בָּהּ]
6 בְּחִדּוּשׁ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ, אַף יְרֻשָּׁתְךָ אַתָּה נוֹהֵג בָּהּ
7 בְּחִדּוּשׁ כָּל הַדְּבָרִים הָאֵלּוּ.

60) היינו המקומות שלא החזיקו בהם בימי עזרא. אבל המקומות שהחזיקו בהם בימי עזרא, הרי הם בקדושתם, שקדושה שנייה קדשה לשעתה וקדשה לעתיד לבוא, לפי שקדושת עזרא לא הייתה מצד הכיבוש, אלא מצד החזקה, וחזקה לא בטלה. 61) כשיבואו כולם, יתחייבו בכל אלה מן התורה.

פֶּרֶק שְׁלִשָּׁה עָשָׂר[1]

1) יבאר שנצטוו ישראל לתת לשבט לוי ערים לשבת. נותנין לכל עיר בית קברות. ואם עושין עיר מגרש או להיפך. לויים שמכרו שדה אם גואלין כישראל. ישראל שירש את אבי אמו לוי. ששבט לוי מוזהרין שלא ינחלו בארץ כנען. שלא יטול הלוי או הכהן חלק בביזה, ואם נטלו חייבים מלקות.

8 א. שֵׁבֶט לֵוִי, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ[2],
9 כְּבָר נִצְטַוּוּ[3] יִשְׂרָאֵל לִתֵּן לָהֶם עָרִים לָשֶׁבֶת
10 וּמִגְרְשֵׁיהֶם. וְהֶעָרִים הֵם שֵׁשׁ עָרֵי מִקְלָט[4], וַעֲלֵיהֶן
11 שְׁתַּיִם וְאַרְבָּעִים עִיר. וּכְשֶׁמּוֹסִיפִין עָרֵי מִקְלָט אֲחֵרוֹת
12 בִּימֵי הַמָּשִׁיחַ[5] - הַכֹּל לַלְוִיִּם[6].

2) שנאמר (דברים יח, א): "לא יהיה לכהנים הלויים כל שבט לוי חלק ונחלה עם ישראל". וכן נאמר שם יד, כט, וביהושע יג, לג. ועיין ברייתא בבבא בתרא קכב. ולהלן בהלכה י. 3) שנאמר (במדבר לה, ב): "צו את בני ישראל ונתנו ללוים מנחלת אחוזתם ערים לשבת, ומגרש לערים סביבותיהם תתנו ללוים". וראה ביהושע בא, ב. 4) במדבר שם, ו. 5) שנאמר (דברים יט, ח־ט): "ואם ירחיב ה' אל' את גבולך וגו', ויספת לך עוד שלש ערים על השלש האלה". ועיין רש"י שם. וראה בפ"ח מהלכות רוצח הלכה ד. 6) במכות יב: "תנו רבנן, ושמתי לך מקום וכו'. ושמתי לך, בחייך. מקום (כלומר, לך מקום – ר"ח), ממקומך (שתהא מחנה לויה קולטת, ואף ערי מקלט יהיו ערי לויה – רש"י). וכשאמר הקב"ה: ושמתי לך מקום, בוודאי היתה הכוונה אף לשלש הערים שלעתיד־לבוא, ועל הכל דרשו: מקום, ממקומך, שערי המקלט שייכות ללויים. וראה באור־שמח. ומכאן שגם לעתיד־לבוא לא יהיה ללויים חלק ונחלה. ומה שאמרו בבבא בתרא שם, שעתידה ארץ ישראל שתתחלק לשלשה עשר שבטים, החלק השלשה עשר לא יהיה לשבט לוי אלא למלך המשיח, כמפורש בסוף הסוגיא שם, וכן פסק רבינו בפ"ד מהלכות מלכים הלכה ח. ולא כדעת הסמ"ג לאוין רעו.

13 ב. מִגְרְשֵׁי הֶעָרִים[7] כְּבָר נִתְפָּרְשׁוּ בַּתּוֹרָה[8] שֶׁהֵם
14 שְׁלֹשֶׁת אֲלָפִים אַמָּה[9] לְכָל רוּחַ מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה.
15 שֶׁנֶּאֱמַר: מִקִּיר הָעִיר וָחוּצָה אֶלֶף אַמָּה סָבִיב, וּלְהַלָּן
16 הוּא אוֹמֵר: וּמַדַּתֶּם מִחוּץ לָעִיר אֶת פְּאַת קֵדְמָה
17 אַלְפַּיִם בָּאַמָּה וְגוֹמֵר; אֶלֶף הָרִאשׁוֹנִים - מִגְרָשׁ[10],
18 וְאַלְפַּיִם שֶׁמּוֹדִדִין חוּץ לַמִּגְרָשׁ - לְשָׂדוֹת וּכְרָמִים.

7) אף־על־פי שעיקרו של השם "מגרש" נקבע לאלף אמה שבצד העיר – הוא כולל גם את האלפים האחרות ששמן "שדה". וראה בהלכה הסמוכה. 8) במדבר לה. 9) משנה בסוטה כז: כר' אליעזר בנו של ר' יוסי הגלילי ולא כרבי עקיבא, הדורש למגרש ואלפיים לתחום שבת. ואף־על־פי שכלל בידינו, שהלכה כרבי עקיבא מחבירו, כאן שדעת רבי עקיבא בנויה על היסוד שתחומין דאורייתא, אין הלכה כרבי עקיבא, כי מבואר בכמה מקומות שתחומין דרבנן, וכן פסק רבינו בפכ"ז מהלכות שבת הלכה א. ופסק רבינו כמשנתנו, ולא כברייתא בעירובין נו: בשם רבי אליעזר בן יוסי הסוברת שלא היו ללויים אלא אלפים אמה סביב הערים (ורש"י מפרש אף את משנתנו כברייתא שם). וראה בתוספתא ערכין סוף פ"ה, ובתוספתא סוטה סוף פ"ה, וצ"ע. 10) רחבה פנויה מזריעה ומבתים ומאילנות, לנוי העיר להיות לה לאויר (רש"י שם). וראה ברש"ש שם.

19 ג. וְנוֹתְנִין[11] לְכָל עִיר בֵּית הַקְּבָרוֹת חוּץ לִתְחוּם זֶה[12],
20 שֶׁאֵין קוֹבְרִין מֵתֵיהֶם בִּתְחוּם[13] עָרֵיהֶם; שֶׁנֶּאֱמַר:
21 וּמִגְרְשֵׁיהֶם[14] יִהְיוּ לִבְהֶמְתָּם וְלִרְכֻשָׁם וּלְכֹל חַיָּתָם -
22 לְחַיִּים נִתְּנוּ וְלֹא לִקְבוּרָה[15].

11) מכות יב. בשם רבי אבהו. 12) של שלשת אלפים אמה, וראה להלן. 13) צ"ל: "בתחום" (מעשה רוקח). 14) היינו שלשת אלפים אמה, שגם אלפים אמה של שדות וכרמים נקראו בתורה מגרשים, ונכללו בפסוק הנ"ל של'חַיָּתָם ניתנו' ולא לקבורה, שהרי זו לשון הפסוקים שם: "ערים לשבת ומגרש לערים וגו' ומגרשיהם יהיו לבהמתם ולרכושם ולכל חַיָּתָם. ומגרשי הערים אשר תתנו וגו' אלף אמה סביב. ומדותם וגו' את פאת קדמה אלפים באמה וגו' זה יהיה להם מגרשי הערים". 15) פרט לרוצח שמת בעיר מקלטו, שקוברים אותו שם (גמרא שם, ופ"ז מהלכות רוצח הלכות ג, ח). ולמדו זאת (מכות שם) מפסוק מיוחד.

23 ד. אֵין[16] עוֹשִׂין בְּעָרֵי הַלְוִיִּם[17] עִיר מִגְרָשׁ וְלֹא מִגְרָשׁ
24 עִיר, וְלֹא מִגְרָשׁ שָׂדֶה וְלֹא שָׂדֶה מִגְרָשׁ[18]. שֶׁנֶּאֱמַר:
25 וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר.

16) משנה בערכין לג: 17) אבל בערי ישראל עושים שדה מגרש, ומגרש שדה (ראה להלן) ומגרש עיר, כרבי אלעזר במשנה שם (רדב"ז), שסתם משנה בבבא בתרא כד: כוותיה, בין ללשון הראשון שם ובין ללשון השני (לפי נוסחת ר"י מיגאש רבו של רבינו, שהובא בשיטה־מקובצת שם: "ולהך לישנא (וכן הוא בערכין שם, לפי מה שהביא בילקוט שמעוני פרשת בהר סימן תרסה) דאמר רבי אלעזר עושים שדה מגרש, אבל לא מגרש שדה. הני מילי זרעים, אבל אילנות עבדינן"). ופסק רבינו כלשון הראשון, שלעולם מותר, והביא המשנה שם בדין מרחיקין את האילנות מן העיר משום נוי העיר, ראה בפ"ז מהלכות שכנים הלכה א. 18) ולא עיר ולא שדה עיר (חינוך מצוה שמב), וכדלהלן:

ואין לוקין על לאוין אלו, לפי שאפשר להחזיר הדבר כמו שהיה (מנחת־חינוך מצוה שח). וראה להלן הלכה י.

ה. ומִפִּי[19] הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ, שֶׁזֶּה שֶׁנֶּאֱמַר לֹא יִמָּכֵר - לֹא יִשָּׁנֶה, אֶלָּא הַשָּׂדֶה[20] וְהַמִּגְרָשׁ וְהָעִיר - כָּל אֶחָד[21] מִשְּׁלָשְׁתָּן כְּמוֹת שֶׁהוּא לְעוֹלָם. וְכֵן[22] בִּשְׁאָר עָרֵי יִשְׂרָאֵל.

19) בגמרא שם: "אילימא לא ימכר כלל, והא מדכתיב: גאולת עולם תהיה ללוים, מכלל דמזבני. אלא מאי לא ימכר, לא ישנה". 20) כלומר, שאמרה תורה: ושדה, מגרש, עריהם. 21) כנ"ל. 22) נראה שמכאן מתחילה הלכה ו. ולפי־זה הכוונה, שבשאר ערי ישראל ישנו רק דין אחד שאין עושין עיר למגרש או לשדה, וזה מה שכתב רבינו בהלכה ו. וגירסת רבינו במשנה היא: "אמר רבי אלעזר וכו'. אבל בערי ישראל עושין שדה מגרש, מגרש שדה (כלשון הראשון בבבא בתרא שם), מגרש עיר, ולא עיר מגרש שלא יחריבו את ערי ישראל". וכן היא הגירסא בתוספתא שם סוף פ"ה.

ו. לֹא יִסְתּוֹר[23] אָדָם אֶת בֵּיתוֹ[24] לַעֲשׂוֹתוֹ גִנָּה וְלֹא יִטַּע[25] חָרְבָּתוֹ גִּנָּה[26], שֶׁלֹּא יַחֲרִיבוּ[27] אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

23) תוספתא שם. 24) שבעיר. 25) שם, כחכמים ולא כרבן שמעון בן גמליאל. 26) אלא יבנה בית חדש. וראה במנחת בכורים שם. 27) זהו מה שאמר רבי אלעזר במשנת ערכין שם: "ולא עיר מגרש, שלא יחריבו את ערי ישראל", כנ"ל.

ז. כֹּהֲנִים[28] וּלְוִיִּם שֶׁמָּכְרוּ שָׂדֶה מִשְּׂדֵה עָרֵיהֶם אוֹ בַּיִת מִבָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה שֶׁלָּהֶן - אֵין גּוֹאֲלִין כַּסֵּדֶר הַזֶּה[29]. אֶלָּא מוֹכְרִין[30] הַשָּׂדוֹת וַאֲפִלּוּ סָמוּךְ לַיּוֹבֵל[31], וְגוֹאֲלִין מִיָּד[32]. וְאִם[33] הִקְדִּישוּ שָׂדֶה - גּוֹאֲלִים מִיַּד הַהֶקְדֵּשׁ לְאַחַר הַיּוֹבֵל[34]. וְגוֹאֲלִים[35] בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה כָּל זְמַן שֶׁיִּרְצוּ, אֲפִלּוּ אַחַר כַּמָּה שָׁנִים[36]. שֶׁנֶּאֱמַר: גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם.

28) משנה שם. 29) היינו כסדר הנזכר בפי"א לענין שדה אחוזה, ובפי"ב לענין בתי ערי חומה. 30) ברייתא שם. 31) כן מפרש רבינו בפירוש המשנה שם, מה שאמרו במשנה שם: "מוכרין לעולם", שהרי אין לומר, שהמכירה מועילה אפילו ביובל, שאם מכורה כבר - יוצאה, זו שלא נמכרה עדיין - אינו דין שלא תמכר (ראה למעלה בפי"א הלכה יא, ובהערות שם). ועיין ברש"י שם. ורוצה לומר, שאף־על־פי שישראל שמכר בפחות משתי שנים לפני היובל, משלים הלוקח אותו זמן החסר ואוכלה לאחר היובל (שם הלכה יב), בכהנים ולוים אין הדין כן, אלא אף־על־פי שמכר סמוך ליובל, חוזרת היא ביובל ואין צורך להשלים ללוקח כלום. 32) אפילו ביום שמכר, ואינו מחכה שנתיים כבשדה אחוזה. 33) שם. 34) ואין השדה יוצאה לכהנים בשנת היובל, כמו בשאר שדות (פ"ד מהלכות ערכין הלכות יט, כא). 35) שם. 36) ואין הבית נחלט אחר שנים עשר חדש כדין בתי ערי חומה של ישראל (למעלה פי"ב הלכה ד).

ח. יִשְׂרָאֵל[37] שֶׁיָּרַשׁ אֶת אֲבִי אִמּוֹ לֵוִי - הֲרֵי זֶה גּוֹאֵל כַּלְוִיִּם[38] אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ לֵוִי. הוֹאִיל וְהֶעָרִים אוֹ הַשָּׂדוֹת שֶׁל לְוִיִּם - גּוֹאֵל לְעוֹלָם. שֶׁדִּין זֶה תָּלוּי בִּמְקוֹמוֹת אֵלּוּ[39] וְלֹא בַּבְּעָלִים.

37) משנה וברייתא שם, כחכמים ולא כרבי. 38) כמבואר בהלכה הקודמת. 39) שנאמר: כי בתי ערי הלוים היא אחוזתם בתוך בני ישראל, להגיד מה גרם (סיפרא בהר פרק ו הלכה ח).

ט. וְלֵוִי[40] שֶׁיָּרַשׁ אֶת אֲבִי אִמּוֹ יִשְׂרָאֵל[41] - גּוֹאֵל כְּיִשְׂרָאֵל וְלֹא כַּלְוִיִּם; שֶׁלֹּא נֶאֱמַר 'גְּאֻלַּת עוֹלָם תִּהְיֶה לַלְוִיִּם' אֶלָּא בְּעָרֵי הַלְוִיִּם[42].

40) משנה שם לדעת כולם. 41) כלומר, ונמצא שאין הקרקע שבידו מערי הלוים. 42) כנ"ל.

י. כָּל שֵׁבֶט[43] לֵוִי מֵזְהָרִין שֶׁלֹּא יִנְחֲלוּ[44] בְּאֶרֶץ כְּנַעַן[45]. וְכֵן הֵן מֵזְהָרִין שֶׁלֹּא יִטְּלוּ[46] חֵלֶק בַּבִּזָּה[47] בְּשָׁעָה שֶׁכּוֹבְשִׁין אֶת הֶעָרִים. שֶׁנֶּאֱמַר: לֹא יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה עִם יִשְׂרָאֵל; חֵלֶק - בַּבִּזָּה, וְנַחֲלָה - בָּאָרֶץ. וְכֵן[48] הוּא אוֹמֵר: בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל, וְחֵלֶק לֹא יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם - בַּבִּזָּה[49]. וּבֶן לֵוִי אוֹ כֹּהֵן שֶׁנָּטַל חֵלֶק בַּבִּזָּה - לוֹקֶה[50]. וְאִם נָטַל נַחֲלָה בָּאָרֶץ - מַעֲבִירִין אוֹתָהּ מִמֶּנּוּ[51].

43) תפס רבינו את לשון הכתוב דלהלן. 44) ראה בספר המצוות ל"ת קסט. 45) אבל בשאר ארצות שכבשן מלך ממלכי ישראל, נוחלים וחולקים בכל ישראל (להלן הלכה יב). וראה למעלה הלכה א שגם לעתיד־לבוא לא יהיה להם נחלה. 46) שם ל"ת קע. 47) ספרי לפ' שופטים שם. 48) רבינו הוסיף להביא פסוק זה, מפני שמכח הפסוק הראשון אין למנות את איסור הנחלה ואיסור הביזה כשני לאוין, שהרי לאו שבכללות הוא, ואין למנותו אלא כלאו אחד. וראה בספר המצוות שם. 49) ספרי לפרשת קרח שם. 50) כל זה כשכבר אכל את הביזה. אבל אם עודנה בעין, נוטלין אותה ממנו, כמו בנחלה, ואינו לוקה. ואין זה דומה לגוזל ממון חבירו, שאף־על־פי שאכלו אינו לוקה, לפי ששם אם משיב ממון אחר, מקיים הוא מצות "והשיב את הגזילה, אבל כאן אינו מתקן את האיסור אלא אם מחזיר הביזה עצמה. וראה ברדב"ז. אולם צריך עיון, מדוע לא הזכיר רבינו לאו זה בפי"ט מהלכות סנהדרין בכלל כל הלאוין שלוקין עליהם (משנה־למלך). וראה בספר המצוות שם. 51) ואינו לוקה על לאו זה, כנ"ל.

יא. יֵרָאֶה לִי, שֶׁאֵין הַדְּבָרִים אֲמוּרִים אֶלָּא בָּאָרֶץ שֶׁנִּכְרְתָה עָלֶיהָ בְּרִית לְאַבְרָהָם לְיִצְחָק וּלְיַעֲקֹב וִירֻשּׁוּהָ בְּנֵיהֶם וְנִתְחַלְּקָה לָהֶם; אֲבָל שְׁאָר כָּל הָאֲרָצוֹת שֶׁכּוֹבֵשׁ מֶלֶךְ מִמַּלְכֵי יִשְׂרָאֵל[52] - הֲרֵי הַכֹּהֲנִים וְהַלְוִיִּם בְּאוֹתָן הָאֲרָצוֹת וּבְכִבְדָתָן כְּכָל יִשְׂרָאֵל[53].

52) ראה בפ"א מהלכות תרומות הלכה ב. 53) וראיה לזה ממה שנטלו הלוים חלק בביזת מדין (במדבר לא, ל־מב) שלא נכרת עליה ברית (סוף משנה).

1 **יב. וְלָמָּה לֹא זָכָה לֵוִי בְּנַחֲלַת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבְבִזָּתָהּ**
2 **עִם אֶחָיו? מִפְּנֵי שֶׁהֻבְדַּל לַעֲבֹד אֶת יְיָ, לְשָׁרְתוֹ**
3 **וּלְהוֹרוֹת דְּרָכָיו הַיְשָׁרִים וּמִשְׁפָּטָיו הַצַּדִּיקִים לָרַבִּים;**
4 **שֶׁנֶּאֱמַר: יוֹרוּ מִשְׁפָּטֶיךָ לְיַעֲקֹב וְתוֹרָתְךָ לְיִשְׂרָאֵל.**
5 **לְפִיכָךְ הֻבְדְּלוּ מִדַּרְכֵי הָעוֹלָם: לֹא עוֹרְכִין[54] מִלְחָמָה**
6 **כְּשֶׁאָר יִשְׂרָאֵל[55], וְלֹא נוֹחֲלִין, וְלֹא זוֹכִין לְעַצְמָן בְּכֹחַ**
7 **גּוּפָן. אֶלָּא הֵם חֵיל הַשֵּׁם[56], שֶׁנֶּאֱמַר: בָּרֵךְ יְיָ חֵילוֹ;**
8 **וְהוּא בָּרוּךְ הוּא זוֹכֶה לָהֶם, שֶׁנֶּאֱמַר: אֲנִי חֶלְקֵךְ**
9 **וְנַחֲלָתְךָ.**

54) בספרי מטות סי' קנז, לפי גירסת הגר"א: להוציא שבטו של לוי (קרית מלך). 55) כלומר, אבל מספקין מים ומזון לאחיהם ומתקנין את הדרכים (פ"ז מהלכות מלכים הלכה ט). [אבל יותר מסתבר שאינם יוצאים כלל (עיין שם הלכה י), וכוונת רבינו לומר שכשאר ישראל אינם עורכין מלחמה, אבל עורכין הן מלחמה שלא כשאר ישראל, שכל ישראל יוצאים למלחמת כיבוש ארץ ישראל, ואילו הלויים שאין להם חלק ונחלה בה (שם), אינם יוצאים. אבל למלחמה שיש להם חלק בה, אף הלויים יוצאים. וראיה לזה מספרי פ' מטות (לבמדבר לא, ד) "לכל מטות ישראל תשלחו, להביא את שבטו של לוי" (וראה בהגהות הגר"א שם). הרי שבמלחמת מדין שהיה ללוים חלק בביזה (ראה למעלה הלכה יא), יצאו למלחמה. וזהו מה שאמרו בקידושין כא: "כהן מהו ביפת תואר" (וראה במרדכי גיטין סוף פרק מי שאחזו), וכן מה שאמרו בסוטה מג. "אלמנה לכהן גדול, גרושה וחלוצה לכהן הדיוט", שכל זה מדובר במלחמה שיש להם חלק בה]. 56) במדבר רבה פ"א סימן יב: "שאין שבחו של מלך שימנה לגיונו עם הלגיונות" (קרית מלך).

10 **יג. וְלֹא שֵׁבֶט לֵוִי בִּלְבַד, אֶלָּא כָּל אִישׁ וָאִישׁ מִכָּל**
11 **בָּאֵי הָעוֹלָם, אֲשֶׁר נָדְבָה רוּחוֹ אוֹתוֹ וֶהֱבִינוֹ מַדָּעוֹ**
12 **לְהִבָּדֵל לַעֲמֹד לִפְנֵי יְיָ לְשָׁרְתוֹ וּלְעָבְדוֹ, לְדֵעָה אֶת יְיָ,**
13 **וְהָלַךְ יָשָׁר[57] כְּמוֹ שֶׁעָשָׂהוּ הָאֱלֹהִים, וּפָרַק[58] מֵעַל**
14 **צַוָּארוֹ עֹל הַחֶשְׁבּוֹנוֹת הָרַבִּים אֲשֶׁר בִּקְּשׁוּ בְּנֵי הָאָדָם**
15 **- הֲרֵי זֶה נִתְקַדֵּשׁ קֹדֶשׁ קָדָשִׁים, וְיִהְיֶה יְיָ חֶלְקוֹ**
16 **וְנַחֲלָתוֹ לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים, וְיִזְכֶּה לוֹ[59] בָּעוֹלָם**
17 **הַזֶּה דָּבָר הַמַּסְפִּיק לוֹ[60], כְּמוֹ שֶׁזָּכָה לַכֹּהֲנִים לַלְוִיִּם.**
18 **הֲרֵי דָּוִד עָלָיו הַשָּׁלוֹם אוֹמֵר: יְיָ מְנָת חֶלְקִי וְכוֹסִי,**
19 **אַתָּה תּוֹמִיךְ גּוֹרָלִי.**

~ נקודות משיחות קודש ~

"ולא שבט לוי בלבד אלא כל איש ואיש... הרי זה נתקדש קדש קדשים, ויהי ה' חלקו ונחלתו לעד ולעולמי עולמים כו'".

עבודתו של שבט לוי היא כטעם שמו "ילוה אישי אלי", והוא המחבר את עם ישראל עם הקב"ה (אישי), ויכולתו לחיבור זה הוא משום היותו דבוק בתכלית עם הקב"ה. ודווקא משום היותו דבוק הקב"ה וביחד עם זאת הוא נחלתו, היינו שיש לו חלק בעולם "אני חלקך ונחלתך", לכן יש ביכולתו לחבר יהודים עם הקב"ה.

ומביא את הפסוק "ה' מנת חלקי אתה תומיך גורלי", לומר שאפילו מצד בחינת גורל העליון שיש ספק לגביו: "איני יודע באיזה מהם חפץ", הרי ש"אתה תומיך גורלי" שיחפוץ בישראל דווקא.

כך גם שבט לוי, בחינת גורל שבנשמה, היא דבר אחד עם הקב"ה "יחידה ליחדך", ומצד דרגה זו אמר ריב"ז "איני יודע באיזו דרך מוליכין אותי" כי בחינת גורל שבנשמה היא למעלה לגמרי מגן־עדן, והיה מקום לחשוב שדרגה זו נשארת תמיד בבחינת "איני יודע", ועל זה אומר דוד המלך "אתה תומיך גורלי" שהקב"ה תומך גם את בחינת גורל שבנשמה שתהיה בגילוי בגוף הגשמי של שבט לוי, לאורך ימים ושנים טובות, נשמות בגופים.

וגם לכל יהודי ישנו הכח לגלות איך שבתוך הגוף הגשמי שלו ובפעולותיו הפשוטות, מאיר "חלק אלוקה ממעל ממש".

(על־פי 'יין מלכות' ספר זרעים סימן לא)

57) ראה בקהלת ז, כט. 58) ראה בראשית כז, מ. 59) כמו ללויים, כנ"ל. 60) כלומר, יצליחהו במעשה ידיו, כמו שאמרו (עבודה זרה יט:) העוסק בתורה נכסיו מצליחין. ומלאכתו מתברכת (ברכות לב:). אבל לא שישליך עצמו על הציבור להתפרנס מן הצדקה, ראה בפ"ג מהלכות תלמוד תורה הלכה י, ובפירוש המשנה לאבות פ"ד משנה ה. ועיין רדב"ז כאן. אבל הכסף־משנה בהלכות תלמוד תורה שם נחלק על רבינו, וסברתו היא, שאם לא יתמכו בעוסקי התורה, עתידה תורה חס־ושלום להשתכח מישראל. וכן נפסק ביו"ד סימן רמו. ויגדיל תורה ויאדיר.

בְּרִיךְ רַחֲמָנָא דְּסַיְּעַן
שַׁאֲלוּ שְׁלוֹם יְרוּשָׁלָיִם יִשְׁלָיוּ אֹהֲבָיִךְ

~ נקודות משיחות קודש ~

"שאלו שלום ירושלים".

יש לומר שהרמב"ם בחר פסוק זה ככותרת להלכות אלו, כדי להדגיש החיוב ללומדם, כי החיוב "ועשו לי מקדש ושכנתי בתוכם" הוא מצות־עשה לדורות, ומוטל על כל יהודי החיוב לבנות בית המקדש בימיו, אלא שמפני שאינו יכול לעשות זאת לפועל ובמעשה, יש עליו חיוב לעסוק "בקרייתה" ועל־ידי־זה "כאילו אתם בונים אותו (כמענה הקב"ה ליחזקאל על־פי המדרש). זאת רמז הרמב"ם בפסוק "שאלו שלום ירושלים" שיש לשאול ולדרוש בדיבור, שזהו לימוד הלכות בית־הבחירה וספר 'עבודה'.

(על־פי לקו"ש חי"ח עמוד 415)

מתוך מהדורת וגשל עם רמב"ם לעם – מוסד הרב קוק

סֵפֶר שְׁמִינִי וְהוּא סֵפֶר עֲבוֹדָה

הִלְכוֹתָיו תֵּשַׁע. וְזֶהוּ סִדּוּרָן:

א. הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה. ב. הִלְכוֹת כְּלֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהָעוֹבְדִים בּוֹ. ג. הִלְכוֹת בִּיאַת מִקְדָּשׁ. ד. הִלְכוֹת אִסּוּרֵי מִזְבֵּחַ. ה. הִלְכוֹת מַעֲשֵׂה הַקָּרְבָּנוֹת. ו. הִלְכוֹת תְּמִידִין וּמוּסָפִין. ז. הִלְכוֹת פְּסוּלֵי הַמֻּקְדָּשִׁין. ח. הִלְכוֹת עֲבוֹדַת יוֹם הַכִּפּוּרִים. ט. הִלְכוֹת מְעִילָה.

הִלְכוֹת בֵּית הַבְּחִירָה

יֵשׁ בְּכֻלָּן שֵׁשׁ מִצְוֹת. שָׁלֹשׁ מִצְוֹת עֲשֵׂה וְשָׁלֹשׁ מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶה הוּא פִּרְטָן: א) לִבְנוֹת בֵּית הַמִּקְדָּשׁ. ב) שֶׁלֹּא לִבְנוֹת הַמִּזְבֵּחַ גָּזִית. ג) שֶׁלֹּא לַעֲלוֹת עָלָיו בְּמַעֲלוֹת. ד) לְיִרְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ. ה) לְשָׁמְרוֹ סָבִיב. ו) שֶׁלֹּא לְהַשְׁבִּית שְׁמִירָתוֹ.

וּבֵאוּר מִצְוֹת אֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) יבואר בו כי מצות־עשה היא לבנות בית לה' להיות מקריבים בו הקרבנות וכיון שנבנה המקדש בירושלים, נאסרו כל המקומות כולם לבנות בהם בית לה'.

א. מִצְוַת עֲשֵׂה לַעֲשׂוֹת בַּיִת לַה'[2] מוּכָן לִהְיוֹת מַקְרִיבִים בּוֹ הַקָּרְבָּנוֹת[3], וְחוֹגְגִין אֵלָיו שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה[4], שֶׁנֶּאֱמַר: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ"[5]. וּכְבָר נִתְפָּרֵשׁ בַּתּוֹרָה[6] מִשְׁכָּן שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה רַבֵּנוּ, וְהָיָה לְפִי שָׁעָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי לֹא בָאתֶם עַד עָתָּה וְגוֹ'"[7].

~ נקודות משיחות קודש ~

הציווי על בניית המקדש נאמר בתורה "ועשו לי מקדש גו", וצריך להבין מדוע בחר הרמב"ם בשם 'בית הבחירה' ולא 'בית המקדש', ובפרט שכתב הלכות "כלי המקדש" ו"ביאת המקדש", ומדוע קבע את שם הלכות אלו "בית הבחירה".

והביאור: על הפסוק "הן האדם היה כאחד ממנו", מבואר ב'לקוטי תורה' (אמור לח, ב.) שבחירה אמיתית אינה אלא בעצמותו ומהותו ית', כי "אחד ממנו" מורה על עצמותו ומהותו שאין שייך בו הגבלה. ומכיון שכן, מובן שבענין זה לא שייך שום שינוי וגירעון.

בקביעת שם זה רצה הרמב"ם להדגיש שמצד ענין הבחירה לא שייך שום שינוי בבית־המקדש, גם אם "מפני חטאינו גלינו כו'" ו"אין אנו יכולים לעלות כו'" וקדושת המקדש וירושלים היא מפני השכינה - ושכינה אינה בטילה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן א)

~ נקודות משיחות קודש ~

ידועות שיטות הרמב"ם והרמב"ן מהו עיקר ותכלית המקדש. לדעת הרמב"ם הוא הקרבנות – "מצות־עשה לעשות בית לה' להיות מקריבים בו הקרבנות". משא"כ לדעת הרמב"ן העיקר הוא הארון – "עיקר החפץ במשכן הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון".

ויש לומר בביאור מחלוקתם: שה"יד החזקה' לרמב"ם שהוא ספר הלכות, מדבר בציווי לאדם איך לנהוג בעולם, ולכן לדעת הרמב"ם העיקר במקדש היא עבודת האדם בהקרבת הקרבנות. אבל הרמב"ן בפירושו על התורה שאינו ספר הלכה, מפרש שהעיקר במקדש הוא השראת השכינה, כיון שהרמב"ן היה מקובל, ומפרש בתורה עניינים על־פי פנימיות התורה, ולכן פירש שהעיקר במשכן הוא מקום מנוחת השכינה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן ב)

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה לעשות בית לה'... שנאמר ועשו לי מקדש".

פסוק זה נאמר על המשכן, ומכאן מוכח שכללות הציווי על בניין בית־המקדש נאמר בנוגע למשכן, והמשכן הוא השורש והמקור לכל בתי המקדש, כולל בית המקדש השלישי.

ענין זה מתבטא גם בזה שהציווי הראשון אחרי "ועשו לי מקדש" הוא על הארון שנעשה רק פעם אחת, ולאחר שגנז יאשיהו את הארון שוב לא היה ארון, ולכולי־עלמא "בית שני היה חסר ארון", וגם בבית השלישי לא מצינו שיעשו ארון אלא ישימו את הארון שנבנה במדבר.

על־פי־זה יובן מדוע לא הביא הרמב"ם להלכה את עשיית הארון ולא ביאר את פרטי הדינים בעשייתו, אף שהביא דינים הנוגעים לתקופת ימות המשיח, וביאר בארוכה פרטי הדינים של עשיית המנורה והשולחן וכיו"ב.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן ג)

2) לשם ה'. 'ספרי' פ' ראה (הובא בסנהדרין כ:): "שלש מצות נצטוו ישראל בעת כניסתן לארץ... ולבנות להם בית הבחירה". התבאר שבנין בית הבחירה מצוה בפני עצמה ('ספר המצוות' עשה כ). 3) כולם, של יחיד ושל ציבור. ואף־על־פי "שמקריבין אע"פ שאין בית" (להלן פ"ב ה"ד, ופ"ו הט"ו) – מצוה היא לעשות בית. 4) בחג המצות, בחג השבועות ובחג הסוכות, שעל כל ישראל לבוא לעזרה לראות פני ה'. 5) בית לה'. "ונקרא מקדש, כי בו משכן השם הקדוש" (רבי אברהם בן עזרא, שם). ואף־על־פי שפסוק זה נאמר על עשיית המשכן במדבר – כולל הוא גם את משכן שילה נוב וגבעון, וגם בית המקדש שבירושלים, שהרי נאמר ועשו לי מקדש, ולא נאמר משכן (כסף־משנה). וכן מפורש בתנחומא (פרשת כי־תשא סי' יא) לבנות להם בית הבחירה, כמו שכתוב ועשו לי מקדש. וכן מבואר ב'סדר עולם' סוף פ"ו שכשהוקם המשכן ברכם משה שיזכו

גם לבנין בית הבחירה, שנאמר ועשו לי מקדש (ועי' עירובין ב: ושבועות טו: שמשכן נקרא מקדש). ובפ"א מהל' מלכים ה"א הביא רבינו פסוק אחר למצוות בנין בית הבחירה "לשכנו תדרשו ובאת שמה", ועיי"ש ב'לחם משנה'. 6) בספר שמות פרשיות ויקהל־פקודי. 7) "אל המנוחה ואל הנחלה", ודרשו חכמים (זבחים קיט.) "אל המנוחה זו שילה, ואל הנחלה זו ירושלים", כי קדושת המקדש שבירושלים תעמוד לעולם כנחלה זו שאין לה הפסק, אף שנחרב הבית (ראה להלן פ"ו הט"ז).

1 **ב. כֵּיוָן שֶׁנִּכְנְסוּ לָאָרֶץ[8] הֶעֱמִידוּ הַמִּשְׁכָּן[9] בַּגִּלְגָּל**
2 **אַרְבַּע־עֶשְׂרֵה שָׁנָה[10] שֶׁכָּבְשׁוּ וְשֶׁחָלְקוּ[11]. וּמִשָּׁם בָּאוּ**
3 **לְשִׁילֹה, וּבָנוּ שָׁם בַּיִת שֶׁל אֲבָנִים, וּפָרְשׂוּ יְרִיעוֹת**
4 **הַמִּשְׁכָּן עָלָיו[12], וְלֹא הָיְתָה שָׁם תִּקְרָה[13]. וְשׁס"ט**
5 **שָׁנָה[14] עָמַד מִשְׁכַּן שִׁילֹה, וּכְשֶׁמֵּת עֵלִי[15] חָרַב. וּבָאוּ**
6 **לְנֹב וּבָנוּ שָׁם מִקְדָּשׁ, וּכְשֶׁמֵּת שְׁמוּאֵל חָרַב. וּבָאוּ**
7 **לְגִבְעוֹן וּבָנוּ שָׁם מִקְדָּשׁ[16], וּמִגִּבְעוֹן בָּאוּ לְבֵית**
8 **הָעוֹלָמִים[17]. וִימֵי נֹב וְגִבְעוֹן שֶׁבַע וַחֲמִשִּׁים שָׁנָה[18].**

8) לארץ ישראל. וזה היה בשנת ב' אלפים ושבעים ואחת לבריאת העולם. 9) שעשה משה במדבר. 10) שם קיח, ב. 11) שבע שנים כבשו את הארץ ושבע חילקו (זבחים שם). 12) להיות לו אהל. 13) כתוב אחד אומר (שמואל־א א, כד) "ותביאהו בית ה' שילה" (הרי נקרא "בית"), וכתוב אחד אומר (תהלים עח, ס) "ויטוש משכן שילה" (הרי נקרא "משכן"). הא כיצד (יתקיימו שני הפסוקים האלו) לא היתה שם תקרה אלא אבנים מלמטן ויריעות מלמעלן (שם קיח.). 14) שם קיח, ב. 15) כל מה שכתב להלן הוא במס' זבחים, שם. 16) ממה שכתב כאן "ובנו שם מקדש", ואילו בגלגל כתב "העמידו המשכן" – משמע שבנוב וגבעון היה בנין של אבנים. וכן כתב רש"י בפסחים לח, ב. אולם בפירוש המשניות (זבחים פי"ד) כתב רבינו שהמשכן שהיה במדבר הקימוהו בנוב וגבעון, וכן מפורש ב'סדר עולם' פי"ד. וכן משמע מסוטה ט, א - "משנבנה מקדש ראשון, נגנז אהל מועד קרסיו וקרשיו ובריחיו ועמודיו ואדניו". וכן בתוספתא שם פי"ג. 17) זה בית־המקדש שבירושלים שנתקיימה קדושתו לעולם. 18) זבחים, שם.

9 **ג. כֵּיוָן שֶׁנִּבְנָה הַמִּקְדָּשׁ בִּירוּשָׁלַיִם נֶאֱסְרוּ כָּל**
10 **הַמְּקוֹמוֹת כֻּלָּן לִבְנוֹת בָּהֶן בַּיִת לַה' וּלְהַקְרִיב בָּהֶן**
11 **קָרְבָּן[19]. וְאֵין שָׁם בַּיִת לְדוֹרֵי הַדּוֹרוֹת אֶלָּא בִּירוּשָׁלַיִם**
12 **בִּלְבַד וּבְהַר הַמּוֹרִיָּה[20] שֶׁבָּהּ נֶאֱמַר: "וַיֹּאמֶר דָּוִיד זֶה**
13 **הוּא בֵּית ה' הָאֱלֹהִים[21] וְזֶה־מִּזְבַּח לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל",**
14 **וְאוֹמֵר: "זֹאת מְנוּחָתִי עֲדֵי עַד".**

19) בזבחים קיב, ב - במשנה "באו לירושלים, נאסרו הבמות ולא היה להן היתר". והיה אפשר לפרש שהקרבת הקרבנות אסורה שם. אבל מדברי רבינו נראה שגם בנין הבית למטרה להקריב בו קרבן אסור, וכן כתב גם להלן (פ"ט מהל' ביאת המקדש הי"ד). (ונראה שלמד כן מן הפסוקים שהובאו שם קיט, א "כי בחר ה' בציון, איוה למושב לו", "זאת מנוחתי עדי עד, פה אשב" (מובא להלן) – הרי שגם עשיית מושב אחר – אסור). 20) הר שבית־המקדש בנוי עליו. ונקרא מוריה, שממנו יצאה הוראה (על־ידי בית־דין הגדול שמקומו היה שם) לעולם (תענית טז.). 21) (כלומר, זה הוא ולא אחר. וכן הביא רבינו להלן פ"ב ה"א לגבי מזבח. ולא ידוע אם מצא כן רבינו בספרות חז"ל).

15 **ד. בִּנְיָן שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה כְּבָר מְפֹרָשׁ בִּמְלָכִים[22]. וְכֵן**
16 **בִּנְיָן הֶעָתִיד לְהִבָּנוֹת[23], אַף־עַל־פִּי שֶׁהוּא כָּתוּב**
17 **בִּיחֶזְקֵאל[24], אֵינוֹ מְפֹרָשׁ וּמְבֹאָר. וְאַנְשֵׁי בַּיִת שֵׁנִי,**
18 **כְּשֶׁבָּנוּ בִּימֵי עֶזְרָא, בָּנוּהוּ כְּבִנְיַן שְׁלֹמֹה וּמֵעֵין דְּבָרִים**
19 **הַמְפֹרָשִׁים בִּיחֶזְקֵאל[25].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"בנין שבנה שלמה מפורש במלכים... וכן בנין העתיד.. אינו מפורש, ואנשי בית שני בנוהו כבנין שלמה כו'".

בהלכה זאת מודגשת השייכות שבין הבית השני והבית שלעתיד, שבשניהם לא נתפרשה צורת הבית בפירוש.

וטעם הדבר הוא, כיון שהבית השני הוא כנגד יצחק שעניינו עבודת המטה – "ויצא יצחק לשוח בשדה", שמרמז על בירור השדה שעניינו הוא למטה מעיר מושב. וי"ל שהשייכות בין הבית השני לבית שלעתיד־לבוא מודגשת גם בעניין הברזל שלא היה בבית ראשון כלל – "ומקבות והגרזן כל כלי ברזל לא נשמע בבית בהבנותו", ומובא במדרש הטעם כיון שברזל רומז על אדום שהחריבו את בית־המקדש".

ומה שמצינו בבית שני ש"מנורה שעשו מלכי בית חשמונאי, של ברזל היתה" כיון שהברזל היה "תמורת" הזהב, והרי הוא ברזל כפי ששייך לדרגת הזהב, ובנוסף אין הברזל היה נראה מבחוץ, והמנורה היתה בצורת "שפודים של ברזל היו וחיפום בבעץ" (מין בדיל).

ואולי יש לומר, שבענין זה יהיה חידוש בבית־המקדש השלישי, מקדש נצחי שלא שייך בו חורבן, ולא שייך בו החשש מענין של ברזל, כיון שלעתיד־לבוא תתבטל המציאות של ברזל דלעו"ז.

ויש לומר, שמרומז הדבר בדברי דוד המובאים ב'דברי הימים': "הכינותי לבית אלקי, הזהב לזהב והכסף לכסף והנחושת לנחושת **הברזל לברזל** גו'" כי מלך המשיח מתייחס לדוד המלך "דוד מלכא משיחא", והגם שלא השתמשו בבית ראשון ישתמשו בו בבית שלעתיד.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן ו)

22) א', פרק ו. 23) על־ידי מלך המשיח (פי"א מהל' מלכים ה"א). 24) פרק מ. 25) על הבנין שלעתיד (מדות פ"ב מ"ה).

20 **ה. וְאֵלּוּ הֵן הַדְּבָרִים שֶׁהֵן עִקָּר בְּבִנְיַן הַבַּיִת[26]: עוֹשִׁין**
21 **בּוֹ קֹדֶשׁ[27], וְקֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים[28], וְיִהְיֶה לִפְנֵי הַקֹּדֶשׁ**

1 מָקוֹם אֶחָד, וְהוּא הַנִּקְרָא אוּלָם, וּשְׁלָשְׁתָּן נִקְרָאִין
2 הֵיכָל[29]. וְעוֹשִׂין מְחִצָּה אַחֶרֶת סָבִיב לַהֵיכָל, רְחוֹקָה
3 מִמֶּנּוּ, כְּעֵין קַלְעֵי הֶחָצֵר שֶׁהָיוּ בַּמִּדְבָּר. וְכָל הַמַּקָּף
4 בְּמְחִצָּה זוֹ, שֶׁהוּא כְּעֵין חָצֵר אֹהֶל מוֹעֵד, הוּא
5 הַנִּקְרָא עֲזָרָה[30]. וְהַכֹּל נִקְרָא מִקְדָּשׁ.

26) כלומר, הדברים המעכבים בו. 27) הוא ההיכל. 28) הוא לפנים מן הפרוכת. 29) שהרי קדושת היכל וקדושת אולם - אחת היא, כמפורש בזבחים יד, א. וכן נראה להלן פ"ז ה"א. וראה ב'תוספות יום־טוב' כלים פ"א מ"ט, ד"ה ההיכל (הר המוריה). ויש שכתבו שמקורו ממה שנאמר (ירמיה ז, ד) "אל תבטחו לכם אלו דברי השקר לאמר היכל ה' היכל ה'", וכתב הרד"ק שם לכן אומר שלש פעמים "היכל ה'", לפי שהיו שלושה: אולם, היכל ודביר ('שביל הקודש'). (וכן מפורש במדות פ"ד מ"ו "וההיכל מאה על מאה". וכן הוא להלן פ"ד ה"ג, והכוונה לשלשה אלה). 30) נקראת כן על שם הפסוק "עזרה בצרות" (תהלים מו, ב) כלומר, שם מתפללים לאלקים ושומע ועוזר ('ערוך' ערך עזרה).

6 ו. וְעוֹשִׂין בַּמִּקְדָּשׁ כֵּלִים: מִזְבֵּחַ לְעוֹלָה וְלִשְׁאָר
7 הַקָּרְבָּנוֹת[31]; וְכֶבֶשׁ[32] שֶׁעוֹלִים בּוֹ לַמִּזְבֵּחַ, וּמְקוֹמוֹ
8 לִפְנֵי הָאוּלָם מָשׁוּךְ לְדָרוֹם; וְכִיּוֹר[33] וְכַנּוֹ[34] לְקַדֵּשׁ
9 מִמֶּנּוּ הַכֹּהֲנִים יְדֵיהֶם וְרַגְלֵיהֶם לָעֲבוֹדָה[35], וּמְקוֹמוֹ[36]
10 בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ מָשׁוּךְ לְדָרוֹם, שֶׁהוּא שְׂמֹאל
11 הַנִּכְנָס לַמִּקְדָּשׁ[37]; וּמִזְבַּח לִקְטֹרֶת; וּמְנוֹרָה; וְשֻׁלְחָן;
12 וּשְׁלָשְׁתָּן בְּתוֹךְ הַקֹּדֶשׁ[38] לִפְנֵי קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים.

31) שאף־על־פי שקראתו התורה כמה פעמים "מזבח העולה" (שמות ל, כח: לה, טז: מ, י) – אין זה אלא מפני שעולת התמיד קרבה עליו פעמיים בכל יום. 32) "כמו תל בדרומו של מזבח, מתמעט ויורד מראש המזבח עד הארץ" (להלן הי"ז). 33) כמין דוד גדול, ולו דדים המריקים מים. 34) בסיסו. 35) לפני העבודה צריכים הכהנים לרחוץ ידיהם ורגליהם, וזהו "קידוש ידים ורגלים", ראה להלן פ"ה מהל' ביאת המקדש ה"א. 36) זבחים נט, א. 37) שהרי נכנס ממזרח. 38) כלומר, בהיכל. כמפורש בתורה (שמות כו, לה: ל, ו).

13 ז. הַמְּנוֹרָה[39] בְּדָרוֹם מִשְׂמֹאל הַנִּכְנָס, וְשֻׁלְחָן מִיָּמִין
14 שֶׁעָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים. וּשְׁנֵיהֶם בְּצַד קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים
15 מִבַּחוּץ, וּמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת מָשׁוּךְ מִבֵּין שְׁנֵיהֶם לַחוּץ.
16 וְעוֹשִׂין בְּתוֹךְ הָעֲזָרָה גְּבוּלִין[40]: עַד כָּאן לְיִשְׂרָאֵל[41],
17 עַד כָּאן לַכֹּהֲנִים[42]. וּבוֹנִים בָּהּ בָּתִּים לִשְׁאָר צָרְכֵי
18 הַמִּקְדָּשׁ. כָּל בַּיִת מֵהֶם נִקְרָא "לִשְׁכָּה"[43].

39) יומא לג, ב. ומקרא מפורש הוא (שם כו, לה). 40) מדות פ"ב מ"ו. 41) כלומר, עד כאן "עזרת ישראל" (להלן פ"ז הי"ח), ומכאן ואילך "עזרת הכהנים", "שאין ישראל נכנסים לשם אלא לסמיכה וכו'" (שם הי"ט). וגבול זה שבין עזרת ישראל לעזרת הכהנים היה בזה שעזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל אמה (מדות פ"ב מ"ו, כרבי אליעזר בן יעקב, ולהלן פ"ו ה"ג). 42) כלומר, עד כאן "עזרת הכהנים". 43) ראה להלן פ"ה הי"ז.

19 ח. כְּשֶׁבּוֹנִין הַהֵיכָל וְהָעֲזָרָה, בּוֹנִין בַּאֲבָנִים
20 גְּדוֹלוֹת[44]. וְאִם לֹא מָצְאוּ אֲבָנִים, בּוֹנִין בִּלְבֵנִים[45].
21 וְאֵין מְפַצְּלִין[46] אֶת אַבְנֵי הַבִּנְיָן בְּהַר הַבַּיִת, אֶלָּא
22 מְפַצְּלִין אוֹתָן וּמְסַתְּתִין אוֹתָן מִבַּחוּץ, וְאַחַר־כָּךְ
23 מַכְנִיסִין אוֹתָן לְבִנְיָן[47], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲבָנִים גְּדֹלוֹת
24 אֲבָנִים יְקָרוֹת[48] לְיַסֵּד הַבָּיִת, אַבְנֵי גָזִית"[49]; וְאוֹמֵר:
25 "וּמַקָּבוֹת[50] וְהַגַּרְזֶן כָּל כְּלִי בַרְזֶל לֹא נִשְׁמַע בַּבַּיִת
26 בְּהִבָּנֹתוֹ"[51].

~ נקודות משיחות קודש ~

"אין מפצלין את אבני הבנין בהר הבית אלא מפצלין אותן ומסתתין אותן מבחוץ ואח"כ מכניסין אותן לבנין".

וי"ל הרמז בדבר, שפעולת סיתות האבנים בעבודה הוא עניין ביטול לב האבן על־ידי מרירות (היפך השמחה) שצריך להיות "מבחוץ" דווקא, כיון שאינו אלא **הכנה** לעבודה, ואילו העבודה עצמה (הבנין בהר הבית) היא מתוך שמחה דווקא.

44) כמו שכתב רבינו בסוף הלכה זו "שנאמר אבנים גדולות". 45) מכילתא (סוף פרשת יתרו): "ואם מזבח אבנים וגו', רצה של אבנים יעשה, של לבנים עושה". ומכאן למדים גם לבנין הבית (כסף־משנה). 46) מגררים במגרה. 47) כרבי נחמיה בסוטה מח, ב. וכן מפורש בתמיד כו, ב. 48) כבדות. 49) אבנים מסותתות. 50) פטישים. 51) ויש כאן סתירה בין הפסוקים, אלא על־כרחנו שצריך לחלק כנ"ל, שרק בבית אסור, אבל בחוץ מותר (שם).

27 ט. וְאֵין בּוֹנִין בּוֹ עֵץ[52] בּוֹלֵט[53] כְּלָל, אֶלָּא אוֹ בַּאֲבָנִים
28 אוֹ בִּלְבֵנִים וָסִיד. וְאֵין עוֹשִׂין אַכְסַדְּרוֹת[54] שֶׁל עֵץ
29 בְּכָל הָעֲזָרָה[55], אֶלָּא שֶׁל אֲבָנִים אוֹ לְבֵנִים.

~ נקודות משיחות קודש ~

"ואין בונין בו עץ בולט כלל.. ואין עושין אכסדריות של עץ בכל העזרה".

וצריך להבין, איך אכלו הכהנים את שיירי המנחות בחג הסוכות, אם אסור לבנות סוכה שלכל הפחות הסכך שלה מעץ.

ויש לומר: כיון שאיסור בניית עץ במקדש הוא משום "לא תטע לך אשרה כל עץ אצל מזבח ה' אלקיך" - הרי זה בשני תנאים, האחד שיהיה בנין של עץ וגם של קבע (רמב"ם הלכות עכו"ם ספ"ו), ולדעת הכס"מ צריך להיות תנאי שלישי שיהיה קבוע בבנין.

(על־פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 497)

52) משום שנאמר (דברים טז, כא) "לא תטע לך... כל עץ אצל מזבח ה'" (תמיד כח:), ו"אף־על־פי שהוא בבנין ואינו עץ נטוע – הרחקה יתירה היא, שנאמר כל עץ" (פ"ו מהל' עבודה זרה ה"י). 53) שאם אינו בולט – מותר. שהרי בנין

שלמה היה מחופה בעצים מבפנים (מלכים א, ו, י). 54) תמיד, שם. והוא אולם סגור משלש רוחותיו והרוח הרביעית פתוחה כולה. 55) היינו משער נקנור ולפנים, אבל בעזרת נשים מותר. וכדעת הראב"ד (כסף־משנה).

1 **י. וּמְרַצְּפִין[56] אֶת כָּל הָעֲזָרָה בַּאֲבָנִים יְקָרוֹת. וְאִם**
2 **נֶעֱקְרָה אֶבֶן[57], אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא עוֹמֶדֶת בִּמְקוֹמָהּ,**
3 **הוֹאִיל וְנִתְקַלְקְלָה פְּסוּלָה[58], וְאָסוּר לְכֹהֵן הָעוֹבֵד**
4 **לַעֲמֹד עָלֶיהָ בִּשְׁעַת הָעֲבוֹדָה עַד שֶׁתִּקָּבַע בָּאָרֶץ[59].**

56) כן מבואר בכמה מקומות בתלמוד (יומא נד. זבחים כד. ועוד) שהיתה רצפת אבנים בעזרה. וכן נראה ממה שאמרה תורה (ויקרא כו, א) "ואבן משכית לא תתנו בארצכם להשתחות עליה", ואמרו (מגילה כב, ב) "עליה אי אתה משתחוה באצרכם, אבל אתה משתחוה על אבנים של בית המקדש". ונראה שכן פירש רבינו מה שנאמר (דברי־הימים ב, ג, ו) "ויצף את הבית אבן יקרה לתפארת" – שהמדובר ברצפה (הר המוריה). (אבל אין זה מעכב, שהרי אמרו בזבחים כד, א - שדוד קידש עד התהום, ואפילו בלא רצפה כשר. וראה להלן). 57) זבחים שם, אבן אחת מאבני הרצפה נעקרה ממקומה והיא מתנענעת לכאן ולכאן. 58) כן הוא בזבחים שם: "בעי רבי אמי, נדלדלה האבן ועמד עליה, מהו? היכא דאין דעתו לחברה (אם אין בדעתו לחבר אותה לארץ) לא תיבעי לך דודאי חייצא (= חוצצת), כי תיבעי לך דדעתו לחברה וכו'". הרי שברור היה להם כי אבן זו אינה כשרה עוד בתור רצפה, וכל השאלה היתה רק אם היא חוצצת בין הכהן לבין האדמה שתחתיה (שאחרי שהאבן נעקרה נעשית היא במקום הרצפה, כמבואר למעלה שדוד קידשה). 59) "ואם עבד – עבודתו כשרה, הואיל ובמקומה עומדת" (להלן פ"ה מהל' ביאת המקדש הי"ט). (ואף־על־פי שבזבחים שם לא נפשטה הבעיה (ראה למעלה) – סובר רבינו שבעיה זו אין לה מקום אלא לדעת רבה בסוכה לז, ב - ש"מין במינו חוצץ", אבל לדעת רבא (שם) ש"מין במינו אינו חוצץ) (וכן פסק רבינו בפ"ז מהל' לולב הי"ב) – אין מקום לבעיה זו, שהרי האבנים והקרקע הם מין אחד, שבקרקע ישנם אבנים ובאבן יש קרקע (וראה ב'חסדי דוד' על התוספתא פ"א דמנחות) ורק בעומד על גבי חבירו או על גבי אבנים שאין הדרך לעמוד כך – בזה לא התירו משום "מין במינו אינו חוצץ" (ראה 'תוספות' שם לז. ד"ה כי היכי), אבל כאן באבן שנעקרה ועומדת במקומה, בודאי שזהו בכלל מין במינו, שאינו חוצץ ולכתחילה לא יעמוד עליה בשעת העבודה משום שאינה רצפה, וראה למעלה שלכתחילה צריך שתהא רצפה). ושם בגמרא הביאו לשון שני בבעיית רבי אמי "נעקרה האבן ועמד במקומה (כלומר, עמד בגומא – רש"י) מהו כו'", ורבינו השמיט אותה משום שפסק כלשון הראשון בבעיית רבי אמי (כסף־משנה, ועי' ראב"ד).

5 **יא. וּמִצְוָה מִן הַמֻּבְחָר לְחַזֵּק אֶת הַבִּנְיָן וּלְהַגְבִּיהוּ[60]**
6 **כְּפִי כֹּחַ הַצִּבּוּר, שֶׁנֶּאֱמַר: "(וּ)לְרוֹמֵם אֶת בֵּית**
7 **אֱלֹהֵינוּ". וּמְפָאֲרִין אוֹתוֹ וּמְיַפִּין כְּפִי כֹּחָן. אִם**
8 **יְכוֹלִין לָטוּחַ אוֹתוֹ בְּזָהָב[61] וּלְהַגְדִּיל בְּמַעֲשָׂיו[62] - הֲרֵי**
9 **זוֹ מִצְוָה.**

60) שבת יא, א. 61) מדות פ"ד מ"א, שכל הבית טוח בזהב. וכן הוא בפסחים נז, א - שחיפו את ההיכל כולו בטבלאות של זהב שהן אמה על אמה בעובי דינר זהב. 62) שבועות טו, ב.

10 **יב. אֵין בּוֹנִין אֶת הַמִּקְדָּשׁ בַּלַּיְלָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבְיוֹם**
11 **הָקִים אֶת הַמִּשְׁכָּן" - בַּיּוֹם מְקִימִין, לֹא בַּלַּיְלָה.**
12 **וְעוֹסְקִין בַּבִּנְיָן[63] מֵעֲלוֹת הַשַּׁחַר[64] עַד צֵאת הַכּוֹכָבִים.**
13 **וְהַכֹּל חַיָּבִין לִבְנוֹת וּלְסַעֵד בְּעַצְמָן וּבְמָמוֹנָם, אֲנָשִׁים**
14 **וְנָשִׁים[65], כְּמִקְדַּשׁ הַמִּדְבָּר[66]. וְאֵין מְבַטְּלִין[67] תִּינוֹקוֹת**
15 **שֶׁל בֵּית רַבָּן לַבִּנְיָן. וְאֵין בִּנְיַן בֵּית־הַמִּקְדָּשׁ דּוֹחֶה**
16 **יוֹם־טוֹב[68].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"והכל חייבין לבנות ולסעד בעצמם ובממונם אנשים ונשים".

מלשונו משמע, שכל אחד ואחד (היה) מחוייב לסייע בבנין בית המקדש, ולכאורה זה חידוש גדול, ולעת־עתה לא נמצא מפורש בשום מקום, ובפרט אשר בנין ביהמ"ק היא מה"מצוות שהן חובה על הציבור, לא על כל איש ואיש" (סהמ"צ לרמב"ם סוף מ"ע).

(על־פי לקו"ש חלק י"א עמוד 109 הערה 7)

63) (כלומר, לא רק הבנייה גופה אינה בלילה, אלא אפילו העסק מסביב לבנייה אינה בלילה, וראה להלן שזה אינו מן התורה, שהרי לא נאמר אלא "וביום הקים", שההקמה היא ביום). 64) ואף ששאר פועלים יוצאים למלאכתם מהנץ החמה – זה נלמד מהפסוק בנחמיה ד, טו "ואנחנו עושים במלאכה וגו' מעלות השחר עד צאת הכוכבים" (כסף־משנה). (וראה להלן שלפי הגמרא בברכות ג: (לפי נוסחת כת"י מינכן שם) כוונת הפסוק הנ"ל לבנין בית המקדש. ומדובר בהכנה לבנייה ולא לבנייה גופה, שכבר נלמדה מהפסוק "וביום הקים את המשכן". ולפיכך אמרו שם (לפי כת"י מינכן): "ואע"פ שאין ראיה לדבר, זכר לדבר שנאמר ואנחנו עושים במלאכה וגו' צאת הכוכבים. ואומר (שם שם, טז) והיו לנו הלילה משמר והיום מלאכה. מאי ואומר? וכי תימא מעלות השחר לאו יממא הוא, ומכי איערב שמשא לילה הוא, ומשום בנין בית המקדש מקדמי ומחשכי". הרי שלולא הפסוק השני, היינו מפרשים שעסקו בלילה, ועל־כרחנו שמדובר בהכנה לבנייה ולא בבנייה עצמה, שעליה נאמר "וביום הקים". ולפי שמן התורה נוהגת ההכנה לבנייה גם בלילה, אינה מצות־עשה שהזמן גרמא, ואף הנשים חייבות בה (ראה להלן). ומאותו הטעם לא גזרו עליה לעשותה רק מזמן הנץ החמה, ולא מקודם, כמו שגזרו על כל המצוות הנהוגות ביום, ראה מגילה כ.). 65) הכוונה רק לסעד ולא לבנות ממש, שזוהי מצות־עשה שהזמן גרמא ('הר המוריה'). 66) כמו שנאמר (שמות לה, כב) "ויבואו האנשים על הנשים", ונאמר (שם, כה) "וכל אשה חכמת לב בידיה טוו". 67) שבת קיט, ב. וכן הביא רבינו בפ"ב מהל' תלמוד תורה ה"ב. 68) שבועות טו, ב. ונלמד מהכתוב "את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, אני ה'" – כולכם חייבים בכבודי, אתם והמקדש חייבים בכבודי

שהזהרתי על השבת (יבמות ו.) ויו"ט נקרא שבת (רש"י שבועות, שם).

יג. הַמִּזְבֵּחַ אֵין עוֹשִׂין אוֹתוֹ אֶלָּא בִּנְיַן אֲבָנִים גָּזִית[69]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר בַּתּוֹרָה: "מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה לִי" - שֶׁיִּהְיֶה מְחֻבָּר בָּאֲדָמָה[70], שֶׁלֹּא יִבְנוּהוּ לֹא עַל־גַּבֵּי כְּפִיִּין[71] וְלֹא עַל־גַּבֵּי מְחִלּוֹת[72]. וְזֶה שֶׁנֶּאֱמַר "וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים" - מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ[73], שֶׁאֵינוֹ רְשׁוּת אֶלָּא חוֹבָה[74].

69) בכת"י אברבנאל ובדפוס רומי, ליתא תיבה זו. וכן נראה ב'כסף משנה' וב'קרית ספר'. וכן נכון, שהרי נאמר (שם כ, כה) "ואם מזבח אבנים תעשה לי, לא תבנה אתהן גזית", וראה למעלה ה"ח. ועי' ב'הר המוריה'. 70) זבחים נח, א. 71) שיבנה כיפה, ועליה יבנה המזבח. 72) מערות. 73) מכילתא, סוף פרשת יתרו. 74) אף־על־פי שנאמר בלשון "ואם", שמשמעו רשות.

יד. כָּל אֶבֶן[75] שֶׁנִּפְגְּמָה[76] כְּדֵי שֶׁתַּחְגֹּר בָּהּ הַצִּפֹּרֶן[77], כְּסַכִּין שֶׁל שְׁחִיטָה, הֲרֵי זוֹ פְּסוּלָה לַכֶּבֶשׁ וְלַמִּזְבֵּחַ[78], שֶׁנֶּאֱמַר: "אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת מִזְבַּח ה'". וּמֵהֵיכָן[79] הָיוּ מְבִיאִין אַבְנֵי מִזְבֵּחַ? מִן בְּתוּלַת הַקַּרְקַע. חוֹפְרִין עַד שֶׁמַּגִּיעִין לְמָקוֹם הַנִּכָּר שֶׁאֵינוֹ מְקוֹם עֲבוֹדָה וּבִנְיָן[80], וּמוֹצִיאִין מִמֶּנּוּ הָאֲבָנִים, אוֹ מִן הַיָּם הַגָּדוֹל[81], וּבוֹנִין מֵהֶן. וְכֵן אַבְנֵי הַהֵיכָל וְהָעֲזָרוֹת שְׁלֵמוֹת הָיוּ[82].

75) חולין יז, ב. 76) בכל דבר, אפילו שלא על־ידי ברזל (מדות פ"ג מ"ד). וראה להלן הט"ו. 77) "תחגור" מלשון חגר שאמרו חז"ל בכל מקום (הרא"ה). ויש שפירשו שהוא לשון חגורה (רש"י), כי הצפורן חוגרת עצמה בפגימה כשנכנסת בה (ריטב"א). 78) מדות, שם. 79) מדות, שם. 80) (במשנה, שם: וחופרים למטה מהבתולה, ומביאים משם אבנים שלמות שלא הונף עליהן ברזל". ולכן הביאו רבינו כאן בדין של "שלמות", ולא בהלכה הבאה בדין של "הנפת ברזל", להורות שחששו גם שמא נפגמו, ודלא כמשנה־למלך). 81) שבחול הים נמצאות אבנים חלוקות שנבראו כך מששת ימי בראשית (זבחים נד.), "ומביא חלוקי אבנים". וכן פירשו ב'תוספות' (סוכה מט. ד"ה שכל). 82) בלי פגם, כמו שנאמר (מלכים־א ו, ז) "אבן שלמה מסע נבנה". אבל מבחוץ היו מסתתין ומשוין אותם בכלי ברזל ומכניסין אותם, כמו שכתב רבינו למעלה ה"ח (כסף־משנה).

טו. אַבְנֵי הֵיכָל[83] וַעֲזָרוֹת שֶׁנִּפְגְּמוּ אוֹ שֶׁנִּגְמְמוּ[84] - פְּסוּלִין, וְאֵין לָהֶם פִּדְיוֹן, אֶלָּא נִגְנָזִים[85]. כָּל אֶבֶן[86] שֶׁנָּגַע בָּהּ הַבַּרְזֶל, אַף־עַל־פִּי שֶׁלֹּא נִפְגְּמָה[87], פְּסוּלָה לְבִנְיַן הַמִּזְבֵּחַ וּבִנְיַן הַכֶּבֶשׁ[88], שֶׁנֶּאֱמַר: "כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ". וְהַבּוֹנֶה אֶבֶן שֶׁנָּגַע בָּהּ בַּרְזֶל בַּמִּזְבֵּחַ אוֹ בַכֶּבֶשׁ - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "לֹא תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית". וְהַבּוֹנֶה אֶבֶן פָּגוּם, עוֹבֵר בַּעֲשֵׂה[89].

83) תוספתא, מגילה פ"ב (הוצאת צוק"מ עמ' 224 25). 84) שניטלה ממנה חתיכה ואין שם פגם (מהרי"ק). וכשנפגם או נגמם בהר הבית, ראה למעלה. 85) שכיון שנשתמש בהם קודש, אסור להשתמש בהם חול (משנה־למלך). 86) מדות פ"ג מ"ד. 87) (כגון שהברזל גממה ועשה אותם גזית מבלי שיפגמה, אבל בנגיעה בלחוד בלי פגיעה כלל באבן, אין הברזל פוסל. שהרי כתב רבינו להלן "והבונה אבן שנגע בה ברזל וכו' לוקה, שנאמר לא תבנה אתהן גזית", ואמרו במכילתא (סוף פרשת יתרו) "לא תבנה אתהן גזית, אין גזית אלא גזוזות שהונף עליהן ברזל". וכ"ה ב'חינוך' מצוה מ. וראה ב'תורה שלמה' יתרו עמוד קסט אות תקנ). 88) אבל להיכל ולעזרה כשרות אם סתתן מבחוץ (למעלה ה"ח). 89) שנאמר (דברים כז, ו) "אבנים שלמות תבנה את מזבח ה' אלקיך".

טז. אֶבֶן שֶׁנִּפְגְּמָה[90] אוֹ שֶׁנָּגַע בָּהּ בַּרְזֶל[91] אַחֵר שֶׁנִּבְנִית[92] בַּמִּזְבֵּחַ אוֹ בַכֶּבֶשׁ - אוֹתָהּ הָאֶבֶן פְּסוּלָה, וְהַשְּׁאָר כְּשֵׁרוֹת. וּמְלַבְּנִין[93] אֶת הַמִּזְבֵּחַ פַּעֲמַיִם בַּשָּׁנָה: בַּפֶּסַח וּבֶחָג[94]. וּכְשֶׁמְּלַבְּנִין אוֹתָן[95] - מְלַבְּנִין בְּמַפָּה[96], אֲבָל לֹא בְּכָפִיס שֶׁל בַּרְזֶל[97], שֶׁמָּא יִגַּע בְּאֶבֶן[98] וְיִפְסֹל[99].

90) מדות, שם. 91) מכילתא, סוף פרשת יתרו. 92) כלומר, אף־על־פי שנבנית ונעשית מחובר, לא נפסל כל המזבח בגללה, אלא אותה האבן בלבד פסולה, ואפילו אם נעשה כן לפני שנבנית ('הר המוריה', ועי' יעב"ץ בחידושיו על הרמב"ם) כמבואר במדות פ"ג מ"ד. 93) בסיד. מדות, שם. 94) לפני הפסח ולפני חג הסוכות. 95) האבנים. 96) טבולות בסיד. 97) הכלי שרגילים לסוד בו. 98) (כלומר יחתוך אותו, כמבואר למעלה). 99) שהברזל נברא לקצר ימיו של אדם, והמזבח נברא להאריך ימיו של אדם, אינו בדין שיונף המקצר על המאריך (משנה, שם).

יז. אֵין עוֹשִׂין מַדְרֵגוֹת לַמִּזְבֵּחַ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֹא תַעֲלֶה בְּמַעֲלֹת עַל מִזְבְּחִי"; אֶלָּא בּוֹנִין כְּמוֹ תֵּל בִּדְרוֹמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, מִתְמַעֵט וְיוֹרֵד מֵרֹאשׁ הַמִּזְבֵּחַ עַד הָאָרֶץ, וְהוּא הַנִּקְרָא כֶּבֶשׁ. וְהָעוֹלֶה בְּמַעֲלוֹת[100] עַל הַמִּזְבֵּחַ - לוֹקֶה. וְכֵן[101] הַנּוֹתֵן[102] אֶבֶן אַחַת מִן הַמִּזְבֵּחַ אוֹ מִכָּל הַהֵיכָל אוֹ מִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ[103] דֶּרֶךְ הַשְׁחָתָה[104] - לוֹקֶה, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְנִתַּצְתֶּם אֶת מִזְבְּחֹתָם וְגוֹ', לֹא תַעֲשׂוּן כֵּן לַה' אֱלֹהֵיכֶם".

100) ב'ספר המצוות' ('לא תעשה' פ) כתב רבינו "שהוזהרנו מלעלות למזבח במעלות כדי שלא יפסע פסיעות גסות בשעת עלייתו וכו' וכל הפוסע פסיעה גסה עד שתגלה ערותו עליו – לוקה". ועי' 'משנה למלך'. 101) כלומר, כשם שאסור לעלות במעלות שזהו בזיון למזבח, כמו כן אסור לנתץ אבן, שגם זה בזיון ('הר המוריה'). [וראה בכסף־משנה, ובפ"ט מהל' עבדים ה"ן]. 102) 'ספרי' פ' ראה. 103) כן הוא בתוספתא מכות פ"ד (הוצאת צוק"מ עמ' 444 18), ואף אם נותץ מכל העזרה חייב, שכן כתב רבינו בפ"ו מהל' יסודי התורה ה"ד: "או משאר העזרה". וסמך כאן על מה שכתב שם (כסף־משנה). 104) שמתכוין לאבד. אבל אם כוונתו לתקן – מותר (כסף־משנה).

יח. הַמְּנוֹרָה וְכֵלֶיהָ[105], וְהַשֻּׁלְחָן וְכֵלָיו, וּמִזְבַּח הַקְּטֹרֶת וְכָל כְּלֵי שָׁרֵת, אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן אֶלָּא מִן הַמַּתֶּכֶת בִּלְבַד; וְאִם עֲשָׂאוּם שֶׁל עֵץ אוֹ עֶצֶם אוֹ אֶבֶן אוֹ שֶׁל זְכוּכִית - פְּסוּלִין.

105) מנחות כח, א. והיינו מלקחיה ומחתותיה.

יט. הָיוּ הַקָּהָל עֲנִיִּים - עוֹשִׂין אוֹתָן אֲפִלּוּ שֶׁל בְּדִיל[106], וְאִם הֶעֱשִׁירוּ - עוֹשִׂין אוֹתָן שֶׁל זָהָב[107]. אֲפִלּוּ הַמִּזְרָקוֹת וְהַשַּׁפּוּדִין וְהַמַּגְרֵפוֹת[108] שֶׁל מִזְבַּח הָעוֹלָה, וְהַמִּדּוֹת - אִם יֵשׁ כֹּחַ בַּצִּבּוּר, עוֹשִׂין אוֹתָן שֶׁל זָהָב. אֲפִלּוּ שַׁעֲרֵי הָעֲזָרָה מְחַפִּין אוֹתָן זָהָב, אִם מָצְאָה יָדָם[109].

106) שם כח, ב. 107) עבודה זרה מג, א. 108) יעים להסיר הדשן. 109) מדות פ"ב מ"ג: "כל השערים שהיו שם, נשתנו להיות של זהב". כשעלו בני הגולה היו עניים, ובנו לפי עניותם, וכשנתעשרו - ציפו כל השערים זהב.

כ. אֵין עוֹשִׂין כָּל הַכֵּלִים מִתְּחִלָּתָן אֶלָּא לְשֵׁם הַקֹּדֶשׁ. וְאִם נַעֲשׂוּ מִתְּחִלָּתָן לְהֶדְיוֹט[110], אֵין עוֹשִׂין אוֹתָן לְגָבוֹהַּ. וּכְלֵי גָבוֹהַּ[111], עַד שֶׁלֹּא נִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶם גָּבוֹהַּ - רַשַּׁאי לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן הֶדְיוֹט, וּמִשֶּׁנִּשְׁתַּמֵּשׁ בָּהֶן גָּבוֹהַּ - אֲסוּרִין לְהֶדְיוֹט. אֲבָנִים וְקוֹרוֹת שֶׁחֻצְּבָן מִתְּחִלָּה לְבֵית־הַכִּנֶּסֶת[112], אֵין בּוֹנִין אוֹתָן לְהַר הַבַּיִת.

110) אף־על־פי שעוד לא נשתמש בהם. תוספתא מכות פ"ב (צוק"מ עמוד 244 24). 111) תוספתא, שם. 112) תוספתא, שם: "אבנים וקורות שנפסלו מתחילה לבית הכנסת (כן הוא בכת"י ווין לפי 'אור הגנוז') אין בונין אותן בהר הבית", וראה ב'כסף משנה'.

יום שישי י"ח כסלו ה'תשפ"א

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) יבאר בו כי המזבח מקומו מכוון ביותר ואין משנים אותו במקומו, ושמסורת היא שבמקום שבנו בו דוד ושלמה את המזבח, היה המזבח שעליו נעקד יצחק אבינו.

א. הַמִּזְבֵּחַ מְקוֹמוֹ מְכֻוָּן בְּיוֹתֵר[2], וְאֵין מְשַׁנִּין אוֹתוֹ מִמְּקוֹמוֹ לְעוֹלָם, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְזֶה־מִּזְבַּח לְעֹלָה לְיִשְׂרָאֵל"[3]. וּבַמִּקְדָּשׁ נֶעֱקַד יִצְחָק אָבִינוּ, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְלֶךְ־לְךָ אֶל אֶרֶץ הַמֹּרִיָּה"; וְנֶאֱמַר בְּדִבְרֵי־הַיָּמִים: "וַיָּחֶל שְׁלֹמֹה לִבְנוֹת אֶת בֵּית ה' בִּירוּשָׁלַיִם, בְּהַר הַמּוֹרִיָּה אֲשֶׁר נִרְאָה לְדָוִיד אָבִיהוּ, אֲשֶׁר הֵכִין בִּמְקוֹם דָּוִיד בְּגֹרֶן אָרְנָן הַיְבוּסִי".

~ נקודות משיחות קודש ~

"המזבח מקומו מכוון ביותר, ואין משנין אותו ממקומו לעולם.. הוא המקום שבנה בו אברהם המזבח כו'".

וצריך להבין, מדוע כתב הלשון "מכוון ביותר" רק על המזבח ולא על בית המקדש, הרי מקום המזבח נקבע לפי הבית כולו "לפני האולם משוך לדרום", נמצא שמקום המקדש הוא בהתאם למקום המזבח, ואיך יתכן שמקומו של המזבח יהיה מכוון ביותר, ואילו על מקום המקדש לא כתב שיהיה מכוון ביותר אלא רק "ובנה בית המקדש במקומו".

וי"ל שכשם שמצינו כמה שינויים בבית שני לגבי בית ראשון, כמפורש ברמב"ם פ"א, שהבנין שבנה שלמה כבר מפורש במלכים, ואילו אנשי בית שני בנוהו כבנין שלמה, ומעין הדברים המפורשים ביחזקאל. ולכאורה איך יתכן שיהיה שינוי כלשהו מהבניין שבנה שלמה, אלא בהכרח לומר שלא כל הפרטים שבמגילה שמסר שמואל לדוד נאמרו בתור ציווי לדורות, ולכן היו שינויים ממקדש למקדש בכמה פרטים.

על־פי־זה יש לבאר גם את החילוק שבין המזבח לביהמ"ק, שמקומו של המזבח מכוון ביותר משא"כ מקומו של בית המקדש מחוייב שיהיה בהר המוריה אבל מקומו המדויק אינו הכרח ויכול להשתנות מבית לבית. ובזה יובן גם מה שפתח הרמב"ם את הלכות 'ספר עבודה' בפסוק "שאלו שלום ירושלים", כי מקומו של המקדש אינו מכוון ביותר אבל קשור ומוכרח להיות בירושלים.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן ט)

2) שהרי הוצרכו לנביאים להעיד על מקומו. 3) כלומר, זה ולא אחר.

ב. וּמָסֹרֶת בְּיַד הַכֹּל, שֶׁהַמָּקוֹם שֶׁבָּנָה בּוֹ דָּוִד וּשְׁלֹמֹה[4] הַמִּזְבֵּחַ בְּגֹרֶן אַרְוָנָה, הוּא הַמָּקוֹם שֶׁבָּנָה בּוֹ אַבְרָהָם הַמִּזְבֵּחַ[5] וְעָקַד עָלָיו יִצְחָק. וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁבָּנָה בּוֹ נֹחַ כְּשֶׁיָּצָא מִן הַתֵּבָה. וְהוּא הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהִקְרִיב עָלָיו קַיִן וָהֶבֶל. וּבוֹ הִקְרִיב אָדָם הָרִאשׁוֹן קָרְבָּן כְּשֶׁנִּבְרָא. וּמִשָּׁם נִבְרָא. אָמְרוּ חֲכָמִים: אָדָם מִמְּקוֹם כַּפָּרָתוֹ נִבְרָא.

4) לא בנו שניהם ביחד, אלא דוד בנה שם במה להקריב בשעתה ושלמה בנה בית עולמים. 5) בזבחים סב. אמרו שראו שם את אפרו של יצחק. [ומה שאמרו בפרקי דרבי אליעזר "לקח יעקב י"ב אבנים מאבני המזבח שנעקד עליו יצחק אבינו ושם אותם מראשותיו" (ילקוט שמעוני בראשית רמז קיט), "ומה עשה הקדוש־ברוך־הוא, ברגל ימינו הטביע האבן אשר שם יעקב מראשותיו עד עמקי תהום ועשה אותו סניף לארץ וכו' לפיכך נקרא אבן שתייה" (שם רמז קכ), והרי אבן השתייה הייתה במקום הארון, לפני ולפנים, כמפורש במשנה יומא נג: וכן נראה בראש השנה כו. שאמרו על שופר מקרן הפרה שהוא פסול לפי שאין קטיגור נעשה סניגור, כיוון שהשופר בא לזיכרון הרי הוא כעבודת פנים, כלומר, כיוון שהוא לזיכרון העקידה (שם טז.) הוא כלפנים, הרי שהעקידה הייתה על אבן השתייה - ברור הדבר כי העקידה הייתה אמנם על המזבח, ולא בפנים, וכמפורש בזבחים שם וכמו שכתב רבינו, וזהו טעמו של רבי יוסי שם שמכשיר קרן הפרה, מפני שהוא עבודת חוץ,

אבל הרי לקח יעקב מאבני המקום ושם אותם במקום הארון ונמצא שהאבן שעליה נעקד יצחק היא בפנים, וזהו טעמם של חכמים הפוסלים קרן הפרה].

ג. מִדּוֹת הַמִּזְבֵּחַ מְכֻוָּנוֹת הָרִבָּה, וְצוּרָתוֹ יְדוּעָה אִישׁ מֵאִישׁ. וּמִזְבֵּחַ שֶׁבָּנוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה[6] כְּעֵין מִזְבֵּחַ שֶׁעָתִיד לְהִבָּנוֹת עָשׂוּהוּ, וְאֵין לְהוֹסִיף עַל מִדָּתוֹ וְלֹא לִגְרֹעַ מִמֶּנָּה[7].

6) אותם ששבו מן הגולה ובנו את בית המקדש השני. 7) אף שאינו מעכב - לכתחילה יש קפידא לעשות המזבח כעדות הנביא.

ד. וּשְׁלֹשָׁה נְבִיאִים[8] עָלוּ עִמָּהֶם מִן הַגּוֹלָה: אֶחָד הֵעִיד לָהֶן עַל מְקוֹם הַמִּזְבֵּחַ, וְאֶחָד הֵעִיד לָהֶן עַל מִדּוֹתָיו, וְאֶחָד הֵעִיד לָהֶן שֶׁמַּקְרִיבִין עַל הַמִּזְבֵּחַ הַזֶּה[9] כָּל הַקָּרְבָּנוֹת אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם בַּיִת.

8) והם חגי זכריה ומלאכי. 9) בזבחים שם לא, אמרו אלא: "שמקריבין אף על פי שאין בית", ורבינו הוסיף לבאר שדווקא על המזבח מקריבין אבל שלא במקום המזבח אין מקריבין, כמבואר להלן פרק ג מהלכות פסולי המוקדשין הלכה כב. ומה שכתב רבינו "הזה" בא להוציא מזבח שהיה בימי שלמה, לפני שנתקדש הבית, שדווקא בימי עזרא מקריבין אף על פי שאין שם בית, מפני שקדושה ראשונה שנתקדשה בימי שלמה קדשה לעתיד לבוא, גם לאחר החורבן.

ה. מִזְבֵּחַ שֶׁעָשָׂה מֹשֶׁה וְשֶׁעָשָׂה שְׁלֹמֹה וְשֶׁעָשׂוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה וְשֶׁעָתִיד לְהֵעָשׂוֹת - כֻּלָּן עֶשֶׂר אַמּוֹת גֹּבַהּ כָּל אֶחָד מֵהֶן. וְזֶה הַכָּתוּב בַּתּוֹרָה "וְשָׁלֹשׁ אַמּוֹת קֹמָתוֹ" - מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה בִּלְבָד. וּמִזְבֵּחַ שֶׁעָשׂוּ בְּנֵי הַגּוֹלָה וְכֵן הֶעָתִיד לְהִבָּנוֹת, מִדַּת אָרְכּוֹ וְרָחְבּוֹ ל"ב אַמּוֹת עַל ל"ב אַמּוֹת[10].

10) הריבוע התחתון של הבניין היה כן.

ו. עֶשֶׂר אַמּוֹת שֶׁל גֹּבַהּ הַמִּזְבֵּחַ, מֵהֶן בְּאַמָּה בַּת חֲמִשָּׁה טְפָחִים[11], וּמֵהֶן בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים[12]. וּשְׁאָר כָּל אַמּוֹת הַבִּנְיָן בְּאַמָּה בַּת שִׁשָּׁה טְפָחִים. וְגֹבַהּ כָּל הַמִּזְבֵּחַ[13] נ"ח טְפָחִים[14].

11) כלומר, אמות של גובה היסוד וכניסתו, כניסת הסובב וגובה הקרנות. 12) שאר אמות המזבח. 13) עם הקרנות. 14) שהרי גבהו עשר אמות: שתי אמות של היסוד והקרנות, שהן באמה בת חמישה טפחים, הן עשרה טפחים. ושמונה אמות, שהן באמה בת שישה טפחים, הן ארבעים ושמונה טפחים, בסך הכל חמישים ושמונה.

ז. וְכָךְ הָיְתָה מִדָּתוֹ וְצוּרָתוֹ: עָלָה חֲמִשָּׁה טְפָחִים[15] וְכָנַס חֲמִשָּׁה טְפָחִים, זֶהוּ יְסוֹד. נִמְצָא רֹחַב שְׁלֹשִׁים אַמָּה וּשְׁנֵי טְפָחִים עַל רֹחַב שְׁלֹשִׁים אַמָּה וּשְׁנֵי טְפָחִים[16]. עָלָה שְׁלֹשִׁים טְפָחִים וְכָנַס חֲמִשָּׁה טְפָחִים, זֶהוּ סוֹבֵב[17]. [עָלָה שְׁמוֹנָה־עָשָׂר טְפָחִים, זֶהוּ מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה]. נִמְצָא רָחְבּוֹ שְׁמוֹנָה וְעֶשְׂרִים אַמָּה וְאַרְבָּעָה טְפָחִים. [עָלָה שְׁמוֹנָה־עָשָׂר טְפָחִים, וְכוֹנֵס לְקֶרֶן זָוִית שֶׁל הַשְּׁמוֹנָה־עָשָׂר בְּנִין חָלוּל מְרֻבָּע לְכָל אַרְבַּע קְרָנוֹת]. וּמִקּוֹם הַקְּרָנוֹת אַמָּה מִזֶּה וְאַמָּה מִזֶּה סָבִיב. וְכֵן מִקּוֹם רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים אַמָּה סָבִיב. נִמְצָא מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה רָחְבּוֹ עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אַמּוֹת וְאַרְבָּעָה טְפָחִים עַל עֶשְׂרִים וְאַרְבַּע אַמּוֹת וְאַרְבָּעָה טְפָחִים[18].

15) משנה במדות שם "עלה אמה וכנס אמה". ואמה של יסוד הוא של חמישה טפחים. 16) שהרי היסוד לקח מן המזבח חמישה טפחים מכל צד, ביחד שתי אמות פחות שני טפחים לאורך ולרוחב. 17) נקרא כן מפני שהוא סובב ומקיף את המזבח מארבע רוחותיו, בניגוד ליסוד שלא היה מקיף מארבע רוחות. 18) שהרי הסובב לקח מן המזבח חמישה טפחים מכל צד, היינו שתי אמות פחות שני טפחים לכל צד.

ח. גֹּבַהּ כָּל קֶרֶן וָקֶרֶן חֲמִשָּׁה טְפָחִים, וְרִבּוּעַ כָּל קֶרֶן אַמָּה עַל אַמָּה. וְאַרְבַּע הַקְּרָנוֹת חֲלוּלוֹת הָיוּ[19] מִתּוֹכָן. וְגֹבַהּ מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה שְׁמוֹנָה־עָשָׂר טְפָחִים. נִמְצָא חֲצִי גֹּבַהּ הַמִּזְבֵּחַ כ"ט טְפָחִים מִסּוֹף הַסּוֹבֵב וּלְמַטָּה.

19) זבחים נד: ולמדו זאת ממה שנאמר "ומלאו כמזרק כזוויות מזבח" (זכריה ט, טו) הרי שבית קיבול יש להן כמזרקות. ורבינו סובר שכל ארבע הקרנות היו חלולות וכדעת רש"י בזבחים שם.

ט. וְחוּט שֶׁל סִקְרָא[20] הָיָה חוֹגֵר בְּאֶמְצַע הַמִּזְבֵּחַ [כְּשִׁשָּׁה טְפָחִים מִסּוֹף הַסּוֹבֵב וּלְמַטָּה] לְהַבְדִּיל בֵּין דָּמִים הָעֶלְיוֹנִים[21] לְדָמִים הַתַּחְתּוֹנִים[22]. וְנִמְצָא גָּבְהוֹ מִן הָאָרֶץ עַד מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה תֵּשַׁע אַמּוֹת פָּחוֹת טֶפַח[23].

20) צבע אדום. ולמדו כן ממה שנאמר (שמות כז, ה) "והיתה הרשת עד חצי המזבח" - "התורה נתנה מחיצה להבדיל בין דמים התחתונים לבין דמים העליונים" (זבחים נג.). 21) עולת העוף שדמה מתמצה למעלה מן החוט. 22) חטאת העוף שמזים דמה למטה מן החוט. והוא הדין לעולת בהמה, אשם ושלמים. 23) שהרי אמת גבהו של היסוד חמישה טפחים, והסובב שלושים טפחים. הריהן תשע אמות (בנות שישה טפחים כל אחת) פחות טפח.

י. יְסוֹד הַמִּזְבֵּחַ לֹא הָיָה מַקִּיף מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו כְּמוֹ הַסּוֹבֵב, אֶלָּא הָיָה הַיְסוֹד מְשׁוּף כְּנֶגֶד כָּל רוּחַ צָפוֹן וּמַעֲרָבִי, וְאוֹכֵל[24] בְּדָרוֹם אַמָּה אַחַת וּבְמִזְרָח אַמָּה אַחַת, וְקֶרֶן דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית לֹא הָיָה לָהּ יְסוֹד[25].

24) מחזיק, = תופס מקום. 25) זבחים נג: לפי שרצועה זו הייתה בחלקו של יהודה ולא בחלקו של טורף, היינו בנימין שכתוב בו (בראשית מט, כז) "בנימין זאב יטרף" ועליו נתנבא יעקב אבינו ואמר "בבוקר יאכל עד" ותרגם אונקלוס "ובאחסנתה יתבני מקדשא". ורש"י בזבחים שם

הביא בשם התרגום: "באחסנתיה תיתבני מדבחא", כלומר: המזבח ייבנה בחלקו.

יא. וּבְקֶרֶן מַעֲרָבִית־דְּרוֹמִית[26] הָיוּ שְׁנֵי נְקָבִים כְּמִין שְׁנֵי חֲטָמִין דַּקִּין, וְהֵן הַנִּקְרָאִין שִׁיתִּין[27], שֶׁהַדָּמִים יוֹרְדִין בָּהֶן וּמִתְעָרְבִין בְּאוֹתָהּ הַקֶּרֶן בָּאַמָּה[28], וְיוֹצְאִין לְנַחַל קִדְרוֹן.

26) ששיירי הדם יש מהם ששופכים על יסוד מערבי ויש מהם ששופכים על יסוד דרומי, לפיכך נתן שני הנקבים בקרן מערבית דרומית. 27) ונקראו כן מפני שהדמים שותתין לשם, וכן זה של נסכים נקרא כן מהטעם הנ"ל, ששותתין הנסכים לשם. 28) אמת המים שעוברת בעזרה.

יב. וּלְמַטָּה בָּרִצְפָּה בְּאוֹתוֹ הַקֶּרֶן הָיָה מָקוֹם אַמָּה עַל אַמָּה, וְטַבְלָא שֶׁל שַׁיִשׁ וְטַבַּעַת קְבוּעָה בָּהּ[29], שֶׁבּוֹ יוֹרְדִין לַשִּׁיתִּין[30] וּמְנַקִּין אוֹתוֹ.

29) שעל ידה מגביהים את הטבלא. 30) והוא חלל קטן שתחת היסוד.

יג. וְכֶבֶשׁ[31] הָיָה בָּנוּי לִדְרוֹמוֹ שֶׁל מִזְבֵּחַ, אָרְכּוֹ שְׁלֹשִׁים וּשְׁתַּיִם אַמָּה[32] עַל רֹחַב שֵׁשׁ־עֶשְׂרֵה אַמָּה. וְהָיָה אוֹכֵל בָּאָרֶץ שְׁלֹשִׁים אַמָּה מִצַּד הַמִּזְבֵּחַ, וּפוֹרֵחַ מִמֶּנּוּ אַמָּה עַל הַיְסוֹד וְאַמָּה עַל הַסּוֹבֵב. וַאֲוִיר מְעַט[33] הָיָה מַפְסִיק בֵּין הַכֶּבֶשׁ לַמִּזְבֵּחַ[34], כְּדֵי לִתֵּן הָאֵיבָרִים לַמִּזְבֵּחַ בִּזְרִיקָה[35]. וְגֹבַהּ הַכֶּבֶשׁ תֵּשַׁע אַמּוֹת פָּחוֹת שְׁתּוּת[36] עַד כְּנֶגֶד הַמַּעֲרָכָה.

31) והוא כמו תל המתמעט ויורד מראש המזבח עד הארץ. 32) למטה בארץ היה כן אבל בשיפועו היה יותר. 33) ומכיוון שצריך זריקה, לא די באוויר כמלוא נימא כדלהלן הלכה יד בשני כבשים קטנים, אלא צריך אוויר יותר. 34) כלומר, בין הכבש למקום המערכה. 35) בזבחים שם למדו כן ממה שנאמר (דברים יב, כז) "ועשית עולותיך הבשר והדם" - מה דם בזריקה (שהרי נאמר בויקרא א, ה "וזרקו את הדם על המזבח") אף בשר בזריקה. 36) היינו, פחות טפח.

יד. וּשְׁנֵי כְּבָשִׂים קְטַנִּים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, שֶׁבָּהֶם פּוֹנִים לַיְסוֹד[37] וְלַסּוֹבֵב[38], וּמֵבְדִּילִין מִן הַמִּזְבֵּחַ כִּמְלֹא נִימָא[39]. וְחַלּוֹן הָיְתָה בְּמַעֲרָכוֹ שֶׁל כֶּבֶשׁ[40] אַמָּה עַל אַמָּה, וּרְבוּבָה הָיְתָה נִקְרֵאת[41], שֶׁבָּהּ נוֹתְנִין פְּסוּלֵי חַטַּאת הָעוֹף[42] עַד שֶׁתַּעֲבֹר צוּרָתָהּ[43] וְתֵצֵא לְבֵית הַשְּׂרֵפָה[44].

37) היינו הכבש שלצד מערב ועל ידו שופכים שיירי דם חטאת בהמה כשגומר מתנותיה. 38) היינו הכבש שלצד מזרח ועל ידו זורקים דם חטאת בהמה על גבי הקרנות. [אבל לצד מערב לא היה בו כבש קטן ליסוד]. 39) זבחים שם. ולמדו כן ממה שנאמר (ויקרא א, ה) "וזרקו את הדם על המזבח סביב" - שיהא היקף למזבח כל שהוא ואם יהיו מחוברים, שוב אין לו היקף, ואפילו בחוט אין אדם יכול לסובבו. ולפיכך די בהפסק כמלוא נימא בלבד, אבל בין הכבש הגדול לבין מקום המערכה היה צריך הפסק יותר. 40) מפשטות הלשון נראה שלא הייתה בגגו של כבש אלא בקיר שלו. 41) רבובה כמו "נבובה" מלשון נבוב לוחות והיינו חלון. 42) כשאירע בה פסול בדם או בבעלים שאז הוא צריך עיבור צורה. או שהיה פסולו מספק שאף הוא טעון עיבור צורה. ולמה דווקא פסולי חטאת העוף? - מפני שמעשיה בקרן מערבית דרומית למטה, ומפני שישנן בעזרה הרבה חטאות העוף, של יולדות, חששו שמא תתערב זאת הפסולה עמהן, ולכן קבעו לה מקום מיוחד. 43) ימתינו מלשרפה עד שיעבור מראה הבשר הרטוב על ידי שילינוה לילה אחד, שכיוון שלנה בלילה הרי היא נותר וטעונה שריפה. 44) בתוך העזרה.

טו. וּשְׁנֵי שַׁלְחָנוֹת הָיוּ בְּמַעֲרַב הַכֶּבֶשׁ: אֶחָד שֶׁל שַׁיִשׁ, שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו אֶת הָאֵיבָרִים[45]; וְאֶחָד שֶׁל כֶּסֶף, שֶׁנּוֹתְנִין עָלָיו כְּלֵי הַשָּׁרֵת.

45) ולא נתנו על של כסף מפני שהכסף מרתיח ויתחממו האברים ויסריחו, אבל השיש מקררו ומרחיקו מן העיפוש.

טז. כְּשֶׁבּוֹנִין הַמִּזְבֵּחַ, בּוֹנִין אוֹתוֹ כֻּלּוֹ אָטוּם[46] כְּמִין עַמּוּד, וְאֵין עוֹשִׂין בּוֹ חָלָל כְּלָל, אֶלָּא מֵבִיא אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת, גְּדוֹלוֹת וּקְטַנּוֹת, וּמֵבִיא סִיד וְזֶפֶת וְקוֹנְיָא[47], וּמְמַחֶה וְשׁוֹפֵךְ לְתוֹךְ מַלְבֵּן[48] גָּדוֹל[49] כְּמִדָּתוֹ[50], וּבוֹנֶה וְעוֹלֶה. וְנוֹתֵן בְּתוֹךְ הַבִּנְיָן גּוּף שֶׁל עֵץ אוֹ אֶבֶן בְּקֶרֶן דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית כְּמִדַּת הַיְסוֹד. וְכֵן נוֹתֵן בְּתוֹךְ כָּל קֶרֶן וָקֶרֶן, עַד שֶׁיַּשְׁלִים הַבִּנְיָן. וְיָסִיר הַגּוּפִים שֶׁבְּתוֹךְ הַבִּנְיָן, כְּדֵי שֶׁתִּשָּׁאֵר קֶרֶן דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית בְּלֹא יְסוֹד, וְיִשָּׁאֲרוּ הַקְּרָנוֹת חֲלוּלִין.

46) סתום. 47) ניתוך אבר (=מין מתכת) כמו שעושין לציפוי כלי חרס. 48) דפוס מרובע עשוי מארבעה קרשים. 49) על האבנים ונדבקים יחד. 50) בכל מדה ומדה ששייך לו. היינו ביסוד היה נותן מלבן של ל"ב על ל"ב אמה ולמעלה ממנו היה נותן מלבן של ל' על ל' בגובה ה' אמות, וזהו סובב. ולמעלה ממנו היה נותן מלבן של כ"ח על כ"ח בגובה ג' אמות, ולמעלה ממנו היה נותן בקרנות ארבעה מלבנים. כל מלבן אמה על אמה.

יז. אַרְבַּע קְרָנוֹת שֶׁל מִזְבֵּחַ וִיסוֹדוֹ וְרִבּוּעוֹ מְעַכְּבִין. וְכָל מִזְבֵּחַ שֶׁאֵין לוֹ קֶרֶן, יְסוֹד וְכֶבֶשׁ וְרִבּוּעַ - הֲרֵי הוּא פָּסוּל, שֶׁאַרְבַּעְתָּן מְעַכְּבִין[51]. אֲבָל מִדַּת אָרְכּוֹ וּמִדַּת רָחְבּוֹ וּמִדַּת קוֹמָתוֹ אֵינָן מְעַכְּבִין, וְהוּא שֶׁלֹּא יִפְחֹת מֵאַמָּה עַל אַמָּה בְּרוּם שָׁלֹשׁ אַמּוֹת, כְּשִׁעוּר מְקוֹם הַמַּעֲרָכָה שֶׁל מִזְבַּח מִדְבָּר.

51) שם. סב. שאצל כל אלו כתוב "המזבח"; בקרן נאמר (ויקרא ד, יח) "קרנות המזבח" וביסוד נאמר (שם, לד) "אל יסוד המזבח" ובכבש נאמר (שם ו, ז) "אל פני המזבח" והוא הכבש שהוא פנים של מזבח שעולין לו דרך שם. ובריבוע נאמר (שמות כז, א) "רבוע יהיה המזבח". וכל

מקום שנאמר "המזבח", הוא לעכב (זבחים שם). "המזבח" משמע: שכשהוא כן הוא נקרא מזבח, ואם לא לא.

יח. מִזְבֵּחַ שֶׁנִּפְגַּם מִבִּנְיָנוֹ: אִם נִפְגַּם מִבִּנְיָנוֹ[52] טֶפַח - פָּסוּל, פָּחוֹת מִטֶּפַח - כָּשֵׁר, וְהוּא שֶׁלֹּא יִהְיֶה בַּנִּשְׁאָר אֶבֶן פִּגּוּמָהּ[53].

52) כלומר, מן הסיד והטיח שעליו. 53) שבאבן פוסלת גם פגימה כל שהיא.

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) תתבאר בו צורת המנורה, גביעיה, כפתוריה ופרחיה.

א. הַמְּנוֹרָה מְפֹרֶשֶׁת צוּרָתָהּ בַּתּוֹרָה[2]. וְאַרְבָּעָה גְּבִיעִים[3] וּשְׁנֵי כַּפְתּוֹרִים[4] וּשְׁנֵי פְּרָחִים[5] הָיוּ בִּקְנֵה הַמְּנוֹרָה[6], שֶׁנֶּאֱמַר: "וּבַמְּנֹרָה אַרְבָּעָה גְבִעִים מְשֻׁקָּדִים[7] כַּפְתֹּרֶיהָ וּפְרָחֶיהָ". וְעוֹד פֶּרַח שְׁלִישִׁי הָיָה סָמוּךְ לִירֵכָהּ שֶׁל מְנוֹרָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד יְרֵכָהּ עַד פִּרְחָהּ".

2) שמות כה, לא־מ. 3) הם דומים לכוסות אלכסנדריא שפיהן רחב ושוליהן קצר (להלן הלכה ט). 4) הם כמין תפוחים כרותיים (שם מקום) שהן ארוכין מעט כביצה ששני ראשיה כדין (להלן שם). 5) "כמו פרחי העמודים (ציורים שמציירין בעמודים), שהן כמין קערה ושפתה כפולה לחוץ (להלן שם). והוא כמו שושן (רבינו בפירוש המשניות למנחות פ"ג משנה ז). 6) מקומם של כל אלה במנורה, ראה להלן הלכה י. 7) "כמו שקדים בעשייתן" (להלן הלכה ב).

ב. וְשָׁלֹשׁ רַגְלַיִם הָיוּ לָהּ[8]. וּשְׁלֹשָׁה כַּפְתּוֹרִים[9] אֲחֵרִים הָיוּ בִּקְנֵה הַמְּנוֹרָה, שֶׁמֵּהֶן יוֹצְאִים שֵׁשֶׁת הַקָּנִים: שְׁלֹשָׁה מִצַּד זֶה, וּשְׁלֹשָׁה מִצַּד זֶה. וּבְכָל קָנֶה וְקָנֶה מֵהֶן שְׁלֹשָׁה גְּבִיעִים[10] וְכַפְתּוֹר וָפֶרַח, וְהַכֹּל מְשֻׁקָּדִים[11] כְּמוֹ שְׁקֵדִים בַּעֲשִׂיָּתָן[12].

8) כן כתב גם בפירוש המשניות שם, וכן הוא ברש"י על התורה (שמות כה, לא) וכן כתבו בעלי־התוספות על התורה שם. אבל בגמרא (מנחות שם) אמרו רק שהיו לה רגלים, אבל לא הזכירו כמה. ובתורת העולה לרמ"א ז"ל (ת"א פט"ו) הביא: "אמרו רבותינו ז"ל שלשה רגלים היה למנורה" (משנת ראשונים). ובגלופת המנורה שבקשת טיטוס ברומא – בסיסה של המנורה מרובע, ללא רגליים (ראה ב"סיני" כרך לו עמוד כ חח, וב"שערים" ג' טבת תש"כ עמוד ג). 9) כן מפורש בתורה (שמות כה, לה). 10) מקרא מפורש הוא (שם שם, לג). 11) ביומא נב. אמרו: חמש מקראות (פסוקים) בתורה אין להן הכרע (לדעת היכן הם נוטים), ואחד מהם "משוקדים", כלומר, הפסוק "ובמנורה ארבעה גביעים משוקדים כפתוריה ופרחיה" (שם שם, לד), שספק לנו אם צריך לקרוא "ארבעה גביעים משוקדים" (שהמילה משוקדים קשורה עם "ארבעה גביעים"), או "משוקדים כפתוריה ופרחיה" (שהיא קשורה ל"כפתוריה ופרחיה). לפיכך פסק רבינו, שמספק צריכים לעשות כולם משוקדים, גם הגביעים וגם הכפתורים והפרחים. שהרי גם אם אינם צריכים להיות משוקדים אין בכך הפסד, אם יעשום משוקדים. ואילו אם הם צריכים להיות משוקדים ולא נעשין כן, תהיה בזה קפידא (כסף־משנה בשם הר"י קורקוס). 12) בפירוש המשניות (מנחות שם) כתב רבינו: "משוקדים מעשה שקדים, והוא מלאכה ידועה אצל אומני הנחושת שהן מכין בפטיש העשת (=החתיכה) עד שיהיה כולו שקדים שקדים".

ג. נִמְצֵאת[13] כָּל הַגְּבִיעִים שְׁנַיִם וְעֶשְׂרִים[14]. וְהַפְּרָחִים תִּשְׁעָה[15]. וְהַכַּפְתּוֹרִים אַחַד־עָשָׂר[16]. וְכֻלָּן מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה[17], וַאֲפִלּוּ חָסֵר אֶחָד מִן הַשְּׁנַיִם וְאַרְבָּעִים[18] מְעַכֵּב אֶת כֻּלָּן.

13) מנחות כח: כט. כלומר: "נמצאת אומר". 14) שהרי בכל קנה וקנה שלשה גביעים, שהם ביחד שמונה עשר. וארבעה בגוף המנורה, הרי שנים ועשרים בסך־הכל (מנחות שם). 15) כי פרח לכל קנה הרי ששה, ושניים בגוף המנורה כמו שנאמר "ופרחיה" (סתם פרחים הם שנים), הרי שמונה, וממה שנאמר עוד "עד פרחה" למדו עוד אחד, הרי כאן תשעה (מנחות שם). 16) כפתור לכל קנה הרי ששה, שניים בגוף המנורה שנאמר "כפתוריה" (סתם כפתורים שנים), הרי שמונה, ושלשה במקום יציאת הקנים, הרי ביחד אחד עשר. 17) מנחות שם ותוספתא מנחות פ"ו. 18) הוא הסכום הכולל של הגביעים, הכפתורים והפרחים.

ד. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[19] כְּשֶׁעֲשָׂאוּהָ זָהָב[20], אֲבָל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת[21] אֵין עוֹשִׂין בָּהּ גְּבִיעִים[22], כַּפְתּוֹרִים וּפְרָחִים. וְכֵן מְנוֹרָה הַבָּאָה זָהָב, תִּהְיֶה כֻּלָּהּ כְּפָר עִם גְּרוֹתֶיהָ[23], וְתִהְיֶה כֻּלָּהּ מִקְשָׁה[24] מִן הָעֲשָׂתוֹת[25]; וְשֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת אֵין מַקְפִּידִין עַל מִשְׁקָלָהּ, וְאִם הָיְתָה חֲלוּלָה[26] - כְּשֵׁרָה[27].

19) שעושים בה גביעים, כפתורים ופרחים. 20) מנחות כח. 21) ראה למעלה פ"א הלכה יח. 22) להלן גבי ככר, כתב רבינו "ושל שאר מיני מתכות, אין מקפידין על משקלה". נראה שבגביעים כפתורים ופרחים, יש הקפדה שלא לעשות בשאר מיני מתכת (משנה־למלך). 23) בשמות כה, לט: "ככר זהב טהור יעשה אותה את כל הכלים האלה". 24) חתיכה אחת. 25) במנחות כח. "מנורה היתה באה מן העשת", פירש רש"י "חתיכה שלימה, ומכה בקורנס עד שיצאו ממנה כל כליה". 26) שאינה מקשה (כסף־משנה). 27) בדיעבד. ולכתחילה צריך לעשותה מקשה, ועיין בהלכה ה.

ה. וְאֵין עוֹשִׂין[28] אוֹתָהּ לְעוֹלָם[29] מִן הַגְּרוּטָאוֹת[30], בֵּין שֶׁהָיְתָה שֶׁל זָהָב בֵּין שֶׁהָיְתָה שֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת.

28) לכתחילה. שאם נאמר שאפילו בדיעבד אין עושין, קשה, הרי פסול של גרוטאות נלמד מזה שכתוב מקשה, ותניא (מנחות שם) "מקשה זהב, באה זהב, באה מקשה. אינה באה זהב, אינה באה מקשה". א"כ פסול של גרוטאות מנא לן? אלא ודאי זה שאין עושין הוא רק לכתחילה (משנה־למלך). 29) בכסף־משנה חסירה מילה זו. 30) שברים.

ו. הַמְּלָקְחַיִם[31] וְהַמַּחְתּוֹת[32] וּכְלֵי הַשֶּׁמֶן אֵינָן מִכְּלַל הַכִּכָּר[33], שֶׁהֲרֵי נֶאֱמַר בַּמְּנוֹרָה "זָהָב טָהוֹר", וְחָזַר וְאָמַר "וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ זָהָב טָהוֹר". וְלֹא נֶאֱמַר "גֵּרוֹתֶיהָ זָהָב טָהוֹר", מִפְּנֵי שֶׁהַגֵּרוֹת קְבוּעִין בַּמְּנוֹרָה וְהֵם מִכְּלַל הַכִּכָּר[34].

31) "הם הצבתים העשויים ליקח בהם הפתילה מתוך השמן, ליישבן ולמשכן בפי הנרות. ועל שם שלוקחים בהם, קרויים מלקחיים" (רש"י בשמות כה, לח). 32) הם כמין בזיכין (=כפות) קטנים שחותה בהם את האפר שבנר (רש"י שם). 33) מנחות פח: כתנא־קמא ולא כרבי נחמיה בברייתא ראשונה. 34) ברייתא דמלאכת המשכן פ"ט.

ז. שִׁבְעַת[35] קְנֵי הַמְּנוֹרָה מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, וְשִׁבְעַת גֵּרוֹתֶיהָ מְעַכְּבִין זֶה אֶת זֶה, בֵּין שֶׁהָיְתָה שֶׁל זָהָב בֵּין שֶׁהָיְתָה שֶׁל שְׁאָר מִינֵי מַתָּכוֹת. וְכָל הַגֵּרוֹת קְבוּעִים בַּקָּנִים[36].

35) מנחות כח. 36) בראש כל קנה וקנה, היה נר אחד כעין בזך (=כף) ושם נותנים השמן והפתילות (פירש"י במנחות שם).

ח. שִׁשֶּׁת הַגֵּרוֹת הַקְּבוּעִים בְּשִׁשֶּׁת הַקָּנִים הַיּוֹצְאִים מִן הַמְּנוֹרָה, כֻּלָּן פְּנֵיהֶם לַנֵּר הָאֶמְצָעִי שֶׁעַל קְנֵי הַמְּנוֹרָה[37]. וְזֶה הַנֵּר הָאֶמְצָעִי פָּנָיו כְּנֶגֶד קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים[38], וְהוּא הַנִּקְרָא[39] נֵר מַעֲרָבִי.

37) כלומר, פיות הפתילות שלהם נוטות לנר האמצעי. וכן הוא בברייתא (שם צח:) "תניא, אל מול פני המנורה יאירו שבעת הנרות, מלמד שהיו מצדדין פניהם כלפי נר האמצעי". 38) כלומר, פי הפתילה נוטה למערב. כן הוא במגילה בא: "נר מערבי כלפי שכינה". 39) בתלמוד (שבת כב: מגילה שם, ועוד).

ט. הַגְּבִיעִים דּוֹמִין לְכוֹסוֹת אַלֶּכְסַנְדְּרִיאָה[40], שֶׁפִּיהֶן רָחָב וְשׁוּלֵיהֶן קָצָר. וְהַכַּפְתּוֹרִים כְּמִין תַּפּוּחִים כָּרוּתִיִּים[41], שֶׁהֵן אֲרֻכִּין מְעַט, כְּבֵיצָה שֶׁשְּׁנֵי רָאשֶׁיהָ כַּדִּין[42]. וְהַפְּרָחִים כְּמוֹ פִּרְחֵי הָעַמּוּדִים[43], שֶׁהֵן כְּמִין קְעָרָה וּשְׁפָתָהּ כְּפוּלָה לַחוּץ.

40) מנחות כח: 41) שם מקום. והוא במנחות שם. ובפירוש המשנה שם כתב רבינו "והכפתורים הוא דמות כדור שאינה עגולה מכל וכל, רק שיש בה אורך מעט קרוב לצורת ביצת העוף". 42) עגולים ככד. 43) מנחות שם. ציורין שמציירין בעמודים (רש"י שם). ובפירוש המשנה שם כתב רבינו "פרח צורת שושן".

י. גֹּבַהּ הַמְּנוֹרָה[44] הָיָה שְׁמוֹנָה־עָשָׂר טֶפַח. הָרַגְלַיִם וְהַפֶּרַח שְׁלֹשָׁה טְפָחִים. וּשְׁנֵי טְפָחִים חָלָק. וְטֶפַח שֶׁבּוֹ גָּבִיעַ כַּפְתּוֹר וָפֶרַח[45]. וּטְפָחַיִם חָלָק. וְטֶפַח כַּפְתּוֹר, וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִין מִמֶּנּוּ, אֶחָד הֵילָךְ וְאֶחָד הֵילָךְ, וְנִמְשָׁכִים וְעוֹלִין כְּנֶגֶד גֹּבַהּ הַמְּנוֹרָה. וְטֶפַח כַּפְתּוֹר, וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, אֶחָד הֵילָךְ וְאֶחָד הֵילָךְ, וְנִמְשָׁכִים וְעוֹלִין כְּנֶגֶד גֹּבַהּ הַמְּנוֹרָה. וְטֶפַח חָלָק. וְטֶפַח כַּפְתּוֹר, וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, אֶחָד הֵילָךְ וְאֶחָד הֵילָךְ, וְנִמְשָׁכִים וְעוֹלִין כְּנֶגֶד גֹּבַהּ הַמְּנוֹרָה. וְטֶפַח חָלָק. וְטֶפַח כַּפְתּוֹר, וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, אֶחָד הֵילָךְ וְאֶחָד הֵילָךְ, וְנִמְשָׁכִים וְעוֹלִין כְּנֶגֶד גֹּבַהּ הַמְּנוֹרָה. וְטֶפַח חָלָק. וְטֶפַח כַּפְתּוֹר, וּשְׁנֵי קָנִים יוֹצְאִים מִמֶּנּוּ, אֶחָד הֵילָךְ וְאֶחָד הֵילָךְ, וְנִמְשָׁכִים וְעוֹלִין כְּנֶגֶד גֹּבַהּ הַמְּנוֹרָה. וְטֶפַח חָלָק. וְטֶפַח כַּפְתּוֹר וָפֶרַח. הֲרֵי שְׁלֹשָׁה טְפָחִים, שֶׁבָּהֶן שְׁלֹשָׁה גְּבִיעִים, כַּפְתּוֹר וָפֶרַח.

44) מנחות כח: 45) מנחות שם. ובתוספות שם ד"ה וטפח, נשארו בתימה מה נשתנו שלשה אלו, שלשלשתם לא ניתנו אלא טפח.

יא. וְאֶבֶן הָיְתָה לִפְנֵי הַמְּנוֹרָה[46], וּבָהּ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת, שֶׁעָלֶיהָ כֹּהֵן עוֹמֵד וּמֵטִיב אֶת הַנֵּרוֹת, וּמַנִּיחַ עָלֶיהָ כְּלֵי שַׁמְנָהּ וּמַלְקָחֶיהָ וּמַחְתֹּתֶיהָ בִּשְׁעַת הַטָּבָה[47].

46) תמיד ל: וספרי בהעלותך סי' ה' "בהעלותך את הנרות, עשה לה מעלות וכו' וכו' מיכן אמרו אבן היתה לפני המנורה ובה שלש מעלות. וכתב הרע"ב (תמיד פ"ג משנה ט) שהן כנגד שלש העלאות שכתובים במנורה: א) בהעלותך את הנרות (במדבר ח, ב). ב) העלה את נרותיה (שם שם, ג). ג) להעלות נר תמיד (שמות כז, כ). 47) להלן בפ"ג מהלכות תמידין ומוספין הלכה יז, כתב רבינו: "וכיצד סדר ההטבה, נכנס וכלי בידו וכוז שמו ושל זהב היה דומה לקיתון גדול. מדשן בו את הפתילות שכבו וכו' ומניח הכוז שם לפני המנורה על מעלה שנייה משלש מעלות שלפניה ויוצא וכו' ונוטל הכוז בידו ומשתחוה ויוצא" (וכן הוא בתמיד שם ובספרי שם). ואולי כוז היה כלי גדול, ובו היו מונחים כל הכלים הקטנים, היינו כל כלי שמנה ומלקחיה ומחתותיה (הר המוריה).

יב. הַשֻּׁלְחָן הָיָה אָרְכּוֹ שְׁנֵים־עָשָׂר טֶפַח, וְרָחְבּוֹ שִׁשָּׁה טְפָחִים[48]. וְהָיָה מֻנָּח[49] אָרְכּוֹ לְאֹרֶךְ הַבַּיִת, וְרָחְבּוֹ לְרֹחַב הַבַּיִת. וְכֵן שְׁאָר כָּל הַכֵּלִים[50] שֶׁבַּמִּקְדָּשׁ, אָרְכָּן לְאָרְכּוֹ שֶׁל בַּיִת[51] וְרָחְבָּן לְרֹחַב הַבַּיִת, חוּץ מִן הָאָרוֹן[52], שֶׁהָיָה אָרְכּוֹ לְרֹחַב הַבַּיִת. וְכֵן גֵּרוֹת הַמְּנוֹרָה כְּנֶגֶד רֹחַב הַבַּיִת, בֵּין הַצָּפוֹן וּבֵין הַדָּרוֹם[53].

48) כמו שנאמר (שמות כה, כג) "אמתיים ארכו ואמה רחבו". וכרבי מאיר שאמת הכלים בת ששה טפחים (כלים פי"ז משנה י, ומנחות צז.). 49) שם צו. במשנה. 50) היינו יתר השולחנות, ראה להלן פ"ה הלכה יד (רש"י שם). 51) הוא בין המזרח ובין המערב (רש"י שם). 52) שם צח. 53) כרבי אלעזר ב"ר שמעון, ולא כרבי (שם צח:). שהפסוק "יערוך אותו לפני ה'" (ויקרא כד, ג) מסייעו, שהרי הוא שצריך לערוך אותו לפני ה'. כלומר, צריך לצדד את פי הפתילה לעבר מערב, שהוא לפני ה'. ואילו לרבי האומר שמזרח ומערב היו עומדים, הרי היה הראשון לפני ה', ולמה צריך לצדדו לשם (כסף־משנה).

יג. אַרְבָּעָה[54] סְנִיפִין[55] שֶׁל זָהָב הָיוּ לַשֻּׁלְחָן, מְפֻצָּלִין[56] בְּרָאשֵׁיהֶן[57], שֶׁהָיוּ סוֹמְכִין בָּהֶן שְׁתֵּי הַמַּעֲרָכוֹת שֶׁל לֶחֶם הַפָּנִים: שְׁנַיִם מִסִּדֶּר זֶה, וּשְׁנַיִם מִסִּדֶּר זֶה[58]. וְהֵם הַנֶּאֱמָרִים בַּתּוֹרָה[59] "וּקְשׁוֹתָיו[60]".

54) שם במשנה. 55) "כמין יתידות זהב עומדים בארץ וגבוהים עד למעלה מן השולחן הרבה, כנגד גובה מערכת הלחם" (רש"י בשמות כה, כט). 56) מנוקבים. 57) כלומר, באותו חלק שבהן שעולה למעלה מן השולחן (תוספות יום־טוב שם פי"א משנה ו). 58) והיו בכל אחד מהם ארבעה עשר פיצולים, כמנין הקנים שהיו מכניסים (רש"י שם). 59) שמות שם. 60) מנחות צז. מימרא של רב קטינא. ונקראו כן על שם שמקשים את הלחם ומחזקים אותו שלא ישבר (רש"י שם).

1 **יד. וּשְׁמוֹנֶה וְעֶשְׂרִים קָנִים[61] שֶׁל זָהָב, כָּל אֶחָד מֵהֶן**
2 **כַּחֲצִי קָנֶה חָלוּל[62], הָיוּ לוֹ: אַרְבָּעָה־עָשָׂר לְסִדֶּר זֶה,**
3 **וְאַרְבָּעָה־עָשָׂר לְסִדֶּר זֶה. וְהֵם הַנִּקְרָאִים[63]**
4 **"מְנַקִּיּוֹתָיו[64]". וּשְׁנֵי הַבָּזִיכִין שֶׁמַּנִּיחִין בָּהֶן הַלְּבוֹנָה**
5 **עַל הַשֻּׁלְחָן בְּצַד הַמַּעֲרָכוֹת[65], הֵן הַנִּקְרָאִין[66]**
6 **"כַּפּוֹתָיו[67]". וְהַדְּפוּסִין[68] שֶׁעוֹשִׂין בָּהֶם לֶחֶם הַפָּנִים,**
7 **הֵם הַנִּקְרָאִים[69] "קְעָרוֹתָיו[70]".**

61) משנה שם צו. 62) כמו חצאי קנים חלולים הנסדקין לארכן (רש"י בשמות שם). 63) שמות שם. 64) שם צז. ונקראים כן על שם שמנקים את הלחם מעיפוש (רש"י שם). 65) והיו מקטירין אותם בשבת לזכרון ללחם, שעל ידה הוא נזכר למעלה כקומץ שהיא אזכרה למנחה (רש"י ויקרא כד, ז). 66) שמות שם. 67) שם צז. 68) "ושלשה דפוסין של זהב היה להם, אחד שנותנים בו החלה והיא בצק, והשני שאופין אותה בו, השלישי שנותנים אותה בו כשרודה אותה מן התנור כדי שלא תתקלקל" (פ"ה מהלכות תמידין ומוספין הלכה ח). 69) שמות שם. 70) שם צז.

8 **טו. אֵלּוּ[71] הָאַרְבָּעָה־עָשָׂר קָנִים: נוֹתֵן הַחַלָּה**
9 **הָרִאשׁוֹנָה עַל עַצְמוֹ שֶׁל שֻׁלְחָן[72], וְנוֹתֵן בֵּין רִאשׁוֹנָה**
10 **וּשְׁנִיָּה שְׁלֹשָׁה קָנִים[73], וְכֵן בֵּין כָּל חַלָּה וְחַלָּה**
11 **שְׁלֹשָׁה קָנִים, וּבֵין שִׁשִּׁית וַחֲמִישִׁית שְׁנֵי קָנִים**
12 **בִּלְבַד, לְפִי שֶׁאֵין עַל הַשִּׁשִּׁית אַחֶרֶת[74]. נִמְצְאוּ**
13 **אַרְבָּעָה־עָשָׂר בְּכָל מַעֲרָכָה וּמַעֲרָכָה.**

71) שם. 72) והיא אינה צריכה קנים חלולים תחתיה שלא תתעפש, כיון שהיא מונחת על גבי השולחן עצמו שהוא קריר (רש"י ושיטה־מקובצת שם). 73) והיו להן שלשה פיצולים בכל סניף וסניף שבהם היו תחובין. ועשו כן "כדי שתהיה הרוח מנשבת בו" (הלכות תמידין ומוספין שם הלכה ב). 74) כלומר, אין עליה משאוי שיכביד על שלמטה הימנה.

14 **טז. וּשְׁנֵי שֻׁלְחָנוֹת הָיוּ בָּאוּלָם מִבִּפְנִים עַל פֶּתַח**
15 **הַבַּיִת: אֶחָד שֶׁל שַׁיִשׁ[75], נוֹתְנִין עָלָיו לֶחֶם הַפָּנִים**
16 **בִּכְנִיסָתוֹ; וְאֶחָד שֶׁל זָהָב, נוֹתְנִין עָלָיו לֶחֶם בִּיצִיאָתוֹ.**
17 **שֶׁמַּעֲלִין בַּקֹּדֶשׁ[76], וְלֹא מוֹרִידִין[77].**

75) מנחות צט: במשנה. ובירושלמי שקלים פ"ו הלכה ג "לית כאן של כסף (לא היה של כסף) מפני שהוא מרתיח" (=מחמת הלחם, ויש לחוש שיתעפש). ועיין תמיד לא: 76) לפיכך עשו הראשון של שיש, שממנו מניחו על של זהב. וראה למעלה בדברי הירושלמי. 77) ולפיכך עשו השני של זהב. ולמדו במנחות צט. "שמעלין בקודש", ממה שנאמר (במדבר יז, ג) "את מחתות החטאים האלה בנפשותם ועשו אותם רקועי פחים ציפוי למזבח" — "בתחילה תשמישי מזבח, ועכשיו גופו של מזבח". ו"לא מורידין" נלמד ממה שנאמר (שמות מ, יח) "ויקח משה את המשכן וגו' ויקם את עמודיו", שהוא בעצמו הקימו ולא סייעוהו אחיו הכהנים בהקמת העמודים לפי שאין מורידין.

18 **יז. מִזְבַּח הַקְּטֹרֶת[78] הָיָה מְרֻבָּע אַמָּה עַל אַמָּה[79].**
19 **וְהוּא נָתוּן[80] בַּהֵיכָל מְכֻוָּן בֵּין הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם, מָשׁוּךְ**
20 **בֵּין הַשֻּׁלְחָן וְהַמְּנוֹרָה לַחוּץ. וּשְׁלָשְׁתָּן הָיוּ מֻנָּחִין[81]**
21 **מִשְּׁלִישׁ הַהֵיכָל וְלִפְנִים, כְּנֶגֶד הַפָּרֹכֶת הַמַּבְדִּיל בֵּין**
22 **הַקֹּדֶשׁ וּבֵין קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים.**

78) שעליו הקטירו את קטורת הסמים בלבד. ונקרא גם "מזבח הזהב", כי עשוי היה עצי שטים מצופה זהב כולו. וכן נקרא "מזבח הפנימי", לפי שעמד בפנים. 79) שמות ל, ב. 80) יומא לג: 81) תוספתא יומא פרק ב (הוצאת צוק"מ עמוד 185 28) ומנחות צח:

23 **יח. הַכִּיּוֹר[82] הָיוּ לוֹ שְׁנֵים־עָשָׂר דֹּד[83], כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ כָּל**
24 **הַכֹּהֲנִים הָעוֹסְקִים[84] בַּתָּמִיד[85] מְקַדְּשִׁים[86] מִמֶּנּוּ כְּאֶחָד.**
25 **וּמוּכְנִי עָשׂוּ לוֹ[87], שֶׁיִּהְיוּ בָּהּ הַמַּיִם תָּמִיד, וְהִיא חֹל,**
26 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יִהְיוּ הַמַּיִם שֶׁבָּהּ נִפְסָלִין בְּלִינָה, שֶׁהַכִּיּוֹר**
27 **מִכְּלֵי הַקֹּדֶשׁ וּמְקַדֵּשׁ, וְכָל דָּבָר שֶׁיִּתְקַדֵּשׁ בִּכְלֵי־קֹדֶשׁ**
28 **אִם לָן - נִפְסָל[88].**

82) יומא לז. במשנה. 83) כמו ברז המריק מים. 84) ששנים עשר כהנים היו מתעסקים בהקרבת התמיד (יומא כה: , ופ"ד מהלכות תמידין ומוספין הלכה ו), חוץ מהשוחט שאינו טעון קידוש ידים ורגלים, שהרי השחיטה כשרה גם בזר (רש"י שם). 85) בקרבן תמיד ש"מצות־עשה להקריב שני כבשים עולות בכל יום, והם הנקראים תמידין, אחד בבוקר ואחד בין הערבים, שנאמר שנים ליום עולה תמיד" (פ"א שם הלכה א). 86) ידיהם ורגליהם לעבודה. ש"מצות־עשה לקדש כהן העובד, ידיו ורגליו ואח"כ יעבוד" (פ"ה מהלכות ביאת המקדש הלכה א) ו"כיצד מצות קידוש? — מניח ידו הימנית על גבי רגלו הימנית, וידו השמאלית על גבי רגלו השמאלית ושוחה ומקדש (שם הלכה טז). 87) כי הכיור מכלל כלי שרת, וכשהיו בו מים נתקדשו ונפסלו בלינה. וזה עשה כלי סביב לכיור והיו בו המים תמיד, והיו שותתין מאותו כלי לכיור כדי הצורך, ראשון ראשון, ואותו הכלי היה נקרא מוכני (רבינו בפירוש המשנה ליומא פ"ג). והראב"ד בהשגותיו כתב: "שהמוכני אינו מקבל מים והוא גלגל שהיו קושרים בו את הכיור בחבל, ומשקעים אותו הוא ומימיו בבור העזרה בערב כדי שיהיו מימיו מחוברים ולא יפסלו בלינה. ומפורש כל זה ביומא ובזבחים". ומה שכתב הראב"ד שזה מפורש בזבחים, הוא בדף כ. שאמרו: "כיור שלא שקעו מבערב (בבור — רש"י) וכו' ולמחר אינו מקדש". [וכנראה שלדעת רבינו יש כאן שני דברים: א. תקנת המוכני שלא יהיו הרבה מים בכיור אלא מן המוכני ישפכו לתוכו כדי

הצורך ולא יותר. ועשו כן כדי שלא יפסלו המים בלינה בתוך הכיור שהוא כלי שרת, וזהו מה שאמרו ביומא לז. במשנה. ב. אם שכחו ונכנסו הרבה מים מן המוכני אלא הכיור ויש חשש שיפסלו בלינה, תיקנו שישקיעו המוכני בבור כדי שלא יפסלו מימיו בלינה, וזהו מה שאמרו בזבחים כ. וכן הביא רבינו בפ"ה מהלכות ביאת המקדש הלכה יד, וראה בכסף־משנה כאן]. 88) סוכה נ.

פֶּרֶק רְבִיעִי[1]

1) יבאר בו רבינו מקום הנחת הארון, וששלמה בנה מקום לגניזת הארון, ומי גנזו, ומה נגנז עמו.

1 **א. אֶבֶן[2] הָיְתָה בְּקֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים[3] בְּמַעֲרָבוֹ[4], שֶׁעָלֶיהָ**
2 **הָיָה הָאָרוֹן מֻנָּח[5]. וּלְפָנָיו צִנְצֶנֶת הַמָּן[6] וּמַטֵּה אַהֲרֹן[7].**
3 **וּבְעֵת שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה[8] אֶת הַבַּיִת, וְיָדַע שֶׁסּוֹפוֹ לֵחָרֵב,**
4 **בָּנָה בּוֹ מָקוֹם לִגְנֹז בּוֹ הָאָרוֹן לְמַטָּה בְּמַטְמוֹנִיּוֹת**
5 **עֲמֻקּוֹת וַעֲקַלְקַלּוֹת. וְיֹאשִׁיָּהוּ הַמֶּלֶךְ צִוָּה וּגְנָזוֹ**
6 **בַּמָּקוֹם שֶׁבָּנָה שְׁלֹמֹה[9], שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר לַלְוִיִּם**
7 **הַמְּבִינִים לְכָל יִשְׂרָאֵל הַקְּדוֹשִׁים לַה': תְּנוּ אֶת אֲרוֹן**
8 **הַקֹּדֶשׁ[10] בַּבַּיִת אֲשֶׁר בָּנָה שְׁלֹמֹה בֶן דָּוִיד מֶלֶךְ**
9 **יִשְׂרָאֵל, אֵין לָכֶם מַשָּׂא בַּכָּתֵף, עַתָּה עִבְדוּ אֶת ה'**
10 **אֱלֹהֵיכֶם וְגוֹ'". וְנִגְנַז עִמּוֹ[11] מַטֵּה אַהֲרֹן וְהַצִּנְצֶנֶת**
11 **וְשֶׁמֶן הַמִּשְׁחָה[12]. וְכָל אֵלּוּ לֹא חָזְרוּ בְּבֵית שֵׁנִי. וְאַף**
12 **אוּרִים וְתֻמִּים[13] שֶׁהָיוּ בְּבֵית שֵׁנִי לֹא הָיוּ מְשִׁיבִין[14]**
13 **בְּרוּחַ־הַקֹּדֶשׁ, וְלֹא הָיוּ נִשְׁאָלִין בָּהֶן[15], שֶׁנֶּאֱמַר: "עַד**
14 **עֲמֹד כֹּהֵן לְאוּרִים וְ[לְ]תֻמִּים". וְלֹא הָיוּ עוֹשִׂין אוֹתָן**
15 **אֶלָּא לְהַשְׁלִים שְׁמֹנָה בְגָדִים לְכֹהֵן גָּדוֹל, כְּדֵי שֶׁלֹּא**
16 **יְהֵא מְחֻסַּר בְּגָדִים[16].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"אבן היתה בקודש הקדשים במערבו, שעליה היה הארון מונח".

וצריך להבין, מאחר שהביא הרמב"ם כאן את פרטי הדינים בעשיית שאר הכלים, מדוע לא הביא את הפרטים של עשיית הארון.

ולכאורה יש לומר שעניין זה תלוי במחלוקת הרמב"ן והרמב"ם, כפי שהתבאר במקום אחר, שלדעת הרמב"ן עשיית הכלים היא מצוה בפני עצמה, ולכן מנה עשיית הארון כמצוה בפני עצמה, אבל לדעת הרמב"ם עשיית הכלים אינה מצוה בפני עצמה אלא חלק ממצות בנין ביהמ"ק, והואיל והארון אחרי שנגנז ובכל תקופת בית שני לא היה בבית המקדש, נמצא שאין זה פרט בציווי עשיית המקדש, שהרי המקדש עומד בשלימותו ללא הארון.

אבל קשה לומר כן, שהרי ידוע הכלל שדרכו של הרמב"ם להביא פסוק שאינו נזכר בגמרא כלל, מאחר שהוא מבואר יותר, כשאין נפק"מ לפועל. וממילא גם כאן מכיון שבפועל צריכים לעשות ארון במקדש, וישנם כמה פסוקים המדברים אודות עשיית הארון, היה לו להביאם, שהרי סוף־סוף צריכים לעשות ארון במקדש.

ויש לתרץ על־פי מה שכתב הגאון הרוגוצ'ובי "שהארון לא היה כלי שרת". כלומר, הגם שפעל תוספת קדושה במקדש, מכל־מקום עשיית הארון אינה בשביל המקדש, שהרי לא היה כלי שרת, ולכן לא הזכיר הרמב"ם על דבר עשייתו שאינה קשורה למקדש.

ובפנימיות העניינים יש לומר, שהרי עניינו של הארון הוא תורה ("אין בארון אלא שני לוחות אבנים"), ומצד גודל מעלת התורה ש"אורייתא וקוב"ה כולא חד" הרי לא יתכן לומר שהתורה היא בשביל עניין מסוים, גם לא בית המקדש.

ויש לומר שזהו עומק דעת הרמב"ן שעיקר החפץ במקדש הוא מקום מנוחת השכינה שהוא הארון, היינו שהמקדש נבנה בשביל הארון, וזוהי הכוונה ותכלית עשייתו.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן י"א)

2) יומא נג, ב. ותוספתא שם פ"ב. ושתיה היתה נקראת (שם). ופירוש שתיה: יסוד, על שם עבודת הקרבנות, שהיא יסוד העולם, כמו שאמרו באבות פ"א מ"ב (פירוש המשניות שם פ"ה מ"ב). 3) בית שהוא קודש שבקדשים, ש"עשר קדושות הן, ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות וכו' וכו' לפנים מן החומה (= חומת ירושלים) מקודש מהם וכו' קודש הקדשים מקודש מהם וכו'" (ביאורי הגר"א מדות פ"ה מ"ד). 4) של קודש הקדשים. וראה להלן. 5) כן הוא בתוספתא יומא פ"ב (הוצאת צוקרמנדל עמ' 186 10). (ואף־על־פי שב'ירושלמי' (בבא־בתרא פ"ו ה"ב) מפורש שהארון עמד באמצע, וחלק הבית עשר אמות לכל רוח (וראה בבבא־בתרא צט.), וכן בתנחומא (פרשת קדושים אות י): "והארון באמצע ההיכל", ואם כן גם האבן היתה באמצע? — סובר רבינו שהאבן היתה יותר לצד מערב. וכנראה שמקורו מהתנחומא (שם), ופירש מה שאמרו שם: "ואבן שתיה לפני הארון", היינו לפנים מן הארון, כלומר לצד מערב. וכן פירש 'מראה הפנים' ב'ירושלמי' שם. ועי' 'תוספות' בבא־בתרא כה. ד"ה וצבא, וב'תוספות יום־טוב' שם פ"ב מ"ט). 6) כמו שנאמר (שמות טז, לג) "קח צנצנת אחת, ותן שמה מלא העמר מן, והנח אותו לפני ה'". וכן הוא בברייתא ד'מלאכת המשכן' (כסף־משנה). 7) כמו שנאמר (במדבר יז, כה) "השב את מטה אהרן לפני העדות למשמרת". וכן הוא בברייתא ד'מלאכת המשכן' שם. 8) ברייתא ד'מלאכת המשכן' שם. 9) יומא נב, ב. ושם נג, ב - ישנה מחלוקת בזה: יש אומרים שהארון גלה לבבל, ויש אומרים שנגנז. ורבינו פוסק שנגנז, והביא רבינו דבר זה שהוא נוגע להלכה. כי הנה פסק רבינו (להלן פ"ו הט"ו) ש"קדושה ראשונה קידשה לשעתה וקידשה לעתיד־לבוא", וההולך בזמן הזה במקום המקדש חייב כרת. ומסתבר כי זה אינו אלא כשיש שם ארון וכפורת, אבל אם אין שם ארון וכפורת אינו חייב (וכעין זה אמרו במנחות כז: לענין הזאות), משום כך הביא רבינו דין זה שארון נגנז במקומו (הגהות הגר"י יעב"ץ). 10) והלא שם היה גם קודם לכן?

– אלא שאמר לתתו שם לגניזה (רש"י יומא, שם). 11) יומא נב, ב. 12) שהיו מושחין ממנו כהנים ומלכים (פ"א מהל' כלי המקדש ה"ז). 13) (לדעת רבינו האי גאון (אוצר הגאונים ברכות, חלק התשובות סי' ו', וראה בפירוש ר"א בן עזרא שמות כח, ו - מה שהביא בשם רב האי) ורב נסים גאון (אוצה"ג שם סי' ד) הם אבני האפוד (= כלומר, אבני החושן), וכן כתב ב'כסף משנה' (להלן כאן) בדעת רבינו. ולדעת רש"י והרמב"ן (שמות שם, ל) הם כתב שם המפורש שנתנו בתוך כפלי החושן, וראה להלן). 14) ביומא כא, ב - נמנו אורים ותומים בין הדברים שחסרו בבית שני. ולדעת רבינו, היינו שלא השיבו לנשאלים בהם. וכן כתב רבינו בפ"י מהל' כלי המקדש ה"י. וכן פירשו ה'תוספות' ביומא שם ד"ה ואורים ותומים (וכעין זה אמרו שם על אש המערכה שהיתה, ולא היתה מסייע להם). 15) "ומפני מה לא היו שואלין בהן? – מפני שלא היתה שם רוח הקודש, וכל כהן שאינו מדבר ברוח הקודש ואין שכינה שורה עליו - אין נשאלין בו" (הל' כלי המקדש, שם). (וראה ברמב"ן על התורה שם, שרק על־ידי רוח הקודש היה הכהן יודע את הסדר הנכון בקריאת האותיות המאירות). 16) כתב הראב"ד בהשגותיו "וחיסור בגדים שאמר אינו כלום, שאינו מחשבון הבגדים". כי לדעת הראב"ד "אורים ותומים" הם שם המפורש שהיו נותנים בין כפלי החושן, כדעת רש"י והרמב"ן הנ"ל. ומה שנאמר (שמות שם) "ונתת אל חושן המשפט את האורים ואת התומים", אינו מעכב בדיעבד, עי' רש"י יומא ה, ב. וראה ב'גבורת ארי' שם ה. ד"ה מאי בינייהו. וב'אבן האזל' ו'חזון איש' כאן. ולדעת רבינו הם אבני החושן (כסף־משנה), וראה למעלה הערה יב.

1 **ב. בְּבֵית רִאשׁוֹן הָיָה כֹּתֶל מַבְדִּיל בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין**
2 **קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים, עָבְיוֹ אַמָּה. וְכִיוָן שֶׁבָּנוּ הַבַּיִת שֵׁנִי[17]**
3 **נִסְתַּפֵּק לָהֶם אִם עֲבִי הַכֹּתֶל הָיָה מִמִּדַּת הַקֹּדֶשׁ אוֹ**
4 **מִמִּדַּת קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים, לְפִיכָךְ עָשׂוּ קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים**
5 **עָבְיוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה תְּמִימוֹת, וְעָשׂוּ הַקֹּדֶשׁ אַרְבָּעִים**
6 **אַמָּה תְּמִימוֹת, וְהִנִּיחוּ אַמָּה יְתֵרָה בֵּין הַקֹּדֶשׁ וּבֵין**
7 **קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים. וְלֹא בָנוּ כֹּתֶל בְּבַיִת שֵׁנִי[18], אֶלָּא עָשׂוּ**
8 **שְׁתֵּי פְּרוֹכוֹת[19]: אַחַת מִצַּד קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים, וְאַחַת**
9 **מִצַּד הַקֹּדֶשׁ, וּבֵינֵיהֶן אַמָּה, כְּנֶגֶד עֲבִי הַכֹּתֶל שֶׁהָיָה**
10 **בָּרִאשׁוֹן. אֲבָל בְּמִקְדָּשׁ רִאשׁוֹן[20] לֹא הָיְתָה שָׁם אֶלָּא**
11 **פָּרֹכֶת אַחַת בִּלְבַד, שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִבְדִּילָה הַפָּרֹכֶת לָכֶם**
12 **וְגוֹ'".**

17) יומא נא, ב. 18) מפני שהיה גבוה הרבה יותר מהבית ראשון, ולא היה הכותל יכול לעמוד בעובי אמה (בבא בתרא ג:). ולהרחיב את הכותל אי־אפשר, משום שנאמר (דברי הימים־א כח, יט) "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" שאין לשנות את המדות. ולבנות כותל עד הגובה שאפשר לו לעמוד, ואת השאר לחצות בפרוכת, גם כן אי אפשר, שמסורת בידינו שמחיצה זו צריכה להיות או כולה בפרוכת כמו במשכן, או כולה בבנין כמו במקדש ראשון, כמפורש בבבא־בתרא שם (רש"י יומא, שם). 19) ולא עשו פרוכת אחת שעביה אמה, לפי שנאמר (שמות לו, כג) "והבדילה הפרוכת לכם בין הקודש ובין קודש הקדשים", ומשמעו שמתחילת עובי הפרוכת ולפנים יהיה קודש הקדשים, ואם קדושת האמה כלחוץ, נמצא שמתחילת עוביה ולפנים אינו קודש הקדשים ('תוספות' שם). 20) היינו משכן (שנקרא גם "מקדש", כמפורש בשמות כה, ח "ועשו לי מקדש", וכמו שאמרו בעירובין ב:). שאילו בבית ראשון לא היה פרוכת אלא כותל (כסף־משנה). וראה ביומא נא, ב.

13 **ג. הַהֵיכָל שֶׁבָּנוּ בְּנֵי־גוֹלָה[21] הָיָה מֵאָה אַמָּה עַל מֵאָה**
14 **אַמָּה עַל רוּם מֵאָה. וְכֵן הָיְתָה מִדַּת רוּמוֹ: בָּנוּ גַּבֵּהּ**
15 **שֵׁשׁ אַמּוֹת אָטוּם סָתוּם כְּמוֹ יְסוֹד לוֹ. וְרוּם כָּתְלֵי**
16 **הַבַּיִת אַרְבָּעִים אַמָּה. וְרוּם הַכִּיּוּר[22] שֶׁבַּתִּקְרָה אַמָּה.**
17 **וְעַל גַּבָּיו גֹּבַהּ שְׁתֵּי אַמּוֹת פָּנוּי, שֶׁיִּכָּנֵס בּוֹ הַדֶּלֶף[23],**
18 **וְהוּא הַנִּקְרָא "בֵּית־דִּלְפָּא". וְעָבְי הַתִּקְרָה שֶׁעַל־גַּבֵּי**
19 **בֵּית־דִּלְפָּא אַמָּה. וּמַעֲזִיבָהּ[24] גֹּבַהּ אַמָּה. וַעֲלִיָּה בְּנוּיָה**
20 **עַל־גַּבָּיו, גֹּבַהּ כְּתָלֶיהָ אַרְבָּעִים אַמָּה. וּבְגַגָּהּ גֹּבַהּ**
21 **אַמָּה כִּיּוּר. וְאַמָּתַיִם גֹּבַהּ בֵּית־דִּלְפָּא. וְאַמָּה תִּקְרָה.**
22 **וְאַמָּה מַעֲזִיבָה. וְגֹבַהּ הַמַּעֲקֶה שָׁלֹשׁ אַמּוֹת. וְטַס שֶׁל**
23 **בַּרְזֶל כְּמוֹ סַיִף גָּבְהוֹ אַמָּה, עַל־גַּבֵּי הַמַּעֲקֶה סָבִיב,**
24 **כְּדֵי שֶׁלֹּא יָנוּחוּ עָלָיו הָעוֹפוֹת, וְהוּא הַנִּקְרָא "כָּלֶה**
25 **עוֹרֵב"[25]. חֲרֵי הַכֹּל מֵאָה אַמָּה.**

21) אלו שעלו מגלות בבל ובנו את הבית השני (מדות פ"ד מ"ו). 22) הוא פיתוח וציור (פירוש המשנה לרבינו, שם). והרע"ב שם כתב: "הקורה התחתונה של תקרה היתה עוביה אמה, ולפי שהיתה טוחה בזהב ומצויירת ציורים נאים - נקראת כיור". 23) הגשם. כתב רבינו בפירוש המשנה שם: "היה נהוג אצלם בבנינים לעשות לבית שני קירויים, קירוי למעלה מהקירוי, ונותנים בין שניהם מעט הרחקה, וקוראים אותו החלל "בית הדילפא" על שם הדלף, כדי שאם יטיף הקירוי העליון, יעמדו המים באותו החלל". 24) הטיט והסיד שעל התקרה. 25) שמכלה את העורב, שלא ינוח שם ולא יטנף את הגג.

26 **ד. מִן הַמַּעֲרָב לַמִּזְרָח מֵאָה אַמָּה. וְזֶהוּ חֶשְׁבּוֹנָן:**
27 **אַרְבָּעָה כְּתָלִים זֶה לִפְנִים מִזֶּה, וּבֵינֵיהֶן שְׁלֹשָׁה**
28 **מְקוֹמוֹת פְּנוּיִין. בֵּין הַכֹּתֶל הַמַּעֲרָבִי וּבֵין הַכֹּתֶל**
29 **שֶׁלִּפְנִים מִמֶּנּוּ - חָמֵשׁ אַמּוֹת; וּבֵין כֹּתֶל שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי**
30 **- שֵׁשׁ אַמּוֹת; וּבֵין כֹּתֶל שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי - שֵׁשׁ אַמּוֹת.**
31 **וְאֵלּוּ הַמִּדּוֹת הֵן שֶׁל עֲבִי הַכֹּתֶל עִם הַמָּקוֹם הַפָּנוּי**
32 **שֶׁבֵּין שְׁנֵי כְּתָלִים. וְאֹרֶךְ קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים - עֶשְׂרִים**
33 **אַמָּה. וּבֵין שְׁתֵּי הַפָּרוֹכוֹת הַמַּבְדִּילוֹת בֵּינוֹ וּבֵין**
34 **הַקֹּדֶשׁ - אַמָּה. וְאֹרֶךְ הַקֹּדֶשׁ - אַרְבָּעִים אַמָּה. וָעָבִי**
35 **הַכֹּתֶל הַמִּזְרָחִי, שֶׁבּוֹ הַשַּׁעַר - שֵׁשׁ אַמּוֹת. וְהָאוּלָם -**
36 **אַחַת־עֶשְׂרֵה אַמָּה. וָעָבִי כֹּתֶל הָאוּלָם - חָמֵשׁ**
37 **אַמּוֹת[26]. נִמְצָא הַכֹּל מֵאָה אַמָּה.**

26) כן היא הנוסחא הנכונה, וכל זה במדות שם מ"ז (כסף־משנה).

38 **ה. מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם[27] מֵאָה אַמָּה: עָבִי כֹּתֶל[28]**
39 **הָאוּלָם - חָמֵשׁ אַמּוֹת. וּמִכֹּתֶל אוּלָם עַד כֹּתֶל הַקֹּדֶשׁ**

- עֶשֶׂר אַמּוֹת. וְכָתְלֵי הַקֹּדֶשׁ שִׁשָּׁה כְתָלִים זֶה לִפְנִים מִזֶּה, וּבֵינֵיהֶן חֲמִשָּׁה מְקוֹמוֹת פְּנוּיִין. בֵּין כֹּתֶל חִיצוֹן וּבֵין הַשֵּׁנִי - חָמֵשׁ אַמּוֹת; וּבֵין שֵׁנִי וּשְׁלִישִׁי - שָׁלֹשׁ אַמּוֹת; וְחָמֵשׁ בֵּין שְׁלִישִׁי וּרְבִיעִי; וּבֵין רְבִיעִי וַחֲמִישִׁי - שֵׁשׁ; וּבֵין חֲמִישִׁי וְכֹתֶל הַפְּנִימִי - שֵׁשׁ. נִמְצָא הַכֹּל אַרְבָּעִים אַמָּה מִצַּד זֶה וְאַרְבָּעִים אַמָּה מִצַּד שֶׁכְּנֶגְדּוֹ. וְרֹחַב הַבַּיִת מִבִּפְנִים - עֶשְׂרִים. הֲרֵי מֵאָה אַמָּה.

27) מדות, שם. 28) עי' ראב"ד.

ו. הַפִּשְׁפָּשׁ וְהוּא שַׁעַר הַקָּטָן, וּשְׁנֵי פִּשְׁפָּשִׁין הָיוּ לַהֵיכָל מִצִּדֵּי הַשַּׁעַר הַגָּדוֹל שֶׁבָּאֶמְצַע[29]: אֶחָד בַּצָּפוֹן וְאֶחָד בַּדָּרוֹם. שֶׁבַּדָּרוֹם לֹא נִכְנַס בּוֹ אָדָם מֵעוֹלָם, וְעָלָיו הוּא מִפְרָשׁ עַל־יְדֵי יְחֶזְקֵאל: "הַשַּׁעַר הַזֶּה סָגוּר יִהְיֶה, לֹא יִפָּתֵחַ"[30]; וְשֶׁבַּצָּפוֹן בּוֹ נִכְנָסִין. וּמְהַלֵּךְ בֵּין שְׁנֵי הַכְּתָלִים עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְמָקוֹם פָּתוּחַ לַקֹּדֶשׁ מִשְּׁמֹאלוֹ, וְנִכְנָס לְתוֹךְ הַהֵיכָל, וּמְהַלֵּךְ עַד שַׁעַר הַגָּדוֹל וּפוֹתְחוֹ.

29) מדות פ"ד מ"ב. ונקרא כן מחמת גודל קדושת ההיכל, וכן קראו לנהר פרת "הנהר הגדול" (דברים א, ז) על חשיבותו, ראה שבועות מז: ('תוספות יום־טוב' שם בשם ראבי"ה). 30) וגו': "ואיש לא יבא בו, כי ה' אלקי ישראל בא בו, והיה סגור".

ז. הַשַּׁעַר הַגָּדוֹל הָיָה רָחְבּוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת וְגָבְהוֹ עֶשְׂרִים אַמָּה. וְאַרְבַּע דְּלָתוֹת הָיוּ לוֹ: שְׁתַּיִם בִּפְנִים וּשְׁתַּיִם בַּחוּץ. הַחִיצוֹנוֹת נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַפֶּתַח לְכַסּוֹת עָבְיוֹ שֶׁל כֹּתֶל, וְהַפְּנִימִיּוֹת נִפְתָּחוֹת לְתוֹךְ הַבַּיִת לְכַסּוֹת אֲחוֹרֵי הַדְּלָתוֹת.

ח. פִּתְחוֹ שֶׁל אוּלָם[31] הָיָה גָּבוֹהַּ אַרְבָּעִים אַמָּה וְרֹחַב עֶשְׂרִים, וְלֹא הָיָה לוֹ שְׁעָרִים[32]. וְחָמֵשׁ[33] מַלְתְּרִיּוֹת[34] שֶׁל מִילָא[35] הָיוּ עַל־גַּבֵּי פִּתְחוֹ מִלְּמַעְלָה, הַתַּחְתּוֹנָה עוֹדֶפֶת עַל הַפֶּתַח אַמָּה מִזֶּה וְאַמָּה מִזֶּה, וְכָל אַחַת מֵחֲמִשְׁתָּן עוֹדֶפֶת עַל שֶׁלְּמַטָּה מִמֶּנָּה אַמָּה מִזֶּה וְאַמָּה מִזֶּה. נִמְצֵאת הָעֶלְיוֹנָה שְׁלֹשִׁים אַמָּה[36]. וְנִדְבָּךְ[37] שֶׁל אֲבָנִים הָיָה בֵּין כָּל אַחַת וְאֶחָת.

31) מדות פ"ג מ"ז. 32) שם פ"ב מ"ג. וה'תוספות' (בעבודה זרה מג. ד"ה אכסדרא) כתבו שהיה פרוץ במלואו, ומכל־מקום קוראים לו פתח האולם בהרבה מקומות בתלמוד, כמו פתח המשכן שהיה פרוץ במילואו לרוח מזרחית, ונקרא "פתח" בתורה. 33) שם פ"ג מ"ז. 34) "מלתרא היא הקורה המפותחת, שבה חופרין צורות ודימיונות, והקיבוץ בלשון המשנה מלתריות" (פירוש המשנה שם). 35) "הוא שם למין הקורות שבהן היה הפיתוח – או שם לבנין ההוא" (פירוש המשנה, שם). 36) כי הקורה התחתונה מושכבת על משקוף הפתח לרחבו של פתח שהוא רחב כ' אמה, והקורה עודפת על הפתח אמה מזה ואמה מזה, נמצא ארכה עשרים ושתים אמה, וקורה שנייה שלמעלה ממנה עודפת על הראשונה אמה מזה ואמה מזה, נמצא ארכה עשרים וארבע, והשלישית כ"ו, והרביעית עשרים ושמונה, והחמישית שלשים אמה. 37) שורה.

ט. הַהֵיכָל[38] הָיָה בִּנְיָנוֹ רָחָב מִלְּפָנָיו[39] וְצַר מֵאֲחוֹרָיו כְּמוֹ אֲרִי[40]. וִיצִיעִים[41] הָיוּ מַקִּיפִין לַבַּיִת כֻּלּוֹ מִסָּבִיב חוּץ לְכֹתֶל הַמִּסְבָּה. וְיָצִיעַ הַתַּחְתּוֹנָה חָמֵשׁ. וְרֹחֶב[42] עַל גַּבָּהּ שֵׁשׁ[43]. וְיָצִיעַ אֶמְצָעִית שֵׁשׁ. וְרֹחֶב עַל גַּבָּהּ שֶׁבַע. וְהָעֶלְיוֹנָה שֶׁבַע. שֶׁנֶּאֱמַר: "הַיָּצִיעַ הַתַּחְתֹּנָה וְגוֹ'". וְכֵן הָיוּ הַשָּׁלֹשׁ יְצִיעִים מַקִּיפִים לַבַּיִת מִשְּׁלֹשָׁה רוּחוֹתָיו. וְכֵן סָבִיב לְכָתְלֵי הָאוּלָם מִלְּמַטָּה עַד לְמַעְלָה כָּךְ הָיוּ: אַמָּה אַחַת חָלָק, וְרֹחֶב שָׁלֹשׁ אַמּוֹת. וְאַמָּה חָלָק, וְרֹחֶב שָׁלֹשׁ אַמּוֹת עַד לְמַעְלָה. וְנִמְצְאוּ הָרְבָדִין[44] מֻקָּפִין לַכְּתָלִים. רֹחַב כָּל רֹחֶב שָׁלֹשׁ אַמּוֹת עַד לְמַעְלָה, וּבֵין כָּל רֹחֶב וָרֹחֶב אַמָּה. וְרֹחֶב הָעֶלְיוֹן הָיָה רָחְבּוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת.

38) מדות פ"ד סוף מ"ז. והכוונה לכל הנקרא "היכל", וגם אולם בכלל (ראה למעלה פ"א ה"ה). והאולם היה רחב יותר במזרח: חמש עשרה אמה מן הדרום, וחמש עשרים אמה מן הצפון (מדות, שם). 39) מן המזרח, כנ"ל. 40) "שהיו מטין הבנין מעט לצד מערב, וכשימשך לצד המזרח מתרחב כדמות הארי שהוא רחב מלפניו וצר מאחוריו" (פירוש המשנה, שם). 41) גזוזטראות. 42) אצטבא. 43) התקרה שעל התחתונה שהוא הרצפה של התיכונה שש באמה רחבה. 44) אצטבאות.

י. כָּל אֵלּוּ הַמְּקוֹמוֹת הַפְּנוּיִים שֶׁבֵּין הַכְּתָלִים הֵם הַנִּקְרָאִים תָּאִים[45]. נִמְצְאוּ הַתָּאִים הַמַּקִּיפִין לַמִּקְדָּשׁ: חֲמִשָּׁה מִן הַצָּפוֹן, וַחֲמִשָּׁה מִן הַדָּרוֹם, וּשְׁלֹשָׁה מִן הַמַּעֲרָב. וְשָׁלֹשׁ דְּיוֹטוֹת הָיוּ, דְּיוֹטָא עַל־גַּבֵּי דְּיוֹטָא. נִמְצְאוּ חֲמִשָּׁה־עָשָׂר תָּאִים בַּדָּרוֹם: חֲמִשָּׁה עַל־גַּבֵּי חֲמִשָּׁה, וַחֲמִשָּׁה עַל גַּבֵּיהֶן. וְכֵן בַּצָּפוֹן חֲמִשָּׁה־עָשָׂר. וּשְׁמוֹנָה תָּאִים הָיוּ בַּמַּעֲרָב: שְׁלֹשָׁה עַל־גַּבֵּי שְׁלֹשָׁה, וּשְׁנַיִם עַל גַּבֵּיהֶן בִּדְיוֹטָא אֶחָת. הַכֹּל ל"ח תָּאִים[46].

45) לשכות. 46) שם פ"ד מ"ג.

יא. שְׁלֹשָׁה פְּתָחִים[47] הָיוּ לְכָל אֶחָד וְאֶחָד מִן הַתָּאִים: אֶחָד לַתָּא מִן הַיָּמִין, וְאֶחָד לַתָּא מִן הַשְּׂמֹאל, וְאֶחָד לַתָּא שֶׁעַל גַּבָּיו. וּבְקֶרֶן מִזְרָחִית־צְפוֹנִית בַּתָּא שֶׁבַּדְּיוֹטָא הָאֶמְצָעִית הָיוּ חֲמִשָּׁה פְּתָחִים: אֶחָד לַתָּא מִיָּמִין, וְאֶחָד לַתָּא שֶׁעַל גַּבָּיו, וְאֶחָד לַמִּסְבָּה, וְאֶחָד לַתָּא שֶׁיֵּשׁ בּוֹ הַפִּשְׁפָּשׁ[48], וְאֶחָד לַהֵיכָל.

47) מדות, שם. 48) ראה למעלה ה"ו.

יב. וּמִסְבָּה[49] הָיְתָה עוֹלָה מִקֶּרֶן מִזְרָחִית־צְפוֹנִית לְקֶרֶן צְפוֹנִית־מַעֲרָבִית, שֶׁבָּהּ הָיוּ עוֹלִין לְגַגּוֹת הַתָּאִים. הָיָה עוֹלֶה בַּמִּסְבָּה וּפָנָיו לְמַעֲרָב. הָלַךְ אֶת

1 כָּל פְּנֵי הַצָּפוֹן עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְמַעֲרָב. הִגִּיעַ
2 לְמַעֲרָב, הָפַךְ פָּנָיו לְדָרוֹם. הָלַךְ אֶת כָּל פְּנֵי הַמַּעֲרָב
3 עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְדָרוֹם. הִגִּיעַ לְדָרוֹם, הָפַךְ פָּנָיו
4 לְמִזְרָח, וְהָיָה מְהַלֵּךְ לְדָרוֹם עַד שֶׁהוּא מַגִּיעַ לְפִתְחָהּ
5 שֶׁל עֲלִיָּה, שֶׁפִּתְחָהּ שֶׁל עֲלִיָּה הָיָה פָּתוּחַ לְדָרוֹם.

49) בנין עשוי כמין עמוד חלול, עשוי כמו מעלות סביב, והעולה בו עולה דרך היקף, מדות שם מ"ה.

6 יג. וּבְפִתְחָהּ[50] שֶׁל עֲלִיָּה הָיוּ שְׁתֵּי כְּלוּנְסוֹת שֶׁל
7 אֶרֶז[51], שֶׁבָּהֶן עוֹלִין לְגַגָּהּ שֶׁל עֲלִיָּה. וְרָאשֵׁי
8 פִּסְפָּסִין[52] הָיוּ מַבְדִּילִין בָּעֲלִיָּה[53] בֵּין גַּג הַקֹּדֶשׁ לְגַג
9 קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים[54]. וְלוּלִין[55] הָיוּ פְּתוּחִין בָּעֲלִיָּה לְבֵית
10 קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים, שֶׁבָּהֶן מְשַׁלְשְׁלִין אֶת הָאֲמָנִין[56]
11 בְּתֵבוֹת[57], כְּדֵי שֶׁלֹּא יָזוּנוּ עֵינֵיהֶם[58] מִבֵּית קֹדֶשׁ־
12 הַקֳּדָשִׁים. וּפַעַם אַחַת בַּשָּׁנָה[59] מִפֶּסַח לְפֶסַח מְלַבְּנִין[60]
13 אֶת הַהֵיכָל.

50) שם, שם. 51) שהיו בהן מדריגות. 52) קורות, שהיו כרוחב פסת היד, ומשום כך נקראו פספסין (תויו"ט מדות פ"ב מ"ו). וראה להלן פ"ה ה"י. 53) עליית ההיכל. 54) אף־על־פי שהיו שתי פרוכות בין ההיכל לבין קודש הקדשים (פ"ז מהל' כלי המקדש הט"ז) – עשו גם הפספסין, מפני חומר קדושת עליית קודש הקדשים יותר מקודש הקדשים עצמו, שבקודש הקדשים כהן־גדול נכנס לו פעם אחת בשנה, ובעליית קודש הקדשים אין נכנסים שם אלא פעם אחת לשבע שנים, כמבואר להלן פ"ז הכ"ג ('תפארת ישראל' שם). 55) "לול הוא פתח קטן" (פירוש המשנה, שם). 56) כשהיו צריכים לתקן כותלי קודש הקדשים. 57) כתב הראבי"ה (הובא בתוי"ט שם) שהתיבות היו פרוצות לרוח אחד, במקום שהיה להם לתקן אצל החומה, ובשלש צדדין היו סתומות. ואצל החומה אין דרך להסתכל ימין ושמאל. 58) יזונו, לשון הנאה, כמזונות שמשביע עצמו ממראית נוי המלאכה ונהנה. ואף־על־פי ש"קול מראה וריח אין בהם מעילה" – איסור יש (פסחים כו.). 59) מדות פ"ג מ"ד. 60) בסיד.

יום ש"ק י"ט כסלו ה'תשפ"א

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) יבאר בו רבינו צורת בנין הבית, וכמה אורך הבנינים, וכמה לשכות היו.

14 א. הַר הַבַּיִת, וְהוּא הַר הַמּוֹרִיָּה[2], הָיָה חֲמֵשׁ־מֵאוֹת
15 אַמָּה עַל חֲמֵשׁ־מֵאוֹת אַמָּה[3], וְהָיָה מֵקֶף חוֹמָה.
16 וְכִפִּין עַל־גַּבֵּי כִּפִּין הָיוּ בְּנוּיוֹת מִתַּחְתָּיו, מִפְּנֵי אֹהֶל
17 הַטֻּמְאָה[4]. וְכֻלּוֹ הָיָה מְקֹרֶה[5] סְטָו לִפְנִים מִסְּטָו[6].

~ נקודות משיחות קודש ~

ההוראה מתחילת פרק ה', "הר הבית והוא הר המוריה" שדוגמתו צריכה להיות בנוגע לבית המקדש הפרטי של כל אחד מישראל, שענייני הקדושה תופסים אצלו את המקום הגבוה והחשוב בחייו. בנוסף, גם ההליכה בדרכי התורה צריכה להיות בצורת הר, שלא רק שאינו מתבייש ח"ו ביהדותו אלא שהנהגתו היא מתוך "גאון יעקב" באופן של הגבהה ורוממות.

ההוראה מתחילת פרק ו', ש"המקדש כולו לא היה אלא במעלה ההר", כך גם עבודתו של יהודי בביהמ"ק הפרטי צריכה להיות באופן שאינו עומד במקומו אלא עולה במעלות מדרגה לדרגה בעילוי אחר עילוי.

וההוראה מפרק ז', "מצות־עשה לירא מן המקדש כו'", ובעבודתו של יהודי הכוונה לא להפחית בערכה של אף פעולה ומצוה, ולמלא את תפקידו ושליחותו תוך הקפדה מוחלטת על כל הפרטים ופרטי הפרטים.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן יב)

2) כמפורש בדברי הימים־ב ג, א. 3) מדות פרק ב משנה א. שנאמר (שמות כז, יח) "אורך החצר מאה באמה ורוחב חמישים בחמישים", ומייתור המלה "בחמישים" למדו שצריך לעשות חמישים פעמים מאה על חמישים, שהן מאתיים וחמישים אלף אמה, והיינו חמש מאות על חמש מאות אמה. 4) כלומר, חששו שמא יש קבר מתחתיו ועשו חלל זה בכדי להפסיק שהטומאה לא תעלה למעלה. והנה עצם הדבר שהיה חלול למטה מפורש במשנה (פרה פרק ג משנה ג) "הר הבית והעזרות תחתם חלול מפני קבר התהום". אבל מה שכתב "כיפין על גבי כיפין", אינו מפורש שם. ולמדו רבינו ממה ששנינו (שם משנה ו) גבי כבש שעשו מהר הבית להר המשחה, ששם היו כיפין על גבי כיפין. 5) ומה שכתב שכולו היה מקורה, לאו דווקא הוא, שהרי המזבח החיצוני היה גלוי, כמפורש באבות פרק ה משנה ה. 6) פסחים יג: "אצטבא סביב סביב מקפת, ובתוך אותו היקף עוד אחר".

18 ב. וַחֲמִשָּׁה שְׁעָרִים הָיוּ לוֹ: אֶחָד מִן הַמַּעֲרָב, וְאֶחָד
19 מִן הַמִּזְרָח, וְאֶחָד מִן הַצָּפוֹן, וּשְׁנַיִם מִן הַדָּרוֹם. רֹחַב
20 כָּל שַׁעַר עֶשֶׂר אַמּוֹת, וְגָבְהוֹ עֶשְׂרִים. וְיֵשׁ לָהֶם
21 דְּלָתוֹת.

22 ג. לִפְנִים מִמֶּנּוּ[7] סוֹרֵג[8] מַקִּיף סָבִיב, גָּבְהוֹ עֲשָׂרָה
23 טְפָחִים[9]. וּלְפָנִים מִן הַסּוֹרֵג הַחֵיל[10], [גָּבְהוֹ] עֶשֶׂר
24 אַמּוֹת[11]. וְעָלָיו הוּא אוֹמֵר בַּקִּינוֹת: "רַיְאַבֶּל חֵל
25 וְחוֹמָה" - זוֹ חוֹמַת הָעֲזָרָה.

7) מהר הבית. 8) מחיצה עשוייה נקבים נקבים כמיטה מסורגת בחבלים. 9) כתב הכסף משנה בשם הרא"ש שהסורג נעשה לטלטל בשבת ולזה היה גבוה עשרה טפחים כדין כל מחיצה, שהיקף הר הבית "הוקף ולבסוף פתח", ואינו מועיל בקרפף שהוא יותר מבית סאתיים (=מאה אמה על חמישים אמה), להתירו בטלטול (עירובין כד.) וכאן בחומת הר הבית בנו מתחילה את חומת הר הבית ואחר כך בנו פתחו בפנים, ולכן בנו אחר כך את הסורג. ואף שאין זה אלא מדרבנן, שהרי מן התורה כל מה שהוא מוקף ארבע מחיצות הוא רשות היחיד, ובמקדש לא גזרו על שבות -

לא על כל השבותים אמרו כן. 10) "חיל הוא חומה שסובבת כל העזרה מבית לחומת הר הבית". 11) במשנה שם: "החיל עשר אמות" ופירש הרע"ב שם: "מקום פנוי עשר אמות והוא נקרא חיל" ולפי זה לא היה שום גובה. אבל רבינו כתב בפירוש המשנה שחיל הוא חומה ולפי זה יפה היא הנוסחא כאן "גובהו".

1 **ד. לִפְנִים מִן הַחֵיל הָעֲזָרָה[12]. וְכָל הָעֲזָרָה[13] הָיְתָה**
2 **אֹרֶךְ קפ"ז עַל רֹחַב קל"ה. וְשִׁבְעָה שְׁעָרִים הָיוּ לָהּ:**
3 **שְׁלֹשָׁה מִן הַצָּפוֹן הַסְּמוּכִין לְמַעֲרָב. וּשְׁלֹשָׁה מִן**
4 **הַדָּרוֹם סְמוּכִין לְמַעֲרָב. וְאֶחָד בְּמִזְרָח, מְכֻוָּן כְּנֶגֶד**
5 **בֵּית קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים בָּאֶמְצַע[14].**

12) היא עזרת ישראל. [ודילג על עזרת נשים, שהייתה לפני עזרת ישראל, מפני שחומת עזרת ישראל הייתה מקיפה מסביב, ואילו עזרת נשים לא הייתה אלא במערב]. 13) "הוא מתחילת עזרת ישראל ולמעלה עד עשתי עשרה אמה אחורי ההיכל - ומקום זה הוא שחייבין על זדונו כרת ועל שגגתו חטאת והוא הנקרא מקדש מוחלט". 14) ברכות נד. במשנה: "שער המזרח שהוא מכוון כנגד בית קדשי הקדשים".

6 **ה. כָּל שַׁעַר מֵהֶן הָיָה רָחְבּוֹ עֶשֶׂר אַמּוֹת וְגָבְהוֹ**
7 **עֶשְׂרִים אַמָּה. וְהָיוּ לוֹ דְּלָתוֹת מְחֻפּוֹת[15] זָהָב, חוּץ**
8 **מִשַּׁעַר מִזְרָחִי, שֶׁהָיָה מְצֻפֶּה נְחֹשֶׁת דּוּמָה לְזָהָב[16].**
9 **וְשַׁעַר זֶה הוּא הַנִּקְרָא שַׁעַר הָעֶלְיוֹן[17], וְהוּא שַׁעַר**
10 **נִיקָנוֹר[18].**

15) מצופות. 16) לפיכך לא הוצרכו לצפותו זהב. 17) סוכה נא: במשנה. "ולמה נקרא שער העליון לפי שהוא למעלה מעזרת נשים". 18) מדות פרק א משנה ד. ונקרא כן על שם איש חסיד שהעמיד הדלתות ושמו ניקנור, ונעשו לו נסים בדלתותיו כמסופר ביומא לח. ויש שכתבו שנקרא כן על שם גוי ששמו ניקנור שהיה שר צבא ביוון, ובא להילחם בישראל והרגוהו, וכרתו את ראשו וזרועו ותלו אותם על שער משערי בית המקדש.

11 **ו. הָעֲזָרָה לֹא הָיְתָה מְכֻוֶּנֶת בְּאֶמְצַע הַר הַבַּיִת, אֶלָּא**
12 **רְחוֹקָה מִדְּרוֹם הַר הַבַּיִת יָתֵר מִכָּל הָרוּחוֹת[19],**
13 **וּקְרוֹבָה לְמַעֲרָב יָתֵר מִכָּל הָרוּחוֹת. וּבֵינָהּ וּבֵין הַצָּפוֹן**
14 **יָתֵר מִמַּה שֶּׁבֵּינָהּ וּבֵין הַמַּעֲרָב, וּבֵינָהּ וּבֵין הַמִּזְרָח**
15 **יָתֵר מִמַּה שֶּׁבֵּינָהּ וּבֵין הַצָּפוֹן.**

19) כי כל רוחב העזרה, מצפון לדרום, הוא מאה ושלושים וחמש אמה, נמצא שהנותר מהר הבית משתי רוחות אלו הוא שלוש מאות ושישים וחמש אמה, כי כל הר הבית היה חמש מאות אמה על חמש מאות אמה. נמצא שהנותר מהר הבית בשתי רוחות אלו הוא שלוש מאות ושלוש עשרה אמה, אם כן היא "רחוקה מדרום הר הבית יתר מכל הרוחות", כי המרחק מדרום הר הבית הוא מאתיים וחמישים אמה, "וקרובה למערב יתר מכל הרוחות", כי המרחק בינה למערב הוא מאה אמה "ובינה ובין הצפון יתר ממה שבינה ובין המערב" כי בינה לצפון הוא מאה וחמש עשרה אמה "ובינה ובין המזרח יתר ממה שבינה ובין הצפון" כי בינה למזרח הוא מאתיים ושלוש עשרה אמה.

16 **ז. וְלִפְנֵי הָעֲזָרָה בְּמִזְרָח הָיְתָה עֲזָרַת־הַנָּשִׁים. וְהִיא**
17 **הָיְתָה אֹרֶךְ[20] מֵאָה אַמָּה וְל"ה עַל רֹחַב[21] קל"ה.**
18 **וְאַרְבַּע לְשָׁכוֹת הָיוּ בְּאַרְבַּע מִקְצוֹעוֹתֶיהָ[22] שֶׁל**
19 **אַרְבָּעִים אַמָּה[23], וְלֹא הָיוּ מְקֹרוֹת[24], וְכֵן עֲתִידִין**
20 **לִהְיוֹת[25].**

20) ממזרח למערב. 21) מצפון לדרום. וזהו ביחס לעזרת ישראל, שהייתה ארוכה וצרה: ארוכה ממזרח למערב ורחבה מצפון לדרום, אבל עזרת נשים עצמה הייתה מרובעת. 22) בארבע פינותיה מבפנים. 23) כלומר, ארבעים על ארבעים. 24) בתקרה. 25) בבניין השלישי שייבנה במהרה בימינו.

21 **ח. וּמַה הֵם מְשַׁמְּשׁוֹת? דְּרוֹמִית־מִזְרָחִית - לִשְׁכַּת**
22 **הַנְּזִירִים, שֶׁשָּׁם מְבַשְּׁלִין אֶת שַׁלְמֵיהֶם וּמְגַלְּחִין אֶת**
23 **שְׂעָרָם; מִזְרָחִית־צָפוֹנִית - לִשְׁכַּת דִּיר - הָעֵצִים,**
24 **שֶׁשָּׁם כֹּהֲנִים בַּעֲלֵי־מוּמִין[26] מְתַלְּעִים בָּעֵצִים[27], שֶׁכָּל**
25 **עֵץ שֶׁנִּמְצָא בּוֹ תּוֹלַעַת פָּסוּל[28]; צָפוֹנִית־מַעֲרָבִית -**
26 **לִשְׁכַּת הַמְּצֹרָעִים[29]; מַעֲרָבִית־דְּרוֹמִית - בָּהּ הָיוּ**
27 **נוֹתְנִין יַיִן וָשֶׁמֶן, וְהִיא הָיְתָה נִקְרָאָה "לִשְׁכַּת בֵּית**
28 **שַׁמְנַיָּא"[30].**

26) שאינם ראויים לעבודה. 27) "מסירים העצים שנמצא בהם תולעת, כמו שאמר (שביעית פרק ב משנה ג), מסקלין על הרמת האבנים שהושלכו בדרך". 28) למערכה "שמצוה להיות כל קרבן תמים ונבחר שנאמר תמימים יהיו לכם" "וכן עצי המערכה לא יהיו אלא נבחרים ולא יהיה בהם תולעת וכל עץ שהתליע כשהוא לח פסול למזבח, התליע יבש גורר את המקום שהתליע". 29) שאחר שטבל בשביעי והעריב שמשו, רשאי הוא להיכנס לעזרת נשים, אבל אסור הוא להיכנס לעזרת ישראל, עד שיביא קרבנותיו ביום שמיני שלו וכשצריך להכניס בהונותיו לעזרת ישראל למתן דם ושמן ביום שמיני, טובל הוא בלשכה זו וממתין שם עד שיכניס בהונותיו. 30) מדות שם. ואף שגם יין היה שם, לא נקראת על שם היין, מפני שהנסכים אינם מעכבים את הזבח, אלא על שם השמן שהוא מעכב את הקרבן.

29 **ט. עֲזָרַת־הַנָּשִׁים הָיְתָה מֻקֶּפֶת גְּזוּזְטְרָא, כְּדֵי שֶׁיִּהְיוּ**
30 **הַנָּשִׁים רוֹאוֹת מִלְּמַעְלָן[31] וְהָאֲנָשִׁים מִלְּמַטָּן, כְּדֵי**
31 **שֶׁלֹּא יִהְיוּ מְעֻרְבָּבִין[32]. וּבֵית גָּדוֹל הָיָה בְּצַד הָעֲזָרָה**
32 **בִּצְפוֹנָהּ מִבַּחוּץ, בֵּין הָעֲזָרָה וְהַחֵיל, וְהָיָה בָּנוּי**
33 **כִּפָּה[33] וּמֻקָּף רְבָדִין[34] שֶׁל אֶבֶן, וְהוּא הָיָה נִקְרָא**
34 **"בֵּית־הַמּוֹקֵד"[35]. וּשְׁנֵי פְּתָחִים הָיוּ לוֹ: אֶחָד פָּתוּחַ**
35 **לָעֲזָרָה, וְאֶחָד פָּתוּחַ לַחֵיל.**

31) כשיושבות על הגזוזטרא. 32) בשעת שמחת בית השואבה שעשו בעזרת נשים בחג הסוכות. 33) גג עגול. 34) איצטבאות. 35) [בפירוש המשנה (שבת סוף פרק א) כתב רבינו כי שם הייתה מדורת אש תמיד לקיום האש שעל

המזבח. אבל בפירושו לתלמוד שם חזר בו, ופירש כי שם היו הכהנים מתחממים].

1 **י. וְאַרְבַּע לְשָׁכוֹת הָיוּ בוֹ[36]: שְׁתַּיִם קֹדֶשׁ וּשְׁתַּיִם**
2 **חֹל[37]. וְרָאשֵׁי פִסְפָּסִין[38] מַבְדִּילִין בֵּין הַקֹּדֶשׁ וְהַחֹל.**
3 **וּמֶה הָיוּ מְשַׁמְּשׁוֹת? מַעֲרָבִית־דְּרוֹמִית - לִשְׁכַּת**
4 **הַטְּלָאִים[39]; וּדְרוֹמִית־מִזְרָחִית - לִשְׁכַּת עוֹשֵׂי לֶחֶם**
5 **הַפָּנִים[40]; מִזְרָחִית־צָפוֹנִית - בָּהּ גָּנְזוּ בֵּית חַשְׁמוֹנַי**
6 **אַבְנֵי מִזְבֵּחַ שֶׁשִּׁקְּצוּם מַלְכֵי יָוָן[41]; צָפוֹנִית־מַעֲרָבִית**
7 **- בָּהּ יוֹרְדִין לְבֵית הַטְּבִילָה[42].**

36) בבית המוקד. 37) שבית־המוקד בנוי מקצתו בתוך העזרה המקודשת ומקצתו בנוי בחול. ונראה שהחלק הצפוני היה חול, והחלק הדרומי, הסמוך לעזרה, היה קודש. 38) חתיכות עצים מבדילין לסימן במקום המפסיק בין קודש לחול, כדי שלא ינהגו בקודש מנהג חול. 39) שהיו טלאים מבוקרים לתמידין "ואין פחותין משישה טלאים המבוקרין בלשכת הטלאים שבמקדש". ולשכה זו הייתה בקודש. 40) בלשכה זו היו עושים לחם הפנים וגם לשכה זו הייתה בקודש, שהרי "אפייתם בפנים בעזרה". 41) כשכבשו היוונים את ארץ ישראל בימי אנטיוכוס, הקריבו עליו לעבודה זרה, וכשנצחום החשמונאים גנזו אבני אותו מזבח בלשכה הזאת. ולשכה זו הייתה בחול. 42) כהן שראה קרי יורד דרך לשכה זו במחילה (=תעלה שתחת הבית) לבית הטבילה ששם יש מקווה לטבול בו. ואף לשכה זו הייתה בחול.

8 **יא. הַיּוֹרֵד לְבֵית הַטְּבִילָה מִלְּשָׁכָה זוֹ הָיָה הוֹלֵךְ**
9 **בַּמְּסִבָּה[43] הַהוֹלֶכֶת תַּחַת הַמִּקְדָּשׁ כֻּלּוֹ, וְהַנֵּרוֹת**
10 **דּוֹלְקוֹת מִכָּאן וּמִכָּאן עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְבֵית הַטְּבִילָה.**
11 **וּמְדוּרָה הָיְתָה שָׁם[44], וּבֵית־הַכִּסֵּא שֶׁל כָּבוֹד[45]. וְזֶהוּ**
12 **כְּבוֹדוֹ[46]: מְצָאוֹ נָעוּל בְּיָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ שָׁם אָדָם.**

43) במערה. ומפני שהיה בעל קרי, לא היה מהלך דרך העזרה, אלא "הולך במסיבה שתחת הקרקע, שהמחילות הפתוחות להר הבית לא נתקדשו". 44) בלשכה שהייתה בצפונית מערבית שבה יורדים לבית הטבילה, והיא לשכת בית המוקד הנזכרת בתמיד פרק ג משנה ג. 45) תמיד פרק א משנה א. וכתב הראב"ד בפירושו שם, שהיה צריך לבית הכסא שם כדי שיטיל שם מים לפני הטבילה, כדתנן "בעל קרי שטבל ולא הטיל את המים כשיטיל את המים טמא". 46) שלא נכנס בו אדם מעולם כל זמן שהיה חברו שם.

13 **יב. אֹרֶךְ הָעֲזָרָה מִן הַמִּזְרָח לַמַּעֲרָב מֵאָה וּשְׁמוֹנִים**
14 **וָשֶׁבַע[47], וְזֶהוּ חֶשְׁבּוֹנָן: מִכֹּתֶל מַעֲרָבִי שֶׁל עֲזָרָה[48] עַד**
15 **כֹּתֶל הַהֵיכָל - אַחַת־עֶשְׂרֵה אַמָּה. וְאֹרֶךְ הַהֵיכָל כֻּלּוֹ[49]**
16 **- מֵאָה אַמָּה[50]. בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ - שְׁתַּיִם**
17 **וְעֶשְׂרִים. הַמִּזְבֵּחַ - שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים. מְקוֹם דְּרִיסַת**
18 **רַגְלֵי הַכֹּהֲנִים, וְהוּא הַנִּקְרָא עֲזָרַת כֹּהֲנִים - אַחַת־**
19 **עֶשְׂרֵה אַמָּה. מְקוֹם דְּרִיסַת רַגְלֵי יִשְׂרָאֵל, וְהוּא**
20 **הַנִּקְרָא עֲזָרַת יִשְׂרָאֵל - אַחַת־עֶשְׂרֵה אַמָּה.**

47) היינו מהתחלת עזרת ישראל במזרח עד סוף אחת עשרה אמה שמאחורי קודש הקדשים במערב. 48) הוא הכותל שמאחורי קודש הקדשים. 49) היינו קודש הקדשים, ההיכל והאולם. 50) עם עובי הכתלים שבאמצע.

21 **יג. וְרֹחַב הָעֲזָרָה מִן הַצָּפוֹן לַדָּרוֹם מֵאָה וּשְׁלֹשִׁים**
22 **וְחָמֵשׁ, וְזֶהוּ חֶשְׁבּוֹנָן: מִכֹּתֶל צְפוֹנִי[51] עַד בֵּית**
23 **הַמִּטְבָּחַיִם - שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת. בֵּית הַמִּטְבָּחַיִם[52] -**
24 **שְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה אַמּוֹת וּמֶחֱצָה, וְשָׁם תּוֹלִין וּמַפְשִׁיטִין**
25 **אֶת הַקֳּדָשִׁים בְּצִדּוֹ[53].**

51) שם משנה ב: "מן הננסין (הם העמודים הקטנים שבבית המטבחיים - שם פרק ג משנה ה) לכותל העזרה (=הצפוני) שמונה אמות". 52) הם הננסין הנ"ל. 53) [ברור שמלה זו שייכת להלכה הבאה: "בצידו מקום השלחנות וכו'"].

26 **יד. מְקוֹם[54] הַשֻּׁלְחָנוֹת - שְׁמוֹנֶה אַמּוֹת, וּבוֹ שֻׁלְחָנוֹת**
27 **שֶׁל שַׁיִשׁ[55], שֶׁמַּנִּיחִין עֲלֵיהֶן הַנְּתָחִים[56] וּמְדִיחִין[57] אֶת**
28 **הַבָּשָׂר[58] לְבַשְּׁלוֹ[59]. וּשְׁמֹנֶה שֻׁלְחָנוֹת הָיוּ. וּבְצַד מְקוֹם**
29 **הַשֻּׁלְחָנוֹת מְקוֹם הַטַּבָּעוֹת[60] - אַרְבַּע וְעֶשְׂרִים אַמָּה,**
30 **וְשָׁם שׁוֹחֲטִין אֶת הַקֳּדָשִׁים[61].**

54) במשנה שם: מן הטבעות לשולחנות ארבע (=אמות), מן השולחנות לננסין ארבע" ומפרש רבינו: מן הטבעות לחצי השולחנות - ארבע אמות, ומן חצי השלחנות לננסין - ארבע אמות, ואם כן מידת השולחנות שמונה אמות. 55) ולא עשאום של זהב, כדי שלא יחמם הבשר ויתקלקל. 56) של קדשי קדשים הנאכלים לכהנים בעזרה. 57) מקור הדחה זו בחולין קיג. וראה בפרק ו מהלכות מאכלות אסורות הלכה י לעניין בשר חולין, שאינו יוצא מידי דמו אלא בהדחה ומליחה, והוא הדין לבשר קדשים. 58) [במשנה (תמיד פרק ד משנה ב ושקלים פרק ו משנה ב) מפורש שעל השולחנות הללו היו מדיחים את הקרביים, וכן כתב רבינו בפרק ו מהלכות מעשה הקרבנות הלכה ו. ומה שכתב להלן הלכה יז שבלשכת המדיחין היו מדיחין את הקרביים, ומקורו ממדות פרק ה משנה ג - שם המדובר בכרס, שעליו מפורש בתמיד שם ובהלכות מעשה הקרבנות שם שמדיחים אותו בלשכת המדיחין ולא על השולחנות של שיש שבעזרה, לפי שזבלו רב. אבל מה שכתב רבינו כאן "ומדיחים את הבשר" - אין לו מקור במשנה שעשו כן על השולחנות הנ"ל. ונראה שלמד כן רבינו מהדחת קרביים שהיא בעזרה. ועוד, קל וחומר הוא: אם הקרביים שיש בהם זבל - מודחים בעזרה, כל שכן בשר, שאין בו זבל אלא דם, שוודאי מודח בעזרה]. 59) שדווקא לבשלו צריך הוא הדחה, אבל לצלי אינו צריך הדחה. 60) טבעות היו "קבועות בקרקע לאסור בהם רגלי הבהמה בשעת שחיטה". 61) כלומר, קדשי קדשים ששחיטתם בצפון, אבל קדשים קלים שחיטתם בכל מקום בעזרה.

31 **טו. וּבֵין מְקוֹם הַטַּבָּעוֹת וְהַמִּזְבֵּחַ - שְׁמֹנֶה אַמּוֹת.**
32 **וְהַמִּזְבֵּחַ - שְׁתַּיִם וּשְׁלֹשִׁים. וְהַכֶּבֶשׁ - שְׁלֹשִׁים[62]. וּבֵין**
33 **הַכֶּבֶשׁ וּלְכֹתֶל דְּרוֹמִי - שְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה אַמָּה וּמֶחֱצָה.**
34 **מִכֹּתֶל צְפוֹנִי שֶׁל עֲזָרָה עַד כֹּתֶל הַמִּזְבֵּחַ שֶׁהוּא רֹחַב**

- שִׁשִּׁים וּמֵחֶצָה[63]. וּכְנֶגְדּוֹ מִכֹּתֶל הָאוּלָם עַד כֹּתֶל מִזְרָחִי שֶׁל עֲזָרָה שֶׁהוּא אֹרֶךְ - שֵׁשׁ וְשִׁבְעִים[64].

62) הכבש היה ארכו שלושים ושתיים אמה, אבל לא היה אוכל בעזרה אלא שלושים אמה, לפי שהיה פורח אמה על יסוד ואמה על סובב. 63) שהרי כל הרוחב מאה ושלושים וחמש, צא מהן שישים ושתיים אמה של מזבח וכבש, ושתים עשרה וחצי מה שבין כבש לכותל דרומי, הרי ששים ומחצה. 64) הא כיצד? עשרים ושתיים אמה מה שבין האולם למזבח (למעלה הלכה יב), שלושים ושתיים המזבח, אחת עשרה עזרת כהנים ואחת עשרה עזרת ישראל, הרי שבעים ושש.

טז. כָּל הַמְּרֻבָּע הַזֶּה הוּא הַנִּקְרָא צָפוֹן, הוּא הַמָּקוֹם שֶׁשּׁוֹחֲטִין בּוֹ קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים.

יז. שְׁמוֹנֶה[65] לְשָׁכוֹת הָיוּ בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל: שָׁלֹשׁ בַּצָּפוֹן, וְשָׁלֹשׁ בַּדָּרוֹם. שֶׁבַּדָּרוֹם: לִשְׁכַּת הַמֶּלַח, לִשְׁכַּת הַפַּרְוָה, לִשְׁכַּת הַמִּדִּיחִין. לִשְׁכַּת הַמֶּלַח - שָׁם נוֹתְנִין מֶלַח לַקָּרְבָּן; לִשְׁכַּת הַפַּרְוָה[66] - שָׁם מוֹלְחִין עוֹרוֹת הַקֳּדָשִׁים[67], וְעַל גַּבָּהּ הָיְתָה בֵּית טְבִילָה לְכֹהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים; לִשְׁכַּת הַמִּדִּיחִין - שָׁם הָיוּ מִדִּיחִין קִרְבֵּי הַקֳּדָשִׁים[68], וּמִשָּׁם מְסִבָּה[69] עוֹלָה לְגַג בֵּית־הַפַּרְוָה. וְהַשָּׁלֹשׁ שֶׁבַּצָּפוֹן: לִשְׁכַּת הַגָּזִית[70], לִשְׁכַּת הַגֵּלָה, לִשְׁכַּת הָעֵץ. לִשְׁכַּת הַגָּזִית - שֶׁבָּהּ סַנְהֶדְרֵי גְדוֹלָה יוֹשֶׁבֶת[71]. וְחֶצְיָהּ הָיָה קֹדֶשׁ, וְחֶצְיָהּ הָיָה חֹל. וְלָהּ שְׁנֵי פְתָחִים: אֶחָד לַקֹּדֶשׁ וְאֶחָד לַחֹל. וּבַחֶצִי שֶׁל חֹל הָיוּ הַסַּנְהֶדְרִין יוֹשְׁבִין[72]. לִשְׁכַּת הַגֵּלָה - שָׁם הָיְתָה בּוֹר שֶׁמְּמַלְּאִין מִמֶּנּוּ בְּגֵלָה[73], וּמִשָּׁם מְסַפְּקִין מַיִם לְכָל הָעֲזָרָה. וְלִשְׁכַּת הָעֵץ[74] הָיְתָה אֲחוֹרֵי שְׁתֵּיהֶן, וְהִיא הָיְתָה לִשְׁכַּת כֹּהֵן גָּדוֹל, וְהִיא הַנִּקְרֵאת לִשְׁכַּת פַּרְהֶדְרִין. וְגַג שְׁלָשְׁתָּן שָׁוֶה. וּשְׁתֵּי לְשָׁכוֹת אֲחֵרוֹת הָיוּ שָׁם בְּעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל: אַחַת מִימִין שַׁעַר מִזְרָחִי, וְהוּא לִשְׁכַּת פִּינְחָס[75] הַמַּלְבִּישׁ[76]; וְאַחַת מִשְּׂמֹאלוֹ, וְהוּא לִשְׁכַּת עוֹשֵׂה חֲבִתִּין[77].

65) במדות פרק ה משנה ג נמנו רק שש לשכות, ושם פרק א משנה ד נמנו שתיים נוספות: לשכת פנחס המלביש ולשכת עושי חביתין. 66) "פרוה שם איש אמגושי (מכשף) שחתר בקיר העזרה בלשכה זו כדי לראות העבודה ונהרג, על כן נקראת הלשכה על שמו". 67) בפרק ה' מהלכות איסורי מזבח הלכה יג כתב רבינו ש"בלשכת המלח היו מולחין עורות הקדשים". והנראה שרבינו סובר שהמלח היה מוצנע בלשכת המלח, אבל מליחת העורות הייתה בלשכת הפרוה, והיו נוטלין המלח מלשכת המלח. 68) היינו הכרס. 69) כמין כבש בלי מעלות ומפני שהולכת בעיגול נקראת מסיבה. 70) נקראת כן מפני שהייתה עשוייה מאבני גזית מרובעות לכבודם של סנהדרין. 71) "ועיקר מעשיהם - שהיו יושבין ודנין את הכהונה ובודקין הכהנים ביוחסין ובמומין". 72) שבחצי של קודש אסור לישב, שאין ישיבה בעזרה אלא למלכי בית דוד בלבד. 73) ספל כמו "וגולה על ראשה" הנזכר בזכריה. 74) אף ש"אין בונים בו עץ בולט כלל", היינו קבוע בבניין, אבל בלא בניין מותר. וייתכן עוד שלא נקראת של עץ אלא מפני שהניחו בה עצים. 75) לא מפורש במשנה שזו הייתה בימין, אלא למד כן רבינו ממה שנאמר "אחת מימינו ואחת משמאלו, אחת לשכת פינחס המלביש ואחת לשכת עושי חביתין", ומסתבר שהתנא מדבר על ראשון־ראשון ועל אחרון־אחרון. 76) שהיה "הממונה על מעשי בגדי כהונה עוסק בהכנת בגדי כהנים הדיוטים ובגדי כהן גדול ובאריגתן ומתחת ידו נעשה הכל". 77) כהן גדול היה מקריב בכל יום מנחה, מחציתה בבקר ומחציתה בערב, ומפני שהייתה עשוייה במחבת כמו שנאמר "על מחבת בשמן תעשה" קרוייה חביתין.

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) יתבאר בו כי המקדש לא היה במישור, וכמה גובה קרקע ההיכל יותר ממקומות אחרים שם.

א. הַמִּקְדָּשׁ כֻּלּוֹ לֹא הָיָה בְּמִישׁוֹר, אֶלָּא בְּמַעֲלֵה הָהָר. כְּשֶׁאָדָם נִכְנָס מִשַּׁעַר מִזְרָחִי שֶׁל הַר הַבַּיִת, מְהַלֵּךְ עַד סוֹף הַחֵיל בְּשָׁוֶה, וְעוֹלֶה מִן הַחֵיל לְעֶזְרַת־הַנָּשִׁים בִּשְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה מַעֲלוֹת. רוּם[2] כָּל מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ[3] חֲצִי אַמָּה.

~ נקודות משיחות קודש ~

"המקדש כולו לא היה במישור אלא במעלה ההר כו'".

וממשיך לפרט את העליות מהחיל לעזרת הנשים, וממנה לעזרת ישראל, ומשם אל האולם והמזבח. ולכאורה, לשם מה הקדים שהמקדש היה במעלה ההר, והלא זה מובן מהפירוט הנ"ל שהבא למקדש עולה מעזרת נשים לעזרת ישראל וכו'.

ואין לומר שכוונת הרמב"ם ב"מעלה ההר" לומר שהוא בדווקא, ובית המקדש במעלה ההר היא לעיכובא, כי צריך ביאור מהיכן המקור לכך, ובפרט שהרי "הדברים שהם עיקר בבית... קודש וקודש הקדשים...אולם ועזרה הם בדוגמת המשכן, והמשכן היה במישור דווקא ולא במעלה ההר.

לכן צריך לומר, שאין בכוונתו לפסוק הלכה, שהמקדש צריך להיות במעלה ההר, אלא שכך היא המציאות בפועל. ומה שפתח בהקדמה זו, יש לומר בפשטות, שמדבר בתחילה בכללות הענין ואח"כ הפרטים שבו כדי להקל על הלומד, כמו שבריבוי מקומות מקדים את המספר הכללי - לתועלת הזכרון.

ובפנימיות העניינים, ישנה הוראה בקשר למקדש הפרטי, שהכניסה צריכה להיות באופן שמעלה ומרומם את עצמו ואת חלקו בעולם, עד שהעולם כולו נהיה דירה לו יתברך. ואף שאינו דין לעיכובא, מכל־מקום כך היא המציאות שהמקדש היה במעלה ההר, והנכנס בו מהלך כו' ועולה כו'. וההסברה בזה: מלשון הרמב"ם משמע שסדר ביאת

המקדש היא באופן של עליה אחר עליה, וכך הוא גם בסדר העבודה הרוחנית שיהיה באופן של מהלך ועולה, מהלך ועולה. וגם לאחר ההגעה למקום הכי גבוה, הרי זה רק בנוגע למצב בהווה, ובוודאי שלגבי העילוי שיבוא בעתיד נחשבת דרגתו עכשיו לחסרון, ולכן זקוק תחילה לשלימות בבניית ותיקון המקדש וכליו (בדרגה נעלית יותר) ואח"כ תהיה ביאת המקדש בשלימות הדרושה בעילוי אחר עילוי עד אין סוף.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן טו)

2) גובה. מדות פ"ב משנה ג. 3) משך רוחב המעלה, דהיינו מקום דריסת הרגל חצי אמה, וארכה בכל רוחב ההר לצפון ולדרום (רש"י יומא טז.), ולשון שלחה כדתניא (בבא קמא ב:) ושלח (את בעירה – שמות כב, ד) זה הרגל, וכן הוא אומר (ישעיה לב, כ) משלחי הרגל (תויו"ט מדות שם).

1 **ב. וּמְהַלֵּךְ[4] כָּל עֶזְרַת־הַנָּשִׁים בְּשָׁוֶה, וְעוֹלֶה מִמֶּנָּה**
2 **לְעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל, שֶׁהוּא תְּחִלַּת הָעֲזָרָה בַּחֲמֵשׁ־עֶשְׂרֵה**
3 **מַעֲלוֹת. רוּם כָּל מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ חֲצִי**
4 **אַמָּה.**

4) מדות שם משנה ה.

5 **ג. וּמְהַלֵּךְ[5] כָּל עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל בְּשָׁוֶה, וְעוֹלֶה מִמֶּנּוּ**
6 **לְעֶזְרַת הַכֹּהֲנִים בְּמַעֲלָה גְּבוֹהָה אַמָּה. וְעָלֶיהָ דּוּכָן[6],**
7 **יֵשׁ בּוֹ שָׁלֹשׁ מַעֲלוֹת. רוּם כָּל מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה,**
8 **וְשִׁלְחָהּ חֲצִי אַמָּה. נִמְצֵאת עֶזְרַת־הַכֹּהֲנִים גְּבוֹהָה עַל**
9 **שֶׁל יִשְׂרָאֵל שְׁתֵּי אַמּוֹת וּמֶחֱצָה.**

5) שם משנה ו. 6) אצטבא. ועליו היו הלוים עומדים בשעה שאומרים שירה (להלן הלכה ו).

10 **ד. וּמְהַלֵּךְ[7] כָּל עֶזְרַת־הַכֹּהֲנִים וְהַמִּזְבֵּחַ וּבֵין הָאוּלָם**
11 **וְלַמִּזְבֵּחַ בְּשָׁוֶה. וְעוֹלֶה מִשָּׁם לָאוּלָם בִּשְׁתַּיִם־עֶשְׂרֵה**
12 **מַעֲלוֹת. רוּם כָּל מַעֲלָה חֲצִי אַמָּה, וְשִׁלְחָהּ חֲצִי**
13 **אַמָּה[8]. וְהָאוּלָם וְהַהֵיכָל כֻּלּוֹ בְּשָׁוֶה.**

7) מדות פ"ג משנה ו. 8) במשנה שם: "ושלחה אמה", אבל בספרים אחרים כלשון רבינו (עיין שינויי נוסחאות שם. וכן הוא ביומא טז. ועיין כסף־משנה).

14 **ה. נִמְצָא גֹּבַהּ קַרְקַע הַהֵיכָל עַל קַרְקַע שַׁעַר הַמִּזְרָח**
15 **שֶׁל הַר הַבַּיִת שְׁתַּיִם וְעֶשְׂרִים אַמּוֹת[9]. וְגֹבַהּ שַׁעַר הַר**
16 **הַבַּיִת עֶשְׂרִים אַמָּה[10]. לְפִיכָךְ הָעוֹמֵד כְּנֶגֶד שַׁעַר**
17 **הַמִּזְרָח אֵינוֹ רוֹאֶה פֶּתַח הַהֵיכָל[11]. וּמִפְּנֵי זֶה[12] עָשׂוּ**
18 **כֹּתֶל שֶׁעַל־גַּבֵּי שַׁעַר זֶה נָמוּךְ, כְּדֵי שֶׁיְּהֵא כֹּהֵן הָעוֹמֵד**
19 **בְּהַר הַמִּשְׁחָה[13] רוֹאֶה[14] פֶּתַח הַהֵיכָל[15] בְּשָׁעָה שֶׁמַּזֶּה**
20 **מִדַּם הַפָּרָה[16] נֹכַח הַהֵיכָל[17].**

9) הא כיצד? עזרת נשים גבוהה מהר הבית בשש אמות (למעלה הלכה א), עזרת ישראל גבוהה מעזרת נשים בשבע אמות וחצי (למעלה הלכה ב), עזרת הכהנים גבוהה מעזרת ישראל בשתי אמות וחצי (למעלה הלכה ג) והאולם גבוה מעזרת הכהנים בשש אמות (למעלה הלכה ד) הרי ביחד עשרים ושתים אמות. 10) מדות פ"ב משנה ג. 11) שהרצפה שלו גבוהה בשתי אמות יותר. 12) שם משנה ד. 13) הר הזיתים שבמזרח בית־המקדש, ופני הכהן למערב. 14) ממעל לכותל הר־הבית. 15) כמו שכתוב (במדבר יט, ד) והזה אל נכח פני אהל מועד וגו'. 16) פרה אדומה. 17) בפרה פ"ג משנה ט שנינו: "כנגד בית קדשי הקדשים", וגם רבינו כתב כן בפ"ג מהלכות פרה הלכה ב. ובתוספות חדשים בפרה שם כתב ששניהם אמת, וצריך שיראה את קדש־הקדשים מבעד להיכל.

21 **ו. וּלְשָׁכוֹת[18] הָיוּ שָׁם תַּחַת עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל פְּתוּחוֹת**
22 **לְעֶזְרַת־הַנָּשִׁים, שֶׁשָּׁם הַלְוִיִּים נוֹתְנִין הַכִּנּוֹרוֹת**
23 **וְהַנְּבָלִים וְהַמְּצִלְתַּיִם וְכָל כְּלֵי הַשִּׁיר. וְעַל הַדּוּכָן[19]**
24 **הָעוֹלֶה מֵעֶזְרַת יִשְׂרָאֵל לְעֶזְרַת־הַכֹּהֲנִים הָיוּ הַלְוִיִּים**
25 **עוֹמְדִים בְּשָׁעָה שֶׁאוֹמְרִים שִׁירָה עַל הַקָּרְבָּן[20].**

18) שם משנה ו. 19) ערכין יג: והנה, יש מקומות בתלמוד שהדוכן נקרא מקום שהכהנים עומדים לברך את העם (חגיגה טז. ר"ה לא: ועוד), ופעמים שנקרא כן המקום שהלויים עומדים בשיר על הקרבן (יומא כ: ושם נג. וערכין יג: ועוד). והנראה, כי הדוכן הוא איצטבא שעומדים עליה, ועיקרה הונח על מקום שהלויים עומדים עליו בכלי שיר, והושאל גם למקום שהכהנים עומדים עליו לברך את העם. ושוב הושאל שם זה לקרוא לנשיאות כפים בשם דוכן (הר המוריה). 20) "ומתי אומר שירה? על כל עולות הציבור החובה, ועל שלמי עצרת בעת ניסוך היין" (פ"ג מהלכות כלי המקדש הלכה ב).

26 **ז. הַלְּשָׁכוֹת[21] הַבְּנוּיוֹת בַּקֹּדֶשׁ וּפְתוּחוֹת לַחֹל: אִם הָיוּ**
27 **גַּגּוֹתֵיהֶן שָׁוִין עִם קַרְקַע הָעֲזָרָה - תּוֹכָן חֹל וְגַגּוֹתֵיהֶן**
28 **קֹדֶשׁ; וְאִם אֵינָן שָׁוִין - אַף גַּגּוֹתֵיהֶן חֹל, שֶׁהַגַּגּוֹת**
29 **וְהָעֲלִיּוֹת לֹא נִתְקַדְּשׁוּ[22]. לְפִיכָךְ[23] גַּגִּים אֵלּוּ אֵין**
30 **אוֹכְלִין שָׁם קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים[24], וְלֹא שׁוֹחֲטִין קָדָשִׁים**
31 **קַלִּים[25].**

21) פסחים פה: פו. 22) בקדושת העזרה. וראה בהר המוריה. 23) פסחים שם. 24) שנאכל רק בעזרה. 25) כל העולות והחטאות והאשמות ושני כבשי שלמים של עצרת, נקראים "קדשי קדשים". ו"שלמים של יחיד והבכור והמעשר והפסח, נקראים קדשים קלים" (פ"א מהלכות מעשה הקרבנות הלכה יז).

32 **ח. הָיוּ[26] בְּנוּיוֹת לַחֹל וּפְתוּחוֹת לַקֹּדֶשׁ[27] - תּוֹכָן קֹדֶשׁ**
33 **לַאֲכִילַת קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים[28], אֲבָל אֵין שׁוֹחֲטִין שָׁם**
34 **קָדָשִׁים קַלִּים, וְהַנִּכְנָס לְשָׁם בְּטֻמְאָה - פָּטוּר[29].**
35 **וְגַגּוֹתֵיהֶן חֹל לְכָל דָּבָר[30].**

26) זבחים נו. 27) לעזרה. 28) שריבתה התורה חצרות הרבה לאכילת קדשי קדשים, אף־על־פי שאין דינם כעזרה ממש (זבחים שם). 29) אבל אסור (בזבחים שם). 30) שאפילו לכתחילה מותר הטמא להיות שם.

36 **ט. הַמְּחִלּוֹת[31] הַפְּתוּחוֹת לָעֲזָרָה - קֹדֶשׁ[32], וְהַפְּתוּחוֹת**

1 לְהַר הַבַּיִת - חֹל[33]. הַחֲלוֹנוֹת[34] וְעָבֵי הַחוֹמָה -
2 כְּלִפְנִים[35], בֵּין לַאֲכִילַת קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים בֵּין לְטֻמְאָה.

31) המערות – פסחים פו. 32) בקדושת העזרה. 33) אין עליו קדושת עזרה. 34) שם פה: 35) כתב הראב"ד בהשגות: "בששוים לקרקע העזרה, ומשכחת להו בבר שורא". וכן הוא בגמרא פסחים שם. ורבינו השמיט כאן דברים אלו, כנראה, משום שסמך על מה שכתב למעלה הלכה ז בלשכות (כסף־משנה). אולם, הגר"א בביאורו לאו"ח סימן נה ס"ק כו, כתב שרבינו לא גרס כל סוגיא זו בפסחים שם.

3 י. בֵּית־דִּין[36] שֶׁרָצוּ[37] לְהוֹסִיף עַל יְרוּשָׁלַיִם אוֹ
4 לְהוֹסִיף עַל הָעֲזָרָה - מוֹסִיפִין. וְיֵשׁ לָהֶם לִמְשֹׁךְ
5 הָעֲזָרָה עַד הַמָּקוֹם שֶׁיִּרְצוּ מֵהַר הַבַּיִת[38], וְלִמְשֹׁךְ
6 חוֹמַת יְרוּשָׁלַיִם עַד מָקוֹם שֶׁיִּרְצוּ[39].

36) של שבעים ואחד (להלן הלכה יא). 37) כתבו בתוספות (זבחים לג. ד"ה וליעבד) שאין מוסיפין על העזרות אלא־אם־כן מצאו פסוק שצריכים להוסיף, שהרי נאמר (דברי הימים־א כח, יט): "הכל בכתב מיד ה' עלי השכיל" ומכאן למדו בכמה מקומות בתלמוד (זבחים שם, וסוכה נא:) שאין להוסיף כלום על העזרה. יש להעיר כי רבינו לא הזכיר כלל את האיסור הזה של הוספה על ההיכל והעזרות (יריעות שלמה). 38) כאן הגביל רבינו על עד הר הבית, ורמז לזה ממה שנאמר (בראשית כב, יד): "בהר ה' יראה", שעל ההר אין רשות להוסיף (אור שמח). 39) בלי שום הגבלה. וראה למעלה בהוספה על העזרה.

7 יא. אֵין מוֹסִיפִין[40] עַל הָעִיר[41] אוֹ עַל הָעֲזָרוֹת אֶלָּא
8 עַל־פִּי הַמֶּלֶךְ, וְעַל־פִּי נָבִיא, וּבְאוּרִים וְתֻמִּים, וְעַל־
9 פִּי סַנְהֶדְרִין שֶׁל שִׁבְעִים וְאֶחָד זְקֵנִים. שֶׁנֶּאֱמַר: "כְּכֹל
10 אֲשֶׁר אֲנִי מַרְאֶה אוֹתְךָ, וְכֵן תַּעֲשׂוּ"[42] - לְדוֹרוֹת.
11 וּמִשֶּׁה רַבֵּנוּ מֶלֶךְ הָיָה[43].

40) שבועות יד. במשנה. 41) ירושלים. 42) ללמדך שאף לדורות אין להוסיף אלא על־ידי אלו (שם יט: טו.). 43) נוסף לזה שהיה נביא, זבחים קא.

12 יב. וְכֵיצַד[44] מוֹסִיפִין עַל הָעִיר?[45] עוֹשִׂין בֵּית־דִּין
13 שְׁתֵּי תּוֹדוֹת[46], וְלוֹקְחִין לֶחֶם חָמֵץ שֶׁבָּהֶם[47], וְהוֹלְכִים
14 בֵּית־דִּין אַחַר שְׁתֵּי הַתּוֹדוֹת[48], וּשְׁתֵּי הַתּוֹדוֹת זוֹ אַחַר
15 זוֹ[49], וְעוֹמְדִין בְּכִנּוֹרוֹת וּבִנְבָלִים וּבִצְלְצָל[50] עַל כָּל
16 פִּנָּה וּפִנָּה וְעַל כָּל אֶבֶן (וָאֶבֶן)[51] [גְּדוֹלָה]
17 שֶׁבִּירוּשָׁלַיִם, וְאוֹמֵר: "אֲרוֹמִמְךָ ה' כִּי דִלִּיתָנִי
18 וְגוֹ'"[52], עַד שֶׁמַּגִּיעִין לְסוֹף הַמָּקוֹם שֶׁמְּקַדְּשִׁין אוֹתוֹ,
19 וְעוֹמְדִין שָׁם. וְאוֹכְלִים שָׁם לֶחֶם תּוֹדָה אַחַת מִשְּׁתֵּי
20 הַתּוֹדוֹת, וְהַשְּׁנִיָּה נִשְׂרֶפֶת[53]. וְעַל־פִּי הַנָּבִיא שׁוֹרְפִין
21 אֶת זוֹ וְאוֹכְלִין אֶת זוֹ.

44) שבועות יד. במשנה. 45) ירושלים. 46) במשנה שם. 47) כלומר, מה שאמרנו "שתי תודות", אין הכוונה אלא ללחם החמץ שבהן (שם טו. בגמרא), היינו שני לחמי החמץ המורמים לכהן משתי קרבנות תודה. ראה בפ"ט מהלכות מעשה הקרבנות הלכה כא (תפארת ישראל שם). 48) שם טו: בגמרא בפירוש דברי המשנה. 49) גמרא שם. כלומר, שני כהנים היו נושאים אותן זה אחר זה (ראה רש"י שם). ובמשנה שם לפי הספרים שלפנינו: "וכל ישראל אחריהם", אבל בכמה נוסחאות נשמטו הדברים הנ"ל. 50) כלי שיר. ברייתא שם. 51) בברייתא שם: "כל אבן גדולה". 52) הוא מזמור שיר חנוכת הבית. והנה בברייתא שם אמרו: "ת"ר שיר של תודה בכינורות ובנבלים וכו' אומר ארוממך" וכו', ופירש"י שיר של תודה היו אומרים שם בכינורות, ומהו שיר של תודה מזמור לתודה. ורבינו השמיט מזמור לתודה, מפני שמפרש שמה שאמרו בסוף "ואומר ארוממך", זהו פירוש למה שאמרו בתחילה "שיר של תודה" (משנה־למלך). ובברייתא שם אמרו שאומרים גם שיר של פגעים, היינו יושב בסתר עליון וגו', אבל כל זה אינו אלא בבית שני, שהיו מצירים להם בשעת הבנין, וכן הוא בתוספות שם ד"ה עד (משנה־למלך). 53) במשנה שם: הפנימית נאכלת והחיצונה נשרפת", אבל לפי מסקנת הגמרא (שם טו: טז.) שאין טעם בדבר אלא על־פי נביא נאכלת ועל־פי נביא נשרפת, פנימית וחיצונה לאו דוקא, אלא כמו שיאמר נביא (כסף־משנה).

22 יג. וְכֵן אִם הוֹסִיפוּ עַל הָעֲזָרָה[54], מְקַדְּשִׁין אוֹתָהּ
23 בִּשְׁיָרֵי הַמִּנְחָה. מַה יְּרוּשָׁלַיִם הַתּוֹדָה שֶׁנֶּאֱכֶלֶת בָּהּ
24 מְקַדַּשְׁתָּהּ, אַף הָעֲזָרָה שְׁיָרֵי הַמִּנְחוֹת שֶׁאֵין נֶאֱכָלִין
25 אֶלָּא בָּהּ הֵן שֶׁמְּקַדְּשִׁין אוֹתָהּ בָּהֶן. וְאוֹכְלִין אוֹתָן
26 בְּסוֹף הַמָּקוֹם שֶׁקִּדְּשׁוּ[55].

54) מימרא של רמי בר חמא שם טו. 55) נראה מדברי רבינו שאין המקום מתקדש אלא על־ידי האכילה. וכן נראה ממה שכתב בהלכה הקודמת "עד שמגיעין לסוף המקום שמקדישין אותו ועומדין שם ואוכלים שם לחם תודה". וכדעת רבו הר"י מיגש (מובאת ברשב"א שם).

27 יד. כָּל מָקוֹם שֶׁלֹּא נַעֲשָׂה בְּכָל אֵלּוּ וְכַסֵּדֶר הַזֶּה -
28 אֵין קִדּוּשׁ גָּמוּר[56]. וְזֶה שֶׁעָשָׂה עֶזְרָא[57] שְׁתֵּי תּוֹדוֹת -
29 זִכָּרוֹן הוּא שֶׁעָשָׂה[58], לֹא בְּמַעֲשָׂיו נִתְקַדֵּשׁ הַמָּקוֹם,
30 שֶׁלֹּא הָיָה שָׁם לֹא מֶלֶךְ וְלֹא אוּרִים וְתֻמִּים[59]. וּבַמֶּה
31 נִתְקַדְּשָׁה? בְּקִדֻּשָּׁה רִאשׁוֹנָה שֶׁקִּדְּשָׁהּ שְׁלֹמֹה, שֶׁהוּא
32 קִדֵּשׁ הָעֲזָרָה וִירוּשָׁלַיִם לִשְׁעָתָן, וְקִדְּשָׁן לֶעָתִיד
33 לָבוֹא[60].

56) משמע שקצת קדושה יש, ובמהרי"ט (ח"ג סימן לג) כתב שאם נתקדש שלא במלך ואורים־ותומים אף־על־פי־כן יש בה קדושה מדרבנן. [וכן נראה מלשון המשנה (שם יד:) "וכל שלא נעשית בכל אלו, הנכנס לשם אין חייב עליה" – משמע שחיוב אין שם, אבל איסור יש]. 57) נחמיה יב, לא. 58) שם טז. בגמרא לדעת רב הונא. 59) ש"אורים ותומים שהיו בבית שני לא היו משיבין ברוח הקודש" (למעלה פ"ד הלכה א). 60) שם.

34 טו. לְפִיכָךְ[61] מַקְרִיבִין הַקָּרְבָּנוֹת כֻּלָּן אַף־עַל־פִּי
35 שֶׁאֵין שָׁם בַּיִת בָּנוּי[62]; וְאוֹכְלִין קָדְשֵׁי־קָדָשִׁים בְּכָל

1 הָעֲזָרָה אַף־עַל־פִּי שֶׁהִיא חֲרֵבָה וְאֵינָהּ מֻקֶּפֶת
2 בִּמְחִצָּה; וְאוֹכְלִין קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשַׂר שֵׁנִי בְּכָל
3 יְרוּשָׁלַיִם אַף־עַל־פִּי שֶׁאֵין שָׁם חוֹמוֹת; שֶׁהַקְּדֻשָּׁה
4 [הַ]רִאשׁוֹנָה[63] קִדְּשָׁהּ לִשְׁעָתָהּ וְקִדְּשָׁהּ לֶעָתִיד לָבוֹא.

61) מגילה י. בברייתא. 62) (אבל מזבח – צריך. ראה למעלה פ"ב הלכה ד, ובפ"ב מהלכות מעשר שני הלכה א). 63) שנתקדשה בימי שלמה.

5 טז. וְלָמָּה אֲנִי אוֹמֵר בַּמִּקְדָּשׁ וִירוּשָׁלַיִם קְדֻשָּׁה
6 רִאשׁוֹנָה קָדְשָׁה לֶעָתִיד לָבוֹא, וּבִקְדֻשַּׁת שְׁאָר אֶרֶץ־
7 יִשְׂרָאֵל, לְעִנְיַן שְׁבִיעִית וּמַעַשְׂרוֹת וְכַיּוֹצֵא בָהֶן, לֹא
8 קָדְשָׁה לֶעָתִיד לָבוֹא?[64] לְפִי שֶׁקְּדֻשַּׁת הַמִּקְדָּשׁ
9 וִירוּשָׁלַיִם מִפְּנֵי הַשְּׁכִינָה, וּשְׁכִינָה אֵינָהּ בְּטֵלָה[65];
10 וַהֲרֵי הוּא אוֹמֵר: "וַהֲשִׁמּוֹתִי אֶת מִקְדְּשֵׁיכֶם", וְאָמְרוּ
11 חֲכָמִים[66]: אַף־עַל־פִּי שֶׁשְּׁמוּמִין[67], בִּקְדֻשָּׁתָן הֵן
12 עוֹמְדִים; אֲבָל חִיּוּב הָאָרֶץ בִּשְׁבִיעִית וּבְמַעַשְׂרוֹת
13 אֵינוֹ אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהוּא כִּבּוּשׁ רַבִּים[68], וְכֵיוָן שֶׁנִּלְקְחָה
14 הָאָרֶץ מִיְּדֵיהֶם בָּטַל הַכִּבּוּשׁ וְנִפְטְרָה מִן הַתּוֹרָה
15 מִמַּעַשְׂרוֹת וּמִשְּׁבִיעִית, שֶׁהֲרֵי אֵינָהּ מִן אֶרֶץ־
16 יִשְׂרָאֵל[69]. וְכֵיוָן שֶׁעָלָה עֶזְרָא וְקִדְּשָׁהּ, לֹא קִדְּשָׁהּ
17 בְּכִבּוּשׁ, אֶלָּא בַּחֲזָקָה שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָהּ[70], וּלְפִיכָךְ כָּל
18 מָקוֹם שֶׁהֶחֱזִיקוּ בָהּ עוֹלֵי בָבֶל וְנִתְקַדֵּשׁ בִּקְדֻשַּׁת עֶזְרָא
19 הַשְּׁנִיָּה - הוּא מְקֻדָּשׁ הַיּוֹם, וְאַף־עַל־פִּי שֶׁנִּלְקְחָה
20 הָאָרֶץ מִמֶּנּוּ[71], וְחַיָּב בִּשְׁבִיעִית וּבְמַעַשְׂרוֹת עַל הַדֶּרֶךְ
21 שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּהִלְכוֹת תְּרוּמָה[72].

~ נקודות משיחות קודש ~

"ולמה אני אומר במקדש וירושלים קדושה ראשונה קידשה לעתיד־לבוא ... לענין שביעית ומעשרות.. לא קידשה לעתיד־לבוא.."

וממשיך "וכיון שעלה עזרא, לא קידשה בכיבוש אלא בחזקה שהחזיקו בה, ולפיכך כל מקום שהחזיקו בו עולי בבל ונתקדש בקדושת עזרא השניה הוא מקודש היום כו'". ויש להקשות, כיון שקדושה שקידש עזרא היתה לשעתה ולעתיד־לבוא, כלומר שהיה בכוחו לקדש את ארץ ישראל בקדושה לעולם, מדוע קידש רק חלקים מסויימים ולא קידש את כולה.

והביאור בזה: עליית עזרא היתה על־ידי רשותו של כורש להחזיק בארץ, ולכן לא יכול היה עזרא לעשות פעולות נוספות בחזקת וקידוש הארץ יותר מכפי המוכרח ללא רשותו של כורש, מה גם שידע שלעתיד־לבוא יקדשו הכל.

גם צריך להבין, מהי המעלה בקדושת עזרא בכיבוש וחזקה על קדושת יהושע על־ידי "כיבוש רבים", הרי גם בזמן יהושע היתה חזקה לאחר הכיבוש, וכקושיית ה'כסף משנה' כאן "מי עדיפא חזקה בלא כיבוש מחזקה עם כיבוש".

ויש לומר: קנין תלוי בכוונה לקנות, וגדולה מזה מצינו שאם החזיק בנכסי הגר ואח"כ עשה קנין אחר, בטלה החזקה. ולכן, כיון שכבר קנו בכיבוש, הרי מה שהחזיקו אח"כ לא היה לשם קנין, וממילא איננו קנין של חזקה. וההוראה מגודל מעלתה של חזקה, שממנה לומדים לכל פעולה ופעולה של יהודי בענייני קדושה, שאם יש בה תוקף של "חזקה" יש בה ענין נצחי לעד ולעולמי עולמים, ואין אף אחד בעולם שיכול לבטלה.

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן סז)

64) פ"א מהלכות תרומות הלכה ה. 65) וכן מפורש בדברי הימים־ב ז, טז "והקדשתי את הבית הזה וכו' עד עולם". ושם ל, ח "למקדשו אשר הקדיש לעולם" (אור שמח). ובשבועות טז: "מקדש שקדושתו קדושת עולם" (מהר"י קורקוס בשם בעה"ת, ועיין שם בתוספות ד"ה קדושתו). וראה להלן פ"ז הלכה ז. 66) מגילה כח. במשנה. 67) בדפוס רומי: "ששוממין", וכן הוא במשנה שם. 68) (ראה למעלה בפ"א מהלכות תרומות הלכה ה, ובהוספה שם). 69) ש"ארץ ישראל האמורה בכל מקום היא בארצות שכיבשן מלך ישראל או נביא מדעת רוב ישראל, וזהו הנקרא כיבוש רבים" (הלכות תרומות שם הלכה ב). 70) כלומר, צירפו את כל החזקות של כל אחד ואחד לחזקה כללית, עבור כלל ישראל, ובזה קדשוה. 71) [לפי שאין קנין לגוי בארץ ישראל להפקיע מידי מעשר – פ"א מהלכות תרומות הלכה י. ועיין שם בהלכה ה ובהערה נוספת שם]. 72) (פרק א הלכה כו, שתרומות ומעשרות בזמן הזה אינן אלא מדרבנן, כיון שלא באו כולם לארץ ישראל. ומכיון שלא הוסיף רבינו גם "ובהלכות שמיטה ויובל", נראה שדעתו ששביעית הארץ מן התורה אף בזמן הזה, וכדעת הכסף־משנה בשיטת רבינו בפ"י מהלכות שמיטה הלכה ט. וכן נראה מדבריו בספר המצוות, עשה קלה (ראה "ספר המצוות לעם" שם הערה נוספת תקצו) ובפירוש רבינו לתלמוד מסכת שבת סח. – הוא הקטע "מפירוש קדמון למס' שבת" שבספר "מספרות הגאונים" הוצאת הר"ש אסף ירושלים תרצ"ג עמ' 192, וראה ב"חידושי הרמב"ם לתלמוד" (ההולך ונדפס) עמ' מז הערה 7).

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) יבואר בו כי מצות־עשה לירא מן המקדש, ומה היא היראה הזאת, ושאסור לישב בו, והחיוב לירא ממנו גם לאחרי חורבנו.

22 א. מִצְוַת עֲשֵׂה לְיִרְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ[2], שֶׁנֶּאֱמַר:
23 "וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ". וְלֹא מִן הַמִּקְדָּשׁ אַתָּה יָרֵא[3], אֶלָּא
24 מִמִּי שֶׁצִּוָּה עַל יִרְאָתוֹ.

2) יבמות ו, א. ו'ספרא' קדושים פ"ז ה"ז. 3) שם ו, ב. ופירשו שם ה'תוספות' ד"ה יכול, שהכוונה שלא ישתחוה לו לשם אלהות.

25 ב. וְאֵי זוֹ[4] הִיא יִרְאָתוֹ? לֹא יִכָּנֵס אָדָם לְהַר הַבַּיִת
26 בְּמַקְלוֹ[5] אוֹ בְּמִנְעָל שֶׁבְּרַגְלָיו אוֹ בַּאֲפֻנְדָּתוֹ[6] אוֹ בְּאָבָק

1 שֶׁעַל רַגְלָיו אוֹ בְּמָעוֹת הַצְּרוּרִין לוֹ בִּסְדִינוֹ[7]. וְאֵין
2 צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאָסוּר לָרֹק בְּכָל הַר הַבַּיִת[8], אֶלָּא אִם
3 נִזְדַּמֵּן לוֹ רֹק - מַבְלִיעוֹ בִּכְסוּתוֹ[9]. וְלֹא יַעֲשֶׂה הַר
4 הַבַּיִת דֶּרֶךְ שֶׁיִּכָּנֵס מִפֶּתַח זוֹ וְיֵצֵא מִפֶּתַח שֶׁכְּנֶגְדָּהּ
5 כְּדֵי לְקַצֵּר הַדֶּרֶךְ[10], אֶלָּא יַקִּיפוּ מִבַּחוּץ. וְלֹא יִכָּנֵס לוֹ
6 אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה[11].

4) ספרא' שם ה"ט, יבמות שם, וברכות נד, א. 5) המטה אשר בידו (פירוש המשנה, ברכות פ"ט ד"ה לא יקל). 6) "בגד שילבש האדם על בשרו להזיע בו ולא יטנף בגדיו החמודות בזיעה, ואין מנהג אדם לצאת בו לבדו עד שילבש עליו בגד אחר" (פירוש המשנה, שם). 7) ברכות סב, ב. וכתבו ה'תוספות' (ב"מ כו. ד"ה בהר) שלא אסרו אלא אם המעות בפרהסיא, אבל אם הן בצנעא – מותר. 8) בברכות שם: "ורקיקה מקל־וחומר ממנעל, ומה מנעל שאין בו דרך בזיון, אמרה תורה של נעלך מעל רגליך, רקיקה שהיא דרך בזיון - לא כל־שכן". 9) למד כן ממה שאמרו בברכות כד, ב - לענין עומד בתפלה וצריך לרוק ('הר המוריה'). 10) שם נד, א - במשנה. 11) כן הוא במגילה כח, ב - לענין בית הכנסת, שאין נכנסים בו בחמה מפני החמה ובגשמים מפני הגשמים, וכל־שכן בבית המקדש (כסף־משנה).

7 ג. וְכָל הַנִּכְנָסִין[12] לְהַר הַבַּיִת - נִכְנָסִין דֶּרֶךְ יָמִין,
8 וּמַקִּיפִין, וְיוֹצְאִין דֶּרֶךְ שְׂמֹאל[13]; חוּץ מִמִּי שֶׁאָרְעוֹ
9 דָּבָר[14], שֶׁהוּא מַקִּיף עַל הַשְּׂמֹאל[15]. לְפִיכָךְ הָיוּ
10 שׁוֹאֲלִין לוֹ: "מַה לְּךָ מַקִּיף עַל הַשְּׂמֹאל?[16]" "שֶׁאֲנִי
11 אָבֵל"[17]. "הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יְנַחֲמֶךָ"[18]. "שֶׁאֲנִי
12 מְנֻדֶּה"[19]. "הַשּׁוֹכֵן בַּבַּיִת הַזֶּה יִתֵּן בִּלְבָבְךָ[20] וְתִשְׁמַע
13 לְדִבְרֵי חֲבֵרֶיךָ וִיקָרְבוּךָ"[21].

12) מדות פ"ב מ"ב. 13) "כגון מי שנכנס אל שער שושן הבירה (שבמזרח) אינו הולך לצד שער חולדה (שבדרום) אלא לצד שער טדי (שבצפון), וכן תקיש לכל הנכנס אל שאר השערים" ('פירוש המשנה' מדות, שם). (ומתוך שרבינו העתיק הלכה זו כאן, נראה שהוא סובר שאף זה ממדת היראה והכבוד שיכנס דרך ימין). 14) שהוא אבל או מנודה, כדלהלן. 15) שאם נכנס מן המזרח, פונה אל הדרום. 16) מכאן שגם איטר מקיף בימין של כל העולם, שאם לא כן, מה שאלה היא זו? שמא איטר הוא ('מגן אברהם' סי' תרנא ס"ק כא). 17) אם היה עונה שהוא אבל. 18) כן אומרים לו השומעים. 19) אם היה עונה שהוא מנודה. 20) כן עונים לו. 21) כדעת רבי יוסי במשנה, שם.

14 ד. כֹּל שֶׁהִשְׁלִים[22] עֲבוֹדָה וְנִסְתַּלֵּק לוֹ, אֵינוֹ יוֹצֵא
15 וַאֲחוֹרָיו לַהֵיכָל, אֶלָּא מְהַלֵּךְ אֲחוֹרַנִּית מְעַט מְעַט,
16 וּמְהַלֵּךְ בְּנַחַת עַל צִדּוֹ[23], עַד שֶׁיֵּצֵא מִן הָעַזָּרָה. וְכֵן
17 אַנְשֵׁי מִשְׁמָר וְאַנְשֵׁי מַעֲמָד[24] וּלְוִיִּם מִדּוּכָנָן כָּךְ הֵם
18 יוֹצְאִין מִן הַמִּקְדָּשׁ, כְּמִי שֶׁפּוֹסֵעַ אַחַר תְּפִלָּה
19 לַאֲחוֹרָיו[25]. כָּל זֶה לְיִרְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ.

22) יומא נג א. 23) כן הוא ביומא, שם: "מצדד פניו והולך". 24) "אי־אפשר שיהיה קרבנו של אדם קרב והוא אינו עומד על גביו, וקרבנות הציבור הם קרבן של כל ישראל, ואי־אפשר שיהיו ישראל כולן עומדין בעזרה בשעת הקרבן, לפיכך תיקנו נביאים הראשונים שיבחרו מישראל כשרים וירא חטא, ויהיו שלוחי כל ישראל לעמוד על הקרבנות, והם הנקראים אנשי מעמד" (פ"ו מהל' כלי המקדש ה"א). 25) כמפורש ביומא נג, ב. ובפ"ה מהל' תפלה ה"י. ונראה שגם בתפילה מותר לו ללכת על צדו כמו במקדש ('הר המוריה').

20 ה. לֹא יָקֵל[26] אָדָם אֶת רֹאשׁוֹ[27] כְּנֶגֶד שַׁעַר מִזְרָחִי
21 שֶׁל עֲזָרָה, שֶׁהוּא שַׁעַר נִיקָנוֹר[28], מִפְּנֵי שֶׁהוּא מְכֻוָּן
22 כְּנֶגֶד בֵּית קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים. וְכָל הַנִּכְנָס לָעַזָּרָה, יְהַלֵּךְ
23 בְּנַחַת[29] בַּמָּקוֹם שֶׁמֻּתָּר לוֹ לְהִכָּנֵס לְשָׁם, וְיִרְאֶה
24 עַצְמוֹ שֶׁהוּא עוֹמֵד לִפְנֵי ה', כְּמוֹ שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהָיוּ
25 עֵינַי וְלִבִּי שָׁם כָּל הַיָּמִים". וּמְהַלֵּךְ בְּאֵימָה וּבְיִרְאָה
26 וּרְעָדָה, שֶׁנֶּאֱמַר: "בְּבֵית אֱלֹהִים נְהַלֵּךְ בְּרָגֶשׁ".

26) ברכות נד, א - במשנה. 27) היינו שלא ינהג קלות ראש, ענינו שלא ירבה בשחוק ודברי שעשועים (פירוש המשניות לרבינו, שם). 28) רש"י שם פירש, דהיינו שער המזרחי של הר הבית. 29) כתב הראב"ד בהשגותיו: פירוש שלא ילך דרך הדיוטות. וראה בפ"ה מהל' דעות ה"ח ('הר המוריה'). (ויתכן כי למד כן מפשטות דברי הכתוב קהלת ד, יז "שמור רגלך כאשר תלך אל בית האלקים", וראה בברכות כג.).

27 ו. וְאָסוּר לְכָל אָדָם[30] לֵישֵׁב בְּכָל הָעַזָּרָה. וְאֵין יְשִׁיבָה
28 בָּעַזָּרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית־דָּוִד בִּלְבַד[31], שֶׁנֶּאֱמַר:
29 "וַיָּבֹא הַמֶּלֶךְ דָּוִד וַיֵּשֶׁב לִפְנֵי ה'". וְהַסַּנְהֶדְרִין[32]
30 שֶׁהָיוּ יוֹשְׁבִין בְּלִשְׁכַּת הַגָּזִית, לֹא הָיוּ יוֹשְׁבִין אֶלָּא
31 בְּחֶצְיָהּ שֶׁל חֹל.

30) יומא כה, א. ושם נסמן. ולא נתבאר אם איסור זה מן התורה או מדרבנן (משנה־למלך). (וב'ספר המצוות' עשה כא, נראה שהוא מן התורה. וראה ב'ספר המצוות לעם' שם עמוד סה הערה פד, וראה להלן ה"ז). 31) שחלק להם המקום כבוד, להראות שמלכותם שלימה (רש"י בסוטה מ:). 32) יומא, שם.

32 ז. אַף־עַל־פִּי שֶׁהַמִּקְדָּשׁ הַיּוֹם חָרֵב בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ, חַיָּב
33 אָדָם בְּמוֹרָאוֹ[33] כְּמוֹ שֶׁהָיָה נוֹהֵג בּוֹ בְּבִנְיָנוֹ: לֹא יִכָּנֵס
34 אֶלָּא לַמָּקוֹם שֶׁמֻּתָּר לְהִכָּנֵס לְשָׁם[34], וְלֹא יֵשֵׁב
35 בָּעֲזָרָה[35], וְלֹא יָקֵל רֹאשׁוֹ כְּנֶגֶד שַׁעַר הַמִּזְרָח.
36 שֶׁנֶּאֱמַר: "אֶת שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ" - מַה
37 שְׁמִירַת שַׁבָּת לְעוֹלָם, אַף מוֹרָא מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם,
38 שֶׁאַף־עַל־פִּי שֶׁחָרַב בִּקְדֻשָּׁתוֹ עוֹמֵד.

33) ב'ספרא' קדושים פ"ז ה"ח, וביבמות ו, ב - בברייתא: "בזמן שאין בית המקדש קיים, מנא לן? – תלמוד־לומר את שבתותי תשמורו ומקדשי תיראו, מה שמירה האמורה בשבת – לעולם, אף מורא האמורה במקדש, לעולם". וכן בברכות סב, ב - הרוקק בהר הבית בזמן הזה כאילו רוקק

בבבת עינו, שנאמר (מלכים־א ט, ג) "והיו עיני ולבי שם כל הימים". וראה למעלה פ"ו הט"ז. 34) אם הוא טהור. אולם כהיום כולנו טמאי מתים ואין לנו אפר פרה להטהר, והנכנס שם חייב כרת. 35) (שאיסור ישיבה בעזרה הוא מטעם מורא ('ספר המצוות' שם) ומורא מקדש הוא לעולם, כדלהלן).

1 **ח. בִּזְמַן[36] שֶׁהַמִּקְדָּשׁ בָּנוּי אָסוּר לוֹ לְאָדָם לְהָקֵל אֶת**
2 **רֹאשׁוֹ מִן הַצּוֹפִים[37], שֶׁהוּא חוּץ לִירוּשָׁלַיִם, וְלִפְנִים.**
3 **וְהוּא שֶׁיִּהְיֶה רוֹאֶה אֶת הַמִּקְדָּשׁ[38], וְלֹא יִהְיֶה גָּדֵר**
4 **מַפְסִיק בֵּינוֹ וּבֵין הַמִּקְדָּשׁ.**

36) ברכות סא ,ב. 37) "מקום שיכולים לראות משם הר הבית, ומשם והלאה אין יכולים לראותו" (רש"י שם). 38) ומה שאמרנו למעלה (ה"ז) שאף־על־פי שחרב המקדש אסור להקל ראש, אין זה אלא כנגד שער המזרח בלבד, אבל להקל ראש מן הצופים ולפנים לא אסרו אלא בזמן שהמקדש בנוי ('הר המוריה', וראה ב'מאירי' ברכות, שם).

5 **ט. אָסוּר לְאָדָם לְעוֹלָם[39] שֶׁיִּפָּנֶה[40] אוֹ שֶׁיִּישַׁן בֵּין**
6 **מִזְרָח לְמַעֲרָב[41]. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר שֶׁאֵין קוֹבְעִין**
7 **בֵּית־הַכִּסֵּא בֵּין מִזְרָח לְמַעֲרָב בְּכָל מָקוֹם[42], מִפְּנֵי**
8 **שֶׁהַהֵיכָל בְּמַעֲרָב. לְפִיכָךְ לֹא יִפָּנֶה לְמַעֲרָב וְלֹא**
9 **לְמִזְרָח, מִפְּנֵי שֶׁהוּא כְּנֶגֶד הַמַּעֲרָב, אֶלָּא בֵּין צָפוֹן**
10 **לְדָרוֹם נִפְנִים וִישַׁנִים. וְכָל הַמַּטִּיל מַיִם[43] מִן הַצּוֹפִים**
11 **וְלִפְנִים, לֹא יֵשֵׁב וּפָנָיו כְּלַפֵּי הַקֹּדֶשׁ, אֶלָּא לְצָפוֹן אוֹ**
12 **לְדָרוֹם, אוֹ יְסַלֵּק הַקֹּדֶשׁ לִצְדָדִין.**

39) אפילו בזמן שהמקדש חרב. וכדעת תנא־קמא ורבי עקיבא בברכות שם. וראה להלן. ואף־על־פי שקלות ראש לא נאסר. 40) לצרכיו הגדולים. 41) ברכות ה, ב. וסובר רבינו שאפילו האדם לבדו אסור לישן בין מזרח למערב. ואילו ה'תוספות' (שם ד"ה כל) כתבו שדוקא כשיישן עם אשתו שהדבר גנאי לשכב אצל אשתו מפני התשמיש. 42) אפילו בחוץ לארץ. ואף־על־פי שקלות ראש לא נאסרה חוץ למקדש אלא בזמן שהמקדש קיים (למעלה ה"ח) – לעשות צרכיו שהוא גנאי יותר גדול, אסרו בכל מקום ואפילו בשעה שאין לנו מקדש ('הר המוריה'). 43) 'ירושלמי' ברכות פ"ט ה"ה.

13 **י. וְאָסוּר לְאָדָם[44] שֶׁיַּעֲשֶׂה בַּיִת תַּבְנִית הֵיכָל[45];**
14 **אַכְסַדְרָה תַּבְנִית אוּלָם[46]; חָצֵר כְּנֶגֶד הָעֲזָרָה[47]; שֻׁלְחָן**
15 **בְּצוּרַת שֻׁלְחָן; וּמְנוֹרָה בְּצוּרַת מְנוֹרָה[48]. אֲבָל עוֹשֶׂה**
16 **הוּא מְנוֹרָה שֶׁל חֲמִשָּׁה קָנִים אוֹ שֶׁל שְׁמוֹנָה קָנִים[49],**
17 **אוֹ מְנוֹרָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל מַתֶּכֶת[50] אַף־עַל־פִּי שֶׁיֵּשׁ לָהּ**
18 **שִׁבְעָה קָנִים.**

44) עבודה זרה מג, א. ואפשר שאינו אסור אלא מדרבנן, כל שלא התכוון לקדש ('קרית ספר'). 45) כשיעור גבהו ארכו ורחבו (שו"ע יו"ד סי' קמא ס"ח). 46) אף־על־פי שאכסדרא אינה אלא שלשה דפנות, ואילו באולם היו ארבע דפנות – כיון שפתח האולם היה רחב וגבוה מאד ולא היו לו דלתות, היה דומה לאכסדרה ('תוספות' מנחות כח: ד"ה אכסדרא). 47) כלומר, כתבנית העזרה, וכן בגמרא שם. 48) אף־על־פי שהיא בלא גביעים וכפתורים ופרחים, כיון שאינם מעכבים בה כשבאה משאר מתכות, כמפורש למעלה פ"ג ה"ד (שו"ע יו"ד שם). 49) שמנורה של מקדש היתה בת שבעה קנים. 50) מפני שמנורת המקדש אין עושין אותה אלא של מתכת (למעלה פ"א הי"ח).

19 **יא. שָׁלֹשׁ מַחֲנוֹת[51] הָיוּ בַּמִּדְבָּר: מַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וְהוּא**
20 **אַרְבַּע מַחֲנוֹת[52]; וּמַחֲנֵה לְוִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר בָּהּ: "וְסָבִיב**
21 **לַמִּשְׁכָּן יַחֲנוּ"; וּמַחֲנֵה שְׁכִינָה, וְהוּא מִפֶּתַח חֲצַר**
22 **אֹהֶל־מוֹעֵד וְלִפְנִים. וּכְנֶגְדָּן לְדוֹרוֹת: מִפֶּתַח יְרוּשָׁלַיִם**
23 **עַד הַר הַבַּיִת - כְּמַחֲנֵה יִשְׂרָאֵל, וּמִפֶּתַח הַר הַבַּיִת עַד**
24 **פֶּתַח הָעֲזָרָה, שֶׁהוּא שַׁעַר נִיקָנוֹר - כְּמַחֲנֵה לְוִיָּה,**
25 **וּמִפֶּתַח הָעֲזָרָה וְלִפְנִים - מַחֲנֵה שְׁכִינָה. וְהַחֵיל**
26 **וְעֶזְרַת־הַנָּשִׁים מַעֲלָה יְתֵרָה בְּבֵית עוֹלָמִים.**

51) תוספתא, כלים בבא־קמא פ"א (הוצאת צוק"מ עמוד 570 10), וזבחים קטז, ב. 52) מחנה יהודה, מחנה ראובן, מחנה אפרים ומחנה דן (במדבר כ).

27 **יב. כָּל[53] אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל מְקֻדֶּשֶׁת מִכָּל הָאֲרָצוֹת[54]. וּמַה**
28 **הִיא קְדֻשָּׁתָהּ? שֶׁמְּבִיאִין מִמֶּנָּה הָעֹמֶר וּשְׁתֵּי הַלֶּחֶם**
29 **וְהַבִּכּוּרִים[55], מַה שֶּׁאֵין מְבִיאִין כֵּן מִשְּׁאָר אֲרָצוֹת[56].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"כל ארץ ישראל מקודשת מכל הארצות וכו'"

וממשיך בהלכה הבאה "עשר קדושות הן בארץ ישראל, וזו למעלה מזו". וצריך להבין, מדוע לא כללם ביחד וכתב אחד־עשר מעלות לארץ ישראל.

והביאור בזה: מלבד היות עשר מספר שלם, המורה על שלימות, הרי שיש להוסיף את הפירוש הפנימי בלשון הרמב"ם "ארץ ישראל מקודשת **מכל הארצות**", היינו שקדושתה המיוחדת של ארץ ישראל נלקחת מכל הארצות, היינו מעבודת הבירורים בחוץ לארץ, ולכן עתידה ארץ ישראל שתתפשט בכל הארצות".

(על־פי 'יין מלכות' ספר עבודה סימן יח)

53) (מה שכתב רבינו "כל ארץ ישראל", נראה שכיוון למה שאמרו במנחות פג, ב - במשנה "כל הארצות היו כשירות", וכפירש"י שם "כל הארצות שבארץ ישראל" (וראה בפירוש המשניות, שם). אלא שלדעת רש"י זה כולל יהודה ועבר הירדן והגליל, ואילו לדעת רבינו אין מביאים ביכורים מעבר הירדן אלא מדרבנן, כמבואר בפ"ב מהל' ביכורים ה"א. ובדבר הבאת העומר מעבר הירדן, ראה בר"ן לנדרים כב. וברש"י לסנהדרין יב:). 54) כלים פ"א מ"ו. 55) (במשנה, כלים שם "והביכורים ושתי הלחם", משום שבדיעבד אם הביא ביכורים קודם שתי הלחם הם כשרים ('תוספות אנשי שם', שם) ורבינו שינה מלשון המשנה משום שלכתחילה אין להביא ביכורים קודם שתי הלחם, כמפורש במשנה מנחות סח:). 56) שהרי "אמר ה' בעומר (ויקרא כג, י) וקצרתם את קצירה והבאתם את עומר, ואמר

בשתי הלחם (שם שם, יז) ממושבותיכם תביאו לחם תנופה, ואמר בביכורים (דברים כו, ב) ולקחת מראשית כל פרי האדמה אשר תביא מארצך" (פירוש המשניות, כלים שם).

יג. עֶשֶׂר קְדֵשׁוֹת[57] הֵן בְּאֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל[58], וְזוּ לְמַעְלָה מִזּוּ: עֲיָרוֹת הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה[59] מְקֻדָּשׁוֹת מִשְּׁאָר הָאָרֶץ: שֶׁמְּשַׁלְּחִין מִתּוֹכָן אֶת הַמְּצֹרָעִים[60]; וְאֵין קוֹבְרִין בְּתוֹכָן[61] מֵת עַד שֶׁיִּרְצוּ שִׁבְעָה טוּבֵי הָעִיר[62] אוֹ כָּל אַנְשֵׁי הָעִיר[63]; וְאִם יָצָא הַמֵּת חוּץ לָעִיר, אֵין מַחֲזִירִין אוֹתוֹ לְתוֹכָהּ אַף־עַל־פִּי שֶׁרָצוּ כֻּלָּן לְהַחֲזִירוֹ. רָצוּ בְּנֵי הָעִיר[64] לְהוֹצִיא הַקֶּבֶר מִן הַמְּדִינָה[65] - מְפַנִּין אוֹתוֹ. וְכָל הַקְּבָרוֹת מְפַנִּין, חוּץ מִקֶּבֶר נָבִיא אוֹ מֶלֶךְ. קֶבֶר שֶׁהִקִּיפַתּוּ הָעִיר, בֵּין מֵאַרְבַּע רוּחוֹתָיו בֵּין מִשְּׁתֵּי רוּחוֹת זוֹ כְּנֶגֶד זוֹ: אִם הָיְתָה בֵּינוֹ וּבֵין הָעִיר יָתֵר מֵחֲמִשִּׁים אַמָּה לְכָאן וַחֲמִשִּׁים לְכָאן - אֵין מְפַנִּין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּרְצוּ כֻּלָּן, פָּחוֹת מִכָּאן - מְפַנִּין אוֹתוֹ.

57) כלים, שם. 58) כן כתבו 'מלאכת שלמה' (שם) והרע"ב (שם בסוף הפרק) בשם הגאונים, שמה שאמרו במשנה שם: עשר קדושות, היינו עשר קדושות בארץ ישראל, ואילו ארץ ישראל עצמה אינה בכלל. 59) לדעת הר"ש והרע"ב שם, היינו מוקפות חומה מימות יהושע בן נון, כמו בבתי ערי חומה (ערכין לב.). וראה ב'תוספות' ערכין לב, ב - ד"ה קדשן. 60) "שנאמר (במדבר ה) וישלחו מן המחנה כל צרוע וכל זב וכל טמא לנפש, זה המחנה האמור כאן הוא מחנה שכינה, שהוא מפתח עזרת ישראל ולפנים, שומע אני שהמצורע והזב וטמא מת שלשתן במקום אחד, ת"ל במצורע: בדד ישב מחוץ למחנה מושבו, זה מחנה ישראל שהוא מפתח ירושלים ולפנים, מה מצורע שטומאתו חמורה - חמור שילוחו משילוח חבירו, אף כל שטומאתו חמורה - חמור שילוחו משילוח חבירו. לפיכך משלחין את המצורע חוץ לג' מחנות שהוא חוץ לירושלים, מפני שהוא מטמא בביאה, מה שאין הזב מטמא" (פ"ג מהל' ביאת מקדש ה"ב). ועיירות המוקפות חומה, למדו בגזירה־שוה "מושבו" שנאמר במצורע (ויקרא יג, מו) "מחוץ למחנה מושבו", מ"מושב" שנאמר בבתי ערי חומה (שם כה, כט) "בית מושב עיר חומה" ('תוספות' ערכין, שם). 61) שם במשנה: "ומסבבין לתוכן מת עד שירצו", ונראה שנוסחות רבינו שם: "ומשכיבין לתוכן וכו'", היינו שמניחין אותו במשכבו ואין קוברין אותו בעיר עד שירצו בני המדינה (כסף־משנה). 62) שבעה חשובים שעל פיהם מתנהגת העיר. 63) כן כתב גם בפירוש המשניות, שם. 64) תוספתא בבא־בתרא פ"א, ירושלמי נזיר פ"ט ה"ד, ומסכת שמחות פי"ד. 65) מדברי רבינו נראה שאין המדובר אלא בעיירות המוקפות חומה, אבל במקורות הנ"ל נראה, שאף בערים אחרות הדברים אמורים ('הר המוריה').

יד. יְרוּשָׁלַיִם מְקֻדֶּשֶׁת[66] מִשְּׁאָר הָעֲיָרוֹת הַמֻּקָּפוֹת חוֹמָה, שֶׁאוֹכְלִין קָדָשִׁים קַלִּים וּמַעֲשֵׂר שֵׁנִי לִפְנִים מֵחוֹמָתָהּ[67]. וְאֵלּוּ דְּבָרִים[68] שֶׁנֶּאֱמְרוּ בִּירוּשָׁלַיִם[69]: אֵין מְלִינִין בָּהּ אֶת הַמֵּת[70]; וְאֵין מַעֲבִירִין[71] בְּתוֹכָהּ עַצְמוֹת אָדָם[72]; וְאֵין מַשְׁכִּירִין בְּתוֹכָהּ בָּתִּים[73]; וְאֵין נוֹתְנִין בְּתוֹכָהּ מָקוֹם לְגֵר תּוֹשָׁב[74]; וְאֵין מְקַיְּמִין בָּהּ קְבָרוֹת, חוּץ מִקִּבְרֵי בֵּית־דָּוִד וְקֶבֶר חֻלְדָּה, שֶׁהָיוּ בָּהּ[75] מִימוֹת נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים[76]; וְאֵין נוֹטְעִים בָּהּ גַּנּוֹת וּפַרְדֵּסִים; וְאֵינָהּ נִזְרַעַת וְאֵינָהּ נֶחֱרֶשֶׁת[77], שֶׁמָּא תִּסָּרַח[78]; וְאֵין מְקַיְּמִין בָּהּ אֵילָנוֹת, חוּץ מִגִּנַּת וְרָדִים[79] שֶׁהָיְתָה שָׁם מִימוֹת נְבִיאִים הָרִאשׁוֹנִים; וְאֵין מְקַיְּמִין בָּהּ אַשְׁפָּה, מִפְּנֵי הַשָּׁרָצִים[80]; וְאֵין מוֹצִיאִין הֵימֶנָּה זִיזִין[81] וּגְזוּזְטְרָאוֹת לִרְשׁוּת־הָרַבִּים, מִפְּנֵי אֹהֶל הַטֻּמְאָה[82]; וְאֵין עוֹשִׂין בָּהּ כִּבְשׁוֹנוֹת[83], מִפְּנֵי הֶעָשָׁן[84]; וְאֵין מְגַדְּלִין בָּהּ תַּרְנְגוֹלוֹת, מִפְּנֵי הַקֳּדָשִׁים[85]; וְכֵן לֹא יְגַדְּלוּ הַכֹּהֲנִים תַּרְנְגוֹלִים בְּכָל אֶרֶץ־יִשְׂרָאֵל, מִפְּנֵי הַטְּהָרוֹת[86]; וְאֵין הַבַּיִת נֶחְלָט בָּהּ[87]; וְאֵינוֹ מִטַּמֵּא בִּנְגָעִים; וְאֵינָהּ נַעֲשֵׂית עִיר הַנִּדַּחַת; וְאֵינָהּ מְבִיאָה עֶגְלָה עֲרוּפָה, לְפִי שֶׁלֹּא נִתְחַלְּקָה לַשְּׁבָטִים[88].

66) כלים, שם מ"ח. 67) ראה למעלה פ"ו הט"ו. 68) בבא־קמא פב, ב. ותוספתא נגעים פ"ו (הוצאת צוק"מ עמוד 625 8), ו'אבות דרבי נתן' פרק לה. 69) יש אומרים שבזמן הזה שכולנו טמאי מת ועיר הקודש בידי גוים, לא נאמרו הדברים דלהלן בירושלים (רדב"ז סי' תרלג). 70) בבא־קמא שם. שאף־על־פי שבמקום אחר מותר להלין המת לכבודו (פ"ד מהל' אבל ה"ח) — בירושלים אסור (ראה ב'שיטה מקובצת' שם). ויש אומרים שהחומרא בירושלים היא בזה שבמקום אחר איסור הלנה הוא כל הלילה (פ"ת ביו"ד סי' שנז ס"ק א בשם רדב"ז), ואילו בירושלים אסור להלין אחר השקיעה (ראה ב"זמנים" להגרמי"ל זק"ש עמוד מז). 71) תוספתא נגעים, ו'אבות דרבי נתן' שם. 72) אף־על־פי שקוברו מחוץ לעיר. 73) יומא יב, א. מפני שאינה שלהם, שירושלים לא נתחלקה לשבטים (שם). 74) תוספתא ו'אבות דרבי נתן' שם. "אי זהו גר תושב, זה עכו"ם שקיבל עליו שלא יעבוד עכו"ם עם שאר המצות שנצטוו בני נח ולא מל ולא טבל, הרי זה מקבלין אותו והוא מחסידי אומות העולם. ולמה נקרא שמו תושב, לפי שמותר לנו להושיבו בינינו בארץ ישראל" (פי"ד מהל' איסורי ביאה ה"ז), וב'ספרי' פ' כי־תצא (דברים כג, טז) למדו כן מן הפסוק "אשר ינצל אליך מעם אדוניו" — "לרבות גר תושב". "באחד שעריך" — "בשעריך, ולא בירושלים". 75) כלומר: לכתחילה אין לקבור בירושלים אף מלך ונביא, אלא שקברי בית דוד וקבר חולדה לא היו בתחילה בתוך העיר אלא שהקיפו העיר אחר שנקברו, ומפני כבודם לא פגע ולא נגע אדם בהם מעולם (מהרי"ט בתשובה סי' לז). 76) "הם נביאי בית ראשון" (פירוש המשניות, סוטה ט, יב). 77) היינו להפוך הזרעים, והוא בכלל זורע כדאיתא בשבת ע"ג ('יריעות שלמה'). 78) בבא־קמא שם. שדרך גינות לזבלן ויש סרחון (רש"י שם). 79) כך שמה, והיא היתה צריכה לקטורת, והיינו כיפת הירדן (רש"י שם). 80) בבא־קמא שם. שדרכם ליגדל באשפה, ומתים שם ומטמאים

הקדשים שבירושלים. 81) קורות יוצאין מן הכותל. 82) שמא יהא כזית מן המת מוטל בארץ, והגזוזטראות מאהילות עליו ועל האנשים העוברים תחתיהם ונמצאת מרבה את הטומאה. 83) משרפות סיד לקדירות. 84) שם. שמשחיר את החומה וגנאי הוא (רש"י). 85) שהתרנגולים מנקרים באשפה, ומביאין בשר שרצים בפיהם ומטמאין את הקדשים. 86) בבא־קמא עט, ב - במשנה. 87) כדין בית ערי חומה, אלא גאולה תהא לו אם ירצה לגאול, ואם יגיע יובל יוצא ביובל כבתי ערי חצרים. 88) זה מוסב על ארבעת הדברים האחרונים, שבכל אחד מהם נאמר בתורה מיעוט למעט ירושלים: בבתי ערי חומה, נאמר (ויקרא כה, ל) "וקם הבית וגו' לקונה", ובירושלים זה לא שייך, לפי שלא נתחלקה לשבטים. בנגעים נאמר (שם יד, לד) "בבית ארץ אחוזתכם", ואין ירושלים בכלל זה מהטעם הנ"ל. בעיר הנדחת נאמר (דברים יג, יג) "באחת עריך", וירושלים אינה "עריך" כנ"ל, ובעגלה ערופה נאמר (שם כא, א) "באדמה אשר וגו' נותן לך לרשתה", וירושלים אינה בכלל כנ"ל.

1 **טו. הַר הַבַּיִת מְקֻדָּשׁ[89] מִמֶּנָּה, שֶׁאֵין זָבִין[90] וְזָבוֹת**
2 **נִדּוֹת וְיוֹלְדוֹת נִכְנָסִין לְשָׁם[91]. וּמֻתָּר לְהַכְנִיס הַמֵּת**
3 **עַצְמוֹ[92] לְהַר הַבַּיִת, וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר טְמֵא־מֵת שֶׁהוּא**
4 **נִכְנָס לְשָׁם.**

89) כלים, שם מ"ח. 90) "הזוב האמור בתורה, הוא שכבת זרע הבא מחוליי החללים שהיא מתקבצת בהן, וכשיוצא הזוב אינו יוצא בקושי כשכבת זרע, ואין ביציאתו תאוה ולא הנאה אלא נגרר ויוצא כמו בצק של שעורים כהה כלובן ביצה מוזרת: אבל שכבת זרע לבנה קשורה כלובן ביצה שאינה מוזרת" (פ"ב מהל' מחוסרי כפרה ה"א). 91) משלחין זבין וזבות נדות ויולדות חוץ לשני מחנות שהוא חוץ להר הבית (פ"ג מהל' ביאת המקדש ה"ג), וזהו איסור מן התורה. 92) פסחים סז, א. ולמדו זאת ממה שנאמר (שמות יג, יט) "ויקח משה את עצמות יוסף עמו" – "עמו במחיצתו", במחנה לויה.

5 **טז. הַחֵיל[93] מְקֻדָּשׁ מִמֶּנּוּ, שֶׁאֵין עַכּוּ"ם וּטְמֵא־מֵת**
6 **וּבוֹעֵל נִדָּה[94] נִכְנָסִים לְשָׁם[95].**

93) כלים, שם. ומהו החיל? ראה למעלה פ"ה ה"ג. 94) מפורש בפסחים סח, א - שבועל נדה כטמא מת לענין שילוח מחנות. 95) זהו איסור מדרבנן (ראב"ד).

7 **יז. עֶזְרַת־הַנָּשִׁים[96] מְקֻדֶּשֶׁת מִן הַחֵיל, שֶׁאֵין טְבוּל־**
8 **יוֹם[97] נִכְנָס לְשָׁם[98]. וְאִסּוּר זֶה מִדִּבְרֵיהֶם, אֲבָל מִן**
9 **הַתּוֹרָה מֻתָּר לִטְבוּל־יוֹם לְהִכָּנֵס לְמַחֲנֵה לְוִיָּה.**
10 **וּטְמֵא־מֵת שֶׁנִּכְנַס לְעֶזְרַת־הַנָּשִׁים, אֵינוֹ חַיָּב חַטָּאת[99].**

96) כלים, שם. 97) טמא שטבל, ועדיין לא העריב שמשו. 98) "הרחקנו מעזרת נשים טבול יום ולא נרחיק מחוסר כיפורים, לפי שטבול יום אסור בתרומה, ומחוסר כיפורים מותר בתרומה, וזה כולו על השורש הנזכר, כל שטומאתו חמורה מטומאת חבירו, חמור שילוחו משילוח חבירו" (פירוש המשנה, כלים שם). 99) שאינו אסור מן התורה אלא במחנה שכינה, ואילו עזרת נשים היא מחנה לויה (למעלה הי"א).

11 **יח. עֶזְרַת יִשְׂרָאֵל[100] מְקֻדֶּשֶׁת מֵעֶזְרַת נָשִׁים, שֶׁאֵין**
12 **מְחֻסַּר־כִּפּוּרִים[101] נִכְנָס לְשָׁם. וְטָמֵא שֶׁנִּכְנַס לְשָׁם,**
13 **חַיָּב כָּרֵת[102].**

100) כלים, שם. והוא מקום דריסת רגלי ישראל, אחת־עשרה אמה (למעלה פ"ה הי"ב). 101) שעדיין לא הביא קרבנותיו. 102) ואף מחוסר כיפורים בכלל זה, שכן מפורש במשנה שם שמחוסר כיפורים שנכנס לעזרה חייב חטאת. ובמנחות כז, ב - מפורש שבמזיד חייב כרת.

14 **יט. עֶזְרַת־הַכֹּהֲנִים[103] מְקֻדֶּשֶׁת מִמֶּנָּה, שֶׁאֵין יִשְׂרָאֵל**
15 **נִכְנָסִין לְשָׁם אֶלָּא בִּשְׁעַת צָרְכֵיהֶם: לִסְמִיכָה[104]**
16 **וּלְכַפָּרָה[105] וְלִשְׁחִיטָה[106] וְלִתְנוּפָה[107].**

103) כלים, שם. וראה למעלה פ"ה שם, שהוא מקום דריסת רגלי הכהנים, אחת־עשרה אמה. 104) שהיו בבעלים. 105) (במשנה שם לא נזכרו אלא סמיכה ושחיטה, ורבינו הוסיף כפרה, דהיינו וידוי שהוא בעת הסמיכה (פ"ג מהל' מעשה הקרבנות הי"ד) ומצאנו וידוי הנקרא כפרה ביומא מ, ב: "וכלה מכפר את הקודש – בכפרת דברים הכתוב מדבר", וראה ב'הר המוריה'). 106) שכשרה בזר (פ"ה מהל' מעשה הקרבנות ה"א). 107) שהיא בבעלים (פ"ט שם ה"ו).

17 **כ. בֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ[108] מְקֻדָּשׁ מִמֶּנָּה, שֶׁאֵין**
18 **בַּעֲלֵי־מוּמִין וּפְרוּעֵי־רֹאשׁ וּקְרוּעֵי־בְגָדִים[109] נִכְנָסִין**
19 **לְשָׁם.**

108) כלים, שם מ"ט. 109) במשנה שם, לא נזכרו קרועי בגדים. וטעמו של רבינו משום שכתוב "ראשיכם אל תפרעו ובגדיכם לא תפרומו", הוקשו קרועי בגדים לפרועי ראש, וכן כתב רבינו להלן פ"א מהל' ביאת מקדש הי"ד, וראה ב'כסף משנה' בשם ר"י קורקוס. והוא־הדין לשתויי יין, כמפורש בתחלת הל' ביאת מקדש (הגרע"א), ועי' להלן שם (הלכה יד) שדעת רבינו שזהו איסור מן התורה, ושהראב"ד חלק עליו בזה.

20 **כא. הַהֵיכָל מְקֻדָּשׁ מִבֵּין הָאוּלָם וְלַמִּזְבֵּחַ, שֶׁאֵין**
21 **נִכְנָס לְשָׁם אֶלָּא רְחוּץ יָדַיִם וְרַגְלָיִם[110].**

110) כלים, שם. מפשטות דברי רבינו נראה שצריך קידוש ידים ורגלים כמו לעבודה, ראה להלן פ"ה מהל' ביאת מקדש.

22 **כב. בֵּית קֹדֶשׁ־הַקָּדָשִׁים מְקֻדָּשׁ מִמֶּנּוּ[111], שֶׁאֵין נִכְנָס**
23 **לְשָׁם אֶלָּא כֹּהֵן גָּדוֹל בְּיוֹם־הַכִּפּוּרִים בִּשְׁעַת**
24 **הָעֲבוֹדָה[112].**

111) כלים, שם. 112) "אמר (ויקרא טז, ב) ואל יבא בכל עת אל הקודש וכו' בזאת יבא אהרן וגו', והוא יכנס בזה המקום ביום צום כיפור ד' פעמים. הראשונה בקטורת, ויקטיר שם בקודש הקדשים כמו שאמרו במס' יומא, והפעם השנית בדם הפר, והפעם השלישית בדם השעיר, והפעם

הרביעית יכנס להוציא את הכף ואת המתחה מקודש הקדשים" (פירוש המשניות, שם).

1 **כג. מָקוֹם שֶׁהָיָה בָּעֲלִיָּה[113] מְכֻוָּן עַל קֹדֶשׁ־הַקֳּדָשִׁים**
2 **אֵין נִכְנָסִין לוֹ אֶלָּא פַּעַם אַחַת בְּשָׁבוּעַ[114] לֵידַע מַה**
3 **הוּא צָרִיךְ לְחַזֵּק בִּדְקוֹ. בְּשָׁעָה שֶׁנִּכְנָסִין הַכֹּהֲנִים**
4 **לִבְנוֹת וּלְתַקֵּן בַּהֵיכָל[115] אוֹ לְהוֹצִיא מִשָּׁם אֶת**
5 **הַטֻּמְאָה, מִצְוָה שֶׁיִּהְיוּ הַנִּכְנָסִין כֹּהֲנִים תְּמִימִים. לֹא**
6 **מָצְאוּ תְּמִימִים - יִכָּנְסוּ בַּעֲלֵי־מוּמִין. וְאִם אֵין שָׁם**
7 **כֹּהֲנִים - יִכָּנְסוּ לְוִיִּם. לֹא מָצְאוּ לְוִיִּם - יִכָּנְסוּ יִשְׂרָאֵל.**
8 **מִצְוָה בִּטְהוֹרִים. לֹא מָצְאוּ טְהוֹרִים - יִכָּנְסוּ טְמֵאִים.**
9 **טָמֵא וּבַעַל־מוּם - יִכָּנֵס בַּעַל־מוּם, וְאַל יִכָּנֵס טָמֵא,**
10 **שֶׁהַטֻּמְאָה דְּחוּיָה בְּצִבּוּר[116]. וְכָל הַנִּכְנָסִין לַהֵיכָל[117]**
11 **לְתַקֵּן, יִכָּנְסוּ בְּתֵבוֹת. אִם אֵין שָׁם תֵּבוֹת אוֹ אִי אֶפְשָׁר**
12 **לָהֶם שֶׁיַּעֲשׂוּ בְּתֵבוֹת, יִכָּנְסוּ דֶּרֶךְ פְּתָחִים.**

113) פסחים פו, א. 114) פעם אחת בשבע שנים. כדיעה הראשונה בברייתא שם, שנאמרה בסתם. ולא כדעת ה"יש אומרים" שם החולקים על זה. וראה ב"תוספות יום־טוב" מדות פ"ד מ"ה. 115) עירובין קה, א. וראה למעלה פ"ד הי"ג לענין קדשי הקדשים. 116) בכת"י קדמון, הנוסח בדברי רבינו "טמא ובעל מום, יכנס טמא ואל יכנס בעל מום, שהטומאה דחויה בציבור" ("מעשה רוקח"). וכן העתיק ב"קרית ספר". וכן הביא ה"כסף משנה" בשם יש מי שהגיה, ולזה הסכים ה"משנה למלך". ולפי"ז פסק רבינו כדברי רב חייא בר אשי אמר רב, בעירובין שם. ומה שאמר שם "דקא אישתרי בעבודת ציבור", איך הכוונה שהותרה הטומאה בציבור, שהרי הלכה היא כמאן־דאמר טומאה דחיוה היא בציבור ולא הותרה (פ"ד מהל' ביאת המקדש הט"ו), אלא הכוונה שכיון שיש היתר, אף־על־פי שהוא מטעם דיחוי, הוא קל יותר מבעל מום שאין לו היתר כניסה. ובכת"י אוקספורד בגמרא שם, הנוסחא "דהא חזי לעבודת ציבור" ("דקדוקי סופרים" שם), ולפי"ז מתפרשים הדברים היטב כדברי רבינו, שמדובר למי שסובר טומאה דחויה היא בציבור. וה"כסף משנה" קיים את הנוסחא שלפנינו בדברי רבינו, ולפי"ז פסק רבינו כדעת רבי אלעזר בעירובין שם, שבעל מום יכנס משום שהוא מותר באכילת קדשים, ולא כרב שאומר טמא יכנס מפני שהותר בציבור, שהרי טומאה דחויה ולא הותרה. 117) במדות פ"ד מ"ה, מדובר רק על קדשי הקדשים ולא על ההיכל. אבל כדברי רבינו נראה כדלהלן: הרי בתוספתא כלים (בבא־קמא פ"א) אמרו: "הכל נכנסים לתקן וכו' מצוה שיכנסו בתיבות וכו'" ואותה ברייתא נשנתה בעירובין שם (אמנם רק בראשיתה), ושם: "הכל נכנסין בהיכל לבנות לתקן וכו'" ("הר המוריה").

שיעורי רמב"ם פרק אחד ליום – י"ג־י"ט כסלו ה'תשפ"א

יום ראשון י"ג כסלו ה'תשפ"א

הִלְכוֹת עֵרוּבִין

פֶּרֶק חֲמִישִׁי[1]

1) כלל בו רבינו עניין שיתוף המבוי, ונתבארו בו כל הפרטים שנזכרו בחצרות, בג' פרקים הקודמים, רצונו־לומר פרק ב', פרק ג' ופרק ד'.

13 **א. אַנְשֵׁי[2] מָבוֹי[3] שֶׁהָיָה בֵּינֵיהֶן שִׁתּוּף בְּמַאֲכָל אֶחָד**
14 **לְעִנְיַן סְחוֹרָה, כְּגוֹן שֶׁקָּנוּ יַיִן בְּשֻׁתָּפוּת אוֹ שֶׁמֶן אוֹ**
15 **דְּבַשׁ וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - אֵינָן צְרִיכִין שִׁתּוּף אַחֵר לְעִנְיַן**
16 **שַׁבָּת, אֶלָּא סוֹמְכִין עַל שִׁתּוּף שֶׁל סְחוֹרָה. וְהוּא,**
17 **שֶׁיִּהְיֶה הַמִּין שֶׁהֵן שֻׁתָּפִין בּוֹ מִין אֶחָד וּבִכְלִי אֶחָד[4];**
18 **אֲבָל אִם הָיָה אֶחָד מֵהֶן שֻׁתָּף לָזֶה בְּיַיִן וּלְאַחֵר**
19 **בְּשֶׁמֶן, אוֹ שֶׁהָיָה הַכֹּל יַיִן וְהָיָה בִּשְׁנֵי כֵּלִים - הֲרֵי**
20 **אֵלּוּ צְרִיכִין שִׁתּוּף אַחֵר לְעִנְיַן שַׁבָּת.**

2) משנה, עירובין עא, א. 3) שפתוחות לתוכו הרבה חצירות, ואסור לטלטל במבוי עד שיעשו דיירי החצרות ביניהם "שיתופי־מבואות". ועושים אותם בין בפת ובין בשאר אוכלים, מה־שאין־כן בעירובי חצרות שאין עושים אותם אלא בפת (למעלה פ"א ה"ז, ועיין מגיד־משנה).

4) דעת ה"טור" (או"ח סי' שפו) שאם היו שותפין לזה ביין ולזה בשמן והם בכלי אחד, נקרא גם כן שיתוף (וכ"ה בשו"ע או"ח סי' שסו ס"ג בהג"ה).

21 **ב. אֶחָד[5] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁבִּקֵּשׁ מֵחֲבֵרוֹ יַיִן אוֹ שֶׁמֶן[6]**
22 **קֹדֶם הַשַּׁבָּת, וְלֹא נָתַן לוֹ - בָּטֵל הַשִּׁתּוּף[7]; שֶׁהֲרֵי גִּלָּה**
23 **דַּעְתּוֹ, שֶׁאֵינָן כֻּלָּן כְּשֻׁתָּפִין שֶׁאֵין מַקְפִּידִין זֶה עַל זֶה.**
24 **אֶחָד[8] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁרָגִיל לְהִשְׁתַּתֵּף עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי,**
25 **וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף[9] - בְּנֵי מָבוֹי נִכְנָסִין לְבֵיתוֹ וְנוֹטְלִין מִמֶּנּוּ**
26 **שִׁתּוּף בְּעַל כָּרְחוֹ[10]. וְאֶחָד[11] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁאֵינוֹ**
27 **רוֹצֶה לְהִשְׁתַּתֵּף כְּלָל[12] עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי - כּוֹפִין אוֹתוֹ[13]**
28 **לְהִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן.**

5) עירובין סח, א. 6) המיוחדים לשיתוף. 7) כיון שעיקר טעמו של העירוב והשיתוף הוא לומר: "שכולנו מעורבין ואוכל אחד לכולנו, ואין כל אחד מאתנו חולק רשות מחבירו" (פ"א ה"ו) - אם מקפידים זה על זה, בטלים העירוב והשיתוף. ולדעת הראב"ד לא נאמר דין זה אלא כשמזכים לו את העירוב על ידי אחר, אבל אם הוא נותן חלקו בתוך השיתוף, וחלקו מונח שם, אין הקפדתו מבטלת את השיתוף. 8) עירובין פ, א. 9) ואוסר את הטלטול לכל בני המבוי. 10) כיון שהדבר גם לטובתו, אלא שהוא רוצה לגרום צער לאחרים, בבחינת "תמות נפשי עם

פלשתים" ('רבינו יהונתן'). 11) 'ירושלמי' בבא־בתרא פ"א ה"ה. 12) שאף פעם לא השתתף עם בני המבוי. 13) בית דין, (אבל ליחידים אין רשות ליטול ממנו בעל כרחו). שעיכוב בדבר ש"זה נהנה וזה לא חסר" הוא 'מדת סדום', ובית־דין כופין על 'מדת סדום' (הל' שכנים פי"ב ה"א).

1 **ג. אֶחָד[14] מִבְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁהָיָה לוֹ אוֹצָר שֶׁל יַיִן אוֹ**
2 **שֶׁמֶן וְכַיּוֹצֵא בָּהֶן - הֲרֵי זֶה מְזַכֶּה מִמֶּנּוּ מְעַט לְכָל**
3 **בְּנֵי הַמָּבוֹי[15] לְהִשְׁתַּתֵּף בּוֹ, וּמְעָרֵב בּוֹ עֲלֵיהֶם. וְאַף**
4 **עַל פִּי שֶׁלֹּא הִפְרִישוֹ וְלֹא יִחֲדוֹ[16], אֶלָּא הֲרֵי הוּא**
5 **מְעָרֵב בָּאוֹצָר - הֲרֵי זֶה שִׁתּוּף.**

14) עירובין סח, א. 15) שיהיה לכל אחד חלק בו. 16) שלא ייחד את החלק שישמש לשיתוף.

6 **ד. חָצֵר[17] שֶׁיֵּשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּתָחִים לִשְׁנֵי מְבוֹאוֹת, אִם**
7 **נִשְׁתַּתְּפָה עִם אֶחָד מֵהֶן בִּלְבַד - נֶאֱסְרָה בַּמָּבוֹי הַשֵּׁנִי,**
8 **וְאֵינָהּ מוֹצִיאָה וּמַכְנִיסָה בּוֹ[18]. לְפִיכָךְ, אִם זָכָה אֶחָד**
9 **בַּשִּׁתּוּף לְכָל בְּנֵי הַמָּבוֹי וְשִׁתֵּף עֲלֵיהֶן, צָרִיךְ לְהוֹדִיעַ**
10 **לְאַנְשֵׁי הֶחָצֵר זוֹ, שֶׁאֵינָן מִשְׁתַּתְּפִין אֶלָּא מִדַּעְתָּן;**
11 **שֶׁאֵינָהּ זְכוּת לָהֶן, שֶׁמָּא בַּמָּבוֹי הַשֵּׁנִי רוֹצִים**
12 **לְהִשְׁתַּתֵּף וְלֹא בָּזֶה[19].**

17) עירובין פ, ב. 18) כיון שאין לה שיתוף אתו. 19) ואף־על־פי שהיא יכולה להשתתף עם שני המבואות ולטלטל בשניהם (ראה למעלה פ"ד הכ"ג), ואם כן אין זו חובה אלא זכות, כמו בכל שיתוף שכתב רבינו למעלה (פ"א ה"כ) שאינו צריך להודיע (ראב"ד) - יתכן שאינו רוצה שאנשים רבים ישתמשו באותה חצר וישימו שם כליהם, בשעה שאינה זקוקה לאותו מבוי, שהרי יש לה יציאה דרך המבוי האחר (מגיד־משנה).

13 **ה. אִשְׁתּוֹ שֶׁל אָדָם מְעָרֶבֶת לוֹ שֶׁלֹּא מִדַּעְתּוֹ[20]. וְהוּא,**
14 **שֶׁלֹּא יַאסְרוֹ עַל שְׁכֵנָיו; אֲבָל אִם אוֹסֵר - אֵינָהּ**
15 **מְעָרֶבֶת עָלָיו וְלֹא מִשְׁתַּתֶּפֶת עָלָיו אֶלָּא מִדַּעְתּוֹ. כֵּיצַד**
16 **אוֹסֵר? כְּגוֹן שֶׁאָמַר: אֵינִי מְעָרֵב עִמָּכֶם, אוֹ: אֵינִי**
17 **מִשְׁתַּתֵּף עִמָּכֶם[21].**

20) בעירובין פ, א אמרו: "ההוא טרזינא (שומר הנשק לשמירת העיר, נכרי היה) דהוה בשבבותיה (בשכנותו) דרבי זירא, אמרו ליה: אוגיר לן (השכיר לנו) רשותך! לא אוגר להו (לא השכיר להם), אתו (באו) לקמיה דרבי זירא, אמרו ליה: מהו למיגר מדביתהו (האם מספיק לשכור את רשותו מאשתו)? אמר להו: הכי (כך) אמר ריש לקיש משמיה דגברא רבה (בשם אדם גדול) ומנו (ומיהו) רבי חנינא: אשתו של אדם, מערבת שלא מדעתו". 21) בעירובין, שם: "נשים שעירבו ונשתתפו שלא מדעת בעליהן - אין עירובן עירוב ואין שיתופן שיתוף", ומחלקים שם בגמרא: "הא דאסר, והא דלא אסר". ודעת רש"י והראב"ד בפירוש הסוגיא להיפך: "הא דאסר" - אם הימנעותו מן העירוב תאסור על בני המבוי מלהשתמש אצלם, יכולה אשתו לערב שלא מדעתו, "הא דלא אסר", אם הוא אינו אוסר עליהם על ידי הימנעותו מלהשתתף, אין רשות לאשתו להשתתף בלי הסכמת בעלה.

18 **ו. נִשְׁתַּתְּפוּ[22] אַנְשֵׁי חָצֵר זוֹ עִם אֶחָד מִשְׁנֵי**
19 **הַמְּבוֹאוֹת: אִם בְּמִין אֶחָד נִשְׁתַּתְּפוּ, אֲפִלּוּ כֻּלָּה אוֹתוֹ**
20 **הַמִּין - הֲרֵי זֶה עוֹשֶׂה שִׁתּוּף אַחֵר וּמְזַכֶּה לָהֶן, וְאֵינוֹ**
21 **צָרִיךְ לְהוֹדִיעָם[23] פַּעַם שְׁנִיָּה; וְאִם בִּשְׁנֵי מִינִין**
22 **נִשְׁתַּתְּפוּ[24], וְנִתְמַעֵט הָאֹכֶל[25] - מוֹסִיף וּמְזַכֶּה, וְאֵינוֹ**
23 **צָרִיךְ לְהוֹדִיעָן[26]; וְאִם כֻּלּוּ - מְזַכֶּה לָהֶם, וְצָרִיךְ**
24 **לְהוֹדִיעָם[27]. נִתּוֹסְפוּ שְׁכֵנִים[28] בְּחָצֵר זֶה - מְזַכֶּה לָהֶם,**
25 **וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעָם.**

22) משנה, עירובין פ, ב. 23) לשאלם אם מסכימים להשתתף פעם שניה, כי מעמידים אותם על חזקתם שבוודאי יסכימו כמו בפעם הקודמת ('לבוש'). 24) כדעתו למעלה פ"א הי"א שכל האוכלין מצטרפין לשיעור שיתוף. והראב"ד חולק עליו שם וכאן. 25) מן השיעור המבואר בפ"א ה"ט. 26) שבוודאי יסכימו להשלים את העירוב. 27) שאין אנו יודעים עם איזה מבוי הוא רוצה להשתתף, אבל חצר הפתוח למבוי אחד אין צריך לשאלו, שהרי זכות היא לו - שעל ידי השיתוף יוכל להשתמש שם, וזכים לאדם שלא בפניו, כמבואר בפרק א הלכה כ. 28) שלא היו בשעת הנחת השיתוף (משנה, שם).

26 **ז. נִשְׁתַּתְּפָה[29] חָצֵר זוֹ[30] עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי זֶה מִפֶּתַח זֶה,**
27 **וְעִם בְּנֵי הַמָּבוֹי הַשֵּׁנִי מִן הַפֶּתַח הָאַחֵר - מֻתֶּרֶת עִם**
28 **שְׁנֵיהֶן[31], וְהֵן מֻתָּרִין עִמָּהּ, וּשְׁנֵי הַמְּבוֹאוֹת[32] אֲסוּרִין**
29 **זֶה עִם זֶה. לֹא עֵרְבָה עִם אֶחָד מֵהֶם[33] - אוֹסֶרֶת עַל**
30 **שְׁנֵיהֶן.**

29) עירובין מט, א. 30) שיש לה שני פתחים לשני מבואות. 31) כדעת רב, שם - ולא כשמואל (מגיד־משנה). 32) שלא השתתפו ביניהם. 33) עם אף אחד מהם, כלומר לא עם זה ולא עם זה.

31 **ח. הָיְתָה[34] חָצֵר זוֹ רְגִילָה בְּפֶתַח אֶחָד[35], וְהַפֶּתַח**
32 **הַשֵּׁנִי אֵינָהּ רְגִילָה - זֶה שֶׁרְגִילָה לְהִכָּנֵס וְלָצֵאת בּוֹ**
33 **אוֹסֵר[36], וְשֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ אֵינוֹ אוֹסֵר. עֵרְבָה עִם**
34 **מָבוֹי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה בּוֹ - הֵתַּר הַמָּבוֹי הָאַחֵר**
35 **לְעַצְמוֹ[37], וְאֵינוֹ צָרִיךְ לְעָרֵב עִמָּהּ.**

34) עירובין, שם. 35) בחול לצאת ולבוא דרך שם. 36) אם לא עירבה עמו. 37) שהרי הסתלקה בזה מן המבוי שהיא רגילה בו, וכאילו אינה רגילה בו.

36 **ט. עֵרְבוּ[38] בְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁהִיא רְגִילָה בּוֹ לְעַצְמָן, וְהִיא**
37 **לֹא עֵרְבָה עִמּוֹ וְלֹא עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי הָאַחֵר שֶׁאֵינָהּ**
38 **רְגִילָה בּוֹ, וְגַם לֹא עֵרְבוּ בְּנֵי הַמָּבוֹי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה**
39 **בּוֹ - דּוֹחִין אוֹתָהּ אֵצֶל זֶה הַמָּבוֹי שֶׁאֵינָהּ רְגִילָה[39],**
40 **מִפְּנֵי שֶׁלֹּא עֵרַב. הוֹאִיל וְהִיא לֹא עֵרְבָה וְהוּא לֹא**
41 **עֵרַב, דּוֹחִין אוֹתָהּ אֵצְלוֹ, כְּדֵי שֶׁלֹּא תֵּאָסֵר עַל מָבוֹי**
42 **זֶה שֶׁעֵרַב לְעַצְמוֹ.**

38) עירובין, שם. 39) ותסתלק מאותו שרגילה, כדי שיהא המבוי מותר, כיון שהיא אינה מפסדת בדבר, שהרי לא שיתפה עם בני המבוי, ויש רווח לאחרים בהסתלקותה, שעל־ידי־זה יהיו מותרים, "זה נהנה וזה לא חסר - כופין על מדת סדום" (או"ח סי' שפו).

1 **י. חָצֵר[40] שֶׁיֵּשׁ לָהּ פֶּתַח לְמָבוֹי וּפֶתַח אַחֵר לְבִקְעָה[41]**
2 **אוֹ לְקַרְפֵּף[42] יָתֵר מִבֵּית סָאתַיִם[43] - הוֹאִיל וְאָסוּר**
3 **לְטַלְטֵל מֵחָצֵר לְאוֹתוֹ הַקַּרְפֵּף, אֵינוֹ סוֹמֵךְ אֶלָּא עַל**
4 **פֶּתַח שֶׁל מָבוֹי, לְפִיכָךְ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי עַד**
5 **שֶׁיִּשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן. אֲבָל אִם הָיָה הַקַּרְפֵּף בֵּית סָאתַיִם**
6 **אוֹ פָּחוֹת[44] - אֵינוֹ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי; שֶׁעַל הַפֶּתַח**
7 **הַמְיֻחָד לוֹ[45] סוֹמֵךְ, הוֹאִיל וּמֻתָּר לְטַלְטֵל בְּכָל**
8 **הַקַּרְפֵּף.**

40) עירובין סז, ב. 41) שאין לה מחיצות. 42) מקום נרחב שיש לו מחיצות ואין בתוכו בית דירה, אין המחיצות מועילות לטלטל בתוכו (רבינו בהל' שבת פט"ז ה"א). 43) שיעור סאתים הוא כשיעור חצר המשכן, שארכו מאה אמה ורחבו חמישים, שהוא שטח של חמשת אלפים אמה מרובעות (הל' שבת פט"ז ה"ג). 44) והוא־הדין אם היה יותר מבית סאתים, ומוקף לשם דירה (רש"י). 45) ואין לאחרים דריסת הרגל בו.

9 **יא. אֶחָד[46] מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁהָלַךְ לִשְׁבֹּת[47] בְּמָבוֹי אַחֵר -**
10 **אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן[48]. וְכֵן[49] אֶחָד מִבְּנֵי מָבוֹי שֶׁבָּנָה**
11 **מַצֵּבָה[50] רְחָבָה אַרְבָּעָה טְפָחִים עַל פִּתְחוֹ - אֵינוֹ**
12 **אוֹסֵר עֲלֵיהֶן; שֶׁהֲרֵי הִפְרִישׁ עַצְמוֹ מֵהֶן, וְחָלַק**
13 **רְשׁוּתוֹ.**

46) משנה, עירובין פו, א. 47) ואין דעתו לחזור באותה שבת, כמבואר בפרק ד' הי"ג, לענין אחד מבני החצר. 48) על בני אותו מבוי שהלך מהם, מפני שדירה בלא בעלים אינה דירה ואינה יכולה לאסור. 49) עירובין נט, ב. 50) עמוד.

14 **יב. אַנְשֵׁי מָבוֹי[51] שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ מִקְצָתָן, וְשָׁכְחוּ מִקְצָתָן**
15 **וְלֹא נִשְׁתַּתְּפוּ - מְבַטְּלִין רְשׁוּתָן לְאִלּוּ שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ.**
16 **וְדִינָם לְעִנְיַן בִּטּוּל רְשׁוּת - כְּדִין אַנְשֵׁי חָצֵר שֶׁשָּׁכַח**
17 **אֶחָד מֵהֶן אוֹ שְׁנַיִם וְלֹא עֵרְבוּ[52]. וּכְבָר אָמַרְנוּ[53], שֶׁכָּל**
18 **אָדָם עִם אַנְשֵׁי בֵּיתוֹ הַסְּמוּכִים עַל שֻׁלְחָנוֹ - כְּאִישׁ**
19 **אֶחָד הֵן חֲשׁוּבִין, בֵּין לְעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בֵּין לְשִׁתּוּפֵי**
20 **מְבוֹאוֹת.**

51) עירובין עג, ב. 52) המבואר בפ"ב ה"א. 53) בפ"ד ה"א.

21 **יג. מָבוֹי[54] שֶׁעֵרְבוּ כָּל חֲצֵרוֹת שֶׁבּוֹ, כָּל חָצֵר וְחָצֵר**
22 **בִּפְנֵי עַצְמָהּ, וְאַחַר כָּךְ נִשְׁתַּתְּפוּ כֻּלָּן בַּמָּבוֹי, שָׁכַח**
23 **אֶחָד מִבְּנֵי הֶחָצֵר וְלֹא עֵרַב עִם בְּנֵי חֲצֵרוֹ - לֹא**
24 **הִפְסִיד כְּלוּם; שֶׁהֲרֵי כֻּלָּם נִשְׁתַּתְּפוּ, וְעַל הַשִּׁתּוּף**
25 **סוֹמְכִין, וְלֹא הִצְרִיכוּ לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת עִם הַשִּׁתּוּף**
26 **אֶלָּא שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ לַתִּינוֹקוֹת תּוֹרַת עֵרוּב[55], וַהֲרֵי עֵרְבוּ**
27 **בַּחֲצֵרוֹת[56]. אֲבָל אִם שָׁכַח אֶחָד מִבְּנֵי הַמָּבוֹי וְלֹא**
28 **נִשְׁתַּתֵּף - אֲסוּרִים בַּמָּבוֹי, וּמֻתָּרִין כָּל בְּנֵי חָצֵר**
29 **לְטַלְטֵל בַּחֲצֵרָן; שֶׁהַמָּבוֹי לַחֲצֵרוֹת כְּחָצֵר לַבָּתִּים[57].**

54) משנה, עירובין עג, ב. 55) שהרי אין התינוקות יודעים מה שנעשה במבוי, ויאמרו: אבותינו לא עירבו. 56) ודעת הרמ"א (או"ח סי' שפז) שההלכה לערב מלבד השיתוף היתה רק בזמן התלמוד, שבני החצר לא נתנו לשיתוף, אלא עירבו יחד ואחד מבני החצר נתן לשיתוף, אבל יותר נכון שכל אחד מבני החצר ישתתף בו, וזה יהיה לעירוב ושיתוף יחד ('משנה ברורה' שם). 57) כשם שאסור להוציא מן הבתים לחצר בלי עירוב, כך אסור להוציא מן החצר למבוי בלא שיתוף (רש"י).

30 **יד. נִשְׁתַּתְּפוּ[58] בַּמָּבוֹי, וְשָׁכְחוּ כֻּלָּן לְעָרֵב בַּחֲצֵרוֹת,**
31 **אִם אֵין מַקְפִּידִין עַל פְּרוּסָתָן[59] - סוֹמְכִין עַל הַשִּׁתּוּף**
32 **בַּשַּׁבָּת הָרִאשׁוֹנָה בִּלְבַד. וְאֵין מַתִּירִין לָהֶן דָּבָר זֶה**
33 **אֶלָּא מִדֹּחַק[60].**

58) 'ירושלמי' עירובין פ"ו ה"ח. 59) על הלחם שאוכלים. וב'ירושלמי' שלפנינו, הנוסח: "רבי יוסה בי רבי בון בשם רב יהודה, כדון (כגון) אנשי בר דליה שאינן מקפידין על פרוטתן", שהם שותפים ואין מקפידים זה על זה. 60) בשעת הדחק, אבל לכתחילה צריכים לעשות גם עירובי חצירות, כדי שלא תשתכח תורת עירוב מן התינוקות, כמבואר בהלכה הקודמת.

34 **טו. מָבוֹי[61] שֶׁלֹּא נִשְׁתַּתְּפוּ בּוֹ, אִם עֵרְבוּ חֲצֵרוֹת עִם**
35 **הַבָּתִּים - אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ אֶלָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת**
36 **כְּכַרְמְלִית. מֵאַחַר שֶׁעֵרְבוּ חֲצֵרוֹת עִם הַבָּתִּים, נַעֲשָׂה**
37 **הַמָּבוֹי כְּאִלּוּ אֵינוֹ פָּתוּחַ לוֹ אֶלָּא בָּתִּים בִּלְבַד בְּלֹא**
38 **חֲצֵרוֹת[62], וּלְפִיכָךְ אֵין מְטַלְטְלִין בְּכֻלּוֹ[63]. וְאִם לֹא**
39 **עֵרְבוּ אַנְשֵׁי הַחֲצֵרוֹת - מְטַלְטְלִין בְּכֻלּוֹ[63] כֵּלִים**
40 **שֶׁשָּׁבְתוּ[64] בְּתוֹכוֹ, כְּחָצֵר שֶׁלֹּא עֵרְבוּ בָּהּ[65].**

61) שבת קל, ב. 62) ראה למעלה הל' שבת פי"ז ה"ח, שאין המבוי ניתר בלחי וקורה עד שיהיו בתים וחצרות פתוחים לתוכו. והראב"ד וכל הפוסקים חולקים על דברי רבינו אלו, ודעתם שחצר ומבוי רשות אחת הם לכלים ששבתו בתוכם. 63) צ"ל "בכולו". 64) שהיו בתוכו בכניסת השבת. 65) "רבי שמעון אומר, אחד גגות ואחד חצירות ואחד קרפיפות, כולן רשות אחד הן לכלים ששבתו בתוכן ולא לכלים ששבתו בתוך הבית". וראה למעלה פ"ד הט"ו.

41 **טז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים[66] אוֹ צָדוּקִי הַשָּׁרוּי בְּחָצֵר שֶׁבְּמָבוֹי**
42 **- דִּינוֹ עִם בְּנֵי הַמָּבוֹי כְּדִינוֹ עִם בְּנֵי הֶחָצֵר[67],**
43 **שֶׁשּׁוֹכְרִים מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים אוֹ מֵאֶחָד מִבְּנֵי בֵיתוֹ**
44 **רְשׁוּתוֹ שֶׁבַּמָּבוֹי, אוֹ מְבַטֵּל לָהֶן הַצָּדוּקִי. וְאִם הָיָה**
45 **בַּמָּבוֹי עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְיִשְׂרָאֵל אֶחָד - אֵינוֹ צָרִיךְ**
46 **שִׁתּוּף[68]. וְדִין יִשְׂרָאֵל אֶחָד וְדִין רַבִּים שֶׁהֵן סוֹמְכִין**
47 **עַל שֻׁלְחָן אֶחָד - דִּין אֶחָד הוּא[69].**

יז. עוֹבֵד כּוֹכָבִים[70] שֶׁהָיָה דָר בְּמָבוֹי - אִם יֵשׁ לוֹ בַּחֲצֵרוֹ פֶּתַח[71] אֶחָד לְבִקְעָה[72], אֵינוֹ אוֹסֵר עַל בְּנֵי הַמָּבוֹי; וַאֲפִלּוּ הָיָה פֶּתַח קָטָן אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹצִיא גְּמַלִּים וּקְרוֹנוֹת דֶּרֶךְ הַפֶּתַח שֶׁבַּמָּבוֹי - אֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן; שֶׁאֵין דַּעְתּוֹ אֶלָּא עַל פֶּתַח הַמְיֻחָד לוֹ, שֶׁהוּא לַבִּקְעָה. וְכֵן אִם הָיָה פָּתוּחַ לְקַרְפֵּף שֶׁהוּא יָתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם[73] - הֲרֵי זֶה כְּפָתוּחַ לְבִקְעָה, וְאֵינוֹ אוֹסֵר עֲלֵיהֶן. הָיָה בֵּית סָאתַיִם אוֹ פָּחוֹת[74] - אֵינוֹ סוֹמֵךְ עֲלֵיהֶן, וְאוֹסֵר עֲלֵיהֶן עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִמֶּנּוּ.

70) עירובין סז, א. 71) או חלון (או"ח סי' שפט). 72) שיש שם אויר טוב. ונוח לו להשתמש בפתח הצר המוביל לעבר הבקעה. 73) מבואר למעלה בהלכה י. 74) המקום קטן ואינו נוח לו, ומשתמש גם בפתח הפתוח למבוי.

יח. מָבוֹי[75] שֶׁצִּדּוֹ אֶחָד עוֹבֵד כּוֹכָבִים וְצִדּוֹ אֶחָד יִשְׂרְאֵלִים[76], וְהָיוּ חַלּוֹנוֹת[77] פְּתוּחוֹת מֵחָצֵר לְחָצֵר שֶׁל יִשְׂרְאֵל, וְעֵרְבוּ כֵּלָּן דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת - אַף עַל פִּי שֶׁנַּעֲשׂוּ כְּאַנְשֵׁי בַּיִת אֶחָד וּמַתִּירִין לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס דֶּרֶךְ חַלּוֹנוֹת, הֲרֵי אֵלּוּ אֲסוּרִין לְהִשְׁתַּמֵּשׁ בַּמָּבוֹי דֶּרֶךְ פְּתָחִים[78] עַד שֶׁיִּשְׁכְּרוּ מִן הָעוֹבֵד כּוֹכָבִים; שֶׁאֵין נַעֲשִׂים כְּיָחִיד בִּמְקוֹם עוֹבֵד כּוֹכָבִים[79].

75) עירובין עד, ב. 76) וחצרותיהם פתוחות למבוי. 77) או פתחים פתוחים מחצר לחצר. 78) הפתוחים למבוי. 79) כמבואר לגבי חצר, למעלה בפ"ב הט"ו.

יט. כֵּיצַד[80] מִשְׁתַּתְּפִין בִּמְדִינָה?[81] כָּל חָצֵר וְחָצֵר מְעֹרֶבֶת לְעַצְמָהּ[82], שֶׁלֹּא לְשַׁכֵּחַ הַתִּינוֹקוֹת[83], וְאַחַר כָּךְ מִשְׁתַּתְּפִין כָּל אַנְשֵׁי הַמְּדִינָה כְּדֶרֶךְ שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִין בְּמָבוֹי[84]. וְאִם הָיְתָה הַמְּדִינָה קִנְיָן יָחִיד, אֲפִלּוּ נַעֲשִׂית שֶׁל רַבִּים - מִשְׁתַּתְּפִין כֻּלָּן שִׁתּוּף אֶחָד[85], וִיטַלְטְלוּ בְּכָל הַמְּדִינָה. וְכֵן אִם הָיְתָה שֶׁל רַבִּים, וְיֵשׁ לָהּ פֶּתַח אֶחָד[86] - מִשְׁתַּתְּפִין כֻּלָּן שִׁתּוּף אֶחָד.

80) משנה, עירובין נט, א. 81) עיר המוקפת חומה גבוהה עשרה טפחים, ויש לה דלתות כרשות היחיד (כמבואר בפ"א ה"א) "ואין מערבים אותה לחצאין, שכל העיר רשות היחיד גמורה, והרי הוא כמבוי אחד ואין מערבים חצי מבוי" (מגיד־משנה). 82) עירובי חצרות. 83) שידעו שהיתר הטלטול הוא מסיבת העירוב. 84) ואותן החצרות שהשתתפו עם המבואות - מותרות לטלטל זו עם זו, ואלו שלא השתתפו - אסורות. 85) כיון שהיה תחילה קנין יחיד, כחצר אחת דומה, וצריכים כל בני החצר לערב יחד. 86) שהיא סתומה מכל הצדדים, ורק דרך אותו פתח יוצאים, דינה כחצר, ומערבים את כולה.

כ. אֲבָל[87] אִם הָיְתָה שֶׁל רַבִּים, וְיֵשׁ לָהּ שְׁנֵי פְּתָחִים, שֶׁהָעָם נִכְנָסִין בָּזֶה וְיוֹצְאִין בָּזֶה - אֲפִלּוּ נַעֲשִׂית שֶׁל יָחִיד[88], אֵין מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ[89]; אֶלָּא מַנִּיחִין מִמֶּנָּה מָקוֹם אֶחָד, אֲפִלּוּ בַּיִת אֶחָד בְּחָצֵר אַחַת, וּמִשְׁתַּתְּפִין הַשְּׁאָר[90]. וְיִהְיוּ אֵלּוּ הַמִּשְׁתַּתְּפִין כֻּלָּן מֻתָּרִין בְּכָל הַמְּדִינָה, חוּץ מֵאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁשִּׁירוּ. וְיִהְיוּ אוֹתָן הַנִּשְׁאָרִים מֻתָּרִין בְּמִקוֹמָן בַּשִּׁתּוּף שֶׁעוֹשִׂין לְעַצְמָן, אִם הָיוּ הַנִּשְׁאָרִים רַבִּים, וַאֲסוּרִין לְטַלְטֵל בִּשְׁאָר כָּל הַמְּדִינָה.

87) עירובין נט, א. 88) שמכרוה לו. 89) גזירה שמא תחזור ותעשה רשות הרבים, ויקלו גם כן לטלטל בשבת; ואין נוהגים להזהר בזה, אפילו בעיר של רבים, ואפשר שסומכים על דעת רש"י ו'תוספות' (כמבואר בהל' שבת פי"ד ה"א), שאין רשות הרבים אלא אם יש שם ששים רבוא, ודבר זה אינו שכיח ('מגן אברהם' ו'משנה ברורה' או"ח סי' שצב). 90) "העיקר אצלנו: כי עיר של רבים כשיש לה שני שערים, יכנסו בני אדם ברשות־הרבים אחרת, והם אינם יודעים כי העירוב הוא שהתיר להם התשמיש בתוכה, ולפיכך חובה להניח ממנה שיור בלי עירוב כדי שלא ישתמש אותו שיור עם המדינה להודיע כי העירוב הוא שהתיר לנו התשמיש בתוכה, וגם כשהיתה העיר מקודם לכן של רבים אפילו היא היום של יחיד, שהיא צריכה לשיור על־כל־פנים" (פירוש המשניות).

כא. וְדָבָר זֶה מִשּׁוּם הֶכֵּר הוּא, כְּדֵי שֶׁיֵּדְעוּ שֶׁהָעֵרוּב הִתִּיר לָהֶן לְטַלְטֵל בִּמְדִינָה זוֹ[91] שֶׁרַבִּים בּוֹקְעִין בָּהּ; שֶׁהֲרֵי הַמָּקוֹם שֶׁנִּשְׁאַר וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף עִמָּהֶן - אֵין מְטַלְטְלִין בּוֹ, אֶלָּא אֵלּוּ לְעַצְמָן וְאֵלּוּ לְעַצְמָן.

91) ואם לא יעשו שיור, ישתכח העירוב ותשתכח תורת רשות הרבים, על ידי טלטול בעיר הדומה לרשות הרבים ('משנה ברורה' או"ח סי' שצב).

כב. מְדִינָה[92] שֶׁל רַבִּים שֶׁיֵּשׁ לָהּ פֶּתַח אֶחָד וְסֶלָּם בְּמָקוֹם אַחֵר[93] - מְעָרְבִין אֶת כֻּלָּהּ[94], וְאִינָהּ צְרִיכָה שִׁיּוּר; שֶׁאֵין הַסֶּלָּם שֶׁבַּחוֹמָה חָשׁוּב כְּפֶתַח[95]. הַבָּתִּים[96] שֶׁמַּנִּיחִין אוֹתוֹ שִׁיּוּר, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָן פְּתוּחִין לָעִיר, אֶלָּא אַחוֹרֵיהֶן לָעִיר וּפְנֵיהֶם לַחוּץ - עוֹשִׂין אוֹתוֹ שִׁיּוּר[97], וּמְעָרְבִין אֶת הַשְּׁאָר.

92) עירובין נט, ב. 93) בצד השני, ודרך הסולם יורדים מעבר לחומה. 94) כדין עיר שיש לה פתח אחד. 95) שההילוך דרך הסולם, אינו נוח. 96) בעירובין ס, א: "הנהו דאתי (שבאו) לקמיה דרב יוסף, אמרו ליה: הב לן גברא דליערב לן מאתין (תן לנו אדם שיתקן עירוב לעירנו), אמר ליה לאביי: זיל ערב להו, וחזי דלא מצווחא עלה בבי מדרשא (ראה שלא יתנגדו על זה בבית המדרש), אזל, חזא להנהו בתי דפתיחי לנהרא (ראה בתים שפתחיהם אחורי העיר לצד הנהר), אמר: הני ליהוי שיור למתא (אלה יהיו שיור לעיר)" ושם מדובר בעיר של רבים ונעשית של יחיד הצריכה שיור. 97) ואפילו הוא רק בית אחד, אפילו בית

הבקר או בית התבן, שאינם צריכים לעירוב אם אין גרים ואוכלים בהם, עושים אותם שיור (או"ח סי' שצב).

כג. הַמְזַכֶּה בְּשִׁתּוּף לִבְנֵי הַמְּדִינָה, אִם עֵרְבוּ כֻּלָּן[98] עֵרוּב אֶחָד[99] - אֵינוֹ צָרִיךְ לְהוֹדִיעָן; שֶׁזְּכוּת הוּא לָהֶן[100]. וְדִין מִי שֶׁשָּׂכַח וְלֹא נִשְׁתַּתֵּף עִם בְּנֵי הַמְּדִינָה, אוֹ מִי שֶׁהָלַךְ לִשְׁבֹּת בְּעִיר אַחֶרֶת, אוֹ עוֹבֵד כּוֹכָבִים שֶׁהָיָה עִמָּהֶן בַּמְּדִינָה - דִּין הַכֹּל כְּדִינָם בְּחָצֵר וּמָבוֹי[101].

98) לדעת ה'מגיד משנה', צ"ל: "אם עירב לכולן". 99) אבל אם לא עירב לכולן, עירוב אחד אינו זכות. 100) וזכין לאדם שלא בפניו. 101) דין שכח בחצר, מבואר בפ"ב ה"א. ודין הלך לשבות בעיר אחרת - בפ"ד הי"ג. ודין גוי - בפ"ב ה"ט ובפ"ד הי"ג.

כד. מְדִינָה[102] שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ כָּל יוֹשְׁבֶיהָ חוּץ מִמָּבוֹי אֶחָד - הֲרֵי זֶה אוֹסֵר עַל כֻּלָּן. וְאִם בָּנוּ מַצֵּבָה[103] עַל פֶּתַח הַמָּבוֹי - אֵינוֹ אוֹסֵר[104]. לְפִיכָךְ אֵין מְעָרְבִין מְדִינָה לַחֲצָאִין, אֶלָּא אוֹ כֻּלָּהּ אוֹ מָבוֹי מָבוֹי[105]. וּבוֹנֶה כָּל מָבוֹי וּמָבוֹי מַצֵּבָה עַל פִּתְחוֹ, אִם רָצָה לַחֲלֹק רְשׁוּתוֹ מֵהֶן, כְּדֵי שֶׁלֹּא יֵאָסֵר עַל שְׁאָר הַמְּבוֹאוֹת.

102) עירובין נט: עיר שהיתה של יחיד, שמערבים את כולה ואינה צריכה שיור. 103) עמוד שהוא רחב ארבעה טפחים, וראה למעלה פ"ד הט"ז. 104) שהמצבה מפרידה את המבוי משאר המדינה. 105) כדי שלא יאסרו זה על זה.

יום שני י"ד כסלו ה'תשפ"א

פֶּרֶק שִׁשִּׁי[1]

1) נתבאר בו בכלל עניין עירוב תחומין בפת, מהו, וכיצד הוא, ומאי זה דבר הוא, ומקום הנחתו, וזמן עשייתו, ומי הוא העושהו, כמו שנתבאר בפרק ראשון בעניין עירוב החצרות.

א. מִי[2] שֶׁיָּצָא מִן הַמְּדִינָה[3] בְּעֶרֶב שַׁבָּת, וְהִנִּיחַ מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת[4] רָחוֹק מִן הַמְּדִינָה בְּתוֹךְ הַתְּחוּם[5], וְקָבַע שְׁבִיתָתוֹ שָׁם[6], אַף עַל פִּי שֶׁחָזַר לַמְּדִינָה[7] וְלָן בְּבֵיתוֹ - נֶחְשָׁב אוֹתוֹ כְּאִלּוּ שָׁבַת בַּמָּקוֹם שֶׁהִנִּיחַ בּוֹ שְׁתֵּי הַסְּעֻדּוֹת. וְזֶה הוּא הַנִּקְרָא עֵרוּבֵי תְּחוּמִין[8].

2) משנה במסכת עירובין דף ס' עמוד א'. 3) עיר שגר בתוכה. 4) שהן "כשמונה עשרה גרוגרות, שהן כשש ביצים בינוניות" (כמבואר למעלה בפרק א' הלכה ט'). 5) של העיר, אף שהוא יותר מתחום מביתו (משנה ברורה אורח חיים סימן ת"ח). 6) בזה שהניח שם את המזון בכוונה לקנות שם שביתה. 7) לפני כניסת השבת, שאם נשאר שם עד השבת, אינו צריך להניח עירוב, שהרי קנה שביתה בעצמו (ראה להלן פרק ז' הלכה א'). 8) נקרא "עירוב" – לפי שהוא מערב תחום שלא היה יכול ללכת בו תחילה עם התחום שהוא יכול ללכת בו.

ב. וְיֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ לְמָחָר אַלְפַּיִם אַמָּה[9] לְכָל רוּחַ. לְפִיכָךְ, כְּשֶׁהוּא מְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ לְמָחָר אַלְפַּיִם אַמָּה כְּנֶגֶד הַמְּדִינָה[10], אֵינוֹ מְהַלֵּךְ בַּמְּדִינָה אֶלָּא עַד סוֹף מִדָּתוֹ[11]. וְאִם הָיְתָה הַמְּדִינָה מַבְלַעַת בְּתוֹךְ מִדָּתוֹ[12] - תֵּחָשֵׁב הַמְּדִינָה כֻּלָּהּ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וַיַּשְׁלִים מִדָּתוֹ חוּצָה לָהּ.

9) כדין תחומין בשבת וכמו שכתב רבינו בפרק כ"ז מהלכות שבת הלכה א': "מדברי סופרים שלא יצא אדם חוץ לעיר אלא עד אלפים אמה, אבל חוץ לאלפים אמה אסור, שאלפים אמה הוא מגרש העיר" ושיעור אלפים אמה – 1516 מטרים בערך. 10) לצד העיר שהוא גר בה. 11) ואם מדתו כלתה באמצע העיר, אסור לו להלך יותר. 12) יבואר בהלכה ב'.

ג. כֵּיצַד?[13] הֲרֵי שֶׁהִנִּיחַ אֶת עֵרוּבוֹ בְּרִחוּק אֶלֶף אַמָּה מִבֵּיתוֹ שֶׁבַּמְּדִינָה לְרוּחַ מִזְרָח - נִמְצָא מְהַלֵּךְ לְמָחָר מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְמִזְרָח, וּמְהַלֵּךְ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְמַעֲרָב: אֶלֶף שֶׁמִּן הָעֵרוּב עַד בֵּיתוֹ, וְאֶלֶף אַמָּה מִבֵּיתוֹ בְּתוֹךְ הַמְּדִינָה, וְאֵינוֹ מְהַלֵּךְ בַּמְּדִינָה אֶלָּא עַד סוֹף הָאֶלֶף. הָיָה מִבֵּיתוֹ עַד סוֹף הַמְּדִינָה פָּחוֹת מֵאֶלֶף, אֲפִלּוּ אַמָּה אַחַת, שֶׁנִּמְצֵאת מִדָּתוֹ כָּלְתָה חוּץ לַמְּדִינָה[14] - תֵּחָשֵׁב הַמְּדִינָה כֻּלָּהּ כְּאַרְבַּע אַמּוֹת, וְיַהֲלֵךְ חוּצָה לָהּ תְּשַׁע מֵאוֹת שֵׁשׁ וְתִשְׁעִים אַמָּה, תַּשְׁלוּם הָאַלְפַּיִם.

13) משנה במסכת עירובין שם. 14) או שכלתה מדתו של אלפים אמה בשווה עם מדת העיר, גם כן נחשבת כל העיר כארבע אמות, ומתחיל למנות אלפים אמה מחוץ לעיר (פירוש המשניות).

ד. לְפִיכָךְ[15], אִם הִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּרִחוּק אַלְפַּיִם אַמָּה מִבֵּיתוֹ שֶׁבַּמְּדִינָה - הִפְסִיד אֶת כָּל הַמְּדִינָה כֻּלָּהּ[16]; וְנִמְצָא מְהַלֵּךְ מִבֵּיתוֹ עַד עֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה, וּמֵעֵרוּבוֹ אַלְפַּיִם, וְאֵינוֹ מְהַלֵּךְ מִבֵּיתוֹ בַּמְּדִינָה לְרוּחַ מַעֲרָב אֲפִלּוּ אַמָּה אֶחָת. הַמַּנִּיחַ[17] עֵרוּבוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[18] - אֲפִלּוּ הָיְתָה מְדִינָה גְּדוֹלָה כִּנִינְוֵה[19], וַאֲפִלּוּ עִיר חֲרֵבָה[20] אוֹ מְעָרָה הָרְאוּיָה לְדָיּוֹרִין[21] - מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.

15) משנה במסכת עירובין שם. 16) אסורה לו ההליכה בעיר כולה ורק בכיוון לעירוב מותר לו ללכת. 17) משנה במסכת עירובין דף ס"א עמוד א'. 18) מקום המוקף מחיצות. ושביתתו עכשיו במקום אחר. 19) שכן נקראת בדברי הנביא (יונה פרק ג' פסוק ג'): "עיר גדולה לאלהים". 20) שאין בה דיירים אבל המחיצות נשארו. 21) במסכת עירובין דף ס"א עמוד ב' "אפילו היא (גדולה) כמערת צדקיהו מלך יהודה" (רש"י).

ה. הַמַּנִּיחַ[22] עֵרוּבוֹ בְּתוֹךְ הַמְּדִינָה שֶׁשָּׁבַת בָּהּ - לֹא עָשָׂה כְּלוּם[23], וְאֵין מוֹדְדִין לוֹ מִמְּקוֹם עֵרוּבוֹ, אֶלָּא הֲרֵי הוּא כִּבְנֵי הַמְּדִינָה כֻּלָּן, שֶׁיֵּשׁ לָהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה

לְכָל רוּחַ חוּץ לַמְּדִינָה. וְכֵן אִם נָתַן עֵרוּבוֹ בַּמְּקוֹמוֹת הַמְּצֻטָּרְפִין לָעִיר[24], שֶׁמּוֹדְדִין הַתְּחוּם חוּץ מֵהֶם - הֲרֵי זֶה כְּנוֹתְנוֹ בְּתוֹךְ הָעִיר. נָתַן עֵרוּבוֹ חוּץ לַתְּחוּם - אֵינוֹ עֵרוּב[25].

22) משנה במסכת עירובין דף ס׳ עמוד א׳. 23) שהרי בלא עירוב גם כן יש לו מן העיר אלפים אמה לכל רוח, וכל העיר כארבע אמות בשבילו (רש"י). 24) היינו "עיבורה של עיר", שהוא שבעים אמה ושני שלישי אמה (כמבואר בהלכות שבת פרק כ"ח הלכה א׳ וב׳). 25) מכיון שאי אפשר לו להגיע לשם בכניסת השבת, זמן קניית העירוב, מפני שהוא חוץ לתחום (רש"י).

ו. אֵין מְעָרְבִין עֵרוּבֵי תְּחוּמִין אֶלָּא לִדְבַר מִצְוָה[26], כְּגוֹן שֶׁהָיָה רוֹצֶה לֵילֵךְ לְבֵית הָאֵבֶל אוֹ לְמִשְׁתֵּה שֶׁל נִשּׂוּאִין, אוֹ לְהַקְבִּיל פְּנֵי רַבּוֹ[27] אוֹ חֲבֵרוֹ[28] שֶׁבָּא מִן הַדֶּרֶךְ, וְכַיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ. אוֹ מִפְּנֵי הַיִּרְאָה, כְּגוֹן שֶׁהָיָה רוֹצֶה לִבְרֹחַ מִן הָעוֹבְדֵי כּוֹכָבִים אוֹ מִן הַלִּסְטִים וְכַיּוֹצֵא בָּזֶה. וְאִם עֵרַב שֶׁלֹּא לְאֶחָד מִכָּל אֵלּוּ, אֶלָּא לְדִבְרֵי הָרְשׁוּת - הֲרֵי זֶה עֵרוּב[29].

26) מסכת עירובין דף פ"ב עמוד א׳ ש"לא התירו חכמים לצאת חוץ לתחום על ידי עירוב" (רש"י). 27) משנה במסכת עירובין דף ל"ו עמוד ב׳. 28) חכם שהוא לומד ממנו (ב"י סימן תט"ו). ומקור הדבר במסכת עירובין שם: "ורבנן זימנין דניחא ליה בחבריה טפי" (הגר"א). 29) משנה במסכת פסחים דף מ"ט עמוד א׳ "ולשבות שביתת הרשות" – "שהיה הולך להחשיך על התחום לקנות שביתה שם, כדי שיהא לו משם ולהלן אלפים אמה לילך לדבר הרשות" – רש"י (הגר"א). [ובספרי הרמב"ם המדוייקים כתוב "הרי זה אינו עירוב". מאירי במסכת עירובין דף פ"ב עמוד א׳ עמ׳ 120 ובמסכת פסחים דף מ"ט עמוד א׳ עמ׳ 70].

ז. כֹּל שֶׁמִּשְׁתַּתְּפִין בּוֹ - מְעָרְבִין בּוֹ עֵרוּבֵי תְּחוּמִין[30], וְכֹל שֶׁאֵין מִשְׁתַּתְּפִין בּוֹ - אֵין מְעָרְבִין בּוֹ תְּחוּמִין. וְכַמָּה שִׁעוּר עֵרוּבֵי תְּחוּמִין? מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[31]; וְאִם הָיָה לִפְתָּן[32] - כְּדֵי לֶאֱכֹל בּוֹ שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת. כְּמוֹ הַשִּׁתּוּף[33].

30) משנה במסכת עירובין דף כ"ו עמוד ב׳ "בכל מערבין ומשתתפין" ועיין בתוספות שם. 31) משנה במסכת עירובין דף פ"ב עמוד ב׳ כמבואר בהלכה א׳. 32) מסכת עירובין דף כ"ט עמוד ב׳ דבר שרגילים לאכול עם הפת. 33) למעלה פרק א׳ הלכה י׳.

ח. וְצָרִיךְ[34] שֶׁיִּהְיֶה הוּא וְעֵרוּבוֹ בְּמָקוֹם אֶחָד, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה אֶפְשָׁר לוֹ לְאָכְלוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[35]. לְפִיכָךְ, אִם נִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, אוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד, וְהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - אֵינוֹ עֵרוּב; שֶׁאִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת הַיָּחִיד לִרְשׁוּת הָרַבִּים בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת אֶלָּא בַּעֲבֵרָה.

34) משנה במסכת עירובין דף ל"ב עמוד ב׳. 35) הוא זמן כניסת השבת (כמבואר בהלכות שבת פרק ה׳ הלכה ד׳). ואז – זמן קניית שביתה על ידי העירוב.

ט. אֲבָל[36] אִם נִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים, וְהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּכַרְמְלִית[37], אוֹ שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בְּכַרְמְלִית, וְהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד אוֹ בִּרְשׁוּת הָרַבִּים - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁבִּשְׁעַת קְנִיַּת הָעֵרוּב, שֶׁהוּא בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, מֻתָּר לְהוֹצִיא וּלְהַכְנִיס מִכָּל אַחַת מִשְּׁתֵּי הָרְשֻׁיּוֹת לְכַרְמְלִית לִדְבַר מִצְוָה; שֶׁכָּל דָּבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, לֹא גָּזְרוּ עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת בִּמְקוֹם מִצְוָה אוֹ בִּשְׁעַת הַדְּחָק[38].

36) משנה במסכת עירובין דף ל"ב עמוד ב׳. 37) שהאיסור להכניס אליה ולהוציא ממנה, אינו אלא מדרבנן (כמבואר בהלכות שבת פרק י"ד). 38) וכן מפורש בפרק כ"ד מהלכות שבת הלכה י׳.

י. נָתְנוּ[39] בְּמִגְדָּל וְנָעַל, וְאָבַד הַמַּפְתֵּחַ, אִם יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ בְּלֹא עֲשִׂיַּת מְלָאכָה[40] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁאֵין אָסוּר לַעֲשׂוֹת בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת בִּמְקוֹם מִצְוָה אֶלָּא מְלָאכָה. נְתָנוּ בְּרֹאשׁ הַקָּנֶה אוֹ הַקֶּנֶדֶס[41] הַצּוֹמְחִין מִן הָאָרֶץ - אֵינוֹ עֵרוּב; גְּזֵרָה שֶׁמָּא יִתְלֹשׁ[42]. וְאִם הָיוּ תְּלוּשִׁין וּנְעוּצִין - הֲרֵי זֶה עֵרוּב.

39) משנה במסכת עירובין דף ל"ד עמוד ב׳. 40) האסורה מן התורה. 41) שבט דק שעושין ממנו הרמחים. 42) כיון שרגילים להשתמש בו בתלוש, יתחלף לו מחובר בתלוש, וקרוב לודאי שיתלוש, לכן גזרו על זה גם בין השמשות ("מגיד משנה").

יא. כָּל הַמַּנִּיחַ עֵרוּבוֹ, יֵשׁ לוֹ בִּמְקוֹם עֵרוּבוֹ אַרְבַּע אַמּוֹת[43]. לְפִיכָךְ[44], הַמַּנִּיחַ עֵרוּבֵי תְּחוּמִין שֶׁלּוֹ בְּסוֹף הַתְּחוּם, וְנִתְגַּלְגֵּל[45] הָעֵרוּב וְיָצָא חוּץ לַתְּחוּם בְּתוֹךְ שְׁתֵּי אַמּוֹת[46] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב, וּכְאִלּוּ לֹא יָצָא מִמְּקוֹמוֹ. וְאִם יָצָא חוּץ לִשְׁתֵּי אַמּוֹת - אֵינוֹ עֵרוּב; שֶׁהֲרֵי נַעֲשָׂה חוּץ לַתְּחוּם, וְהַמַּנִּיחַ עֵרוּבוֹ חוּץ לַתְּחוּם - אֵינוֹ עֵרוּב, מִפְּנֵי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ אֶל עֵרוּבוֹ.

43) מסכת עירובין דף ל"ה עמוד א׳. כלומר: מקום עירובו קונה לו ארבע אמות סביבותיו (חוץ מאלפים אמה שנותנים לו לכל רוח), רוצה לומר, שתי אמות מצד זה ושתי אמות מצד זה שביחד הם ארבע אמות. וראה להלן שיש חולקים על רבינו. 44) משנה במסכת עירובין שם. 45) לפני בין השמשות. 46) ויש סוברים שיש לו ארבע אמות מכל צד וצד, שביחד הם שמונה אמות וכן פסק בשולחן ערוך אורח חיים סימן ת"ט סעיף ה׳.

יב. נִתְגַּלְגֵּל[47] הָעֵרוּב וְיָצָא שְׁתֵּי אַמּוֹת חוּץ לַתְּחוּם, אוֹ אָבַד אוֹ נִשְׂרַף, אוֹ שֶׁהָיָה תְּרוּמָה וְנִטְמֵאת[48]: מִבְּעוֹד יוֹם - אֵינוֹ עֵרוּב; מִשֶּׁחָשֵׁכָה - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁקְּנִיַּת הָעֵרוּב בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת. וְאִם סָפֵק[49] - הֲרֵי זֶה

עֵרוּב; שֶׁסְּפֵק הָעֵרוּב - כָּשֵׁר[50]. לְפִיכָךְ, אִם נֶאֱכַל[51] הָעֵרוּב בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[52] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב.

47) משנה במסכת עירובין שם. 48) שאינה ראויה לא לכהן ולא לישראל. 49) אם אבד או נשרף או נטמא מבעוד יום, או – משחשיכה. 50) שאנו מעמידים את העירוב על חזקתו ותולים כי נתקלקל לאחרי שחשכה. 51) או נשרף או נטמא. 52) ספק יום ספק לילה.

יג. אָמְרוּ לוֹ[53] שְׁנַיִם: צֵא וְעָרֵב עָלֵינוּ[54], אֶחָד[55] עֵרַב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם, וְאֶחָד[56] עֵרַב עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְזֶה שֶׁעֵרַב עָלָיו מִבְּעוֹד יוֹם נֶאֱכַל עֵרוּבוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְזֶה שֶׁעֵרַב עָלָיו בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת נֶאֱכַל עֵרוּבוֹ מִשֶּׁחָשְׁכָה - שְׁנֵיהֶם קָנוּ עֵרוּב; שֶׁבֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת סָפֵק הוּא, וּסְפֵק הָעֵרוּב - כָּשֵׁר[57]. אַף עַל פִּי כֵן, סָפֵק חָשְׁכָה סָפֵק לֹא חָשְׁכָה - אֵין מְעָרְבִין עֵרוּבֵי תְּחוּמִין לְכַתְּחִלָּה[58]; וְאִם עֵרַב - הֲרֵי זֶה עֵרוּב.

53) מסכת שבת דף ל"ד עמוד א'. 54) שעשאוהו שליח לערב בשבילם. 55) בשביל אחד. 56) ובשביל אחד. 57) ואף שהשליח הזה נעשה לשניהם, והעירובין סותרים זה את זה, שאם נחשוב בין השמשות ליום, אינו מועיל העירוב של זה שנאכל עירובו בין השמשות, ואם נחשוב אותו ללילה, אינו מועיל העירוב של זה שהניח את עירובו בין השמשות – כיון שעירוב הוא מדרבנן, ספקו להקל, ולאותו שנאכל עירובו בין השמשות, נחשוב אותו ללילה, ולאותו שהניח עירובו בין השמשות, נחשבהו ליום. 58) משנה וגמרא במסכת שבת שם. ואף על פי שעירובי חצרות מותר לעשות בין השמשות (למעלה פרק א' הלכה כ"א) – דין עירובי תחומין יותר חמור (פירוש המשניות במסכת שבת שם).

יד. נָפַל[59] עַל הָעֵרוּב גַּל[60] מִבְּעוֹד יוֹם, אִם יָכוֹל לְהוֹצִיאוֹ בְּלֹא עֲשִׂיַּת מְלָאכָה[61] - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁמֻּתָּר לְהוֹצִיאוֹ בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[62], שֶׁהִיא שְׁעַת קְנִיַּת הָעֵרוּב. וְאִם נָפַל עָלָיו גַּל מִשֶּׁחָשְׁכָה - הֲרֵי זֶה עֵרוּב, וְאַף עַל פִּי שֶׁאִי אֶפְשָׁר לְהוֹצִיאוֹ אֶלָּא בַּעֲשִׂיַּת מְלָאכָה[63]. סָפֵק מִבְּעוֹד יוֹם נָפַל אוֹ מִשֶּׁחָשְׁכָה - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר; שֶׁסְּפֵק הָעֵרוּב - כָּשֵׁר.

59) משנה במסכת עירובין דף ל"ה עמוד א'. 60) של אבנים, שאסור לטלטל בשבת מדרבנן משום איסור מוקצה. 61) האסורה מן התורה. 62) שכל דבר האסור משום שבות לא גזרו עליו בין השמשות (למעלה הלכה ט'). 63) שהרי בשעת קניית העירוב, היה אפשר להשתמש בו.

טו. אֲבָל[64] אִם עֵרַב בִּתְרוּמָה שֶׁהִיא סָפֵק טְמֵאָה - אֵינוֹ עֵרוּב; שֶׁאֵינָהּ סְעֵדָה הָרְאוּיָה[65]. וְכֵן אִם הָיוּ לְפָנָיו שְׁתֵּי כִּכָּרוֹת שֶׁל תְּרוּמָה, אַחַת טְהוֹרָה וְאַחַת טְמֵאָה, וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ אֵי זוֹ הִיא מִשְּׁתֵּיהֶן, וְאָמַר: עֵרוּבִי בַּטְּהוֹרָה בְּכָל מָקוֹם שֶׁהוּא - אֵינוֹ עֵרוּב; שֶׁאֵין כָּאן סְעֵדָה הָרְאוּיָה לַאֲכִילָה.

64) מסכת עירובין דף ל"ו עמוד א'. 65) שהרי אסורה באכילה מחמת ספק טומאה. ואי אפשר לומר כאן, ספק עירוב כשר, כמו למעלה בהלכה י"ב, כי שם היתה לעירוב חזקת היתר בשעה שהניחו שם, אלא שאחר כך קרה דבר שאנו מסופקים בו אם נתקלקל העירוב, ואנו מעמידים את העירוב בחזקת כשר, אבל כאן, לא היתה חזקת כשרות לעירוב זה מעולם (רש"י).

טז. אָמַר[66]: כִּכָּר זוֹ הַיּוֹם חֹל וּלְמָחָר קֹדֶשׁ, וְעֵרַב בָּהּ - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁבֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת עֲדַיִן לֹא נִתְקַדְּשָׁה וַדַּאי, וּרְאוּיָה הָיְתָה מִבְּעוֹד יוֹם. אֲבָל אִם אָמַר: הַיּוֹם קֹדֶשׁ וּלְמָחָר חֹל - אֵין מְעָרְבִין בָּהּ; שֶׁאֵינָהּ רְאוּיָה עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ[67]. וְכֵן אִם הִפְרִישׁ תְּרוּמָה, וְהִתְּנָה עָלֶיהָ שֶׁלֹּא תִּהְיֶה תְּרוּמָה עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ - אֵין מְעָרְבִין בָּהּ; שֶׁהֲרֵי הִיא טֶבֶל כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת, וְצָרִיךְ שֶׁתִּהְיֶה הַסְּעֵדָה רְאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם.

66) מסכת עירובין דף ל"ו עמוד א'. 67) במסכת עירובין שם: "אמר לו רבא לרב נחמן: מאי שנא (מה ההבדל ביניהם)? אמר לו: היום חול ולמחר קדש, לא נחתא (ירדה) ליה קדושה מספיקא (מספק, ולכן חל העירוב בין השמשות), היום קדש ולמחר חול, מספיקא לא פקעא קדושתיה מיניה (מספק – אין הקדושה עוזבת אותו, ולכן לא חל העירוב בין השמשות)".

יז. הַנּוֹתֵן[68] עֵרוּבוֹ בְּבֵית הַקְּבָרוֹת - אֵינוֹ עֵרוּב; לְפִי שֶׁבֵּית הַקְּבָרוֹת אָסוּר בַּהֲנָיָה[69], וְכֵיוָן שֶׁרוֹצֶה בְּקִיּוּם הָעֵרוּב שָׁם אַחַר קְנִיָּה[70] - הֲרֵי נֶהֱנֶה בּוֹ[71]. נְתָנוֹ בְּבֵית הַפְּרָס[72] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב[73], וַאֲפִלּוּ הָיָה כֹּהֵן; מִפְּנֵי שֶׁיָּכוֹל לִכָּנֵס שָׁם בְּמִגְדַּל הַפּוֹרֵחַ[74] אוֹ שֶׁיְּנַפֵּחַ וְהוֹלֵךְ[75].

68) משנה במסכת עירובין דף כ"ו עמוד ב' ושם דף ל"א עמוד ב' בגמרא. 69) "בתי קברות אסורים בהנאה, כיצד? – אין אוכלין בהם ואין שותין בהם ואין עושין בהם מלאכה" (הלכות אבל פרק י"ד הלכה י"ג). 70) ועצם הנחת העירוב אינה הנאה לפי שאין מערבין אלא לדבר מצוה (למעלה הלכה ו') ומצוות לאו ליהנות ניתנו (גמרא שם). ואסור לתת שם את העירוב, כדי שלא יהנה מן האיסור (ר"ע איגר). 71) וכיון שהניח עירובו באיסור אינו עירוב מפני ש"כל מילתא דאמר רחמנא לא תעביד, אי עביד לא מהני" (תמורה דף ד' עמוד ב') ראה ב"יכין ובועז' מסכת עירובין פרק ג' משנה א' אות ג' ובהגהות הגרע"א לשו"ע או"ח סימן ת"ט סעיף א'. 72) "מקום שנחרש בו קבר, שהרי נתדקדקו עצמות המת בתוך העפר, ונתפזרו בכל השדה, וגזרו חכמים טומאה על כל השדה" (רבינו בהלכות טומאת מת פרק י' הלכה א'). 73) שלא גזרו בו חכמים אלא איסור טומאה אבל איסור הנאה לא גזרו. 74) באויר, ואינו נוגע בטומאה. 75) את העפר ובודק אם נמצאת בתוכו עצם כשעורה המטמאו. והתירו לו חכמים לעשות כן, אף על פי שהוא נטמא, כיון שהוא לדבר מצוה. ולענין קרבן פסח לא גזרו עליו טומאה כלל ומותר לו לעשות קרבן פסח,

שלא העמידו חכמים גזרותיהם במקום שיש בו חיוב כרת (שאם לא יעשה פסח יתחייב כרת) כמו שכתב רבינו בפרק ו' מהלכות קרבן פסח הלכה ח' (ועיין תוס' בכורות דף כ"ט עמוד א' ד"ה היכי).

יח. רַבִּים[76] שֶׁרָצוּ לְהִשְׁתַּתֵּף בְּעֵרוּבֵי תְּחוּמִין - מִקַּבְּצִין כֻּלָּן עֵרוּבָן, שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת לְכָל אֶחָד וְאֶחָד[77], וּמַנִּיחִין אוֹתוֹ בִּכְלִי אֶחָד בְּמָקוֹם שֶׁיִּרְצוּ. וְאִם עָשָׂה אֶחָד עֵרוּב עַל יְדֵי כֻּלָּן - צָרִיךְ לִזַּכּוֹת לָהֶן עַל יְדֵי אַחֵר[78]. וְצָרִיךְ לְהוֹדִיעָם; שֶׁאֵין מְעָרְבִין לוֹ לָאָדָם עֵרוּבֵי תְּחוּמִין אֶלָּא לְדַעְתּוֹ[79], שֶׁמָּא אֵינוֹ רוֹצֶה לְעָרֵב בְּאוֹתָהּ הָרוּחַ שֶׁרָצָה זֶה. וְאִם הוֹדִיעוֹ מִבְּעוֹד יוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא רָצָה אֶלָּא מִשֶּׁתְּחַשֵּׁךְ - הֲרֵי זֶה עֵרוּב. וְאִם לֹא הוֹדִיעוֹ עַד שֶׁחָשְׁכָה - אֵינוֹ יוֹצֵא בּוֹ; שֶׁאֵין מְעָרְבִין מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ.

76) משנה במסכת עירובין דף פ"ב עמוד א'. 77) "הצריכו מזון שתי סעודות לכל אחד, לפי שענין עירובי תחומין הוא, שיתן שביתתו באותו מקום ויניח שם מזונו הצריך אליו לשבת" (פירוש המשניות). 78) שיאמר לאחר: קבל פת זה וזכה בה לכל אלה הרוצים לזכות בו. ועל ידי עצמו אינו יכול לזכות להם, שכל זמן שהעירוב בידו לא יצא מרשותו, ואין האחרים יכולים לזכות בו. 79) כי המניח עירוב לצד אחד, מפסיד אלפים אמה לצד השני, ולכן צריך לשאול אם מסכים הוא להפסיד בצד זה כדי לזכות בצד זה.

יט. כָּל הַזּוֹכֶה[80] בְּעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת[81] - מְזַכִּין עַל יָדוֹ בְּעֵרוּבֵי תְּחוּמִין, וְכָל מִי שֶׁאֵין מְזַכִּין עַל יָדוֹ עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת - אֵין מְזַכִּין עַל יָדוֹ עֵרוּבֵי תְּחוּמִין.

80) מסכת עירובין דף פ' עמוד ב'. 81) כמבואר בפרק א' הלכה כ'.

כ. נוֹתֵן[82] אָדָם מָעָה לְבַעַל הַבַּיִת[83], כְּדֵי שֶׁיִּקַּח לוֹ פַּת וְיַעֲרֵב לוֹ בָּהּ עֵרוּבֵי תְּחוּמִין. אֲבָל אִם נָתַן לְחֲנֻוָנִי אוֹ לְנַחְתּוֹם[84], וְאָמַר לוֹ: זְכֵה לִי בְּמָעָה זוֹ - אֵינוֹ עֵרוּב. וְאִם אָמַר לוֹ: עָרֵב עָלַי בְּמָעָה זוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֵחַ בָּהּ פַּת אוֹ אֹכֶל מִן הָאֲכָלִין וּמְעָרֵב עָלָיו[85]. וְאִם נָתַן לוֹ כְּלִי וְאָמַר לוֹ: תֵּן לִי בָּזֶה אֹכֶל וּזְכֵה לִי בּוֹ - הֲרֵי זֶה לוֹקֵחַ אֹכֶל וּמְעָרֵב עָלָיו בּוֹ[86].

82) משנה במסכת עירובין דף פ"א עמוד ב'. 83) אף שמטלטלין אינם נקנים במעות אלא במשיכה, כיון שנתן לבעל הבית שאין דרכו למכור, אנו תולים שלא נתכוון לקנות ממנו פת, אלא לעשותו שליח לערב עליו. 84) כיון שדרכן למכור, אנו תולים שהתכוון לקנות מהם, ומעות אינן קונות – עד ימשוך. 85) שעשאו שליח לעשות עירוב עבורו וקונה פת מאחר ומערב עליו, שאנו אומרים: חזקה שליח עושה שליחותו ומערב לדעתו. 86) כי הדין הוא "אם נותן הקונה למקנה כלי כל שהוא ואומר לו: קנה כלי זה חלף מטלטלין . . . כיון שהגביה המוכר את הכלי וקנהו, קנה הלוקח את המטלטלין אע"פ שעדיין לא נתן הדמים ואחד מהם אינו יכול לחזור" והוא הנקרא קנין חליפין (רבינו בהל' מכירה פרק ה' הלכה ה').

כא. מְעָרֵב[87] אָדָם עֵרוּבֵי תְּחוּמִין עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַקְּטַנִּים[88], וְעַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הַכְּנַעֲנִים, בֵּין מִדַּעְתָּן בֵּין שֶׁלֹּא מִדַּעְתָּן[89]. לְפִיכָךְ, אִם עֵרַב עֲלֵיהֶן וְעֵרְבוּ לְעַצְמָן - יוֹצְאִין בְּשֶׁל רַבָּן. אֲבָל אֵינוֹ מְעָרֵב לֹא עַל יְדֵי בְּנוֹ וּבִתּוֹ הַגְּדוֹלִים וְלֹא עַל יְדֵי עַבְדּוֹ וְשִׁפְחָתוֹ הָעִבְרִים וְלֹא עַל יְדֵי אִשְׁתּוֹ, אֶלָּא מִדַּעְתָּן, וְאַף עַל פִּי שֶׁהֵן אוֹכְלִין אֶצְלוֹ עַל שֻׁלְחָנוֹ. וְאִם עֵרַב עֲלֵיהֶן וְשָׁמְעוּ וְשָׁתְקוּ וְלֹא מִחוּ - יוֹצְאִין בְּעֵרוּבוֹ. עֵרַב עַל אֶחָד מֵהֶן וְעֵרְבוּ הֵן לְעַצְמָן - אֵין לְךָ מֶחָאָה גְּדוֹלָה מִזּוֹ, וְיוֹצְאִין בְּעֵרוּב עַצְמָן[90]. קָטָן בֶּן שֵׁשׁ שָׁנִים אוֹ פָּחוֹת - יוֹצֵא בְּעֵרוּב אִמּוֹ[91], וְאֵין צָרִיךְ לְהַנִּיחַ עָלָיו מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת לְעַצְמוֹ.

87) מסכת עירובין דף פ"ב עמוד ב'. 88) מגיל שש עד שלש עשרה (משנה ברורה אורח חיים סימן תי"ד). 89) כיון שאין מערבין עירובי תחומין אלא לדבר מצוה, מערב עליהם בלי ידיעתם כדי לחנכם במצוות (הרא"ש). 90) והולכים לאותו צד שעירבו. 91) שעד גיל שש הוא כרוך אחרי אמו.

כב. הָרוֹצֶה לְשַׁלֵּחַ עֵרוּבוֹ בְּיַד אַחֵר לְהַנִּיחוֹ לוֹ בַּמָּקוֹם שֶׁהוּא רוֹצֶה לִקְבֹּעַ שְׁבִיתָתוֹ שָׁם - הָרְשׁוּת בְּיָדוֹ[92]. וּכְשֶׁהוּא מְשַׁלְּחוֹ - אֵינוֹ מְשַׁלְּחוֹ בְּיַד חֵרֵשׁ שׁוֹטֶה וְקָטָן[93], וְלֹא בְּיַד מִי שֶׁאֵינוֹ מוֹדֶה בְּמִצְוֹת עֵרוּב[94]. וְאִם שִׁלַּח - אֵינוֹ עֵרוּב. וְאִם שִׁלְּחוֹ בְּיַד אֶחָד מֵאֵלּוּ הַפְּסוּלִין לְהוֹלִיכוֹ לְאָדָם כָּשֵׁר, כְּדֵי שֶׁיּוֹלִיכוֹ הַכָּשֵׁר וְיַנִּיחוֹ בְּמָקוֹם הָעֵרוּב - הֲרֵי זֶה כָּשֵׁר[95]. וַאֲפִלּוּ שִׁלְּחוֹ עַל הַקּוֹף אוֹ עַל הַפִּיל[96]. וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה עוֹמֵד מֵרָחוֹק, עַד שֶׁיִּרְאֶה זֶה הַפָּסוּל אוֹ הַבְּהֵמָה שֶׁהִגִּיעוּ אֵצֶל הַכָּשֵׁר שֶׁאָמַר לוֹ לְהוֹלִיךְ אֶת הָעֵרוּב. וְכֵן[97] רַבִּים שֶׁנִּשְׁתַּתְּפוּ בְּעֵרוּבֵי תְּחוּמִין וְרָצוּ לִשְׁלֹחַ עֵרוּבָן בְּיַד אַחֵר - הֲרֵי אֵלּוּ מְשַׁלְּחִין.

92) משנה במסכת עירובין דף ל"א עמוד ב' ויכול לסמוך עליו וללכת בשבת, כי "חזקה שליח עושה שליחותו". 93) שאינם בני דעת ואינם יכולים לקנות שביתה עבורו. 94) כגון כותי או גוי, שמא לא הניחו לשם עירוב. 95) אם האדם הכשר הבטיח לסדר לו את העירוב, כי "חזקה שליח עושה שליחותו". 96) מסכת עירובין שם. 97) מסכת עירובין דף פ"ב עמוד ב'.

כג. אֶחָד[98] אוֹ רַבִּים שֶׁאָמְרוּ לְאֶחָד: צֵא וְעָרֵב עָלֵינוּ[99], וְעָרַב עֲלֵיהֶן בְּאֵי זֶה רוּחַ שֶׁרָצָה[100] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב וְיוֹצְאִין בּוֹ[101], שֶׁהֲרֵי לֹא יִחֲדוּ לוֹ רוּחַ. הָאוֹמֵר[102] לַחֲבֵרוֹ: עָרֵב עָלַי בִּתְמָרִים, וְעָרַב עָלָיו בִּגְרוֹגָרוֹת[103]; בִּגְרוֹגָרוֹת, וְעָרַב עָלָיו בִּתְמָרִים; אָמַר לוֹ: הַנַּח עֵרוּבִי בְּמִגְדָּל, וְהִנִּיחוֹ בְּשׁוּבָךְ; בְּשׁוּבָךְ, וְהִנִּיחוֹ בְּמִגְדָּל; בְּבַיִת, וְהִנִּיחוֹ בַּעֲלִיָּה; בַּעֲלִיָּה,

וְהִנִּיחוֹ בְּבַיִת - אֵינוֹ עֵרוּב[104]. אֲבָל אִם אָמַר לוֹ "עָרֵב עָלַי" סְתָם, וְעֵרֵב עָלָיו - בֵּין בִּגְרוֹגָרוֹת בֵּין בִּתְמָרִים, בֵּין בְּבַיִת בֵּין בַּעֲלִיָּה - הֲרֵי זֶה עֵרוּב[105].

98) מסכת עירובין דף נ' עמוד ב'. 99) ולא פירשו לו לאיזה צד יערב. 100) לאיזה צד שרצה, והמשלחים אינם יכולים עכשיו ללכת אלא באותו צד שעירב עליהם. 101) ואנו אומרים "יש ברירה" – הוברר הדבר למפרע שלצד זה נתכוונו לעשותו שליח לערב עליהם, ועיין ראב"ד. 102) מסכת גיטין דף ס"ה עמוד ב'. 103) תאנים יבשות. 104) כיון ששינה מדעת המשלח, עקר את שליחותו, ואינו נחשב עוד לשליח. 105) שאנו אומרים מן הסתם מסכים המשלח שיערב לו במה שהשליח רוצה, כיון שלא פירש לו מתחילה במה יערב.

כד. כְּשֵׁם שֶׁמְּבָרְכִין עַל עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת[106] וְשִׁתּוּפֵי מְבוֹאוֹת, כָּךְ מְבָרְכִין עַל עֵרוּבֵי תְּחוּמִין[107]. וְאוֹמֵר: בְּזֶה הָעֵרוּב יִהְיֶה מֻתָּר לִי לְהַלֵּךְ[108] לְמָקוֹם[109] זֶה אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. וְאִם הָיָה אֶחָד מְעָרֵב עַל יְדֵי רַבִּים, אוֹמֵר: בְּזֶה הָעֵרוּב יִהְיֶה מֻתָּר לִפְלוֹנִי, אוֹ לִבְנֵי מְקוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ לִבְנֵי עִיר זוֹ, לְהַלֵּךְ מִמָּקוֹם זֶה אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.

106) כמבואר למעלה בפרק א' הלכה ט"ז. 107) ואף על פי שמצות עירוב אינה אלא מדרבנן (למעלה שם הלכה ד'). – מברך: "אשר קדשנו במצותיו וצונו" – שהרי אמרו (מסכת שבת דף כ"ג עמוד א'): והיכן צונו? רב אויא אמר "לא תסור מן הדבר אשר יגידו לך ימין ושמאל" (דברים פרק ז' פסוק י"א) רב נחמיה אמר "שאל אביך ויגדך זקניך ויאמרו לך (שם פרק ל"ב פסוק ז'). ו"צונו" היינו שצוה עלינו שלא לצאת בשבת חוץ לתחום בלי עירוב (מגיד משנה ומגן אברהם). 108) "למחר", ואם מערב לכל שבתות השנה יאמר "לכל שבתות השנה". 109) צריך לומר: "ממקום" וכן הוא בשולחן ערוך אורח חיים סימן תט"ו סעיף ד'.

יום שלישי ט"ו כסלו ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁבִיעִי[1]

1) נתבאר בו עניין העירוב ברגל מה דינו, ובאמירה גם כן, רצונו לומר שיקבע שביתתו במקום שאינו עומד בו, וזמן עשיית זה, ואם אחד יכול לעשות כן בעד חבירו, וקביעות המקום, כיצד צריך לסיימו.

א. מִי[2] שֶׁיָּצָא מֵעֶרֶב שַׁבָּת חוּץ לַמְּדִינָה[3], וְעָמַד בְּמָקוֹם יָדוּעַ[4] בְּתוֹךְ הַתְּחוּם אוֹ בְּסוֹפוֹ[5], וְאָמַר: שְׁבִיתָתִי בְּמָקוֹם זֶה, וְחָזַר לְעִירוֹ[6] וְלָן שָׁם - יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ לְמָחָר מֵאוֹתוֹ מָקוֹם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ[7]. וְזֶה הוּא עִקַּר עֵרוּבֵי תְּחוּמִין, לְעָרֵב בְּרַגְלָיו. וְלֹא אָמְרוּ לְעָרֵב בְּהַנָּחַת מְזוֹן שְׁתֵּי סְעֻדּוֹת בִּלְבַד בַּמָּקוֹם, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא יָצָא וְלֹא עָמַד שָׁם, אֶלָּא לְהָקֵל עַל הָעָשִׁיר, שֶׁלֹּא יֵצֵא, אֶלָּא יִשְׁלַח עֵרוּבוֹ בְּיַד אַחֵר[8] וְיַנִּיחוֹ לוֹ.

2) משנה, עירובין מט, ב. 3) לעיר. 4) מקום מסויים. ראה להלן ה"ה וה"ח. 5) בסוף אלפים אמה, ולא מחוץ להן. 6) וחזר אחרי כניסת השבת, וראה למעלה פ"ו ה"א. 7) שהרי בכניסת השבת קנה שביתה באותו מקום. 8) ונחשב כאילו הוא בעצמו נמצא בסוף התחום בכניסת השבת וקנה שביתה.

ב. וְכֵן[9] אִם נִתְכַּוֵּן לִקְבֹּעַ שְׁבִיתָתוֹ בְּמָקוֹם יָדוּעַ אֶצְלוֹ, כְּגוֹן אִילָן אוֹ בַּיִת אוֹ גָּדֵר שֶׁהוּא מַכִּיר מְקוֹמוֹ, וְיֵשׁ בֵּינוֹ וּבֵינוֹ כְּשֶׁחְשְׁכָה אַלְפַּיִם אַמָּה אוֹ פָּחוֹת, וְהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ וְהָלַךְ כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם[10] וְיִקְנֶה בּוֹ שְׁבִיתָה, אַף עַל פִּי שֶׁלֹּא הִגִּיעַ וְלֹא עָמַד שָׁם, אֶלָּא הֶחֱזִירוֹ חֲבֵרוֹ לָלוּן אֶצְלוֹ, אוֹ שֶׁחָזַר מֵעַצְמוֹ לָלוּן, אוֹ נִתְעַכֵּב - לְמָחָר יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ עַד מָקוֹם שֶׁנִּתְכַּוֵּן לוֹ, וּמֵאוֹתוֹ הַמָּקוֹם אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ; שֶׁכֵּיוָן שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ לִקְבֹּעַ שָׁם שְׁבִיתָתוֹ וְהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ, נַעֲשָׂה כְּמִי שֶׁעָמַד שָׁם[11] אוֹ שֶׁהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ שָׁם.

9) משנה, עירובין נב, א. 10) לפני כניסת השבת. 11) ועירב ברגליו.

ג. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים?[12] בְּעָנִי, שֶׁאֵין מַטְרִיחִין אוֹתוֹ לְהַנִּיחַ עֵרוּב[13], אוֹ בְּרָחוֹק, כְּגוֹן מִי שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וְהָיָה יָרֵא שֶׁמָּא תֶּחְשַׁךְ; וְהוּא, שֶׁיִּשָּׁאֵר מִן הַיּוֹם כְּדֵי לְהַגִּיעַ לְאוֹתוֹ מָקוֹם שֶׁקָּנָה בּוֹ שְׁבִיתָה קֹדֶם שֶׁתֶּחְשַׁךְ אִם רָץ בְּכָל כֹּחוֹ, וְהָיָה בֵּינוֹ וּבֵין אוֹתוֹ מָקוֹם כְּשֶׁתֶּחְשַׁךְ אַלְפַּיִם אַמָּה אוֹ פָּחוֹת. אֲבָל אִם לֹא הָיָה רָחוֹק וְלֹא עָנִי, אוֹ שֶׁלֹּא נִשְׁאַר מִן הַיּוֹם כְּדֵי שֶׁיַּגִּיעַ[14] אֲפִלּוּ רָץ בְּכָל כֹּחוֹ, אוֹ שֶׁהָיָה בֵּין הַמָּקוֹם שֶׁנִּתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בּוֹ וּבֵין הַמָּקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ כְּשֶׁחָשְׁכָה יָתֵר מֵאַלְפַּיִם אַמָּה, אוֹ שֶׁלֹּא כְּנֶגֶד הַמָּקוֹם שֶׁקָּנָה בּוֹ שְׁבִיתָה - הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה שְׁבִיתָה בְּרָחוֹק מָקוֹם, וְאֵין לוֹ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה[15] לְכָל רוּחַ מִמָּקוֹם שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ כְּשֶׁחָשְׁכָה.

12) עירובין נא, ב. 13) שאין לו מזון שתי סעודות לעירוב, ולהטריחו ללכת ולערב ברגליו לא רצו חכמים, לכן מספיק אם אומר בביתו: שביתתי במקום פלוני ('משנה ברורה' או"ח סי' תי). 14) בנוסח אחר: "שיגיע לאותו מקום" ('מעשה רוקח'). 15) לדעת הראב"ד: "אם יש בין המקום שהוא עומד משחשיכה למקום שנתכוון לשבות בו יותר מאלפיים אמה, הרי הוא כמו שיצא חוץ לתחום ואין לו אלא ארבע אמות במקומו".

ד. מִי[16] שֶׁעָמַד מִבְּעוֹד יוֹם בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד[17] וְקָנָה שָׁם שְׁבִיתָה, אוֹ שֶׁהָיָה בָּא בַּדֶּרֶךְ וְנִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בִּרְשׁוּת הַיָּחִיד הַיָּדוּעַ אֶצְלוֹ וְקָנָה שָׁם שְׁבִיתָתוֹ - הֲרֵי זֶה

מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ[18], וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.
וְאִם הָיְתָה רְשׁוּת הַיָּחִיד זוֹ מָקוֹם שֶׁלֹּא הֵקַף לְדִירָה
אוֹ תֵּל אוֹ בִּקְעָה[19]: אִם הָיָה בָהּ בֵּית סָאתַיִם אוֹ
פָּחוֹת - מְהַלֵּךְ אֶת כֻּלָּהּ, וְחוּצָה לָהּ אַלְפַּיִם אַמָּה
לְכָל רוּחַ; וְאִם הָיְתָה יוֹתֵר עַל בֵּית סָאתַיִם[20] - אֵין
לוֹ בָהּ אֶלָּא אַרְבַּע אַמּוֹת, וְחוּצָה מֵהֶן אַלְפַּיִם אַמָּה
לְכָל רוּחַ. וְכֵן אִם הִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּמָקוֹם שֶׁלֹּא הֵקַף
לְדִירָה.

16) עירובין נ, ב. 17) עיר או מקום שהוקף לשם דירה. 18) אפילו אם השטח גדול מאד. 19) בנוסח אחר: "או נקע" (כת"י התימנים). והוא חפירה בתוך השדה כעין גומה ('הערוך'). 20) ראה למעלה בפט"ז מהל' שבת ה"א.

ה. הַקּוֹנֶה[21] שְׁבִיתָה בְּרִחוּק מָקוֹם, וְלֹא סִיֵּם[22] מְקוֹם
שְׁבִיתָתוֹ - לֹא קָנָה שְׁבִיתָה שָׁם. כֵּיצַד? הָיָה בָּא
בַּדֶּרֶךְ, וְאָמַר: שְׁבִיתָתִי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי, אוֹ: בְּשָׂדֶה
פְּלוֹנִית, אוֹ: בְּבִקְעָה פְּלוֹנִית, אוֹ: בְּרִחוּק אֶלֶף אַמָּה
אוֹ אַלְפַּיִם מִמְּקוֹמִי זֶה - הֲרֵי זֶה לֹא קָנָה שְׁבִיתָה
בְּרִחוּק, וְאֵין לוֹ אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִמָּקוֹם
שֶׁהוּא עוֹמֵד בּוֹ כְּשֶׁחָשְׁכָה[23].

21) עירובין מט, ב. 22) ציין בדיוק. 23) כשמואל שם, ולא כרב שאמר שאסור לו לזוז ממקומו.

ו. אָמַר[24]: שְׁבִיתָתִי תַּחַת אִילָן פְּלוֹנִי, אוֹ: תַּחַת סֶלַע
פְּלוֹנִי, אִם יֵשׁ תַּחַת אוֹתוֹ אִילָן אוֹ אוֹתוֹ סֶלַע שְׁמוֹנֶה
אַמּוֹת[25] אוֹ יָתֵר - לֹא קָנָה שְׁבִיתָה, שֶׁהֲרֵי לֹא כִּוֵּן
מָקוֹם שְׁבִיתָתוֹ; שֶׁאִם בָּא לִשְׁבֹּת בְּתוֹךְ אַרְבַּע אַמּוֹת
אֵלּוּ, שֶׁמָּא בְּאַרְבַּע אַמּוֹת הָאַחֲרוֹת הוּא שֶׁקָּנָה
שְׁבִיתָה.

24) עירובין נ, ב. 25) כי ארבע אמות הן מקומו של אדם, שכן כתוב (שמות טז, כט): "שבו איש תחתיו אל יצא איש ממקומו ביום השביעי". ואמרו (עירובין מח.): "כמה תחתיו? ארבע אמות, שלש לגופו ואמה כדי לפשוט ידיו ורגליו", לכן אם יש תחת האילן שמונה אמות - נחשב לשני מקומות, ואם אמר שביתתי תחתיו - לא ציין את מקום השביתה בדיוק, לכן לא קנה שביתה כלל.

ז. לְפִיכָךְ[26] צָרִיךְ לְהִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת בְּעֶקְרוֹ, אוֹ בְּאַרְבַּע
אַמּוֹת שֶׁבְּדִרּוֹמוֹ אוֹ שֶׁבְּצָפוֹנוֹ. וְאִם הָיָה תַּחְתָּיו פָּחוֹת
מִשְּׁמוֹנֶה אַמּוֹת, וְנִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת תַּחְתָּיו - קָנָה; שֶׁהֲרֵי
אֵין שָׁם שִׁעוּר שְׁנֵי מְקוֹמוֹת, וַהֲרֵי מִקְצַת מְקוֹמוֹ
מְסֻיָּם[27]. הָיוּ שְׁנַיִם בָּאִים בַּדֶּרֶךְ, אֶחָד מֵהֶן מַכִּיר
אִילָן אוֹ גָּדֵר אוֹ מָקוֹם שֶׁהוּא קוֹבֵעַ בּוֹ שְׁבִיתָה,
וְהַשֵּׁנִי אֵינוֹ מַכִּיר - זֶה שֶׁאֵינוֹ מַכִּיר מוֹסֵר שְׁבִיתָתוֹ
לַמַּכִּיר, וְהַמַּכִּיר מִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת הוּא וַחֲבֵרוֹ בַּמָּקוֹם
שֶׁהוּא מַכִּיר[28].

26) עירובין נ, ב. 27) שאם היו שבע אמות, הרי אמה אחת משותפת לשני מקומות, ואנו אומרים שבאמה הזאת קנה שביתה. 28) בעירובין נא, א: "רבה ורב יוסף הוו קא אזלי באורחא (היו מהלכים בדרך), אמר ליה רבה לרב יוסף: תהא שביתתנו תותי דקלא (תחת הדקל) - אמר ליה: לא ידענא ליה (אינני מכיר את מקום האילן). אמר ליה: סמוך עלי" - שאומר לו שביתתי עמך, והמכיר אומר: שביתתנו במקום פלוני" (רש"י).

ח. אַנְשֵׁי הָעִיר[29] שֶׁשָּׁלְחוּ אֶחָד מֵהֶן לְהוֹלִיךְ לָהֶן
עֵרוּבָן לְמָקוֹם יָדוּעַ[30], וְהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ[31], וְהֶחֱזִירוּ
חֲבֵרוֹ וְלֹא הוֹלִיךְ עֵרוּבָן - הֵן לֹא קָנוּ שְׁבִיתָה בְּאוֹתוֹ
מָקוֹם, שֶׁהֲרֵי לֹא הֵנַח שָׁם עֵרוּבָן, וְאֵין לָהֶן לְהַלֵּךְ
מִמְּדִינָתָן אֶלָּא אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ; וְהוּא קָנָה שָׁם
עֵרוּב, שֶׁהֲרֵי הוּא בָּא בַּדֶּרֶךְ וְנִתְכַּוֵּן לִשְׁבֹּת שָׁם
וְהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ, לְפִיכָךְ יֵשׁ לוֹ לְהַלֵּךְ לְאוֹתוֹ מָקוֹם
לְמָחָר, וּלְהַלֵּךְ מִמְּנוּ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ.

29) משנה, עירובין נב, א. 30) ראה למעלה ה"א וה"ה. 31) ובמי שבא בדרך, התירו חכמים לערב בדיבור בעלמא (ראה למעלה ה"ג). ודעת כמה מגדולי הראשונים (בעירובין נב.) כי לא נקרא בא בדרך אלא ביוצא לדרך ממש, אבל אם יצא במיוחד להניח את העירוב לא קנה שביתה אלא־אם־כן הניח שם את העירוב, או שערב ברגליו, אבל בדיבור לחוד - לא.

ט. זֶה[32] שֶׁאָמַרְנוּ שֶׁצָּרִיךְ הַקּוֹנֶה שְׁבִיתָה בְּרִחוּק
מָקוֹם שֶׁיַּחֲזִיק בַּדֶּרֶךְ - לֹא שֶׁיֵּצֵא וְיֵלֵךְ בַּשָּׂדֶה, אֶלָּא
אֲפִלּוּ יָרַד מִן הָעֲלִיָּה[33] לֵילֵךְ לְאוֹתוֹ מָקוֹם, וְקֹדֶם
שֶׁיֵּצָא מִפֶּתַח הֶחָצֵר הֶחֱזִירוּ חֲבֵרוֹ - הֲרֵי זֶה הֶחֱזִיק,
וְקָנָה שְׁבִיתָה. וְכָל הַקּוֹנֶה שְׁבִיתָה בְּרִחוּק מָקוֹם,
אֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר: שְׁבִיתָתִי בִּמְקוֹם פְּלוֹנִי; אֶלָּא כֵּיוָן
שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ וְהֶחֱזִיק בַּדֶּרֶךְ כָּל שֶׁהוּא - קָנָה שָׁם
שְׁבִיתָה. וְאֵין צָרִיךְ לוֹמַר, מִי שֶׁיֵּצָא בְּרַגְלָיו וְעָמַד
בַּמָּקוֹם שֶׁקּוֹנֶה בּוֹ שְׁבִיתָה, שֶׁאֵינוֹ צָרִיךְ לוֹמַר כְּלוּם;
אֶלָּא כֵּיוָן שֶׁגָּמַר בְּלִבּוֹ - קָנָה.

32) עירובין נב, א. 33) "רב יהודה בר אישתתא, אייתו ליה (הביאו לו) כלכלה דפירי (סל עם פירות) לרב נתן בר אושעיא (ממקום רחוק יותר מאלפים), כי הוה אזיל (כשרצה לחזור לפני שבת לקנות שביתה לסוף אלפים אמה, כדי שיוכל לחזור לביתו בשבת), שבקיה עד דנחית דרגא (הניח לו ללכת עד שירד ממדרגה אחת), אמר ליה (החזירו ואמר לו): בית הכא (לין כאן), למחר קדים ואזיל (למחר תשכים ותלך)". כיון שהתחיל ללכת, נקרא החזיק בדרך, ומספיקה לו מחשבתו לקנות שביתה (עירובין, שם).

י. הַתַּלְמִידִים[34] שֶׁהוֹלְכִין וְאוֹכְלִין בְּלֵילֵי שַׁבָּת
בְּשָׂדוֹת וּכְרָמִים אֵצֶל בַּעֲלֵי הַבָּתִּים, שֶׁפִּתֵּן מְצוּיָה
לְעוֹבְרֵי דְרָכִים הַבָּאִים שָׁם, וּבָאִים וְלָנִים בְּבֵית
הַמִּדְרָשׁ - מְהַלְּכִין אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִבֵּית
הַמִּדְרָשׁ, לֹא מִמְּקוֹם הָאֲכִילָה; שֶׁאִלּוּ מָצְאוּ סְעֻדָּתָן
בְּבֵית הַמִּדְרָשׁ, לֹא הָיוּ יוֹצְאִין לַשָּׂדֶה, וְאֵין דַּעְתָּן
סוֹמֶכֶת לְדִירָה אֶלָּא עַל בֵּית מִדְרָשָׁם[35].

34) עירובין עג, ב. 35) "בעא מניה רב חייא בר אבין מרב ששת: בני בי רב (תלמידים הלומדים אצל רבם) דאכלי נהמא (האוכלים לחם סעודתם) בבאגא (בית אכסניא בבקעה) ובייתי (ולנים) בבי רב (בבית המדרש שהיה בתוך אלפים אמה), כי משחינן (כשמודדים) תחומא - מבי רב משחינן להו או מבאגא משחינן להו? אמר ליה: משחינן להו מבי רב (מבית־המדרש מודדים להם תחום שבת), דאי מייתו להו ריפתא לבי רב, ניחא להו טפי (יותר היה רצוי להם שיביאו להם מאכלים לבית המדרש שהוא מקומם הקבוע)" — עירובין, שם.

יום רביעי ט"ז כסלו ה'תשפ"א

פֶּרֶק שְׁמִינִי[1]

1) נתבארו בו משפט שני עירובין, רצונו־לומר המערב שני עירובין במקומות חלוקים, לשעות חלוקות, ביום אחד, או לימים חלוקים, אם שהימים סמוכין זה לזה, או מחולקין. ונמשך לזה ביאור ימים טובים הסמוכין לשבת ולא עירב בערביהן. מה דין עירובי [חצרות] [ו]תחומין בהן ונשלמו ההלכות.

א. אין[2] מַנִּיחִין שְׁנֵי עֵרוּבִין, אֶחָד בְּמִזְרָח וְאֶחָד בְּמַעֲרָב, כְּדֵי שֶׁיְּהַלֵּךְ בְּמִקְצָת הַיּוֹם עַל אֶחָד מִשְּׁנֵי הָעֵרוּבִין, וּבְשְׁאָר הַיּוֹם עַל הָעֵרוּב הַשֵּׁנִי; שֶׁאֵין מְעָרְבִין שְׁנֵי עֵרוּבִין לְיוֹם אֶחָד. טָעָה[3] וְעֵרַב לִשְׁתֵּי רוּחוֹת, כְּמִדֵּמֶה הוּא שֶׁמְּעָרְבִין לִשְׁתֵּי רוּחוֹת, אוֹ שֶׁאָמַר לִשְׁנַיִם: צְאוּ וְעָרְבוּ עָלַי, אֶחָד עֵרַב עָלָיו לְצָפוֹן וְאֶחָד עֵרַב עָלָיו לְדָרוֹם - מְהַלֵּךְ כְּרַגְלֵי שְׁנֵיהֶם[4].

2) משנה, עירובין לח, א. 3) עירובין נ, ב. שסבור היה שאפשר לערב על מנת ללכת שחרית לרוח אחת, וערבית לאחרת. 4) נותנים עליו חומרות שניהם, ואינו יכול ללכת אלא למקום ששניהם יכולים ללכת, אבל למקום שרק אחד יכול ללכת - אסור.

ב. כֵּיצַד[5] מְהַלֵּךְ כְּרַגְלֵי שְׁנֵיהֶם? שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַלֵּךְ אֶלָּא בְּמָקוֹם שֶׁיֵּשׁ לִשְׁנֵיהֶם לְהַלֵּךְ בּוֹ. נָתַן הָאֶחָד עֵרוּב בְּרִחוּק אֶלֶף אַמָּה לְרוּחַ מִזְרָח[6], וְהִנִּיחַ הַשֵּׁנִי מֵהֶן עֵרוּבוֹ בְּרִחוּק חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה לְרוּחַ מַעֲרָב[7] - אֵין זֶה שֶׁעֵרְבוּ עָלָיו מְהַלֵּךְ בְּמַעֲרָב אֶלָּא אֶלֶף אַמָּה, כְּרַגְלֵי מִי שֶׁעֵרַב עָלָיו בְּמִזְרָח; וְלֹא יְהַלֵּךְ בְּמִזְרָח אֶלָּא אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה, כְּרַגְלֵי מִי שֶׁעֵרַב עָלָיו בְּמַעֲרָב. לְפִיכָךְ, אִם עֵרַב אוֹ עֵרְבוּ עָלָיו שְׁנֵי עֵרוּבִין אֵלּוּ אֶחָד בְּרִחוּק אַלְפַּיִם אַמָּה לְמִזְרָח וְאֶחָד בְּרִחוּק אַלְפַּיִם אַמָּה לְמַעֲרָב - הֲרֵי זֶה לֹא יָזוּז מִמְּקוֹמוֹ[8].

5) עירובין, שם. 6) אם כן הפסיד בזה אלף לצד מערב שאינו יכול ללכת לשם. 7) והפסיד בזה חמש מאות אמה לצד מזרח. 8) שהרי לא נתכוון לשבות במקומו, אלא במקום עירובו, ואין אנו יודעים איזה מהם קנה עירוב, ועירובו של מזרח מפסידו אלפים לצד מערב, ועירובו של מערב מפסידו אלפים לצד מזרח, לכן לא יזוז ממקומו.

ג. מְעָרֵב[9] אָדָם שְׁנֵי עֵרוּבִין בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת, וּמַתְּנֶה[10] וְאוֹמֵר: אִם אֵרַע לִי דְּבַר מִצְוָה[11], אוֹ נִלְחַצְתִּי[12] לְמָחָר וְנִצְרַכְתִּי לְרוּחַ זוֹ - זֶה הָעֵרוּב הוּא שֶׁאֲנִי סוֹמֵךְ עָלָיו, וְהָעֵרוּב שֶׁבְּרוּחַ הַשֵּׁנִית אֵינוֹ כְּלוּם; וְאִם נִצְרַכְתִּי לְרוּחַ זוֹ הַשֵּׁנִית - זֶה הָעֵרוּב הוּא שֶׁאֲנִי סוֹמֵךְ עָלָיו, וְשֶׁבְּרוּחַ הָרִאשׁוֹנָה אֵינוֹ כְּלוּם; וְאִם נִצְרַכְתִּי לִשְׁתֵּי הָרוּחוֹת - יֵשׁ לִי לִסְמֹךְ עַל אֵיזֶה עֵרוּב שֶׁאֶרְצֶה, וּלְאֵיזֶה שֶׁאֶרְצֶה אֵלֵךְ; וְאִם לֹא אֵרַע לִי דָּבָר וְלֹא נִצְרַכְתִּי לְרוּחַ מֵהֶן[13] - אֵין שְׁנֵי הָעֵרוּבִין הָאֵלּוּ עֵרוּב, וְאֵינִי סוֹמֵךְ עַל אֶחָד מֵהֶן, אֶלָּא הֲרֵינִי כִּבְנֵי עִירִי שֶׁיֵּשׁ לִי אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ מִחוּץ לַחוֹמָה.

9) משנה, עירובין לו, ב: "מתנה אדם על עירובו ואומר - אם באו גויים (גובי המכס) מן המזרח (ואני צריך לברוח מפניהם לסוף ארבעת אלפים אמה) עירובי למערב. ואם יבואו מן המערב - עירובי למזרח. אם באו מכאן ומכאן - למקום שארצה אלך. לא מכאן ולא מכאן, הריני כבני עירי. אם בא חכם (שאני רוצה לשמוע דרשתו) מן המזרח - עירובי למזרח, מן המערב - עירובי למערב, בא מכאן ומכאן - למקום שארצה אלך, לא מכאן ולא מכאן - הריני כבני עירי". 10) וביום השבת אנו אומרים: הוברר הדבר למפרע כי לצד זה התכוון שיחול עירובו, וקנה שביתה באותו צד, כי בדרבנן (=עירובין אינם אלא מדרבנן) אנו אומרים "יש ברירה" (עירובין לז: ולהלן הלכה ז). 11) קבלת פני חכם וכיוצא בזה. 12) לברוח מפני גויים הבאים להתנפל, וכיוצא בזה. 13) בנוסח אחר: "לרוח משתיהן" (כת"י התימנים).

ד. כְּשֵׁם שֶׁאָסוּר לָצֵאת חוּץ לַתְּחוּם בְּשַׁבָּת[14], כָּךְ אָסוּר לָצֵאת בְּיוֹם טוֹב[15] וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים[16]. וּכְשֵׁם שֶׁהַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּשַׁבָּת - חַיָּב[17], כָּךְ הַמּוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים - חַיָּב[18]. אֲבָל בְּיוֹם טוֹב מֻתָּר לְהוֹצִיא מֵרְשׁוּת לִרְשׁוּת[19]. לְפִיכָךְ מְעָרְבִין עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וּמִשְׁתַּתְּפִין בְּמְבוֹאוֹת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים כְּשַׁבָּת, וּמְעָרְבִין עֵרוּבֵי תְּחוּמִין לְיוֹם הַכִּפּוּרִים וּלְיָמִים טוֹבִים כְּדֶרֶךְ שֶׁמְּעָרְבִין לְשַׁבָּת.

14) שנאמר (שמות טז, כט): "אל יצא איש ממקומו ביום השביעי", ואמרו (עירובין נא.): "ממקומו - אלו אלפים אמה". 15) עירובין לח, א במשנה. וכן אמרו במגילה ז, ב במשנה: "אין בין יום־טוב לשבת אלא אוכל נפש בלבד". 16) "אין בין שבת ליום הכיפורים אלא שזה (שבת) דזונו (אם חילל שבת במזיד) בידי אדם (מיתת בית־דין), וזה (יום הכיפורים) דזונו בכרת" (מגילה שם). ואף־על־פי־כן אין יום־טוב ויום הכיפורים שוים בדין זה לשבת, שבשבת יש איסור תחומין מן התורה כגון חוץ לשנים עשר מיל (פכ"ז מהל' שבת הי"א) ואילו ביום־טוב ויום־כיפור גם בזה אין איסור אלא מדרבנן [וראה בפ"ב מהלכות יום־טוב הלכה י, ובפ"ה שם הלכה יד]. 17) כמבואר בהל' שבת פי"ב ה"ח.

18) שהרי נדחו דברי רפרם שאמר כי אין איסור הוצאה ביום הכיפורים (כריתות יד.). 19) מתוך שהותרה הוצאה לצורך אוכל נפש, שהרי כתוב (שמות יב, טז): "אך אשר יאכל לכל נפש, הוא לבדו יעשה לכם" - הותרה גם שלא לצורך (ביצה יב.).

1 **ה. יוֹם טוֹב[20] שֶׁחָל לִהְיוֹת סָמוּךְ לְשַׁבָּת, בֵּין**
2 **מִלְּפָנֶיהָ[21] בֵּין מִלְּאַחֲרֶיהָ[22], אוֹ שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל**
3 **גָּלֻיּוֹת[23] - יֵשׁ לוֹ[24] לְעָרֵב שְׁנֵי עֵרוּבִין לִשְׁתֵּי רוּחוֹת,**
4 **וְסוֹמֵךְ עַל אֵי זֶה מֵהֶן שֶׁיִּרְצֶה לַיּוֹם הָרִאשׁוֹן, וְעַל**
5 **הָעֵרוּב שֶׁבָּרוּחַ הַשְּׁנִיָּה לַיּוֹם הַשֵּׁנִי[25]. אוֹ מְעָרֵב עֵרוּב**
6 **אֶחָד לְרוּחַ אַחַת, וְסוֹמֵךְ עָלָיו לְאֶחָד מִשְּׁנֵי יָמִים,**
7 **וּבַיּוֹם הַשֵּׁנִי יִהְיֶה כִּבְנֵי הָעִיר, וּכְאִלּוּ לֹא עָשָׂה עֵרוּב,**
8 **וְיֵשׁ לוֹ אַלְפַּיִם אַמָּה לְכָל רוּחַ. בַּמֶּה דְּבָרִים**
9 **אֲמוּרִים? בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת; אֲבָל בִּשְׁנֵי**
10 **יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה[26] - הֲרֵי הֵן כְּיוֹם אֶחָד,**
11 **וְאֵינוֹ מְעָרֵב לִשְׁנֵי יָמִים אֶלָּא לְרוּחַ אֶחָת.**

20) משנה, עירובין לח, א. 21) ביום ששי. 22) ביום ראשון. בחוץ לארץ, עושים את כל המועדים (מלבד יום הכיפורים) שני ימים, "מפני הספק, שלא היו יודעים בגולה את היום שקבעו בו בני ארץ ישראל את החודש", ואפילו בזמן הזה שאין מקדשים בארץ ישראל על פי עדים אלא לפי החשבון המקובל, "תקנת חכמים היא שיזהרו במנהג אבותיהם שבידיהם" (רבינו הל' קידוש החודש פ"ה ה"ד וה"ה). 23) יכול הוא. 24) לפי שיום־טוב ושבת הם שני ימים נפרדים, שתי קדושות נפרדות להם (עירובין לח:) וכמו כן שני ימים־טובים של גלויות, מפני ספק נקבעו - ואחד מהם חול. 25) "אפילו בזמן שהיו מקדשים על פי הראיה, ואפילו בארץ ישראל היו עושים ראש־השנה שני ימים" (הל' קידוש החודש פ"ה ה"ז). 26) שני ימי ראש־השנה נקראים "יומא אריכתא" (יום ארוך) ו"קדושה אחת", ואי אפשר לערב ביום אחד מקצתו לצד זה ומקצתו לצד אחר. וראה בפ"א מהלכות יום־טוב הלכה ד.

12 **ו. וְכֵן[27] מַתְנֶה אָדָם עַל עֵרוּבוֹ וְאוֹמֵר: עֵרוּבִי לְשַׁבָּת**
13 **זוֹ, אֲבָל לֹא לְשַׁבָּת אַחֶרֶת; אוֹ: לְשַׁבָּת אַחֶרֶת, אֲבָל**
14 **לֹא לְשַׁבָּת זוֹ; לְשַׁבָּתוֹת, וְלֹא לְיָמִים טוֹבִים; לְיָמִים**
15 **טוֹבִים, וְלֹא לְשַׁבָּתוֹת.**

27) 'תוספתא' עירובין פ"ג.

16 **ז. אָמַר[28] לַחֲמִשָּׁה: הֲרֵינִי מְעָרֵב[29] עַל אֵיזֶה מִכֶּם**
17 **שֶׁאֶרְצֶה, רָצִיתִי - יֵלֵךְ, לֹא רָצִיתִי - לֹא יֵלֵךְ[30], אַף**
18 **עַל פִּי שֶׁרָצָה מִשֶּׁחָשְׁכָה[31] - יֵלֵךְ. דָּבָר שֶׁהוּא מִדִּבְרֵי**
19 **סוֹפְרִים יֵשׁ בּוֹ בְּרִירָה[32]. וְכֵן הַמְעָרֵב לְשַׁבָּתוֹת שֶׁל כָּל**
20 **הַשָּׁנָה, וְאָמַר: רָצִיתִי[33] - אֵלֵךְ, לֹא רָצִיתִי - לֹא אֵלֵךְ,**
21 **אֶלָּא אֶהְיֶה כְּבְנֵי עִירִי - כָּל שַׁבָּת שֶׁיִּרְצֶה יֵלֵךְ, אַף**
22 **עַל פִּי שֶׁרָצָה מִשֶּׁתֶּחְשַׁךְ.**

28) עירובין לז, ב. 29) מניח עירוב. 30) בדפוס רומי: "רציתי - ילך, לא רציתי - לא ילך" וכן הוא בדפוסי ויניציאה, שונצינו ו'מעשה רוקח'. 31) שהוא זמן שאחרי קניית העירוב. 32) הוברר הדבר למפרע, שכשם שרוצה עכשיו - רצה גם בעת קניית העירוב. 33) בשבת שאני רוצה בעירובי.

23 **ח. הַמְעָרֵב[34] לִשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת אוֹ לְשַׁבָּת**
24 **וְיוֹם טוֹב[35], אַף עַל פִּי שֶׁהוּא עֵרוּב אֶחָד לְרוּחַ אַחַת**
25 **לִשְׁנֵי הַיָּמִים[36], צָרִיךְ שֶׁיִּהְיֶה הָעֵרוּב בִּמְקוֹמוֹ מָצוּי**
26 **בְּלֵיל הָרִאשׁוֹן וּבְלֵיל שֵׁנִי כָּל בֵּין הַשְּׁמָשׁוֹת[37]. כֵּיצַד**
27 **הוּא עוֹשֶׂה? מוֹלִיכוֹ בְּעֶרֶב יוֹם טוֹב אוֹ בְּעֶרֶב שַׁבָּת**
28 **וּמַחְשִׁיךְ עָלָיו, וְנוֹטְלוֹ בְּיָדוֹ[38] וּבָא לוֹ - אִם הָיָה לֵיל**
29 **יוֹם טוֹב[39], וּלְמָחָר מוֹלִיכוֹ לְאוֹתוֹ מָקוֹם וּמַנִּיחוֹ שָׁם**
30 **עַד שֶׁתֶּחְשַׁךְ, וְאוֹכְלוֹ - אִם הָיָה לֵיל שַׁבָּת[40], אוֹ**
31 **מְבִיאוֹ - אִם הָיָה לֵיל יוֹם טוֹב. מִפְּנֵי שֶׁהֵן שְׁתֵּי**
32 **קְדֻשּׁוֹת, וְאֵינָן כְּיוֹם אֶחָד, כְּדֵי שֶׁנֹּאמַר: מִלֵּיל רִאשׁוֹן**
33 **קָנָה הָעֵרוּב לִשְׁנֵי יָמִים[41].**

34) משנה, עירובין לח, א. 35) שאמר בפירוש שהעירוב יחול על שני הימים, או על יום־טוב ושבת. 36) שהוא רוצה ללכת בשני הימים באותו כיוון. 37) שעת קניית העירוב. 38) אם מתיירא שמא יגנב או יאבד, ולא יהיה שם בלילה השני. 39) שאין בו איסור הוצאה. 40) שאסור להוליכו משם. 41) אבל בשני ימים־טובים של ראש־השנה, שהם כ"יומא אריכתא" וקדושה אחת (למעלה ה"ה) - אם הניח עירוב בליל ראשון, יכול לסמוך עליו גם ליום שני, כי בין השמשות של היום הראשון - קונה לשני הימים. ודעת הראב"ד שלא אמרו "כיומא אריכתא" אלא לחומרא ולא לקולא, ולכן מצריך שהעירוב יהיה קיים גם בליל שני של ראש־השנה.

34 **ט. נֶאֱכַל[42] הָעֵרוּב בָּרִאשׁוֹן[43] - קָנָה הָעֵרוּב לָרִאשׁוֹן,**
35 **וְאֵין לוֹ עֵרוּב לַשֵּׁנִי. עֵרַב בְּרַגְלָיו בָּרִאשׁוֹן - צָרִיךְ**
36 **לְעָרֵב בְּרַגְלָיו בַּשֵּׁנִי; וְהוּא, שֶׁיֵּלֵךְ וְיַעֲמֹד בְּאוֹתוֹ**
37 **מָקוֹם, וְיַחְשֹׁב בְּלִבּוֹ[44] שֶׁיִּקְנֶה שָׁם שְׁבִיתָה. עֵרַב בְּפַת**
38 **בָּרִאשׁוֹן: אִם רָצָה לְעָרֵב בְּרַגְלָיו בַּשֵּׁנִי - הֲרֵי זֶה**
39 **עֵרוּב; וְאִם רָצָה לְעָרֵב בְּפַת - צָרִיךְ לְעָרֵב בְּאוֹתָהּ**
40 **הַפַּת עַצְמָהּ[45] שֶׁעֵרַב בָּהּ בָּרִאשׁוֹן.**

42) עירובין לח, א. 43) הלכה זו נאמרה בשני ימים־טובים של גלויות, או ביום־טוב הסמוך לשבת לפניה או לאחריה. 44) אבל אמירה אסורה משום הכנה מיום־טוב לחבירו (מגיד־משנה). 45) שאם יקח פת אחרת, צריך לקרוא עליה שם עירוב מבעוד יום, והרי הוא מכין מיום־טוב לחבירו.

41 **י. יוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת עֶרֶב שַׁבָּת אוֹ לְאַחַר**
42 **שַׁבָּת, בִּזְמַן שֶׁמְּקַדְּשִׁין עַל פִּי הָרְאִיָּה[46] - יִרָּאֶה לִי**
43 **שֶׁהֵן כְּיוֹם אֶחָד, וּקְדֻשָּׁה אַחַת הֵם[47].**

46) ובאותו זמן יכול לחול יום הכיפורים סמוך לשבת, כמבואר בפסחים מז. ועיין ברש"י ו'תוספות' שם. אבל מעת שאנו קובעין את החדשים לפי החשבון, כמבואר בהלכות קידוש החודש פ"ה, לא יחול יום הכיפורים סמוך לשבת, כדי שיספיקו ביום חול שביניהם לקבור את המתים, ולהכין

ירקות טריים לכבוד שבת או לערב יום הכיפורים (ראש השנה כ.). 47) לפי שכל שאסור בשבת, אסור ביום הכיפורים (׳מגיד משנה׳).

יא. זֶה[48] שֶׁאָמַרְנוּ, שֶׁיֵּשׁ לוֹ לְעָרֵב שְׁנֵי עֵרוּבִין בִּשְׁתֵּי רוּחוֹת לִשְׁנֵי הַיָּמִים, וְהוּא, שֶׁיִּהְיֶה אֶפְשָׁר לוֹ לְהַגִּיעַ לְכָל אֶחָד מִשְׁנֵי הָעֵרוּבִין בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן[49]; אֲבָל אִם אִי אֶפְשָׁר לוֹ לְהַגִּיעַ לָעֵרוּב שֶׁל יוֹם הַשֵּׁנִי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן - אֵין עֵרוּב הַשֵּׁנִי עֵרוּב. שֶׁהָעֵרוּב מִצְוָתוֹ שֶׁיִּהְיֶה בִּסְעֻדָּה הָרְאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם[50], וְזֶה, הוֹאִיל וְאֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ לְזֶה הָעֵרוּב בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן, הֲרֵי זוֹ אֵינָהּ רְאוּיָה מִבְּעוֹד יוֹם.

48) עירובין לח, ב. 49) ששני המקומות אינם רחוקים זה מזה יותר מאלפים אמה, ויכול ללכת באותו יום. 50) אף שקנין שביתת העירוב הוא משתחשך, מכל־מקום צריך שתהיה באפשרותו להגיע לעירוב בסוף יום ראשון.

יב. כֵּיצַד? הֲרֵי שֶׁהִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּרִחוּק אַלְפַּיִם אַמָּה מִבֵּיתוֹ לְרוּחַ מִזְרָח, וְסָמַךְ עָלָיו לְיוֹם רִאשׁוֹן, וְהִנִּיחַ עֵרוּב שֵׁנִי בְּרִחוּק אַמָּה אַחַת אוֹ מֵאָה אוֹ אֶלֶף בְּרוּחַ מַעֲרָב, וְסָמַךְ עָלָיו לְיוֹם שֵׁנִי - אֵין זֶה הַשֵּׁנִי עֵרוּב; שֶׁהֲרֵי בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֵין זֶה הָעֵרוּב הַשֵּׁנִי רָאוּי לוֹ מִבְּעוֹד יוֹם, לְפִי שֶׁאֵינוֹ יָכוֹל לְהַגִּיעַ אֵלָיו, שֶׁהֲרֵי לֹא נִשְׁאַר לוֹ בְּרוּחַ מַעֲרָב כְּלוּם[51].

51) שהרי יש לו ארבעת אלפים אמה לצד מזרח, והפסיד על־ידי־זה בצד מערב.

יג. אֲבָל אִם הִנִּיחַ עֵרוּבוֹ בְּרִחוּק אֶלֶף וַחֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה מִבֵּיתוֹ[52] בְּרוּחַ מִזְרָח[53], וְסָמַךְ עָלָיו לְיוֹם רִאשׁוֹן, וְהִנִּיחַ עֵרוּב שֵׁנִי רָחוֹק מִבֵּיתוֹ לְרוּחַ מַעֲרָב בְּתוֹךְ חֲמֵשׁ מֵאוֹת אַמָּה, וְסָמַךְ עָלָיו לְיוֹם שֵׁנִי - הֲרֵי זֶה עֵרוּב; שֶׁהֲרֵי אֶפְשָׁר לוֹ שֶׁיַּגִּיעַ לוֹ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן.

52) כשביתו בשדה. אבל אם ביתו בעיר, כל העיר חשובה לו כארבע אמות, ומודדים אלפים אמה מחוץ לחומת העיר (׳משנה ברורה׳ או"ח סי׳ תטז). 53) ולפי זה, יש לו עוד חמש מאות אמה למערב, שביכלתו להגיע שמה ביום ראשון.

יד. יוֹם טוֹב[54] שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּעֶרֶב שַׁבָּת - אֵינוֹ עוֹשֶׂה עֵרוּב בְּיוֹם טוֹב, לֹא עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת וְלֹא עֵרוּבֵי תְּחוּמִין[55]; אֶלָּא מֵעֶרֶב הוּא בְּיוֹם חֲמִישִׁי, שֶׁהוּא עֶרֶב יוֹם טוֹב. וְאִם חָלוּ שְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת בַּחֲמִישִׁי וְעֶרֶב שַׁבָּת - מֵעֶרֶב מִיּוֹם רְבִיעִי עֵרוּבֵי תְּחוּמִין וְעֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת. וְאִם שָׁכַח וְלֹא עֵרַב - הֲרֵי זֶה מֵעֶרֶב עֵרוּבֵי חֲצֵרוֹת בַּחֲמִישִׁי וּבְעֶרֶב שַׁבָּת וּמַתְּנֶה, אֲבָל לֹא עֵרוּבֵי תְּחוּמִין[56].

54) ביצה טז, ב. 55) שנראה כמתקן דבר לצורך מחר, ואסור להכין מיום־טוב לשבת. 56) שקנין שביתה הוא כקנין בית, ואסור לקנות ביום־טוב אפילו בתנאי.

טו. כֵּיצַד מַתְּנֶה? אוֹמֵר בַּחֲמִישִׁי: אִם הַיּוֹם יוֹם טוֹב[57] - אֵין בִּדְבָרַי כְּלוּם[58], וְאִם לָאוּ[59] - הֲרֵי זֶה עֵרוּב[60]; וּלְמָחָר חוֹזֵר וּמְעָרֵב, וְאוֹמֵר: אִם הַיּוֹם יוֹם טוֹב - כְּבָר עֵרַבְתִּי מֵאֶמֶשׁ וְאֵין בִּדְבָרַי הַיּוֹם כְּלוּם, וְאִם אֶמֶשׁ הָיָה יוֹם טוֹב - הֲרֵי זֶה עֵרוּב. בַּמֶּה דְּבָרִים אֲמוּרִים? בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל גָּלֻיּוֹת; אֲבָל בִּשְׁנֵי יָמִים טוֹבִים שֶׁל רֹאשׁ הַשָּׁנָה - הֲרֵי הֵן כְּיוֹם אֶחָד[61], וְאֵינוֹ מְעָרֵב לָהֶן אֶלָּא מֵעֶרֶב יוֹם טוֹב.

57) שהרי שני ימים־טובים של גלויות הם מספק, ובכל יום אנו מסופקים אם הוא חול או יום־טוב. 58) שאסור לערב ביום־טוב. 59) והיום יום חול. 60) יחול העירוב בין השמשות. 61) ביצה ו, א. לענין עירובי תבשילין (מגיד־משנה).

יום חמישי י"ז כסלו ה׳תשפ"א

הִלְכוֹת שְׁבִיתַת עָשׂוֹר

יֵשׁ בִּכְלָלָן אַרְבַּע מִצְוֹת. שְׁתֵּי מִצְוֹת עֲשֵׂה, וּשְׁתֵּי מִצְוֹת לֹא תַעֲשֶׂה, וְזֶהוּ פִּרְטָן: א) לִשְׁבֹּת בּוֹ מִמְּלָאכָה. ב) שֶׁלֹּא לַעֲשׂוֹת בּוֹ מְלָאכָה. ג) לְהִתְעַנּוֹת בּוֹ. ד) שֶׁלֹּא לֶאֱכֹל וְלִשְׁתּוֹת בּוֹ. וּבֵאוּר כָּל הַמִּצְוֹת הָאֵלּוּ בְּפְרָקִים אֵלּוּ:

פֶּרֶק רִאשׁוֹן[1]

1) נתבאר בו איסור המלאכה בכלל, והוא בשווה עם שבת בכל האיסור מן התורה ומדבריהם, חוץ משני דברים, כמבואר שם. ונזכר בו איסור האכילה והשתייה, ואיסור שאר הדברים, כרחיצה ונעילת הסנדל וסיכה ותשמיש, וזמן התחלת היום ויציאתו.

~ נקודות משיחות קודש ~

את הלכות שביתת העשור, סידר הרמב"ם אחרי הלכות שבת ולא עם הלכות שופר, סוכה ולולב. ולכאורה הלא הסדר הוא לפי זמני השנה, ומדוע לא סידרן לפני הלכות סוכה, ובפרט שעל־פי שם הספר "זמנים" היה מתאים לסדר את כל ההלכות לפי סדר הזמנים שבשנה.

והביאור בזה: בתחילת ההלכות כתב "כל דבר שאסור לעשותו בשבת.. אסור לעשותו ביום הכיפורים וכו׳ כללו של דבר אין בין שבת ליום הכיפורים בעניינים אלו אלא שזדון מלאכה בשבת בסקילה וביום הכיפורים בכרת" כלומר שדיני יוה"כ שווים לדיני השבת, ולכן סמכם הרמב"ם זה לזה.

ובכלל מודגשת כאן העדיפות שנתן הרמב"ם לנקודת המבט ההלכתית של ה"יד החזקה׳ על פני סדר הזמנים, כי להיותו ספר "הלכות הלכות" יש להביא את הלכות יוה"כ בסמיכות לדיני שבת בהתאם לתוכנן ההלכתי.

(על פי יין מלכות ספר זמנים סימן א)

א. מִצְוַת עֲשֵׂה[2] לִשְׁבֹּת מִמְּלָאכָה בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ הַשְּׁבִיעִי[3], שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן הוּא לָכֶם. וְכָל הָעוֹשֶׂה בּוֹ מְלָאכָה - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה, שֶׁנֶּאֱמַר: וּבֶעָשׂוֹר וְגוֹמֵר כָּל מְלָאכָה לֹא תַעֲשׂוּ. וּמַה הוּא חַיָּב עַל עֲשִׂיַּת מְלָאכָה בְּיוֹם זֶה?[4] אִם עָשָׂה בִּרְצוֹנוֹ[5] בְּזָדוֹן[6] - חַיָּב כָּרֵת[7]; וְאִם עָשָׂה בִּשְׁגָגָה[8] - חַיָּב קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה[9].

2) במסכת שבת דף כ"ד עמוד ב': "רב אשי אמר שבתון עשה הוא". 3) הוא חודש תשרי, כי חודש ניסן הוא הראשון למנין החדשים, כמו שנאמר (שמות פרק י"ב פסוק ב'): "החודש הזה לכם ראש חדשים, ראשון הוא לכם לחדשי השנה". 4) (משנה במסכת כריתות דף ב' עמוד א'). 5) שלא אנסוהו לכך. 6) יודע שהיום אסור לעשות מלאכה זו ושחייבין עליה כרת (ראה בפרק ב' מהלכות שגגות הלכה ב'). 7) שנאמר (ויקרא פרק כ"ג פסוק ל'): "וכל הנפש אשר תעשה כל מלאכה בעצם היום הזה, והאבדתי את הנפש ההיא מקרב עמה", ואבדון הוא כרת (תורת כהנים). 8) שלא ידע שמלאכה זו אסורה, או שלא ידע שהיום יום הכפורים. 9) "היא הבאה מן הבהמה בלבד, בניגוד לקרבן עולה ויורד שהוא קרבן שאינו קבוע, אלא אם היה עשיר מביא חטאת בהמה, ואם היה עני מביא עוף, ודל מביא עשירית האיפה" (ראה בהלכות שגגות פרק א').

ב. כָּל מְלָאכָה[10] שֶׁחַיָּבִין עַל זְדוֹנָהּ בְּשַׁבָּת סְקִילָה[11], חַיָּבִין[12] עַל זְדוֹנָהּ בֶּעָשׂוֹר כָּרֵת. וְכֹל שֶׁחַיָּבִין עָלָיו קָרְבַּן חַטָּאת בְּשַׁבָּת[13], חַיָּבִין עָלָיו קָרְבַּן חַטָּאת בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכָל דָּבָר שֶׁאָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת אַף עַל פִּי שֶׁאֵינָהּ מְלָאכָה[14], אָסוּר לַעֲשׂוֹתוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים; וְאִם עָשָׂה - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[15], כְּדֶרֶךְ שֶׁמַּכִּין אוֹתוֹ עַל הַשַּׁבָּת. וְכֹל שֶׁאָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּשַׁבָּת[16], אָסוּר לְטַלְטְלוֹ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. וְכֹל שֶׁאָסוּר לְאָמְרוֹ[17] אוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ לְכַתְּחִלָּה[18] בְּשַׁבָּת, כָּךְ אָסוּר בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים. כְּלָלוֹ שֶׁל דָּבָר: אֵין בֵּין שַׁבָּת לְיוֹם הַכִּפּוּרִים בְּעִנְיָנִים אֵלּוּ[19], אֶלָּא שֶׁזְּדוֹן מְלָאכָה בְּשַׁבָּת - בְּסִקִּילָה, וּבְיוֹם הַכִּפּוּרִים - בְּכָרֵת.

10) שלשים ותשע מלאכות, ובכללן גם מלאכת הוצאה מרשות לרשות, בניגוד לדעת רפרם, שאין איסור הוצאה ביום הכפורים (מסכת כריתות דף י"ד עמוד א'). וראה בפרק ח' מהלכות עירובין הלכה ג'. 11) משנה במסכת מגילה דף ז' עמוד ב' "אין בין שבת ליום הכפורים אלא שזה זדונו בידי אדם (=סקילה על ידי בית דין) וזה זדונו בכרת". 12) בשאר הימים הטובים הותרו המלאכות שהן לצורך אכילה, לפי שהתורה אמרה: "אך אשר יאכל לכל נפש הוא לבדו יעשה לכם" (שמות פרק י"ב פסוק ט"ז), אבל יום הכפורים שהוא אסור באכילה אין להתיר בו מלאכת אוכל נפש, וזה מבואר בכתוב (ויקרא פרק כ"ג פסוקים כ"ח-כ"ט): "וכל מלאכה לא תעשו בעצם היום הזה . . . כי כל הנפש אשר לא תעונה בעצם היום הזה . . ." "כי" זה, מה טיבו? והרי שני איסורים שונים הם, אלא הוא טעם על איסור מלאכת אוכל נפש, - משום שאסור לאכול (העמק דבר). 13) כל מלאכה שאם עשאה בשבת, במזיד חייב עליה סקילה, - אם עשאה בשוגג חייב חטאת (ראה בפרק א' מהלכות שבת). 14) ואסור מן התורה, אם עשהו כל היום, כמו שכתב הרמב"ן. וכן דעת רבינו בפרק כ"א מהלכות שבת הלכה א' ועיין במ"מ שם. 15) ומלקות אין בהן שאינן בלאו אלא בעשה של "תשבות". 16) מפורש בפרק כ"ד מהלכות שבת מהלכה י"ב ואילך. 17) מפורש שם מהלכה א' ואילך. 18) מדרבנן. 19) אבל בשטחים אחרים ישנם הבדלים בין שבת ליום הכפורים, כפי שיתבאר להלן.

ג. וּמֵאֵתָר לְקַנֵּב אֶת הַיָּרָק בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[20] מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה[21]. וּמַהוּ הַקְּנוּב? שֶׁיָּסִיר אֶת הָעֲלִים הַמְעֻפָּשׁוֹת[22], וִיקַצֵּץ הַשְּׁאָר, וִיתַקֵּן אוֹתוֹ לַאֲכִילָה. וְכֵן מְפַצְּעִין[23] בְּאֱגוֹזִין וּמְפָרְכִין[24] בְּרִמּוֹנִים מִן הַמִּנְחָה וּלְמַעְלָה, מִפְּנֵי עָגְמַת נֶפֶשׁ[25]. וְיוֹם הַכִּפּוּרִים שֶׁחָל לִהְיוֹת בְּשַׁבָּת, אָסוּר בִּקְנִיבַת יָרָק וּבִפְצִיעַת אֱגוֹזִים וּבִפְרִיכַת רִמּוֹנִים כָּל הַיּוֹם[26]. וּכְבָר נָהֲגוּ הָעָם בְּשִׁנְעָר[27] וּבַמַּעֲרָב[28], שֶׁלֹּא יַעֲשׂוּ אַחַת מִכָּל אֵלּוּ בְּיוֹם הַצּוֹם[29], אֶלָּא הֲרֵי הוּא כְּשַׁבָּת לְכָל דְּבָרָיו.

20) (מסכת שבת דף קי"ד עמוד ב'). 21) אבל מקודם לזה אסור, שמא ישכח ויאכל מהם (בעל המאור). 22) והרמב"ן והרשב"א מפרשים: "הדחת הירק". 23) כלומר: מפצחין, מוציאים הפרי על ידי שבירת הקליפה. 24) פותחים הקליפה ומוציאים הפרי מתוכה. 25) שלא תהיה לו עגמת נפש, כשיהיה לו מאכל מוכן מבערב (מגיד משנה). ורש"י פירש להיפך: שתהיה לו עגמת נפש ועינוי יותר שיתקן ביום בשעת איסור אכילה שנפשו תאבה לאכול ביום. 26) "מנין ליום הכפורים שחל להיות בשבת שאסור בקניבת ירק תלמוד לומר (שמות פרק ט"ז פסוק כ"ג): "שבתון שבת קדש" — שבתון שבות" (מסכת שבת דף קי"ד עמוד ב') ואסור אפילו מן המנחה ולמעלה. 27) היא בכל. 28) היא ארץ ישראל שהיא במערבה של בבל שהיתה מרכז היהדות בזמן התלמוד. 29) במסכת שבת דף קט"ו עמוד א' "כיון דחזא (מאחר שראה) [רבה] דהוו קא מחרפי (שהיו מקדימין לעשות מבעוד יום), אמר להו אתא איגרתא (באה אגרת) ממערבא משמיה דרבי יוחנן דאסור", הרי שרבה שהיה בבבל ורבי יוחנן שהיה בארץ ישראל אסרו.

ד. מִצְוַת עֲשֵׂה אַחֶרֶת[30] יֵשׁ בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, וְהִיא: לִשְׁבֹּת בּוֹ מֵאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: תְּעַנּוּ אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם. מִפִּי הַשְּׁמוּעָה לָמְדוּ: אִי זֶה הוּא עִנּוּי שֶׁהוּא לַנֶּפֶשׁ? זֶה הַצּוֹם[31]. וְכָל הַצָּם בּוֹ - קַיֵּם מִצְוַת עֲשֵׂה, וְכָל הָאוֹכֵל וְשׁוֹתֶה בּוֹ - בִּטֵּל מִצְוַת עֲשֵׂה, וְעָבַר עַל לֹא תַעֲשֶׂה[32], שֶׁנֶּאֱמַר: כִּי כָל הַנֶּפֶשׁ אֲשֶׁר לֹא תְעֻנֶּה בְּעֶצֶם הַיּוֹם הַזֶּה וְנִכְרְתָה; מֵאַחַר שֶׁעָנַשׁ הַכָּתוּב כָּרֵת לְמִי שֶׁלֹּא נִתְעַנָּה, לָמַדְנוּ שֶׁמַּזְהִרִין אָנוּ

1 **בּוֹ[33] עַל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה[34]. וְכָל הָאוֹכֵל אוֹ הַשּׁוֹתֶה**
2 **בּוֹ[35] בְּשׁוֹגֵג[36] - חַיָּב קָרְבַּן חַטָּאת קְבוּעָה[37].**

~ נקודות משיחות קודש ~

"מצות־עשה אחת יש ביום הכיפורים והיא לשבות בו מאכילה ושתיה".

יום הכיפורים הוא עניין בחינת היחידה שבנפש, ובו מושם הדגש הגדול על הנשמה טהרתה והזדככותה, אכילה ושתיה הם הצורך הבסיסי והמשותף של גופי כל הנבראים הגשמיים בעולם, ולכן נאסרה אכילה ושתיה ביוה"כ כי הוא עניין יסודי ומהותי, ועל ידו מודגש תוכנו של היום - יחידה שבנפש.

(על פי לקו"ש חלק כ"ט עמוד 525)

30) בקצת ספרים הגירסא "מצות עשה אחת", כי שתיה בכלל אכילה והן מצוה אחת. אבל הנוסחא שלפנינו היא הנכונה (עיין מעשה רוקח). 31) דבר שהנפש תלויה בו, היא אכילה ושתיה (רבינו בפירוש המשניות). 32) (משנה במסכת כריתות דף ב' עמוד א' ויומא דף פ"א עמוד א') וראה בספר המצוות לאוין קצ"ו. 33) כי לא ענש הכתוב אלא אם כן הזהיר מתחילה. 34) מאכילה ושתיה. מכלל כי יתר העינויים: רחיצה, סיכה נעילת הסנדל ובעילה אינם אסורים מן התורה אלא מדברי סופרים (לחם משנה). וראה להלן הלכה ה'. 35) משנה ביומא דף פ"א עמוד א'. 36) שלא ידע שאסור לאכול ולשתות, או שלא ידע שהיום יום הכפורים. 37) בניגוד לקרבן עולה ויורד, ראה למעלה הלכה א'.

3 **ה. וְכֵן[38] לָמַדְנוּ מִפִּי הַשְּׁמוּעָה[39], שֶׁאָסוּר לִרְחֹץ[40] בּוֹ,**
4 **אוֹ לָסוּךְ[41] בּוֹ, אוֹ לִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל[42], אוֹ לִבְעֹל[43].**
5 **וּמִצְוָה לִשְׁבֹּת מִכָּל אֵלּוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁשּׁוֹבֶת מֵאֲכִילָה**
6 **וּשְׁתִיָּה, שֶׁנֶּאֱמַר: שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן; שַׁבַּת - לְעִנְיַן**
7 **אֲכִילָה[44], וְשַׁבָּתוֹן - לְעִנְיָנִים אֵלּוּ. וְאֵין חַיָּבִין כָּרֵת**
8 **אוֹ קָרְבָּן אֶלָּא עַל אֲכִילָה וּשְׁתִיָּה[45]; אֲבָל אִם רָחַץ**
9 **אוֹ סָךְ אוֹ נָעַל אוֹ בָּעַל - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[46].**

38) (משנה במסכת יומא דף ע"ג עמוד ב'). 39) כך קבלו חכמים פירושו של "עינוי" ביום הכפורים. 40) שנאמר (תהלים פרק ק"ט פסוק י"ח): "ותבא כמים בקרבו וכשמן בעצמותיו". 41) במסכת שבת דף פ"ו עמוד א'. "מנין לסיכה שהיא כשתייה ביום הכפורים? אף על פי שאין ראיה לדבר זכר לדבר . . ." וכותב רבינו שם בפירוש המשניות: "אין רוצה באמרו כשתיה שיהיה חייב עליה כרת כמו שהוא חייב על השתיה, אבל הכוונה שהוא אסור כמו השתיה ויתחייב עליה מלקות". אבל דעת רבינו תם ושאר ראשונים כי עינויים אלו אינם אלא מדרבנן, וראה למעלה הלכה ד' בלחם משנה. 42) שנאמר (ירמיה פרק ב' פסוק כ"ה): "מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה". 43) שנאמר (בראשית פרק ל"א פסוק נ'): "אם תענה את בנותי" ("להשבית עונתן" – רש"י, יומא דף ע"ז עמוד ב'). הרי שכל אלו הדברים נחשבים לעינוי, ואם ישבות מאלה הפעולות: הרחיצה, הסיכה, נעילת הסנדל והבעילה הוא משלים את העינוי (סדר משנה). 44) ובקצת ספרים הגירסא: "לענין מלאכה", והיא הגירסא הנכונה, כי כך ביאר רבינו בפרק זה הלכה א', כי פסוק זה בא ללמדנו שיש מצות עשה בשביתה ממלאכה (מעשה רוקח). 45) מסכת יומא דף ע"ד עמוד א'. 46) עונש דרבנן על שמרד נגד דברי חכמים, וראה למעלה הלכה ד'.

10 **ו. כְּשֵׁם שֶׁשְּׁבוּת מְלָאכָה בּוֹ בֵּין בַּיּוֹם וּבֵין בַּלַּיְלָה[47],**
11 **כָּךְ שְׁבוּת לְעִנּוּי בֵּין בַּיּוֹם בֵּין בַּלַּיְלָה. וְצָרִיךְ לְהוֹסִיף**
12 **מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ[48] בִּכְנִיסָתוֹ וּבִיצִיאָתוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר:**
13 **וְעִנִּיתֶם אֶת נַפְשֹׁתֵיכֶם בְּתִשְׁעָה לַחֹדֶשׁ בָּעֶרֶב; כְּלוֹמַר:**
14 **הַתְחֵל לָצוּם[49] וּלְהִתְעַנּוֹת מֵעֶרֶב תִּשְׁעָה[50] הַסָּמוּךְ**
15 **לַעֲשִׂירִי. וְכֵן בַּיְּצִיאָה שׁוֹהֶה בְּעִנּוּיוֹ מְעַט מִלֵּיל אַחַד**
16 **עָשָׂר[51] סָמוּךְ לַעֲשִׂירִי, שֶׁנֶּאֱמַר: מֵעֶרֶב וְעַד עֶרֶב**
17 **תִּשְׁבְּתוּ שַׁבַּתְּכֶם[52].**

47) "חמשה קראי כתיבי במלאכה, חד לאזהרה דיממא, וחד לאזהרה דליליא, חד לעונש דיממא, וחד לעונש דליליא, וחד לאפנויי למגמר עינוי ממלאכה בין דיממא בין דליליא" (מסכת יומא דף פ"א עמוד א'). ואף שבכל מקום הלילה הולך אחר היום, - צריך כאן לכתוב פסוק מיוחד ללילה, מפני שכתוב (ויקרא פרק כ"ג פסוק כ"ח): "בעצם היום הזה". 48) (מסכת ראש השנה פרק ט' עמוד א'). 49) לדעת רבינו אין חיוב להוסיף מחול על הקודש אלא לענין הצום. ויש אומרים שיש להוסיף גם בשביתת מלאכה, ולא רק ביום הכפורים אלא גם בשבתות ושאר ימים טובים, ש"כל מקום שיש בו משום שבות מוסיפין מחול על הקודש" ועיין מגיד משנה. 50) אין לתוספת זו שיעור קצוב, אבל קודם בין השמשות צריך להוסיף (כי בין השמשות שהוא ספק יום ספק לילה אסור ממילא מכח ספק יום הכפורים) – אם מעט או הרבה בתוך הגבול של "פלג המנחה" ומעלה (או"ח תר"ח). 51) אחרי צאת הכוכבים שהוא ודאי לילה. 52) כן הוא בגמרא ר"ה דף ט' עמוד א' לרבי ישמעאל. ואילו ר' עקיבא לומד דין התוספת מענין שביעית ומפסוק זה הוא לומד שמצוה לאכול בערב יום הכפורים, "ועניתם את נפשותיכם בתשעה לחודש – וכי בתשעה מתענין והלא בעשירי מתענין? אלא לומר לך: כל האוכל ושותה בתשיעי מעלה עליו הכתוב כאילו התענה תשיעי ועשירי", וביאר הרא"ש: "כלומר הכינו עצמכם בתשעה לחודש לעינוי המחרת להתחזק באכילה ושתיה כדי שתוכלו להתענות מחר, להראות חיבתו של המקום ברוך הוא, כאדם שיש לו ילד שעשועים וגזר עליו להתענות יום אחד, וצוה להאכילו ולהשקותו ערב יום התענית כדי שיוכל לסבול". [ורבינו רמז לדין זה בהלכות נדרים פרק ג' הלכה ט'. וצריך עיון שהרי פסוק זה נדרש לענין תוספת. ועיין תוספות ר"ה דף ט' עמוד ב' ד"ה כאילו].

18 **ז. נָשִׁים[53] שֶׁאוֹכְלוֹת וְשׁוֹתוֹת עַד שֶׁחָשְׁכָה[54], וְהֵן**
19 **אֵינָן יוֹדְעוֹת שֶׁמִּצְוָה לְהוֹסִיף מֵחֹל עַל הַקֹּדֶשׁ - אֵין**
20 **מְמַחִין בְּיָדָן; שֶׁלֹּא יָבוֹאוּ לַעֲשׂוֹת בְּזָדוֹן. שֶׁהֲרֵי אִי**
21 **אֶפְשָׁר שֶׁיִּהְיֶה שׁוֹטֵר בְּבֵית כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְהַזְהִיר**

נָשָׁיו, וְהַנַּח לָהֶן, שֶׁיִּהוּ שׁוֹגְגִין, וְאַל יְהוּ מְזִידִין[55].
וְכֵן כָּל הַדּוֹמֶה לָזֶה[56].

53) מסכת ביצה דף ל' עמוד א'. 54) כלומר: לפני שקדש היום. 55) אבל אם החוטא הוא מזיד, מחוייב להוכיחו אף אם יודע שלא ישמע לו, שכן כתוב בתורה (ויקרא פרק י"ט פסוק י"ז): "הוכח תוכיח את עמיתך" (מגן אברהם בשם סמ"ג), אבל בגנת ורדים ומעשה רוקח חולקים עליו, כי במקום שברור שהחוטא לא ישמע לו – לעולם אין חיוב תוכחה. 56) בכל דבר שאינו מפורש בתורה, ונהגו בו היתר, והדבר מסור לכל בני אדם, הדין כן, כי מוטב שיהו שוגגין ואל יהו מזידין (מגיד משנה).

יום שישי י"ח כסלו ה'תשפ"א

פֶּרֶק שֵׁנִי[1]

1) נתבארו בו שיעורי האכילה והשתייה, והדברים הראויים ושאינן ראויים. ונזכר בו ביאור אצל מי נדחה איסור זה. וכן נאמר בו מי הוא המתענה מדבריהם ומי שאינו מתענה.

א. הָאוֹכֵל[2] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים מַאֲכָלִין הָרְאוּיִין[3] לֶאֱכֹל לְאָדָם כְּכוֹתֶבֶת[4] הַגַּסָּה[5], שֶׁהִיא פָּחוֹת מִכְּבֵיצָה[6] כִּמְעַט[7] - חַיָּב. וְכָל הָאֲכָלִים מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר זֶה[8]. וְכֵן הַשּׁוֹתֶה מַשְׁקִין הָרְאוּיִין לִשְׁתִּיַּת אָדָם כְּמְלֹא לֻגְמָיו[9] שֶׁל שׁוֹתֶה, כָּל אֶחָד וְאֶחָד לְפִי לֻגְמָיו[10] - חַיָּב[11]. וְכַמָּה מְלֹא לֻגְמָיו? כְּדֵי שֶׁיְּסַלְּקֵם לְצַד אֶחָד[12] וְיֵרָאֶה מְלֹא לֻגְמָיו. וְשִׁעוּר זֶה בְּאָדָם בֵּינוֹנִי[13] - פָּחוֹת מֵרְבִיעִית[14]. וְכָל הַמַּשְׁקִין מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר זֶה. וְהָאֲכִילָה וּשְׁתִיָּה אֵין מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר אֶחָד[15].

2) משנה, יומא עג, ב. 3) שנאמר: (ויקרא כג, כז־כט) "ועניתם את נפשותיכם - כי כל הנפש אשר לא תעונה" דברים המשיבים את הנפש ומבטלים את העינוי (ראה יומא פא:) פרט לאוכלין שאינם ראויים (להלן הלכה ה) שאינם משיבים את הנפש. 4) פרי התמר בהחלו להתייבש. 5) הגדולה. 6) כן היא מסקנת הגמרא ביומא עט, ב: "וכביצה שאמרו, לא גדולה ולא קטנה אלא בינונית" (כלים יז, ו). 7) בקצת ספרים, הגירסא "במעט". 8) משנה, יומא שם. 9) כמלוא הפה. 10) שכאן אין השיעור שוה לכל אדם, כמו באכילה, אלא לפי מלוא לוגמיו של כל שותה ושותה, למי שפיו גדול - שיעורו גדול, ולמי שפיו קטן - שיעורו קטן. 11) שקיבלו חכמים כי בשיעור זה מתיישבת דעתו של אדם, וסר ממנו העינוי. 12) שאין הכוונה מלוא לוגמיו ממש, שיהיו שני צידי פיו מלאים משקה, אלא אם צד אחד מלא ובולט, זה נחשב למלוא לוגמיו (יומא פ.). 13) אבל באדם גדול (=במדה) השיעור יותר, שהרי "לוגמו של בן אבטיח מחזיק יותר מרביעית" ('ירושלמי' יומא פ"ח ה"ב). 14) נמצא שדין יום הכיפורים שיש בו מצות עינוי, שונה משאר דברים שאסורים באכילה, כי רוב שיעורי אכילה הם בכזית, ורוב שיעורי שתיה הם ברביעית. ואילו ביום כיפור, שיעור אכילה לבטל העינוי - בככותבת הגסה, ושיעור השתיה - במלוא לגומיו. 15) שאם אכל פחות מככותבת, ושתה פחות ממלוא לוגמיו אינם מצטרפים, כי קיבלו חכמים שאין דעתו של אדם מתיישבת בזה, ולא בטל מצוות עינוי.

ב. אֶחָד הָאוֹכֵל אֲכָלִים הַמֻּתָּרִים אוֹ שֶׁאָכַל דְּבָרִים הָאֲסוּרִין[16], כְּגוֹן פִּגּוּל[17] וְנוֹתָר[18] וְטֶבֶל[19] וּנְבֵלוֹת וּטְרֵפוֹת וְחֵלֶב אוֹ דָם - הוֹאִיל וְאָכַל אֲכָלִים הָרְאוּיִין לְאָדָם, הֲרֵי זֶה חַיָּב כָּרֵת מִשּׁוּם אוֹכֵל בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים[20].

16) יומא עד, ב. 17) קדשים שנתפלגו ונפסלו על ידי מחשבת הכהן בשעת ההקרבה לאכלם לאחר הזמן שקבעה התורה (ויקרא ז, יח). 18) קדשים שנותר בשר שלהם אחר זמנם שקבעה להם התורה, יום ולילה או שני ימים ולילה אחד (ויקרא כב, ל). 19) תבואה שלא הופרשה ממנה תרומות ומעשרות. 20) ואף שממילא חייב כרת משום אוכל האיסור ההוא (פיגול, נותר, חלב ודם) - יתכן שאכל מאיסורים אלו פחות משיעור כזית, והשלים את האכילה בדבר היתר, באופן שאינו חייב משום האיסורים ההם אלא מחמת איסור יום הכיפורים (מהרש"ל).

ג. אָכַל אוֹ שָׁתָה פָּחוֹת מִשִּׁעוּר זֶה - אֵינוֹ חַיָּב כָּרֵת[21]; אַף עַל פִּי שֶׁהוּא אָסוּר מִן הַתּוֹרָה[22] בַּחֲצִי שִׁעוּר, אֵין חַיָּבִין כָּרֵת אֶלָּא עַל כְּשִׁעוּר. וְהָאוֹכֵל אוֹ הַשּׁוֹתֶה חֲצִי שִׁעוּר - מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[23].

21) יומא עד, א. 22) משום שנאמר (ויקרא ז, כג): "כל חלב שור וכשב ועז לא תאכלו", "כל" זה משמעו כל שהוא, ואפילו פחות מכשיעור, כעין שנאמר (תהילים עח, לח): "ולא יעיר כל חמתו" שפירושו כל שהוא, והסבירו (ביומא עד.) את איסור "חצי־השיעור" משום שהוא ראוי להצטרף לשיעור איסור, שאם יאכל בתוך כדי אכילת פרס (ראה להלן הלכה ד) עוד חצי שיעור - יצטרפו שניהם לשיעור שלם ויתחייב כרת (ראה 'פרי מגדים' יו"ד סי' סב), ומדין חלב נלמד לכל איסורים שבתורה לאסור מן התורה 'חצי שיעור'. וראה בפ"א מהל' חמץ ומצה ה"ז. 23) עונש שהטילו עליו חכמים על מרדו.

ד. אָכַל[24] מְעַט[25] וְחָזַר וְאָכַל[26]: אִם יֵשׁ מִתְּחִלַּת אֲכִילָה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף אֲכִילָה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי אֲכִילַת שָׁלֹשׁ בֵּיצִים[27] - הֲרֵי אֵלּוּ מִצְטָרְפוֹת לְכַשִּׁעוּר[28]; וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפוֹת לְכַשִּׁעוּר. שָׁתָה מְעַט וְחָזַר וְשָׁתָה: אִם יֵשׁ מִתְּחִלַּת שְׁתִיָּה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף שְׁתִיָּה אַחֲרוֹנָה כְּדֵי שְׁתִיַּת רְבִיעִית[29] - מִצְטָרְפִין לְשִׁעוּר; וְאִם לָאו - אֵין מִצְטָרְפִין.

24) יומא פ, א. 25) פחות מכשיעור. 26) ובין הכל יש כשיעור. 27) ונקרא בלשון התלמוד והפוסקים "אכילת פרס", פרס פירושו חציו של איזה דבר, ושיעור זה הוא חצי ככר של שש ביצים (עירובין פ"ח מ"ב). ויש אומרים כי שיעורו ארבע ביצים (מגיד־משנה). ושיעור הזמן הוא תשעה רגעים (שו"ת 'חתם סופר' חלק ו סי' טז). ויש

אומרים שמונה רגעים, ששה רגעים, שלשה או ארבעה רגעים (אנציקלופדיה תלמודית ערך אכילת פרס). 28) ודינו כאוכל חצי שיעור. 29) גם בהלכות תרומות (פ"י ה"ג) כתב רבינו כן, והשיגו הראב"ד שם ממה שאמרו: "כל המשקין מצטרפין לפסול את הגויה (לטמא את הגוף) בכדי אכילת פרס" (כריתות יג.). ורבינו סובר, שזה נאמר רק בשתיה ששיעורה ברביעית, אז שיעור הצירוף צריך להיות בשיעור גדול מרביעית, שהוא בכדי אכילת פרס. אבל ביום הכיפורים, ששיעור שתיה הוא בפחות מרביעית, מצטרף בכדי שתיית רביעית ('רבינו מנוח'). וכן נראה דעת הראב"ד שלא השיג כאן על רבינו.

1 **ה. אָכַל אֲכָלִים שֶׁאֵין רְאוּיִין לְמַאֲכַל אָדָם[30], כְּגוֹן**
2 **עֲשָׂבִים הַמָּרִים אוֹ שְׂרָפִים[31] הַבָּאוּשִׁין, אוֹ שֶׁשָּׁתָה**
3 **מַשְׁקִין שֶׁאֵינָן רְאוּיִין לִשְׁתִיָּה, כְּגוֹן צִיר[32] אוֹ מוּרְיָס[33]**
4 **וְחֹמֶץ חַי[34], אֲפִלּוּ אָכַל וְשָׁתָה מֵהֶן הַרְבֵּה - הֲרֵי זֶה**
5 **פָּטוּר מִן הַכָּרֵת, אֲבָל מַכִּין אוֹתוֹ מַכַּת מַרְדּוּת[35].**

30) משנה, יומא פא, א. 31) מיצים הנוטפים מן האילנות. 32) מים היוצאים מדגים מלוחים. 33) שומן היוצא מדגים מלוחים. 34) דעת רבי ביומא פא, ב שחומץ משיב את הנפש. "דרש רב גידל בר מנשה מבירי: אין הלכה כרבי, נפקו (יצאו) כולי עלמא (כולם) מזגו (עירבו מים בחומץ) ושתו, שמע רב גידל ואיקפד (והקפיד), אמר: אימר דאמרי אנא דיעבד - לכתחילה מי אמרי? אימר דאמרי אנא פורתא (מעט) - טובא (הרבה) מי אמרי? אימר דאמרי אנא חי - מזוג מי אמרי?". 35) ה'טור' באו"ח סי' תרי"ב הביא בשם 'אבי העזרי': שאם אכל אוכלין שאינם ראויים לאכילה, אפילו איסורא ליכא, והמדובר שם בעפר וכדומה שאין עליהם שם אוכל כלל.

6 **ו. שָׁתָה חֹמֶץ מָזוּג בְּמַיִם - חַיָּב[36]. הַכּוֹסֵס[37] פִּלְפְּלִין**
7 **וְזַנְגְּבִיל יָבֵשׁ וְכַיּוֹצֵא בָהֶן - פָּטוּר; אֲבָל זַנְגְּבִיל[38]**
8 **רָטֹב - חַיָּב[39]. אָכַל עֲלֵי גְפָנִים - פָּטוּר; לוּלְבֵי**
9 **גְפָנִים[40] - חַיָּב. וְאֵילוּ הֵן לוּלְבֵי גְפָנִים? כֹּל**
10 **שֶׁלְּבָלְבוּ[41] בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל[42] מֵרֹאשׁ הַשָּׁנָה וְעַד יוֹם**
11 **הַכִּפּוּרִים[43]; יָתֵר עַל זֶה - הֲרֵי הֵן כְּעֵצִים[44] וּפָטוּר.**
12 **וְכֵן כֹּל כַּיּוֹצֵא בָּאֵלּוּ.**

36) יומא, שם. 37) "כל דבר שאדם אוכל שלא כדרכו, נקרא כסיסה" (רש"י ברכות לו:). 38) קנמון. 39) מגיד־משנה גורס: "אבל רטובין חייב", ומוסב גם על פלפלין. וכן הוא בגמרא שם. וכן כתב רבינו בפ"ח מהל' ברכות ה"ז שפלפלין רטובין הם אוכל, ומברך עליהם "בורא פרי האדמה". ועיין 'מגיד משנה'. 40) ענפים רכים של גפנים. 41) שהניצו. 42) לאו דוקא, כי כן הדין גם בשאר הארצות, אלא שבארץ ישראל רגילים להיות כך. 43) עדיין לחים ורכים הם, וראויים לאכילה. 44) שכבר נעשו קשים.

13 **ז. אָכַל[45] צָלִי בְּמֶלַח - מִצְטָרֵף הַמֶּלַח לַבָּשָׂר; צִיר[46]**
14 **שֶׁעַל גַּבֵּי יָרָק - מִצְטָרֵף[47]; מִפְּנֵי שֶׁמַּכְשִׁירֵי הָאֹכֶל**
15 **הַמְעֹרָבִים עִם הָאֹכֶל - כְּאֹכֶל הֵן חֲשׁוּבִים. הָיָה שָׂבֵעַ**
16 **מֵאֲכִילָה גַסָּה שֶׁאָכַל[48] עַד שֶׁקָּץ בִּמְזוֹנוֹ, וְאָכַל יָתֵר**
17 **עַל שָׂבְעוֹ - פָּטוּר[49], כְּמִי שֶׁאָכַל אֲכָלִין שֶׁאֵינָם**
18 **רְאוּיִין לַאֲכִילָה; שֶׁאַף עַל פִּי שֶׁזֶּה הַמַּאֲכָל הַיָּתֵר**
19 **רָאוּי לְרָעֵב, אֵינוֹ רָאוּי לְכָל מִי שֶׁשָּׂבֵעַ כָּזֶה[50].**

45) יומא פ, ב. 46) מיץ. 47) ל"ככותבת הגסה" שהיא שיעור אכילה (יומא שם). 48) בתחילת ליל יום כיפור, מדובר - שעוד שָׂבֵעַ מאכילתו ביום (מגיד־משנה). וראה להלן. 49) ביומא פ, ב: "אמר ריש לקיש, האוכל אכילה גסה ביום הכיפורים - פטור, מאי טעמא? 'אשר לא תעונה' - כתיב, פרט למזיק". ויש כאן גירסא אחרת: "היה שָׂבֵעַ מאכילה גסה שאכל אוכלין שאינן ראויין ואחר־כך אכל אוכלין ראויין - פטור" (המאירי). וכן הוא ב'שיטה' למסכת יומא ('מעשה רוקח' בהקדמה), ויש הכרח לגירסא זו, כי לפי גירסא שלפנינו, איך יתכן שהוא פטור על אכילה גסה, כיון שכבר נתחייב בתחילת אכילתו? ולדעת 'מגיד משנה' – פירושו, כגון שאכל בתחילת ליל יום הכיפורים מיד על אכילה שאכל בערב יום הכיפורים. 50) ואם אכל מאכלים מבושמים או מתובלים על אכילתו - חייב, כי "רווחא לבסומא שכיח" (מגילה ז:) (רווח־מקום מצוי גם בבטן מלאה לדבר מבוסם וטוב) ('כלבו').

20 **ח. חוֹלֶה[51] שֶׁיֵּשׁ בּוֹ סַכָּנָה[52], שֶׁשָּׁאַל לֶאֱכֹל בְּיוֹם**
21 **הַכִּפּוּרִים, אַף עַל פִּי שֶׁהָרוֹפְאִים הַבְּקִיאִין אוֹמְרִין:**
22 **אֵינוֹ צָרִיךְ - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ[53] עַל פִּי עַצְמוֹ[54], עַד**
23 **שֶׁיֹּאמַר: דַּיִּי[55]. אָמַר הַחוֹלֶה: אֵינִי צָרִיךְ, וְהָרוֹפֵא**
24 **אוֹמֵר: צָרִיךְ - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ עַל פִּיו[56]. וְהוּא,**
25 **שֶׁיִּהְיֶה רוֹפֵא בָקִי[57]. רוֹפֵא אֶחָד אוֹמֵר: צָרִיךְ, וְאֶחָד**
26 **אוֹמֵר: אֵינוֹ צָרִיךְ - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ. מִקְצָת הָרוֹפְאִין**
27 **אוֹמְרִין: צָרִיךְ, וּמִקְצָתָן אוֹמְרִין: אֵינוֹ צָרִיךְ -**
28 **הוֹלְכִין אַחַר הָרֹב אוֹ אַחַר הַבְּקִיאִין. וּבִלְבַד שֶׁלֹּא**
29 **יֹאמַר הַחוֹלֶה: צָרִיךְ אֲנִי; אֲבָל אִם אָמַר: צָרִיךְ אֲנִי**
30 **- מַאֲכִילִין אוֹתוֹ[58]. לֹא אָמַר הַחוֹלֶה שֶׁהוּא צָרִיךְ,**
31 **וְנֶחְלְקוּ הָרוֹפְאִים, וְהָיוּ כֻּלָּם בְּקִיאִין, וְאֵלּוּ שֶׁאָמְרוּ**
32 **אֵינוֹ צָרִיךְ כַּמִּנְיָן שֶׁאָמְרוּ צָרִיךְ - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ.**

51) משנה, יומא פב, א. 52) שאם לא יתנו לו לאכול, אפשר שיכבד עליו החולי ויסתכן (שו"ע או"ח סי' תריח). 53) מפני שכתוב (ויקרא יח, ה): "ושמרתם את חוקותי ואת משפטי אשר יעשה אותם האדם וחי בהם" - "וחי בהם, ולא שימות בהם" (יומא פה:). 54) ביומא פג, א: "אמר רבי ינאי, חולה אומר צריך, ורופא אומר אינו צריך - שומעין לחולה, מאי טעמא? לב יודע מרת נפשו (משלי יד, י)". 55) לדעת הרא"ש (יומא פ"ח סי"ג) מאכילין ומשקין אותו מעט מעט פחות מכשיעור, וישהה בין אכילה לאכילה ובין שתיה לשתיה, כדי שלא יצטרפו בתוך כדי אכילת פרס (ראה בהלכה ד), וכן הוא בשו"ע או"ח סי' תריח ס"ז. אבל הנצי"ב ('העמק שאלה' שאילתא קסז) העלה שדין זה לא נאמר אלא לענין מעוברת (ראה כריתות יג.), אבל גבי חולה מאכילין אותו כדרכו בלי שום הגבלות. 56) שמא החולה נבעת ואינו מרגיש בחליו מחמת רוב חולשא (יומא שם).

ואפילו החולה בעצמו רופא מומחה, אין שומעין לו (׳פרי מגדים׳). 57) בכתב־יד תימני: "רופא אומן". 58) ביומא, שם: אמר מר בר רב אשי, כל היכא דאמר צריך אני, אפילו מאה אמרי לא צריך, לא צייתנו להו (אין שומעין להם).

ט. עֻבָּרָה[59] שֶׁהִרִיחָה[60] - לוֹחֲשִׁין לָהּ בְּאָזְנָהּ שֶׁיּוֹם הַכִּפּוּרִים הוּא[61]; אִם נִתְקָרְרָה דַעְתָּהּ בְּזִכָּרוֹן זֶה - מוּטָב, וְאִם לָאו - מַאֲכִילִין אוֹתָהּ עַד שֶׁתִּתְיַשֵּׁב נַפְשָׁהּ. וְכֵן[62] מִי שֶׁאָחֲזוֹ בֶּלְמוּס[63] - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיֵּאוֹרוּ עֵינָיו. וַאֲפִלּוּ נְבֵלוֹת וּשְׁקָצִים מַאֲכִילִין אוֹתוֹ מִיָּד[64], וְאֵין מַשְׁהִין אוֹתוֹ עַד שֶׁיִּמְצְאוּ דְּבָרִים הַמֻּתָּרִין.

59) משנה, יומא פב, א. 60) ריח מאכל. וידוע שאם לא נותנים לה מה שהיא מתאווה, היא וולדה מסוכנים. 61) חכמינו ז"ל ספרו בזה (יומא פב:): "ההיא עוברה דארחה (שהריחה מאכל ביום הכיפורים), אתו (באו) לקמיה דרבי, אמר להו, זילו ולחושו לה (באזנה) דיומא דכיפורא הוא, לחושו לה ואילחשה (קבלה הלחישה, שפסק העובר מתאוותו), קרי עליה: בטרם אצרך בבטן ידעתיך (ירמיה א, ד). נפק מינה (נולד מעובר זה) רבי יוחנן. ההיא עוברה דארחה, אתו לקמיה דרבי חנינא, אמר להו, לחושו לה, ולא אילחישא, קרי עליה: זורו רשעים מרחם (תהילים נח, ד), נפק מינה שבתאי אוצר־פירי (שאוצר פירות כדי להפקיע שערים, ותניא אין אוצרין פירות בארץ ישראל וכל דבר שהוא חיי נפש, לפי שמפקיעין את השערים)". 62) משנה, יומא פג, א. 63) חולי הרעבון, וסימנו שעיניו כהות ואינו יכול לראות. 64) "ומאכילין אותו הקל (איסור הקל) הקל תחילה, אם האירו עיניו - דיו, ואם לאו מאכילין אותו החמור" (רבינו בהל' מאכלות אסורות פי"ד הט"ז).

י. קָטָן[65] בֶּן תֵּשַׁע[66] שָׁנִים[67] וּבֶן עֶשֶׂר שָׁנִים[68], מְחַנְּכִין[69] אוֹתוֹ לְשָׁעוֹת. כֵּיצַד? הָיָה רָגִיל לֶאֱכֹל בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת בַּיּוֹם - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּשָׁלֹשׁ[70]; הָיָה רָגִיל בְּשָׁלֹשׁ - מַאֲכִילִין אוֹתוֹ בְּאַרְבַּע. לְפִי כֹּחַ הַבֵּן מוֹסִיפִין לְעַנּוֹת אוֹתוֹ בְּשָׁעוֹת. בֶּן אַחַת עֶשְׂרֵה שָׁנָה, בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה[71], מִתְעַנֶּה וּמַשְׁלִים מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים, כְּדֵי לְחַנְּכוֹ בַּמִּצְוֹת.

65) משנה, יומא פב, א. 66) אם הוא בריא. 67) שלמות, שהשנים נשלמו לפני יום הכיפורים (פוסקים). 68) אם הוא קצת חלש. 69) משום שנאמר (משלי כב, ו): "חנוך לנער על פי דרכו". 70) וכמו כן מחנכים אותן לענין רחיצה וסיכה (׳טור׳). 71) ודעת הראב"ד, שגם ההשלמה - הכל לפי הבריאות, הזכר לפי זמנו והנקבה לפי זמנה.

יא. בַּת[72] שְׁתֵּים עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד וּבֶן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה שָׁנָה וְיוֹם אֶחָד, שֶׁהֵבִיאוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת[73] - הֲרֵי הֵן כִּגְדוֹלִים לְכָל הַמִּצְוֹת, וּמַשְׁלִימִין מִן הַתּוֹרָה[74]; אֲבָל אִם לֹא הֵבִיאוּ שְׁתֵּי שְׂעָרוֹת - עֲדַיִן קְטַנִּים הֵן, וְאֵינָם מַשְׁלִימִין אֶלָּא מִדִּבְרֵי סוֹפְרִים. קָטָן[75] שֶׁהוּא פָּחוֹת מִבֶּן תֵּשַׁע, אֵין מְעַנִּין אוֹתוֹ[76] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים, כְּדֵי שֶׁלֹּא יָבוֹא לִידֵי סַכָּנָה[77].

72) משנה, נדה מה, ב. 73) ראה פרטי הלכות אלו בדברי רבינו בהל' אישות פ"ב הלכה י ואילך. 74) הלכה למשה מסיני. כי "שיעורין . . . הלכה למשה מסיני" (סוכה ה:). ויש רמז לזה מן הכתוב, כי לא מצאנו בכל התורה שיהא קרוי איש בפחות מבן י"ג שנה, אבל בבן י"ג שנה מצינו שקראו הכתוב איש, כדכתיב (בראשית לד, כה): "ויקחו . . . שמעון ולוי . . איש חרבו", ובאותה שעה היו בני י"ג שנה (נזיר כט: ברש"י שם), וברוב מצוות התורה כתוב "איש" (הגאון מוילנה ב׳אבות׳ פרק ה). 75) משנה, יומא סב, א. 76) אפילו לחינוך שעות. 77) אפילו רוצה להחמיר על עצמו - מוחים בידו (׳כלבו׳).

יום ש"ק י"ט כסלו ה׳תשפ"א

פֶּרֶק שְׁלִישִׁי[1]

1) נתבארו בו פרטי ענייני הרחיצה ושאר הדומין לו, ובאי זה צד נאסרו והותרו. ונזכר בו עניינן אחת לאחת על הסדר שנזכרו בפרק ראשון.

א. אָסוּר[2] לִרְחֹץ[3] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים בֵּין בְּחַמִּין בֵּין בְּצוֹנֶן[4], בֵּין כָּל גּוּפוֹ בֵּין אֵבֶר אֶחָד. אֲפִלּוּ אֶצְבַּע קְטַנָּה אָסוּר לְהוֹשִׁיטָהּ בְּמַיִם[5]. וְהַמֶּלֶךְ[6] וְהַכַּלָּה רוֹחֲצִין[7] אֶת פְּנֵיהֶן[8]; כַּלָּה - כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּתְגַּנֶּה עַל בַּעְלָהּ[9], וְהַמֶּלֶךְ - כְּדֵי שֶׁיֵּרָאֶה בְּיָפְיוֹ, שֶׁנֶּאֱמַר: מֶלֶךְ בְּיָפְיוֹ תֶּחֱזֶינָה עֵינֶיךָ. וְעַד כַּמָּה נִקְרֵאת כַּלָּה? עַד שְׁלֹשִׁים יוֹם[10].

2) יומא עג, ב. ודף עז, ב. 3) שהרי ביום הכיפורים יש מצוות עינוי, ולמדו (ביומא עז.) ממה שכתוב (מלכים־א ב, כו): "ולאביתר הכהן אמר המלך, ענתות לך על שדיך כי איש מות אתה, וביום הזה לא אמיתך כי נשאת . . . וכי התענית בכל אשר התענה אבי". וגבי דוד כתוב (שמואל־ב יז, כט): "ודבש וחמאה . . . הגישו לדוד . . . כי אמרו העם רעב ועיף ומצא במדבר", ועיף הכוונה עיף מרחיצה, שכן כתוב (משלי כה, כה): "מים קרים על נפש עיפה", הרי שהעדר רחיצה נקרא עינוי. 4) [שהרי בפסוק המובא למעלה, כתוב: "מים קרים על נפש עיפה"]. 5) פסחים נד, ב. 6) משנה, יומא עג, ב. 7) אבל נעילת הסנדל וסיכה לא התירו אף למלך וכלה, כי בנעילת הסנדל אפשר להם ללבוש של בגד ומשי חשוב, וסיכה אינה אלא משום תענוג ולא משום יופי (מהר"ם בן חביב). 8) כי העדר הרחיצה ניכר יותר על הפנים. 9) בכת"י התימנים, יש כאן הוספה: "ונמצא מגרשה", ובזה מובן - איך התירו איסור רחיצה ביום הכיפורים לכלה? - כיון שיש חשש של גירושין, וכמו שמבואר (נדרים סו:): "שמי שנכתב בקדושה, ימחה על מים המאררים כדי לעשות שלום בין איש לאשתו". 10) אחרי חופתה.

ב. מִי[11] שֶׁהָיָה מְלֻכְלָךְ בְּצוֹאָה אוֹ טִיט - רוֹחֵץ מְקוֹם הַטִּנּוֹפֶת כְּדַרְכּוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ. וּמִדִּיחָה אִשָּׁה יָדָהּ

1 אַחַת בְּמַיִם, וְנוֹתֶנֶת פַּת לַתִּינוֹק. וְהַחוֹלֶה רוֹחֵץ
2 כְּדַרְכּוֹ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵינוֹ מְסֻכָּן. וְכָל חַיָּבֵי[12] טְבִילוֹת
3 טוֹבְלִין כְּדַרְכָּן[13], בֵּין בְּתִשְׁעָה בְּאָב בֵּין בְּיוֹם
4 הַכִּפּוּרִים.

11) יומא עז, ב. 12) ביצה יח, ב. 13) אף־על־פי שדעת רבינו (למעלה פ"ו מהל' יסודי התורה ה"ו) שטבילה בזמנה אינה מצוה - בכל זאת מותר לטבול. וכן כתבו ה'תוספות' בביצה שם ד"ה כל (לחם־משנה שם). וכתבו שם עוד: ש"דוקא בזמניהם שהיו עושים בטהרות, היו צריכין לטבול מיד כדי שלא יטמאו את הטהרות, אבל בזמנינו אסור להם לטבול עד מוצאי יום הכיפורים".

5 ג. מִי[14] שֶׁרָאָה קֶרִי בַּזְּמַן הַזֶּה[15] בְּיוֹם הַכִּפּוּרִים,
6 אִם לַח הוּא - מְקַנֵּחַ בְּמַפָּה וְדַיּוֹ; וְאִם יָבֵשׁ הוּא
7 אוֹ שֶׁנִּתְלַכְלֵךְ - רוֹחֵץ מְקוֹמוֹת הַמְּלֻכְלָכִין בִּלְבַד
8 וּמִתְפַּלֵּל. וְאָסוּר לוֹ לִרְחֹץ כָּל גּוּפוֹ אוֹ לִטְבֹּל;
9 שֶׁאֵין הַטּוֹבֵל בַּזְּמַן הַזֶּה טָהוֹר, מִפְּנֵי טֻמְאַת מֵת,
10 וְאֵין הָרְחִיצָה מִקְּרִי לִתְפִלָּה בַּזְּמַן הַזֶּה אֶלָּא
11 מִנְהָג[16], וְאֵין מִנְהָג לְבַטֵּל[17] דָּבָר הָאָסוּר, אֶלָּא
12 לֶאֱסֹר אֶת הַמֻּתָּר. וְלֹא אָמְרוּ שֶׁהָרוֹאֶה קֶרִי בְּיוֹם
13 הַכִּפּוּרִים טוֹבֵל, אֶלָּא כְּשֶׁתִּקְּנוּ טְבִילָה לְבַעֲלֵי
14 קְרָיִין, וּכְבָר בֵּאַרְנוּ[18] שֶׁבָּטְלָה[19] תַּקָּנָה זוֹ.

14) יומא פח, א. 15) אחרי שנתבטלה תקנת עזרא ובית דינו, שהם תיקנו שבעל קרי לא יקרא בתורה, לא יקרא קריאת שמע ולא יתפלל, עד שיטבול, כי טומאה זו באה מפני קלות ראש, ובזמניהם היה הדין כי בעל קרי יורד וטובל, כדי שלא יתבטל מתורה ותפילה ביום הקדוש. 16) ראה הל' תפילה פ"ד ה"ו. 17) אין כח בידי המנהג להתיר דבר שאסור מצד הדין, כמבואר (ראש השנה טו:): "במקום איסורא, כי נהגו שבקינן ליה?". 18) בהל' ק"ש פ"ד, ובהל' תפילה פ"ד. 19) לא שבטלוה, כי "אין בית־דין יכול לבטל דברי בית דין חבירו, אלא־אם־כן גדול ממנו בחכמה ובמנין" (עדיות פרק א), אלא שמתחילה לא פשטה תקנה זו בכל ישראל, ולא נתקבלה, שלא היה כח ברוב ישראל לעמוד בה, לטבול אחרי כל מקרה, "וכבר נהגו כל ישראל לקרות בתורה ולקרות קריאת שמע, לפי שאין דברי תורה מקבלים טומאה, אלא עומדים בטהרתם לעולם, שנאמר (ירמיה כג, כט): "הלא כה דברי כאש, נאום ה'", מה אש אינה מקבלת טומאה, אף דברי תורה אינם מקבלים טומאה" (רבינו בהל' ק"ש פ"ד ה"ח).

15 ד. טִיט[20] שֶׁהוּא לַח בְּיוֹתֵר, כְּדֵי שֶׁיַּנִּיחַ אָדָם יָדוֹ
16 עָלָיו וְתַעֲלֶה בָּהּ לַחְלוּחִית, שֶׁאִם הִדְבִּיק אוֹתָהּ לְיָדוֹ
17 הָאַחֶרֶת תִּדְבַּק בָּהּ לַחְלוּחִית - אָסוּר לֵישֵׁב עָלָיו[21].
18 לֹא[22] יִמְלֵא אָדָם כְּלִי חֶרֶשׂ מַיִם וְיִצְטַנֵּן בּוֹ; שֶׁהַמַּיִם
19 נִזְחָלִים[23] מִדְּפָנָיו. אֲפִלּוּ כְּלִי מַתֶּכֶת אָסוּר, שֶׁמָּא
20 יִנָּתְזוּ מַיִם עַל בְּשָׂרוֹ. וּמֻתָּר לְהִצְטַנֵּן בְּפֵרוֹת[24].

20) יומא עח, א. 21) "שלחלוח הטיט הוי עונג, וקרוב לרחיצה" (רש"י). 22) יומא, שם. 23) בכת"י התימנים: "נוזלים". 24) כיון שאין בהם לחלוחית.

21 ה. לוֹקֵחַ[25] אָדָם מִטְּפַחַת מֵעֶרֶב יוֹם הַכִּפּוּרִים,
22 וְשׁוֹרֶה אוֹתָהּ בְּמַיִם, וּמְנַגְּבָהּ מְעַט[26], וּמַנִּיחָהּ תַּחַת
23 הַבִּגְדִים, וּלְמָחָר מַעֲבִירָהּ עַל פָּנָיו, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[27],
24 וְאַף עַל פִּי שֶׁיֵּשׁ בָּהּ קֹר הַרְבֵּה.

25) יומא, שם. 26) שלא תהא "טופח על מנת להטפיח", כלומר: שלא תהא בה רטיבות כזו שהנוגע בה יוכל להרטיב אחרים (כנזכר למעלה בהלכה ד). 27) מדין רחיצה ביום הכיפורים, כיון שהיא נגובה קצת. אבל צריך ליזהר שלא יהיה בה חשש של סחיטת המים מן המטפחת (ראה דברי רבינו בהל' שבת פכ"ב).

25 ו. הַהוֹלֵךְ[28] לְהַקְבִּיל פְּנֵי רַבּוֹ[29] אוֹ פְּנֵי אָבִיו אוֹ מִי
26 שֶׁהוּא גָּדוֹל מִמֶּנּוּ בְּחָכְמָה[30], אוֹ לִקְרוֹת בְּבֵית
27 הַמִּדְרָשׁ - עוֹבֵר בַּמַּיִם[31] עַד צַוָּארוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[32].
28 וְעוֹשֶׂה מִצְוָה שֶׁהָלַךְ לַעֲשׂוֹתָהּ, וְחוֹזֵר בַּמַּיִם
29 לִמְקוֹמוֹ; שֶׁאִם לֹא תַּתִּיר לוֹ לַחֲזֹר - אֵינוֹ הוֹלֵךְ[33],
30 וְנִמְצָא נִכְשָׁל[34] מִן הַמִּצְוָה. וְכֵן הַהוֹלֵךְ לִשְׁמֹר
31 פֵּרוֹתָיו - עוֹבֵר בַּמַּיִם עַד צַוָּארוֹ, וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[35].
32 וּבִלְבַד[36] שֶׁלֹּא יוֹצִיאוּ יְדֵיהֶם מִתַּחַת שׁוּלֵי
33 מְעִילֵיהֶם[37], כְּדֶרֶךְ שֶׁעוֹשִׂין בְּחֹל[38].

28) יומא עז, ב. 29) ראש השנה טו, ב: "אמר רבי יצחק, חייב אדם להקביל פני רבו ברגל, שנאמר (מלכים־ב ד, כג): "מדוע את הולכת אליו היום לא חודש ולא שבת", מכלל דבחודש ושבת איבעי למיזל", וכן מובא בדברי רבינו (הל' תלמוד תורה פ"ה ה"ז). 30) שמצוה להקביל פניו, כמבואר (חגיגה ה:): "רבי ורבי חייא, הוו שקלו ואזלו באורחא (היו מהלכין בדרך), כי מטו לההיא מתא (כאשר הגיעו לאותו מקום), אמרו: אי איכא צורבא מרבנן הכא (אם יש כאן תלמיד־חכם) ניזיל ונקביל אפיה (נלך ונקבל פניו)". 31) אבל לשחות במים או לעבור בספינה - אסור ('טור' בשם בעל 'הלכות גדולות'). 32) משום איסור רחיצה, כיון שהולך לדבר מצוה, ואינו מתכוין להנאת רחיצה. וכתבו הפוסקים שהמדובר כשאין לו דרך אחרת אלא דרך הנהר. 33) "התירו סופו משום תחילתו". 34) בקצת ספרים, הגירסא "נמנע". 35) משום הפסד ממונם של ישראל - התירו. 36) יומא עז, ב. 37) בכת"י התימנים, הגירסא "בגדיהם". 38) [ונראה כשט על פני המים שאסור בשבת (פכ"ג מהל' שבת הלכה ה), והוא־הדין ליום־כיפור].

34 ז. אָסוּר[39] לִנְעֹל מִנְעָל[40] וְסַנְדָּל אֲפִלּוּ בְּרַגְלוֹ אַחַת.
35 וּמֻתָּר[41] לָצֵאת בְּסַנְדָּל שֶׁל שַׁעַם[42] וְשֶׁל גֶּמִי[43] וְכַיּוֹצֵא
36 בָּהֶן. וְכוֹרֵךְ[44] אָדָם בֶּגֶד עַל רַגְלָיו וְיוֹצֵא בּוֹ, שֶׁהֲרֵי
37 קְשֵׁי הָאָרֶץ מַגִּיעַ לְרַגְלָיו וּמַרְגִּישׁ שֶׁהוּא יָחֵף[45].
38 הַתִּינוֹקוֹת, אַף עַל פִּי שֶׁהֵן מֻתָּרִין בַּאֲכִילָה וּבִשְׁתִיָּה
39 וּרְחִיצָה וְסִיכָה, מוֹנְעִין אוֹתָן מִמִּנְעָל וְסַנְדָּל[46].

39) יומא עג, ב. 40) למדו בגמרא (יומא עז.) שנחשב

לעינוי, ממה שכתוב (ירמיה ב, כה): "מנעי רגלך מיחף וגרונך מצמאה". 41) יומא עח, ב. 42) קליפת עץ. 43) מין עשב. 44) "רבה בר רב הונא, כריך סודרא אכרעיה ונפיק" (יומא, שם). 45) ומקיים בזה מצוות עינוי ביום הכיפורים. 46) "רחיצה וסיכה שנחוצים לגידולו והתפתחותו של הילד, לא גזרו בהם רבנן, אבל נעילת הסנדל שאין גידולו של הילד תלוי בה - גזרו בה רבנן" (מגיד־משנה).

1 **ח. מֵתֶר[47] לְכָל אָדָם לִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל מֵחֲמַת עַקְרָב[48]**
2 **וְכַיּוֹצֵא בָּהּ[49], כְּדֵי שֶׁלֹּא תִּשָּׁכְנוּ. וְהַחַיָּה[50] מֻתֶּרֶת**
3 **לִנְעֹל אֶת הַסַּנְדָּל מִשּׁוּם צִנָּה[51] כָּל שְׁלֹשִׁים יוֹם[52].**
4 **וְהַחוֹלֶה[53] כַּיּוֹצֵא בָּהּ, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין שָׁם סַכָּנָה.**

47) יומא עח, ב. 48) אם מצויים שם עקרבים או דברים הנושכים (שו"ע או"ח סי' תריד). 49) מן המזיקים. 50) היולדת. 51) משנה, יומא עג, ב. 52) שעד אותו זמן היא כחולה שאין בו סכנה, כמבואר בפ"ב מהל' שבת הי"ג (מגיד־משנה). 53) "ירושלמי" (יומא פ"ח ה"א): "רבי יצחק בר נחמן, סליק (עלה) לגבי רבי יהושע בן לוי בליל צומא רבא (בליל יום הכיפורים), נפיק לגביה (יצא לקראתו) לבוש סוליסא (נעלי עור), אמר לו מה דין? אמר לו איסטניס אנא (חלש ומצונן אני)" ('סדר משנה').

5 **ט. אָסוּר[54] לָסוּךְ[55] מִקְצָת גּוּפוֹ כְּכָל גּוּפוֹ, בֵּין[56] סִיכָה**
6 **שֶׁל תַּעֲנוּג בֵּין סִיכָה שֶׁאֵינָהּ שֶׁל תַּעֲנוּג[57]. וְאִם[58] הָיָה**
7 **חוֹלֶה, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ סַכָּנָה, אוֹ שֶׁיֵּשׁ לוֹ**
8 **חֲטָטִין[59] בְּרֹאשׁוֹ - סָךְ כְּדַרְכּוֹ וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[60].**

54) יומא עז, ב. 55) "בשמן" (רבינו בפירוש המשניות), והוא הדין בשאר דברים לאפוקי מים שנקרא רחיצה ('מעשה רוקח'). 56) ב'ירושלמי' יומא פ"ח ה"א: "ביום כיפור בין סיכה שהיא של תענוג בין סיכה שאינה של תענוג - אסור. בתשעה באב ובתענית ציבור, סיכה שהיא של תענוג - אסור, שאינה של תענוג - מותר". ולכן פסק רבינו שבאבל מותר בסיכה שהיא להעביר הזוהמא (פ"ה מהל' אבל ה"ד), שדין אבל כדין תשעה באב. 57) כגון להעביר את הזוהמא או את הלכלוך אסור בסיכה, כי עצם הסיכה היא תענוג, אבל ברחיצה מותר אם אין כוונתו לתענוג רק להעביר את הלכלוך ('מעשה רוקח'). 58) דין זה נלמד מן ה'ירושלמי' המבואר בהלכה שלפני זו, לגבי נעילת הסנדל, כי כל שאר העינויים - מלבד אכילה ושתייה - דין אחד להם: במקום צער לא גזרו חכמים. 59) אבעבועות. 60) ואין כאן איסור משום עשיית רפואה בשבת ויום־טוב, מפני שדרך הבריאים לסוך כן בחול, וכמו שכתב רבינו בפכ"א מהל' שבת הכ"ג ('משנה ברורה' סי' תריד).

9 **י. יֵשׁ[61] מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ לְהַדְלִיק אֶת הַנֵּר בְּלֵילֵי יוֹם**
10 **הַכִּפּוּרִים, כְּדֵי שֶׁיִּהְיֶה לוֹ בֹּשֶׁת פָּנִים מֵאִשְׁתּוֹ, וְלֹא**
11 **יָבוֹא לִידֵי תַּשְׁמִישׁ הַמִּטָּה. וְיֵשׁ מְקוֹמוֹת שֶׁנָּהֲגוּ שֶׁלֹּא**
12 **לְהַדְלִיק[62], שֶׁמָּא יִרְאֶה אִשְׁתּוֹ וְתִשָּׂא חֵן בְּעֵינָיו,**
13 **וְיָבוֹא לִידֵי תַּשְׁמִישׁ[63]. וְאִם חָל יוֹם הַכִּפּוּרִים לִהְיוֹת**
14 **בְּשַׁבָּת - חַיָּבִין הַכֹּל לְהַדְלִיק בְּכָל מָקוֹם[64]; שֶׁהַדְלָקַת**
15 **נֵר בְּשַׁבָּת - חוֹבָה[65].**

61) משנה, פסחים נג, ב: "מקום שנהגו להדליק את הנר בלילי יום הכיפורים, מדליקין. מקום שנהגו שלא להדליק, אין מדליקין". 62) ועל שניהם הוא אומר (ישעיה ס, כא): "ועמך כולם צדיקים לעולם יירשו ארץ וגו', בין שאמרו להדליק ובין שאמרו שלא להדליק, שניהם לא נתכוונו אלא לדבר אחד" (פסחים שם, בגמרא). ובמקומותינו המנהג להדליק נר בליל יום הכיפורים ולברך על ההדלקה (שו"ע). 63) "ומדליקין בבתי כנסיות ובבתי מדרשות ובמבואות האפלים ועל גבי החולים" (משנה, שם). 64) "תני תנא קמיה דרבי יוחנן, רבי שמעון בן אלעזר אומר: יום הכיפורים שחל להיות בשבת, אף במקום שאמרו שלא להדליק [ביום הכיפורים], מדליקים מפני כבוד השבת" (פסחים נג:). וב"ירושלמי" (שם פ"ד ה"ד): "רבי סימון בשם רבי יהושע בן לוי, רבי יוסי בן שאול בשם רבי - הלכה כרבי שמעון בן אלעזר" (מגיד־משנה). 65) כמו שכתב רבינו למעלה פ"ה מהל' שבת ה"א.

שיעורי רמב"ם ספר המצוות – י"ג־י"ט כסלו ה'תשפ"א

יום ראשון י"ג כסלו ה'תשפ"א

מצות עשה פב. קלה.

מצות לא תעשה רכ. רכא. רכב.

16 **הַמִּצְוָה הַפ"ב** —— הוּא הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בַּעֲרִיפַת
17 (ראשו של) פֶּטֶר חֲמוֹר. אִם אֵינוֹ רוֹצֶה לִפְדּוֹתוֹ, וְהוּא
18 אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם־לֹא תִּפְדֶּה וַעֲרַפְתּוֹ" (שמות לד, ב),
19 וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת בְּכוֹרוֹת (פרק א)
20 אֶפְשָׁר לְמַקְשֶׁה לְהַקְשׁוֹת עָלַי וְלוֹמַר: מַדּוּעַ אַתָּה מוֹנֶה
21 פְּדִיָּתוֹ וַעֲרִיפָתוֹ כִּשְׁתֵּי מִצְוֹת, וְאֵינְךָ מוֹנֶה אוֹתָן כְּמִצְוָה
22 אַחַת, וְתִהְיֶה עֲרִיפָתוֹ מֵהִלְכוֹת הַמִּצְוָה, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְתָּ
23 בַּכְּלָל הַשְּׁבִיעִי? ה' יוֹדֵעַ וָעֵד שֶׁהַדִּין הָיָה מְחַיֵּב כֵּן, לוּלֵא
24 מָצָאנוּ בְּעִנְיָן זֶה לָשׁוֹן הַמּוֹרָה עַל הֱיוֹתָן שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְהוּא
25 אָמְרָם (בכורות יג): "מִצְוַת פְּדִיָּה קוֹדֶמֶת (עדיפה) לְמִצְוַת
26 עֲרִיפָה, וּמִצְוַת יִבּוּם קוֹדֶמֶת לְמִצְוַת חֲלִיצָה". הֵינוּ: כְּמוֹ
27 שֶׁהַיְבָמָה עוֹמֶדֶת אוֹ לְיִבּוּם אוֹ לַחֲלִיצָה —— וְהַיִּבּוּם מִצְוָה
28 כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּיר וְהַחֲלִיצָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ —— כָּךְ פֶּטֶר
29 חֲמוֹר עוֹמֵד אוֹ לִפְדִיָּה אוֹ לַעֲרִיפָה, וְזוֹ מִצְוָה כְּמוֹ
30 שֶׁאָמְרוּ.

31 **הַמִּצְוָה הַקל"ה** —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְׁבִּית עֲבוֹדַת
32 הָאֲדָמָה בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "בֶּחָרִישׁ

וּבַקָּצִיר תִּשְׁבֹּת" (שמות לד, כא) וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּעִנְיָן זֶה כַּמָּה פְּעָמִים וְאָמַר: "שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ" (ויקרא כה, ד), וּכְבָר הִזְכַּרְנוּ מִקֹּדֶם (מצות עשה צ) — (להלן שיעור קעד) אֶת דִּבְרֵיהֶם זִכְרוֹנָם לִבְרָכָה (שבת כד: ועוד): "הָאֵי שַׁבָּתוֹן — עֲשֵׂה הוּא". וְאָמַר יִתְעַלֶּה עוֹד: "וְשָׁבְתָה הָאָרֶץ שַׁבָּת לַה'" (שם, ב). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית; וְאֵינָה חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וְעֶשְׂרִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲבוֹד אֶת הָאָרֶץ בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע" (שם, ד). וְהָעוֹבֵר עַל זֶה — לוֹקֶה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הָרכ"א — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲבוֹד אֶת־הָאִילָן בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר" (שם). וְגַם הָעוֹבֵר עַל זֶה — חַיָּב מַלְקוּת. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (תחילת פרשת בהר): "הַזָּרַע וְהַזָּמִיר בַּכְּלָל הָיוּ (מלאכות הזריעה והזמירה כבר כלולים באיסור הכללי שלא לעבוד בשביעית), וְלָמָּה יָצְאוּ? לְהַקִּישׁ אֲלֵיהֶם, מַה זָּרַע וּזְמִיר מְיֻחָדִים שֶׁהֵם עֲבוֹדָה בָּאָרֶץ וּבְאִילָן, אַף אֲנִי אֵין לִי אֶלָּא דָּבָר שֶׁהוּא עֲבוֹדָה בָּאָרֶץ וּבְאִילָן". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ גַּם דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הָרכ"ב — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּקְצוֹר מַה־שֶּׁהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה מֵעַצְמָהּ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ קוֹצְרִים כָּל־שָׁנָה. וּפֵרוּשׁ דָּבָר זֶה, שֶׁאָנוּ הֻזְהַרְנוּ מֵעֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וַעֲבוֹדַת הַשְּׁמִטָּה, כְּמוֹ שֶׁהִזְכַּרְנוּ לְעֵיל. וְהַדָּבָר שֶׁהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה מִמַּה־שֶּׁנִּזְרַע בָּהּ בַּשָּׁנָה הַשִּׁשִּׁית וְהוּא הַנִּקְרָא: סְפִיחַ מַתָּר לְאָכְלוֹ (מן התורה) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, אֲבָל אֵין מַתָּר לְקָצְרוֹ אֶלָּא בְּשִׁנּוּי מִן־הָרָגִיל. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר" (שם, ה), אֵין כַּוָּנָתוֹ שֶׁלֹּא יִקְצְרֶנּוּ כְּלָל לְפִי שֶׁכְּבָר אָמַר: "וְהָיְתָה שַׁבַּת הָאָרֶץ לָכֶם לְאָכְלָה" (שם, ו), אֶלָּא כַּוָּנָתוֹ: לֹא תִקְצָרֶנּוּ כְּדֶרֶךְ שֶׁקּוֹצְרִים תְּבוּאַת שְׁאָר שָׁנִים, כִּי אִם כְּמִי שֶׁקּוֹצֵר דָּבָר שֶׁהוּא הֶפְקֵר, בְּלִי הֲכָנָה וּבְלִי הִתְכּוֹנְנוּת, כְּמוֹ שֶׁנִּבְאַר.

יום שני י"ד כסלו ה'תשפ"א

מצות לא תעשה רכג.
מצות עשה קלד. קמא.
מצות לא תעשה רל. רלא.

הַמִּצְוָה הָרכ"ג — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלֶּאֱסוֹף גַּם מַה־שֶּׁמַּצְמִיחִים הָאִילָנוֹת מִן־הַפֵּרוֹת בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ אוֹסְפִים פֵּרוֹת כָּל־שָׁנָה, אֶלָּא נַעֲשֶׂה בְּכָךְ שִׁנּוּי כְּדֵי לְהַרְאוֹת שֶׁהוּא הֶפְקֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ (מלשון הפקר, ואלו פרות שביעית) לֹא תִבְצֹר" (ויקרא כה, ה). בָּא הַפֵּרוּשׁ (ספרא פרשת בהר): "לֹא תִבְצֹר כִּדְרֶךְ הַבּוֹצְרִים. מִכָּאן אָמְרוּ: תְּאֵנִים שֶׁל שְׁבִיעִית אֵין קוֹצִין אוֹתָן בְּמַקֵּצָה (אין שוטחין אותן לייבוש במקום המיועד לכך), אֲבָל קוֹצֶה הוּא בְּחֲרָבָה: וְאֵין דּוֹרְכִין עֲנָבִים בְּגַת (להוציא יין), אֲבָל דּוֹרֵךְ הוּא בַּעֲרָבָה; וְאֵין עוֹשִׂין זֵיתִים בְּבַד וּבְקַטְבִּי (מקומות שרגילין לכתוש בהן זיתים): אֲבָל כּוֹתֵשׁ הוּא וּמַכְנִיס לְבוֹדֶדָה" (מסחטה קטנה). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ עִם שֶׁלְּפָנֶיהָ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הַקל"ד — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַפְקִיר כֹּל מַה־שֶּׁהִצְמִיחָה הָאֲדָמָה בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וּלְהַתִּיר (להפקיר) כָּל־צִמְחֵי שְׂדוֹתֵינוּ וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ וְגוֹ'" (שמות כג, יא), וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא: "וַהֲלֹא הַכֶּרֶם וְהַזַּיִת בַּכְּלָל הָיָה וְלָמָּה יָצָא? לְהַקִּישׁ אֵלָיו: מָה כֶּרֶם מְיֻחָד שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה, עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, כָּךְ כֹּל שֶׁהוּא בַּעֲשֵׂה עוֹבְרִין עָלָיו בְּלֹא־תַעֲשֶׂה". וְעִנְיַן דָּבָר זֶה כְּמוֹ שֶׁאַסְבִּיר לָךְ: שֶׁאָמְרוֹ "וְהַשְּׁבִיעִת תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ" כּוֹלֵל הַפְקָרַת כָּל־הַצּוֹמֵחַ בַּשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִית: עֲנָבִים וּתְאֵנִים וַאֲפַרְסֵקִים וְרִמּוֹנִים וְחִטִּים וּשְׂעוֹרִים וְזוּלָתָם. יוֹצֵא, שֶׁהַשְּׁמִטָּת הַכֹּל — מִצְוַת עֲשֵׂה אַחַר־כָּךְ פָּרַט וְאָמַר: "כֵּן־תַּעֲשֶׂה לְכַרְמְךָ לְזֵיתֶךָ". וַהֲרֵי אֵלּוּ הֵם בִּכְלַל כֹּל מַה־שֶּׁצּוֹמֵחַ מִן־הָאֲדָמָה — אֶלָּא לֹא בָּא הַצִּוּוּי הַזֶּה בְּכֶרֶם וְזַיִת בִּמְיֻחָד, אֶלָּא מִפְּנֵי שֶׁהִזְהִיר בָּהֶם הַכָּתוּב בִּמְיֻחָד עַל אֲסִפַּת תְּבוּאַת הַכֶּרֶם וְהוּא אָמְרוֹ: "וְאֶת־עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר" (ויקרא כה, ה). הִנֵּה כְּמוֹ הַכֶּרֶם שֶׁהַפְקָרָתוֹ — מִצְוַת עֲשֵׂה, מְנִיעָתוֹ (מלהפקיר) — לֹא־תַעֲשֶׂה, כָּךְ כֹּל מַה־שֶּׁתַּצְמִיחַ שָׁנָה שְׁבִיעִית שֶׁנִּתְבָּאֵר שֶׁהַפְקָרָתוֹ בַּעֲשֵׂה — תִּהְיֶה מְנִיעָתוֹ בְּלֹא־תַעֲשֶׂה. אִם כֵּן יִהְיֶה דִּין הַזַּיִת כְּדִין הַכֶּרֶם בַּעֲשֵׂה וְלֹא־תַעֲשֶׂה, וְדִין זַיִת וְדִין שְׁאָר פֵּרוֹת שָׁוֶה. הִנֵּה נִתְבָּאֵר מִכֹּל מַה־שֶּׁקָּדַם — שֶׁהַשְּׁמִטַּת גִּדּוּלֵי שְׁבִיעִית מִצְוַת עֲשֵׂה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת שְׁבִיעִית, וְאֵינָהּ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא לְפֵרוֹת אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּלְבָד.

הַמִּצְוָה הַקמ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְהַשְּׁמִיט כְּסָפִים, כְּלוֹמַר כָּל־הַמַּשָּׂאוֹת (החובות) בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וַאֲשֶׁר יִהְיֶה לְךָ אֶת־אָחִיךָ תַּשְׁמֵט יָדֶךָ" (דברים טו, ג). וּכְבָר נִכְפַּל הַצִּוּוּי בְּמִצְוָה זוֹ וְאָמַר: "וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ" (שם, ב), וּלְשׁוֹן הַתּוֹסֶפְתָּא: "בִּשְׁתֵּי שְׁמִטּוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר: אַחַת שְׁמִטַּת קַרְקַע וְאַחַת שְׁמִטַּת כְּסָפִים: וּשְׁמִטַּת כְּסָפִים זוֹ אֵינָהּ נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁשְּׁמִטַּת קַרְקַע נוֹהֶגֶת, וְאָז הִיא נוֹהֶגֶת מִן־הַתּוֹרָה בְּכָל־מָקוֹם". וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק אַחֲרוֹן מִמַּסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מָאתַיִם וּשְׁלֹשִׁים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּתִבְעַ אֶת הַחוֹבוֹת בִּשְׁנַת הַשְּׁמִטָּה, אֶלָּא יַשְׁמִטוּ לְגַמְרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "שָׁמוֹט כָּל־בַּעַל

מַשֶּׂה יָדוֹ אֲשֶׁר יַשֶּׂה בְּרֵעֵהוּ לֹא־יִגֹּשׂ אֶת־רֵעֵהוּ וְאֶת־אָחִיו" (שם), וְזֶה אֵינוֹ חוֹבָה מִן־הַתּוֹרָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בִּזְמַן שֶׁיֵּשׁ שָׁם שְׁמִטַּת קַרְקַע, כְּלוֹמַר: הַיּוֹבֵל. אֲבָל מִדְּרַבָּנָן דָּבָר זֶה חוֹבָה בְּכָל־מָקוֹם וּבְכָל־זְמַן וְאָסוּר לִתְבּוֹעַ הַחוֹב שֶׁעָבְרָה עָלָיו שְׁבִיעִית אֶלָּא יִשְׁמֹט. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף מַסֶּכֶת שְׁבִיעִית.

הַמִּצְוָה הָרל"א —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּהִמָּנַע מִלְּהַלְוֹת זֶה לָזֶה בִּגְלַל הַשְּׁמִטָּה שֶׁלֹּא יִשָּׁמֵט הַחוֹב, לְפִי שֶׁהַכָּתוּב הִזְהִיר מִזֹּאת הַמַּחֲשָׁבָה וְאָמַר: "הִשָּׁמֶר לְךָ פֶּן־יִהְיֶה דָּבָר וְגוֹ'" (שם, ט), וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (שם): "הִשָּׁמֶר —— בְּלֹא־תַעֲשֶׂה, פֶּן־יִהְיֶה —— בְּלֹא־תַעֲשֶׂה", כְּלוֹמַר: שְׁנֵי לָאוִין אֵלּוּ בָּאוּ בְּעִנְיָן זֶה, זֶה אַחַר זֶה לְחִזּוּק.

יום שלישי ט"ו כסלו ה'תשפ"א

מצות עשה קמ. קלו. קלז.

מצות לא תעשה רכד. רכה. רכו.

הַמִּצְוָה הַק"מ —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִסְפּוֹר אֶת־הַשָּׁנִים מֵעֵת מָשְׁלְנוּ עַל הָאָרֶץ וְהֶחֱזַקְנוּ בָּהּ —— שֶׁבַע שֶׁבַע שָׁנִים עַד שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּמִצְוָה זוֹ, כְּלוֹמַר: סְפִירַת שְׁנֵי שְׁמִטָּה, הִיא מְסוּרָה לְבֵית דִּין, כְּלוֹמַר: סַנְהֶדְרֵי גְּדוֹלָה, שֶׁהֵם הֵם שֶׁסּוֹפְרִים שָׁנָה שָׁנָה מֵחֲמִשִּׁים הַשָּׁנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁכָּל־אֶחָד וְאֶחָד מִמֶּנּוּ מוֹנֶה יְמֵי הָעֹמֶר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְסָפַרְתָּ לְךָ שֶׁבַע שַׁבְּתֹת שָׁנִים וְגוֹ'" (ויקרא כה, ח). וּלְשׁוֹן סִפְרָא (פרשת בהר): "יָכוֹל יִסְפּוֹר שֶׁבַע שְׁמִטִּים זוֹ אַחַר זוֹ (בלי לספור שנים בודדות) וְיַעֲשֶׂה יוֹבֵל? תַּלְמוּד לוֹמַר: "שֶׁבַע שָׁנִים שֶׁבַע פְּעָמִים" (שם), הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים (עד שישלימו שני הכתובים אחד את השני, שכל אחד יוסיף פרט אחר במצוה); וְאִם לָאו לָא שָׁמְעִינַן", כְּלוֹמַר: מִצְוָה זוֹ לֹא תֵּשֵׁג אֵיכוּת עֲשִׂיָּתָהּ אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, הַיְנוּ שֶׁנִּמְנָה הַשָּׁנִים לְבַדָּן וְנִמְנָה גַּם הַשְּׁמִטִּין עִמָּהֶן. כֵּיוָן שֶׁאָמַר, שֶׁעִנְיָן זֶה לֹא יֵשֵׁג אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, מַשְׁמַע שֶׁהִיא בְּהֶחְלֵט מִצְוָה אַחַת. כִּי אִלּוּ הָיוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, כְּלוֹמַר: מִנְיַן שָׁנִים וּמִנְיַן שְׁמִטִּין —— לֹא הָיָה אוֹמֵר 'עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִין', כִּי כָּךְ (—בדרך כלל—) מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים נִלְמָדוֹת כָּל־שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְכֵן כָּל־מִצְוָה וּמִצְוָה מִכָּתוּב שֶׁלָּהּ. וּלְעוֹלָם אֵין אוֹמְרִים "הָא עַד שֶׁיֹּאמְרוּ שְׁנֵי כְּתוּבִים" אֶלָּא בְּמִצְוָה אַחַת, שֶׁלֹּא נִשְׁלֶמֶת יְדִיעַת דִּינֶיהָ אֶלָּא מִשְּׁנֵי כְּתוּבִים, כְּמוֹ הַבְּכוֹר שֶׁאָמַר בּוֹ הַכָּתוּב: "כָּל־פֶּטֶר רֶחֶם לִי" (שמות לד, יט), כִּי כָּתוּב זֶה לְבַדּוֹ מוֹרֶה, שֶׁהַבְּכוֹר לַה' —— בֵּין זָכָר בֵּין נְקֵבָה —— וּבָא כָּתוּב אַחֵר, "הַזְּכָרִים לַה'" (שם יג, יב), וּפָסוּק זֶה לְבַדּוֹ מוֹרֶה, שֶׁכָּל־זָכָר לַה' —— בֵּין בְּכוֹר בֵּין פָּשׁוּט. אֲבָל מִשְּׁנֵי הַכְּתוּבִים הֵשֵׁג עִנְיַן הַמִּצְוָה, שֶׁהוּא בְּכוֹר זָכָר בִּלְבַד כְּמוֹ שֶׁבֵּאֲרוּ בַּמִּכִלְתָּא.

הַמִּצְוָה הַקל"ו —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לְקַדֵּשׁ אֶת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים, כְּלוֹמַר: לְהַשְׁבִּית בָּהּ עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה כְּמוֹ בַּשְּׁמִטָּה. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה" (ויקרא כה, י), וּבְפֵרוּשׁ אָמְרוּ (ספרא פרשת בהר): "כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמַר בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל", כְּלוֹמַר: הִשְׁוָה בֵּינֵיהֶם בַּעֲשֵׂה, כְּשֵׁם שֶׁהִשְׁוָה הַכָּתוּב בֵּינֵיהֶם בְּלָאו, כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר (לא תעשה רכד). וְדִינֵי שְׁנַת יוֹבֵל וּשְׁנַת שְׁמִטָּה בְּהִשְׁבָּתַת עֲבוֹדַת הָאֲדָמָה וְהַפְקָרַת כָּל־הַצּוֹמֵחַ —— שָׁוִים. וְאֶת־שְׁנֵי הַדְּבָרִים הָאֵלֶּה (השבתת העבודה, והפקרת הצומח) כּוֹלֵל אָמְרוֹ: "וְקִדַּשְׁתֶּם אֵת שְׁנַת הַחֲמִשִּׁים שָׁנָה". וּכְבָר בֵּאֵר הַכָּתוּב, שֶׁעִנְיַן הַקְּדֻשָּׁה בָּהֵן, שֶׁיִּהְיוּ פֵּרוֹתֵיהֶן וּתְבוּאָתָן הֶפְקֵר. וְאָמַר: "כִּי יוֹבֵל הִיא קֹדֶשׁ תִּהְיֶה לָכֶם מִן־הַשָּׂדֶה תֹּאכְלוּ אֶת־תְּבוּאָתָהּ" (שם, יב). יוֹבֵל זֶה אֵינוֹ נוֹהֵג אֶלָּא בָּאָרֶץ, וּבִתְנַאי שֶׁיְּהֵא כָּל־שֵׁבֶט וָשֵׁבֶט יוֹשֵׁב בִּמְקוֹמוֹ, כְּלוֹמַר: בְּחֵלֶק שֶׁלּוֹ מֵאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וְלֹא יִהְיוּ מְעֹרָבִין זֶה בָּזֶה.

הַמִּצְוָה הַקל"ז —— הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתְקֹעַ בַּשּׁוֹפָר בָּעֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי שֶׁל שָׁנָה זוֹ (של יובל) וּלְהַכְרִיז בְּכָל־אַרְצֵנוּ עַל חֵרוּת לָעֲבָדִים וִיצִיאַת כָּל־עֶבֶד עִבְרִי לַחָפְשִׁי, בְּלִי דָּמִים, בְּיוֹם זֶה, כְּלוֹמַר: עֲשָׂרָה בְּתִשְׁרֵי, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְהַעֲבַרְתָּ שׁוֹפַר תְּרוּעָה בַּחֹדֶשׁ הַשְּׁבִעִי בֶּעָשׂוֹר לַחֹדֶשׁ בְּיוֹם הַכִּפֻּרִים תַּעֲבִירוּ שׁוֹפָר בְּכָל־אַרְצְכֶם" (שם, ט), וְאָמַר: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ לְכָל־יֹשְׁבֶיהָ" (שם, י), וּכְבָר נִתְבָּאֵר (ראש השנה כו:) שֶׁ'שָּׁוֶה הַיּוֹבֵל לְרֹאשׁ הַשָּׁנָה לִתְקִיעָה וְלִבְרָכוֹת'. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי תְּקִיעוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה בְּמַסֶּכֶת רֹאשׁ הַשָּׁנָה. וְיָדוּעַ, שֶׁתְּקִיעָה זוֹ בַּיּוֹבֵל אֵינָהּ אֶלָּא לְפִרְסוּם הַחֵרוּת, וְשֶׁהִיא חֵלֶק מִן־הַהַכְרָזָה, וְהוּא אָמְרוֹ: "וּקְרָאתֶם דְּרוֹר בָּאָרֶץ": וְאֵין עִנְיָנָהּ כְּעִנְיַן תְּקִיעוֹת רֹאשׁ הַשָּׁנָה, שֶׁהֵן "זִכָּרוֹן לִפְנֵי ה'", וְאֵלֶּה לְשִׁחְרוּר הָעֲבָדִים, כְּמוֹ שֶׁבֵּאַרְנוּ.

הַמִּצְוָה הָרכ"ד —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ עַל עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל, וְהוּא אָמְרוֹ בָּהּ: "לֹא תִזְרָעוּ" (שם, יא), כְּמוֹ שֶׁאָמַר בַּשְּׁמִטָּה: "שָׂדְךָ לֹא תִזְרָע". וּכְשֵׁם שֶׁאֲסוּרָה בַּשְּׁמִטָּה בֵּין עֲבוֹדַת הָאָרֶץ בֵּין עֲבוֹדַת הָאִילָן, כָּךְ הַיּוֹבֵל, וּלְפִיכָךְ אָמַר "לֹא תִזְרָעוּ", בְּלָשׁוֹן כְּלָלִי (לשון זריעה היא הן בעבודת הארץ והן בעבודת האילן), לִכְלוֹל הָאָרֶץ וְהָאִילָן. וְגַם הָעוֹבֵר עַל זֶה —— לוֹקֶה.

הַמִּצְוָה הָרכ"ה —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלְּקַצּוֹר סְפִיחֵי שְׁנַת יוֹבֵל כִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה רכב) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְלֹא תִקְצְרוּ אֶת־סְפִיחֶיהָ" (שם, יא).

הַמִּצְוָה הָרכ"ו —— הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ גַּם כֵּן מִלֶּאֱסוֹף פֵּרוֹת הָאִילָן בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל כְּדֶרֶךְ שֶׁאָנוּ אוֹסְפִים בִּשְׁאָר הַשָּׁנִים, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְלֹא תִבְצְרוּ אֶת־נְזִרֶיהָ" (שם), כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ (לא תעשה רכג) בְּשָׁנָה שְׁבִיעִית. וּבְסִפְרָא

(פרשת בהר שם) אָמְרוּ: "לֹא תִקְצְרוּ וְלֹא תִבְצְרוּ — כְּשֵׁם שֶׁנֶּאֱמְרוּ בַּשְּׁבִיעִית, כָּךְ נֶאֱמַר בַּיּוֹבֵל", כְּלוֹמַר: שֶׁהַדִּין בְּכָל־הַלָּאוִין הָאֵלֶּה שָׁוֶה. וְדִינֵי הַשְּׁמִטָּה וְהַיּוֹבֵל כֻּלָּם אֵינָם חוֹבָה אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל.

יום רביעי ט"ז כסלו ה'תשפ"א

מצות עשה קלח.

מצות לא תעשה רכז. מצות עשה קלט.

הַמִּצְוָה הַקל"ח — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁיַּחְזְרוּ כָּל־הַקַּרְקָעוֹת הַמְּכוּרִים בְּשָׁנָה זוֹ — לְבַעֲלֵיהֶם, וְיֵצְאוּ מִתַּחַת יְדֵי הַקּוֹנִים, בְּלִי דָּמִים. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וּבְכֹל אֶרֶץ אֲחֻזַּתְכֶם גְּאֻלָּה תִּתְּנוּ לָאָרֶץ" (ויקרא כה, כד). וּבֵאַר לָנוּ, שֶׁגְּאֻלָּה זוֹ תִּהְיֶה בְּשָׁנָה זוֹ וְאָמַר: "בִּשְׁנַת הַיּוֹבֵל הַזֹּאת תָּשֻׁבוּ אִישׁ אֶל־אֲחֻזָּתוֹ" (שם, יג). וּכְבָר עָסַק הַכָּתוּב בְּדִינֵי מִצְוָה זוֹ וּבֵאַר אֵיךְ יִהְיֶה דִּין הַמּוֹכֵר עִם הַקּוֹנֶה, אִם הוּא רוֹצֶה לִפְדּוֹת אֶת־אַדְמָתוֹ הַמְּכוּרָה קֹדֶם שֶׁתָּחוּל שְׁנַת הַיּוֹבֵל. וּבֵאַר גַּם־כֵּן שֶׁדִּין זֶה מְיֻחָד לְקַרְקָעוֹת שֶׁהֵן מְחוּץ לְחוֹמַת הֶעָרִים, וְשֶׁהַחֲצֵרוֹת וְהַבָּתִּים הַבְּנוּיִם בַּכְּפָרִים — כֵּיוָן שֶׁלֹּא נִבְנוּ מִבִּפְנִים לַחוֹמָה, הֲרֵי דִּינָם כְּדִין הַשָּׂדוֹת וְהַגַּנּוֹת. וְהֵם בָּתֵּי הַחֲצֵרִים שֶׁעֲלֵיהֶם אָמַר הַכָּתוּב: "עַל־שְׂדֵה הָאָרֶץ יֵחָשֵׁב גְּאֻלָּה תִּהְיֶה־לּוֹ וּבַיּוֹבֵל יֵצֵא" (שם, לא) וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בַּעֲרָכִים (ערכין כט:). וְגַם הִיא אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל וּבִזְמַן שֶׁהַיּוֹבֵל נוֹהֵג.

הַמִּצְוָה הָרכ"ז — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּמְכּוֹר אַדְמוֹתֵינוּ בְּאֶרֶץ כְּנַעַן לִצְמִיתוּת, וְהוּא אָמְרוֹ: "וְהָאָרֶץ לֹא תִמָּכֵר לִצְמִתֻת" (שם, כג). וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף עֲרָכִין (כט, ואילך).

הַמִּצְוָה הַקל"ט — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ שֶׁתְּהֵא פְּדִיַּת הַקִּנְיָנִים הַמְּכוּרִים מִבִּפְנִים לְחוֹמַת עִיר, עַד לְסוֹף שָׁנָה אַחַת בִּלְבָד, וְאַחֲרֵי הַשָּׁנָה יִתְקַיְּמוּ בִּידֵי הַקּוֹנֶה וְלֹא יֵצְאוּ בַּיּוֹבֵל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִישׁ כִּי יִמְכֹּר בֵּית־מוֹשַׁב עִיר חוֹמָה וְגוֹ'" (שם, כט), וּמִצְוָה זוֹ הִיא דִּין בָּתֵּי עָרֵי חוֹמָה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּמַסֶּכֶת עֲרָכִים (לא:): וְהִיא אֵינָהּ נוֹהֶגֶת אֶלָּא בָּאָרֶץ.

יום חמישי י"ז כסלו ה'תשפ"א

מצות לא תעשה קסט. קע.

מצות עשה קפג.

מצות לא תעשה רכח. מצות עשה כ.

הַמִּצְוָה הַקס"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי מִלָּקַחַת חֵלֶק בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל (שנחלקה לשאר השבטים), וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה" (דברים יח, א).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה מֵאָה וְשִׁבְעִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַר עוֹד כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי מִלָּקַחַת חֵלֶק בַּבִּזָּה שֶׁבּוֹזְזִים בִּשְׁעַת כִּבּוּשׁ אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי חֵלֶק וְנַחֲלָה". וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (פרשת שופטים שם): "חֵלֶק בַּבִּזָּה, וְנַחֲלָה בָּאָרֶץ". אֶפְשָׁר לְךָ לְהַקְשׁוֹת עָלַי וְלוֹמַר: לָמָּה מָנִיתָ שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ שְׁתֵּי מִצְוֹת, וְהֵם: הָאַזְהָרָה מִלָּקַחַת חֵלֶק בָּאָרֶץ וְהָאַזְהָרָה מִלָّקַחַת חֵלֶק בַּבִּזָּה, וַהֲלֹא הֵם בְּלָאו אֶחָד וַהֲרֵי זֶה לָאו שֶׁבִּכְלָלוּת שֶׁהִקְדַּמְתָּ (כתבת בהקדמה — לעיל הכלל התשיעי) שֶׁהוּא נִמְנֶה לָאו אֶחָד? דַּע שֶׁכְּבָר נִתְחַלֵּק לָאו זֶה וְאָמַר: "וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ" (שם, ב), וַהֲרֵי הֵם שְׁנֵי לָאוִין בִּשְׁנֵי שֵׁמוֹת, הָאֶחָד מֵהֶם: "לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם חֵלֶק וְנַחֲלָה" וְהוּא הָאַזְהָרָה מִלָּקַחַת חֵלֶק בְּבִזַּת הָאָרֶץ (ונלמדת מהמילה "חלק" שבפסוק), וְהַשֵּׁנִי: "וְנַחֲלָה לֹא־יִהְיֶה־לּוֹ", הָאַזְהָרָה מִלָּקַחַת חֵלֶק בָּאָרֶץ. וּכְבָר נִכְפַּל הַלָּאו עַל שְׁנֵי עִנְיָנִים אֵלּוּ עַצְמָם בַּכֹּהֲנִים, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה לְאַהֲרֹן: "בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם" (במדבר יח, כ), וּבָא הַפֵּרוּשׁ (ספרי פרשת קרח שם): "בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל" — בִּשְׁעַת חִלּוּק הָאָרֶץ: "וְחֵלֶק לֹא־יִהְיֶה־לְּךָ בְּתוֹכָם" — בַּבִּזָּה". וְאוּלַי תַּחְשׁוֹב שֶׁשְּׁנֵי הַלָּאוִין הָאֵלֶּה הַנִּזְכָּרִים בַּכֹּהֲנִים שְׁתֵּי מִצְוֹת וּלְפִיכָךְ רָאוּי לִמְנוֹתָם (בכהנים בפני־עצמם, ובשאר שבט לוי בפני־עצמם) — דַּע שֶׁכֵּיוָן שֶׁהַלָּאו בָּא בְּאֹפֶן כְּלָלִי: "כָּל־שֵׁבֶט לֵוִי", הֲרֵי נִכְנְסוּ הַכֹּהֲנִים בַּכְּלָל וְאָמְנָם כָּפְלוּ בַּכֹּהֲנִים לְחִזּוּק (ליתר תוקף) וְכֵן כָּל־הַדּוֹמֶה לָזֶה מִן־הַכְּלָל וְהַפְּרָט אֵינוֹ נִכְפָּל אֶלָּא לְחִזּוּק אוֹ לְהַשְׁלָמַת הַדִּין, כֵּיוָן שֶׁלֹּא הֵשֵׁג הַדִּין בִּשְׁלֵמוּת מִן־הַלָּאו הָאֶחָד. וְאִלּוּ מָנִינוּ אָמְרוֹ לְאַהֲרֹן: "בְּאַרְצָם לֹא תִנְחָל וְחֵלֶק לֹא־יִהְיֶה לְךָ בְּתוֹכָם" נוֹסָף עַל אָמְרוֹ: "לֹא־יִהְיֶה לַכֹּהֲנִים הַלְוִיִּם" וְגוֹ', כִּי אָז נִצְטָרֵךְ לִמְנוֹת לְפִי הַהֶקֵּשׁ הַזֶּה (השוואה זו) בְּעַצְמוֹ אִסּוּר הַגְּרוּשָׁה וְהַחֲלָלָה וְהַזּוֹנָה עַל כֹּהֵן גָּדוֹל שְׁלֹשָׁה לָאוִין נוֹסָף עַל שְׁלֹשָׁה הַלָּאוִין שֶׁבָּאוּ בְּכָל־כֹּהֵן בִּכְלָל, בֵּין גָּדוֹל בֵּין הֶדְיוֹט. וְאִם יֹאמַר הָאוֹמֵר: שֶׁכָּךְ בֶּאֱמֶת צָרִיךְ לִמְנוֹת, נֹאמַר לוֹ: שֶׁבְּהֶכְרֵחַ יִהְיֶה כֹּהֵן גָּדוֹל בִּגְרוּשָׁה חַיָּב שְׁתַּיִם: אַחַת מִשּׁוּם שֶׁהוּא כֹּהֵן וְהַגְּרוּשָׁה אֲסוּרָה לוֹ, וְהַשְּׁנִיָּה: מִשּׁוּם שֶׁהוּא כֹּהֵן גָּדוֹל וְהִיא אֲסוּרָה עָלָיו עוֹד בְּלָאו אַחֵר — וּכְבָר נִתְבָּאֵר בִּגְמָרָא קִדּוּשִׁין (עז.) שֶׁאֵינוֹ חַיָּב אֶלָּא אַחַת. נִמְצָא שֶׁהַלָּאו הַכְּלָלִי בִּלְבַד הוּא שֶׁנִּמְנֶה וְכָל־לָאו אַחֵר שֶׁיָּבוֹא בְּאוֹתוֹ עִנְיָן בִּפְרָטוּת אֵינוֹ אֶלָּא לְלַמֵּד אֵיזֶה דִּין, אוֹ לְהַשְׁלָמַת הָעִנְיָן, כְּדֶרֶךְ שֶׁבֵּאַרְנוּ בְּמִצְוָה קס"א קס"ה מִמִּצְוֹת אֵלּוּ. וּמִן־הַסּוּג הַזֶּה בְּעַצְמוֹ (דוגמה נוספת מסוג זה) הָאַזְהָרָה שֶׁהִזְהִיר אֶת־הַכֹּהֲנִים שֶׁלֹּא־יִקְרְחוּ קָרְחָה בְּרֹאשָׁם וּפְאַת זְקָנָם לֹא יְגַלֵּחוּ וּבְבְשָׂרָם לֹא יִשְׂרְטוּ שָׂרָטֶת (ויקרא כא, ה), וּשְׁלֹשָׁה לָאוִין אֵלּוּ בְּעַצְמָם כְּבָר קָדְמוּ לְכָל־יִשְׂרָאֵל בִּכְלָל וְאָמַר: "לֹא תַקִּפוּ פְּאַת רֹאשְׁכֶם וְלֹא תַשְׁחִית" (שם יט, כז), "וְלֹא־תָשִׂימוּ קָרְחָה בֵּין עֵינֵיכֶם

מתוך מהדורת חזק

לָמֵת" (דברים יד, א) "וְשֶׁרֶט לָנֶפֶשׁ לֹא תִתְּנוּ בִּבְשַׂרְכֶם" (ויקרא יט, כח), וְנִכְפְּלוּ בַּכֹּהֲנִים לְהַשְׁלָמַת הַדִּין בִּלְבָד, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסוֹף מַכּוֹת (כ.): כְּשֶׁנִּתְבָּאֲרוּ דִּינֵי שָׁלֹשׁ הַמִּצְוֹת הָאֵלֶּה; וְאִלּוּ הָיוּ לָאוִין מְיֻחָדִים בַּכֹּהֲנִים וְלֹא הָיוּ לְהַשְׁלָמַת דִּין אֶלָּא הָיוּ מִצְוֹת נִפְרָדוֹת, כִּי אָז הָיָה הַכֹּהֵן חַיָּב עַל כָּל־מַעֲשֶׂה מֵהֶם שְׁתֵּי מַלְקִיּוֹת: מִשּׁוּם שֶׁהוּא יִשְׂרְאֵלִי וּמִשּׁוּם שֶׁהוּא כֹּהֵן — וְאֵין הַדָּבָר כֵּן, אֶלָּא מַלְקוּת אַחַת בִּלְבַד כִּשְׁאָר יִשְׂרָאֵל, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בִּמְקוֹמוֹ. וְהָבֵן כְּלָל זֶה וְדָעֵהוּ.

הַמִּצְוָה הַקפ"ג — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִתֵּן עָרִים לַלְוִיִּם לָדוּר בָּהֶן, כֵּיוָן שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק בָּאָרֶץ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְנָתְנוּ לַלְוִיִּם וְגוֹ' עָרִים לָשֶׁבֶת" (במדבר לה, ב). וְגַם עָרִים אֵלּוּ, כְּלוֹמַר: עָרֵי הַלְוִיִּם, הֵן עָרֵי מִקְלָט (שהחורג נפש בשגגה מוגן שם מפני נקמתו של גואל הדם) וְקוֹלְטוֹת בַּתְּנָאִים הַמְיֻחָדִים לָהֶן, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַכּוֹת (ו.).

הַמִּצְוָה הָרכ"ח — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּמְכּוֹר מִגְרְשֵׁי הַלְוִיִּם וְהוּא אָמְרוֹ: "וּשְׂדֵה מִגְרַשׁ עָרֵיהֶם לֹא יִמָּכֵר" (ויקרא כה, לד). וְאַתָּה יוֹדֵעַ לְשׁוֹן הַתּוֹרָה (במדבר לה, ב־ה) שֶׁנּוֹתְנִים לַלְוִיִּם עָרִים וּמִגְרַשׁ וּשְׂדֵה מִגְרָשׁ, כְּלוֹמַר: אֶלֶף אַמָּה מִגְרָשׁ וְאַלְפַּיִם אַמָּה חוּצָה לָהֶם לְשָׂדוֹת וּכְרָמִים, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמַסֶּכֶת סוֹטָה (כז:), וּבָאָה הָאַזְהָרָה לַלְוִיִּם מִלְּשַׁנּוֹת אֶת־הַגְּבוּלוֹת הָאֵלֶּה לְבַל יַעֲשׂוּ אֶת־הָעִיר מִגְרָשׁ וְלֹא הַמִּגְרָשׁ עִיר, וְלֹא הַשָּׂדֶה מִגְרָשׁ וְלֹא הַמִּגְרָשׁ שָׂדֶה, וְהוּא אָמְרוֹ: "לֹא יִמָּכֵר". בָּא בַּקַּבָּלָה שֶׁעִנְיָנוֹ: לֹא יְשַׁנֶּה. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּסוֹף עֲרָכִין (לג:).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה עֶשְׂרִים — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִבְנוֹת [לַעֲשׂוֹת] בֵּית־הַבְּחִירָה לַעֲבוֹדָה שֶׁבּוֹ תִּהְיֶה הַהַקְרָבָה וְהַבְעָרַת הָאֵשׁ תָּמִיד (שתוקד על המזבח), וְאֵלָיו תִּהְיֶה הַהֲלִיכָה וּבוֹ תִּהְיֶה הַחֲגִיגָה וְהָעֲלִיָּה לָרֶגֶל וְהַהִתְקַבְּצוּת בְּכָל־שָׁנָה, כְּמוֹ שֶׁיִּתְבָּאֵר, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְעָשׂוּ לִי מִקְדָּשׁ" (שמות כה, ח). וּלְשׁוֹן סִפְרֵי (דברים יב, י): "שָׁלֹשׁ מִצְוֹת נִצְטַוּוּ יִשְׂרָאֵל בִּשְׁעַת כְּנִיסָתָם לָאָרֶץ: לְמַנּוֹת לָהֶם מֶלֶךְ וְלִבְנוֹת לָהֶם בֵּית הַבְּחִירָה, וּלְהַכְרִית זַרְעוֹ שֶׁל עֲמָלֵק". הִנֵּה נִתְבָּאֵר לְךָ, שֶׁבִּנְיַן בֵּית הַבְּחִירָה מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ. וּכְבָר בֵּאַרְנוּ (לעיל כלל יב) שֶׁהַכְּלָלוּת הַזֹּאת (ששמה "מקדש") כּוֹלֶלֶת פְּרָטִים, וְשֻׁלְחַן וְהַמְּנוֹרָה וְהַמִּזְבֵּחַ וְזוּלָתָם כֻּלָּם מֵחֶלְקֵי הַמִּקְדָּשׁ וְהַכֹּל נִקְרָא "מִקְדָּשׁ", וּכְבָר נִתְיַחֵד צִוּוּי לְכָל־חֵלֶק וָחֵלֶק. אֲבָל אָמְרוֹ עַל הַמִּזְבֵּחַ "מִזְבַּח אֲדָמָה תַּעֲשֶׂה־לִּי" (שמות כ, כא), שֶׁאֶפְשָׁר לַחְשֹׁב עַל פָּסוּק זֶה, שֶׁהוּא מִצְוָה בִּפְנֵי עַצְמָהּ מִלְּבַד מִצְוַת מִקְדָּשׁ — הֲרֵי עִנְיָנוֹ כְּמוֹ שֶׁאֲבָאֵר לְךָ: פְּשָׁטֵהּ דִּקְרָא הֲרֵי הוּא מְדַבֵּר בִּשְׁעַת הֶתֵּר הַבָּמוֹת, שֶׁהָיָה מֻתָּר לָנוּ בַּזְּמַן הַהוּא לַעֲשׂוֹת מִזְבֵּחַ אֲדָמָה בְּכָל־מָקוֹם וּלְהַקְרִיב עָלָיו; וּכְבָר אָמְרוּ עֲלֵיהֶם הַשָּׁלוֹם שֶׁעִנְיָן הַדִּבּוּר הוּא, שֶׁהוּא צִוָּה לִבְנוֹת מִזְבֵּחַ מְחֻבָּר בָּאָרֶץ, וְשֶׁלֹּא יְהֵא מִטַּלְטֵל כְּמוֹ שֶׁהָיָה בַּמִּדְבָּר, וְהוּא אָמְרָם בַּמְּכִלְתָּא דְּרַבִּי יִשְׁמָעֵאל בְּפֵרוּשׁ פָּסוּק זֶה: "כְּשֶׁתִּכָּנֵס לָאָרֶץ עֲשֵׂה לִי מִזְבֵּחַ הַמְחֻבָּר בָּאֲדָמָה". כֵּיוָן שֶׁהַדָּבָר כָּךְ — הֲרֵי הוּא צִוּוּי נוֹהֵג לְדוֹרוֹת וַהֲרֵי הוּא מֵחֶלְקֵי הַמִּקְדָּשׁ, רְצוֹנִי לוֹמַר: שֶׁיִּבְנֶה מִזְבֵּחַ מִן הָאֲבָנִים דַּוְקָא. וּבַמְּכִלְתָּא (יתרו פרשה יא) אָמְרוּ בְּפֵרוּשׁ אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי" אָמְרוּ: "רַבִּי יִשְׁמָעֵאל אוֹמֵר: כָּל־'אִם' 'וְאִם' שֶׁבַּתּוֹרָה רְשׁוּת, חוּץ מִשְּׁלִשָׁה — אֶחָד מֵהֶם: וְאִם־מִזְבַּח אֲבָנִים תַּעֲשֶׂה־לִּי". אָמְרוּ: "וְאִם מִזְבַּח אֲבָנִים" — חוֹבָה. אַתָּה אוֹמֵר חוֹבָה, אוֹ אֵינוֹ אֶלָּא רְשׁוּת? תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲבָנִים שְׁלֵמוֹת תִּבְנֶה אֶת־מִזְבַּח ה' אֱלֹהֶיךָ" (דברים כז, ו), וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בִּכְלָלָם, כְּלוֹמַר בִּנְיַן הַמִּקְדָּשׁ וְתָאֳרוֹ וְחִלּוּקוֹ (חלוקות החצר, הקדש וקדש הקדשים וכו'). וּבִנְיַן הַמִּזְבֵּחַ וּמִשְׁפָּטָיו, בַּמַּסֶּכְתָּא שֶׁחִבְּרָה לְשֵׁם כָּךְ, הִיא מַסֶּכֶת מִדּוֹת. וְכֵן נִתְבָּאֵר תֹּאַר הַמְּנוֹרָה וְהַשֻּׁלְחָן וּמִזְבַּח הַזָּהָב וּמְקוֹם הַנִּחָתָם בַּהֵיכָל בִּגְמָרָא מְנָחוֹת (כח, צז ואילך) וְיוֹמָא (לג:).

יום שישי י"ח כסלו ה'תשפ"א

מצות לא תעשה עט. פ.

הַמִּצְוָה הָע"ט — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלִּבְנוֹת מִזְבֵּחַ מֵאֲבָנִים שֶׁנָּגַע בָּהֶן בַּרְזֶל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תִבְנֶה אֶתְהֶן גָּזִית כִּי חַרְבְּךָ הֵנַפְתָּ עָלֶיהָ וַתְּחַלְּלֶהָ" (שמות כ, כב), וְאִם בָּנָה מֵהֶן מִזְבֵּחַ — הֲרֵי הוּא פָּסוּל וְאֵין מַקְרִיבִים עָלָיו. וּכְבָר נִתְבָּאֲרוּ דִּינֵי מִצְוָה זוֹ בְּפֶרֶק ג' מִמִּדּוֹת (משנה ד).

הַמִּצְוָה הַמַּשְׁלִימָה שְׁמֹנִים — הָאַזְהָרָה שֶׁהֻזְהַרְנוּ מִלַּעֲלוֹת לַמִּזְבֵּחַ בְּמַעֲלוֹת, כְּדֵי שֶׁלֹּא יִפְסַע פְּסִיעוֹת גַּסּוֹת בִּשְׁעַת עֲלִיָּתוֹ, אֶלָּא יֵלֵךְ עָקֵב בְּצַד גֶּדֶל, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה: "לֹא־תַעֲלֶה בְמַעֲלֹת עַל־מִזְבְּחִי וְגוֹ'" (שם, כג). וּלְשׁוֹן הַמְּכִלְתָּא (סוף פרשת יתרו): "מַה־תַּלְמוּד לוֹמַר: "אֲשֶׁר לֹא־תִגָּלֶה עֶרְוָתְךָ עָלָיו"? שֶׁכְּשֶׁעוֹלֶה לַמִּזְבֵּחַ לֹא יְהֵא פּוֹסֵעַ פְּסִיעָה גַּסָּה, אֶלָּא מְהַלֵּךְ עָקֵב בְּצַד גֶּדֶל". וּכְבָר נִתְבָּאֲרָה צוּרַת הַכֶּבֶשׁ וְאֵיךְ בִּנְיָנוֹ בְּפֶרֶק ג' מִמִּדּוֹת (משנה א). וְכָל־הַפּוֹסֵעַ פְּסִיעָה גַּסָּה עַל הַמִּזְבֵּחַ עַד שֶׁתִּגָּלֶה עֶרְוָתוֹ עָלָיו — לוֹקֶה.

יום ש"ק י"ט כסלו ה'תשפ"א

מצות עשה כא.

הַמִּצְוָה הכ"א — הַצִּוּוּי שֶׁנִּצְטַוִּינוּ לִירְאָה מִן הַמִּקְדָּשׁ הַזֶּה מְאֹד מְאֹד, עַד שֶׁנִּקְבַּע לוֹ בְּלִבֵּנוּ מְקוֹם הִיְרָאָה וְהַפַּחַד — וְזוֹ הִיא מוֹרָאַת מִקְדָּשׁ, וְהוּא אָמְרוֹ יִתְעַלֶּה:

מתוך מהדורת חזק

"וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ" (ויקרא יט, ל). וְהַגְדָּרַת יִרְאָה זוֹ כְּמוֹ שֶׁהִזְכִּירוּ בַּסִּפְרָא (קדושים): "אֵיזֶה הוּא מוֹרָא? לֹא יִכָּנֵס לְהַר הַבַּיִת בְּמַקְלוֹ וּבְמִנְעָלוֹ וּבַאֲפֵנְדָּתוֹ (בגד שלובש אדם על גופו כדי שיספוג הזיעה, ואין דרך ללובשו בלי מלבוש עליון) וּבָאבָק שֶׁעַל רַגְלָיו וְלֹא יַעֲשֶׂנּוּ קֶפֶנְדְּרְיָא (מעבר, לקצר הדרך), וּרְקִיקָה מִקַּל־וָחֹמֶר" (— ודאי שאסור). וּכְבָר נִתְבָּאֵר בְּכַמָּה מְקוֹמוֹת בַּתַּלְמוּד, שֶׁאָסוּר בְּהֶחְלֵט לָשֶׁבֶת בָּעֲזָרָה אֶלָּא לְמַלְכֵי בֵּית דָּוִד בִּלְבָד; וְכָל־זֶה לְפִי שֶׁאָמַר יִתְעַלֶּה: "וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ" וְזוֹ חוֹבָה לְעוֹלָם, אֲפִלּוּ בִּזְמַן הַזֶּה שֶׁהוּא חָרֵב בַּעֲוֹנוֹתֵינוּ שֶׁרַבּוּ. וּלְשׁוֹן סִפְרָא (שם): "אֵין לִי אֶלָּא בִּזְמַן שֶׁבֵּית הַמִּקְדָּשׁ קַיָּם, בִּזְמַן שֶׁאֵין בֵּית הַמִּקְדָּשׁ מְנַיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: אֶת־שַׁבְּתֹתַי תִּשְׁמֹרוּ וּמִקְדָּשִׁי תִּירָאוּ — מַה־שְּׁמִירַת שַׁבָּת לְעוֹלָם, אַף מוֹרָא מִקְדָּשׁ לְעוֹלָם". וְשָׁם אָמְרוּ עוֹד: "לֹא מִן־הַמִּקְדָּשׁ אַתָּה יָרֵא, אֶלָּא מִמִּי שֶׁפָּקַד עַל הַמִּקְדָּשׁ".

המשך ביאור למס' פסחים ליום ראשון עמ' א

שהוא מִסְתַּפֵּק מהם לצורך סעודתו, שצריך לבודקם משום שלפעמים נגמר היין שעל השולחן, ונכנס לשם השמש כשפיתו בידו להביא יין, ושוכח שם את הפת.

מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם מדובר באוצרות שמסתפקים מהם לצורך הסעודה, באוצרות שֶׁמֶן נַמִּי [–גם כן] יש לחשוש שמא נכנס לשם השמש כשפיתו בידו, ומדוע שנינו בהם שאינם צריכים בדיקה. מתרצת הגמרא, שֶׁמֶן יֵשׁ מידה של קֶבַע לַאֲכִילָה שלו, ויודע אדם כמה שמן יצטרך לכמות הסועדים שבסעודה זו, ואינו צריך להביא עוד ממנו באמצע הסעודה. אבל יַיִן אֵין קֶבַע לִשְׁתִיָּה שלו, ולפעמים שתיית יום זה מרובה משל אתמול, ואין השמש יודע כמה ישתו היום, ועל כן לפעמים אין די ביין שהכין לפני הסעודה, וצריך להביא עוד ממנו באמצע הסעודה.

הגמרא מביאה ברייתא בדין אוצרות שכר: תָּנֵי [–שנה] רַבִּי חִיָּיא בברייתא, עָשׂוּ אוֹצְרוֹת שֵׁכָר בְּבָבֶל, כְּאוֹצְרוֹת יַיִן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. שמאחר שבבבל רגילים בשתיית שכר, ואין מידה קבועה לשתייתו, צריך לבדוק מחמץ בְּאוצר שכר שמִסְתַּפֵּק ממנו לצורך סעודתו.

הגמרא דנה בדין אוצרות דגים: אָמַר רַב חִסְדָּא, בֵּי [–בית אוצר] דָּגִים אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה. מקשה הגמרא, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא, אוצרות דגים צְרִיכִין בְּדִיקָה. מתרצת הגמרא, לֹא קַשְׁיָא – אין זו קושיא, הָא – מה שאמר רב חסדא שאינם צריכים בדיקה הוא בְּאוצרות של דגים רַבְרְבֵי [–גדולים], שיש קבע ואומד כמה דגים יצטרכו לסעודה, ואין השמש צריך לעמוד באמצע הסעודה ולהביא מהם דגים נוספים. וְהָא – ומה ששנינו בברייתא שהם צריכים בדיקה, הוא בְּאוצרות של דגים זוּטְרֵי [–קטנים], שאין להם מידה קבועה, ולפעמים צריך השמש לעמוד בתוך הסעודה ולהביא מהם דגים נוספים.

הגמרא דנה בחיוב בדיקה של אוצרות נוספים: אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא, בֵּי מִילְחֵי [–אוצר מלח] וּבֵי קִירֵי [–אוצר שעוה למאור] צָרִיךְ בְּדִיקָה, לפי שאין להם מידה קבועה, ולפעמים צריך לעמוד בתוך הסעודה ולהביא מהם כמות נוספת. וְאָמַר רַב פַּפָּא, בֵּי צִיבֵּי [–אוצר עצים] וּבֵי תַּמְרֵי [–אוצר תמרים] צָרִיךְ בְּדִיקָה, משום שאין להם מידה קבועה, ויש לחשוש בהם לחשש האמור.

הגמרא מביאה ברייתא הפוטרת מבדיקה במקום סכנה: תָּנָא – שנינו בברייתא, אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ [–את בעל הבית] לְהַכְנִיס את יָדוֹ לְחוֹרִין וְלִסְדָקִין כדי לִבְדּוֹק אם יש שם חמץ, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. שואלת הגמרא, מַאי [–מה] חשש סַכָּנָה יש בדבר, אִי נִימָא [–אם נאמר] שהוא מִפְּנֵי סַכָּנַת עַקְרָב העלול להימצא בחורים ובסדקים, אם כן כִּי [–כאשר] מִשְׁתַּמֵּשׁ [–השתמש] בהם בעל הבית להניח בתוכם חמץ הֵיכִי אִשְׁתַּמֵּשׁ – איך השתמש בהם, ומדוע לא חשש לסכנה זו. משיבה הגמרא, לֹא צְרִיכָא – לא הוצרכה הברייתא לומר דין זה אלא בבית דְּנָפַל, ובזמן שהיה הבית קיים השתמש בחורי כתליו והניח בהם חמץ, ועתה כשנפל הבית יש בין אבניו סכנת עקרבים המצויים באשפתות ובגלי אבנים. ובאה הברייתא ללמדנו שאין צריך לבדוק את גל האבנים אלא רק לפי מראה העין, אבל אין צריך להכניס את ידו בין האבנים מפני הסכנה.

מקשה הגמרא: אִי [–אם] מדובר בבית שנָפַל, לָמָּה לִי בְּדִיקָה באבניו כלל, ומדוע הוצרכה הברייתא לפוטרו מפני הסכנה, וְהָתְנַן – והרי שנינו במשנה להלן (לא:), חָמֵץ שֶׁנָּפְלָה עָלָיו מַפּוֹלֶת הֲרֵי הוּא כְּמְבוֹעָר, ואין צריך לבערו. מתרצת הגמרא: הָתָם [–שם] במשנה מדובר בחמץ המצוי תחת המפולת באופן שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו ועל כן הוא נחשב כמבוער ואין צריך לבערו. אבל הָכָא [–כאן] בברייתא, מדובר כְּשֶׁהַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו – אחר החמץ שנמצא תחת המפולת, וחמץ זה אינו נחשב כמבוער, ועל כן לולי הסכנה היה צריך לבודקו.

עוד מקשה הגמרא: מדוע פטרוהו חכמים מבדיקה מפני הסכנה, וְהָא [–והרי] אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין. ואם כן בשעת קיום מצות ביעור חמץ אין לחשוש לסכנת העקרב, ומדוע לא יבדוק תחת המפולת. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַשִׁי, חששו חכמים שֶׁמָּא תֹּאכַל לוֹ מַחַט בתוך גל האבנים, וְאגב בדיקת החמץ אָתֵי לְעִיּוּנֵי בַּתְרֵהּ – יבוא לחפש אחר המחט. ומאחר שאין כוונתו לשם מצוה בלבד אינו נחשב כשליח מצוה, ועל כן הוא עלול להינזק מעקרבים, ולפיכך פטרוהו מבדיקה.

שוב מקשה הגמרא: וְכִי הַאי גַּוְונָא [–האם באופן זה] שהבודק מכוין בבדיקתו אף לשם דבר אחר, לָאו מעשה מִצְוָה הוּא. וְהָתְנַן – והרי שנינו בברייתא, הָאוֹמֵר סֶלַע זוֹ אני נותן לִצְדָקָה בִּשְׁבִיל שֶׁיִּחְיֶה בְּנִי, אוֹ בשביל שֶׁאִחְיֶה בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא,

ירמיה פרק־מט א־ז

א לִבְנֵי עַמּוֹן כֹּה אָמַר יְהוָה הֲבָנִים אֵין לְיִשְׂרָאֵל אִם־יוֹרֵשׁ אֵין לוֹ מַדּוּעַ יָרַשׁ מַלְכָּם אֶת־גָּד וְעַמּוֹ
בְּעָרָיו יָשָׁב: ב לָכֵן הִנֵּה יָמִים בָּאִים נְאֻם־יְהוָה וְהִשְׁמַעְתִּי אֶל־רַבַּת בְּנֵי־עַמּוֹן תְּרוּעַת מִלְחָמָה וְהָיְתָה
לְתֵל שְׁמָמָה וּבְנֹתֶיהָ בָּאֵשׁ תִּצָּתְנָה וְיָרַשׁ יִשְׂרָאֵל אֶת־יֹרְשָׁיו אָמַר יְהוָה: ג הֵילִילִי חֶשְׁבּוֹן כִּי שֻׁדְּדָה־עַי
צְעַקְנָה בְּנוֹת רַבָּה חֲגֹרְנָה שַׂקִּים סְפֹדְנָה וְהִתְשׁוֹטַטְנָה בַּגְּדֵרוֹת כִּי מַלְכָּם בַּגּוֹלָה יֵלֵךְ כֹּהֲנָיו וְשָׂרָיו יַחְדָּיו:
ד מַה־תִּתְהַלְּלִי בָּעֲמָקִים זָב עֲמָקֵךְ הַבַּת הַשּׁוֹבָבָה הַבֹּטֶחָה בְּאֹצְרֹתָיִךְ מִי יָבוֹא אֵלָי: ה הִנְנִי מֵבִיא
עָלַיִךְ פַּחַד נְאֻם־אֲדֹנָי יֱהוִה צְבָאוֹת מִכָּל־סְבִיבֶיךָ וְנִדַּחְתֶּם אִישׁ לְפָנָיו וְאֵין מְקַבֵּץ לַנֹּדֵד: ו וְאַחֲרֵי־כֵן
אָשִׁיב אֶת־שְׁבוּת בְּנֵי־עַמּוֹן נְאֻם־יְהוָה: ז לֶאֱדוֹם כֹּה אָמַר יְהוָה צְבָאוֹת הַאֵין עוֹד חָכְמָה בְּתֵימָן אָבְדָה
עֵצָה מִבָּנִים נִסְרְחָה חָכְמָתָם:

רש"י

(א) הבנים אין לישראל. בי"ת רפה וה"א חטף פתח שהוא ל' תמיהה: **מלכם.** עבודת כוכבים של בני עמון מלכם שמה שנאמר (מלכים ב כ"ג) ולמלכם תועבת בני עמון: **(ג) כי שודדה עי.** הסמוכה לה ומארץ עמון היא: **בנות רבה.** רבת בני עמון: **והתשוטטנה בגדרות.** תירגמו יונתן ואתהממון בסיען התגודדו בחיילות פתר והתשוטטנה לשון חיילות משוטטים וגדרות לשון גדרות צאן המלאים עדרים ויש לפתור והתשוטטנה והתעוללנה בזבל גדרות צאן ל' בזיון ויבז עשו (בראשית כה) ושט עשו: **(ד) תתהללי.** תתפארי וונטי"ר בלע"ז: **בעמקים.** שארצך ארץ עמקים ואין עצירת גשמים קשה לה שאין חמה שולטת בה: **זב עמקך.** מכת רוב גשמים באה עד שזבו המים בעמק ושטפו שרשי התבואה כך פי' מנחם: **(ה) איש לפניו.** כל אשר יוכל למהר ולנוס: **לנודד.** ל' נע ונד (שם ד): **(ז) בתימן.** אדום בדרומה של ארץ ישראל היא כמה שנאמר והיה לכם פאת נגב ממדבר צין ע"י אדום (במדבר לד): **מבנים.** מדור זה: **נסרחה.** אתקלקלת:

מצודת דוד

(א) לבני עמון. ר"ל על בני עמון אמר כה אמר ה' וכו': **הבנים וכו'.** וכי אין לישראל בנים לרשת ארצם: **אם יורש וכו'.** כפל הדבר במ"ש: **מדוע ירש מלכם וכו'.** כי כשגלו בני גד ובני ראובן על ידי מלך אשור באו בני עמון וישבו בנחלת גד ולכן אמר מדוע ירש מלכם העכו"ם שלהם את גד: **ועמו.** עמו של מלכם מדוע ישב בערי גד: **(ב) אל רבת.** היא היתה עיר המלוכה של בני עמון: **תרועת מלחמה.** מן הכשדים שיבואו עליהם וילכדוה: **לתל שממה.** למקום תל שממון: **ובנותיה.** הכפרים הסמוכים לה תהיינה נשרפות באש: **וירש ישראל.** ר"ל ועוד יבוא זמן אשר ישראל ירשו בני עמון שהמה עתה יורש ישראל וזהו הייעוד יהיה בימי המשיח: **(ג) הלילי חשבון.** את חשבון שהיא מארץ מואב הלילי כי כבר שודדה עי שהיא מארץ בני עמון מוכה לחשבון כי מן עי יבוא לחשבון ללכדה: **חגורנה שקים.** דרך אבל וצער וספודנה על אבדן רבה: **והתשוטטנה בגדרות.** היו שומעים הנה והנה להיטמן בגדרות מקום רביצת הצאן: **כי מלכם.** כי אף העכו"ם מלכם ילך בגולה כי האויב יקח פסלו העשוי מכסף וזהב: **(ד) מה תתהללו בעמקים.** אמר כמהתל מול בני עמון מה תתפארי בארצך שהיא ארץ עמקים ורב בהם הרטיבות להצמיח תבואה הנה אז הרבה דמים ישפך בקרבך את הבת השובבה ועמקך יזוב במרבית רטיבות הדם: **הבוטחה.** את הבוטחה באוצרותיה אמרי נא מי יבוא אלי למחות בידי: **(ה) מכל סביביך.** מכל עבר יבוא עליך פחד: **איש לפניו.** כל איש יהיה נדח נגד פניו לנוס באשר ימצא ולא ימצא מי להיות מקבץ את הנדודים לשבת יחד להיות מנוחמים אלה מאלה: **(ו) ואחרי כן.** אחר שיקבלו די הגמול אשיב לארצם את בני השבי של בני עמון: **(ז) לאדום.** ר"ל על אדום אמר כה אמר ה' וכו': **האין.** רצה לומר, איך לא מלט נפשו ממלך בבל וכי אין עוד חכמה בתימן היא אדום היושבת בדרומה של א"י: **אבדה עצה.** וכי אבדה עצה מאנשי בינה וכאומר הלא המה מעולם אנשי חכמה ובינה ומדוע לא עמדה להם חכמתם: **נסרחה חכמתם.** הנה עתה נפסדה חכמתם ולא מצאו בה תועלת:

מצודת ציון

(א) מלכם. כך שם הגלולים של בני עמון כמ"ש ואחרי מלכם שקץ עמונים (מ"א י"א): **(ב) לתל.** גל ודגור כמו והיתה תל עולם (דברים י"ג) כי דרך החרבות להמצא בהם תילים מנפילת הכתלים וכדומה: **ובנותיה.** הם הכפרים כמו בית שאן ובנותיה (יהושע י"ז): **תצתנה.** ענין הבערה ושריפה כמו ותצת בסבכי היער (ישעיה ט'): **(ג) רבה.** הוא רבת בני עמון: **והתשוטטנה.** ענין ההליכה הנה והנה וכן שוטטו בחוצות ירושלים (לעיל ה'): **בגדרות.** מחיצות העשויות למקום מרבץ הצאן וכן נאמר גדרות צאן (במדבר ל"ב): **(ד) תתהללי.** מלשון הילול והתפארות: **זב.** ענין נטיפה והזלה כמו יזובו מדוקרים (איכה ד): **הבת השובבה.** העדה ההולכת בדרכי לבה ומורדת וכן שובו בנים שובבים (לעיל ג'): **(ו) שבית.** מלשון שבי: **(ז) מבנים.** מל' בינה והשכל: **נסרחה.** נבאשה ונתקלקלה:

דניאל פרק־י ג־יב

ג לֶחֶם חֲמֻדּוֹת לֹא אָכַלְתִּי וּבָשָׂר וָיַיִן לֹא־בָא אֶל־פִּי וְסוֹךְ לֹא־סָכְתִּי עַד־מְלֹאת שְׁלֹשֶׁת שָׁבֻעִים יָמִים:
(פ) ד וּבְיוֹם עֶשְׂרִים וְאַרְבָּעָה לַחֹדֶשׁ הָרִאשׁוֹן וַאֲנִי הָיִיתִי עַל יַד הַנָּהָר הַגָּדוֹל הִוא חִדֶּקֶל: ה וָאֶשָּׂא
אֶת־עֵינַי וָאֵרֶא וְהִנֵּה אִישׁ־אֶחָד לָבוּשׁ בַּדִּים וּמָתְנָיו חֲגֻרִים בְּכֶתֶם אוּפָז: ו וּגְוִיָּתוֹ כְּתַרְשִׁישׁ וּפָנָיו
כְּמַרְאֵה בָרָק וְעֵינָיו כְּלַפִּידֵי אֵשׁ וּזְרֹעֹתָיו וּמַרְגְּלֹתָיו כְּעֵין נְחֹשֶׁת קָלָל וְקוֹל דְּבָרָיו כְּקוֹל הָמוֹן: ז וְרָאִיתִי
אֲנִי דָנִיֵּאל לְבַדִּי אֶת־הַמַּרְאֶה וְהָאֲנָשִׁים אֲשֶׁר הָיוּ עִמִּי לֹא רָאוּ אֶת־הַמַّרְאֶה אֲבָל חֲרָדָה גְדֹלָה נָפְלָה
עֲלֵיהֶם וַיִּבְרְחוּ בְּהֶחָבֵא: ח וַאֲנִי נִשְׁאַרְתִּי לְבַדִּי וָאֶרְאֶה אֶת־הַמַּרְאֶה הַגְּדֹלָה הַזֹּאת וְלֹא נִשְׁאַר־בִּי כֹּחַ
וְהוֹדִי נֶהְפַּךְ עָלַי לְמַשְׁחִית וְלֹא עָצַרְתִּי כֹּחַ: ט וָאֶשְׁמַע אֶת־קוֹל דְּבָרָיו וּכְשָׁמְעִי אֶת־קוֹל דְּבָרָיו וַאֲנִי
הָיִיתִי נִרְדָּם עַל־פָּנַי וּפָנַי אַרְצָה: י וְהִנֵּה־יָד נָגְעָה בִּי וַתְּנִיעֵנִי עַל־בִּרְכַּי וְכַפּוֹת יָדָי: יא וַיֹּאמֶר אֵלַי
דָּנִיֵּאל אִישׁ־חֲמֻדוֹת הָבֵן בַּדְּבָרִים אֲשֶׁר אָנֹכִי דֹבֵר אֵלֶיךָ וַעֲמֹד עַל־עָמְדֶךָ כִּי עַתָּה שֻׁלַּחְתִּי אֵלֶיךָ וּבְדַבְּרוֹ
עִמִּי אֶת־הַדָּבָר הַזֶּה עָמַדְתִּי מַרְעִיד: יב וַיֹּאמֶר אֵלַי אַל־תִּירָא דָנִיֵּאל כִּי ׀ מִן־הַיּוֹם הָרִאשׁוֹן אֲשֶׁר נָתַתָּ
אֶת־לִבְּךָ לְהָבִין וּלְהִתְעַנּוֹת לִפְנֵי אֱלֹהֶיךָ נִשְׁמְעוּ דְבָרֶיךָ וַאֲנִי־בָאתִי בִּדְבָרֶיךָ:

רש"י

(ג) לחם חמודות. פת נקייה כמו שתרגם אונקלוס את בגדי עשו החמודות (בראשית כד) דכייתא: לבוש בדים. בגד בוץ: (ה) בכתם אופז. בחגורה של קבוצת מרגליות כל כתם ל' קבוצת זהב ואבן יקרה: (ו) וגויתו כתרשיש. פירשו רז"ל בשחיטת חולין (צא) גופו גדול שני אלפים פרסה כמדת ים ששמו תרשיש והוא ימה של אפריקא: קלל. צרוף ומזוקק ומצהיב: כקול המון. כקול קבוצת המון רב שקולם נשמע למרחוק: (ז) והאנשים אשר היו עמי. ארז"ל הם חגי זכריה ומלאכי: אבל חרדה גדולה נפלה עליהם. ארז"ל אע"פ שאדם אינו רואה דבר שהוא נבעת ממנו, מזלו שברקיע רואהו ולכך נבעת: (ח) נהפך עלי למשחית. להשחתה ודרך המקראות לדבר כן כמו (ירמיה ה) סוסים מזוינים משכים היו (משכים) בהשכמת הבקר: ולא עצרתי כח. כלומר לא כנסתי כל כחי (כי כחי) הלך מקרבי: (ט) נרדם. מרוב פחד: (י) ותניעני. כאדם המניע את הישן להקיצו: (יא) איש חמודות. איש טהור: על עמדך. על מעמד רגליך: שלחתי אליך. נשתלחתי אליך מאת המקום: מרעיד. מרתית: (יב) ואני באתי בדבריך. באתי בשליחות זו בשביל דבריך ורבותינו דרשו במס' יומא ואני באתי לתוך הפרגוד על ידך שהייתי מגורש מתוכו:

מצודת דוד

(ג) לחם חמודות. פת חמודה ונקיה: וסוך וכו'. לא סכתי בשמן כדרך המתענגים: (ד) וביום וכו'. והוא היה במלאת שלשת השבועים: על יד. אצל מקום הנהר וכו': (ה) בדים. בגדי בד: בכתם אופז. בזהב פז: (ו) וגויתו כתרשיש. גופו היה כעין אבן תרשיש הנוטה למראה התכלת: כקול המון. כקול המיית עם רב: (ז) והאנשים וכו'. ארז"ל הם היו חגי זכריה ומלאכי: אבל חרדה. עם כי הם לא ראו כי מזלייהו חזו

מצודת ציון

(ג) עד מלאת. עד נשלם: (ה) בדים. פשתן: בכתם. ענין זהב וכן וחלי כתם (משלי כ"ה): (ו) כלפידי. כלהבות: ומרגלותיו. רגליו: כעין. כגוון כמו ועינו כעין הבדולח (במדבר יא): קלל. מזוקק באש והוא מל' קלוי באש (ויקרא ב): (ח) עצרתי. ענין עכבה כמו ולא תעצור כח הזרוע (לקמן י"א): (י) ותניעני. מל' נענוע:

כן ארז"ל: בהחבא. להסתיר עצמם במקום מחבואה ומסתור: (ח) והודי. תואר מראית פני נהפך עלי להיות נשחת: ולא עצרתי כח. לא יכולתי לעכב אצלי הכח לבל תלך לה: (ט) ואני הייתי נרדם. ואז נעשיתי נרדם בתרדמת הפחד מושכב על פני בארץ: (י) ותניעני. היד ההיא נעה אותי על ברכי וכפות ידי כדרך המעורר את מי מן השינה: (יא) איש חמודות. בעל מעלות חמודות: על עמדך. ר"ל כאשר עמדת קודם לכן: מרעיד. ברעד וברתת: (יב) אל תירא. כאומר הלא לא אעשה עמך רעה: אשר נתת את לבך. ר"ל אשר התעוררת את לבך להבין ביראת ה' ולהתענות לפניו מלחם חמודות ובשר ויין כי גם זה לעינוי יחשב: נשמעו דבריך. מאז נשמע ונתקבל דברי שאלתך: בדבריך. בעבור דברי שאלתך באתי הנה ולא לעשות עמך רעה:

ב הַבֶּגֶד מִטַּמֵּא מִשּׁוּם שְׁלִשָּׁה עַל שְׁלִשָּׁה — לְמִדְרָס, וּמִשּׁוּם שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ — לִטְמֵא מֵת. הַשַּׂק אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה, הָעוֹר חֲמִשָּׁה עַל חֲמִשָּׁה, מַפֵּץ שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה — שָׁוִין לְמִדְרָס וְלִטְמֵא מֵת. רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הַשַּׂק שֶׁיָּרָיו אַרְבָּעָה, וּתְחִלָּתוֹ מִשֶּׁיִּגָּמֵר.

ג הָעוֹשֶׂה שְׁנַיִם מִן הַבֶּגֶד וְאֶחָד מִן הַשַּׂק, שְׁלָשְׁתָּן מִן הַשַּׂק וְאֶחָד מִן הָעוֹר, אַרְבָּעָה מִן הָעוֹר וְאֶחָד מִן הַמַּפֵּץ — טָהוֹר. חֲמִשָּׁה מִן הַמַּפֵּץ וְאֶחָד מִן הָעוֹר, אַרְבָּעָה מִן הָעוֹר וְאֶחָד מִן הַשַּׂק, שְׁלִשָּׁה מִן הַשַּׂק וְאֶחָד מִן הַבֶּגֶד — טָמֵא. זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁחִבֵּר לוֹ מִן הֶחָמוּר מִמֶּנּוּ — טָמֵא; מִן הַקַּל מִמֶּנּוּ — טָהוֹר.

ד הַמְקַצֵּעַ מִכֻּלָּם טָפַח עַל טָפַח — טָמֵא. מִשּׁוּלֵי הַקֻּפָּה טָפַח עַל טָפַח — טָמֵא. מִצִּדְדֵי הַקֻּפָּה — רַבִּי שִׁמְעוֹן

פירוש ברטנורא

ב הבגד מיטמא. לטמא מת ולכל שאר טומאות חוץ ממדרס, משום שלש אצבעות על שלש אצבעות. משום דחזי לעניים, ואתרבי מדכתיב והבגד. אבל למדרס בעינן מידי דחזי לישיבה, ובפחות משלשה טפחים על שלשה טפחים לא חזי למושב: **השק.** הארוג משער ונוצה של עזים, שיעורו בין לטמא מת בין למדרס אין פחות מארבעה טפחים על ארבעה טפחים: **שוין.** לטמא טומאת מדרס וטמא מת. שק ועור ומפץ: **שייריו ארבעה.** לענין זה נאמר שיעורו בארבעה., כשבלה ונקרע ונשתייר ממנו שיעור ארבעה טפחים. אבל בתחלת אריגתו אינו מקבל טומאה עד שיארג כולו . ואין הלכה כרבי מאיר:

ג היה עושה שנים מן הבגד. שני טפחים: **ואחד מן השק.** טפח אחד: **טהור.** דאין הגרוע משלים שיעורו של חשוב, דהגרוע שיעורו מרובה. אבל החשוב משלים שיעורו של גרוע, דאפילו בשיעור מועט החשוב מקבל טומאה: **מן החמור.** דסני ליה בשיעור מועט: **מן הקל.** דבעי שיעור מרובה. ודוקא כסדר הזה הכתוב במשנה מצטרפין לקל שבהן, הבגד והשק, השק והעור, העור והמפץ. אבל בגד ועור, או בגד ומפץ, או שק ומפץ, אין מצטרפין, דהמחברן בטלה דעתו אצל כל אדם. ומיהו לעשות מהן טלאי על גבי מרדעת של חמור, כולן מצטרפין, דמאיזה מהן שיקצע טפח ויעשה אותו טלאי למרדעת של חמור, מצטרף, דאינו מקפיד לשם אם הוא משני מינים:

ד מכולם. מאיזה מהן שיקצע טפח על טפח ראוי לטמא מושב. דהני שיעורי דתנן לעיל, הבגד שלשה על שלשה למדרס והשק ארבעה על ארבעה וכו׳, לא הוי אלא בחתיכת בגד או שק או עור או מפץ שלא חתכה ותקנה לישיבה, אבל המקצע דהיינו המחתך והמתקן מאחד מכולן טפח על טפח כדי לישב

משניות מבוארות – קהתי

יום ראשון

באור משנה ב

הַבֶּגֶד מִטַּמֵּא מִשּׁוּם שְׁלִשָּׁה עַל שְׁלִשָּׁה – טפחים, **לְמִדְרָס** – דווקא אם יש בו שלושה טפחים על שלושה טפחים הריהו מקבל טומאת מדרס. אבל בפחות מכן אינו מקבל טומאת מדרס, לפי שאינו ראוי לישיבה; **וּמִשּׁוּם שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ** – אצבעות, **לִטְמֵא מֵת** – והוא הדין לשאר טומאות (חוץ מטומאת מדרס). שאפילו אין בו אלא שלוש על שלוש אצבעות הוא מקבל טומאה, משום שחתיכת בגד זו חשובה היא אצל עניים. **הַשַּׂק אַרְבָּעָה עַל אַרְבָּעָה** – טפחים, **הָעוֹר חֲמִשָּׁה עַל חֲמִשָּׁה** – טפחים, **מַפֵּץ** – אריג מגומא וכיוצא בו, **שִׁשָּׁה עַל שִׁשָּׁה** – טפחים, **שָׁוִין** – השיעורים הללו בשק, בעור ובמפץ, **לְמִדְרָס** – לקבל טומאת מדרס, **וְלִטְמֵא מֵת** – ולקבל טומאת מת ושאר הטומאות. **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: הַשַּׂק שֶׁיָּרָיו אַרְבָּעָה** – כשנקרע השק ונשתיירו ממנו ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, הוא מקבל טומאה, **וּתְחִלָּתוֹ** – אבל בתחילת עשייתו, **מִשֶּׁיִּגָּמֵר** – אינו מקבל טומאה אלא לאחר שנגמרה אריגתו. ואין הלכה כרבי מאיר.

באור משנה ג

הָעוֹשֶׂה שְׁנַיִם מִן הַבֶּגֶד וְאֶחָד מִן הַשַּׂק – כלומר שעשה מטלית של שלושה על שלושה טפחים, כשיעור של בגד, אלא שחיבר בה שני טפחים מן הבגד וטפח אחד מן השק, **שְׁלָשְׁתָּן מִן הַשַּׂק וְאֶחָד מִן הָעוֹר** – או שעשה מטלית של ארבעה טפחים על ארבעה טפחים, כשיעורו של שק, אלא שחיבר בה שלושה טפחים מן השק וטפח אחד מן העור, **אַרְבָּעָה מִן הָעוֹר וְאֶחָד מִן הַמַּפֵּץ** – או שעשה מטלית של חמישה על חמישה טפחים כשיעורו של עור אלא שחיבר בה ארבעה טפחים מן העור וטפח אחד מן המפץ, **טָהוֹר** – אין המטלית מקבלת טומאה, שאין המין הצריך שיעור מרובה לקבלת טומאה משלים את המין שדיו בשיעור מועט. הלכך אין השק מצטרף לבגד ולא העור לשק ולא המפץ לעור. הרמב״ם כותב (**הל׳ כלים כג, ד**): טהור מן המדרס. אבל יש מפרשים, שטהור אף מטומאת מת, אם נגעה הטומאה במין המשלים, כגון בשניים מן הבגד ואחד מן השק, שנגעה טומאה בשק. אבל אם נגעה הטומאה בבגד, הבגד טמא, שהרי הוא מיטמא משום שלוש על שלוש אצבעות, והשק טהור (**הר״ש; ״תפארת ישראל״**). **חֲמִשָּׁה מִן הַמַּפֵּץ וְאֶחָד מִן הָעוֹר** – אבל אם חיבר חמישה טפחים מן המפץ וטפח אחד מן העור, ויש כאן ששה על ששה טפחים כשיעורו של מפץ, **אַרְבָּעָה מִן הָעוֹר וְאֶחָד מִן הַשַּׂק** – או שחיבר ארבעה טפחים מן העור וטפח אחד מן השק, ויש כאן חמישה על חמישה טפחים כשיעורו של עור, **שְׁלִשָּׁה מִן הַשַּׂק וְאֶחָד מִן הַבֶּגֶד** – או שחיבר שלושה טפחים מן השק וטפח אחד מן הבגד, ויש כאן ארבעה על ארבעה טפחים כשיעורו של שק, **טָמֵא** – הרי זה מקבל טומאה, שהמין הצריך שיעור קטן לטומאה משלים את המין שצריך שיעור גדול. **זֶה הַכְּלָל: כָּל שֶׁחִבֵּר לוֹ** – לחלק העיקרי של המטלית, **מִן הֶחָמוּר מִמֶּנּוּ** – שדיו בשיעור קטן כדי להיטמא, **טָמֵא** – המטלית מקבלת טומאה; **מִן הַקַּל מִמֶּנּוּ** – אבל אם חיבר לו מן הקל ממנו, שצריך שיעור גדול כדי להיטמא, **טָהוֹר** – שאין הדבר הקל מצטרף לדבר החמור כדי להשלים שיעורו להיטמא. ודווקא כאותו הסדר השנוי במשנתנו מצטרף החמור לקל, היינו הבגד לשק, השק לעור, והעור למפץ; אבל בגד ועור או בגד ומפץ או שק ומפץ אין מצטרפים, שהמחברם בטלה דעתו אצל כל אדם, ואף החמור אינו משלים את הקל (**ברטנורא**).

יום שני

באור משנה ד

הַמְקַצֵּעַ מִכֻּלָּם טָפַח עַל טָפַח – המקצץ ומתקן מאחד מכל המינים שנימנו לעיל מטלית בשיעור טפח על טפח בשביל לישב עליה, **טָמֵא** – המטלית מקבלת טומאת מושב, שאם ישב עליה זב הריהי נעשית אב הטומאה; שכל השיעורים שנישנו לעיל: הבגד שלושה על שלושה למדרס, והשק ארבעה על ארבעה וכו׳, לא נאמרו אלא בחתיכת בגד או שק או עור או מפץ שלא חתכה ותיקנה לישיבה, אבל אם חתכה ותיקנה לישיבה, הרי היא מקבלת טומאת מושב בשיעור של טפח על טפח, שכן לפעמים מקציעים ועושים מטלית מאחד מן המינים הללו למרדעת של חמור, ואין בה אלא טפח על טפח. **מִשּׁוּלֵי הַקֻּפָּה טָפַח עַל טָפַח** – המקצע טפח על טפח משולי הסל, **טָמֵא** – אף זה מקבל טומאת מושב, לפי שראוי לישיבה.

מְטַהֵר; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַמְקַצֵּעַ טֶפַח עַל טֶפַח בְּכָל מָקוֹם — טָמֵא.

ה בְּלוּיֵי נָפָה וּכְבָרָה שֶׁהִתְקִינָן לִישִׁיבָה — רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא, וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין עַד שֶׁיְּקַצֵּעַ. כִּסֵּא שֶׁל קָטָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ רַגְלַיִם, אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ גֹּבַהּ טֶפַח — טָמֵא. חָלוּק שֶׁל קָטָן — רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כַּשִּׁעוּר; וְנִמְדָּד כָּפוּל.

ו אֵלּוּ נִמְדָּדִין כְּפוּלִין: אַמְפַּלְיָא, וּפְמוֹלִינְיָא, וּמִכְנְסַיִם, וְכוֹבַע, וְכִיס שֶׁל פֵּנְדָּא. וּמַטְלִית שֶׁטְּלָיָהּ עַל הַשָּׂפָה, אִם פְּשׁוּטָה — נִמְדֶּדֶת פְּשׁוּטָה; וְאִם כְּפוּלָה — נִמְדֶּדֶת כְּפוּלָה.

ז הַבֶּגֶד שֶׁאָרַג בּוֹ שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה, וְנִטְמָא מִדְּרָס, וְהִשְׁלִים עָלָיו אֶת כָּל הַבֶּגֶד, וְאַחַר כָּךְ נָטַל חוּט אֶחָד

פירוש ברטנורא

עליו, טמא מושב, שכן לפעמים מקציעין ועושים טלאי מאחד מהן למרדעת של חמור ויושבים עליו, ולא הוי אלא טפח על טפח: **מכל מקום.** ואפילו מן הצדדים. ור' שמעון סבר דמן הצדדים לא חזי למושב. ואין הלכה כר' שמעון:

ה נפה וכברה. של עור הם. ופעמים עושים נפה משער, ודינה כדין שק. וכן פעמים עושים כברה מחבלים של שיפה ושל גמי, ודינה כדין מפץ: **עד שיקצע.** שיחתוך ויתקן למושב. והלכה כחכמים: **אע"פ שאין בו גבוה טפח.** ואע"ג דשל גדול לא מיטמא בבציר מטפח, כדתנן לעיל בפרק השלחן והדלפקי [משנה ג'], כסא של קטן חזי לישיבה אפילו בבציר מטפח: **עד שיהיה בו כשיעור.** אם הוא מבגד עד שיהיה שלשה על שלשה, כשיעור טומאת הבגד למדרס: **ונמדד כפול.** שלשה לפניו ושלשה לאחריו, נמצא כשפושטו שהוא ששה אורך על שלשה רוחב, ארכו כפלים כרחבו:

ו אלו נמדדים כפולין. דצריך שיהיה השיעור משני צדדים. כיון דאורחייהו להשתמש בהן משני צדדים, אי הוי השיעור מצד אחד לא מהני. פירוש אחר, נמדדים כפולים, שכל בגד במקום החתך דרך החוטים לצאת ממנו ומתקלקל ונוח ליקרע, ודרך התופרים לכפול מעט סביב החתך ותופר, והיינו נמדד כפול דקתני, דלאחר שנכפל צריך שיהיה בו כדי מדתו, ואי ליכא כדי מדתו אע"פ שאם היה מתיר התפירה ופושטו היה בו כדי מדתו, לא מהני: **אנפליא.** מנעל המגיע עד הארכובה. בין של בגד בין של עור: **פמולינא.** כמין מכנסים גדולים ממתנים ועד יריכים, ויש להן שנצים: **וכובע.** שבראש: **וכיס של פונדא.** אזור חלול, והוא כעין כיס העשוי לקבל: **מטלית.** טלאי: **שטלייה על השפה.** שתפרה על השפה סביב לצואר: **אם פשוטה.** שאינה תפורה משני צדדים אלא או מלפניו או מאחריו. ולפירוש השני, שלא נכפל מן החוט סביב התפירה:

ז הבגד שארג בו שלשה טפחים על שלשה טפחים. מצומצמות, שהוא שיעור ליטמא מדרס. ואחר שנטמאו במדרס כשהן מצומצמות השלים עליו אריגת כל הבגד, והשתא כל הבגד טמא מדרס דהוי חיבור לשלשה על שלשה שנטמאו קודם אריגת כל הבגד: **נטל חוט אחד מתחלתו.** משלשה על שלשה

משניות מבוארות – קהתי

מִצַּדְדֵי הַקֻּפָּה – המקצע טפח על טפח מן הצדדים של הסל, **רַבִּי שִׁמְעוֹן מְטַהֵר** – מטומאת מושב, לפי שהצדדים כפופים ואינם ראויים לישיבה; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: הַמְקַצֵּעַ טֶפַח עַל טֶפַח בְּכָל מָקוֹם** – אף מן הצדדים, **טָמֵא** – מקבל טומאת מושב, הואיל והקציעו לשם ישיבה.

בטעם המחלוקת של רבי שמעון וחכמים כותב בעל "משנה אחרונה": "ונראה, שרבי שמעון וחכמים סוברים, שההלכה המקובלת בידינו, שאין הכלים עולים מטומאתם אלא בשינוי מעשה, טעמה הוא, משום שבמחשבה עשוי אדם להימלך אבל משעשה מעשה שוב אינו נמלך. וכאן הקופה היא כלי קיבול, ואין דרך אדם לקלקל כלי קיבול לצורך מושב, ויש לחשוש שיימלך ויחזיר הטפח למקומו, לדופן הקופה, וכל שעלול להימלך, אפילו מעשה אינו מועיל (עיין לעיל כו, ח). וזהו שמחלק רבי שמעון, שהמקצע מצדדי הקופה, שעדיין אינו מקלקל את הקופה בהרבה, לפי שראויה עוד לקבל סמוך לשוליה, חוששים שמא יימלך, ולא מועיל בה מעשה, והרי היא כלי כבתחילה, ואינה ראויה למדרס, שאומרים למי שיושב עליה: עמוד ונעשה מלאכתנו. אבל המקצע משוליה, שמקלקל כולה, שוב אין חוששים שמא יימלך. וחכמים סוברים, משעשה בה מעשה, אין חוששים שמא יימלך; וזהו טעם אריכות הלשון בדברי חכמים: המקצע טפח על טפח בכל מקום – טמא".

באור משנה ה

בְּלוּיֵי נָפָה וּכְבָרָה שֶׁהִתְקִינָן לִישִׁיבָה – שכן נפה וכברה עשויות מעור או משיער או מגומא, ואם נתבלו והתקין את בלוייהם לישיבה, **רַבִּי עֲקִיבָא מְטַמֵּא** – רבי עקיבא סובר, שמקבלים הם טומאת מדרס, הואיל והתקינם לישיבה, שלדעתו תיקון מועט דיו להורידם לטומאת מושב, **וַחֲכָמִים מְטַהֲרִין** – אותם מטומאת מושב, **עַד שֶׁיְּקַצֵּעַ** – שיקצצם ויעשם ראויים לישיבה. **כִּסֵּא שֶׁל קָטָן שֶׁיֵּשׁ לוֹ רַגְלַיִם** – והוא ראוי לישיבת קטן, **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין בּוֹ גֹּבַהּ טֶפַח, טָמֵא** – מקבל טומאת מדרס. אבל כסא של גדול אינו מקבל טומאה אלא אם כן יש בו גובה טפח. **חָלוּק שֶׁל קָטָן** – כגון של תינוק ביום שנולד (הרא"ש), **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: כָּל שֶׁהוּא** – מקבל טומאה; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: עַד שֶׁיִּהְיֶה בּוֹ כַּשִּׁעוּר** – המפורש לעיל, שאם הוא בגד אינו מקבל טומאת מדרס עד שיהא בו שלושה על שלושה טפחים, **וְנִמְדָּד כָּפוּל** – שלושה טפחים לפניו ושלושה לאחריו ברוחב שלושה טפחים; נמצא כשהוא פשוט שיעורו ששה על שלושה טפחים.

יום שלישי

באור משנה ו

אֵלּוּ – המנויים להלן, **נִמְדָּדִין כְּפוּלִין** – שיעוריהם לקבלת טומאה צריכים להיות כפולים, כדרך תשמישם, היינו שיעור אחד לפניו ואחד לאחוריו, כמו שבארנו במשנה הקודמת בחלוק של קטן (עיין ברטנורא שמובא שם פירוש אחר); **אַמְפַּלְיָא** – מנעל של בד או של צמר או של לבד החופה את רוב הרגל; ויש מפרשים: פוזמקיים, **וּפְמוֹלִינְיָא** – מין מכנסיים רחבים, **וּמִכְנְסַיִם, וְכוֹבַע, וְכִיס שֶׁל פֵּנְדָּא** – אזור חלול, ובו כיס; כל אלו נמדדים תמיד כפולים. **וּמַטְלִית שֶׁטְּלָיָהּ עַל הַשָּׂפָה** – שתפרה על שפת כותנתו סביב לצואר, **אִם פְּשׁוּטָה** – אם תפר את המטלית בצד אחד של השפה, **נִמְדֶּדֶת פְּשׁוּטָה** – כשיעור אחד, **וְאִם כְּפוּלָה** – שתפר את המטלית בשני צידי השפה, **נִמְדֶּדֶת כְּפוּלָה** – בשיעורים כפולים.

באור משנה ז

הַבֶּגֶד שֶׁאָרַג בּוֹ שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה – טפחים, שהוא השיעור לקבלת טומאת מדרס, **וְנִטְמָא מִדְּרָס** – כגון שישב עליו זב, **וְהִשְׁלִים עָלָיו אֶת כָּל הַבֶּגֶד** – לאחר שנטמא, ונמצא כל הבגד טמא מדרס, שהוא חיבור לשלושה על שלושה שנטמאו בתחילה, **וְאַחַר כָּךְ נָטַל חוּט אֶחָד מִתְּחִלָּתוֹ** – משלושה על שלושה הראשונים שנטמאו, **טָהוֹר** – כל הבגד – **מִן הַמִּדְרָס, אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְרָס** – שקודם שנטל את החוט נגע כל הבגד בשלושה על שלושה שהיו טמאי מדרס. **נָטַל חוּט אֶחָד מִתְּחִלָּתוֹ** – משלושה על שלושה שנטמאו, **וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִים עָלָיו אֶת כָּל הַבֶּגֶד** – אף על פי שנתמעט שיעורו קודם שהשלים עליו את כל הבגד, מכל מקום **טָמֵא** – כל הבגד, **מַגַּע מִדְרָס** – שלדעת התנא של משנתנו בגד שלושה על שלושה שנטמא במדרס ואחר כך נחלק, הרי הוא טמא מגע מדרס

מִתְּחִלָּתוֹ — טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס, אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס. נָטַל חוּט אֶחָד מִתְּחִלָּתוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִים עָלָיו אֶת כָּל הַבֶּגֶד — טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס.

ח וְכֵן בֶּגֶד שֶׁאָרַג בּוֹ שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ, וְנִטְמָא טֻמְאַת מֵת, וְהִשְׁלִים עָלָיו אֶת כָּל הַבֶּגֶד, וְאַחַר כָּךְ נָטַל חוּט אֶחָד מִתְּחִלָּתוֹ — טָהוֹר מִטֻּמְאַת מֵת, אֲבָל טָמֵא מַגַּע טֻמְאַת מֵת. נָטַל חוּט אֶחָד מִתְּחִלָּתוֹ, וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִים עָלָיו אֶת כָּל הַבֶּגֶד — טָהוֹר. מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ: שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ שֶׁנִּתְמָעֵט — טָהוֹר. אֲבָל שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּתְמָעֵט, אַף עַל פִּי שֶׁטָּהוֹר מִמִּדְרָס — טָמֵא בְּכָל הַטֻּמְאוֹת.

ט סָדִין שֶׁהוּא טָמֵא מִדְּרָס, וַעֲשָׂאוֹ וִילוֹן — טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס, אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְכִי בְּאֵיזֶה מִדְּרָס נָגַע זֶה? אֶלָּא אִם כֵּן נָגַע בּוֹ הַזָּב — טָמֵא בְּמַגָּע הַזָּב.

פירוש ברטנורא

ראשונים שנטמאו מדרס: **טהור.** כל הבגד מן המדרס: **אבל טמא מגע מדרס.** לפי שנגע בשלשה על שלשה ראשונים קודם שנתמעט שיעורו: **נטל חוט אחד מתחלתו ואח"כ השלים עליו את כל הבגד טמא מגע מדרס.** ואע"ג דנתמעט שיעורו קודם שהשלים עליו את כל הבגד, אעפ"כ טמא כל הבגד מגע מדרס. דהאי תנא סבירא ליה בגד שלשה על שלשה שנחלק אחר שנטמא במדרס, טמא מגע מדרס, כדלקמן בפרקין. הלכך כשנתמעט שיעורו דשלשה על שלשה, נשאר טמא מגע מדרס, וכשהשלים עליו את כל הבגד הוי הבגד מחובר לטמא מגע מדרס, וכל המחובר לטמא, טמא כמותו:

ח וכן בגד שארג בו שלש אצבעות על שלש אצבעות. מצומצמות, שזה שיעורו ליטמא בכל הטומאות כולן חוץ ממדרס, ובבציר מהכי לא מיטמא בשום טומאה שבעולם: **שלש על שלש שנתמעט טהור.** לגמרי. דלא חזי למידי לא לעניים ולא לעשירים, הילכך טהור מכל הטומאות:

ט ועשאו וילון. מסך לפני הפתח. כגון שעשה בו מעשה שעל ידי כן טהור מן המדרס, לבית שמאי משיתחבר, ולבית הלל משיקשר. ולר' עקיבא משיקבע. כדתנן לעיל בפרק הכרים והכסתות [משנה ו]: **טהור מן המדרס.** דבטל מתורת משכב ומושב. אבל לטומאת מגע חוץ, מפני שהשמש מתחמם בו ומתעטף בשוליו: **וכי באיזה מדרס נגע זה.** כלומר, הואיל וטהור מטומאת מדרס כשעשאהו וילון, הרי טהור לגמרי ולא נשאר בו טומאה כלל, מידי דהוה אשברי כלים שהם טהורים מטומאתן לגמרי: **אלא אם כן נגע בו הזב.** אם נגע הזב בוילון זה, מטמאו טומאת מגע הזב. אבל מכח טומאת מדרס שהיתה בו תחלה, אין כאן טומאה כלל. ואין הלכה כרבי יוסי:

משניות מבוארות – קהתי

(כלהלן משנה י), הלכך כשנתמעט שיעור השלושה על שלושה לאחר שנטמא במדרס, עדיין נשאר טמא מגע מדרס, וכשהשלים עליו את כל הבגד, נמצא כל הבגד מחובר לטמא מגע מדרס, והמחובר לטמא, טמא כמותו.

להלן (משנה י) **שנוי:** "שלושה על שלושה שנחלק – טהור מן המדרס. אבל טמא מגע מדרס. אמר רבי יוסי: וכי באיזה מדרס נגע זה? אלא אם כן נגע בו הזב – טמא מגע הזב". זהו שבארנו במשנתנו, בסיפא, שהתנא של משנתנו סובר כתנא קמא שם, ולכן הוא אומר: טמא מגע מדרס. ברם, לרבי יוסי אף כאן טהור לגמרי, ואפילו מגע מדרס אין בו. כן פירשו הר"ש והרא"ש והרב מברטנורא. – אבל לפי זה קשה להבין את דברי הרמב"ם, שכן בענין המחלוקת שבמשנה י, פוסק הוא כרבי יוסי, ששלושה על שלושה שנחלק, טהור מכלום (הל' כלים כג, ט), ואף על פי כן הוא פוסק כמשנתנו, שאם נטל חוט אחד מתחילתו, ואחר כך השלים עליו הבגד, טמא מגע מדרס. והרי שיש כאן סתירה.

מכאן כותב בעל "תוספות יום טוב", שנראה לו לשיטת הרמב"ם, שהטעם של משנתנו אינו משום שהיא כדעת תנא קמא במשנה י, אלא הטעם הוא, שכשם שאם פירש שלוש על שלוש מבגד גדול, אי אפשר לדקדק שלא יגע בבגד בשעת פרישתו, ולכך טמא מגע מדרס לדברי הכל, אף כאן כשנוטל חוט אחד משלושה על שלושה אי אפשר לדקדק שלא יגע בעודו מושכו מן החתיכה. מה שאין כן שלושה על שלושה שנחלק, שאינו נוגע כלל, שאדרבא, המחלק קורע ומושך זה לכאן וזה לכאן. – ו"המשנה למלך" כותב, שאין דברי בעל ה"תוספות יום טוב" מובנים לו. ונראה כוונתו כמו שהעיר בעל "תוספות חדשים", שאין לדמות עניינינו לבגד גדול, שכן בגד גדול טמא מדרס אף לאחר שנוטלים ממנו בגד קטן, הלכך שלוש על שלוש הפורשות מבגד גדול טמאות מגע מדרס, לפי שנגעו בו בשעת פרישתו. אבל שלושה על שלושה, כשנוטל חוט אחד ממנו, הרי נתמעט שיעורו, ואינו טמא מדרס כלל, והיאך יבוא לידי מגע מדרס? (עיין "משנה אחרונה" שמיישב טעם הרמב"ם; ועיין "סדרי טהרות").

יום רביעי

באור משנה ח

וְכֵן בֶּגֶד שֶׁאָרַג בּוֹ שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ – שלוש אצבעות על שלוש אצבעות, שראוי לקבל כל הטומאות חוץ ממדרס, כמו ששנינו לעיל (משנה ב), **וְנִטְמָא טֻמְאַת מֵת** – ונעשה אב הטומאה, **וְהִשְׁלִים עָלָיו אֶת כָּל הַבֶּגֶד** – לאחר שנטמא, ונמצא כל הבגד אב הטומאה, שהוא חיבור לבגד של שלוש על שלוש שנטמא, **וְאַחַר כָּךְ נָטַל חוּט אֶחָד מִתְּחִלָּתוֹ** – משלוש על שלוש הראשונות שנטמאו, **טָהוֹר** – כל הבגד, **מִטֻּמְאַת מֵת** – שאינו עוד אב הטומאה, **אֲבָל טָמֵא מַגַּע טֻמְאַת מֵת** – והוא ראשון לטומאה, שקודם שנטל את החוט נגע הבגד בשלוש על שלוש הראשונות שהיו אב הטומאה, ונעשה ראשון לטומאה. **נָטַל חוּט אֶחָד מִתְּחִלָּתוֹ** – מן הבגד של שלוש על שלוש שנטמא טמא מת, **וְאַחַר כָּךְ הִשְׁלִים עָלָיו אֶת כָּל הַבֶּגֶד** – הואיל ונתמעט הבגד משלוש על שלוש קודם שהשלים עליו את כל הבגד, **טָהוֹר** – מכל הטומאות, **מִפְּנֵי שֶׁאָמְרוּ** – חכמים: **שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ שֶׁנִּתְמָעֵט - טָהוֹר** – לגמרי, לפי שאינו ראוי לא לעניים ולא לעשירים. **אֲבָל שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה** – בגד של שלושה טפחים על שלושה טפחים, **שֶׁנִּתְמָעֵט** – שיעורו, **אַף עַל פִּי שֶׁטָּהוֹר מִמִּדְרָס** – שפחות משלושה על שלושה טפחים אינו מקבל טומאת מדרס (כלעיל משנה ב), **טָמֵא בְּכָל הַטֻּמְאוֹת** – האחרות, כמו ששנינו במשנה הקודמת, שהרי לגבי שאר הטומאות די בשיעור של שלוש אצבעות על שלוש אצבעות.

באור משנה ט

סָדִין שֶׁהוּא טָמֵא מִדְּרָס – שנטמא בטומאת מדרס, כגון שישב עליו הזב, **וַעֲשָׂאוֹ וִילוֹן** – מסך לפתח, וכגון שעשה בו מעשה כדי לבטל תורת מדרס ממנו, כמבואר לעיל (כ, ו), **טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס** – הואיל ואינו ראוי למדרס, בטלה ממנו טומאת מדרס שהיתה בו בתחילה, **אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְּרָס** – לפי שנגע הסדין במדרס שלו קודם שנעשה וילון, וכבר בארנו (לעיל כ, ו), שהוילון תורת כלי עליו לקבל טומאה משאר טומאות, משום שהשמש מתעטף בו לפעמים בשביל להתחמם. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְכִי בְּאֵיזֶה מִדְּרָס נָגַע זֶה?** – כלומר הואיל ופקעה ממנו טומאת המדרס כשעשאו וילון, הרי נטהר לגמרי, ולא נשארה בו כל טומאה; רבי יוסי סובר, שהנגיעה במדרס של עצמו אינה מגע לטומאה, **אֶלָּא אִם כֵּן נָגַע בּוֹ הַזָּב** – בוילון זה (**רמב"ם; ברטנורא**), שבכגון זה **טָמֵא בְּמַגָּע הַזָּב** – אבל מכוח טומאת מדרס שהיתה בו תחילה אין כאן טומאה כלל (**ברטנורא**). ויש

י שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה שֶׁנֶּחֱלַק — טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס, אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְרָס. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְכִי בְּאֵיזֶה מִדְרָס נָגַע זֶה? אֶלָּא אִם כֵּן נָגַע בּוֹ הַזָּב — טָמֵא מַגַּע הַזָּב.

יא שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה, בָּאַשְׁפּוֹת — בְּרִיא וְצוֹרֵר מֻלַּח; בַּבַּיִת — אוֹ בְּרִיא, אוֹ צוֹרֵר מֻלַּח. כַּמָּה מֻלַּח יְהֵא צוֹרֵר? רַבִּי. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּדַקָּה; וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּגַסָּה. אֵלּוּ וָאֵלּוּ מִתְכַּוְּנִים לְהָקֵל. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שָׁוִים שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה בָּאַשְׁפּוֹת לְשָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ בַּבַּיִת.

יב שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּקְרַע, אִם נִתְּנוּ עַל הַכִּסֵּא וּבְשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בַּכִּסֵּא — טָהוֹר; וְאִם לָאו — טָמֵא. שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ

פירוש ברטנורא

י שלשה על שלשה שנחלק. בגד שיש בו שלשה טפחים על שלשה טפחים שנטמא במדרס הזב, ואח"כ נחלק ואין באחד מהן כדי שיעור טומאת מדרס, בהא פליגי תנא קמא ור' יוסי, דתנא קמא סבר טמא מגע מדרס, ור' יוסי סבר טהור לגמרי. אבל בגד של שלש על שלש שפירש מבגד גדול שהיה מדרס, הכל מודים שבשעת פרישתן מאביהן מקבלות טומאה מאביהן. ואין הלכה כר' יוסי:

יא בריא וצורר מלח. גרסינן. בגד המוטל באשפות בטל ליה מתורת בגד, אלא אם כן אית ביה תרתי, שיהא בריא וחזק. וראוי לצרור בו רובע קב מלח. אבל הנמצא בבית, הואיל ואינה מושלכת באשפה עדיין חשוב הוא ובחד גרידא סגי, או בריא אע"פ שאינו צורר מלח, או צורר מלח אע"פ שאינו בריא: **ר' יהודה אומר בדקה.** לעולם אינו מיטמא עד שיהא צורר רובע מלח דקה: **וחכמים אומרים.** אינו מיטמא עד שיהא צורר בגסה: **אלו ואלו מתכוונים להקל.** ר' יהודה סבר דקה צריכה לצרור בבגד בריא וחזק טפי, מפני כבדה, שהיא כבדה יותר מן הגסה, הלכך משער עד שתהא מחוזקת בדקה, להקל עליה שלא תטמא. ורבנן סברי גסה צריכה בגד יותר בריא, מפני חידודה וקרנותיה בולטים, הלכך משערים בגסה ליטמא, כדי להקל על הבגד המחוזק מלח דקה שלא יטמא: **שוין שלשה על שלשה באשפה לשלש על שלש בבית.** כשם ששלש על שלש בבית מטמאות טמא מת ואין מטמאות מדרס, כך שלשה על שלשה באשפה מטמאות טמא מת ואין מטמאות מדרס, דבטלה חשיבותן מאחר שהשליכה לאשפה. והלכה כחכמים בלבד:

יב שלשה על שלשה שנקרע. ולא נחלקו הקרעים זו מזו: **ובשרו נוגע בכסא.** אם הקרע כל כך גדול עד שכשמשימים הבגד על הכסא וישב עליו בשרו נוגע בכסא: **טהור.** דבטל ליה מתורת בגד: **ואם לאו.** שאין הקרע כל כך שיגע בשרו בכסא, לא בטל מתורת בגד, וטמא: **שנמחה ממנו.** שבלה ממנו.

משניות מבוארות – קהתי

מפרשים: אלא אם כן נגע בו הזב — כשהיה סדין ונטמא במדרס הזב אף נגע בו הזב בשעת דריסתו, כגון שעמד עליו כשהוא יחף, ונמצא הסדין טמא במדרס הזב ובמגע הזב; ואמנם קודם שעשאו וילון, מגע הזב לא מעלה ולא מוריד, שהרי הוא טמא במדרס, החמור ממגע; אבל כשעשאו וילון ופרחה ממנו טומאת מדרס, נשתיירה בו טומאת מגע הזב. הלכך בכגון זה הוילון טמא במגע הזב (**"אליהו רבא"; תוספות חדשים; "תפארת ישראל"; ועיין גמרא מנחות כד, ב; רש"י ותוספות חולין עב, ב**).

יום חמישי

באור משנה י

שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה שֶׁנֶּחֱלַק — בגד של שלושה טפחים על שלושה טפחים שנטמא במדרס הזב, ואחר כך נחלק לשני חלקים, הואיל ואין בכל חלק כשיעור טומאת מדרס, **טָהוֹר מִן הַמִּדְרָס** — בטלה מכל חלק טומאת המדרס, **אֲבָל טָמֵא מַגַּע מִדְרָס** — משום שנגע במדרס שלו קודם שנחלק. **אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: וְכִי בְּאֵיזֶה מִדְרָס נָגַע זֶה?** — רבי יוסי הולך לשיטתו במשנה הקודמת, שהנגיעה במדרס של עצמו אינה מגע לטומאה, וכיון שפקעה מכל חלק טומאת המדרס הרי הוא טהור לגמרי, ולא נשתיירה בו טומאה כלל, **אֶלָּא אִם כֵּן נָגַע בּוֹ הַזָּב, טָמֵא מַגַּע הַזָּב** — כמו שבארנו במשנה הקודמת.

מחלוקתם של תנא קמא ורבי יוסי במשנתנו ובמשנה הקודמת היא, אם טומאת בית הסתרים מטמאה במגע, שלדעת תנא קמא מטמאה, ולפיכך הוא סובר, שטמא מגע מדרס, שכן משנעשה מדרס נגעו זה בזה בעודם מחוברים, וכל מקצת נעשה גם כן מגע מדרס. ורבי יוסי סובר, שבעודם מחוברים אינם נטמאים זה מזה, שבמקום חיבורם הרי זה בית הסתרים, ואינו טמא אלא אם כן נגע בו הזב, דהיינו שדרס עליו הזב כשהוא יחף (כמו שהבאנו בבאור המשנה הקודמת), או שדרס עליו במנעל, שבשעת מדרס נעשה גם כן טמא מגע מדרס, שנגע זה בסנדל, ואינו טהור אלא אם כן בזמן שדרס היה פשוטי כלי עץ מפסיק בין רגליו לבגד (תוספות רבי עקיבא איגר, כפי העולה מדברי התוספות חולין עב, ב; מנחות כד, ב).

באור משנה יא

שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה — בגד שיש בו שלושה טפחים על שלושה טפחים: **בָּאַשְׁפּוֹת** — אם הוא מוטל בערימת הזבל, הרי הוא בטל מתורת בגד, ואינו מקבל טומאה אלא אם כן יש בו שתי מעלות: **בְּרִיא וְצוֹרֵר מֻלַּח** — שיהא שלם ואף חזק שראוי לצרור בו מלח; **בַּבַּיִת** — אבל בגד שלושה על שלושה הנמצא בבית, דיו לקבלת טומאה באחת משתי המעלות הללו: **אוֹ בְּרִיא** — שלם, אף על פי שאינו ראוי לצרור בו מלח, **אוֹ צוֹרֵר מֻלַּח** — שהוא ראוי לצרור בו מלח, אף על פי שאינו שלם (**רמב"ם; עיין "תוספות יום טוב"**). **כַּמָּה מֻלַּח יְהֵא צוֹרֵר? רַבָּע** — רבע הקב (כ־½ ליטר). **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בְּדַקָּה** — הרובע משערים במלח דקה; **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: בְּגַסָּה** — במלח גסה משערים את הרובע. **אֵלּוּ וָאֵלּוּ מִתְכַּוְּנִים לְהָקֵל** — רבי יהודה סובר, שבשביל לצרור מלח דקה צריך בגד חזק יותר מאשר למלח גסה, משום שמלח דקה כבדה מן הגסה, הלכך הוא מקל ואומר, שאין בגד שלושה על שלושה מקבל טומאה אלא אם כן צורר רבע הקב מלח דקה; וחכמים טוברים, שלמלח גסה צריכים בגד חזק יותר, מפני שיש לה בליטות וחידודים העלולים לקרוע את הבגד, הלכך משערים הם ברובע הקב מלח גסה לענין קבלת טומאה, כדי להקל על הבגד שאינו ראוי אלא לצרור בו מלח דקה, שלא יקבל טומאה. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: שָׁוִים שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה בָּאַשְׁפּוֹת לְשָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ בַּבַּיִת** — כשם שבגד שלוש על שלוש אצבעות בבית אינו מקבל טומאת מדרס אלא שאר הטומאות, כך בגד של שלושה על שלושה טפחים המוטל באשפה אינו מקבל טומאת מדרס אלא שאר הטומאות, ואפילו הוא בריא וצורר מלח, שהואיל והשליכוהו לאשפה בטלה חשיבותו לענין מדרס, ואין דינו אלא כבגד שלוש על שלוש.

יום ששי

באור משנה יב

שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּקְרַע — בגד של שלושה טפחים על שלושה טפחים שנקרע, ולא נחלק, שעדיין הקרעים מחוברים, **אִם נִתְּנוּ עַל הַכִּסֵּא וּבְשָׂרוֹ נוֹגֵעַ בַּכִּסֵּא** — אם כשמניחים את הבגד הזה על הכסא ואדם יושב עליו, בשרו נוגע בכסא במקום הקרע, **טָהוֹר** — מטומאת מדרס, שהרי זה כאילו נחלק (**"תפארת ישראל"; "סדרי טהרות"**); **וְאִם לָאו** — שאין בשרו נוגע בכסא במקום הקרע, **טָמֵא** — הרי הוא מקבל טומאת מדרס, שעדיין חשוב בגד הראוי לישיבה.

שֶׁנִּמְהָה מִמֶּנָּה חוּט אֶחָד, אוֹ שֶׁנִּמְצָא בּוֹ קֶשֶׁר, אוֹ שְׁנֵי חוּטִין מַתְאִימִין — טְהוֹרָה. שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ שֶׁהִשְׁלִיכָהּ בָּאַשְׁפּוֹת — טְהוֹרָה. הֶחֱזִירָהּ — טְמֵאָה. לְעוֹלָם הַשְׁלָכָתָהּ מְטַהֲרַתָּהּ, וַחֲזָרָתָהּ מְטַמְּאַתָּהּ, חוּץ מִשֶּׁל אַרְגָּמָן וְשֶׁל זְהוֹרִית טוֹבָה. רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף מַטְלִית חֲדָשָׁה כַּיּוֹצֵא בָהֶן. רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כֻּלָּן טְהוֹרִין, לֹא הֻזְכְּרוּ אֶלָּא מִפְּנֵי הֶשְׁבֵּת אֲבֵדָה.

פרק עשרים ושמונה

א שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ שֶׁנִּתְּנָהּ בַּכַּדּוּר, אוֹ שֶׁעֲשָׂאָהּ כַּדּוּר בִּפְנֵי עַצְמָהּ — טְהוֹרָה. אֲבָל שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּתְּנוּ בַּכַּדּוּר — טְמֵא. עֲשָׂאוּ כַּדּוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ — טָהוֹר, מִפְּנֵי שֶׁהַתֶּפֶר מְמַעֲטוֹ.

ב פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה שֶׁהִתְקִינוּ לָפֹק בּוֹ אֶת הַמֶּרְחָץ, לְנַעֵר בּוֹ אֶת הַקְּדֵרָה, לְקַנֵּחַ בּוֹ אֶת הָרֵחַיִם, בֵּין מוּכָן

פירוש ברטנורא

ודוגמתו מהוהה שטלייה על גבי בריאה דתנן לעיל בסוף פרק שלשה תריסין. וכשבלה חוט אחד מבגד שלש על שלש מצומצמות, נתמעט שיעורו וטהור: **או שני חוטין מתאימין.** פירשו רבותי, דמתאימין קאי נמו אקשר. והכי קתני, נמצאו בה שני קשרים מתאימין או שני חוטים מתאימין. משום דאם שני חוטים קשורים זה אצל זה בבגד אין דרך להניחם, והכי אמרינן בגמרא פרק כלל גדול [שבת דף ע"ד] אי מתרמי תרי קטרי בהדי הדדי שרי חד וקטר חד. ושני חוטים המתאימין, שדרך האריגה שהערב נכנס לתוך השתי אין שני חוטים נכנסים בסדר אחד אלא במקום שזה נכנס זה יוצא, וכששניהם שוין נחשב האחד כמו שאינו: **החזירה.** לבית, **טמאה.** דהא הדר אחשבה: **לעולם השלכתה מטהרתה.** כלומר כי האי גוונא מיטמאה ומיטהרת אפילו עשר פעמים ביום: **ארגמן וזהורית טובה.** חשיבי ולא מבטלה להו [מתורת בגד]. וזהורית טובה הוא המשי הצבוע כרמיז"י בלע"ז: **אף מטלית חדשה כיוצא בהן.** דינה כדין ארגמן וזהורית טובה, ולא מבטלה לה אשפה מתורת בגד: **כולן טהורין.** אם הושלכו לאשפה אפילו ארגמן וזהורית טובה: **לא הוזכרו.** ארגמן וזהורית טובה ליחלק משאר בגדים: **אלא מפני השבת אבידה.** דאם מצאם באשפה לא אמרינן מדעת השליכם, ובעו הכרזה, דמפני חשיבותייהו לא מייאשי הבעלים. ושאר בגדים דלא חשיבי, אם מצאם באשפה לא בעו הכרזה. והלכה כתנא קמא:

כח א **שלש על שלש שנתנה בכדור.** בגד של שלש אצבעות על שלש אצבעות בתוך כדור, פלוט"א בלע"ז: **או שעשאה כדור.** שלקח הבגד וכרכו עגול כמין כדור, כמו שעושים לתינוקות ,ותפרו: **טהורה.** שנתבטלה כשנתנה בכדור, וכל שכן כשעשאה כדור בפני עצמה שנתבטלה בתפירה: **אבל שלשה על שלשה.** לא מבטלה בנתינתה לתוך הכדור, לפי שהיא שמורה שם. אבל אם עשאה כדור בפני עצמה, טהורה, לפי שהתפירה ממעטה, וטהורה ממדרס, אבל טמאה בכל שאר טומאות כדין כל שלשה על שלשה שנתמעט:

ב **לפוק.** לסתום נקבין שבמרחץ שלא יצא החום: **ולנער בו את הקדירה.** לאחוז בו את הקדירה כדי לערות ממנה לתוך הקערה או לתוך התמחוי: **בין**

משניות מבוארות – קהתי

שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ – מטלית של שלוש אצבעות על שלוש אצבעות מצומצמות, **שֶׁנִּמְהָה מִמֶּנָּה חוּט אֶחָד** – שנתבלה (נעשה בלוי) חוט אחד שלה, ונמצא שנתמעט שיעורה, **אוֹ שֶׁנִּמְצָא בּוֹ קֶשֶׁר** – בחוט, **אוֹ שְׁנֵי חוּטִין מַתְאִימִין** – שני חוטי ערב נכנסים כפולים לתוך השתי, ואין הם סדורים כדרך האריגה שחוט אחד נכנס ואחד יוצא; במפרשים מבואר, שתיבת "מתאימין" מוסבה גם על הקשר, כלומר שנמצאו במטלית שני קשרים מתאימים, היינו סמוכים זה לזה, ואין דרך להניח בבגד שני חוטים שקשריהם סמוכים, או שני חוטים מתאימים, כמו שבארנו לעיל, והרי שאחד מהם כאילו אינו, **טְהוֹרָה** – אינה מקבלת טומאה, כדין שלוש על שלוש שנתמעט שיעורה. **שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ שֶׁהִשְׁלִיכָהּ בָּאַשְׁפּוֹת, טְהוֹרָה** – שביטלה מתורת בגד. **הֶחֱזִירָהּ** – מן האשפה לבית, **טְמֵאָה** – מקבלת שוב טומאה. **לְעוֹלָם הַשְׁלָכָתָהּ מְטַהֲרַתָּהּ, וַחֲזָרָתָהּ מְטַמְּאַתָּהּ** – כלומר אפילו השליכה והחזירה כמה פעמים ביום אחד, משהשליכה טהורה ומשהחזירה טמאה, כמו שבארנו לעיל, **חוּץ מִשֶּׁל אַרְגָּמָן** – צמר צבוע ארגמן, **וְשֶׁל זְהוֹרִית טוֹבָה** – צמר צבוע זהורית, והיינו "תולעת שני" (**שמות כה, ד**), שכן תרגם שם אונקלוס: וצבע זהורי: ששני אלה חשובים, ואין השלכתם לאשפה מבטלת אותם מתורת בגד, והלכך שלוש על שלוש מהם שהשליך לאשפה עדיין מקבלות טומאה. **רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: אַף מַטְלִית חֲדָשָׁה כַּיּוֹצֵא בָהֶן** – כארגמן וזהורית טובה, שאין השלכתה לאשפה מבטלה מתורת בגד. **רַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר: כֻּלָּן טְהוֹרִין** – אפילו ארגמן וזהורית טובה השלכתם לאשפה מטהרתם, **לֹא הֻזְכְּרוּ** – על ידי החכמים ארגמן וזהורית המוטלים באשפות, שחשובים הם משאר בגדים, **אֶלָּא מִפְּנֵי הֶשְׁבֵּת אֲבֵדָה** – שאף אם מצאם באשפה חייב להכריז, שכן מפני חשיבותם אנו תולים שנזרקו לאשפה שלא מדעת בעליהם, מה שאין כן בשאר בגדים, שאם מצאם באשפה אינו צריך להכריז. אבל כאן בענין טומאה, הואיל והשליכו אותם בעליהם מדעתם, לפיכך אף אלו בטלה חשיבותם, והשלכתם מטהרתם כדין שאר בגדים.

באור משנה א

שָׁלֹשׁ עַל שָׁלֹשׁ – מטלית של שלוש אצבעות על שלוש אצבעות, **שֶׁנִּתְּנָהּ בַּכַּדּוּר** – בתוך כדור, **אוֹ שֶׁעֲשָׂאָהּ כַּדּוּר בִּפְנֵי עַצְמָהּ** – שקיפל את המטלית ועשה ממנה עצמה כדור, **טְהוֹרָה** – מכל הטומאות, שנתבטלה כשנתנה בכדור; וכל שכן כשעשאה כדור בפני עצמה, שנתבטלה בתפירה משלוש על שלוש (**הר"ש; ברטנורא**); **אֲבָל שְׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה שֶׁנִּתְּנוּ בַּכַּדּוּר** – בגד של שלושה טפחים על שלושה טפחים שנתנו בתוך כדור, **טְמֵא** – אפילו בטומאת מדרס, שלא נתבטל בנתינתו לתוך הכדור, אלא כאילו ניתן בתוכו להיות שמור בו. **עֲשָׂאוּ כַּדּוּר בִּפְנֵי עַצְמוֹ** – קיפלו ועשה ממנו כדור, **טָהוֹר** – מטומאת מדרס, **מִפְּנֵי שֶׁהַתֶּפֶר מְמַעֲטוֹ** – משיעור שלושה על שלושה; ברם, טמא הוא בכל שאר הטומאות, כמו ששנינו (לעיל כז, ח): "שלושה על שלושה שנתמעט, אף על פי שטהור ממדרס, טמא בכל הטומאות.

בארנו את הסיפא לפי שיטת הרמב"ם (הל' כלים כב, כז). וכן פירשוה הרא"ש והרב מברטנורא. אבל הראב"ד מפרש: שלושה על שלושה שנתנו בכדור, **טמא** – בכל הטומאות, חוץ מטומאת מדרס, שהרי בנתינתו לתוך הכדור ביטלו מתורת מדרס. **עשאו כדור בפני עצמו, טהור** – אף משאר הטומאות, מפני שהתפר ממעטו משלושה על שלושה, והרי זה כפחות משלושה על שלושה שהתקינו לפקק בו את המרחץ (כלהלן משנה ב), שביטלו מתורת בגד, **וטהור** (השגות הראב"ד על הרמב"ם שם).

אף הר"ש, שמפרש משנתנו בתחילה כשיטת הרמב"ם, מסיים בשולי הפירוש: אבל "טהור" משמע לגמרי מכל הטומאות ואין זה דומה לשלושה על שלושה שנתמעט, שכאן התפירה והכריכה ממעטתו ומבטלתו מתורת בגד".

שבת קודש

באור משנה ב

פָּחוֹת מִשְּׁלֹשָׁה עַל שְׁלֹשָׁה – טפחים, **שֶׁהִתְקִינוּ לָפֹק בּוֹ אֶת הַמֶּרְחָץ** – לסתום בו את הנקבים שבמרחץ, **לְנַעֵר בּוֹ אֶת הַקְּדֵרָה** – או לאחוז בו את הקדירה הרותחת כדי לנערה, **לְקַנֵּחַ בּוֹ אֶת**

בֵּין שֶׁאֵינוֹ מוּכָן — טָמֵא; דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר. רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בֵּין מִן הַמּוּכָן בֵּין שֶׁאֵינוֹ מִן הַמּוּכָן — טָהוֹר. רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִן הַמּוּכָן — טָמֵא; שֶׁאֵינוֹ מִן הַמּוּכָן — טָהוֹר.

ג הָעוֹשֶׂה אִסְפְּלָנִית, בֵּין בְּבֶגֶד בֵּין בְּעוֹר — טְהוֹרָה. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: עַל הָעוֹר — טָהוֹר. מְלֻגְמָא, בְּבֶגֶד — טְהוֹרָה, וּבְעוֹר — טְמֵאָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף בְּבֶגֶד — טְמֵאָה, מִפְּנֵי שֶׁהִיא נִנְעֶרֶת.

פירוש ברטנורא

מן המוכן בין שאינו מן המוכן. בפרק במה מדליקין מוכיח, דבהניחו בקופסא כולי עלמא לא פליגי דטמא, דהא אחשביה. ובזרקו לאשפה כולי עלמא לא פליגי דטהור, דהא בטליה. כי פליגי, היכא דתלה אותו במגוד, קוליי"א בלע"ז, או הניחו אחורי הדלת. ר' אליעזר סבר בין הניחו במגוד שנראה כמוכן לגבי זרקו באשפה, בין הניחו אחורי הדלת שנראה כאינו מוכן לגבי הניחו בקופסא, לעולם טמא כל זמן שלא זרקו באשפה. ורבי יהושע סבר, לעולם טהור כל זמן שלא הניחו בקופסא. ורבי עקיבא סבר, דתלאו במגוד מוכן הוא והוי כאילו הניחו בקופסא וטמא, והניחו אחורי הדלת דהוי שלא מן המוכן, הרי הוא כאילו זרקו באשפה וטהור. והתם מסיק דהדר ביה ר' עקיבא לגבי ר' יהושע. והלכה כר' יהושע:

ג אספלנית. תחבושת שעושים מחלב ושעוה וחמאה ושמן וכיוצא בזה, וממרחים אותה על הבגד או על העור ונותנים על המכה והיא נמאסת, ואין הבגד והעור ראויין עוד לישיבה ולא לתשמיש אחר: **מלוגמא.** תחבושת עשויה מקמח ותאנים וכיוצא בהן, שאדם לועס ונותן על גב המכה. ופירוש מלוגמא, מלא לוגמא: **בבגד טהור.** לפי שהבגד נמאס ומתבטל ותו לא חזי לתשמיש: **ובעור טמא.** שאין המלוגמא מתדבקת על העור כמו על הבגד, ואין העור מתבטל בכך: **מפני שהיא נגערת.** לאחר שנתיבשה מעל הבגד היא נגערת ונשמטת מאיליה מעל הבגד והולך כל הלכלוך. ואין הלכה כרבי שמעון בן גמליאל:

משניות מבוארות – קהתי

הָרְחַיִם – מהאבק, שלא יתערב בקמח (**רמב"ם; "תפארת ישראל"**), **בֵּין מוּכָן בֵּין שֶׁאֵינוֹ מוּכָן** – בין שהוא מוכן לשימוש כבגד, בין שאינו מוכן, כמו שנבאר להלן, **טָמֵא** – הריהו מקבל טומאה; ברם טומאת מדרס אינו מקבל, מאחר שהוא פחות משלושה על שלושה; **דִּבְרֵי רַבִּי אֱלִיעֶזֶר** – כמו שנבאר טעמו להלן. **רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: בֵּין מִן הַמּוּכָן בֵּין שֶׁאֵינוֹ מִן הַמּוּכָן, טָהוֹר** – אינו מקבל שום טומאה, כמו שנבאר להלן. **רַבִּי עֲקִיבָא אוֹמֵר: מִן הַמּוּכָן, טָמֵא** – מקבל טומאה, **שֶׁאֵינוֹ מִן הַמּוּכָן, טָהוֹר** – אינו מקבל טומאה. בגמרא (**שבת כט, א-ב**) מבארים, שאם הניח את המטלית (שבה עוסקת משנתנו) בקופסה, הכל מודים שמקבלת טומאה, שהואיל והצניעה הרי גילה דעתו שמחשיבה עוד כבגד; ואף על פי שהתקינה לפקק בה את המרחץ או לנער בה את הקדירה, היינו לתשמישים בזויים, מכל מקום הואיל והניחה בקופסה הרי זו הוכחה, שודאי דעתו להשתמש בה כבגד, כגון להטליא בה את בגדו כשיצטרך, הלכך אין ההתקנה לתשמישים אלו מבטלה מתורת בגד, ולדברי הכל מקבלת טומאה; ואם זרק את המטלית לאשפה, הכל מודים שאינה מקבלת טומאה שהרי ביטלה מתורת בגד, ובין שהתקינה לתשמישים הנזכרים לעיל בין שלא התקינה, שוב אין עליה תורת בגד וטהורה היא; לא נחלקו במשנתנו אלא בכגון שתלאה במגוד, היינו בקולב, או שהניחה אחורי הדלת, שלדעת רבי אליעזר אף בכגון זה מקבלת טומאה, שהואיל ולא זרקה לאשפה אלא הניחה במקום מסויים בבית, דינה כמו שהניחה בקופסה. וזהו שאומר רבי אליעזר: בין מוכן – היינו שתלה את המטלית במגוד, שנראה כאילו הכינה עדיין לשם שימוש כבגד, בין שאינו מוכן – היינו כשהניח את המטלית אחורי הדלת, שלגבי הנחה בקופסה הרי זו נראית כאילו אינה "מוכנה" לשימוש כבגד, טמא – המטלית מקבלת טומאה, כמו שבארנו טעמו לעיל. ורבי יהושע סובר: בין מן המוכן בין שאינו מן המוכן, טהור – כלומר בין שתלה את המטלית במגוד, אף על פי שלגבי זריקה באשפה הרי זו נראית כ"מוכנה", ובין שהניח את המטלית אחורי הדלת, שאינה מוכנה, אינה מקבלת טומאה, שכל זמן שלא הניחה בקופסה, אין המטלית נחשבת כ"מוכנה", ודינה כאילו זרקה לאשפה, וטהורה היא. ורבי עקיבא סובר: מן המוכן, טמא – כלומר, תלה את המטלית במגוד, הרי היא "מוכנה" לשימוש כבגד, ודינה כאילו הניחה בקופסה, ומקבלת טומאה; שאינו מן המוכן, טהור – אבל אם הניחה אחורי הדלת, שבכגון זה אינה "מוכנה", דינה כאילו זרקה לאשפה, ואינה מקבלת טומאה.

בארנו לפי התוספות (שם). שבדברי כל התנאים "מוכן" היינו תלאו במגוד, ו"שאינו מוכן" היינו הניחו אחורי הדלת. אבל רש"י מפרש, שבדברי רבי אליעזר "מוכן" היינו הניחו בקופסה, ו"שאינו מוכן" היינו תלאו במגוד או הניחו אחורי הדלת; ואילו בדברי רבי יהושע, "מוכן" היינו תלאו במגוד או הניחו אחורי הדלת, ו"שאינו מוכן" היינו זרקו לאשפה. ברם, בדברי רבי עקיבא, פירושם כמו שבארנו לעיל.

ולהבהרת יתר של משנתנו נוסיף עוד (עפ"י "סדרי טהרות") כי מה ששנינו ברישא: "שהתקינו לפוק בו את המרחץ, לנער בו את הקדירה, לקנח בו את הריחיים", יש בזה שלוש שיטות.

א) שיטת רש"י. שההתקנה לפקיקה וכו' היא לרעה, מאחר שתשמישים אלו הם בזויים, שלא לפי מעלת בגד, ולא נקטה משנתנו ענין זה אלא משום רבי יהושע ורבי עקיבא, שדווקא בכגון שהתקין את המטלית לתשמישים אלו חולקים רבי יהושע ורבי עקיבא על רבי אליעזר, שלדעת רבי יהושע הואיל והתקין את המטלית לתשמישים בזויים, בטלה ממנה תורת בגד, ואפילו תלאה במגוד דינה כאילו זרקה לאשפה וטהורה; ולדעת רבי עקיבא, אמנם כשתלאה במגוד דינה כאילו הניחה בקופסה, שאף על פי שהתקינה לתשמישים אלו אינה יוצאת מתורת בגד, אבל כשהניחה אחורי הדלת דינה כאילו זרקה לאשפה. ברם, במטלית סתם שלא התקינה לשום תשמיש הכל מודים, שאפילו לא הניחה בקופסה אלא תלאה במגוד או הניחה אחורי הדלת, הרי היא מקבלת טומאה, לפי שאדם עשוי לתלות חפצו במגוד או להניחו אחורי הדלת.

ב) שיטת הרמב"ם. שההתקנה לפקיקה וכו' היא לשבח, ונקטה משנתנו ענין זה משום רבי אליעזר, שדווקא בכגון שהתקין את המטלית לשימוש מסויים, סובר רבי אליעזר שמקבלת טומאה, אף על פי שלא הניחה בקופסה אלא תלאה במגוד או הניחה אחורי הדלת, שהואיל והתקינה לתשמיש מסויים, הרי חשובה היא אצלו, וכל זמן שלא זרקה לאשפה הרי היא מקבלת טומאה. אבל במטלית סתם שלא התקינה לשום תשמיש, אף רבי אליעזר מודה, שאם לא הניחה בקופסה אלא תלאה במגוד או הניחה אחורי הדלת, הרי היא בטלה מתורת בגד ואינה מקבלת טומאה.

ג) שיטת הרי"ף. שהיא אמנם כשיטת רש"י, שההתקנה לפקיקה וכו' היא לרעה ולא לשבח, אלא שלדעת הרי"ף חולק רבי אליעזר על רבי יהושע ורבי עקיבא בין בכגון שהתקינה לפקק בה את המרחץ וכו' ובין בסתם, שלא התקינה לשום תשמיש, ולא נקטה המשנה ענין ההתקנה אלא להשמיענו רבותא לדעת רבי אליעזר, שאפילו התקינה לתשמישים גרועים, מכל מקום כל זמן שלא זרקה לאשפה אלא תלאה במגוד או הניחה אחורי הדלת, אינה בטלה מתורת בגד, ומקבלת טומאה (ואמנם באורנו במשנה הוא כשיטת הרי"ף).

באור משנה ג

הָעוֹשֶׂה אִסְפְּלָנִית – תחבושת שנותנים על המכה, **בֵּין בְּבֶגֶד בֵּין בְּעוֹר** – אף על פי שיש בכל אחד השיעור לקבל טומאה, **טְהוֹרָה** – לפי שנמאסת, ואין הבגד או העור ראויים עוד לשימוש אחר. **רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר: עַל הָעוֹר, טָהוֹר** – רוב המפרשים אינם גורסים פיסקה זו (עיין "תוספות יום טוב", שלדעתו אפשר שפיסקה זו נשתרבבה לכאן ממשנה ו דלקמן). **מְלֻגְמָא** – רטייה שעושים מקמח וסממנים

משניות מבוארות – קהתי

ושומן לרכך בה את המכה: **בְּבֶגֶד** – עשאה בבגד, **טְהוֹרָה** – לפי שהבגד נמאס ואינו ראוי עוד לשימוש הלכך אינו מקבל טומאה; **וּבְעוֹר** – ואם עשאה בעור, **טְמֵאָה** – לפי שאין המלוגמא מתדבקת על העור כמו על הבגד, ואפשר לקנח אותה, והעור שוב יהא ראוי לשימוש כבתחילה, הלכך עדיין מקבל טומאה. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: אַף בְּבֶגֶד** – אף מלוגמה העשויה בבגד, **טְמֵאָה** – הבגד עדיין מקבל טומאה, **מִפְּנֵי שֶׁהִיא נִנְעֶרֶת** – לאחר שנתייבשה המלוגמא, הרי היא ננערת ונופלת מעל הבגד, ואפשר להשתמש בו. ואין הלכה כרבן שמעון בן גמליאל.

בעל "משנה אחרונה" כותב: מפני שהיא ננערת – הלכך אפילו קודם שננערה לא בטלה. ולאחר שננערה משמע שאף תנא קמא מודה שטמאה... (עיין שם בענין טעם המחלוקת).

המשך ביאור למס' פסחים ליום חמישי עמ' ב

הרביעית יש לאסור את אכילת החמץ, גזירה משום יום המעונן, שהרי לדעת רבי יהודה ללא היכר על פי מקום החמה אדם טועה בשלש שעות פחות משהו. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב פָּפָּא,** שעה **רְבִיעִית זְמַן סְעוּדָה לְכֹל אדם הִיא,** והכל בקיאים בה, ואינם מחליפים אותה בשעה אחרת.

הגמרא מקשה סתירה מדברי רב פפא לדברי ברייתא: **תָּנוּ רַבָּנָן, שָׁעָה רִאשׁוֹנָה** של היום היא זמן **מַאֲכַל** של **לוּדִים** – אומה של אוכלי אדם, ומתוך רעבתנותם הם מקדימים לאכול בתחילת היום. שעה **שְׁנִיָּה** היא זמן **מַאֲכַל לִיסְטִין** [–גנבים] שאף הם רעבתנים, אך משום שהם ניעורים כל הלילה הם ישנים בשעה הראשונה של היום ואוכלים בשניה. שעה **שְׁלִישִׁית** היא זמן **מַאֲכַל יוֹרְשִׁין** שירשו הון רב, שמקדימים את סעודתם לשעה זו, משום שלא עמלו עליה. שעה **רְבִיעִית** היא זמן **מַאֲכַל פּוֹעֲלִין.** שעה **חֲמִישִׁית** היא זמן **מַאֲכַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.** שעה **שִׁשִּׁית** היא זמן **מַאֲכַל כָּל אָדָם.** מקשה הגמרא: **וְהָאָמַר רַב פָּפָּא** שעה **רְבִיעִית זְמַן סְעוּדָה לְכֹל הִיא,** ולא כדברי הברייתא שזמן סעודת כל אדם הוא בשעה השישית. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא אִיפּוּךְ** – הפוך את סדר הדברים בברייתא, וכך יש לשנותה, שעה **רְבִיעִית מַאֲכַל כָּל אָדָם, חֲמִישִׁית מַאֲכַל פּוֹעֲלִים, שִׁשִּׁית מַאֲכַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים.**

הגמרא מביאה את המשך דברי הברייתא, ומבארת אותם: האוכל **מְבָאן** – משעברה השעה השישית **וְאֵילָךְ,** הרי הוא **כְּזוֹרֵק אֶבֶן לַחֲמֶת** [–שק עור], לפי שאין אכילה זו מועילה לגוף כלום. **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא אָמְרָן** [–לא אמרנו] שלאחר שש שעות אין המאכל מועיל גוף, **אֶלָּא דְּלֹא טָעֵים מִידִי בְּצַפְרָא** – כשלא טעם כלום בבוקר, **אֲבָל** אם **טָעֵים מִידִי בְּצַפְרָא לֵית לָן בָּהּ** – אבל אם טעם משהו בבוקר לא אמרנו זאת, אלא באופן זה מועיל לו המאכל אפילו לאחר שש שעות.

הגמרא חוזרת לדון במחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה בעדות ובחמץ: **אָמַר רַב אַשִׁי, כְּמַחֲלוֹקֶת בְּעֵדוּת כָּךְ מַחֲלוֹקֶת בְּחָמֵץ,** וכשם שבעדות שיעור הטעות לדעת רבי יהודה גדול יותר משיעור הטעות לדעת רבי מאיר, הוא הדין בחמץ, שלדעת רבי יהודה חוששים בו לטעות של שתי שעות, ואילו לדעת רבי מאיר אין חוששים בו אלא לטעות של שעה אחת בלבד. ואף שבין לרבי מאיר ובין לרבי יהודה שיעור הטעות בעדות אינו שוה לשיעור הטעות בחמץ, אין בכך סתירה, כמבואר לעיל. מקשה הגמרא: הלא **פְּשִׁיטָא** [–פשוט] שכך הוא, **וַהֲיֵינוּ הַךְ דְּאַמְרִינַן** – והרי אלו הם דברי אביי ורבא שהובאו לעיל ביישוב הסתירה שבין שיטות רבי מאיר ורבי יהודה במשנה בסנהדרין לענין עדות, לבין שיטותיהם במשנתנו לענין חמץ. מתרצת הגמרא: **הָא קָא מַשְׁמַע לָן** – דבר זה בא להשמיענו רב אשי, **דִּשְׁנוּיֵי דְּשַׁנַּיְנַן שִׁינּוּיָא הוּא** – שהתירוצים שתירצנו לעיל ביישוב הסתירה האמורה הם תירוצים אמיתיים, **וְלֹא תֵּימָא תַּנָּאֵי הִיא** – ואין לומר שמחלוקת תנאים היא בשיטות רבי מאיר ורבי יהודה, שלדעת המשנה בסנהדרין סובר רבי מאיר שאדם טועה בשתי שעות ולדעת רבי יהודה בשלש שעות, ואילו לדעת משנתנו רבי מאיר סובר שאדם טועה בשעה אחת ורבי יהודה סובר בשתי שעות. ומשמיענו רב אשי שלא כן הוא, אלא אין סתירה בין שתי המשניות, כמבואר לעיל.

הגמרא חוזרת לדון בדין הכחשת העדים בשעות: **אָמַר רַב שִׁימִי בַּר אַשִׁי, לֹא שָׁנוּ** במשנה בסנהדרין שאם הכחישו העדים זה את זה בשעה או בשעתיים עדותם קיימת, **אֶלָּא** בְּאופן שהזכירו **שָׁעוֹת** בלבד. **אֲבָל** אם **אֶחָד** מהם **אוֹמֵר** שהיה המעשה **קוֹדֶם הָנֵץ** [–יציאת, זריחת] **הַחַמָּה, וְאֶחָד אוֹמֵר** שהיה **אַחַר הָנֵץ הַחַמָּה, עֲדוּתָן בְּטֵילָה,** שכן אין אדם טועה בין קודם הנץ לאחר הנץ, ואין זו טעות אלא שקר. מקשה הגמרא: הלא **פְּשִׁיטָא** שאין אדם טועה בדבר זה, שהרי זריחת החמה היא סימן מובהק שאי אפשר לטעות בו, ומה הוצרך רב שימי להשמיענו דבר זה. מתרצת הגמרא: **אֶלָּא** כך אמר רב שימי בר אשי, **אֶחָד אוֹמֵר קוֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה, וְאֶחָד אוֹמֵר בְּתוֹךְ** [–בתחילת] **הָנֵץ הַחַמָּה, עֲדוּתָן בְּטֵילָה.** שוב מקשה הגמרא: **הָא נַמִּי פְּשִׁיטָא** – הרי גם מה שאין אדם טועה בין קודם הנץ לתחילת הנץ הוא דבר פשוט, ומה הוצרך רב אשי להשמיענו דבר זה. מתרצת הגמרא: **מַהוּ דְּתִימָא, תַּרְוַיְיהוּ חֲדָא מִילְּתָא קָאָמְרִי** – שמא תאמר ששניהם אומרים דבר אחד, ולעולם היה המעשה קודם הנץ החמה, **וְהָא דְּקָאָמַר** – ועד זה שאמר

המשך ביאור למס' פסחים ליום שישי עמ' א

אותן **לַעֲצָמָן.** וכן **נַבָּאֵי תַּמְחוּי** [–מאכלים] **שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים לְחַלֵּק** להם את הלחמים ומיני המאכל שגבו לצורכם, הרי הם **מוֹכְרִין** אותם **לַאֲחֵרִים** קודם שיתקלקלו, **וְאוּלַם אֵין מוֹכְרִין לְעַצְמָן.** וטעם הדבר הוא, **מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר** (במדבר לב כב) **'וְהִיִּיתֶם נְקִיִּים מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל',** ואם ימכרו לעצמם יחשדו בהם שפרטו או קנו אותם בפחות משויים.

הגמרא מביאה שרב יוסף עצמו פירש בדברי רבי כשיטת רבי יהודה: **אָמַר לֵיהּ רַב אֲדָא בַּר מַתְּנָה לְרַב יוֹסֵף,** הלא **בְּפֵירוּשׁ אֲמַרְתָּ לָן** [–אמרת לנו], שאמר רבי ליוחנן חקוקאה בשעה החמישית, **צָא וּמוֹכְרָן לְנָכְרִים.** ומכאן שסובר רבי כְּרַבִּי יְהוּדָה, שהחמץ מותר באכילה רק עד סוף השעה הרביעית.

הגמרא דנה בפסק רבי במעשה האמור: **אָמַר רַב יוֹסֵף, כְּמַאן אָזְלָא הָא שְׁמַעְתָּא דְּרַבִּי** – בשיטת מי שנויה שמועתו של רבי שפסק שיש למכור את החמץ בשעה החמישית, כְּשיטת **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל** היא. **דִּתְנַן** – ששנינו במסכת בבא מציעא (לח.), **הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵירוֹ, אֲפִילּוּ הֵן אֲבוּדִין לֹא יַגַּע בָּהֶן** – אפילו שנחסרים והולכים לאיבוד לא ימכרם. **רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מוֹכְרָן בַּשּׁוּק** על פי שומת **בֵּית דִּין מִפְּנֵי הַשְּׁבָת אֲבֵידָה,** כדי להציל את ממונו של המפקיד. ואף רבי ציוה למכור את החמץ מפני השבת אבידה, כשיטת רבן שמעון בן גמליאל. **אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי** לרב יוסף, **וְלָאו אִיתְּמַר עָלָּהּ** – וכי לא נאמר בביאור משנה זו, **אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן, לֹא שָׁנוּ** חכמים שלא יגע בהם, **אֶלָּא** כשהם נחסרים

רש"י

בשלמא מועד – משום הכי שרי, דלא אסיר בשום מלאכה, אלא משום טירחא. **וכל מקום פסידא שרו רבנן** – למיטרח בחולו של מועד במקום פסידא, כדפרשינן לעיל. **כין למאן דאמר משום חורש** – דפליגי רבה ורב יוסף לעיל במשקה מים לזרעים, דחד אמר משום חורש, וחד אמר משום זורע. **חרישה בשביעית מי שרי** – הא נפקא מ"בחריש ובקציר תשבות" דאמרינן: אם אינו ענין לשבת שאינו צריך, שהרי כבר נאמר "כל מלאכה" – תנהו ענין לשביעית. **בשביעית בזמן הזה** – דרבנן. **ורבי היא** – דאמר דהוא מדרבנן, ומילתא דפסידא – שרו רבנן. **וזה דבר השמיטה שמוט** – כתיב בהשמטת כספים אמאי כתיב תרי זימני "שמטה" "שמוט". **בזמן שאי אתה משמט קרקע כו'** – מכלל דאיכא זמן דלא משמט קרקע, ואיזה זה – בזמן הזה.

אפילו תימא רבנן – דפליגי עליה דרבי, ואמרי דשביעית בזמן הזה דאורייתא. **אבות מלאכות** – אסר רחמנא בשביעית.

תולדות – כגון משקה זרעים שלא היה במשכן – לא אסר רחמנא. **זמירה בכלל זריעה** – שדרכו של זומר לצמוחי פירי כזורע: בצירה בענבים כקצירה בתבואה – וקצירה אב מלאכה היא, בפרק "כלל גדול" (שבת עג,א) בצירה בכלל קצירה, דשניהן חותכין. **זימור** – מחתך ענפים יבשין של גפן. **עידור** – שחופר תחת הגפנים, לרפויי ארעא. **כיסוח** – בעשבים, שחותך הרעים מן הטובים. ולא היינו ניכוש, דמעקר העיקרים מן הקרקע. דלזה אין עוקרין, אלא חותכין למעלה. **תלמוד־לומר שדך לא כרמך לא** – מדלא כתיב: "לא תזרע שדך לא תזמור כרמך" אלא "שדך לא תזרע כרמך לא תזמור" משמע: שדך לא, כרמך לא. **מקרסמין** – היינו, זימור, אלא שקירסום שייך באילנות. **מזרדין** – מחתך ענפים יבשים

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

דף ב ע"ב: הגמרא דנה בטעם איסור השקיה בשביעית המבואר במשנתנו: **תְּנַן** במשנתנו,

מַשְׁקִין בֵּית הַשִּׁלְחִין בַּמּוֹעֵד וּבַשְּׁבִיעִית.

מקשה הגמרא: **בִּשְׁלָמָא** - אמנם מובן לגבי **המּוֹעֵד** שאיסור המלאכה בו מדרבנן **מִשּׁוּם טִירְחָא הוּא, וְבִמְקוֹם פְּסִידָא** כגון שדה בית השלחין **שָׁרוּ רַבָּנָן** - התירוה חכמים אף במקום טרחה מועטת, כמבואר במשנתנו. **אֶלָּא בִּשְׁבִיעִית,** כיצד התירו להשקות בית השלחין, והרי **בֵּין לְמַאן דְּאָמַר** לעיל בסמוך שהשקיה אסורה בשבת **מִשּׁוּם זוֹרֵעַ, וּבֵין לְמַאן דְּאָמַר** שאסורה **מִשּׁוּם חוֹרֵשׁ, זְרִיעָה וַחֲרִישָׁה בִּשְׁבִיעִית מִי שָׁרֵי** - וכי מותרות הן, הלא נאסרו מן התורה, ואין כח ביד חכמים להתיר זאת אף במקום הפסד.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי,** משנתנו מדברת **בִּשְׁבִיעִית בִּזְמַן הַזֶּה, וּכְדַעְתֵּיהּ דְּרַבִּי הִיא,** שהשביעית אסורה בזמן הזה רק מדרבנן. **דְּתַנְיָא** בברייתא, **רַבִּי אוֹמֵר,** נאמר (דברים טו ב) 'וְזֶה דְּבַר הַשְּׁמִטָּה שָׁמוֹט כָּל בַּעַל מַשֵּׁה יָדוֹ', ויש לדרוש מכפל הפסוק 'השמיטה שמוט', **שִׁבְשָׁתֵּי שְׁמִיטוֹת הַכָּתוּב מְדַבֵּר, אַחַת שְׁמִיטַּת** עבודת **הַקַּרְקַע, וְאַחַת שְׁמִיטַּת כְּסָפִים,** שהמלוה כסף לחבירו והגיעה שנת השביעית, ישמיט את החוב וימחל לו עליו, והקיש הפסוק שמיטות אלו זו לזו, כדי ללמד שרק **בִּזְמַן שֶׁאַתָּה מְשַׁמֵּט קַרְקַע אַתָּה מְשַׁמֵּט כְּסָפִים, וּבַזְּמַן שֶׁאִי** [-שאין] **אַתָּה מְשַׁמֵּט קַרְקַע, אִי אַתָּה מְשַׁמֵּט כְּסָפִים,** ומבואר שיש זמן שאין מצות השמטת קרקע מן התורה, ואיזה זמן הוא, על כרחך זמן הזה. וכיון שהשביעית בזמן הזה אסורה רק מדרבנן, התירוה חכמים במקום הפסד כמבואר במשנתנו.

תירוץ נוסף לביאור המשנה: **רָבָא אָמַר, אֲפִילּוּ** אם **תֵּימָא** [-תאמר] שמשנתנו סוברת כדעת **רַבָּנָן** שחלקו על רבי וסברו ששמיטת קרקעות נוהגת מן התורה אף בזמן הזה, עדיין ניתן לומר כפי ששנו במשנה שהשקיה מותרת בשמיטה במקום הפסד, משום שדווקא **אָבוֹת** - המלאכות המפורשות בתורה לאיסור בשביעית, **אָסַר רַחֲמָנָא** לעשותן בשביעית,

אך שאר המלאכות שהן כ**תּוֹלְדוֹת** למלאכות המפורשות בתורה, **לֹא אָסַר רַחֲמָנָא** בשביעית, **דִּכְתִיב** (ויקרא כה ד-ה) 'וּבַשָּׁנָה הַשְּׁבִיעִת שַׁבַּת שַׁבָּתוֹן יִהְיֶה לָאָרֶץ שָׁדְךָ **לֹא תִזְרָע** וְגוֹ' וְכַרְמְךָ לֹא תִזְמֹר, אֵת סְפִיחַ קְצִירְךָ לֹא תִקְצוֹר וְאֶת עִנְּבֵי נְזִירֶךָ לֹא תִבְצֹר', ויש לברר, **מִכְּדֵי** - הרי **זְמִירָה** היא **בִּכְלָל** מלאכת **זְרִיעָה** ששתיהן מצמיחות פירות, **וּבְצִירָה בִּכְלָל קְצִירָה** ששתיהן קצירת פרי, **וּלְמַאי הִלְכְתָּא כַּתְּבִינְהוּ רַחֲמָנָא** - ומדוע נכתבו זמירה ובצירה בפירוש, ודאי **לְמִימְרָא** - ללמד **דְּאַהֲנֵי תּוֹלְדוֹת** - שרק על תולדות אלו שאיסורן מפורש בתורה **מִיחַיַּיב,** אך **אַאַחֲרָנֵיתָא** - על אחרות **לֹא מִיחַיַּיב,** ואסורות רק מדרבנן.

מקשה הגמרא: **וְכִי לֹא** נאסרו מן התורה בשביעית מלאכות שלא נתפרשו בתורה, **וְהָתַנְיָא** בברייתא, נאמר בשביעית (ויקרא כה ד) 'שָׁדְךָ **לֹא תִזְרָע** וְכַרְמְךָ **לֹא תִזְמֹר', אֵין לִי** לאסור **אֶלָּא זֵירוּעַ** - זרעית השדה **וְזִימּוּר** - חיתוך ענפי גפן יבשים, **מִנַּיִן לְנִיכּוּשׁ** - עקירת עשבים רעים מבין הטובים שלא יכחישום, **וּלְעִידּוּר** - חפירה תחת הגפנים לריכוך הקרקע, **וּלְכִיסּוּחַ** - חיתוך עשבים רעים מבין הטובים, שאסורים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** - מלמדנו הכתוב שלא אמר 'לא תזרע שדך ולא תזמור כרמך', שיש לדרוש כאילו נאמר 'שָׁדְךָ **לֹא',** 'כַּרְמְךָ **לֹא',** ולמדים ש**לֹא** תעשה **כָּל מְלָאכָה שֶׁבְּשָׁדְךָ, וְלֹא כָּל מְלָאכָה שֶׁבְּכַרְמְךָ,** ובא לרבות את המלאכות הנזכרות. **וּמִנַּיִן** נלמד שֶׁבשביעית **אֵין מְקַרְסְמִין** - אין חותכים ענפים יבשים מאילן, **וְאֵין מְזָרְדִין** -

ביאור עם "שפה ברורה – עוז והדר"

אין חותכים ענפים מאילן שענפיו מרובים להקל עליו, **וְאֵין מְפַסְּגִין בְּאֵילָן** - אין קושרים ענפי אילן רענן ורך לסומכם שלא יכבידו עליו. **תַּלְמוּד־לוֹמַר 'שָׁדֶךְ לֹא' 'כַּרְמְךָ לֹא', לֹא** תעשה **כָּל מְלָאכָה שֶׁבְּשָׂדֶךָ וְלֹא כָּל מְלָאכָה שֶׁבְּכַרְמְךָ. וּמִנַּיִן** נלמד **שֶׁבשביעית אֵין מְזַבְּלִין** - אין מניחים זבל בעיקרי אילן, **וְאֵין מְפָרְקִין** ממנו את האבנים המונחות על עיקריו, **וְאֵין מְאַבְּקִין** - אין מכסים באבק שורשי אילן שנתגלו, **וְאֵין מְעַשְּׁנִין** - אין מעלים עשן **בְּאֵילָן** להפיל תולעים מעליו. **תַּלְמוּד־לוֹמַר 'שָׁדֶךָ לֹא' 'כַּרְמְךָ לֹא', כָּל מְלָאכָה שֶׁבְּשָׂדֶךָ לֹא וְכָל מְלָאכָה שֶׁבְּכַרְמְךָ לֹא. וְכוֹל** היית ללמוד, **שֶׁלֹּא יְקַשְׁקֵשׁ** - יחפור **תַּחַת הַזֵּיתִים, וְלֹא יַעֲדֹר תַּחַת הַגְּפָנִים** לרכך את הקרקע שתחתיהם[ה], **וְלֹא יְמַלֵּא** את **הַנְּקָעִים** - גומות שסביב השדה **מַיִם** להשקותה, **וְלֹא יַעֲשֶׂה עוּגִיּוֹת לַגְּפָנִים** - חפירות סביב עצי גפן לאסוף מים לגפנים, **תַּלְמוּד לוֹמַר** (ויקרא כה ד) **'שָׁדֶךָ לֹא תִזְרָע', זְרִיעָה בִּכְלָל** שבית הארץ **הָיְתָה, וְלָמָּה יָצְתָה** ממנה ונתפרשה, **לְהַקִּישׁ** כל המלאכות **אֵלֶיהָ** ולוֹמַר **לְךָ, מַה זְּרִיעָה מְיוּחֶדֶת** שהיא **עֲבוֹדָה שֶׁבְּשָׂדֶה וְשֶׁבְּכֶרֶם,** ונאסרה בשביעית, **אַף כָּל** מלאכה **שֶׁהִיא עֲבוֹדָה שֶׁבְּשָׂדֶה וְשֶׁבְּכֶרֶם** נאסרה, וממעט המלאכות האחרונות שהן בכרם ולא בשדה, שאינן אסורות בשביעית. מבואר מדברי הברייתא, שיש מלאכות שאינן מפורשות בתורה ואסורות, וקשה לרבא שאמר שרק המפורשות נאסרו מן התורה.

מתרצת הגמרא: מלאכות אלו אסורות רק **מִדְּרַבָּנָן, וּקְרָא** שדרשוהו לאוסרן, הוא **אַסְמַכְתָּא בְּעָלְמָא** - סמך בלבד שהביאו חכמים לדבריהם מן התורה בדרשה זו.

נתבאר בברייתא שקשקוש מותר בשביעית. מקשה הגמרא: **וְקִשְׁקוּשׁ בִּשְׁבִיעִית מִי שָׁרֵי** - האם מותר, **וְהָא כְּתִיב** (שמות כג יא) **'וְהַשְּׁבִיעִית תִּשְׁמְטֶנָּה וּנְטַשְׁתָּהּ',** ודרשו בברייתא (סוכה מד:) **'תִּשְׁמְטֶנָּה' מִלְּקַשְׁקֵשׁ, 'וּנְטַשְׁתָּהּ' מִלְּסַקֵּל** - לסלק אבנים מהכרם. ומבואר שקשקוש אסור. מתרצת הגמרא: **אָמַר רַב עוּקְבָא בַּר חָמָא, תְּרֵי קִשְׁקוּשֵׁי הָווּ** - יש שני מיני קשקושים, **חַד אַבְרוּיֵי אִילָנֵי** - להשביח האילנות, **וְחַד סַתּוּמֵי פִּילֵי** - סתימת בקעי קרקע המגלים את שורשי האילן, שלא תיכנס בהם רוח ותייבשם, וקשקוש **לאַבְרוּיֵי אִילָן אָסוּר** בשביעית, שהרווחה אסורה בה, אך **לסַתּוּמֵי פִּילֵי שָׁרֵי** - מותר, שהעמדת האילן מותרת במקום הפסד.

רש"י

ולחים, לפי שיש לאילן ענפים יותר מדאי. **מפסגין** – סומכים האילן שהוא רענן יותר מדאי. **מזבלין** – מניחים זבל בעיקרי האילן. **מפרקין** – אבנים שעל עיקרי האילן. **מאבקים** – ששרשיו נראין, ומכסין אותו באבק. **מעשנין** – עושין עשן תחת האילן, כדי שינשרו התולעים שעליו. **יקשקש** – היינו עידור, אלא שעידור בגפנים וקשקוש בזיתים. **עוגיות** – חופר גומא תחת הגפן ליתן בו מים. **זריעה בכלל היתה** – "ובשנה השביעית שבת שבתון" וגו'. **אף כל עבודה שהיא בשדה ובכרם** – כגון כל הני פרטי, יצא קשקוש ועידור ומים בנקעים ועוגיות שאינן בשניהן כו'. **לא יקשקש תחת הזיתים ולא יעדר כו'** – ואם תקשי: הא אסר עידור לעיל! קא תריץ לקמן בעוגיות, הא – בחדתי, והא – בעתיקי. והוא הדין לעידור. **כל הני מדרבנן** – אבל מדאורייתא לא הוי אלא זמירה ובצירה, כדאמרינן לעיל: הני – אין, מידי אחרינא – לא. **מלסקל** – להוציא אבנים מן הכרם. **סתומי פילי** – שמסתם בקעים של אילן. **שרי** – דאית ביה משום פסידא.

המשך ביאור למס' פסחים ליום שבת קודש עמ' א

1 טומאתו הקודמת.

2 דוחה הגמרא תירוץ זה: **אִי הָכִי** – אם נטמא הבשר מהמשקים, **הַאי**
3 – לשון זו ששנינו במשנתנו, 'לא נמנעו מלשרוף את הבשר
4 שנטמא בולד הטומאה **עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה'** תמוהה,
5 שהרי לפי זה **'עִם הַבָּשָׂר** ומַשְׁקִין שנטמאו באב הטומאה' **מִיבָּעֵי לֵיהּ**
6 – היתה המשנה צריכה לומר, שהרי כל החידוש הוא בכך שמותר
7 להוסיף טומאה לבשר השלישי על ידי המשקים שעל גבי הבשר
8 הראשון. מחמת קושיא זו חוזרת בה הגמרא ומתרצת תירוץ אחר:
9 **אֶלָּא נְהִי** [–אפילו] **דְּאֵין אוֹכֶל מְטַמֵּא אוֹכֶל מִדְּאוֹרַיְיתָא, מִדְּרַבָּנָן**
10 **מִיהוּ** [–מכל מקום] אוכל **מְטַמֵּא** אוכל. ובאה המשנה להשמיענו
11 שמותר לשרוף את הבשר השלישי יחד עם הבשר הראשון,
12 ואפילו שבכך מוסיפים לו טומאה דרבנן, ועושים אותו שני
13 לטומאה מדבריהם.
14 הגמרא מבררת את דברי רבי עקיבא במשנתנו. שנינו במשנה:
15 **הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא, מִימֵּיהֶן שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ מִלְּהַדְלִיק כּוּ'** שמן
16 שנפסל בטבול יום בנר שנטמא בטמא מת. מקשה הגמרא: **מִכְּדֵי**
17 [–הרי] **שֶׁמֶן שֶׁנִּפְסַל בִּטְבוּל יוֹם מַאי הָוֵי** – מה הוא, הלא **שְׁלִישִׁי**
18 לטומאה הוא, **וְכִי מַדְלִיק לֵיהּ** [–וכאשר מדליקים את השמן] **בְּתוֹךְ**
19 **נֵר שֶׁנִּטְמָא בִּטְמֵא מֵת** שהוא ראשון לטומאה, **מַאי הָוֵי** – מה נהיה
20 השמן, הלא הוא נעשה בכך **שֵׁנִי** לטומאה. ואם כן **מַאי קָא מַשְׁמַע**
21 **לָן** – מה משמיענו רבי עקיבא, הלא דין זה **שְׁלִישִׁי** לטומאה **מוּתָּר**
22 **לַעֲשׂוֹתוֹ שֵׁנִי, הַיְינוּ הַךְ** – הוא אותו חידוש שהשמיענו רבי חנינא
23 סגן הכהנים בבשר קדשים, כמבואר לעיל, ואם כן מה הוסיף עליו
24 רבי עקיבא, ומדוע נקטה המשנה בלשונה 'הוסיף רבי עקיבא'
25 שמשמע שיש בדבריו תוספת על דברי רבי חנינא. מתרצת
26 הגמרא: **אָמַר רַב יְהוּדָה, הָכָא** – כאן בדברי רבי עקיבא, **בְּנֵר שֶׁל**
27 **מַתֶּכֶת עָסְקִינַן** – מדובר. **דְּרַחֲמָנָא אָמַר** – שכן אמרה התורה (במדבר
28 יט טז),

מִפְּנֵי שֶׁאוֹר הַנֵּר יָפֶה לִבְדִיקָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאִיָּה לַדָּבָר, יֵשׁ זֵכֶר לַדָּבָר. שֶׁנֶּאֱמַר (שמות יב יט) 'שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם', וְאוֹמֵר (בראשית מד יב) 'וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל וּבַקָּטֹן כִּלָּה, וַיִּמָּצֵא הַגְּבִיעַ בְּאַמְתַּחַת בִּנְיָמִן', וְאוֹמֵר (צפניה א יב) 'בָּעֵת הַהִיא אֲחַפֵּשׂ אֶת יְרוּשָׁלִַם בְּנֵרוֹת', וְאוֹמֵר (משלי כ כז) 'נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם חוֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן', וממקראות אלו אנו למדים שלשון מציאה שנזכרה בחמץ היא על ידי חיפוש בנרות, כמבואר בדברי הברייתא הקודמת שהובאה לעיל (ז:).

הגמרא מבררת את תחילת דברי הברייתא 'אין בודקים לאור החמה'. שואלת הגמרא: הֵאי 'אוֹר הַחַמָּה' הֵיכִי דָּמֵי – באיזה מקום מדובר, אִי נַיְמָא [–אם נאמר] שמדובר בְּחָצֵר שאין לה כתלים, וְהָאָמַר [–והרי אמר] רָבָא, חָצֵר אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה כלל, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹרְכִין מְצוּיִין שָׁם, ויש לתלות שכבר אכלו העורבים את החמץ שנמצא בה. אֶלָּא – שמא תאמר שמדובר בְּאַכְסַדְרָה – חדר שיש לו תקרה ושלשה כתלים והדופן הרביעית פתוחה, וְהָאָמַר רָבָא, אַכְסַדְרָה לְאוֹרָהּ נִבְדֶּקֶת – בודקים אותה לאור החמה שמאירה בה, ואין צריך לבודקה בלילה לאור הנר. משיבה הגמרא: לֹא צְרִיכָא [–לא נצרכה] הברייתא לומר שאין בודקים לאור החמה אלא לַאֲרוּבָּה דְּבַחֲדָר – לחדר סגור שיש בו חור שהחמה מאירה דרכו. שוב שואלת הגמרא: וּדְהֵיכָא – באיזה מקום בחדר הדברים אמורים, אִי לְבַהֲדֵי [–אם כנגד] הָאֲרוּבָּה, הֵיינוּ אַכְסַדְרָה – הלא דינה כדין אכסדרה שהיא נבדקת לאור החמה כדברי רבא שהובאו לעיל, שכן כנגד הארובה מאירה החמה כמו באכסדרה, ומדוע צריך לבדוק שם לאור הנר. משיבה הגמרא: אֶלָּא מה ששנינו בברייתא שאין בודקים לאור החמה אלא לאור הנר, הוא לְצַדְדִין – בצידי הארובה, שאין אור החמה מרובה בהם כמו באכסדרה.

הגמרא דנה בהמשך דברי הברייתא, שאין בודקים לאור האבוקה. מקשה הגמרא: וְכִי אור אֲבוּקָה לֹא יפה לבדיקה, וְהָאָמַר [–והרי אמר] רָבָא, מַאי דִּכְתִיב [–מה שנאמר] (חבקוק ג ד) 'וְנֹגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה, קַרְנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ, וְשָׁם חֲבִיון עֻזּוֹ', משמעות הדברים היא, לְמָה צַדִּיקִים דּוֹמִין בִּפְנֵי [–לעומת] הַשְּׁכִינָה, כְּגֵר בִּפְנֵי הָאֲבוּקָה. וכך הוא פירוש הכתוב, 'ונוגה כאור תהיה', שלעתיד לבוא יהיה האור של הצדיקים כאור שבעת ימי בראשית. 'קרנים מידו לו', שזהרורים מאור הקדוש ברוך הוא יקרינו את פני הצדיקים. ומכל מקום לא ידמה אורם לאור השכינה, אלא 'ושם חביון עוזו', תוקף האור הגדול יהיה אצל הקדוש ברוך הוא בלבד, יותר מאשר אצל הצדיקים. וההבדל בין אור הקדוש ברוך הוא לאור הצדיקים, יהיה כעין ההבדל שבין אור הנר שאורו מועט לבין אור אבוקה שאורה מרובה. נמצא שאור האבוקה יפה יותר מאור הנר. וְכן יש להוכיח ממה שאָמַר רָבָא, אֲבוּקָה לְהַכְדָּלָה היא מְצוָה מִן הַמּוּבְחָר יותר מאור הנר, שאור האבוקה יפה מאור הנר. ואם כן מדוע אין בודקים את החמץ לאורה.

הגמרא מבארת בכמה דרכים מדוע אין בודקים לאור אבוקה: אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק, בודקים דווקא לאור הנר ולא לאור האבוקה, משום שאת זֶה [–את הנר] יָכוֹל לְהַכְנִיסוֹ לְחוֹרִין וְלִסְדָקִין כדי לבודקם מן החמץ, וְאילו את זֶה [–את האבוקה] אֵינוֹ יָכוֹל לְהַכְנִיסוֹ לְחוֹרִין וְלִסְדָקִין מחמת גודלו. עוד מתרצת הגמרא: רַב זְבִיד אָמַר, זֶה [–הנר] אוֹרוֹ מאיר לְפָנָיו, וְזֶה [–האבוקה] אוֹרוֹ מאיר לְאַחֲרָיו, ומאחר שהאדם האוחז את הנר בידו בודק את המקום שלפניו, על כן אבוקה שאינה מאירה אלא רק את המקום שלאחוריה אינה כשירה לבדיקה. עוד מתרצת הגמרא: רַב פַּפָּא אָמַר, הָאי – אבוקה זו, האדם האוחזה בָּעֵית [–מתיירא] שמא תבעיר את הבית, ועל כן אינו שם לבו לבדוק כראוי. וְאילו הָאי – נר זה, לֹא בָּעֵית [–אין מתיירא] האדם האוחזו שמא יבעיר את הבית, ועל כן דווקא הוא כשר לבדיקה. עוד מתרצת הגמרא: רַבִּינָא אָמַר, הָאי מָשָׁךְ נְחוֹרָא – הנר אורו נמשך בקביעות במקום אחד ואינו דולק בקפיצות, וְהָאי מִיקְּטַף אִיקְּטוּפֵי – ואילו שלהבת האבוקה מפסיקה וקופצת כל הזמן, ועל כן אינה כשירה לבדיקה.

הגמרא חוזרת לביאור דברי משנתנו: כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִין כּוֹ' בו חמץ אין צריך בדיקה. שואלת הגמרא: 'כָּל מָקוֹם שאין מכניסים בו חמץ אין צריך בדיקה' לְאָתְוֵיי מַאי – מה בא לרבות, הלא אין צורך בכל בבא זו, שהרי כבר שנתה המשנה בהמשך דבריה שחובת בדיקה היא רק במקום שמכניסים בו חמץ. משיבה הגמרא: 'כל מקום שאין מכניסים בו חמץ אין צריך בדיקה' בא לְאָתְוֵיי [–לרבות] הָא דְּתָנוּ רַבָּנַן – את מה ששנינו בברייתא, חוֹרֵי כותל הַבַּיִת הָעֶלְיוֹנִים שהם גבוהים הרבה ואין יד אדם מגעת לשם, וְכן החורים הַתַּחְתּוֹנִים שהם נמוכים הרבה, ואין דרך להניח בהם חמץ משום שאינם נוחים לשימוש, וְכן גַּג הַיְצִיעַ שמחמת שיפועו אין מניחים עליו חמץ אפילו שאינו גבוה, וְכן גַּג הַמִּגְדָּל [–הארון] שמניחים בתוכו אוכלים וכלים, וְכן רֶפֶת בָּקָר וְלוּלִין של תרנגולים שכל חמץ המונח שם נאכל על ידי הבהמות או התרנגולים, וְכן מַתְבֵּן [–בית תבן] שאין דרך להכניס בו חמץ, וְכן אוֹצְרוֹת יַיִן וְאוֹצְרוֹת שֶׁמֶן שאין דרך להכניס בהם חמץ, כל מקומות אלו אֵין צְרִיכִין בְּדִיקָה, משום שאין החמץ מצוי בהם. על כן הוסיפה משנתנו תיבת 'כל', כדי לפטור גם מקומות אלו מבדיקה.

הגמרא מביאה את המשך דברי הברייתא: רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מִטָּה הַחוֹלֶקֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת – שמעמידים אותה באמצע הבית במקום מחיצה, כדי לחלק את הבית לשנים ולהשתמש בכל חלק לתשמיש אחר, וּמַפְסֶקֶת – שרגליה גבוהות ויש הפסק חלל בין תחתיתה לבין הקרקע, צְרִיכָה בְּדִיקָה תחתיה, שמא הניחו שם חמץ.

הגמרא מקשה סתירה מדברי ברייתא זו לברייתא אחרת: וּרְמִינְהוּ – ויש להקשות, הלא שנינו בברייתא אחרת, חוֹר שֶׁבכותל עבה המפסיק בֵּין בית אָדָם אחד לְבית חֲבֵירוֹ, זֶה בּוֹדֵק מצד ביתו עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, וְזֶה בּוֹדֵק מצד ביתו עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, וְהַשְּׁאָר – ואת החמץ העלול להמצא באמצע החור במקום שאין ידם מגעת, כל אחד מהם מְבַטֵּל בְּלִבּוֹ, ואין מקום זה צריך בדיקה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, מִטָּה הַחוֹלֶקֶת [–החוצצת] בְּתוֹךְ הַבַּיִת ומחלקת אותו לשני חלקים, וְעֲצִים וַאֲבָנִים סְדוּרִים תַּחְתֶּיהָ, וּמַפְסֶקֶת – ויש חלל המפסיק בין תחתיתה לבין העצים והאבנים, אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה. מסיקה הגמרא את קושייתה: קַשְׁיָא [–קשה] ממה שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא הראשונה בדין מִטָּה שהיא צריכה בדיקה תחתיה, אַמִּטָּה – על מה שאמר בברייתא השניה שאינה צריכה בדיקה תחתיה. וכן קַשְׁיָא [–קשה] ממה ששנינו בברייתא הראשונה בדין חוֹרִין שבכותל שאינם צריכים בדיקה, אַחוֹרִין – על מה ששנינו בברייתא השניה שצריך לבדוק את חורי הכותל עד מקום שידו מגעת.

מתרצת הגמרא: מדין חוֹרִין שבברייתא הראשונה אַחוֹרִין [–על דין חורים] שבברייתא השניה לֹא קַשְׁיָא, שכן הָא – הברייתא הראשונה שפוטרתם מבדיקה, מדברת בְּעֵילָּאֵי וּבְתַתָּאֵי – בחורים גבוהים הרבה ונמוכים הרבה שאינם נוחים להשתמשות, וְהָא – והברייתא השניה המצריכה לבודקם, מדברת בְּמִיצְעֵי – בחורים שבאמצע גובה הכותל, שרגילים להשתמש בהם ולהניח בהם חמץ. וכן מדין מִטָּה שבברייתא הראשונה אַמִּטָּה [–על דין מיטה] שבברייתא השניה לֹא קַשְׁיָא, שכן הָא [–מה] שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא הראשונה שצריך לבדוק תחתיה, מדובר במטה דְּמִידְּלֵיָא [–שמוגבהת] הרבה מהקרקע ונוח להשתמש תחתיה, ועל כן יש לחשוש שמא הניחו שם חמץ. ואילו הָא [–מה] שאמר רבן שמעון בן גמליאל בברייתא השניה שאין צריך לבדוק תחתיה, מדובר במיטה דְּמִיתַּתָּאי [–נמוכה], ואף שיש קצת חלל תחתיה מכל מקום אין נוח להשתמש בו ולהניח שם חמץ, ועל כן אין צריך לבודקו.

הגמרא דנה בהמשך דברי הברייתא שהובאה לעיל, 'אוצרות יין ואוצרות שמן אין צריכים בדיקה'. מקשה הגמרא: וְכִי בְּאוֹצְרוֹת יַיִן אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה, וְהָתַנְיָא – והרי שנינו בברייתא אחרת, אוֹצְרוֹת יַיִן צָרִיךְ בְּדִיקָה, וְאוֹצְרוֹת שֶׁמֶן אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה. מתרצת הגמרא, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – במה מדובר כאן בברייתא השניה, בְּאוצרות יין

המשך בעמוד ריח

רש"י

מפני שאור הנר יפה לבדיקה — לקמיה מפרש מאי מעליותא מאבוקה. **לאורה נבדקת** — לאור שלה נבדקת, ואין צריך להביא לה אור הנר בלילה, אלא בודקה ביום. **ודהיכא** — באיזה מקום בחדר לא סגיא לה לאור הארובה? **אי נימא להדי ארובה** — נגד החור ממש, אמאי לא? היינו אכסדרה. **לצדדין** — של חור. **ונוגה** — של עתיד לצדיקים, כאור של שבעת ימי בראשית יהיה. **קרנים** — מלשון "כי קרן עור פניו" (שמות לד), וזהרורין מיד הקדוש ברוך הוא לו לצדיק, מזיו של הקדוש ברוך הוא ילבו זהרורין להקרין פני הצדיקים. ולא יהיה אורם שוה לאורו, אלא כנר בפני האבוקה. **אורו לאחריו** — ואדם האוחזו לפניו הוא בודק, הלכך אין יפה לבדיקה. **בעית** — מתיירא שלא יבעיר את הבית, ואין לבו על הבדיקה יפה. **האי משיך נהוריה** — אור הנר נמשך ומאריך במקומו, ואינו דולק בקפיצות אלא נח במקום אחד. **מיקטף איקטופי** — נפסק וקופץ תמיד, לשון "הקוטפים מלוח" (איוב ל). **כל לאיתויי מאי** — דלא תנא מקום שמכניסין בו כו'. **חורי** — שבכותל. **העליונים והתחתונים.** הגבוהים יותר מדאי והנמוכים יותר מדאי, ואין נוחין להשתמש — אין צריך לבדוק. **וגג היציע** — אף על פי שהוא נמוך, הואיל ומשופע — אין צריך לבדוק. אבל שאר גגין שלהן לא היו משופעין. **יציע** — אנפרי"ץ. **גג המגדל** — משטיי"ר של עץ, שנותנים לתוכו כלים ואוכלים, תוכו צריך בדיקה ולא גגו. **ורפת בקר** — שאם היה שם חמץ — הבהמות אבלוהו. **ולולין** — מקום דירת תרנגולין. **ומתבן** — בית התבן. דמה דרכו של חמץ שם? וכן אוצרות יין ושמן. **החולקת** — מעמידין אותה במקום מחיצה לחלק תשמישי הבית, ואורחא דמילתא נקט. **ומפסקת** — יש הפסק בין שוליה לקרקע, כגון שרגליה גבוהים למטה. **עד מקום שידו מגעת** — כגון שהכותל עב הרבה. **ומפסקת** — יש אויר בין שוליה לעצים. **קשיא** חורין אחורין — דקא תנא הכא חורין צריכין בדיקה. **הא** — דקתני לעיל אין צריכין — בעילאי ותתאי, שאין נוחה תשמישתן, כדקתני בהדיא. **והא** — באמצעי, שנוחים להשתמש. **דמדליא** — שגבוהה הרבה, ויש אויר תחתיה הרבה — נוחה תשמישתה. **דמיתתאי** — אף על פי שיש קצת אויר — אין נוחה תשמישתה. **במסתפק** — אוצר שמסתפק הימנו יין לשולחנו — צריך בדיקה. פעמים שהשמש נכנס להביא יין כשהוא כלה על השולחן, ופתו בידו. **יש קבע לאכילה** — יודע הוא כמה שמן צריך לכך וכך בני אדם, ומביאו קודם סעודה, ואין צריך לעמוד מן השלחן ולהביא. אבל יין — אין קבע לשתיה, פעמים ששתיית סעודה [זו] מרובה משל אתמול, ואין השמש בקי בדבר. **עשו אוצרות שכר בכבל** — להצריך בדיקה במסתפק, כאוצרות יין בארץ ישראל. דכיון דרגילין בו — אין קבע לשתייתו. **הא ברבי** — אין צריך בדיקה, שיש להם קבע ואומד, ואין צריך לעמוד ולהביא באמצע הסעודה. **זוטרי** — אין להם קבע ואומד, וצריך לעמוד ולהביא. **בי קירי** — שעוה, צריך בדיקה, לפי שעומד מתוך הסעודה להביא מלח ונרות. **דנפל** — אם נפל הבנין אין מחייבין אותו לבדוק את גל אבנים אלא למראית העין, אבל לא להכניס ידו ביניהן. ומתחלה כשהיה הכותל קיים — נשתמש בחוריו, ועכשיו נפל ויש שם סכנת עקרבים, שדרכן לימצא באשפות ובגלין. **בשאין הכלב יכול לחפש אחריו** — הכי מפרש לה רבי שמעון בפרק שני. ותניא: כמה חפישת הכלב — שלשה טפחים. **שמא תאבד לו מחט** — קודם לכן, ואתי השתא לעיוני בתרה. וכיון דמתכוין אף למחט — לאו שליח מצוה הוא, וניזוק. **ובהאי גוונא** — דמתכוין למצוה ולצרכו, לאו שליח מצוה הוא?! בתמיה.

הרי

תוספות

מטה החולקת בתוך הבית ומפסקת — פירש רש"י: דלענין תחתיה מיירי. וקשה: דלפירושו לא הוה ליה למימר "החולקת" אלא "מפסקת" ותו לא! אלא יש לומר: חולקת בתוך הבית, ומפסקת — היינו שמונחת באמצע הבית. וחולקת — היינו שמגעת מכותל לכותל, ואינו יכול לעבור מצד אחר אלא על גבי המטה, או ישוח ויעבור תחתיה. וקאמר דאין צריך בדיקה לצד הפנימי. וכן משמע בירושלמי ובתוספתא, דקאמר, רבן שמעון בן גמליאל אומר: מטה שהיא חוצצת החולקת בתוך הבית, ועצים ואבנים מונחים תחתיה — בודק צד החיצון ואינו בודק צד הפנימי. ומתוך הירושלמי משמע דברייתא דקתני בה עצים ואבנים גרס "אין צריך בדיקה". והא דלא משני הכא שיש עצים ואבנים — משום דלא משמע ליה שבשביל כך אין צריך בדיקה [אלא] משום דאין דרך לשוח ולעבור תחת המטה. ומשני: הא דמדליא — התם צריך בדיקה, לפי שרגליה גבוהין ויכול לעבור תחתיה בלא שחייה. אי נמי במידליא אין צריך — דלא ניחא לעלות על גבה ולעבור. ויש ספרים דגרסי: אין צריך בקמייתא, ובבתרייתא צריך. ולפי גירסא זו נקט עצים ואבנים סדורים תחתיה לרבותא. ורבינו חננאל גרס בתרוייהו אין צריך, ופריך מהא דבקמייתא לא בעינן עצים סדורים, ובבתרייתא בעינן.

הכא בשהכלב יכול לחפש אחריו — ולכך אינו פטור אלא מפני הסכנה. והא דמשמע גבי מפולת דאם הכלב יכול לחפש — אינו כמבורר, וצריך לבערו, ולא מיפטר מפני סכנת עקרב, אומר רבינו יצחק: שאני התם, דודאי איכא חמץ — הטריחוהו חכמים להשכיר פועלים במרא וחצינא. אבל הכא, שאין החמץ ידוע — לא הטריחוהו.

שיזכה

מִפְּנֵי שֶׁאוֹר הַנֵּר יָפֶה לִבְדִיקָה. וְאַף עַל פִּי שֶׁאֵין רְאִיָּה לְדָבָר - זֵכֶר לְדָבָר, שֶׁנֶּאֱמַר: "שִׁבְעַת יָמִים שְׁאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֵּיכֶם", וְאוֹמַר: "וַיְחַפֵּשׂ בַּגָּדוֹל הֵחֵל", וְאוֹמַר: "בָּעֵת הַהִיא אֲחַפֵּשׂ אֶת יְרוּשָׁלִַם בַּנֵּרוֹת", וְאוֹמַר: "נֵר ה' נִשְׁמַת אָדָם חֹפֵשׂ כָּל חַדְרֵי בָטֶן". הַאי אוֹר הַחַמָּה הֵיכִי דָּמֵי? אִי נִימָא בְּחָצֵר - הָאָמַר רָבָא: חָצֵר אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה, מִפְּנֵי שֶׁהָעוֹרְבִין מְצוּיִין שָׁם. אֶלָּא בְּאַכְסַדְרָה - הָאָמַר רָבָא: אַכְסַדְרָה לְאוֹרָהּ נִבְדֶּקֶת! לָא צְרִיכָא, לַאֲרוּבָּה דְּבַחֲדֵר. וּדְהֵיכָא? אִי לְהַהֵדֵי אֲרוּבָּה - הַיְינוּ אַכְסַדְרָה, אֶלָּא לְצַדְדִין. וַאֲבוּקָה לֵא? וְהָאָמַר רָבָא: מַאי דִּכְתִיב "וְנֹגַהּ כָּאוֹר תִּהְיֶה קְרָנַיִם מִיָּדוֹ לוֹ וְשָׁם חֶבְיוֹן עֻזּוֹ" לְמַה צַּדִּיקִים דּוֹמִין בִּפְנֵי שְׁכִינָה - כְּנֵר בִּפְנֵי הָאֲבוּקָה. וְאָמַר רָבָא: אֲבוּקָה לְהַבְדָּלָה - מִצְוָה מִן הַמּוּבְחָר! אָמַר רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק: זֶה יָכוֹל לְהַכְנִיסוֹ לַחוֹרִין וְלַסְּדָקִין, וְזֶה - אֵינוֹ יָכוֹל לְהַכְנִיסוֹ לַחוֹרִין וְלַסְּדָקִין. רַב זְבִיד אָמַר: זֶה - אוֹרוֹ לְפָנָיו, וְזֶה - אוֹרוֹ לְאַחֲרָיו. רַב פַּפָּא אָמַר: הַאי - בָּעֵית, וְהַאי - לָא בָּעֵית. רָבִינָא אָמַר: הַאי - מָשַׁךְ נְהוֹרָא, וְהַאי - מִיקְטַף אִיקְטוּפֵי. "כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִין כּוֹ'". "כָּל מָקוֹם" לְאַתּוֹיֵי מַאי? לְאַתּוֹיֵי הָא דְּתָנוּ רַבָּנַן: חוֹרֵי בֵּית הָעֲלִיּוֹנִים וְהַתַּחְתּוֹנִים, וְגַג הַיָּצִיעַ, וְגַג הַמִּגְדָּל, וְרֶפֶת בָּקָר, וְלוּלִין, וּמַתְבֵּן, וְאוֹצְרוֹת יַיִן, וְאוֹצְרוֹת שֶׁמֶן - אֵין צְרִיכִין בְּדִיקָה. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מִטָּה הַחוֹלֶקֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת וּמַפְסֶקֶת - צְרִיכָה בְּדִיקָה. וּרְמִינְהוּ: חוֹר שֶׁבֵּין אָדָם לַחֲבֵירוֹ זֶה בּוֹדֵק עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, וְזֶה בּוֹדֵק עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, וְהַשְּׁאָר מְבֻטָּלוֹ בְּלִבּוֹ. רַבִּי שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מִטָּה הַחוֹלֶקֶת בְּתוֹךְ הַבַּיִת, וְעֵצִים וַאֲבָנִים סְדוּרִים תַּחְתֶּיהָ, וּמַפְסֶקֶת - אֵינָהּ צְרִיכָה בְּדִיקָה. קַשְׁיָא מִטָּה אַמִּטָּה, קַשְׁיָא חוֹרִין אַחוֹרִין! חוֹרִין אַחוֹרִין לָא קַשְׁיָא; הָא - בְּעֵילָאֵי וּבְתַתָּאֵי, וְהָא - בְּמִיצְעֵי. מִטָּה אַמִּטָּה לָא קַשְׁיָא; הָא - דְּמִידְלֵיָא, הָא - דְּמִיתַּתָּאי. וְאוֹצְרוֹת יַיִן אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה?! וְהָתַנְיָא: אוֹצְרוֹת יַיִן - צָרִיךְ בְּדִיקָה, אוֹצְרוֹת שֶׁמֶן - אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה! הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - בְּמִסְתַּפֵּק. אִי הָכִי שֶׁמֶן נַמִּי! שֶׁמֶן - יֵשׁ קֶבַע לַאֲכִילָה, יַיִן - אֵין קֶבַע לִשְׁתִיָּה. תָּנֵי רַבִּי חִיָּיא: עָשׂוּ אוֹצְרוֹת שֵׁכָר בְּבָבֶל כְּאוֹצְרוֹת יַיִן בְּאֶרֶץ יִשְׂרָאֵל בְּמִסְתַּפֵּק. אָמַר רַב חִסְדָּא: בֵּי דָּגִים אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה. וְהָתַנְיָא: צְרִיכִין בְּדִיקָה! לָא קַשְׁיָא; הָא - בְּרַבְרְבֵי, הָא - בְּזוּטְרֵי. אָמַר רַבָּה בַּר רַב הוּנָא: בֵּי מִילְחֵי וּבֵי קִירֵי צָרִיךְ בְּדִיקָה. אָמַר רַב פַּפָּא: בֵּי צִיבֵי וּבֵי תַּמְרֵי צָרִיךְ בְּדִיקָה. תָּנָא: אֵין מְחַיְּבִין אוֹתוֹ לְהַכְנִיס יָדוֹ לַחוֹרִין וְלַסְּדָקִין לְבִדּוֹק - מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. מַאי סַכָּנָה? אִי נִימָא מִפְּנֵי סַכָּנַת עַקְרָב - כִּי מִשְׁתַּמֵּשׁ הֵיכִי אִישְׁתַּמֵּשׁ? לָא צְרִיכָא - דְּנָפַל. אִי נָפַל - לָמָּה לִי בְּדִיקָה? וְהָתְנַן: חָמֵץ שֶׁנָּפְלָה עָלָיו מַפּוֹלֶת - הֲרֵי הוּא כִּמְבוֹעָר! הָתָם - שֶׁאֵין הַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו, הָכָא - כְּשֶׁהַכֶּלֶב יָכוֹל לְחַפֵּשׂ אַחֲרָיו. וְהָא אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין! אָמַר רַב אַשִׁי: שֶׁמָּא תֹּאבַד לוֹ מַחַט, וְאָתֵי לְעַיּוֹנֵי בְּתַרְהּ. וּכְהַאי גַּוְונָא לָאו מִצְוָה הוּא?! וְהָתַנְיָא: הָאוֹמֵר "סֶלַע זוֹ לִצְדָקָה בִּשְׁבִיל שֶׁיִּחְיֶה בְּנִי" אוֹ "שֶׁאֶהְיֶה בֶּן הָעוֹלָם הַבָּא"

הרי

הֲרֵי זֶה צַדִּיק גָּמוּר! דִּילְמָא בָּתַר דְּבָדַק אָתֵי לְעַיּוּנֵי בַּתְרָהּ. רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר: מִשּׁוּם סַכָּנַת הַגּוֹיִם, וּפְלִימוֹ הִיא. דְּתַנְיָא: חוֹר שֶׁבֵּין יְהוּדִי לַאֲרַמַּאי - בּוֹדֵק עַד מְקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת, וְהַשְּׁאָר מְבַטְּלוֹ בְּלִבּוֹ. פְּלִימוֹ אָמַר: כָּל עַצְמוֹ אֵינוֹ בּוֹדֵק מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה. מַאי סַכָּנָה? אִי נֵימָא סַכָּנַת כְּשָׁפִים - כִּי אִישְׁתַּמֵּישׁ הֵיכִי אִישְׁתַּמֵּישׁ? הָתָם כִּי אִישְׁתַּמֵּישׁ - יְמָמָא וּנְהוֹרָא, וְלָא מַסִּיק אַדַּעְתֵּיהּ. הָכָא - לֵילְיָא, וּשְׁרָגָא הוּא, וּמַסִּיק אַדַּעְתֵּיהּ. וְהָאָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין! הֵיכָא דִּשְׁכִיחַ הֶיזֵּיקָא שָׁאנֵי, שֶׁנֶּאֱמַר: "וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל אֵיךְ אֵלֵךְ וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי וַיֹּאמֶר ה' עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדֶךָ וגו'". בָּעוּ מִינֵּיהּ מֵרַב: הָנֵי בְּנֵי בֵּי רַב דְּדָיְירִי בְּבָאגָא, מַהוּ לְמֵיתֵי קַדְמָא וַחֲשׁוֹכָא לְבֵי רַב? אֲמַר לְהוּ: נֵיתוּ, עָלַי וְעַל צַוָּארִי. נֵיזִיל מַאי? אֲמַר לְהוּ: לָא יָדַעְנָא. אִיתְּמַר, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר: שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין לֹא בַּהֲלִיכָתָן וְלֹא בַּחֲזִירָתָן. כְּמַאן - כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא, אִיסִי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר: כְּלַפֵּי שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה "וְלֹא יַחְמֹד אִישׁ אֶת אַרְצְךָ" - מְלַמֵּד שֶׁתְּהֵא פָּרָתְךָ רוֹעָה בָּאֲפָר וְאֵין חַיָּה מַזִּיקָתָהּ, תַּרְנְגוֹלְתְּךָ מְנַקֶּרֶת בָּאַשְׁפָּה וְאֵין חוּלְדָּה מַזִּיקָתָהּ. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמָה אֵלּוּ שֶׁדַּרְכָּן לְזוֹק - אֵינָן נִיזּוֹקִין, בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לְזוֹק - עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה. אֵין לִי אֶלָּא בַּהֲלִיכָה, בַּחֲזָרָה מִנַּיִן? תַּלְמוּד לוֹמַר: "וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ" מְלַמֵּד שֶׁתֵּלֵךְ וְתִמְצָא אָהָלְךָ בְּשָׁלוֹם. וְכִי מֵאַחַר דַּאֲפִילּוּ בַּחֲזִירָה, בַּהֲלִיכָה לָמָּה לִי? לְכִדְרַבִּי אַמִּי, דְּאָמַר רַבִּי אַמִּי: כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְקַע - עוֹלֶה לָרֶגֶל, וְשֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע - אֵין עוֹלֶה לָרֶגֶל. אָמַר רַבִּי אָבִין בַּר רַב אַדָּא אָמַר רַבִּי יִצְחָק: מִפְּנֵי מָה אֵין פֵּרוֹת גִּינּוֹסָר בִּירוּשָׁלַיִם - כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹלֵי רְגָלִים אוֹמְרִים: אִלְמָלֵא לֹא עָלִינוּ אֶלָּא לֶאֱכוֹל פֵּרוֹת גִּינּוֹסָר בִּירוּשָׁלַיִם - דַּיֵּינוּ, נִמְצֵאת עֲלִיָּיה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. כַּיּוֹצֵא בּוֹ אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי בְּרַבִּי יַנַּאי: מִפְּנֵי מָה אֵין חַמֵּי טְבֶרְיָא בִּירוּשָׁלַיִם - כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹלֵי רְגָלִים אוֹמְרִים: אִלְמָלֵא לֹא עָלִינוּ אֶלָּא לִרְחוֹץ בְּחַמֵּי טְבֶרְיָא - דַּיֵּינוּ, וְנִמְצֵאת עֲלִיָּיה שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. "וּבַמֶּה אָמְרוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת וכו'". מַרְתֵּף מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ?! הָכִי קָאָמַר: כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ - אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה, וְאוֹצְרוֹת יַיִן וְאוֹצְרוֹת שֶׁמֶן נַמִי אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה. וּבַמֶּה אָמְרוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת בַּמַּרְתֵּף - מָקוֹם שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ, וּבְמִסְתַּפֵּק. "בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים שְׁתֵּי שׁוּרוֹת וכו'". אָמַר רַב יְהוּדָה: שְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁאָמְרוּ - מִן הָאָרֶץ וְעַד שְׁמֵי קוֹרָה. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר: שׁוּרָה אַחַת כְּמִין גַּאם. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים: שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַמַּרְתֵּף. וּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת שֶׁאָמְרוּ - מִן הָאָרֶץ וְעַד שְׁמֵי קוֹרָה. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן: שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַמַּרְתֵּף, חִיצוֹנָה רוֹאָה אֶת הַפֶּתַח, וְעֶלְיוֹנָה רוֹאָה אֶת הַקּוֹרָה. שֶׁלִּפְנִים הֵימֶנָּה וְשֶׁלְּמַטָּה הֵימֶנָּה - אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה. "בֵּית הִלֵּל אוֹמְרִים: שְׁתֵּי שׁוּרוֹת הַחִיצוֹנוֹת שֶׁהֵן הָעֶלְיוֹנוֹת". אָמַר רַב: עֶלְיוֹנָה וְשֶׁלְּמַטָּה הֵימֶנָּה. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עֶלְיוֹנָה וְשֶׁלִּפְנִים הֵימֶנָּה. מַאי טַעְמָא דְּרַב - דָּיֵיק "חִיצוֹנוֹת". וְהָא "עֶלְיוֹנוֹת" קָתָנֵי! לְמַעוֹטֵי תַּתָּאֵי דְּתַתְּיָיתָא. וּשְׁמוּאֵל אָמַר: עֶלְיוֹנָה וְשֶׁלִּפְנִים הֵימֶנָּה, מַאי טַעְמָא - דָּיֵיק "עֶלְיוֹנוֹת". וְהָא "חִיצוֹנָה" קָתָנֵי! לְמַעוֹטֵי גַּוָּויָאתָא דְּגַוָּויָאתָא. רַבִּי חִיָּיא תָּנֵי כְּוָותֵיהּ דְּרַב, וְכוּלְּהוּ תַּנָּאֵי תָּנוּ כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל. וְהִלְכְתָא כְּוָותֵיהּ דִּשְׁמוּאֵל.

משנה

רש"י

הרי זה צדיק גמור — בדבר זה, ולא אמרינן שלא לשמה עושה, אלא קיים מצות בוראו שצוהו לעשות צדקה, ומתכוין אף להנאת עצמו שיזכה בה לעולם הבא או שיחיו בניו. **בתר דבדק** — וגמר את כל המצוה אתי לעיוני בתרה. **כל עצמו אינו בודק** — כל עצמו של חור אינו בודק, שלא יאמר הגוי: כשפים עשה לי. **ולאו אדעתיה** — דגוי, לשום אל לבו עלילה זו. **איך אלך** — למשוח את דוד. ואף על פי ששלוחו של מקום היה — הרי היה ירא. **בני בי רב** — תלמידים הצריכים לרבם עדיין קרו בני רב. **דדיירו בבאגי** — בכפרים שבבקעה. ובלעז קנפי"א. **מהו למיתי קדומא וחשוכא** — השכם והערב קודם עלות השחר ומשתחשך, כלום יש להם לירא מן המזיקים? **ועל צוארי** — יהא עונש הזיקן, דודאי לא יזוקו, שהמצוה מגינה עליהם. **ניזיל** — לאושפיזא משתחשך, מאי? כלום יכולין לסמוך על המצוה אף בחזרה, או לא? **כלפי שאמרה תורה** — מתוך שאמרה תורה כך — אנו למדין שהבטיחו הכתוב שלא יוזק ממונו, וכל שכן גופו, דאין דרכו לזוק, דאדם אית ליה מזלא ואינו מהיר להיות ניזק בגופו. **כדרבי אמי** — קרא קמא לכדרבי אמי אתא. **פירות גינוסר** — מתוקין מאד, כדאמרינן בברכות (מד,א) והיינו כינרת, שם מדינה בארץ ישראל. **מרתף מאן דכר שמיה** — לפוטרו מן הבדיקה, דקא מתמה תנא קמא ואמר "ובמה אמרו". **הכי קאמר** — דקתני רישא "כל מקום שאין מכניסין" כו', ואמרינן לעיל כל מקום לאיתויי מאי — לאיתויי אוצרות יין ושמן. ומשום הכי אמרינן ובמה אמרו לקמן צריך בדיקה. ומפרש: במקום שמכניסין בו חמץ, והיכי דמי — כגון במסתפק. **שתי שורות שאמרו** — בית שמאי (אומרים) מן הארץ ועד שמי קורה. דרך האוצרי יין לסדר חביותיהן שורות שורות עד שממלאין כל קרקע המרתף, וחוזרין ומניחין חבית על חבית כשורות תחתונות עד הקורה. ואמרי בית שמאי, שאותן שתי שורות חיצונות, אותה שרואה את הפתח על פני רוחב כל המרתף, והשורה שלאחריה — צריך לבדוק מן הארץ עד התקרה. **שמי קורה** — כמו "שמי השמים" (תהלים קמח). **ורבי יוחנן אמר** — שתי שורות שאמרו בית שמאי — היא שורה חיצונה מן הארץ ועד תקרה, וחוזר ובודק כל החביות העליונות על פני כל ארכו ורחבו של מרתף, שאף היא נקראת שורה אם באת למנות מלמעלה למטה. **גאם** — היא גימ"ל יוונית, ועשויה כמין כף שלנו פתוחה. שורה אחת כמין גאם היינו שורה בזקיפה, ושורה עליונה בשכיבה כאדם הבודק כותל הבית מבחוץ והגג. **הרואה את הקורה** — דהיינו כל גג השורות. **שלפנים הימנה** — של חיצונה. **ושלמטה הימנה** — של עליונה, אינה צריכה בדיקה. **בית הלל אומרים כו'** — מתניתין קא נסיב. **עליונה ושלמטה הימנה** — האי עליונה — לא כל גג השורות באורך המרתף קאמר, כדאמר רבי יוחנן אליבא דבית שמאי, אלא שורת חבית אחת על פני רוחב כל המרתף, ולא מן הארץ ועד הקורה — אלא אותה שורה הרואה את הפתח ואת הקורה. **ושלמטה הימנה** — ועוד שורת חבית אחת למטה מן העליונה היא משורה הזקופה כנגד הפתח. והאי פתח לאו כנגדו ממש קאמר, אלא הכותל שהפתח בו קרי הכי. **עליונה ושלפנים הימנה** — בגג החבית בודק שתי שורות על פני כל המרתף. **מאי טעמא דרב** — דלא בעי למימר עליונה ושלפנים הימנה כמשמעותיה דמתניתין, דהא מתניתין עליונות קתני. **דייק חיצונות** — ואותה שלפנים לאו חיצונה היא. וקא סבר רב דתנא דמתניתין בחיצונות דק בלישניה, אבל בעליונות — לא דק בלישניה. **תתאי דתתייתא** — כגון שלישית ושתחתיה. **ושמואל דייק עליונות** — והא של מטה — לאו עליונה היא.

משנה

תוספות

שיזכה לעולם הבא הרי זה צדיק גמור — והדתנן (אבות פרק ראשון משנה ג): אל תהיו כעבדים המשמשין את הרב על מנת לקבל פרס — היינו בכהאי גוונא שאם לא תבוא לו אותה הטובה שהוא מצפה — תוהא ומתחרט על הצדקה שעשה. אבל מי שאינו תוהא ומתחרט — הרי זה צדיק גמור. וכן משמע בריש מסכת ראש השנה (ד,א), ובפרק קמא דבבא בתרא (י,ב).

מלמד שתהא פרתך רועה באפר — ומ"את" קדריש: "את ארצך" הטפל לארצך.

לכדרבי אמי — ואם תאמר: והשתא "את" למה לי למידרש בהליכה? ואומר רבינו יצחק: דלא נכתב אלא משום דבר שנתחדש בה, משום חדוש דארצך — כתב נמי 'את' למדרש, אף על גב דלא איצטריך.

רב דייק חיצונות — נראה לרבינו יצחק: דרב סבר דאיכא למידק טפי מחיצונות, משום דתנן ברישא, ושמואל סבר דמעליונות איכא למידק, כיון דעליונות אחיצונות קאי, ומפרש מה הן חיצונות.

אין

חֲרֵי זֶה צָרִיךְ גְּמוּר במצוה זו. ואם כן מה בכך שהוא מתכוין בבדיקת החמץ גם למצוא את המחט, הלא מכל מקום מצוה היא, ויש לה להגן עליו מפני סכנת העקרב. מתרצת הגמרא, לא חייבוהו לבדוק במקום סכנה זו, משום שחששו דִּילְמָא בָּתַר דְּבָדַק אָתֵי לְעַיּוּנֵי בַּתְרָה – שמא לאחר שיגמור לבדוק את החמץ ימשיך לחפש אחר המחט, ומאחר שכבר גמר את מצוותו, שוב אין המצוה מגינה עליו מפני הסכנה.

הגמרא מביאה ביאור נוסף בסכנה שבבדיקת חורים וסדקים: רַב נַחְמָן בַּר יִצְחָק אָמַר, מה ששנינו בברייתא שלא חייבוהו לבדוק בחורים ובסדקים מפני הסכנה, מדובר בחורים הנמצאים בכותל שבינו ובין הנכרי, והוא מִשּׁוּם סַכָּנַת הַנָּכְרִים, וכשיטת פְּלִימוֹ הִיא. דְּתַנְיָא – שכן שנינו בברייתא, חוֹר שבכותל שֶׁבֵּין בית יְהוּדִי לְבית אֲרַמַּאי [–ארמי, נכרי], בּוֹדֵק היהודי את החור מצד ביתו, עַד מָקוֹם שֶׁיָּדוֹ מַגַּעַת ולא יותר, וְאת הַשְּׁאָר – ואת החמץ העלול להימצא במקום שאין ידו מגעת מְבַטְּלוֹ בְּלִבּוֹ, ואין צריך לבדוק אחריו. פְּלִימוֹ אָמַר, כָּל עַצְמוֹ [–את החור כולו] אֵינוֹ בּוֹדֵק כלל, מִפְּנֵי הַסַּכָּנָה, ובסמוך יבוארו דבריו.

שואלת הגמרא: מַאי [–מה] סַכָּנָה יש בבדיקת החור שבינו ובין הנכרי. אִי נַיְמָא [–אם נאמר] שיש בה סַכָּנַת כְּשָׁפִים, שהנכרי יעליל עליו שהוא עושה לו כשפים בכותל ויהרגנו, אם כן כִּי אִישְׁתַּמִּישׁ [–כשהשתמש] הישראל בחור שבכותל, הֵיכִי אִישְׁתַּמִּישׁ – איך השתמש בו, הלא היה לו לחשוש שיחשדנו הגוי שהוא עושה לו כשפים. משיבה הגמרא: הָתָם – שם בשעת השימוש בחור, כִּי אִישְׁתַּמִּישׁ יְמָמָא וּנְהוֹרָא וְלָא מַסִּיק אַדַּעְתֵּיהּ – כאשר השתמש בו הישראל היה זה ביום ובשעת האור, ועל כן לא העלה הנכרי בדעתו להעליל עליו שהוא עושה כן לשם כשפים, אבל הָכָא [–כאן] בשעת בדיקת החמץ, לֵילְיָא וּשְׁרָגָא הוּא – הרי בלילה היא, ונעשית לאור הנר, וְעל כן מַסִּיק אַדַּעְתֵּיהּ – מעלה הנכרי על דעתו להעליל עליו שעושה כן לשם כשפים.

מקשה הגמרא: מדוע פטרוהו מלבדוק משום סכנת הנכרי, וְהָאָמַר [–והרי אמר] רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין, ואין לחשוש לסכנה בזמן עשיית המצוה. מתרצת הגמרא: הֵיכָא דִּשְׁכִיחַ הֶיזֵּיקָא שָׁאנִי – היכן שהדבר שכיח שיארע לו נזק על ידי קיום המצוה, יש לחשוש לו אף במקום מצוה. שֶׁכֵּן נֶאֱמַר לאחר שציוה ה' את שמואל ללכת ולהמליך את דוד למלך תחת שאול (שמואל א' טז ב), וַיֹּאמֶר שְׁמוּאֵל, אֵיךְ אֵלֵךְ, וְשָׁמַע שָׁאוּל וַהֲרָגָנִי. וַיֹּאמֶר ה', עֶגְלַת בָּקָר תִּקַּח בְּיָדְךָ וְאָמַרְתָּ לִזְבֹּחַ לַה' בָּאתִי וגו', ועל ידי תחבולה זו לא יֵדַע שאול שבאת להמליך את דוד. ואף על גב שנשלח שמואל על ידי ה', מכל מקום חשש מפני שאול שיהרגנו. ומכאן שאף לשליח מצוה יש לחשוש לסכנה שכיחה.

הגמרא מביאה נידון בענין 'שלוחי מצוה אינם ניזוקין': כָּעוּ מִינַּיהּ מֵרַב – שאלו את רב, הָנֵי בְּנֵי בֵּי רַב דְּדָיְרִי בְּבָאנָא – אותם תלמידים של בית רב הגרים בכפרים שבבקעה, מַהוּ לְמֵיתֵי קֹדֶמָא וַחֲשׁוֹכָא לְבֵי רַב – האם יכולים הם לבוא בבוקר קודם עלות השחר, וכן בערב לאחר שחשיכה לישיבת רב, או שיש להם לחשוש מפני המזיקים המצויים בלילה ולצאת רק לאחר שמאיר היום. אָמַר לְהוּ [–להם] רב, נֵיתוּ – יבואו בחשיכה, וְעָלַי וְעַל צַוָּארִי יהיה עונש היזקם. כלומר, אני ערב להם שלא ינזקו, משום שמצות תלמוד תורה מגינה עליהם. הוסיפו לשואלו: נִיזּוּל מַאי – האם יכולים הם גם לחזור לאכסנייתם לאחר שיחשך היום, ולסמוך על המצוה שתגן עליהם מפני המזיקים גם בדרך חזרתם, או לא. אָמַר לְהוּ רב, לָא יָדַעְנָא – איני יודע האם גם בדרך חזרה המצוה מגינה מפני המזיקים.

הגמרא מביאה את ההכרעה בנידון זה: אִיתְּמַר – נאמר בבית המדרש, אָמַר רַבִּי אֶלְעָזָר, שְׁלוּחֵי מִצְוָה אֵינָן נִיזּוֹקִין לָא בַּהֲלִיכָתָן וְאף לָא בַּחֲזִירָתָן [–בחזרתם].

שואלת הגמרא: כְּמַאן – כשיטת מי אמורים דברי רבי אלעזר. משיבה הגמרא: דבריו הם כְּי הַאי תַּנָּא – כמו שיטת תנא זה שבברייתא שלפנינו. דְּתַנְיָא, אִיסִּי בֶּן יְהוּדָה אוֹמֵר, כְּלַפֵּי [–מתוך] מה שֶׁאָמְרָה תּוֹרָה בעולי רגלים (שמות לד כד) 'וְלֹא יַחְמוֹד אִישׁ אֶת אַרְצְךָ בַּעֲלֹתְךָ לֵרָאוֹת אֶת פְּנֵי ה' אֱלֹהֶיךָ שָׁלֹשׁ פְּעָמִים בַּשָּׁנָה', מְלַמֵּד הכתוב, שֶׁתְּהֵא פָּרָתְךָ רוֹעָה בָּאֶפֶר וְאֵין חַיָּה מַזִּיקָתָהּ, ותהיה תַּרְנְגוֹלְתְּךָ מְנַקֶּרֶת בָּאַשְׁפָּה וְאֵין חוֹלְדָה מַזִּיקָתָהּ. וַהֲלֹא דְּבָרִים קַל וָחוֹמֶר, וּמָה פרה ותרנגולת אֵלּוּ שֶׁדַּרְכָּן לִזּוֹק מובטח להם שֵׁאֵינָן נִיזּוֹקִין, בְּנֵי אָדָם שֶׁאֵין דַּרְכָּן לִזּוֹק, שכן אדם יש לו מזל, ואינו ממהר להנזק כמו ממונו עַל אַחַת כַּמָּה וְכַמָּה שאינם ניזוקים. ממשיכה הברייתא: אֵין לִי שלא ינזקו עולי הרגל אֶלָּא בִּזמן הַהֲלִיכָה לבית המקדש, אולם בִּזמן הַחֲזָרָה משם לבתיהם מְנַיִן לנו שאינם ניזוקים. תַּלְמוּד לוֹמַר בעולים לירושלים לזבוח את הפסח (דברים טז ז), 'וּפָנִיתָ בַבֹּקֶר וְהָלַכְתָּ לְאֹהָלֶיךָ', וּמְלַמֵּד הכתוב שֶׁתֵּלֵךְ וְתִמְצָא אָהֳלְךָ בְּשָׁלוֹם, בלא שום נזק.

מקשה הגמרא: וְכִי מֵאַחַר שלמדנו מ'והלכת לאהלך' דַּאֲפִילּוּ בַּחֲזִירָה [–בזמן חזרתם] אינם ניזוקים, מה שנאמר בַּהֲלִיכָה 'ולא יחמוד איש את ארצך' לָמָּה לִי, הלא אם אינם ניזוקים בחזרה כל שכן שאינם ניזוקים בהליכה. מתרצת הגמרא: כתוב זה נצרך לְכִדְרַבִּי אַמִּי. דְּאָמַר רַבִּי אַמִּי, כָּל אָדָם שֶׁיֵּשׁ לוֹ קַרְקַע עוֹלֶה לְרֶגֶל, וְשֶׁאֵין לוֹ קַרְקַע אֵין עוֹלֶה לְרֶגֶל. ודין זה נדרש ממה שנאמר 'ולא יחמוד איש את ארצך'.

הגמרא מביאה שמועה נוספת בענין עליה לרגל: אָמַר רַב אִבִּין בַּר רַב אָדָא אָמַר רַבִּי יִצְחָק, מִפְּנֵי מָה אֵין פֵּירוֹת גִּינּוֹסָר גדלים בִּירוּשָׁלַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹלֵי רְגָלִים אוֹמְרִים, 'אִלְמְלֵא לֹא עָלִינוּ לירושלים אֶלָּא בשביל לֶאֱכוֹל פֵּירוֹת גִּינּוֹסָר בִּירוּשָׁלַיִם דִּיֵּינוּ', וְנִמְצֵאת הַעֲלִיָּה לרגל שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ. כֵּיוָצֵא בּוֹ אָמַר רַבִּי דּוֹסְתַּאי בְּרִבִּי יַנַּאי, מִפְּנֵי מָה אֵין חֲמֵי מָה טִבְרְיָא נמצאים בִּירוּשָׁלַיִם, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהוּ עוֹלֵי רְגָלִים אוֹמְרִים, 'אִלְמְלֵא לֹא עָלִינוּ לירושלים אֶלָּא בשביל לִרְחוֹץ בְּחַמֵּי טִבְרְיָא דִּיֵּינוּ', וְנִמְצֵאת הַעֲלִיָּה לרגל שֶׁלֹּא לִשְׁמָהּ.

הגמרא חוזרת לבאר את דברי המשנה: שנינו במשנתנו, וּכַמָּה אָמְרוּ שְׁתֵּי שׁוּרוֹת במרתף, מקום שמכניסים בו חמץ וכו'. שואלת הגמרא: מַרְתֵּף מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ – היכן נזכר במשנה עד עתה שמרתף פטור מבדיקה, כדי שתשאל מהו המרתף שחייב בבדיקה. משיבה הגמרא: הָכִי קָאָמַר – כך אמר תנא המשנה, כָּל מָקוֹם שֶׁאֵין מַכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה, ומכך משתמע שאוֹצְרוֹת יַיִן וְאוֹצְרוֹת שֶׁמֶן נַמִּי [–גם כן] אֵין צָרִיךְ בהם בְּדִיקָה, שכן 'כל מקום' שנקטה המשנה בא לפטור גם אותם מבדיקה, כמבואר לעיל (ע"א). ועל כך שואלת המשנה, וּכַמָּה אָמְרוּ שצריך לבדוק שְׁתֵּי שׁוּרוֹת של חביות יין הסדורות בַּמַּרְתֵּף. ומשיבה המשנה, דין זה נאמר בְּמָקוֹם שֶׁמַּכְנִיסִין בּוֹ חָמֵץ, וּכגון בְּמִסְתַּפֵּק – במרתף שמסתפקים ממנו יין לצורך הסעודה, שיש לחשוש שמא נבנס לשם השמש בתוך הסעודה כשפיתו בידו, ושכח אותה שם, כמבואר לעיל (שם).

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור שיטת בית שמאי במשנתנו: שנינו במשנה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת על פני כל המרתף וכו'. אָמַר רַב יְהוּדָה, שְׁתֵּי שׁוּרוֹת אלו שֶׁאָמְרוּ בית שמאי שצריך לבודקן, אלו הן שתי השורות שעומדות מול הכותל שבו הפתח, החיצונית וזו שלאחריה, מִן הָאָרֶץ וְעַד שְׁמֵי קוֹרָה [–גובה התקרה], לכל גובה ורוחב כל המרתף [ציור א]. וְרַבִּי יוֹחָנָן אָמַר, שתי שורות שאמרו בית שמאי הן שׁוּרָה אַחַת כְּמִין גַּאם – גימ"ל יוונית שהיא כצורת אות כ"ף סופית, שורה אחת בזקיפה, והאחת בשכיבה. ואלו הן השורה החיצונית שעומדת ממול הפתח, מהארץ עד התקרה לכל גובה ורוחב המרתף, והשכבה העליונה הסמוכה לתקרה ששוכבת לכל אורך ורוחב המרתף [ציור ב].

הגמרא מביאה סיוע מברייתא לכל אחת משיטות אלו: תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה, וְתַנְיָא כְּוָתֵיהּ דְּרַבִּי יוֹחָנָן – שנינו בברייתא אחת כשיטת רב יהודה, ובברייתא אחרת כשיטת רבי יוחנן. תַּנְיָא כְּוָתֵיהּ [–שנינו כדבריו] דְּרַב יְהוּדָה, בֵּית שַׁמַּאי אוֹמְרִים, צריך לבדוק שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל פְּנֵי כָּל הַמַּרְתֵּף, וּשְׁתֵּי שׁוּרוֹת אלו שֶׁאָמְרוּ שיש לבודקן, הן מִן הָאָרֶץ וְעַד שְׁמֵי קוֹרָה. וְתַנְיָא כְּוָתֵיהּ [–ושנינו כדבריו] דְּרַבִּי יוֹחָנָן, בית שמאי אומרים, יש לבדוק שְׁתֵּי שׁוּרוֹת עַל

המשך בעמוד כב

משנה

המשנה מבארת שאין לחשוש שמא הכניסה חולדה חמץ לתוך בית בדוק: **אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא גֵּרְרָה חוּלְדָּה חמץ מִבַּיִת** שעדיין לא נבדק **לְבַיִת** אחר באותה חצר שכבר נבדק, ויתחייב שוב בבדיקתו. וכמו כן אין חוששים לגרירת חולדה **מִמָּקוֹם לְמָקוֹם** באותו בית, שמא לאחר שבדק זוית אחת והלך לבדוק זוית אחרת, גררה חולדה חמץ ממקום שאינו בדוק למקום הבדוק. **דְּאִם כֵּן** – שהרי אם נחשוש לגרירת חולדה, הלא יש לחשוש לכך גם **מִבתי חָצֵר** אחת **לְבתי חָצֵר** אחרת, שלאחר שנבדקו בתים אלו גררה אליהם חולדה חמץ מבתי חצר אחרת שעדיין לא נבדקו. וכן יש לחשוש שמא גררה חמץ **מִבתי עִיר** אחת שעדיין לא נבדקו **לְבתי עִיר** אחרת שכבר נבדקו, **וְאֵין לַדָּבָר סוֹף**, שהרי אין תקנה לחשש זה עד שיבדקו את כל הבתים בבת אחת. ומאחר שאי אפשר שיעשו כן, בהכרח שלא חששו חכמים כלל לגרירת חולדה, ואף לא ממקום למקום באותו בית.

גמרא

הגמרא מבררת מתי ניתן לסמוך על כך שהחולדה אכלה את מה שגררה, ולא הותירה ממנו. מדייקת הגמרא: ממה ששנינו במשנה שאין חוששים שמא גררה חולדה חמץ למקום הבדוק, משמע, **דְּטַעֲמָא** [–שהטעם] שאין צריך לשוב ולבדוק משום חשש גרירת חולדה, הוא רק מכיון **דְּלֵא חֲזִינָא דְּשָׁקַל** – שלא ראינו שנטלה חמץ והביאתו למקום הבדוק. **הָא חֲזִינָא דְּשָׁקַל חֲיֵישִׁינַן** – אבל אם ראינו שנטלתו והביאתו למקום הבדוק, יש לחשוש שמא עדיין החמץ נמצא כאן, **וּבָעֵי** [–וצריך] מקום זה **בְּדִיקָה** נוספת. מקשה הגמרא: **וְאַמַּאי** – מדוע צריך לחזור ולבודקו, **נֵימָא אֲכַלְתֵּיהּ** – הלא יש לתלות ולומר שהחולדה אכלתו, ולא נשאר שם חמץ.

הגמרא מוכיחה ממשנה שיש לסמוך על תליה זו: **מִי לֹא תְּנַן** – וכי לא שנינו במסכת אהלות (פי"ח מ"ז), **מְדוֹרוֹת** [–דירות] **הָעֲכוּ"ם** בארץ ישראל, **טְמֵאִים** בטומאת מת, משום שהם קוברים את נפליהם בבתיהם. **וְכַמָּה** זמן **יִשְׁהֶה** הנכרי **בַּמָּדוֹר וְיִהֵא הַמָּדוֹר צָרִיךְ בְּדִיקָה** מנפלים לכשיצא ממנו הנכרי ויבוא הישראל לגור בו, **אַרְבָּעִים יוֹם**, כשיעור זמן יצירת הולד, שבמשך זמן זה יכולה אשת הנכרי להתעבר ולהפיל נפל שמטמא בטומאת מת. וְאם גר שם נכרי כשיעור זה, הבית טמא **אַף עַל פִּי שֶׁאֵין לוֹ אִשָּׁה**, משום שהנכרים חשודים על הזנות, ושמא באה לשם אשה שאינה שלו ונתעברה ממנו, והפילה שם. מוסיפה המשנה (שם מ"ח): **וְכָל מָקוֹם שֶׁחוּלְדָּה וַחֲזִיר יְכוֹלִין לְהַלּוֹךְ בו, אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה**, שכן אף אם נקבר שם נפל יש לתלות שחפרו החולדה והחזיר בקרקע ואכלוהו. ולפי זה קשה, הלא כשם שסומכים על כך שנאכל הנפל על ידי החולדה, כמו כן בחמץ יש לתלות שאכלתו החולדה, ומדוע אם ראינו שהביאתו למקום הבדוק צריך לחזור ולבודקו.

מתרצת הגמרא: **אָמַר רַבִּי זֵירָא, לֹא קַשְׁיָא** – אין זו קושיא, שכן **הָא** – המשנה באהלות מדברת **בְּבָשָׂר** [של הנפלים], **וְהָא** – ואילו משנתנו מדברת **בְּלֶחֶם**. ומבאר רבי זירא את החילוק: **בְּבָשָׂר לֹא מְשַׁיְּרָא** [–משיירת] החולדה, אלא בודאי אוכלת את כולו, ועל כן במקום שהיא מצויה אין לחשוש לבשר נפלים. אבל **בַּלֶּחֶם מְשַׁיְּרָא** – היא משיירת ממנו, ואינה אוכלת את כולו, ועל כן אם ראינו שהכניסה לחם לתוך הבית צריך לבדוק אחריו.

הגמרא מביאה את שיטת רבא הסובר שאין כלל מקום לקושיא האמורה: **אָמַר רָבָא, הַאי מַאי** – מה קושיא היא זו, הלא אפילו אם רגילה החולדה לשייר גם בבשר אין סתירה בין המשנה באהלות למשנתנו. שכן **בְּשִׁלְמָא הָתָם** – מובן הדבר שם במשנה באהלות, שסומכים על אכילת החולדה משום **דְּאִימּוּר הֲוָה אִימּוּר לֹא הֲוָה** – שיתכן לומר שהיו נפלים בבית ויתכן לומר שלא היו בו. ומאחר שאינו אלא ספק בלבד, במקום שמצויות חולדות אנו תולים לקולא, **וְאוּמְרִים שאף אִם תִּמְצָא לוֹמַר דַּהֲוָה** [–שהיה] שם נפל, **אִימּוּר אֲכַלְתֵּיהּ** – הלא יתכן לומר שהחולדה אכלה את כולו, וספק אכילה מוציא מידי ספק נפל. **אֲבָל הָכָא** – כאן, בבית שהכניסה חולדה חמץ לתוכו, **דְּוַדַּאי** נכנס חמץ לבית, **דַּחֲזִינָא דְּשָׁקַל** – שהרי ראינו שנטלתו חולדה והביאתו לכאן, **מִי יֵימַר דַּאֲכַלְתֵּיהּ** – מנין לנו לומר בודאות שאכלה אותו. הלא אינו אלא ספק, **וְהָוֵי** [–והרי זה] **סָפֵק** אכילה **וַדַּאי** חמץ, **וְאֵין סָפֵק** היתר **מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי** איסור, ועל כן יש לחשוש שמא עדיין החמץ קיים, וצריך לבדוק אחריו.

שנינו במסכת מעשרות (פ"א), שאין הפירות נאסרים משום טבל ומתחייבים בתרומות ומעשרות מן התורה, עד שתגמר מלאכתם, כגון בתבואה שגמר מלאכתה הוא במירוח הכרי [–החלקת ערימת התבואה] בגורן. וכן אין הפירות מתחייבים עד שיראו את פני הבית, כלומר, שיכנסו לבית דרך פתח הבית. הגמרא מקשה על תירוצו של רבא מברייתא העוסקת בפירות של חבר שכבר נגמרה מלאכתם ונכנסו לבית: **וְכי אֵין סָפֵק** אכילת חולדה שהוא קרוב לודאי **מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי** איסור, **וְהָא תַּנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, **חָבֵר** הנאמן על המעשרות **שֶׁמֵּת, וְהִנִּיחַ** בתוך ביתו **מְגוּרָה** [–גורן] **מְלֵיאָה פֵּירוֹת, וַאֲפִילּוּ הֵן בְּנֵי יוֹמָן** – שניכר עליהם שהיום נתמרחו ונתחייבו במעשר, **הֲרֵי הֵן בְּחֶזְקַת מְתוּקָּנִין** – מעושרים, לפי שאנו תולים שעישרם החבר. מסיקה הגמרא את קושייתה: **וְהָא הָכָא דְּוַדַּאי טְבִילִי הָנֵי פֵּירֵי** – והלא כאן שודאי חל שם טבל על פירות אלו קודם שנתעשרו, שהרי הם ממורחים ונגמרה מלאכתם, וגם ראו את פני הבית, **וְאילו עתה הם סָפֵק מְעוּשָּׂרִין** על ידי החבר קודם שמת **וְסָפֵק לֹא מְעוּשָּׂרִין** על ידו, **וּמכל מקום קָאָתֵי** [–בא] **סָפֵק** היתר שמא עישרם החבר **וּמוֹצִיא** אותם **מִידֵי וַדַּאי** איסור של טבל, משום שרוב חברים מעשרים את פירותיהם מיד כשהגיע זמן חיובם, קודם שיניחום מתחת ידם. ואם כן גם ספק זה שמא אכלה החולדה את החמץ, יש לו להוציא מידי ודאי איסור של חמץ, משום שבדרך כלל היא אוכלת אותו, ולא כדברי רבא.

מתרצת הגמרא: **הָתָם** [–שם] בחבר שמת, **וַדַּאי** איסור **וּוַדַּאי** היתר **הוּא**, ואין זה ספק המוכרע על ידי רוב, אלא כשם שברור לנו שהפירות היו טבל מתחילה, כמו כן ברור לנו בלי פקפוק שעתה הם מעושרים. והוא משום **דְּחזקת וַדַּאי** היא על כל החברים **דְּמַעֲשְׂרֵי** [–שהם מעשרים] את הפירות מיד כשהגיע זמן חיובם, ולא רובם בלבד, **כִּדברי רַבִּי חֲנִינָא חוֹזֶאָה. דְּאָמַר רַבִּי חֲנִינָא חוֹזֶאָה, חֲזָקָה עַל חָבֵר שֶׁאֵין מוֹצִיא מִתַּחַת יָדוֹ דָּבָר שֶׁאֵינוֹ מְתוּקָּן** מאיסור, כדי שלא יכשלו בו בני אדם. על כן חזקה ודאית זו מוציאה מידי איסור ודאי של טבל. מה שאין כן בחולדה שראינוה שגררה חמץ לבית, שהחמץ הוא ודאי, ואילו אכילת החולדה אינה אלא ספק, ועל כן אמר שם רבא שאין ספק היתר מוציא מידי ודאי איסור.

הגמרא מתרצת תירוץ נוסף: **וְאִי בָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תוכל לתרץ, **סָפֵק וְסָפֵק הוּא**, שהרי אף אם אין זה ודאי גמור שעישר החבר את הפירות, מכל מקום גם חיוב הפירות במעשר אינו ודאי, וכשם שאנו מסופקים האם עישרם החבר או לא, כמו כן יש להסתפק האם חל עליהם שם טבל כלל. שכן **דִּילְמָא מֵעִיקָּרָא אִימּוּר דְּלֵא טְבִילִי** – שמא מלכתחילה לא היו הפירות טבל, **כְּאוּפֵן** שפטר בו **רַבִּי אוֹשַׁעְיָא** ממעשר. **דְּאָמַר רַבִּי אוֹשַׁעְיָא, מַעֲרִים אָדָם עַל תְּבוּאָתוֹ** – יכול אדם לנהוג בעורמה עם תבואתו, **וּמַכְנִיסָהּ** לתוך הבית **בַּמּוּץ** [–זקן השיבולת העליון] **שֶׁלָּהּ** לפני דישתה, ואחר כך דש וזורה וממרח אותה בבית, **כְּדֵי שֶׁתְּהֵא בְּהֶמְתּוֹ אוֹכֶלֶת** ממנה **וְתִהְיֶה פְּטוּרָה מִן הַמַּעֲשֵׂר**. שכן בכדי שתתחייב התבואה במעשר צריכים להתקיים בה שני תנאים, גמר מלאכה שהוא המירוח, וראיית פני הבית [מעבר דרך פתח הבית], ואין ראיית פני הבית מחייבת אלא לאחר שנגמרה מלאכתה. לפיכך אם הכניסה לבית קודם מירוחה אינה מתחייבת אפילו לאחר שימרחנה, שכן לאחר המירוח הרי היא כבר בתוך הבית, ושוב אינה עוברת בפתחו. נמצא שהתבואה שהניח אחריו החבר בביתו אינה אלא ספק טבל, שכן יתכן שהכניסה לבית לפני מירוח ונפטרה ממעשר, ועל כן הספק שמא עישרה החבר מוציא מידי ספק איסור טבל.

הגמרא מוסיפה להקשות על דברי רבא מברייתא: **וְכי אֵין סָפֵק** היתר **מוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי** איסור, **וְהָתַנְיָא** – והרי שנינו בברייתא, **אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, מַעֲשֶׂה בְּשִׁפְחָתוֹ** הכנענית **שֶׁל מַצִּיק** [–אדם אלים] **אֶחָד** מישראל שהיה **בְּמקום** ששמו **רִימוֹן, שֶׁהִטִּילָה נֵפֶל לְתוֹךְ כּוֹר,**

רש"י

משנה אין חוששין שמא גירדה חולדה כו' — אין חוששין כשבדק זוית זו ובא לבדוק זו שמא בתוך שבא לבדוק זו גירדה חולדה חמץ למקום הבדוק, וצריכנא לחזור ולבדוק. **שאם כן** — שבאת לחוש לכך — הרי גם מחצר לחצר יש לומר כך: אני בדקתי קודם לחבירי, ולאחר בדיקתי הביאה חולדה חמץ מחצר חבירי לחצרי, ואין לדבר סוף. ולאו חצר ממש קאמר, אלא כל בתי החצר קרוי חצר. **גמרא הא חזינן** — שהביאתו לכאן — חיישינן שמא עדיין הוא כאן, וצריך לבדוק. ואמאי? נימא: אכלתיה. **מי לא תנן** — במסכת אהלות: מדורות הגוים טמאין, מפני שקוברין נפליהם בבתיהם, והגוים מטמאין במיתתן אף באהל לרבנן, ולרבי שמעון בן יוחי נמי, דאמר קברי הגוים אינם מטמאין במגע ומשא — מודה הוא דלא אימעוט אלא מטומאת אהל, דלא מקרו אדם. **וכמה ישהה הגוי במדור ויהא המדור צריך בדיקה** — לבשיצא הגוי וירצה ישראל לדור בו. **מ' יום.** כדי יצירת הולד. **ואף על פי שאין עמו אשה** — לפי שחשוד הוא על הזונות. **וכל מקום שחזיר וחולדה יכולין להלוך אין צריכין בדיקה** — שאם הושלך שם — חטטוהו ואכלוהו. **הא** — דאהלות בבשרא מיירי, הלכך ודאי אכלוה, דלא משתיירא. **האי מאי** — כלומר: מאי קושיא? אי נמי אורחא דמשיירא בבישרא — ליכא לן למיחש התם מידי. דהתם חששא בעלמא הוא; אימור הוה אימור לא הוה, הלכך היכא דשכיחא חולדה — תלינן לקולא, ואמרינן: אם תמצא לומר הוה — אימור אכלתיה. וספק אכילה יכול להוציאנו מידי ספק השלכה. אבל הכא גבי חמץ, דקשיא לך היכא דחזינן דגררה נמי נימא אכלתיה, ודאי הוה. **מי יימר דאכלתיה** — הוי ספק ביעור; ודאי חמץ היה כאן, ואין ספק היתר מוציא את הבית הזה מידי ודאי איסור. **מגורה** — גורן. **בני יומן** — דנכרין הן, שהיום נתמרחו. **והא הכא** — דכיון דממורחין הן, והרי הן בבית, דכל מגורה בבית היא. **ודאי טבילי** — דהא נגמרה מלאכתן, וראו פני הבית, וחל שם טבל עליהן משעה שראה פני הבית. ספק עישרן חבר זה, ספק לא עישרן. ואתי ספק זה ומוציא פירות הללו מידי ודאי טבל — משום דרוב חברים מעשרין הם מיד, קודם שיניחם מתחת ידו. **התם ודאי וודאי הוא** — כי היכי דפשיטא לן דטבילי מעיקרא — הכי נמי פשיטא לן דעשרינהו, ואין נמגום והילוך אחר הרוב בדבר, אלא חזקה ודאי על כל החברים. **ואי בעית אימא ספק וספק הוא** — כי היכי דמספקא לן אי עשרינהו אי לא עשרינהו — הכי נמי איכא לספוקי אי חל עלייהו שם טבל מעולם אי לא, ומעיקרא אימור לא טבול. ואף על פי שהן ממורחין ובתוך הבית — אימור עבד להו כדרבי אושעיא שהכניסה לבית במוץ שלה ואחר כך דש וממרח. וחובת הטבל חלה בראיית פני הבית, בבבא מציעא ב"השובר" (פח,ב), וזה בראיית פני הבית לא נגמרה מלאכתן לחול עליו שם טבל, וכשגמר מלאכתן — כבר בתוך הבית הוא, ואין אלו פני הבית אלא כשנכנס דרך פתחים, כדתניא: חסידים הראשונים היו מכניסים פירותיהן דרך טרקסמון כדי לחייבן במעשר, עכשיו מכניסין דרך גגות דרך חצירות וקרפיפות לבית כדי לפוטרן. הלכך לא חייל עלייהו שם טבל, ומותר היורש הזה לאוכלן אכילת קבע. ולא תימא נהי דלא חייל עלייהו טיבלא לאכילת עראי, אכילת קבע מיהא ליתסרו — דהא דמיתסרא אכילת קבע קודם קביעות גורן וגמר מלאכה מדרבנן הוא, וגבי איסור דרבנן סמכינן אחזקת חבר שעישרן. **כדי שתהא בהמתו אוכלת** — ואפילו קבע, דכל זמן שאין שם גורנו של טבל עליו — אינו אוסר באכילת עראי. וכל אכילת בהמה לא גזרו עלה משום אכילת קבע, דתנן במסכת פאה (פרק ראשון משנה ו): מאכיל לבהמה ולחיה ולעופות ופטור מן המעשרות עד שימרח. אבל למאכל אדם, נהי דלא טביל מדאורייתא — מיהו אפילו קודם מירוח אסרו לאכול קבע בכולי גמרא. **מציץ** — אינש אלמא, וישראל הוה.

תוספות

אין חוששין שמא גירדה חולדה — ואם תאמר: והא מרישא שמעינן, דקתני: כל מקום שאין מכניסין בו חמץ — אין צריך בדיקה! תריץ דהוה מוקמינן בשאין חולדה וברדלס יכולין להלך שם.

כל מקום שחולדה וברדלס וחזיר מצויין שם אין צריך בדיקה — אומר רבינו יצחק: דכהנים מוזהרין ליכנס בבתי גוים אפילו אין חזיר וחולדה מצויין שם, משום דתניא בתוספתא דאין מדורות העובדי כוכבים בחוצה לארץ.

בבשר לא משיירא — אומר רבינו תם: דהיינו דוקא בשר נפלים דרכיך. דהא בפרק [שני] דבבא קמא (יט,ב ושם) חשיב חזיר שאכל בשר — אכילה על ידי הדחק. **ואם** תמצא לומר הוה אימור אכלתיה — ואם תאמר: והא מדורות הגוים רשות היחיד הן, ותנן במסכת טהרות (פרק ששי משנה ד): כל מקום שאתה יכול להרבות ספיקות וספיקי ספיקות — ברשות היחיד טמא! ויש לומר: דלא דמי הך ספיקא לשאר ספיקי דאמאי אית לן למימר שיהא בו נפל? ודמי לספק ביאה. אי נמי: אימור אכלתיה עדיף משאר ספיקות, דספק הרגיל הוא, וקרוב לודאי. ותדע, דאפילו מידי ודאי בעי למימר שיוצא זה הספק. **כדי** שתהא בהמה אוכלת — ותימה: דמכל מקום הוי ודאי טבל מדרבנן לענין אכילת קבע, אפילו הכניסה במוץ שלה. כדאמר: כדי שתהא בהמה אוכלת, משמע: אבל הוא עצמו — אסור. ובתוספתא תניא, ומייתי לה בפרק קמא דביצה (יג,א): הכניס לבית שבולין לעשות מהן עיסה — אוכל מהן עראי, ופטור. וקאתי ספק ומוציא מידי ודאי דרבנן, וחשיב להו בחזקת מתוקנים. גבי חמץ, אמאי לא אתי ספק ומוציא מידי ודאי בדיקה דרבנן, דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי! ואומר רבינו יצחק: דמתניתין איירי בשלא ביטלו, דהוי ודאי דאורייתא. ועוד אומר רבינו יצחק: דהא דקאמר הרי הן בחזקת מתוקנין — היינו בהנך דלא חזו אלא לבהמה. והא דפריך במנחות בפרק "רבי ישמעאל" (סז,ב ושם) אמאי דקאמר מירוח הגוי אינו פוטר משום בעלי ביסין, פירוש: עשירים שמוכרין תבואתן לגוי קודם מירוח, וחוזרין וקונין מהן אחרי מירוח — תרומה נמי, אפשר דעביד כרבי אושעיא וכו'. משמע דלגמרי פטור! הכי פירושו: עביד להו כרבי אושעיא, ובמידי דמאכל בהמה — מה הועילו חכמים בתקנתן?

כדי שתהא בהמה אוכלת — משמע דבטבל שראה פני הבית אפילו בהמה נמי לא אכלה. ותימה לרבינו יצחק: מאי שנא משאר הנאה דשרי? דלא מצינו טבל שהוא אסור בהנאה! ויש לומר: דדרשינן ב"במה מדליקין" (שבת כו,א ושם) גבי אין מדליקין בטבל טמא משום דכתיב "את משמרת תרומותי" — בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת טהורה ואחת טמאה. מה טהורה אין לך בה אלא משעת הרמה ואילך אף טמאה כן, והיינו הדלקה, והדר גמר טהורה מטמאה, מה טמאה דמיתסר בהדלקה קודם הרמה — אף טהורה. וכן להאכיל לבהמה, וכל הנאה של כילוי. ומהכא נמי ידעינן דאין ישראל מאכיל לבהמתו ברשיני תרומה. ורש"י לא פירש כן בשבת.

בשפחתו של מציץ ובא כהן והציץ לידע אם זכר אם נקבה — מכאן אין להוכיח דשפחה מטמאה בלידה — דשמא של גבירתה היה. מיהו, בתורת כהנים אמרינן בהדיא: "דבר אל בני ישראל" — אין לי אלא בני ישראל, מנין לרבות גיורת ושפחה משוחררת ושאין משוחררת — תלמוד לומר "אשה". והא דפריך בפרק "הערל" (יבמות עד,ב ושם): מי מצית אמרת תרומה כתיב הכא, והתניא "דבר אל בני ישראל". גיורת ושפחה משוחררת מנין — תלמוד לומר "אשה". הא דנקט התם משוחררת — לאו למעוטי שאין משוחררת, אלא קיצר הברייתא, משום דלא פריך אלא ממשוחררת כדמסיק: ואי סלקא דעתך לתרומה — משוחררת בנות מיכל תרומה נינהו? ושאין משוחררת אכלה שפיר אם היא של כהן. ואומר רבינו יצחק: דכהן שוטה היה, דאפילו אם נאמר של גבירתה היה, וכהן זה קרוב היה — לא היה לו ליטמא, דאמרינן ב"תורת כהנים" דאין כהן מטמא לנפלים, דדומיא דאביו ואמו בעינן בני קיימא. ועוד: דכאן לא היה לצורך המת.

פסחים. פרק ראשון – אור לארבעה עשר דף ט עמוד ב – מתוך מהדורת "אבן ישראל – (שטיינזלץ)"

תוספות

ספק גררוהו ההיא שעתא — ואם תאמר: האי בור היכא קאי? אי ברשות הרבים — אפילו בספיקא אחת טהור, ואי ברשות היחיד — מאי משני שהטילה כמין נפל לבור, והתנן (טהרות פרק ששי משנה ד): כל ספיקות וספיקי דספיקות שאתה יכול להרבות ברשות היחיד — טמא! ויש לומר: דגרירת חולדה וברדלס הוי ספק הרגיל, כדפירשתי לעיל. אומר רבינו יצחק: דצריך לומר דרגלי הכהן היו ברשות הרבים. דעל כרחך בחורייהו ליכא פותח טפח, דאי איכא פותח טפח — (מפני) מה מועלת גרירה? והא פותח טפח מביא את הטומאה. ואי רגליו ברשות היחיד — ניחוש שמא גררוהו נגד רגליו, וטומאה בוקעת ועולה. ועוד יש לומר: דרגלי כהן ברשות היחיד היו, וגררוהו ואכלוהו הוי ספק הרגיל.

ולא חיישינן לחולדה — הא לא פריך דניחוש לחולדה אפילו מבית לבית דאם כן אין לדבר סוף, דאי אפשר שלא יבדוק אחד קודם חבירו, ואיכא למיחש שמא הביאה חולדה מבית שאין בדוק לבדוק. אלא ממקום למקום פריך, דהיינו באותו הבית עצמו. כלומר: ולא חיישינן לחולדה באותו בית עצמו.

בשלשה עשר לא משיירא — פירוש: פעם שאינה משיירת. ולהכי, היכא דלא חזינן — לא חיישינן, כיון דאפילו גררה פעם — שאין משיירת. אבל היכא דחזינן — חיישינן, כיון דפעמים משיירת. ובארבעה עשר לעולם משיירת, ואפילו לא חזינן — חיישינן. וגבי בשר — אפילו חזינן לא חיישינן, דלעולם לא משיירת. ואתי שפיר אביי כרבי זירא.

היינו תשע חנויות — לפי מה שפירש הקונטרס: לענין בדיקה — לא נהירא לרבינו יצחק, דהיכי מייתי ראיה מתשע חנויות דהוי ספיקא דאורייתא ואזלינן לחומרא, והכא ספיקא דרבנן הוא כדאמרינן בסמוך! מיהו יש לומר דאיירי כגון שלא ביטל. ועוד קשה: דגבי תשע חנויות ליכא חזקת היתר, אבל הכא — אוקמא אחזקת בדוק, דהא בבדוק מיירי. דאי לאו הכי — פשיטא דבעי בדיקה! ונראה לרבינו יצחק: דלענין שהביא עכבר לבית ונמצא קבעי, אי שרי לאכילה אי לאו. ואם תאמר: כי אתא עכבר ושקל מהני ציבורין, אמאי חשיב ליה קבוע? מאי שנא נמצא בפי עכבר, מנמצא ביד גוי, דבפרק "גיד הנשה" (חולין צה,א ושם) פריך לרב דאמר: בשר שנתעלם מן העין אסור, מבנמצא הלך אחר הרוב. ומשני: שנמצא ביד גוי! ואומר רבינו יצחק: דהכא מיירי בשראינו שלקח מן הקבוע, שנולד הספק במקום קביעות. אבל אם לא ראינו — הוה ליה כפירש, ואזלינן בתר רובא. והא דפריך ב"תערובות" (זבחים עג,ב) גבי זבחים שנתערבו בחטאות המתות או בשור הנסקל, אמאי ימותו כולם? נכבשינהו וניידינהו, ונימא: כל דפריש מרובא פריש. אף על פי שכבר נולד הספק במקום קביעות — שאני התם, דלא הוי קבוע גמור, שהאיסור מעורב בהיתר ואינו ניכר, ומדרבנן אסרו בקבוע זה. דמדאורייתא לא חשיב קבוע אלא כשהאיסור ידוע במקומו ולהכי נמי גזרינן התם טפי שמא יקח מן הקבוע מבנמצא, כיון שאין האיסור ידוע.

היינו שתי קופות — הך סוגיא דמדמה בדיקת חמץ לשתי קופות לא אתי כר"ל דמוקי בשילהי "הערל" (יבמות פט,א) להך דשתי קופות כשרבו חולין על התרומה. אלא כרבי יוחנן, דלא בעי התם רבייה. דלדידיה אתי שפיר, דמדמי חמץ לההיא. וכולה שמעתא מיירי שהכבר כל כך גדול דליכא למימר אכלתיה.

רש"י

ובא כהן והציץ — על שפת הבור. **לידע אם זכר אם נקבה** — וכהן קרוב או מבני הבית היה, ושלחוהו שם להגיד לאמו מה טיבו, ותבחין בין טומאת וטהרת זכר לימי טומאת וטהרת נקבה. ולא נזכר אותו כהן על אזהרת "לנפש לא יטמא", והציץ בו בבור, והנפל לא ראה, וטיהרוהו ממאהיל על המת. **שחולדה וברדלס מצויין שם** — וסתם חור חולדה וברדלס פותח טפח הוא, וגירורוהו לחורן, ולא האהיל. **רוח הפילה** — שפיר מלא רוח. ואם תמצא לומר נפל היה, כלומר: לכל אלה הוצרך, שמא רוח הוא ואגיד, ואין כאן לא טומאת זכר ולא טומאת נקבה. ואם אראה שהוא וולד — צריכני לראות אם זכר אם נקבה. **ודאי גררוהו** — מוחזקין הן בכך, ולא דמי למתניתין. דקתני הא חזינא חיישינן, דנהי דודאי אכלה לא אמר — אבל גירורוהו לחור שלהן אמר. **ברדלס** — אלנמ"ס, פוטוייש"י. **ומה שמשייר** — אחר בדיקה מאכילתו — יניחנו בצנעה. **בשלשה עשר** — רישא דקתני אין חוששין — בבודק בשלשה עשר, שמצוי פת הרבה לחולדה בתוך הבתים, ואינה חוששת לשייר. וסיפא בהדיא תנן בה בארבעה עשר, וכיון דלא חזיא החולדה פת הרבה בבתים כמות שהיא רגילה — משיירא. **וכי חולדה נביאה היא** — לתת לב על כך, ולראות את הנולד, ויודעת שלא יאפו עוד היום. **ותיטול בפנינו** — והיכא דחזינן — על כרחיך חיישינן. **וימצא תשע** — דהכא ודאי איכא למיחש, דהא מוכחא מילתא שנטלה פרוסה אחת. **תשע ציבורין כו'** — פיסקי הלכות הן. **ואתא עכבר ושקל** — ונכנס לבית בפנינו, ולא ידעינן אי חמץ שקל. וכיון דחזינא — צריכין אנו לבדוק, או דילמא מצה שקל. **היינו תשע חנויות** — דקיימא לן בהו לקמיה, דכל קבוע שנטלו ממקום קבוע — אין הולכין בו אחר הרוב, אלא הרי הוא כמחצה על מחצה, וספק איסורא לחומרא. **פירש** — פרוסה מאחת מן הציבורין לאח' מן הזויות, ולא ידענא מהי מינייהו פירש, ואתא עכבר ושקליה ונכנס לבית. **היינו סיפא** — דמתניתין דתשע חנויות, דהיכא דלא לקחו במקום קבועו — הולכין בו אחר הרוב. **ולקח מאחת מהנה** — בתוך החנות — ספקו אסור, דכל קבוע כמחצה על מחצה נידון, דנפקא לן מן "וארב לו וקם עליו" (בפרק בתרא דיומא) (פד,ב) ובפרק קמא דכתובות (טו,א). **ובנמצא** — בשר הנמצא בקרקע בין החנויות — הלך אחר הרוב, דכל דפריש מרובה פריש, דכיון דפריש — אין כאן תורת קבוע. **שתי קופות** — דבר זה אנו יכולין ללמדו ממשנת שתי קופות, דתלינן לקולא. **ולפניהן שני סאין** — של פירות. **ונפלו אלו לתוך אלו** — הסאין לתוך אלו הקופות, וידוע לנו שהאחד נפל בזו ואחד בזו, ואין ידוע אי זה בזו ואי זה בזו. **הרי אלו מותרין** — פירות של קופות החולין מותרין לזר כבתחלה, אפילו אין בקופה כדי להעלות הסאה באחד ומאה. שאנו אומרים: חולין לתוך חולין נפלו. אלמא: תלינן לקולא היתר בהיתר ואיסור באיסור, ואף על גב דאיכא למימר איפכא. הכא נמי לקולא תלינן, ואמרינן: החמץ נכנס לשאינו בדוק, והמצה לבדוק.

בתרומה

וּבָא כֹּהֵן וְהֵצִיץ בּוֹ לֵידַע אִם זָכָר הוּא אִם נְקֵבָה הִיא. וּבָא מַעֲשֶׂה לִפְנֵי חֲכָמִים וְטִיהֲרוּהוּ, מִפְּנֵי שֶׁחוּלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִין שָׁם. וְהָא הָכָא, דְּוַדַּאי הֵטִילָה, וְסָפֵק גְּרָרוּהוּ וְסָפֵק לֹא גְּרָרוּהוּ הַהִיא שַׁעְתָּא, וְקָאָתֵי סָפֵק וּמוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי! לָא תֵּימָא "שֶׁהֵטִילָה נֵפֶל לַבּוֹר" אֶלָּא אֵימָא "שֶׁהִפִּילָה כְּמִין נֵפֶל לַבּוֹר" וְהָוֵי סָפֵק וְסָפֵק. וְהָא "לֵידַע אִם זָכָר הוּא אִם נְקֵבָה הִיא" קָתָנֵי! הָכִי קָאָמַר: לֵידַע אִם רוּחַ הִפִּילָה אִם נֵפֶל הִפִּילָה, וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר נֵפֶל הִפִּילָה - לֵידַע אִם זָכָר הוּא וְאִם נְקֵבָה הִיא. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: הָתָם וַדַּאי וּוַדַּאי הוּא, כֵּיוָן דְּחוּלְדָּה וּבַרְדְּלָס מְצוּיִין שָׁם - וַדַּאי גְּרָרוּהוּ בְּהַהִיא שַׁעְתָּא. נְהִי דְּשַׁיּוּרֵי מְשַׁיְּירָא - מִיגְרַר מִיהַת וַדַּאי גְּרָרוּם בְּהַהִיא שַׁעְתָּא. לִישָּׁנָא אַחֲרִינָא: נְהִי דְּוַדַּאי אֲכָלוּם - לָא אָמְרִינַן, וַדַּאי גְּרָרוּהוּ לְחוֹרַיְיהוּ - אָמְרִינַן. וּמִי אָמְרִינַן אֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא גָּרְרָה חוּלְדָּה? וְהָא קָתָנֵי סֵיפָא: מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָה, שֶׁלֹּא יְהֵא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו! אָמַר אַבַּיֵי: לָא קַשְׁיָא, הָא - בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, הָא - בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר. בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר דִּשְׁכִיחַ רִיפְתָּא בְּכוּלְּהוּ בָּתֵּי - לָא מַצְנַעָא, בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר דְּלָא שְׁכִיחָא רִיפְתָּא בְּכוּלְּהוּ בָּתֵּי - מַצְנַעָא, אָמַר רָבָא: וְכִי חוּלְדָּה נְבִיאָה הִיא? דְּיָדְעָא דְּהָאִידָּנָא אַרְבֵּיסַר וְלָא אָפֵי עַד לְאוֹרְתָא, וּמְשַׁיְּירָא וּמַטְמַרָא?! אֶלָּא אָמַר רָבָא: מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר - יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָה, שֶׁמָּא תִּטּוֹל חוּלְדָּה בְּפָנֵינוּ, וִיהֵא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו. תַּנְיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא: הָרוֹצֶה לֶאֱכוֹל חָמֵץ אַחַר בְּדִיקָה כֵּיצַד יַעֲשֶׂה? מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר - יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָה, שֶׁלֹּא תָּבוֹא חוּלְדָּה וְתִיטּוֹל בְּפָנֵינוּ, וִיהֵא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו. רַב מָרִי אָמַר: גְּזֵירָה שֶׁמָּא יַנִּיחַ עֶשֶׂר וְיִמְצָא תֵּשַׁע. תֵּשַׁע צִיבּוּרִין שֶׁל מַצָּה וְאֶחָד שֶׁל חָמֵץ, וַאֲתָא עַכְבָּר וּשְׁקַל וְלָא יָדְעִינַן אִי מַצָּה שְׁקַל אִי חָמֵץ שְׁקַל - הַיְינוּ תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת. פֵּירַשׁ וַאֲתָא עַכְבָּר וּשְׁקַל - הַיְינוּ סֵיפָא. דִּתְנַן: תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת, כּוּלָּן מוֹכְרִין בְּשַׂר שְׁחוּטָה וְאַחַת מוֹכֶרֶת בְּשַׂר נְבֵלָה, וְלָקַח מֵאַחַת מֵהֶן וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח - סְפֵיקוֹ אָסוּר. וּבַנִּמְצָא הַלֵּךְ אַחַר הָרוֹב. שְׁנֵי צִיבּוּרִין, אֶחָד שֶׁל מַצָּה וְאֶחָד שֶׁל חָמֵץ וְלִפְנֵיהֶם שְׁנֵי בָתִּים, אֶחָד בָּדוּק וְאֶחָד שֶׁאֵינוֹ בָּדוּק, וַאֲתוּ שְׁנֵי עַכְבָּרִים אֶחָד שְׁקַל מַצָּה וְאֶחָד שְׁקַל חָמֵץ, וְלָא יָדְעִינַן הֵי לְהַאי עַיֵּיל וְהֵי לְהַאי עַיֵּיל - הַיְינוּ שְׁתֵּי קוּפּוֹת. דִּתְנַן: שְׁתֵּי קוּפּוֹת, אַחַת שֶׁל חוּלִּין וְאַחַת שֶׁל תְּרוּמָה וְלִפְנֵיהֶם שְׁנֵי סְאִין, אֶחָד שֶׁל חוּלִּין וְאֶחָד שֶׁל תְּרוּמָה וְנָפְלוּ אֵלּוּ לְתוֹךְ אֵלּוּ - מוּתָּרִין, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: חוּלִּין לְתוֹךְ חוּלִּין נָפְלוּ, וּתְרוּמָה לְתוֹךְ תְּרוּמָה נָפְלָה. אֵימוּר דְּאָמְרִינַן: "שֶׁאֲנִי אוֹמֵר"

בתרומה

הלך

וְבָא כֹּהֵן לשפת הבור **וְהִצִּיץ בּוֹ**, כדי **לֵידַע אִם** נפל זה **זָכָר הוּא** ואמו טמאה בטומאת יולדת זכר, או **אִם נְקֵבָה הִיא** ואמה טמאה בטומאת יולדת נקבה, ולא ראה את הנפל בתוך הבור. **וּבָא מַעֲשֶׂה** זה **לִפְנֵי חֲכָמִים, וְטִיהֲרוּהוּ** – את הכהן, ולא חששו שמא האהיל על הנפל ונטמא בטומאת מת, **מִפְּנֵי שֶׁחוֹלְדָה וּבַרְדְּלַס** [–מין חיה] **מְצוּיִין שָׁם**, ויש לתלות שגררוהו מהבור לחוריהם שבצידי הבור, ונמצא שלא האהיל הכהן על הנפל. מסיקה הגמרא את קושייתה: **וְהָא חָכָא** – והרי כאן במעשה זה, **דְּוַדַּאי הִטִּילָה** השפחה נפל לבור, **וְסָפֵק** הוא האם **גֵּרְרוּהוּ** משם חולדה וברדלס **וְסָפֵק לֹא גֵּרְרוּהוּ הַהִיא שַׁעְתָּא** – באותה שעה שהציץ הכהן בבור, ומכל מקום **קָתֵי** [–בא] **סָפֵק** גרירה **וּמוֹצִיא מִידֵי וַדַּאי** טומאה, והכהן טהור. ואם כן אף בחמץ שגררה אותו חולדה לתוך הבית, יש לומר שספק אכילתה יוציא מידי ודאי איסור חמץ, ומדוע יש לבדוק אחריו.

מתרצת הגמרא: **לֹא תֵּימָא** [–אל תאמר] **שֶׁהִטִּילָה** השפחה **נֵפֶל** ודאי **לַבּוֹר, אֶלָּא אֵימָא** [–אמור] **שֶׁהִפִּילָה כְּמִין נֵפֶל לַבּוֹר**, וספק הוא האם היה זה נפל, או שלא היה אלא שפיר [–עור העובר] מלא רוח, שאינו מטמא כלל. **וְנִמְצָא דְּהָוֵי** [–שהיה] שם **סָפֵק** טומאת נפל **וְסָפֵק** גרירת חולדה, ודי בספק זה כדי לטהר את הכהן, שהרי ספק מוציא מידי ספק כמבואר לעיל (ע"א). אך אילו הפילה נפל ודאי, אכן היו מטמאים את הכהן, לפי שאין ספק מוציא מידי ודאי.

מקשה הגמרא על תירוץ זה: **וְהָא** [–והרי] כדי **לֵידַע אִם זָכָר הוּא אִם נְקֵבָה הִיא'** **קָתָנֵי** [–שנינו] בברייתא, ומשמע מכך שודאי היה שם נפל, ולא הוצרך הכהן אלא לבדוק האם הוא זכר או נקבה.

מתרצת הגמרא: **הָכִי קָאָמַר** – כך היא כוונת הברייתא, הוצרך הכהן לבדוק את מה שהוטל לתוך הבור כדי **לֵידַע אִם רוּחַ הַפִּילָה** ולהגיד לאמו שאינה טמאה כלל, או **אִם נֵפֶל הִפִּילָה** והרי היא טמאה בטומאת לידה, **וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר** [–ואם אראה] **שֶׁנֵּפֶל הִפִּילָה, עליו לֵידַע אִם זָכָר הוּא וְאִם נְקֵבָה הִיא**, כדי להודיע לאמו כמה ימים עליה לשבת לימי טומאה וימי טהרה.

הגמרא מתרצת את הקושיא מדברי הברייתא על רבא באופן אחר: **וְאִיבָּעֵית אֵימָא** – ואם תרצה תוכל לתרץ, אכן מדובר בברייתא בנפל ודאי, אך **הָתָם** [–שם] **וַדַּאי וַדַּאי הוּא, מִכֵּיוָן דְּחוֹלְדָה וּבַרְדְּלַס מְצוּיִין שָׁם, וַדַּאי כבר גֵּרְרוּהוּ** לחוריהם שבצידי הבור **בְּהַהִיא שַׁעְתָּא** [–באותה שעה] שהאהיל הכהן על הבור, שכן מוחזקים הם בודאות שהם גוררים. **וְנִהְי דְּשַׁיְּרֵי מְשַׁיְּרֵא, מִיגְּרַר מִיהַת וַדַּאי גֵּרְרוּם בְּהַהִיא שַׁעְתָּא** – ואף אם החולדה משיירת ואינה אוכלת את הכל, מכל מקום ודאי גוררת היא את כל הבשר לתוך החור באותה שעה, ולא נשאר ממנו כלום בבור עצמו בזמן שהאהיל עליו הכהן, ועל כן אינו נטמא בטומאת אהל. ומעתה אין להקשות משם על משנתנו, מדוע אם ראינו שגררה חולדה חמץ לתוך הבית צריך לבדוק אחריו, שכן אינה אוכלת את כולו. (**לִישְׁנָא אַחֲרִינָא, נְהִי דְּוַדַּאי אֲכָלוּם לֹא אָמְרִינַן, וַדַּאי גֵּרְרוּהוּ לְחוֹרַיְיהוּ אָמְרִינַן**).

הגמרא מקשה מדברי המשנה להלן על מה ששנינו במשנתנו, שאין חוששים לגרירת חולדה: **וּמִי אָמְרִינַן** [–וכי אנו אומרים] **שאֵין חוֹשְׁשִׁין שֶׁמָּא גֵּרְרָה חוֹלְדָה, וְהָא קָתָנֵי בְּסֵיפָא** – והרי שנינו במשנה להלן (י"ג), שלאחר שבדק אדם את חמצו, **מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר** ממנו לאכול למחר **יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָה** – במקום מוצנע ושמור, כדי **שֶׁלֹּא יְהֵא צָרִיךְ שוּב בְּדִיקָה אַחֲרָיו**. וסברה הגמרא, שאם לא יצניענו יש לחשוש שמא תגררנו חולדה למקום אחר בתוך הבית שלא בפנינו, ואם כן הדברים סותרים את המבואר במשנתנו שאין חוששים לכך.

מתרצת הגמרא: **אָמַר אַבָּיֵי, לֹא קַשְׁיָא** – לא קשה מהמשנה להלן על משנתנו, שכן **הָא** – מה ששנינו שם שחוששים לגרירת חולדה, הוא **בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן, שכן מפורש במשנה זו שמדובר בבדיקת ארבעה עשר. **וְהָא** – ומה ששנינו במשנתנו שאין חוששים לכך, הוא **בְּמִי** שבודק **בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר** בניסן. מפרש אביי את תירוצו: **בְּשִׁלְשָׁה עָשָׂר דְּשָׁכִיחַ רִיפְתָּא בְּכוּלְּהוּ כָּתֵי** – בשלשה עשר בניסן שמצוי לחולדה הרבה פת בכל הבתים, ואין החולדה חוששת שמא לא יהיה לה מה לאכול לאחר מכן, **לֹא מַצְנְעָא** – אין דרכה לשייר מהחמץ ולהצניעו, ועל כן שנינו במשנתנו שאין חוששים שגררה. אבל **בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר** בניסן, **דְּלָא שָׁכִיחָא רִיפְתָּא בְּכוּלְּהוּ כָּתֵי** – שאין הפת מצויה בכל הבתים ביום זה, וכשאין רואה בהם החולדה פת מרובה כמו שהיא רגילה בכל יום, הרי היא חוששת שלא יהיה לה מה לאכול לאחר מכן, **וּמַצְנְעָא** – ומשום כן היא ודאי משיירת מן החמץ ומצניעה אותו, ועל כן הצריכה המשנה להלן להצניע את החמץ לאחר הבדיקה ביום ארבעה עשר.

רבא מקשה על תירוצו של אביי, ומתרץ באופן אחר: **אָמַר רָבָא, וְכִי חוֹלְדָה נְבִיאָה הִיא** לשים לב ולדעת את העתיד, **דְּיָדְעָא דְּהַאִידְּנָא אַרְבִּיסַר וְלֹא אָפֵי עַד לְאוֹרְתָּא וּמְשַׁיְּרָא וּמְטַמְּרָא** – עד שתדע שהיום הוא ארבעה עשר בניסן ולא יאפו עוד עד הלילה, שמשום כך תשייר מן החמץ ותצניעו. **אֶלָּא אָמַר רָבָא**, כך הוא פירוש דברי המשנה להלן, **מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר** לאחר הבדיקה **יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָה, שֶׁמָּא תִּטּוֹל חוֹלְדָה בְּפָנֵינוּ, וְיֵהֵא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו**. אבל אם לא נראה שנטלה אותו חולדה, אכן לא נחשוש לכך, וכפי ששנינו במשנתנו. הגמרא מוכיחה מברייתא כדברי רבא: **תְּנֵיָא כְּוָותֵיהּ דְּרָבָא** – שנינו בברייתא כדבריו של רבא, **הָרוֹצֶה לֶאֱכוֹל חָמֵץ אַחַר בְּדִיקָה, כֵּיצַד יַעֲשֶׂה, מַה שֶּׁמְּשַׁיֵּיר יַנִּיחֶנּוּ בְּצִנְעָה, כדי שֶׁלֹּא תָּבוֹא חוֹלְדָה וְתִטּוֹל בְּפָנֵינוּ, וְיֵהֵא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו**.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף: **רַב מָרִי אָמַר**, מה שהצריכה המשנה להלן להצניע את החמץ שמשייר לאחר הבדיקה הוא משום **גְּזֵירָה, שֶׁמָּא יַנִּיחַ עֶשֶׂר** פרוסות **וְיִמְצָא** רק **תֵּשַׁע**, ואפילו אם לא יראה שנטלה חולדה מהן, מכל מקום מכך שחסירה פרוסה אחת, מוכח שגררה אותה חולדה, ועל כן יצטרך לבדוק אחריה.

הגמרא מביאה פסקי הלכות שונים בספק חמץ: היו לפנינו **תֵּשַׁע צִיבּוּרִין** [–ערימות] **שֶׁל מַצָּה, וְצִיבּוּר אֶחָד שֶׁל חָמֵץ, וַאֲתָא** [–ובא] **עַכְבָּר וְשָׁקַל** [–ונטל] בפנינו פרוסה מאחד מעשרת הציבורים והכניסה בפנינו לבית בדוק, **וְלֹא יָדְעִינַן אִי מַצָּה שָׁקַל אִי חָמֵץ שָׁקַל** – ואין אנו יודעים אם נטל מציבורו המצה, או שנטל מציבור החמץ וצריך לשוב ולבדוק את הבית, **הֵיינוּ** [–הרי זה] כדין שנאמר בברייתא שתובא בסמוך **בְּתֵשַׁע חֲנוּיוֹת**, שאין סומכים בו על רוב היתר, וצריך לשוב ולבדוק אחר פרוסה זו ולבערה. ואולם אם **פֵּרֵשׁ** [–פרשה] הפרוסה מאחד מהציבורים לאחת מן הזויות, ואיננו יודעים מאיזה מהציבורים היא פרשה, **וַאֲתָא** [–ובא] **עַכְבָּר וְשָׁקַל** [–ונטל] אותה והכניסה לבית, **הֵיינוּ** [–הרי זה] כדין השנוי **בְּסֵיפָא** של הברייתא האמורה, שיש לסמוך על הרוב, ואין צריך לבדוק אחריה.

(**דתנן**) [**דְּתַנְיָא**], היו לפניו **תֵּשַׁע חֲנוּיוֹת שבּוּלָּן מוֹכְרִין בָּשָׂר** בהמה **שְׁחוּטָה** שהוא כשר, **וְחנות אַחַת מוֹכֶרֶת בָּשָׂר נְבֵלָה, וְלָקַח** בשר **מֵאַחַת** מֵהֶן בתוך החנות, **וְאֵינוֹ יוֹדֵעַ מֵאֵיזֶה מֵהֶן לָקַח, סְפֵיקוֹ אָסוּר**, ואפילו שרוב החנויות מוכרות בשר שחוטה, מהטעם שיבואר בסמוך. ואולם **בַּנְמְצָא** – אם פרשה חתיכת בשר מאחת החנויות ונמצאה על הקרקע שבין החנויות, ואין ידוע מאיזו מהן פרשה, **הַלֵּךְ אַחַר הָרוֹב** של החנויות, והבשר מותר. שכן הלכה בידינו, שהולכים אחר הרוב, ואם ישנו לפנינו דבר שמוטל בספק האם הוא מותר או אסור, יש לתלות שהוא מהרוב. אך אין זה אלא בדבר שפירש ממקום קביעותו ונולד בו הספק לאחר פרישתו, אבל אם נולד בו הספק כשניטל ממקום קביעותו, אין הולכים בו אחר הרוב, משום שכל קבוע הוא במחצה על מחצה, והרי הוא כספק איסור שיש ללכת בו לחומרא. לפיכך כשנטלו את הבשר מהחנות שהיא מקום קביעותו ושם נולד בו הספק אין הולכים אחר רוב חנויות, אבל אם נולד הספק לאחר שפירש הבשר מהחנות שוב אין כאן תורת קבוע, ויש לתלות שפירש מאחת מרוב החנויות הכשרות. והוא הדין לציבורי מצה וחמץ, שאם ראינו שנטל העכבר חתיכה מאחד הציבורים ואיננו יודעים מאיזה מהם, מאחר שנולד הספק בשעה שעדיין היתה במקום קביעותה, אין הולכים בו אחר הרוב, אלא ספק שקול הוא שיש להחמיר בו. אבל אם נטל העכבר מחתיכה שכבר פרשה מהציבורים הרי נולד הספק שלא במקום קביעותה, ועל כן הולכים אחר הרוב ותולים

המשך בעמוד נז

כן הוא רק בִּתְרוּמָה בזמן הזה שחיובה הוא מִדְּרַבָּנָן ולא מן התורה, ועל כן אנו תולים להקל, אבל בְּחָמֵץ שאיסורו הוא דְּאוֹרַיְיתָא, מִי אָמְרִינַן – וכי אנו אומרים שיש להקל ולתלות שהחמץ נכנס לבית שאינו בדוק והמצה נכנסה לבית הבדוק. מתרצת הגמרא, אָטוּ [–וכי] בְּדִיקַת חָמֵץ היא מִדְּאוֹרַיְיתָא, הלא רק מִדְּרַבָּנָן הִיא, דַּהְרֵי מִדְּאוֹרַיְיתָא בְּבִיטּוּל החמץ בְּעָלְמָא סַגִּי לֵיהּ – די לו, ושוב אינו עובר עליו ב׳בל יראה׳, וחיוב הבדיקה והביעור שלאחר הביטול אינו אלא מדברי חכמים. על כן כשאנו מסופקים האם הבית הבדוק מחויב בבדיקה נוספת, אנו תולים לקולא, ואומרים שהעבבר שחמץ בפיו נכנס לבית שאינו בדוק, והעבבר שמצה בפיו נכנס לבית הבדוק, ואין צריך לשוב ולבודקו.

הגמרא דנה בעבבר שהכניס חמץ לאחד משני בתים: צִבּוּר אֶחָד שֶׁל חָמֵץ וּלְפָנָיו שְׁנֵי בָּתִּים בְּדוּקִין, וַאֲתָא [–ובא] עַכְבָּר וְשָׁקַל – ונטל מהחמץ ונכנס עמו לאחד הבתים, וְלֵא יָדְעִינַן אִי לְהַאי עָל אִי לְהַאי עָל – ואיננו יודעים האם נכנס לבית זה או לבית זה, תֵּיקוּ [–הרי זה] כדין שנאמר לענין טומאה בִּשְׁנֵי שְׁבִילִין, ואפשר ללמוד משם על הנידון האמור. דְּתָנַן – ששנינו במסכת טהרות (פ״ה מ״ה), שְׁנֵי שְׁבִילִין שֶׁאֶחָד מהם טָמֵא בטומאת מת, שמוטל בו קבר לכל רחבו, וכל העובר בו בהכרח מאהיל עליו ונטמא בטומאת מת, וְאֶחָד מהשבילים טָהוֹר, וְהָלַךְ אדם בְּאֶחָד מֵהֶן, ואחר כך עָשָׂה טְהָרוֹת – ונגע בדברים טהורים, וּבָא חֲבֵירוֹ וְהָלַךְ בַּשביל הַשֵּׁנִי וְעָשָׂה גם הוא טְהָרוֹת – ונגע בדברים טהורים אחרים, ויודעים הם שכל אחד מהם הלך בשביל אחר, אלא שאינם יודעים מי הלך בשביל זה ומי בשביל בזה, ונמצא שאחד מהם ודאי טמא ואחד טהור, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אִם נִשְׁאֲלוּ [–באו לשאול] לחכם זֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ וְזֶה בִּפְנֵי עַצְמוֹ מה דין הטהרות שנגעו בהן, טְהוֹרִין שְׁנֵיהֶן. ואף שכל אחד מהם הוא ספק טמא אין בידינו לטמאותם מספק, לפי ששבילים אלו הם רשות הרבים, והלכה בידינו שספק טומאה ברשות הרבים טהור. אבל אם שניהם באו לשאול בְּבַת אַחַת, שניהם טְמֵאִין, לפי שעלינו להשיב להם בהוראה אחת, והלא אי אפשר להשיב לשניהם יחד שהם טהורים, שהרי אחד מהם בודאי הלך בשביל הטמא ונטמא, ומאחר שאי אפשר לטהר את שניהם הרי הם טמאים מספק. רַבִּי יוֹסֵי אוֹמֵר, כֵּין כָּךְ וּכֵין כָּךְ – בין כשבאו שניהם בבת אחת, ובין כשבא כל אחד בפני עצמו, שניהם טְמֵאִין.

רבא מפרש את מחלוקת רבי יהודה ורבי יוסי: וְאָמַר רָבָא בביאור המחלוקת, וְאִיתֵּימָא [–ויש אומרים] שרַבִּי יוֹחָנָן אמר כן, אם באו שניהם לשאול בְּבַת אַחַת, לְדִבְרֵי הַכֹּל – בין לרבי יהודה ובין לרבי יוסי, שניהם טְמֵאִין. ואם באו בָּזֶה אַחַר זֶה, לְדִבְרֵי הַכֹּל שניהם טְהוֹרִין. לֹא נֶחְלְקוּ אֶלָּא בְּאופן שבָּא אחד מהם לפנינו לְהִשָּׁאֵל עָלָיו וְעַל חֲבֵירוֹ, מה דינם. רַבִּי יוֹסֵי מְדַמֵּי לֵיהּ [–מדמה אופן זה] לְאופן שבאו שניהם להישאל בְּבַת אַחַת, שכן אפילו שאין שניהם לפנינו, מכל מקום צריכים אנו לפסוק בהוראה אחת את דין שניהם, או טמאים אתם או טהורים אתם, ומאחר שאי אפשר להשיב לשניהם בבת אחת ׳טהורים אתם׳, שניהם טמאים. וְרַבִּי יְהוּדָה מְדַמֵּי לֵיהּ [–מדמה אופן זה] לְאופן שבאו שניהם לשאול בָּזֶה אַחַר זֶה, שכן אין כאן אלא שואל אחד, ואין צורך להשיב לו גם על דין חבירו, אלא די להשיבו טהור אתה משום שספק הוא באיזה שביל הלכת, ומאליו יבין שמאותו טעם גם חבירו טהור כמותו, ודווקא באופן ששניהם שואלים יחד בתוך כדי דיבור, ועלינו להשיב לשניהם כאחד, אי אפשר לומר טהורים אתם.

והוא הדין לספק האמור בחמץ, שאם כל אחד מבעלי הבתים בא בפני עצמו לשאול על ביתו האם הוא צריך בדיקה, משיבים לו שאינו חייב לבדוק, שכן חיוב בדיקה אינו אלא מדרבנן, אנו תולים לקולא ואומרים שספקו מותר. אבל אם באו שניהם לשאול בבת אחת, אי אפשר לפטור את שניהם בהוראה אחת, שהרי באחד הבתים בודאי נמצא חמץ, ועל כן שניהם חייבים לשוב ולבדוק.

הגמרא דנה בעבבר שנטל חמץ וספק אם נכנס לבית: אם ראינו שנטל עכבר חמץ מהחצר, וְסָפֵק הוא אם עָל [–נכנס] לבית שכבר נבדק סָפֵק לֹא עָל לתוכו, תֵּיקוּ [–הרי זה] כדין שנאמר בִּכְקֵעָה, וּבִפְלוּגְתָּא [–שהוא שנוי במחלוקת] דְּרַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבָּנָן. דִּתְנַן – ששנינו במסכת טהרות (פ״ר מ״ה), הַנִּכְנָס לַכְּקֵעָה [–הרבה שדות הסמוכים יחד] בִּימוֹת הַגְּשָׁמִים, ובתקופה זו דינה כדין רשות היחיד לפי שכבר צמחו בה הזרעים ואין רשות לרבים להלך שם, וְטוּמְאָה של מת נמצאת בְּשָׂדֶה פְּלוֹנִית – באחת השדות שבבקעה, וכל שדה מסומנת בגבולותיה, ואנו יודעים באיזו שדה נמצאת הטומאה, וְאָמַר אדם אֶחָד, הָלַכְתִּי בַּמָּקוֹם הַלָּז – באותה בקעה, וְאולם אֵינִי יוֹדֵעַ אִם נִכְנַסְתִּי בְּאוֹתָהּ שָׂדֶה שנמצאת בה הטומאה, וְאִם [–או אם] לֹא נִכְנַסְתִּי בתוכה, רַבִּי אֱלִיעֶזֶר מְטַהֵר אדם זה. וַחֲכָמִים מְטַמְּאִין אותו, שכן הלכה בידינו שספק טומאה ברשות היחיד טמא. וטעמו של רבי אליעזר המטהר, משום שֶׁהָיָה רַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, סְפֵק בִּיאָה – כשיש ספק האם נכנס האדם כלל למקום שיש בו טומאה, ספיקו טָהוֹר אף ברשות היחיד, לפי שספק ספיקא הוא, ספק האם נכנס לשם, וגם אם נכנס ספק האם האהיל על הטומאה או לא. ודווקא אם ודאי נכנס לשם אלא שהוא סְפֵק מַגַּע טוּמְאָה – האם נגע או האהיל על הטומאה הנמצאת שם, ברשות היחיד ספיקו טָמֵא. ומדין זה יש ללמוד על הספק האמור בחמץ, שכל זמן שלא נודע שנכנס העבבר לבית, אין לחשוש שמא נכנס והשאיר בו חמץ. ואף חכמים שסוברים שספק ביאה ברשות היחיד טמא מודים בחמץ, שכן חיוב בדיקת חמץ הוא מדרבנן, ועל כן תולים את ספיקו לקולא ואומרים שלא נכנס העבבר לבית.

הגמרא דנה בחמץ שאבד בבית ולא נמצא בבדיקה: אם עָל [–נכנס] עכבר לבית בפנינו עם חמץ, וּבָדַק בעל הבית אחריו וְלֹא אַשְׁכַּח – ולא מצא את החמץ, פְּלוּגְתָּא דְּרַבִּי מֵאִיר וְרַבָּנָן – יש ללמוד על נידון זה מדין דומה לענין טומאה שנחלקו בו רבי מאיר וחכמים. דִּתְנַן – שכן שנינו במסכת נדה (סא.), הָיָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, כָּל דָּבָר שֶׁהוא בְּחֶזְקַת טוּמְאָה, כגון גל אבנים שידוע שיש בתוכו בזית מבשר המת, לְעוֹלָם הוּא בְּטוּמְאָתוֹ עַד שֶׁיְּוַדַּע לְךָ הַטּוּמְאָה הֵיכָן הִיא, ואפילו שנבדק ולא נמצאה בו הטומאה אינו יוצא מחזקתו, וכל המאהיל עליו נטמא בטומאת מת. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, בּוֹדֵק בגל ובקרקע שמתחתיו, וחופר עַד שֶׁמַּגִּיעַ לְסֶלַע אוֹ לְקַרְקַע בְּתוּלָה שלא זזה ממקומה לעולם, ולא יתכן שנמצאת שם הטומאה, ואם לא מצאה תולים שנטלה עורב או עכבר, והמקום טהור. ויש ללמוד מכך על חמץ שהכניסו עכבר לבית ולא נמצא בבדיקה, שאין חוששים לו. ואפילו רבי מאיר הסובר שאין הטומאה יוצאת מידי חזקתה אף על ידי בדיקה, מודה בבדיקת חמץ שאינה אלא מדרבנן, שאם לא נמצא בבדיקה אין חוששים לו, אלא תולים שאכלו העכבר.

הגמרא דנה עד כמה צריך לבדוק את הבית שעכבר הכניס לתוכו חמץ: עָל [–נכנס] עכבר בפנינו לבית בדוק כשחמץ בפיו, וּבָדַק בעל הבית אחריו וְאַשְׁכַּח [–ומצא] פרוסת חמץ, אך אינו יודע בודאי שזו היא אותה פרוסה שהכניס העכבר, דין זה תלוי בִּפְלוּגְתָּא [–במחלוקת] דְּרַבִּי וְרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל לענין טומאה. דְּתַנְיָא – שכן שנינו בברייתא, שָׂדֶה שֶׁנֶּאֱבַד בָּהּ קֶבֶר ואין ידוע היכן מקומו, הַנִּכְנָס לְתוֹכָהּ טָמֵא מספק, שמא האהיל על הקבר. אולם אם לאחר מכן נִמְצָא בָּהּ קֶבֶר, הַנִּכְנָס לְתוֹכָהּ שלא במקום הקבר טָהוֹר, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, אותו קֶבֶר שֶׁאָבַד הוּא קֶבֶר שֶׁנִּמְצָא, ושאר השדה היא בחזקת טהרה. דִּבְרֵי רַבִּי. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, תִּיבָּדֵק כָּל הַשָּׂדֶה כּוּלָּהּ, משום שיתכן שאותו קבר שנמצא אינו הקבר הידוע לנו, אלא הוא קבר אחר, ועד שלא תיבדק כולה עדיין היא עומדת בספק טומאה.

והוא הדין לחמץ, שלדעת רבי מאחר שנמצא חמץ יש לתלות שזה הוא אותו חמץ שהכניסו העכבר, ואין צריך להמשיך ולבדוק את כל הבית. אך לדעת רבן שמעון בן גמליאל יתכן שהחמץ הנמצא הוא חמץ אחר, והחמץ שהכניס העכבר עדיין בבית, ולפיכך צריך להמשיך ולבדוק את כולו.

הגמרא דנה במי שהניח כמה חתיכות חמץ בבית ומצא פרוסה יתירה: הִנִּיחַ אדם בבית תֵּשַׁע פרוסות חמץ לאחר הבדיקה, וְאחר

המשך בעמוד צ

רש"י

בתרומה דרבנן — בזמן הזה. **ולא ידענן אי להאי על ואי להאי על** — אי מצרכינן בדיקה לתרוייהו אי לא. **היינו שני שבילין** — מהא דתנן גבי שני שבילין מצינו למיפשט. **אחד טמא** — קבר מוטל בו לרחבו וממלא את כולו, ואין עובר בו שלא יאהיל. **והלך ועשה טהרות** — נגע בטהרות אחר כך. **והלך בשני** — יודעין הן שבשביל שהלך זה לא הלך זה, דהשתא ודאי אחד מהן טמא. **אם נשאלו** — כל א' לחכם ספקו בפני עצמו — טהור, ואין בית דין יכול לטמאו. כדקיימא לן בספק טומאה ברשות הרבים ספקו טהור. ואם באו בבת אחת, הואיל ובהוראה אחת יש לנו לומר טמאין או טהורין, אי אפשר לנו לומר להם טהורים אתם — שהרי האחד ודאי טמא. רבי יוסי אומר: בין כך ובין כך טמאין, גרס. **בזה אחר זה דברי הכל טהורין** — אף על פי שכל אחד אומר לפנינו כך היה המעשה שלי ושל חבירי, אבל איני נשאל אלא על עצמי מה תהא עלי. **עליו ועל חבירו** — מה תהא על שנינו. רבי יוסי מדמי להו לבת אחת, ואף על פי שאין שניהן לפניך — צריך אתה הוראה אחת לשניהן: או טמאין אתם, או טהורין אתם. והרי אין אתה יכול לומר טהורין אתם. **רבי יהודה מדמי להו לזה אחר זה** — הואיל ואין כאן שואל אלא אחד, משיבין לו: טהור אתה, שהרי ספק ביאה הוא. ומעצמו יבין שאף חבירו כמוהו. אבל כששניהן שואלין בתוך כדי דיבור — צריך אתה להשיב לשניהן כאחד. וגבי בתים נמי, אם באו לשאול זה לעצמו וזה בפני עצמו — אמרינן ליה לכל חד אי אתה צריך לבדוק. דכיון דבדיקת חמץ דרבנן תלינן לקולא, ואמרינן ספקו מותר. ואי בבת אחת באו — שניהן צריכין בדיקה. **ספק על ספק לא על** — ראה עכבר שנטל חמץ בחצר, והבית בדוק, ואין יודע אם נכנס או לא נכנס. **בקעה** — הרבה שדות הסמוכים יחד קרי בקעה. **בימות הגשמים** — הויא בקעה רשות היחיד לטומאה, מפני שכבר צמח הזרע, ואין רשות לכל אדם ליכנס לה. וקיימא לן: ספק טומאה ברשות היחיד — ספקו טמא. **בשדה פלונית** — כלומר: באחת השדות, ויודעין אנו באיזו היא, וכל שדה ושדה מסויימת במצריה. **במקום הלז** — בבקעה זו. **וחכמים מטמאין** — דהויא ליה ספק טומאה ברשות היחיד. ורבי אליעזר לא חשיב לה ספק טומאה אלא אם כן נכנס לשדה, אבל אינו יודע אם האהיל אם לא. אבל השתא הוה ליה ספק ספיקא. וגבי בתים אפילו רבנן מודו, דכיון דבדיקת חמץ דרבנן — תלינן לקולא. **על** — העכבר נכנס לבית לפנינו, ובדק בעל הבית אחריו ולא אשכח. **כל דבר שבחזקת טומאה** — במסכת נדה: גל טמא שנתערב עם שני גלין טהורין, בדקו אחד מהן ונמצא טהור — הוא טהור ושנים טמאים. שנים ומצאן טהורין — הן טהורין והשלישי טמא. שלשתן ומצאן טהורים — כולן טמאים. שהיה רבי מאיר אומר: כל דבר שבחזקת טומאה לעולם היא בטומאתה, עד שיודע לך טומאה היכן היא. וחכמים אומרים: בודק בקרקע, וחופר עד שיגיע לסלע או לקרקע בתולה שלא זזה ממקומה לעולם. ואם לא מצא — תולין ואומרים בא עורב ונטלה, בא עכבר ונטלה. וגבי בדיקת חמץ אפילו לרבי מאיר אמרינן עכבר אכלה, דבדיקת חמץ דרבנן. **על ובדק ואשכח** — נכנס העכבר בפנינו ובדק בעל הבית אחריו ואשכח פרוסה ואינו יודע אם זו היא אם לאו. **אבד בה קבר** — אין ידוע היכן מקומו. **נמצא בה קבר** — לאחר זמן, ואין ידוע אי זהו קבר האבוד בה. **הניח מנה** — של מעשר שני. **מעורבין** — ומביא סלעים בשוה מנה ואומר: כ"מ שהן מעות מעשר שני הרי הן מחוללים על הסלעים הללו. ומעלה הסלעים לירושלים. **הכל חולין** — שהמנה נטל, ואלו הובאו אחרי כן. וגבי חמץ נמי, לרבנן הט' (נמי) שהניח אינן כאן, וצריך לבדוק כל הבית, שמא גררום חולדות והעשר הנמצאות איש אחר הביאן כאן. **היינו סיפא** — לרבי (מאיר) [דאמר] זה הנמצא זהו אחד מן הראשונים, הכא נמי אין צריך לבדוק ולחזר אלא על הפרוסה האבודה. ולרבנן צריך לחזור אחר כולן, שאין כאן אחד מן הראשונים.

תוספות

הלך באחד מהן ועשה טהרות — הא דנקט טהרות ולא קאמר אדם טהור — משום דלגברי, אף על גב דמוקמינן לה בחזקת טהורים — מצריכין להו טבילה והזאה שלא יגעו שניהם בתרומה, דאז התרומה טמאה ודאית, והאוכל במיתה. ואם נגעו שניהם באחד ונכנס למקדש — חייב.

בבת אחת דברי הכל טמאים — נראה דהיינו מדרבנן דמדאורייתא אפילו בבת אחת טהורים.

ספק על ספק לא על היינו בקעה — תימה לרבינו יצחק: מה שייך לדמויי לבקעה? דהכא אפילו ליכא אלא ספק אחד — אוקמא אחזקת בדוק, כדאמרינן לעיל. ולעיל דימה אותו לספק טומאה ברשות הרבים, והכא מדמי לספק טומאה ברשות היחיד.

ספק ביאה טהור — פירש רבינו יצחק: דבספק ספיקא פליגי. וכן פירש רבינו תם במסכת עבודה זרה פרק בתרא (ע,א), אבל רש"י פירש שם בענין אחר. ונראה לרבינו יצחק דטעמא דרבי אליעזר דמטהר בספק ספיקא — משום דלא גמרינן מסוטה לטמא ברשות היחיד. אלא ספיקא אחת בסוטה, אבל תרי ספיקי — לא. ורבנן סברי: כיון דמן הדין אפילו בספיקא אחת היה לטהר, דאוקמא אחזקת טהרה ואפילו הכי טמא — הוא הדין אפילו בתרי ספיקי.

על ובדק ולא אשכח פלוגתא דרבי מאיר ורבנן — תימה: אפילו לרבי מאיר, דאמר לעולם היא בחזקת טומאה וכו'. ונפקא מינה לטהרות שנעשו על גביו. הכא, גבי בדיקה כיון שבדק ולא מצא מה יעשה? אם יצריכוהו לבדוק פעם שניה נמי לא ימצא! ורש"י פירש: דאפילו לרבי מאיר אמר: אימר עכבר אכליה, דבדיקת חמץ אינו אלא מדרבנן. וקשה: דהא בהדיא אמר פלוגתא דרבי מאיר ורבנן! ויש לומר: דמיירי בשלא בטלה. וקאמר דלרבי מאיר לא סגי בבדיקה, כיון דלא אשכח והוי לספק לאו ד"לא ימצא" דצריך לבטלו. וסגי אפילו לרבי מאיר, דלא איירי אלא בספק טומאה דאורייתא, אבל הכא דבדיקת חמץ דרבנן — שרי.

חולין ומעשר שני מעורבים זה בזה — פירש הקונטרס: שיביא סלעים בשוה מנה, ואומר: כל מקום שהוא מעות מעשר שני — יהיו מחוללים על מעות הללו. ובחנם פירש כן, דמיניידו גופייהו היה יכול ליקח שיעור מעות מעשר, ואומר: אם אלו מעות מעשר — הרי טוב, ואם לאו — כל מקום שהן הרי הן מחוללין על אלו. ורבינו יצחק בן אשר הקשה לפירש רש"י דאיך יכול לחלל אסלעים? ובפרק "הזהב" (בבא מציעא מה,א) אמר: טיבעא אטיבעא לא מחללין, ושם פירשתי.

הניח עשר ומצא תשע פלוגתא דרבי ורבנן — דרבי לטעמיה, דאמר: הוא קבר שאבד הוא קבר שנמצא. וכיון שמצא אחד — אין צריך לבדוק. ולרבנן — עד שמצא עשר, כדפירש הקונטרס. ומיירי שכל הכברות קשורים זה בזה, דומיא דפלוגתא דרבי ורבנן. דבפרק קמא דביצה (י,ב) אמר: מחלוקת בכיסים קשורים, אבל כשאין קשורים — דברי הכל חולין ומעשר שני מעורבין זה בזה, ואף על גב דהשתא אין לתלות בעבברים — תלינן בקטנים.

הניח

הבית

הניח בזוית זו ומצא בזוית אחרת פלוגתא דרבן שמעון בן גמליאל ורבנן — דלרבנן צריך בדיקה, דחוששין שמא עבבר עשה ולא זהו שהניח. ולית להו לרבנן הוא שאבד הוא שנמצא, אלא כרבן שמעון בן גמליאל, דאמר תיבדק כל השדה כולה. אי נמי: אתי אפילו כרבי, ומיירי כגון שאין יודע כמה כברות הניח, וצריך בדיקה שמא לא מצא כולם.

שאני אומר אדם טמא נכנס לשם — ואם תאמר: דהכא ובפרק קמא דחולין (ט,ב) גבי צלוחית תלינן באדם טמא, ובפרק קמא דנדה (ד,א) גבי כבר הנתון על גבי הדף ומדף טמא מונח תחתיה תלינן באדם טהור! ותירץ רבינו תם: דאמר בפרק קמא דשבת (טו,ב) גזרו על ספק כלים הנמצאים, ולא גזרו על ספק אוכלין הנמצאים. אי נמי: גבי כבר — רגלים לדבר שטהור הסירו, שלא יפול על המדף ויטמא.

מפני שדרכו של תינוק לפרר — ומיירי שיש פירורין כדי כל הכבר, ולכך אין צריך בדיקה. ואפילו לרבן שמעון בן גמליאל דאמר: תיבדק כל השדה כולה — הכא רגלים לדבר יש, שהפרורים מן הכבר, שהרי מיד נבנס אחריו.

מי אמרינן דיינו הא דעל הייינו הא דנפק — ואפילו לרבן שמעון בן גמליאל, דאמר: תיבדק כל השדה כולה — הכא רגלים לדבר, שהרי הוא עם הכבר.

או דילמא אחרינא הוא — ואפילו לרבי דאמר: הוא שנמצא הוא שנאבד — הכא חיישינן, דמסתמא הראשונה נשאר בבית, וזהו אחר שיצא.

בממוניה לא אטרחוהו רבנן — פירוש: הכא דוקא, דשמא יוציאנה או יאבלנה. אבל היכא דאיכא חמץ — אמר לעיל (ד,ב): דניחא ליה לאינש דליעבד מצוה בממוניה.

ואם לא בדק בתוך המועד — פירש הקונטרס: בשעה ששית. וקשה: דלרבי יהודה קרי ליה שעת הביעור, ולמה שינה לשונו? אלא "בתוך המועד" — היינו מתחלת שבע עד סוף הפסח. ולאחר המועד יבדוק, כדי שלא יתערב לו חמץ של איסור בשל היתר ויאכלנו. ורש"י לא רצה לפרש כן, מפני שפירש במשנה דבודקים שלא יעבור ב"בל יראה".

קוצרין

רש"י

הבית טמא — כל כלי הבית טמאין, שאני אומר: אדם טמא נכנס לשם, ומשמש בכל כלי הבית. זוית מאן דכר שמיה — פתח באבדו, וסיים בנמצא בזוית אחרת. חסורי מיחסרא והכי קתני — שאני אומר: אדם טמא נכנס לשם ולקחו לאבוד. וגבי מצא בזוית אחרת — שמא אדם טמא הניחו שם. רבן שמעון בו'. וגבי חמץ נמי, לרבנן חוששין שמא עבבר עשה, וכיון דחוששין לעבבר — יש לחוש נמי לא זהו אלא אחר, ולרבן שמעון תולין באדם עצמו שהוא עשה ושכח, ואין צריך בדיקה. ונכנס אחריו ומצא פירורין צריך בדיקה — ואין תולין הכבר בו, שאין דרכו של עבבר לפרר, ולא זהו כבר שהכניס העבבר. אם תמצא לומר היינו האי כו' — דאי פשטת ליה דחיישינן דילמא אחרינא הואי — תו לא צריכנא למיבעי שחור ולבן. אבל אי פשטת ליה דלא חיישינן — אכתי שחור ולבן מיבעיא לן. ארמוייה — השליכו ממנו ונטלו הוא. וחברו בחגיגה (טו,ב): אי נקטיה ביד, מאן מרמי ליה מן ידי? לדידיה הוה שקיל ליה — את העבבר עצמו היה מביא. כבר ועבבר בפי חולדה — עבבר נכנס וכבר בפיו, וחולדה יוצא' כשנכנס בו לבדוק, ובפיה כבר מכאן ועבבר מכאן. כבר בפי נחש — בעיא באנפי נפשה היא, ולא דמי להנך דלעיל. ולא גרסינן אם תמצא לומר. לא אטרחוהו — ויבטל בלבו. בממוניה — לשכור חבר. משנה בתוך המועד — בשעה ששית, שהוא מועד הביעור. לאחר המועד — משש שעות ולמעלה, עד שתחשך. גמרא שלש השבתות — שלש לשונות של השבתה: ראייה, מציאה, והשבתה. אלמא במכאן ואילך הוא דפליגי — ולאו במידי אחרינא. דרבי יהודה לא מצריך שלש בדיקות, אלא הכי קאמר: או אור לארבעה עשר, או שחרית, או בשעה ששית. ורבנן אמרי: אם לא בדק בתוך המועד — יבדוק לאחריו. ומר זוטרא מתני — בהדיא באחד משלשה פרקים. לבתר איסורא — לא יבדוק, דגזרינן דילמא איידי דעסיק ביה אתי למיכל מיניה. משקרב העומר — בו ביום יוצאים ומוצאים שוקי ירושלים מלאים קמח וקלי מן החדש למכור. וקודם יום טוב נקטף ונטחן ונתייבש הקלי בתנור.

שלא

הַנִּיחַ בְּזָוִית זוֹ וּמְצָא בְּזָוִית אַחֶרֶת - פְּלוּגְתָּא דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבָּנַן. דְּתַנְיָא: קַרְדּוֹם שֶׁאָבַד בַּבַּיִת - הַבַּיִת טָמֵא, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אָדָם טָמֵא נִכְנַס לְשָׁם וּנְטָלוֹ. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַבַּיִת טָהוֹר, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: הִשְׁאִילוֹ לְאַחֵר וְשָׁכַח, אוֹ שֶׁנִּטְלוֹ מִזָּוִית זוֹ וְהִנִּיחַ בַּזָּוִית הָאַחֶרֶת וְשָׁכַח. זָוִית מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ? חַסּוּרֵי מִחְסְּרָא וְהָכִי קָתָנֵי - קַרְדּוֹם שֶׁאָבַד בַּבַּיִת - הַבַּיִת טָמֵא, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אָדָם טָמֵא נִכְנַס לְשָׁם וּנְטָלוֹ; אוֹ שֶׁהִנִּיחוֹ בְּזָוִית זוֹ וּמְצָאוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת - הַבַּיִת טָמֵא, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: אָדָם טָמֵא נִכְנַס לְשָׁם וּנְטָלוֹ מִזָּוִית זוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: הַבַּיִת טָהוֹר, שֶׁאֲנִי אוֹמֵר: הִשְׁאִילוֹ לְאַחֵר וְשָׁכַח, אוֹ שֶׁנִּטְלוֹ מִזָּוִית זוֹ וְהִנִּיחַ בְּזָוִית זוֹ וְשָׁכַח. אָמַר רָבָא: עַכְבָּר נִכְנַס וְכִכֵּר בְּפִיו, וְנִכְנַס אַחֲרָיו וּמְצָא פֵּירוּרִין - צָרִיךְ בְּדִיקָה, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל עַכְבָּר לְפָרֵר. וְאָמַר רָבָא: תִּינוֹק נִכְנַס וְכִכֵּר בְּיָדוֹ, וְנִכְנַס אַחֲרָיו וּמְצָא פֵּירוּרִין - אֵין צָרִיךְ בְּדִיקָה, מִפְּנֵי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל תִּינוֹק לְפָרֵר. בָּעֵי רָבָא: עַכְבָּר נִכְנַס וְכִכֵּר בְּפִיו, וְעַכְבָּר יוֹצֵא וְכִכֵּר בְּפִיו מַהוּ? מִי אָמְרִינַן: הַיְינוּ הַאי דְּעַל, וְהַיְינוּ הַאי דְּנָפַק. אוֹ דִּילְמָא: אַחֲרִינָא הוּא? אִם תִּמְצָא לוֹמַר: הַיְינוּ הַאי דְּעַל וְהַיְינוּ הַאי דְּנָפַק, עַכְבָּר לָבָן נִכְנַס וְכִכֵּר בְּפִיו, וְעַכְבָּר שָׁחוֹר יוֹצֵא וְכִכֵּר בְּפִיו מַהוּ? הַאי וַדַּאי אַחֲרִינָא הוּא, אוֹ דִּילְמָא אַרְמוּיֵי אַרְמֵיהּ מִינֵיהּ? וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר: עַכְבָּרִים לָא שָׁקְלִי מֵהֲדָדֵי, עַכְבָּר נִכְנַס וְכִכֵּר בְּפִיו, וְחוּלְדָּה יוֹצְאָה וְכִכֵּר בְּפִיהָ מַהוּ? חוּלְדָּה וַדַּאי מֵעַכְבָּר שְׁקַלְתֵּיהּ, אוֹ דִּילְמָא: אַחֲרִינָא הוּא, דְּאִם אִיתָא דְּמֵעַכְבָּר שְׁקַלְתֵּיהּ - עַכְבָּר בְּפִיהָ הֲוָה מִשְׁתַּכַּח, וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר: אִם אִיתָא דְּמֵעַכְבָּר שְׁקַלְתֵּיהּ עַכְבָּר בְּפִיהָ הֲוָה מִשְׁתַּכַּח - עַכְבָּר נִכְנַס וְכִכֵּר בְּפִיו, וְחוּלְדָּה יוֹצְאָה וְכִכֵּר וְעַכְבָּר בְּפִי חוּלְדָּה, מַהוּ? הָכָא וַדַּאי אִיהוּ הוּא, אוֹ דִּילְמָא: אִם אִיתָא דְּאִיהוּ גִּיהוּ - כִּכֵּר בְּפִי עַכְבָּר מִשְׁתַּכַּח הֲוָה בָּעֵי אִשְׁתַּכּוֹחֵי. אוֹ דִּילְמָא: מִשּׁוּם בִּיעֲתוּתָא הוּא נָפַל, וּשְׁקַלְתֵּיהּ? תֵּיקוּ. בָּעֵי רָבָא: כִּכֵּר בְּשִׁמֵּי קוֹרָה צָרִיךְ סוּלָּם לְהוֹרִידָהּ אוֹ אֵין צָרִיךְ? מִי אָמְרִינַן כּוּלֵּי הַאי לָא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן כֵּיוָן דְּלָא נָחֵית מִנַּפְשֵׁיהּ - לָא אָתֵי לְמֵיכְלָהּ, אוֹ דִּילְמָא: זִימְנִין דְּנָפַל וְאָתֵי לְמֵיכְלָהּ. וְאִם תִּמְצֵי לוֹמַר זִימְנִין דְּנָפַל וְאָתֵי לְמֵיכְלָהּ - כִּכֵּר בְּבוֹר צָרִיךְ סוּלָּם לְהַעֲלוֹתָהּ אוֹ אֵין צָרִיךְ? הָכָא וַדַּאי דְּלָא עֲבִידָא דְּסָלְקָה מִנַּפְשָׁהּ, אוֹ דִּילְמָא: זִימְנִין דְּנָחֵית לְמֶעֱבַד צוֹרְכֵיהּ, וְאָתֵי לְמֵיכְלֵיהּ. אִם תִּמְצֵי לוֹמַר: זִימְנִין דְּנָחֵית לְצוֹרְכֵיהּ וְאָתֵי לְמֵיכְלָהּ, כִּכֵּר בְּפִי נָחָשׁ צָרִיךְ חֵבֶר לְהוֹצִיא אוֹ אֵין צָרִיךְ? בְּגוּפֵיהּ אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן, בְּמָמוֹנֵיהּ לָא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן, אוֹ דִּילְמָא לָא שְׁנָא? תֵּיקוּ. **משנה** רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בּוֹדְקִין אוֹר אַרְבָּעָה עָשָׂר, וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר שַׁחֲרִית, וּבִשְׁעַת הַבִּיעוּר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים: לֹא בָּדַק אוֹר אַרְבָּעָה עָשָׂר - יִבְדּוֹק בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר, לֹא בָּדַק בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר - יִבְדּוֹק בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד, לֹא בָּדַק בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד יִבְדּוֹק לְאַחַר הַמּוֹעֵד. וּמַה שֶׁמְּשַׁיֵּיר יַנִּיחֶנּוּ בְּצִינְעָא, כְּדֵי שֶׁלֹּא יְהֵא צָרִיךְ בְּדִיקָה אַחֲרָיו. **גמרא** מַאי טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה? רַב חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא דְּאָמְרִי תַּרְוַיְיהוּ: כְּנֶגֶד שֶׁלֹּשׁ הַשְּׁבָתוֹת שֶׁבַּתּוֹרָה: "לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאֹר", "שִׁבְעַת יָמִים שְׂאֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֶּיכֶם", "אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ שְׂאֹר מִבָּתֵּיכֶם". מְתִיב רַב יוֹסֵף, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כֹּל שֶׁלֹּא בָדַק בִּשְׁלֹשָׁה פְּרָקִים הַלָּלוּ - שׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק. אַלְּמָא: בְּמִכָּאן וְאֵילָךְ הוּא דְּפְלִיגִי! מָר זוּטְרָא מַתְנֵי הָכִי: מְתִיב רַב יוֹסֵף, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כֹּל שֶׁלֹּא בָדַק בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה פְּרָקִים הַלָּלוּ - שׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק. אַלְּמָא: בְּשׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק הוּא דְּפְלִיגִי! אֶלָּא: רַבִּי יְהוּדָה נַמִי אִם לֹא בָדַק קָאָמַר, וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי, מָר סָבַר: מִקַּמֵּי אִיסּוּרָא - אִין, בָּתַר אִיסּוּרָא - לָא, גְּזֵירָה דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַל מִינֵיהּ. וְרַבָּנַן סָבְרִי: לָא גָּזְרִינַן. וּמִי גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַל מִינֵיהּ? וְהָא תְּנַן: מִשֶּׁקְּרַב הָעוֹמֶר יוֹצְאִין וּמוֹצְאִין שׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהֵם מְלֵאִים קֶמַח וְקָלִי.

שלא

הגמרא דנה במי שהניח חמץ בבית ומצא חמץ במקום אחר: הִנִּיחַ חמץ בְּזָוִית זוֹ של הבית, וְאחר כך מָצָא חמץ בְּזָוִית אַחֶרֶת, דין זה תלוי בִּפְלוּגְתָּא [–במחלוקתו] דְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל וְרַבָּנַן. דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא, קַרְדּוּם שֶׁאָבַד בַּבַּיִת, כל כלי שנמצא בתוך הַבַּיִת הוא טָמֵא, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר, שמא אָדָם טָמֵא נִכְנַס לְשָׁם וּנְטָלוֹ לקרדום, ותוך כדי כך משמש בכל כלי הבית וטימאם. כן היא שיטת חכמים, אך רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, הַבַּיִת טָהוֹר, ואין לחשוש שמא נכנס לשם אדם טמא, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שקרדום זה הִשְׁאִילוּ הבעלים לְאדם אַחֵר וְשָׁכַח מכך, אוֹ שֶׁנְּטָלוֹ מִזָּוִית זוֹ וְהִנִּיחַ בַּזָּוִית הָאַחֶרֶת וְשָׁכַח מכך.

הגמרא מבררת את סוף דברי רבן שמעון בן גמליאל. שואלת הגמרא: זָוִית מַאן דְּכַר שְׁמֵיהּ – היכן נזכר בדברי הברייתא שנמצא הקרדום בזוית אחרת, הלא מדובר בקרדום שאבד ולא נמצא. מפרשת הגמרא: חַסּוּרֵי מִחְסְרָא – יש ללמוד את הברייתא כאילו היא חסירה, וְהָכִי קָתָנֵי – וכך יש לשנותה, קַרְדּוּם שֶׁאָבַד בַּבַּיִת, הַבַּיִת טָמֵא, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שאָדָם טָמֵא נִכְנַס לְשָׁם וּנְטָלוֹ. אוֹ כשֶׁהִנִּיחוֹ לקרדום בְּזָוִית זוֹ וּמְצָאוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת, גם באופן זה הַבַּיִת טָמֵא, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שאָדָם טָמֵא נִכְנַס לְשָׁם, וּנְטָלוֹ מִזָּוִית זוֹ וְהִנִּיחוֹ בְּזָוִית אַחֶרֶת, ותוך כדי כך נגע בשאר כלי הבית. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, בשני האופנים הַבַּיִת טָהוֹר, משום שֶׁאֲנִי אוֹמֵר שבעל הבית הִשְׁאִילוֹ לְאדם אַחֵר וְשָׁכַח מכך, אוֹ שֶׁנְּטָלוֹ בעל הבית מִזָּוִית זוֹ וְהִנִּיחַ בְּזָוִית זוֹ וְשָׁכַח.

והוא הדין במניח חמץ בזוית זו ומצאו בזוית אחרת, שלדעת חכמים יש לחשוש שעבבר הזיז את החמץ ממקומו. ומאחר שחוששים לעבבר, אף יש לחשוש שמא הכניס חמץ אחר, ואין זה אותו חמץ שהונח כאן בתחילה, ועל כן הבית צריך בדיקה. אך לדעת רבן שמעון בן גמליאל אין לתלות בעבבר, אלא תולים שהאדם נטלו מכאן והניחו בזוית אחרת, ושכח שעשה כן, וזה הוא אותו חמץ שהונח בבית מתחילה, ועל כן אין צריך לבדוק אחריו.

הגמרא מביאה נידונים נוספים בחמץ שנכנס לבית: אָמַר רָבָא, עֲכָבָר שנִכְנַס לבית וְכִכֵּר בְּפִיו, וְנִכְנַס האדם אַחֲרָיו וּמָצָא שם פֵּירוּרִין, עדיין הבית צָרִיךְ בְּדִיקָה אחר ככר זו, מִפְּנֵי שֶׁאֵין דַּרְכּוֹ שֶׁל עֲכָבָר לְפַרֵר, ואין לתלות שפירורים אלו הם הככר שהכניס העכבר לשם. וְעוד אָמַר רָבָא, תִּינוֹק שנִכְנַס לבית וְכִכֵּר בְּיָדוֹ, וְנִכְנַס האדם אַחֲרָיו וּמָצָא שם פֵּירוּרִין, אֵין הבית צָרִיךְ בְּדִיקָה אחר ככר זו, מִפְּנֵי שֶׁדַּרְכּוֹ שֶׁל תִּינוֹק לְפַרֵר, ויש לתלות שהתינוק פירר את הככר שבידו, ואלו הם הפירורים שנמצאו.

רבא מסתפק בכמה אופנים של הכנסת ככר והוצאתה מהבית על ידי עכבר: כְּעֵי [–הסתפק] רָבָא, אם ראינו עֲכָבָר שנִכְנַס לבית וְכִכֵּר בְּפִיו, וְאחר כך ראינו שעֲכָבָר יוֹצֵא מהבית וְכִכֵּר בְּפִיו, מַהוּ דין הבית. מִי אָמְרִינַן הַיְינוּ הַאי דְּעָל וְהַיְינוּ הַאי דְּנָפַק – האם אנו אומרים שהעכבר שנכנס בשכבר בפיו הוא אותו עכבר שיצא עם אותה ככר, אוֹ דִּילְמָא אַחֲרִינָא הוּא – או שמא עכבר וככר אחרים הם, והככר הראשונה עדיין בתוך הבית וצריך לבדוק אחריה.

עוד הסתפק רבא: אִם תִּמְצָא לוֹמַר הַיְינוּ הַאי דְּעָל וְהַיְינוּ הַאי דְּנָפַק – שאותו עכבר שנכנס הוא העכבר שיצא, עדיין יש להסתפק בעֲכָבָר לָבָן שנִכְנַס לבית וְכִכֵּר בְּפִיו, וְאחר כך ראינו עֲכָבָר שָׁחוֹר שיוֹצֵא משם וְכִכֵּר בְּפִיו, מַהוּ דין הבית. האם הַאי וַדַּאי אַחֲרִינָא הוּא – האם ככר זו היא ודאי ככר אחרת, שהרי עכבר אחר הוציאה, אוֹ דִּילְמָא [–שמא] אותה ככר היא, וּאַרְמוּיֵי אַרְמֵיהּ מִינֵיהּ – והשליכה העכבר הראשון ונטלה השני והוציאה.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר עֲכָבָרִים לֹא שָׁקְלֵי מַהֲדָדֵי – שאין דרכם של עכברים ליטול זה מזה, ואין זו אותה ככר, עדיין יש להסתפק בעֲכָבָר שנִכְנַס לבית וְכִכֵּר בְּפִיו, וְאחר כך ראינו שחוּלְדָּה יוֹצֵאָה משם וְכִכֵּר בְּפִיהָ, מַהוּ דין הבית. האם החוּלְדָּה וַדַּאי מֵעֲכָבָר שְׁקַלְתֵּיהּ [–נטלתו] לככר, ואותה ככר היא, אוֹ דִּילְמָא ככר אַחֲרִינָא [–אחר] הוּא, משום דְּאִם אִיתָא דְּמֵעֲכָבָר שְׁקַלְתֵּיהּ עֲכָבָר בְּפִיהָ הֲוָה מִשְׁתְּכַח – שאם אכן נטלה מהעכבר, אף העכבר עצמו היה נמצא בפיה, שכן היתה נוטלת אותו יחד עם הככר.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תִּמְצָא לוֹמַר שאין זו אותה ככר, משום שאִם אִיתָא דְּמֵעֲכָבָר שְׁקַלְתֵּיהּ עֲכָבָר בְּפִיהָ הֲוָה מִשְׁתְּכַח – שאם נטלה אותה מהעכבר היה אף הוא נמצא בפיה, עדיין יש להסתפק בעֲכָבָר שנִכְנַס וְכִכֵּר בְּפִיו, וְאחר כך ראינו חוּלְדָּה שיוֹצֵאָה, וְכִכֵּר וְעֲכָבָר נמצאים זה בצד זה בְּפִי החוּלְדָּה, מַהוּ דין הבית. הָכָא וַדַּאי אִיהוּ הוּא – האם כאן אנו אומרים שבודאי אותו עכבר וככר הם, אוֹ דִּילְמָא [–שמא] אין זו אותה הככר, שהרי אִם אִיתָא דְּאִיהוּ נִיהוּ – אם אכן הם אותו עכבר ואותה ככר, כְּכַר בְּפִי עֲכָבָר מִשְׁתְּכַח הֲוָה כָּעֵי אִישְׁתְּכוּחֵי – היתה הככר צריכה להמצא בפי העכבר הנמצא בפי החולדה, ולא בפי החולדה. אוֹ דִּילְמָא [–שמא] אין מכך ראיה שעכבר וככר אחרים הם, שכן יתכן שמִשּׁוּם בִּיעָתוּתָא הוּא נָפַל וּשְׁקַלְתֵּיהּ – מתוך פחד העכבר מהחולדה נפלה הככר מפיו, ונטלתו החולדה בפיה יחד עם העכבר.

מסיקה הגמרא: תֵּיקוּ – כל שאלות אלו עומדות בספק ולא נפשטו. מן התורה די בביטול החמץ כדי שלא לעבור ב'בל יראה', אך חייבו חכמים לבער את החמץ אף לאחר ביטולו. הגמרא מביאה כמה ספיקות בחיוב זה: כָּעֵי [–הסתפק] רָבָא, כִּכַּר הנמצאת בִּשְׁמֵי קוֹרָה – על גבי קורה שמתחת לגג, האם צָרִיךְ להביא סוּלָּם וּלְהוֹרִידָהּ כדי לבערה, אוֹ אֵין צָרִיךְ לעשות כן. מפרש רבא את צדדי הספק, מִי אָמְרִינַן כּוּלֵּי הַאי לֹא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן – האם אנו אומרים שלא הטריחוהו חכמים כל כך להביא סולם ולהורידו, שבֵּיוָן דְּלֹא נְחִית מִנַּפְשֵׁיהּ – שאין החמץ נופל מעצמו משמי הקורה, לֹא אָתֵי לְמֵיכְלָהּ – אין לחשוש שמא יבוא לאוכלו, ודי לו בביטול. אוֹ דִּילְמָא, וּמִנִּין דְּנָפַל וְאָתֵי לְמֵיכְלָהּ – או שמא לפעמים החמץ נופל מעצמו והוא עלול לאוכלו, ועל כן הטריחוהו להורידו ולבערו.

עוד הסתפק רבא: וְאִם תִּמְצֵי [–תמצא] לוֹמַר דּוּמְנִין דְּנָפַל וְאָתֵי לְמֵיכְלָהּ – שלפעמים היא נופלת משמי הקורה ויש לחשוש שמא יבוא לאוכלה, ועל כן חייב לטרוח ולהורידה, עדיין יש להסתפק בכִּכַּר הנמצאת בַּבּוֹר, האם צָרִיךְ להביא סוּלָּם וּלְהַעֲלוֹתָהּ, אוֹ אֵין צָרִיךְ לעשות כן. מפרש רבא את הספק, הָכָא וַדַּאי דְּלֹא עָבִידָא דְּסָלְקָה מִנַּפְשָׁהּ – האם מאחר שכאן ודאי אין עשויה הככר לעלות מהבור מעצמה ואין לחוש שיבא לאוכלה, לא הטריחוהו לבערה, אוֹ דִּילְמָא, וּמִנִּין דְּנָחִית לְמֶעְבַּד צוֹרְכֵיהּ וְאָתֵי לְמֵיכְלֵיהּ – או שמא לפעמים הוא יורד לבור כדי להשתמש בו לצרכיו, והוא עלול לאכול ככר זו, ועל כן חייבוהו להעלותה ולבערה.

עוד הסתפק רבא: אִם תִּמְצֵי לוֹמַר דּוּמְנִין דְּנָחִית לְצוֹרְכֵיהּ וְאָתֵי לְמֵיכְלָהּ – שלפעמים הוא יורד לבור להשתמש בו לצרכיו ויבוא לאכול את הככר, ועל כן צריך לבערה, עדיין יש להסתפק בכִּכַּר הנמצאת בְּפִי נָחָשׁ, האם צָרִיךְ לשכור חָבֵר [–אדם הלוחש לנחשים] כדי לְהוֹצִיא אותה מפיו ולבערה, אוֹ שמא אֵין צָרִיךְ לעשות כן. מפרש רבא את הספק, בְּגוּפֵיהּ אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן – האם דווקא בגופו הטריחוהו לחכמים לבער את החמץ, אבל כשאינו יכול לבער בגופו, בְּמָמוֹנֵיהּ לֹא אַטְרְחוּהוּ רַבָּנַן – לא הטריחוהו חכמים להוציא ממון כדי לבער, ויבטל בליבו. אוֹ דִּילְמָא לֹא שְׁנָא – או שמא אין חילוק בין גופו לממונו, וחייבוהו גם להוציא ממון על הביעור. מסיקה הגמרא, תֵּיקוּ – כל שאלות אלו עומדות בספק ולא נפשטו.

משנה

המשנה מפרטת את זמני בדיקת החמץ, מלבד עיקר זמנה בליל י"ד: רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, שלשה זמנים יש לבדיקת החמץ, בּוֹדְקִין אותו אוֹר [–בליל] אַרְבָּעָה עָשָׂר בניסן, וּבְאַרְבָּעָה עָשָׂר בְּשַׁחֲרִית, וּבְשֶׁעַת הַבִּיעוּר של החמץ, שהיא השעה השישית של יום ארבעה עשר. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, ארבעה זמנים הם, אם לֹא בָדַק אוֹר לְאַרְבָּעָה עָשָׂר, יִבְדּוֹק בְּיוֹם אַרְבָּעָה עָשָׂר קודם זמן הביעור. ואם לֹא בָדַק גם בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר קודם זמן הביעור, יִבְדּוֹק בְּתוֹךְ הַמּוֹעֵד – בזמן הביעור, שהוא משך כל השעה השישית. ואם לֹא בָדַק גם בְּתוֹךְ

המשך בעמוד רפה

ודבר זה היה שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן חֲכָמִים (חֵן עוֹשִׂין), משום שתבואה חדשה אסורה באכילה עד לאחר הקרבת העומר, ויש לגזור שלא להתעסק עמה עד לאחר הקרבתו כדי שלא יבואו לאוכלה. דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, בִּרְצוֹן חֲכָמִים הָיוּ עוֹשִׂין כן, לפי שלא גזרו לאסור את ההתעסקות עם ה'חדש'. מסיקה הגמרא את קושייתה, וַהֲרֵי לֹא קָא גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה ב'חדש' דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַל מִנֵּיהּ – שמא יבואו לאכול ממנו, ואם כן מדוע אסר לבדוק את החמץ לאחר זמן איסורו משום החשש האמור.

מתרצת הגמרא: אָמַר רָבָא, שָׁאנִי [–שונה] דין חָדָשׁ מחמץ, משום שמִּתּוֹךְ שֶׁלֹּא הִתַּרְתָּ לוֹ לתולשו אֶלָּא עַל יְדֵי קִטּוּף [–קטיפת] השיבולים ביד, ולא על ידי קצירה בכלי כדרך כל השנה [שהרי אסור לקצור תבואה חדשה קודם קצירת העומר], הרי הוּא זָכוּר על ידי שינוי מעשה זה שחדש הוא ואסור באכילה, ואין לחשוש שמא יבוא לאוכלו תוך כדי העיסוק בו. מה שאין כן בחמץ שאין מה שיזכירנו שהוא אסור באכילה, ועל כן חשש רבי יהודה שמא יבוא לאוכלו תוך כדי בדיקתו.

אביי מקשה על תירוצו של רבא: אָמַר לֵיהּ אַבָּיֵי לרבא, תִּינַח [–אכן מובן] מדוע בִּשְׁעַת קְטִיפָה אין לחשוש שמא יאכלנו באותה שעה, אך בשעת טְחִינָה וְהַרְקָדָה [–וניפוי הקמח] של החדש מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לנו לומר בטעם מה שהתירן רבי יהודה, ולא חשש שמא יתן לתוך פיו מהקמח, הלא אין בהן שום שינוי שיזכיר שקמח זה אסור באכילה, ואילו במשנה מבואר שהתיר רבי יהודה גם את טחינת הקמח והעיסוק בו, שכן שנינו בה שהיו שוקי ירושלים מלאים בקמח וקלי. תירץ לו רבא: הָא לֹא קַשְׁיָא – אין זו קושיא, שכן גם מלאכות אלו נעשות בחדש על ידי שינוי כדי להזכיר שהוא חדש האסור באכילה, שהטְּחִינָה הותרה בו רק בְּרֵחֲיָא [–בריחים] דְּיָד ולא בריחים של מים, וְהַרְקָדָה הותרה בו רק עַל גַּבֵּי נָפָה – על צידה התחתון של הנפה, שהופכים אותה ומניחים את הקמח על צידה החיצוני, ולא כדרך ניפוי רגיל שהוא בתוך הנפה.

שוב הקשה אביי על רבא: אֶלָּא עדיין קשה מֵהָא דִּתְנַן – ממה ששנינו במסכת מנחות (עא.), קוֹצְרִין [–מותר לקצור] קודם קצירת העומר במגל כדרך קצירה רגילה תבואה חדשה של בֵּית הַשְּׁלָחִים – שדה שצריכה השקאה בידי אדם, וְכן את התבואה שֶׁבַּעֲמָקִים, משום שלא נאסרה קצירה קודם העומר אלא בתבואה שמקריבים ממנה לעומר, ולא בתבואות אלו שאין מביאים מהן את העומר, לפי שאינן מן המובחר, אֲבָל לֹא גּוֹדְשִׁין – אין עושים מהן גדיש קודם הקרבת העומר. וְאוֹקִימְנָא [–והעמדנו] במנחות (שם) משנה זו כְּשִׁיטַת רַבִּי יְהוּדָה. ובקצירה זו מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לנו לומר בטעם מה שהתירה רבי יהודה, הלא אין בה שום שינוי שיזכיר שהתבואה אסורה באכילה, ומדוע לא חשש בה רבי יהודה שמא יבוא לאכול ממנה.

משום קושיא זו דוחה אביי את תירוץ רבא ומתרץ באופן אחר: אֶלָּא אָמַר אַבָּיֵי, בְּחָדָשׁ לא חשש רבי יהודה שמא יבוא לאכול ממנו, משום דִּפְדִיל מִנֵּיהּ – שפורש ממנו כל השנה עד להקרבת העומר ואינו מורגל באכילתו. מה שאין כן בְּחָמֵץ, שלֹא פָּדִיל מִנֵּיהּ – שאינו פורש ממנו כל ימות השנה, שהרי נאסר באכילה רק בימות הפסח, ועד עתה היה מותר לאוכלו, ועל כן יש לחשוש בו שמא מתוך שיתעסק בו יבוא לאוכלו.

רבא מקשה על תירוץ אביי מסתירת דברי חכמים בחמץ על דבריהם בחדש: אָמַר רָבָא, וכי רק מדבריו דְּרַבִּי יְהוּדָה בחמץ אַדְּרַבִּי יְהוּדָה [–על דבריו] בחדש קַשְׁיָא [–קשה] כפי שהקשינו לעיל, וּדְרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן לֹא קַשְׁיָא – ומדברי חכמים בחמץ על דברי חכמים בחדש לא קשה. הלא יש להקשות מדברי חכמים במשנתנו [שהוא רבי מאיר] שבודקים את החמץ גם לאחר זמן איסורו ואין חוששים שמא יבואו לאוכלו, על דברי רבי מאיר שהעסק בקמח וקלי קודם העומר לא היה ברצון חכמים, משום שחששו שמא יבואו לאוכלו. מתרצת הגמרא: מִדְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא, כְּדְשַׁנִּינַן לעיל. וכמו כן דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן נַמִּי לֹא קַשְׁיָא – מדברי חכמים על דברי חכמים גם לא קשה, שכן אף הם לא חששו לאכילה אלא בחדש, אבל בחמץ הרי הוּא עַצְמוֹ מְחַזֵּר עָלָיו לְשׂוֹרְפוֹ – כל התעסקותו בבדיקת החמץ היא כדי לבערו מן העולם, ואם כן מֵיכַל קָאָכִיל מִינֵּיהּ – וכי יבוא לאכול ממנו. הלא עצם בדיקת החמץ לצורך ביעורו מזכיר את איסורו, ואין לך זכרון גדול מזה.

הגמרא מביאה תירוץ נוסף על הסתירה שבדברי רבי יהודה, ודוחה אותו: רַב אַשִׁי אָמַר, דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לֹא קַשְׁיָא, משום ש'קָמַח וְקָלִי' תְּנַן [–שנינו] במשנה במנחות, ודווקא בהם התיר רבי יהודה להתעסק ולא חשש שמא יבואו לאוכלם, משום שאינם ראויים לאכילה. דוחה הגמרא תירוץ זה: הָא דְּרַב אַשִׁי בְּדוּתָא הִיא – דברים בדויים שאינם אמת, משום דַּהֲתִינַח [–אכן מובן] מדוע אין חוששים מִשעה שנעשתה התבואה קָלִי ונתייבשה בתנור וְאֵילַךְ, שאינה ראויה לאכילה עד שיעשו ממנה לחם, אך מֵעִיקָּרָא – מתחילה, מאחרי הקצירה עַד שנעשתה התבואה קָלִי לפני גמר ייבושה בתנור, כשעדיין היא לחה ורכה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לנו לומר בטעם מה שהתיר רבי יהודה להתעסק עמה, הלא עדיין היא ראויה לאכילה, ומדוע לא חשש שמא יבואו לאוכלה. הגמרא מחזקת את קושייתה: וְכִי תֵּימָא – ואם תאמר לתרץ, שבסמוך לקצירה אין לחשוש לאכילה משום שהחדש נתלש עַל יְדֵי קִיטּוּף ומתוך כך הוא זכור שלא לאוכלו, כְּתִירוּצוֹ דְּרָבָא לעיל, ולא בא רב אשי לתרץ אלא מדוע אין חוששים לאכילה בשעת הטחינה וההרקדה, אֶלָּא [–הלא] עדיין יקשה, מה ששנינו במנחות (שם), קוֹצְרִין במגל את תבואת בֵּית הַשְּׁלָחִין וְאת התבואה שֶׁבַּעֲמָקִים, וְאוֹקִימְנָא [–והעמדנו] משנה זו כְּרַבִּי יְהוּדָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לנו לומר בטעם ההיתר, הלא ראויה אז התבואה לאכילה, וגם אין שינוי בקצירתה, ומדוע לא חשש רבי יהודה שמא יבואו לאוכלה. מסיקה הגמרא, אֶלָּא תירוצו דְּרַב אַשִׁי בְּדוּתָא הִיא, ובהכרח החילוק שבין חמץ לחדש הוא, שמחדש אנשים בדלים כל ימות השנה, מה שאין כן בחמץ שרגילים בו כל השנה.

הגמרא מקשה על שיטת רבי יהודה בחמץ מדבריו במקום אחר: וְכָל הֵיכָא דְּלֵית בָּדִיל מִינֵּיהּ – וכי כל איסור שאין בדלים ממנו, מִי [–האם] גָּזַר עליו רַבִּי יְהוּדָה שמא יבואו לאוכלו. וְהָתְנַן – והרי שנינו במסכת שבת (כט:), לֹא יִקּוֹב אָדָם שִׁפּוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה – קליפת ביצה חלולה, וִימַלֵּאנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בערב שבת בְּצַד הַנֵּר [–הכלי שבתוכו השמן והפתילה], בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא השפופרת מְנַטֶּפֶת לתוך הנר טיפות שמן דקות בזמן שהפתילה בוערת, ועל ידי כך תמשיך לבעור ולא תכבה. ואסרו חכמים את הדבר משום החשש שמא יבוא בשבת לאכול מהשמן שבשפופרת, ונמצא עובר על איסור כיבוי בשבת. ואסור לעשות כן אֲפִילּוּ בשפופרת שהִיא שֶׁל חֶרֶס, שהשמן שבתוכה נמאס, ואין דרך בני אדם לאוכלו, שמכל מקום חששו שמא יבוא להסתפק ממנו. וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר לעשות כן. הרי שרבי יהודה אינו חושש שמא יאכל מהשמן, ואפילו שהכל רגילים לאוכלו ואין בדלים ממנו, ומדוע בחמץ חשש שמא יבואו לאוכלו תוך כדי בדיקתו. מתרצת הגמרא: הָתָם [–שם] בשבת סובר רבי יהודה, מִשּׁוּם חוּמְרָא דְּשַׁבָּת מִבְּדָל בְּדִילִי – שמשום חומר איסור שבת בדלים בני אדם מהשמן, ואין לחשוש שמא יאכלו ממנו ויעברו על איסור כיבוי. מה שאין כן בחמץ שאינו חמור כל כך כמו שבת, ועל כן חוששים שמא יבואו לאוכלו.

הגמרא מקשה סתירה משיטות חכמים ורבי יהודה במשנה האמורה על דבריהם במקום אחר. מקשה הגמרא: וּרְמִי דְּשַׁבָּת אַשַּׁבָּת – וקשה ממשנה זו בשבת על דין אחר בשבת שנחלקו בו רבי יהודה וחכמים בברייתא. דְּתַנְיָא, חֶבֶל דְּלִי שדולים עמו מים מהבור, שֶׁנִּפְסַק באמצעיתו, לֹא יְהֵא קוֹשְׁרוֹ בשבת בקשר של קיימא [–קשר קבוע שעשוי שלא להתירו לעולם], שכן קושר הוא אחד מל"ט מלאכות האסורות בשבת, אֶלָּא יהא עוֹנְבוֹ בעניבה שאינה קשר של קיימא, ולא גזרו לאסור עניבה שמא מתוך כך יבוא לידי קשירה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, מחבר האדם את שני קצות

המשך בעמוד צג

רש"י

שלא ברצון חכמים — דאיכא למיגזר דילמא כי מעסקי ביה אתי למיכל מיניה. **רבי יהודה אומר כו' מתוך שלא התרתה לו** — קצירה כדרך כל השנה, אלא בידים קוטפין המלילות מן הקרקע, דהא אסור לקצור לפני העומר דכתיב (ויקרא כג) "עומר ראשית קצירכם אל הכהן", שהוא תחלה לקצירה — זכור הוא את איסור החדש על ידי שינוי המעשה, ולא אתי למיכל. **טחינה והרקדה** — שהרי קמח תנינא, דהיה בידים, וכשטחנוהו והרקידוהו איזה שינו היה שם דלא ליתי למיתב לפומיה דהיא שעתא? **ומשנינן טחינה** — לא היו טוחנין אותו ברחים של מים, אלא ברחים של יד, דהוי שינוי לזכרון. **על גבי נפה** — לצד תחתון של נפה, הופך הנפה על פניה. **אלא הא דתנן** — במנחות: קוצרין בית השלחין, כדרך חול, קודם לעומר. ושל **בית העמקים** — תבואה הגדילה בין העמקים, וטעמא מפרש התם: כתוב אחד אומר "וקצרתם את קצירה והבאתם", אלמא מותר לקצור קודם לעומר, וכתוב אחד אומר "עומר ראשית קצירכם", דמשמע שהוא קודם לכל קציר. הא כיצד? ממקום שאתה מביא עומר — אי אתה קורצ קודם לו, וממקום שאי אתה מביא עומר — אתה קורצ. ותנן בפרק "כל הקרבנות" (מנחות פה,א): אין מביאין סולת למנחה לא מבית הזבלין, ולא מבית השלחין, ולא מבית העמקים. מפני שתבואה שלהן אינה מן המובחר. **מאי איכא למימר** — הא ליכא התם שינוייא, דהא קוצרין קחני, ובמגל, ולא גזרינן דילמא אתי למיכל. ואוקמיה לההיא כרבי יהודה, במסכת מנחות בפרק "רבי ישמעאל" (עא,א) מדקתני סיפא: אנשי יריחו קורצרין לפני העומר כו', ולא מיחו בידם חכמים. ואמרינן: מאן שמעת ליה דאמר מיחו ולא מיחו — רבי יהודה. **חדש מבדל בדילי מיניה** — שהרי לא הורגלו לאוכלו כל השנה, ואין למודין לפשוט יד להושיט לפיהם. אבל חמץ — למודין הן בכך כל השנה. **דרבנן אדרבנן לא קשיא** — בתמיה, דלא משנית אלא לרבי יהודה, והא דרבנן נמי קשיא! דבמתניתין לא גזרינן, והתם קתני שלא ברצון חכמים — דמשמע דגזר רבי מאיר דהוא מבני פלוגתיה דילמא אתי למיכל. **הוא עצמו מחזר עליו לשורפו** — אף על גב דבעלמא גזרינן בדבר שעסוק בו שלא יושיט לפיו — הכא בבדיקת חמץ ליכא למיגזר, דהוא עצמו כל עסקו זה בחמץ אינו אלא מחזר עליו לשורפו — אין לך זכרון לאיסור גדול מזה. **ומיכל קא אכיל מיניה** — בתמיה. **קמח וקלי תנן** — ואין אלו ראויין לאכילה. **מקלי ואילך** — לאחר שנתייבש בתנור אין ראוי לאכול. **מעיקרא** — בעודו רך בקליות, קודם שיתיבש, מאי איכא למימר. **וכי תימא** — זכור הוא על ידי הקיטוף, כדשני רבא לעיל, בית השלחים דליכא קיטוף מאי איכא למימר? **אלא בדותא** — וטעמא דרבי יהודה משום דבדילי מיניה, וחמץ לא בדיל מיניה, שרגיל בו כל שעה. **כל נר** שבגמרא היינו הכלי — קרוייש"ל. **מנטפת** — טיפין דקות כשהפתילה מבערת. **ואפילו היא של חרס** — אותה שפופרת דמאיסא — אפילו הכי אסור, דילמא אתי למיכל מינה. ותניא: הנותן שמן לנר — חייב משום מבעיר, והמסתפק ממנו — חייב משום מכבה. **ורבי יהודה מתיר** — ואף על גב דשמן הכל תדירין בו. ודרבנן אדרבנן ליכא לאקשויי, דהא אוקימנא טעמא בחמץ משום דהוא עצמו מחזר עליו לשורפו. **קשר של קיימא** — שהוא עשוי שלא להתירו לעולם — הוי אב מלאכה, במסכת שבת. **לא יהא קושרו** — דהוי קשר של קיימא, אלא עוגבו. ולא גזרינן עניבה אטו קשירה. **כורך** — כריכה בעלמא. **פונדא** — אזור חלל. **פסיקייא** — פיישל"א, שכורכין סביבות שוקיים. **שלא יעגבנו** — גזירה משום קשירה, הואיל ועסוק בכך. **קשיא דרבנן** — דשפופרת, אדרבנן דחבל. **שמן** — זה בשמן דכל שנה מיחלף, ואתי למיכליה. קושרין **דלי בפסיקייא** — דלאו קשר שעשוי להתקיים הוא, דאינו מפסיד פסיקייא שלו בכך. **אבל לא בחבל** — שמא יניחנו שם עולמית. **אי נימא חבל דעלמא** — שתשמישו לכך, ואיכא למיחש שמא יניחנו שם. **חבל דגרדי** — שאינו ראוי למילוי מים תמיד. ורבי יהודה מתיר, ולא גזר גבי שבת, כדאוקימנא טעמא דמשום חומרא דשבת פרשי אינשי מאיסורא דיליה, ונזכרין הן. אבל דרבנן דהכא אדרבנן דעניבה — קשיא. ומשנינן **חבל בחבל מיחלף כו'** — והשתא איתרצו כולהו. דרבנן גזרו כל היכא דמיחלף, בין בשבת בין בשאר איסורי. דילהכי: בחדש לפני העומר גזרו, וכן בשפופרת, וכן בחבל. אבל בחמץ — לא, משום דמוזהר עליו לשורפו. ובעניבה נמי לא — משום דלא מיחלפא. ורבי יהודה גזר בכל מילי דלא בדילי מיניה, ובמידי דבדילי מיניה — לא גזר. דילהכי: בחמץ גזר, אבל בחדש — בדילי מיניה. ובכל הנך דשבת — משום דבדילי מינייהו. ודקא מחמיר בעניבה — משום דקסבר היא גופא קשירה היא. **בכור** — אסור להטיל בו מום, ואפילו לגרום, דתניא: "מום לא יהיה בו", אין לי אלא שלא יטיל בו מום, מניין שלא יגרום לו — תלמוד לומר "כל מום", במסכת ביצה (כז,ב). **אין מקיזין דם** — אפילו במקום שאינו עושה בו מום, דהיינו בכל מקום שבו אם אינו חותך ממנו עצם או פוגם שפתו או אזנו, וכל דבר שאינו חוזר לקדמותו הוי מום, אידך לא הוי מום. וקא גזר רבי יהודה אטו מקום שעושה בו מום. ואף על גב דקדשים הכל בדילין מהן — מחלוקת רבי שמעון ורבי יהודה בתורת כהנים.

תוספות

קוצרין בית השלחין — פירש רש"י: ממקום שאי אתה מביא — אתה קוצר וכו', ובית השלחין וכל הנהו, אף על גב דתניא בפרק "כל הקרבנות" (מנחות פה,א) אם הביא — כשר, כיון דלכתחלה לא יביא — חשבינן ליה ממקום שאי אתה מביא. ואין לתמוה: מי איכא מידי דמדאורייתא לכתחלה אסור, ובדיעבד שרי — דאיכא מילי טובא, דבעינן שישנה הכתוב עליו לעכב, כגון קדשים.

אבל לא גודשין — דבגדישה ליכא פסידא אם ימתין אחר העומר. דדוקא משום פסידא התירו קצירה, שממהרין ליקצר משאר פירות ואי לא קצרי להו — פסדי. והא דשרי רבי יהודה קמח וקלי לעיל — יש לומר: משום עולי רגלים הקילו. ורבי מאיר אוסר בקמח, ושרי קצירה לקמן בפרק "מקום שנהגו" (נו,א) דקתני במילתיה: קוצרין ברצון חכמים, והיינו משום פסידא. וכן פירש הקונטרס במנחות. ואם תאמר: אם כן מאי פריך? דילמא הכא שרי רבי יהודה משום פסידא, אבל גבי חמץ גזרינן! ויש לומר: משום מצות ביעור יש להתיר כמו משום פסידא.

כורך עליו פונדא. לאו דוקא כורך, דאפילו לקשור יכול, דלא מבטל ליה. ובלבד שלא יענבנו — אחבל קאי.

כל היכא דבדיל מיניה לא גזר רבי יהודה — דרבי מאיר אדרבי מאיר לא רצה להקשות, דלעיל גזר גבי חדש וגבי בכור לא גזר. דבפרק "כל פסולי המוקדשין" (בכורות לג,ב ושם) תניא: בכור שאחזו דם — מקיזין לו במקום שאין עושין לו מום, דברי רבי מאיר. ורבי יהודה אומר וכו'. משום דאיכא לשנויי: שאני בכור דאיכא פסידא.

שֶׁלֹּא בִּרְצוֹן חֲכָמִים הֵן עוֹשִׂין, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: בִּרְצוֹן חֲכָמִים הָיוּ עוֹשִׂין. וְלָא קָא גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַל מִינֵּיהּ! אָמַר רָבָא: שָׁאנֵי חָדָשׁ, מִתּוֹךְ שֶׁלֹּא הִתִּרַתָּ לוֹ אֶלָּא עַל יְדֵי קִטּוּף - הוּא זָכוּר. אֲמַר לֵיהּ אַבַּיֵּי: תֵּינַח בִּשְׁעַת קִטּוּפָה, טְחִינָה וְהַרְקָדָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? הָא לָא קַשְׁיָא; טְחִינָה - בְּרֵחַיָּא דְּיָד, הַרְקָדָה - עַל גַּבֵּי נָפָה. אֶלָּא הָא דְּתַנְּן: קוֹצְרִין בֵּית הַשְּׁלָחִים וְשֶׁבָּעֲמָקִים אֲבָל לֹא גּוֹדְשִׁין, וְאוֹקִימְנָא כְּרַבִּי יְהוּדָה, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵּי: חָדָשׁ - בָּדֵיל מִינֵּיהּ, חָמֵץ - לָא בָּדֵיל מִינֵּיהּ. אָמַר רָבָא: דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה קַשְׁיָא, דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן לָא קַשְׁיָא? דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לָא קַשְׁיָא - כִּדְשָׁנַיְנַן. דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן נַמִּי לָא קַשְׁיָא: הוּא עַצְמוֹ מְחַזֵּר עָלָיו לְשׂוֹרְפוֹ, מֵיכַל קָאֲכֵיל מִינֵּיהּ?! רַב אַשִׁי אָמַר: דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לָא קַשְׁיָא; קֶמַח וְקָלִי תְּנַן. הָא דְּרַב אַשִׁי בְּדוּתָא הִיא; הָתֵינַח מִקָּלִי וְאֵילָךְ - מֵעִיקָּרָא עַד קָלִי מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? וְכִי תֵּימָא עַל יְדֵי קִיטּוּף כִּדְרָבָא - אֶלָּא קוֹצְרִין בֵּית הַשְּׁלָחִין וְשֶׁבָּעֲמָקִים, וְאוֹקִימְנָא כְּרַבִּי יְהוּדָה מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? אֶלָּא דְּרַב אַשִׁי בְּדוּתָא הִיא. וְכָל הֵיכָא דְּלָא בָּדֵיל מִינֵּיהּ מִי גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה? וְהָתְנַן: לֹא יִקּוֹב אָדָם שְׁפוֹפֶרֶת שֶׁל בֵּיצָה וִימַלְּאֶנָּה שֶׁמֶן וְיִתְּנֶנָּה בְּצַד הַגֵּר בִּשְׁבִיל שֶׁתְּהֵא מְנַטֶּפֶת, וַאֲפִילּוּ הִיא שֶׁל חֶרֶס, וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר! הָתָם מִשּׁוּם חוּמְרָא דְּשַׁבָּת מִבְּדֵל בְּדִילִי. וְרָמֵי דְּשַׁבָּת אַשַּׁבָּת; דְּתַנְיָא: חֶבֶל דְּלִי שֶׁנִּפְסַק לֹא יְהֵא קוֹשְׁרוֹ אֶלָּא עוֹנְבוֹ, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: כּוֹרֵךְ עָלָיו פּוּנְדָּא אוֹ פְּסִקְיָא, וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַעֲנְבֶנּוּ. קַשְׁיָא דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה, קַשְׁיָא דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן! דְּרַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן לָא קַשְׁיָא, שֶׁמֶן בְּשֶׁמֶן - מִיחַלַּף, עֲנִיבָה בְּקְשִׁירָה - לָא מִיחַלַּף. דְּרַבִּי יְהוּדָה אַדְּרַבִּי יְהוּדָה לָא קַשְׁיָא; טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה לָאו מִשּׁוּם דְּגָזַר עֲנִיבָה אַטּוּ קְשִׁירָה, אֶלָּא מִשּׁוּם דְּקָסָבַר: עֲנִיבָה גּוּפָהּ קְשִׁירָה הִיא. וְרָמֵי רַבָּנַן אַדְּרַבָּנַן, דְּתַנְּן קוֹשְׁרִין דְּלִי בִּפְסִקְיָא אֲבָל לֹא בְּחֶבֶל, וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר. חֶבֶל דְּמַאי? אִילֵימָא חֶבֶל דְּעָלְמָא - "וְרַבִּי יְהוּדָה מַתִּיר"? קֶשֶׁר שֶׁל קַיְּימָא הוּא! דְּוַדַּאי אָתֵי לְכַטּוֹלֵי. אֶלָּא פְּשִׁיטָא - דְּגַרְדִּי, וְגָזְרוּ רַבָּנַן חֶבֶל דְּגַרְדִּי אַטּוּ חֶבֶל דְּעָלְמָא?! אִין, חֶבֶל בְּחֶבֶל - מִיחַלַּף, עֲנִיבָה בְּקְשִׁירָה - לָא מִיחַלְּפָא. וְכָל הֵיכָא דְּבָדֵיל מִינֵּיהּ לֹא גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה? וְהָתְנַיָּא: בְּכוֹר שֶׁאָחֲזוֹ דָּם, אֲפִילּוּ הוּא מֵת - אֵין מַקִּיזִין לוֹ דָּם, דִּבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה. וַחֲכָמִים אוֹמְרִים יַקִּיז וּבִלְבַד שֶׁלֹּא יַטִּיל בּוֹ מוּם. הָתָם, מִתּוֹךְ שֶׁאָדָם בָּהוּל

תוספות

זה ידע בעיבורו של חדש — והוא הדין דהוה מצי למימר זה ידע בחסרונו של חדש, וזה לא ידע דחדש שעבר חסר היה. והקשה רבינו יצחק בן אשר: ומה אלו דייקינן בהני סהדי, דתרוייהו ידעי בעיבורו של חדש והוה ליה עדות מוכחשת ואיך ניקום וניקטול מספיקא? דהכי פריך בסמוך. אף על גב דבפרק "בן סורר" (סנהדרין סט,א) דייק מהכא דרובא דאנישי עבידי דטעי בעיבורא דירחא — מכל מקום מה נפסיד אם נדקדק בהם? ויש לומר: דהכא דייקינן בהו שפיר, כיון דשיילי להו באיזה יום וקמיכוווני ליום אחד — שמע מינה שזה לא ידע. ומכל מקום, שפיר מוכיח ב"בן סורר" (שם) מהכא דאזלינן בתר רובא בדיני נפשות, דרובא טעי בעיבורא דירחא. דאי לא אזלינן בתר רובא, כיון שזה אומר בשנים וזה אומר בשלשה — מיד הוה ליה מוכחשין וכי הדר מכוונים ליום אחד — הוה ליה חוזר ומגיד. תדע, דהא אחד אומר בשלשה ואחד אומר בחמשה — עדותן בטלה, אף על פי שמכוונים ליום אחד, ולא אמרינן דטעו בשני עיבורים. דבתרי עיבורי לא טעו אינשי, וחשבינן להו חוזר ומגיד.

אחד אומר בשתי שעות — ואם תאמר: אמאי עדותן קיימת? אילו דייקינן בהני סהדי, הא דקאמר שתים — בתחילת שתים, והוה ליה קודם הנץ החמה ועדותן בטלה, כדאמר לקמן דתחילת שעה שניה קודם הנץ החמה הוא, דמהלך אדם ביום עשר פרסה שהן ארבעים מילין, ומעלות השחר עד הנץ החמה מהלך חמש מילין, כדאמר ב"מי שהיה טמא" (פסחים צג,ב), וזה עולה לשעה ומחצה! ויש לומר: כשזה אומר קודם הנץ החמה וזה אומר לאחר הנץ החמה, דמדקדקין בהנץ — לא טעו אינשי, אבל הני לא דקדקו אלא בשעות ואין בני אדם בקיאין בשעות, וסבורין שהשניה התחילה אחר הנץ החמה. אלא

רש"י

על ממונו — כהן זה בהול על הבכור שלא ימות. **כל שכן** — הואיל ובהול הוא, אי לא שרית ליה במקום שאינו עושה בו מום — עובר על בדריך ועושה, ושוב אין נזהר בין מקום מום לשלא במקום מום, דסבור שהכל שוה. **מקדרין** — אשטרלי"ד. **מקרצפין** — כדפרשינן, בכלי ששיניו גסות ואינו עושה חבורה. דחובל בבעלי חיים אב מלאכה היא. קתני מיהת אבל מקרצפין — אלמא לא גזר מתוך שאדם בהול, אי שרית ליה קירצוף — עביד קידור, לפי שהטיט מכחיש את הבהמה ומצערה. **לא מיחלף** — ורבנן סברי: מיחלף. **משנה ושורפין בתחלת שש** — ואף על גב דכל שעה ששית מדאורייתא שריא — גזור רבנן עלה דילמא טעי, וסבור על השביעית שהיא ששית. אבל אחמישית לא טעי למימר על השביעית שהיא חמישית, ומותר. **תולין כל חמש** — ואינו אוכל, דטעי וסבור על שביעית שהיא חמישית. ומיהו, לשרוף אינו צריך, ומאכיל לבהמתו. אבל ששית — אף בהנאה אסור מדרבנן, גזירה משום שביעית. **שתי חלות** — של חמץ. **של תודה פסולות** — ובגמרא מפרש מאן פסלינהו. **היו מונחות** — בכל ערב פסח. **על גב האיצטבא** — סטיו שהיה בהר הבית, ששם מתקבצין וישובים בני אדם, והיו רואין אותן לסימן. **ניטלה אחת מהן** — בתחלת חמש בא שליח בית דין ונוטל האחת. **ותרומה כל חמש** — דאסור להפסיד קדשים בידים כל זמן שיכול לאוכלן. **ושורפין בתחלת שש** — דהא ודאי רובא טעו בין שש לשבע.

גמרא אחד אומר בשנים בחדש — הרג זה את הנפש, ואחד מן העדים אומר בשלשה בחדש — עדותן קיימת. ובית דין היו בודקין אותן בשבע חקירות, כדלקמן. וכיון דהושוו שניהן לומר בשלישי או ברביעי, וכשבדקום איזה יום בחדש אמר זה בשני וזה אמר בשלישי — שניהן על יום אחד העידו, אלא שזה ידע בעיבורו של חודש, שחודש שעבר מלא והוקבע ראש חודש ביום שלשים ואחד, וזה שאמר בשנים בחדש — ידע בו, וזה שאמר שלשה — סבור שהוקבע החדש ביום שלשים. והואיל ויש טוענין בכך, אף על פי שמצוויין אנו לחלק את עדותן כדי שתבטל להציל את הנפש — אין בידינו כח לחלקו. **עדותן בטלה** — דבהא ליכא למטעי, וקרא כתיב (דברים יג) "ודרשת וחקרת והנה אמת נכון" — שתהא עדותן מכוונת, ואי לא — לא קטלינן, והוא ודן פטורים. דאין עדים נהרגין אלא על ידי הזמה. **אחד אומר בשתי שעות** כו' עדותן קיימת — דטועה אדם בכך. **אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע עדותן בטלה** — אפילו לרבי יהודה. דבחמש חמה במזרחו של רקיע, ויכול להבין על ידי הצל, כשנותן ידו כנגד המזרח הוה הצל לצד מערב. **ובשבע חמה במערב** — והצל לצד מזרח. **כשתמצא לומר** — כשתדקדק בדברידהם ותעמוד על מכונו, תמצא לדברי רבי מאיר דמקיים עדות דשתים ושלש ומבטל של שלש ושל חמש — אין אדם טועה

עַל מָמוֹנוֹ, אָמְרִינַן: אִי שָׁרִית לֵיהּ בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשֵׂין בּוֹ מוּם אָתֵי לְמֶעֱבַד בְּמָקוֹם שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ מוּם. וְרַבָּנַן כָּל שֶׁכֵּן, דְּאִי לָא שָׁרִית לֵיהּ כְּלָל אָתֵי לְמֶעֱבַד. וּמִי אָמְרִינַן לְרַבִּי יְהוּדָה אָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ? וְהָתְנַן, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אֵין מִקַּדְּרִין הַבְּהֵמָה בְּיוֹם טוֹב מִפְּנֵי שֶׁהוּא עוֹשֶׂה חַבּוּרָה, אֲבָל מְקַרְצְפִין. וַהֲכָמִים אוֹמְרִים: אֵין מִקַּדְּרִין, אַף אֵין מְקַרְצְפִין. וְתַנְיָא: אֵיזֶהוּ קִידּוּר וְאֵיזֶהוּ קִרְצוּף? קִידּוּר קְטָנִים, וְעוֹשִׂין חַבּוּרָה. קִרְצוּף גְּדוֹלִים, וְאֵין עוֹשִׂין חַבּוּרָה! הָתָם דְּאִי שָׁבִיק לֵיהּ מַיְיתִ אָמְרִינַן: אָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ, הָכָא אִי שָׁבִיק לֵיהּ צַעֲרָא בְּעָלְמָא הוּא לָא אָמְרִינַן: אָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ. וְרַבִּי יְהוּדָה, מַאי שְׁנָא גַּבֵּי חָמֵץ דְּגָזַר וּמַאי שְׁנָא גַּבֵּי קִרְצוּף דְּלֹא גָּזַר? לֶחֶם בְּלֶחֶם מִיחַלַּף, קִידּוּר בְּקִרְצוּף לָא מִיחַלַּף. **מִשְׁנָה רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אוֹכְלִים כָּל חֲמֵשׁ, וְשׂוֹרְפִין בִּתְחִלַּת שֵׁשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אוֹכְלִין כָּל אַרְבַּע, וְתוֹלִין כָּל חֲמֵשׁ, וְשׂוֹרְפִין בִּתְחִלַּת שֵׁשׁ. וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: שְׁתֵּי חַלּוֹת שֶׁל תּוֹדָה פְּסוּלוֹת מוּנָּחוֹת עַל גַּב הָאִיצְטַבָּא, כָּל זְמַן שֶׁמּוּנָּחוֹת כָּל הָעָם אוֹכְלִין, נִיטְּלָה אַחַת תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׂוֹרְפִין, נִיטְּלוּ שְׁתֵּיהֶן הִתְחִילוּ כָּל הָעָם שׂוֹרְפִין. רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: חוֹלִין נֶאֱכָלִין כָּל אַרְבַּע, וּתְרוּמָה כָּל חֲמֵשׁ, וְשׂוֹרְפִין בִּתְחִלַּת שֵׁשׁ. **גְּמָרָא** תְּנַן הָתָם: אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם בַּחֹדֶשׁ וְאֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה - עֲדוּתָן קַיֶּמֶת, שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ. אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה וְאֶחָד אוֹמֵר בַּחֲמִישָׁה - עֲדוּתָן בְּטֵלָה. אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת וְאֶחָד אוֹמֵר בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת - עֲדוּתָן קַיֶּמֶת, אֶחָד אוֹמֵר בְּשָׁלֹשׁ וְאֶחָד אוֹמֵר בַּחֲמֵשׁ - עֲדוּתָן בְּטֵלָה, דִּבְרֵי רַבִּי מֵאִיר. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: עֲדוּתָן קַיֶּמֶת. אֶחָד אוֹמֵר בַּחֲמֵשׁ וְאֶחָד אוֹמֵר בְּשֶׁבַע - עֲדוּתָן בְּטֵלָה, שֶׁבַּחֲמֵשׁ חַמָּה בַּמִּזְרָח וּבְשֶׁבַע חַמָּה בַּמַּעֲרָב. אָמַר אַבָּיֵי: כְּשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר - אֵין אָדָם טוֹעֶה וְלֹא כְּלוּם, לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה - אָדָם טוֹעֶה חֲצִי שָׁעָה. לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר - אֵין אָדָם טוֹעֶה וְלֹא כְּלוּם, מַעֲשֶׂה כִּי הֲוָה בְּמִיפַּק תַּרְתֵּי וּמְעַיֵּיל תְּלַת, וְהָא דְּקָאָמַר שְׁתַּיִם - בְּסוֹף שְׁתַּיִם, וְהָא דְּקָאָמַר שָׁלֹשׁ - בִּתְחִלַּת שָׁלֹשׁ. לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה חֲצִי שָׁעָה, מַעֲשֶׂה כִּי הֲוָה - בְּפַלְגָא דְּאַרְבַּע הֲוָה, וְהַאי דְּקָאָמַר שָׁלֹשׁ - בְּסוֹף שָׁלֹשׁ וְקָטְעֵי פַּלְגָא דְּשַׁעְתָּא לְקַמֵּיהּ, וְהַאי דְּקָאָמַר חָמֵשׁ - בִּתְחִלַּת חָמֵשׁ וְקָטְעֵי פַּלְגָא דְּשַׁעְתָּא לְאַחוֹרֵיהּ. אִיכָּא דְּאָמְרִי, אָמַר אַבָּיֵי: כְּשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר - אָדָם טוֹעֶה מַשֶּׁהוּ, לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה - אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה וּמַשֶּׁהוּ. לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אָדָם טוֹעֶה מַשֶּׁהוּ, מַעֲשֶׂה כִּי הֲוָה - אוֹ בְּסוֹף שְׁתַּיִם הֲוָה אוֹ בִּתְחִלַּת שָׁלֹשׁ, וְחַד מִינַּיְיהוּ טוֹעֶה מַשֶּׁהוּ. לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה - אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה וּמַשֶּׁהוּ, מַעֲשֶׂה כִּי הֲוָה - אוֹ בְּסוֹף שָׁלֹשׁ אוֹ בִּתְחִלַּת חָמֵשׁ, וחד

ולא כלום, ולדברי רבי יהודה דמקיים אף שלש וחמש — אדם טועה חצי שעה. לרבי מאיר אין אדם טועה כלום — והטועה שקרן הוא. והאי דמקיים רבי מאיר עדות של שתים ושלש — משום ששניהם העידו על רגע אחד. דמעשה כי הוה — במיפק תרתי ומעייל תלת, ביציאתה של שניה כשהשלישית נבנסת. ושניהן כך העידו, דהאי דאמר שתים — בסוף שניה קאמר, והאי דקאמר כו'. ולקמן פריך: מי יודע שכוונתן לכך היתה? דילמא האי דקאמר שתים — בתחלת שתים קאמר, ויש חילוק ביניהן, והואיל ולרבי מאיר אין תולין בטעות — הרי הן שקרנין! **ולדברי רבי יהודה תולין בטעות חצי שעה** — הילכך: כי אמר האי בשלש והאי בחמש — עדותן קיימת, דמעשה כי הוה בפלגא דארבע כו'. וזה אמר בסוף שלש וזה בתחלת חמש, וכל אחד מהן טעה מן המעשה חצי שעה. ולקמיה פריך ליה: היכי מהדרינן לצרופי עדותן? הוה לן למימר דהאי בתחלת שלש קאמר, והאי בסוף חמש קאמר — ויש חילוק גדול ביניהן, וכולי האי לא טעו, ותחלק עדותן ונציל את הנפש. **וחד מנייהו קא טעי משהו** — אם בסוף שתים הוה — האי דקאמר שלש בתחלת שלש וקא טעי משהו, ואי בתחלת שלש — האי דקאמר שתים בסוף שתים, וקא טעי משהו. **לדברי רבי יהודה** — מעשה הוה בסוף שלש

עַל מָמוֹנוֹ כדי להצילו, ואם לא יקיזו את דם הבכור, הוא עלול למות ויפסיד הבעלים ממון, ועל כן **אָמְרִינַן** – אנו חוששים ואומרים, **אִי שָׁרֵית לֵיהּ** [–שאם תתיר לו] לכהן שהוא בעל הבכור להקיז לו דם **בְּמָקוֹם שֶׁאֵין עוֹשִׂין בּוֹ מוּם, אָתֵי לְמֶעְבַּד** [–יבוא לעשות] כן אף **בְּמָקוֹם שֶׁעוֹשִׂין בּוֹ מוּם** מתוך בהילותו להציל את ממונו, ולכן אף שאדם בדל מן הקדשים, גזר רבי יהודה שלא להקיז את דם הבכור.

הגמרא מבארת את דעת חכמים החולקים על רבי יהודה, ומתירים להקיז את דם הבכור במקום שאינו עושה מום: **וְרַבָּנַן** [–וחכמים] סוברים, אדרבה, מכיון שאדם בהול על ממונו, **כָּל שֶׁכֵּן דְּאִי לֵא שָׁרֵית לֵיהּ כְּלָל אָתֵי לְמֶעְבַּד** – שאם לא תתיר לו להקיז דם אפילו במקום שאינו עושה מום, ודאי שיש לחשוש שמא יבוא לידי איסור. שכן מתוך שהוא בהול להציל את ממונו, אם תאסור עליו להקיז את דם הבכור, הוא לא ישמע לך, ושוב לא יזהר להקיז דווקא במקום שאינו עושה מום, משום שיסבור שאין חילוק בין האיסור להקיז במקום זה שהוא מן התורה, לאיסור להקיז במקום שאינו עושה מום שאינו אלא מחמת גזירה. על כן עדיף להתיר לו להקיז במקום שאינו עושה מום, כדי שלא יקיז במקום שעושה מום.

מקשה הגמרא: **וּמִי אָמְרִינַן** [–וכי אנו אומרים] **לְדַעְתַּ רַבִּי יְהוּדָה שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ**, ויש לחשוש שמתוך כך יבוא לידי איסור, **וְהָתְנַן** – והרי שנינו במסכת ביצה (כג.), **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אֵין מְקַדְּרִין** [–מסרקים] **אֶת הַבְּהֵמָה** להסיר את הטיט שעליה **בְּיוֹם טוֹב, מִפְּנֵי שֶׁעֵל יְדֵי הַקִּירוּד הוּא עוֹשֶׂה בָּהּ חַבּוּרָה** – מכה שעל ידה נצרר הדם מתחת לעור, ועשיית חבורה בבעלי חיים אסורה בשבת ויום טוב משום אב מלאכה של חובל. **אֲבָל מְקַרְצְפִין** את הבהמה ביום טוב, משום שהקירצוף אינו עושה בה חבורה. ובסמוך יבואר מה בין קירוד לקירצוף. **וַחֲכָמִים אוֹמְרִים, אֵין מְקַדְּרִין וְאַף אֵין מְקַרְצְפִין** את הבהמה ביום טוב, ואף שהקירצוף אינו עושה חבורה, גזרו עליו משום קירוד. **וְתַנְיָא** – ושנינו בברייתא, **אֵיזֶהוּ קִידּוּר וְאֵיזֶהוּ קִרְצוּף, קִידּוּר** הוא **בְּקָטָנִים** – במסרק ששיניו דקות, **וְשִׁינַּיִם אֵלּוּ עוֹשִׂין חַבּוּרָה, וְאֵילּוּ קִרְצוּף** הוא **בְּגְדוֹלִים** – במסרק ששיניו גסות **וְאֵין עוֹשִׂין חַבּוּרָה.** הרי שלא אסר רבי יהודה לקרצף, ולא חשש שאם נתיר קירצוף יבואו לידי קירוד, ואפילו שגם שם הוא בהול לנקות את בהמתו מחמת הפסד ממונו, שכן הטיט שעליה מכחיש אותה ומצערה.

מתרצת הגמרא: **הָתָם** [–שם] בבכור, **דְּאִי שָׁבִיק לֵיהּ מָיֵית** – שאם יניחנו מבלי להקיז את דמו ימות, סובר רבי יהודה **דְּאָמְרִינַן** [–שאנו אומרים] **אָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ**, ומשום כן יש לחשוש שמא יבוא להקיז ממקום שעושה בו מום. אבל **הָכָא** [–כאן] בקירצוף, **אִי שָׁבִיק לֵיהּ** – אם יניח את הבהמה מבלי לקרצפה, **צַעֲרָא בְּעָלְמָא הוּא** – צער בלבד יהיה לה בכך, ואין זו סכנת מיתה, ועל כן לדעת רבי יהודה **לֵא אָמְרִינַן** [–אין אומרים] בה **שֶׁאָדָם בָּהוּל עַל מָמוֹנוֹ**, ואין חוששים שמא יבוא לידי קירוד.

הגמרא מקשה על דברי רבי יהודה בקירצוף מדברי רבי יהודה במשנתנו: **וְעַדַּיִן** קשה על **רַבִּי יְהוּדָה, מַאי שְׁנָא** [–במה שונה] הדין **לְגַבֵּי חָמֵץ דְּגָזַר** עליו שלא לבודקו לאחר זמן איסורו שמא יבוא לאוכלו, **וּמַאי שְׁנָא** [–ובמה שונה] הדין **לְגַבֵּי קִרְצוּף דְּלֵא גָּזַר** עליו רבי יהודה לאוסרו שמא יבוא לקרד. מתרצת הגמרא: **לֶחֶם** של **חָמֵץ בְּלֶחֶם** של מצה **מִיחַלַּף** – מתחלף אצל בני אדם, והם עלולים לטעות בו ולסבור שהוא מצה, ועל כן אסר רבי יהודה לבדוק חמץ בשעה שהוא אסור באכילה, שמא יטעו בו ויאכלוהו. אבל **קִידּוּר בְּקִרְצוּף לֵא מִיחַלַּף** – אינו מתחלף, ואין לחשוש שמא יטעו ביניהם.

משנה

מן התורה החמץ נאסר בחצות יום י"ד בניסן שהוא בסוף השעה הששית, אלא שהוסיפו חכמים על זמן האיסור והקדימוהו לפני חצות היום, משום שחששו לטעות, כפי שיבואר להלן. המשנה מביאה מחלוקת תנאים בשיעור הקדמה זו: **רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אוֹכְלִים** את החמץ **כָּל חֲמֵשׁ** שעות ראשונות של יום י"ד, **וְשׂוֹרְפִין** אותו **בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ**, שעה אחת קודם זמן ביעורו מן התורה, שכן עלול אדם לטעות בשעה אחת, ויסבור בשעה השביעית שהיא עדיין השעה הששית. **וְרַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹכְלִין** אותו **כָּל אַרְבַּע** שעות ראשונות של היום בלבד, **וְתוֹלִין כָּל חֲמֵשׁ** – כל השעה החמישית החמץ אסור באכילה ומותר בהנאה, ועל כן עדיין אין צריך לשורפו, **וְשׂוֹרְפִין** אותו **בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ** שעות. שכן לענין אכילה חששו חכמים ביותר, שמא יטעה אדם בשעתיים, ויסבור על השעה השביעית שהיא עדיין השעה החמישית. אבל לענין איסור הנאה לא חששו כל כך, והקדימוהו רק בשעה אחת.

וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, שְׁתֵּי חַלּוֹת חמץ **שֶׁל תּוֹדָה פְּסוּלוֹת הָיוּ מוּנָּחוֹת** בערב פסח **עַל גַּב הָאִיצְטַבָּא** שבהר הבית, ששם היו מתקבצים בני אדם ויושבים עליה. והניחו אותן שם לסימן, **שֶׁכָּל זְמַן שֶׁשְּׁתֵיהֶן מוּנָּחוֹת הָיוּ כָּל הָעָם אוֹכְלִין** חמץ. וכאשר **נִיטְּלָה אַחַת** בתחילת השעה החמישית על ידי שליח בית דין, **הָיוּ תוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין** את החמץ **וְלֹא שׂוֹרְפִין** אותו, שכן עדיין הוא מותר בהנאה. וכאשר **נִיטְּלוּ שְׁתֵּיהֶן** בתחילת השעה השישית, **הִתְחִילוּ כָּל הָעָם שׂוֹרְפִין** את חמצם.

המשנה מביאה שיטה שלישית המחלקת בין חולין לתרומה: **רַבָּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר, חוּלִּין** של חמץ **נֶאֱכָלִין כָּל אַרְבַּע** שעות ראשונות של ערב פסח, ובשעה החמישית הם נאסרים באכילה. **וְאִילּוּ תְרוּמָה** של חמץ נאכלת **כָּל חֲמֵשׁ** שעות, **וְשׂוֹרְפִין** אותה רק **בְּתְחִלַּת שֵׁשׁ**. שכן אסור להפסיד תרומה בידים כל זמן שאפשר לאוכלה, ולפיכך לא הקדימו את זמן איסור אכילתה אלא בשעה אחת בלבד, שבה טועים רוב בני אדם.

גמרא

הגמרא מביאה מחלוקת תנאים בענין טעות בני אדם בזמנים: עדים שבאים להעיד בבית דין בעדות נפשות צריכים הדיינים לחקור אותם בשבע חקירות, וביניהן, באיזה יום בחודש אירע המעשה, ובאיזו שעה ביום. ואם הכחישו העדים זה את זה באחת החקירות עדותם פסולה. **וּתְנַן הָתָם** – ושנינו שם במסכת סנהדרין (מ.), **עַד אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁנַיִם כַּחֲדֵשׁ** הרג פלוני את הנפש, **וְעַד אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה** בחודש הרג, **עֲדוּתָן קַיֶּמֶת.** ואין זו נחשבת להכחשה, משום שיש לתלות **שֶׁזֶּה יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל חֹדֶשׁ**, שהיה החודש הקודם מעובר בן שלשים יום, ונקבע ראש חודש זה ביום השלשים ואחד, **וְזֶה אֵינוֹ יוֹדֵעַ בְּעִבּוּרוֹ שֶׁל** אותו **חֹדֶשׁ**, וסבר בטעות שהיה החודש חסר בן עשרים ותשעה יום, ונקבע ראש חודש זה ביום השלשים, ועל כן לפי חשבונו היום השני לחודש הוא השלישי בו, ונמצא ששניהם התכוונו לאותו היום. אבל אם **אֶחָד** מהם **אוֹמֵר בִּשְׁלֹשָׁה** בחודש היה המעשה, **וְאֶחָד** מהם **אוֹמֵר בַּחֲמִשָּׁה** בו, **עֲדוּתָן בְּטֵלָה**, שכן אף אם טעה אחד מהם בעיבורו של החודש, לא היה לו לטעות אלא ביום אחד בלבד, ולא בשני ימים.

המשנה ממשיכה לדון בהכחשה בשעות: עד **אֶחָד אוֹמֵר בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת** ביום היה המעשה, **וְעֵד אֶחָד אוֹמֵר בְּשָׁלֹשׁ שָׁעוֹת** ביום היה, **עֲדוּתָן קַיֶּמֶת**, ואין זו הכחשה. אבל אם **אֶחָד** מהם **אוֹמֵר שִׁבְשָׁלֹשׁ** שעות ביום היה המעשה, **וְאֶחָד** מהם **אוֹמֵר שִׁבְחָמֵשׁ** שעות היה, **עֲדוּתָן בְּטֵלָה.** דִּבְרֵי **רַבִּי מֵאִיר.** אבל **רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר**, גם באופן זה **עֲדוּתָן קַיֶּמֶת**, ואין זו הכחשה משום שיש לתלותה בטעות. ולהלן תבואר מחלוקתם. אולם אם **אֶחָד** מהם **אוֹמֵר בְּחָמֵשׁ** שעות **וְאֶחָד אוֹמֵר בְּשֶׁבַע** שעות, לדברי הכל **עֲדוּתָן בְּטֵלָה**, משום **שֶׁבְּחָמֵשׁ** שעות ביום **הַחַמָּה** עומדת **בְּצַד מִזְרָח** של הרקיע, **וְאִילּוּ בְּשֶׁבַע** שעות **הַחַמָּה** עומדת **בְּצַד מַעֲרָב** של הרקיע, ועל כן אין אדם מחליף ביניהן.

אביי מפרש את מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה: **אָמַר אַבָּיֵי, כְּשֶׁתִּמְצָא לוֹמַר** – כשתדקדק בדבריהם ותעמוד על יסודם תמצא, **שֶׁלְּדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אֵין אָדָם טוֹעֶה בְּזְמַנֵּי הַיּוֹם וְלֹא כֻּלּוֹם, וְלִדְבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה בְּחֲצִי שָׁעָה. לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אֵין אָדָם טוֹעֶה וְלֹא כֻּלּוֹם**, וכשאחד אומר שבשתי שעות ביום היה המעשה ואחד

המשך בעמוד קיג

וְחַד מִינַיְיהוּ קָטְעֵי – ואחד מהעדים טעה בשָׁעָה אחת וְעוד מַשֶּׁהוּ. שאם היה המעשה בסוף שלש, יש לתלות שזה שאמר 'חמש' התכוין לתחילת חמש וטעה בשעה ומשהו, ואם היה המעשה בתחילת חמש יש לתלות שזה שאמר 'שלש' התכוין לסוף שלש וטעה בשעה ומשהו.

רבא דוחה את דברי אביי: אֲזַל [–הלך] רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה – בנו של רב יהודה, וַאֲמַרָה לִשְׁמַעְתְּהָא קַמֵּיהּ דְּרָבָא – ואמר את שמועת אביי זו לפני רבא. אָמַר לו רבא, וכי אפשר לומר שלדעת רבי יהודה אדם טועה רק בשעה ומשהו, הלא לפי זה יקשה מדוע הכשיר את העדות כשאחד אומר שלש ואחד אומר חמש. וּמַה אִילּוּ דַּיְיקִינַן בְּהָנֵי סָהֲדֵי – הלא אילו היינו בודקים עדים אלו ומדקדקים בדבריהם, ומוצאים דְּהַאי דְּקָאָמַר [–שזה שאמר] 'שָׁלֹשׁ' כוונתו לומר שהיה המעשה בִּתְחִילַּת שָׁלֹשׁ, וְהַאי דְּקָאָמַר [–וזה שאמר] 'חָמֵשׁ' כוונתו לומר שבְּסוֹף חָמֵשׁ היה, וְאם אכן לכך היתה כוונתם ודאי הָוְיָא [–היתה] זו ודאי עֵדוּת מוּכְחֶשֶׁת, שהרי יש ביניהם הפרש של כמעט שלש שעות, ולדברי אביי אין אדם טועה בשיעור כזה, וְלָא קָטְלִינַן – ולא היינו הורגים את הנידון על פי עדות זו. וְאם כן אֵנַן נַיְיקוּם וְנִקְטִיל מִסְפֵּקָא – עתה שאיננו יודעים מה היתה כוונתם וכי נקום ונהרגנו מספק, וְרַחֲמָנָא אָמַר – והרי אמרה התורה (דברים לה כד, כה) 'וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה' 'וְהִצִּילוּ הָעֵדָה', ומכאן שיש לחפש אחר זכותו של הרוצח ולהצילו ממיתה ככל שבידינו. ואם כן למה עלינו לקרב את עדותם זה לזה כדי שנוכל להורגו על פיה, ולתלות שזה שאמר שלש נתכוין לסוף שלש וזה שאמר חמש נתכוין לתחילת חמש, הלא אדרבה יש לנו להרחיק את עדותם עד כמה שאפשר כדי להצילו.

רבא מפרש את מחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה באופן אחר: אֶלָּא אָמַר רָבָא, לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ, וּלְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ. לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר שמכשיר את העדות באופן שאחד מהעדים אמר שהיה המעשה בשתים ואחד אמר שבשלש היה, אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ, וּמַעֲשֶׂה כִּי הָוָה [–וכשהיה המעשה], אוֹ בִּתְחִלַּת שְׁתַּיִם היה אוֹ בְּסוֹף שָׁלֹשׁ היה, ונמצא דַּחַד מִינַיְיהוּ קָטְעֵי [–שאחד מהם טעה] בִּשְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ. שכן גם אם נרחיק את עדותם זה מזה ככל שנוכל, ונאמר שהיה המעשה בתחילת שתים, וזה שאמר 'שלש' התכוין לסוף שלש, או שנאמר שהיה המעשה בסוף שלש וזה שאמר 'שתים' התכוין לתחילת 'שתים', הרי לא הקדימו או איחרו את המעשה ביותר משתי שעות חסר משהו, ומשום שינוי זה אין עדותם נפסלת, שכן אדם עשוי לטעות בשיעור זמן כזה. וּלְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה המכשיר גם באופן שאחד אמר שלש ואחד אמר חמש, אָדָם טוֹעֶה שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ. מַעֲשֶׂה כִּי הָוָה [–וכשהיה המעשה], אוֹ בִּתְחִלַּת שָׁלֹשׁ היה אוֹ בְּסוֹף חָמֵשׁ היה, וְנִמְצָא דַּחַד מִינַיְיהוּ קָטְעֵי שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ. שכן גם נאמר שהיה המעשה בתחילת שלש וזה שאמר 'חמש' התכוין לסוף חמש, או שהיה המעשה בסוף חמש וזה שאמר 'שלש' התכוין לתחילת שלש, הרי לא הקדימו או איחרו את המעשה ביותר משלש שעות חסר משהו, ומאחר שאדם עשוי לטעות בשיעור זמן כזה עדותם קיימת.

הגמרא מקשה על ביאור רבא בדברי רבי מאיר ורבי יהודה מתחילת דברי המשנה בסנהדרין: תְּנַן – שנינו ברישא של המשנה בסנהדרין (מ.) שהובאה לעיל, הָיוּ בּוֹדְקִין (אותו) [אוֹתָן – את העדים] בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת, בְּאֵיזוֹ שָׁבוּעַ – באלו שבע שנים מתוך שבע שביעיות השנים של היובל היה המעשה, בְּאֵיזוֹ שָׁנָה של השבוע היה המעשה, בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ בשנה היה, בְּכַמָּה [–באיזה יום] בַּחֹדֶשׁ היה, בְּאֵיזֶה יוֹם בשבת [–בשבוע] היה, בְּאֵיזוֹ שָׁעָה ביום היה, וּבְאֵיזֶה מָקוֹם היה. ומלבד שבע חקירות אלו היו מוסיפים לבודקם בבדיקות נוספות אודות פרטי המעשה, וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח. (וְתַנְיָא) [וּתְנַן] – ושנינו בהמשך דברי המשנה, מַה בֵּין חֲקִירוֹת לִבְדִיקוֹת, בְּחֲקִירוֹת אם אָמַר אֶחָד מֵהֶן אֵינִי יוֹדֵעַ להשיב על אחת מהן, עֵדוּתָן בְּטֵילָה. ואילו בִּבְדִיקוֹת, אֲפִילּוּ אם שְׁנֵיהֶם אוֹמְרִים אֵין אָנוּ יוֹדְעִים פרט מסוים מכל מקום עֵדוּתָן קַיֶּימֶת.

וַהֲוֵינַן בָּהּ – ושאלנו בדין זה, מַאי שְׁנָא [–במה שונה] דין חֲקִירוֹת שאם אמר אחד העדים 'איני יודע' עדותם בטילה, וּמַאי שְׁנָא [–ובמה שונה] דין בְּדִיקוֹת שאפילו אם לא ידעו שניהם להשיב עליהן שעדותם קיימת. וְאָמְרִינַן – והשבנו, בְּחֲקִירוֹת אם אָמַר אֶחָד מֵהֶן אֵינִי יוֹדֵעַ עֵדוּתָן בְּטֵילָה, משום דְּהָוְיָא לָהּ [–שזו היא] עֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לְהַזִּימָהּ. שכן הזמת העדות היא רק על ידי שבאה כת אחרת של עדים ואומרת לראשונים, כיצד אתם אומרים שהיה המעשה בזמן פלוני ובמקום פלוני, הלא באותו זמן הייתם עמנו במקום אחר, שבאופן זה נענשים העדים הראשונים באותו עונש שבאו לחייב את זה שהעידו עליו, שנאמר בעד זומם (דברים יט יט) 'וַעֲשִׂיתֶם לוֹ כַּאֲשֶׁר זָמַם לַעֲשׂוֹת לְאָחִיו'. אבל אם הוכחשו העדים בדרך אחרת אינם נענשים. והלכה בידינו שכל עדות שאי אפשר להזימה פסולה. לפיכך אם לא ידעו העדים לומר באיזה זמן ובאיזה מקום היה המעשה, ואי אפשר להזימם, עדותם פסולה. אבל בִּבְדִיקוֹת שאינן בזמן ובמקום המעשה, אף אם לא ישיבו עליהן העדים, עדיין עֵדוּת שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲזִימָהּ הִיא, ועל כן גם אם אמרו עליהן 'איני יודע' עדותם קיימת.

מסיקה הגמרא את קושייתה: וְאִי אָמְרַת טָעֵי אֵינִישׁ כּוּלֵּי הַאי – ואם תאמר שאדם טועה בשיעור גדול כל כך, לרבי מאיר בשתי שעות חסר משהו, ולרבי יהודה בשלש שעות חסר משהו, הלא אף לאחר שהשיבו העדים על הַחֲקִירוֹת דְּאִיהוּ שָׁעָה, נַמִּי [–גם כן] עֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲזִימָהּ הִיא. שהרי אם יאמרו העדים המזימים עמנו הייתם באותה שעה, עדיין אין הם מוזמים בכך, משום דְּאָמְרִי מִטְעֵי קָטָעֵינַן – שהרי יכולים הם לומר טעינו בשעות, ואף שבאותה שעה שהעדנו אמנם היינו במקום אחר, מכל מקום היינו באותו מקום שהעדנו עליו שעתים או שלש חסר משהו קודם לכן או לאחר מכן, וראינו שם את המעשה. מתרצת הגמרא: דְּיַהֲבִינַן לְהוּ כּוּלֵּי טָעוּתֵיְיהוּ – אכן נותנים לעדים את כל השעות שהם עלולים לטעות בהן, ומכל מקום ניתן להזימם אם יאמרו המזימים עמנו הייתם כל אותן שעות.

הגמרא מפרשת באיזה אופן תיתכן הזמה לשיטת רבי מאיר: לְרַבִּי מֵאִיר הסובר שאדם טועה בשתי שעות חסר משהו, יַהֲבִינַן לְהוּ – נותנים לשני עדים אלו שאחד מהם אמר 'שתים' ואחד אמר 'שלש' את כל הזמן שמִתְּחִילַּת הַשָּׁעָה הָרִאשׁוֹנָה עַד סוֹף חָמֵשׁ שעות. לזה שאמר 'שתים' נותנים מתחילת השעה הראשונה עד סוף השעה הרביעית, ואם יאמרו לו המזימים עמנו היית בשעה השניה, בידו לומר אכן לא היה המעשה באותה שעה שאמרתי אלא לפניה או לאחריה, וטעיתי בחשבון השעות. ולזה שאמר 'שלש' נותנים מתחילת השעה הראשונה עד סוף החמישית, ואם יאמרו לו עמנו היית בשעה השלישית בידו לומר טעיתי בשתי שעות לפניה או לאחריה. מוסיפה הגמרא: וּבְדִין הוּא דְּיַהֲבִיתִיב לְהוּ מַעִיקָּרָא טְפֵי – ולכאורה מן הדין היה לנו לתת לזה שאומר 'שתים' שעה נוספת בהתחלה, שכן יתכן שהיתה כוונתו לתחילת השעה השניה, וטעה בשתי שעות והיה המעשה בשעה האחרונה של הלילה הקודם. אֶלָּא שאין נותנים לו אותה משום שבֵּין יְמָמָא לְלֵילְיָא לֵא טָעוּ אִינְשֵׁי – בין יום ללילה אין בני אדם טועים, ועל כן אם אמרו המזימים שהיו עמו מתחילת השעה הראשונה אינו יכול לומר שהיה המעשה בשעה האחרונה של הלילה וטעה בשעות, שהרי לא היה טועה בשעה זו לחשוב שהיא שעה השניה של היום.

הגמרא מפרשת באיזה אופן תיתכן הזמה לשיטת רבי יהודה: וּלְרַבִּי יְהוּדָה יַהֲבִינַן לְהוּ [–נותנים להם] את כל הזמן שמִתְּחִילַּת הַשָּׁעָה הָרִאשׁוֹנָה וְעַד סוֹף השעה הַשְּׁשִׁית. לזה שאמר 'שלש' נותנים שם כל הזמן הזה, ואם יאמרו לו המזימים עמנו היית בשעה השלישית, בידו לומר אכן לא היה המעשה באותה שעה שאמרתי אלא שלש שעות לפניה או לאחריה, וטעיתי בחשבון השעות. ולזה שאמר 'חמש' נותנים מתחילת השעה השניה עד סוף הששית, ואם יאמרו לו עמנו היית בשעה החמישית בידו לומר טעיתי שלש שעות לפניה או לאחריה. מוסיפה הגמרא, וּבְדִין הוּא דְּיַהֲבִיתִיב לְהוּ מַעִיקָּרָא – ולכאורה מן הדין היה לנו לתת לזה שאומר 'שלש' שעה נוספת בהתחלה, שכן יתכן שהיתה כוונתו לתחילת השעה השלישית, וטעה בשלש שעות, והיה המעשה בשעה האחרונה של הלילה.

רש"י

שלש — והאי דאמר בתחילת חמש — טעי שעה רביעית ומשהו של סוף שלש. אי נמי, בתחילת חמש הוה, והאי דאמר בסוף שלש — טעה שעה רביעית ומשהו. **לשמעתתא** — דאביי. **אמר** — רבא: וכי אפשר לומר שאין תולין טעות אלא משהו לרבי מאיר, ושעה ומשהו לרבי יהודה?! אם כן היאך אתה מצרף עדותן? מי אמר לך שזה המקדים נתכוין לסוף השעה, והמאחר נתכוין לתחילת השעה, כדי לקרבן זה אצל זה ולצרף עדותן שלא תהא ביניהן אלא שיעור טעות האדם? ומה אילו דייקת בהני סהדי לחלק עדותן, מצית למימר: האי דאמר שלש — בתחלת שלש, והאי דאמר חמש — בסוף חמש, ויש חילוק ביניהן שלש שעות חסר משהו, וכיון דאין אדם טועה כל כך — נחלקת עדותן, והויא מוכחשת, ולא קטלינן ליה להאי. ואנן ניקום ונקרב עדותן כדי שיהרג זה?! **והא רחמנא אמר והצילו העדה** — את הרוצח, דמחפשין לזכות! אלא ודאי, מדקאמר עדותן קיימת — שמע מינה דסבירא להו דאפילו אתה מחלקן כמו אשר תוכל, ולומר שהמוקדם נתכוין לתחלת השעה והמאוחר לסופה — יש לך לתלות בטעות, ואינך יכול להכחישם — שאדם טועה בכל זאת. **אלא אמר רבא לרבי מאיר אדם טועה** — כל מה שאתה יכול לחלק את אלו שהיה מקיים עדותן, דהיינו שתי שעות חסר משהו — ומשום הכי עדותן קיימת. דכי נמי אמרת, זה שאמר שתים — בתחלת שתים, וזה שאמר שלש — בסוף שלש, כל רגעים שבינתיים שאירע המעשה בהן יש לאלו לטעות, ולומר כמו שאמרו. **מעשה כי הוה אי בסוף שלש אי בתחילת שתים** — כלומר: לא מיבעיא אם היה המעשה בסוף שתים או בתחילת ג' — דטעות מועטת הוא, דאי נמי נאמר האי בתחילת שתים — אין כאן טעות אלא שעה, והאי אי נמי אמר בסוף שלש — אין כאן טעות אלא שעה, אלא אפילו הוה מעשה בתחילת שתים, והאי דאמר שלש בסוף שלש, ויש כאן טעות שתי שעות חסר משהו — אפילו הכי אין כח לנו לבטלן, שאף בכך אדם טועה. ולרבי יהודה נמי כו'. ובהאי ענינא דפרישית, דכי נמי מרחקת להו בכל היכולת — אכתי טעו בהכי, דהיינו שלש שעות חסר משהו, מעשה כי הוה כו'. כלומר: בכל מה שאתה יכול להרחיק. אפילו האחד אמר שבאותה שעה היה המעשה — אין עד הרחוק ממנו מוכחש, דטעו בהכי. **היו בודקין אותו** — לעדי נפשות. **בשבע חקירות** — מקראי נפקא לן בסנהדרין, בההוא פירקא (ד' מ,א). **שבוע** — שמיטה. באיזו שמיטה של יובל, שיש בו שבע שמיטות. **באיזו שנה** — של שמיטה. **באיזה חודש** — בשנה. **בכמה ימים** — בחודש. **באיזה יום** — בשבת, באחד בשבת או בשני בשבת או בשלישי בשבת, או אחד מן האחרים. (**ותניא**) **מה בין חקירות לבדיקות** — דקתני התם: מכירין אתם אותו? התריתם בו? במה הרגו? בסייף הרגו, או באירין הרגו? כליו שחורים או לבנים? וכל המרבה בבדיקות הרי זה משובח. ומה בין חקירות — הנך שבע קמייתא, לבדיקות אוחרנייתא. **חקירות אמר אחד איני יודע** — באחת מהן, ואפילו בשעות אומר איני יודע — עדותן בטילה. **דהויא ליה עדות שאי אתה יכול להזימה** — דרחמנא אמר "ודרשו השופטים היטב והנה עד שקר העד וגו' ועשיתם לו כאשר זמם לעשות" וגו', עדות שאתה יכול לקיים בה תורת הזמה — הוי עדות, ואי לא — לא. והזמה אינה אלא ב"עמנו הייתם", באותו היום ובאותה שעה שאתם אומרין שראיתם עדות זו במקום זה — הייתם עמנו במקום פלוני. וכי אמרי באחת מהן, אפילו בחקירות דאיזו שעה, איני יודע — שוב אינך יכול לומר לו עמי היית באותה שעה. ואם תאמר: אתה יכול להזימה על ידי היום, אם יבואו עדים ויאמרו כל היום הייתם עמנו! — מיהא, בצרה להו תורת הזמה מן חקירות השעות, ורחמנא רבי שבע חקירות בגזרה שוה ד"היטב" "היטב" בסנהדרין. **בדיקות** — כי אמרי אין אנו יודעין — עדות שאתה יכול להזימה היא, שאין ההזמה תלויה בהן אלא בחקירות. דמה "עמנו הייתם" יש לומר בכלים שחורים או לבנים? **ואי אמרת טעי איניש כולי האי חקירות דאיזו שעה נמי** — אין לך בה הזמה, אפילו כי לא אמר איני יודע. דהא כי אמר בחמש, ואמרי ליה בחמש עמנו היית — יכול לומר: בארבע היה, אבל טעיתי. **ומשני דיהבינן להו כולי טעותייהו** — ואם יש מזימין כאן, יכולין להזים על ידי שעה וטעותה, ולומר לו: כל השעה וטעותה היית עמנו. **לרבי מאיר** — דאמר אדם טועה שתי שעות — יהבינן להו להני דשתים ושלש מתחילת שעה ראשונה עד סוף חמש בין שניהן. להאי דשתים יהבינן ליה שעה ראשונה ושניה ושלישית ורביעית, ולהאי דשלש יהבינן ליה עוד חמישית ותו לא. דכי אמרי ליה להאי דשתים בשניה עמנו היית — יש לומר טעיתי שתי שעות לאחוריי, ומעשה היה בראשונה. ועוד היה לו לומר: מעשה היה קודם לראשונה שעה אחת, אלא בין יממא לליליא לא טעו אינשי, וכי אמרי ליה ראשונה ושניה עמנו היית — יש לו לומר טעיתי שתי שעות לפני, שלישית ורביעית. ואי אמרי ליה כל ארבע שעות עמנו היית — הרי הוזם. ולבעל שלש נמי יהבינן לקמיה ראשונה ושניה, ולבתריה יהבינן רביעית וחמישית. ואי מזמי ליה לבולהו חמש — הרי הוזם. **ולרבי יהודה** — דאמר: אדם טועה שלש שעות — יהבינן להו להנך דשלש וחמש, דאיירי רבי יהודה בהן מתחילת שעה ראשונה ועד סוף שית, ולבעל שלש יהבינן לקמיה ראשונה ושניה. ודין הוא דניתיב ליה טפי.

אלא

תוספות

אלא אמר רבא לדברי רבי מאיר אדם טועה שתי שעות חסר משהו — ואם תאמר: אם כן אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש, אמאי עדותן בטילה? נימא דעובדא ברביעית הוה! ויש לומר: דסבר רבא דאין לתלות הטעות בשניהם. אך יש להקשות: אחד אומר בשלש ואחד אומר בחמש, אמאי עדותן בטילה? אילו דייקת בהני סהדי — דילמא האי דקאמר בשלש בסוף שלש. ויש לומר: דלהחמיר ולקיים עדותן — לא בדקינן להו.

באיזה יום — תימה: כיון דכבר כיוונו יום אחד לחדש, למה למשיילינהו באיזה יום? והלא אפילו לא כיוונו איזה יום — הוה ליה חוזרין ומגידין, ואין יכולין לחזור בהם אחר כדי דבור. ויש לומר: כיון דשבע חקירות ילפינן מקראי, בפרק "היו בודקים" (סנהדרין מ,א) צריכין שלא יכחישו זה את זה, ושלא יכחישו את עצמן. אי נמי: נפקא מינה לאחד אומר בשנים בחודש, ואחד אומר בשלשה, כדפרישית.

לרבי מאיר יהבינן להו מתחילת שעה ראשונה עד סוף חמש — הקשה רבינו יצחק בן אשר: אמאי לא נתלה הטעות במזימים? וכשאומרים המזימים עמנו הייתם עד סוף חמש — נאמר שטעו וקרו לארבע חמש, והמעשה היה בחמש, ולא יהיו מוזמים בכך. ונהי שהעדות מוכחשת היא, שהרי אותו שאמר שתים לא היה יכול לטעות עד חמש — מכל מקום מוזמים לא יהיו! ואומר רבינו יצחק: דלא תלינן הטעות כלל בשני עדים, כדפרישית לעיל.

ניכול

וְחַד מִינַּיְיהוּ קָטְעֵי שָׁעָה וּמַשֶּׁהוּ. אֲזַל רַב הוּנָא בְּרֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה אֲמַרָהּ לִשְׁמַעְתְּתָא קַמֵּיהּ דְּרָבָא, אֲמַר: וּמָה אִילּוּ דַּיְּיקִינַן בְּהָנֵי סָהֲדֵי דְּהַאי דְּקָאָמַר שָׁלֹשׁ - בְּתְחִלַּת שָׁלֹשׁ, וְהַאי דְּקָאָמַר חָמֵשׁ - בְּסוֹף חָמֵשׁ, וְהָוְיָא עֵדוּת מוּכְחֶשֶׁת וְלָא קָטְלִינַן, וַאֲנַן נֵיקוּם וְנִקְטִיל מִסְּפֵקָא? וְרַחֲמָנָא אָמַר: "וְשָׁפְטוּ הָעֵדָה" "וְהִצִּילוּ הָעֵדָה"! אֶלָּא אָמַר רָבָא: לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ, לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ. לְדִבְרֵי רַבִּי מֵאִיר אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ, מַעֲשֶׂה כִּי הֲוָה - אוֹ בִּתְחִלַּת שְׁתַּיִם אוֹ בְּסוֹף שָׁלֹשׁ, וְחַד מִינַּיְיהוּ קָטְעֵי שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ. לְדִבְרֵי רַבִּי יְהוּדָה אָדָם טוֹעֶה שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ, מַעֲשֶׂה כִּי הֲוָה - אוֹ בִּתְחִלַּת שָׁלֹשׁ אוֹ בְּסוֹף חָמֵשׁ, וְחַד מִינַּיְיהוּ קָטְעֵי שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ. תְּנַן: הָיוּ בּוֹדְקִין אוֹתוֹ בְּשֶׁבַע חֲקִירוֹת: בְּאֵיזוֹ שָׁבוּעַ, בְּאֵיזוֹ שָׁנָה, בְּאֵיזֶה חֹדֶשׁ, בְּכַמָּה בַּחֹדֶשׁ, בְּאֵיזֶה יוֹם, בְּאֵיזוֹ שָׁעָה, בְּאֵיזֶה מָקוֹם. וְתַנְיָא מַה בֵּין חֲקִירוֹת לִבְדִיקוֹת? חֲקִירוֹת, אָמַר אֶחָד מֵהֶן אֵינִי יוֹדֵעַ - עֵדוּתָן בְּטֵילָה. בְּדִיקוֹת, אֲפִילּוּ שְׁנֵיהֶם אוֹמְרִים אֵין אָנוּ יוֹדְעִים - עֵדוּתָן קַיֶּימֶת. וְהָוֵינַן בָּהּ: מַאי שְׁנָא חֲקִירוֹת וּמַאי שְׁנָא בְּדִיקוֹת? וְאָמְרִינַן: חֲקִירוֹת, אָמַר אֶחָד מֵהֶן אֵינִי יוֹדֵעַ עֵדוּתָן בְּטֵילָה - דְּהָוְיָא לָהּ עֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲזִימָהּ, בְּדִיקוֹת - עֵדוּת שֶׁאַתָּה יָכוֹל לַהֲזִימָהּ הִיא. וְאִי אָמְרַתְּ טָעֵי אִינִישׁ כּוּלֵּי הַאי - חֲקִירוֹת דְּאִיזוֹ שָׁעָה נַמִּי עֵדוּת שֶׁאִי אַתָּה יָכוֹל לַהֲזִימָהּ הִיא, דְּאָמְרִי "מִטְעֵי קָטָעֵינַן"! דְּיָהֲבִינַן לְהוּ כּוּלֵּי טָעוּתַיְיהוּ. לְרַבִּי מֵאִיר יָהֲבִינַן לְהוּ מִתְּחִילַּת שָׁעָה רִאשׁוֹנָה עַד סוֹף חָמֵשׁ. וּבְדִין הוּא דְּנִיתִיב לְהוּ מֵעִיקָּרָא טְפֵי, אֶלָּא בֵּין יְמָמָא לְלֵילְיָא לֹא טָעוּ אֱינָשֵׁי. וּלְרַבִּי יְהוּדָה יָהֲבִינַן לְהוּ מִתְּחִילַּת שָׁעָה רִאשׁוֹנָה וְעַד סוֹף שִׁשִּׁית. וּבְדִין הוּא דְּנִיתִיב לְהוּ מֵעִיקָּרָא טְפֵי,

אלא

תוספות

ניכול כולה שית — לאו דוקא כולה שית, דהא צריך לשרוף תוך שש. **ולהך** לישנא דאדם טועה שעה ומשהו ניכול עד סוף חמש — אפילו טעה בשתי שעות היה יכול להקשות: ניכול עד סוף חמש, שבחמש חמה במזרח ובשבע חמה במערב.

בשית חמה בי קרנתא קאי — הקשה רבינו יצחק בן אשר: לאביי, דאמר לרבי יהודה דאמר אדם טועה חצי שעה, ותלינן הטעות בשניהן, אם כן, אחד אומר בחמש ואחד אומר בשבע אמאי עדותן בטלה? כיון דאין הבירא בתחילת שש לשבע, נימא: האי דקאמר חמש — בסוף חמש, והאי דקאמר שבע — בתחילת שבע, ועובדא הוה בפלגא דשית, וטעה כל אחד חצי שעה! ויש לומר: דהא דקאמר שית — חמה בי קרנתא קאי, וטעו בין תחילת שש לשבע — היינו חמץ דלכל מסור. אבל עדות מסורה לזריזין. אי נמי: הך שיגויא דקאמר בי קרנתא קאי — לית ליה לאביי.

אימתי שלא בשעת ביעורו — פירש הקונטרס: שלא בשעת ביעורו — בשש, ובשעת ביעורו — מכאן ואילך. ופריך: הואיל ובשעת ביעורו השבתתו בכל דבר, ימתין עד שבע. וקשה לרבינו תם: היכי ימתין עד שבע לבערו? הא אסקינן לעיל (י,ב) דגזר רבי יהודה בשעת איסורו לבדוק, דילמא אתי למיכל מיניה! ועוד: שעת ביעורו דמתניתין — היינו בשש. ועוד: דמנותר יליף רבי יהודה דחמש בשריפה, ונותר אחר שיעורו טען שריפה, וכמו כן חמץ. ומפרש רבינו תם: דשלא בשעת ביעורו — היינו אחר שש, שרוב העולם מבערין בשש כתיקון חכמים. וטעם משום דיליף מנותר — והיינו לאחר איסורו. אבל בשעת ביעורו, דהיינו בשש, כיון שאינה מצוה לבערו אלא מדרבנן — השבתתו בכל דבר. וכן איתא בירושלמי פרק "כל שעה".

ארבע זמן סעודה לכל היא — לא שייך האי טעמא אלא לענין אבילה, אבל לענין עדות — לא.

רש"י

אלא בין יממא לילליא לא טעו אינשי — ולבתריה יהבינן ליה רביעית חמישית וששית. ולבעל חמש יהבינן לקמיה רביעית ושלישית ושניה, ולבתריה ששית. ואבתי הוה לן למיתב ליה, אלא הא פריש רבי יהודה בהדיא דבין חמש לשבע לא טעו, שבחמש חמה במזרח ובשבע במערב. וכל הנך טעותא דיהבינן להו — הני מילי לאצלונהו ולמפטרינהו מקטלא. אבל מכל מקום, משעה כשהוזם אחד מהן באותה שעה לבדה ובשל אחריה — מיד בטלה העדות, ואפילו לא הוזם בטעות שלפניו, דהא כי אמרו ליה לבעל שלש שלישית ורביעית וחמישית עמנו הייתי, והוצרך לומר בשניה היה אלא שטעיתי — הרי נחלקה עדותן, שאם בשניה היה המעשה — אין כאן אלא עד אחד, דהא חבירו אמר בחמש, ובין שנייה לחמישית לא טעו. **ניכול עד סוף ששית** — דהא מן התורה אינו אסור אלא משעברו שש, ורבנן למה הוא דעבוד הרחקה במידי דלא טעו אינשי ביה? **עדות מסורה לזריזים** — אין אדם בא להעיד על הנפש אלא אם כן בקי בשעות, לפי שיודע הוא שסופו להדרש בדרישה וחקירה. אבל חמץ על הכל מוטל, ושאינו בקי בשעות טועה בהן. **בחמש חמה במזרח ובשבע במערב** — וחמץ אינו אסור אלא בשבע, ואין טעות בין חמש לשבע. **אי הכי בשש נמי ניכול** — דהא בשש עדיין לא נטתה חמה לצד מערב אלא באמצע הרקיע, וזריחתה תחתיה בראש כל אדם, ואין צל נוטה לא לכאן ולא לכאן אלא תחתיו. **יומא** — חמה. **בי קרנתא קאי** — באמצע הרקיע, קרובה לנטות למזרח וקרובה לנטות למערב, ואין עומדין עליה. ולהכי נקט לישנא דבי קרנתא ולא נקט בי מיצעי דדרום קאי, לפי שגלגל חמה שחמה סובבת בו עגול הוא, ודבר עגול אין חילוק ארבע רוחות ניכר בו, ומזרחו מתעגל עד חצי דרומו וחצי צפונו, ומיחזי פלגי דרום בסוף מזרח וראש מערב. **מתחילת ארבע לא ניכול** — דהא טעי שש וחמש וארבע. ומשני: שמעינן ליה לרבי יהודה דאמר בין חמש לשבע לא טעו, וכל שכן ארבע. **עדות מסורה לזריזין** — והילכך מודי בה רבי יהודה דלא טעו בין חמש לשבע. אבל חמץ לכל מסור, וטעו. מיהו, כולי האי לא טעו. ואף על גב דטעו בין תחילת שלש לסוף חמש, דהיינו שלש שעות — לא טעו בין סוף ארבע לתחילת שבע, לאסרינהו בארבע משום שבע, אף על גב דאיכא בציר משלש — משום דאיכא היכירא בחמה. **ורבא אמר** — טעמא דרבי יהודה בחמץ לאו משום טעותא היא, דלא טעו אינשי בין חמש לשבע, כדקאמר: חמש חמה במזרח כו'. והאי דקאמר תולין כל חמש — רבי יהודה לטעמיה, דאמר באידך פירקין (כא,א): אין ביעור חמץ אלא שריפה, הילכך אסרו רבנן באבילתו כדי שיהא לו פנאי ללקט עצים בינתיים, ואי שרית ליה כל חמש — אינו נזכר. אבל עכשיו דתלי ליה — רמי אנפשיה ומדכר ללקט. **אימתי** — אני אומר אין ביעור חמץ אלא שריפה. **שלא בשעת ביעורו** — בתחילת שש וכל שש, דאבתי מדאורייתא שרי. אבל בשעת ביעורו, בשבע, שהוא מוזהר מן התורה — השבתתו בכל דבר. וטורח זה למה? אם אין לו עצים — ימתין עד שעת ביעורו, וישביתנו בכל דבר. **יום המעונן** — שאין חמה זורחת, ואין יכולין לבדוק בחמה. **זמן סעודה לכל היא** — והכל בקיאים בה: לודים ולסטים רעבתנים הן, אלא שהליסטים נערוך כל הלילה וישנים שחרית שעה ראשונה, ואוכלין בשניה. יורשין — לאו משום רעבתנות, אלא הואיל ולא עמלו בו. **כמחלוקת** — דרבי מאיר ורבי יהודה בעדות, משום דלרבי יהודה טעי אינשי טפי, כך מחלוקת במתניתין נמי בחמץ, משום דלרבי יהודה טעי אינשי טפי. ובין לרבי מאיר ובין לרבי יהודה דלא מרחקי כולי טעותא כדאמרן בעדות, למר שתי שעות ולמר שלש שעות. **משום שיגוייא דשניגן** — חמץ לכל מסור. דלא תימא תנאי היא, כי קשיא לך מתניתין דסנהדרין ומתניתין דהכא, לא תימא: תנאי היא אליבא דרבי מאיר ורבי יהודה, דתנא דמתניתין סבר לרבי מאיר אדם טועה שעה אחת ולרבי יהודה אדם טועה שתים, ותנא דסנהדרין סבר: לרבי מאיר אדם טועה שתים, ולרבי יהודה שלש. אלא ודאי כאותו מחלוקת של שם כך הוא כאן, אלא משום דחמץ לכל מסור הוא. אי נמי: כי קשה לך לרבי יהודה דאמר התם אין טעות בין חמש לשבע משום חמה, והכא אמר טעו — לא תימא תנאי היא, אלא בטעמו שם כך טעמו כאן, אלא שהחמץ לכל מסור. אי נמי: משום יום המעונן. **לא שנו** — דך דסנהדרין אלא שהעידו על השעות, אבל הוציאו בפיהם שם הנץ החמה — אין כאן טעות אלא כזב. **בתוך הנץ** — כשמתחיל הנץ.

אֶלָּא בֵּין יְמָמָא לְלֵילְיָא לֹא טָעוּ אֱינָשֵׁי. וּבְדִין הוּא דְּנִיתִיב לְקַמֵּיהּ טְפֵי, אֶלָּא שֶׁבְּחָמֵשׁ חַמָּה בַּמִּזְרָח וּבְשֶׁבַע חַמָּה בַּמַּעֲרָב. תְּנַן, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר: אוֹכְלִין כָּל חָמֵשׁ, וְשׁוֹרְפִין בִּתְחִילַּת שֵׁשׁ. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר: אוֹכְלִין כָּל אַרְבַּע, וְתוֹלִין כָּל חָמֵשׁ, וְשׁוֹרְפִין בִּתְחִילַּת שֵׁשׁ. לְאַבַּיֵי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: אֵין אָדָם טוֹעֶה וְלֹא כְּלוּם - נֵיכוֹל כּוּלָּהּ שִׁית! וּלְהַךְ לִישָׁנָא נַמִּי דְּאָמַר: אָדָם טוֹעֶה מַשֶּׁהוּ - נֵיכוֹל עַד סוֹף שִׁית! וְאַבַּיֵי אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: אָדָם טוֹעֶה חֲצִי שָׁעָה - נֵיכוֹל עַד פַּלְגָּא דְּשִׁית. וּלְהַךְ לִישָׁנָא נַמִּי דְּאָמְרִתְּ אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה וּמַשֶּׁהוּ - נֵיכוֹל עַד סוֹף חָמֵשׁ! אֶלָּא אָמַר אַבַּיֵי: עֵדוּת - מְסוּרָה לַזְּרִיזִים, חָמֵץ - לְכֹל מָסוּר. וְרָבָא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר: אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ - מִתְּחִילַּת חָמֵשׁ לֹא נֵיכוֹל! חָמֵשׁ - חַמָּה בַּמִּזְרָח וְשֶׁבַע - חַמָּה בַּמַּעֲרָב. אִי הָכִי, בְּשִׁית נַמִּי נֵיכוֹל! אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה: שִׁית יוֹמָא בְּקַרְנָתָא קָאֵי. וְרָבָא אַלִּיבָּא דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר: אָדָם טוֹעֶה שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ, מִתְּחִילַּת אַרְבַּע לֹא נֵיכוֹל! חָמֵשׁ - חַמָּה בַּמִּזְרָח, וְשֶׁבַע - חַמָּה בַּמַּעֲרָב, וְכָל שֶׁכֵּן אַרְבַּע. אִי הָכִי, בְּחָמֵשׁ נַמִּי נֵיכוֹל! תַּרְגֵּמָהּ אַבַּיֵי אַלִּיבָּא דְּרָבָא: עֵדוּת מְסוּרָה לַזְּרִיזִים, חָמֵץ לְכֹל מָסוּר. וְרָבָא אָמַר: לָאו הַיְינוּ טַעְמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה, אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה לְטַעֲמֵיהּ, דְּאָמַר: אֵין בִּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא שְׂרֵיפָה, וְיָהֲבוּ לֵיהּ רַבָּנַן שָׁעָה אַחַת לְלַקּוֹט בָּהּ עֵצִים. אֵיתִיבֵיהּ רָבִינָא לְרָבָא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה: אֵימָתַי - שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת בִּיעוּרוֹ, אֲבָל בִּשְׁעַת בִּיעוּרוֹ - הַשְׁבָּתָתוֹ בְּכָל דָּבָר! אֶלָּא אָמַר רָבָא: גְּזֵירָה מִשּׁוּם יוֹם הַמְעוּנָּן. אִי הָכִי, אֲפִילּוּ בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת נַמִּי לָא נֵיכוֹל! אָמַר רַב פַּפָּא: אַרְבַּע זְמַן סְעוּדָה לַכֹּל הִיא. תָּנוּ רַבָּנַן: שָׁעָה רִאשׁוֹנָה - מַאֲכַל לוֹדִים, שְׁנִיָּה - מַאֲכַל לִיסְטִין, שְׁלִישִׁית - מַאֲכַל יוֹרְשִׁין, רְבִיעִית - מַאֲכַל פּוֹעֲלִין, חֲמִישִׁית - מַאֲכַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים, שִׁשִּׁית - מַאֲכַל כָּל אָדָם. וְהָאָמַר רַב פַּפָּא: רְבִיעִית זְמַן סְעוּדָה לַכֹּל הִיא! אֶלָּא אֵיפּוּךְ: רְבִיעִית - מַאֲכַל כָּל אָדָם, חֲמִישִׁית - מַאֲכַל פּוֹעֲלִים, שִׁשִּׁית - מַאֲכַל תַּלְמִידֵי חֲכָמִים. מִכָּאן וְאֵילָךְ - כְּזוֹרֵק אֶבֶן לְחֵמֶת. אָמַר אַבַּיֵי: לָא אֲמַרַן אֶלָּא דְּלָא טָעֵים מִידֵּי בְּצַפְרָא, אֲבָל טָעֵים מִידֵּי בְּצַפְרָא - לֵית לָן בָּהּ. אָמַר רַב אַשִׁי: כְּמַחֲלוֹקֶת בָּעֵדוּת כָּךְ מַחֲלוֹקֶת בְּחָמֵץ. פִּשִׁיטָא, הַיְינוּ הַךְ דְּאָמְרִינַן! הָא קָא מַשְׁמַע לָן: שִׁינּוּיֵי דְּשָׁנְיָנַן - שִׁינּוּיָא הוּא, וְלָא תֵּימָא תַּנָּאֵי הִיא. אָמַר רַב שִׁמִי בַּר אַשִׁי: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּשָׁעוֹת, אֲבָל אֶחָד אוֹמֵר קוֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה, וְאֶחָד אוֹמֵר אַחַר הָנֵץ הַחַמָּה - עֲדוּתָן בְּטֵילָה. פְּשִׁיטָא! אֶלָּא: אֶחָד אוֹמֵר קוֹדֶם הָנֵץ הַחַמָּה, וְאֶחָד אוֹמֵר בְּתוֹךְ הָנֵץ הַחַמָּה - עֲדוּתָן בְּטֵילָה. הָא נַמִּי פְּשִׁיטָא! מַהוּ דְּתֵימָא: תַּרְוַיְיהוּ חָדָא מִילְּתָא קָאָמְרִי, וְהָא דְּקָאָמַר

בתוך

אֶלָּא שאין נותנים לו שעה נוספת זו, משום שבֵּין יְמָמָא לְלֵילְיָא לֹא טָעוּ אִינְשֵׁי – שבין יום ולילה לא טועים בני אדם. וכמו כן בְּדִין הוּא דְּנֵיתִיב לְקַמֵּיהּ טְפֵי – ומן הדין היה ראוי שניתן לזה שאומר 'חמש' שעתיים נוספות לאחר השעה השישית, שהן השעה השביעית והשמינית. אֶלָּא שאין נותנים לו שעות אלו משום שֶׁבְּחַמֵּשׁ הַחַמָּה נמצאת בְּצַד מִזְרָח של הרקיע, וְאילו בְּשֶׁבַע הַחַמָּה נמצאת בְּצַד מַעֲרָב של הרקיע, ועל כן אין בני אדם טועים ומחליפים ביניהם. לפיכך אם אמר שהיה המעשה בחמש ואמרו לו המזימים עמנו היית מהשעה הראשונה עד סוף השעה השישית הרי זו הזמה, שכן לא יתכן שהיה המעשה בשעה השביעית וטעה העד וסבר שהיא השעה החמישית.

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה במשנתנו לענין חמץ, ומקשה ממנה על מה שביאר אביי לעיל בשיטתם לענין עדות: תְּנַן – שנינו במשנתנו, רַבִּי מֵאִיר אוֹמֵר, אוֹכְלִין את החמץ כָּל חֲמֵשׁ השעות הראשונות של יום י"ד, וְשׂוֹרְפִין אותו בְּתְחִילַּת שֵׁשׁ. ואף שזמן איסורו מן התורה הוא בתחילת שבע, יש לחשוש לטעות בשעה אחת, ואם נתיר את החמץ בשעה השישית יבואו להתירו בשעה השביעית, משום שיסברו בטעות שהיא השישית. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, אוֹכְלִין את החמץ כָּל אַרְבַּע שעות הראשונות, וְתוֹלִין [–ומשהים] אותו כָּל חֲמֵשׁ, שבאותה שעה הוא כבר נאסר באכילה, אך אין צריך לשורפו ועדיין הוא מותר בהנאה. וְשׂוֹרְפִין אותו רק בְּתְחִילַּת שֵׁשׁ, לפי שבאותה שעה הוא נאסר אף בהנאה. מקשה הגמרא: לְפִי הלשון הראשונה בדברי אַבָּיֵי אַלִּיבָּא [–בשיטתו] דְּרַבִּי מֵאִיר לגבי עדים המכחישים זה את זה בשעות, דְּאָמַר אֵין אָדָם טוֹעֶה בשעות וְלֹא כְּלוּם, נֵיכוּל כּוּלָּהּ שִׁית – הלא יש להתיר את החמץ באכילה כל השעה השישית, שכן מן התורה אין החמץ נאסר אלא בתחילת השעה השביעית, ולמה הקדימו חכמים את זמן איסורו.

ממשיכה הגמרא להקשות: וּלְהַדּוּ לִישְׁנָא נַמִּי – וכן יש להקשות גם על הלשון השניה בדברי אביי בשיטת רבי מאיר דְּאָמַר אָדָם טוֹעֶה מַשֶּׁהוּ [–זמן מועט], נֵיכוּל עַד סוֹף שִׁית – הלא יש לאוכלו עד זמן מועט לפני סוף השעה השישית, כדי שלא יטעה ויאכל בתחילת השעה השביעית האסורה מן התורה, ומדוע אסר רבי מאיר את כל השעה השישית. ממשיכה הגמרא להקשות: ולפי הלשון הראשונה בשיטת אַבָּיֵי אַלִּיבָּא [–בשיטתו] דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר אָדָם טוֹעֶה בחֲצִי שָׁעָה, נֵיכוּל עַד פַּלְגָא דְּשִׁית – הלא יש להתיר את החמץ באכילה עד אמצע השעה השישית, חצי שעה לפני זמן איסורו מן התורה.

ממשיכה הגמרא להקשות: וּלְהַדּוּ לִישְׁנָא נַמִּי – וכן יש להקשות גם על הלשון השניה בדברי אביי בשיטת רבי יהודה דְּאָמְרִת [–שאומרים] אָדָם טוֹעֶה שָׁעָה וְעוד מַשֶּׁהוּ, נֵיכוּל עַד סוֹף חָמֵשׁ – הלא יש לאוכלו עד זמן מועט לפני סוף השעה החמישית, שעה ומשהו קודם זמן איסורו מן התורה, ומדוע אסר רבי יהודה את כל השעה החמישית באכילה.

מתרצת הגמרא: (אֶלָּא) אָמַר אַבָּיֵי, אינו דומה דין הכחשה בעדות לדין חמץ, שכן עֵדוּת מְסוּרָה לְזָרִיזִים, שהרי אין אדם בא להעיד עדות נפשות אלא אם כן הוא בקי בשעות, משום שהוא יודע שיחקרוהו בית דין בשבע חקירות. לפיכך לדעת רבי מאיר אין העדים טועים בשעות כלל, או שטועים במשהו בלבד, ולרבי יהודה אינם טועים אלא בחצי שעה, או בשעה ומשהו. אבל איסור חָמֵץ לְכָל אדם הוא מָסוּר, וסתם אדם אינו בקי בשעות, ולשיטת רבי מאיר הוא עלול לטעות בשעה אחת, ולשיטת רבי יהודה בשתי שעות. לפיכך הקדימו חכמים את איסור אכילת החמץ לפני זמן איסורו מן התורה בשיעור האמור.

הגמרא מקשה מדין חמץ שבמשנתנו על שיטת רבא בביאור מחלוקת התנאים בעדות: ולדעת רָבָא אַלִּיבָּא [–בשיטתו] דְּרַבִּי מֵאִיר, דְּאָמַר אָדָם טוֹעֶה שְׁתֵּי שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ, מִתְּחִילַּת חָמֵשׁ לֹא נֵיכוּל – הלא יש לאסור את אכילת החמץ מתחילת השעה החמישית, שכן עלול אדם לטעות בשעה השביעית שאסורה באכילת חמץ מן התורה, ולסבור שהיא השעה החמישית ולאכול בה את החמץ, ומדוע התיר רבי מאיר לאוכלו בשעה החמישית. מתרצת הגמרא: בְּחַמֵּשׁ – בשעה החמישית הַחַמָּה עומדת בְּצַד מִזְרָח של הרקיע והצל נוטה למערב, וְאילו בתחילת שֶׁבַע [–השעה השביעית] הַחַמָּה עומדת בְּצַד מַעֲרָב של הרקיע והצל נוטה למזרח, ועל כן אין לחשוש שמא יטעה אדם ויחליף ביניהן. מקשה הגמרא: אִי הָכִי בְּשֵׁשִׁית נַמִּי נֵיכוּל – אם כן יש להתיר את אכילת החמץ גם בשעה הששית, שהרי בשעה זו החמה עומדת באמצע הרקיע, ועדיין אינה נוטה לצד מערב, ומאחר שהיא זורחת בראש כל אדם אין הצל נוטה לשום צד, ואילו בשעה השביעית עומדת החמה במערב והצל נוטה למזרח, ומדוע יבואו לטעות ביניהן. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה, שִׁית, יוֹמָא בְּקַרְנָתָא קָאֵי – בשעה הששית החמה עומדת באמצע הרקיע, בקרן הזווית שבה מתחברים מזרח ומערב, והיא קרובה לנטות גם למזרח וגם למערב, ואי אפשר להבחין להיכן היא נוטה, ועל כן יש לחשוש שמא יטעו בין השעה השביעית לששית.

ממשיכה הגמרא להקשות: ולדעת רָבָא אַלִּיבָּא [–בשיטתו] דְּרַבִּי יְהוּדָה, דְּאָמַר אָדָם טוֹעֶה שָׁלֹשׁ שָׁעוֹת חָסֵר מַשֶּׁהוּ, מִתְּחִילַּת אַרְבַּע לֹא נֵיכוּל – הלא יש לאסור את אכילת החמץ מתחילת השעה הרביעית, שמא יטעו בשעה השביעית ויסברו שהיא השעה הרביעית. מתרצת הגמרא: הלא גם בעדות אמר רבי יהודה, שאין אדם טועה בין השעה החמישית לשביעית, שכן בְּחַמֵּשׁ חַמָּה בַּמִּזְרָח וְאילו בְּשֶׁבַע חַמָּה בַּמַּעֲרָב, וְכָל שֶׁכֵּן בְּאַרְבַּע שהיא במזרח, ולא יטעו בין השעה השביעית לבינה. מקשה הגמרא: אִי הָכִי – אם כן בְּחַמֵּשׁ נַמִּי נֵיכוּל [–נאכל] חמץ, שכן לא יטעו בין השעה השביעית לבינה, שהרי בחמש חמה במזרח ובשבע היא במערב, כמו שסובר רבי יהודה לענין עדות. מתרצת הגמרא: תַּרְגְּמָהּ [–פירש] אַבָּיֵי אַלִּיבָּא [–בשיטתו] דְּרָבָא, עֵדוּת מְסוּרָה לְזָרִיזִים, ועל כן אין העדים טועים בין חמש לשבע, ואילו חָמֵץ לַכֹּל מָסוּר, ואין הכל בקיאים להבחין בין חמש לשבע על פי מקום החמה ברקיע. אבל בין השעה הרביעית לתחילת השביעית ניכר הבדל מקום החמה לכל אדם, ואפילו שיש ביניהן פחות משלש שעות, ועל כן לא אסר בה רבי יהודה את החמץ.

רבא מפרש באופן אחר את שיטת רבי יהודה במשנתנו: וְאולם רָבָא עצמו אָמַר לתרץ את הקושיא האמורה, מדוע אסר רבי יהודה לאכול חמץ בשעה החמישית, הלא אין אדם טועה בינה לבין השעה השביעית, שאכן לָאו הַיְינוּ טַעֲמָא דְּרַבִּי יְהוּדָה – טעמו של רבי יהודה האוסר בשעה החמישית אינו משום חשש טעות בשעות, ואכן מצד חשש זה היה די לאסור את החמץ מתחילת השעה השישית. אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה לְטַעְמֵיהּ – הולך לשיטתו, על פי מה דְּאָמַר במשנה להלן (כא.), אֵין בִּיעוּר חָמֵץ אֶלָּא בִּשְׁרֵיפָה. וְהֵכִי לֵיהּ רַבָּנָן – ונתנו לו חכמים שָׁעָה אַחַת שהיא השעה החמישית כדי לִלְקוֹט בָּהּ עֵצִים לצורך שריפת החמץ, ועל כן אסרוהו באכילת חמץ במשך כל שעה זו כדי שיהיה לו פנאי לכך. רבינא דוחה את תירוץ רבא: אִיתִיבֵיהּ [–הקשה] רַבִינָא לְרָבָא, הלא שנינו בברייתא, אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, אֵימָתַי ביעור חמץ הוא דווקא בשריפה, שֶׁלֹּא בִּשְׁעַת בִּיעוּרוֹ – במשך השעה הששית שעדיין לא הגיע זמן ביעורו מן התורה, אֲבָל בִּתחילת השעה השביעית שהיא שְׁעַת בִּיעוּרוֹ של החמץ מן התורה, הַשְׁבָּתָתוֹ בְּכָל דָּבָר, ולאו דווקא בשריפה אלא אף בפירורו וזרייתו לרוח או בהשלכתו לים. ואם כן למה לנו לאסור אכילת חמץ בשעה החמישית ולהטריחו ללקט עצים בשעה זו, הלא בידו להמתין עד לתחילת השעה השביעית ולהשביתו בכל דבר, ולא יהיה לו צורך בעצים.

משום קושיא זו חוזר בו רבא ומתרץ תירוץ אחר: אֶלָּא אָמַר רָבָא, אף שביום רגיל אין אדם טועה בין חמש לשבע משום מקום החמה, יש לאסור את אכילת החמץ בשעה החמישית, גְּזֵירָה מִשּׁוּם יוֹם הַמְעוּנָּן שאין נראית בו החמה, ויבואו לטעות ביום זה בשעה השביעית ולסבור שהיא השעה החמישית. מקשה הגמרא: אִי הָכִי אֲפִילּוּ בְּאַרְבַּע שָׁעוֹת נַמִּי לֹא נֵיכוּל – אם כן אף מתחילת השעה

המשך בעמוד רכז

שהיה המעשה בְּתוֹךְ הָנֵץ הַחַמָּה, בְּגִילּוּיָיא הֲוָה קָאֵי – היה עומד במקום שהאיר בו ברק, וְזַהֲרוּרֵי בְּעָלְמָא הוּא דַּחֲזָא – וראה ניצוצות אור אלו וסבר בטעות שהם אור החמה. קָא מַשְׁמַע לָן – משמיענו רב שימי בר אשי, שאין לתלות את דבריו בטעות זו, אלא עדות מוכחשת היא.

הגמרא חוזרת למחלוקת רבי מאיר ורבי יהודה במשנתנו בזמן איסור אכילת חמץ, ומבררת את ההלכה בדין זה: אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב, הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה שתולים את החמץ כל השעה החמישית של יום י"ד, ולא אוכלים ולא שורפים אותו, ועדיין הוא מותר בהנאה עד השעה השישית. אָמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן, וְנֵימָא מַר [–ויאמר אדוני] שהֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר שבשעה החמישית עדיין החמץ מותר אף באכילה ואינו נאסר אלא בתחילת שש, משום דְּסָתַם לָן [–לנו] הַתַּנָּא במשנה כְּוָותֵיהּ [–כמותו], וכלל הוא בידינו שהלכה כסתם משנה. רבא מפרש מה היא המשנה שסותמת כרבי מאיר: דִּתְנַן – ששנינו במשנה להלן (כא.), כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל חמץ, מַאֲכִיל אדם ממנו את בהמתו. ומשמע מכך שבשעה שאסור לאכול חמץ אף אסור להאכילו לבהמה, משום שיש בהאכלתה הנאה לבעלים. ואם כן משנה זו בהכרח שנויה בשיטת רבי מאיר הסובר שכל חמש שעות ראשונות מותר החמץ בין באכילה ובין בהנאה, שכן לשיטת רבי יהודה אף על פי שאסור לאכול חמץ בשעה החמישית עדיין מותר להאכילו לבהמתו.

השיב רב נחמן לרבא: הַהִיא לָאו סְתָמָא הוּא – משנה זו אינה סותמת כרבי מאיר, מִשּׁוּם דְּאם כרבי מאיר היא קַשְׁיָא [–קשה] לשון 'מוּתָּר לאכול' שנשנתה בה. שהרי היה לה לשנות 'כל שעה שאוכל מאכיל', ומלשון 'מותר לאכול' משמע שכל שעה שמותר לאדם אחר לאכול, מותר לאדם זה שאסור באכילה, להאכיל את בהמתו, והרי לרבי מאיר אין הבדל בין אדם אחד לחבירו. אלא בהכרח כוונת המשנה היא, שכל שעה שמותר לכהן לאכול תרומת חמץ, מאכיל ישראל חמץ של חולין לבהמתו. והיא שיטת רבן גמליאל במשנתנו, שחמץ של חולין מותר באכילה עד סוף שעה רביעית, אבל תרומת חמץ נאכלת לכהן עד סוף שעה חמישית, בכדי להימנע מהפסד התרומה. נמצא שדין אכילת בהמה והנאה מהחמץ הוא כדין אכילת הכהן בתרומה, שהן מותרות עד סוף השעה החמישית.

שוב שאל רבא את רב נחמן: וְנֵימָא מַר [–ויאמר אדוני] שהֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל שתרומה נאכלת כל חמש, משום דַּהֲוָה לֵיהּ רבן גמליאל מַכְרִיעַ בין שתי השיטות ומפשר ביניהן, שכן בתרומת חמץ הוא סובר כרבי מאיר שהיא מותרת באכילה בשעה החמישית, ואילו בחמץ חולין הוא סובר כרבי יהודה, שהוא מותר רק כל ארבע שעות, וכלל הוא בידינו שהלכה כדברי המכריע. אָמַר לֵיהּ [–לו] רב נחמן לרבא, רַבָּן גַּמְלִיאֵל לָאו מַכְרִיעַ הוּא בין רבי מאיר ורבי יהודה, אלא טַעַם דְּנַפְשֵׁיהּ קָאָמַר – את שיטת עצמו אמר. שאילו היה רבי מאיר אומר שבין חולין ובין תרומה נאכלים כל חמש, ורבי יהודה היה אומר שבין חולין ובין תרומה נאכלים כל ארבע, היו נחשבים דברי רבן גמליאל להכרעה. אך מאחר שלא נרמז בדבריהם שיש מקום לחלק בין תרומה לחמץ, ורק רבן גמליאל חידש חילוק זה, אין זו הכרעה אלא סברא מחודשת ודיעה שלישית.

הגמרא מביאה טעם נוסף לכך שפסק רב כרבי יהודה: וְאִיבָּעֵית אֵימָא – ואם תרצה תוכל לומר, רַב דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא – מה שאמר רב שהלכה כרבי יהודה הוא על פי דברי התנא בברייתא הסותם כמותו. דְּתַנְיָא, אַרְבָּעָה עָשָׂר בניסן שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת, מְבַעֲרִין אֶת הַכֹּל – את כל החמץ שברשותו, ביום י"ג מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, וְשׂוֹרְפִין תְּרוּמוֹת חמץ בין טְמֵאוֹת בין תְּלוּיוֹת [–ספק טמאות] ובין טְהוֹרוֹת. וּמְשַׁיְּירִין מִן התרומות הַטְּהוֹרוֹת מְזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת השבת, כְּדֵי לֶאֱכוֹל אותן עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת של יום י"ד. דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה אִישׁ בַּרְתּוֹתָא, שֶׁאָמַר כן מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. אָמְרוּ לוֹ חכמים, תרומות טְהוֹרוֹת לֹא יִשָּׂרְפוּ כלל בערב שבת, ואפילו אם יש בהן יותר ממזון שתי סעודות הנצרכות לכהן ולבני ביתו, שֶׁמָּא יִמָּצְאוּ לָהֶן כהנים אורחים שיהיו אוֹכְלִין אותן קודם זמן האיסור, וכל זמן שהתרומה יכולה להיאכל אסור להפסידה. אָמַר לָהֶן רבי אלעזר בן יהודה לחכמים, הלא כְּבָר בִּקְּשׁוּ הבעלים לפני השבת בכל העיר כהנים שיאכלו את התרומות וְלֹא מָצְאוּ מי שיאכל את כולן, ומאחר שהם כבר מכירים את כל כהני העיר ויודעים שאין בידם לאכול את הכל, מנין ימצאו אוכלים נוספים. הלא אין לחשוש שמא יבואו כהנים מחוץ לעיר, שכן בתוך השבת אסור לבוא מחוץ לתחום ולהיכנס לתוך העיר. אָמְרוּ לוֹ חכמים, שֶׁמָּא מחוּץ לַחוֹמָה בתוך תחום העיר לָנוּ כהנים אורחים בליל שבת, ולמחר יכנסו אליה, ויאכלו את התרומה קודם זמן האיסור. אָמַר לָהֶם רבי אלעזר בן יהודה, לְדִבְרֵיכֶם שיש לחשוש שמא יארע מקרה שתוכל התרומה להיאכל, אם כן מדוע אתם חולקים עלי דווקא בתרומות טהורות, הלא אַף בתרומות תְּלוּיוֹת [–ספק טמאות] יש לכם לומר שלֹא יִשָּׂרְפוּ בערב שבת, שֶׁמָּא יָבֹא אֵלִיָּהוּ היום או מחר לבשר על הגאולה, ויפשוט לנו את כל הספיקות שבידינו, ויתכן שיאמר על תרומות אלו שלא נגעה בהן טומאה וִיטַהֲרֵם, ותיאכלנה קודם זמן האיסור. אָמְרוּ לוֹ חכמים, כְּבָר מוּבְטָח לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל, שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא לֹא בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת, וְלֹא בְּעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים, מִפְּנֵי הַטּוֹרַח שיש להם בהכנת סעודות שבת ויום טוב, ואם יבוא יהיו טרודים עמו ולא יספיקו להכינן. על כן אין לחשוש שמא יבוא היום או מחר, שהרי היום הוא ערב שבת ומחר הוא ערב יום טוב. אָמְרוּ, לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁקָּבְעוּ הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה אִישׁ בַּרְתּוֹתָא שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ, שמשיירים רק מזון שתי סעודות.

מסיקה הגמרא את ראייתה: מַאי לָאו [–האם לא] נפסק כדברי רבי אלעזר בן יהודה אֲפִילּוּ במה שאמר שמשיירים מהן כדי לֶאֱכוֹל עד ארבע שעות, וכשיטת רבי יהודה הסובר שאפילו תרומת חמץ נאכלת רק עד ארבע שעות ולא בשעה החמישית. דוחה הגמרא: אָמַר רַב פָּפָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, לֹא לענין זה נפסקה הלכה כמותו, אלא רק לענין תרומה היתירה על מזון שתי סעודות, שצריך לְבַעֵר אותה מערב שבת.

הגמרא מוכיחה שאף רבי פוסק כרבי יהודה: וְאַף רַבִּי סָבַר לְהָא [–את מה] דְּאמר רַב נַחְמָן שהלכה כרבי יהודה. דְּאָמַר רָבִין בַּר רַב אֲדָא, מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהִפְקִיד דִּיסְקַיָּא [–אמתחת עור] מְלֵאָה חָמֵץ אֵצֶל יוֹחָנָן חֲקוֹקָאָה, וְנִקְּבוּהָ עַכְבָּרִים, וְהָיָה חָמֵץ מְבַצְבֵּץ וְיוֹצֵא ממנה, ונחסר על ידי העכברים. וּבָא יוחנן לִפְנֵי רַבִּי בשָׁעָה רִאשׁוֹנָה של ערב פסח, ושאל אותו האם יש לו למוכרו כדי למנוע הפסד מהמפקיד, או שיש לו להמתין עם מכירתו, שמא יבואו הבעלים ויאכלוהו. אָמַר לוֹ רבי, הַמְתֵּן, ועדיין אל תמכרנו. בא יוחנן שוב בשעה שְׁנִיָּה, ושוב אָמַר לוֹ רבי, הַמְתֵּן. בא שוב בשעה שְׁלִישִׁית, ואָמַר לוֹ רבי, הַמְתֵּן. שוב בא בשעה רְבִיעִית, ואָמַר לוֹ הַמְתֵּן. וכשבא שוב בשעה החֲמִישִׁית, אָמַר לוֹ רבי, צֵא וּמוֹכְרָהּ לדיסקיא זו בַּשּׁוּק כדי להצילה, כל זמן שהחמץ שבה מותר בהנאה, שכן אם תמתין עד לתחילת השעה השישית יאסר בהנאה ולא תוכל למוכרו. מסיקה הגמרא את ראייתה: מַאי לָאו [–האם לא] אמר לו רבי למכור את החמץ לְנָכְרִים, וכְּרַבִּי יְהוּדָה הסובר שבשעה החמישית החמץ כבר אסור לישראל באכילה. דוחה הגמרא: אָמַר רַב יוֹסֵף, לֹא לנכרים אמר לו רבי למוכרו, אלא לְיִשְׂרָאֵל, וכְּרַבִּי מֵאִיר הסובר שבשעה זו עדיין החמץ מותר באכילה.

אביי מקשה על דחיית רב יוסף: אָמַר לֵיהּ [–לו] אַבַּיֵי לרב יוסף, אִי [–אם] כדבריך שאמר לו רבי למכור את החמץ לְיִשְׂרָאֵל, נִישְׁקְלֵיהּ לְנַפְשֵׁיהּ – הלא יכול היה רבי לומר לו שיטלנו לעצמו ויאכלנו בשעה החמישית, ויתן את דמיו למפקיד, ולמה הצריכוהו לטרוח ולמוכרו בשוק. השיב רב יוסף לאביי: אסור לנפקד לקנות את הפקדון לעצמו אפילו כדי להציל את דמיו, מִשּׁוּם חַשְׁדָא – כדי שלא יחשד שקנה אותו בפחות משוויו. רב יוסף מביא ראיה לדבריו מברייתא: דְּתַנְיָא – וכן שנינו בברייתא, גַּבָּאֵי צְדָקָה שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים לְחַלֵּק להם את פרוטות הנחושת של הצדקה שבידיהם, והן עלולות להחליד ולהתקלקל, הרי הם פּוֹרְטִין פרוטות אלו ונותנים אותן לַאֲחֵרִים תמורת מעות כסף, וְאולם אֵין הם פּוֹרְטִין

המשך בעמוד רכז

רש"י

הלכה כרבי יהודה — דתולין כל חמש. **ונימא הלכה כרבי מאיר** — דאוכלין כל חמש, דהא סתם לן תנא כוותיה, דתנן: כל שעה שמותר לאכול מאכיל לבהמה לחיה ולעופות, דמשמע בשאינו מותר לאכול — אינו מאכיל. ואי רבי יהודה — הא איכא שאינו אוכל ומאכיל, אלא רבי מאיר היא, דאמר: אוכל עד תחלת שש, ומשעה — בפרק "כל שעה" מקשינן: כל שעה שאוכל מאכיל מיבעי ליה. ומותר משמע כל שעה שמותר אדם אחר לאכול — מאכיל זה האסור לאכול. ומדוחקא דהא קושיא אוקימנא כרבן גמליאל, והכי קאמר: כל שעה שמותר כהן לאכול בתרומה — מאכיל ישראל חולין לבהמה. אלמא: סתמא לא כרבי מאיר היא. **כרבן גמליאל** — במתניתין. **לאו מכריע הוא** — כדפרישית לקמן בפירקין (כא,א), דאין הכרעת דעת שלישית מכרעת, והא הכרעת דעת שלישית היא, דהא רבי מאיר ורבי יהודה לא איירי דניהוי שייך חילוק בין זמן תרומה לזמן חולין כלל. דאי הוה תנן: רבי מאיר אומר אחד חולין וא' תרומה כל חמש, רבי יהודה אומר אחד חולין ואחד תרומה כל ארבע, ורבן גמליאל אומר: חולין כל ארבע, תרומה כל חמש — הויא הכרעה. אבל השתא, דאינהו לא אדבור תרומה וחולין כלל, ולא גלו דעתם שיהא שום רמז דין לחלק ביניהם — לאו הכרעה היא, אלא דעת שלישית: הכי גרסינן. **ואיבעית אימא רב דאמר כי האי תנא** — דקבע הלכתא כרבי אלעזר ברבי יהודה, דאמר: אפילו תרומה כל ארבע, ותו לא, דקתני דקבעו הלכה כמותו. **תלויות** — ספק טמאות ספק טהורות. **מזון שתי סעודות** — ולא שלש. דכל שלש סעודות דשבת ערבית שחרית ומנחה, וערב פסח אסור לאכול מן המנחה ולמעלה. **טהורות לא ישרפו** — כלל, הואיל ולא הגיע זמנן לבער. ואף על פי שיש לו שיור כדי לאנשי ביתו של כהן — שמא ימצא כהנים אורחים שיאכילום, ולא נפסיד תרומה בידים. ואם לא ימצא — יאכילום למחר לכלבי כהנים, או יבטלם בלבו. **כבר בקשו ולא מצאו** — כלומר: כל מה שיש לו לבקש — כבר ביקש, דהא בשבת לא יבואו אורחים, וכבר יודע ובקי הוא באותן שבעיר מי יבוא אצלו. **לנו** — לשון מלון, שמא בתוך התחום לנים כהנים אורחים הלילה, ויבואו למחר. **אף לדבריכם** — דחיישינן לשמא, אמאי לא פלגיתו אלא בטהורות? אף תלויות לא ישרפו קודם זמנן, שמא יבוא אליהו היום או מחר קודם זמן ביעורן ויטהרם, ויאמר: לא נגע בהן טומאה, ויאכלום. **לא בערבי שבתות כו'** — והיום ערב שבת, ולמחר ערב יום טוב. **מפני הטורח** — שיש להן לעסוק בסעודות שבת, ויטרדו בו. **מאי לאו אפילו לאכול** — בכל דבריו קבעו כמותו, ואף במה שקבע זמן האכילה עד ארבע שעות, ואפילו בתרומה. **לא, לבער** — הא דקבע כמותו, לא איירי באכילה אלא בביעור, שהיו חביריו חלוקין עליו שלא יבערו טהורות עד למחר, קבעו דשורפין מערב שבת בשלשה עשר. אבל בשיור — לעולם אימא לך כדי לאכול עד חמש שעות, והיא בכלל. **דיסקייא** — שתי מלות מורכבות: שני שקים, אמתחת של עור. **ונקבוה עכברים** — והיה נחסר, וארבעה עשר בניסן היה, וחמץ בזול. ובא לפני רבי לידע אם ימכרוהו, מפני חסרונו של מפקיד. **המתן** — שמא יבא ויאכל בעליו. **חמישית** — דמהשתא תו לא אכיל ליה. **אמר לו צא ומוכרן בשוק** — בעוד שהוא מותר בהנאה. **לא לישראל** — וכרבי מאיר, והכי קאמר ליה: אי שהייתו הא שעתא — לא משכחת ישראל דזבין ליה. **נישקליה לנפשיה** — ויאכלנו, ויתן דמיו לבעלים. למה לו לטרוח ולילך בשוק, אחרי שנותן לו רשות למכור. **פורטין** — פרוטות של נחשת שגבו לצדקה, וכשמשהין אותם מחלידות, צריך לפורטן בכסף. **תמחוי** — מאכל לחם ומיני מאכל שגובין לחלק. **ואין מוכרין לעצמן** — שמא יחשדום שלקחום בזול. **בפירוש אמרת לן כו'** — רב יוסף חלה ושכח תלמודו, ולאחר זמן בשהיה מחליף דבריו היו מזכירין אותו תלמידיו: כך לימדתנו בראשונה. **כמאן אזלא הא דרבי** — שהורה למכור פקדון מפני שאבד. **אבודין** — נחסרין והולכין.

תוספות

רבן גמליאל לאו מכריע הוא — וקשה לרבינו יצחק דלימא הלכה כרבן גמליאל דסתם לן תנא כוותיה בפרק "כל שעה" (פסחים כא,א) מדקתני "מותר". ואפילו אם מספקא ליה אם יש לדקדק בלשון מותר אם לאו, מכל מקום נימא הלכה כרבי מאיר או כרבן גמליאל, דממה נפשך ההיא ד"כל שעה" כחד מינייהו אתו! ויש לומר: דאאיבעית אימא סמיך. ודין הכרעה אפרש בסוף פירקין בעזרת השם.

ושורפין תרומות טמאות ותלויות וטהורות — אפילו אם נאמר דאסור לשרוף טהורות משום דכתיב (במדבר יח) "אם משמרת תרומותי" כמו שאסור לטמאם — הכא שרי. אף על גב דמדאורייתא בביטול בעלמא סגי, ואין צריך לשורפה — מכל מקום כיון דסופה ליאסר ולילך לאיבוד — שרי לשורפה כמו לטמאותה, דשרי רבי מאיר בסוף פירקין לשרוף טמאה עם הטהורה.

ומשיירין מזון שתי סעודות — וכל שכן בחולין שאוכלידן מרובין דמשיירין, כדמשמע בתוספתא.

מאי לאו לגוים — להכי משמע לגוים, דאי לישראל — לישקול לנפשיה, כדפריך אביי בסמוך. בירושלמי גרס: צא ומוכרה בבית דין בשוק. משמע: אף על פי שנתן לו רשות רבי שהיה אב בית דין למכור — אפילו הכי צריך בית דין בשעת מכירה כדי לשומן. ואם תאמר: מאי שנא מאלמנה דמוכרת לאחרים שלא בבית דין, ובבית דין יכולה לעבב אפילו לעצמה, דאמר בכתובות (צח,א ושם): אלמנה ששמה לעצמה — לא עשתה ולא כלום, דאמר: מאן שם ליך. משמע: דבבית דין יכולה לשום. וקאמרינן נמי התם: ההוא גברא דאפקידו גביה ביסכא דיתמי, אזל שמה לנפשיה. לסוף אייקר, אמר ליה: מאן שם ליך. ויש לומר: דמוכרת שלא בבית דין משום חינא. וגבי ביסכא דיתמי דיכול לעבב לעצמו — היינו דוקא בדיעבד. אי נמי גבי יתמי — בית דין עצמן הן המפקידים, ולכך יכול לעבב לעצמו על פידם. אבל פקדון של אחרים — לא. והא דאמר ב"אלו מציאות" (בבא מציעא כח,ב) שם דמידם ומניחן, גבי מציאה — התם ליכא חשד, שהרי הוא מחזיר אבידה.

בְּתוֹךְ הָנֵץ הַחַמָּה - בְּגִילּוּיָיא הֲוָה קָאֵי, וְזֵהֲרוּרֵי בְּעָלְמָא הוּא דַּחֲזָא, קָא מַשְׁמַע לָן. אָמַר רַב נַחְמָן אָמַר רַב: הֲלָכָה כְּרַבִּי יְהוּדָה. אֲמַר לֵיהּ רָבָא לְרַב נַחְמָן: וְנֵימָא מָר הֲלָכָה כְּרַבִּי מֵאִיר, דְּסָתַם לָן תַּנָּא כְּוָוֹתֵיהּ! דִּתְנַן: כָּל שָׁעָה שֶׁמּוּתָּר לֶאֱכוֹל - מַאֲכִיל. הַהִיא לָאו סְתָמָא הוּא, מִשּׁוּם דְּקַשְׁיָא "מוּתָּר". וְנֵימָא מָר הֲלָכָה כְּרַבָּן גַּמְלִיאֵל, דַּהֲוָה לֵיהּ מַכְרִיעַ! אָמַר לֵיהּ: רַבָּן גַּמְלִיאֵל לָאו מַכְרִיעַ הוּא, טַעַם דְּנַפְשֵׁיהּ קָאָמַר. וְאִיבָּעֵית אֵימָא: רַב דְּאָמַר כִּי הַאי תַּנָּא, דְּתַנְיָא: אַרְבָּעָה עָשָׂר שֶׁחָל לִהְיוֹת בַּשַּׁבָּת - מְבַעֲרִין אֶת הַכֹּל מִלִּפְנֵי הַשַּׁבָּת, וְשׁוֹרְפִין תְּרוּמוֹת טְמֵאוֹת תְּלוּיוֹת וּטְהוֹרוֹת, וּמְשַׁיְּרִין מִן הַטְּהוֹרוֹת מָזוֹן שְׁתֵּי סְעוּדוֹת, כְּדֵי לֶאֱכוֹל עַד אַרְבַּע שָׁעוֹת, דִּבְרֵי רַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה אִישׁ בַּרְתּוֹתָא שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. אָמְרוּ לוֹ: טְהוֹרוֹת לֹא יִשָּׂרְפוּ, שֶׁמָּא יִמָּצְאוּ לָהֶן אוֹכְלִין. אָמַר לָהֶן: כְּבָר בִּקְּשׁוּ וְלֹא מָצְאוּ. אָמְרוּ לוֹ: שֶׁמָּא חוּץ לַחוֹמָה לָנוּ? אָמַר לָהֶם: לְדִבְרֵיכֶם, אַף תְּלוּיוֹת לֹא יִשָּׂרְפוּ - שֶׁמָּא יָבֹא אֵלִיָּהוּ וִיטַהֲרֵם. אָמְרוּ לוֹ: כְּבָר מוּבְטָח לָהֶן לְיִשְׂרָאֵל שֶׁאֵין אֵלִיָּהוּ בָּא לֹא בְּעַרְבֵי שַׁבָּתוֹת וְלֹא בְּעַרְבֵי יָמִים טוֹבִים מִפְּנֵי הַטּוֹרַח. אָמְרוּ: לֹא זָזוּ מִשָּׁם עַד שֶׁקִּבְּעוּ הֲלָכָה כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בֶּן יְהוּדָה אִישׁ בַּרְתּוֹתָא שֶׁאָמַר מִשּׁוּם רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ. מַאי לָאו אֲפִילּוּ לֶאֱכוֹל? אָמַר רַב פַּפָּא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא: לֹא, לְבַעֵר. וְאַף רַבִּי סָבַר לְהָא דְּרַב נַחְמָן, דְּאָמַר רַבִּין בַּר רַב אַדָּא: מַעֲשֶׂה בְּאָדָם אֶחָד שֶׁהִפְקִיד דִּיסְקַיָּא מְלֵאָה חֻמֵּץ אֵצֶל יוֹחָנָן חַקּוּקְאָה, וְנִקְּבוּהָ עַכְבָּרִים וְהָיָה חֻמֵּץ מִכְּבֵּץ וְיוֹצֵא, וּבָא לִפְנֵי רַבִּי. שָׁעָה רִאשׁוֹנָה אָמַר לוֹ: הַמְתֵּן, שְׁנִיָּה - אָמַר לוֹ: הַמְתֵּן, שְׁלִישִׁית - אָמַר לוֹ: הַמְתֵּן, רְבִיעִית - אָמַר לוֹ: הַמְתֵּן, חֲמִישִׁית - אָמַר לוֹ: צֵא וּמוֹכְרָהּ בַּשּׁוּק. מַאי לָאו? לְגוֹיִם, כְּרַבִּי יְהוּדָה? אָמַר רַב יוֹסֵף: לֹא, לְיִשְׂרָאֵל, כְּרַבִּי מֵאִיר. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: אִי לְיִשְׂרָאֵל - נִישְׁקְלֵיהּ לְנַפְשֵׁיהּ! מִשּׁוּם חֲשָׁדָא. דִּתְנַיָּא: גַּבָּאֵי צְדָקָה שֶׁאֵין לָהֶם עֲנִיִּים לְחַלֵּק - פּוֹרְטִין לַאֲחֵרִים וְאֵין פּוֹרְטִין לְעַצְמָן, מִשּׁוּם שֶׁנֶּאֱמַר: "וְהִיִּיתֶם נְקִיִּם מֵה' וּמִיִּשְׂרָאֵל". אֲמַר לֵיהּ רַב אַדָּא בַּר מַתְּנָה לְרַב יוֹסֵף: בְּפִירוּשׁ אָמְרַתְּ לָן: צֵא וּמוֹכְרָן לְגוֹיִם כְּרַבִּי יְהוּדָה. אָמַר רַב יוֹסֵף: כְּמַאן אֲזָלָא הָא שְׁמַעְתָּא דְּרַבִּי - בְּרַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל. דִּתְנַן: הַמַּפְקִיד פֵּרוֹת אֵצֶל חֲבֵירוֹ, אֲפִילּוּ הֵן אֲבוּדִין - לֹא יְגַע בָּהֶן. רַבָּן שִׁמְעוֹן בֶּן גַּמְלִיאֵל אוֹמֵר: מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין מִפְּנֵי הַשְּׁבֻעָה אֲבֵידָה. אֲמַר לֵיהּ אַבָּיֵי: וְלָאו אִיתְּמַר עֲלָהּ, אָמַר רַבָּה בַּר בַּר חָנָה אָמַר רַבִּי יוֹחָנָן: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא

בכדי

בכדי

תוספות

בכדי חסרונן — פירש הקונטרס: כדרך חסרונם של פירות. וקשה לרבינו יצחק: אם כן מאי דנחסר בחדש אחד יותר ממה שחסרון עולה לחדש, וקרי בכדי חסרונן — לפי שעדיין לא נתחסרו יותר מבדי חסרון העולה לשנה, כדמפרש ב"המפקיד" (בבא מציעא מ,א): לחיטן ולאורז תשעה חצאי קבין לכור. אבל אם נחסרו יותר — דברי הכל מוכרן בבית דין.

אמר רחבא אמר רבי יהודה — לפי שהיה רבו מובהק קרי ליה רבי.

אין מביאין תודה אחרת — פירש הקונטרס: ואותו לחם פודים ויוצא לחולין, ויקח בדמים תודה אחרת או לחם לתודה אחרת. ואין נראה, כיון דלחם גופיה לא חזי לתודה אחרת — דמים נמי לא חזו לתודה אחרת, דמאי שנא? ובפרק "התודה" (מנחות פ,א) אמר בהדיא: הפריש מעות ללחמי תודה וניתותרו — אין מביא בהן תודה אחרת. ואף על גב דהדמים אסורים פריך שפיר וניפרקינהו דשמא תמצא תודה שאבדה. אי נמי: ניפרקינהו בשוה פרוטה, דלכתחלה יכול לחלל שוה מנה על פרוטה כשאין הפסד להקדש, כדמוכח בערכין (כט,א).

אלא לעולם שנשחט עליהן הזבח — אומר רבינו יצחק בן אשר דהשתא הדר ביה ממה שאמר בשירות היו, דבשלשה עשר איירי שנשחט הזבח, כדאמר לעיל: אין מביאין תודה בארבעה עשר, והשתא מיפסלו טפי שנשפך הדם וגם נפסלו בלינה. ולכך מעמיד בנשפך הדם, שהטעם הראשון שאמר רבי חנינא מתוך שהן מרובות נפסלות בלינה נראה לו דוחק, דאיך יתכן דמפני ריבוי שלהן לא ימצא אוכלים? הלא מותרין לזרים! ובירושלמי רבי חנינא גופיה משני האי שינויא, דגרס התם: רבי חנינא אומר פסולות היו, מפני שהיו ממהרים להביא תודותיהן מפני חמץ שבתודות ואי אפשר שלא ישפך דמה של אחת מהן והן נפסלות. מדקאמר מפני שממהרין — משמע דבשלשה עשר מיירי, דכולם היו מביאין.

שחטן שלא לשמן ונזרק דמן שלא לשמן — נראה: נזרק דמן שלא לשמן — לאו דוקא, דהוא הדין אם נזרק לשמן.

הלחם קדוש — ב"התכלת" (מנחות מז,ב) איבא מאן דאמר קדוש לתפוס פדיונו. ולא בעי למימר שיצא לחולין — אלא תופס פדיונו ואינו יוצא לחולין, דאם לא כן אכתי תיקשי: וליפרקינהו.

כל העומד ליזרק כזרוק דמי — ואם תאמר: זרק דמן שלא לשמן, נימא נמי כזרוק דמי, ואמאי קאמר רבי אלעזר בן רבי שמעון דאינו קדוש? ויש לומר: כיון שעקרן מלשמן — גרע מנשפך הדם, ואיגליא מלתא דלא הוי כזרוק בשעת קבלה. וקשה: דבפרק "המנחות והנסכים" (מנחות קב,א) אמר: פיגל בזריקה — מטמא טומאת אוכלים לרבי שמעון, משום דכל העומד ליזרוק כזרוק דמי. ודוחק לחלק בין פיגול לשלא לשמו. ויש לומר: דלגביה גופיה דזבח חשיב כזרוק, אף על גב דפיגל בזריקה. אבל לגבי דברים המתקדשים עם הזבח, כגון לחם — לא חשיב כזרוק, כשנעשה הזריקה שלא בהכשר.

כשירות היו — ואם תאמר: מאחר דכשירות היו אמאי משהין אותן עד שעת איסור? ויש לומר: דהיינו (כרבן שמעון בן גמליאל) דאמר לעיל (יא,ב): תרומה כל חמש, ולחמי תודה כתרומה, והיו נוטלים האחרונה בסוף חמש. וכן משמע בירושלמי.

שתי

רש"י

בכדי חסרונן — כשאין נחסרין אלא כדרך חסרון של פירות הקצוב בבבא מציעא ב"המפקיד" (מ,א): לחטין ולאורז תשעה חצאי קבין לכור. **דקא פסיד לגמרי** — שנאסרים בהנאה. **על גב האיצטבא** — על הכסא ממש. **וכי להצניעם הוא צריך** — והלא למראה העין הם ניתנות שם. **גג האיצטבא** — גג היה בנוי למעלה מפני הגשמים. **סטיו כפול היה** — האיצטבא סביב סביב מקפת, ובתוך אותו הקף עוד אחר. **מתוך שהן מרובות** — לחמי תודה בשלשה עשר בניסן, שכל מי שיש לו להביא תודה ברגל מביאה בשלשה עשר. **נפסלות בלינה** — לבוקרו של ארבעה עשר. לחמי תודה ארבעים חלות, ועשרה מהן חמץ, שנאמר (ויקרא ז) "על חלות לחם חמץ". **אין מביאין קדשים לבית הפסול** — אין מביאין קרבן ביום שיתמעט זמן אכילתו שקבעה לו תורה, ונמצא בא לידי נותר. ותודה נאכלת ליום ולילה, ואם יביאום בארבעה עשר — אינן נאכלות של חמץ אלא עד שש שעות. **וכולי עלמא בשלשה עשר מייתי להו** — כל מי שעליו תודה מביאה בשלשה עשר, לפי שלא יקריבנה למחר, וכל שכן בפסח. **נפסלות בלינה** — שאין להם אוכלין כל כך. ומשום דפסולות ועומדות היו ניתנין שם. דאם היו כשירות — לא היו נותנין אותן שם כדי לפוסלן בידים, שמונחות שם עד זמן הביעור ונשרפות. **כשירות היו** — כלומר: אפילו לא היה להן פסול גדול כלינה, שהן כבר לשריפה — אפילו הכי, מאחר שאין להם תקנה ליאכל, ואפילו הן עדיין טעונות עיבור צורה — יהבינן להו התם. והיכי דמי — כגון שלא נשחט עליהן הזבח, ויש להן קדושת דמים משהוקדשו, ואין להן היתר עד שישחט עליהן הזבח ויזרק הדם. דלחמי תודה אין קדושין קדושת הגוף אלא בשחיטת הזבח, כדתניא במנחות: "על חלות לחם חמץ יקריב קרבנו על זבח" — מלמד שאין הלחם קדוש אלא בזביחת התודה. והאי קדוש — קדושת הגוף קאמר, דהא משעה שאמר הרי (עלי) לתודתי חל עליהם שם הקדש, אבל אין קדושות ליפסל בלינה ובטבול יום, ואם נטמאו — נפדין ויוצאין לחולין עד שישחט הזבח עליהן. וכשם שהזבח מקדשן — כך בזריקת הדם ניתרין הם לאכילה כבשר התודה עצמו, דהואיל ותלויין בה הרי היא כמוה. וזריקת הדם מתרת קדשים, דכתיב "ודם זבחיך ישפך", והדר "והבשר תאכל". **אין מביא תודה אחרת** — על אותו לחם, ופודין אותו ויוצא לחולין. דלחם גלל תודה, וכיון דהוקבע לזו — פסול לאחרת. אבל בדמים יקח תודה, או לחם תודה אחרת. **ואין תודה גלל לחם** — שהיא עיקר. **ונפרקינהו** — דכל זמן שלא קידשו לגופן יש להם פדיון, והואיל ויש להם תקנה בכך — למה אנו מפסידין קדשים? **אלא לעולם שנשחט עליהן הזבח** — דשוב אין להן תקנה. **וכגון שנשפך הדם** — ומיהו, עדיין אינן טעונות שריפה, וצריכות לעבר צורתן, דתנן ב"ביצה צולין" (פסחים פב,א): כל שפסולו בגופו — ישרף מיד; בדם ובבעלים — תעובר צורתו, ויצא לבית השריפה. ואפילו הכי מזלזלינן בהו, ויהבינן להו התם. **כמאן** — קאמרת דבשחיטה לחודה קדוש גופו שלא לפדות עוד. **שחיטה וזריקה** — הן מתירין את הזבח ואת התלוי בו. **מעלין** — מעלין אותו מעלה אחת ליקדש בגופו, ואף על פי שאינו ניתר עד שתבוא השניה: שתי הלחם של עצרת תלויין בשני כבשי שלמים דכתיב (ויקרא כג) "ושני כבשים בני שנה לזבח השלמים, והניף הכהן אותם על לחם הבכורים תנופה לפני ה'". וגמרינן להו מלחמי תודה שאין קדושים אלא בזביחתה, במנחות בפרק "התכלת". **קדוש** — ליפסל ביוצא, ושלא יפדה עוד. **ואינו קדוש** — ואינו ניתר באכילה. ואף על פי שהכבשים עצמן מותרין, דקיימא לן: כל הזבחים שנזבחו שלא לשמן בשירין, אלא שלא עלו לבעלים לשם חובה. ותניא בפרק שני דביצה (כ,ב): כבשי עצרת ששחטן שלא לשמן — הדם יזרק והבשר יאכל. אינהו הוא דמתאכלי כשלמים בעלמא; אבל לחם, כיון דכבשים אין שמן עליהן, דהא לא עלו לשם חובה אלא לשם שלמי נדבה עליהן — מי יתירנו? **כאבוה** — בבבא קמא בפרק "מרובה" (עו,ב). **העומד ליזרוק** — שאינו מחוסר אלא זריקה. **כזרוק דמי** — לחול עליו כל שם פסול קדשי קדשים. אבל לאישתרויי — לא מישתרי עד דזריק.

בִּכְדֵי חֶסְרוֹנָן – כשיעור חסרון רגיל של פירות, אֲבָל אם הם נחסרים יוֹתֵר מִכְּדֵי חֶסְרוֹנָן הרגיל, לדברי הכל מוֹכְרָן בְּבֵית דִּין. וְאם כן כָּל שֶׁכֵּן הָכָא [–כאן] בחמץ בערב פסח שצריך למוכרו, דְּהָא [–שהרי] אם לא ימכרנו פְּסִידִי [–יפסד] לְגַמְרֵי לכשיגיע זמן ביעורו. לפיכך מה שפסק רבי במעשה זה למכור את החמץ הוא אף לדברי חכמים.

שנינו במשנתנו: וְעוֹד אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, שְׁתֵּי חַלּוֹת כו' של תודה היו מונחות על גב האיצטבא שבהר הבית, שהיתה כעין ספסל שעליו היו יושבים בני אדם המתקבצים שם. ושימשו לסימן, שכל זמן ששתיהן היו מונחות היו כל העם מותרים באכילת חמץ. הגמרא מבארת היכן הניחו חלות אלו: תְּנֵי תַּנָּא קַמֵּיהּ דְּרַב יְהוּדָה – האמורא שהיה שונה משניות לפני רב יהודה גרס לפניו במשנתנו שהיו החלות מונחות 'עַל גַּב הָאִיצְטַבָּא', כלומר, על מקום המושב ממש. אָמַר לֵיהּ רב יהודה, וְכִי לְחִצְנִיעָן לחלות הוּא צָרִיךְ, והרי ניתנו שם כדי שיהיו לסימן לכל העם על זמן איסור החמץ, וממקום זה אינן נראות לעיני כל. אלא תְּנֵי [–תשנה] 'עַל גַּג הָאִיצְטַבָּא', שהיה בנוי מעל האיצטבא גג כדי להגן על הישבים שם מפני הגשמים, ועליו היו נותנים את לחמי התודה לסימן.

הגמרא מבארת את צורת האיצטבא: אָמַר רַחְבָּא אָמַר רַבִּי יְהוּדָה, הַר הַבַּיִת סְטָיו [–איצטבא] כָּפוּל הָיָה, ששתי איצטבאות היו בהר הבית זו לפנים מזו, וכל אחת היתה מקיפה ונמשכת לאורך כל סביבותיו. תַּנְיָא נַמִּי הָכִי – וכן שנינו גם בברייתא, הַר הַבַּיִת סְטָיו כָּפוּל הָיָה. רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, איצטבא זו 'אִיסְטַוּונִית' הָיְתָה נִקְרֵאת. וְסְטָיו לְפָנִים מִסְּטָיו היתה, כדברי רחבא בשם רבי יהודה ששטיו כפול היה.

הגמרא ממשיכה לבאר את דברי המשנה. שנינו במשנתנו: שתי חלות של תודה פְּסוּלוֹת וכו' מונחות על גג איצטבא וכו'. שואלת הגמרא: אַמַּאי פְּסוּלוֹת – מדוע נפסלו. משיבה הגמרא: אָמַר רַבִּי חֲנִינָא, מִתּוֹךְ שֶׁבִּ"ג ניסן הָיוּ חלות התודה מְרוּבּוֹת מהטעם שיובא להלן, לא הספיקו לאכול את כולן, וכמה מהן היו נִפְסָלוֹת בְּלִינָה בבוקר י"ד, שכן התודה ולחמיה נאכלים רק ביום הקרבתה ובלילה שלאחריו.

הגמרא מפרשת מדוע היו חלות תודה מרובות ביום זה: דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא, אֵין מְבִיאִין קרבן תּוֹדָה בְּחַג הַמַּצּוֹת, מִפְּנֵי לחמי הַחֹמֵץ שֶׁבָּהּ. שכן התודה היתה באה עם ארבעה מיני לחם, עשר חלות מכל מין, שלשה מיני מצה, חלות, רקיקים, ורבוכה, ומין אחד של חלות חמץ. וקשה על דברי הברייתא, הלא פְּשִׁיטָא [–פשוט] הוא שאי אפשר להביאה בפסח משום לחמי החמץ, ומה הוצרכה הברייתא להשמיענו זאת. וְאָמַר רַב אֲדָא בַּר אַהֲבָה, הָכָא בְּאַרְבָּעָה עָשָׂר עָסְקִינַן – מדובר כאן ב"י"ד ניסן, וְקָסָבַר התנא של הברייתא, אֵין מְבִיאִין קָדָשִׁים לְבֵית הַפְּסוּל – אסור להקריב קרבנות באופן שיתמעט הזמן הראוי לאכילתם מזמן האכילה שקבעה להם התורה, כדי שלא יפסלו משום נותר ויצאו לשריפה. לפיכך אין להקריב תודה בארבעה עשר, שכן אף שאפשר לאכול את לחמיה בו ביום לפני זמן איסור החמץ, מכל מקום מתמעט זמן אכילתה. שכן הזמן המותר באכילתם הוא רק עד תחילת השעה הששית של יום י"ד, ויש לחשוש שמא לא יספיקו לאוכלם ויצאו לשריפה. ומאחר שאין מקריבים תודה מיום י"ד עד לאחר הפסח, כּוּלֵּי עָלְמָא בִּשְׁלֹשָׁה עָשָׂר מְיַיתֵי לְהוּ – כל החייבים תודה מביאים אותה ב"י"ג עם לחמיה. וּמִתּוֹךְ שֶׁחלות התודה הֵן מְרוּבּוֹת ביום זה, ואין די אנשים שיאכלו את כולן, יש מהן שלא הספיקו לאוכלן בזמנן והיו נִפְסָלוֹת בְּלִינָה, ומשום שכבר נפסלו חלות אלו ויצאו לשריפה, היו מניחים אותן על גג האיצטבא בערב פסח עד לאחר זמן איסור חמץ, ואין בכך משום הפסד קדשים.

הגמרא מביאה שיטה אחרת בסיבת פסול חלות אלו מאכילה: מִשּׁוּם רַבִּי יַנַּאי אָמְרוּ, לעולם כְּשֵׁירוֹת הָיוּ חלות אלו מצד עצמן, ולא נפסלו בפסול גדול כלינה שמחמתו חל עליהן דין שריפה. וְאֶלָּא אַמַּאי קָרֵי לְהוּ [–מדוע הן קרויות] 'פְּסוּלוֹת', לפי שֶׁלֹּא נִשְׁחַט עֲלֵיהֶן הַזֶּבַח של התודה, ומשום כן הן אסורות באכילה, לפי שאין הלחם ניתר באכילה עד שישחט הזבח ויזרק דמו. ומאחר שאין להן תקנה להיאכל, הניחו אותן על האיצטבא עד לאחר זמן האיסור, ולא היה בכך משום הפסד קדשים.

מקשה הגמרא: מדוע הן אסורות באכילה, וְנִשְׁחוֹט – הלא בידינו לשחוט את הזבח בי"ג ולהתירן באכילה. מתרצת הגמרא: מדובר בחלות שֶׁאָבַד הַזֶּבַח שלהן, ושוב אין להן תקנה. שוב מקשה הגמרא: וְנֵיתֵי [–ונביא] בי"ג זֶבַח תודה אַחֵר, וְנִשְׁחוֹט אותו על חלות אלו שאבד זבחן הקודם. משיבה הגמרא: מדובר בחלות דְּאָמַר בעליהן בשעה שהקדיש את תודתו, 'בהמה זוֹ תהיה קרבן תּוֹדָה, וְחלה זוֹ תהיה לְחֻמָּהּ', ובאופן זה אינו יכול להביאה עם זבח אחר, כִּדְרַבָּה. דְּאָמַר רַבָּה, האומר 'זו תודה וזו לחמה', אם אָבַד הַלֶּחֶם מֵבִיא לֶחֶם אַחֵר במקומו עם בהמת תודה זו. אולם אם אָבְדָה התּוֹדָה, אֵין מֵבִיא תּוֹדָה אַחֶרֶת במקומה יחד עם לחם זה, אלא יביאנה עם לחם אחר. מפרשת הגמרא: מַאי טַעְמָא – מה טעם חילוק זה, משום שלֶחֶם גְּלַל תּוֹדָה – שהלחם בא מחמת זבח התודה ונגרר אחריו, ומכיון שנקבע לזבח זה אינו יכול לבוא עם זבח אחר. וְאולם אֵין התּוֹדָה גְּלַל לֶחֶם – הזבח אינו נגרר אחרי הלחם, אלא הוא העיקר, ועל כן יכול לבוא עם לחם אחר.

הגמרא דוחה פירוש זה, ומעמידה את דברי רבי ינאי באופן אחר. מקשה הגמרא: וְנִיפְרְקִינְהוּ וְנַפְקִינְהוּ לְחוּלִין – הלא אפשר לפדות את החלות על דמים ולהוציאן לחולין, שהרי כל זמן שלא נשחט הזבח עדיין לא התקדשו בקדושת הגוף אלא רק בקדושת דמים שיש לה פדיון, ולמה עלינו להפסיד את הקדשים ולהניח חלות אלו עד שיאסרו וישרפו. מסיקה הגמרא: אֶלָּא לְעוֹלָם מדובר בחלות שֶׁכבר נִשְׁחַט עֲלֵיהֶן הַזֶּבַח, וְנִשְׁפַּךְ הַדָּם שלו, ושוב אינו ראוי להיזרק על גבי המזבח, ומשום כך אין לחלות אלו תקנה. ואפילו שלא נזרק הדם, מכל מקום מתקדשות החלות בקדושת הגוף, ושוב אין להן פדיון. וּכְמַאן – כשיטת מי הדברים אמורים, כְּשִׁיטת רַבִּי. דְּאָמַר רַבִּי, שְׁנֵי דְּבָרִים הַמַּתִּירִין, כגון שחיטת הזבח וזריקת דמו המתירות יחד את הלחם באכילה, מַעֲלִין אותו במעלה אחת להתקדש בקדושת הגוף אף זֶה בְּלֹא זֶה, שאף שאין די באחד מהם לבדו להתיר את הלחם, מכל מקום די בו כדי לקדשו לענין שלא יוכל להיפדות בדמים.

הגמרא מביאה את מקור שיטת רבי: דְּתַנְיָא – ששנינו בברייתא, שתי הלחם הבאים בחג השבועות מתקדשים בקדושת הגוף על ידי שני כבשי שלמים הבאים עמם. וּכְבָשֵׂי עֲצֶרֶת אלו אֵין מְקַדְּשִׁין אֶת הַלֶּחֶם אֶלָּא בְּשְׁחִיטָה, ואף שאין הלחם ניתר באכילה אלא רק לאחר זריקת הדם, מכל מקום דיי בשחיטה לבדה כדי לקדשו בקדושת הגוף, ושוב אין לו פדיון. כֵּיצַד, שְׁחָטָן לכבשי עצרת לִשְׁמָן [–לשם שלמי ציבור] וְגם זָרַק את דָּמָן לִשְׁמָן, קִידֵּשׁ [–התקדש] הַלֶּחֶם לגמרי וניתר באכילה. ואם שְׁחָטָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן אלא לשם קרבן אחר, וְגם זָרַק את דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, לֹא קִידֵּשׁ הַלֶּחֶם כלל. שכן שנינו בזבחים (ב.), כל הקדשים שנשחטו או שנזרק דמם שלא לשמם כשרים, אך אינם עולים לשם חובה, ולפיכך אינם מקדשים את הלחם. ואם שְׁחָטָן לִשְׁמָן וְזָרַק את דָּמָן שֶׁלֹּא לִשְׁמָן, הַלֶּחֶם קָדוֹשׁ בקדושת הגוף, וְאולם אֵינוֹ קָדוֹשׁ להיות מותר באכילה. דִּבְרֵי רַבִּי. רַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן אוֹמֵר, לְעוֹלָם אֵינוֹ קָדוֹשׁ הַלֶּחֶם כלל עַד שֶׁיִּשְׁחוֹט את הכבשים לִשְׁמָן וְגם יִזְרוֹק דָּמָן לִשְׁמָן. והוא הדין ללחמי תודה, שלדעת רבי די בשחיטה לבדה לקדש את הלחם בקדושת בגוף לענין שלא יהיה לו פדיון. וכן סובר אף רבי ינאי, ועל כן אמר ששתי חלות התודה שהונחו באיצטבא היו חלות שנשחט עליהן הזבח ולא נזרק דמו, שמאחר שנתקדשו בקדושת הגוף שוב לא היה להן תקנה על ידי פדיון.

דוחה הגמרא: אין הכרח להעמיד את דברי רבי ינאי דווקא בשיטת רבי, אלא אֲפִילּוּ תֵּימָא [–אם תאמר] כְּרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן, מכל מקום יש לומר, הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – במה דברי רבי ינאי אמורים, כְּגוֹן שֶׁנִּתְקַבֵּל הַדָּם של התודה בַּכּוֹס ואחר כך נִשְׁפַּךְ, שבאופן זה גם רבי אלעזר ברבי שמעון מודה שהחלות נתקדשו בקדושת הגוף, ושוב אין להן פדיון. ומשום שרַבִּי אֶלְעָזָר בְּרַבִּי שִׁמְעוֹן סָבַר

המשך בעמוד קטז

שְׁתֵּי פָּרוֹת הָיוּ חוֹרְשׁוֹת בְּהַר הַמִּשְׁחָה [–הר הזיתים] בערב פסח, כָּל זְמַן שֶׁשְּׁתֵּיהֶן היו חוֹרְשׁוֹת, כָּל הָעָם היו אוֹכְלִין את החמץ. וכאשר נִיטְּלָה משם אַחַת מֵהֶן, היה הדבר סימן לכך שהגיעה השעה החמישית, והיו כולם תּוֹלִין את החמץ, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׂוֹרְפִין אותו. וכאשר נִיטְּלוּ משם שְׁתֵּיהֶן, היה זה סימן שהגיעה השעה הששית, והִתְחִילוּ כָּל הָעָם שׂוֹרְפִין את חמצם.

משנה

ישנן כמה דרגות בטומאה: א. אבי אבות הטומאה, והוא המת עצמו. ב. אב הטומאה, והוא הנוגע במת. וישנם עוד כמה אבות הטומאה, כגון שרץ ונבילה. ג. הנוגע באב הטומאה נעשה ראשון לטומאה, והוא הקרוי 'ולד הטומאה'. ד. אוכלים ומשקים שנגעו בראשון לטומאה נעשים שני לטומאה. ה. בתרומה וקדשים ישנה דרגת טומאה נוספת, שאם נגעו אוכלים ומשקים בשני לטומאה הרי הם נעשים שלישי לטומאה. אבל בחולין אין שני עושה שלישי. ו. בקדשים ישנה דרגת טומאה נוספת, שאם נגעו אוכלים ומשקים בשלישי לטומאה הרי הם נעשים רביעי לטומאה, אבל בתרומה אין שלישי עושה רביעי.

חומר נוסף יש בתרומה וקדשים על חולין. שלענין חולין, אדם טמא שטבל נטהר מטומאתו מיד, ושוב אינו מטמא אותם במגעו. אבל לענין תרומה וקדשים, אין די לו בטבילה, אלא הוא טעון הערב שמש, ועד הלילה הוא אסור באכילת תרומה וקדשים, ופוסל אותם במגעו. והוא הקרוי 'טבול יום' שדינו כשני לטומאה, ועושה את התרומה במגעו שלישי לטומאה.

נאמר בענין תרומה (במדבר יח ח) 'וַיְדַבֵּר ה' אֶל אַהֲרֹן, וַאֲנִי הִנֵּה נָתַתִּי לְךָ אֶת מִשְׁמֶרֶת תְּרוּמֹתָי', ומכאן דרשו שיש לשמור אותה בטהרה ואסור לטמאותה. ומתרומה אנו למדים אף על קדשים שיש איסור לטמאותם.

המשנה שלפנינו מתירה להוסיף טומאה לתרומה וקדשים שכבר נטמאו, ודנה האם ניתן ללמוד מכך שמותר לטמא תרומת חמץ שיוצאת לשריפה בערב פסח:

רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר, מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים – מעולם, כשהיו הכהנים שורפים את בשר הקרבנות שנטמאו, לֹא נִמְנְעוּ מִלִּשְׂרוֹף אֶת הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא על ידי מגע בִּוְולַד הַטּוּמְאָה, יחד עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא על ידי מגע בְּאַב הַטּוּמְאָה ונעשה ראשון לטומאה, אַף עַל פִּי שֶׁהיו מוֹסִיפִין בכך טוּמְאָה עַל טוּמְאָתוֹ. שהרי בשעת שריפתם הם נוגעים זה בזה, והבשר שטומאתו חמורה מוסיף טומאה על טומאתו של הבשר שטומאתו קלה יותר. ומכל מקום לא חששו לכך, מאחר שגם קודם לכן היה דינו של הבשר הטמא בטומאה הקלה להישרף, כדין קדשים פסולים.

הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר, מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים – מעולם, כשהיו הכהנים מדליקים שמן תרומה טמא, לֹא נִמְנְעוּ מִלְּהַדְלִיק אֶת הַשֶּׁמֶן שֶׁנִּפְסַל בְּמגע טְבוּל יוֹם בְּתוך נֵר שֶׁנִּטְמָא בְּמגע טְמֵא מֵת, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין בכך טוּמְאָה עַל טוּמְאָתוֹ. שהרי טבול יום עושה במגעו את השמן לשלישי בלבד, ועתה כשנוגע השמן בנר שנטמא בטמא מת נוספת טומאה על טומאתו, ומכל מקום לא חששו לכך, לפי שכבר קודם לכן היה על השמן שם טומאה ועמד לשריפה.

רבי מאיר מוכיח שמותר לטמא תרומת חמץ בערב פסח: אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִדִּבְרֵיהֶם לָמַדְנוּ, שֶׁשּׂוֹרְפִין חמץ של תְּרוּמָה טְהוֹרָה יחד עִם הַחמץ של תרומה טְמֵאָה בַּפֶּסַח – בערב הפסח בהגיע זמן ביעור החמץ, ואפילו שתוך כדי שריפתן יחד הן נוגעות זו בזו, ונטמאת התרומה הטהורה מחמת הטמאה. שכשם שלא נאסר להוסיף טומאה לקדשים ולתרומה טמאים שעומדים לשריפה, כמו כן לא נאסר לטמא תרומת חמץ טהורה בזמן הביעור, מאחר שהיא הולכת לאיבוד, שהרי היא אסורה מן התורה באיסור חמץ.

רבי יוסי חולק על דברי רבי מאיר: אָמַר רַבִּי יוֹסֵי לרבי מאיר, אֵינָהּ הִיא הַמִּדָּה – אינה דומה תרומה בערב פסח לתרומה טמאה, ואי אפשר ללמוד את זו מזו. ובגמרא להלן (טו:) יבואר מהו החילוק ביניהן. ממשיך רבי יוסי ואומר: וּמוֹדִים רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בדבר זה, שֶׁשּׂוֹרְפִין תרומת חמץ טהורה זוֹ לְעַצְמָהּ [–בפני עצמה], ותרומת חמץ טמאה זוֹ לְעַצְמָהּ, מבלי שיגעו זו בזו, כדי שלא תטמא הטמאה את הטהורה, ואפילו רבי יהושע שמקל באיסור לטמא תרומה מודה בדבר זה. ועַל מָה נֶחְלְקוּ תנאים אלו, עַל התרומה הַתְּלוּיָה – ספק טמאה ספק טהורה, וְעַל התרומה הַטְּמֵאָה. שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר, תִּשָּׂרֵף זוֹ התלויה לְעַצְמָהּ [–בפני עצמה] וְזוֹ הטמאה לְעַצְמָהּ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר, ישרפו שְׁתֵּיהֶן כְּאֶחָת.

גמרא

שנינו במשנה, שלא נמנעו הכהנים מלשרוף בשר קדשים שנטמא בולד הטומאה, עם בשר קדשים שנטמא באב הטומאה, אף על פי שמוסיפים טומאה על טומאתו. מקשה הגמרא: מִכְּדִי [–הרי] בָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בִּוְולַד הַטּוּמְאָה – בראשון לטומאה, מַאי הָוֵי – מה הוא, הלא שֵׁנִי לטומאה הוא, וכִי שָׂרִיף לֵיהּ בַּהֲדֵי בָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה – וכאשר שורפים אותו יחד עם בשר שנטמא באב הטומאה שהוא ראשון לטומאה, מַאי הָוֵי שֵׁנִי – מה הוא, הלא עדיין הוא 'שני'. נמצא שהיה שֵׁנִי קודם לכן וְגם עתה שֵׁנִי הוּא, ואם כן מַאי 'מוֹסִיף לוֹ טוּמְאָה עַל טוּמְאָתוֹ' אִיכָּא – איזו תוספת טומאה יש בשריפתו יחד עם הבשר הראשון לטומאה. מתרצת הגמרא: אָמַר רַב יְהוּדָה, הָכָא בִּוְולַד וָולָד עָסְקִינַן – כאן במשנתנו מדובר בבשר שנגע בולד של ולד הטומאה, כלומר בבשר שנגע בשני לטומאה, דְּהָוֵי לֵיהּ [–שנהיה] שְׁלִישִׁי לטומאה. ועתה כששורפים אותו עם בשר שנטמא באב הטומאה, שהוא ראשון לטומאה, הרי הוא נעשה שני לטומאה, ונמצא שנוספה לו טומאה על טומאתו הקודמת. וְקָסָבַר [–וסבר] רבי חנינא סגן הכהנים שבשר שְׁלִישִׁי העומד לשריפה מוּתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ שֵׁנִי, ולהוסיף טומאה על טומאתו. הגמרא מקשה על דין משנתנו ממה ששנינו בברייתא שאין אוכל מטמא אוכל. מקשה הגמרא: איך מטמא הבשר ה'ראשון' את הבשר ה'שלישי' ועושהו 'שני', וְהָא [–והרי] הלכה בידינו שאֵין אוֹכֶל טמא מְטַמֵּא אוֹכֶל אחר. דְּתַנְיָא – שכן שנינו בברייתא, יָכוֹל [–שמא] יְהֵא אוֹכֶל מְטַמֵּא אוֹכֶל, תַּלְמוּד לוֹמַר בטומאת שרץ (ויקרא יא לח) 'וְכִי יֻתַּן מַיִם עַל זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא', ומ'טמא הוא' משמע שרק הוּא [הזרע, המאכל] טָמֵא על ידי מגע נבלת השרץ, וְאולם אֵין הוא עוֹשֶׂה דבר אחר כַּיּוֹצֵא בּוֹ [–כמותו] טָמֵא, כלומר, אינו מטמא אוכל אחר במגעו, אלא מטמא רק משקה.

הגמרא מביאה מחלוקת אמוראים בביאור דברי הברייתא, ומפרשת שהקושיא האמורה היא רק לפי אחת השיטות: הָנִיחָא – מובן הדבר לְשיטת אַבַּיֵי דְּאָמַר, לֹא שָׁנוּ בברייתא שאין אוכל מטמא אוכל אֶלָּא בְּחוּלִּין, אֲבָל בִּתְרוּמָה וְקָדָשִׁים אוכל עוֹשֶׂה כַּיּוֹצֵא בּוֹ [–אוכל אחר] טמא. וּלְשיטת רַב אֲדָא בַּר אַהֲבָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא [–בשמו של רבא] נַמִּי – גם כן מובנים דברי המשנה, דַּהרי אָמַר, לֹא שָׁנוּ בברייתא שאין אוכל מטמא אוכל אֶלָּא בחוּלִּין וּתְרוּמָה, אֲבָל בְּקָדָשִׁים אוכל עוֹשֶׂה כַּיּוֹצֵא בָּהֶן [–אוכל אחר] טמא, ואם כן שַׁפִּיר [–יפה] שנינו במשנה שבכך שנשרף הבשר השלישי עם הבשר הראשון נוספת טומאה על טומאתו, שכן במשנה מדובר בבשר קדשים. אֶלָּא לְשיטת רַבִינָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא [–בשמו של רבא] דְּאָמַר, מִקְרָא מָלֵא דִּיבֶּר הַכָּתוּב האמור שממעט מ'הוא' שאין אוכל מטמא אוכל, ולא חילק בדבריו אלא כלל את כל האוכלים בדין זה, ולֹא שְׁנָא [–ולא שונה] דין חוּלִּין, ולֹא שְׁנָא [–ולא שונה] דין תְּרוּמָה, ולֹא שְׁנָא [–ולא שונה] דין קָדָשִׁים, אלא בכולם אוכל אֵינוֹ עוֹשֶׂה כַּיּוֹצֵא בּוֹ [–אוכל אחר] טמא, מַאי אִיכָּא לְמֵימַר – מה יש לנו לומר בביאור תוספת הטומאה האמורה במשנתנו.

מתרצת הגמרא: הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן – כאן במשנתנו במה דברים אמורים, בדְּאִיכָּא [–כשיש] מַשְׁקִין בַּהֲדֵי [–על גבי] הַבָּשָׂר בשעה שנגע באב הטומאה, ונטמאו המשקים יחד עמו ונעשו ראשונים לטומאה, ובשעה ששורף את הבשר עדיין המשקים עליו, ונוגעים משקים אלו בבשר השלישי לטומאה שנשרף עימו. נמצא דְּקָא מִיטַּמֵּא [–שנטמא] הבשר השלישי מֵחֲמַת המַשְׁקִין הראשונים שנוגעים בו ונעשה שני לטומאה, ובכך מוסיפים טומאה על

המשך בעמוד רכט

רש"י

שתי פרות היו חורשות — אותו היום, לסימן. **בהר המשחה** — הוא הר הזיתים. **מימיהם של כהנים** — הבא נקט לה משום סיפא, דקתני: מדבריהן למדנו ששורפין תרומה כו'. **מלשרוף את הכשר שנטמא בוולד הטומאה** — שנגע בשר קודש זה בראשון לטומאה, והוה ליה איהו שני, ולא נמנעו מלשורפו עם חמור ממנו, ממי שנגע באב הטומאה. דהואיל ואף זה הקל לשריפה עומד — לא חשו אם מטמאין אותו יותר ממה שהי'. ובגמרא פריך: מאי תוספת טומאה איכא? הלא גם בראשונה בוולד טומאה נגע, ועכשיו חוזר ונוגע בוולד הטומאה. **מלהדליק שמן** — של תרומה. **שנפסל בטבול יום** — והוא שלישי. דטבול יום פוסל את התרומה מן התורה, ביבמות פרק "הערל" (עה,א) מ"בכל קודש לא תגע", ויולדת משטבלה לסוף ימי טומאה עד מלאת ימי טהרה שלה טבולת יום ארוך היא, שהרי אינה ראוייה להביא כפרה עד יום שמונים ואחד, אלמא: לא הוי הערב שמש דילה עד שקיעת החמה דשמונים. **בגר שנטמא בטמא מת** — טמא מת אב הטומאה הוא, ומטמא כלים, דכתיב (במדבר יט) "וכל אשר יגע בו הטמא יטמא והנפש הנוגעת תטמא עד הערב", בפרשת פרה גבי טומאת מת. אלמא: טמא מת מטמא אדם, ועשאו הכתוב אב הטומאה, כשרץ ונבילה שמטמאין אדם, ולא כנוגע בהן שאין מטמא אלא אוכלין ומשקין, כדכתיב בשרצים (ויקרא יא) "כל אשר בתוכו יטמא, מכל האוכל אשר יאכל אשר יבוא עליו מים יטמא, וכל משקה אשר ישתה בכל כלי יטמא", אלמא: לא מקבל טומאה מן הכלי שקיבל טומאה מן השרץ אלא אוכל ומשקה בלבד, ולא אדם וכלים. והאי נר הוי ראשון, ועכשיו יש כאן תוספת טומאה. שמתחלה היה שמן זה שלישי, וחוזר ונעשה שני על ידי הנר. דהואיל ויש טומאה עליו, לא חיישינן ליה, ומותר להוסיף בידים. **מדבריהן למדנו ששורפין תרומה טהורה עם הטמאה בפסח** — עם זמן הביעור, דהואיל והולכת לאיבוד אף הטהורה, ואסורה מדאורייתא — לא חיישינן לשמירתה, ואף על גב שמוזהרין אנו לשומרה בטהרה, דכתיב (במדבר יח) "את משמרת תרומותי". **אינה היא המדה** — אי אתה יכול ללמוד את זו מדבריהן. ובגמרא מפרש אמאי אינה היא המדה. **ומודים רבי אליעזר כו'** — רבי יוסי קאמר לה, דאף על גב דאיפלוג רבי אליעזר ורבי יהושע בשריפת תרומה — בהא מודו ששורפין זו לעצמה וזו לעצמה. **גמרא שני ושני הוא** — מתחלה היה שני, ועדיין שני הוא. **הבא בוולד וולד עסקינן** — האי בוולד הטומאה דקתני מתניתין — וולד וולד קאמר, דהיינו שני. ובשר שנגע בו הוה שלישי, וכי הדר שרפי ליה בהדי בשר שנטמא באב הטומאה שהוא ראשון — חוזר ונעשה שלישי זה שני. **והא אין אוכל ממא אוכל** — וכיון דלא מטמא ליה, מאי תוספת איכא. **ואין עושה כיוצא בו** — ואין מטמא אוכל כיוצא בו. **הוא טמא** — משמע מיעוטא. **אבל תרומה וקדשים עושה כיוצא בה** — דילפינן מנבואת חגי — לחם ונזיד יין ושמן (חגי ב). **שפיר** — דמתניתין בקדשים קיימי'. **מקרא מלא** — לא הוציא ממשמעו לא תרומה ולא קדשים, אלא דבר שלם דיבר, דאין אוכל מטמא אוכל לעולם. ונבואת חגי — טומאות דרבנן נינהו, וכבר נגזרו, כדלקמן. אבל דאורייתא — לא מטמא אלא אוכל משקה, ומשקה אוכל. לקמן בפירקין (יח,א) יליף לה דאוכל מטמא משקה ומשקה אוכל. **דאיכא משקין בהדי בשר** — כשנגע באב הטומאה היה משקה טופח עליה, ונטמא עמה, והוה אף המשקה ראשון. וכששורפה עדיין הוא עליה, ומטמא הבשר שנשרף עם זה מחמת המשקין, ונעשה שלישי שני. **מדרבנן מטמא** — וקא מוספי ליה טומאה מדרבנן. **מאי הוי שני** — דנר הוי ראשון. **היינו הך** — דרבי חנינא דתריצנא בהכי, ומאי הוסיף רבי עקיבא? דמשמע דהוסיף עדות על עדות, חידוש על חידוש.

תוספות

שתי פרות היו חורשות — בירושלמי דייק ירושלים לא מקום שנהגו בו שלא לעשות מלאכה? בלומר: סברא הוא לנהוג שם איסור, כיון שמתקבצין שם אף ממקומות שנהגו בהן איסור. ומשני: נראות כחורשות. **אבל** תרומה וקדשים עושין כיוצא בהן — פירש בקונטרס: דנפיק מקרא דחגי "אל הלחם ואל הנזיד". ולרבינו תם דמפרש לקמן [יח,א] "או אל הנזיד" אומר רבינו יצחק: דנפקא ליה מ"והבשר אשר יגע בכל טמא לא יאכל" (ויקרא ז') — אפילו באוכל. ותרומה נפקא לן, כיון דלא מצינו למימר מקרא מלא דבר הכתוב דהא איכא קדשים דעושין כיוצא בהן — נוקי קרא בדדמי טפי, דהיינו חולין.

דאיכא משקין בהדי בשר — מכאן מדקדק רבינו יצחק בן אשר דמשקין מטמא בפחות מרביעית, דסתם משקין דבהדי בשר לית בהן רביעית. ולקמן (יז,ב) נמי אמרו גבי מים: אבל פחות מרביעית — טמאים. והא דאמר בפרק "אין מעמידין" (עבודה זרה לא,א ושם) גבי יין נסך דמטמא טומאת משקין ברביעית, ובפרק שני דנדה (יט,ב) גבי דם הירוק, ובכמה דוכתין — אומר רבינו יצחק בן אשר: דבפסול גוייה איירי, דשיעורו ברביעית, כדאמר במעילה בפרק "קדשי מזבח" (יז,ב) דכל המשקים מצטרפין לפסול הגוייה ברביעית. ורבינו יצחק מפרש: דהא דבעינן רביעית — היינו בהנך דעיקר טומאה לאו דאורייתא, כגון סתם יין כותים ודם הירוק, דאפילו ביתר מרביעית לא מטמא מדאורייתא. אבל שאר משקין — מדאורייתא בכל שהוא. ורבינו תם אומר: דמדאורייתא בעינן רביעית לטמא אחרים, אבל מדרבנן מטמא אחרים בכל שהוא. ולפירושו צריך לומר דהשתא לא מסיק אדעתיה שאוכל יטמא אוכל אפילו מדרבנן, מדאיצטריך לאוקמא במשקין ומדרבנן, ולא מוקי במסקנא דאוכל מטמא אוכל מדרבנן ואף על גב דאין אוכל מטמא אוכל אפילו מדרבנן, מכל מקום משכחנא שלישי על ידי עצים ולבונה, או על ידי משקין — דאבתי לא גזרו דכל הפוסל את התרומה מטמא משקין להיות תחלה.

עם בשר ומשקין מיבעי ליה — ואם תאמר: אמאי לא פריך: מאי איריא שנטמא באב הטומאה — אפילו בראשון ושני נמי, כדפריך לקמן על רבי עקיבא! ויש לומר: משום דרבי חנינא קאמר מימיהם של כהנים, משמע שמעולם כך הוא, אף קודם "שמונה עשר דבר" דגזרו דכל הפוסל התרומה מטמא משקין להיות תחלה. דבפרק קמא דשבת (יד,ב ושם) מוקי האוכלין והכלים שנטמאו במשקין במשקין הבאים מחמת ידים. ולפי שגזרו דידים פוסלין התרומה — עושין המשקין שנגעו בהן תחלה.

מאי קא משמע לן דשלישי מותר לעשותו שני היינו הך — למאן דאמר אין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא — לא פריך, דלדידיה הוסיף דמותר לעשות אף שני דאורייתא.

ואילו

שְׁתֵּי פָרוֹת הָיוּ חוֹרְשׁוֹת בְּהַר הַמִּשְׁחָה, כָּל זְמַן שֶׁשְּׁתֵּיהֶן חוֹרְשׁוֹת - כָּל הָעָם אוֹכְלִין, נִיטְּלָה אַחַת מֵהֶן - תּוֹלִין, לֹא אוֹכְלִין וְלֹא שׂוֹרְפִין. נִיטְּלוּ שְׁתֵּיהֶן - הִתְחִילוּ כָּל הָעָם שׂוֹרְפִין. **מִשְׁנָה** רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים אוֹמֵר: מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ מִלְּשָׂרוֹף אֶת הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּוֹולַד הַטּוּמְאָה עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טוּמְאָה עַל טוּמְאָתוֹ. הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא וְאָמַר: מִימֵיהֶם שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ מִלְּהַדְלִיק אֶת הַשֶּׁמֶן שֶׁנִּפְסַל בְּטְבוּל יוֹם בְּגַר שֶׁנִּטְמָא בְּטְמֵא מֵת, אַף עַל פִּי שֶׁמּוֹסִיפִין טוּמְאָה עַל טוּמְאָתוֹ. אָמַר רַבִּי מֵאִיר: מִדְּבְרֵיהֶם לָמַדְנוּ שֶׁשּׂוֹרְפִין תְּרוּמָה טְהוֹרָה עִם הַטְּמֵאָה בַּפֶּסַח. אָמַר רַבִּי יוֹסֵי: אֵינָהּ הִיא הַמִּדָּה. וּמוֹדִים רַבִּי אֱלִיעֶזֶר וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ שֶׁשּׂוֹרְפִין זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ, עַל מָה נֶחְלְקוּ - עַל הַתְּלוּיָה וְעַל הַטְּמֵאָה, שֶׁרַבִּי אֱלִיעֶזֶר אוֹמֵר: תִּשְׂרֹף זוֹ לְעַצְמָהּ וְזוֹ לְעַצְמָהּ, וְרַבִּי יְהוֹשֻׁעַ אוֹמֵר: שְׁתֵּיהֶן כְּאַחַת. **גְּמָרָא** מִכְּדֵי, בָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּוֹולַד הַטּוּמְאָה מַאי הֲוֵי - שֵׁנִי, שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה מַאי הֲוֵי - שֵׁנִי, שֵׁנִי וְשֵׁנִי הוּא, מַאי מוֹסִיף לוֹ טוּמְאָה עַל טוּמְאָתוֹ אִיכָּא?! אָמַר רַב יְהוּדָה: הָכָא בְּוֹולַד וְוֹלַד עָסְקִינַן, דְּהֲוֵי לֵיהּ שְׁלִישִׁי, וְקָסָבַר: שְׁלִישִׁי מוּתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ שֵׁנִי. וְהָא אֵין אוֹכֶל מְטַמֵּא אוֹכֶל! דְּתַנְיָא: יָכוֹל יְהֵא אוֹכֶל מְטַמֵּא אוֹכֶל - תַּלְמוּד לוֹמַר: "וְכִי יִתַּן מַיִם עַל זֶרַע וְנָפַל מִנִּבְלָתָם עָלָיו טָמֵא הוּא" - הוּא טָמֵא, וְאֵין עוֹשֶׂה כַּיּוֹצֵא בּוֹ טָמֵא. הָנִיחָא לְאַבַּיֵּי דְּאָמַר: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא בְּחוּלִּין, אֲבָל בִּתְרוּמָה וְקָדָשִׁים - עוֹשֶׂה כַּיּוֹצֵא בּוֹ. וּלְרַב אַדָּא בַּר אַהֲבָה מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא נַמִּי, דְּאָמַר: לֹא שָׁנוּ אֶלָּא חוּלִּין וּתְרוּמָה אֲבָל בְּקָדָשִׁים - עוֹשֶׂה כַּיּוֹצֵא בָּהֶן - שַׁפִּיר. אֶלָּא לְרַבִּינָא מִשְּׁמֵיהּ דְּרָבָא, דְּאָמַר: מִקְּרָא מָלֵא דִּיבֵּר הַכָּתוּב, לֹא שְׁנָא חוּלִּין לֹא שְׁנָא תְּרוּמָה, לֹא שְׁנָא קֳדָשִׁים - אֵינוֹ עוֹשֶׂה כַּיּוֹצֵא בּוֹ. מַאי אִיכָּא לְמֵימַר? הָכָא בְּמַאי עָסְקִינַן - דְּאִיכָּא מַשְׁקִין בַּהֲדֵי בָּשָׂר, דְּקָא מִיטַּמֵּא מֵהֲמַת מַשְׁקִין. אִי הָכִי, הַאי "עִם הַבָּשָׂר שֶׁנִּטְמָא בְּאַב הַטּוּמְאָה"? "עִם הַבָּשָׂר וּמַשְׁקִין" מִיבָּעֵי לֵיהּ! אֶלָּא: נְהִי דְּאֵין אוֹכֶל מְטַמֵּא אוֹכֶל מִדְּאוֹרַיְיתָא, מִדְּרַבָּנַן מִיהוּ מְטַמֵּא. "הוֹסִיף רַבִּי עֲקִיבָא מִימֵיהֶן שֶׁל כֹּהֲנִים לֹא נִמְנְעוּ מִלְּהַדְלִיק כו'". מִכְּדֵי, שֶׁמֶן שֶׁנִּפְסַל בְּטְבוּל יוֹם מַאי הֲוֵי - שְׁלִישִׁי, וְכִי מַדְלִיק לֵיהּ בְּגַר שֶׁנִּטְמָא בְּטְמֵא מֵת מַאי הֲוֵי - שֵׁנִי, מַאי קָא מַשְׁמַע לָן - שְׁלִישִׁי מוּתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ שֵׁנִי, הֵיינוּ הַדְּ! אָמַר רַב יְהוּדָה: הָכָא בְּגַר שֶׁל מַתֶּכֶת עָסְקִינַן, דְּרַחֲמָנָא אָמַר "בחלל"

תוספות

ואילו הכא פסול וטמא — אף על גב דשלישי של תרומה מטמא הקודש כמו שלישי דקודש, דתנן במסכת טהרות (פרק שני משנה ז): שלישי שבכולן מטמא משקה קודש, ופוסל אוכלי קודש. ואתרומה קאי, מכל מקום אומר רבינו יצחק: דמגע טבול יום לא חשיב כשלישי, דאפילו בקודש גופיה לא מטמא. דבמעילה בפרק "חטאת העוף" (ח,א) תנן: חטאת העוף מועלין בה משהוקדשה, נמלקה — הוכשרה ליפסל בטבול יום. ודייק בגמרא: לאיפסולי — אין, לטמויי — לא. והכי סבר רבי עקיבא לקמן (יט,א) בהסולת והקטורת והלבונה וכו'. מיהו, תימה: דשלישי דטבול יום יעשה רביעי מקל וחומר ממחוסר כפורים, כדמסיק רבי יוסי שלישי דעלמא. ונימא: מה מחוסר כפורים שמותר בתרומה — פסול בקודש, שלישי דטבול יום שפסול בתרומה — אינו דין שיעשה רביעי בקודש. ואם יש שום מיעוט בשלישי דטבול יום — אם כן כי עביד לקמן קל וחומר, נימא: שלישי דטבול יום יוכיח! ובירושלמי במסכת חגיגה פריך לה.

אפילו בראשון ושני נמי תחלה הוי — מכאן משמע דשמן חשוב משקה ולקמן (יז,א) גבי משקה בית מטבחייא, וכן בכמה דוכתי. והא דתנן (טהרות פרק שלישי משנה ב), רבי מאיר אומר: שמן תחלה לעולם, וחכמים אומרים: אף הדבש. ורבי שמעון שזורי אומר: היין. פירוש: דווקא יין, אבל הנך — לא. ופסקינן ב"הקומץ רבה" (מנחות לא,א) דהלכתא כווותיה. אומר רבינו תם: דהתם מיירי בנקרש ואחר כך נמוחו, כדמשמע בתוספתא. דקאמר התם: במה אמורו שמן תחלה לעולם — בנקרש ואחר כך נמוחו. ובלא נקרש משמע דבולי עלמא מודו. וכן משמע בריש פרק שלישי דמסכת טהרות (משנה א) דקתני התם: הרוטב והגריסין וחלב ושמן, שהן משקה טופח — הרי הן תחלה. קרשו ואחר כך נימוחו — הרי הן שניים. ובתר הכי קתני, רבי מאיר אומר: השמן תחלה לעולם. והיינו לעולם — אפילו קרשו. ואהא קאי רבי שמעון שזורי. והכא משמע ליה בלא נקרש. **הכא** טהור וטמא — הקשה רבינו יצחק: לוקמא בשבע דאסור מדאורייתא והיינו מדבריהם — כי היכי דשלישי דאורייתא מותר לעשותו שני, הכי נמי איסור דאורייתא. ורבי יוסי דאמר אינה היא המדה — אית ליה דלית לן למילף אישור מטומאה, כמו שאפרש לקמן לריש לקיש משום בר קפרא. דלא ילפינן איסור מטומאה. ואומר רבינו יצחק: דלא בעי לאוקמא בשבע, דשורפין תרומה טהורה עם הטמאה — משמע ליה כדרך שבני אדם רגילין לשרוף והיינו בשש. **התם** פסול וטמא והכא טהור וטמא — וקשה לרבינו יצחק: בשלמא למאן דאמר אוכל מטמא אוכל — אתי שפיר, דלא יליף איסורא דרבנן בשעה ששית מפסול דאורייתא. אבל למאן דאמר אין אוכל מטמא אוכל מדאורייתא — אמאי לא יליף שפיר, כמו שמותר לעשות מפסול דאורייתא ראשון דאורייתא — הכי נמי מותר לעשות מאיסורא דרבנן שני דרבנן, בדקמדמי בסמוך, דקאמר: נימא דקסבר רבי מאיר כו'! ואומר רבינו יצחק: דלא דמי. דמקלקול דאורייתא שיכול לקלקלו עוד יותר — אין ללמוד שיוכל לקלקל קלקול דרבנן יותר, אפילו בקלקול דרבנן. אבל בסמוך מדמי שפיר קלקול איסור דרבנן, לקלקול שלישי דרבנן. תדע, דהא רבי יוסי דסבירא ליה לקמן (טז, א) טומאת משקין לטמא אחרים דאורייתא, והוה ליה וולד טומאה דרבי חנינא דאורייתא — לא יליף מיניה איסורא דרבנן שיהא מותר לעשותו שני דרבנן, דלמאן דאמר אין אוכל מטמא אוכל בששורפו עם טמאה — לא הוי אלא שני דרבנן. ואם תאמר: למאי דמוקים לה בולד טומאה דרבנן, רבי חנינא נמי מוסיף אדרבי עקיבא, דמרבי עקיבא דאמר פסול מדאורייתא מותר לעשותו ראשון — לא שמעינן שיהא שלישי דרבנן מותר לעשותו שני. ובירושלמי פריך לה, וקאמר: למאן דאמר בולד טומאה דרבנן — לא בא רבי עקיבא אלא לפחות! תיפתר בטבול יום דבית הפרס שהוא מדבריהם. אך שמחליף דברי רבי יוחנן לבר קפרא.

באב

בולד הטומאה" דקתני — כגון שנטמא בוולד הטומאה דרבנן, כגון כלי שנטמא במשקין, דמדאורייתא אין אוכלין ומשקין מטמאין כלי, שאין אוכל נעשה אב הטומאה. ורבנן גזרו שיהיו משקין מטמאין כלי, משום משקה זב וזבה שהן אב הטומאה, כגון רוקו ומימי רגליו, בפרק קמא דנדה (ז,ב). והאי בשר נטמא באותו כלי, דהוי וולד וולד דרבנן, שהמשקין היו וולד הטומאה, והכלי היא וולד וולד דרבנן. ומדאורייתא טהור הוא, והאי בשר שנעשה שלישי על ידו — טהור גמור מן התורה הוא, ואשמעינן רבי חנינא, דכיון דאיכא עלה טומאה דרבנן — מטמאין לה בראשון דאורייתא.

ומאי

"בַּחֲלַל חָרֶב" - חָרֶב הֲרֵי הוּא כְּחָלָל, וְהָוְיָא לֵיהּ אַב הַטּוּמְאָה, וְקָסָבַר: שְׁלִישִׁי מוּתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ רִאשׁוֹן. וּמַאי דּוֹחֲקֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה לְאוֹקְמֵיהּ בְּנֵר שֶׁל מַתֶּכֶת? נוֹקְמֵיהּ בְּנֵר שֶׁל חֶרֶס, וּמַאי הוֹסִיף - דְּאִילּוּ הָתָם טָמֵא וְטָמֵא, וְאִילּוּ הָכָא - פָּסוּל וְטָמֵא! אָמַר רָבָא: מַתְנִיתִין קְשִׁיתֵיהּ, מַאי אִירְיָא דְּתָנֵי נֵר שֶׁנִּטְמָא בִּטְמֵא מֵת? נִיתְנֵי שֶׁנִּטְמָא בְּשֶׁרֶץ! אֶלָּא: אֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁחֲלוּקָה טוּמְאָתוֹ בֵּין טוּמְאַת מֵת לְשֶׁרֶץ - הֲוֵי אוֹמֵר זֶה מַתֶּכֶת. אָמַר רָבָא: שְׁמַע מִינָּהּ, קָסָבַר רַבִּי עֲקִיבָא: טוּמְאַת מַשְׁקִין לְטַמֵּא אֲחֵרִים - דְּאוֹרַיְיתָא. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ דְּרַבָּנַן - מִכְּדֵי, הַאי נֵר מַאי קָא מְהַנְיָא לְהַאי שֶׁמֶן? אִי לְאִיפְּסוּלֵי גּוּפֵיהּ - הָא פָּסִיל וְקָאֵי. מִמַּאי, דֵּילְמָא לְטַמֵּא אֲחֵרִים מִדְּרַבָּנַן! אִי מִדְּרַבָּנַן מַאי אִירְיָא בְּאַב הַטּוּמְאָה, אֲפִילּוּ בְּרִאשׁוֹן וְשֵׁנִי נַמִּי תְּחִלָּה הָוֵי, דִּתְנַן: כָּל הַפּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה - מְטַמֵּא מַשְׁקִין לִהְיוֹת תְּחִלָּה, חוּץ מִטְּבוּל יוֹם. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ: דְּאוֹרַיְיתָא הִיא. "אָמַר רַבִּי מֵאִיר מִדְּבְרֵיהֶם לָמְדְנוּ וכו'". מִדְּבְרֵיהֶם דְּמַאן? אִילֵימָא מִדְּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים - מִי דָּמֵי? הָתָם - טָמֵא וְטָמֵא, הָכָא - טָהוֹר וְטָמֵא. וְאֶלָּא מִדְּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא - מִי דָּמֵי? הָתָם - פָּסוּל וְטָמֵא, הָכָא - טָהוֹר וְטָמֵא. גֵּימָא קָסָבַר רַבִּי מֵאִיר: מַתְנִיתִין בְּאַב הַטּוּמְאָה דְּאוֹרַיְיתָא, וּוְלַד הַטּוּמְאָה דְּרַבָּנַן. דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא טָהוֹר מַעֲלֶיָא,

ומאי

בחלל חרב — הקיש חרב לחלל. מתכת שנגע במת הרי הוא אבי אבות הטומאה כמת עצמו, ושנגע בטמא מת — הרי הוא אב הטומאה במוהו. גזירת הכתוב הוא במתכת אצל טומאת מת, ולא אצל שאר טומאות. **והוה ליה** — נר אב הטומאה, וכשנותן שמן שלישי לתוכו נעשה ראשון. **נוקמה בנר של חרס** — דאינו אלא ראשון כנוגע בטמא מת, ואשמעינן רבי עקיבא דשלישי מותר לעשותו שני. ודקשיא לך מאי הוסיף אדרבי חנינא, הוסיף טובא, דאילו התם גבי בשר קדשים כי שריף שלישי בהדי ראשון ועשהו שני — טמא היה מתחלה לטמא אחרים, שהשלישי עושה רביעי בקודש, ועכשיו כשהוא שני הוי טמא — כלומר לא נשתנה שמו לקלקול יותר מבראשונה. ואלו גבי עדותו של רבי עקיבא גבי תרומה קאי, דאילו שמן קודש אינו אלא של מנחות, ונאכל הוא ואינו ראוי להדליק נר. ואם נטמא קודם שנתנו במנחה משקדש בכלי — אין לו היתר לכהנים, ונשרף בקודש בבית הדשן כשאר פסולי קדשי קדשים. אבל שמן תרומה שנטמא — כהנים מדליקין בו, דכתיב "נתתי לך את משמרת תרומותי", בשתי תרומות הכתוב מדבר, אחת תרומה טהורה ואחת תרומה טמאה. ואמר רחמנא: שלך תהא להסיקה תחת תבשילך, ביבמות בפרק "הערל" (עד,א). ושמן שלישי של תרומה אינו טמא לטמא אחרים, אלא פסול — דאין שלישי עושה רביעי בתרומה, וכי הדר עביד ליה שני — הוה ליה טמא. **מתניתין קשיתיה** — לרב יהודה. מאי איריא דתני טמא מת? אי בנר של חרס קאי, ובראשון עסקינן — למה לי דנקט שקיבל טומאה זו מאב הטומאה של מת? ליתני שנטמא סתם, ואנן קיימא לן דאין כלי מקבל טומאה אלא מאב הטומאה, ומה לי אב הטומאה דמת מה לי אב הטומאה דשרץ? אלא מדנקט מת — שמע מינה בנר של מתכת עסקינן, דיש חילוק בו בין נגיעת אב הטומאה דמת לאב הטומאה דעלמא, ואשמעי' דבנר שהוא עצמו אב הטומאה קאמר. **שמע מינה** — מדקאמר "הוסיף רבי עקיבא" — קסבר טומאת משקים לטמא אחרים דאורייתא היא, ודלא כהני תנאי דפירקין, דאמרי לקמן שאין משקין מטמא אוכל מן התורה אלא מדרבנן. דאי סלקא דעתך דאין משקין מטמאין אחרים אלא מדרבנן — מאי תוספת דאוסיף רבי עקיבא דאמר שהשמן שהיה שלישי עשאוהו ראשון, ומה בכך? האי נר אב הטומאה, כי עשאו ראשון להאי שמן — מאי מהני ליה, אחרי שלא יטמא אחרים? **לאפסולי גופיה** — הוא דמהני ליה, הא פסול וקאי! **דילמא** — אהני ליה שיטמא אחרים מעבשיו מדרבנן. **אי** — תוספת דרבנן אתא לאשמעינן, מאי איריא דנקט שמדליקין אותו בנר אב הטומאה, שעושין אותו להאי שמן ראשון דאורייתא? אי נמי אשמעינן שמדליקין אותו בראשון לטומאה, או בשני לטומאה, נמי תחלה הוי. כלומר: איכא נמי תוספת מדרבנן כי ההיא, שנעשה ראשון מדרבנן ומטמא עוד שני ושלישי, דהא גזור רבנן על המשקין שאפילו נגעו משקין בשני יעשו ראשונים. **דתנן כל הפוסל את התרומה** — כל הני דמייתינן בפרק "יציאות השבת" (יג,ב) גבי שמונה עשר דבר שגזרו עליהם תורת שניים לפסול את התרומה — מטמאין משקין אפילו חולין להיות תחלה, חוץ מטבול יום שפוסל לתרומה מן התורה, וגזירת הכתוב היא. ומכל מקום איקלישא טומאה דידיה, ולא גזרו ביה לעשות משקין תחלה, דאין דברי תורה צריכין חיזוק. ומשום דמשקין עלולים לקבל טומאה, ומה היא עלילתן — שמקבלין טומאה שלא בהכשר, גזרו עליהן חומר הרבה, שיהו כהנים נזהרין לשומרן. **אלא שמע מינה** — מדמהדר למעבדיה ראשון דאורייתא, שמע מינה לטמויי אחרים ולעשותן שני דאורייתא קאמר, כל סדר טומאה דאב עושה ראשון ראשון שני בחולין ותו לא, ושני שלישי בתרומה, ושלישי רביעי בקודש — כולה מדאורייתא הוא, בפירקין. **נימא קסבר רבי מאיר** — מדליף מדבריהן קסבר מתניתין דרבי חנינא בשר שנטמא באב הטומאה דקתני — באב הטומאה דאורייתא, דכל אב הטומאה דאורייתא הוא. אבל "בשר שנטמא

'וְכֹל אֲשֶׁר יִגַּע עַל פְּנֵי הַשָּׂדֶה בַּחֲלַל חֶרֶב אוֹ בְמֵת וגו' יִטְמָא שִׁבְעַת יָמִים', ומכך שסמך הכתוב 'חלל' ל'חרב' למדנו שהוקשו זה לזה, וְחֶרֶב הֲרֵי הוּא כֶּחָלָל [–כמת] שהיא נוגעת בו, ונעשית החרב אבי אבות הטומאה כמותו. וכן אם נגעה חרב באדם שנגע במת, שהוא אב הטומאה, הרי היא נעשית אב הטומאה כמותו. והוא הדין לכל כלי מתכת שנגע במת או בטמא מת, שהוא נטמא באותה דרגת טומאה של הדבר שטימאו. וְעל כן הָוְיָא לֵיהּ [–נהיה] נר המתכת שנגע בטמא מת לאַב הַטּוּמְאָה כטמא מת עצמו, והרי הוא עושה את השמן שניתן בו לראשון לטומאה. ועל נר זה העיד רבי עקיבא שלא נמנעו הכהנים מלהדליק בו שמן שנגע בטבול יום ונעשה שלישי, וְקָסָבַר [–וסבר] רבי עקיבא שְׁלִישִׁי לטומאה מוּתָּר לַעֲשׂוֹתוֹ רִאשׁוֹן, והוסיף בכך על דברי רבי חנינא שלא אמר אלא שמותר לעשותו שני.

שואלת הגמרא: וּמַאי דּוֹחֲקֵיהּ דְּרַב יְהוּדָה – מה דחק את רב יהודה לְאוֹקְמֵיהּ [–להעמיד] את דברי רבי עקיבא בְּנֵר שֶׁל מַתֶּכֶת, נוֹקְמֵיהּ [–הלא אפשר להעמידם] בְּנֵר שֶׁל חֶרֶס שנגע בטמא מת ונעשה ראשון לטומאה בלבד, שהוא עושה את השמן הניתן בתוכו שני לטומאה. וְעל מה שהקשינו לעיל, מַאי [–מה] הוֹסִיף רבי עקיבא על דברי רבי חנינא סגן הכהנים, יש לתרץ, שהוסיף בכך רבי עקיבא, משום דְּאִילּוּ הָתָם [–שם] בעדותו של רבי חנינא על בשר קודש, אף שנוספה לבשר השלישי טומאת שני, מכל מקום כבר היה טָמֵא קודם לכן, וְגם עתה הוא טָמֵא. שכן גם כשהיה שלישי לטומאה היה בכוחו לטמא אחרים, שהרי שלישי עושה רביעי בקודש, ובכך שנעשה שני לא נשתנה שם קלקולו יותר מבתחילה. וְאִילּוּ הָכָא [–כאן] בעדותו של רבי עקיבא על שמן של תרומה שנפסל בטבול יום, בתחילה היה פָּסוּל בלבד, שהרי לא היה בכוחו לטמא אחרים, שכן היה שלישי לטומאה, ושלישי אינו עושה רביעי בתרומה, וְאילו עתה לאחר שנטמא מהנר ונעשה שני, הרי הוא טָמֵא, ובכוחו גם לטמא אחרים, שכן שני עושה שלישי בתרומה. וחידש רבי עקיבא, שלא זו בלבד שמותר להוסיף טומאה על תרומה טמאה, אלא מותר גם לעשות תרומה פסולה לתרומה טמאה.

משיבה הגמרא: אָמַר רָבָא, מַתְנִיתִין קְשִׁיתֵיהּ – מכח קושיא שהיתה לרב יהודה בדברי משנתנו הוכרח להעמידה בנר של מתכת. שהוקשה לו, אם מדובר בנר של חרס שנטמא בטמא מת ונעשה ראשון לטומאה, מַאי אִירְיָא דְּתָנֵי [–מדוע שנה] רבי עקיבא דווקא 'נֵר שֶׁנִּטְמָא בִּטְמֵא מֵת', נִיתְנֵי – הלא היה יכול לשנות 'נר שֶׁנִּטְמָא בְּשֶׁרֶץ', שאף הוא נעשה ראשון לטומאה. אֶלָּא מכך שנקט רבי עקיבא דווקא נר שנטמא בטמא מת, מוכח שכוונתו לנר של מתכת, משום שאֵיזֶהוּ דָּבָר שֶׁחֲלוּקָה טוּמְאָתוֹ בֵּין טוּמְאַת מֵת לְשֶׁרֶץ – שיש חילוק בין אם נגע בטמא מת לבין אם נגע בשרץ, הֱוֵי אוֹמֵר זֶה כלי מַתֶּכֶת. שהרי אם נגע כלי מתכת בטמא מת הוא נעשה אב הטומאה כמותו, ואילו אם נגע בשרץ אינו נעשה אלא ראשון לטומאה. מה שאין כן בכלי חרס, שאין בו חילוק בין אם נגע בטמא מת לבין אם נגע בשרץ, ובשני האופנים הוא נעשה ראשון לטומאה בלבד. לפיכך בהכרח בא רבי עקיבא להשמיענו שמותר להדליק את השמן בנר שהוא אב הטומאה ולעשותו ראשון, ועל כן הוכרח רב יהודה להעמיד את דבריו דווקא בנר מתכת.

רבא מוכיח מהמשנה שלדעת רבי עקיבא משקים מטמאים מן התורה: אָמַר רָבָא, שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח ממה ששנתה משנתנו 'הוסיף רבי עקיבא', דקָסָבַר [–שסובר] רַבִּי עֲקִיבָא, שטוּמְאַת מַשְׁקִין לְטַמֵּא אֲחֵרִים היא מדְּאוֹרַיְיתָא. דְּאִי סָלְקָא דַּעְתָּךְ – כי אם יעלה על דעתך לומר שמשקים מטמאים רק מדְּרַבָּנָן, מִכְּדִי הַאי נֵר מַאי קָא מְהַנְּיָא לְהַאי שֶׁמֶן – אם כן מה מועיל נר טמא זה להוסיף טומאה לשמן זה. אִי לְאִיפְּסוּלֵי גּוּפֵיהּ, הָא פָּסִיל וְקָאֵי – הלא אם לפסול את השמן גופו מאכילה, הרי כבר קודם לכן היה פסול ועומד מאחר שנגע בטבול יום, ומה ההבדל בין פסול ראשון לטומאה לבין פסול שלישי לטומאה, הלא שניהם אינם יכולים לטמא אוכלים אחרים. נמצא שעשיית השמן לראשון לטומאה לא הוסיפה לו כלום, ואם כן לא הוסיף רבי עקיבא כלום על רבי חנינא סגן הכהנים. אלא בהכרח סובר רבי עקיבא שמשקים מטמאים אוכלים מן התורה, ובא להשמיענו שמותר לעשות שמן שלישי לראשון, ואפילו שבכך מוסיפים לו טומאה על טומאתו, שכן עד עתה לא היה בכוחו לטמא אחרים, ואילו מעתה בכוחו לטמא אוכלים. והוסיף על דברי רבי חנינא, שכן מדברי רבי חנינא לא שמענו אלא שמותר להוסיף על שלישי בקודש שמטמא אחרים ולעשותו שני.

מקשה הגמרא על דברי רבא: מִמַּאי [–מנין] שמשקים מטמאים מן התורה, דִּילְמָא [–שמא] טומאתם לְטַמֵּא אֲחֵרִים היא רק מִדְּרַבָּנָן, וכוונת רבי עקיבא היא אכן לתוספת טומאה מדרבנן, שמותר לעשות את השמן השלישי לראשון שיש בכוחו לטמא אחרים מדרבנן. מתרצת הגמרא: אִי [–אם] בא רבי עקיבא להשמיענו שמותר להוסיף לשמן טומאה שיש בכוחה לטמא אחרים מִדְּרַבָּנָן, מַאי אִירְיָא [–מדוע נקט] שמדליקים את השמן הפסול בְּנר שהוא אַב הַטּוּמְאָה ועושים אותו ראשון מן התורה, הלא אֲפִילּוּ אם ידליקו אותו בְּנר רִאשׁוֹן לטומאה וְשֵׁנִי [–או בנר שני] לטומאה, נַמִּי תְּחִלָּה הָוֵי – גם כן יהיה השמן ראשון לטומאה מדרבנן ויטמא אחרים. דִּתְנַן – שהרי שנינו במסכת פרה (פ"ח מ"ז), כָּל דבר שהוא שני לטומאה הַפּוֹסֵל אֶת הַתְּרוּמָה ועושה אותה שלישית לטומאה, מְטַמֵּא מדרבנן את הַמַּשְׁקִין לִהְיוֹת תְּחִלָּה – ראשונים לטומאה, ואפילו משקים של חולין, חוּץ מִטְּבוּל יוֹם, שאף על פי שהוא פוסל את התרומה מכל מקום קלושה טומאתו, ואין המשקים שנוגעים בו נעשים ראשון לטומאה. ואם נאמר שרבי עקיבא דן בטומאה דרבנן, למה הוצרך רבי עקיבא להשמיענו שמותר לעשות שמן תרומה שלישי לראשון דווקא באופן שמדליקים אותו בנר שהוא אב הטומאה, הלא גם אם הנר אינו אלא שני לטומאה, הרי הוא עושה את השמן לראשון, כדין כל דבר הפוסל את התרומה. אֶלָּא שְׁמַע מִינָּהּ – מוכח ממה שנקט רבי עקיבא נר שנטמא בטמא מת, שלשיטתו טומאת משקים לטמא אחרים דְּאוֹרַיְיתָא הִיא. והוסיף רבי עקיבא, שמותר לטמא את השמן בטומאת ראשון מן התורה, ויטמא השמן אחרים ויעשם שני מן התורה, ועל כן דיבר דווקא בנר שנטמא מטמא מת ונעשה אב הטומאה.

הגמרא מבררת את דברי רבי מאיר במשנתנו, המוכיח שמותר לטמא תרומת חמץ בזמן הביעור. שנינו במשנתנו: אָמַר רַבִּי מֵאִיר, מִדִּבְרֵיהֶם לָמַדְנוּ וכו' ששורפים תרומה טהורה עם הטמאה בפסח. שואלת הגמרא: מִדִּבְרֵיהֶם דְּמַאן [–של מי] מהתנאים למד רבי מאיר דין זה. אִילֵימָא [–אם נאמר] שלמד כן מִדִּבְרֵי רַבִּי חֲנִינָא סְגַן הַכֹּהֲנִים, שהתיר לשרוף בשר קודש שלישי לטומאה יחד עם בשר קודש ראשון לטומאה, אף שבכך נוספת לו טומאה ונעשה שני, מִי דָּמֵי – וכי דומים שני דינים אלו. הלא הָתָם [–שם] בבשר קודש, בתחילה היה הבשר טָמֵא, וְגם עתה לאחר שנטמא במגע הבשר הראשון ונעשה שני הרי הוא טָמֵא, ולא נשתנה שמו מבראשונה. אבל הָכָא [–כאן] בחמץ של תרומה, בתחילה היה טָהוֹר, וְאילו עתה כששורפים אותו עם תרומה טמאה הוא נעשה טָמֵא. ואם כן לא יתכן שלמד רבי מאיר מדברי רבי חנינא שמותר לשרוף תרומת חמץ טהורה עם הטמאה. וְאֶלָּא [–ואם] תאמר שלמד רבי מאיר דין זה מִדִּבְרֵי רַבִּי עֲקִיבָא המתיר להדליק שמן שהוא שלישי לטומאה מחמת מגע טבול יום, בתוך נר שהוא אב הטומאה, ולעשותו בכך ראשון לטומאה, הלא עדיין יקשה, מִי דָּמֵי – וכי דומים שני דינים אלו זה לזה, הלא הָתָם [–שם] בשמן, גם בתחילה היה פָּסוּל ונאסר באכילה, וְעתה בנתינתו לתוך הנר אנו רק מוסיפים לעשותו ראשון לטומאה, ולהיות טָמֵא גם לטמא אחרים. אבל הָכָא [–כאן] בחמץ של תרומה, בתחילה היה טָהוֹר, וְעתה בשריפתו יחד עם תרומה טמאה הוא נעשה טָמֵא. ואם כן לא יתכן שלמד רבי מאיר מדברי רבי עקיבא שמותר לשרוף תרומה טהורה עם הטמאה.

משיבה הגמרא: נֵימָא – יש לנו לומר, דקָסָבַר [–שסובר] רַבִּי מֵאִיר, שדברי רבי חנינא במַתְנִיתִין [–במשנתנו] אמורים בבשר אחד שנטמא בְּאַב הַטּוּמְאָה דְּאוֹרַיְיתָא ונעשה ראשון לטומאה, ובבשר אחר שנטמא בוְלַד הַטּוּמְאָה דְּרַבָּנָן ונעשה שלישי לטומאה מדרבנן, דְּמִדְּאוֹרַיְיתָא הוא טָהוֹר מְעַלְיָא [–לגמרי], ואף על פי כן התיר רבי חנינא לשורפו עם בשר הטמא בטומאת ראשון דאורייתא, ולעשותו טמא מן התורה, לפי שכבר נטמא קודם בטומאה דרבנן.

א.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שניאור זלמן – אדמו"ר הזקן – בעל התניא והשו"ע

1 **ז** כָּל דָּבָר שֶׁאָסוּר לוֹמַר לְנָכְרִי לַעֲשׂוֹתוֹ בְּשַׁבָּת - אָסוּר אֲפִלּוּ לִרְמוֹז לוֹ לַעֲשׂוֹתוֹ לח-לט. וְהוּא הַדִּין שֶׁאָסוּר
2 לוֹמַר לוֹ אֵיזֶה צִוּוּי לַעֲשׂוֹת דָּבָר הַמֻּתָּר בְּעִנְיָן שֶׁיָּבִין מִתּוֹךְ כָּךְ שֶׁיַּעֲשֶׂה מְלָאכָה בְּשַׁבָּת, כְּגוֹן לוֹמַר לְנָכְרִי
3 שֶׁיְּקַנֵּחַ חָטְמוֹ מ כְּדֵי שֶׁיָּבִין שֶׁיָּסִיר הַפֶּחָם שֶׁבְּרֹאשׁ הַנֵּר מא, שֶׁהֲרֵי זֶה כְּמְצַוֵּהוּ לְהָסִיר הַפֶּחָם אֶלָּא שֶׁהוּא
4 בְּרֶמֶז.
5 וַאֲפִלּוּ אִם הַנָּכְרִי בָּא מֵעַצְמוֹ לְהָסִיר הַפֶּחָם בְּלֹא רְמִיזַת הַיִּשְׂרָאֵל - צָרִיךְ לִמְחוֹת בְּיָדוֹ אִם עוֹשֶׂה בִּשְׁבִיל
6 הַיִּשְׂרָאֵל, כְּיָון שֶׁהַנֵּר הוּא שֶׁל הַיִּשְׂרָאֵל מב, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּסִמָּן רע"ו.
7 אֲבָל מֻתָּר לוֹמַר לְנָכְרִי אֵיזֶה צִוּוּי שֶׁיָּבִין מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה אַחֵר הַשַּׁבָּת, אוֹ לִרְמוֹז לוֹ מְלָאכָה לַעֲשׂוֹתָהּ
8 אַחַר הַשַּׁבָּת, שֶׁלֹּא נֶאֱסַר אֶלָּא דִּבּוּר בִּלְבָד, שֶׁנֶּאֱמַר "וְדַבֵּר דָּבָר" מג.

ביאורי הלכה

לח] לרמוז לו לעשותו - בין רמז שעל ידי דיבור, בין רמז על ידי תנועות[66].

לט] לרמוז לו לעשותו - כגון שאומר לו "ראה שהחדר לא יהיה חשוך"[67], אך אמירת "אינני יכול לקרוא כי אין מספיק אור" אינה נחשבת לרמז[68].

מ] שיקנח חוטמו - פעולת קינוח החוטם דומה לפעולת הסרת הפחם מראש הנר, ומוסכם ביניהם (או שכך הייתה הרגילות באותו זמן ומקום) שאמירה זו משמעותה בקשה שיסיר את הפחם מהנר[69].

מא] שבראש הנר - על־ידי הסרת הפחם הנר דולק יפה, ואסור משום "מכבה"[70].

מב] של ישראל - לשיטת רבינו במהדורא בתרא[71] במלאכה שאין בה הנאת הגוף אין צריך למחות בו אפילו בנר של ישראל ובפניו[72] והוא הדין להסרת פחם[73].

מג] ודבר דבר - ציווי לעשות לאחר השבת אינו שייך

ציונים והוספות

66) ראה שו"ת בצל החכמה ח"ד סי' קמח שאסור להוריד זבל למרתף בשבת, אם יודע שפועלים נכרים יקחוהו וישרפוהו בשבת דהוי כמרמז לו לעשות מלאכה אף אם הפקיר הזבל (אמנם לשועי"ר אין לאסור אלא כשהורדת הזבל למחסן מהווה כעין הוראה לפועלים, אך אם הפועלים עובדים של העיריה וכדו' ואינם באים במיוחד בשבילו - מותר ע"ד פתיחת אגרת שבסוף הסעיף), וכן בבית־מלון, אפילו של נכרים, אסור להוציא את הנעלים ולהניחן לפני הדלת, כי זה כאומר במפורש לנכרי שיצחצחן בשבת (ראה שש"כ פ"ל ס"נ והיינו גם לשועי"ר).

ולהעיר, שלשועי"ר אין חילוק בין רמז שבדרך ציווי מבעוד יום לרמז בשבת עצמה ודלא כמשנ"ב ס"ק י.

67) אף שאין בזה משום "ודבר דבר" (שלא נאסר אלא דיבור מפורש (כדלהלן סי"ד)), יש בזה איסור "אמירה לנכרי שבות" (הנכרי נחשב לשלוחו גם על ידי רמז ציווי), ומאידך, אם אומר "כל המדליק לא יפסיד" אינו נחשב לרמז לעשות מלאכה (שאין בו שום ציווי או בקשה), אך אסור משום "ודבר דבר" שאסור לדבר בשבת מעניין כיבוי הדליקה (ואם היה נכרי אחד בלבד באותו מקום ואמר "כל המכבה לא יפסיד, יש מקום להסתפק אם נחשב כעין ציווי (ראה שו"ת צ"צ או"ח סי' ל).

68) אמירה זו נחשבת לסיפור דברים והנכרי מבין מעצמו מה עליו לעשות, וכן אין בה משום "ודבר דבר" (כשלא הזכיר בפירוש את הדלקת האור), ואם היה כבר מעט אור בחדר מותר ליהנות מתוספת האור שהדליק הנכרי (כן משמעות שועי"ר ובפרט למהדו"ב שתוספת אור אינה בגדר הנאה (ראה להלן הערה עג)), וכפי שכתב בשש"כ פ"ל ס"ז ודלא כשלחן שלמה ס"ק לד, ובס' זכרון יוסף סי' עט פלפל להתיר על פי שועי"ר ללמוד ולהתפלל לאור הנר שהדליק גם אם לא היה בחדר אור כלל, ובסי' פ התיר גם ליהנות לדבר הרשות, אך עצ"ע.

69) אף שקינוח החוטם הוא דבר המותר ואין שום רמז בדבריו להסיר הפחם, אלא הנכרי הבין זאת מעצמו, מכל מקום הסרת הפחם נעשתה כתוצאה מבקשתו של הישראל והרי הוא שלוחו, משא"כ כשהנכרי הבין מעצמו מסיפור דברים של ישראל בלא שציווה או ביקש ממנו מאומה. וראה להלן על סל"ג אם לענות "הן" לשאלת הנכרי נחשב כרמז או ציווי.

70) כדלהלן סי' תקיד סכ"ג, וראה באר היטב כאן ס"ק כד שהוא מדרבנן.

71) במהדורא בתרא לסי' רמג (ד"ה והנה מהר"ם, הובא לעיל על סי' רנב ביאור נה וכן הוא ע"פ קו"א סי' שה ס"ק א (בנכרי שעשה מעצמו)) מבואר שחובת המחאה חלה רק במקום שיש בו הנאת הגוף, ואפילו במלאכה הנעשית בבית ישראל בחפצים של ישראל ובפניו, ובמלאכת "מכבה" אין הנאה מפעולת הכיבוי אלא מחסרון האור.

72) ולכך מותר לומר לנכרי בסיפור דברים בעלמא על כך שהאור מפריע והוא מבין שצריך לכבותו, או שאין מספיק אור והוא מבין שצריך להדליק אור נוסף (בתנאי שיש קצת אור וראה לעיל הערה סח דברי ה"זכרון יוסף" בזה).

73) תוספת האור הבאה בעקבות הסרת הפחם אינה נחשבת להנאת הגוף כיון שזו תוספת בלבד (כמובא לעיל על סי' רעו ביאור יד ממהדורא בתרא שם ד"ה ומהאי טעמא), ועוד שכיון שאין בדעתו של הנכרי למלאכת כיבוי

1 וְאִם אֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ שׁוּם צִוּוּי, אֶלָּא שֶׁאוֹמֵר לְפָנָיו אֵיזֶה דָּבָר שֶׁמֵּבִין מִמֶּנּוּ לַעֲשׂוֹת מְלָאכָה בְּשַׁבָּת - הֲרֵי זֶה
2 מֻתָּר [מד], כְּגוֹן נָכְרִי שֶׁהֵבִיא אִגֶּרֶת חֲתוּמָה [מה] אוֹ קְשׁוּרָה, שֶׁאֵין הַיִּשְׂרָאֵל יָכוֹל לְפָתְחָהּ וּלְקָרְאָהּ [מו] - יָכוֹל
3 לוֹמַר לְהַנָּכְרִי "אֵינִי יָכוֹל לִקְרוֹתָהּ כָּל זְמַן שֶׁאֵינָהּ פְּתוּחָה", וְהַנָּכְרִי פּוֹתְחָהּ מֵעַצְמוֹ, שֶׁהֲרֵי אֵינוֹ אוֹמֵר לוֹ שׁוּם
4 צִוּוּי אֲפִלּוּ בְּרֶמֶז, אֶלָּא שֶׁהַנָּכְרִי מֵבִין מֵעַצְמוֹ שֶׁצָּרִיךְ לַעֲשׂוֹת כֵּן (וּלְדַעַת עַצְמוֹ הוּא עוֹשֶׂה לְהַשְׁלִים פְּעֻלָּתוֹ [מז]

ביאורי הלכה

ל"איסור אמירה לנכרי" בשבת[74], אלא ככל דיבור חול שנאסר משום "ודבר דבר" בין לישראל בין לנכרי[75].

מד] הרי זה מותר - כשזקוקים בשבת לנכרי שיעשה מלאכה גמורה או שבות במקום שאינו דבר מצוה, הפסד גדול או עבור חולה, אם מדובר בדבר שיש בו הנאת גופו כגון בישול[76], אין להתיר בשום סוג של אמירה או רמז, ואפילו עשה מעצמו אסור ליהנות ממלאכתו[77], אך אם הוא דבר שאין בו הנאת הגוף, כגון סתימת נזילה וכיוצא־בזה[78], מותר לומר לו: "הנזילה עלולה לגרום לנזקים", ויאמרו לו ברמז[79] ובדרך סיפור דברים[80], והנכרי יבין ויתקן מאליו[81].

מה] אגרת חתומה - סגורה על־ידי חותם[82].

מו] לפותחה ולקוראה - משום איסור סתירה בכלים מדברי סופרים[83].

מז] להשלים פעולתו - פתיחת האגרת נעשית להשלמת שליחותו[84] ולא כדי שהישראל יוכל לקרוא בה כבר

ציונים והוספות

הרי זה פס"ר שהותרה בו אמירה (וההנאה) לנכרי (ראה לעיל סי' רנג ס"י וסכ"ח), אך אין לומר שאין בזה הנאת הגוף משום שהוא "הסרת מונע" (הפחם מונע מהפתילה שתחתיו לדלוק יפה) כדלהלן הערה פה.

ובשש"כ פרק ל ס"ח התיר לומר לנכרי "אין לי נייר־טואלט" (דהיינו בלשון סיפור הצורך בקריעת הנייר), והוא יבין, מה הוא מתבקש להכין, ומותר להשתמש בנייר החתוך, כיון שהיה אפשר להשתמש בדוחק גם בנייר שאינו חתוך ודומה להסרת פחם מהנר.

וראה שש"כ פל"א ס"ג שמותר לרמוז לנכרי בלשון סיפור לפתוח בשבת וביו"ט קופסה (או בקבוק) כזו שאין כל היתר לפותחה בדרך רגילה בו ביום, וכגון שיאמר לו "איני יכול לאכול מהמאכל שבקופסה כל זמן שהיא סגורה", ובהערה ו נימק להתיר משום שיש המתירים גם לישראל לקלקל קופסה כזאת אשר רגילים להשתמש בה ומותר גם ללא הסברא שזה "הסרת מונע" בלבד.

74) באיסור אמירה לנכרי יש לחלק בין ציווי (בכל דרך שהיא אפילו כשרומז לו בידו), לבין סיפור דברים בעלמא שהנכרי מבין מאליו ועושה מעצמו.

75) באיסור "ודבר דבר" אין לחלק בין ציווי לסיפור דברים אלא בין המזכיר בפירוש את הפעולה האסורה בשבת לבין מי שלא מוציאה מפיו אלא בדרך רמז (אפילו רמז של ציווי).

76) ראה להלן וכן על סעיף כו בגדר "הנאת גופו".

77) וראה לעיל הערה סח מה"זכרון יוסף" סברא להקל (שלא למחות ו)ליהנות בדבר מצוה אפילו בדבר שיש בו הנאת הגוף.

78) ראה לעיל הערה נו (חיבור פלטה), סז־סח (הדלקת אור), עב (כיבוי אור), עג (חיתוך נייר טואלט ופתיחת קופסאות).

79) ללא הזכרת המלאכה, ולכך אין לומר לו: ללא תיקון הנזילה עלולים להיגרם נזקים, האסור משום "ודבר דבר", וראה להלן סל"ג לעניין דליקה.

80) ללא שום בקשה או ציווי, ולכך אין לומר לו: עליך לראות שלא יהיו כאן נזקים, וראה להלן סל"ג אם מותר לו לבקש שיבוא לביתו ואז יבין מאליו.

81) ב'דובר שלום' כאן כתב שצריך למחות בו משום שאין כאן 'קציצת שכר' כבנכרי הפותח אגרת, אך (בנוסף לתמיהה דא"כ היתר הרמז המבואר בהלכה זו לא נמצא כמעט בשום מקום אלא בשליח המביא אגרת ופותחה, הנה) נכרי העושה מאליו נחשב כקצץ לו שכר שדעתו בודאי על טובת הנאה שיקבל (כדלהלן הערה פו), וגם חיוב המחאה בעושה בשל ישראל מחמת שצריך ליטול ממנו רשות אינו בדבר שאין בו הנאת הגוף (ראה לעיל הערה עא ולהלן הערה פה). וכל־שכן למהדו"ב שכשעושה מעצמו אין חוששים אפילו עושה עבור ישראל (כל שאין הנאת הגוף), ולא מצינו לחלק בין עושה מעצמו על ידי סיפור דברים או מסיבה אחרת.

והוא הדין להתיר בנכרי ששכרו משולם על ידי הקהל עבור כל דבר שיעשה בשביל בני הקהילה (ראה זכרון יוסף אות עז שהיה מקום לאסור משום 'קובע מלאכתו לשבת' שאף שהרמז אינו נחשב כציווי, מ"מ נחשב כקובע מלאכתו לשבת, אך בפשטות כשם שסיפור דברים לא נחשב כבקשה כך לא נחשב כקביעה לשבת, ובפרט בדבר שאין בו הנאת הגוף).

82) ובשביל קריאת האגרת יש לשבור את החותם, ראה הערה הבאה.

83) כן משמע בסי' תקיט ס"ו, ואף שנתבאר בסי' שיד סי"ז להתיר סתירה בכלים על ידי נכרי, מכל־מקום לא הותר אלא לצורך שבת (קצות השלחן סי' קיט בדה"ש ס"ק לד), ועוד שכאן לכאורה לא ידוע עכ"פ אם האגרת לצורך שבת, וכן לפעמים האגרת קשורה והתרתה היא מלאכה גמורה, וראה להלן סעיף כה בדין קריאת האגרת בשבת, ועל סימן שמ בדין פתיחת מעטפות של ימינו. וראה שש"כ פ"ל הערה רכו שלשוע"ר אין נפק"מ בדין זה בין איסור דאורייתא לאיסור דרבנן.

84) והיא שלב נוסף בהבאת האגרת על פי המקובל בזמן ומקום ההם, אך על פי המקובל בימינו, נכרי המביא דבר דואר אינו רואה בפתיחתו כחלק משליחותו ואם פותח עבור המקבל (שלא במקום מצוה, צורך גדול או צורך שבת) - יש למחות בו (ע"פ קצות השלחן סי' קיט בדה"ש ס"ק לד).

בִּשְׁלִיחוּת אִגֶּרֶת זוֹ, וּלְכָךְ אֵין צָרִיךְ לִמְחוֹת בְּיָדוֹ מח):

הלכות שבת, חלק ב סימן שז, דיני שבת התלויים בדיבור סעיף ז

ביאורי הלכה

היום, וכשם שהותרה הבאת האגרת בשבת הותרה גם פתיחתה[85].

מח] למחות בידו - היה צריך למחות בידו משום שגם כשהתירו בנכרי העושה מעצמו, אם עושה מלאכה בכליו של ישראל צריך למחות בו[86].

ציונים והוספות

85) ב'דובר שלום' כאן ביאר שכשעושה להשלים פעולתו דינו כ'קצץ לו שכר', וצ"ע דמ"מ אסור לו להניחו לעשות בביתו (כדמשמע בסי' רנב סוס"ח ומפורש יותר בסי' רעו ס"ג), וכן אסור ליהנות ממלאכתו כשנעשתה להנאת גופו (פתיחת האגרת נעשית על מנת שיקראו בה באותו היום, שזהו גדר של הנאת גופו (ראה להלן סכ"ו, ובסי' תקטו סכ"א, ובסי' תקיח סכ"ב משמע שגם "הסרת מונע" (ובנדו"ד הסרת החותם) נחשבת כהנאת הגוף ודלא ככלכלת שבת ס"ה)), אלא צריך לומר שכיון שעבור הנכרי הפתיחה מהווה חלק מהבאת האגרת - אין לאסור משום מראית העין, ומותר ליהנות ממנה כדין נר שהדליק לעצמו (סי' רעו ס"ו), וכן אין צריך למחות בו אף אם צריך ליטול ממנו רשות (ראה קו"א סי' שה ס"ק א (וזכרון יוסף סי' עז) שבמקום שאין הנאת הגוף אין חוששים להא דצריך ליטול ממנו רשות, וי"ל דהוא הדין במקום שאין כוונתו להנאת גופו של ישראל וכדמשמע בסי' רעו שם), אך אין לומר לו בפירוש לפתוח האגרת משום "ודבר דבר" (שהרי כוונת ישראל לצורך עצמו ולא להנאה גרידא בזכות השלמת שליחות הנכרי (ראה לעיל הערה יח), או מצד שנראה כשלוחו (עיין להלן סל"ה)), וראה הערה הבאה.

86) ב'דובר שלום' כאן ביאר שהיה צריך למחות כיון שלאו דוקא שהישראל מכיר את הנכרי מביא האגרת, ומסתמא אינו מצפה לטובת הנאה, וצ"ע דאדרבה, כמה שמכירו פחות יותר מסתבר שעושה בטובת הנאה, שאל"כ אין שום סיבה שיעשה לו טובה זו, ומפורש בסי' רנב ס"י ובכ"מ, עוד הוסיף שם שאם רואהו צריך למחות גם משום מראית העין ככל קבלן שלא קצץ לו שכר, וגם זה צריך עיון מהמבואר בסי' רנב שם, שנכרי העושה מעצמו בבית ישראל אין צריך למחות בו משום מראית העין אלא משום שעושה בשל ישראל וצריך ליטול ממנו רשות, וצריך לומר שלזה כיון בשוע"ר שהיה צריך למחות בו משום שעושה בכליו של ישראל והיה צריך ליטול ממנו רשות והוא עושה כן מדעת עצמו והישראל רואהו ושותק לו א"כ מבין הנכרי מדעת הישראל שזה נוח לו ומתכוין הוא בעשייתו בשביל הישראל לפיכך צריך למחות בידו אפילו שלא בבית ישראל, וראה הערה הקודמת.

שולחן ערוך רבנו הזקן הלכות שבת לפי לוח "רב יומי"

יח אם טעה והתפלל תפלה של חול בליל שבת או אפילו לא התפלל כלל אם שמע ברכה מעין ז' מהש"ץ מראש ועד סוף יצא ידי חובתו ואע"פ שבשאר תפלות אין הש"ץ מוציא אלא את מי שאינו בקי אבל לא את הבקי מכל מקום בתפלת ערבית שהיא רשות הקלו בה ולכך יוצא ג"כ במעין ז' במקום ז'.

וטוב שיאמרנה עם הש"ץ כשיוצא בה ידי חובתו אבל אם כבר אמרה ש"ץ אסור ליחיד לאמרה כדי לצאת בה ידי חובתו לפי שלא נתקנה אלא בצבור ומכל מקום אם עבר ואמרה ביחיד יצא ידי חובתו הואיל ותפלת ערבית רשות:

חלק ב סימן רסח דין הטועה בתפלת השבת:

א חכמים הראשונים תקנו לקדש על היין בבית הכנסת כדי להוציא את האורחים שאין להם יין השובתים בחדרים הסמוכים לבית הכנסת ואוכלים שם מיד אחר קידוש זה שהרי קידוש זה להם הוא במקום סעודה שבשעה שהשליח ציבור היה אומר קידוש זה היו האורחים כבר בחדריהם ושומעים משם את הקידוש ויוצאין בו אבל הצבור אינן יוצאים בו אף אם נתכוונו לצאת כיון שאין שומעין אותו במקום סעודה:

ב ואף עכשיו שאין לנו אורחים השובתים אצל בית הכנסת להוציאם ידי חובתם אעפ"כ נוהגים לקדש בבית הכנסת על היין לפי שתקנת חכמים לא בטלה אף על פי שבטל הטעם שבגללו תקנו כמו ברכה מעין ז' שאומרים אף בזמן הזה שבתי כנסיות שלנו הם בישוב כמו שנתבאר בסי' רס"ח ואף שיש חולקים ומערערים על מנהג זה שנהגו לקדש בבית הכנסת עכשיו שאין אורחים וכן נתפשט המנהג במדינות הרבה שלא לקדש בבית הכנסת מכל מקום במדינות אלו שנהגו בו אין לבטל המנהג כי העיקר כסברא הראשונה ויש מגדולי הדור שהיה נוהג לקנות מהקהל מצות היין של קידוש זה שיתננו הוא משלו ולא אחר וכן נוהגים עכשיו במקצת מדינות לקנותו בדמים יקרים (ואין לבטל המנהג כי הרבה גאונים יסדוהו):

* * *

ג המקדש בבית הכנסת אסור לו לטעום מהכוס שהרי הוא אינו יוצא בקידוש זה ואסור לטעום כלום קודם קידוש אלא כיצד יעשה שלא תהא ברכת בורא פרי הגפן לבטלה יטעים מהכוס לקטן שהגיע לחינוך והקטן ישמע הברכה ממנו ויוצא בה ידי חובתו ונמצא שלא בירך לבטלה שמותר להאכיל את הקטן קודם קידוש בין של לילה בין של יום

ואסור לענותו שלא אסרו להאכילו איסור בידים אלא כשהמאכל אסור מצד עצמו כגון טרפה וכיוצא בה אבל כשהמאכל מותר מחמת עצמו אלא שהוא זמן האסור באכילה מותר להאכיל לקטן שהרי מאכילים הקטנים ביום הכיפורים אפילו קטן שאין בו חשש סכנה אם יתענה.

ואם אין קטן בבית הכנסת יטעום המקדש עצמו או אדם אחר וישתה כשיעור שחייבים לברך אחריו ברכה אחרונה דהיינו רביעית שיש אומרים שיוצא בזה ידי קידוש במקום סעודה כמו שיתבאר בסי' רע"ג ולכן יהא בדעתו לצאת ידי חובתו בקידוש זה שאם לא כן אסור לטעום קודם קידוש ואעפ"כ יכול הוא לחזור ולקדש בביתו כדי להוציא את אשתו ובניו ובני ביתו אם אינם יודעים לקדש בעצמן כמ"ש שם:

ד נהגו לעמוד בשעה שהש"ץ מקדש בבית הכנסת ואמרו הראשונים שזה מועיל לעייפות הברכיים:

חלק ב סימן רסט דין הקידוש בבית הכנסת:

א נוהגים לומר פרק במה מדליקין לפי שיש בו דין הדלקה והג' דברים שצריך לומר עם חשכה והספרדים אומרים אותו קודם תפלת ערבית כדי שע"י קריאת פרק זה יזכור הג' דברים שצריך אדם לומר ויזהיר עליהם וגם כדי שידעו במה מדליקין ובמה אין מדליקין ויזהרו לעשות כן אבל אחר תפלת ערבית מה תועלת שיזכור הלא אין בידו לתקן מעתה אבל במדינות אלו אין חוששים לזה אלא אומרים אותו אחר התפילה כדי שמי שאיחר לבא לבית הכנסת יסיים תפלתו בעוד שהצבור אומרים אותו ולכן אין נוהגין לאמרו בשבת של חול המועד שאז אין מתאחרין כל כך לפי שאין עושים מלאכה כל כך וכל שכן ביו"ט שחל להיות בערב שבת וכן ביו"ט שחל בשבת אין נוהגין לאמרו כדי למהר בשמחת יו"ט:

ב במקומות שמקדשים בבית הכנסת יש לקדש קודם אמירת במה מדליקין לפי שיש להקדים קדושת היום בכל מה שאפשר:

חלק ב סימן ער לומר משנת במה מדליקין:

* * *

א מצות עשה מן התורה לקדש את יום השבת בדברים שנאמר זכור את יום השבת לקדשו כלומר זכרהו זכירות שבח וקידוש.

וצריך לזכרהו בכניסתו וביציאתו בכניסתו בקידוש היום וביציאתו בהבדלה ויש אומרים שהבדלה אינה אלא מדברי סופרים ומן התורה אין צריך לזכרהו אלא בכניסתו בלבד ויתבאר בסי' רצ"ו:

ב ותקנו חכמים שתהא זכירה זו על כוס של יין בין בכניסתו בין ביציאתו.

ומצוה מן המובחר לקדש סמוך לתחלת כניסתו בכל מה שאפשר ואף אם יצא מבית הכנסת מבעוד יום יש לו לקדש מיד דכיון שהוסיף מחול על הקדש הרי זה אצלו כניסת השבת ויש לו לקדש מיד סמוך לכניסתו ואחר הקידוש צריך לאכול ג"כ מיד כדי שיהיה הקידוש במקום סעודה ואם אינו תאב לאכול מיד יכול להמתין מלקדש תוך הלילה כמה שירצה כדי שיאכל לתיאבון ויוכל לסמוך על מה שכבר זכרו בתחלת כניסתו בתפלת ערבית שכבר יצא בזה מן התורה שהרי מן התורה אין צריך אלא זכירה בדברים בלבד בלא יין והרי זכרו בתפלה:

ג יש נזהרים שלא לקדש בשעה ראשונה של הלילה (דהיינו שעה שביעית אחר חצות היום עיין סי' תכ"ח) אלא או קודם הלילה או לאחר שעה תוך הלילה לפי שבשעה הראשונה הוא מזל מאדים וסמא"ל מושל עליו וכבר נתבאר שלכתחלה יש לו לקדש מיד בבואו מבית הכנסת מבעוד יום:

ד הקידוש ביו"ט הוא מדברי סופרים ואעפ"כ יש לו כל דיני קידוש של שבת לכל דבר אלא שאם אין לו אלא כוס אחד וחל יו"ט בערב שבת הרי קידוש של שבת קודם לשל יו"ט כיון שעיקר הקידוש בשבת הוא מן התורה אע"פ שעל הכוס הוא מדברי סופרים:

* * *

ה נשים חייבות בקידוש היום בשבת מן התורה וביו"ט מדברי סופרים ואע"פ שכל מצות עשה שהזמן גרמא נשים פטורות ממנה בקידוש היום חייבות שנאמר זכור את יום וגו' ונאמר שמור את יום וגו' כל שישנו בשמירה ישנו בזכירה והואיל והנשים מוזהרות בשמירתו להשמר בו מעשיית מלאכה שהיא מצות לא תעשה כל מלאכה וגו' וכל מצות לא תעשה אף שהזמן גרמא נשים מוזהרות בה הרי הן מוזהרות ג"כ בזכירתו דהיינו קידוש היום:

ו וכיון שהנשים חייבות בקידוש היום מן התורה כמו האנשים יכולות להוציא את האנשים ידי חובתם אלא שלכתחלה אין להורות כן לשואל הלכה למעשה (שלא יבאו לזלזל במצות):

ז וקטן אפילו הוא בן י"ג שנה אם אינו ידוע שהביא ב' שערות אינו מוציא את האשה כיון שהיא מחוייבת מן התורה בודאי והוא אינו מחוייב אלא מספק כי שמא לא הביא ב' שערות עדיין והוא פטור מכל המצות מן התורה לכן תקדש האשה בעצמה ואם אינה יודעת תאמר עם הקטן מלה במלה ואפילו אם שומעת הקידוש מגדול מכל מקום אם אינה מבינה לשון הקודש תאמר עמו מלה במלה כמו שנתבאר בסי' קצ"ג:

ח מי שאין ידו משגת לקנות יין לקידוש שבלילה ולהכין צרכי סעודה לכבוד הלילה ולכבוד היום ויין לקידוש שביום הרי קידוש הלילה קודם לכל לפי שהוא מן התורה אע"פ שיכול לקדש על הפת וגם על היין אינו אלא מדברי סופרים מכל מקום כיון שעיקר קידוש זה הוא מן התורה גם היין שלו קודם לכל חוץ מן הפת שאם אין לו פת לחם משנה היא קודמת ליין של קידוש הלילה ויקדש על הפת לפי שהפת הוא עיקר מצות סעודת השבת שאי אפשר לקיימן כלל בלא פת כמ"ש בסי' רע"ד.

ואם יש לו פת ויין לקידוש הלילה וצריך (לקנות יין לקידוש שביום) ולהכין צרכי סעודה לכבוד לילה ולכבוד יום הרי

צרכי סעודה שלכבוד היום קודמין (לקידוש היום) ולצרכי סעודה שלכבוד הלילה שכבוד יום קודם לכבוד לילה וכן מי שיש לו מעט מיני מגדים יניחם עד היום ולא יאכלם בלילה שכבוד היום קודם (וכן קידוש שביום קודם לצרכי סעודה שלכבוד הלילה):

* * *

ט אסרו חכמים לטעום כלום אפילו מים משהגיע זמן הקידוש עד שיקדש דהיינו משהגיע בין השמשות שנתקדש היום מספק או אפילו מבעוד יום אם התפלל ערבית מבעוד יום.

ואע"פ שכל מצות הקבוע להם זמן לא אסרו אלא לקבוע סעודה משהגיע זמנן משום גזרה שמא ימשך בסעודה ויעבור הזמן אבל טעימה בעלמא מותר שאין לחוש בה שמא ימשך ויעבור הזמן מכל מקום בקידוש וכן בהבדלה החמירו יותר לפי שעיקר מצותן הוא בתחלת זמנם דהיינו סמוך לכניסת השבת וסמוך ליציאתו.

ואפילו אם התחיל לאכול ולשתות מבעוד יום צריך להפסיק כשיגיע בין השמשות ואע"פ שבשאר כל המצות אפילו של תורה אם התחיל בהיתר דהיינו קודם שהגיע המצוה אין צריך להפסיק ומטעם זה ג"כ אין צריך להפסיק לקריאת שמע ולתפלה כשיגיע זמנן מכל מקום בקידוש היום לא התירו לו לגמור סעודתו ולקדש אח"כ לפי שעיקר הקידוש נתקן במקום סעודה של שבת וקודם לה ולא לאחריה שנאמר וקראת לשבת עונג ודרשו חכמים במקום עונג דהיינו במקום שיתענג שם בסעודת שבת שם תהא קריאת הקידוש מלפניה.

ומכל מקום אין לו להפסיק סעודתו לגמרי ולברך ברכת המזון מטעם שיתבאר אלא יקדש מיד ויגמור סעודתו כדי שיהא הקידוש במקום סעודה שלאחריו:

י וצריך לפרוס מפה על השלחן לכסות הפת קודם שיקדש ואח"כ יסירנה כדי שתתראה הפת כאלו הובאה עתה על השלחן לכבוד שבת שהזכיר בקידוש:

יא ואין צריך לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש זה אם כבר בירך על היין בסעודה זו שגם יין זה של קידוש נפטר באותה ברכה וגם על היין ששותה בתוך המזון שלאחר הקידוש אין צריך לברך מטעם זה וכן אם מקדש על הפת אין צריך לברך עליה המוציא אלא יתחיל מברכת הקידוש אבל אם קידש על הכוס צריך לברך המוציא על פת שיאכל אחר הקידוש הואיל ובשעת אמירת הקידוש אי אפשר לו לטעום כלום שאי אפשר לו לאכול ולדבר כאחד.

* * *

ואינו דומה למתפלל באמצע סעודתו שאין תפלתו חשובה הפסק להטעינו לחזור ולברך המוציא על פת שיאכל אח"כ לפי שעדיין לא נגמרה סעודתו כיון שלא היה אסור באכילה בשעה שהתפלל ואם היה רוצה היה אוכל בשעה שהתפלל והיה מתפלל אח"כ ואפילו אם לא היה שהות ביום לגמור סעודתו ולהתפלל אח"כ שחייב הוא להפסיק סעודתו ולהתפלל ואסור לו לאכול עוד מכל מקום לא נאסר עליו אלא אכילת קבע שמא ימשך בה ויעבור זמן התפלה אבל טעימה בעלמא היתה מותרת לו בשעה שהתפלל ולפיכך אין תפלתו חשובה הפסק בסעודה (ועוד שלא נאסרה עליו אכילה אלא מפני שהגיע זמן התפלה ואחר כך חוזר לקביעותו הראשונה אבל כאן נאסרה עליו האכילה כדי שיהא הקידוש לפני האכילה ולא לאחריה כמו שנתבאר א"כ הרי הקידוש מחלק שתי האכילות שכשאוכל אחר כך היא נחשבת סעודה אחרת) מיד שהגיע זמן הקידוש נאסר עליו אפילו טעימה בעלמא ונעשה כאלו נגמרה כבר סעודתו לכך חשובה אמירת הקידוש הפסק כיון שבשעת אמירתו לא היה יכול לאכול כלום והוא אמרו אחר גמר סעודתו.

אבל היין של קידוש אע"פ ששותהו אחר קידוש אין צריך לברך עליו כיון שזמן ברכתו הוא קודם אמירת הקידוש ואז עדיין אין שם אמירה מפסקת ואף להאומרים שתקנת חכמים הוא בקידוש וכל דבר הטעון כוס שיברכו עליו ברכת היין תחלה כמו שנתבאר בסי' ק"צ מועלת ברכה הראשונה לקידוש כמו שמועלת לברכת הנהנין שאין צריך לחזור ולברך הואיל ובשעה שהיא חשובה גמר וסילוק סעודה מפני איסור הטעימה קודם קידוש לא היתה עדיין אמירה המפסקת ולא נסתלקה עדיין ברכה הראשונה ובשעת אמירת הקידוש הרי דעתו על הכוס שבידו לשתותו מיד ואמירת הקידוש היא לצורך השתיה ואינה חשובה הפסק לזה כמו שאינה חשובה הפסק לכל מקדש על הכוס משא"כ בפת שאוכל לאחר שקידש על הכוס שבשעת אמירת הקידוש הוא כקודם אמירתו שהיתה שעת גמר וסילוק סעודה.

ויש חולקין על זה ואומרים שמה שנאסר עליו האכילה משהגיע זמן הקידוש אין זה נחשב גמר הסעודה כיון שבדעתו לאכול אח"כ וגם עכשיו היה אוכל מדעתו אלא שחיוב הקידוש מונע אותו וכשיסור המונע דהיינו אחר שיקדש יחזור לאכילתו לפיכך אין אמירת הקידוש מפסקת כמו שאין התפלה מפסקת ואין צריך לחזור ולברך המוציא.

וספק ברכות להקל ומכל מקום כל בעל נפש יש לו ליזהר לכתחלה שלא לבא לידי כך ויפסיק סעודתו ויברך ברכת המזון קודם שיגיע זמן קידוש היום:

* * *

יב וכל זה כשלא אמר עדיין תנו לנו הכוס ונברך ברכת המזון אבל אם אמר כן כבר בין שאמר כן קודם זמן הקידוש בין אחר שהגיע זמנו צריך הוא לברך בורא פרי הגפן על כוס של קידוש שהרי הסיח דעתו משתיה מחמת ברכת המזון.

אבל אם מקדש על הפת אין צריך לברך עליה המוציא וכן אפילו אם קידש על הכוס אין צריך לברך המוציא על הפת שאוכל אחר הקידוש לפי שאמירת תנו לנו ונברך אינה חשובה היסח הדעת לענין אכילה אלא לענין שתיה בלבד כמו שנתבאר בסי' קע"ט.

אבל אם נטל כבר ידיו במים אחרונים צריך לברך המוציא אפילו על הפת שמקדש עליה וכל שכן שאם קידש על הכוס שצריך לברך המוציא על הפת שאוכל אח"כ שנטילת מים

אחרונים חשובה היסח הדעת גם לענין אכילה כמ"ש שם ואף שלכתחלה טוב שלא לאכול ולשתות כלל אחר נטילת מים אחרונים אע"פ שמברך על אכילתו ושתייתו ואח"כ קודם ברכת המזון יחזור ויטול מים אחרונים כמ"ש שם מכל מקום כאן יותר טוב שיקדש מיד ויאכל מעט אחריו כדי שיהא הקידוש במקום סעודת שבת שלאחריו ממה שיברך בהמ"ז מיד ויקדש אח"כ מפני שאם יעשה כן יכנס במחלוקות רבות.

שיש אומרים שיברך בורא פרי הגפן על כוס ברכת המזון ויטעמנו ולא יברך שוב בורא פרי הגפן על כוס של קידוש שכבר נפטר בברכה זו ויש אומרים שלא יטעום כלום מכוס של ברכת המזון שהרי לא קידש עדיין ולפיכך לא יברך עליו בורא פרי הגפן אלא יניחנו עד לאחר שיטעום מכוס של קידוש ואז יטעום ג"כ ממנו ואי אפשר לו לצאת ידי שניהם שיקדש אותו על אותו כוס עצמו שבירך עליו ברכת המזון לפי שברכת המזון היא קדושה בפני עצמה והקידוש הוא מצוה בפני עצמו ואין אומרים ב' קדושות על כוס אחת שאין עושין מצות חבילות חבילות.

חלק ב סימן רעא דיני קידוש שעל היין:

'תורה אור' פרשת וישלח – הפרשה החסידית

וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ[1]

"**וַיֵּאָבֵק** אִישׁ עִמּוֹ כו'" (פְּרָשָׁתֵנוּ לב, כה):

הִנֵּה נוֹדָע שֶׁמִּלְחָמָה זוֹ הִיא מִלְחֶמֶת הַס"מ בְּסִטְרָא דִּקְדוּשָׁה. וּכְעִנְיַן "מִלְחָמָה לַה' בַּעֲמָלֵק" (בְּשַׁלַּח יז, טז). וְכַנּוֹדָע מִן הַ"פַּרְדֵּס"[2], שֶׁמַּה שֶׁ"נָּגַע בְּכַף יָרֵךְ יַעֲקֹב" (פְּרָשָׁתֵנוּ לב, לג) – דְּפָגִים אֲתַר דִּנְבוּאָה, עַד דְּאָתָא שְׁמוּאֵל וְתִקֵּן הַ"נֵּצַח", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב (שְׁמוּאֵל־א טו, כט): "וְגַם נֵצַח יִשְׂרָאֵל לֹא יְשַׁקֵּר".

וְלִכְאוֹרָה אֵינוֹ מוּבָן, אֵיךְ יִתְּכֵן לִהְיוֹת הַס"מ נִלְחָם נֶגֶד הַקְּדוּשָׁה[3], וַהֲלֹא כָּל עִיקַּר חִיּוּת הַקְּלִיפּוֹת הוּא מֵהַקְּדוּשָׁה, וּכְעִנְיַן "לֹא כְּאַבְרָהָם שֶׁיָּצָא מִמֶּנּוּ יִשְׁמָעֵאל כו'"[4], מוֹתְרֵי הַחֶסֶד[5] כו';

וּלְעָתִיד־לָבֹא כְּשֶׁיְּבוֹרָר, אֲזַי כְּתִיב: "וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה אַעֲבִיר כו'" (זְכַרְיָה יג, ב); "חַיִל בָּלַע וַיְקִיאֶנּוּ" (אִיּוֹב כ, טו); "בִּלַּע הַמָּוֶת לָנֶצַח" (יְשַׁעְיָה כה, ח). וְהָיָה כְּלֹא הָיָה[6].

וּכְתִיב (קֹהֶלֶת ח, ט): "עֵת אֲשֶׁר שָׁלַט הָאָדָם בְּאָדָם לְרַע לוֹ" – וְאֵיךְ יִהְיֶה יְכוֹלֶת בְּיָדוֹ לְהִלָּחֵם כו'?

אַךְ הָעִנְיָן הוּא: כִּי הִנֵּה הַמַּאֲצִיל הָעֶלְיוֹן בָּרוּךְ־הוּא, הוּא "סוֹבֵב כָּל עָלְמִין", וּלְפָנָיו "כַּחֲשִׁיכָה כְּאוֹרָה" (תְּהִלִּים קלט, יב); "שִׁמְמִית בְּיָדַיִם תִּתָּפֵשׂ וְהִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ" (מִשְׁלֵי ל, כח) – שֶׁאֵינָהּ תּוֹפֶסֶת מָקוֹם, וִיכוֹלָה לִהְיוֹת גַּם "בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ" וְאֵינוֹ חוֹשֵׁשׁ[7].

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב (פְּרָשָׁתֵנוּ לו, לא): "וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל", שֶׁ"לִּפְנֵי מְלֹךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל" הָיוּ מַלְכֵי אֶרֶץ אֱדוֹם גַּם כֵּן, אֶלָּא דְּהַיְינוּ דַּוְקָא "לִפְנֵי מְלֹךְ מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל"[8]. אֲבָל אַחַר כָּךְ הֲרֵי כְּתִיב (מְלָכִים־א כב, מח): "מֶלֶךְ אֵין בֶּאֱדוֹם כו'", לְפִי שֶׁנִּמְשָׁךְ לִהְיוֹת צִמְצוּם בְּאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, שֶׁלֹּא יוּמְשַׁךְ הַפְּנִימִיּוּת כִּי אִם לְסִטְרָא־דִּקְדוּשָׁה דַּוְקָא –

---

1) (דִּבּוּר הַמַּתְחִיל וַיֵּאָבֵק אִישׁ: תּוֹרַת חַיִּים שָׁם וַיִּשְׁלַח קצו, ב). אור הַתּוֹרָה וַיִּשְׁלַח דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "עַל כֵּן [לֹא יֹאכְלוּ בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֶת גִּיד הַנָּשֶׁה" – בְּרֵאשִׁית כָּרַךְ ב עַמּוּד רמד, ב] – צִיּוּן כְּבוֹד קְדוֹשַׁת אַדְמוֹ"ר.

נָאֱמַר לֵיל שַׁבַּת קֹדֶשׁ פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח, טז כִּסְלוֹ תקס"ו. נוֹסַח ב מֵהַמַּאֲמָר – הַנְּחָת אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי – נְדַפֵּס בְּמַאֲמָרֵי אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן תקס"ו חֵלֶק א עַמּוּד קמח. נוֹסַח ג – הַנְּחָת רַבִּי מֹשֶׁה בֶּן אַדְמוֹ"ר הַזָּקֵן – נְדַפֵּס שָׁם עַמּוּד קסד וּמַתְחִיל "בּוֹהַר (פָּרָשַׁת וַיִּשְׁלַח דף ק"ע ע"א): וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ".

חֵלֶק מֵהַנְּחָת אַדְמוֹ"ר הָאֶמְצָעִי עִם הַגְּהוֹת אַדְמוֹ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק, נְדַפֵּס בְּאוֹר הַתּוֹרָה בְּרֵאשִׁית כָּרַךְ ה עַמּוּד תתעה, א. וּרְאֵה גַּם שָׁם כָּרַךְ ז עַמּוּד תתל, א. חוּפַּת (בַּמִּדְבָּר כָּרַךְ ג) עַמּוּד תשסד וְאֵילָךְ).

2) (שַׁעַר יז שַׁעַר יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּבִיאוּר זֹהַר חֵלֶק א כא, א).

3) ("הַמִּלְחָמָה שֶׁל יַעֲקֹב וְשָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַמִּלְחָמָה בֵּין סִטְרָא דִּקְדוּשָׁה לְסִטְרָא אָחֳרָא". – תקס"ו עַמּוּד פא).

4) (רְאֵה שַׁבָּת קמו, א. פְּסָחִים נו, א. בְּרֵאשִׁית רַבָּה סח, יא. וַיִּקְרָא רַבָּה פָּרָשָׁה לו, ה. סִפְרֵי הַאֲזִינוּ לב, ט ה. תַּנְחוּמָא וַיֵּלֶךְ ב).

5))רְאֵה לְקַמָּן קיט, ד. תּוֹרַת חַיִּים נֹחַ סד, ד).

6) (עַל פִּי עוֹבַדְיָה א, טז: "וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ").

7) ("וְהַנִּמְשָׁל מִמַּיְלָא יוּבָן, שֶׁבְּחִינַת הָרֵע שֶׁל חִצוֹנִיּוֹת וְסִטְרָא אָחֳרָא אֵין תּוֹפֵס מָקוֹם נֶגֶד עַצְמוּתוֹ יִתְבָּרַךְ כְּלָל, עַד שֶׁלֹּא יִתְכַּן בָּהֶם הָאַף וְהַחֵימָה לִירְגֹּז עֲלֵיהֶם, כְּמוֹ שֶׁאֵין תּוֹפֵס מָקוֹם בְּעֵינֵי הַמֶּלֶךְ הַשִּׁמְמִית שֶׁתִּתְפַּשׂ בְּהֵיכָלוֹ אַף שֶׁשְּׁנוּאָה הִיא". – תקס"ו עַמּוּד פב).

8) ("שֶׁמֵּאַחַר שֶׁלֹּא הָיָה עֲדַיִין מֶלֶךְ בְּיִשְׂרָאֵל, הוּא הַתִּיקּוּן דַּאֲצִילוּת, לְכָךְ מְלָכוּ הַז' מְלָכִים קַדְמָאִין בְּאֶרֶץ אֱדוֹם, שֶׁמִּשָּׁם יָנְקוּ פְּנִימִיּוּת הַשֵּׁפַע עֶלְיוֹנָה, מֵאַחַר שֶׁשָּׁם "כַּחֲשֵׁיכָה כְּאוֹרָה" שָׁוִים כו'". – תקס"ו עַמּוּד פג).

"יָאֵר ה' פָּנָיו **אִתָּנוּ** סֶלָה"[9]. וְהַקְּלִיפּוֹת מְקַבְּלִים מִבְּחִינַת אֲחוֹרַיִּים "כְּמַאן דְּשָׁדֵי בָּתַר כַּתְפּוֹי"[10], וְנִקְרָאִים (יִתְרוֹ כ, ב): "אֱלֹקִים אֲחֵרִים", לְפִי שֶׁיִּשְׂרָאֵל מַמְשִׁיכִים כָּךְ, לִהְיוֹת אוֹר אֵין־סוֹף שׁוֹרֶה דַוְקָא **בְּמִי שֶׁבָּטֵל**[11] כו'.

וְהִנֵּה **תְּחִלַּת הַבִּטּוּל** הוּא **בְּחַבַּ"ד**[12], שֶׁהֵם הֵם בְּחִינַת בִּטּוּל מַמָּשׁ;

וְאַחַר כָּךְ נִמְשָׁךְ לַמִּדּוֹת, שֶׁהֵן נִמְשָׁכִין מֵחַבַּ"ד עַל יְדֵי הִתְבּוֹנְנוּת. שֶׁנִּתְהַוֶּוה בְּחִינַת הִתְפַּעֲלוּת הַלֵּב בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה, מִפְּנֵי שֶׁמִּתְבּוֹנֵן בִּגְדוּלַּת אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא, וְאֵינָן עַצְמוּת הַבִּטּוּל מַמָּשׁ כְּמוֹ חַבַּ"ד;

וְאַחַר כָּךְ **לְנֵצַח וְהוֹד**, שֶׁהֵן בְּחִינַת יְרִידָה יוֹתֵר גְּדוֹלָה. שֶׁאֵין זֶה אֶלָּא בְּחִינַת הִתְפַּשְּׁטוּת מִמֶּנּוּ וּלְזוּלָתוֹ, לְהוֹצִיא מִכֹּחַ אֶל הַפּוֹעַל מַמָּשׁ לְהַשְׁפִּיעַ לְזוּלָתוֹ – לְלַמֵּד לַאֲחֵרִים אוֹ לִיתֵּן צְדָקָה כו'. וְאַף עַל פִּי כֵן נִמְשָׁךְ בָּהֶן בְּחִינַת בִּטּוּל לְאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא;

עַד שֶׁנִּמְשַׁךְ **לְמַלְכוּת־דַּעֲשִׂיָּה** שֶׁהִיא סוֹף הַקְּדוּשָּׁה וְנִכְלֶלֶת בִּבְחִינַת בִּטּוּל.

"וּמִשָּׁם יִפָּרֵד" (בְּרֵאשִׁית ב, י) – לִהְיוֹת "עָלְמָא דְּפֵרוּדָא"[13], בִּבְחִינַת יֵשׁ וְדָבָר בִּפְנֵי עַצְמוֹ; וְ"קָרוּ לֵיה אֱלָהָא דֶּאֱלָהַיָּא"[14], שֶׁתּוֹפְסִים מָקוֹם לְעַצְמָם. וְקַבָּלָתָם הוּא רַק "מֵאֲחוֹרֵי הָעוֹר דְּנוּקְבָא", דְּהַיְינוּ בְּחִינַת צֵירוּפֵי אוֹתִיּוֹת דֶּרֶךְ נִקְבֵי הָעוֹר, דְּהַיְינוּ בֶּחָלָל וּמְקוֹם רֵיוַח שֶׁבֵּין צֵירוּף לְצֵירוּף[15] כו' כַּנּוֹדָע.

וְהִנֵּה כְּתִיב (עוֹבַדְיָה א, ד): "**אִם תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר** כו'", שֶׁהֵן מַגְבִּיהִים אֶת עַצְמָם בְּחוּצְפָּה וְגַסּוּת הָרוּחַ כו'. וְעִנְיַן חוּצְפָּה זוֹ לְמַעְלָה – הִיא שֶׁרוֹצִים לִינָק מֵאוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שֶׁלֹּא עַל יְדֵי הַקְּדוּשָּׁה שֶׁהִיא הַמְשָׁכַת הַבִּטּוּל הַנִּמְשָׁךְ עַל יְדֵי יִשְׂרָאֵל – כִּי מִזֶּה אֵין לָהֶם יְנִיקָה, רַק "מֵאֲחוֹרֵי הָעוֹר דְּנוּקְבָא";

אֶלָּא רוֹצִים שֶׁיּוּשְׁפַּע לָהֶם אוֹר אֵין־סוֹף מַמָּשׁ, שֶׁלְּפָנָיו "כַּחֲשֵׁכָה כָּאוֹרָה" – שֶׁאֵין בְּחִינַת הַבִּטּוּל תּוֹפֵס מָקוֹם כְּלָל לְפָנָיו, וְ"אִם צָדַקְתָּ כו'"[16], וְגַם "שְׂמָמִית [..] הִיא בְּהֵיכְלֵי מֶלֶךְ", וּמִשָּׁם יִהְיֶה לָהֶם יְנִיקָה שֶׁלֹּא יִצְטָרְכוּ לְקַבֵּל דֶּרֶךְ הַקְּדוּשָּׁה, דֶּרֶךְ נִקְבֵי הָעוֹר בִּבְחִינַת שַׂעֲרוֹת וְצִפָּרְנַיִם כו'.

רַק "**מִשָּׁם אוֹרִידְךָ** נְאֻם **הֲוָיָ"ה**" (עוֹבַדְיָה שָׁם): כִּי הֲוָיָ"ה הוּא בְּחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת, צִמְצוּם וְהִתְפַּשְּׁטוּת כו', בִּבְחִינַת "עֲקוּדִים, נְקוּדִים"[17] כו'; וּ"מִשָּׁם **אוֹרִידְךָ**", שֶׁעַל פִּי סֵדֶר הַהִשְׁתַּלְשְׁלוּת וְצִמְצוּם לִהְיוֹת נִמְשָׁךְ פְּנִימִיּוּת כו' – אֵין אוֹר אֵין־סוֹף בָּרוּךְ־הוּא שׁוֹרֶה אֶלָּא בְּמִי שֶׁבָּטֵל כו'.

וְהִנֵּה הַמְשָׁכָה זוֹ הִיא עַל יְדֵי אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא מִבְּחִינַת יַעֲקֹב, שֶׁהוּא הִמְשִׁיךְ "עֲקוּדִים, נְקוּדִים כו'". דְּהַיְינוּ שֶׁיִּהְיֶה צִמְצוּם אוֹר אֵין־סוֹף דֶּרֶךְ הַקְּדוּשָּׁה דַּוְקָא עַל יְדֵי בְּחִינַת בִּטּוּל כו'. וְלָכֵן "וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ", שֶׁרָצָה הַס"מ לְהַגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר כו'.

וְהִנֵּה יַעֲקֹב – "מוּבְחָר שֶׁבָּאָבוֹת"[18], וְ"הָאָבוֹת הֵן הֵן הַמֶּרְכָּבָה"[19] – בְּחִינַת חַגַּ"ת; שֶׁבִּבְחִינַת בִּטּוּל עַצְמוֹ, דְּהַיְינוּ בְּחִינַת חַבַּ"ד אֵין לָהֶם אֲחִיזָה כו', אֶלָּא בְּחַגַּ"ת שֶׁהֵן מִדּוֹת, הַהִתְפַּעֲלוּת מִן הַבִּטּוּל כו', וְשָׁם הוּא אֲחִיזַת "זֶה לְעוּמַּת זֶה" (קֹהֶלֶת ז, יד) – דְּכַר דִּקְלִיפָּה נֶגֶד זָ"א כו'. מַה שֶּׁאֵין כֵּן בְּחַבַּ"ד[20], כַּנּוֹדָע שֶׁכָּל הַמַּקִּיפִים הֵם מִבִּינָה, וְהַמַּקִּיף הוּא דּוֹחֶה הַחִיצוֹנִים. וְכַמְּבוֹאָר מֵ"הַהֵיכָלוֹת"[21], שֶׁאֵין בְּ"זֶה לְעוּמַּת זֶה" רַק נֶגֶד ז' תַּחְתּוֹנוֹת וְלֹא בְּהֵיכַל קֹדֶשׁ־קָדָשִׁים שֶׁהוּא כּוֹלֵל כֶּתֶר־חַבַּ"ד כו'.

וְיוּבָן זֶה אֵצֶל הָאָדָם: שֶׁאַחַר הַתְּפִלָּה חוֹלֶפֶת וְעוֹבֶרֶת הָאַהֲבָה כו', לְפִי שֶׁהָאַהֲבָה הִיא נַעֲשֵׂית פְּנִימִית (מַה שֶּׁאֵין כֵּן הַהִתְבּוֹנְנוּת הוּא בְּחִינַת מַקִּיף כו') בַּתְּפִלָּה, וּשְׁעַת הַתְּפִלָּה שֶׁסּוֹגֵר עֵינָיו וְאֵינוֹ רוֹאֶה זֶה הָעוֹלָם מִתְעוֹרֵר אֶצְלוֹ הָאַהֲבָה הַהִיא, מַה שֶּׁאֵין כֵּן אַחַר הַתְּפִלָּה שֶׁרוֹאֶה עִנְיְינֵי הָעוֹלָם וְתַעֲנוּגָיו כו'. וְאֵין לְךָ שֶׁדּוֹחֶה אֶת הַחִיצוֹנִים אֶלָּא מַה שֶּׁהוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף, הַיְינוּ שֶׁאֵינוֹ נִגְבָּל בִּכְלִי, שֶׁהוּא דָּבָר קַיָּים לָעַד.

---

9) (עַל פִּי נָשֹׂא ו, כה: "יָאֵר ה' פָּנָיו אֵלֶיךָ וִיחֻנֶּךָּ". תְּהִלִּים סז, ב: "אֱלֹקִים יְחָנֵּנוּ וִיבָרְכֵנוּ יָאֵר פָּנָיו אִתָּנוּ סֶלָה").

10) (כְּמִי שֶׁזּוֹרֵק מֵאֲחוֹרֵי כְּתֵפוֹ. רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק כב).

11) (רְאֵה תַּנְיָא פֶּרֶק ו (דַּף י, ב); פֶּרֶק לה. וּרְאֵה סוֹטָה ה, א. סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרצ"א עַמּוּד קמט וְשָׁם נִסְמָן).

12) ("צָרִיךְ עִיּוּן, דִּבְאָדָם כְּשֶׁנִּמְשָׁךְ הַהִתְפַּעֲלוּת בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה בַּלֵּב – חָשׁוּב יוֹתֵר מֵאִלּוּ הַהִתְבּוֹנְנוּת רַק בְּמוֹחוֹ וְשִׂכְלוֹ וְלֹא נָגַע לַלֵּב. וְצָרִיךְ עִיּוּן בְּסֵפֶר שֶׁל בֵּינוֹנִים פֶּרֶק טז בְּעִנְיַן "מַחֲשָׁבָה טוֹבָה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא מְצָרְפָהּ לְמַעֲשֶׂה" עַיֵּין שָׁם". – אוֹר הַתּוֹרָה שָׁם תתעה, ב).

13) (עוֹלָם הַנִּפְרָדִים. זֹהַר חֵלֶק א כב, א).

14) (וְקוֹרְאִים לוֹ אֱלוֹקֵי הָאֱלוֹקִים. מְנָחוֹת קי, א).

15) (רְאֵה מַאַמְרֵי אַדְמוּר הַזָּקֵן תקס"ה חֵלֶק ב עַמּוּד תתטו. תּוֹרַת חַיִּים וָאֵרָא חֵלֶק א נה, ד וּבַנִּסְמָן שָׁם).

16) ("מַה תִּתֶּן לוֹ אוֹ מַה מִּיָּדְךָ יִקָּח". אִיּוֹב לה, ז).

17) (וַיֵּצֵא לא, י. יב. רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר ו (שַׁעַר הָעֲקוּדִים) בִּתְחִלָּתוֹ).

18) (נִסְמָן לְעֵיל יז, ג).

19) (בְּרֵאשִׁית רַבָּה פָּרָשָׁה מז, ו. זֹהַר חֵלֶק א רי, ב. חֵלֶק ג קפב, א).

20) ("אַךְ צָרִיךְ עִיּוּן מֵהַהַגָּהוֹת לְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "תַּעַר הַשְּׂכִירָה", מֵהָרַמַ"ז, שֶׁיֵּשׁ בַּעֲשִׂיָּה לְעוּמַּת זֶה גַם נֶגֶד עַתִּיק יוֹמִין. וּמֵהַהַגָּהוֹת לְדִבּוּר הַמַּתְחִיל "וּמִיפַּלְגִּי בִּמְתִיבְתָּא דְּרָקִיעַ" מֵעִנְיָן ד' מִינֵי נְגָעִים, שֶׁנֶּגַע הֵיפֶךְ הָעֹנֶג. וְיֵשׁ לוֹמַר כִּי רַבֵּינוּ זַ"ל חוֹלֵק בָּזֶה עַל הָרַמַ"ז וְצָרִיךְ עִיּוּן גָּדוֹל". – סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים תרכ"ט עַמּוּד יא. וּרְאֵה אוֹר הַתּוֹרָה פָּרָשַׁת זָכוֹר עַמּוּד א'תשעה).

21) (זֹהַר חֵלֶק ב פְּקוּדֵי רנט, ב).

וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בְּפָרָשַׁת "קְדֵשׁ" (בא יג, ט): "וּלְזִכָּרוֹן בֵּין עֵינֶיךָ", לְפִי שֶׁפָּרָשַׁת "קְדֵשׁ" הִיא בְּחִינַת חָכְמָה – מוֹחִין־דְּאַבָּא (שָׁם בְּחִינַת הַזִּכָּרוֹן) שֶׁמִּתְלַבְּשִׁים בְּאִימָּא – מְקוֹר הַמַּקִּיפִים. וְלָכֵן כְּתִיב בְּמִלְחֶמֶת עֲמָלֵק (תֵּצֵא כה, יט): "לֹא תִּשְׁכָּח", שִׁכְחָה הִיא הִסְתַּלְּקוּת הַמּוֹחִין־דְּאַבָּא, שֶׁבְּשֶׁמִּסְתַּלְּקִין מוֹחִין־דְּאַבָּא בִּבְחִינַת הַמִּדּוֹת, שֶׁאֵין לָהֶם אֶלָּא מוֹחִין דִּינִיקָה, שָׁם יֵשׁ "זֶה לְעוּמַּת זֶה".

וְזֶהוּ "**וַיֵּאָבֵק**" – שֶׁהוּא מִלְּשׁוֹן חִבּוּק[22], שֶׁהַחִבּוּק הוּא בַּיָּדַיִם – "חֶסֶד – דְּרוֹעָא יְמִינָא כו'"[23], כָּךְ סִיבֵּב גּוּפוֹ בְּיָדָיו חֶסֶד וּגְבוּרָה. דְּהַיְינוּ שֶׁהִלְבִּישׁוּ חֶסֶד וּגְבוּרָה שֶׁל ס"מ אֶת גּוּפָא דְּיַעֲקֹב כְּדֵי לְהַפִּילוֹ וּלְהַמְשִׁיךְ לִבּוֹ אַחֲרֵיהֶם. וּכְמוֹ הַמִּדּוֹת שֶׁל נֶפֶשׁ־הַבַּהֲמִית שֶׁמַּלְבִּישִׁין אֶת נֶפֶשׁ־הָאֱלֹקִית וּמוֹנְעִין הַדִּבֵּיקוּת כו'. וְאֵין הִתְלַבְּשׁוּת זוֹ אֶלָּא בְּשָׁעָה שֶׁמִּסְתַּלְּקִים מוֹחִין־דְּאַבָּא.

וּכְמַאֲמַר רַז"ל[24]: "צְרָכֵי עַמְּךָ יִשְׂרָאֵל מְרוּבִּים, וְדַעְתָּם קְצָרָה" פֵּירוּשׁ: שֶׁכְּשֶׁהַדַּעַת מִתְקַצֵּר וּמִתְצַמְּצֵם בִּבְחִינַת מוֹחִין־דִּינִיקָה, אֲזַי נַעֲשׂוּ "צְרָכֵי עַמְּךָ **מְרוּבִּים**" – רַבִּים וְנִפְרָדִים, וּ"לְתַאֲוָה יְבַקֵּשׁ נִפְרָד כו'" (מִשְׁלֵי יח, א).

וְאַף עַל פִּי כֵן (פְּרָשַׁתְנוּ לב, כו): "**וַיַּרְא כִּי לֹא יָכוֹל לוֹ**":

מִפְּנֵי שֶׁיַּעֲקֹב הוּא י"־עָקֵב[25], הַיְינוּ הָאָרֶת יְסוֹד־אַבָּא, שֶׁהוּא שֹׁרֶשׁ הָאֲצִילוּת. שֶׁיַּעֲקֹב הוּא שֶׁהִמְשִׁיךְ כָּל בְּחִינַת "עֲקוּדִים, נְקוּדִים כו'" שֶׁהָיוּ תְּחִלָּה תַּחַת מֶמְשֶׁלֶת לָבָן.

"**וּלְלָבָן שְׁתֵּי בָנוֹת**" (וַיֵּצֵא כט, טז) – לֵאָה וְרָחֵל, וְיַעֲקֹב הֻכְּפָם לִקְדוּשָׁה כו'. וְנִמְשָׁךְ גַּם בְּמִדּוֹתָיו בְּחִינַת בִּטּוּל מִמּוֹחִין־דְּאַבָּא. וְלֹא יָכוֹל לִנְגּוֹעַ רַק **בְּכַף הַיָּרֵךְ**[26], שֶׁהִיא הַשְׁפָּעָה שֶׁמִּמֶּנּוּ וְלַחוּץ, שֶׁשָּׁם הָאָרַת הַבִּטּוּל מוּעֶטֶת. כַּנּוֹדָע[27] שֶׁכְּלִיּוֹת מְבַשְּׁלִין הַזֶּרַע, שֶׁנַּעֲשֶׂה גַּשְׁמִיּוּת כו'.

וּבְזֶה טָעָה הַס"מ: שֶׁבַּסָּבוּר שֶׁיַּעֲקֹב אֵינוֹ אֶלָּא מֶרְכָּבָה לְחַגַּ"ת, אֲבָל בָּאֱמֶת שֹׁרֶשׁ יַעֲקֹב וְ"יִסּוּדָתוֹ בְּהַרְרֵי קֹדֶשׁ"[28] – חָכְמָה־עִלָּאָה, יְסוֹד־אַבָּא, מוֹחַ־הַזִּכָּרוֹן כו'.

וְהִנֵּה מִלְּחָמָה זוֹ הִיא בְּ"זֶה לְעוּמַּת זֶה" בִּבְחִינַת דְּכַר־דִּקְלִיפָּה שֶׁכְּנֶגֶד **זָ"א**. וְעַל דֶּרֶךְ זֶה יֵשׁ "זֶה לְעוּמַּת זֶה" בִּבְחִינַת **מַלְכוּת**־דִּקְלִיפָּה כו'.

וְזֶהוּ הַהֶפְרֵשׁ שֶׁבֵּין עָפָר לְאָבָק שֶׁנִּזְכַּר בַּזֹּהַר[29]:

כִּי הִנֵּה ד' יְסוֹדוֹת – אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם, עָפָר – הֶעָפָר הִיא תַּחְתּוֹנָה שֶׁבְּכוּלָּם; וְאֵשׁ, רוּחַ, מַיִם הֵם הַגְּבוֹהִים יוֹתֵר. וְאַף עַל פִּי כֵן, כּוּלָּם אֵין מַצְמִיחִים פֵּירוֹת, רַק "הַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר"[30] (קֹהֶלֶת ג, כ). וְהַטַּעַם, כִּי הֶעָפָר הוּא מִבְּחִינַת מַלְכוּת. "וּמִן הֶעָפָר אֲשֶׁר יִהְיֶה בְּקַרְקַע הַמִּשְׁכָּן" (בַּמִּדְבָּר ה, יז). וּבִקְדוּשָּׁה הִיא בְּחִינַת הִתְבַּלְּלוּת. וְ"נָעוּץ תְּחִלָּתָן בְּסוֹפָן" דַּיְיקָא.

וְכַנּוֹדָע מַה שֶׁכָּתוּב (יְשַׁעְיָה מד, ו): "**אֲנִי** רִאשׁוֹן **וַאֲנִי** אַחֲרוֹן", שֶׁהַמַּלְכוּת הוּא כֶּתֶר – **אֲנִ"י** אוֹתִיּוֹת **אִי"ן**[31] ("וְהַחָכְמָה מֵאַיִן תִּמָּצֵא" (אִיּוֹב כח, יב), כִּי אִי"ן הוּא בְּחִינַת כֶּתֶר), הוּא כֶּתֶר, שֶׁהוּא הַמְּמוּצָּע בֵּין הַמַּאֲצִיל לַנֶּאֱצָלִים לִהְיוֹת מֵאַיִן יֵשׁ. וְלָכֵן יֵשׁ כֹּחַ זֶה גַּם לְהַמַּלְכוּת – הוּא בְּחִינַת עָפָר – לְהַצְמִיחַ כָּל צֶמַח הָאֲדָמָה בְּגַשְׁמִיּוּת. וְגַם בְּרוּחָנִיּוּת יֵשׁ כֹּחַ לְהַמַּלְכוּת שֶׁהוּא סוֹף הַמַּדְרֵגוֹת, מְקוֹר אִתְעֲרוּתָא־דִּלְתַתָּא, לִהְיוֹת אִתְעֲרוּתָא־דִּלְעֵילָא, לְהַמְשִׁיךְ אוֹר הַי' סְפִירוֹת כו'.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן **אָבָק** הוּא "דְּאִשְׁתָּאַר מִן נוּרָא"[32], כִּמְשַׁל הָעֵצִים שֶׁדּוֹלְקִים בָּאֵשׁ, שֶׁהָאֵשׁ שׁוֹאֵב יְסוֹד אֵשׁ, רוּחַ, מַיִם שֶׁבְּתוֹכוֹ וְלֹא נִשְׁאָר אֶלָּא יְסוֹד הֶעָפָר שֶׁהוּא הָאֵפֶר, וְאֵפֶר זֶה הוּא אֵינוֹ מַצְמִיחַ כְּמוֹ עָפָר (שֶׁמַּצְמִיחַ מַעֲצָמוֹ, אֶלָּא זוֹרְעִין בּוֹ וּמַצְמִיחַ. שֶׁלָּכֵן הוּא כָּשֵׁר לְכִסּוּי הַדָּם[33]).

כָּךְ עַל דֶּרֶךְ מָשָׁל, מַלְכוּת־דִּקְלִיפָּה הִיא אַחַר גְּמַר כָּל הַבֵּירוּרִים. שֶׁעִיקַּר הַוָּיוֹת הַקְּלִיפּוֹת הוּא עַל יְדֵי שְׁבִירַת־הַכֵּלִים. וּמַה שֶּׁנִּבְרַר תְּחִלָּה, הַיּוֹתֵר מוּבְחָר, הוּא נַעֲשֶׂה אֲצִילוּת, וְהַנִּשְׁאָר נַעֲשֶׂה בְּרִיאָה כו', עַד שֶׁהַמַּדְרֵגָה הַתַּחְתּוֹנָה, סוֹף כָּל הַבֵּירוּרִים, מַה שֶּׁאִי אֶפְשָׁר עוֹד לְבָרֵר,

---

22) (רְאֵה פֵּירוּשׁ רַשִׁ"י עַל הַפָּסוּק).

23) (תִּקּוּנֵי זֹהַר בַּהַקְדָּמָה, "פָּתַח אֵלִיָּהוּ" יז, א).

24) (פִּיּוּט בִּתְפִלַּת נְעִילָה עַל פִּי בְּרָכוֹת כט, ב).

25) (רְאֵה קֹהֶלֶת יַעֲקֹב עֲרֶךְ יִשְׂרָאֵל. נִסְמָן לְעֵיל כה, ג).

26) ("וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע בְּכַף יְרֵכוֹ, וַתֵּקַע כַּף יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ". פָּרָשַׁתְנוּ לב, כו).

27) (רְאֵה זח"ג רצו, א. פַּרְדֵּס רִמּוֹנִים ש"ח פכ"ד. מבו"ש ש"ג ח"ב פ"ז. וּרְאֵה תַּנְיָא אגה"ק סט"ו. בְּיאוּרֵי הַזֹּהַר שְׁלַח קפט, א. אוה"ת שְׁלַח ע' תצח).

28) (תְּהִלִּים פז, א).

29) (פָּרָשַׁתְנוּ (חַיֵּי שָׂרָה קע, א): "וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ, מַאי 'וַיֵּאָבֵק'? (גְּלְיוֹן: דְּאָמַר רַבִּי יְהוֹשֻׁעַ בֶּן לֵוִי, מְלַמֵּד דִּסְלִיקוּ אָבָק בְּרַגְלֵיהוֹן עַד כּוּרְסֵי יְקָרָא. כְּתִיב הָכָא "בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ", וּכְתִיב (נָחוּם א, ג): "אֲבַק רַגְלָיו", וְהַהוּא מַלְאָךְ שָׂרוֹ שֶׁל עֵשָׂו הָיָה, וְאִיהוּ סַמְאֵל. בְּגִין כָּךְ, דִּינוֹ הוּא שֶׁיַּעֲלֶה אָבָק דְּרַגְלָיו עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד, שֶׁהוּא מְקוֹם הַמִּשְׁפָּט").

רַבִּי שִׁמְעוֹן אָמַר: מִן אָבָק. אָבָק טָפֵל לֶעָפָר, מַה בֵּין עָפָר לְאָבָק? דָּא אָבָק דְּאִשְׁתָּאַר מִן נוּרָא וְלָא עֲבַד אִיבִּין (בְּעָלְמָא) לְעָלְמִין. עָפָר – דְּכָל אִיבִּין נָפְקֵי מִנֵּיהּ).

30) (הֶמְשֵׁךְ הַזֹּהַר שָׁם: "וּמַהַהוּא עָפָר כָּל אִיבִּין וְכָל טִיבוּ דְּעָלְמָא נָפְקֵי מִנֵּיהּ. וּבֵיהּ אִתְעֲבִידוּ כָּל עוֹבְדִין דְּעָלְמָא כְּמָה דִכְתִיב: "הַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר וְהַכֹּל שָׁב אֶל הֶעָפָר". וְתָנִינָן: הַכֹּל הָיָה מִן הֶעָפָר וְאֲפִילּוּ גֻּלְגֹּל חַמָּה. אֲבָל אָבָק לָא עְבִיד פֵּירִין וְאִיבִּין (לְעָלְמִין) לְעָלְמִין, וּבְגִין כָּךְ "וַיֵּאָבֵק אִישׁ", דְּאִתְיָא בְּהַהוּא אָבָק וּרְכִיב עֲלֵיהּ, בְּגִין לְקַטְרְגָא לֵיהּ לְיַעֲקֹב").

31) (רְאֵה מְאוֹרֵי אוֹר אוֹת א סָעִיף ס).

32) (שֶׁנִּשְׁאַר מֵהָאֵשׁ. זֹהַר שָׁם).

33) (חוּלִין פח, ב, וּבַתּוֹסְפוֹת שָׁם בְּדִבּוּר הַמַּתְחִיל מְצִינוּ).

שָׁם הֵם הַקְּלִיפּוֹת; וְלֹא נִשְׁאָר בָּהֶם אֶלָּא חַיּוּת מוּעָט כְּמוֹ אָבָק, שֶׁכְּשֶׁזּוֹרְעִין בּוֹ עַל כָּל פָּנִים מַצְמִיחַ. (וּמִכָּל מָקוֹם אֵינוֹ כְּמוֹ עָפָר שֶׁמַּצְמִיחַ מֵעַצְמוֹ וְאִם זוֹרְעִים בּוֹ מַצְמִיחַ בּוֹ כְּהַנָּה וְכְהַנָּה).

וְחַיּוּת הַזֶּה הוּא גַּם כֵּן רַק בִּזְמַן הַגְּלוּת, אֲבָל לֶעָתִיד־לָבֹא – "וְאֶת רוּחַ הַטּוּמְאָה **אַעֲבִיר** כו'" וְלֹא יִהְיֶה לָהֶם חַיּוּת מִכֹּל וָכֹל[34].

וְעַל זֶה אָמְרוּ רַז"ל[35]: "**הֶעֱלוּ אָבָק עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד**", הִיא מַלְכוּת־דַּאֲצִילוּת, שֶׁגַּם בְּחִינַת "אָבָק" נִתְכַּלֵּל לְמַעְלָה עַל יְדֵי הַבֵּירוּר שֶׁל יַעֲקֹב; כְּמוֹ שֶׁכָּאֲשֶׁר "וַיֵּאָבֵק אִישׁ **עִמּוֹ**" – גַּם יַעֲקֹב נִתְחַזֵּק וּבֵירֵר מִמֶּנּוּ.

(ו"**הֶעֱלוּ**" – לְשׁוֹן רַבִּים, לְפִי שֶׁהַבֵּירוּר הָיָה עַל יְדֵי שְׁנֵיהֶם, יַעֲקֹב הוּא הַמְּבָרֵר וְס"מ הוּא הַמִּתְבָּרֵר כו').

וּכְמוֹ שֶׁחִבֵּק הַס"מ יָדָיו – חֶסֶד וּגְבוּרָה – עַל גּוּפוֹ שֶׁל יַעֲקֹב, כָּךְ חִבֵּק יָדָיו יַעֲקֹב – חֶסֶד וּגְבוּרָה שֶׁלּוֹ – עַל גּוּפוֹ שֶׁל ס"מ. כִּי כֵן דֶּרֶךְ הַמִּתְאַבְּקִים בְּמִלְחָמָה. וְכָךְ הוּא דֶּרֶךְ מִלְחֶמֶת הַיֵּצֶר־הָרָע, כְּמַאֲמַר רַז"ל: "לְעוֹלָם יַרְגִּיז כו'"[36]. וְלָכֵן גָּדוֹל כֹּחַ הַתְּשׁוּבָה (כִּי הַבֵּירוּר הַיְינוּ עִנְיַן תְּשׁוּבָה כו'). וּ"בְּמָקוֹם שֶׁבַּעֲלֵי תְשׁוּבָה כו'"[37], דְּ"מְשִׁכִּין לֵיהּ בְּחֵילָא יַתִּיר כו'"[38]. וְהַיְינוּ מִלְחֶמֶת "זֶה לְעוּמַּת זֶה" **דְּז"א.**

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה מִתְבָּרֵר גַּם הָאָבָק בְּמִלְחֶמֶת "זֶה לְעוּמַּת זֶה" **דְּנוּקְבָא.** וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב בַּזֹּהַר עַל פָּסוּק (וְאֶתְחַנַּן ו, ה) "בְּכָל לְבָבְךָ" – בְּב' יְצָרֶיךָ[39], דָּא הוּא רָזָא כו'[40].

וְהָאָבָק – הוּא מַלְכוּת־דִּקְלִיפָּה, **עָלָה עַד כִּסֵּא הַכָּבוֹד** – מַלְכוּת־דִּקְדוּשָׁה, שֶׁמִּבְּחִינַת מַלְכוּת הוּא שֶׁמִּשְׁתַּלְשֵׁל "מֵעוֹלָם וְעַד עוֹלָם" עַד מַלְכוּת־דַּעֲשִׂיָּה לִהְיוֹת מְקוֹר הָאָבָק, כִּי "מִשָּׁם יִפָּרֵד כו'". כִּי זָ"א וְנוּקְבָא דִּקְלִיפָּה נֶגֶד זָ"א וְנוּקְבָא דִּקְדוּשָׁה. וְהַבֵּירוּר הוּא – לִהְיוֹת מַלְכוּת־דִּקְלִיפָּה נִכְלֶלֶת בְּמַלְכוּת־דִּקְדוּשָׁה, וְזָ"א – בְּזָ"א־דִּקְדוּשָׁה כו'. :

34) (הֶמְשֵׁךְ הַזֹּהַר שָׁם: "עַד עֲלוֹת הַשָּׁחַר, דְּאִתְעֲבַר שׁוּלְטָנוּתֵיהּ וְאִתְחַלַּף. וְכָךְ הוּא לְזִמְנָא דְאָתֵי, בְּגִין דְּגָלוּתָא הַשְׁתָּא כְּלִילָא דְמַיָּא, וְאִיהוּ לֵילְיָא. וְשָׁלְטָא הַהוּא אָבָק עַל יִשְׂרָאֵל וְאִינוּן שְׁכִיבֵי לְעַפְרָא (אוֹחְרָא), עַד דְּיִסְתַּלֵּק נְהוֹרָא וְיִתְנְהַר יְמָמָא. וּכְדֵין יִשְׁלְטוּן יִשְׂרָאֵל, וּלְהוֹן יִתְיְהִיב מַלְכוּתָא דְּאִינוּן קַדִּישֵׁי עֶלְיוֹנִין").

35) (חוּלִּין צא, א. זֹהַר שָׁם).

36) (אָדָם יֵצֶר־טוֹב עַל יֵצֶר־הָרָע. בְּרָכוֹת ה, א. זֹהַר חֵלֶק א מִקֵּץ רב, א. חֵלֶק ג בְּחֻקּוֹתַי קיג, ב).

37) ("עוֹמְדִים – צַדִּיקִים גְּמוּרִים אֵין יְכוֹלִים לַעֲמוֹד". בְּרָכוֹת לד, ב).

38) (מַמְשִׁיכִים עֲלֵיהֶם בְּכֹחַ יָתֵר. עַל פִּי זֹהַר חֵלֶק א חַיֵּי שָׂרָה קכט, ב).

39) (בְּרָכוֹת פֶּרֶק ט מִשְׁנָה ב).

40) (רְאֵה זֹהַר חֵלֶק ב וָאֵרָא כו, ב. לִקּוּטֵי תּוֹרָה חֻקַּת נח, ד).

ב.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא דובער – אדמו"ר האמצעי

תורת חיים

(טז) **והנה** אע"פ שמבואר ומובן מכל הנ"ל שהשכל שבמוח שליט ומושל עכ"פ על המדות שבלב. ואמנם אין זה רק בדרך הוראה בעלמא שמודיע ומראה מקום למדות כו'. אבל המדות הטבעיי' נכנעים הן לגבי השכל שבמוח. עכ"ז באמת כח המדות הטבעיים חזק הרבה יותר מכח השכל בעצם מציאותם. והוא לפי ששרש האמיתי להתהוות עיקר עצם מציאותם הוא למעלה הרבה משרש כח השכל שבמוח. (כנ"ל דשרש התהוות החומר גבוה משרש התהוות הצורה ע"כ קדם החומר לצורה בולד בבטן אמו כו'). והיינו בבחי' יחידה שבנפש עצמה שלמעלה ממקור של כח השכל שבנפש שנק' נפש השכלית וע"כ אין כח שליטת השכל על המדות שבלב רק בדרך מעבר בעלמא שהמדות עוברים ע"י השכל להיות רק התפשטות והתגלות שלהם בלבד ע"פ הוראת השכל כנ"ל. אבל לא שיש כח בשכל להפוך עצם טבע המדות כלל וכלל. כי עצם המדות כמו שהן בשרשם בבחי' עצמיות הנפש ממש חזקים ותקיפים הן הרבה יותר גם מכח השכל בשרשו בעצם הנפש. (וכמשי"ת שזהו ענין המאמר דז"א בעתיקא עצמו אחיד כו' למעלה גם מבחי' מו"ס שהוא נק' מקור השכל שאינו אלא בבחי' חכ' שבכתר דא"א כו' וד"ל). ומזה הטעם אנו רואים להיפוך גמור מענין הנ"ל בשליטת המוח על הלב שהרי גם אחר שיורה השכל שבמוח למדות הטבעיי' שיתפשטו ויתפעלו כפי אופן הטעם שבמוח לבד. הנה בהתגברות התפעלות המדות שבלב יבאו לכלל התפעלות גדולה ויתירה הרבה יותר מכפי כח התפעלות שבמוח דהיינו שיתפעלו בלא טעם ודעת כלל רק התפעלות עצמות המדות שבלב כמו שהמה מוטבעים בלב עד שלא יש ביכולת כלי השכל לעצור ולבטל להתפעלות הלב כלל וכלל מפני שגוברים ביותר על כח השכל שבמוח להיותם תקיפי' וחזקים

בעצם הרבה יותר מכח השכל כנ"ל. (וכמו שאנו רואים בחוש בכל תאוה וחמדה שבלב הטבעית הגם שתחלתה הי' מעמקות המחשבה והשכל באיכות הדבר הטוב הנאהב והנחמד מ"מ כאשר נמשך לבו בזה בהתפעלו' התשוקה בלב יתגבר ביותר הרבה מכח הטעם ושכל שהי' לו בזה עד שיכול לבא לידי חולת אהבה כמו (סנהד' עה, א) מעשה בא' שהעל' בלבו כו' ולא יש כח בשכל לקרר ולבטל את האה"ר הזאת כלל. וכן במדת היראה ופחד יבא להתפעלות הפחד בלבו הרבה יותר מציור אופן השכל וטעם שיש לו בזה. וכך הוא בשנאה וכעס ורוגז שיגברו בלב הרבה יותר ממדת ושיעור השכל ולא עוד אלא שגוברים ומושלים על כח השכל להטותו לכל אשר ירצו המדות הטבעיים עד שגם כח השכל שבמוח ינטה אחר הלב להשכיל שכל וטעם רק כפי הרצון ותשוקה הגדולה שבלב. וראיה לזה מן השחד שיעוור כו' וד"ל. (וע"כ לא היו יושבים בסנהדרין רק זקנים דוקא שכבר נחלש בהם כח המדות הטבעיים ולא יש כח בהם לגבור על כח השכל להטותו מן האמת אלא אדרבה כח השכל גובר עליהם כו' (כמשי"ת). (וגם בעבודה האלקי' אנו רואים שתחלה לא יהי' התפעלות האהבה האלקית רק לפ"ע ההשגה וההתבוננו' באלקות לבד כפי אותו השיעור ישער ויצייר בלב התפעלו' האהבה מורגשת בתשוקה בלב בשר הטבעים. כמ"ש ואהבת את ה' אלקיך בכל לבבך בשני יצריך כו'. ואמנם אח"כ תתגבר האהבה הטבעי' בלב בשר ברבוי ותוקף גדול הרבה יותר מכפי הטעם והשגה שממנה נולדה האהבה בתחלה עד שלא יוכל לעצור רוחו ולבו להיותה בלתי מוגבלת כלל בשכל וטעם והוא הנק' אה"ר הטבעי' שלמעלה מן השכל שהוא בחי' מדות טבעיו' דבחי' בהמה שלמטה מן הדעת ושרשה למעלה מן הדעת. כמ"ש דוד (תהלים עג, כב) ואני כו' בהמות הייתי עמך כו' וכמשי"ת). עוד ראייה לזה שמדות הטבעיי' יש להם שרש חזק בעצמות הנפש יותר מן כח השכל ממה שאנו רואים שאם יגבר האהבה הטבעיי' באדם לדבר מה שחושק אליו אע"פ שהוא נגד הסכם השכל והיפוכו ממש לא יוכל השכל לעמוד על כח התאוה הזאת כי כח המדה הטבעית כמו שהיא בתולדה בבטן חזק יותר מכח השכל כמו אם יתאוה אדם למאכל שאוהב בטבעו בהיותו רעב אע"פ שיודע בשכלו שזהו דבר המזיק לנפשו לא יוכל לעמוד על נפשו בכח שכלו המושל על מדותיו שבלב כלל וא"א לו להפוך מדה הטבעי'. ומה שכח השכל מושל על הטבעי' אינו אלא כמו שמושל על הבהמה ברסן כך לבו ברשותו לעצור. אבל אם תתגבר המדה הטבעי' כמו שהיא בעצם לא יועיל ממשלת כח השכל כי המדה חזקה הרבה ממנו כמו שטבע הבהמה חזקה הרבה מן האדם כו'. (וע"כ אמרו איזהו גבור הכובש את יצרו שנק' גבורה גדולה במה שמגביר כח השכל האלקי שבנשמתו על תאותו הגופנית שהוא בבחי' בהמה שחזקה הרבה מן האדם וכמאמר (סוטה ג, א) אין אדם עובר עבירה אא"כ נכנס בו רוח שטות כבהמה ממש כו') ואף ע"פ שיש כח חזק לשכל למשול על המדות כמו שנראה לעין שהמוח שליט על הלב כנ"ל. הנה גם זה הכח ניתן מכח עצמות הנפש שיגביר כח הצור' על החומר כנ"ל. אמנם אין זה רק להנהיגם לבד ולא שיוכל לשלוט בעצם כחם כשיגברו לפרקים ביותר לפי שעצם כחם חזק יותר בעצמות הנפש יותר מחיזוק כח השכל בעצמות הנפש והיינו בבחי' יחידה שבנפש שלמעלה מבחי' החכמ' שבה שנק' נפש השכלית כנ"ל וד"ל:

בראשית ברא אלקים

ג.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא מנחם מענדל – אדמו"ר ה'צמח צדק'

דרך מצותיך

ג) וְעַל פִּי עוֹמֶק יְסוֹד הַבַּעַל שֵׁם טוֹב[22] נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן בַּזֹּהַר הַקָּדוֹשׁ יִתְפָּרֵשׁ עִנְיָן זֶה בִּיוֹתֵר הַפְּלֵא וָפֶלֶא בְּבֵיאוּר עִנְיָן הַיִּחוּד: מִלְּבַד הַיִּחוּד בְּשֶׁפַע הָאֱלֹהוּת כַּנַּ"ל, עוֹד זֹאת שֶׁ"**אֵין עוֹד" מַמָּשׁ אֲפִילוּ בַּנִּבְרָאִים.**

וְרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁעַל פִּי הָאֱמֶת אֵין הַנִּבְרָאִים בְּחִינַת "יֵשׁ" וְדָבָר כְּמוֹ שֶׁנִּרְאִים אֲנַחְנוּ בְּעֵינֵינוּ, כִּי זֶהוּ אֶצְלֵינוּ לְפִי שֶׁאֵינֶנּוּ רוֹאִים חַיּוּת הָאֱלֹהוּת, אֶבֶל לְגַבֵּי חַיּוּת אֱלֹהוּת הַמְּחַיֶּה אוֹתָנוּ – אֲנַחְנוּ בְּטֵילִים מִמְּצִיאוּת וּבִבְחִינַת אֶפֶס מַמָּשׁ, כְּזִיו הַשֶּׁמֶשׁ כְּשֶׁהוּא בְּגוּף כַּדּוּר

22) וְעַל פִּי עוֹמֶק יְסוֹד הַבַּעַל שֵׁם טוֹב: רְאֵה לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כד עַמּוּד 181.

הַשֶּׁמֶשׁ כו׳, כְּמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּלִקּוּטֵי אֲמָרִים חֵלֶק ב׳[23]: שֶׁאִילּוּ נִיתְּנָה רְשׁוּת לָעַיִן לִרְאוֹת כו׳[24], יְעוּיֵּן שָׁם.

וְנִמְצָא, שֶׁאֵין עוֹד שׁוּם מְצִיאוּת כְּלָל זוּלַת מְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, וַהֲרֵי זֶה הַיִּחוּד הַגָּמוּר. וּכְמַאֲמָר[25]: "אַתָּה הוּא עַד שֶׁלֹּא נִבְרָא הָעוֹלָם וּמִשֶּׁנִּבְרָא" בְּשָׁוֶה מַמָּשׁ. וְרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁכְּמוֹ קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם לֹא הָיָה שׁוּם מְצִיאוּת זוּלָתוֹ – כָּךְ גַּם עַכְשָׁיו בֶּאֱמֶת בְּכָ"ף הַדִּמְיוֹן, לְפִי שֶׁגַּם שֶׁנִּמְצָא הָעוֹלָם וּמְלוֹאוֹ, אֵינוֹ "יֵשׁ" בֶּאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁנִּרְאֶה בְּעֵינֵי בָּשָׂר, שֶׁאֵין רוֹאִים הָאֱמֶת, אֶלָּא שֵׁם אַיִן וְאֶפֶס עֲלֵיהֶם כְּזִיו הַשֶּׁמֶשׁ כְּשֶׁהוּא בְּכַדּוּר כו׳, וַהֲרֵי זֶה דִּמְיוֹן לִכְמוֹ קוֹדֶם שֶׁנִּבְרָא הָעוֹלָם, שֶׁאָז לֹא הָיָה אֲפִילּוּ מְצִיאוּת זֶה כְּלָל, אֶלָּא "לָא" מַמָּשׁ, וְעַכְשָׁיו הוּא "כְּלָא". וְעַיֵּין מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמִצְוַת הָאֱמוּנָה פֶּרֶק ח׳[26].

וְהִנֵּה מִצְוָה זוֹ נִיתְּנָה לְיִשְׂרָאֵל, לְפִי שֶׁהֵם "חֵלֶק הֲוָיָה"[27] וְאוֹר הָאַחְדוּת מֵאִיר עֲלֵיהֶם. וְלָכֵן צְרִיכִים לִהְיוֹת בְּחִינַת אַיִן וְאֶפֶס וּכְמוֹתָר[28] בָּעוֹלָם, וְלֹא לוֹמַר "אֲנִי"[29], אֶלָּא לַעֲשׂוֹת **מֵאַנִי – אַיִן** (עֶשׂ אִיז נִיטָא קֵיין אִיךְ[30]). כְּמוֹ שֶׁאָמַר יַעֲקֹב[31] "קָטֹנְתִּי כו׳"; וְאוֹמֵר: "לֹא מֵרוּבְּכֶם מִכָּל הָעַמִּים כו׳"[32], כִּדְפֵירֵשׁ רַשִׁ"י[33]. וְזֶהוּ הַתּוֹלָדָה הַיּוֹצֵאת מִמִּצְוָה זוֹ שֶׁבְּהַאֲמָנַת הַיִּחוּד שֶׁ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ"[34] כַּנַּ"ל, אִם כֵּן צָרִיךְ לִהְיוֹת הָאָדָם "אַיִן" כְּמוֹ שֶׁהוּא בֶּאֱמֶת.

וְזֶהוּ אֲמִיתִּית הַחֲסִידוּת, וְעִיקַּר הַהֶבְדֵּל שֶׁבֵּין סִטְרָא קְדוּשָּׁה לַסִּטְרָא אָחֳרָא, שֶׁבַּסִּטְרָא אָחֳרָא, וַאֲפִילּוּ בְּנוֹגַהּ שֶׁיֵּשׁ שָׁם גַּם כֵּן תּוֹרָה, וְהַכֹּל בִּבְחִינַת "יֵשׁ" וְדָבָר כו׳; וּבַקְּדוּשָּׁה לְהִיפּוּךְ. וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר קְצָת מִזֶּה בְּמִצְוַת מִילָּה, עַיֵּין שָׁם[35].

מַה שֶּׁאֵין כֵּן אוּמּוֹת הָעוֹלָם הֵם בְּחִינַת "יֵשׁ". וַהֲגַם שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁה׳ בָּרָא הָעוֹלָם וּמְחַיֶּה אוֹתוֹ, כַּמְּבוֹאָר בְּמִצְוָה כ"ה[36], אֲבָל "קָרוּ לֵיהּ אֱלָקָא דְּאֱלָקַ[יָ]א"[37], וְהֵם "יֵשׁ" לְעַצְמָם. וְרוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁמַּכְחִישִׁים זוֹ הַנְּקוּדָּה הַנִּפְלָאָה הַיּוֹצֵא מִמִּצְוָה זוֹ דְּאַחְדוּת שֶׁ"אֵין עוֹד" מַמָּשׁ כַּנַּ"ל, וְהֵם פְּטוּרִים מִמֶּנָּה, לְפִי שֶׁהֵם בְּשָׁרְשָׁם גַּם כֵּן בִּבְחִינַת פֵּירוּד, וְאֵין אוֹר ה׳ מֵאִיר בָּהֶם בְּגִלּוּי כְּמוֹ שֶׁ"אֵין עוֹד מִלְּבַדּוֹ", אֶלָּא עַל יְדֵי לְבוּשִׁים וְהֶעְלֵמִים עַד שֶׁהֵם נִפְרָדִים בֶּאֱמֶת.

וְהִנֵּה[38] יֵשׁ עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת שֶׁמַּכְחִישִׁים בַּה׳, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[39]: "כִּחֲשׁוּ בַּה׳ וַיֹּאמְרוּ לוֹא הוּא". רוֹצֶה לוֹמַר, שֶׁמַּכְחִישִׁים גַּם כֵּן בְּמִצְוָה כ"ה הַנַּ"ל אֲשֶׁר הֵם מְחוּיָּבִים גַּם כֵּן בָּהּ. וְזֶה הָיָה עִנְיָן סַנְחֵרִיב[40] מֶלֶךְ אַשּׁוּר שֶׁשָּׁלַח לְחָרֵף אֵל חָי[41]. וְלָכֵן נֶאֱמַר עָלָיו[42]: "בַּיּוֹם הַהוּא יְגַלַּח אֲד׳ כו׳ בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת הָרֹאשׁ וְשַׂעַר הָרַגְלָיִם, וְגַם אֶת הַזָּקָן תִּסְפֶּה".

וְהָעִנְיָן, כִּי סִיבַּת מְצִיאֻת אֲנָשִׁים רָעִים וְחַטָּאִים בְּנַפְשׁוֹתָם כָּל כַּךְ, זֶהוּ לְפִי שֶׁהַקְּלִיפָּה מִתְדַּמֵּית לַקְּדוּשָּׁה. וְהִנֵּה כְּמוֹ שֶׁבַּקְּדוּשָּׁה הָאֱלֹהִית יָדוּעַ שֶׁיֵּשׁ בְּחִינַת הַמְשָׁכָה

---

23) תַּנְיָא, שַׁעַר הַיִּחוּד וְהָאֱמוּנָה פֶּרֶק ג.

24) "לִרְאוֹת וּלְהַשִּׂיג אֶת הַחַיּוּת וְרוּחָנִיּוּת שֶׁבְּכָל נִבְרָא, הַשּׁוֹפֵעַ בּוֹ מִמּוֹצָא פִּי ה׳ וְרוּחַ פִּיו, לֹא הָיָה גַּשְׁמִיּוּת הַנִּבְרָא וְחוֹמְרוֹ וּמַמָּשׁוֹ נִרְאֶה כְּלָל לְעֵינֵינוּ, כִּי הוּא בָּטֵל בִּמְצִיאוּת מַמָּשׁ לְגַבֵּי הַחַיּוּת וְהָרוּחָנִיּוּת שֶׁבּוֹ. מֵאַחַר שֶׁמִּבַּלְעֲדֵי הָרוּחָנִיּוּת הָיָה אַיִן וְאֶפֶס מַמָּשׁ כְּמוֹ קוֹדֶם שֵׁשֶׁת יְמֵי בְּרֵאשִׁית מַמָּשׁ, וְהָרוּחָנִיּוּת הַשּׁוֹפֵעַ עָלָיו מִמּוֹצָא פִּי ה׳ וְרוּחַ פִּיו, הוּא לְבַדּוֹ הַמּוֹצִיאוֹ תָּמִיד מֵאֶפֶס וְאַיִן לְיֵשׁ וּמְהַוֶּה אוֹתוֹ, אִם כֵּן, אֶפֶס בִּלְעָדוֹ בֶּאֱמֶת".

25) נוֹסַח תְּפִלַּת הַשַּׁחַר.

26) מִצְוַת הַאֲמָנַת אֱלֹקוּת פֶּרֶק ח – לְעֵיל נג, ב וָאֵילָךְ.

27) הַאֲזִינוּ לב, ט.

28) רְאֵה רֹאשׁ הַשָּׁנָה יז, א עַל הַפָּסוּק (מִיכָה ז, יח): "לִשְׁאֵרִית נַחֲלָתוֹ" – "לְמִי שֶׁמֵּשִׂים עַצְמוֹ כְּשִׁירַיִּים".

29) רְאֵה "הַיּוֹם יוֹם" י׳ טֹבֹת: (בְּתַרְגּוּם מֵאִידִית) "מַעֲנֶה הַצֶּמַח צֶדֶק עַל יְחִידוּת: כְּתִיב (יְשַׁעְיָה נה, ז) 'יַעֲזֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ וְאִישׁ אָוֶן מַחְשְׁבֹתָיו גו׳' 'אָוֶן' הוּא מִלְּשׁוֹן אוֹן בְּחוֹלָם, שֶׁפֵּירוּשׁוֹ כֹּחַ וְעוֹז. וּכְשֵׁם דְּ'יַעֲזוֹב רָשָׁע דַּרְכּוֹ' זֶהוּ דָּבָר הַמּוּכְרָח, אֲשֶׁר בְּלֹא תְשׁוּבָה אִי אֶפְשָׁר לָגֶשֶׁת אֶל הַקּוֹדֶשׁ – הִנֵּה כְּמוֹ כֵּן צָרִיךְ הָאִישׁ אוֹן, כְּלוֹמַר אִישׁ הֶחָזָק בְּדַעַת עַצְמוֹ, לַעֲזוֹב מַחְשְׁבוֹתָיו וְלֹא יֹאמַר 'אֲנִי אוֹמֵר כָּךְ', 'אֲנִי סוֹבֵר כָּךְ' – כִּי כָּל 'אֲנִי' וּמְצִיאוּת הוּא מְקוֹר הָרָע וְגוֹרֵם פֵּירוּד לְבָבוֹת".

30) תַּרְגּוּם: אֵין "אֲנִי" ("אֲנִי" אֵינוֹ קַיָּים).

31) וַיִּשְׁלַח לב, יא.

32) "חָשַׁק ה׳ בָּכֶם וַיִּבְחַר בָּכֶם כִּי אַתֶּם הַמְעַט מִכָּל הָעַמִּים". וָאֶתְחַנַּן ז, ז.

33) וְזֶה לְשׁוֹנוֹ: "וּמִדְרָשׁוֹ, לְפִי שֶׁאֵין אֹתָם מַגְדִּילִים עַצְמְכֶם כְּשֶׁאֲנִי מַשְׁפִּיעַ לָכֶם טוֹבָה, לְפִיכָךְ חָשַׁקְתִּי בָּכֶם".

34) וָאֶתְחַנַּן ד, לה.

35) לְעֵיל ו, ב.

36) הַאֲמָנַת אֱלֹקוּת. לְעֵיל מד, ב וָאֵילָךְ.

37) קוֹרְאִים לוֹ אֱלוֹקֵי הָאֱלֹקִים. מְנָחוֹת קי, א.

38) מִכָּאן עַד סִיּוּם הַפֶּרֶק – מְיוּסָּד עַל דִּבּוּר הַמַּתְחִיל "בְּיוֹם הַהוּא יְגַלַּח ה׳" – נִדְפַּס בְּכַמָּה נוּסְחָאוֹת: סֵפֶר הַמַּאֲמָרִים אַדְמוּ"ר הַזָּקֵן נְבִיאִים עַמּוּד מג (הַנָּחַת כְּבוֹד קְדוּשַּׁת אַדְמוּ"ר הַצֶּמַח צֶדֶק); שָׁם עַמּוּד מז (הַנָּחַת כְּבוֹד קְדוּשַּׁת אַדְמוּ"ר הָאֶמְצָעִי); אוֹר הַתּוֹרָה נַ"ךְ כֶּרֶךְ ב עַמּוּד תשמז (הַנָּחָה אַחֶרֶת עִם הַגָּהוֹת).

וּרְאֵה גַּם לִקּוּטֵי שִׂיחוֹת חֵלֶק כא עַמּוּד 40 וָאֵילָךְ.

39) יִרְמְיָה ה, יב.

40) וְזֶה הָיָה עִנְיָן סַנְחֵרִיב: בֵּיאוּרֵי הַזֹּהַר פָּרָשַׁת תַּזְרִיעַ. דְּרוּשׁ "תַּעַר הַשְּׂכִירָה". – הֶעָרַת כְּבוֹד קְדוּשַּׁת אַדְמוּ"ר בְּצִיּוּנִים וְהֶעָרוֹת

בְּאוֹר הַתּוֹרָה נַ"ךְ כֶּרֶךְ ב עַמּוּד תשסח מְבָאֵר עִנְיָן סַנְחֵרִב, שֶׁהָיָה מוֹרֵד בְּאֲמִיתִּית אַחְדוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּיוֹתֵר מִכָּל עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת . . וּבְחִינַת קְלִיפָּה קָשָׁה כָּזוֹ כְּמוֹ סַנְחֵרִיב לֹא הָיָה עֲדַיִין בְּכָל מַלְכֵי וְשָׂרֵי עוֹבְדֵי כּוֹכָבִים וּמַזָּלוֹת. עַיֵּין שָׁם.

41) מְלָכִים־ב יט, טז: "דִּבְרֵי סַנְחֵרִיב אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ לְחָרֵף אֱלֹקִים חָי". יְשַׁעְיָה לז, ד. שָׁם יז: "דִּבְרֵי רַבְשָׁקֵה אֲשֶׁר שְׁלָחוֹ מֶלֶךְ אַשּׁוּר אֲדֹנָיו לְחָרֵף אֱלֹקִים חַי"

42) יְשַׁעְיָה ז, כ.

הַנִּקְרֵאת בְּשֵׁם "שְׁעָרוֹת", כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[43]: "וְעַתִּיק יוֹמִין יִתִּיב, לְבוּשֵׁיהּ כִּתְלַג חִיוָר **וּשְׂעַר** רֵישֵׁיהּ כַּעֲמַר נְקֵא"[44].

וְהַיְינוּ, כְּשֶׁצָּרִיךְ לִהְיוֹת הַמַּשְׂכָּה מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ שֶׁאֵין לָהּ חֵקֶר וְתַכְלִית – לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת גִּילוּי הַחָכְמָה בְּאַבִּי"ע, שֶׁאָז צָרִיךְ לִהְיוֹת הַמַּשְׂכָּה מְצוּמְצֶמֶת מְאֹד מֵחָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ, מִבְּחִינַת חִיצוֹנִיּוּת ו"מוֹתְרֵי מוֹחִין", כִּי אִילּוּ הָיָה מֵאִיר עַצְמוּת חָכְמָתוֹ לֹא הָיָה בְּאֶפְשָׁרִי כְּלָל לִהְוֹת מָהוּת הַחָכְמָה דְּאַבִּי"ע.

וְנִקְרֵאת הַמַּשְׂכָּה זוֹ בְּשֵׁם "שְׁעָרוֹת" – שֶׁהֵם הַמַּשְׂכָּה שֶׁבְּפֵירוּד מִמָּהוּת הַמָּקוֹר שֶׁמִּשָּׁם נִמְשֶׁכֶת, שֶׁהִיא הַמּוֹחַ, לְפִי שֶׁהֵם רַק **מִמּוֹתְרֵי הַמּוֹחִין**, וְלָכֵן בְּהַחְתֵּךְ הַשְּׂעָרָה לֹא יִכְאַב לוֹ כוּ'. וְלָכֵן יָכוֹל לִהְיוֹת מִזֶּה הִתְהַוּוּת מָהוּת חָכְמָה אַחֶרֶת שֶׁאֵינָהּ מִמָּהוּת מְקוֹרָהּ, וְלֹא בִּבְחִינַת הִשְׁתַּלְשְׁלוּת "עִילָּה וְעָלוּל".

וְהוּא עִנְיָן "שְׂעָרוֹת דִּיקְנָא דְּעַתִּיקָא"[45] כְּדֵי לִהְיוֹת הִתְהַוּוּת חָכְמָה דַּאֲצִילוּת. וְהַיְינוּ עִנְיָן הַתּוֹרָה, הִתְלַבְּשׁוּת חָכְמָתוֹ יִתְבָּרֵךְ בְּעִנְיָנִים גַּשְׁמִיִּים, כְּמוֹ פֵּיאָה, תְּרוּמוֹת וּמַעֲשְׂרוֹת עַל יְדֵי שְׂעָרוֹת אֵלּוּ. וְהֵם **שְׂעָרוֹת לְבָנִים**[46], כִּי הוּא מְקוֹר **הָרַחֲמִים**;

וְעַל דֶּרֶךְ זֶה **שְׂעָרוֹת** דְּז"א – **שְׁחוֹרוֹת**, כְּדִכְתִיב: "שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֶב"[47], צְמִצּוּמִים גְּדוֹלִים בְּיוֹתֵר לְהַוּוֹת בַּעֲלֵי גְּבוּל בְּבִי"ע מִמְּדוֹתָיו יִתְבָּרֵךְ שֶׁהֵם אֱלֹהוּת;

וְכֵן **שְׂעָרוֹת** דְּנוּקְבָא – **אֲדוּמִים**, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[48]: "וְדַלַּת רֹאשֵׁךְ כָּאַרְגָּמָן", וְהֵם צְמִצּוּמִים גְּדוֹלִים יוֹתֵר לְהַוּוֹת דְּבָרִים גַּשְׁמִיִּים, וְלוֹמַר "יְהִי אוֹר"[49], "יְהִי רָקִיעַ"[50] שֶׁהֵם "מִילִין דְּהֶדְיוֹטָא"[51].

וְהִנֵּה הַקְּלִיפָּה מִתְדַּמֵּית גַּם כֵּן לְהַשְׁפִּיעַ מִמֶּנָּה גַּם כֵּן בִּבְחִינַת "שְׂעָרוֹת", וְאָז הַהַשְׁפָּעָה נִמְשֶׁכֶת בְּדִילּוּג הָעֵרֶךְ, בִּבְחִינַת רִיחוּק מֵהַמָּקוֹר כַּנַּ"ל, וּמִסְתַּעֵף מִזֶּה הִתְהַוּוּת אוּמּוֹת הָעוֹלָם הַכּוֹפְרִים בַּה' לְגַמְרֵי. וְאִילּוּ הָיָה הַהַשְׁפָּעָה נִמְשֶׁכֶת מֵהֶם בְּהַדְרָגָה, בְּהִשְׁתַּלְשְׁלוּת עִילָּה וְעָלוּל, הָיוּ כּוּלָּם מוֹדִים בִּמְצִיאוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ; "דְּקָרוּ לֵיהּ אֱלָהָא דֶּאֱלָהַיָּא" לְפִי שֶׁיּוֹדְעִים שֶׁהוּא יִתְבָּרֵךְ מְהַוֶּה אוֹתָם כַּנַּ"ל, אֲבָל מִצַּד שֶׁשּׁוֹלַחַת גַּם כֵּן פֹּארוֹתֶיהָ בִּבְחִינַת דִּילּוּג וְרִיחוּק הָעֵרֶךְ, יָצָא מִזֶּה הִתְהַוּוּת הַכּוֹפְרִים לְגַמְרֵי וְ"אֵלּוּ שֶׁאֵין לָהֶם חֵלֶק לָעוֹלָם הַבָּא"[52].

וְלָכֵן לָעָתִיד לָבֹא יְגַלֵּחַ ה' בְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר אֶת הַשְּׂעָרוֹת, שֶׁלֹּא יִצְמְחוּ עוֹד שְׂעָרוֹת מֵהַקְּלִיפּוֹת שֶׁמִּתְהַוֶּה מִזֶּה הַנִּפְרָד הַגָּמוּר הַכּוֹפֵר לְגַמְרֵי כְּמֶלֶךְ אַשּׁוּר הַנַּ"ל, וְדַיָּיִם לְהַקְּלִיפּוֹת בְּמְצִיאוּת אוּמּוֹת הָעוֹלָם הַמּוֹדִים בַּה' שֶׁלֹּא נִמְשְׁכוּ מִן הַשְּׂעָרוֹת הַנַּ"ל, וְאֵלּוּ יִתְקַיְּימוּ כִּי לֹא נִצְטַוּוּ כְּלָל עַל מִצְוֹת הָאַחְדוּת מִטַּעַם הַנַּ"ל.

וְלָנוּ טוֹבָה כְּפוּלָה וּמְכוּפֶּלֶת שֶׁנִּצְטַוִּינוּ בְּמִצְוָה זוֹ, לִהְיוֹת לָנוּ לֶעָתִיד־לָבֹא פְּנִימִיּוּת גִּילּוּי אֱלֹהוּתוֹ יִתְבָּרֵךְ, כְּמוֹ שֶׁכָּתוּב[53]: "וְאָמַר בַּיּוֹם הַהוּא, הִנֵּה אֱלֹקֵינוּ זֶה קִוִּינוּ לוֹ כוּ'". וּכְמוֹ שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּמִצְוָה ט'[54] עַל פָּסוּק[55] "עַיִן בְּעַיִן יִרְאוּ", שֶׁהַמַּתָּן שָׂכָר הוּא "מִדָּה כְּנֶגֶד מִדָּה", עַיֵּין שָׁם:

מִצְוַת אַחְדוּת ה', [פָּרָשַׁת וָאֶתְחַנַּן] (תי"ז)

---

43) דָּנִיֵּאל ז, ט.

44) וְעַתִּיק יוֹמִין (הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא) יוֹשֵׁב, לְבוּשׁוֹ כְּשֶׁלֶג לָבָן, וּשְׂעַר רֹאשׁוֹ כְּצֶמֶר נָקִי. נִתְבָּאֵר לְעֵיל בִּתְחִילַּת מִצְוַת תְּפִילִּין.

45) שְׂעָרוֹת הַזָּקָן שֶׁל עַתִּיק.

46) שְׂעָרוֹת לְבָנִים . . שְׁחוֹרוֹת . . אֲדוּמִים: רְאֵה עֵץ חַיִּים שַׁעַר אֲרִיךְ אַנְפִּין (שַׁעַר יג) סוֹף פֶּרֶק ה.

47) שִׁיר הַשִּׁירִים ה, יא: "קְוֻצּוֹתָיו תַּלְתַּלִּים שְׁחוֹרוֹת כָּעוֹרֵב".

48) שִׁיר הַשִּׁירִים ז, ו.

49) בְּרֵאשִׁית א, ג.

50) שָׁם, ו.

51) זֹהַר חֵלֶק ג קמט, ב: "לֵאוּ אוֹרְחָא דְּמַלְכָּא לְאִשְׁתְּעֵי בְּמִילִּין דְּהֶדְיוֹטָא" – אֵין דֶּרֶךְ הַמֶּלֶךְ לְסַפֵּר בְּדִבְרֵי הֶדְיוֹטוֹת.

52) סַנְהֶדְרִין פֶּרֶק י מִשְׁנָה א.

53) יְשַׁעְיָה כה, ט.

54) הַשְּׁבָתַת חָמֵץ וְאֲכִילַת מַצָּה פֶּרֶק ג – לְעֵיל כד, א.

55) יְשַׁעְיָה נב, ח.

ד.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שמואל – אדמו"ר מוהר"ש

תורת שמואל – תרל"ב

וענין מרירא למיתקא הוא כי יש שקדי' המרים ושקדי' מתוקי', ונודע כי אין לך עשב מלמטה שאין לו מזל כו', ונמצא כי יש בשורשן ג"כ ב' בחי' השפעה, ושוקד הוא ל' השפעה כמו כי שוקד אני על דברי לעשותו, והיינו שבבחי' השתלשלות יש שני מיני המשכות חו"ג, חסד הוא בחי' מתיקות, ומגבורה נמשך טעם המרירות. והנה בכל משנה תורה אמר משה ה' אלקיכם כמדבר לנוכח, ובפ' ראשונה דק"ש אמר שמע

כו' אלקינו שכלל גם עצמו עם כל ישראל בבחי' זו.
הענין הוא דארז"ל ע"פ ביום ההוא יהי' ה' אחד ושמו
אחד אטו האידנא לאו אחד הוא, ותירצו על מ"ש ה'
אחד לא כעוה"ז העוה"ב, בעוה"ז על הטוב מברך
הטוב והמטיב ועל הרעה מברך דיין האמת אבל לע"ל
כולו הטוב והמיטיב. ועל מ"ש ושמו אחד תירצו
עכשיו לא כמו שאני נקרא אני נכתב, נכתב בש' הוי'
ונק' בשם אד', ולע"ל נק' בש' הוי' ונכתב בש' ה',
והיינו מטעם הנ"ל כי בעוה"ז יש ב' מיני השפעות
חו"ג, ולכן על הטובה מברך הטוב והמיטיב על
המשכת החסד והטוב שטוב ומיטיב כו', ועל ההיפך
מברך כו' שהוא על בחי' השפעת הגבורה כו', ולכן
לא כמו שאני נכתב אני נקרא נכתב בש' הוי' שהוא
בחי' רחמים ונק' בש' אדנ' ל' דין, רק כי אל"ף
שבאדנ"י הוא ממתיק את הדין, דבחי' ש' אד' להיותו
בשורשו מבחי' אל דאהי' בחי' מופלא ופלא כו' כמ"ש
במ"א, והיינו ענין ב' הנהגות הנ"ל. אבל לע"ל כולו
הטוב והמיטיב כי לית שמאלא בהאי עתיקא כלל
שאין שם בחי' הגבורות אלו כלל, והגבורות הם ג"כ
חסדי' רק שהם תגבורת החסד, ולכן לע"ל נכתב בש'
הוי' ונק' ג"כ בש' הוי' היינו בחי' כולו הטוב והמיטיב
דכולא ימין ולית שמאלא כשמאלא דחו"ג שבסדרי
השתלשלות, ולכן ה' אחד ושמו ג"כ אחד שלא יש
חילוקי מדריגות חו"ג כ"א שגם הגבו' דבחי' זו הוא
בחי' תגבורת החסדים כו'. וזהו ענין שבק"ש כלל
משה ג"כ עם כל ישראל, והיינו כי רש"י ז"ל פי' על
ה' אלקינו ה' אחד כו' מה שלע"ל יהי' ה' אחד עכשיו
הוא ה' אלקינו, פי' שנש"י ממשיכים גם עכשיו בחי'
זו, ומשה הוא הממשיך בחי' זו בישראל כמשי"ת
לקמן בענין בשגם זה משה, והיינו ע"י דטעמין מרירא
למיתקא, וא"כ אין כאן ב' השפעות, מאחר דגם
השפעת הגבורה שבסדרי השתלשלות טועם ג"כ
למיתקא שאו' גם זו לטובה מכפר עון נפשו שפגם
עי"ז, דבאמת כתי' חושך שבטו שונא בנו ואוהבו
שחרו מוסר, וכתי' כי נר כו' ודרך חיים תוכחת מוסר
שהשפעת בחי' זו הוא זיכוך לנפשו לנקותה מכל
טינוף ולכלוך, וא"כ ה"ז עצמו הוא טוב וחסד באמת
לאמיתו, רק שלעיני בשר ואהבת גופו בבני חיי ומזוני
גשמי' נדמה לו שזהו גבורות קשות כנ"ל, אבל כאשר
יתבונן המשכיל באמת לאמיתו מבלי ישים ללבו
אהבת גופו המדומה בעוה"ז הגשמי, ויחשוב חשבון
נפשו בינו לבין קונו חשבון צדק, הנה יבין גם
בהשפעה זו תכלית הטוב והחסד מאביו שבשמים
שרוצה לנקות נפשו ולזכך גם גופו להיות נקי מכל
ליכלוך ע"י בחי' ביטוש זה, ואז גורם ע"י התבוננות
זו להיות נפשו שמחה עליו על כל הטוב אשר גמלו
ד' לרחוץ בעצמו את טינוף וליכלוך הנמצא בו, וכמ"ש
באגה"ק סי' ד"ב כמשל מלך גדול ונורא הרוחץ
בעצמו צואת בנו שז"ע מה שאהבה וחיבה יתירה
נודעת לו, ועי"ז נמתקין הדינים בשרשן פי' שיומשך
מבחי' גבורות דא"א, ששם לא יש כלל ענין הגבורה
בבחי' עונש ח"ו כמו שהוא בחו"ג דסדר השתלשלות,
כ"א שם הם בחי' תגבורת החסד להחיות, מחי' מתים
ברחמים רבים, שזהו נמשך ג"כ מבחי' הגבורה כמ"ש
אתה גיבור, ש' אגל"א כו', וכמו גבורות גשמים שהם
יורדים בגבורה, ומ"מ ה"ה השפעת חיות בעולם, שהם
הם המגדלי' כל מיני צמחים וכמא' מים מצמיחי' כל
מיני תענוג שהם עיקר המגדילי' התבואה והצמחי',
ומ"מ ה"ה יורדי' בגבורה דוקא שלכן תקנוהו לומר
בברכת אתה גיבור, אלא שזהו בחי' תגבורת החיות,
והרי השפעה שנמשך הוא בחי' חסד אלא שלהיות
נמשך לפעול פעולה טובה וניכרת ושתפעול במקבל
ע"ד דברים היוצאין מן הלב נכנסים ללב, זהו נק' בש'
גבורה, וכענין דברים היוצאין מן הלב זהו עצמו מצד
שנמשך שפע טיב ההשפעה בבחי' גבורות שבמשפיע
שלצורך ההשפעה, לכן ה"ה פועלים במקבל הוא לב
השומע שיתקבל בו שפע השכל והסברא או מדה
שבלב, להיות נכנס בו בבחי' קיום כו' שכ"ז הוא מצד
הגבורה דוקא, ומ"מ עיקר ההשפעה הוא בחי' טוב
וחסד דוקא, וזהו עיקר הטוב באמת לאמיתו, וא"ז כמו
כל גבורות שאינם בבחי' משפיעים כלל כ"א העלאות
מלמטלמ"ע, ולכן בחי' קו השמאל נק' חד קציר
להיותו העדר השפעה כ"א בבחי' צמצום ההשפעה
בכדי שיוכל להתעלות, וכנודע שבכדי שיוכל
להתעלות בהכרח שיתקצר בחי' הענף וההתפשטות
הנוגע להשפעה כו' (וזהו ג"כ שורש ההפרש בין שם
מ"ב שה"ע מ"ב מסעות שהלכו במדבר, ובין ספה"ע
שהי' מ"ט ימים דוקא כמ"ש במ"א ואכמל"ב), אבל
לא כן בבחי' גבורות אלו שהם בחי' תגבורת החיות
ה"ה אינם כענין זה כלל כ"א הם עיקר הטוב והחסד,
וכענין ואם בגבורות שמונים שנה, שהוספת חיות זה
הוא מהגבורות דוקא.

בס"ד. (ש"פ ואתחנן, ל"ב).

ברישא חשוכא כו' לאור יום כו' מרירו למיתקא

ה.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא שלום דובער – אדמו"ר מוהרש"ב

קונטרס התפילה

ד. אֲמִנָּם הָעֲבוֹדָה הָאֲמִיתִית הִיא בִּיגִיעָה בַּתְּפִלָּה בִּיגִיעַת נֶפֶשׁ וִיגִיעַת בָּשָׂר. דְּהַיְינוּ יְגִיעַת הַמּוֹחַ בְּעִיּוּן גָּדוֹל וּבְהִתְקַשְּׁרוּת גְּדוֹלָה (מיט אַ שטאַרקע צוא גיטראַגינקייט[18]) בְּהַמּוּשְׂכָּל, שֶׁצְּרִיכִים לָזֶה אֲרִיכוּת זְמַן כִּשְׁעָה וְיוֹתֵר לְהַרְחִיב אֶת הַהַשָּׂגָה וְהַהִתְבּוֹנְנוּת בְּרִיבּוּי **הַפְּרָטִים** שֶׁבּוֹ דַּוְקָא, וּלְקָרֵב לְעַצְמוֹ אֶת הָעִנְיָן עַל פִּי הֶסְבֵּרִים הַיְדוּעִים לוֹ, אוֹ מַה שֶּׁמִּתְחַדְּשִׁים אֶצְלוֹ בְּעֵת מַעֲשֶׂה.

וְכָל זֶה יִהְיֶה, לא כְּלוֹמֵד בִּלְבַד אֵיזֶה עִנְיָן, כִּי אִם בְּהִתְקַשְּׁרוּת עַצְמִי בְּעֶצֶם נוֹשֵׂא הַמּוּשְׂכָּל הַמּוּשָׂג בְּמוֹחוֹ, וְזֶה הוּא הַגּוֹרֵם לוֹ לֵידַע רִיבּוּי הַפְּרָטִים שֶׁבְּהַמּוּשְׂכָּל – גַּם יוֹתֵר מִמַּה שֶׁיָּדַע קוֹדֶם בִּלְמוּדוֹ בְּהָעִנְיָן, וְיִתְחַדְּשוּ אֶצְלוֹ עִנְיָנִים רַבִּים בְּמַה לְקָרֵב אֶת הָעִנְיָן לְעַצְמוֹ, וְכָל פְּרָט וּפְרָט שֶׁבּוֹ.

וְכֵן כְּלָלוּת הָעִנְיָן יִהְיֶה בְּעוֹמֶק הַרְבֵּה יוֹתֵר (וְהוּא מַה שֶׁהָעֶצֶם מֵבִיא אֶת הַהִתְגַּלּוּת שֶׁלּוֹ כו'. וְאֵין הַכַּוָּנָה כָּאן עַל **עֶצֶם נְקוּדַּת הַהַשְׂכָּלָה**, כִּי אִם עַל **עֶצֶם הָעִנְיָן הַמּוּשָׂג** כו'), עַד שֶׁיּוּקְלַט וְיוּנַח הָעִנְיָן הֵיטֵב בְּמוֹחוֹ (עס לייגט זיך אָפּ בַּא עם דער ענין האַלקי זייער גוט און זייער ריין במוחו[19]) וְיָאִיר הָאוֹר בְּגִילּוּי מַמָּשׁ בְּמוֹחוֹ.

וּמֵהַמּוֹחַ נִמְשָׁךְ אֶל הַלֵּב, שֶׁנֶּחְקַק וְנִרְגָּשׁ הָאוֹר בְּלִבּוֹ. וְהוּא מַה שֶׁהַלֵּב שׁוֹמֵעַ וּמַרְגִּישׁ אֶת הָעִנְיָן הָאֱלֹקִי הַמּוּשָׂג בְּמוֹחוֹ. וְהוּא עַל יְדֵי הַדַּעַת שֶׁבַּמּוֹחַ הַמִּתְפַּשֵּׁט וּבָא גַּם לַלֵּב (וְנֶחְלָק לְחֶסֶד וּגְבוּרָה שֶׁהֵן אַהֲבָה וְיִרְאָה כו').

דְּהִנֵּה כְּשֶׁהָעִנְיָן הָאֱלֹקִי מֵאִיר בְּגִילּוּי בְּמוֹחוֹ, הֲרֵי הוּא מִתְפָּעֵל בְּמוֹחוֹ עַל הָאֱלֹקוּת (אם בְּאַהֲבָה אוֹ בְּיִרְאָה, לְפִי אוֹפֶן הַהַשָּׂגָה וְהַהִתְבּוֹנְנוּת כַּנַּ"ל). וְהַיְינוּ הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת שֶׁבְּמוֹחִין, שֶׁהִיא הִתְפַּעֲלוּת שִׂכְלִי. וְאָז נִמְשָׁךְ הַלֵּב גַּם כֵּן אַחַר הַמּוֹחַ. כִּי יֵשׁ כֹּחַ הַמּוֹשֵׁךְ בְּשֵׂכֶל (וְהוּא בְּחִינַת הַדַּעַת) שֶׁמּוֹשֵׁךְ אֶת הַלֵּב שֶׁתִּתְפַּעֵל גַּם הִיא מֵהִתְפַּעֲלוּת הַמּוֹחַ.

(וּמְשִׂיכַת הַלֵּב יֵשׁ גַּם בְּקַטְנוּת הַמּוֹחִין. הַיְינוּ כְּשֶׁהַהִתְבּוֹנְנוּת הִיא בְּדֶרֶךְ כְּלָלִית וּבְדֶרֶךְ מַקִּיף לְבַד כו' כַּנַּ"ל. אֶלָּא שֶׁשָּׁם גַּם מְשִׂיכַת הַלֵּב הִיא בְּקַטְנוּת מְאֹד, וּמִתְעַלֶּמֶת תֵּיכָף וּמִיָּד, וְלא יִהְיֶה מִזֶּה הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת שֶׁבַּלֵּב מַמָּשׁ.

כִּי כְּלָלִית עִנְיַן מְשִׂיכַת הַלֵּב זוֹ, הִיא מְמוּצָע בֵּין הִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת שֶׁבְּמוֹחִין לְהִתְפַּעֲלוּת הַמִּדּוֹת הַמּוּרְגָּשׁוֹת שֶׁבַּלֵּב.

וְהַיְינוּ דַּוְקָא כְּשֶׁהָאוֹר מֵאִיר בְּמִדָּה בְּהִתְרַחֲבוּת גְּדוֹלָה וּבְגִילּוּי מַמָּשׁ, וְנִקְלָט מַמָּשׁ בַּמּוֹחַ בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת, וּמִמֵּילָא גַּם הַהִתְפַּעֲלוּת בְּמוֹחוֹ הוּא בִּבְחִינַת פְּנִימִיּוּת. וְאָז גַּם הַמְשָׁכַת הַלֵּב הִיא אֲמִיתִית, וְהִיא מְמוּצָע לְהָבִיא אֶת הָאוֹר לִהְיוֹת בְּרֶגֶשׁ בַּלֵּב שֶׁיִּתְפָּעֵל עַל יְדֵי זֶה בְּאַהֲבָה וְיִרְאָה בְּהִתְגַּלּוּת.

מַה שֶּׁאֵין כֵּן כְּשֶׁהָאוֹר בַּמּוֹחַ הוּא בִּבְחִינַת מַקִּיף לְבַד, הִנֵּה עִם הֱיוֹת שֶׁמִּתְפָּעֵל קְצָת בַּלֵּב, שֶׁנִּמְשָׁךְ אַחַר הַמּוֹחַ, הוּא גַּם כֵּן בְּדֶרֶךְ מַקִּיף לְבַד, וּמִתְעַלֵּם וּמִסְתַּלֵּק תֵּיכָף וּמִיָּד וְהָיָה כְּלא הָיָה כו'.

(וְיֵשׁ בְּחִינַת קַטְנוּת יוֹתֵר, וְהוּא שֶׁלא יֵשׁ מְשִׂיכַת הַלֵּב כְּלָל. וְהוּא עִנְיָן קָטָן שֶׁאֵין לוֹ דַּעַת כְּלָל כו'. וְעַיֵּן מַה שֶׁנִּתְבָּאֵר בְּעֵץ חַיִּים שַׁעַר דְּרוּשֵׁי הַצֶּלֶם דְּרוּשׁ ג' וּדְרוּשׁ ו')

כִּי לְפִי עֵרֶךְ הָאוֹר בַּמּוֹחִין – כֵּן הוּא בַּלֵּב כו')].

וְכַנִּרְאֶה בְּחוּשׁ, שֶׁמִּיָּד שֶׁיִּתְפָּעֵל הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּמּוֹחַ בְּאֵיזֶה דְּבַר מָה שֶׁהוּכְשַׁר מְאֹד בְּמוֹחוֹ, מִיָּד יוּמְשַׁךְ גַּם הַלֵּב פִּיתְאוֹם אַחַר הִתְפַּעֲלוּת זֹאת שֶׁבַּמּוֹחַ – בְּלִי יְגִיעָה כְּלָל, אֶלָּא מִמֵּילָא וּמֵאֵלָיו נִמְשָׁךְ הִתְפַּעֲלוּת הַלֵּב אֶל אוֹתוֹ הַדָּבָר שֶׁמִּמֶּנּוּ נִתְפָּעֵל הַשֵּׂכֶל שֶׁבַּמּוֹחַ. וְהוּא מִצַּד כֹּחַ הַמּוֹשֵׁךְ, שֶׁהוּא בְּחִינַת הַדַּעַת, שֶׁמּוֹשֵׁךְ אֶת הַלֵּב לְהִתְפָּעֵל בְּאוֹתָהּ הִתְפַּעֲלוּת שֶׁבַּמּוֹחַ.

אֲמִנָּם הִתְפַּעֲלוּת הַזֹּאת שֶׁבַּלֵּב הִיא בְּהֶעְלֵם עֲדַיִין וְלא בְּהִתְפַּעֲלוּת מוּרְגָּשֶׁת (וְלָכֵן הִיא מִתְדַּמָּה לְאוֹפֶן הַהִתְפַּעֲלוּת שֶׁבַּמּוֹחַ כו'). אַךְ עַל יְדֵי מְשִׂיכַת הַלֵּב הַנַּ"ל, שֶׁעוֹלָה מִלְּמַטָּה לְמַעְלָה, בָּא אַחַר כָּךְ הָאוֹר מִלְּמַעְלָה לְמַטָּה בְּגִילּוּי מַמָּשׁ בַּלֵּב, וְהוּא מַה שֶׁנֶּחְקַק וְנִרְגָּשׁ הָעִנְיָן הָאֱלֹקִי בְּלִבּוֹ כו'. :

קִיצּוּר: יְבֹאַר כִּי הָעֲבוֹדָה הָאֲמִתִּית הוּא לְיַיגֵּעַ מוֹחוֹ בְּהִתְקַשְּׁרוּת גְּדוֹלָה, וְאָז תִּהְיֶה הִתְפַּעֲלוּת הַלֵּב בְּדֶרֶךְ מִמֵּילָא, שֶׁהוּא עִנְיַן מְשִׂיכַת הַלֵּב.

---

18) בְּהִתְרַכְּזוּת חֲזָקָה.

19) מִתְקַבֵּל בְּדַעְתּוֹ הָעִנְיָן הָאֱלֹקִי הֵיטֵב וּבְטָהֳרָתוֹ.

ו.

הוד כ"ק אדמו"ר מרנא ורבנא יוסף יצחק – אדמו"ר מוהריי"צ

ספר המאמרים – קונטרסים

ח) **וְהִנֵּה** בְּעִנְיַן כִּבּוּשׁ הַמִּלְחָמָה, הִנֵּה הֲגַם שֶׁיֵּשׁ טַכְסִיסֵי מִלְחָמָה וְהֵם חָכְמוֹת עֲמוּקוֹת בְּאָפְנֵי הַנְהָגַת הַמִּלְחָמָה בְּחָכְמָה וּמוֹעֲצוֹת בְּהַשְׂכָּלוֹת וְהַמְצָאוֹת, וְיֶשְׁנָם חֲכָמִים גְּדוֹלִים הַשּׁוֹקְדִים בְּהַחָכְמוֹת כו', וְיֶשְׁנָם אֲנָשֵׁי חַיִל שֶׁאֵינָם יוֹדְעִים כְּלָל עִמְקֵי הַחָכְמוֹת שֶׁל טַכְסִיסֵי הַמִּלְחָמָה כִּי אִם הֵם עוֹבְדִים בֶּאֱמוּנָה וּבִמְסִירַת נֶפֶשׁ, הִנֵּה בֶּאֱמֶת הָעִקָּר הוּא הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ, וּכְמוֹ שֶׁאָנוּ רוֹאִים בְּמוּחָשׁ דְּכָל עִקַּר עִנְיַן כִּבּוּשׁ הַמִּלְחָמָה אֵינוֹ תָּלוּי אֶלָּא בְּאֵלּוּ הַלּוֹחֲמִים בִּמְסִירַת נַפְשָׁם מַמָּשׁ, שֶׁהֵן הֵמָּה הַמְנַצְּחִים, וְכֵן הוּא בְּמִלְחֶמֶת הַנֶּפֶשׁ הָאֱלֹקִית עִם הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, שֶׁאוֹמֵר רַבֵּנוּ בַּעַל הַשִּׂמְחָה נִשְׁמָתוֹ עֵדֶן[97] דְּהַמְנַצְּחִים הֵן הֵמָּה הַחַיִל אֲשֶׁר יִרְאַת ה' נָגַהּ בְּלִבָּם, אָט דִּי וָאָס יִרְאַת שָׁמַיִם לַייכְט בּאַ זַיי אִין הַאַרְצִין[כא], וְהַיְנוּ דְּעִם הֱיוֹת דְּיֵשׁ הַרְבֵּה דְּרָכִים בְּעִנְיְנֵי הַהִתְבּוֹנְנוּת בְּאֹפֶן שֶׁהַמֹּחַ יִהְיֶה שַׁלִּיט עַל הַלֵּב בִּכְדֵי לִכְבֹּשׁ הָעִיר קְטַנָּה, וּמִכָּל מָקוֹם הִנֵּה בַּעֲבוֹדָה בִּפְעֹל בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ דַּוְקָא, הִנֵּה בָּזֶה דַּוְקָא מְנַצְּחִים אֶת הַמִּלְחָמָה, וּכְמַאֲמַר[98] "אֵיזֶהוּ גִּבּוֹר הַכּוֹבֵשׁ אֶת יִצְרוֹ", דְּכַאֲשֶׁר הוּא עוֹמֵד חָזָק בְּתֹקֶף גָּדוֹל שֶׁלֹּא לָזוּז זִיז כָּל שֶׁהוּא מִדִּינֵי הַתּוֹרָה, וּמֵחֶלְטָ אֶצְלוֹ הָאֱמֶת כְּמוֹ שֶׁהוּא דְּתוֹרָה מִצְוֹת וְיִשְׂרָאֵל הֵם נִצְחִיִּים בְּכָל עֵת וּזְמַן וּבְכָל מָקוֹם, וְכַאֲשֶׁר לוֹמֵד תּוֹרָה הִנֵּה לִמּוּדוֹ בַּתּוֹרָה הוּא עַל מְנָת לִשְׁמֹר וְלַעֲשׂוֹת בְּפֹעַל מַמָּשׁ אֶת הַמִּצְוֹת, וּבְכָל מִצְוָה וּמִצְוָה חֲרֵי הוּא יוֹדֵעַ פְּרָטֶיהָ וְעִנְיָנֶיהָ, וְהַיְנוּ דְּלִבַּד זֹאת מַה שֶּׁיּוֹדֵעַ אֶת הַהֲלָכָה חֲרֵי הָעִנְיָן נוֹגֵעַ לוֹ בְּפֹעַל מַמָּשׁ, עֶס רִירְט אִים אָן דִּעֶר[כב] עִנְיָן לְקַיְּמוֹ בְּפֹעַל מַמָּשׁ לְהִתְרַחֵק מִדָּבָר הָאָסוּר, וּמַה שֶּׁצְּרִיכִים לַעֲשׂוֹת, לַעֲשׂוֹתוֹ כְּדִינוֹ, הִנֵּה כַּאֲשֶׁר עוֹשֶׂה כֵּן וְאֵינוֹ שָׂם לִבּוֹ כְּלָל לְשׁוּם מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב, הִנֵּה אָז הוּא כּוֹבֵשׁ אֶת הַמִּלְחָמָה וּמְנַצְּחוֹ. וְזֶהוּ "וְהַנֶּצַח זוֹ בְּנַיִן יְרוּשָׁלַיִם", דִּירוּשָׁלַיִם הוּא עִנְיַן שְׁלֵמוּת הַיִּרְאָה דְּזֶהוּ אוֹצָר הָעֶלְיוֹן, הִנֵּה זֶה דַּוְקָא בָּא עַל יְדֵי מִדַּת הַנֶּצַח שֶׁהוּא הַתֹּקֶף וְהַחֹזֶק שֶׁלֹּא לְהִתְפַּעֵל מִשּׁוּם מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב כְּלָל. וּכְשֵׁם שֶׁבְּמִלְחָמָה גַּשְׁמִית הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה שֶׁהָאִישׁ חַיִל מַשְׁלִיךְ חַיָּיו מִנֶּגֶד וְנִכְנָס בְּקִשְׁרֵי הַמִּלְחָמָה בִּגְבוּרָה עֲצוּמָה וּמְחָרֵף אֶת נַפְשׁוֹ, הִנֵּה בָּזֶה גּוּפָא חֲרֵי הוּא מֵטִיל אֵימָה עַל אוֹיְבוֹ וּמַחֲלִישׁ אוֹתוֹ, כְּמוֹ כֵן הוּא בַּמִּלְחָמָה הָרוּחָנִית, דְּכַאֲשֶׁר עוֹמֵד חָזָק נֶגֶד הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית וְהַיֵּצֶר הָרַע שֶׁהֵם הַמְּסִיתִים וּמַדִּיחִים אוֹתוֹ מִלְּקַיֵּם מִצְוֹת ה', וְלִפְעָמִים גַּם מוֹנְעִים אוֹתוֹ בְּתַחְבּוּלוֹת שׁוֹנוֹת, הִנֵּה בָּזֶה גּוּפָא שֶׁעוֹמֵד חָזָק בִּמְקוֹמוֹ וּמְקַיֵּם מִצְוֹת ה' בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ וּבִגְבוּרָה עֲצוּמָה, הִנֵּה בָּזֶה גּוּפָא חֲרֵי הוּא מַחֲלִישׁ אֶת הַנֶּפֶשׁ הַבַּהֲמִית, וּכְמוֹ שֶׁרָאִינוּ בְּמוּחָשׁ בַּדּוֹרוֹת הַקַּדְמוֹנִים דְּעַל יְדֵי תֹּקֶף הָעֲבוֹדָה בְּתוֹרָה וּמִצְוֹת נִתְבַּטְּלוּ כַּמָּה גְּזֵרוֹת רַחֲמָנָא לִצְלָן, וְכִדְאִיתָא בַּמִּדְרָשׁ דְּבִימֵי הָמָן יִמַּח שְׁמוֹ קִבֵּץ מָרְדְּכַי כ"ב אֶלֶף תִּינוֹקוֹת שֶׁל בֵּית רַבָּן[99] וְלִמְּדָם תּוֹרָה[100] וְזֶה נָתַן תֹּקֶף וָעֹז בְּכָל יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד כָּל הַשָּׁנָה חָזָק בְּקִיּוּם הַתּוֹרָה וּמִצְוֹת, וְעַל יְדֵי זֶה נִתְבַּטֵּל הַגְּזֵרָה וְנֶהְפַּךְ מֵאֵבֶל לְיוֹם טוֹב, דְּתֹקֶף זֶה יֶשְׁנוֹ בִּנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא, וְהַיְנוּ שֶׁבָּהֶם יֵשׁ הַכֹּחַ וְהָעֹז לַעֲמֹד נֶגֶד כָּל מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב מִלִּלְמֹד תּוֹרָה וּלְקַיֵּם מִצְוֹת ה'. וְזֶהוּ "צִדְקַת פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל", דְּצִדְקָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיִשְׂרָאֵל שֶׁפִּזְּרָן לְבֵין הָאֻמּוֹת, דַּעֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים חֲרֵי אִי אֶפְשָׁר לִהְיוֹת בְּאֹפֶן אַחֵר, וּצְדָקָה עָשָׂה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא בְּיִשְׂרָאֵל מַה שֶּׁבָּהֶם בָּחַר לִהְיוֹת עֲבוֹדַת הַבֵּרוּרִים בָּאָרֶץ הַלֵּזוּ הַגַּשְׁמִי עַל יָדָם דַּוְקָא, וּכְתִיב "כִּי יַעֲקֹב בָּחַר לוֹ יָהּ", מַה שֶּׁהָיָה הַבְּחִירָה בִּנְשָׁמוֹת יִשְׂרָאֵל דַּוְקָא שֶׁבָּהֶם וְעַל יָדָם יֵשְׁלַם הַכַּוָּנָה הָעֶלְיוֹנָה דְּנִתְאַוָּה הַקָּדוֹשׁ בָּרוּךְ הוּא לִהְיוֹת לוֹ יִתְבָּרֵךְ דִּירָה וּמְכוֹן לִשְׁבְתּוֹ יִתְבָּרֵךְ, וְכֹחַ זֶה נִתַּן בְּכָל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל, אֲשֶׁר כָּל אֶחָד וְאֶחָד מִיִּשְׂרָאֵל כֹּחוֹ רַב מִצַּד עֶצֶם נְקֻדַּת נִשְׁמָתוֹ גַּם לַעֲמֹד בַּנִּסָּיוֹן בְּתֹקֶף גָּדוֹל. וְזֶהוּ דְּבִנְיַן יְרוּשָׁלַיִם שֶׁהוּא הַהַמְשָׁכָה מֵהָאוֹצָר הָעֶלְיוֹן דְּיִרְאַת שָׁמַיִם הוּא עַל יְדֵי מִדַּת הַנֶּצַח דַּוְקָא, וְנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל לִהְיוֹתָם קְשׁוּרִים וּמְיֻחָדִים בֶּאֱלֹקוּת בְּתַכְלִית הַיִּחוּד, דְּכָל יִשְׂרָאֵל נִקְרָאִים בָּנִים לַמָּקוֹם, וּכְמוֹ שֶׁכָּתוּב "בָּנִים אַתֶּם לַה' אֱלֹקֵיכֶם",

---

97) ראה שולחן ערוך אדמו"ר הזקן מהדורא בתרא סימן א סעיף ב. סידור אדמו"ר הזקן הערה לתיקון חצות בסופה (דיבור המתחיל ואחר הדברים). אגרת הקודש סימן ל (ובמקומות אלו: כל החיל אשר נגע יראת ה' בלבם). וראה שיחת י"ב תמוז תש"ח סעיף לז (ספר המאמרים תש"ט עמ' 208). שיחת י"ג תשרי תש"ט סעיף כ (ספר המאמרים ה'שי"ת סוף עמ' 265).

98) אבות ריש פרק ד.

99) אסתר רבה פרשה ט, ד. ילקוט שמעוני אסתר רמז תתרנז.

100) ראה אסתר רבה פרשה יד. ילקוט שמעוני אסתר רמז תתרנח. ועוד.

כא. אלו אשר יראת שמים מאירה בלבם. כב. נוגע (מזיז) לו הענין.

הִנֵּה לָזֹאת מִדַּת הַנֵּצַח הוּא בְּתֹקֶף אֶצְלָם, וּכְמַאֲמַר[101] "חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָּךְ, טוֹעֶנֶת עֲלֶךָ, יְחִידָה לְיַחֲדֶךָ", וְהַיְנוּ דְּנִשְׁמַת כָּל אִישׁ יִשְׂרָאֵל הִיא חֵלֶק אֱלֹקַּהּ מִמַּעַל[102], שֶׁהִיא חֲבוּקָה וּדְבוּקָה בָּךְ מַמָּשׁ בְּעַצְמוּת אֵין סוֹף בָּרוּךְ הוּא, וְלָזֹאת הִיא טוֹעֶנֶת עֹל הַתּוֹרָה וּמִצְוֹות עַד כִּי יְחִידָה לְיַחֲדֶךָ בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ מַמָּשׁ עַל לִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת, דִּמְסִירַת נֶפֶשׁ זֶה יֶשְׁנוֹ בַּאֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים יוֹתֵר מִכְּמוֹ בְּיוֹדְעֵי תּוֹרָה, וְטַעַם הַדָּבָר הוּא[103] לְפִי שֶׁיָּדוּעַ דְּשֵׂכֶל וּמִדּוֹת הֵם לְבוּשֵׁי הַנֶּפֶשׁ, וְכָל לְבוּשׁ מַעֲלִים עַל הָעֶצֶם, אֲבָל בַּאֲנָשִׁים פְּשׁוּטִים מֵאִיר בָּהֶם הָעֶצֶם שֶׁלֹּא עַל יְדֵי לְבוּשִׁים, וְלָכֵן יֵשׁ לָהֶם תֹּקֶף גָּדוֹל לַעֲמֹד בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ לְהָגֵן עַל הַתּוֹרָה וְלוֹמְדֶיהָ, וְהֵם הֵמָּה הַנִּקְרָאִים "בַּדֵּי הָאָרוֹן"[104], וּכְשֵׁם שֶׁהַבַּדִּים בָּהֶם הָיוּ נוֹשְׂאִים הָאָרוֹן אֲשֶׁר שָׁם הַלֻּחוֹת, כֵּן גַּם הַפְּשׁוּטִים שֶׁבְּיִשְׂרָאֵל בָּהֶם וְעַל יָדָם הַתּוֹרָה מִתְקַיֶּמֶת בְּיִשְׂרָאֵל, אֶלָּא שֶׁהַתֹּקֶף הוּא בְּהֶעְלֵם וּמִתְגַּלֶּה עַל יְדֵי הַמְנַגֵּד. וְזֶהוּ "צִדְקֹת פִּרְזוֹנוֹ בְּיִשְׂרָאֵל", דְּעַל יְדֵי הָעֲבוֹדָה דְּנִשְׁמוֹת יִשְׂרָאֵל בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה וְקִיּוּם הַמִּצְוֹת בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ שֶׁלֹּא לְהִתְפַּעֵל מִשּׁוּם מוֹנֵעַ וּמְעַכֵּב, דְּבִשְׁבִיל נִצּוּחַ זֶה נוֹתְנִים כֹּחוֹת מִלְּמַעְלָה מֵאוֹצָר הָעֶלְיוֹן דְּיִרְאַת שָׁמַיִם. וְזֶהוּ "פִּרְזוֹנוֹ", שֶׁהוּא עַל דֶּרֶךְ "פְּרָזוֹת תֵּשֵׁב יְרוּשָׁלַיִם מֵרֹב אָדָם" כו'[105], וּפֵרֵשׁ רַשִׁ"י שֶׁלֹּא יִהְיֶה[106] לָהּ קֶצֶב וְשִׁעוּר כו' וְתִגְדַּל מִיּוֹם לְיוֹם, וְהַיְנוּ דְּעַל יְדֵי הַמְּסִירַת נֶפֶשׁ עַל תּוֹרָה, הִנֵּה עַל יְדֵי זֶה יֻמְשַׁךְ "וְרַב טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל".

קצור. וְהִנֵּה בְּמִלְחָמָה גַּשְׁמִית, הֲגַם שֶׁיֵּשׁ טַכְסִיסֵי מִלְחָמָה, וּמִכָּל מָקוֹם הַמְנַצְּחִים הֵם אֵלּוּ שֶׁמּוֹסְרִים נַפְשָׁם בְּפֹעַל, וְכֵן הוּא בַּמִּלְחָמָה הָרוּחָנִית, אוֹמֵר רַבֵּנוּ הַגָּדוֹל, דְּהַמְנַצְּחִים הֵמָּה הַחַיִל אֲשֶׁר יִרְאַת ד' נָגַהּ בְּלִבָּם, דִּלְבַד זֶה שֶׁיּוֹדֵעַ דִּינֵי הַתּוֹרָה הִנֵּה הוּא מְקַיְּמָן בְּפֹעַל בְּהַתֹּקֶף דִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ, וּכְשֵׁם שֶׁעַל יְדֵי שֶׁמָּרְדְּכַי קִבֵּץ כ"ב אֶלֶף תַּלְמִידִים וְלִמְּדָם תּוֹרָה וְזֶה נָתַן כֹּחַ לְכָל יִשְׂרָאֵל לַעֲמֹד בִּמְסִירוּת נֶפֶשׁ כָּל הַשָּׁנָה, וְזָכוּ שֶׁנִּשְׁבַּר הָמָן הָרָשָׁע יִמַּח שְׁמוֹ, הִנֵּה כֵּן עַל יְדֵי הַחִזּוּק בְּלִמּוּד הַתּוֹרָה בְּכָל הַמְּדִינוֹת זֶה יִתֵּן כֹּחַ גַּם לְיִשְׂרָאֵל הַיּוֹשְׁבִים בְּתוֹךְ הַגְּזֵרָה אֲשֶׁר יַעַמְדוּ עַל נַפְשָׁם לִלְמֹד תּוֹרָה וּלְקַיֵּם הַמִּצְוֹת שֶׁעַל יְדֵי זֶה יֻמְשַׁךְ רַב טוּב לְבֵית יִשְׂרָאֵל.

י"ט כִּסְלֵו [תר]פ"ט בְּסֶעוּדָה.

101) סדר הושענות (יום ג').
102) איוב לא, ב. ובתניא ריש פרק ב מוסיף תיבת: ממש
103) ראה במקומות שצויינו בהערה 51.
104) ראה לקח טוב, צרור המור וש"ך על התורה תרומה כה, יג־יד. ועוד. ספר המאמרים תרפ"ז עמ' פט.
105) זכריה ב, ח.
106) בפירוש רש"י שלפנינו: יהא.

ספר השיחות – ה'תש"ב־תש"ג בלה"ק

כ' אלול*

מאמר הפתיחה

חג שמח.

ח"י אלול הוא היום הזך והבהיר, יום האור האלקי האמיתי, שאבינו מלכנו, בורא כל העולמים ברוך־הוא, האיר את העולם בשני המאורות הגדולים: מורנו הבעל־שם־טוב הצדיק רבי ישראל בהרב רבי אליעזר, ומורנו בעל ה'תניא' וה'שולחן ערוך' הצדיק רבי שניאור זלמן בהרב רבי ברוך.

בח"י אלול חמשת אלפים ארבע מאות חמשים ושמונה, נולד מורנו הבעל־שם־טוב, סימן השנה הוא נח"ת[8], נחת להקב"ה ונחת לישראל. וכעבור ארבעים ושבע שנים, ח"י אלול תק"ה, נולד אדונינו מורנו רבנו הזקן, סימן השנה הוא קה"ת – קרני הוד תורה.

מורנו הבעל־שם־טוב הוא מייסדה של כללות תורת החסידות ושיטת דרכי החסידים, ומורנו הזקן הוא מייסדה של תורת חסידות חב"ד ושיטת דרכי חסידי חב"ד.

אסיפות – התכנסותם של אנשים – ישנן בשני אופנים:

אופן אחד הוא, כאשר אנשים מתאספים לרגל שמחה או להזכרה, ליהנות בבואם את בעל השמחה או להסב כבוד לבבי עמוק לאישיות מסויימת.

אופן נוסף בהתכנסות אנשים ישנו, כאשר אנשים מתאספים למטרה מסויימת לא ליהנות את בעל השמחה או לכבדו, הזכרה לאישיות גדולה, כי־אם ליהנות מהשמחה הגדולה ומהזכות והכבוד הגדולים להימנות בין הלוקחים חלק בהתכנסות זו.

ההתכנסות של ח"י אלול הנוכחית היא האופן השני האמיתי שבאסיפות, שהתכנסנו כולנו ליהנות

*) שיחה זו נדפסה גם בקונטרס ח"י אלול ה'תש"ג.

8) ראה לקו"ד כ' כסלו תרצ"ו ושיחת ח"י אלול תש"א.

מהשמחה היהודית האלקית הגדולה של הולדת שני המאורות הגדולים, מורנו הבעל־שם־טוב ומורנו הזקן, ומהזכות והכבוד הגדולים להיזכר עם משפחותינו לטובה ולברכה לפני הקב"ה ביום הזכרון הקדוש שלהם.

תורת החסידות מציינת את יום הולדתו של האדם בשם "ירידת הנשמה", כלומר, שבהולדת האדם יורדת הנשמה מהעולם השמיימי הרוחני שלה לעולם הגשמי הארצי.

לא כאן המקום ולא כעת הוא הזמן להסביר בהרחבה את הפילוסופיה העמוקה שבענין התגלות הנשמה הרוחנית בגוף הגשמי, שמן ההכרח שתיחשב להישג האמיתי הגדול של הנשמה הרוחנית במה שהיא מחיה את הגוף.

נשמות הן נבראים רוחניים אלקיים כמו כל שאר הנבראים הרוחניים והגשמיים, כפי שאנו מתארים את הקב"ה בשבח והלל שהוא, ברוך־הוא, הוא בורא כל הנשמות, ותיקונה האמיתי מקבלת הנשמה בהחיותה את הגוף הגשמי.

מאה ועשרים השנה שמעניק הבורא ברוך־הוא לחיי הגוף, הן הזמן הניתן לתיקון הנשמה, אם תתעלה על־ידי מעשים טובים לדרגה עליונה יותר, או תרד חלילה לדרגה תחתונה יותר.

מזה עצמו, שהזמן והמקום לתיקון הנשמה הם מספר השנים שהנשמה חיה בחיים הגשמיים־גופניים. כלומר, נשמה מחכה כמה אלפי שנים עד שהיא נשלחת על־ידי הבורא ברוך־הוא לעולם הזה, הרי זה עצמו יש בו משום הראיה הגדולה ביותר על האור האמיתי של החיים הגשמיים על יסודות התורה והמצוות. אם כך, מדוע מציינים את גילוי הנשמה בחיים הגופניים בביטוי "ירידת הנשמה"?

ההסבר הקצר והברור על כך, מדוע גילוי הנשמה בחיים הגופניים נקרא בחסידות בשם "ירידה" – הרי זה מפני ש"כל הדרכים בחזקת סכנה"[9] . בעולם השמיימי, מרגישה הנשמה באלקות בלי כל מניעות, ואילו כשהנשמה באה בעולם הגשמי־הארצי יש לה הרבה מניעות ועיכובים בעבודת הבורא ברוך־הוא.

(תרנ"ז, באליווקא).

9) ירושלמי ברכות פ"ד ה"ד.

ספר הזכרונות מכ"ק אדמו"ר מוהריי"צ נ"ע מליובאוויטש

פרק מ"א – שתדלנים ובעלי צדקה

כאמור, הספיקו ר' זכריה ירוחם ור' נחום טוביה ללמוד הרבה בווילנא. בין השאר גילו בבתי המדרש של העיר אוצרות של ספרים וכתבי־יד שאותם לא ראו מעולם. כן התוודעו לאישים מפורסמים ששמם נודע לתהילה בווילנא, ירושלים דליטא, ובסביבתה.

בהיותם בווילנא הלך לעולמו הגביר ובעל הצדקה המפורסם ר' שלום שכנא "של שרה", אחיו של ר' רפאל שלמה, מי שנודע בווילנא בכינויו "הקבצן העשיר". שני אלה היו בניו של "ר' אברהם החביב", כפי שכונה על ידי מכיריו, שהיה בנו של ר' שמעון דיקטרוביץ מקראקא, שיחד עם שותפו ר' ישראל נמנו על בוני בית הכנסת המפואר של ווילנא בשנת שכ"ג.

ר' אברהם היה בן יחיד אצל ר' שמעון. מובן שהוריו התייחסו אליו כאל בבת עינם, אך למרות שהפקידוהו בידי טובי המלמדים לא הצליח הרבה בלימודיו. פשוט, הוא לא חונן בכישרונות המתאימים. מאידך, היה לו לב זהב, הוא היה מבקר תכופות בסימטאות ומשכנות העוני של ווילנא ומחלק שם נדבות ביד רחבה. כשהגיע אברהם לגיל 15 שנה, הפקידו אביו על כספי הצדקה שלו ומסר לו את הסמכויות בקשר לדרכי חלוקתם.

בהיותו לבן שמונה־עשרה שידכו אביו עם שרה, בתו של הגאון רבי ישראל, בנו של הגאון ר' שלום שכנא מלובלין, מי שהיה תלמידו של הגאון המפורסם רבי יעקב פולק מפראג. שרה

הייתה יראת שמים וטובת לב לא פחות מאברהם בעלה. היא עסקה תמיד בענייני צדקה, ושמה יצא לתהילה בכל ווילנא ובערים אחרות.

כאשר המלך זיגמונד אוגוסט קבע את ווילנא לעיר בירתו - הוציא פקודה לפאר את העיר בבניינים מפוארים. שני השותפים, ר' שמעון ור' ישראל, עברו לווילנא ובתוספת לשאר עסקיהם החלו לבנות שם בתים וחנויות ולהשכירם. הם זכו במכרז ממשלתי לבנייה קבלנית של בתים וארמונות עבור השרים ואישי המלוכה. לשם כך הזמינו מהנדסים ובנאים מחוץ־לארץ והצליחו מאד במשימתם. כך עשו חיל ועושר רב. באותה תקופה בנו את בית הכנסת הווילנאי. כעבור מספר שנים חילקו ביניהם שני השותפים את רכושם, בתנאים שנקבעו על ידי בית דין בלתי תלוי של שלושה.

לאחר שעבר ר' שמעון את גיל השישים, מסר את עסקיו לבנו ולשני חתניו, והוא עצמו התמסר לתורה ועבודה. מאחר שהייתה לו גישה לאישי מלוכה בכירים ואפילו למלך עצמו, הטילה עליו הקהילה את העול של השתדלנות. הוא נבחר כנשיא של "וועד ארבע ארצות", הגוף הנבחר שייצג את כל האינטרסים היהודיים. ר' שמעון הצליח מאד בעסקנות הכלל. הוא עשה "טובות" רבות ליהודים. מאוחר יותר כאשר בירת הממלכה הועתקה לקראקא - עבר גם ר' שמעון לגור שם, לצורך ענייני הכלל.

בינתיים ניהל ר' אברהם, הבן, עסקים מסועפים. ברם, ככל שהיה עסוק - מצא לו זמן לעסוק בענייני צדקה, שהיו לדידו העיקר בחיים. הוא אף לא הסתפק בחלוקת כסף לצדקה, אלא גם עסק בעידוד העניים והרמת רוחם. בווילנא אמרו עליו כי ר' אברהם מחלק לעניים ולנדכאים לא רק כסף כי־אם גם אהבה וחיבה. משום כך קראו לו בשם "אברהם החביב". וככל שהיה ר' אברהם טוב וחביב לבריות, הייתה שרה אשתו טובה וחביבה פי כמה וכמה. את כל נשמתה השקיעה בעבודת הצדקה, וגילתה תוך כדי כך ענווה ופשטות במידה מדהימה. היא התייחסה לעניים ולנדכאים כאם וכאחות. שרה הייתה מבלה שעות בבתי העניים והחולים, ותכופות ביצעה במו ידיה עבודות־בית עבור החולים ובמיוחד עבור יולדות עניות.

אגרות קודש

ב"ה ה' ז' כסלו רפ"ב

מו"ה בן ציון שי'

שלום וברכה.

חודש גאולה הוא הוא החודש מקור הישועו' לכל השנה לאנ"ש שי' בתוך כאחב"י, ומקוה הנני לחסדי השי"ת וכי יודיעו גם אותי מגאולת רי"י שי'. והשי"ת יתן לו פרנסה טובה בריוח בנקל ובהצלחה כמיועד בגו"ר.

מצפה הנני לבשורות מנעימות, מתלמידינו הנעלה הרש"ח שי', והגליון שבו הודיע מביאתו צלחה טרם קבלתיו. והאל הטוב יהי' בעזרם, וישפיע להם שפע פרנסה מרובה במנוחה ובהרחבה שיוכלו מלאות רצון ד' הנאמר ע"י עבדו הוד כ"ק אאמו"ר הרה"ק זצוקללה"ה נבג"מ זי"ע בהרחבת הדעת ולבב שלם.

בשם.

אג"ק מוהריי"צ כרך יד

פרשת וישלח

לב ד וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים לְפָנָיו אֶל־עֵשָׂו
אָחִיו אַרְצָה שֵׂעִיר שְׂדֵה אֱדוֹם: ה וַיְצַו אֹתָם
לֵאמֹר כֹּה תֹאמְרוּן לַאדֹנִי לְעֵשָׂו כֹּה אָמַר
עַבְדְּךָ יַעֲקֹב עִם־לָבָן גָּרְתִּי וָאֵחַר עַד־עָתָּה:
ו וַיְהִי־לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר צֹאן וְעֶבֶד וְשִׁפְחָה
וָאֶשְׁלְחָה לְהַגִּיד לַאדֹנִי לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֶיךָ: (לוי)
ז וַיָּשֻׁבוּ הַמַּלְאָכִים אֶל־יַעֲקֹב לֵאמֹר בָּאנוּ אֶל־
אָחִיךָ אֶל־עֵשָׂו וְגַם הֹלֵךְ לִקְרָאתְךָ וְאַרְבַּע־
מֵאוֹת אִישׁ עִמּוֹ: ח וַיִּירָא יַעֲקֹב מְאֹד וַיֵּצֶר לוֹ
וַיַּחַץ אֶת־הָעָם אֲשֶׁר־אִתּוֹ וְאֶת־הַצֹּאן וְאֶת־
הַבָּקָר וְהַגְּמַלִּים לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת: ט וַיֹּאמֶר אִם־
יָבוֹא עֵשָׂו אֶל־הַמַּחֲנֶה הָאַחַת וְהִכָּהוּ וְהָיָה
הַמַּחֲנֶה הַנִּשְׁאָר לִפְלֵיטָה: (ישראל) י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב
אֱלֹהֵי אָבִי אַבְרָהָם וֵאלֹהֵי אָבִי יִצְחָק יְהוָה
הָאֹמֵר אֵלַי שׁוּב לְאַרְצְךָ וּלְמוֹלַדְתְּךָ וְאֵיטִיבָה
עִמָּךְ: יא קָטֹנְתִּי מִכֹּל הַחֲסָדִים וּמִכָּל־הָאֱמֶת
אֲשֶׁר עָשִׂיתָ אֶת־עַבְדֶּךָ כִּי בְמַקְלִי עָבַרְתִּי
אֶת־הַיַּרְדֵּן הַזֶּה וְעַתָּה הָיִיתִי לִשְׁנֵי מַחֲנוֹת:
יב הַצִּילֵנִי נָא מִיַּד אָחִי מִיַּד עֵשָׂו כִּי־יָרֵא אָנֹכִי
אֹתוֹ פֶּן־יָבוֹא וְהִכַּנִי אֵם עַל־בָּנִים: יג וְאַתָּה
אָמַרְתָּ הֵיטֵב אֵיטִיב עִמָּךְ וְשַׂמְתִּי אֶת־זַרְעֲךָ
כְּחוֹל הַיָּם אֲשֶׁר לֹא־יִסָּפֵר מֵרֹב:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשנ"ב א ענמ' 155)

וַיִּשְׁלַח יַעֲקֹב מַלְאָכִים (לב, ד)

יַעֲקֹב עַצְמוֹ כְּבָר הָיָה מוּכָן לַגְּאֻלָּה, וְהוּא שָׁלַח מַלְאָכִים אֶל עֵשָׂו לְבָרֵר אִם גַּם הוּא מוּכָן. הַדָּבָר נִרְמָז בְּדִבְרֵי יַעֲקֹב "וַיְהִי לִי שׁוֹר וַחֲמוֹר", וְאָמְרוּ רַז"ל חֲמוֹר זֶה מֶלֶךְ הַמָּשִׁיחַ, שֶׁנֶּאֱמַר עָנִי וְרוֹכֵב עַל חֲמוֹר. אַךְ הַמַּלְאָכִים חָזְרוּ וְהֵשִׁיבוּ, שֶׁעֵשָׂו עֲדַיִן לֹא נִתְבָּרֵר. "בָּאנוּ אֶל אָחִיךָ", אָמְרוּ לוֹ, וְהִתְבָּרֵר לָנוּ שֶׁבָּאנוּ "אֶל עֵשָׂו", אוֹתוֹ עֵשָׂו הָרָשָׁע. וְאָז הֵבִין יַעֲקֹב שֶׁהַדֶּרֶךְ אֶל הַגְּאֻלָּה עוֹד אֲרֻכָּה – "וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי".

שני יד וַיָּלֶן שָׁם בַּלַּיְלָה הַהוּא וַיִּקַּח מִן־הַבָּא בְיָדוֹ
מִנְחָה לְעֵשָׂו אָחִיו: טו עִזִּים מָאתַיִם וּתְיָשִׁים
עֶשְׂרִים רְחֵלִים מָאתַיִם וְאֵילִים עֶשְׂרִים:
טז גְּמַלִּים מֵינִיקוֹת וּבְנֵיהֶם שְׁלֹשִׁים פָּרוֹת
אַרְבָּעִים וּפָרִים עֲשָׂרָה אֲתֹנֹת עֶשְׂרִים וַעְיָרִם
עֲשָׂרָה: יז וַיִּתֵּן בְּיַד־עֲבָדָיו עֵדֶר עֵדֶר לְבַדּוֹ
וַיֹּאמֶר אֶל־עֲבָדָיו עִבְרוּ לְפָנַי וְרֶוַח תָּשִׂימוּ בֵּין
עֵדֶר וּבֵין עֵדֶר: יח וַיְצַו אֶת־הָרִאשׁוֹן לֵאמֹר כִּי
יִפְגָּשְׁךָ עֵשָׂו אָחִי וּשְׁאֵלְךָ לֵאמֹר לְמִי־אַתָּה
וְאָנָה תֵלֵךְ וּלְמִי אֵלֶּה לְפָנֶיךָ: יט וְאָמַרְתָּ לְעַבְדְּךָ
לְיַעֲקֹב מִנְחָה הִוא שְׁלוּחָה לַאדֹנִי לְעֵשָׂו וְהִנֵּה
גַם־הוּא אַחֲרֵינוּ: כ וַיְצַו גַּם אֶת־הַשֵּׁנִי גַּם
אֶת־הַשְּׁלִישִׁי גַּם אֶת־כָּל־הַהֹלְכִים אַחֲרֵי
הָעֲדָרִים לֵאמֹר כַּדָּבָר הַזֶּה תְּדַבְּרוּן אֶל־עֵשָׂו
בְּמַצְאֲכֶם אֹתוֹ: כא וַאֲמַרְתֶּם גַּם הִנֵּה עַבְדְּךָ
יַעֲקֹב אַחֲרֵינוּ כִּי־אָמַר אֲכַפְּרָה פָנָיו בַּמִּנְחָה
הַהֹלֶכֶת לְפָנָי וְאַחֲרֵי־כֵן אֶרְאֶה פָנָיו אוּלַי יִשָּׂא
פָנָי: כב וַתַּעֲבֹר הַמִּנְחָה עַל־פָּנָיו וְהוּא לָן
בַּלַּיְלָה־הַהוּא בַּמַּחֲנֶה: כג וַיָּקָם | בַּלַּיְלָה הוּא
וַיִּקַּח אֶת־שְׁתֵּי נָשָׁיו וְאֶת־שְׁתֵּי שִׁפְחֹתָיו וְאֶת־
אַחַד עָשָׂר יְלָדָיו וַיַּעֲבֹר אֵת מַעֲבַר יַבֹּק:
כד וַיִּקָּחֵם וַיַּעֲבִרֵם אֶת־הַנָּחַל וַיַּעֲבֵר אֶת־אֲשֶׁר־
לוֹ: כה וַיִּוָּתֵר יַעֲקֹב לְבַדּוֹ וַיֵּאָבֵק אִישׁ עִמּוֹ עַד
עֲלוֹת הַשָּׁחַר: כו וַיַּרְא כִּי לֹא יָכֹל לוֹ וַיִּגַּע
בְּכַף־יְרֵכוֹ וַתֵּקַע כַּף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּהֵאָבְקוֹ עִמּוֹ:
כז וַיֹּאמֶר שַׁלְּחֵנִי כִּי עָלָה הַשָּׁחַר וַיֹּאמֶר לֹא
אֲשַׁלֶּחֲךָ כִּי אִם־בֵּרַכְתָּנִי: כח וַיֹּאמֶר אֵלָיו מַה־
שְּׁמֶךָ וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב: כט וַיֹּאמֶר לֹא יַעֲקֹב יֵאָמֵר
עוֹד שִׁמְךָ כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל כִּי־שָׂרִיתָ עִם־אֱלֹהִים
וְעִם־אֲנָשִׁים וַתּוּכָל: ל וַיִּשְׁאַל יַעֲקֹב וַיֹּאמֶר
הַגִּידָה־נָּא שְׁמֶךָ וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה תִּשְׁאַל לִשְׁמִי
וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ שָׁם:

רביעי ו וַתִּגַּשְׁן הַשְּׁפָחוֹת הֵנָּה וְיַלְדֵיהֶן וַתִּשְׁתַּחֲוֻיָן: ז וַתִּגַּשׁ גַּם־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ וַיִּשְׁתַּחֲווּ וְאַחַר נִגַּשׁ יוֹסֵף וְרָחֵל וַיִּשְׁתַּחֲווּ: ח וַיֹּאמֶר מִי לְךָ כָּל־הַמַּחֲנֶה הַזֶּה אֲשֶׁר פָּגָשְׁתִּי וַיֹּאמֶר לִמְצֹא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: ט וַיֹּאמֶר עֵשָׂו יֶשׁ־לִי רָב אָחִי יְהִי לְךָ אֲשֶׁר־לָךְ: י וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אַל־נָא אִם־נָא מָצָאתִי חֵן בְּעֵינֶיךָ וְלָקַחְתָּ מִנְחָתִי מִיָּדִי כִּי עַל־כֵּן רָאִיתִי פָנֶיךָ כִּרְאֹת פְּנֵי אֱלֹהִים וַתִּרְצֵנִי: יא קַח־נָא אֶת־בִּרְכָתִי אֲשֶׁר הֻבָאת לָךְ כִּי־חַנַּנִי אֱלֹהִים וְכִי יֶשׁ־לִי־כֹל וַיִּפְצַר־בּוֹ וַיִּקָּח: יב וַיֹּאמֶר נִסְעָה וְנֵלֵכָה וְאֵלְכָה לְנֶגְדֶּךָ: יג וַיֹּאמֶר אֵלָיו אֲדֹנִי יֹדֵעַ כִּי־הַיְלָדִים רַכִּים וְהַצֹּאן וְהַבָּקָר עָלוֹת עָלָי וּדְפָקוּם יוֹם אֶחָד וָמֵתוּ כָּל־הַצֹּאן: יד יַעֲבָר־נָא אֲדֹנִי לִפְנֵי עַבְדּוֹ וַאֲנִי אֶתְנַהֲלָה לְאִטִּי לְרֶגֶל הַמְּלָאכָה אֲשֶׁר־לְפָנַי וּלְרֶגֶל הַיְלָדִים עַד אֲשֶׁר־אָבֹא אֶל־אֲדֹנִי שֵׂעִירָה: טו וַיֹּאמֶר עֵשָׂו אַצִּיגָה־נָּא עִמְּךָ מִן־הָעָם אֲשֶׁר אִתִּי וַיֹּאמֶר לָמָּה זֶּה אֶמְצָא־חֵן בְּעֵינֵי אֲדֹנִי: טז וַיָּשָׁב בַּיּוֹם הַהוּא עֵשָׂו לְדַרְכּוֹ שֵׂעִירָה: יז וְיַעֲקֹב נָסַע סֻכֹּתָה וַיִּבֶן לוֹ בָּיִת וּלְמִקְנֵהוּ עָשָׂה סֻכֹּת עַל־כֵּן קָרָא שֵׁם־הַמָּקוֹם סֻכּוֹת: ס יח וַיָּבֹא יַעֲקֹב שָׁלֵם עִיר שְׁכֶם אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנָעַן בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיִּחַן אֶת־פְּנֵי הָעִיר: יט וַיִּקֶן אֶת־חֶלְקַת הַשָּׂדֶה אֲשֶׁר נָטָה־שָׁם אָהֳלוֹ מִיַּד בְּנֵי־חֲמוֹר אֲבִי שְׁכֶם בְּמֵאָה קְשִׂיטָה: כ וַיַּצֵּב־שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא־לוֹ אֵל אֱלֹהֵי יִשְׂרָאֵל: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (תורת מנחם יא עמ' 29)

הַיְלָדִים רַכִּים (לג, יג)

יַעֲקֹב עַצְמוֹ כְּבָר הָיָה מוּכָן לַמְּשִׁיחַ, מוּכָן לְקִיּוּם הַיִּעוּד "וְעָלוּ מוֹשִׁיעִים . . לִשְׁפֹּט אֶת הַר עֵשָׂו" (רש"י פְּסוּק הַבָּא). אֲבָל "הַיְלָדִים", עַם יִשְׂרָאֵל, אֵינָם מוּכָנִים עֲדַיִן. וּמֵעֵין זֶה בְּכָל נְשִׁיא יִשְׂרָאֵל (רָאשֵׁי תֵּבוֹת: נְצוּצוֹ שֶׁל יַעֲקֹב אָבִינוּ), שֶׁאַף שֶׁהוּא עַצְמוֹ מוּכָן לַגְּאֻלָּה, מִתְעַכֵּב הוּא בַּגָּלוּת עִם צֹאן

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (שיחת ש"פ יתרו תשד"מ)

כִּי שָׂרִיתָ עִם אֱלֹקִים . . וַתּוּכָל (לב, כט)

יְהוּדִי שֶׁעָשָׂה מַעֲשֶׂה רַע עָלוּל לְהִצְטַדֵּק עַל כָּךְ וְלִטְעֹן שֶׁהַדָּבָר אֵינוֹ בְּאַשְׁמָתוֹ, שֶׁהֲרֵי הַמַּלְאָךְ הִכְרִיז עָלָיו עוֹד לִפְנֵי שֶׁנּוֹלַד שֶׁיִּהְיֶה טִפֵּשׁ . . הַתְּשׁוּבָה לַאֲמַתְּלָא זוֹ נִמְצֵאת בִּפְסוּקֵנוּ (בְּדֶרֶךְ הַצַּחוּת): כָּל יְהוּדִי נִקְרָא בְּשֵׁם "יִשְׂרָאֵל", וּמוּבָן שֶׁיֵּשׁ בְּכֹחוֹ לְנַצֵּחַ אֲפִילוּ מַלְאָכִים. וּמִכָּאן, שֶׁגַּם אִם הַמַּלְאָךְ הִכְרִיז עָלָיו שֶׁיִּהְיֶה טִפֵּשׁ, בִּיכָלְתּוֹ לִהְיוֹת חָכָם.

שלישי לא וַיִּקְרָא יַעֲקֹב שֵׁם הַמָּקוֹם פְּנִיאֵל כִּי־רָאִיתִי אֱלֹהִים פָּנִים אֶל־פָּנִים וַתִּנָּצֵל נַפְשִׁי: לב וַיִּזְרַח־לוֹ הַשֶּׁמֶשׁ כַּאֲשֶׁר עָבַר אֶת־פְּנוּאֵל וְהוּא צֹלֵעַ עַל־יְרֵכוֹ: לג עַל־כֵּן לֹא־יֹאכְלוּ בְנֵי־יִשְׂרָאֵל אֶת־גִּיד הַנָּשֶׁה אֲשֶׁר עַל־כַּף הַיָּרֵךְ עַד הַיּוֹם הַזֶּה כִּי נָגַע בְּכַף־יֶרֶךְ יַעֲקֹב בְּגִיד הַנָּשֶׁה: **לג** א וַיִּשָּׂא יַעֲקֹב עֵינָיו וַיַּרְא וְהִנֵּה עֵשָׂו בָּא וְעִמּוֹ אַרְבַּע מֵאוֹת אִישׁ וַיַּחַץ אֶת־הַיְלָדִים עַל־לֵאָה וְעַל־רָחֵל וְעַל שְׁתֵּי הַשְּׁפָחוֹת: ב וַיָּשֶׂם אֶת־הַשְּׁפָחוֹת וְאֶת־יַלְדֵיהֶן רִאשֹׁנָה וְאֶת־לֵאָה וְיַלְדֶיהָ אֲחֲרֹנִים וְאֶת־רָחֵל וְאֶת־יוֹסֵף אַחֲרֹנִים: ג וְהוּא עָבַר לִפְנֵיהֶם וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים עַד־גִּשְׁתּוֹ עַד־אָחִיו: ד וַיָּרָץ עֵשָׂו לִקְרָאתוֹ וַיְחַבְּקֵהוּ וַיִּפֹּל עַל־כתיב צוארו קרי צַוָּארָיו וַיִּשָּׁקֵהוּ וַיִּבְכּוּ: ה וַיִּשָּׂא אֶת־עֵינָיו וַיַּרְא אֶת־הַנָּשִׁים וְאֶת־הַיְלָדִים וַיֹּאמֶר מִי־אֵלֶּה לָךְ וַיֹּאמֶר הַיְלָדִים אֲשֶׁר־חָנַן אֱלֹהִים אֶת־עַבְדֶּךָ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (לקוטי שיחות טו עמ' 298)

וַיִּשְׁתַּחוּ אַרְצָה שֶׁבַע פְּעָמִים (לג, ג)

בְּבִרּוּר הָרַע יֵשׁ שְׁנֵי אוֹפַנִּים. בְּדֶרֶךְ גִּלּוּי אוֹר — הַמְּבָרֵר מֵאִיר עַל הַמִּתְבָּרֵר אוֹר גָּדוֹל. בְּאֹפֶן זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן לַמְּבָרֵר, כִּי הוּא נִשְׁאָר בְּדַרְגָּתוֹ וְאֵינוֹ יוֹרֵד אֶל הַמִּתְבָּרֵר. בְּדֶרֶךְ הִתְלַבְּשׁוּת — הַמְּבָרֵר יוֹרֵד לִמְקוֹם הַמִּתְבָּרֵר. בְּאֹפֶן זֶה יֵשׁ יִתְרוֹן לַמִּתְבָּרֵר, כִּי הוּא עַצְמוֹ, כְּפִי שֶׁהוּא בְּמַצָּבוֹ וּבְדַרְגָּתוֹ, מַפְסִיק לְהִתְנַגֵּד לַקְּדֻשָּׁה (וְאִלּוּ בְּאֹפֶן הָרִאשׁוֹן נִפְעָל הַבִּרּוּר בְּדֶרֶךְ דְּחִיָּה וּבִטּוּל). זוֹהִי הַמַּשְׁמָעוּת הַפְּנִימִית שֶׁל הִשְׁתַּחֲוָאוֹת אֵלּוּ: יַעֲקֹב יָרַד אֶל עֵשָׂו וְ'הִתְלַבֵּשׁ בִּלְבוּשֵׁי הַמִּתְבָּרֵר'.

מַרְעִיתוֹ, הַשְּׁקוּעִים עֲדַיִן בַּגָּלוּת. וְזֶהוּ הַטַּעַם שֶׁמְּנוּחָתָם־כָּבוֹד שֶׁל נְשִׂיאֵי חַבַּ״ד הוּא בְּחוּץ לָאָרֶץ - כְּדֵי לַעֲזוֹר לְצֹאן מַרְעִיתָם, עַל יְדֵי שֶׁהוֹלְכִים אֶל הַ׳צִּיּוֹן׳ וּמְבַקְּשִׁים עַל כָּל הַמִּצְטָרֵךְ.

חמישי **לד** א וַתֵּצֵא דִינָה בַּת־לֵאָה אֲשֶׁר יָלְדָה
לְיַעֲקֹב לִרְאוֹת בִּבְנוֹת הָאָרֶץ: ב וַיַּרְא אֹתָהּ
שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר הַחִוִּי נְשִׂיא הָאָרֶץ וַיִּקַּח אֹתָהּ
וַיִּשְׁכַּב אֹתָהּ וַיְעַנֶּהָ: ג וַתִּדְבַּק נַפְשׁוֹ בְּדִינָה
בַּת־יַעֲקֹב וַיֶּאֱהַב אֶת־כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָה
וַיְדַבֵּר עַל־לֵב כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָה: ד וַיֹּאמֶר
שְׁכֶם אֶל־חֲמוֹר אָבִיו לֵאמֹר קַח־לִי אֶת־הַיַּלְדָּה
הַזֹּאת לְאִשָּׁה: ה וְיַעֲקֹב שָׁמַע כִּי טִמֵּא אֶת־דִּינָה
בִּתּוֹ וּבָנָיו הָיוּ אֶת־מִקְנֵהוּ בַּשָּׂדֶה וְהֶחֱרִשׁ יַעֲקֹב
עַד־בֹּאָם: ו וַיֵּצֵא חֲמוֹר אֲבִי־שְׁכֶם אֶל־יַעֲקֹב
לְדַבֵּר אִתּוֹ: ז וּבְנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ מִן־הַשָּׂדֶה
כְּשָׁמְעָם וַיִּתְעַצְּבוּ הָאֲנָשִׁים וַיִּחַר לָהֶם מְאֹד כִּי
נְבָלָה עָשָׂה בְיִשְׂרָאֵל לִשְׁכַּב אֶת־בַּת־יַעֲקֹב וְכֵן
לֹא יֵעָשֶׂה: ח וַיְדַבֵּר חֲמוֹר אִתָּם לֵאמֹר שְׁכֶם בְּנִי
חָשְׁקָה נַפְשׁוֹ בְּבִתְּכֶם תְּנוּ נָא אֹתָהּ לוֹ לְאִשָּׁה:
ט וְהִתְחַתְּנוּ אִתָּנוּ בְּנֹתֵיכֶם תִּתְּנוּ־לָּנוּ וְאֶת־
בְּנֹתֵינוּ תִּקְחוּ לָכֶם: י וְאִתָּנוּ תֵּשֵׁבוּ וְהָאָרֶץ
תִּהְיֶה לִפְנֵיכֶם שְׁבוּ וִסְחָרוּהָ וְהֵאָחֲזוּ בָּהּ:
יא וַיֹּאמֶר שְׁכֶם אֶל־אָבִיהָ וְאֶל־אַחֶיהָ אֶמְצָא־חֵן
בְּעֵינֵיכֶם וַאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי אֶתֵּן: יב הַרְבּוּ עָלַי
מְאֹד מֹהַר וּמַתָּן וְאֶתְּנָה כַּאֲשֶׁר תֹּאמְרוּ אֵלַי
וּתְנוּ־לִי אֶת־כתיב הנער קרי הַנַּעֲרָ לְאִשָּׁה: יג וַיַּעֲנוּ
בְנֵי־יַעֲקֹב אֶת־שְׁכֶם וְאֶת־חֲמוֹר אָבִיו בְּמִרְמָה
וַיְדַבֵּרוּ אֲשֶׁר טִמֵּא אֵת דִּינָה אֲחֹתָם: יד וַיֹּאמְרוּ
אֲלֵיהֶם לֹא נוּכַל לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר הַזֶּה לָתֵת
אֶת־אֲחֹתֵנוּ לְאִישׁ אֲשֶׁר־לוֹ עָרְלָה כִּי־חֶרְפָּה
הִוא לָנוּ: טו אַךְ־בְּזֹאת נֵאוֹת לָכֶם אִם תִּהְיוּ
כָּמֹנוּ לְהִמּוֹל לָכֶם כָּל־זָכָר: טז וְנָתַנּוּ אֶת־בְּנֹתֵינוּ
לָכֶם וְאֶת־בְּנֹתֵיכֶם נִקַּח־לָּנוּ וְיָשַׁבְנוּ אִתְּכֶם
וְהָיִינוּ לְעַם אֶחָד: יז וְאִם־לֹא תִשְׁמְעוּ אֵלֵינוּ
לְהִמּוֹל וְלָקַחְנוּ אֶת־בִּתֵּנוּ וְהָלָכְנוּ: יח וַיִּיטְבוּ
דִבְרֵיהֶם בְּעֵינֵי חֲמוֹר וּבְעֵינֵי שְׁכֶם בֶּן־חֲמוֹר:
יט וְלֹא־אֵחַר הַנַּעַר לַעֲשׂוֹת הַדָּבָר כִּי חָפֵץ
בְּבַת־יַעֲקֹב וְהוּא נִכְבָּד מִכֹּל בֵּית אָבִיו: כ וַיָּבֹא
חֲמוֹר וּשְׁכֶם בְּנוֹ אֶל־שַׁעַר עִירָם וַיְדַבְּרוּ אֶל־
אַנְשֵׁי עִירָם לֵאמֹר: כא הָאֲנָשִׁים הָאֵלֶּה שְׁלֵמִים
הֵם אִתָּנוּ וְיֵשְׁבוּ בָאָרֶץ וְיִסְחֲרוּ אֹתָהּ וְהָאָרֶץ
הִנֵּה רַחֲבַת־יָדַיִם לִפְנֵיהֶם אֶת־בְּנֹתָם נִקַּח־לָנוּ
לְנָשִׁים וְאֶת־בְּנֹתֵינוּ נִתֵּן לָהֶם: כב אַךְ־בְּזֹאת
יֵאֹתוּ לָנוּ הָאֲנָשִׁים לָשֶׁבֶת אִתָּנוּ לִהְיוֹת לְעַם
אֶחָד בְּהִמּוֹל לָנוּ כָּל־זָכָר כַּאֲשֶׁר הֵם נִמֹּלִים:
כג מִקְנֵהֶם וְקִנְיָנָם וְכָל־בְּהֶמְתָּם הֲלוֹא לָנוּ הֵם
אַךְ נֵאוֹתָה לָהֶם וְיֵשְׁבוּ אִתָּנוּ: כד וַיִּשְׁמְעוּ
אֶל־חֲמוֹר וְאֶל־שְׁכֶם בְּנוֹ כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ
וַיִּמֹּלוּ כָּל־זָכָר כָּל־יֹצְאֵי שַׁעַר עִירוֹ: כה וַיְהִי בַיּוֹם
הַשְּׁלִישִׁי בִּהְיוֹתָם כֹּאֲבִים וַיִּקְחוּ שְׁנֵי־בְנֵי־יַעֲקֹב
שִׁמְעוֹן וְלֵוִי אֲחֵי דִינָה אִישׁ חַרְבּוֹ וַיָּבֹאוּ
עַל־הָעִיר בֶּטַח וַיַּהַרְגוּ כָּל־זָכָר: כו וְאֶת־חֲמוֹר
וְאֶת־שְׁכֶם בְּנוֹ הָרְגוּ לְפִי־חָרֶב וַיִּקְחוּ אֶת־דִּינָה
מִבֵּית שְׁכֶם וַיֵּצֵאוּ: כז בְּנֵי יַעֲקֹב בָּאוּ עַל־
הַחֲלָלִים וַיָּבֹזּוּ הָעִיר אֲשֶׁר טִמְּאוּ אֲחוֹתָם:
כח אֶת־צֹאנָם וְאֶת־בְּקָרָם וְאֶת־חֲמֹרֵיהֶם וְאֵת
אֲשֶׁר־בָּעִיר וְאֶת־אֲשֶׁר בַּשָּׂדֶה לָקָחוּ: כט וְאֶת־
כָּל־חֵילָם וְאֶת־כָּל־טַפָּם וְאֶת־נְשֵׁיהֶם שָׁבוּ וַיָּבֹזּוּ
וְאֵת כָּל־אֲשֶׁר בַּבָּיִת: ל וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־שִׁמְעוֹן
וְאֶל־לֵוִי עֲכַרְתֶּם אֹתִי לְהַבְאִישֵׁנִי בְּיֹשֵׁב הָאָרֶץ
בַּכְּנַעֲנִי וּבַפְּרִזִּי וַאֲנִי מְתֵי מִסְפָּר וְנֶאֶסְפוּ עָלַי
וְהִכּוּנִי וְנִשְׁמַדְתִּי אֲנִי וּבֵיתִי: לא וַיֹּאמְרוּ הַכְזוֹנָה
יַעֲשֶׂה אֶת־אֲחוֹתֵנוּ: **פ לה** א וַיֹּאמֶר אֱלֹהִים
אֶל־יַעֲקֹב קוּם עֲלֵה בֵית־אֵל וְשֶׁב־שָׁם וַעֲשֵׂה־

שָׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הַנִּרְאֶה אֵלֶיךָ בְּבָרְחֲךָ מִפְּנֵי
עֵשָׂו אָחִיךָ: ב וַיֹּאמֶר יַעֲקֹב אֶל־בֵּיתוֹ וְאֶל
כָּל־אֲשֶׁר עִמּוֹ הָסִרוּ אֶת־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר
בְּתֹכְכֶם וְהִטַּהֲרוּ וְהַחֲלִיפוּ שִׂמְלֹתֵיכֶם: ג וְנָקוּמָה
וְנַעֲלֶה בֵית־אֵל וְאֶעֱשֶׂה־שָּׁם מִזְבֵּחַ לָאֵל הָעֹנֶה
אֹתִי בְּיוֹם צָרָתִי וַיְהִי עִמָּדִי בַּדֶּרֶךְ אֲשֶׁר הָלָכְתִּי:
ד וַיִּתְּנוּ אֶל־יַעֲקֹב אֵת כָּל־אֱלֹהֵי הַנֵּכָר אֲשֶׁר
בְּיָדָם וְאֶת־הַנְּזָמִים אֲשֶׁר בְּאָזְנֵיהֶם וַיִּטְמֹן אֹתָם
יַעֲקֹב תַּחַת הָאֵלָה אֲשֶׁר עִם־שְׁכֶם: ה וַיִּסָּעוּ
וַיְהִי | חִתַּת אֱלֹהִים עַל־הֶעָרִים אֲשֶׁר
סְבִיבוֹתֵיהֶם וְלֹא רָדְפוּ אַחֲרֵי בְּנֵי יַעֲקֹב: ו וַיָּבֹא
יַעֲקֹב לוּזָה אֲשֶׁר בְּאֶרֶץ כְּנַעַן הִוא בֵּית־אֵל הִוא
וְכָל־הָעָם אֲשֶׁר־עִמּוֹ: ז וַיִּבֶן שָׁם מִזְבֵּחַ וַיִּקְרָא
לַמָּקוֹם אֵל בֵּית־אֵל כִּי שָׁם נִגְלוּ אֵלָיו הָאֱלֹהִים
בְּבָרְחוֹ מִפְּנֵי אָחִיו: ח וַתָּמָת דְּבֹרָה מֵינֶקֶת
רִבְקָה וַתִּקָּבֵר מִתַּחַת לְבֵית־אֵל תַּחַת הָאַלּוֹן
וַיִּקְרָא שְׁמוֹ אַלּוֹן בָּכוּת: פ ט וַיֵּרָא אֱלֹהִים
אֶל־יַעֲקֹב עוֹד בְּבֹאוֹ מִפַּדַּן אֲרָם וַיְבָרֶךְ אֹתוֹ:
י וַיֹּאמֶר־לוֹ אֱלֹהִים שִׁמְךָ יַעֲקֹב לֹא־יִקָּרֵא שִׁמְךָ
עוֹד יַעֲקֹב כִּי אִם־יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה שְׁמֶךָ וַיִּקְרָא
אֶת־שְׁמוֹ יִשְׂרָאֵל: יא וַיֹּאמֶר לוֹ אֱלֹהִים אֲנִי אֵל
שַׁדַּי פְּרֵה וּרְבֵה גּוֹי וּקְהַל גּוֹיִם יִהְיֶה מִמֶּךָּ
וּמְלָכִים מֵחֲלָצֶיךָ יֵצֵאוּ:

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (אגרות קדש ב עמ' קסח)

וַיִּקְחוּ . . שִׁמְעוֹן וְלֵוִי . . אִישׁ חַרְבּוֹ (לד, כה)

רַשִׁ"י בְּפֵרוּשׁוֹ עַל הַשַּׁ"ס (נָזִיר כט, א) לוֹמֵד מִפְּסוּקֵנוּ אֶת הַדִּין שֶׁל "בֶּן שְׁלֹשׁ עֶשְׂרֵה לְמִצְוֹת", שֶׁכֵּן בְּאוֹתוֹ זְמַן הָיוּ בְּנֵי י"ג שָׁנָה, וּקְרָאָם הַכָּתוּב "אִישׁ". וְיֵשׁ לִשְׁאֹל, מַדּוּעַ נִלְמַד דִּין זֶה מִשִּׁמְעוֹן וְלֵוִי, וְלֹא מֵרְאוּבֵן. וְיֵשׁ לוֹמַר, דְּהִנֵּה כְּשֶׁנַּעַר מַגִּיעַ לְגִיל מִצְוֹת אֵין הוּא עוֹמֵד בַּדַּרְגָּה הַנַּעֲלִית שֶׁל רְאוּבֵן, רְאִיָּה בֶּאֱלִקוּת, אֶלָּא בְּדַרְגַּת שִׁמְעוֹן, בְּחִינַת שְׁמִיעָה. וּמַטָּרַת הָעֲבוֹדָה הִיא הַמְשָׁכַת אוֹר אֱלֹקִי וְחִבּוּרוֹ עִם הָעוֹלָם, דַּרְגַּת לֵוִי (שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם "הַפַּעַם יִלָּוֶה אִישִׁי אֵלַי").

ששי יב וְאֶת־הָאָרֶץ אֲשֶׁר נָתַתִּי לְאַבְרָהָם וּלְיִצְחָק
לְךָ אֶתְּנֶנָּה וּלְזַרְעֲךָ אַחֲרֶיךָ אֶתֵּן אֶת־הָאָרֶץ:
יג וַיַּעַל מֵעָלָיו אֱלֹהִים בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ:
יד וַיַּצֵּב יַעֲקֹב מַצֵּבָה בַּמָּקוֹם אֲשֶׁר־דִּבֶּר אִתּוֹ
מַצֶּבֶת אֶבֶן וַיַּסֵּךְ עָלֶיהָ נֶסֶךְ וַיִּצֹק עָלֶיהָ שָׁמֶן:
טו וַיִּקְרָא יַעֲקֹב אֶת־שֵׁם הַמָּקוֹם אֲשֶׁר דִּבֶּר אִתּוֹ
שָׁם אֱלֹהִים בֵּית־אֵל: טו וַיִּסְעוּ מִבֵּית אֵל וַיְהִי־
עוֹד כִּבְרַת־הָאָרֶץ לָבוֹא אֶפְרָתָה וַתֵּלֶד רָחֵל
וַתִּקְשׁ בְּלִדְתָּהּ: יז וַיְהִי בְהַקְשֹׁתָהּ בְּלִדְתָּהּ
וַתֹּאמֶר לָהּ הַמְיַלֶּדֶת אַל־תִּירְאִי כִּי־גַם־זֶה לָךְ
בֵּן: יח וַיְהִי בְּצֵאת נַפְשָׁהּ כִּי מֵתָה וַתִּקְרָא שְׁמוֹ
בֶּן־אוֹנִי וְאָבִיו קָרָא־לוֹ בִנְיָמִין: יט וַתָּמָת רָחֵל
וַתִּקָּבֵר בְּדֶרֶךְ אֶפְרָתָה הִוא בֵּית לָחֶם: כ וַיַּצֵּב
יַעֲקֹב מַצֵּבָה עַל־קִבְרָתָהּ הִוא מַצֶּבֶת קִבֶּרֶת־
רָחֵל עַד־הַיּוֹם: כא וַיִּסַּע יִשְׂרָאֵל וַיֵּט אָהֳלָה
מֵהֲלְאָה לְמִגְדַּל־עֵדֶר: כב וַיְהִי בִּשְׁכֹּן יִשְׂרָאֵל
בָּאָרֶץ הַהִוא וַיֵּלֶךְ רְאוּבֵן וַיִּשְׁכַּב אֶת־בִּלְהָה
פִּילֶגֶשׁ אָבִיו וַיִּשְׁמַע יִשְׂרָאֵל פ וַיִּהְיוּ בְנֵי־יַעֲקֹב
שְׁנֵים עָשָׂר: כג בְּנֵי לֵאָה בְּכוֹר יַעֲקֹב רְאוּבֵן
וְשִׁמְעוֹן וְלֵוִי וִיהוּדָה וְיִשָּׂשכָר וּזְבֻלוּן: כד בְּנֵי
רָחֵל יוֹסֵף וּבִנְיָמִן: כה וּבְנֵי בִלְהָה שִׁפְחַת רָחֵל
דָּן וְנַפְתָּלִי: כו וּבְנֵי זִלְפָּה שִׁפְחַת לֵאָה גָּד וְאָשֵׁר
אֵלֶּה בְּנֵי יַעֲקֹב אֲשֶׁר יֻלַּד־לוֹ בְּפַדַּן אֲרָם: כז וַיָּבֹא
יַעֲקֹב אֶל־יִצְחָק אָבִיו מַמְרֵא קִרְיַת הָאַרְבַּע הִוא
חֶבְרוֹן אֲשֶׁר־גָּר־שָׁם אַבְרָהָם וְיִצְחָק: כח וַיְהִיוּ
יְמֵי יִצְחָק מְאַת שָׁנָה וּשְׁמֹנִים שָׁנָה: כט וַיִּגְוַע
יִצְחָק וַיָּמָת וַיֵּאָסֶף אֶל־עַמָּיו זָקֵן וּשְׂבַע יָמִים
וַיִּקְבְּרוּ אֹתוֹ עֵשָׂו וְיַעֲקֹב בָּנָיו: פ לו א וְאֵלֶּה
תּוֹלְדוֹת עֵשָׂו הִוא אֱדוֹם: ב עֵשָׂו לָקַח אֶת־נָשָׁיו
מִבְּנוֹת כְּנָעַן אֶת־עָדָה בַּת־אֵילוֹן הַחִתִּי וְאֶת־
אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן הַחִוִּי: ג וְאֶת־

בָּשְׂמַת בַּת־יִשְׁמָעֵאל אֲחוֹת נְבָיוֹת: ד וַתֵּלֶד
עָדָה לְעֵשָׂו אֶת־אֱלִיפָז וּבָשְׂמַת יָלְדָה אֶת־
רְעוּאֵל: ה וְאָהֳלִיבָמָה יָלְדָה כתיב את־יעיש קרי אֶת־
יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם וְאֶת־קֹרַח אֵלֶּה בְּנֵי עֵשָׂו אֲשֶׁר
יֻלְּדוּ־לוֹ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן: ו וַיִּקַּח עֵשָׂו אֶת־נָשָׁיו
וְאֶת־בָּנָיו וְאֶת־בְּנֹתָיו וְאֶת־כָּל־נַפְשׁוֹת בֵּיתוֹ
וְאֶת־מִקְנֵהוּ וְאֶת־כָּל־בְּהֶמְתּוֹ וְאֵת כָּל־קִנְיָנוֹ
אֲשֶׁר רָכַשׁ בְּאֶרֶץ כְּנָעַן וַיֵּלֶךְ אֶל־אֶרֶץ מִפְּנֵי
יַעֲקֹב אָחִיו: ז כִּי־הָיָה רְכוּשָׁם רָב מִשֶּׁבֶת יַחְדָּו
וְלֹא יָכְלָה אֶרֶץ מְגוּרֵיהֶם לָשֵׂאת אֹתָם מִפְּנֵי
מִקְנֵיהֶם: ח וַיֵּשֶׁב עֵשָׂו בְּהַר שֵׂעִיר עֵשָׂו הוּא
אֱדוֹם: ט וְאֵלֶּה תֹלְדוֹת עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם בְּהַר
שֵׂעִיר: י אֵלֶּה שְׁמוֹת בְּנֵי־עֵשָׂו אֱלִיפַז בֶּן־עָדָה
אֵשֶׁת עֵשָׂו רְעוּאֵל בֶּן־בָּשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו:
יא וַיִּהְיוּ בְּנֵי אֱלִיפַז תֵּימָן אוֹמָר צְפוֹ וְגַעְתָּם וּקְנַז:
יב וְתִמְנָע | הָיְתָה פִילֶגֶשׁ לֶאֱלִיפַז בֶּן־עֵשָׂו וַתֵּלֶד
לֶאֱלִיפַז אֶת־עֲמָלֵק אֵלֶּה בְּנֵי עָדָה אֵשֶׁת עֵשָׂו:
יג וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל נַחַת וָזֶרַח שַׁמָּה וּמִזָּה אֵלֶּה
הָיוּ בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת עֵשָׂו: יד וְאֵלֶּה הָיוּ בְּנֵי
אָהֳלִיבָמָה בַת־עֲנָה בַּת־צִבְעוֹן אֵשֶׁת עֵשָׂו וַתֵּלֶד
לְעֵשָׂו כתיב את־יעיש קרי אֶת־יְעוּשׁ וְאֶת־יַעְלָם
וְאֶת־קֹרַח: טו אֵלֶּה אַלּוּפֵי בְנֵי־עֵשָׂו בְּנֵי אֱלִיפַז
בְּכוֹר עֵשָׂו אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף אוֹמָר אַלּוּף צְפוֹ
אַלּוּף קְנַז: טז אַלּוּף קֹרַח אַלּוּף גַּעְתָּם אַלּוּף
עֲמָלֵק אֵלֶּה אַלּוּפֵי אֱלִיפַז בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי
עָדָה: יז וְאֵלֶּה בְּנֵי רְעוּאֵל בֶּן־עֵשָׂו אַלּוּף נַחַת
אַלּוּף זֶרַח אַלּוּף שַׁמָּה אַלּוּף מִזָּה אֵלֶּה אַלּוּפֵי
רְעוּאֵל בְּאֶרֶץ אֱדוֹם אֵלֶּה בְּנֵי בָשְׂמַת אֵשֶׁת
עֵשָׂו: יח וְאֵלֶּה בְּנֵי אָהֳלִיבָמָה אֵשֶׁת עֵשָׂו אַלּוּף
יְעוּשׁ אַלּוּף יַעְלָם אַלּוּף קֹרַח אֵלֶּה אַלּוּפֵי
אָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה אֵשֶׁת עֵשָׂו: יט אֵלֶּה בְּנֵי־
עֵשָׂו וְאֵלֶּה אַלּוּפֵיהֶם הוּא אֱדוֹם: ס

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (רשימות יב עמ' 19)

עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם (לו, א)

כְּתִיב "שֵׁשֶׁת יָמִים תַּעֲבֹד וְעָשִׂיתָ כָּל מְלַאכְתֶּךָ", וְהִיא מִצְוָה, שֶׁכֵּן מְלָאכָה זוֹ מְבֹרֶרֶת וּמְזַכֶּכֶת אֶת הָעוֹלָם. בְּרַם, הַחַיּוּת וְהַ"קָאף" בִּמְלָאכָה זוֹ הִיא דָּבָר שְׁלִילִי. וְהוּא עִנְיַן דַּם נִדָּה, שֶׁרוֹמֵז עַל רְתִיחַת הַדָּם בְּאֹפֶן בִּלְתִּי רָצוּי (וְלָכֵן דַּוְקָא מַרְאֶה אָדֹם מְטַמֵּא). וּרְתִיחָה זוֹ בָּאָה מִ"עֵשָׂו הוּא אֱדוֹם", שֶׁנִּקְרָא כֵּן עַל שֵׁם "הָאָדֹם הָאָדֹם הַזֶּה". (וּרְאֵה לִקּוּטֵי לֵוִי יִצְחָק לְזח"ג עמ' שנט, שֶׁז' יְמֵי נִדָּה הֵם כְּמוֹ ז' מַלְכֵי אֱדוֹם).

שביעי כ אֵלֶּה בְנֵי־שֵׂעִיר הַחֹרִי יֹשְׁבֵי הָאָרֶץ לוֹטָן
וְשׁוֹבָל וְצִבְעוֹן וַעֲנָה: כא וְדִשׁוֹן וְאֵצֶר וְדִישָׁן אֵלֶּה
אַלּוּפֵי הַחֹרִי בְּנֵי שֵׂעִיר בְּאֶרֶץ אֱדוֹם: כב וַיִּהְיוּ
בְּנֵי־לוֹטָן חֹרִי וְהֵימָם וַאֲחוֹת לוֹטָן תִּמְנָע:
כג וְאֵלֶּה בְּנֵי שׁוֹבָל עַלְוָן וּמָנַחַת וְעֵיבָל שְׁפוֹ
וְאוֹנָם: כד וְאֵלֶּה בְּנֵי־צִבְעוֹן וְאַיָּה וַעֲנָה הוּא עֲנָה
אֲשֶׁר מָצָא אֶת־הַיְּמִם בַּמִּדְבָּר בִּרְעֹתוֹ אֶת־
הַחֲמֹרִים לְצִבְעוֹן אָבִיו: כה וְאֵלֶּה בְּנֵי־עֲנָה דִּשֹׁן
וְאָהֳלִיבָמָה בַּת־עֲנָה: כו וְאֵלֶּה בְּנֵי דִישָׁן חֶמְדָּן
וְאֶשְׁבָּן וְיִתְרָן וּכְרָן: כז אֵלֶּה בְּנֵי־אֵצֶר בִּלְהָן וְזַעֲוָן
וַעֲקָן: כח אֵלֶּה בְּנֵי־דִישָׁן עוּץ וַאֲרָן: כט אֵלֶּה
אַלּוּפֵי הַחֹרִי אַלּוּף לוֹטָן אַלּוּף שׁוֹבָל אַלּוּף
צִבְעוֹן אַלּוּף עֲנָה: ל אַלּוּף דִּשָׁן אַלּוּף אֵצֶר
אַלּוּף דִּישָׁן אֵלֶּה אַלּוּפֵי הַחֹרִי לְאַלְּפֵיהֶם בְּאֶרֶץ
שֵׂעִיר: פ לא וְאֵלֶּה הַמְּלָכִים אֲשֶׁר מָלְכוּ בְּאֶרֶץ
אֱדוֹם לִפְנֵי מְלֹךְ־מֶלֶךְ לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל: לב וַיִּמְלֹךְ
בֶּאֱדוֹם בֶּלַע בֶּן־בְּעוֹר וְשֵׁם עִירוֹ דִּנְהָבָה:
לג וַיָּמָת בֶּלַע וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו יוֹבָב בֶּן־זֶרַח
מִבָּצְרָה: לד וַיָּמָת יוֹבָב וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו חֻשָׁם
מֵאֶרֶץ הַתֵּימָנִי: לה וַיָּמָת חֻשָׁם וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
הֲדַד בֶּן־בְּדַד הַמַּכֶּה אֶת־מִדְיָן בִּשְׂדֵה מוֹאָב
וְשֵׁם עִירוֹ עֲוִית: לו וַיָּמָת הֲדַד וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
שַׂמְלָה מִמַּשְׂרֵקָה: לז וַיָּמָת שַׂמְלָה וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו
שָׁאוּל מֵרְחֹבוֹת הַנָּהָר: לח וַיָּמָת שָׁאוּל וַיִּמְלֹךְ
תַּחְתָּיו בַּעַל חָנָן בֶּן־עַכְבּוֹר: לט וַיָּמָת בַּעַל חָנָן

בֶּן־עַכְבּוֹר׃ וַיִּמְלֹךְ תַּחְתָּיו הֲדַר וְשֵׁם עִירוֹ פָּעוּ
וְשֵׁם אִשְׁתּוֹ מְהֵיטַבְאֵל בַּת־מַטְרֵד בַּת מֵי זָהָב׃
מ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה
אַלּוּף יְתֵת׃ מא אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה
אַלּוּף פִּינֹן׃ מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף
מִבְצָר׃ מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה |
אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא
עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ממאמר י"ט כסלו ה'תשכ"ז)

אִיתָא בַּקַּבָּלָה שֶׁבְּתֵיבַת מְהֵיטַבְאֵל יֵשׁ אוֹתִיּוֹת מ"ה, וְיִטְבְּאֵל בְּגִימַטְרִיָּא ב"ן. וְהוּא עִנְיַן יִחוּד מַ"ה וּבַ"ן, דְּהַיְינוּ הַמְּבָרֵר וְהַמִּתְבָּרֵר, 'תִּיקוּן' וְ'תוֹהוּ', שֶׁזֶּהוּ עַל־יְדֵי הַמְּשָׁכָה מִבְּחִינָה שֶׁלְּמַעְלָה מִ'תוֹהוּ' וְ'תִיקוּן', שֶׁעַל־יְדֵי־זֶה נַעֲשָׂה הַבֵּירוּר דְּ'תוֹהוּ' שֶׁיִּתְאַחֵד עִם 'תִּיקוּן'.

✦ ✦ ✦

חצי קדיש

יִתְגַּדַּל וְיִתְקַדַּשׁ שְׁמֵהּ רַבָּא. אמן בְּעָלְמָא דִּי בְרָא כִרְעוּתֵהּ וְיַמְלִיךְ מַלְכוּתֵהּ, וְיַצְמַח פּוּרְקָנֵהּ וִיקָרֵב מְשִׁיחֵהּ. אמן בְּחַיֵּיכוֹן וּבְיוֹמֵיכוֹן וּבְחַיֵּי דְכָל בֵּית יִשְׂרָאֵל, בַּעֲגָלָא וּבִזְמַן קָרִיב וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן יהא שמה רבא מברך לעלם ולעלמי עלמיא. יתברך: יְהֵא שְׁמֵהּ רַבָּא מְבָרַךְ לְעָלַם וּלְעָלְמֵי עָלְמַיָּא. יִתְבָּרֵךְ, וְיִשְׁתַּבַּח, וְיִתְפָּאַר, וְיִתְרוֹמָם, וְיִתְנַשֵּׂא, וְיִתְהַדַּר, וְיִתְעַלֶּה, וְיִתְהַלָּל, שְׁמֵהּ דְּקֻדְשָׁא בְּרִיךְ הוּא. אמן לְעֵלָּא מִן כָּל בִּרְכָתָא וְשִׁירָתָא, תֻּשְׁבְּחָתָא וְנֶחֱמָתָא, דַּאֲמִירָן בְּעָלְמָא, וְאִמְרוּ אָמֵן: אמן

✦ ✦ ✦

מפטיר מ וְאֵלֶּה שְׁמוֹת אַלּוּפֵי עֵשָׂו לְמִשְׁפְּחֹתָם
לִמְקֹמֹתָם בִּשְׁמֹתָם אַלּוּף תִּמְנָע אַלּוּף עַלְוָה
אַלּוּף יְתֵת׃ מא אַלּוּף אָהֳלִיבָמָה אַלּוּף אֵלָה
אַלּוּף פִּינֹן׃ מב אַלּוּף קְנַז אַלּוּף תֵּימָן אַלּוּף
מִבְצָר׃ מג אַלּוּף מַגְדִּיאֵל אַלּוּף עִירָם אֵלֶּה |
אַלּוּפֵי אֱדוֹם לְמֹשְׁבֹתָם בְּאֶרֶץ אֲחֻזָּתָם הוּא
עֵשָׂו אֲבִי אֱדוֹם׃

~ **נקודות משיחות קודש** ~ (ספר השיחות תשמ"ט א עמ' 109)

אַלּוּף עִירָם (לו, מג)

שֶׁהוּא עָתִיד לַעֲרֹם תַּסְרִיּוֹת (אוֹצָרוֹת) לַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ (בְּרֵאשִׁית רַבָּה)

הָ'אוֹצָרוֹת' הֵם בֵּרוּר נִצּוֹצוֹת הַקְּדֻשָּׁה שֶׁל גָּלוּת אֱדוֹם, שֶׁהוּא מַטְרַת גָּלוּת זוֹ. וְהִנֵּה, אַף בְּחַג הַגְּאֻלָּה י"ט כִּסְלֵו מָצִינוּ פְּעֻלָּה וְהַשְׁפָּעָה עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם: רַבֵּנוּ הַזָּקֵן כּוֹתֵב "הִפְלִיא ה' וְהִגְדִּיל לַעֲשׂוֹת . . בְּעֵינֵי כָּל הַשָּׂרִים וְכָל הָעַמִּים אֲשֶׁר בְּכָל מְדִינוֹת הַמֶּלֶךְ". וּמִכָּאן לְמֵדִים עַל דְּבַר הַחִיּוּב לְהִשְׁתַּדֵּל לְהַשְׁפִּיעַ עַל אֻמּוֹת הָעוֹלָם לְקַיֵּם מִצְוֹת שֶׁנִּצְטַוּוּ בְּנֵי נֹחַ, כִּפְסַק־דִּין הָרַמְבַּ"ם (הִלְכוֹת מְלָכִים ספ"ח).

פפפ קנ"ד **פסוקים**. קליט"ה **סימן**.

בעת הגבהת הספר תורה ואמירת וזאת התורה – אין מנהגנו להראות באצבע. * מנהגנו: מגביה הספר תורה ולאחרי שמראה אותה לקהל חוזר ומניחה על הבימה וגוללה בעצמו. ואז יושב על הספסל ואחר כורך המפה (= חוגר באבנט ועוטף במעיל). * כשמגביהין הספר תורה להראות הכתב לעם, כל אדם ישתדל לקרב עצמו לבימה כדי שיוכל לקרא מה שכתוב בספר תורה בעת הגבהת הספר תורה, ויאמר:

וְזֹאת הַתּוֹרָה, אֲשֶׁר־שָׂם מֹשֶׁה לִפְנֵי בְּנֵי יִשְׂרָאֵל:

עֵץ־חַיִּים הִיא לַמַּחֲזִיקִים בָּהּ, וְתֹמְכֶיהָ מְאֻשָּׁר. דְּרָכֶיהָ דַרְכֵי־נֹעַם, וְכָל־נְתִיבֹתֶיהָ שָׁלוֹם. אֹרֶךְ יָמִים בִּימִינָהּ, בִּשְׂמֹאלָהּ עֹשֶׁר וְכָבוֹד. יְיָ חָפֵץ לְמַעַן צִדְקוֹ, יַגְדִּיל תּוֹרָה וְיַאְדִּיר:

מדייקים לגלול הספר תורה נגד התפר, שמקום התפר יהיה באמצע הספר תורה מבחוץ. * האבנט חוגרים בתחילת שליש התחתון של הספר תורה.

לא יתחיל המפטיר להפטיר עד שיגמור הגולל לגלול הספר תורה, כדי שגם הגולל יוכל להבין ולשמוע ממנו, שחובה היא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה.

ברכת ההפטרה לפניה

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם אֲשֶׁר בָּחַר בִּנְבִיאִים טוֹבִים וְרָצָה בְדִבְרֵיהֶם הַנֶּאֱמָרִים בֶּאֱמֶת בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ הַבּוֹחֵר בַּתּוֹרָה וּבְמֹשֶׁה עַבְדּוֹ וּבְיִשְׂרָאֵל עַמּוֹ וּבִנְבִיאֵי הָאֱמֶת וָצֶדֶק:

חובה הוא על הכל לשמוע ההפטרה כמו הפרשה שבספר תורה. לפיכך, לא יקראו שנים ההפטרה כאחד בקול רם ששני קולות אין נשמעים, ויש נוהגים מטעם הידוע להם, שלא לסמוך על שמיעה בלבדה, אלא הם בעצמם קורין ההפטרה ושומעין הברכות מפי המפטיר. ומכל מקום, צריכים ליזהר שלא יקראו בקול רם אלא בנחת (מלה במלה עם המפטיר).

שולחן ערוך אדמו"ר הזקן, חלק ב סימן רפד סעיף יא

עטרת מרים

א חֲזוֹן מַרְאֵה הַנְּבוּאָה שֶׁל עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה אֱלֹקִים לֶאֱדוֹם עַל אֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ אֲנִי וְיִרְמְיָה וִישַׁעְיָה וְעָמוֹס מֵאֵת יְהֹוָה עַל חֶרְבַּן אֱדוֹם וְצִיר שָׁלִיחַ בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח זֶה לָזֶה שֶׁיֹּאמְרוּ קוּמוּ אַתֶּם וְנָקוּמָה גַּם אָנוּ לָלֶכֶת עָלֶיהָ עַל אֶרֶץ אֱדוֹם לַמִּלְחָמָה: **ב** הִנֵּה בִּתְחִילַּת מֶמְשַׁלְתְּךָ אֱדוֹם בְּאֶרֶץ שֵׂעִיר, גּוֹי קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי מְבֻזֶּה אַתָּה מְאֹד וְלָמָּה יִצְטָרֵךְ אֲסִיפַת כָּל הַגּוֹיִם נֶגֶד אוּמָּה קְטַנָּה, לְהִלָּחֵם עַל אוּמָּה בְּזוּיָה? מֵשִׁיב....: **ג** זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ הֱסִיתְךָ לְהִתְגָּאוֹת יוֹתֵר מִדַּאי כְּאִלּוּ שֹׁכְנִי אַתָּה שׁוֹכֵן בְּחַגְוֵי־סֶלַע בְּבִקְעֵי הַסֶּלַע עַד שֶׁלֹּא יוּכַל מִי לִקְרוֹב אֵלֶיךָ, וּכְאִלּוּ מְרוֹם וְנִשָּׂא שִׁבְתּוֹ לָכֵן אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ: **ד** אֲפִילּוּ אִם־תַּגְבִּיהַּ לָשֶׁבֶת בְּמָקוֹם גָּבוֹהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מְדוֹרְךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ אֶל עֵמֶק יְהוֹשָׁפָט (יואל ד יב) נְאֻם־יְהֹוָה: **ה** אַחֲרֵי שֶׁהִתְחִיל לְנַבֵּא אֶת הֶעָתִיד לָבֹא עַל אֱדוֹם בְּאַחֲרִית הַיָּמִים, שָׁב לְהוֹדִיעַ גַּם כֵּן מַה שֶּׁיִּקְרֶה לָהֶם בִּזְמַן קוֹדֵם (ע' ישעיה סי' כ"א וירמיה סי' מ"ט) אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ עָלֶיךָ אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה הַמְפַחֲדִים לִגְזוֹל בַּיּוֹם אֵיךְ נִדְמֵיתָה יָשַׁנְתָּ וְלֹא הֱקִיצוֹתָ מִשְּׁנָתְךָ לְגָרֵשׁ אוֹתָם הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם דֵּי סִפּוּקָם אִם־בֹּצְרִים תּוֹלְשֵׁי עִנְּבֵי הַגֶּפֶן בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת כִּי יְרֵאִים פֶּן יָבֹא בַּעַל הַבַּיִת לָכֵן לֹא יִקְצְרוּ אֶת הַכֹּל, וְאִם כֵּן אֶשְׁאַל וּמַדּוּעַ לֹא הִשְׁאִירוּ לְךָ מְאוּמָה: **ו** אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ מַטְמוֹנֵי עֵשָׂו נִבְעוּ נִתְגַּלּוּ מַצְפֻּנָיו: **ז** הַנָּבִיא מֵשִׁיב שֶׁכָּל זֶה הָיָה עַל יְדֵי תַּחְבּוּלָה כִּי עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ לִוּוּ אוֹתְךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הַמְחֻיָּבִים לַעֲזוֹר לְךָ אֲבָל לֹא עָזְרוּ לְךָ בַּמִּלְחָמָה הִשִּׁיאוּךָ הֵסִיתוּ

שי למורא

א) לֶאֱדוֹם, עַל אֱדוֹם. שָׁמַעְנוּ, אֲנִי וּשְׁאָר נְבִיאִים. וְצִיר, שָׁלִיחַ. בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח, כְּלוֹמַר, כָּל הַגּוֹיִם הִתְעוֹרְרוּ לָבוֹא עַל אֱדוֹם לְמִלְחָמָה. **ב)** קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם, בִּתְחִלַּת מֶמְשַׁלְתְּךָ בְּאֶרֶץ אֱדוֹם הָיִיתָ קָטָן בַּגּוֹיִם, וּמְבֻזֶּה מְאֹד בֵּינֵיהֶם. **ג)** זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ, אַחֲרֵי שֶׁנִּתְגַּדַּלְתָּ, הֵסִית אוֹתְךָ לִבְּךָ לְהִתְגָּאוֹת גַּם עַל אָחִיךָ יַעֲקֹב. שֹׁכְנִי בְּחַגְוֵי סֶלַע, חוֹשֵׁב אַתָּה שֶׁהִנְּךָ שׁוֹכֵן בִּבְקָעִים שֶׁבְּסֶלַע גָּבוֹהַּ וְאֵין מִי שֶׁיּוּכַל לְהִתְקָרֵב אֵלֶיךָ. **ה)** אֵיךְ נִדְמֵיתָה, לָמָּה נִרְדַּמְתָּ דּוּמָם, וְלֹא הִרְגַּשְׁתָּ עַד שֶׁגָּנְבוּ מִמְּךָ הַכֹּל. **ו)** אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו, אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ בָּתֵּי עֵשָׂו לָקַחַת הַכֹּל. נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו, נִתְבַּקְּשׁוּ וְנִתְגַּלּוּ מְקוֹמוֹת הַמִּסְתּוֹר שֶׁלּוֹ. **ז)** עַד הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ, כְּשֶׁיָּצָאתָ לַמִּלְחָמָה נֶגֶד אוֹיְבֶיךָ, לִוּוּ אוֹתְךָ כָּל אַנְשֵׁי בְרִיתְךָ עַד הַגְּבוּל, וּמִשָּׁם בָּרְחוּ וְלֹא הָיוּ לְעֶזְרָתְךָ. הִשִּׁיאוּךָ, אַנְשֵׁי בְרִיתְךָ הֵסִיתוּ

הפטרה לפרשת וישלח לקריאה בציבור

ולשמו"ת בעובדיה פרק א

א א חֲזוֹן עֹבַדְיָה כֹּה־אָמַר אֲדֹנָי יֱהֹוִה לֶאֱדוֹם שְׁמוּעָה שָׁמַעְנוּ מֵאֵת יְהֹוָה וְצִיר בַּגּוֹיִם שֻׁלָּח קוּמוּ וְנָקוּמָה עָלֶיהָ לַמִּלְחָמָה: ב הִנֵּה קָטֹן נְתַתִּיךָ בַּגּוֹיִם בָּזוּי אַתָּה מְאֹד: ג זְדוֹן לִבְּךָ הִשִּׁיאֶךָ שֹׁכְנִי בְחַגְוֵי־סֶלַע מְרוֹם שִׁבְתּוֹ אֹמֵר בְּלִבּוֹ מִי יוֹרִידֵנִי אָרֶץ: ד אִם־תַּגְבִּיהַּ כַּנֶּשֶׁר וְאִם־בֵּין כּוֹכָבִים שִׂים קִנֶּךָ מִשָּׁם אוֹרִידְךָ נְאֻם־יְהֹוָה: ה אִם־גַּנָּבִים בָּאוּ־לְךָ אִם־שׁוֹדְדֵי לַיְלָה אֵיךְ נִדְמֵיתָה הֲלוֹא יִגְנְבוּ דַּיָּם אִם־בֹּצְרִים בָּאוּ לָךְ הֲלוֹא יַשְׁאִירוּ עֹלֵלוֹת: ו אֵיךְ נֶחְפְּשׂוּ עֵשָׂו נִבְעוּ מַצְפֻּנָיו: ז עַד־הַגְּבוּל שִׁלְּחוּךָ כֹּל אַנְשֵׁי בְרִיתֶךָ הִשִּׁיאוּךָ יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֹמֶךָ

לַחְמְךָ יְשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ אֵין תְּבוּנָה
בּוֹ׃ ח הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא נְאֻם־יְהוָה
וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם וּתְבוּנָה מֵהַר
עֵשָׂו׃ ט וְחַתּוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן לְמַעַן
יִכָּרֵת־אִישׁ מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל׃ י מֵחֲמַס
אָחִיךָ יַעֲקֹב תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ
לְעוֹלָם׃ יא בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם
שִׁבּוֹת זָרִים חֵילוֹ וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָיו
וְעַל־יְרוּשָׁלִַם יַדּוּ גוֹרָל גַּם־אַתָּה כְּאַחַד
מֵהֶם׃ יב וְאַל־תֵּרֶא בְיוֹם־אָחִיךָ בְּיוֹם
נָכְרוֹ וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם
אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ בְּיוֹם צָרָה׃
יג אַל־תָּבוֹא בְשַׁעַר־עַמִּי בְּיוֹם אֵידָם
אַל־תֵּרֶא גַּם־אַתָּה בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ
וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ בְּיוֹם אֵידוֹ׃
יד וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק לְהַכְרִית אֶת־
פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה׃
טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה עַל־כָּל־הַגּוֹיִם
כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ יֵעָשֶׂה לָּךְ גְּמֻלְךָ יָשׁוּב
בְּרֹאשֶׁךָ׃ טז כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר
קָדְשִׁי יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ׃
יז וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה וְהָיָה קֹדֶשׁ וִירֵשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֵת

שי למורא

אוֹתְךָ לְהִלָּחֵם. יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלוֹמְךָ, אַנְשֵׁי שְׁלוֹמְךָ הִצְלִיחוּ לְפַתּוֹתְךָ לְהִלָּחֵם. לַחְמְךָ, אוֹכְלֵי לַחְמְךָ יָשִׂימוּ מָזוֹר תַּחְתֶּיךָ, יָשִׂימוּ חֹלִי וּמַכָּה בַּמָּקוֹם שֶׁלְּךָ. אֵין תְּבוּנָה בּוֹ, אֵין בְּאֱדוֹם תְּבוּנָה, וְלֹא הֵבִין כַּוָּנַת אַנְשֵׁי בְּרִיתוֹ. ח) בַּיּוֹם הַהוּא, בְּיוֹם בּוֹא הַפֶּרֶעֻנּוּת. מֵהַר עֵשָׂו, מֵאוֹתָם שֶׁמְּקוֹרָם מֵהַר עֵשָׂו. ט) וְחַתּוּ, וְיִשָּׁבְרוּ. תֵּימָן, הִיא אֶרֶץ אֱדוֹם שֶׁהִיא בְּדָרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל. מִקָּטֶל, מִתּוֹךְ הָרֶג. י) מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב, בִּגְלַל הֶחָמָס שֶׁעָשִׂיתָ לְיַעֲקֹב. יא) בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד, זֶהוּ הֶחָמָס שֶׁעָשִׂיתָ לְיַעֲקֹב, בַּיּוֹם שֶׁנַּעֲמַדְתָּ מֵרָחוֹק. בְּיוֹם שְׁבוֹת זָרִים חֵילוֹ, בִּזְמַן שֶׁשָּׁבוּ הַזָּרִים אֶת הָעֹשֶׁר שֶׁל יַעֲקֹב. גַּם אַתָּה כְּאַחַד מֵהֶם, הוֹאִיל וְעָמַדְתָּ מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַרְתָּ לְיִשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הָיִיתָ גַּם אַתָּה כְּאֶחָד מֵהֶם. יב) וְאַל תֵּרֶא, לֹא הָיָה לְךָ לְהַבִּיט וְלַעֲמֹד מִנֶּגֶד. בְּיוֹם אָחִיךָ, בְּיוֹם צָרַת אָחִיךָ. בְּיוֹם נָכְרוֹ, בְּיוֹם שֶׁנִּהְיָה כְּנָכְרִי וְהֻגְלָה מֵאַרְצוֹ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, בְּיוֹם הִמָּסְרוֹ בְּיַד אוֹיְבָיו. יג) אַל תָּבוֹא, לֹא הָיָה לְךָ לָבוֹא. וְאַל תִּשְׁלַחְנָה בְחֵילוֹ, לֹא הָיָה לְךָ לִשְׁלֹחַ יָדְךָ בְּעָשְׁרוֹ, לָבוֹז אֶת רְכוּשוֹ. יד) עַל הַפֶּרֶק, עַל אֵם הַדֶּרֶךְ, וְהוּא הַמָּקוֹם שֶׁמִּתְפָּרְקִים הַדְּרָכִים לְכִוּוּנִים שׁוֹנִים. וְאַל תַּסְגֵּר, לֹא הָיָה לְךָ לִמְסֹר. טז) כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל הַר קָדְשִׁי, כָּאן מְדַבֵּר הַנָּבִיא אֶל יִשְׂרָאֵל, כִּי כְּמוֹ שֶׁאַתֶּם שְׁתִיתֶם מִכּוֹס הַתַּרְעֵלָה. טז) וְשָׁתוּ וְלָעוּ, וְיִשְׁתּוּ וְיִבְלָעוּ. פֵּרוּשׁ אַחֵר, "וְלָעוּ", וְיִהְיוּ מְבֻלְבָּלִים. כְּלוֹא הָיוּ, כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ מֵעוֹלָם. יז) וְהָיָה קֹדֶשׁ, יִשְׂרָאֵל יִהְיֶה קֹדֶשׁ לַה׳. אֵת מוֹרְשֵׁיהֶם, אֶת

עטרת מרים

אוֹתְךָ לְלֶכֶת לַמִּלְחָמָה וְגַם יָכְלוּ לְךָ אַנְשֵׁי שְׁלֻמֶּךָ כִּי שָׁמַעְתָּ לָהֶם וְהָלַכְתָּ, אוֹכְלֵי לַחְמְךָ הֵם יָשִׂימוּ מָזוֹר מַכָּה תַּחְתֶּיךָ בִּמְקוֹמְךָ הִכִּינוּ לְךָ כִּלָּיוֹן וַאֲבָדוֹן כִּי יֵעֵצוּ עָלֶיךָ רָעָה וְאֵין תְּבוּנָה בּוֹ בֶּאֱדוֹם לְהַרְגִּישׁ בַּדָּבָר לִהְיוֹת נִשְׁמָר מֵהֶם: ח הֲלוֹא בַּיּוֹם הַהוּא בְּאַחֲרִית הַיָּמִים נְאֻם־יְהוָה וְהַאֲבַדְתִּי חֲכָמִים מֵאֱדוֹם לֹא יִתְחַכְּמוּ בְּתַחְבּוּלוֹת הַמִּלְחָמָה לְהַצִּיל נַפְשָׁם וּתְבוּנָה מֵהַר עֵשָׂו: ט וְחַתּוּ שִׁבְרוּ גִבּוֹרֶיךָ תֵּימָן הוּא אֱדוֹם הַיּוֹשֵׁב בְּהַר שֵׂעִיר בִּדְרוֹמָהּ שֶׁל אֶרֶץ יִשְׂרָאֵל לְמַעַן יִכָּרֵת כָּל־אִישׁ גִּבּוֹר מֵהַר עֵשָׂו מִקָּטֶל מֵרוֹב הֶרֶג שֶׁיָּבֹא עֲלֵיכֶם: י כָּל זֶה יִגִּיעַ לָהֶם מֵחֲמַס אָחִיךָ יַעֲקֹב בִּגְלַל הֶחָמָס שֶׁעָשִׂוּ לְיַעֲקֹב וְהוּא תְּכַסְּךָ בוּשָׁה וְנִכְרַתָּ וְתִהְיֶה נִכְרַת לְעוֹלָם וְלֹא תוֹסִיף לָקוּם: יא בְּיוֹם עָמְדְךָ מִנֶּגֶד בְּיוֹם שִׁבּוֹת זָרִים חֵילוֹ בְּעֵת שֶׁשָּׁבוּ הַזָּרִים הָעֹשֶׁר שֶׁל יַעֲקֹב (וְעַל נְבוּכַדְנֶצַּר יֹאמַר, הַמַּחֲרִיב הַבַּיִת הָרִאשׁוֹן, וְהוּא רָאוּי זֶה וְעָמַד מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַר לְיַעֲקֹב אָחִיו) וְנָכְרִים בָּאוּ שְׁעָרָו (שְׁעָרָיו) שֶׁל יַעֲקֹב וְעַל־יְרוּשָׁלַיִם יַדּוּ גוֹרָל הִשְׁלִיכוּ גּוֹרָל וְחִלְּקוּ בֵּינֵיהֶם לַחֲלָקִים גַּם־אַתָּה אֱדוֹם כְּאַחַד מֵהֶם הוֹאִיל וְעָמַדְתָּ מִנֶּגֶד וְלֹא עָזַרְתָּ לְיִשְׂרָאֵל, מַעֲלֶה אֲנִי עָלֶיךָ כְּאִלּוּ הָיִיתָ גַּם אַתָּה כְּאַחַד מִן הַנִּלְחָמִים וְהַשּׁוֹלְלִים, וְזֶהוּ הֶחָמָס: יב וְאַל־תֵּרֶא לֹא הָיָה לְךָ לְהַבִּיט בְּיוֹם צָרַת אָחִיךָ בְּיוֹם נָכְרוֹ בְּיוֹם שֶׁנִּתְנַכֵּר מֵאַרְצוֹ וְהָיָה כְּנָכְרִי וְאַל־תִּשְׂמַח לִבְנֵי־יְהוּדָה בְּיוֹם אָבְדָם וְאַל־תַּגְדֵּל פִּיךָ וְלֹא תוֹצִיא הַשִּׂמְחָה שֶׁבְּלֵב אֶל הַפֶּה לְדַבֵּר לַעַג וְבוּז עַל מַפֶּלֶת יִשְׂרָאֵל בְּיוֹם צָרָה: יג אַל־תָּבוֹא וְכָל־שֶׁכֵּן שֶׁלֹּא הָיָה לְךָ לָבוֹא בְּשַׁעַר עָרֵי עַמִּי לִכְבּוֹשׁ אוֹתָם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ בְּחָרְבַּן הַבַּיִת הַשֵּׁנִי בְּיוֹם אֵידָם בְּיוֹם רָעָתָם אַל־תֵּרֶא לֹא הָיָה רָאוּי לְךָ גַּם־אַתָּה לִרְאוֹת בְּרָעָתוֹ בְּיוֹם שֶׁבָּא עָלָיו אֵידוֹ רָעָתוֹ וְאַל־תִּשְׁלַחְנָה יָדְךָ בְּחֵילוֹ בִּנְכָסָיו בְּיוֹם אֵידוֹ: יד זֶה יֹאמַר עַל אַנְשֵׁי טִיטוּס שֶׁהִגְלוּ אֶת יִשְׂרָאֵל וְאָמַר וְאַל־תַּעֲמֹד עַל־הַפֶּרֶק בְּפָרְשַׁת דְּרָכִים שֶׁלֹּא יוּכְלוּ לָנוּס, לְהַכְרִית אֶת־פְּלִיטָיו וְאַל־תַּסְגֵּר לְמַאֲסָר שְׂרִידָיו בְּיוֹם צָרָה: טו כִּי־קָרוֹב יוֹם־יְהוָה יוֹם הַתַּשְׁלוּמִין מה׳ עַל־כָּל־הַגּוֹיִם כַּאֲשֶׁר עָשִׂיתָ לְיִשְׂרָאֵל כֵּן יֵעָשֶׂה לְךָ גְּמֻלְךָ הַגְּמוּל הָרָאוּי לְךָ יָשׁוּב בְּרֹאשֶׁךָ: טז אֶל מוּל יְהוּדָה יֹאמַר כִּי כַּאֲשֶׁר שְׁתִיתֶם עַל־הַר קָדְשִׁי מִכּוֹס הַתַּרְעֵלָה כֵּן יִשְׁתּוּ כָל־הַגּוֹיִם שֶׁהֵרַעוּ לָכֶם אֶת כּוֹס הַתַּרְעֵלָה תָּמִיד וְשָׁתוּ וְלָעוּ יִהְיוּ מְבֻלְבָּלִים מִן הַפּוּרְעָנִיּוֹת וְהָיוּ כְּלוֹא הָיוּ יִהְיוּ כְּלִים כְּאִלּוּ לֹא הָיוּ מֵעוֹלָם: יז אֲבָל וּבְהַר צִיּוֹן תִּהְיֶה פְלֵיטָה יִשָּׁאֲרוּ אֲנָשִׁים וְהָיָה קֹדֶשׁ כִּי לֹא יוֹסִיף לָבוֹא בָּהּ טָמֵא

עטרת מרים

וַיִּרְשׁוּ בֵּית יַעֲקֹב אֶת מוֹרָשֵׁיהֶם אֶת הַבַּבְלִיִּים שֶׁיָּרְשׁוּ אוֹתָם מֵאָז:
יח וְהָיָה בֵּית־יַעֲקֹב אֵשׁ הַבּוֹעֵר מִקָּרוֹב וּבֵית יוֹסֵף לֶהָבָה הַבּוֹעֵר מֵרָחוֹק
וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ הַנִּשְׂרָף מַהֵר וְדָלְקוּ בָהֶם יִשְׂרָאֵל יַדְלִיקוּ אֶת בֵּית הַכַּשְׂדִּים
וַאֲכָלُוּם וְיִשְׂרִפוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי יְהוָה דִּבֵּר וּבְוַדַּאי
כֵּן יִהְיֶה: יט וְיָרְשׁוּ יִשְׂרָאֵל יוֹשְׁבֵי
הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו וְהַשְּׁפֵלָה
הָעֲמֵק יִירְשׁוּ אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ
גַּם אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה
שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד: כ
גְּבוּאָה לֶעָתִיד, מִי וְמִי מִבְּנֵי יִשְׂרָאֵל יִהְיוּ
הַיּוֹרְשִׁים. וְאָמַר: וְגָלֻת בְּנֵי הַגּוֹלָה
הַחֵל שֶׁל הַחֵיל ־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר יֵשְׁבוּ שָׁם ־כְּנַעֲנִים שֶׁבָּרְחוּ
מֵאַרְצָם בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ אֲשֶׁר מְקוֹם
מוֹשָׁבָם הִגִּיעַ עַד־צָרְפַת פרנצ"א
וְגָלֻת בְּנֵי הַגּוֹלָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר
יֵשְׁבוּ בִּגְלוּת בִּסְפָרַד אספמיא, הֵם
יִרְשׁוּ אֶת עָרֵי הַנֶּגֶב אֶת הַר עֵשָׂו
אֶרֶץ אֱדוֹם: כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט
אֶת־הַר עֵשָׂו עַל מַה שֶׁהֵרְעוּ לְיִשְׂרָאֵל וְהָיְתָה אוֹ לַיהוָה הַמְּלוּכָה הַכֹּל יוֹדוּ בְּמַלְכוּתוֹ וִיקַבְּלוּהוּ בִּמְהֵרָה בְיָמֵינוּ:

שי למורא

הַגּוֹיִם שֶׁיִּירְשׁוּ אוֹתָם מִקֹּדֶם. כ) הַחֵל הַזֶּה, הַחֵיל הַזֶּה שֶׁל בְּנֵי יִשְׂרָאֵל אֲשֶׁר יָשׁוּבוּ מֵהַגְּלוּת. אֲשֶׁר כְּנַעֲנִים, אֲשֶׁר הָיוּ בַּגְּלוּת עִם עַמִּים כְּנַעֲנִיִּים שֶׁבָּרְחוּ מֵאֶרֶץ כְּנַעַן בִּימֵי יְהוֹשֻׁעַ. עַד צָרְפַת, שֶׁהִתְרַחֲקוּ וְיָשְׁבוּ בִּמְקוֹמוֹת רְחוֹקִים וְהִגִּיעוּ עַד צָרְפַת. וְגָלֻת יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד, וּבְנֵי הַגּוֹלָה שֶׁל יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר יָשְׁבוּ בִּסְפָרַד.
כא) וְעָלוּ מוֹשִׁעִים, הֵם הַמֶּלֶךְ הַמָּשִׁיחַ וְשָׂרָיו. וְהָיְתָה לַה' הַמְּלוּכָה, וְתִתְגַּלֶּה מַלְכוּת ה' עַל כָּל יוֹשְׁבֵי הָעוֹלָם, וּתְהִי מַלְכוּת ה' לְעוֹלָם וּלְעוֹלְמֵי עוֹלָמִים.

מוֹרָשֵׁיהֶם: יח וְהָיָה בֵּית־יַעֲקֹב אֵשׁ וּבֵית
יוֹסֵף לֶהָבָה וּבֵית עֵשָׂו לְקַשׁ וְדָלְקוּ בָהֶם
וַאֲכָלُוּם וְלֹא־יִהְיֶה שָׂרִיד לְבֵית עֵשָׂו כִּי
יְהוָה דִּבֵּר: יט וְיָרְשׁוּ הַנֶּגֶב אֶת־הַר עֵשָׂו
וְהַשְּׁפֵלָה אֶת־פְּלִשְׁתִּים וְיָרְשׁוּ אֶת־שְׂדֵה אֶפְרַיִם וְאֶת שְׂדֵה
שֹׁמְרוֹן וּבִנְיָמִן אֶת־הַגִּלְעָד: כ וְגָלֻת הַחֵל־הַזֶּה לִבְנֵי יִשְׂרָאֵל
אֲשֶׁר־כְּנַעֲנִים עַד־צָרְפַת וְגָלֻת יְרוּשָׁלַיִם אֲשֶׁר בִּסְפָרַד יִרְשׁוּ אֶת
עָרֵי הַנֶּגֶב: כא וְעָלוּ מוֹשִׁעִים בְּהַר צִיּוֹן לִשְׁפֹּט אֶת־הַר עֵשָׂו
וְהָיְתָה לַיהוָה הַמְּלוּכָה:

לאחר שמסיים ההפטרה יאמר המפטיר ברכות אלו

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, צוּר כָּל הָעוֹלָמִים, צַדִּיק בְּכָל הַדּוֹרוֹת, הָאֵל
הַנֶּאֱמָן הָאוֹמֵר וְעוֹשֶׂה, הַמְדַבֵּר וּמְקַיֵּם, שֶׁכָּל דְּבָרָיו אֱמֶת וָצֶדֶק: נֶאֱמָן,
אַתָּה הוּא יְיָ אֱלֹהֵינוּ וְנֶאֱמָנִים דְּבָרֶיךָ, וְדָבָר אֶחָד מִדְּבָרֶיךָ אָחוֹר לֹא יָשׁוּב רֵיקָם,
כִּי אֵל מֶלֶךְ נֶאֱמָן וְרַחֲמָן אָתָּה. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, הָאֵל הַנֶּאֱמָן בְּכָל דְּבָרָיו:

רַחֵם, עַל צִיּוֹן כִּי הִיא בֵּית חַיֵּינוּ, וְלַעֲלוּבַת נֶפֶשׁ תּוֹשִׁיעַ וּתְשַׂמֵּחַ בִּמְהֵרָה
בְיָמֵינוּ. בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְשַׂמֵּחַ צִיּוֹן בְּבָנֶיהָ:

שַׂמְּחֵנוּ, יְיָ אֱלֹהֵינוּ, בְּאֵלִיָּהוּ הַנָּבִיא עַבְדֶּךָ, וּבְמַלְכוּת בֵּית דָּוִד מְשִׁיחֶךָ,
בִּמְהֵרָה יָבוֹא וְיָגֵל לִבֵּנוּ, עַל כִּסְאוֹ לֹא יֵשֵׁב זָר, וְלֹא יִנְחֲלוּ עוֹד
אֲחֵרִים אֶת כְּבוֹדוֹ. כִּי בְשֵׁם קָדְשְׁךָ נִשְׁבַּעְתָּ לוֹ, שֶׁלֹּא יִכְבֶּה נֵרוֹ לְעוֹלָם וָעֶד:
בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מָגֵן דָּוִד:

עַל הַתּוֹרָה, וְעַל הָעֲבוֹדָה וְעַל הַנְּבִיאִים וְעַל יוֹם הַשַּׁבָּת הַזֶּה, שֶׁנָּתַתָּ לָנוּ יְיָ
אֱלֹהֵינוּ לִקְדֻשָּׁה וְלִמְנוּחָה, לְכָבוֹד וּלְתִפְאָרֶת. עַל הַכֹּל, יְיָ אֱלֹהֵינוּ אֲנַחְנוּ

מוֹדִים לָךְ, וּמְבָרְכִים אוֹתָךְ, יִתְבָּרֵךְ שִׁמְךָ בְּפִי כָּל חַי תָּמִיד לְעוֹלָם וָעֶד: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, מְקַדֵּשׁ הַשַּׁבָּת:

קריאת התורה למנחת שבת־קודש

לז א וַיֵּשֶׁב יַעֲקֹב בְּאֶרֶץ מְגוּרֵי אָבִיו בְּאֶרֶץ
כְּנָעַן: ב אֵלֶּה | תּוֹלְדוֹת יַעֲקֹב יוֹסֵף בֶּן־שְׁבַע־
עֶשְׂרֵה שָׁנָה הָיָה רֹעֶה אֶת־אֶחָיו בַּצֹּאן וְהוּא
נַעַר אֶת־בְּנֵי בִלְהָה וְאֶת־בְּנֵי זִלְפָּה נְשֵׁי אָבִיו
וַיָּבֵא יוֹסֵף אֶת־דִּבָּתָם רָעָה אֶל־אֲבִיהֶם:
ג וְיִשְׂרָאֵל אָהַב אֶת־יוֹסֵף מִכָּל־בָּנָיו כִּי־בֶן־זְקֻנִים
הוּא לוֹ וְעָשָׂה לוֹ כְּתֹנֶת פַּסִּים: (לוי) ד וַיִּרְאוּ אֶחָיו
כִּי־אֹתוֹ אָהַב אֲבִיהֶם מִכָּל־אֶחָיו וַיִּשְׂנְאוּ אֹתוֹ
וְלֹא יָכְלוּ דַּבְּרוֹ לְשָׁלֹם: ה וַיַּחֲלֹם יוֹסֵף חֲלוֹם
וַיַּגֵּד לְאֶחָיו וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ: ו וַיֹּאמֶר
אֲלֵיהֶם שִׁמְעוּ־נָא הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתִּי:
ז וְהִנֵּה אֲנַחְנוּ מְאַלְּמִים אֲלֻמִּים בְּתוֹךְ הַשָּׂדֶה
וְהִנֵּה קָמָה אֲלֻמָּתִי וְגַם־נִצָּבָה וְהִנֵּה תְסֻבֶּינָה
אֲלֻמֹּתֵיכֶם וַתִּשְׁתַּחֲוֶין לַאֲלֻמָּתִי: (ישראל) ח וַיֹּאמְרוּ
לוֹ אֶחָיו הֲמָלֹךְ תִּמְלֹךְ עָלֵינוּ אִם־מָשׁוֹל תִּמְשֹׁל
בָּנוּ וַיּוֹסִפוּ עוֹד שְׂנֹא אֹתוֹ עַל־חֲלֹמֹתָיו וְעַל־
דְּבָרָיו: ט וַיַּחֲלֹם עוֹד חֲלוֹם אַחֵר וַיְסַפֵּר אֹתוֹ
לְאֶחָיו וַיֹּאמֶר הִנֵּה חָלַמְתִּי חֲלוֹם עוֹד וְהִנֵּה
הַשֶּׁמֶשׁ וְהַיָּרֵחַ וְאַחַד עָשָׂר כּוֹכָבִים מִשְׁתַּחֲוִים
לִי: י וַיְסַפֵּר אֶל־אָבִיו וְאֶל־אֶחָיו וַיִּגְעַר־בּוֹ אָבִיו
וַיֹּאמֶר לוֹ מָה הַחֲלוֹם הַזֶּה אֲשֶׁר חָלָמְתָּ הֲבוֹא
נָבוֹא אֲנִי וְאִמְּךָ וְאַחֶיךָ לְהִשְׁתַּחֲוֹת לְךָ אָרְצָה:
יא וַיְקַנְאוּ־בוֹ אֶחָיו וְאָבִיו שָׁמַר אֶת־הַדָּבָר:

המשך ביאור למס' פסחים ליום שלישי עמ' ב

1 הַמּוֹעֵד של הביעור, יְבַדּוֹק לְאַחַר הַמּוֹעֵד, מתחילת השעה
2 השביעית של יום ארבעה עשר עד הלילה, אבל לאחר מכן לא
3 יבדוק. ובגמרא יבואר במה נחלקו רבי יהודה וחכמים.
4 המשנה מבארת כיצד לנהוג עם החמץ לאחר הבדיקה: וּמַה
5 שֶּׁמְּשַׁיֵּיר מהחמץ לאחר בדיקתו לצורך אכילתו עד זמן איסורו,
6 נַיְחֶנּוּ בְּצִינְעָא – במקום שמור, כְּדֵי שֶׁלֹּא יאבד וִיהֵא צָרִיךְ בְּדִיקָה
7 אַחֲרָיו.

8 **גמרא**

9 שנינו במשנה שנחלקו רבי יהודה וחכמים בזמני הבדיקה. וסברה
10 הגמרא בתחילה, שנחלקו במנין הפעמים שיש לבדוק את החמץ.
11 שלדעת רבי יהודה שאמר 'בודקין אור ארבעה עשר ובארבעה
12 עשר שחרית ובשעת הביעור, יש לבדוק את החמץ בכל אחד
13 משלשת הזמנים האמורים. ולדעת חכמים שאמרו 'לא בדק אור
14 ארבעה עשר יבדוק בארבעה עשר וכו' לא בדק בתוך המועד
15 יבדוק לאחר המועד', די בבדיקה אחת, אלא שאם לא בדק בעיקר
16 זמנה שהוא בליל י"ד יבדוק בזמן השני, ואם לא בדק בזמן השני
17 יבדוק בשלישי. לפיכך שואלת הגמרא: מַאי טַעְמָא [–מהו טעמו]
18 דְּרַבִּי יְהוּדָה שמצריך לבדוק שלש פעמים. משיבה הגמרא: רַב
19 חִסְדָּא וְרַבָּה בַּר רַב הוּנָא דְּאָמְרֵי תַּרְוַיְיהוּ – שניהם אמרו, שלש
20 בדיקות אלו הן כְּנֶגֶד שָׁלֹשׁ הַשַּׁבָּתוֹת [–לשונות השבתה] שֶׁאמורות
21 בַּתּוֹרָה, 'לֹא יֵרָאֶה לְךָ חָמֵץ וְלֹא יֵרָאֶה לְךָ שְׂאוֹר' (שמות יג ז), 'שִׁבְעַת
22 יָמִים שְׂאוֹר לֹא יִמָּצֵא בְּבָתֶּיכֶם' (שם יב יט), ו'אַךְ בַּיּוֹם הָרִאשׁוֹן תַּשְׁבִּיתוּ
23 שְׂאוֹר מִבָּתֵּיכֶם' (שם יב טו). הרי ששלש לשונות השבתה נאמרו
24 בחמץ, העדר ראיה, העדר מציאה, והשבתה.
25 הגמרא דוחה פירוש זה בדברי רבי יהודה: מַתִּיב [–הקשה] רַב
26 יוֹסֵף, הלא שנינו בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁלֹּא בָדַק בְּשָׁלֹשָׁה
27 פְּרָקִים [–זמנים] חָלַלוּ, שׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק. אַלְמָא [–ומוכח]
28 וְאֵילָךְ הוּא דְּפָלִיגִי – שלא נחלקו אלא בחיוב בדיקה מהזמן
29 השלישי ואילך, שלדעת רבי יהודה שלשה זמנים בלבד הם, ואם
30 לא בדק בשעת הביעור שוב לא יבדוק, ולדעת חכמים יבדוק גם
31 לאחר זמן הביעור. אך לדברי הכל די בבדיקה אחת, ואם בדק
32 בליל ארבעה עשר שוב אינו צריך לבדוק.
33 הגמרא מביאה גירסא אחרת בדברי הברייתא, שלפיה מפורש
34 בדבריה שדי בבדיקה אחת: מַר זוּטְרָא מַתְנֵי הָכִי [–שונה כך]
35 שמועה זו. מַתִּיב [–הקשה] רַב יוֹסֵף על דברי רב חסדא ורבה בר
36 רב הונא, הלא שנינו בפירוש בברייתא, רַבִּי יְהוּדָה אוֹמֵר, כֹּל שֶׁלֹּא
37 בָדַק בְּאֶחָד מִשְּׁלֹשָׁה פְּרָקִים חָלָלוּ, שׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק. אַלְמָא [–ומוכח]
38 שרק בְּ'שׁוּב אֵינוֹ בּוֹדֵק' לאחר זמן הביעור הוּא דְּפָלִיגִי [–נחלקו],
39 שכן בפירוש אמר רבי יהודה 'באחד מזמנים אלו', הרי שרק בזמן
40 אחד הוא בודק ולא בשלשתם. מסיקה הגמרא: אֶלָּא רַבִּי יְהוּדָה נַמִּי
41 [–גם כן] רק 'אִם לֹא בָדַק' בזמן הראשון קָאָמַר שיבדוק בזמן השני,
42 ואם לא בדק בשני יבדוק בשלישי, ולא שיבדוק בכל שלשת זמנים
43 אלו. וְהָכָא בְּהָא קָמִיפַּלְגִי – וכאן בכך נחלקו, מַר [–רבי יהודה] סָבַר,
44 מִקַּמֵּי אִיסּוּרָא אִין – דווקא קודם זמן איסור החמץ מן התורה
45 בשעה השביעית, תיקנו חכמים לבדוק, אבל בָּתַר אִיסּוּרָא [–לאחר
46 איסורו] לֹא תיקנו לבדוק, גְּזֵירָה דִּילְמָא אָתֵי לְמֵיכַל מִינֵיהּ – שמא
47 תוך כדי התעסקות בחמץ יבוא לאכול ממנו. וְרַבָּנַן סָבְרִי – וחכמים
48 סוברים, לֹא גָּזְרִינַן – אין אנו גוזרים גזירה זו, ואף לאחר זמן איסורו
49 יש לבודקו, ואין חוששים שמא יאכל ממנו.
50 מצוה מן התורה להקריב ביום ט"ז בניסן את מנחת העומר. ועד
51 לאותה שעה אסורה תבואה חדשה של שנה זו באכילה, והקרבת
52 העומר מתירה אותה באכילה. הגמרא מקשה משיטת רבי יהודה
53 בענין איסור זה, על שיטתו במשנתנו בדין בדיקת חמץ: וּמִי [–וכי]
54 גָּזַר רַבִּי יְהוּדָה במאכל איסור שלא להתעסק עמו דִּילְמָא אָתֵי
55 לְמֵיכַל מִינֵיהּ – שמא יבוא לאכול ממנו, ומשום כן אסר לבדוק את
56 החמץ לאחר זמן איסורו מן התורה וְהָא תָּנֵן – והרי שנינו במסכת
57 מנחות (סז:), מִשֶּׁקָּרַב קרבן הָעֹמֶר בט"ז בניסן, היו יוֹצְאִין וּמוֹצְאִין בו
58 ביום את שׁוּקֵי יְרוּשָׁלַיִם כְּשֵׁהֵם מְלֵאִים קֶמַח וְקָלִי – תבואה שנקלתה
59 ונתייבשה בתנור, מהתבואה החדשה שקודם יום טוב נקטפה
60 ונטחנה ונתייבשה.

לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קיץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
באר שבע (ח)	6:20	6:25	8:17	8:20	8:53	8:56	9:46	9:49	11:59	12:02	16:38	16:38	17:06	17:06	16:18	17:17
חיפה (ח)	6:23	6:28	8:17	8:20	8:54	8:57	9:47	9:50	11:58	12:01	16:37	16:37	17:02	17:02	16:03	17:13
ירושלים (ח)	6:20	6:25	8:16	8:19	8:52	8:55	9:45	9:48	11:58	12:00	16:40	16:40	17:03	17:03	16:00	17:14
תל אביב (ח)	6:22	6:27	8:17	8:21	8:54	8:57	9:47	9:50	11:59	12:02	16:36	16:36	17:05	17:05	16:14	17:16
אוסטריה, וינה (ח)	7:22	7:29	8:43	8:47	9:30	9:35	10:16	10:20	12:13	12:15	16:04	16:01	16:39	16:41	15:43	16:54
אוסטרליה, מלבורן (ק)	5:52	5:51	8:43	8:42	9:29	9:29	10:43	10:44	13:45	13:47	20:26	20:32	21:04	20:57	20:12	21:17
אוקראינה, אודסה (ח)	7:18	7:25	8:44	8:48	9:30	9:34	10:16	10:20	12:16	12:18	16:13	16:10	16:47	16:49	15:53	17:01
אוקראינה, דונייצק (ח)	6:55	7:03	8:17	8:21	9:04	9:09	9:50	9:54	11:47	11:50	15:39	15:36	16:14	16:16	15:18	16:29
אוקראינה, דנייפרופטרובסק (ח)	7:08	7:15	8:28	8:32	9:16	9:21	10:01	10:05	11:58	12:01	15:48	15:45	16:24	16:26	15:28	16:38
אוקראינה, ז'יטומיר (ח)	7:41	7:49	8:55	8:59	9:45	9:50	10:29	10:34	12:24	12:26	16:06	16:03	16:44	16:46	15:46	16:59
אוקראינה, קייב (ח)	7:34	7:42	8:48	8:52	9:38	9:43	10:22	10:26	12:16	12:19	15:58	15:55	16:36	16:38	15:37	16:51
איטליה, מילאנו (ח)	7:41	7:48	9:09	9:13	9:54	9:59	10:41	10:45	12:42	12:44	16:45	16:43	17:16	17:18	16:23	17:30
אקוואדור, קיטו (ח)	5:59	6:01	8:28	8:30	8:59	9:01	10:01	10:04	12:33	12:35	18:07	18:09	18:33	18:30	17:51	18:42
ארגנטינה, בואנוס איירס (ח)	5:34	5:34	8:24	8:24	9:06	9:07	10:20	10:21	13:18	13:20	19:52	19:57	20:27	20:21	19:37	20:39
ארגנטינה, ברילוצ'ה (ח)	6:08	6:06	8:58	8:58	9:49	9:49	11:05	11:06	14:11	14:14	21:00	21:06	21:42	21:35	20:47	21:57
ארה"ב, בולטימור (ח)	7:06	7:11	8:48	8:52	9:28	9:32	10:18	10:22	12:25	12:27	16:44	16:43	17:15	17:15	16:25	17:27
ארה"ב, ברוקלין (ח)	6:59	7:05	8:38	8:42	9:19	9:24	10:09	10:13	12:14	12:17	16:30	16:28	17:01	17:02	16:10	17:13
ארה"ב, ג'רסי סיטי (ח)	6:59	7:05	8:39	8:43	9:20	9:24	10:10	10:13	12:15	12:17	16:30	16:29	17:01	17:02	16:11	17:14
ארה"ב, דטרויט (ח)	7:40	7:46	9:16	9:20	9:58	10:03	10:47	10:51	12:51	12:53	17:01	17:00	17:33	17:34	16:42	17:46
ארה"ב, האוסטון (ח)	6:58	7:03	8:57	9:00	9:32	9:36	10:26	10:29	12:40	12:42	17:22	17:23	17:49	17:49	17:04	18:00
ארה"ב, לוס אנג'לס (ח)	6:38	6:43	8:30	8:33	9:07	9:11	10:00	10:03	12:11	12:13	16:43	16:43	17:12	17:12	16:25	17:23
ארה"ב, מיאמי (ח)	6:49	6:54	8:53	8:57	9:27	9:31	10:23	10:26	12:39	12:42	17:29	17:30	17:56	17:56	17:12	18:07
ארה"ב, ניו הייבן (ח)	6:57	7:03	8:35	8:39	9:16	9:21	10:06	10:09	12:10	12:13	16:24	16:22	16:55	16:56	16:04	17:08
ארה"ב, פיטסבורג (ח)	7:22	7:28	9:02	9:06	9:43	9:47	10:33	10:37	12:38	12:41	16:54	16:53	17:26	17:26	16:35	17:38
ארה"ב, שיקגו (ח)	6:57	7:03	8:34	8:38	9:16	9:20	10:05	10:09	12:09	12:11	16:21	16:19	16:53	16:54	16:02	17:05
בוליביה, לה-פס (ח)	5:50	5:51	8:31	8:32	9:04	9:05	10:11	10:13	12:54	12:56	18:52	18:56	19:21	19:17	18:37	19:31
בלגיה, אנטוורפן (ח)	8:22	8:30	9:33	9:37	10:24	10:30	11:08	11:12	13:01	13:03	16:39	16:36	17:17	17:20	16:18	17:33
בלגיה, בריסל (ח)	8:21	8:29	9:33	9:37	10:24	10:29	11:07	11:12	13:01	13:03	16:41	16:38	17:19	17:21	16:20	17:34
ברזיל, סאן פאולו (ח)	5:11	5:12	7:56	7:57	8:31	8:33	9:41	9:42	12:29	12:31	18:44	18:48	19:10	19:06	18:25	19:21
ברזיל, ריו דה-ז'נירו (ח)	5:01	5:01	7:45	7:46	8:20	8:21	9:29	9:31	12:17	12:19	18:26	18:30	18:57	18:52	18:11	19:07
בריטניה, לונדון (ח)	7:41	7:50	8:51	8:56	9:43	9:48	10:26	10:31	12:19	12:21	15:58	15:54	16:35	16:37	15:38	16:50
בריטניה, מנצ'סטר (ח)	7:59	8:08	9:01	9:06	9:56	10:02	10:38	10:42	12:27	12:30	15:55	15:51	16:36	16:39	15:37	16:52
גרמניה, ברלין (ח)	7:52	8:01	8:58	9:03	9:51	9:57	10:34	10:38	12:25	12:27	15:59	15:55	16:37	16:40	15:36	16:53
גרמניה, פרנקפורט (ח)	8:00	8:08	9:15	9:19	10:05	10:10	10:49	10:53	12:44	12:46	16:27	16:24	17:04	17:07	16:06	17:19
דרום אפריקה, יוהנסבורג (ח)	5:07	5:07	7:52	7:53	8:29	8:30	9:39	9:41	12:30	12:32	18:52	18:57	19:17	19:13	18:31	19:28
הודו, מומבאי (ח)	6:54	6:58	9:06	9:09	9:39	9:42	10:36	10:39	12:57	12:59	17:59	18:00	18:26	18:24	17:42	18:35
הודו, פונה (ח)	6:49	6:53	9:02	9:05	9:34	9:37	10:32	10:35	12:53	12:55	17:56	17:57	18:23	18:21	17:39	18:32
הונגריה, בודפשט (ח)	7:08	7:16	8:31	8:35	9:18	9:23	10:04	10:08	12:02	12:04	15:55	15:53	16:31	16:33	15:35	16:45
טורקיה, איסטנבול (ח)	7:04	7:10	8:43	8:47	9:24	9:29	10:14	10:17	12:19	12:21	16:33	16:32	17:05	17:06	16:14	17:17
יוון, אתונה (ח)	7:21	7:26	9:06	9:09	9:45	9:49	10:36	10:39	12:44	12:46	17:06	17:05	17:36	17:37	16:47	17:48
מולדובה, קישינב (ח)	7:28	7:35	8:52	8:56	9:38	9:43	10:24	10:28	12:23	12:25	16:18	16:16	16:53	16:55	15:58	17:07

לוח זמנים לשבוע פרשת וישלח - בערים שונות בעולם

זמני יום ראשון ויום שבת

(ח) = שעון חורף (ק) = שעון קי'ץ

מדינה ועיר	זריחה		סוף זמן קריאת שמע				סוף זמן תפילה		מנחה גדולה		שקיעה		צאת הכוכבים		כניסת שבת	יציאת שבת
			מג"א		אדמוה"ז											
	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש	א	ש		
מקסיקו, מקסיקו סיטי (ח)	6:53	6:56	9:04	9:07	9:36	9:39	10:34	10:37	12:54	12:57	17:56	17:57	18:21	18:22	17:39	18:32
ניו-זילנד, קרייסטצ'רץ' (ח)	4:35	4:34	7:24	7:24	8:26	8:27	9:45	9:47	12:59	13:02	20:06	20:12	20:46	20:53	19:53	21:10
נפאל, קטמנדו (ח)	6:36	6:40	8:37	8:40	9:12	9:15	10:07	10:10	12:22	12:24	17:08	17:08	17:35	17:36	16:50	17:46
סין, בייג'ין (ח)	7:15	7:21	8:56	9:00	9:37	9:41	10:26	10:30	12:33	12:35	16:50	16:49	17:22	17:21	16:29	17:33
סינגפור, סינגפור (ח)	6:51	6:54	9:19	9:22	9:50	9:52	10:52	10:55	13:23	13:25	18:55	18:57	19:18	19:21	18:38	19:30
פולין, ורשא (ח)	7:20	7:29	8:27	8:32	9:20	9:26	10:03	10:07	11:54	11:57	15:28	15:25	16:10	16:08	15:07	16:23
פרו, לימה (ח)	5:34	5:35	8:11	8:13	8:43	8:45	9:49	9:51	12:29	12:31	18:20	18:23	18:44	18:48	18:05	18:58
צרפת, ליאון (ח)	7:59	8:06	9:27	9:31	10:12	10:17	10:59	11:03	12:59	13:01	16:59	16:57	17:34	17:33	16:39	17:46
צרפת, פריז (ח)	8:21	8:28	9:39	9:44	10:28	10:33	11:13	11:17	13:09	13:11	16:59	16:56	17:36	17:34	16:37	17:48
קולומביה, בוגוטה (ח)	5:49	5:51	8:14	8:16	8:45	8:47	9:46	9:49	12:15	12:17	17:41	17:43	18:05	18:07	17:25	18:16
קנדה, טורונטו (ח)	7:29	7:36	9:02	9:06	9:46	9:50	10:34	10:37	12:36	12:38	16:45	16:44	17:16	17:15	16:23	17:28
קנדה, מונטריאול (ח)	7:12	7:19	8:40	8:44	9:25	9:30	10:12	10:16	12:13	12:15	16:14	16:12	16:48	16:47	15:53	17:01
קפריסין, לרנקה (ח)	6:33	6:39	8:24	8:27	9:02	9:05	9:54	9:57	12:04	12:06	16:34	16:34	17:04	17:03	16:16	17:15
רוסיה, ליובאוויטש (ח)	8:54	9:03	9:50	9:55	10:47	10:53	11:27	11:32	13:15	13:17	16:35	16:31	17:21	17:18	16:13	17:35
רוסיה, מוסקבה (ח)	8:32	8:42	9:24	9:29	10:23	10:29	11:03	11:07	12:48	12:50	16:07	16:03	16:51	16:47	15:41	17:05
רוסיה, רוסטוב על-הדון (ח)	7:45	7:52	9:08	9:13	9:55	10:00	10:41	10:45	12:40	12:42	16:34	16:32	17:11	17:09	16:14	17:23
שוויץ, ציריך (ח)	7:50	7:57	9:13	9:17	10:00	10:05	10:46	10:50	12:44	12:47	16:43	16:41	17:15	17:13	16:18	17:27
תאילנד, בנגקוק (ח)	6:25	6:28	8:42	8:45	9:14	9:16	10:13	10:15	12:37	12:39	17:48	17:49	18:12	18:14	17:31	18:24

*) הזמנים נערכו על־פי תוכנת 'חזון שמים'.

סדר מצות הדלקת נרות לשבת קודש

מצוה זו שייכת גם לבנות ישראל, ועד לילדה קטנה ... אפילו אם היא בת שנה וכבר מתחילה לדבר ויכולה להדליק ולברך ... ביחד עם אחיותי', ועל אחת כמה וכמה אמה שמדליקה לאחריהן, כדי שתוכל לעזור להן בהדלקת הנר. תורת מנחם תשמ"ט חלק ד' עמ' 378

ויש להשפיע גם על בנות קטנות שהגיעו לחינוך, שגם הן תדלקנה נרות שבת וחג, כמדובר כמה פעמים. ואפילו אם הדבר מוטל בספק, אם היא כבר הגיעה לחינוך או לא - גם אז כדאי שיאיר מזלה שבוע קודם או כמה ימים קודם! משיחת י"ג תשרי תשד"מ סכ"ח – התוועדויות תשד"מ ח"א עמ' 162

זמן הדלקת הנרות הוא כפי המתפרסם בכל מקום ומקום על ידי הגורמים המוסמכים - אסור בשום אופן להדליק לאחר זמן זה.

מנהגן הטוב של בנות ישראל ... להפריש לצדקה לפני הדלקת הנרות – כמובן כאשר הדלקת הנרות היא ביום חול. אסור לטלטל ח"ו את קופת הצדקה לאחרי ההדלקה ולכן צריכים להניחה לכתחילה [=לפני כניסת השבת ולפני ההדלקה] במקום שתישאר שם עד לאחרי הבדלה.

מדליקים את הנרות ואחרי כן מברכים:

בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ אֱלֹהֵינוּ מֶלֶךְ הָעוֹלָם, אֲשֶׁר קִדְּשָׁנוּ בְּמִצְוֹתָיו וְצִוָּנוּ לְהַדְלִיק נֵר שֶׁל שַׁבָּת קֹדֶשׁ:

תפלת הדרך

צריך לאומרה כשהחזיק בדרך חוץ לעיר ביום ראשון כשנוסע מביתו, וטוב לומר מעומד אם אפשר בקל. ובשאר הימים שמתעכב בדרך עד שובו לביתו יאמר אותה בכל בוקר אפילו במלון ויחתום ברוך אתה שומע תפלה בלי הזכרת שם:

יְהִי רָצוֹן מִלְּפָנֶיךָ יְיָ אֱלֹהֵינוּ וֵאלֹהֵי אֲבוֹתֵינוּ, שֶׁתּוֹלִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַצְעִדֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתַדְרִיכֵנוּ לְשָׁלוֹם וְתִסְמְכֵנוּ לְשָׁלוֹם, וְתַגִּיעֵנוּ לִמְחוֹז חֶפְצֵנוּ לְחַיִּים וּלְשִׂמְחָה וּלְשָׁלוֹם, (ואם דעתו לחזור מיד אומר וְתַחֲזִירֵנוּ לְשָׁלוֹם), וְתַצִּילֵנוּ מִכַּף כָּל־אוֹיֵב וְאוֹרֵב וְלִסְטִים וְחַיּוֹת רָעוֹת בַּדֶּרֶךְ וּמִכָּל־פּוּרְעָנִיּוֹת הַמִּתְרַגְּשׁוֹת וּבָאוֹת לָעוֹלָם. וְתִשְׁלַח בְּרָכָה בְּכָל־מַעֲשֵׂה יָדֵינוּ, וְתִתְּנֵנִי לְחֵן וּלְחֶסֶד וּלְרַחֲמִים בְּעֵינֶיךָ וּבְעֵינֵי כָל־רוֹאֵינוּ, וְתִגְמְלֵנוּ חֲסָדִים טוֹבִים וְתִשְׁמַע קוֹל תְּפִלָּתֵנוּ כִּי אַתָּה שׁוֹמֵעַ תְּפִלַּת כָּל־פֶּה: בָּרוּךְ אַתָּה יְיָ, שׁוֹמֵעַ תְּפִלָּה:

לזכות

לוי שי׳ **הלוי** בן חנה

וזוגתו **אולגה שרח** בת תמר

ויוצאי חלציהם

צבי׳ ובעלה **דוד הלוי אליעזרוב**

שלום יצחק הלוי ומשפחתו

רות ובעלה **אפרים הלוי יליזרוב**

זבולון הלוי וזוגתו **רות**

חגית ובעלה **גבריאל סופייב**

שמעי׳ הלוי וזוגתו **מוריאל**

אילת ובעלה **גדעון יעקובסון**

יהושע הלוי וזוגתו **מעיין חנה**

אור אבנר הלוי שיחיו

לבייב

ניתן להשיג שיחות קודש ומאמרי דא"ח אלו

פקס: 9606108 3 (972)

ת.ד. 373 כפר חב"ד 60840 ישראל – P.O.B 373 Kfar Chabad 60840 Israel

E-mail: Israel@DvarMalchus.Org USA@DvarMalchus.Org

להרשמה ומנויים: 9601001 3 (972)

להורדת הקבצים:

Internet: www.DvarMalchus.Org

www.otzar770.com • www.lahak.org • www.Chasidut.TV

...

הערות ותיקונים ניתן לשלוח ל:

E-mail: office@chazak.co.il – www.chazak.co.il

P.P.
שולם
1949
תל אביב

Dvar Malchus
Issue # 00761
29/11/2020

2304-3377

הורידו את יישומון
דבר מלכות
מחנות היישומים